PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI

Cum Commento

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI
CALABRI, ORDINIS MINORVM REGVLARIS
obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ, ad S. Bernardinum Cracouiæ Professoris.

Liber secundus de Spiritu S. & Angelis.

Cum licentia & Authoritate Illustrissimi & Reuerendiss. Domini Alberti Bologneti Cardinalis, & in Regno Poloniæ Nuntij Apostolici.

Cumq; Gratia & Priuilegio Sacræ Cæsareæ M. & Serenifs. Regis Poloniæ.

CRACOVIAE.
In Officina Typographica Lazari: Anno
M. D. LXXXV.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO PRINCIPI, DOMINO, D. FERDINANDO MEDICES, S. ROMANAE ECCLESIAE CARDINALI,

Ordinis nostri Protectori vigilantissimo:

FRATER HANNIBAL ROSSELI CALABER, EIVSDEM *Ordinis de obseruantia, Cracouiæ ad Sanctum Bernardinum Philosophiæ & Theologiæ Professor:*

Subiectionem.

VM PERSPICEREM, DOMINE amplissime, Rempub. Christianam nostris hisce temporibus plurimùm labefactatam, atq; varijs vndique ijsdemq; compugnantibus dogmatibus agitatam; in mentem venit, cuinam rei statui Catholicæ Ecclesiæ esset comparandus. Hæc mihi iterum iterumq; cogitanti, quidam obuiam venit non ignotæ eruditionis & Christianæ atque Catholicæ fidei Magister: Omnis, inquit, status Ecclesiæ, similis est magnæ naui, quæ per vndosum pelagus, diuersis è locis & regionibus viros portat, ad vnam potentis regni vrbem properare cupientes: cuius nauis dominus, ipse Deus omnipotens est: gubernator verò, Christus: proretbæ officium, Episcopi implent: Presbyteri verò nautarum, Diaconi, dispensatorum locum tenent: hi, qui catechisant, nautologis conferuntur: epibatis, siue his qui naues conscendunt, vt aliquò auebantur, totius fraternitatis multitudo similis est. ipsum quoq; mare, hic mundus habetur: ventorum verò varietates, & turbinum, diuersis dogmatibus, tyrannis, tentationibus conferuntur: persecutiones, tribulationes, & pericula, fluctibus exequantur. terreni verò spiritus, qui vel de torrentibus, vel de conuallibus spirant, sunt Pseudoprophetæ, seductores,

Clemens Romanus Episcopus prima epist.

Ecclesia magna nauis.

* ij impro-

improbæq; doctrinæ: promontoria autem & loca compagosa; hi, qui in potestatibus sæculi sunt iudices, & pericula minantur & mortem: bithalassa verò loca, quæ duplicibus vndæ fallacijs æstibus verberãtur; dubijs mente, & de promissionum veritate nutantibus conferuntur, atque his, qui irrationabili fidem nostram ratione discutiunt: hypocritæ autem & dolosi, piratis similes habentur. Iam verò rapidus vortex & tartarea Charybdis, & saxis illisa naufragia, ac mortiferæ mersiones, quid aliud æstimanda sunt, quàm peccata? Restat igitur, vt hæc nauis, cursu prospero, tuta possit portum desideratæ vrbis intrare. Sed quis tandem exitus huius tempestatis? quis effectus? quæ merces? vtique probatio & reprobatio fidei, qua suos dominus examinare consueuit. Hæc est illa pala, quæ dominicam aream purgat, Ecclesiam scilicet, confusum aceruum fidelium euentilans, frumentum à paleis discernens. Hæ sunt scalæ, quas somniabat Iacob, alijs ascensum in superiora, alijs descensum ad interiora demonstrantes. Totum quod agitur in ista naui, in persecutione, in tempestate, in turbine, gloria est Dei probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Et reuera, Illustrissime atq; humanissime Domine, in hac præsenti vita, proposita sunt nobis certamina, paratæ sunt coronæ, distributa præmia; vt vnusquisque eligat, quod sibi arriserit: quia nõ coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Vnde iuueni quondam Herculi secum consulenti, ad vtram viarum se conuerteret, an eam, quæ ad virtutes per labores ducit, an facilem per voluptates ingrederetur; duas ei fœminas, virtutem ac voluptatem, quarum mox tacitus apud se, è diuerso habitu, differentiam agnouerit, apparuisse fertur: altera quidem forma conspicua, molliore facie, lasciuis oculis, sermone blando, omnia fausta, faciliaq;, & ad vitæ solatia tendentia, per otium pollicendo, Herculem ad se trahere conabatur: altera verò, vultu rigido, squalenti, mæstoq; ore, magnam fiduciam, atq; constantiam præseferens, nihil iucundum, nihil amœnum ostendebat; sed mille pericula, laboresq; immensos, terra mariq; subeundos; præmiũ tamen horum immortale; ad extremum verò, morientem Herculem secuturam, & inter deos collocaturam: quam secutum fuisse Herculem memoriæ proditum est. Sed heu illustrissime Domine, desunt nobis hodie isti Hercules, qui durum virtutis iter aggrediantur: nam ad vitium facilis vicinaq; semita cunctis panditur; at virtutis iter posuêre remotum cœlicolæ, durumq; prius, sed vertice summo dum fuerit, planum se offert quærentibus illud: virtus ergo colenda est, non imago virtutis; quia regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, quia laus virtutis in actione consistit. Atqui plurimi ex hominibus nostræ tem-

Tertullianus de fuga in persecutione.

Herculis electio.

Basilius de legendis libris gentilium.

Hesiodi carmina.

D. Paulus.

strae tempestatis, non veras virtutes colunt; sed vmbras atque imagines virtutum cōsectantur. vnde fit, vt in paucis admodum vera virtus inueniri queat, vitijs vbiq; dominantibus: fides abest, infidelitate dominante: pietas recessit, auaritia imperante: pax auolauit, publicè bellis sæuientibus, contra veritatem Catholicæ fidei priuatis inimicis vsque ad sanguinem furentibus: pudicitia in desertum se recepit, libidinibus effrenatis omnem sexum, & omnes corporis partes contaminantibus. ô perditissima secula! ô detestandam hominum libertatem! qui dum existimant nulli deo nos esse curæ, aut post mortem nihil esse futuros; totos se crapulæ & libidinibus addicunt: & dum licere sibi putant omnia, & impunè viuere, & mori sine Deo in hoc mundo; hauriendis voluptatibus sitientes incumbunt, per quas imprudentes in laqueos mortis incurrunt. Cæterùm, vt veritatem sanctarum scripturarum taceam, atq; antiquorum patrum sententias, quæ contra huiusmodi vesanos homines disertè copioseq; loquuntur; illud vnum in medium afferre curaui, quod ab ipsa natura didicimus. Parens noster ille, vnus & solus Deus, cùm animal intelligens & rationis capax effingeret; ex humo subleuauit, & ad contemplationem sui artificis erexit: hunc Antropon Græci appellarunt, quòd sursum spectet. Nobis igitur status erectus, sublimis vultus, ab artifice deo datus, satis persuadere potest; voluptates effrenatas, libidines, ebrietates, contentiones, nouarum doctrinarum inuentiones, rationi humanæ non esse consentaneas, quippè, quæ curuant cœleste animal, & beluis simile efficiunt, quas natura pronis corporibus abiecit in pastum. O stultas hominū mentes! ô pectora cæca! Quamlibet in tenebris vitæ, quātūq; periclis Degitur hoc æui quodcunq; est! Quis hæc ludibria hominum nostri temporis non derideat, qui habet aliquid sanitatis? præsertim eorum, qui nouas doctrinas sectantur, quiq; scripturis vtuntur non omnibus, neq; integris; sed, quæ ambiguè dicta sunt, eligentes, transferunt illas, sparsimq; voces pauculas veluti flosculos carpentes, non spectant in eis significatum, sed nuda dictione abutuntur: Quomodo, inquit antiquissimus Irenæus, si quis regis imaginem bonam, fabricatam diligenter ex gemmis pretiosis, à sapiente artifice, soluens subiacentem hominis figuram, transferat gemmas illas, & reformans faciat ex eis formam canis, vel vulpeculæ, & hanc male dispositam dehinc conformet, & dicat hanc esse regis illam imaginem bonam, quam sapiens artifex fabricauit? Eodem modo & homines nostri temporis, anicularum fabulas assumentes, post deinde sermones, & dictiones, & parabolas hinc inde afferentes, aptare volunt fabulis eloquia Dei: atque ita per

Hominis ratio atq; officia.

Clemens Alexandrinus 7. Stromatum.

Irenæus.

 gemmarum

gemmarum phanthasiam decipiunt idiotas, & seducunt corda innocentium per dulces sermones, perditam libertatem viuendi: hinc hæreses: hinc errores plurimi exorti sunt: hinc ardet orbis terrarum diuersis dogmatibus: in causa est, quòd sacerdoti Dei non obtemperantur, nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur: cui, si secundùm magisteria diuinæ obtēperarent paternitatis vniuersa; nemo aduersum sacerdotum collegiū quicquam moueret: nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens, seorsum foris nouam hæresim conderet.

Cyprianus epistola 3. hæreses vnde ortæ.

Inter autem huiusmodi errores, nullus periculosior, nullusq; deterior, quàm qui sanctæ & indiuiduæ Trinitatis sacrosanctum mysterium labefactare, atque euertere nititur. Quapropter, cùm in primo libro Pymandri aduersus eos, qui filij Dei Domini nostri Iesu Christi diuinitatem, atque æternitatem negant, pro nostra tenuitate, ac curta in tantæ rei maiestate supellectile disputarim; in hoc secundo aduersus eos, qui de Spiritu sancto peruersissimum dogma seminant, quod retroactis temporibus euulsum fuerat, quiq; de angelis bonis atque malis perperam obloquuntur, mihi disputandum esse duxi. Volens autem aliquod, vel tenuæ saltem, erga Amplissimam & Illustrissimam Dominationem tuam gratitudinis speciem prodere, sub tuis felicissimis auspicijs in lucem produximus, magnum illum Mercurium, de Spiritu sancto, & de angelis egregiè differentem. Hunc læta fronte dignaberis accipere, Cardinalium S. Romanæ Ecclesiæ decus singulare, tui nominis auspicijs in lucem prodeuntem; tua enim eximia magnaq; authoritate cōmunitus, faustiùs proditurū in lucem, candidísque lectoribus gratiorem quoque futurum, minimè dubito. Id autem vt facerem, non tam mihi persuasit singularis atque perpetuus animi in nostrum seraphicum ordinem tui fauor, quàm vno omnium ore prædicata morum tuorum integritas, cum admirabili prudentia, pariq; humanitate coniuncta: insignis quoque doctrina, generosa animi celsitudo, grauitas, pietas verè Christiana, liberalitas erga omnes, præsertim erga eos, qui de fide Christiana bene meriti sunt, eximia beneficentia & affabilitas. Sed nulla laus tanto Principe dignior, quàm quòd vbiq; studeas paci concordiæq; Christiani populi, quodq; in ætate florenti Nestorem quendam, vt ita loquar, præstes, tùm principibus plurimis, tùm etiam Ecclesiæ Christi. Possem quidem ex antiquissima & nobilissima Medices familia, atque ex maioribus tuis omni laude clarissimis, vndequaq; Reuerendissimam atq; Illustrissimam Dominationem tuam commendare, atq; extollere: sed tunc aliena magis, quàm propria tua encomia retexerem: nec aliena opus

Hæresis periculosior.

ena opus habes, qui propria virtute ornaris, non ignota: nec tuas dotes prædico; sed pro donis in Illustrißimam & amplißimam Dominationē tuā collatis, & Deo gratias agimus, & nobis omnibus congratulamur. Eia Princeps nobilißime, diligentißimi proretha officium adhibe, in regenda hac naui, quæ per vndosum pelagus properat ad vnam potentis regni vrbem. Terreni spiritus de torrentibus & conuallibus spirant, naufragium minantur: promontoria & loca confragosa, pericula intentant & mortem: bithalassa verò loca, nutantes perturbant: astant dolosi piratæ, vltimum exterminium ostendentes: non deest rapidus vortex, & tartarea Charybdis: multorum vidimus naufragia, futura timemus. Quapropter optime Princeps, cū tuis simul, compesce terrenos istos spiritus: promontoria ista euerte: destrue bithalassa loca: piratas dolosos perde: funditus ad terram prosterne rapidum vorticem, & tartaream Charybdim, potestate, qua præditus es: sapientia, qua ornaris: generis nobilitate, & potentia, qua cæteris præstas hominibus. Illustrißimam atq; Reuerendißimam amplitudinem tuam bonis omnibus augeat Deus Omnipotens, qui est optimus maximus, à quo solo proficiscitur vera felicitas. Datum Cracouiæ ad S. Bernardinum. Anno 1585. 23. Ianuarij.

Cathalo-

Catalogus Tractatuum, qui in hoc ſecundo libro continentur.

PYMANDER

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

Cum commento

F. HANNIBALIS ROSSELI
CALABRI ORDINIS MINORVM
Regularis obseruantiæ.

TEXTVS MERCVRII TRISMEGISTI.

MEns autem Deus, vtriusq; sexus fœcunditate plenissimus, vita, & lux, cum verbo suo, mentem alteram opificem peperit, qui quidem ignis, atque spiritus numen.

Commentum primum.

YTHAGORÆ, PLATONIS, OMNIumq; Ægyptiorū, atq; Græcorum sapientum antiquissima doctrina fuit, & lege quadam sancita, quæ passim quodammodo de sanctæ atq; indiuiduæ Trinitatis My- Trinitatis mysterium secundum Philos.
sterio, apud illos sapientiæ duces, doctrinarum, artiumque inuentores illustres, legitur, atq; habetur. Sanè, Pro- Proclus.
clus Platonis Theologiam explicans, quam tradiderat Plato in epistola de tribus Imperatoribus, cum illustribus illis consentit Platonicis, nempè Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio: asseritq; Platonem à Pythagoricis accepisse: Pythagoram verò ab Aglaphemo, & Orpheo. Omnis, inquit, Græcorum Theologia, nata est ab Orphei mysteriis. Quamobrem idem Proclus, nomina quidem, primùm Vnitas.
elicit à Chaldæis, Ægyptiis, nouissimè verò à Græcis celebrata. Sunt autem, vnitas, bo- Bonum.
num. Plato in 6. de repub. bonum vocat, à quo mens gignitur: in Parmenide dicit vni- Plato.
tatem, diuinarum vnitatum creatricem. Porro diuinæ vnitates, sunt angelorum chori, quos in nouem distinguit: quem Dionysius forsitan secutus est. Vnitatem autem præfert ipsi menti, quam sibi vnit, & copulat. Itaq; vnitas, patri in diuinis competit, filio au- Mens.
tem, mens. vnitas est omnium rerum causa, sine qua nihil potest existere, bonum verò productionis, atq; manationis principium. bonum igitur est omnium fons, & origo, vnitas autem coniunctio omnium. Planè, hæc duo nomina, vnum, & bonum, à Chaldæis, au-
thore Psello, primùm tradita fuisse legimus: Vnum principium, inquit, dicunt esse, quod Psellus.

Tria principia.
Plotinus.
Bonũ, mens, anima.

bonum, & vnitatem appellant. Eodem libro: Tria, inquit, principia multis in locis faciunt, bonum, mentem, animam. bonum scilicet Patrem, mentem filium, animam spiritum sanctum. Plotinus quoq; ex philosophia Platonis: Omne, inquit, quod non est primum, non est simplex. Vnum est quid, & eius quod dicitur vnum, natura eadem: etenim hæc ipsa non est aliud: vnum ergo, deinde bonum. Et cùm dixerimus vnum, & bonum, oportet eandem sentire naturam, ac primò quod sit simplicissimum, & sufficiens per se, quod non sit ex pluribus, sic enim tolletur, quòd non sit in alio: quoniam, quicquid in alio est, etiam ab alio est. Si igitur non ab alio, neq; in alio quidem est; necesse erit super ipsum nihil esse. Deinde, mens statuenda est, & id, quod primo intelligit: deinde anima post mentem. Bonum sine mente esse non potest, neq; mens sine anima, deniq; neq; anima sine bono, & mente: atq; ita tria sunt, & vnum, nec plura, nec pauciora.

Numenius.
Plato.

Numenius etiam Platonicus, & temporis antiquitate, & sapientiæ nobilitate præstantissimus, multa de sancta trinitate descripsit: Deus quidem, inquit, prius in seipso existens, est simplex, quòd ipse sibi vbiq; coniunctus est, nec vsquam diuiduus. At, & secundus Deus, & tertius est vnus. Plato in epistola ad Dionysiũ, qui eum de natura dei percunctatus fuerat, scribit: De natura primi, inquit, loquendum est tecum per enigmata, vt si quid epistola terra vel ponto perpessa fuerit, qui legerit, nõ intelligat. Sic habet res, circa omniũ regem, omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeq; est causa omnium bonorum. secundum autem circa secunda, & tertium circa tertia.

Porphyrius.
Cyrillus.
Animam mũdi. i. spiritus sanctus.
Dauid.
Virgil.
Mercurius.

Porrò hæc à Porphyrio diligenter explanantur, authore Cyrillo lib. 8. contra Iulianum. Scribit igitur Porphyrius in quarto libro historiæ philosophi: Vsq; ad tres subsistentias, dicit Plato, dei progredi essentiam, & esse quidem summè deum bonum: post illum autem secundum conditorem: tertiam autem mundi animam. vocabant autem spiritum diuinũ, animam mundi, quandoquidem ab ipsa, vitam mutuent vniuersa: vnde hominum, pecudumq; genus, vitæque volantum: & quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. quam ob rem Dauid cecinit: Emitte spiritum tuum, & creabuntur. & alibi Poeta ait, Deum ire per omnes terras, tractusq; maris, cœlumq; profundum. Mercurius in sermone ad Asclepium hæc ait: Spiritu agitatur, & viuificatur omnis in mundo species: spiritus implet omnia, mundus nutrit corpora, spiritus animas.

Plotinus.
Pythagoras.
Cicero.

Plotinus in libro de tribus imperatoribus. Animatio mundi est spiritus dei. Anima magna cœlum animauit, Hæc ingressa cœleste corpus dedit vitam, dedit immortalitatem, excitauit ipsum prostratum. Non immeritò ergo poëta canit: Spiritus intus alit. vnde Pythagoras, quum audisset hunc spiritum, censuit esse animam, per omnem rerum naturam intentam, & commeantem: hoc Cicero de natura deorum interpretatur ψυχὴν id est, animum, quem cæteri dicerent animam. Itaq;, & animus mundi, & anima, & animatio solet appellari. Loquens præterea Cicero de ordine mundi: Hæc, inquit, ita fieri omnibus concinnentibus inter se mundi partibus profectò non possent, nisi ea vno diuino, & continuato spiritu continerentur.

Damascius.
Isa ;
Dauid.
Orpheus.
Paulus.
Plutarchus.
Calcidius.

Damascius Platonicus de Ægyptiis sic loquitur: Ægyptij, inquit, primũ principium appellant tenebras incognitas, super omnem cognitionem, ter istud acclamantes: triplicem deitatem, siue numina designantes. Sic Isaias, vidit Seraphim, audiuitq; ea dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth: bonum, mentem, & animam. Tenebras autem vocant Ægyptij, quia nimirum posuit tenebras latibulum suum, & est caligine septus. deniq;, authore Paulo, lucem habitat inaccessibilem. Plutarchus refert apud Ægyptios in templo Mineruæ, hæc inscripta fuisse: Ego sum omne quod fuit, quod est, quod futurum est. Velum meum nemo mortalium hactenus reuelauit. Calcidius præterea Platonicus in Timæum sic scribit: Origo, inquit, omnium rerum est summus deus, post quem prouidentia eius: secundus deus, lator legis, & vtriusq; vitæ tam æternæ, quàm temporariæ: tertia est substantia, quæ secunda mens, intellectusq; dicitur, quasi quidam custos legis æternæ. Itaq; primus Deus iubet, secundus ordinat, tertius in-

De trinitate.

tatis intimat. Post summum bonum, quod omnia expetunt, sequitur secunda res, id est, mens, æmula bonitatis, propter indefessam ad summum bonum conuersionem. huic obsequitur secunda mens, id est, Anima mundi: hinc fatum. Nomina primi apud Calcidium hæc sunt: Iussor, imperator, dictator. Secundi verò, lator legis, iudex, author æternæ & temporariæ vitæ, prouidentia, idea rerum, aula formarum ditissima, æmula bonitatis. Tertij, Intimator, vniuersalis afflatus, bonorum largitor, qui funditur, mittitur, & datur.

Pletho Gemistus.

Pletho & Gemistus, secundùm Sibyllarum oracula, ac magiam ipsorum, has proferunt sententias: Omnia, inquiunt, perfecit pater, & menti tradidit secundæ. Vnde Plotinus inducit Platonem loquentem: O homines, quem vos arbitramini Deum mundi creatorem, non est primus, sed est eo superior.

Plotinus.

Bessarion.

Bessarion etiam hoc dogma tum Chaldaicum, tum Platonicum comprobauit lib. 2. Seruat, inquit, hoc propositum Plato semper, vt non primum per se principium existimet creatorem rerum sensibilium propinquum; sed eum, qui post primum illum, quem vnum vocat, secundo loco constitutus est: cui cùm materia, tum ideæ à primo attributæ sunt, quas respiciens creator secundus, formas materiales, atque sensibiles materiæ imprimit. hoc cùm Auicenna Arabs legisset, & non intellexisset, credidit primam intelligentiam creasse secundã, secundam verò producere tertiam.

Quare Auicenna errauit.

Est autem hoc dogma Plotini, aliorumq; Platonicorum, qui præcipuè tradiderunt à secunda mente, id est, à filio, tertiam produci, nempe spiritum sanctum. Primam verò duntaxat genuisse filium suum primogenitum, qui deinde visibilia, & inuisibilia creauerit, à quo prodeat anima mundi.

Suidas.
Trismegistus
In Asclepio.

Suidas probus author testatur Trismegistum appellatum, quia de trinitate quodam diuino spiritu locutus sit. Erat, inquit, lumen intellectuale. Ante lumen intellectuale, saltem prioritate originis. Et erat semper mens mentis luminosa, & nihil aliud erat, quàm horum vnitas, & spiritus omnia continens. Extra hanc non est deus, non angelus, non substantia vlla alia, omnium enim est dominus, & pater, & deus, & fons, & vita, & potestas, & lumen, & mens, & spiritus, & omnia in ipso, & sub ipsum sunt.

Plato.

Consentit his Plato in epistola, quam scribit ad Hermiam, & Erastum, & Coriscum. Hanc epistolam omnes vos cùm tres sitis, legere oportet, inquit, & maximè congregatos, adiurantes deum ducem, huiusq; ducis, & authoris patrem dominum, quem rectè philosophantes cognoscamus: Et in Epinomide: Honores tribuamus, ait, non vt huic quidem annum, alij vero mensem, alijs autem nullam partem deputemus, nullumuè tempus, in quo ex suo egrediatur polo, simulque perficiens mundum, quem constituit verbum, quod omniũ sapientissimum. Hoc beatus primùm quidem admiratur, & addiscendi amorem habet, quantùm mortali naturæ possibile. Porrò in hoc Plato clarissimè ostendit, patrem, verbum, & amorem.

Verbum sapientissimum.

Pythagoras De trinitate.

Pythagoras quoq;, authore philosopho in primo de cœlo, & mundo, trinitatis mysterium cognouisse videtur: Ipsa tria, inquit, omnia sunt, ipsum verò ter est ipsum, siue id, quod omni ex parte est. Nam, vt Pythagorei sentiunt ipsum omne, ipsaq; omnia tribus sunt definita: finis enim medium, atq; principium eum habent numerum: qui est ipsius omnis, hæc autem trinitatis. Quocirca etiam à natura sumentes, veluti ab illius lege in deorum sacrificiis celebrandis hoc vtimur numero. Itaq; per celebres, atq; insignes sapientes, Trinitatis sanctæ mysterium à longè salutantes, sub inuolucris, atq; quibusdam similitudinibus efferre gestientes, vix tandem ad id deuenerunt, vt nobis sub quibusdam nominibus, personarum distinctionem ostenderent. Est enim hoc sacrosanctum trinitatis mysterium ab omni prorsus intellectu creato quàm remotissimum, vtpote ipsius maiestatis altitudine cuiusuis creatæ naturæ captum superans. Quare, si quippiam antiquis illis reuelatum est sapientiæ ducibus; id profectò ex diui Pymandri benignitate emanasse, dubium non est, qui omnes cupit ad veritatis agnitionem pertingere, suiq; participes fieri. Quam ob causam, postquam sapientissimum Mercurium de incomprehensibili, sanctissimaq; verbi sui generatione instruxit, vt in primo libro dixi, iam pergit, alterius personæ, nempè diuini spi-

Exponitur textus.

ro terna- *spiritus productionẽ ostendere.* Mens autẽ Deus,*inquit,* vtriusq; sexus fœcũdi-
rio. tate plenissimus, cũ suo verbo mentẽ aliam opificẽ peperit *hæc planè nõ sine*
Fœcunditas *magna animi modestia intelligenda sunt: siquidẽ vtriusq; sexus fœcunditas, nulla sancta,*
diuina. *ineffabiliq; trinitate, vtriusq; potentiæ, intellectus scilicet, & voluntatis partus est ple-*
nissimus. Verbum namq; lucidum, atq; diuinum, diuino producitur gigniturq; intellectu,
quemadmodum in primo libro dixi: spiritus autem numen, partus est diuinæ voluntatis.
Igitur vtriusq; sexus fœcunditate noster Pymander plenissimus est. De qua quidem fœ-
cunditate, ac personarum trinitate, distinctione, proprietate, nobis posthac loquendum
est atq; disputandum.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Ternarij numeri Sacramentum.

Vantùm apud antiquos sapientiæ cultores semper valuerit numerorũ au-
thoritas, cùm ex philosophiæ principibus, tum etiam ex sacris literis per-
Salomon. *cipere possumus: Omnia, inquit sapiens, Deus fecit in numero, pondere, &*
Plato. *mensura. omnia planè suis constant numeris, appenduntur ponderibus,*
mensuris discreta subsistunt. Quamobrem, diuus Plato in Epinomide: Si
quis, inquit, ab hominum natura numerum auferat; nunquam prudentes nos erimus. Qui
autem veræ rationis, atque prudentiæ expers est, is sapiens quomodo vnquam euadet?
cui verò deerit sapientia, vniuersæ virtutis pars maxima, is cùm bonus absolutè esse nõ
Numeri neces- *possit, nunquam beatitudinem assequetur. Itaq; numerum præsupponere, necesse est o-*
sitas. *mninò: eo enim sublato, omnes propemodum artes euanescerent: tota enim musica,*
motus, & vocum numero indiget. Mali nullus numerus causa est: nam irrationalis, &
inordinata, deformis, inepta, inconcinnaq; agitatio, omnia denique, in quibus mali quip-
piam inest, numero carent. Et 6. de legibus: Nulla, inquit, disciplina ad artes vniuersas
Pythagoras *tantam habet vim, quantam numerorum cognitio. Pythagoras etiam Italicæ philosophiæ*
quid sit nu- *princeps, Deum, animas nostras, cunctaq; quæ fiunt, numeris constare asseruit, ex eo-*
merus. *rumq; harmonia, atq; concentu vniuersa generari. Est autem numerus (authore Pytha-*
gora, vt dixi in primo libro) extensio, atque actus seminalium rationum in vnitate re-
Ternarij ratio *gnantium. Numerus præterea est in diuina mente consistens; à quo, & ex quo omnia*
componuntur, & permanent ordine quodam indissolubili inuicem distributa. Quoniam
igitur numeris, & visibilia, & inuisibilia, omnia constant: illa ergo diuina maiestas, nu-
mero fortasis carebit? minimè. Est enim numerus seipsum mouens: numerus autem v-
Deus gaudet *nius non est quippe cùm sit multitudo ex vnitatibus collecta. Cæterùm, quia gaudet De-*
numero im- *us numero impari, multitudo verò à summa simplicitate quàm longissimè abest: pri-*
pari. *mus ergo numerus impar, nempè ternarius in diuinis, non immeritò est constituendus.*
Sanè, Deus ternario numero res prorsus omnes gubernat, atque eodem numero res ipsæ
Virgilius. *terminantur. vnde Virg: Numero Deus impari gaudet: mundi enim faber, primò singu-*
la creat, deinde illa ad se rapit, postremò, perficit, atque complet. Planè singula quæq;
ab illo perenni fonte fluunt, dum inde nascuntur, in eundem postea refluunt, primam sci-
licet originem repetentes. Vltimò, perfectam, atque consummatam, absolutamq; perfe-
Orpheus. *ctionem assequuntur. Iure ergo Orpheus, Iouem principium, medium, & finem vniuersi*
vocauit. Principium, inquam, vt producentem; medium verò, vt producta ad seipsum
trahentem; finem autem, vt perficientem ad seipsum redeuntia. Præterea, non solùm est
principium, medium, & finis; verùmetiam, bonum, pulchrum, & iustum: bonum cre-
at: pulchrum allicit: iustum perficit. Patri, principij, boniq; ratio competit: medij ve-
rò, atque pulchri, filio: diuino autem spiritui, finis, iustiq; conditio. hoc est fortassis, quod
Theologi

De numero ternario.

Theologi dicunt, vnum, speciem, & ordinem, quæ in rebus conditis conspiciuntur: vnum quodq; enim, vnum aliquid est, & aliqua specie formatur, atque ordinem aliquem petit, aut tenet: atque ita in creaturis prælucet vestigium trinitatis. Summa autem origo, authore August. de vera religione, in diuinis, est pater: perfectißima pulchritudo, filius intelligitur: beatißima verò delectatio, spiritus sanctus. Trinitatem itaq; intelligimus vnum Deum patrem, à quo sumus: & filium per quem sumus: & spiritum sanctum, in quo sumus: hoc est, principium ad quod recurrimus, & formam, quam sequimur, & gratiam, qua reconciliamur. vnum scilicet, quo authore conditi sumus: & similitudinē, per quam ad vitam, siue ad vnitatem reformamur: & pacem, qua vnitati adhæremus.

Vestigiū Trinitatis. Augustinus. Vnum. Species. Ordo.

Latißimè ergo patet ternarij numeri sacramentū, quod profectò singulæ quæq; res præseferre videntur. Extat insuper apud antiquos non contemnenda numeri ternarij authoritas. Multi fuerunt Patriarchæ, & Deus seipsum Patriarcharum vocat Deum. Ego Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob: non quòd non sit etiam Deus Moysi, & Ioseph, omnium enim Deus est, qui inuocant eum in veritate; sed veneratur sicut in imagine, in terris cœlestia. Tres Patriarchæ sunt in honorem Trinitatis. Tres virtutes, fides, spes, & charitas In tria diuisum est vniuersum, nempè in ordinem cœlestium, terrenorum, & inferorum. In tria secantur tempora, in præterita, præsentia, & futura. Tres sacerdotes nominantur, Moses, Aaron, & Samuel. Trium celebris est memoria Regum, Dauid, Ezechiæ, & Iosiæ. In camino tres pueri. In montem cum Christo conscenderunt tres Apostoli. Multi in cœlo angeli, & tres apparuerunt Abrahæ. Tres dies, & totidem noctes perrexit Abraham, Isaac immolaturus. Ionas tribus diebus fuit in ventre Ceti. Populo priori tres erant ordines, sacerdotium, regnum, & prophetia. Cornu item erat olei sanctificationis, & vna fuit vnctio, tria verò dona: vnum cornu, tria charismata; inungebantur enim sacerdotes, Reges, & Prophetæ Tres sunt angelorū Hierarchiæ. Prima circa omnium principem aßiduè versatur, habetq; tres angelorum ordines, nempè Seraphinos, Cherubinos, & Thronos. Porrò Seraphini, Dei charitatem, Cherubini autem sapientiam, Throni verò, iudicium Dei præseferre videntur Secunda Hierarchia, vniuersum miratur; ideò tribus angelorum ordinibus adornatur, nempè dominationibus, virtutibus, & potestatibus Cæterum dominationes, Dei regnum, virtutes autem, miracula, potestates verò, Dei potentiā ostendunt. Tertia Hierarchia particularibus inuigilat; vnde habet principatus, archangelos, & angelos: Principatus, Dei distributiones, Archangeli, consilia, Angeli verò enuntiant diuinā prouidentiam. Tres ergo illæ Hierarchiæ, in singulos tres ordines distributæ, Trinitatis admirabile, sanctumq; venerantur Sacramentum Tres magi cum tribus muneribus: iter trium dierum petijt Moyses, Exo. 5. Estote parati in diem tertium. 19. Exo. Tria sunt in hoc mundo, omni malo deteriora: anima in peccato perseuerans, angeli mali eam rapientes, & infernus. tria optima, anima in bonis perseuerans operibus, angeli boni, & paradisus. Tres homines commendantur, Noe, Iob, & Daniel. Tres mortui à Domino suscitati. Trina interrogatio, confeßio, & negatio Petri. Trina oratio Christi, & Danielis. Trina demißio Linthei in visione Petri. Actor. 11. Tres mensuræ similaginis accepit Sara, Gen: 18. Tria sata farinæ, diuinitas, anima, & caro Christi Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum, & spiritus sanctus. & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Tribus digitis appenditur moles terræ Isa. 40. Tres ciuitates refugij æquali spatio à se distantes. Tria sunt intellectu difficilia, via aquilæ in cœlo, via colubri super petram, via nauis in Mari. Et hæc quidem sacris sufficere puto. Iam ad naturalium speculatores accedamus. Plato in Timæo, tres mundos constituit, & tria itidem chaos. Tres mundi principes posuit Zoroastres. Tres ordines, scilicet ideas, rationes, & semina posuit Plato; ideas in Deo, rationes in mente, & semina in anima. Tribus Pythagorei Deum colere cōsueuerunt, nempè thure, igne, & oratione. Numerus præterea ternarius est perfectus:

Ternarij similitudines in rebus.

Scripturæ de numero ternario.

Tres Hierarchiæ angelorum.

Ratio ordinis in angelis.

Numeri ternarij perfectio.

 constat

ro ternario. *constat enim ex partibus suis simul sumptis. in quantitate quoque continua perfectus reputatur, quæ constat ex principio, medio, & fine. Amplius, numerus ternarius constat tam ex partibus aliquotis, quàm non aliquotis. insuper, in duo æqualia diuidi non potest, ob vnitatem, quam habet annexam. vnde præter vnitatem nihil habet, quia nimirum tres sunt personæ, & vna deitas, atque substantia. In creaturarum conditione, Dei apparet potentia, quæ patri attribuitur: in dispositione earundem, sapientia, & hæc ad filium spectat: in ornatu verò, bonitas .i. spiritus diuinus. In quolibet præterea indiuiduo, virtutem inuenies, speciem, & vtilitatem. virtus, patri in diuinis conuenit: species filio: vtilitas autem spiritui sancto. Videmus Solem in cœlo currentem, fulgentem, calentem. Similiter ignis tria habet, motum, lucem, & feruorem, quæ ab inuicem non separantur. Tres præterea sunt animæ potentiæ, vna autem anima, atque vita. Quamuis, inquit August. 14. de trinit: Humana mens non sit eius naturæ, cuius Deus est; imago tamen illius est, quo nihil melius est, ibi quærenda est, .i. in mente: eo enim ipso imago Dei est mens, quo capax eius est, eiusque particeps esse potest. Mens autem meminit sui, intelligit se, diligit se. vnde apparet quædam trinitas memoriæ, intelligentiæ, & amoris. hæc autem tria, non sunt tres; sed vna vita, vna mens, vna essentia: itaque hæc tria, vnum sunt; quia vna vita, vna mens, vna essentia: vnde non pluraliter; sed singulariter dicuntur: eo verò tria, quo ad se inuicem referuntur. Et hæc quidem æqualia sunt, non solùm singula singulis; sed etiam singula omnibus; alioqui non se inuicem caperent: se autem inuicem capiunt: capiuntur autem & à singulis singula, & à singulis omnia. memini enim me habere memoriam, & intelligentiam, & voluntatem: & intelligo me intelligere, & velle, atque meminisse: & volo me velle, & meminisse, & intelligere. Totam præterea meam memoriam, & intelligentiam, & voluntatem simul memini: quod enim memoriæ meæ non memini; illud non est in memoria mea: nihil autem tam in memoria est, quàm ipsa memoria: totam ergo memini. Item, quicquid intelligo, intelligere me scio, & scio me velle quicquid volo, quicquid autem scio, memini: totamque ergo intelligentiam, totamque voluntatem meam memini. Amplius, cùm hæc tria intelligo; tota simul intelligo: neque enim quicquam intelligibilium est, quod non intelligam, nisi quod ignoro: quod autem ignoro, nec memini, nec volo. Quicquid ergo intelligibilium non intelligo, consequenter etiam nec memini, nec volo. quicquid ergo intelligibilium memini, & volo, & consequenter intelligo. Voluntas quoque mea, totam intelligentiam, totamque memoriã meam capit, dum vtor toto eo, quod intelligo: & memini. Cum igitur inuicem à singulis & omnia, & tota capiantur; æqualia sunt tota singula totis singulis, & tota singula simul omnibus totis, & hæc tria vnum, nempè vna vita, mens, atque essentia. Non temerè ergo ait Moyses: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Sanè, vnitatis, ac trinitatis imaginem gerit diuinæ: quippè, qui diuinæ consors est naturæ. Tres apud logicũ habentur syllogismi, Dialecticus, Sophisticus, & demonstratiuus: ex tribus constat verus syllogismus, scilicet, maiori, minori, conclusione. Tres etiam habentur apud Rethoricum rationis species, nempè demonstratiua, deliberatiua, iudicialis. Tres sunt numeri apud Arithmeticũ, perfectus, vt sex; diminutus, vt octo; superfluus, vt duodecim, Triplex est musica, mundana, humana, instrumentalis, authore Boëtio: instrumentalis, rursus in rithmicam, metricam, & harmonicam diuiditur. Tres sunt philosophiæ partes, rationalis, naturalis, diuina. Tres sunt leges, naturalis, scripta, & gratiæ, nempè euangelica. quòd si licet ea, quæ à nonnullis scribuntur, adducere, timeo oneri me esse legenti: subscribam tamen, vt quisque pro suo libitu accipiat.*

Ternarij obseruatio in rebus.

Imago trinitatis in anima

Potentiarum æqualitas in anima.

Ternarius numerus in artibus.

Grippus ternarij numeri.

Ter bibe,

7 De numero ternario.

Ter bibe, vel toties ternos, sic mystica lex est,
Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti,
In paribus nouies ternis contexere cubum.
Iuris idem tribus est, quod ter tribus omnia in istis,
Forma hominis cœpti, plenique exactio partus.
Quinque nouem nouies fati tenet vltima finis.
Tris Ope progeniti fratres, tris ordine Parcæ,
Vesta, Ceres, & Iuno decus muliebre sorores.
Inde trisulca Iouis sunt fulmina, Cerberus inde,
Inde tridens, triplexque Helenes cum fratribus ouum,
Ter noua Nestorios impleuit purpura fusos.
Et toties trino cornix viuacior æuo,
Quam nouies terni glomerantem secula tractus
Vincunt æripedes ter terno Nestore cerui.
Tris, quorum ætates superat Phœbeius oscen,
Quem nouies senior Gangeticus anteit ales,
Ales cinnameo radiatus tempora nido.
Ter gemina est Hecate, tria virginis ora Dianæ.
Tris Charites, Tria fata, Triplex vox, trina elementa.
Tris in Trinacria Sirenes, omnia trina,
Tris volucres, tris semideæ, tris semi puellæ,
Ter tribus ad palmam iussæ certare camenæ:
Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.
Tris sophiæ partes, tria punica bella, Trimestris
Annorum, cœlique vices, noctisque per vmbram,
Ter gemini vigiles, ter clara instantis eoi,
Signa canit serus deprenso Marte satelles,
Et qui conceptus triplicatæ vespere noctis,
Iussa quater ternis suspendit opima trophæis,
Et lyrici vates numero sunt Mnemosynarum
Tris Solas, quondam tenuit quas dextera Phœbi,
Sacrauit toties ternas ex ære citeron.
Religione patrum, qui sex periisse timebant:
Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo:
Qualia bis genito thebis trieterica Baccho,
Tris primas Thracum pugnas, tribus ordine sellis.
Iuliadæ patri inferias misere sepulto.
Illa etiam thalamos per trina ænigmata quærens,
Qui bipes, & quadrupes foret, & tripes, omnia solus
Terruit Aonia volucris leo, virgo triformis,
Sphynx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.
Trina in Tarpeio fulgent consortia templo.
Humana efficiunt habitacula, ter genus artes,
Parietibus qui saxa locant, qui culmine tigna,
Et qui supremo fucat tectoria cultu.
Hinc bromij quadrantal, & hinc sicana medimna,
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat vsus agendi.
In physicis tria prima Deus, mundus, data forma,
Tris genus omnigenum, genitor, genitrix, generatum,

Per trina

Per trina species trigonorum linea currit.
Æquilatus, vel crure pari, vel in omnibus impar,
Tris coit in partes numerus perfectus, vt idem
Cum grege ter terno per ter tria dissoluatur.
Ius triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vsque est.
Interdictorum trinum genus, vnde repulsus
Vi, furto, aut vtrobique fuerit, quorumue bonorum
Triplex libertas, capitisque minutio triplex.
Trinum dicendi genus est, sublime, modestum,
Etenui filio, triplex quoque forma medendi,
Quæ logos aut methodos, cuique experientia nomen.
Et medicina triplex, seruare, cauere, mederi.
Orpheus hinc tripodes, quia sunt tria, terra, aqua, flamma.
Triplex syderibus positus, distantia, forma,
Et modus & genitrix modulorum, musica triplex:
Mista libris, secreta astris, vulgata theatris.
Martia Roma triplex, equitatu, plebe, senatu.
Tris equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.
Geriones triplices, triplex compago chimaræ,
Scylla triplex, commista tribus, cane, virgine, pisce.

Sed de numeri ternarij similitudinibus, authoritatibus, atque exemplis, hæc adduxisse, ne dum sufficere puto, verùm consuetæ methodi ordinem excedere.

CAP. II.

Si in diuinis sit propriè numerus.

Quid sit numerus.

Numerus, authore Boetio, est multitudo ex vnitatibus aggregata: Multitudo autem interdum transcendens dicitur, quatenus scilicet rerum est secundùm essentiam differentium. Aliquando verò prædicamentaria, quæ ex continui diuisione causatur. Pari etiam modo, quædam vnitas transcendens appellatur, quæ est entis passio: alia verò prædicamentalis, à continui diuisione proficiscens.

Auicenna de vnitate transcendenti.

Cæterum Auicenna vnitatem transcendentem, siue vnum transcendens, accidens appellauit: tale siquidem vnum, denominatiuum est, quod profectò ad accidentis naturam spectat. Est etiam principium numeri, quod est accidentis. Insuper aliquod addit positiuum reale, alioqui nugationis vitium incideremus, dum dicimus, ens est vnum, idem repetentes.

Commẽtator. Vnum & ens quomodo distinguuntur.

Oppugnat hanc Auicennæ sententiam Auerroes 4 met. philoso. authoritatem sequens: Methaphysici, inquit, interest, quemadmodum de vno; ita etiam de ente cogitare: vnum enim, & ens realiter non distinguuntur. Præterea, si vnum, enti dispositionem additam dicat; profectò processus esset in infinitum. Etenim, si homo est
1. *vnus, ob eam sanè dispositionem entis naturæ additam: Aut certè illa dispositio est ens,*
vel nihil: Porrò dici non potest nihil esse; est ergo ens: sed omne ens, est vnum per dispo-
sitionem sibi additam, atque ita illa dispositio erit vnum per aliam dispositionem, & sic in
infinitum. Præterea, quæ sunt eadem realiter, eandem profectò subeunt naturam: sed ens
2. *& vnum, sunt idem realiter: ea namque, quorum separatio contradictionem includit, sunt*
idem, sed ens & vnum, subiectum & propria passio sunt huiusmodi: sunt igitur idem rea-
3. *liter. Quare ens & vnum, eandem prorsus subeunt naturam. Amplius, omne prius à suo*

superto-

Si in diuinis sit numerus.

*superiori essentialiter distinctum, atq; absolutum, sine illo certè consistere potest: quare
si ens prius sit quàm vnum, sicuti subiectum prius est accidente; ens vtiq; in rerum natura, sine vnitate consistere poterit: eritq; ens, & non vnum. Suffragatur nobis philosophus 7. met Substantia, inquit, prior est accidente, non solùm natura, sed etiam tempore.
Vnde, quantum ad se pertinet, sine accidente potest consistere: quod profectò õnibus modis falsum esse reputamus, vt ens sit, & non vnum. Adhuc, Auicenna reputat vnum esse
accidens, quia est principium numeri, quod est accidens. Atqui, idem per se in diuersis
esse prædicamentis, authore Boetio, capitulo de qualitate, est impossibile. Sanè, diuersorum generum, & non subalternatim positorum diuersæ sunt species, & differentiæ, teste
philosopho in ante prædicamentis: & in primo posteriorum ait, prædicamentorum essentias esse impermixtas. Sed vnum, quod cum ente conuertitur, in omni planè genere inuenitur, quemadmodum & ipsum ens: determinati ergo esse generis, est impossibile, alioqui
diuersis in generibus inueniretur: atq; ita tale vnum non esset principium numeri. Itaq;
vnum transcendens, in quocunq; ente inueniatur, præter illud ens, cuius passio nominatur, positiuum dicit nullum: nisi duplicem ex principali significato negationem in ente.
Prima quidẽ est, diuersitatis negatio à seipso, quæ est sui ipsius indiuisio: Altera verò est
negatio identitatis cum alio, hoc est, diuisio ab vnoquoq;, quod non est ipsum. Hæ autem
negationes ex natura rei, absque omni intellectus operatione in ente habentur reali, &
secunda primam præsupponit, ideo enim ab aliis secernitur, quia in seipsum non diuiditur, siue à seipso non segregatur. Ad Auicennæ autem rationes sic respondere possumus.
Ad primam, qua ita arguebat: Vnum non est genus, nec differentia entis, nec ponitur in
diffinitione quidditatiua alicuius substantiæ: ergo est accidens. Respondeo, vnum non esse
accidens prædicamentale, siue vnum ex nouem accidentium generibus, sed prædicatiuũ* 1.
*potiùs, quod reuera formalem rei rationem non ingreditur, nec de ente, aut de aliis prædicatur in primo modo dicendi per se. Porrò tale accidens prædicatiuum, naturæ rei,
cuius est accidens, non addit aliquid reale, nisi indiuisionem. Ad 2. Si est idem aliquid* 2.
*esse ens, & vnum, ergo est nugatio dicere ens vnum, ac si diceres ens est ens: Respondet
Commentator 4. met. Com. 3. non sequi aliquam nugationem: nam etsi ens & vnum eandẽ
significent essentiã, modis tamen diuersis .i. diuersa ratione illam enunciant: qua de causa, nulla committitur nugatio. Proinde, quamuis vnum & ens essentialiter, aut realiter
non distinguantur; ens nihilominus aliam rationem indicat, nempè positiuam, vnum verò negatiuam in genere, hoc est, indiuisionem. Ad 3. sicut bis vnum numerale constituunt binarium; ita & bis vnum transcendens: sed primum est accidens: ergo & secun-* 3.
*dum. Respondeo, quòd quamuis vtrumq; sit numeri constitutiuum, non eiusdem tamen
est generis. Etenim, quemadmodum duplex est vnum, quod vt accidens, & non accidens
distinguitur; ita planè duplex est numerus transcendens: vnus quidẽ, qui ex vnitatibus
transcendentibus constituitur, abstrahitq; à substantia, & accidente, vnde essentiarũ, vel
formalis nominatur, vtpote ens: alius verò quantitatiuus dicitur, quippè, qui ex vnitatibus constituitur quantitatiuis, spectatq́ue ad prædicamentum quantitatis: ex diuisione
enim continui causatur, vt docet tertius liber physicorum. Porrò Auicenna arbitratus
est omnem numerum, omnemq́ue vnitatem, ad accidentis pertinere naturam, vt refert
Commentator 4. met: com. 3. Præterea, illud vnum, quod de omnibus prædicamentis dicitur, reputauit esse numerorum principium: numerus autem est accidens: quare illud
vnum accidens appellauit. sed certum est, omnibusq́ue propemodum probatur, vnum
transcendens non esse principium numeri. Sed dicet aliquis, quamuis vnum non dicat aliquid positiuum cum ente, veluti accidens à subiecto essentialiter distinctum; secundùm tamen suam rationem formalem, qua distinguitur ab ente, non meram sanè negationem, sed aliquid certè positiuum annunciat. vnum sanè, quod est principium numeri,
multitudinem, quæ est aliquid positiuum, præcedere, clarissimè constat. Pari ergo ra-*

Rationes contra Auicennã. Arist. 7. met. cap. 4.

Vnum transcendens.

Duplex negatio.

Soluuntur rationes Auicẽnæ.

Duplex numerus.

Vnum non esse meram negationem.

Si in diuinis sit numerus.

tione, vnum, quod conuertitur cum ente, quodq́ eſt principium numeri transcendentis, eiusdem erit naturæ: eſt enim menſura, vt dicitur 4. met. Vnitas præterea perfectionem dicit ſimpliciter: quò enim aliquid eſt perfectius; eò magis eſt vnum: denique vnum ſecundùm ſuam formalem rationem, eſt paßio entis ſcibilis de ente. ſpectatq́ ad metha-

Rationes contrariæ.

physicum: dicit ergo aliquid poſitiuum, ſiquidem de non ente non habetur ſcientia. Itaq́ vnum, hoc modo dicit aliquid poſitiuum, & eſt nihilominus negationis, vel priuationis
1. *principium. Verùm, huic ſic diſputanti, nonnullæ rationes aduerſantur: & prima quidē, ei conformis eſt, quæ à Commentatore contra Auicennam diſputante, adducitur. Planè, ſi illud poſitiuum formale, ſeipſo vnum eſt; eodem modo, & ens: quòd ſi aliquo alio*
2. *formali poſitiuo vnum erit; ſic certè proceſſus erit in infinitum. Amplius, ens ſecundùm ſuam rationem formalem poſitiuam, qua vb vno diſtinguitur, aut eſt vnum, aut non. vnum autem eſſe, omninò neceſſe eſt. Tunc quæro, aut ſeipſo, & proprio poſitiuo; aut profectò, aliquo alio ſibi addito: ſi ſeipſo; habeo intentum: ſi extraneo addito; in eandem reuera abſurditatem incidemus, quam prius reprobauimus: nempè proceſ-*
3. *ſum aſcendendi in infinitum dari. Adhuc, quæcunque formaliter ex natura rei diſtinguntur in creaturis; eadem planè realiter diſtingui, neceſſe eſt: igitur ſi ens, & vnum, vt poſitiua formaliter diſtinguantur: realiter ergo diſtinguerentur, quod eſt falſum. ex*

Soluuntur rationes.

quo patet prædictam ſententiam, veritati, rationiq́ minimè conuenire. Ad primam ra-
1. *tionem dico, in numero aliquid eſſe poſitiuum, & aliquid negatiuum: ſicut enim vnum negationem dicit, & connotando ſubindicat poſitiuum, vel naturam ſubſtratem; ita etiam & numerus: itaq́ vnum, quòad ſuum connotatum poſitiuum, numeri pars, aut principium eſt: ſecundum autem huiuſmodi ſignificandi modum ab ente non diſtinguitur. quare, quæ ab argumento à proportione arguit, nullius valoris reputatur argumen-*
2. *tatio. Ad 2. vni formaliter acceptò non conuenit ratio menſuræ; ſed ei potiùs, cui con-*
3. *uenit eſſe vnum, nempè ſubſtrato enti, ac poſitiuo. Ad 3. vnum formaliter acceptum, non perfectionem; ſed vnius fundamentum indicat: illud autem, quod eſt ens ſubſtra-*
4. *tum interdum perfectionem dicit ſimpliciter. Ad 4. vnitas non eſt paßio poſitiua entis, ſed negatiua: idq́ ex natura rei. Porrò de non ente habetur ſcientia per rationem alterius entis. Ceterùm, quamuis vnum, & ens realiter, atque eſſentialiter non diſtinguantur; non ſunt tamen realiter idem: affirmatio enim, & negatio nunquam ſunt idem realiter: alioqui negatio perſe eſſet res, quod eſt impoßibile: nec ſunt realiter diuerſa, ſed non idem formaliter, quia nimirum vnum non eſt de conceptu quidditatiuo alterius; ſed extra potiùs, ſicuti negatio eſt extra conceptum affirmationis: quam ob cauſam realiter, aut formaliter non ſunt idem. His itaq́ ſic elucidatis, ad id, quod in principio nobis*

Vnitas quomodo ſit in Deo.

quærendum eſſe propoſuimus, accedamus. Vnitas namq́ transcendens Deo attribuitur, quæ planè duo ſubindicat: alterum quidem in ſe, atque à ſe indiſtinctionem entis, ab alioq́ diſtinctionem, aut cum vno non idemptitatem potiùs, idq́ ex formali ſignificato: alterum verò, ipſum ens ſubſtratum, atque fundamentale connotando. ex quo patet vnitatem in Deo tum aliquid poſitiuum, tum verò aliquid negatiuum dicere. cùm enim dicitur Deus vnus, indiſtinctio quidem diuinæ ſignificatur eſſentiæ, negaturq́ deorum pluralitas. vnde huius nominis vſus in diuinis, negat magis, atque remouet, quàm aliquid

Vnitas numeralis non cōpetit Deo. Quomodo numerus ſit in Deo.

ponit, aut ſtabilit. Porrò, vnitas numeralis propriè Deo conuenire non poteſt: illa enim ab alia vnitate eſſentialiter diſtinguitur: deinde, vnitas & vnitas ſiue duæ vnitates aliquid maius, perfectiusq́ efficiunt, quàm vna tantùm vnitas. ſed ambæ conditiones à diuinis remouentur: vnitas quippe diuinæ eſſentiæ, neque maior fieri poteſt, neque à ſeipſa diſtinguitur: eſt ergo in diuinis illa vnitas ſimpliciter transcendens, non numeralis. Ce-
1. *terùm, quemadmodum vnitas numeralis in Déo eſſe non poteſt; ita etiam numerus propriè Deo non eſt tribuendus. numerus enim quantitas, eſt accidens: ſed in Deum nullū cadit accidens: igitur in Deum non cadit numerus, qui eſt quantitas: nec etiam nume-*

rus trans

rus transcendens : nam ficuti ibi non sunt virtutes essentialiter distinctæ, sic nec est aliquid maius. Amplius, numerus causatur ex diuisione continui : sed in diuinis non inuenitur quantitas : ergo quod prius. Quòd si numerus sese extenderit ad quamcunq; multitudinem, seu pluralitatem significandam; tunc, absque dubio, in diuinis numerum reponimus, atque collocamus, quo, & personarum pluralitatem distinguimus, & attributorum, perfectionumq; diuinarum multitudinem distinctè, clareq; discernimus. Siquidem duplex est diuisio, vna quidem materialis, quæ fit secundùm diuisionem continui, quā sanè consequitur numerus, qui est species quantitatis, inueniturq; in rebus materialibus, quantitatem habentibus : alia est diuisio, quæ per oppositas fit atque diuersas formas. hanc autem, multitudo sequitur, quæ non est in aliquo genere ; sed in transcendentibus potius, sicuti ens diuiditur per vnum, & multa. porrò hæc multitudo in rebus immaterialibus inuenitur tantùm. Quare, multitudo sic accepta, vtpote transcendens, ad multa se habet, de quibus prædicatur, sicut vnum, quod conuertitur cum ente : vnum autem significat ens indiuisum. itaq; termini numerales in diuinis, illa significant de quibus dicuntur, solamq; addunt negationem. Personarum igitur confusionem excludunt, quod est contra Sabellum, earundem verò solitudinem, quod Fotino aduersantur. Quam ob causam termini numerales, cùm sint adiectiua, si substantiuis essentialibus addita fuerint, propositionem vtiq; falsam reddunt : veluti si quis diceret tres deos, aut tres sapientias. Quòd si personis addantur, nullum erit inconueniens : significant enim personarum distinctionem, per relationis modum. quid ergo sit numerus, aut quomodo diuinis conueniat personis, dictum est.

Duæ productiones in diuinis. 2.

Termini numerales in diuinis.

CAP. III.

Vnitatem, aut numerum non esse in diuinis.

VNitas dicens aliquid positiuū, ad genus spectat quantitatis: sed in deo nulla est quantitas : igitur, nulla est in eo vnitas. Sanè, vnum, multitudini, sicuti habitui priuatio opponitur : sed priuatio non dicit aliquid positiuum: nec ergo vnitas. Amplius, quod non est in diuinis, nō dicit aliquid positiuū: 2. sed numerus non est in diuinis, est enim quātitas discreta, quæ in Deum non cadit: numerus ergo in Deo non dicit aliquid positiuum. Adhuc, sicut se habent vnū, & 3. multa; sic album, & alba 4. met. sed vnitas non dicit aliquid positiuū in diuinis: nec ergo terminus numeralis.

CAP. IIII.

Solutio.

AD primum, verum quidem est in diuinis numerum non inueniri, qui est quantitas : nam in Deo nullum potest esse accidens, nec vnitas, quæ primò est illius numeri principium, si propriè numerum acceperis. Ad confirmationem dico, quòd vnum non opponatur multis, sicuti vna negatio multis : principaliùs enim negationem, quàm aliquod positiuum annuntiat. Ad 2. 2. numerus in diuinis non dicit aliquid positiuum sicut mensura, & mensuratum. Quòd si mensuram, atque mensuratum, vnitati, seu pluralitati diuinæ attribueris ; ad modum vtiq; vnitatis se habebit, & numeri : non dicit tamen aliquod positiuum formaliter ; sed fundamentaliter, idq; per quandam connotationem. Ad 3. numerus in diuinis, siue ter- 3. mini numerales (si modò numerum largo modo acceperis) præcipuè negationes significant, quemadmodum & vnitas, connotant tamen positiua. Et hæc quidem de numero in diuinis diximus.

Duæ productiones in diuinis.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Duas in diuinis productiones esse.

Ostquàm ostensum est quomodo numerus sit in diuinis, deinde ostendere oportet, duas esse productiones: principium enim productiuum, aut est naturaliter productiuum, aut liberum. Plura sanè principia productiua, aut productiones esse nequeunt: sed in diuinis memoria inuenitur fœcunda, quæ est principium naturalis generationis: aliud igitur principium liberum productiuum, nempè diuinam voluntatem in diuinis inueniri, omninò necessarium est. atque ita verißima est Mercurij sententia, vtriusque sexus fœcunditate deum esse plenißimum. Hæc sanè duo, ad vnum reduci non possunt, quod sit alterum ipsorum:
Prima ratio. *principium enim, quod ad aliud reducitur; profectò imperfectum reputatur, quod planè diuino intellectui, aut voluntati competere nequit: sunt certè simpliciter perfectißima. Neutrum ergo ad alterum ipsorum est reuocandum, aut reducendum. Nec ambo ad aliquod tertium, puta ad essentiam: essentia namque est eiusdem rationis: sed principia sunt alterius rationis. siquidem productio per modum naturæ, authore philosopho 2. phy. alterius est rationis, quàm productio libera. sed in diuinis sunt huiusmodi productiones, vt dicit August. 5. de Trinit. Filius, inquit, procedit, vt verbum, & imago, per*
2. *modum naturæ, spiritus verò sanctus, vt donū, & amor, per modum voluntatis: ergo &c.*
Amplius, quod in diuinis, vnius est rationis; ex se, augeri aut multiplicari non potest: quod enim est vnius rationis, non est in potentia ad singularitatem: sed in diuinis sunt
3. *plures productiones: non eiusdem ergo, sed alterius creduntur rationis esse. Adhuc, vir-*
4. *tus summè actiua, summè sese diffundit: summa autem diffusio est, seipsum communica-*
5. *re, nempè naturam suam alteri largiendo: ergo Boni præterea est, seipsum communicare: summum ergo bonum, est summè communicatiuum, idque ad intra, nihil enim aliud potest esse summum bonum. Item perfectum est, quod potest producere sibi simile. 1. Met. & 4. metha. Sed deus est agens perfectißimum: igitur vniuoca productione, producit sibi simile. Porrò, quoniam processiones in diuinis sunt actiones in agente manentes, huiusmodi autem in diuinis, non nisi duæ esse possunt, scilicet intelligere, & velle: si vtraque non esset fœcunda processio; profectò non esset deus vtriusque sexus fœcunditate plenis-*
6. *simus. Amplius, Omne id, quod ex sua ratione formali est principium productiuum, in quocunque illud fuerit perfectum, erit certè productiuum. sed memoria perfecta, siue intellectus, obiectum habens intelligibile sibi præsens, ex sua sanè ratione formali, est productiuum noticiæ genitæ: vt videre licet in intellectu creato. In quocunque igitur fuerit huiusmodi principium, est vtique productiuum. At, in deo est secundum rationem*
Memoria fœcunda. *sui: Est ergo ibi productio notitiæ genitæ. Porrò, per memoriam perfectam productio perfecta dici non potest, nisi illius extiterit notitia, quæ adæquetur memoriæ, siue intellectui, respectū huiusmodi obiecti. At, memoriæ, siue intellectui diuinæ personæ, quoniam est infinitus, notitia sola adæquatur infinita: obiectum enim est infinitum, & intellectus quoque, ideo illius est obiecti comprehensiuus. Aliqua ergo persona diuina per memoriam, notitiam produc t infinitam. Tale autem productum per intellectum, in nulla natum est recipi: non enim in diuinis, sicut in creaturis, illud potest accidens appellari.*
Notitia genita. *Itaque notitia genita, per diuinum intellectum producta, est in se subsistens, atque alia per-*
Amor productus. *sona à producente. Et eodem modo est amor, qui ex diuinæ voluntatis fœcunditate producitur. Sanè, intellectus & voluntas nedum sunt principia operatiua; verùm etiam productiua. Quatenus autem intelligunt, & volunt, respectu illorum actuum, qui sunt intellectio, & volitio, operationes immanentes, principia vocantur operatiua: productiua*

verò,

verò, illorum actuum respectu, qui sunt, dicere, & spirare. In creaturis, intellectus est potentia receptiua, quod certè ad imperfectionem spectat, & idem est potentia productiua, quod perfectionē sonat. Ad vnum ergo deueniendum est principium productiuū, simpliciter perfectissimum, quod videlicet ex infinita perfectionis plenitudine, producit suamq; non expectat perfectionem à productione, vel producto. huiusmodi agens productiuum ab Auicenna, agens ex liberalitate appellatur. Sanè, in omni genere, est deueniendum ad simpliciter perfectum: sed nullum est agens simpliciter perfectum, nisi quod sua sponte, & liberè agit, secundùm eum planè modum, quem paulò ante recitauimus: in genere ergo principij productiui, est tale principium productiuum perfectissimum, cuius intellectus, per intellectionem, quam gignit, non perficitur. Igitur, productū, non ideo productum est, vt producens per ipsum perficiatur: sed potius est ex perfectissima plenitudine producentis. Quòd si aliqua notitia genita esset in paterno intellectu, quæ non adæquaretur illi; aliam vtiq; gignere posset, atq; ita essent plures filij in diuinis, & plures amores. sed notitia genita, diuinæ æquatur memoriæ: igitur vna est ibi notitia genita, & similiter vnus amor. Potentia præterea ex se productiua alicuius producibilis, producit quidem; quòd si productum non sit natum in aliquo sibi proportionato recipi; per se vtiq; manebit subsistens. Itaq; pater notitiam genitam habet, non agendo vtique, hoc est, aliquid in se producendo, nec faciendo, id est producendo aliquid extra se, essentialiter distinctum. Verùm, quia productum in nullo recipi poterat, intellectus verò diuinus est sufficiens principium productiuum, vt potè infinitus: ideo notitiam produxit subsistentem, quæ est persona filij, & cum filio, alteram mentem opificem, hoc est, spiritum sanctum. Duæ ergo sunt in diuinis productiones, & vna quidem naturalis, vt filij, altera verò libera, id est spiritus sancti.

Duæ productiones in diuinis.
Dicere.
Spirare.
Auicenna.
Quare duæ sint productiones.
1.
Plenitudo producentis.
2.
Filij Dei productio.

CAP. II.

In diuinis nullam esse processionem, siue productionem.

1. Posset aliquis contra prædicta elucidandæ veritatis gratia nonnullis argumentis sic arguere. Nullum productum est ex se necessarium; nihil enim est ex se necessarium, & ab alio possibile. nam si ex se est necessarium, etiam quocunq; alio non existente, semper profectò erit necessarium. Porrò, productum, possibile est produci: sed possibile & necessarium non coincidunt, imò inter sese pugnant: igitur, verum est, nullum productum esse necessarium. Sed quicquid est in diuinis, est simpliciter necessarium, alioqui non esset æternum, & diuinum: igitur in diuinis nihil est productum, siue nulla productio. Amplius, in diuinis 2. non est aliquod principium productiuum: ergo non est aliquod ibi productum. Consequentia patet, quia non est productum sine producente: nihil enim seipsum producit. Antecedens autem clarissimum est: illud sanè principium dicitur productiuum, quod reuera ex notitia producta perficitur, habetq; notitiam à se distinctam: sed intellectus diuinus, non est talis, alioqui esset imperfectus: ergo quod prius. Sanè, si habeat notitiam sibi adæquatam, non potest aliam producere: quòd si producit, vtiq; perfici, necesse est. Item, essentia diuina non habet ex se suppositum productum: quòd si habeat illud 3. per productionem, fiet certè de non habente habens, atq; ita mutationi subderetur. At, in diuinam essentiam nulla cadit mutatio: ergo nulla potest ibi esse productio. Præterea, 4. sicut vnumquodq; se habet ad esse: ita planè se habet ad operari. sed intellectus, & voluntas essentialiter sunt in diuina essentia: igitur, quemadmodum in essendo ad diuinam reducuntur essentiam; ita etiam & in operando. Principium igitur productiuum in diuinis, est diuina essentia. sed tunc sanè in diuinis nulla esset productio: nam cùm sit tota

Duæ productiones in diuinis. simul in qualibet persona. si principium sit producendi diuina suppositа, seipsam vtique produceret, quod est impossibile. Adhuc, si aliquid identitate, seu virtute, calorem,
5. lucemque contineret; illud profectò diceretur & calefactionis, & illuminationis principium. Sed diuina essentia identicè continet intellectum, & voluntatem: est ergo principium, & generationis, & spirationis diuinæ. Primum profectò, in vnoquoque est perfectissimum, habetque rationem principij: sed essentia diuina, inter diuinas perfectiones, est prima: igitur, est principium effectiuum, atque productiuum in diuinis. Insuper, intellectus, & voluntas in creaturis, quamuis sint animæ consubstantialia, non sunt tamen naturæ communicandæ principia: igitur intellectus, & voluntas diuina, non sunt principia productiua. Restat ergo, vt in diuinis principium productiuum soli diuinæ conueniat essentiæ, sed illa, vt diximus, non est alicuius productionis principium: igitur in diuinis non
6. datur aliqua productio, siue productum. Item, si per impossibile intellectus & voluntas diuina producerentur, diuina vtique essentia illa producerentur. igitur diuina essentia
7. est principium productiuum. Item, natura est principium motus, vel productionis, authore philos. 2. Phy. quemadmodum est etiam via in naturam, vel in terminum: sed in diuinis, natura est diuina essentia, intellectus autem, & voluntas, sunt illius potentiæ: ad diuinam igitur naturam, siue essentiam spectat officium producendi. Intellectus praterea, & voluntas ab ipsa substantia mutuant virtutem principij, seu producendi: vnde iam patet, substantiam esse principalius principium producendi. sed diuina essentia ex sua ratione formali non est alicuius productionis principium productiuum: imò, si huiusmodi officium illi competeret, non duarum tantum esset productionum principium productiuum, sed plurium: quippe, quæ ex se non sit alicuius determinatæ, diffinitæque productionis; sed indifferens ad plures. Itaque diuina essentia nullo modo in diuinis erit principium productiuum, & ex consequenti nec intellectus, aut voluntas. Quare in diuinis nullum est principium productiuum, nec etiam aliquod productum, siue productio.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, Negatur maior, & ad primam probationem dico, nihil esse ex se formaliter necessarium, & ex alio similiter. bene tamen fieri potest, vt quod ex se est formaliter necessarium, ab alio quoque sit necessarium; non quidem formaliter, sed productiuè. Cùm ergo dicis, necessarium simpliciter, siue ex se; id certè dicitur, quod semper est necessarium, etiam quocunque alio circumscripto. verum quidem est, si illius circumscriptio, aliquod incompossibile non includat. Ad secund. Maior est vera de possibili logico, non autem de possibili reali: possibile enim logicum differt à possibili reali, vt dicit philosophus 5. met. cap. de potentia. nam possibile logicum, est modus compositionis formatæ ab intellectu illius quidem, cuius termini non includunt contradictionem. Vnde possibilis est hæc propositio, Deum posse produci, & deum esse. At possibile reale accipitur ab aliqua potentia in re, sicut à potentia inhærente alicui, vel terminata ad illud, velut ad terminum: itaque filius, non est possibilis, possibilitate reali, nec possibilitate alicui inhærente, nec terminata ad ipsum, sicut ad terminum. siquidem possibilitas actiua, siue passiua, vt dicitur 5. & 9. met. est principium transmutandi aliud, vel ab alio in quantum aliud: proinde est ad aliud in natura. filius autem est terminus potentiæ productiuæ, quatenus scilicet abstrahit ab effectiuæ potentiæ ratione. Quòd si huiusmodi potentia dicatur simpliciter potentia; & terminus quoque illius potentiæ simpliciter possibile dici posset. verùm huiusmodi possibilitas non repugnat necessario formaliter, sed tantùm illa, de qua philosophi locuti sunt. Patet ergo quomodo productum in diuinis sit necessarium: & possibile. Ad 2.

1. Necessarium formaliter productiuè.

Possibile logicum.

Possibile reale

negatur

Duæ productiones in diuinis.

*negatur antecedens, & ad probationem, patet solutio ex his, quæ paulò ante à nobis reci-
tata sunt. Principium enim productiuum in diuinis ex suæ perfectionis plenitudine pro-
ducit, non expectans sui ipsius perfectionem à productione vel producto. Ad 3. negatur* 3.
*consequentia: essentia enim etsi ex se non habeat productum; per productionem tamen
illud includit. Non ergo sequitur: Ergo essentia de non habente, fit habens: sed illud bene,
ergo essentia ex sua ratione, non habet, siue includit illam personam: Relatio sanè non
pertinet ad rationem absoluti. Igitur, essentia per productionem habet personam, in qua
subsistit: quæ profectò productio non pertinet ad rationem essentiæ: vnde nulla potest
sequi mutatio. vt enim fit mutatio, aliquid inesse alicui opus est, cum priùs infuisse oppo-
situm, constat: sed in diuina hæc cadere nequeunt. Ad 4. Illa maior sic est intelligenda;* 4.
*vnumquodque sic operatur, sicuti est, & quo operatur, eo est. Proinde maior vera est;
nihil scilicet operari nisi ens. sed tunc nihil est ad propositum. Nam si quippiam ad ali-
quid reducitur sub ratione essendi; non inde sequitur, illud reduci sub ratione operandi:
attributa namque ad essentiam, veluti ad primam perfectionem simpliciter reducuntur,
non tamen vt principia. Accidentia præterea, ad subiectum reducuntur, idque secundùm
rationem essendi, non autem operandi. Ad 5. Negatur similitudo: lux namque & calor* 5.
*nequaquam sunt perfectiones simpliciter: quam ob causam, si in aliquo vno inueniantur;
ibi profectò eminenter inueniri, necesse est, quippè, quæ non distinguantur à continente.
Proinde continens, tum calefactionis principium, tum etiam illuminationis appellatur.
Porrò intellectus & voluntas, sunt perfectiones simpliciter; ideo principia productiua
dicenda sunt: ex quo nihil esse simile, clarissimè constat. Ad primam probationem, ne-
gatur minor: essentia enim diuina secundùm suam rationem formalem, non est principi-
um naturæ communicandæ, nisi addita sibi potentia intellectiua: atque ita ex potentia in-
tellectiua, & ex ipsa essentia, vt obiecto, efficitur memoria fœcunda. Est autem in patre
memoria principium operatiuum, siue productiuum, quo pater existens in actu primo,*

Memoria fœcunda in diuinis quid sit.

*producit, vt in actu secundo notitiam genitam. Itaque intelligere, quod est operatio patris
& dicere, quod est, respectu notitiæ genitæ, producere patris, ad eundem actum primũ;
qui planè est patris memoria, ordinem quendam habere videntur, nempè, intelligere pa-
tris non esse verbi elicitiuum, ac formale principium: verbum enim non gignitur ab in-
telligentia, sed à memoria 15. de trin. sicut etiam in primo libro disputauimus. Memoria*

Intelligere & dicere in patre.

*igitur fœcunda, ex potentia, & obiecto constat, quæ est principium communicandi di-
uinam naturam, non autẽ ipsa diuina essentia. Ad 2. probationem, seu confirmationem,
negatur similitudo: intellectus planè, & voluntas diuina, sunt idem simpliciter diuinæ
essentiæ: quod profectò in nobis non inuenitur, ideo nullam habent similitudinem ad
probandum id, quod argumentum nititur ostendere. Ad 6. Diuina essentia non continet* 6.
*intellectum, & voluntatem per modum principij productiui: friuolum est ergo, quod ar-
gumentum adducit. Ad 7. Natura, quatenus ab intellectu, & voluntate secernitur, non* 7.
*est principium verbi geniti, sed memoria, vt dictum est. Ad confirmationem dico, vo-
luntatem, & intellectum non vniuocè de creaturis, & de deo dici: in deo enim secundùm
suas rationes formales sunt infinita, atque propter ipsarum rationes productiua: sunt igi-
tur duæ in diuinis productiones, vna quidem naturalis, altera verò libera.*

CAP. IIII.

In diuinis vnam tantùm esse productionem.

*Vidam nituntur probare in diuinis vnam tantùm esse productionem hoc
modo. Vnius naturæ, vnus est modus communicandi, secundùm sententiam
Commentatoris 8. phys. com. 46. contra Auicennam disputantis. Sed in diui-*

Auer. contra Auicennam.

nis est

Duæ productiones in diuinis.

nis est vna tantùm natura: ergo est vnus modus communicandi: Maior autem multis probari potest rationibus Sane, alterius materiæ, altera est forma: altoqui non esset huius materiæ hæc propria forma; sed quodlibet generaretur ex quolibet: atq; ita materia essent ociosæ, quod est falsum. At, materiæ, quæ diuersis correspondent agentibus, seu producentibus, non eiusdem sunt rationis, sicut videre est in his, quæ per propagationem, & putrefactionem fiunt: propagatum enim, ex semine, illud verò, ex putri corpore fit. Diuersæ igitur materiæ sunt amborum, atq; diuersæ formæ, deniq; diuersus modus communicandi. Præterea, quod per putrefactionem gignitur, aut se habet vt semper, aut vt in pluribus, aut vt in paucioribus. non quidem vt semper, aut in pluribus: Igitur, vt rarò, & in paucioribus, & à casu. At, quæ per generationem propagantur, illa se habent, vt in pluribus Diuersæ ergo sunt rationis: alioqui eadem species esset à natura, & à casu: & ita homo posset vtiq; ex alterius speciei semine gigni: naturaq; suis in operibus esset monstruosa, & hoc profectò in dedecus retorqueretur primi opificis naturam sic instituentis: quod falsum esse, omnibus modis constat. Amplius, Diuersorum motuum species, diuersi quoq; sunt termini specie, authore philosopho 5. phys. sed productiones in diuinis sunt diuersæ rationis: igitur termini quoq; earundem At, vna est essentia diuina, omnium profectò productionum formalis terminus; vna est ergo in diuinis productio, quia vnicus est terminus formalis; motus enim ex termino distinguuntur, vel vniuntur. Adbuc, quemadmodùm vna natura à suppositis eiusdem naturæ non nisi vnico modo communicatur, sicut homo generat hominem; ita etiam, & natura diuina. sed illa est summè vna: igitur vnicum habet modum communicandi, & non plures, vt alij dicunt. Item, si in diuinis alia detur generatio, siue processio, quàm verbi geniti; eadem quoq; facilitate alia daretur, atq; ita in infinitum, quod est inconueniens. in prima ergo standum est processione, vt vnica sit in diuinis processio. Sanè in omni plane natura, eiusdem communicandæ vnus habetur modus; operationes enim ex terminis vnitatem, diuersitatemq; sortiuntur, vt dictum est: sed processio in diuinis, est secundùm diuinæ communicationem naturæ, quæ cùm sit vnica, vnicum vtiq; habet actum communicandi. Præterea, si in diuinis alia sit processio, quàm ea, quæ est verbi lucidi: illa vtiq; erit amoris, quæ à voluntatis actu proficiscitur. verùm, quia voluntas in deo non est aliud, quàm ipsius intellectus: igitur non duæ in diuinis, sed vnica tantùm est processio.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

Genita ex putrefactione, & ex propagatione.

1. AD primum, negatur maior: nam idem ignis, tum ex igne, tum etiam ex collisione generatur: vegetabilia præterea fiunt ex semine, & ex putrefactione. Item, muscæ, & mures interdum per propagationem generantur, nonnunquam per putrefactionem: sic vespæ, ex vespis, & ex cadaueribus equorum: item, apes, ex apibus, & ex cadaueribus vaccarum. hoc idem probat Commentator 3. cœli com. 56. & 12. met. com. 19. Huiusmodi autem genita, eiusdem esse naturæ per easdem certè operationes, quas exercent, notum esse potest. Quamobrem, genita per putrefactionem, vniuocè sibi similia propagare, Augus. 3. de trinitate, clarissimè docet. Quædam præterea, vt dicitur 7. met. fieri possunt sine semine, virtute vtique cœlesti, seminis vicefungente. Ad primam probationem dico, vtrorunq; materiam eiusdem esse rationis: quatenus scilicet materia pars est generati, siue per propagationem quidem, siue per putrefactionem. Quòd si materia intelligatur, quatenùs est sub priuatione formæ introducendæ, vt genitum eiusdem sit naturæ; non opus est certè eandem materiam esse. Quare, non est necesse, semen eiusdem esse rationis cum cadauere, quam-

Duæ productiones in diuinis.

nis materiam inter geniti ex ipso. Ad 2. probationem, aliquid esse in pluribus, vel in paucioribus, bifariam potest intelligi: Vno quidem modo sic, vnus effectus specie, potest duas causas habere: vnam quidem vniuocam; æquiuocam alteram. vnde, si vniuocæ comparetur, est, vt in pluribus: si verò æquiuocæ, vt in paucioribus. sed hoc modo non sequitur argumentum: vtraque enim causa ordinem habet, siue ordinata est ad talem effectum producendum. Alio modo, idem effectus, atque suum oppositum, eidem causæ comparantur: & tunc si effectus contingit, vt in pluribus; illius oppositum erit, vt in paucioribus, & è conuerso: proinde esse in maiori, vel minori parte, æquiuocũ est. Itaque, si comparentur causæ determinatæ; vt in pluribus fiunt: si verò indeterminatæ; vt in paucioribus, ex hoc tamen non sequitur intentum. Ad 2. propositio illa, locum ha- 2.
bet in his, quorum forma, secundùm quam fit fluxus, eiusdem est rationis cum forma terminante. At productio non eiusdem est rationis cum termino formali, nempè essentia diuina; illa enim est relatio, hæc autem ad se dicitur; ideo productionũm pluralitas, distinctam productorum, atque specificam non includit distinctionem, separationemq́;.
Ad 3. Natura communis in creaturis, vnico tantùm modo à supposito illius communica- 3.
tur, ob certè principij productiui limitatam, finitamq́; naturam. At, in diuinis, quoniam duo sunt principia productiua, vt dictum est; idcirco diuina, humanis non sunt conferenda. Sanè, in natura diuina duo sunt principia productiua, quorum vtrumq; est æquè perfectum cum natura; ideoq́; quodlibet ipsorum est perfectissimum principium communicandi. hæc, quoniam in creatam nequeunt cadere naturam; hac de causa, vnius naturæ, vna est productio. Ad 4. non opus est in diuinis processionibus in infinitũ pro- 4.
ficisci: processio siquidem, quæ est in diuina natura; voluntatis processione clauditur. Ad confirmationem patet responsio ex iam dictis: per quamlibet enim processionem, quæ nõ est ad extra, communicatur diuina natura, quæ ita fœcunda est, vt per duo principia productiua, eadem semper communicetur. Ad 5. Quamuis in Deo non sit aliud 5.
voluntas, quàm intellectus; ad intellectum tamen, voluntatisq́; diuinæ rationem spectat; vt processiones vtriusque, quæ secundùm actiones fiunt, quodam ordine distinguantur, atque ad se inuicem ordinentur. Processio quippè amoris, ad verbi processionem tendit: nihil enim voluntate amatur; nisi id, quòd prius intellectus conceperit. Est ergo quidam inter huiusmodi, ordo, quamuis idem sint in Deo, cuius profectò ordinis gratia, distinctas habent processiones.

Natura in creaturis.

CAP. VI.

In diuinis plures, quàm duas productiones inueniri.

Quemadmodum scientia, & voluntas Deo attribuitur; ita etiam & potentia: 1.
sic enim infinita est illius potẽtia, sicuti intellectus, & volũtas. sed in diuinis; duæ sunt processiones, vna quidem per intellectũ, altera verò per voluntatẽ: tertia vetiq; fit necesse est, nẽpè per omnipotentiã. Amplius, vbi est infinita 2.
bonitas; ibi, reuera, necessaria est illius bonitatis processio, siue diffusio: bonũ namq; suiipsius est diffusiuum. sed in Deo est infinita bonitas: igitur aliqua est apud Deum, secundùm illius bonitatẽ processio. Porrò, si nostri verbi non est vna tantùm, sed plures processiones; quare ergo diuinũ verbum his carebit, cuius virtus est infinita? Non vna ergo, aut duæ, sed plures processiones in diuinis. Amplius, vbi sunt plura prin- 3.
cipia productiua, ibi profectò plures sunt productiones: sed in diuinis plura sunt principia productiua, nempè natura, intellectus, & voluntas: Naturam enim & intellectũ, tanquã duo principia actiua, atq; diuersa in 2. Phys. Philosophus distinguit, atq; discernit: igitur, præter productionem voluntatis, sunt quoq; aliæ duæ, naturæ scilicet, & in-

Natura.

Duæ productiones in diuinis.

*Postquam visum est, quomodo sint duæ productiones, deinceps videndum,
quomodo trinitas stet cum vnitate. Intellectus habens obiectum actu intel-
ligibile, producit actum sibi adæquatum, hoc est, infinitum. porrò, vt dicit* Rationes.
August. primo de trinit: nihil seipsum producit: quòd ergo actu intellectus 1.
*producitur, aliquo modo à producente distinguitur: non quidem essentialiter; quoniam
vna est tantùm in diuinis essentia. Personarum ergo est illa distinctio, inter productum
per actum intellectus, & producentem. Cùm autem duæ sint in diuinis productiones,* Personarum
vna quidem per actum intellectus, altera verò per actum voluntatis; duæ quoq; sint, ne- distinctio.
*cesse est, personæ productæ: qualibet enim istarum ad vnam terminatur personam, quæ
profectò huiusmodi est adæquatus productioni terminus. vnam namq; eandemq; perso-
nam, duabus productionibus totalibus, sufficientibusq; produci, est impossibile. vna
quippe productio sufficit, quæ esse perfectum largitur, atque completum. Est præterea* 2.
*vna persona improducta: essentia enim simplicissima non habet plures modos essendi:
quod certè contingeret, si plures personæ improductæ in diuinis inuenirentur. Tres ergo
sunt, qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Sanè, omnis per-
fectio simpliciter est communicabilis: sed diuina essentia est perfectio simpliciter, & o-
mninò indiuisibilis: multis ergo suppositis est communicabilis. Perfectio namq; simplici-
ter est, quæ melius est in quocunque ipsum esse, quàm nō ipsum. nam si ad vnam tantùm-
modo personam esset determinata; non esset melior quocunq; sibi incompossibili, nisi tan-
tùm in illa subsistentia, alteri planè subsistentiæ esset incompossibilis. Paternitas præte-* 3.
*rea, & filiatio (cùm sint oppositæ relationes) ad duas spectare videntur personas, pa-
tris scilicet & filij: ambas enim, vni conuenire personæ, est impossibile. processio autē
patri conuenire nō potest, & filio, vel alteri eorum: alioqui processio intellectus, quæ est
generatio in diuinis, vnde accipitur paternitas, & filiatio, ex processione prodiret a-
moris, ex qua spiratio accipitur, si persona generans, & genita procederent à spirante:
itaq; plures sunt in diuinis relationes subsistentes ad inuicem realiter distinctæ. Realis
autem distinctio diuinarum vtique relationum, ex oppositionis relatiuæ ratione profici-
scitur. Duæ ergo relationes oppositæ, nempè paternitas, & filiatio, ad duas pertinēt per-* Relationes
sonas, patris scilicet & filij. Paternitas namq; subsistens, est persona patris: & filiatio oppositæ.
*subsistens, est persona filij. Cæterùm, spiratio, quoniam oppositionem non habet relati-
uam ad paternitatem, seu filiationem, ambobus, hoc est, patri, filioque conuenit: & ex
consequenti illius processio alteri personæ, quæ per modum amoris procedit. Ex relatio-
nibus ergo diuinis constat, tres esse diuinas hypostases, siue personas. Amplius, in diui-* 4.
*nis pater est principium originis: vnum ergo est in diuinis principium improductum: a-
lioqui non esset ordo in diuina trinitate, si plura ibi essent principia improducta. Profe-
ctò ratio boni est propagatio sui. quò ergo meliora sunt; eò certè magis propagatiua sui
sunt: igitur, infinitum bonum, infinitam, atque intimam habet propaginem. Nullum au-
tem infinitum extra ipsum immensum propagatorem, existit. Quare, filius infinitè bonus,
apud patrem infinitè bonum existit; apud quos se mutuò diligentes, viget amor infini-
tus. Sicut ergo filius à patre per modum naturæ; ita etiam, & spiritus sanctus per modū* Producere sibi simile.
voluntatis procedit. Perfectissimo præterea enti nulla perfectio simpliciter dicta, deesse 4.
*potest: sed producere sibi simile est perfectio simpliciter dicta: Deo ergo deesse non
poterit: Nunquid ego, qui aliis generationem tribuo, sterilis ero? dicit dominus. Huius* Isaiæ. vlt.
autem sanctæ trinitatis exempla non habet humanæ naturæ pauperies ad amussim ex- Qui aliis generationem præsto nunquid sterilis ero?
*pressa; sed à longe ea colligere studet, sicut hactenus diximus, atq; ostendimus, per lu-
cem Solis, per ignem, in quo tria quædam inseparabilia conspicimus, substantiam, splen-
dorem, & motum. Sicut, inquit August. 6. de trinit: cap. 1. splendor, qui gignitur ab
igne, siue à Sole coæuus est illi; ita & filius à patre. Porrò splendor nō est sine motu, nec
filius sine spiritu sancto. Tria ergo sunt simul, scilicet, Sol, splendor, & motus, quæ quo-*

Personarum trinitas.

est dicere: Porrò infinitum non superat infinitum: Tantæ ergo perfectionis est, vnam esse in diuinis personam ac plures. Quare, sine causa esse videtur, vt plures in diuinis numerentur personæ. Quicquid enim perfectionis est in vna; & in alia quoque. Vnde, si vna tantùm in diuinis persona extiterit; nihil perfectionis subtraheretur enti perfectissimo, rerumque vniuersitati: ergo quod prius. Adde, quòd persona est rationalis natu- 7.
ræ indiuidua substantia: quam ob rem, si plures sint personæ in diuinis; plures quoque esse substantias, dicere oportebit, quod à vera fide quàm longissimè abest. Amplius, si absolutarum pluralitas proprietatum, tum in deo, tum etiam in nobis distinctionem personarum non efficit; multò minus pluralitas relationum, sed in deo tantummodo est pluralitas relationum: illa ergo non efficit personarum distinctionem. Suffragatur nobis Boëtius, qui de Deo ita loquitur: Hoc, inquit, verè vnum est, in quo nullus est numerus. sed pluralitas importat numerum: non sunt ergo plures personæ in diuinis. Sanè, vbicunque est numerus, ibi totum inuenitur, & pars: sed in deo hæc inueniri non possunt: ergo,
quod prius. Præterea, hæc trinitas, aut est rerum, aut conceptuum. non rerū quidem, alio- 8.
qui deus, & vna planè res esset, & tres, quod est impossibile. neque conceptuum, conceptus namque ad nos pertinent, nihilque ponunt extra mentem concipientis: quod sanè summo enti congruere non potest. Adde, aut illa trinitas est substantiarum, aut accidentium: non accidentium, in diuinis enim nullum est accidens: neque substantiarum, aliter non esset vnus deus, nisi compositione tantùm. Præterea, si cum vnitate diuinæ essentiæ, consiste- 9.
re potest trinitas, & dualitas pariter, & infinitudo; nam non est maior vnius, quàm alterius ratio: Non sunt ergo tres diuinæ personæ cum vnitate essentiæ consistentes. Adhuc, quicquid alicui conuenit, aut est ei essentiale, aut certè accidentale: sed illud, quo personæ distinguuntur, accidentale esse non potest, quippè, cùm diuina non subsit accidentibus essentia: erit ergo essentiale, sed quod essentialiter diuinæ conuenit essentiæ, si augetur numero; & ipsa quoque essentia augebitur, quare, si plures sint personæ, plures erunt
vt diximus, & diuinæ essentiæ: Quod est impossibile. Amplius, personarum pluralitas in 10.
diuinis ex relatiuarum proprietatum numero dependet: sed quatuor sunt relationes in diuinis, scilicet paternitas, filiatio, spiratio, & processio: igitur quatuor personæ. Sanè, infinita patris bonitas seipsam communicauit, filium producendo, & filius similiter: igitur spiritus sanctus, cùm sit summa bonitas, seipsum communicare debet, aliam personam producendo, & illa, aliam, & sic in infinitum. Itaque plures personas cum vnitate essentiæ diuinæ, consistere non posse, clarum est.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Essentia diuina non est aliquod vniuersale.

D primum, negatur consequentia: & ad probationem dico, vniuersalis na- 1.
turam, diuinam essentiam subire non posse: est enim vna, eademque in diuinis personis indiuidua. quam ob causam, supposita diuina, secundùm vniuersalis intentionem nequaquam conueniunt; sed sicut in natura potiùs singulari, quæ ipsis largitur esse diuinum. vnde vnitatem habent singularem, non aggregationis, quandoquidem non sint essentialiter distincta, imò eiusdem omninò singularis naturæ. hæc, quia in rebus conditis inueniri non possunt; propterea dicimus, supposita secundùm vniuersalis intentionem inter se inuicem conuenire. Ad confirmationem, patet solutio. Diuina namque essentia non diuiditur, aut à suis separatur suppo-
sitis, idcirco vniuersalis ratio illi non conuenit. Ad 2 In deo est summa vnitas, sicuti sum- 2.
ma entitas: personarum autem pluralitas, non violat vnitatem, quia essentialiter ab inuicem non separantur: est ergo in diuinis summa vnitas, quia nimirum quælibet persona est summè vna, nullamque affert essentiæ diuersitatem, in cuius sanè ratione, vera consi-

stit vnitas. Ad confirmationem respondeo, nullum esse inconueniens, naturam infinitam à suis suppositis indistinctam intelligi, præsertim cùm ipsa supposita sint essentialiter idem. Ad 3. Aliquid esse vnam essentiam, & plures essentias, est impossibile: pluralitas namq; huiusmodi opponitur vnitati. Porrò in diuinis, dicimus esse vnam rem absolutam, nempè diuinam essentiam, aliasq; res denominatiuè, quarum quælibet est persona: hæc autem pluralitas, diuinam non destruit vnitatem, quia vnam semper seruat naturã. Ad confirmationem dico, quamuis persona diuinam includat essentiam, in qua omnes personæ sunt idem essentialiter, relationem quoq; includit, qua distinguuntur ab inuicem; nulla tamen ibi est compositio, sed quælibet illarum est simplicissima, quemadmodum in primo libro dictum est, vbi de dei simplicitate disputaui. Ad 4. negatur consequentia: plura namq; supposita, quoniam essentialiter non distinguuntur; ideo plura primò entia necessaria dici non possunt, sed vnum ens, quamuis inter se personaliter distinguantur, quæ profectò distinctio naturæ non mutat authoritatem. Quoniam igitur tres personæ sunt vnum ens necessarium, nempè vnus deus; ideò non sequitur tria esse entia absolutè, primoq; necessaria. Ad 5. Argumentum valet in absolutis, non autem in relatiuis. Etenim absoluta si sint eadem tertio simplici, sunt quoq; eadem inter se: non sic autem relatiua, quæ alicui tertio eadem sunt, inter se tamen relatiuè distinguuntur. Ad confirmationem dico, diuinas personas non esse omninò idem diuinæ essentiæ, sed ab ea distingui ex natura rei, ideoq; non sequi, vt secundùm personarum numerum, & ipsa quoq; augeatur essentia, quæ vna, eademq; est indiuidua in tribus suppositis. Ad 6. ponendæ sunt in diuinis plures personæ, idq; ex necessitate perfectionis, quia sic nimirum exigit diuina perfectio: neq; enim esse potest mens diuina sine verbo, neq; verbum sine amore, neq; amor sine mente, & verbo. Ad confirmationem dico, substantiam non poni in personæ diffinitione, quatenus essentiam, sed quatenus suppositũ significat: atq; ita nihil est, quod militet aduersus nos. Ad 7. Maior est falsa: sanè, proprietates absolutæ in diuinis, vtpote, bonitas, sapientia &c. non opponuntur ad inuicem, neq; realiter distinguuntur. Quam obrem, etsi eis subsistere conueniat; non tamen plures subsistentes sunt, sicuti personæ. In rebus autem creatis, non subsistunt quidem, sed ab inuicem realiter separantur, vt albedo, & dulcedo. Cæterùm relatiuæ proprietates in deo, & subsistunt planè, & realiter ab inuicem distinguuntur. Talium ergo pluralitas proprietatum, pluralitatem diuinarum inducit, efficitq; personarum. Ad Boetij autem authoritatem dico, absolutorum pluralitatem à deo quàm longè abesse, idq; ob summam illius simplicitatem, vnitatemq;, non autem relationum, quæ tamen nullam in deo compositionem indicant, quemadmodum Boëtius in ipso libro clarè docet. Ad aliam confirmationem respondeo, nullum esse inconueniens si in deo numerus inueniatur absolutus atq; abstractus, vtpote, duo, tria &c. qui in nostra consistunt acceptione intellectus: beneverò sequeretur absurdũ, si deo tribueretur numerus, qui in rebus numeratis reperitur, vt duo homines, vel duo equi: ita enim in rebus quidem creatis, vnum est pars duorum, & duo, trium, quæ profectò in deo esse non possunt. Ad 8. hæc trinitas non rerum absolutarum, sed relatiuarum est: ideo non sequitur, vt deus sit res absolutè, sed communis tribus rebus relatiuis, id est tribus personis, quarum quælibet est Deus. Ad confirmationem respondeo, hanc trinitatem non esse substantiarum, aut accidentium, sed personarum, quæ non sunt tres substantiæ, sed tres personæ. Ad aliam confirmationem, nego consequentiam: trinitas namq; illa stat, augeri, minuiq; non potest. Cùm enim duo sint in ea principia productiua, intellectus scilicet & voluntas, duæ vtiq; sunt personæ productæ, vna verò improducta. Tres igitur sunt & non plures, aut pauciores personæ. Ad 9. personæ diuinæ non distinguuntur aliquo extraneo, siue accidenti, sed eo potiùs, quod quasi accidentaliter aliquid perficit: in diuinis enim non est verum accidens; sed nonnulla, si fas est dicere, illius imago. Sanè, quum personæ, substantia non distinguantur, sed relationibus; profectò relationes, quandam videntur ac-

Marginal numbers beside the text: 3. (Ad 3.), 4. (Ad 4.), 5. (Ad 5.), 6. (Ad 6.), 7. (Ad 7.), 8. (Ad 8.), 9. (Ad 9.)

Relatiuæ proprietates in deo.

tur accidentium ſimilitudinem gerere: tametſi ipſæ ſubſiſtentes ſint. Ad 10. Duæ ratio- Perſonarum trinitas.
nes productiui, ob diſtincta principia producendi ibi concurrentia, in eodem ſimul ſup-
poſito inueniri poſſunt: non ſic autem duæ relationes productæ: ſed diſtinctæ perſeue- 10.
rant perſonaliter, quia productum eſt per ſe ſubſiſtens, & ſuppoſitum. non enim ſic po-
teſt idem duabus productionibus totalibus produci, ſicut idem poteſt duabus productio-
nibus producere. Quamobrem, quamuis ſint in diuinis quatuor relationes: ſpiratio tamen
patri, filioq́; conuenit. vnde licet ſit relatio, non dicitur tamen proprietas, quippè, quæ non
vni tantùm perſonæ conuenit. Neq; etiam relatio vocatur perſonalis, hoc eſt, perſonam
conſtituens: tres namq; ſunt proprietates perſonales, nempè paternitas, filiatio, proceſ- Tres proprietates perſonales.
ſio. Ad confirmationem dico, rationem illam non concludere, ſiquidem ſpiritus ſanctus
non habet aliam numero bonitatem à patris bonitate diſtinctam: vna enim eademq́; eſt
patris, & ſpiritus ſancti bonitas, nullaq́; eſt inter eos diſtinctio, niſi ea, quæ in perſona-
rum relationibus inuenitur. Itaq; vna, eademq́; bonitas, & ſpiritui ſancto congruit, vt ab
alio ſibi communicata, & patri, veluti à quo alteri communicatur. Tres igitur eſſe diuinas
perſonas in vna eſſentia, ſatis patere arbitror.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Perſonarum trinitas per diuinas oſtenditur ſcripturas.

Vi diuinas ſcripturas rectè, legitimeq́; interpretantur, hæc ſolent adducere teſtimonia, quæ de diuinæ trinitatis myſterio clariſſimè loquuntur. In
primis illud Deuter 6. Audi Iſrael, deus, deus noſter, deus vnus eſt. Deus Deuter.
ſcilicet pater, deus filius, qui noſter dicitur ob aſſumptæ carnis conſortium,
deus ſpiritus ſanctus. Hoc idem canit Iſaias 6. Sanctus, ſanctus, ſanctus do- Iſa.
minus deus Sabaoth. Vnde Rabbi Ionathas, & Symeon, ſanctus hic pater, ſanctus hic fi-
lius, ſanctus hic ſpiritus ſanctus. Deutero 32. Videte nunc, quia ego, ego ipſe, & non ſunt
dij mecum. Hebraicè, Ani, Ani, hu, id eſt tres perſonæ, & non ſunt dij mecum, id eſt,
non ſunt tres dij, ſed vnus eſt Deus. Zachariæ 2. Ecce ego venio, & ſcies quòd dominus Zachar.
miſerit me. Perſona exprimitur patris mittentis, & perſona filij, qui à patre mittitur. Iſa. Iſa.
48. Et nunc dominus miſit me, & ſpiritus eius: quibus in verbis tota trinitas manifeſta-
tur. Pſal. 44. Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ: vbi vngens, vnctus, & vnctio annotan- Pſal.
tur. Pſal. 49. Deus, deus, deus locutus eſt, & vocauit terram. Prouerb. 3. Dominus in ſapi- Prouerb.
entia fundauit terram, notitia eius abyſſi eruperunt, ornauit cœlos prudentia. Exod. 20. Exod.
Ego deus, deus tuus, deus zelator. Ioſuæ 22. Deus deus, deus deus, deus deus ipſe ſcit. bis Ioſu.
repetit, quia in his tribus creatus eſt mundus, & in his tribus data eſt lex. Pſal. 33 Ver- Pſal.
bo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorum. Eccleſ. Funiculus tri-
plex difficilè rumpitur, id eſt, myſterium trinitatis difficilè cognoſcitur. Pſal. 110. Dixit
dominus domino meo &c. Iob. 28. Ipſe ſtatuit omnes terminos terræ, quod nomen eius, &
quod nomen filij eius? Prouerb. 4. Filius fui patri meo tener, & vnicus matris meæ: pater
namq; ſenex vocatur, quia principium totius trinitatis; filius verò tener, quia ſummè di-
lectus. De ſpiritu ſancto teſtimonia ſcripturarum. Pſal 143 Spiritus tuus bonus, ſeu bo- De ſpiritu ſancto.
nitas tua deducet me. Pſal. 50. Spiritus vocatur principalis, ſpiritus rectus. Iob. 33. Spiri-
tus dei fecit me, & ſpiramen omnipotentis viuificauit me. Pſal 103. Emitte ſpiritum tu-
um. Iob. 26 Spiritus eius ornauit cœlos. Iſaiæ 11. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus domini,
& 61. Spiritus domini ſuper me, & 2. Cuius ſpiritus in naribus eius, duæ nares, vnus naſus:
à naribus diuinis, id eſt à patre & filio procedit ſpiritus ſanctus, ſpiritum autem ſan-
ctũ eſſe deum ſatis oſtenditur pſal. 139. Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?
Geneſ. 1. Et dixit Elohim, faciamus hominem ad imaginem, ſecundùm; vel tanquam ſimi-

Personarum trinitas.

litudinem nostram. Et creauit hominem ad imaginem deorum. facere, Adæ & Euæ corpora respicit, quæ ex terra compacta sunt; creare verò, ipsorum animas, quæ ex nihilo

Creauit hominem ad imaginem suam.

conditæ sunt. Et iterum, in principio Genes. Creauit dij cœlum, & terram. Elohim, dij, El vel Eleha, deus: indiuisa enim sunt opera trinitatis: propterea dixit, bara non bareu, id est creauit, non creauerunt. Perperam ergo Hebræi hanc scripturam interpretantur, qui

Hebræi reprehenduntur.

aiunt hanc nominis significationem in singulari quidem deum verum, in plurali verò falsos deos ostendere. Vnde illud creauit Elohim, id est creauit Deus, & non dij, dicunt esse intelligendum: contrarius enim est scripturarum vsus. Gene. 11. Descendamus, inquit, & confundamus labia eorum, & descendit dominus. Genes. 35. Quia apparuerunt ibi dij: & subditur ibi: Fac Altare domino Deo, qui appariat tibi. Ieremiæ 23. Et peruertistis verba deorum viuentium. Elohim ergo pro deo vero accipitur. Nam si pro deo vero acceptum semper singulariter tenetur; non diceret: Faciamus hominem, sed faciam: Ad imaginem,

Scripturæ noui testamenti.

non ad imagines nostras, vt diuinæ essentiæ vnitatem ostenderet. Noui testamenti testimonia Mat. vltimo. Baptizantes in nomine patris, filij, spiritus S. Mar. vidit spiritum sanctum descendentem sicut columbam, & vox patris audita est: Hic est filius meus dilectus. Lucæ, Spiritus sanctus venit super eum 4. & Iesus plenus spiritu sancto &c. Ioan. 1 In principio erat verbum. & iterum: Super quem videris spiritum sanctum 7. spiritus non erat datus. 14. Paraclitus, quem mittet pater in nomine meo. 10 Ego & pater vnum sumus. 16 Si non abiero, paraclitus non veniet ad vos. Epist. 1. Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, verbum, & spiritus sanctus. Paul. Rom. Secundùm spiritum sanctificationis. 8. si quis spiritũ eius non habet, hic non est Christi, qui proprio filio suo nõ pepercit. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ephes. 1 Benedictus deus, pater domini nostri Iesu Christi. & iterum: Signati estis spi-

Nomen Iehouah.

ritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Itidem ex literis componentibus nomen tetragrammaton, non ineptè astrui confirmariq; potest. Illud enim nomen non dicebatur ab Hebræis, nisi in sanctuario à Sacerdotibus domini. Et solùm in benedictione sacerdotum à summo pontifice in die magno ieiunij sanctificationis. Literæ huius admirandi, tremendiq; nominis, & si, quoad numerum, quatuor sint; in rei tamen veritate

Iod, He, Vau.

non nisi tres esse comprobantur, Iod, He, Vau. Tres igitur huius nominis literæ, tres di-

Iod principiũ

uinas ostendunt personas. Prima autem litera, principium interpretatur, eò quòd omnium aliarum principium sit, & ab ea vnaquæq; litera originem scripturæ habeat, ipsa verò à nullo originem accipit. Cùm autem pater in diuinis à nullo originem habeat, filius autem à patre, & spiritus sanctus à patre & filio procedat; hinc est, quòd litera, Iod, per sonæ patris in diuinis, rectissimè attribuatur: quia principium, sine principio nominatur.

He vita.

Secunda litera He, esse, vel viuere significat: cùm autem vita, filius Dei in scripturis nominetur: Et vita, inquit, erat lux hominũ, in hoc tremendo nomine, filio optimè congruit. Duplicatur autem hæc litera, propter duplicem Christi natiuitatem, diuinam scilicet &

Vau copulatiua.

humanam. Vau, quæ copulatiua est, spiritum sanctum commodissimè exprimit: copula enim, id est, nexus patris & filij nuncupatur. Sacerdos præterea in veteri lege, alicui be-

Ritus benedicendi cum tribus digitis.

nedicens, protensas ante vultum suum palmas vtrasq; tenebat: cùm verò dicebat Dominus, tres digitos priores, pollicem videlicet, indicem, atq; medium manus vtriusq; erectos altiùs: & dicto ita Domino, digitos vt prius remittebat. Itaq; hac trina digitorum eleuatione, trinitatis excellentiam ostendebat. Item, Angelus præcedens patres in deserto, nunc angelus domini, nunc Iehouah, dicitur. Exod. 14. & Num. 14. Ille autem angelus præseferebat mysterium sacrosanctæ & indiuiduæ trinitatis: alioqui Iudicum 6. non per-

Persona quid.

misisset sibi sacrificium offerri. Vocantur hi tres personæ, eò quòd Deus vnus per illas,

Hypostasis.

quasi aspectus quosdam nobis se cognoscendum præbeat. Paulus ad Heb. 1. vocat hypostasim: Caracter, inquit, hypostaseos. Sed dices, personæ substantialis non relatiuæ proprium est, per se subsistere, & habere suum esse peculiare, indiuiduum, incommunicabile

& di-

& distinctum: Sed in trinitate non sunt tres personæ distinctæ, alioqui essent tres dij: Ergo. Respondeo, tres deos nequaquam appellari, propter vnitatem essentiæ: vt dictũ est in primo libro. Contrà, vbicunq; tres sunt personæ substantiales; tres quoq; sunt substantiæ separatæ: sed hoc est falsum: ergo. Soluitur: Personæ sunt vna substantia, quia vna essentia, à qua non abstrahimus personas; sed quamuis in ipsa essentia resideant, ab inuicem hypostaticè sunt distinctæ. Contrà, Persona non est in persona, vel in substantia alterius personæ: sed de filio dicitur, quòd sit in patre: igitur non est persona. Soluitur: Persona filij non est in patris persona: nam sicut pater habet vitam in seipso, sic dedit filio habere vitam in seipso: in patre autem dicitur esse, quia in eo inhabitat plena diuinitas patris. Obiectio. Solutio. Solutio. Solutio.

Porrò, hanc salubrem doctrinam de mysterio sanctissimæ trinitatis antiquissimorum conciliorum authoritas protestatur. Inprimis occurrit Concilium Antiochænum, post Christi ascensionem celebratum, Anno 278. quod quidem Paulum Samosatenum damnauit, vt refert Eusebius lib. 7. cap. 25. Et in eodem capite ponit insignem confessionem Gregorij martyris & Episcopi Neocæsariensis de tribus personis: Vnus deus pater verbi viuentis, sapientiæ subsistentis, & virtutis suæ: Vnus filius verus veri, & inuisibilis ex inuisibili, immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno: Vnus spiritus sanctus, ex deo substantiam habens, & qui per filium apparuit, imago filij perfecti, perfecta viuentium causa, sanctificationis præstatrix, per quem super omnia, & in omnibus cognoscitur, & filius per omnes. Trinitas perfecta maiestate & sempiternitate, & regno minimè diuiditur. Neq; defuit vsquam filius patri, neq; patri & filio spiritus sanctus; sed inuertibilis & immutabilis eadem semper trinitas. Eadem doctrina inuenitur in Concilio Niceno aduersus Arium in Nicæa vrbe Bithyniæ celebrato Ann. à Christi ad cœlos ascensione 332. vt citat idem Eusebius lib. 10. cap. 6. Credimus, inquit, in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium visibilium, & inuisibilium factorem. Et in vnũ Iesum Christum filium dei, natũ ex patre vnigenitũ, id est, ex substantia patris, & cætera quæ sequuntur. Et in spiritum sanctum dominum viuificantem, qui ex patre filioq; procedit. Idem astruit Concilium Constantinopolitanum, tempore Gratiani & Theodosii Imperatoris Anno. 383. Huic Concilio interfuit Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nissenus, Cyrillus Ierosolimæ Episcopus, & 150. Episcopi. In hoc Concilio damnati sunt Macedonij sectatores, qui docebant spiritum sanctum esse facturam: similiter damnati sunt Eunomiani, Sabelliani, Apollinarij, vt habetur in lib. tripartitæ historiæ 9. cap. 4. & cap. 16. in quo continetur professio fidei catholicæ Damasi Papæ ad Paulinum: Quoniam post Nicænum Cõcilium talis error exortus est, inquit, vt quidam dicere prophano ore præsumant, spiritum sanctum per filium fuisse factum; anathematizamus eos, qui non cum omni prædicant libertate cum patre, & filio sanctum spiritum, vnius eiusdemq; substantiæ atq; potestatis existere. Similiter anathematizamus Arium & Eunomium, qui dicunt filium & spiritum sanctum creaturam esse. Similiter Sabellianos, qui dicunt patrem esse quem filium. Item, si quis non dixerit sanctum spiritum ex patre esse verè, & propriè, sicut & filium de diuina substantia, anathema sit. Constantinopolitanum Concilium vniuersale, 5. tempore Iustiniani Imperatoris, Anno Christi 552. edidit Canones 14. de trinitate, & de duabus naturis in Christo, quorum primus est: Si quis non confitetur patris, filij, & spiritus sancti vnam virtutem & potestatem, Trinitatem consubstantialem, vnam deitatem in tribus personis adorandam; talis anathema sit. Vnus enim deus & pater, ex quo omnia; & vnus dominus filius, per quem omnia: & vnus spiritus sanctus, in quo omnia. Carthaginense Concilium 2. tempore Valentiniani & Theodosii Imperatorum, eandem doctrinam tradidit de tribus personis. Sardicense Concilium in Sardica Illyrici vrbe celebratum Anno domini 353. illustrauit doctrinam de diuinitate filij dei, & spiritus sancti, congruentem cum symbolo Niceno: Athanasium, & alios orthodoxos patres, qui ab hæreticis pulsi fuerant, restituit. Refert historia tripartita lib. 4. cap. 23. ad huiusmodi

Conciliũ Antiochænum. Gregorius Neocæsariensis. Concilium Nicænum. Constantinopolitanum. Constantinopolitanum S. Concilium. Carthaginense. Sardicense.

Personarũ trinitas

Concilium ex Occidentalibus partibus conuenisse Episcopos quasi trecentos, ex Orientalibus verò sex & septuaginta Et cap. 24. ponuntur literæ Concilij Sardicensis: Sancta synodus Dei gratia Sardicæ congregata ex vrbe Roma, Hispanijs, Gallijs, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Mysia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epyris, Thracia, Rodope, Asia, Caria, Bithynia, Hellesponto, Phrygia, Pisidia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, altera Phrygia, Pamphylia, Lydia, Insulis

Concilũ Toletanum.

Cycladibus, Ægypto, Thebaide, Lybia, Galatia, Palestina, & Arabia. Conciliũ Toletanum primum in Hispania, tempore Honorij Imperatoris celebratum Cano. 21. contra Priscillianistas Credimus, inquit, in vnum Deum patrem omnipotentem, & in filium, & spi-
1. ritum sanctum, visibilium & inuisibilium factorem. Credimus in vnum Deum, & vnam esse dicimus diuinæ substantiæ trinitatem Ingenitus est pater, genitus filius à patre, spi-
3. ritus verò non genitus, sed à patre filioq; procedens. Concilium tertium Toletanum, circa annum Christi 600. à Gottorum Rege Reccaredo congregatum, orthodoxam fidem de diuinitate filij dei sancit, & amplectitur, sub Pelagio secundo, in quo Arij hæresis in Hispania condemnatur: Quicunq; inquit, filium dei, dominum Iesum negauerit à paterna substantia sine initio genitum, & æqualem patri esse, vel consubstantialem; anathema sit Quicunq; spiritum sanctum non credit à patre & filio procedere; anathema sit. Quicunq; dixerit dominum Iesum, & spiritum sanctum iuxta deitatem patre esse minorem;
4. 6. anathema sit. Concilium Toletanum 4. anno 630 sub Honorio primo Papa. Et Concilium sextum sub eodem summo Pontifice, in primo Canone pronunciatur symbolum fidei. Concilium Bracharense primum sub Honorio Papa primo celebratum in Hispania citeriori: Si quis, inquit, patrem, filium, & spiritum sanctum non confitetur tres personas vnius substantiæ, & virtutis, ac potestatis, sicut catholica ecclesia docet; anathema sit. fuit celebra-

Concilium Bracharense.

tum hoc Concilium in Brachara, Lusitaniæ vrbe anno 385. Deniq; vt semel dicam Concilium Tridentinum sessione tertia ponit fidei catholicæ assertionem, nempè symbolum fidei.

Nazianzenus

Astipulatur huic veritati catholicæ Gregorius Nazianzenus in oratione contra Arianos Vna, inquit, natura est in tribus personis subsistentibus; si aliqua ex personis creata est, deus vtiq; non est: æquales sunt personæ per se subsistentes: vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Si hoc abrogo, apud quod nam erit secundum? Quid dicimus baptizantes in nomine patris, filij, & spiritus sancti? Non est possibile quenquam esse spiritualem sine spiritu, igitur spiritum venerare. Et lib. 5. de theologia. Erat, erat, erat, lux, lux, lux: sed vna lux, vnus dominus: In lumine tuo, id est, spiritu sancto, videbimus lumen, id est,

Tria lumina, vnum lumen

Ethnici de spiritu s.

filium. Tria sunt, si vnum ex essentiæ solo deturbaueris, reliqua duo in sua sede non manebunt: perfecta enim deitas non esset. Qui inter ethnicos accuratiùs diuina tractauerunt, numinis huius simulachrum quoddam viderunt, in nomine verò dissentiunt, dum alius mentem vniuersi, alius mentem extrinsecus aduentitiam, alius aliter nominauit. Euangelium dicit: Spiritus sanctus, qui à patre procedit: non ergo creatura: & quia non gignitur, non est filius: at quoniam ingeniti, & geniti medius est: Deus ergo est, Patris, filij, & spiritus sancti, trium personarum vna natura, & inconfusa distinctio: Tria hæc dei-

Adoratio vnius, trium est.

tate sunt vnum, & vnum hoc personarum proprietate tria. Vnius adoratio, trium est adoratio; quia in tribus per omnia par gradus est, tum dignitatis, tum deitatis. vna est deitas, etsi tres personæ credantur; ad vnum tamen referuntur: non enim alia est magis, aut minùs deus quàm alia: neq; priùs, aut posteriùs: tum nec voluntate dissident, nec potestate partiuntur. In distinctis ergo personis, impartibilis est deitas, & velut in tri-

Tres soles.

bus solibus se complexis, vnius lucis temperatura Quare, cùm ad ipsam deitatem animũ figimus, vnum quiddam animo concipimus, cùm ea, in quibus est deitas, tria quædam adoranda conspicimus. Singulis eadem est essentia, eademq; potestas. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, ait Iuan. in sua canonica, & hi tres vnum sunt. Porrò, spiritus sanctus dicitur spiritus dei, spiritus Christi, mens Christi, spiritus domini, bonus, rectus, principalis,

cipalis,

cipalis, spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, spiritus sapientiæ, & intellectus, consilij, & fortitudinis, scientiæ, & pietatis, spiritus timoris dei, sua natura, non alterius authoritate sanctificans: impartiens se aliis, sed ipse aliunde nihil accipit: implet, non impletur: continet, non continetur: Reges nos facit per baptismum, cognoscit omnia, docet omnia, reuelat, illuminat, distribuit dona, facit legatos, vates, Euangelistas, pastores, doctores, spiritus multiplex, manifestus, perspicuus, purus ab omni inquinamento, nullius imperio addictus, omnes penetrans puros & subtilissimos spiritus, declarator ipse, & illustrator omnium. Eiusdem ergo est cum patre, & filio diuinitatis, & potestatis. Personarũ trinitas Spiritus sancti diuinitas ostenditur.

CAP. II.

Antiquorum Græcorum assertio de trinitate.

Libet huic speculationi insistere, atq; antiquissimorum, eorundem doctissimorum Græcorũ sententiis eam munire, pro virili conabor; vt perspicuum fiat, quàm longè aberrent à rei veritate, qui de sacrosanctæ trinitatis mysterio perperam loquuntur. Inprimis autem obuiam venit Dionysius Areopagita, vita & doctrina planè cœlestis. Is cap. 1. Ecclesiasticæ hierarchiæ, de sacrosancta trinitate ita clarè loquitur: Fons vitæ, inquit, essentia bonitatis, vna existentium causa trinitas est, ex qua & esse, & bene esse est subsistentibus per bonitatem. Hæc autem omnium summitas diuinissima, principali beatitudine trina, vnica verè existit, secundùm quod nobis incomprehensibile est. Hæc Dionysi. Sensus est: Sancta & indiuidua trinitas omnibus rebus communicauit esse & bene esse, actum scilicet primum, & secundum: siue esse, eiusq; perfectionem per bonitatem suam: quia bonus est, propterea omnia fecit. Principali beatitudine trina, vnica verè existit. Sensus est, Deus in tribus personis trinus, in quibus est eadem numero principalis beatitudo. Est etiam verè vnitas propter vnitatem naturæ. Et in lib. de diuinis nominibus cap. 2. vocat decoras personarum processiones. Communis noster magister in epist. ad Cor. 1. cap 8. Nobis, inquit, vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Etenim in diuinis vnitates discretionum anteprincipantur, & nihilominus sunt vnitiuæ. Has decoras processiones veneramur. Omnis ergo benefica appellatio dei de quacunq; diuinarum personarum dicitur, absq; vlla distinctionis obseruatione, in tota simul accipitur deitate: nam solus deus est bonus, filius quoq; dicitur bonus pastor, & de spiritu sancto Psal. 141 Spiritus tuus bonus. Item 13. cap. de diuinis nominibus. Vnitas inquit, laudatur & trinitas, super omnia deitas. sed etsi super diuinã fœcunditatem verè laudemus triadica, & monadica diuina denominatione; plusquam nominabilẽ, id est, appellatione trinitatis ac vnitatis, plusquam nominabilem nominamus. Et 3. cap. eiusdem libri: Inuocantes, inquit, Trinitatem declaratiuam omnium sui optimarum prouidentiarum: ipsa enim trinitas neq; in loco est, vt à quodam, aut ex aliis in alia transeat; sed & in omnibus existentibus eam esse, dicere relinquitur, super omnia, & omnium comprehensiua. Diuus Ignatius epist. 12. ad Antiochenses, scripturarum testimonia adducit, quæ de mysterio sanctæ trinitatis affatim loquuntur: Fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem suam. De filio autem Isa. 7. Et vocabitur emanuel: & 9. Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Omnis ergo qui verum Deum annunciat, intercipit autem Christi diuinitatem, filius est diaboli, & inimicus iustitiæ. Qui autem non confitetur Christum filium eius esse, qui fecit mundum, sed alterius cuiusdam incogniti, præter eum, quem prædicat lex & propheta; hic organũ est ipsius diaboli. Quicunq; autem incarnationem Christi recusat, & crucem eius erubescit, hic est antichristus. Quicunq; verò purum hominem dicit esse Christum, maledictus est. Videte ergo malignos operarios, & inimicos crucis Dionysius Areopagita. Decoræ processiones. Solus Deus bonus. Trinitas & vnitas. Ignatius martyr.

Persona- rũ trinitas

Basilius.

Christi, quorum finis interitus. Basilius magnus epist. 60. Ecclesiæ Antiochenæ. Est, inquit, Ecclesiæ nostræ, à sanctis patribus, qui Nicææ conuenêre conscripta fides, scilicet,

Symbolum.

Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, visibilium omnium & inuisibilium factorem: & in vnum dominum Iesum Christum, genitum ex patris substantia, lumen de lumine, deum verum de deo vero, genitum, non factum, coëssentialem patri, per quem omnia facta sunt: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit è cœlis, & incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit ad cœlos, venturus est ad iudicandos viuos ac mortuos. Et in spiritum sanctum. Istis credimus. Quoniam verò doctrina de spiritu sancto indefinita est, propterea quòd tum nondum comparerent pneumatomachi, an condemnandi sint, creatæ ac seruilis esse naturæ dicunt, in ea

Nihil creatũ in diuina trinitate.

synodo nulla facta est mentio: nihil enim prorsus creatum est in diuina, & beata trinitate Eos verò qui dicunt, erat aliquando tempus, quando non erat, & antequam gigneretur non erat, & quòd ex non existentibus factus sit, aut ex alia subsistentia esse, vel vertibilem, vel alterabilem filium dei dicunt; anathemate catholica & Apostolica ecclesia condemnat. Hæc Basilius. Et in epistola 43. Ex patre, inquit, est filius, per quem sunt om-

Exemplum trinitatis.

nia, cum quo simul spiritus sanctus semper indiuulsè consideratur ac coniungitur: non enim fieri potest, vt filium mente quispiam comprehendat, quem non antea illustrauerit

Cathena sanctæ trinitatis.

spiritus. Vnde fit, vt quemadmodũ qui vnius anuli summitatem apprehendit, hoc ipso simul & alterum insertum attrahit; ita & hic qui spiritum sanctum trahit, per ipsum & filium, & patrem traxerit. Et si quis verè filium apprehenderit, habebit & ipsum vtrinque, hinc patrem illius, illinc spiritum sanctum vnà compactum. Neq; enim à patre abscindi poterit, qui semper est in patre: neq; à proprio spiritu seiungetur, qui in ipso operatur omnia. Consimiliter & qui patrem assequutus fuerit; & filium vtiq; cum illo, & spiritum sanctum eadem profectò virtute assequutus est: non enim potest cogitari aliqua vllo pacto sectio vel diuisio, vt filius sit sine patre & spiritu sancto, & spiritus sanctus sine patre & filio. Ineffabilis ergo est in his tribus, & quæ nulla cogitatione apprehendi potest communio, & discretio. Neq; enim per differentiam personarum continuatio naturæ dissipatur, neq; per naturæ communionem proprietas notionum confunditur.

Cyrillus.

D Cyrillus lib 13. cap. 1. egregiè, & luculenter ostendit spiritũ sanctum eiusdem esse cum patre, filioq; substantiæ. Spiritus sanctus, inquit, in ipso Deo essentialiter est, & inseparabiliter ex eo prodit. Per nullam enim creaturarũ Deus pater secreta sua reuelat, sed per spiritum sanctum: igitur spiritus non est creatura Deus ergo est. Quis hominum nouit, inquit Apost. 1. Cor. 2. quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis? Sic & quæ dei sunt, nullus

Spiritus inuestigat profunda Dei.

nouit, nisi spiritus dei. Spiritus autem omnia inuestigat, & profunda dei. Vnde, sicut spiritus hominis non est alienus à natura hominis; ita & spiritus dei patris eiusdem substan-

Spiritus Christi.

tiæ est cum deo patre Eundem appellat spiritum Christi Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius: spiritus sanctus ergo ex substantia filij procedit. sed vna est filij patrisq; substantia. seu essentia: igitur spiritus sanctus ex patre filioq; procedit. Cùm spiritus sanctus in nobis habitat, Christus in nobis habitat; non autem cum angelus in nobis habitat, Christus in nobis habitat: Christus ergo & spiritus sanctus vnius sunt

Spiritus adoptionis.

naturæ. Adhuc, qui spiritu dei aguntur. filij dei sunt. Accepistis, inquit. spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba pater. Si ergo spiritus sanctus filios dei facit eos, in quibus habitat, & participes dei ostendit, deoq; coniungit, adeò, vt clament Abba pater; proculdubio spiritus sanctus non est seruus, sed dominus: non est creatura. sed creator. Ipse spiritus contestatur spiritui nostro, quòd simus filij, & hæredes. Ex quo patet, spiritum

Spiritus sanctus natura Deus est.

sanctum natura, & essentialiter Deum esse: quoniam qui ipsum suscipiunt, filij dei per gratiam adoptionis efficiuntur. Item, Pater viuificat, filius viuificat, spiritus sanctus viuificat 1. Cor. 15. Vocat Paulus viuificantem spiritum: Igitur vnius est naturæ cum vtroq;. Ad Cor. 2. 6. Nos templum Dei viui sumus per inhabitantem spiritum sanctum. Nolite

ergo

Personarum trinitas.

ergo contristare spiritum sanctum, qui habitat in vobis. Si ergo per spiritum sanctum efficimur templum dei, & Deum inhabitantem in nobis habemus: Deus est ergo, & non creatura. Item, si spiritus eius, qui Iesum Christum suscitauit à mortuis, habitat in vobis, Rom. 8. ipse qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora per spiritū suum, qui habitat in vobis. Cùm autē filius naturaliter sit vita, & spiritus etiā sanctus; necesse est omninò confiteri spiritū sanctum ex substantia patris & filij esse, totāq; ipsius virtutē, & operationē habere: veluti si ex aqua vapor ascenderit, & eos frigefaciat, ad quos peruenerit; non aliam naturā, quàm ipsius aquæ ostendet. Itē 2. Cor. 3. Apo. vocat spiritū sanctum dominū, nullā planè filij & spiritus sancti essentialem differentiā nouit: Quando conuertetur ad dominum, inquit, auferetur velamen: dominus verò spiritus est: vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Et iterum: Transformamur à gloria in gloriam, sicuti à domini spiritu. Quoniā ergo spiritus sanctus dominus est, ex Christo, & in Christo existens; hauddubium, quin Deus sit, & non creatura. Item, 1. Cor. 2. nos autem mentem Christi habemus, id est, spiritum sanctum. si autem spiritus sanctus mens Christi vocatur; quomodo erit creatura, cùm in natura Christi diuina nihil sit creatum? Astipulatur huic sententiæ Ioann. in sua canonica. 14. In hoc cognoscimus, quia in ipso manemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis: si ergo spiritu sancto habitante in nobis, Deus est qui inhabitat; quomodo spiritus sanctus non erit Deus, cùm omnia propria quæ Dei sunt, habeat? Item, spiritus sanctus appellatur digitus Dei. Luc. 11. Si in digito Dei eijcio dæmonia &c. Procedit ergo ex substantia patris, & filij: brachium enim & dexteram Dei, filium Dei scripturæ appellant: Psalm 97. Saluauit dextera eius, & brachium sanctum eius. Quemadmodum igitur brachium toti corpori coaptatur; sic filius à patre dependet, spiritus verò sanctus à patre & filio: non est ergo aliud spiritus à deitatis essentia; sed ex ipsa, & in ipsa naturaliter, sicut & digitus in manu, & manus in corpore: eiusdem enim substantiæ digitus cum manu, & manus cum corpore. Item, 5. cap. actorum: Cur mentitus es spiritui sancto? non mentitus es hominibus, sed Deo. si ergo spiritui sancto mentitus, Deo mentitur; Deus rectè spiritus sanctus est, & non creatura. Et 20. cap. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos. Nō est ergo spiritus sanctus à deitatis essentia, sed quasi cooperatio naturalis, & essentialis; in propria tamen hypostasi, ex ipso prodiens Deo, & in ipso manens, omnia quæ Dei sunt operatur. Item Math. 4. & Luc. 4. Iesum à spiritu ductum fuisse legimus: igitur spiritus non est creatura. Quomodo enim filius Dei, qui est sapientia & virtus patris, ipsius spiritus virtute, modò in Galilæam ducebatur, modò in eremo diabolum vincebat? An fortaßis ita imbecillis erat; vt creati spiritus virtute opus haberet? Et quomodo esset dominus virtutum, si creaturæ adminiculo vteretur? Est ergo spiritus sanctus verus Deus, qui ex patre, filioq; procedit: verbum autem per spiritum sanctum vincit, vtitur autem ipso, vt propria virtute. Item, 2. Cor. 12. nemo in spiritu Dei loquens, dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Nemo ergo cognoscit dominum Iesum, nisi particeps extiterit spiritus sancti. Ex substantia igitur filij spiritus sanctus est: vna autem cùm sit substantia patris & filij: igitur spiritus sanctus est de substantia patris & filij, & per consequens Deus & non creatura. Item, si spiritus sanctus est creatura, per quem resurrectio Christi facta est: Rom. 1. Per spiritum sanctificationis ex resurrectione de mortuis, Iesu Christi domini nostri; videtur vtique filius Dei auxilio creaturæ indigere, & non potiùs spiritu sancto, tanquam sua vsus virtute. Item, qui largitur gratiam fidei, & mensuram donorum vnicuique quantam vult; proculdubio Deus verus est, & non creatura. sed huiusmodi est spiritus sanctus, vt docet Apostolus. 1. Cor. 12. Alij, inquit, datur spiritus sapientiæ, alij fides, & huiusmodi; & hæc omnia operatur vnus, atque idem spiritus, prout vult: igitur spiritus S. est verus Deus. Iuidem confirmat ad Rom. 15. Nec enim audeo quicquam

Spiritus sanctus ex substātia patris & filij.

Spiritus dominus.

Spiritus libertatis.

Spiritus sanctus vocatur mens Christi.

Spiritus sanctus dicitur digitus dei.

Brachium dei.

Spiritus sanctus posuit vos Episcopos.

Spiritus sanctus duxit Christum in desertum.

Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto.

Spiritus sanctificationis.

Spiritus sanctus distribuit dona sic vt vult.

Personarũ trinitas.

Spiritus sanctus est virtus dei.

deo quicquam loqui, inquit, eorum, quæ non perfecit Christus per me, in obedientiã gentium verbo & opere, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti. si ergo prodigia & signa per Paulum Christus operabatur in virtute spiritus sancti. quomodo ergo spiritus erit creatura, qui naturaliter in Deo, & ex Deo est? Porrò, hanc virtutem Christi, Dei virtutem appellat 1 Cor. 2. Sed in demonstratione, inquit, spiritus, & virtutis, vt fides vestra non esset in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Demonstrationem ergo, atque operationem sancti spiritus, virtutem Dei appellauit: ex ipso enim, & in ipso naturaliter spiritus sanctus est, quo vniuersa perficiuntur. non est ergo inter creaturas connumerandus. Item, solus Deus propria authoritate potest dimittere peccata: sed spiritus sanctus propria authoritate dimittit peccata: Deus ergo est, & non creatura. sic enim loquitur Apostol. 1. Cor. 6. Hæc, inquit, aliquando fuistis, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Sanè, qui coniungitur cum scorto, vnũ corpus fit: qui autẽ coniungitur cum deo, vnus spiritus fit cum deo. Si ergo participatione spiritus sancti, dei participes efficimur; Deus est ergo, & non creatura. Membra siquidem nostra templum sunt spiritus sancti in nobis habitantis: nulla autem creatura, vt Deus, in templo dicitur habitare: non potest ergo rectè spiritus sanctus creatura appellari. Item, nihil naturaliter est vita, nisi solus Deus; pater enim est vita, & filius similiter: sed spiritus sanctus est naturaliter vita. 2. Cor. 5. Qui autem effecit nos in hoc ipsum, Deus est, qui dedit nobis arram spiritus. Arram autem spiritus, spiritum sanctum appellauit, qui est naturaliter vita.

(Margin: Spiritus sanctus dimittit peccata. — Spiritus sanctus est arra vitæ.)

CAP. III.

Spiritum sanctum verum Deum esse, diuinis ostenditur scripturis.

Dixi circa finem præcedentis capitis, Spiritum sanctum ab Apostolo vocari arram vitæ, propterea quòd naturaliter sit vita: ex quo rectè colligi posse arbitror, spiritũ sanctum verum Deũ esse, consubstantialem patri & filio; quia similiter vita substantialiter est. ex diuersis siquidem naturis, puta creatoris, & creaturæ eadem virtus profluere non potest: eadem enim virtus, atque operatio, vnitatem substantiæ, atque naturæ arguit. Item, Christus est, qui nos renouat, atque in nouam creaturam transponit. 2. Cor. 5. Si qua, inquit, cum ipso noua creatura, Vetera transierunt, Ecce noua facta sunt omnia: sed spiritus sanctus hanc eandem præstat renouationis gratiam, Psal. 103. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Apost. Rom. 8. dicit se accepisse primitias spiritus: rerum primitiæ sunt fruges nouæ; vt prima poma, primi arborum fœtus: primum, siue nouum vinum, nouum triticum. Et in eadem epistola: Vt ambulemus, inquit, in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. Ezechiel propheta, vocat spiritum nouum: Dabo vobis spiritũ nouum. Similiter Dauid obnixè precatur: Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Hæc autem omnia iure spiritui sancto sunt attributa, eò quòd veteri Adam, ipsius virtute exutos, in nouum Adam transformet: qui planè nouus homo, secundus Adam in nobis, in iustitia & sanctitate creatus est. Eph. 4. Itaq; spiritus sanctus, qui missus est ad renouandum creaturam, sanctæ Trinitatis complementum est, Deus de Deo. vnde in vltimo cap. eiusdem epistolæ: Gratia domini nostri Iesu Christi, inquit, charitas Dei patris, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis. Quare, necesse est dicere, spiritum sanctum diuinæ substantiæ esse, cuius participes effecti, Deum habent habitantem. Spiritus siquidem sanctus in Deo est, & à Deo est naturaliter, quasi fructus, non ad extra productus, neque ex nihilo; sed ex patre, filioq; emanans. Item, Gall. 5. Si spiritu ducimini; non estis sub lege: si per virtutem spiritus sancti à seruitute legis, in li-

(Margin: Spiritus est renouator creaturæ. — Primitiæ spiritus. — Spiritus sanctus est implementum sanctæ trinitatis — Spiritus sanctus liberat nos à seruitute legis.)

bertatem filiorum Dei vocamur; Deus profectò spiritus sanctus est, qui potest nos tali libertate legis donare. Dignitas enim hæc, & potestas liberationis huiusmodi, Deo soli cōpetit; quia nullus potest, excepto Deo duntaxat, peccata dimittere: Nisi filius vos liberauerit, inquit dominus Ioan. 8. serui eritis vtique legis & peccati. Cùm ergo spiritus sanctus liberet nos à seruitute peccati, & legis; magna profectò est insania, velle asserere spiritum sanctum creaturam esse. Reuera, si spiritu sancto signati, ad Deum reformamur; quomodo erit creatura spiritus sanctus, per quem essentiæ diuinæ character nobis imprimitur? quo suscepto, ipsius increatæ naturæ signa in nobis imprimuntur. Sic enim loquitur Apostolo. Eph. 1. In quo etiam credentes signati estis spiritu repromissionis sancto, qui est arra hæreditatis nostræ: etenim non pictoris more diuinam essentiam in nobis depingit, vt possit aliud esse quàm Deus: sed cum ipse Deus verus de Deo vero sit, quasi quoddam sigillum in cordibus suscipientium, sicut in cera inuisibiliter imprimit, & sic communicatione sua, in pristinam pulchritudinem naturam nostram depingit, & ad veram imaginem renouat: Deus ergo est, & non creatura. Item, Eph. 2. Per ipsum habemus introitum in vno spiritu ad patrem. Si per spiritum sanctum ad patrem Deum adducimur, & participes diuinæ naturæ reddimur; quomodo erit creatura spiritus sanctus, per quem patri, filioque coniungimur? Propterea in eodem capite Apostolus subdit: In quo & vos ædificamini in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu sancto. Si templum sanctum per spiritum sanctum efficimur; per ipsum enim Deus in nobis habitat: impium igitur est inter creaturas spiritum collocare. Item, lib. 8. contra Iulianum: Græcorum sapientes, inquit Cyrillus, pro spiritu sancto, tertiam introducunt animam, à qua omnia animalia animantur, dum immittit eis vitam: ipsa enim, teste Plotino, inspirauit vitam illis, quæ vel tellus alit, vel mare, quæ vel in aëre, vel in cœlo, diuina astra. Et illa anima Solem, magnumque cœlum ornauit, & in ordine circumagit naturalia, natura alia existens ab his quæ ornat, & quæ mouet & viuificat: necesseque est, vt his sit dignior, & ijs quæ fiunt ac corrumpuntur. Reuera, inquit Cyrillus, Deus & pater per filium in spiritu sancto efficaciter operatur creaturas, & ea quæ non erant, vt essent, produxit, & facta benè continet, ordinemque illis optimum, & harmonias, & leges decreuit. Iste est diuinus & viuificus sanctus spiritus, ex Deo procedens, subsistentiam suam habens, & viuens, & semper existens; quia est eius, qui est, & ipse omnia implet, & omnia continet; quoniam & consubstantialis est cum implente omnia, & sine medio vbique existente: Ipso enim omnia plena sunt: scriptum est enim: Spiritus domini repleuit orbem terrarum: mouet enim in his quæ mouentur, continet vniuersum, & animat, & viuificat, & non alia natura est ab ea quæ patris, vel ab ea quæ filij. Eaudem catholicæ fidei doctrinam apud antiquissimum & gloriosissimum martyrem Iustinum inuenio, in expositione fidei de trinitate: Dominus noster Iesus Christus, inquit, postquam resurrexit à mortuis, in cœlum ascensurus, Apostolos ad erudiendas baptizandasque gẽtes mittens, sic eis mandauit: Ite, docete omnes gentes, baptizando eas, In nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Corinthijs quoque scribens beatus Paulus, finem epistolæ quasi obsignat doctrina hac apposita, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & dilectio Dei, & societas spiritus sancti, cum vobis omnibus. Rursum ad Ephesi. sic ait: Summo angulari lapide Christo Iesu, in quo quæcunque structura coagmentatur; ea crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei per spiritum sanctum. Videtis quo pacto docens de structura quæ fit in Christo, per quam Christi templum efficimur, iuxta illud: Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero Deus eorũ: tres personas coniunctim nobis commemorat: hinc discimus Christum Deum & spiritum vnum numen esse. Huius rei gratia, inquit ad Ephe. Flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur; vt det vobis iuxta diuitias gloriæ suæ, vt fortitudine corroboremini per spiritum suum, in internum hominem,

Spiritu sancto signati sumus

Eph. 1.

Spiritus sanctus quomodo imprimit in nobis sigillum diuinæ essentiæ.

Spiritus sanctus vocatur anima mundi

Spiritus domini repleuit orbem terrarũ.

Iustini doctrina de trinitate.

hominem, vt inhabitet Christus in vobis: atque ita inhabitantis numinis vna complectitur patrem, filium, & spiritum sanctum, sic vbiq; has tres personas in eundem ordinem referens. Nam in secunda ad Corinthios sic loquitur: Qui autem confirmat nos vobiscum in Christum, & qui vnxit nos, Deus est, qui etiam obsignauit nos, deditq; arram spiritus in cordibus nostris. Hic quoque Doctor gentium diserte coniunxit patrem Deum, & Christum filium, & spiritum sanctum. Quòd verò spiritus sanctus à patre, filioq; procedit, idem Apostolus ostendit: Vos, inquit, non spiritum mundi accepistis; sed spiritum, qui ex Deo est, vtiq; ex Deo patre: deinde vocat eundem spiritum Christi, spiritum filij sui clamantem in cordibus nostris, Abba pater, spiritum veritatis, veritas autem filio attribuitur: itaq; cùm in doctrina per totum orbem publicata, & in præscripta forma baptismi, & in creationis narratione, & in vi potestatis, coniunctim patris, filij, sanctique spiritus vnum nomen accepimus; quis contendet filium & spiritum sanctum alienum ab illa diuina beataq; essentia? Decet igitur, vt vnum Deum confiteamur in patre, filio, & spiritu sancto, vnius deitatis, licet tres sint subsistentiæ, siue personæ: atque ita vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate noscitur. Hanc de beata illa diuinaq; trinitate sententiam proferimus filiis ecclesiæ, hortantes, vt sic sapiant, & sic viuant. Hæc Iustinus. Porrò *de diuinitate spiritus sancti affatim, & eleganter Basilius magnus disputauit, in libro contra Eunomianos: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quemadmodum, inquit, prolatum verbum in Deo non est, sed viuens, & subsistens, & factiuum omnium; sic in Deo non est spiritus perfusus, non dissolutus aër; sed virtus sanctificans, consubstantialis, subsistens. Iste spiritus sanctus eiusdem est operationis cum patre, & filio: Deus enim operatur omnia in omnibus: & spiritus sanctus similiter, diuidens omnia, prout vult. Deus dimittit peccata: & spiritus sanctus dimittit peccata: insufflans in Apostolos dixit: Accipite spiritum sanctum, quorumcunq; dimiseritis peccata, dimittentur eis: Docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. iubet credentes baptizari, & doceri in trinitatis nomine. Apostolus Petrus loquens Iudæis: Pœniteat singulos, inquit, malitiæ suæ, & baptizetur vnusquisque in nomine domini Iesu, & saluabitur. Dominus verò Apostolis dixit: Vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo in Apostolis eadem operari potest spiritus sanctus, quæ pater & filius in baptismo gentium operantur: eiusdem est ergo operationis, & consequenter eiusdem naturæ: actio enim naturam sequitur. Item, si spiritus alienus est à gloria patris & filij; quomodo testimonium perhibet spiritui nostro quòd simus filij Dei, & cohæredes cum Christo? quomodo in corde nostro clamat, Abba pater? si quis spiritum Christi non habet; hic non est eius. Et iterum, dominus etiam spiritus est: & vbi spiritus domini; ibi libertas: non est spiritus sanctus possessio, nec creatura domini; sed dominus Deus noster. Item, spiritus sanctus vocatur vnctio: Ioan. in sua canonica: Et vos vnctionem habetis à domino. Et in actis Apost. Iesum, inquit, de Nazaret vnxit eum Deus spiritu sancto. Christus igitur per spiritum sanctum vnctus est: non enim per alienam deitatem domini vnctio est, & nomen Christi, & qui ab ipso Christiani vocantur. Ploraret sanè christianus, si salutis suæ nomen à creatura acciperet; creatura enim non sanctificat creaturam, sed spiritus sanctus: igitur creator est, & non creatura: dominus, & non seruus. Quis enim, qui creaturam renouat, qui corruptionẽ in incorruptionem transmutat, qui nouam nos efficit creaturam, à Deo, & filio separabit? Quomodo qui extra deitatẽ est, deitatis creaturã recuperat? Silentio tradatur sermo impius, qui dicit spiritũ sanctum esse creaturam. non glorificetur creatura supra Deũ: glorificatur autẽ supra deũ: Si quæ morte, ac corruptione soluta sunt; immortalia, per creaturã redderentur. si quis in Christo noua creatura: Vetera transierunt, & ecce noua facta sunt õnia: vtiq; per spiritus sancti virtutẽ. Item, si non credimus ex ore Dei spiritũ sanctũ prouenisse, nec verbum credemus; quoniam, & Dauid verbum & spiritum simul glorificans:*

Spiritus sanctus ex patre filioq; procedit.

Vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate

Basilius magnus de spiritu sancto.

Spiritus sanctus non est creatura.

Spiritus sanctus est vnctio.

Christiani à Christo.

Sermo impius est, dicere spiritum sanctum esse creaturam.

Personarũ Trinitas.

ficans: verbo domini dixit cœlos esse firmatos, & spiritu oris eius omnem virtutem eorum. Et Moyses, quæ verbo facta opera monstrauit, spiritu viuificata ostendit in factione hominis secundùm imaginem. Quomodo disseparabuntur inseparabilia, verbum scilicet Dei, & spiritus ex Deo, & filio? Paulum audiamus, qui formationem nostram in spiritu consumari ait: Nos verò, inquit ad Cor. 2. 4. reuelata facie, gloriam domini speculantes, in eandem imaginem conformamur, à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritu. Sed dicis, Deus per filium facit omnia, facit etiam spiritum: sed tunc non esset trinitas, sed dualitas: nam si cum cæteris omnibus spiritus; quomodo cum patre, ac filio spiritus? quomodo trinitas est trinitas? quomodo in trinitate baptismus, qui vniuersum orbem sanctificat? Sed aquis connumerari eum dicis, vtpotè creaturam, sicut aquæ sunt: quoniam dominus dicit: Nisi quis regeneratus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Atqui Ioannes dicit. Ipse nos baptizabit in spiritu sancto, & igni: igitur cum igne gehennæ spiritum sanctum coordinabimus? hæc, quem impietatis excessum non superarent? itaq; diuinum spiritum, vt peccati maculas abstergat, aquis vtentem, ad aquarum humilitatem deijcere non debemus: ille qui implet omnia, non est cum aquis cõferendus. Quò ibo à spiritu tuo? Et quò à facie tua fugiam? dicit Dauid. Salomon dicit: Spiritus domini adimpleuit orbem. Septem orationibus hunc spiritum cognosci docet Isaias. Zacharias verò profitetur septem oculos habere: Isti, inquit, sunt oculi domini respicientes terram. Et iterum: Ego in vobis, & spiritus meus stetit in medio vestri. Quare, quis non sentiat maiestatem spiritus sancti, cùm hæc oracula prophetarum recitantur? Non est ergo creatura, sed creator. Sed dubitabis, cur dominus dicit: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. quare non simul coniunxit spiritum sanctum, si eiusdem est cum patre, & filio diuinitatis? Non disiunxit à patre & filio; sed inseparabilem ostendit. Similis modus loquendi inuenitur in actis Apostolicis: Hæc dicit Spiritus sanctus. Non debemus suspicari, solum spiritum sanctum leges nobis ferre, & futura prædicere: vnus est enim Deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia: vnus verò spiritus in quo omnia. Est ergo patri, filioque consubstantialis.

Spiritus sanctus author nostræ formationis.

Trinitas est & non dualitas.

Quo ibo à spiritu tuo.

Hæc est vita æterna.

CAP. IIII.

De Spiritus sancti nominibus, quibus ostenditur eius diuinitas.

EX sacris literis per magnum Basilium depromptis, sancti Spiritus diuinitate percepta, libet cum eodem grauissimo authore, eiusdem spiritus titulos, epitheta, atque nomina percipere. Quatenus, inquit, mente tenetur, Spiritus dictus est: quemadmodum spiritus dicitur Deus: & spiritus vultus nostri Christus dominus. Sanctus dicitur; quemadmodum sanctus pater, sanctus filius. Creaturæ siquidem aliunde inducta est sanctitas: at spiritui sanctitas est consumatiua naturæ: ideoq; non sanctificatur; sed sanctificat. Bonus item dicitur, sicut pater: & bonus is, qui bonus ex bono natus est, cui bonitas est ipsa essentia. Rectus dicitur, vt rectus dominus, & rectus Deus noster; eò quòd per se sit ipsa virtus, & ipsa iustitia, quæ se non potest nec in hanc partem, nec in illam flectere propter naturæ incommutabilitatem. Paracletus, id est, consolator, dicitur spiritus: quemadmodum & vnigenitus. sic ipse dixit, Ioann. 14. Ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit. Hoc pacto communia sunt nomina patri, filio, & spiritui sancto: quæ appellationes illis tribus personis competunt, propter eiusdem diuinæ naturæ ineffabilem, summamq; vnionem, siue vnitatem. Dicitur etiam spiritus principalis, spiritus veritatis,

Nomina sancti Spiritus.

Spiritus.

Sanctus.

Bonus.

Rectus.

Paracletus.

Personarũ Trinitas.

ritatis, spiritus sapientiæ, spiritus diuinus: operationes habet ineffabiles ob magnitudinem, immumerabiles propter multitudinem: Erat, præerat, simul aderat cum patre, & filio:

Spiritus domini ornauit cœlos.

Spiritus domini ornauit cœlos: consolidatæ sunt virtutes cœlorum, quæ non possunt à bonis excidere: quòd enim deo coniunctæ sunt, ita, vt ad malitiam non redeant, in beatitudine perseuerent; id illis à spiritu accessit. Christi aduentus est; spiritus præcurrit: in carne fuit aduentus; & spiritus inseparabilis:

Sancti spiritus operationes.

1. Cor. 6.

Rom. 8.

Operationes virtutum sunt, sunt dona sanationum; sed per spiritum: Dæmones expulsi sunt; sed in spiritu dei: Diabolus spoliatus est imperio; sed intus præsente spiritu: peccatorum facta est remissio; sed in gratia spiritus: Abluti estis, sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi; & in spiritu sancto: conglutinati estis cum deo; sed per spiritum sanctum; misit enim Deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater. Resurrectio mortuorum est; sed à spiritu sancto: Suscitabit, inquit Apostolus, mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum: à terrena, mortaliq; vita, ad cœlestem, & immortalem translati estis;

2. Cor. 5.

sed à sancto spiritu: si qua in Christo noua creatura; Vetera transierunt, & ecce noua facta sunt omnia. Spiritus S. dixit Petro, Actor. 7. Descende, & ambula cum illis, nihil diiudicans, quoniam ego misi illos. Spiritus sanctus dixit, Actor. 13. Separate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod accersiui illos: Num seruus ita loquitur? Isaias dicit 48. Dominus misit me, & spiritus eius. Primitiæ martyrum Stephanus: Vos, inquit, semper spiritui sancto restitistis. Non est ergo seruus spiritus sanctus; sed dominus. Amplius, non solùm ex appellationibus, & operationibus perspicuum est, spiritum sanctũ diuinitatis patris & filij esse consortem; verùmetiam, quia est intellectu incomprehensibilis. De patre legitur: Pater iuste, mundus te non cognouit. de spiritu sancto autẽ, Ioan. 14. Spiritum veritatis mundus non potest accipere, quia non videt, neque nouit illum; vos autem nostis illum, & apud vos manet. Iste spiritus à solis sanctis per cordis puritatem videri potest: iste est, qui replet omnia. Non sic autem angelorum virtutes: nam angelus, qui loquebatur Zachariæ patri Ioannis baptistæ, per idem temporis in cœlo suam non implebat stationem: at spiritus sanctus, & in Abacuc operatus, & in Daniele in Babylonia creditus, & in Catharrata fuit cum Ieremia, & cum Ezechiele in Chobar.

Spiritus sanctus est vbiq.

Repetitio omnium.

Igitur, qui vbique est, qui natura dominus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficentiis, Deus est, & non creatura. Si itaq; spiritus sanctus est natura bonus, nouit profunda dei, viuificat vnà cum deo, est vita per iustitiam; quis adeo contentiosus? quis adeò expers doni cœlestis, & absque gustu bonorum dei verborum? quis adeò à spe cœlestium alienus, vt spiritum sanctũ creaturæ copulet, à diuina natura distractum? Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in vos. An obid contemnendus est? An non & filium pater dedit hominibus? Qui, inquit, proprio filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non omnia cum eo nobis donauit?

D. Chrysostomi doctrina de diuinitate spiritus sancti

Subscribit huic doctrinæ catholicæ D. Chryso. in expositione primi capituli ad Galatas: Ministrantibus illis, ac ieiunantibus domino, dixit spiritus sanctus, segregate mihi Paulum & Barnabam: vnde liquet eandem esse potestatem filij & spiritus sancti: quum enim à spiritu missus esset; à Christo se missum ait. Paulus, inquit, apostolus Iesu Christi, non ab hominibus; sed per Iesum Christum, & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis. Idem & alibi declarat, ea quæ dei sunt, attribuens spiritui sancto: siquidem senioribus Milesiis verba faciens: Attendite, inquit, vobis ipsis, & vniuerso gregi, in quo posuit vos spiritus sanctus pastores & Episcopos: & tamen in priori epistola ad Cor. cap. 11. dicit: Quos quidem posuit Deus, primùm apostolos &c. adeò promiscuè, citraq; discrimen loquitur, quæ spiritus sunt, Deo tribuens, rursus quæ dei, spiritui.

Spiritus sanctus nos transformat.

Et in expositione 4. cap. epist. posterioris ad Cor. Transformamur in eandem imaginem, tanquam à domino spiritu. Vides vt & hîc spiritum appellat dominum. hic spiritus transformat, hic non sinit nos conformari huic seculo: hic est

opifex

Personarū Trinitas.

opifex talis creaturæ. vltra Solem refulget anima spiritu sancto perpurgata, non aliter quàm si argentum ad Solis radios expositum, emittat & ipsum radios: licet non ex suapte natura solùm; verùmetiam ex Solis fulgore: similiter & anima repurgata, & argento facta lucidior, accipit radium à gloria spiritus sancti, & hunc vicissim ex se remittit. Itaq; si spiritus sanctus minor est patre & filio, & alterius substantiæ; nihil consolatio profuisset, neque audire eundem spiritum: qui enim à Rege accipit, multi id facit, quod à Rege accipit: qui autem à seruo, tunc magis dolet, quando id sibi in memoriam reducitur. Itaq; etiam hinc constat, quòd non seruilis, sed regiæ substantiæ spiritus sanctus sit. Differentiæ, inquit Apostolus in priori epistola ad Cor. 11. ministrationum sunt, idem autem Deus, qui omnia dispensat, vt vult. In sermone autem de trinitate plurimis sanctarum scripturarum authoritatibus ostendit, spiritum ex patre, filioq; procedere: Si, inquit, ex patre procedit; & à filio non alterius substantiæ est spiritus sanctus, Spiritus dei, Spiritus Christi, spiritus veritatis, spiritus consolator. Cur (inquit Petrus ad Ananiam) mentitus es spiritui sancto? Non mentitus es homini, sed deo. Vides quomodo spiritum sanctum, deum nominet? Et Paulus ad Cor. 1. cap. 6. Vos templum dei estis, & spiritus sanctus habitat in vobis. Manifestum quòd Deus est spiritus, qui habitat in nobis. Et in eadem epistola: Spiritus scrutatur profunda dei: non enim scrutatur, vt alienus, neq; vt ignorans, quia scriptum est: Profundiora te ne quæsieris. De patre scriptum est: Ego sum Deus scrutator renum, & cordium: Non ergo spiritus sanctus scrutatur profunda dei, vt extraneus; sed vt habens eandem naturam, eandemq; diuinitatem. Segregate mihi Paulum & Barnabam, in opus, ad quod vocaui eos. Vide potestatem, intellige diuinitatem. Et Agabus: Hæc dicit spiritus sanctus, virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem. Et Apostoli: Visum est spiritui sancto, nihil magis seruandum. Et iterum: Pertransii Phrygiam, & Galatiæ regiones, prohibiti à spiritu sancto loqui sermonem in Asia. Vt venerunt autem in Mysiam, attentauerunt in Bithyniā proficisci, & non sinebat eos spiritus sanctus. Et iterum. Verùmtamen spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur, dicens &c. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo spiritus sanctus posuit vos Episcopos. Vide virtutem spiritus, authoritatem & potestatem. Num alienum à deo est spiritus sanctus? Absit. Benedixit spiritus sanctus, inquit Apostolus actor. vlt. per Isaiam prophetam 6. Auribus audietis, & non intelligetis. Paulus inquit: Dixit spiritus sanctus: Isaias, inquit: Dixit dominus Deus sabaoth. Vide quomodo scriptura promiscuè loquitur, & citra discrimen de patre, filio, & spiritu sancto. In homelia autem de adorando spiritu sancto, ostendit spiritum sanctum, esse spiritum filij: Si quis spiritum Christi non habet; hic non est eius. Ro. 8. Eundem scriptura appellat spiritum patris: Spiritus, qui à patre procedit, dicitur spiritus veritatis: Ioan. 14. & spiritus filij. Gal. 4. Misit Deus spiritum filij sui 1. Cor. 5. Si autem spiritus eius, qui excitauit Iesum, habitat vobiscum. Hæc nomina sancta & immaculatæ trinitatis, sancti & admirabilis spiritus sunt nomina, non naturæ conuenientia, sed operationi. Dicitur autem iterùm spiritus sanctus, spiritus vitæ, lex spiritus vitæ Ro. 6. Christus autem apud Ioan. 14. vocat se vitam: Ego sum via, veritas, & vita. Hæc nomina eiusdem sunt authoritatis, & eiusdem naturæ. Sunt autem alia nomina, quæ virtuti spiritus sancti asscribuntur; vt sunt dona eius, vt potè spiritus sanctificationis, id est, beneficium; spiritus sapientiæ, si alicui largiatur sapientiam: similiter spiritus fidei, spiritus precum. Hæc vocantur dona sancti spiritus. vnde, quando quis habet donum charitatis, dicitur habere spiritū charitatis, spiritum martyrij, spiritum adoptionis, spiritum veritatis, spiritum temperantiæ, spiritum promissionis, spiritum mansuetudinis, spiritum reuelationis. Eph. 1. His titulis, atque nominibus Paulus spiritum sanctum nominat. Isaias verò cap. 11. Spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, spiritum timoris domini. Spiritus sapientiæ datur Doctoribus, & docentibus: Spiritus intel-

Spiritus sanctus est Regiæ substantiæ.

Spiritus sanctus scrutatur profunda dei.

Spiritus sanctus est spiritus filij.

Nomina operationis, nomina naturæ spiritus sancti

Dona sancti spiritus.

2. Tim. 1.
Eph. 1.
2. Cor. 4.
Gal. 6.
Rom. 1, 8.

inducet vos in omnem veritatem, quia à seipso non loquetur. Ioan.16. Et in Psal.44. Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Effusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Veneremur ergo sanctum spiritum, vt verum deum, ex patre filioque procedentem, quem prophetæ prædixerunt, Apostoli diuinis oraculis annunciauerunt, Martyres confessi sunt, pij credunt, ecclesia contestatur, inscitia oppugnat, fidelis pluribus argumentis persuasum habet. Sanè, spiritus sanctus fuit quidem semper, & est, & erit, neque incepit, neque desinet, sed semper patri, filioque consubstantialis, vita, natura viuens, & viuentium viuificator, lux de luce, & lucis suppeditator, per se bonus, & fons bonitatis, per se dominus, sui iuris, deus de deo, & deificans, virtus omnipotens, etiam infirmis virtutem concedens, superSubstantialis ex substantia superSubstantiali. Spiritus sanctus, spiritus absque materia, absque rege, absque senio, absque successore, indissolubilis supra omnem captum & contemplationem, incommutabilis, impollutus. Spiritus sanctus, spiritus quem nemo interpretari potest, imperuestigabilis, imperscrutabilis, impartibilis, incircumscriptus, absque fluxu, absque sorde, absque confusione, non imaginabilis, incomprehensibilis. Spiritus sanctus, non spiritus ventorum, non spiritus angelicus, non spiritus corporalis, non spiritus aëreus; sed spiritus opifex, spiritus personam in deitate habens, spiritus sapientiæ, intellectus, & exultationis, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & agnitionis, spiritus timoris & mansuetudinis. Spiritus sanctus, spiritus pacis & fidei, spiritus gratiæ & intelligentiæ, spiritus libertatis & temperantiæ, spiritus salutis & illustrationis. Spiritus sanctus est nostræ imaginis reformator, autor fidei in deum, mentalium oculorum nostrorum spiritualis sol, interni nostri hominis lumen, lucifer in pectore, opulentia filiorum, arrabon & pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, signaculum gratiæ baptismi. Spiritus sanctus corda nostra Christo conglutinat, in filios dei adoptat. Hoc spiritu prophetæ illustrantur, idiotæ sapientia condiuntur, reges inunguntur, sacerdotes ordinantur, doctores declarantur, ecclesiæ sanctificantur, dæmones abiguntur, morbi curantur. Hunc spiritum vidit Abraham olim apud quercū Mambre Gen.18. Vidit Iob per turbinem, & nebulas.38. Vidit Moyses in petra Exod.33. Vidit Isaias in throno excelso, Isa.6. Vidit Ezechiel in animalibus oculatis. Ezech.1. Vidit Daniel in visione noctis. Quid ergo somniant aliqui spiritum sanctum deum non esse, aut ex patre filioque non procedere; cum sanctissimi, doctissimique Græcorum, de diuinitate spiritus sancti tam clarè sint locuti?

Personarū trinitas

Spiritus sancti laudes.

Spiritus sancti epitheta.

CAP. V.

Doctores latini de diuinitate & operibus spiritus sancti.

POST Græcorum sapientum oracula, quæ de diuinitate, maiestate, atque potestate sancti spiritus disertè copioseque locuta sunt; in animo est, latinorum sapientum dogmata consulere, quæ non minus eruditè, quàm eleganter, per personarum trinitatem, ac sancti spiritus diuinitatem, virtutem, operationes, ac ingentia opera nobis tradiderunt. In primis autem, in manus venit Tertullianus, temporis antiquitate, & doctrinæ grauitate insignis. Is in lib. de trinitate, assumens illud Ioelis prophetæ cap.2. In nouissimis diebus, inquit, effundam de spiritu meo super seruos & ancillas meas, spiritus diuinitatem ostendit. Dominus similiter in Euangelio Ioan.20. Accipite spiritum sanctū, quorum remiseritis peccata, erunt remissa &c. Hunc spiritum sanctum, dominus Christus, modò paracletum appellat, modò spiritum veritatis esse pronunciat. Hic spiritus in prophetis populum accusauit, & in Apostolis aduocationem gentibus præstitit. Differentia in illo spiritu genera officiorum, quia differens ratio causarum, ipse tamen spiritus non diuiditur, qui hæc gerit; sed vnus atque

Tertullianus de trinitate.

Spiritus idem in prophetis, & Apostolis.

Personarũ trinitas

ita portemus imaginem cœlestis. Clemens Romanus lib. 2. Nolite putarẽ, inquit, duos ingenitos dicere deos, aut vnum diuisum esse in duos: sed filium Dei vnigenitum dicimus, ex patre natum Similiter de paracleto dicimus. Porrò D. Cyprianus ornatè copiosèq; sanctæ trinitatis mysterium explicat: Pater, inquit, nos docet, & instruit: filius arcana dei nobis reuelat: spiritus sanctus replet, & imbuit. A patre potentiam, à filio sapientiam, à spiritu sancto accipimus innocentiam. Pater eligit, filius diligit, spiritus sanctus coniungit & vnit. A patre nobis datur æternitas, à filio imaginis eius conformitas, à spiritu sancto integritas & libertas In patre sumus, in filio viuimus, in spiritu sancto mouemur, & proficimus. Et in Serm. de spiritu sancto: Huius, inquit, spiritus virtus & diuinitas, cum in propria natura ab inquisitoribus mundi, antiquis propriè inuestigari non posset; subtilissimis tamen intuiti sunt coniecturis compositionem mundi, compositis, & distinctis elementorum præsentem omnibus animam affuisse, quæ secundum genus, & ordinem singulorum v.tam præberet, & motum, & intransgressibiles figeret metas, & stabilitatem assignaret & vsum. Hanc vitam, hunc motũ, hanc rerum essentiam, animam mundi philosophi vocauerunt, putantes cœlestia corpora, Solem dico, & lunã, & stellas, ipsumq; firmamentũ huius animæ virtute moueri, & regi, & aquas, & terram, & aërem huius semine impregnari qui si spiritũ & dominũ & creatorem, & viuificatorẽ, & nutritorẽ crederent omniũ, quæ sub ipso sunt, cõuenientem haberent ad fidẽ accessum Sed abscondita est à sapientibus & prudentib quæ esset deitatis trinitas, vel quæ vnitas, vel quæ personarũ proprietas. Iste spiritus sanctificator superferebatur elemẽto purificatorio, iã tunc baptismi virtutẽ enuncians. Iste spiritus S. arcam Noe quæ typum gerebat ecclesiæ tunc regebat, & adhuc regit, extra quam quisquis perfidus euagatur, inuolutus fluctibus mergitur in profundũ, & impossibile est eum viuere, cui nõ superfertur spiritus vitæ. Hic spiritus sanctus omnium viuentium anima, ita largitate sua, se omnibus abundanter infundit; vt habeant omnia suo ordine naturæ competentia: non quòd ipse sit substantialis anima singulis; sed in se singulariter manens sicut sol, absq; sui diminutione omnia nutrit & fouet Hic spiritus rubri maris aquas siccauit, & suspensis hinc inde vehementibus fluctibus, ab ollis carnium, & Ægypti pulmentariis populum ad spiritualem eremi libertatem eduxit incolumem, & alimoniis cœlestibus pauit Exo. 14. Hic est spiritus sanctus, quem Magi in Ægypto tertij signi ostensione conuicti, cùm sua defecisse præstigia faterentur, dei digitum appellarunt. Hic digitus Dei, mundanæ iudex & vindex perfidiæ, noui tempore testamenti expellit dæmones, nec laborat agendo, solóq; nutu perficit omnia Hoc digito in lapideis tabulis lex primùm conscripta, in monte Sina Moysi est commendata Numeri 11. scribitur Moysi iussum esse, vt in viros septuaginta, quos ipse presbyteros iudicaret, de spiritu sancto partiretur, vt in negotiis partem gererent solicitudinis: quibus cùm imposuisset Moyses manus, requieuit in eis spiritus sanctus, qui non Moysi ablatus est, quasi ipse sine spiritu remaneret, vel idem spiritus secaretur in partes; sed secundùm mensuram donationis diuinæ, quæ erat in Moyse, gratia singularis facta est multiplex & communis: & data est multis in eo potestas, quod priùs solius Moysi disponebat authoritas. Sic Heliæ spiritum duplicem recepit Heliseus: non quòd in duas substantias idem spiritus diuisus sit, & duos propheta sanctus habuerit spiritus; sed quòd Christiano, cuius typum Heliseus gerebat, accepto spiritu sancto, data sit potestas in opere & sermone, & ad ascendentem Heliam, id est, Christum, pio desiderio prosecutus, fide claruerit & intellectu, vita & signis, miraculis & exemplis. Hic spiritus sacrorum ordinum est distributor, in pudicis mentibus sibi statuit mansionem, humiles, & cœlibes sibi habet domesticos, abominatur ærarios, falsarios detestatur. Hic omnibus ecclesiæ sacramentis interest, quæ ipse perficit, & consumat. Hic peccata diluit, iustificat, & ad vitam reuocat mortuos. Hic discordes pacificat, & vinculo dilectionis adstringit, & ligat Hic nos cœlo inuehit, & à mundi huius vanitatibus auulsos, superni regni constituit hæredes.

Clemens Romanus.

Cyprianus.

Spiritus sanctus anima mundi.

Arca Noe typus ecclesiæ.

Spiritus sanctus est sicut Sol.

Spiritus sanctus vicit Magos in Ægypto.

Spiritus qui erat in Moyse in 70. homines diuisus.

Spiritus duplex Heliæ in Heliseo.

Spiritus sanctus omnia ecclesiæ sacramenta consummat.

Personarũ trinitas.

hæredes. Hic est spiritus à patre, filioq; procedens: deus, & non creatura: dominus, & nõ seruus. Non minus eleganter, quàm eruditè Leo Papa spiritus sancti diuinitatem, atq; virtutem in sermonibus de spiritu sancto prosequitur.

Leo Papa.

In primo autem sermone in die pentecostes, apertè profitetur spiritum sanctum esse deum: O quàm velox est, inquit, spiritus sapientiæ, vbi deus magister est! quàm citò discitur, quod docetur! Deinde ostendit patris filij, ac spiritus sancti vnam esse essentiam: Nemo, inquit, existimet in iis quæ corporeis visa sunt oculis, diuinam eius apparuisse substantiam: Natura inuisibilis, & patri filioq; communis, qualitatem muneris, atq; operis qua voluit, significationem monstrauit. Proprietatem verò essentiæ suæ in sua deitate continuit: quia sicut nec patrem, nec filium; ita nec spiritum sanctum humanus potest visus attingere: In trinitate enim nihil est dissimile, nihil impar est, & omnia quæ de illa possunt substantia cogitari, nec virtute, neq; æternitate discreta sunt. Cùmq; in personarum proprietatibus, alius sit pater, alius sit filius, alius spiritus sanctus; non tamen alia deitas, nec diuersa natura est. Siquidem cùm de patre sit filius vnigenitus, & spiritus patris filiiq; sit spiritus; non sicut quæcunq; creatura, sed sicut vtroq; viuens & potens, & sempiternus, & ex eo quòd est pater filiusq; subsistens. Vnde dominus in Euangelio: Spiritus sanctus de meo accipiet, & annunciabit vobis: Non enim alia sunt patris, alia sunt filij, alia spiritus sancti: sed omnia quæcunq; habet pater, habet filius, habet & spiritus sanctus. In illa enim trinitate nulla tempora, nulli gradus, nullæ naturæ differentiæ cogitari debent: etsi nemo potest de ea explicare quid est, nemo audeat confirmare quod non est. Excusabilius enim est de natura ineffabili non loqui digna, quàm definire contraria. Ideo enim hanc beatam trinitatem, vnum confitemur deum, quia in his tribus personis, nec substantiæ, nec potentiæ, nec voluntatis, nec operationis est vlla diuersitas. Porrò, spiritus sanctus est inspirator fidei, doctor scientiæ, fons dilectionis, signaculum castitatis, totius est causa virtutis: ab ipso sunt lachrymæ, ab ipso sunt gemitus supplicantium, aduocatio patris, confessio filij: nemo siquidem potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: nemo peruenit ad indulgentiæ remedium, qui patrocinantem non habuit spiritum sanctum: quid enim oremus, nescimus; sed spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: quo quidem spiritu vacuari, nimis mortiferum est, quia nunquam veniam meretur, qui ab intercessore deseritur. Huius autem sancti spiritus ab omnipotentia patris & filij, nunquam est discreta maiestas. & quidquid in dispositione rerum omnium agit diuina moderatio; ex totius venit prouidentia trinitatis. Vna est ibi benignitas misericordiæ: vna censura iustitiæ: nec aliquid est in actione diuisum; vbi nihil est in voluntate diuersum. Quem ergo illuminat pater, illuminat filius, illuminat spiritus sanctus. Cumq; alia sit persona missi, alia mittentis, alia promittentis; simul nobis & vnitas manifestatur, & trinitas; vt essentia habens æqualitatem, & non recipiens solitudinem, & eiusdem substantiæ, & non eiusdem intelligatur esse personæ. Quod ergo salua cooperatione inseparabilis deitatis, quædam pater, quædam filius, quædam propriè spiritus exequitur; nostræ redemptionis dispositio, nostræ salutis est ratio. Opus nostræ reparationis, misericordia est totius trinitatis, vt scilicet pater propitiaretur, filius propitiaret, spiritus sanctus igniret. Ex quo patet, spiritum sanctum verum deum esse.

Spiritus sanctus est deus.

Spiritus sancti natura est inuisibilis.

In beata nulla substantiæ diuersitas.

Spiritus sancti virtus.

Proprietates personales.

CAP. VI.

Diui Hieronymi doctrina de spiritu sancto.

QVoniam multùm interest fidei catholicæ, rectam de sancta trinitate cognitionem habere; hac de causa Diui Hieronymi viri doctissimi, & sanctissimi doctrinam in mediũ adducere curaui; vt fidelis quisq; conspiciat, quàm verissima de beata trinitate sint dogmata Christianæ religionis. Quæst. 9. ad Hedibiam, Alium, inquit, paracletum dabo vobis: sic dominus ostendit esse

Personarū trinitas

Spiritus sanctus vnius naturæ cum patre & filio.

esse paracletum, qui appellatur consolator. Vnde & deus pater hoc censetur nomine, deus miserationum, & totius consolationis. Si autem & pater cōsolator, & filius consolator, & spiritus consolator est: & in nomine patris, filij, & spiritus sancti, quod intelligitur deus, baptizantur credentes: quorum vnum diuinitatis & consolatoris est nomen; eorum & vna est natura. Hic spiritus sanctus, non solùm in Apostolis, sed etiam in prophetis fuit, de quo Dauid orabat dicens: Spiritum sanctum tuum ne auferas à me: & Daniel spiritum dei habuisse narratur: & Dauid in spiritu loquitur: Dixit dominus domino meo &c. Et iterum: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Proinde quicquid est patris & filij, hoc idem & spiritus sancti est; absq; enim spiritu sancto imperfectum est mysterium trinitatis. Item ad Pammachium aduersus errores Ioannis Ierosolimitani: Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem, eiusdem substantiæ & coæternam, eiusdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut inæquale, aut visibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. sed sicut incorporalem, inuisibilem æternum dicimus patrem; sic incorporalem, inuisibilem, & æternum dicimus filium, & spiritum sanctum. Item ad Pammachium & Oceanum, dicit Lactantium perperam loqui de spiritu sancto in epistolis ad Demitrianum: Iudaico, inquit, errore deceptus, spiritus sancti negat substantiam. institutionum verò eius libros, quibus contra gentes scripsit fortissimè approbat. Dicit quoq; Origenem malè sensisse de filio, peiùs verò de spiritu sancto, animarum de cœlo ruinas, impiè protulisse, in cæteris verò omnes alios vicisse. Mille & eo amplius tractatus, quos in ecclesia locutus est, edidit, innumerabiles præterea commentarios. Et lib.2. aduersus Pelagianos: Prohibiti, inquit, sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia. & iterum: Non dimisit eos spiritus Iesu. Nota, quòd spiritus Iesu, spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter vnitatem substantiæ, patris spiritus appellatur. Voluerunt loqui in Asia, & prohibentur à spiritu sancto. Tentant ire in Bithyniam, & non eos permittit spiritus Iesu. In expositione autem illius dicti Apostoli Ephes.4. Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis. Signati, inquit, sumus spiritu dei sancto, vt & spiritus noster & anima imprimantur signaculo dei: & illam recipimus imaginem & similitudinem, ad quam in exordio conditi sumus. Hoc signaculum sancti spiritus, iuxta eloquium saluatoris, deo imprimente signatur: Hunc enim, ait, signauit pater deus, Ioan.6. Signatur ergo à patre spiritu signato, omnis, qui ex eo quòd credidit deo, signauit, quia verus est deus: qui idcirco signatur, vt seruet signaculum, & ostendat illud in die redemptionis, purum atq; syncerum, & nulla ex parte mutilatum. Et in caput primum eiusdem epistolæ, qui est arrabo nostræ hæreditatis: Arrabo, inquit, futuræ emptioni quasi quoddam testimonium, & obligamentum datur: pro pignore verò mutua pecunia; vt cùm illa reddita fuerit, pignus à creditore reddatur. Et quomodo ex arrabone æstimatur qualis emptio futura sit, & quæ possessio; ita quoq; ex arrabonis varietate, hæreditatis postea secuturæ magnitudo cognoscitur. Quomodo autem arrabo, qui nobis tribuitur, non est extra nos, sed intra nos est; sic & ipsa hæreditas, hoc est, regnum dei quod intra nos est, in nobis versatur intrinsecus. Iste autem spiritus repromissionis sanctus, qui est arrabo nostræ hæreditatis, ideo nunc sanctis datur; vt redimantur, & copulentur deo, in laudem gloriæ ipsius. Item, in explicatione illius sententiæ Apostoli ad Galat. cap.3. Qui ergo tribuit vobis spiritum, hoc est, administrat, inquit, præsentis temporis est legendum; vt ostendatur per singulas horas, atq; momenta semper dignis sanctum spiritum administrari: & quantò quis in dei opere & amore profecerit; tantò magis sancti spiritus in se habere virtutem. Item, ad Principiam virginem: Lingua mea, id est, spiritus sanctus, vt scriba velox, qui in cordibus credentium velociter scribit, id est, infundit fidem sanctæ trinitatis, & sanctæ Christi humanitatis. Itaq; mea lingua in similitudinem scribæ velocis, qui quodam signorum compendio, breuiatum Euangelij sermonem exarauit in tabulis cordis carnalibus. Item, exponens illud Can-

Spiritus oris dei.

Sine spiritu sancto imperfectū est mysterium trinitatis.

Lactantij error.

Origenis error.

Librorum Origenis numerus.

Spiritus sancti signaculū.

Spiritus sanctus est arrabo

Spiritus repromissionis.

Spiritus sanctus singulis momentis datur dignis.

Spiritus sanctus est scriba velox.

Personarũ trinitas

Spiritus sanctus turturis & columbæ appellatione.

Turtur.

Columba.

lud Canticorum: Vox turturis audita est in terra nostra: Non sine causa, inquit, in sacrificiis assumitur par turturum, aut duo pulli columbarum: nam idem valent, & nunquam dictum est separatim par tantummodo columbarum, sed par turturum, & duos pullos columbarum. Columba spiritus sanctus est. spiritus autem sanctus, quando de magnis, & occultioribus sacramentis, & quæ multi capere non possunt, loquitur; in turturis appellatione signatur, id est, in eius auis, quæ semper in montium iugis, & in arborum verticibus commoratur; in vallibus autem & in his quæ ad homines usque perueniunt, columba assumitur. Denique Saluator est dignatus assumere, & venit ad terras: multique tunc circa Iordanem peccatores erant. Idcirco spiritus sanctus, non in turturis sed in columbæ forma visus est. Valde autem apposite dicitur, spiritus sanctus Deus est & non creatura, dominus & non seruus, quòd in Christo homine plenissimè quieuerit. Apprehendent, inquit Isa. cap. 4 septem mulieres virum vnum, id est, septem gratiæ spiritus sancti apprehendent Iesum, quem multo tempore desiderauerant; quia nullum alium potuerant inuenire, in quo æterna statione requiescerent. Ioan. 1. Super quem videris spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Zacharias propheta vidit super lapidem vnum septem oculos, & in vno candelabro aureo septem lucernas, & septem suffusoria, cap. 3. Et cap. 11. Et requiescet super eum spiritus domini. Euangelium quo vtuntur Nazarei, sic habet: Descendet super eum omnis fons spiritus sancti. Et 42. Ecce puer meus, quem elegi, ponam spiritum meum super eum. Et ca. 47 Spiritus ex me egredietur, id est, spiritus sanctus, qui in principio ferebatur super aquas, & viuificabat omnia, qui de patre egreditur, & propter societatem naturæ, à filio mittitur, dicente: Expedit vobis, vt ego vadam: nisi enim iero, paracletus non veniet ad vos; sin autem ego iero, mittam eum ad vos. Ne scandalizet quempiam, si spiritus egredi dicatur ex patre, cùm filius de se dixerit Ioan 16. Ego de patre exiui, & veni in mundum. Hic est spiritus de quo scribit Moyses Numeri 11. Det dominus spiritum suum super populum suum. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Similiter Zacharias 1 cap. Verumtamen, inquit, verba mea, & legitima mea suscipite, quæ ego præcipio in spiritu meo seruis meis prophetis. Et cap. 12. Effundam super Ierusalem spiritum gratiæ & miserationis. cap. 49. Isaiæ Veniet quasi fluuius violentus, scilicet spiritus sanctus: sic enim legimus in actis Apostolorum cap 2 Factus est subitò de cœlo sonus, quasi spiritus violentus &c. Hoc spiritu signauit pater Deus suum dilectum dominum nostrum Iesum Christum. Ioan. 6. Veniet qui liberet, & auertat impietates Iacob. cap. Isa. 63 Quasi animal in campo descendens spiritus domini, ductor eius fuit Iste est spiritus sanctus, de quo in Actis Apostolicis cap. 5. Quare conuenit vobis mentiri spiritui sancto? Non estis hominibus mentiti, sed Deo. Igitur spiritus sanctus est Deus. Iste est spiritus sanctus, de quo & in sapientia reperimus. cap. 1. Sanctus enim spiritus disciplinæ fugit dolum: & recedit à cogitationibus stultis. In expositione autem illius authoritatis Ioelis 2. Effundam de spiritu meo &c. Sine spiritu sancto, inquit, & mysterio trinitatis, quicquid in vnam, & alteram personam accipitur, imperfectum est. Ex his ergo, & similibus scripturis, quas D. Hieronymus interpretatur, animaduertere licet, spiritum sanctum esse verum Deum ita; vt sine ipso imperfectum sit mysterium trinitatis.

Spiritus sancti dona in Christo.

Septem mulieres apprehenderunt virum vnum.

Scripturæ de spiritu sancto

Spiritus fluuius violentus.

Spiritus sanctus recedit à cogitationibus stultis.

CAP. VII.

Diui Ambrosii doctrina de spiritu sancto.

VM D. Ambrosius ex professo de diuinitate spiritus sancti loquatur tribus egregiis libris ad Grattianum Augustum; eò libentiùs ex eo aliquid decerpere curaui, quò vberiùs vidi de hac re fuisse locutum. In primo autem cap. primi libri, egregiè disputat, spiritum sanctum non esse connumerandum

Perſonarũ trinitas

dum inter creaturas, neque inter omnia, ſed ſuper omnia. Spiritus ſanctus, inquit, non eſt poteſtati alienæ ſubiectus, aut iuri, Pſalmo. 118. Omnia ſeruiunt tibi. Spiritus hoc dixit per prophetam, non dixit, ſeruimus tibi, ſed ſeruiunt tibi; vt crederes, quòd ipſe à ſeruitio ſit exceptus. Ergo cùm vniuerſa ſeruiant, non ſeruiat ſpiritus; vtiq; inter vniuerſa non eſt ſpiritus ſanctus: alioqui quomodo ſpiritus ſanctus ſcrutatur profunda Dei? 1.Cor.2. Etenim cùm ex deo ſpiritus ſit, & ſpiritus oris eius; quomodo poſſumus inter omnia dicere ſpiritum ſanctum, cùm ſuper omnia deus ſit, cuius eſt ſpiritus, plenæ vtique perfectæq; virtutis? Cùm venerit paracletus, inquit dominus in Euangelio Ioan. 15. quem ego mittam vobis à patre meo, ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Etenim ſpiritus ſanctus teſtis eſt fidelis, & verus; quo nihil ad expreſſionem diuinæ veritatis, atq; maieſtatis eſt plenius, nihil ad vnitatem diuinæ maieſtatis euidentius; cùm idem nouerit ſpiritus quod & filius, qui paternorum teſtis, & conſors diuinorum ſecretorum eſt. Excluſit itaq; à cognitione dei ſocietatem, & multitudinem creaturæ: non excludendo autem ſpiritum ſanctum, oſtendit non eſſe ſocium creaturæ. Ioannes dicit in Euangelio cap.1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui erat in ſinu patris, ipſe enarrauit nobis. Excipitur ſpiritus ſanctus, alioqui quomodo ſcrutatur profunda dei, ſi deum non videt? Quomodo deum non videt, qui eſt ſpiritus, qui à patre, filióque procedit? Si ergo à creaturis exceptus eſt ſpiritus ſanctus: igitur eſt ſuper omnia, quia exceptus eſt ab omnibus. Sed aliquis dicet, ſpiritus ſanctus inter omnia numerandus eſt, quia ſcriptum eſt in Euangelio Ioan. cap.1. Per quem facta ſunt omnia. Omnia quidem per filium facta ſunt, quæ facta ſunt: ſed ſpiritus ſanctus non eſt factus, ſicut omnia, nec creatus. Quòd ſi non excipis ſpiritum ſanctum, neq; excipies filium vbi Apoſtolus ait, 1.Cor.8. Nobis tamen vnus Deus pater ex quo omnia, & nos in illum. Vt autem ſcias, quia inter omnia non ſit filius, lege ſequentia: Et vnus dominus Ieſus per quem omnia: aliter cõfundes myſteriũ trinitatis: te enim oporteret aſſerere, patrẽ eſſe à filio, quia per filium omnia. Eiuſdem autem eſt impietatis, vel patri, vel filio, vel ſpiritui ſancto derogare. Non enim credit in patrem, qui non credit in filium: nec credit in filium, qui non credit in ſpiritum ſanctum. Sed dices, qua ratione cùm dixerit hîc ex patre omnia, & per filium, de ſpiritu tacuerit? Dicito mihi & tu, qua ratione Rom.5. ſcribitur: Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum, qui datus eſt nobis? Nunquid à ſolo ſpiritu ſancto diffunditur charitas in cordibus noſtris? Minimè. Igitur, ſicut qui benedicitur in Chriſto, benedicitur in nomine patris, filij, & ſpiritus ſancti; quia vnum nomen eſt, poteſtas vna: ita etiam, vbi operatio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut ſpiritus ſancti deſignatur; non ſolùm ad ſanctum ſpiritum, ſed etiam ad patrem refertur & filium. Itaq; ſi minuas patris, aut filij, aut ſpiritus ſancti poteſtatem, vacuum eſt omne myſterium: ſi vnum neges, totum ſubrues. Vnitas ergo operationis eſt in tribus, quæ ſeparari non poteſt. Quòd ſi hoc loco ſeparatur ſpiritus ab operatione patris & filij, quia dictum eſt: Ex deo omnia, & per filium omnia: ergo & ibi, quia Apoſtolus de Chriſto dixit 9.Rom. Qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Rom. 9. Non ſolùm eum creaturis omnibus, ſed etiam patri, quod dictu nefas eſt, prætulit. ſed abſit: non enim inter omnia pater, ſed ſupra omnia diuinitas patris, filij, & ſpiritus ſancti. Porrò, quæ eſſent illa omnia, quæ facta ſunt à filio, Apoſtolus explicat Coloſſ.1. Quoniam in ipſo condita ſunt, quæ in cœlis, & quæ in terris, viſibilia, & inuiſibilia: ſunt enim in cœlis etiam inuiſibilia quæ facta ſunt, nempè throni, dominationes, principatus, poteſtates: omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Nunquid ergo hîc inter creaturas ſpiritum ſanctum comprehendit? Minimè. Nam ſicut per filium dicit omnia creata; ita etiam in ſpiritu ſancto vires habere vniuerſa cœleſtia, regius Propheta proteſtatur Pſal.32. Verbo domini, inquit, cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Item, Math. 12. Qui blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, non remittetur ei. Senſus

Spiritus ſanctus non eſt inter omnia, ſed ſuper omnia.

Spiritus ſanctus non eſt ſocius creaturæ.

Spiritus ſanctus non eſt factus.

Sine ſpiritu ſancto vacuũ eſt omne myſterium.

Spiritus ſancti blaſphemiæ non remittuntur.

Perſona-rũ trinitas

eſt: Si quis ſpiritus ſancti dignitatem, maieſtatem, & poteſtatem abneget ſempiternam, & putet non in ſpiritu dei eiici dæmonia, ſed in Beelzebub; non poteſt ibi exoratio eſſe veniæ, vbi ſacrilegij plenitudo eſt. Eſt ergo ſpiritus ſanctus deus, & non creatura. Nam ſi quis alicui creaturæ derogauerit, veniam tandem conſequetur, ſicut qui adorauerunt militiam cœli. Qui ergo negat ſpiritum ſanctum, negat & Deum patrem, negat & deum filium: quoniam idem eſt ſpiritus dei, qui ſpiritus Chriſti. Vnus enim eſt pater, vnus filius vnus ſpiritus ſanctus, de quo in pſalmo 138. Quò ibo à ſpiritu tuo? Et Apoſt. 1. Cor. 12. Nemo in ſpiritu dei loquens, dicit anathema Ieſu: Et nemo dicit dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Rom. 8 Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſi ſpiritus dei habitat in vobis: ſi quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Spiritus ſanctus, ſpiritus dei, ſpiritus Chriſti, vnus ſpiritus, deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis eſt, ſpiritus autem ſanctus nõ mutatur: neq; enim aliquo vitio mutari poteſt, qui omnium abolet vitia, & peccata condonat. Quomodo ergo mutabilis erit, qui ſanctificando alios mutat ad gratiam? Quomodo mutabilis, qui bonus ſemper eſt? Dabit, inquit Lucas Euangeliſta, ſpiritum bonum petentibus ſe Pſal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Spiritus complens, ſed qui ſolis participetur iuſtis. Simplex ſubſtantia, opulens virtutibus, vnicuiq; præſens, diuidens de ſuo ſingulis, & vbiq; totus Meritoq; filius dixit: Ite baptizate gentes in nomine patris, filij, & ſpiritus ſancti, non dedignatus ſpiritus ſancti ſocietatem. Spiritus bonus, non quaſi acquirens, ſed impartiens bonitatem non accipiens aliquid à creaturis, ſed qui accipitur à creaturis: ſicut non ſanctificatur; ſed ipſe ſanctificat: creatura enim ſanctificatur. Spiritus ſanctus ergo non eſt creatura. Ioannes in ſua prima canonica cap. 5. Tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, aqua, ſanguis, & ſpiritus: aqua teſtis eſt ſepulturæ, quia in illo ſepelimur elemento, vt renouati per ſpiritum reſurgamus: ſanguis teſtis eſt mortis Chriſti: ſpiritus teſtis eſt vitæ: Si qua ergo in aqua gratia; non ex natura aquæ, ſed ex præſentia ſpiritus ſancti. Non ergo inter creaturas connumerandus, qui ſanctificat creaturas. Sanè, omnis creatura, certis naturæ ſuæ eſt circumſcripta limitibus: at ſpiritus ſanctus, nullis clauditur locis, aut finibus circumſcribitur: Quò ibo à ſpiritu tuo, dicebat Dauid Pſalm. 138. quis igitur dubitet, ſpiritum ſanctum vbiq; eſſe totum, & totum nobis infundi? Quòd ſi ita res ſe habet, vt manifeſtè ſcriptura proteſtatur; proculdubio ſpiritus ſanctus verus deus eſt. Cœlum & terram ego compleo, dicit dominus Ieremiæ 23. Si ergo dominus eſt, qui cœlum complet, & terram; quis poteſt ſpiritum ſanctum iudicare dominationis, & diuinæ poteſtatis exortem, qui repleuit orbem terrarum, qui repleuit dominum Ieſum, ſicut ſcriptum eſt: Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane? Quis igitur alius, niſi qui einſdem eſſet plenitudinis, complentem omnia poſſet implere? Repleti ſpiritu ſancto loquebantur verbum dei cum fiducia: actorum 4. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, dixit Gabriel Archangelus intemeratæ virgini Mariæ. Spiritus ſanctus ergo eſt ſpiritus plenitudinis, quod diuinum eſt, & ſupra virtutem creaturarum. Ioan. cap. 4. Ex hoc cognoſcimus, quia manet in nobis, de ſpiritu quem dedit nobis. Quod autem manet. ſemper vtiq; eſt, nunquam mutatur. Ergo ſi mutationem non habet, æternitatem habet. Et ideo ſpiritus ſanctus ſempiternus eſt: creatura autem obnoxia vitio, ideoq; mutabilis, & non ſempiterna. Igitur ſpiritus ſanctus non eſt creatura Item ſpiritus ſanctus vocatur oleum lætitiæ, Pſal. 44 Vnxit te deus, deus tuus oleo lætitiæ. Et actorum 10. Quomodo vnxit eum deus ſpiritu ſancto? Pulchrè autem oleum lætitiæ dicitur, ne creaturam eum putares: olei enim huiuſmodi natura, nequaquam naturæ alterius humido miſcetur: lætitia quoq; non corpus vngit, ſed intima cordis illuminat, ſicut propheta dixit Pſal. 4. Dediſti lætitiam in corde meo. Sicut ergo ludit operam, qui oleum vult cum creatura humidiore confundere; ita planè, qui ſpiritum vult cum creaturarum natura miſcere: Dominus in Euangelio Ioan dicit cap. 4 Fiet in eo fons aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam. Hic fons vtiq; gratia ſpiritualis eſt,

Spiritum ſanctum qui negat, patrem, & filium negat.

Spiritus ſanctus non mutatur.

Spiritus ſanctus vbiq; totus.

Tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, aqua, ſanguis & ſpiritus.

Spiritus ſanctus ſpiritus plenitudinis.

Spiritus ſanctus eſt æternus.

Spiritus ſanctus oleum lætitiæ.

Spiritus ſanctus eſt fons aquæ ſalientis

lis est, fluuius de viuo fonte procedens, Ioan. 7. Flumina fluent de ventre eius aquæ viuæ. Quibus ex verbis animaduertimus diuinæ significari magnitudinis vnitatem: eiusdemq́; naturæ, eiusdemq́; potestatis spiritum sanctum cum patre, & filio esse. Non est ergo creatura, neq; seruus spiritus sanctus; sed Deus verus, & creator verus. Apost. 1. Ro. creaturam creatoremq́; diuisit: Seruierunt, inquit, creaturæ, potiùs quàm creatori. Phil. 3. Nos enim, inquit, sumus circũcisio, qui spiritui deo seruimus. sic habẽt Codices Græci. οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες. *id est, qui spiritui deo seruimus: Ergo cùm seruiendũ dicat spiritui, idẽ Ap. qui non creaturæ, sed creatori asserit seruiendum, euidenter vtiq; & ipse sanctũ ostendit spiritũ creatorem, & in æternæ diuinitatis honore venerandum, quia scriptũ est: Dominum deum adorabis, & illi soli seruies. Matt. 4. Sed aliquis posset uobis obijcere illud Amos: Ego Deus firmans tonitruum, & creans spiritum, faciens lucem & nebulam: igitur spiritus sanctus est creatura. Soluitur, scriptura in eo loco loquitur de spiritu, siue flatu ventorum, non de spiritu sancto. Ipsa enim dictorum series potissimum ventum, non spiritum sanctum indicat. Nam si de spiritu sancto dicere voluisset, non de tonitruo vtiq; præmisisset: neq; enim antiquiora sunt tonitrua, quàm spiritus sanctus. Deinde cùm subiectum esse videamus de luce, & de nebula; nónne manifestum est, quòd de creatura mundi dictum intelligendum sit? Firmans tonitruum, inquit, & creans spiritum; quia frequenter creantur ista, cùm fiunt, spiritus autem sanctus æternus est. Item, pater creator est dominicæ incarnationis, sicut scriptum est: Dominus creauit me. Filius creator est dominicæ incarnationis: Prouerb: 7. Sapientia ædificauit sibi domum. Spiritus sanctus quoq; creator est dominicæ incarnationis, Matt. 1. Inuenta est in vtero habens de spiritu. Ergo spiritus sanctus, qui creauit dominicæ incarnationis sacramentum, quod super omnes est creaturas, quomodo esse poterat creatura? Item, Spiritus est creator noster secundùm gratiæ sacramentum: dicente Paulo 2. Eph. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Ioan. explicat huius gratiæ sacramentũ: Quod natum est ex carne, inquit, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Claret igitur nostræ regenerationis authorem esse spiritum sanctum, qua secundùm deum creamur, vt filij dei simus. Ergo cùm ille nos in regnum suum per adoptionem sacræ regenerationis assumpserit; nos ei quod suum est denegare non debemus. Ille nos supernæ regenerationis fecit hæredes; nos hæreditatem vendicamus, refutare debemus authorem? Absit. Renouamini, inquit Apostol. 4. Eph. Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundùm deum creatus est in veritate, & iustitia, & sanctitate. Si itaq́; qui renouatur spiritu mentis, induit nouum hominem, qui secundùm deum creatus est: sancti spiritus igitur opus est regeneratio ista præstantior: & noui hominis, qui creatus est ad imaginem dei, author est spiritus. Item, vna est voluntas patris, filij, & spiritus sancti, vna vocatio, vna præceptio. Pater dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: filius vocauit Paulum, sicut ipse dicit: Paulus vocatus Apostolus non ab hominibus; sed per Iesum Christum: spiritus sanctus vocat: Separate, inquit, mihi Paulum & Barnabã, ad opus, ad quod assumpsi illos. In actis Apo. ca. 11. Quod Deus mundauit, tu ne commune dixeris: subitò decidit super gentes iste Deus mundans, nẽpè spiritus sanctus. vnde ostenditur operationem spiritus sancti, operationem esse diuinam. Petrus autem missus, non expectauit imperium patris, sed sancti spiritus diuinitatem confessus est: Ego, inquit, quis eram, qui prohiberem Deum? Et cap. 15. eiusdem libri: Deus qui nouit corda hominum, inquit, testimonium perhibuit, dans his spiritum sanctum, sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum. Si spiritus sanctificat, si mundat corda hominum; vtiq; Deus, & non creatura: hæc enim non nisi à solo deo fieri possunt. Item Matt. 11. Nemo nouit filium, nisi pater, neq; patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Plus dixit de filio, non quòd plus habeat quàm pater, sed ne minus habere credatur. Nouit deum patrem spiritus sanctus; quia*

Spiritus sanctus est creator.

Obiectio.

Solutio.

Spiritus S. creator dominicæ incarnationis.

Spiritus est creator gratię

Spiritus sancti opus est nostra regeneratio.

Spiritus sanctus est verus Deus.

Trinitas.

ſcriptum eſt 1. Cor. 2. Quæ ſunt dei, nouit ſpiritus dei. Nemo, inquit, cognoſcit, niſi ſpiritus dei. Non tamen filium excluſit; alioqui non eſſet verum quod dictum eſt: Nemo nouit patrem, niſi filius: Ergo vnius, & pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, & naturæ ſunt, & ſcientiæ. Eſt ergo Spiritus Sanctus Deus.

CAP. VIII.

Diui Gregorij Papæ doctrina de diuinitate Spiritus Sancti.

Spiritus ſanctus eiuſdem diuinitatis cũ filio.

E Spiritus Sancti diuinitate D. Gregorius lib. moralium. 2. cap. 41. Super quem videris, inquit, ſpiritum deſcendentem, & manentem, hic eſt qui baptizat. In cunctis namq; fidelibus ſpiritus venit: ſed in ſolo mediatore ſemper ſingulariter permanet; quia eius humanitatem nunquam deſeruit, ex cuius diuinitate procedit: in illo igitur manet, qui ſolus & omnia ſemper poteſt. Itaq; ſi ſpiritus procedit ex diuinitate Chriſti, iuxta illud: Quia de meo accipiet, & annunciabit vobis: igitur ſpiritus ſanctus eſt verus Deus, & non creatura. Fideles autem cùm hunc accipiunt ſpiritum, quoniam ſignorum dona ſemper habere non poſſunt, hunc ſe accepiſſe quaſi in tranſitus oſtenſione, proteſtantur. 4. Reg. 4. Dimitte eam, inquit Heliſeus, anima enim eius in amaritudine eſt, & dominus celauit à me verbum. Amos propheta non dixit cap. 7. Non ſum propheta, neq; filius propheta; ſed armentarius puer ego ſum, vellicans Sycomoros. Quomodo autem propheta non fuit, qui de futuris tot vera prædixit? Aut quomodo propheta fuit, ſi de ſe in præſenti vera denegauit? Sed quia eadem hora, qua requiſitus eſt, prophetiæ ſibi ſpiritum deeſſe ſenſit, de ſemetipſo teſtimonium veraciter intulit, dicens: non ſum propheta. Qui tamen ſecutus, adiunxit: Et nunc audi verbum domini &c. Itaq; prophetiæ ſpiritus, non ſemper adeſt prophetis.

Spiritus prophetiæ non ſemper adeſt prophetis.

Spiritus ſancti dona duplicia.

Cap. 42. ponit duplicia dona ſpiritus ſancti. Alia, inquit, ſunt dona ſpiritus ſancti, ſine quibus ad vitam nequaquam pertingitur, alia quibus vitæ ſanctitas pro aliorum vtilitate declaratur: manſuetudo namq;, humilitas, patientia, fides, ſpes, charitas, dona eius ſunt; ſed ea, ſine quibus homines ad vitam nequaquam peruenire poſſunt. Alia autem dona ſancti, puta prophetiæ, virtus curationum, genera linguarum, interpretatio ſermonum, & huiuſmodi, ſunt ad correctionem intuentium ordinata. In his igitur donis, ſine quibus ad vitam perueniri non poteſt, in ſuis electis ſpiritus ſanctus ſemper manet: in aliis autem non ſemper manet: in mediatore autem dei & hominum ſemper manet, quia de eius ſubſtantia procedit. In cunctis enim eum ſemper habet præſentem, quia ex illo idem ſpiritus per ſubſtantiam profertur: in aliis hominibus per gratiam manet: in Chriſto autem per ſubſtantiam manet ad cuncta. Igitur ſpiritus ſanctus eſt verus Deus.

Fulgentius.

Fulgentius quoq; lib. 2. Si quis diligit me, inquit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. ſicut ergo pater & filius nuſquam quidem deſunt, et tamen ad quem volunt, veniunt, per gratiam enim veniunt, qui per potentiam nuſquam deſunt; ſic etiam in miſſione, vel aduentu ſpiritus ſancti, nullus localis illius accipiendus eſt motus, ſed noſtræ credendus eſt ſanctificationis effectus. Præterea, de patre propheticus ſermo loquitur: Cœlum & terram ego impleo. De filio autem: Attingit à fine vſq; ad finem, & diſponit omnia ſuauiter. In filio quoque omnia condita eſſe, docet Apoſtolus, & omnia in ipſo conſtare. De ſpiritu ſancto etiam legitur: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Propter quod & Dauid ſanctæ trinitatis vnã ſubſtantialiter æternitatem, atque immenſitatem non ſolùm corde credens ad iuſtitiam; quin etiam ore confitens ad ſalutem, ſic cecinit: Quò ibo à ſpiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Cùm ergo tota trinitas vnitate deitatis ſuæ, naturaliter immenſa, infinitaq; permancat,

Spiritus domini repleuit orbem terrarũ.

maneat vbique tota, nec vniuersitate totius posit concludi creaturæ; absque dubio, spiritus sanctus inter creaturas numerari non debet. Iste est spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere. Ioan. 14. Iste est spiritus adoptionis, in quo clamamus. Abba. Rom. 8. In isto spiritu præcipit fidelibus, qui sunt templum spiritus sancti, vt orent, atque in ipso vigilent In isto spiritu, qui naturaliter est Deus, nihil corporale cogitare debemus, nihil locale, nihil temporale, nihil mutabile. Est ergo Deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis est, Deus autem immutabilis est Quia ego Deus, & non mutor. Nam & Sol tantus est, cùm videtur ab oculis sanis, quantus cum videtur à sauciis: nec minuitur ipse, cum minus ab oculis turbatis percipitur: nec augetur, cùm amplius oculis sanis infunditur; quia diuersitas illa visionis, non ex diuersitate Solis euenit; sed in diuersitate sanitatis, infirmitatisque consistit. et quamuis vnum minus, alterum magis illuminet; ipse tamen vnum, atque idem in se lumen habet. Sic etiam spiritu sancto, in se sine augmento, aut detrimento immutabiliter permanente, huic minus, alteri maius sua dona diffundit. Cùm ergo spiritus sanctus augmenti, atque decrementi sit expers: igitur est Deus, & non creatura: omnis enim creatura augmenti, atque decrementi vicissitudini subiacet. Per hunc sanctum spiritum compaginatur vnitas ecclesiæ cum suo capite Christo, & cum suis fidelibus, qui sunt membra Christi, templum verò spiritus sancti. Etenim in vno spiritu, in vno corpore baptizati sumus, siue iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes vnum spiritum potauimus. Ipsa ergo gratia spiritus sancti per vnitatem pacis & charitatis, corpus Christi per dies singulos ædificare non desiuit. Ergo non sumus hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum, & domestici dei, supraædificati supra fundamentum apostolorum, & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum, in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum dei in spiritu sancto. Hæc autem ædificatio in spiritu, est ad consumationem sanctorum, vt dicitur 4. Eph. In opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Personarũ trinitas.

Spiritus sanctus naturaliter est Deus.

Spiritus sanctus est causa vnitatis ecclesiæ.

CAP. IX.

Diui Augustini doctrina de deitate Spiritus sancti.

D sancti spiritus diuinitatem statuendam accedit locuplex testis, nempè Diuus Augustinus, qui in primo libro de trinitate, cap. 6. ita egregiè quorundam argumenta confutat. Idololatræ, inquit, dicuntur, qui simulachris eam seruitutem exhibent, quæ debetur deo. secundùm hanc enim dictum est Matth. 4. Dominum Deum adorabis, & illi soli seruies. Nam & hoc distinctiùs in scriptura Græca inuenitur, λατρεύσεις: *tali siquidè seruitute creaturæ seruire prohibemur. vnde & Apost. detestatur quosdam, Ro. 1. Seruierunt creaturæ, & non creatori: non est igitur creatura spiritus sanctus, cui ab omnibus sanctis talis seruitus exhibetur. Nos, inquit, Apost. ad Philip. 3. sumus circumcisio, spiritui deo seruientes. Præterea, 1. Cor. 6. Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à deo? Quid autem insaniùs, magisque sacrilegum est, quàm vt quisque dicere audeat, membra Christi, templum esse creaturæ minoris secundùm ipsos, quàm Christus est? Alio autem loco dicit: Corpora vestra membra sunt Christi. si autem quæ membra sunt Christi, templum sunt spiritus sancti; non est creatura spiritus sanctus: quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est, vt huic eam seruitutem debeamus, qua nõ nisi deo seruiendum est. vnde consequenter dicit: Glorificate ergo, & portate deum in corpore vestro. Item, lib. 2. de trinitate cap. 6. Operatio visibiliter expressa, &*

Spiritus sanctus non est creatura.

oculis

Trinitas.

Spiritus sanctus est inuisibilis & immutabilis sicut pater & filius

oculis oblata mortalibus, sicut in flatu vehementi, missio spiritus sancti dicta est: non ita, vt appareret eius ipsa substantia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut pater & filius; sed vt exterioribus visis hominum corda commota a temporali manifestatione venientis, ad occultam æternitatem semper præsentis conuerterentur. Ideo autem nusquam scriptum est, quòd Deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus sit minor deo patre: quia non sic est assumpta creatura, in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in quo persona verbi, est persona hominis. Proinde nō ita possumus dicere spiritum sanctum, & deum, & columbam, & ignem esse; sicut dicimus filium dei, & deum, & hominem esse. Nec sic dicimus filium dei, agnum dei, sicut legitur Apocalyp. 5 Vidi agnum tanquam occisum. Illa quippè visio prophetica non exhibita est oculis corporeis per formas corporeas; sed in spiritu per spirituales imagines corporum. Et cap. 3. eiusdem libri, explicans illud Ioan: 16. De meo accipiet & annunciabit vobis Ne autem fortasse crederetur ita natus de Christo spiritus sanctus, quemadmodum ille de patre; reddidit causam: Omnia quæcunque pater habet, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet; vt intelligatur etiam spiritus sanctus de patre habere sicut & filius. Procedendo igitur filius à patre, dicit Ioan. 5. non potest à se facerè quicquam; nisi quæ viderit patrem facientem, neque ex hoc minor est patre. Similiter dicitur de spiritu sancto: Nō loquetur à semetipso, quia à patre filioq; procedit: nec ideo minor est patre & filio, quia dictum est: Non loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur cap. 4. eiusdem libri de trinitate. In euangelio Ioan. cap. 17. legimus: Pater clarifica me: non propterea putandum est, patrem filio esse maiorem: nam filius de spiritu sancto loquens: Ille, inquit, me clarificabit: nec tamen maior est filio. Porrò autem, si propterea spiritus sanctus clarificat filium, quia de filio accipit, & ideo de eius accipit; quia Omnia quæ habet pater, ipsius sunt: manifestum est, quia cùm spiritus sanctus glorificat filium, pater glorificat filium. vnde cognoscitur, quòd omnia quæ habet pater, non tantùm filij, sed etiam spiritus sancti sunt, quia potens est spiritus sanctus glorificare filium, quem glorificat pater. Igitur Deus verus est, & non creatura. Item vbique est Deus, quia cœlum & terram ego impleo, dicit dominus Ier. 23. Spiritus S. est vbiq; Psalm. 138. Si ascendero in cœlum, tu ibi es, si descendero ad infernum, ades: vbiq; volens intelligi præsentem deum, quem priùs spiritum sanctum nominauit: Quò ibo, inquit, à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? igitur spiritus sanctus est Deus. Lib. autem 4. de trinitate cap. vlt. Planè, inquit, fidenter dixerim patrem, & filium, & spiritum sanctū vnus eiusdemq; substantiæ, deum creatorem, trinitatē omnipotentem, inseparabiliter operari Item lib. 5. de trin: cap. 14. Si quod datur, scilicet spiritus S. principiū habet eum, à quo datur: quia non aliunde accepit illud, quod ab ipso procedit: fatendū est, patrem & filium principiū esse spiritus sancti, non duo principia: sed sicut pater & filius vnus Deus, & ad creaturam relatiuè vnus creator & vnus dominus: sic relatiuè ad spiritū sanctum, vnū principium: ad creaturam verò pater, filius, & spiritus S. vnum principiū, sicut vnus creator, & vnus dominus. Lib. 6. de trinit. ca. 5 Spiritus sanctus, inquit, in eadem vnitate substantiæ, & æqualitate cum patre & filio consistit. Illæ tres personæ, Deus vnus, solus, magnus, sapiens, sanctus, beatus: nos autem ex ipso, & per ipsum, & in ipso beati. Spiritus ergo sanctus commune aliquid est patris & filij, quicquid illud est. At ipsa communio consubstantialis & æterna, quæ aptissimè dicitur charitas: & hæc quoque substantia, quia Deus substantia est, & Deus charitas est, Ioan. 4. In illa autem sancta trinitate æqualis est sapientia, æqualis est charitas; quia non est aliud deo esse, & aliud magnum esse. Æqualis est igitur etiam spiritus sanctus: & si æqualis, in omnibus æqualis propter summam simplicitatem, quæ in illa substantia est: Et ideo non ampliùs quàm tria sunt: vnus diligens eum, qui de illo est: & vnus diligens eum, de quo est: & ipsa dilectio. quæ si nihil est, quomodo Deus dilectio est? si non est substantia, quomo-

Spiritus sanctus de meo accipiet.

Spiritus S. potens est clarificare filium.

Spiritus sanctus procedit à patre & à filio.

Pater & filius vnum principium spiritus sancti.

Spiritus sanctus est communio patris & filij.

do Deus

Personarū Trinitas.

do Deus substantia est? Fateamur igitur summam æqualitatem patris, & filij, & spiritus sancti lib. 15. cap. 17. Spiritus sanctus, inquit, non est patris solius, nec filij solius, sed amborum: & ideo communem, qua inuicem se diligunt pater & filius, nobis insinuat charitatem. sicut vnum deum. De patre verbum genitum est, de patre spiritus sanctus principaliter procedit, principaliter, inquam, quia & de filio spiritus sanctus procedere reperitur: sed hoc quoque illi pater dedit, non iam existenti, & nondum habenti; sed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, vt etiam de illo donum commune procederet, & spiritus sanctus, spiritus esset amborum. Itaq; in illa trinitatis simplici summaq; natura, non aliud est substantia, & aliud charitas: sed substantia ipsa charitas est, & charitas ipsa substantia est, siue in patre, siue in spiritu sancto: & tamen propriè spiritus sanctus charitas nuncupatur. Nam sicut lex vetus propriè est lex Moysis, quia lex per Moysen data est, aliquando verò prophetis attribuitur, Ioan. 15. & in lege eorum, inquit, scriptum est, Psal. 34. Quia oderunt me gratis; ita planè propriè spiritus nuncupatur charitas, licet pater sit charitas, & filius sit charitas: sicut pater est Deus, & filius est Deus; nec duo tamē, sed vnus Deus. Verùmtamen ex illis tribus, quæ in trinitate nostræ mentis ostenduntur, non ita accipienda trinitas diuinarū personarum; vt tanquam memoria omnium trium pater sit, & intelligentia omnium trium filius, & charitas omnium trium spiritus S. quasi pater nec intelligat sibi, nec diligat, sed ei filius intelligat & spiritus sanctus ei diligat, ipse autem sibi, & illis tantùm meminerit, & filius nec meminerit, nec diligat sibi, sed meminerit ei pater: & diligat ei spiritus S. itemq; spirius S. nec meminerit, nec intelligat sibi, sed pater ei meminerit, & filius intelligat. Imò potius omnia ista tria omnes, & singuli habent in sua quisque natura: nec distant in eis ista, sicut in nobis; sed vnum aliquid, quod omnia valeat: & sic habeatur in vniuscuiusq; natura, vt qui habet, hoc sit, quod habet. Et tamen non frustra in hac trinitate non dicitur verbum, nisi filius; nec donum dei, nisi spiritus sanctus. Ex quo apertissimè colligere licet deum verum esse spiritum sanctum, & non creaturam. In hoc, inquit Ioan. 1. 4. cognoscimus, quia in ipso manemus, & ipse in nobis: quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaq; sanctus de quo dedit nobis, facit nos in deo manere, & ipsum in nobis: hæc autem facit dilectio: ipse est igitur Deus dilectio. Deniq; paulò pòst, cùm hoc ipsum repetijsset, atque dixisset: Deus dilectio est, continuò subiecit: Et qui manet in dilectione, in deo manet, & Deus manet in eo. Deus igitur spiritus sanctus est, qui procedit ex deo. In cap. vlt. vltimi libri de trinitate: Domine Deus meus, inquit, credimus in te patrem, & filium, & spiritum sanctum. Neque enim diceret veritas: Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti; nisi trinitas esses: nec baptizari nos iuberes domine Deus in eius nomine, qui non est dominus Deus: neq; diceretur voce diuina: Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus; nisi trinitas ista esset, vt vnus dominus Deus esses. Et si Deus pater ipse non esses; & filius tuus, verbum tuum Iesus Christus ipse non esset: & donum vestrum spiritus sanctus non esset: non legeremus in literis veritatis, misit Deus filiū suum. Gal. 4. Nec tu vnigenite diceres de spiritu sancto, Ioan. 14. & 15. Quē mittet pater in nomine meo: & quem ego mittam vobis à patre. Domine Deus meus vnus, Deus trinitas. Item de fide ad Petrum, cap. 11. Firmissimè tene, inquit, & nullatenus dubites, eundem spiritum sanctum, qui patris, & filij vnus est spiritus, de patre & filio procedere: dicit enim filius. Ioan. 15. Cùm venerit spiritus veritatis, qui à patre procedit: vbi suum spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. De filio quoq; procedere spiritum sanctum, prophetica, atq; apostolica doctrina, nobis commendat Isaias 11. Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. 2. Thessal. 2. quem interficiet dominus iesus spiritu oris sui. Hunc autem spiritum oris sui insufflauit dominus Ioan. 20. post resurrectionem suam in apostolos suos, dicens: Accipite spiritum sanctum. lib. 1. c. 13. contra Maximinum Arianorum Episcopum: Nos, inquit, spiritum sanctum hono-

Spiritus sanctus non est patris solius, neq; filij solius, sed amborum.

Spiritus sanctus principaliter procedit à patre.

Spiritus sanctus propriè appellatur charitas.

Si vna voluntas, intelligentia, & memoria sit in tribus personis.

Confessio sanctæ trinitatis.

Spiritus sanctus de patre, & filio procedit.

Trinitas. ramus, vt illuminatorem, vt sanctificatorem, vt doctorem, & ducatorem nostrum. lib. 1. de verbi incarnatione cap. 17. Ex scripturis diuinis didicimus Psalm. 50. Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Matt. 3. Spiritus sanctus super eum descendit. Ioann 20. Accipite spiritum sanctum. Luc. 1. Spiritus sanctus superueniet in te. 1. Cor. 12. Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, Et in act. Apostolorum, per impositionem manuum, dabatur spiritus sanctus. tantæ authoritatis esse, & dignitati substantiam spiritus sancti; vt salutare baptisma, non aliter, nisi excellentissimæ omni trinitatis authoritate, id est, patris, filij, & spiritus sancti cognominatione, compleatur, & ingenito deo patri, & vnigenito filio, nomen quoq; spiritus sancti copuletur. Quis igitur non stupescat, quanta maiestas sit spiritus; cum eum, qui dixerit verbum in filium hominis, audeat sperare veniam; eum verò, qui in spiritum sanctum blasphemauerit, veniam non habere, nec in præsenti seculo, nec in futuro? Iste est spiritus dei, qui ferebatur super aquas, Gen. 1. Non alius quidem, quàm spiritus sanctus, de quo Apost. 1. Cor. 2. Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum: & Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda dei. Ioan 16. Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modò: cùm autem venerit ille spiritus consolator, spiritus sanctus, qui à patre procedit principaliter scilicet; ille vos docebit omnia, & commonebit omnia, quæ dixi vobis. Et ita sciendum est, quòd sicut filius dei, qui solus cognoscit patrem, reuelat cui vult; ita spiritus sanctus, qui scrutatur profunda dei, reuelat deum quibus vult: Spiritus enim vbi vult, spirat: Ioan. 3 Neq; enim putandum est, quòd etiam spiritus, reuelante filio, cognoscat patrem, alioqui ex ignorantia ad scientiam veniret, quod vtiq; & impium pariter, & stultum est, spiritum sanctum confiteri, & ignorantiam ei ascribere: non enim cùm aliquid aliud esset, antequàm spiritus sanctus per profectum venit in hoc, vt spiritus sanctus esset; quia tunc quidem, cùm nondum esset spiritus sanctus, ignorabat patrem; postquam verò recepit scientiam, etiam spiritus sanctus effectus est. Quòd si esset, nunquam vtiq; in vnitate trinitatis haberetur, nisi quia & ipse semper erat spiritus. Res siquidem, vt sint, habent ex deo patre; vt rationabiles sint, ex verbo, filio dei; vt sanctæ sint, ex spiritu sancto. Qui verò in hoc gradu profecerint per sanctificationem spiritus sancti; consequuntur illos influxus spiritus, de quibus Apostol. 1 Cor. 12. Diuisiones operationum sunt, sed vnus Deus, qui operatur omnia in omnibus. Sanè, participatione spiritus sancti sanctificatus quis, purior, ac syncerior effectus, dignius recipit sapientiæ, ac scientiæ gratiã; vt depulsis omnibus, expurgatisq; pollutionibus, ac ignorantiæ maculis, tantum profectum synceritatis, ac puritatis accipiat; vt hoc quod accepit à Deo, vt esset, tali sit, quale deo dignum est. In lib. autem de trinitate & vnitate dei. cap. 1. Spiritum sanctum, inquit, neq; ingenitum, neq; genitum fides recta declarat: quia si dixerimus ingenitum, duos patres affirmare videbimur: si autem genitum, duos filios credere culpamur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitus est, nec genitus; sed ab vtroq; procedens, id est, à patre, & à filio: Cùm venerit, inquit Ioann. 15. paracletus, quẽ ego mittam vobis à patre spiritum, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et rursus ipse dominus Iesus Christus post resurrectionem suam, vt ostenderet à se procedere spiritum sanctum, sicut & à patre, insufflans, ait: Accipite spiritum sanctum. Vnus ergo est spiritus patris & filij, vnus amborum spiritus. Nam quòd patris sit spiritus, ipse dominus, & saluator noster, ait: Non vos estis, qui loquimini; sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et quòd idem & filij sit spiritus, Apostolus Rom. 8. dicit: Si quis, inquit, spiritum Christi non habet, hic non est eius. Hæc diuus Augustinus. Post igitur testimonia sanctarum scripturarum, quæ tam lucidè, disertéq; à doctoribus tum Græcis, tum etiã Latinis explicantur, insani est capitis, velle aliud de diuinitate sancti spiritus sentire.

Spiritus sancti maiestas.

Spiritus sancti influxus.

Spiritus sanctus non est ingenitus, neq; genitus, sed à patre filioq; procedit

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Personarum trinitatem naturalibus posse rationibus demonstrari.

I vnum Relatiuum in rerum natura efficaciter potest ostendi; & reliquum Rationes.
etiam, eadem cognitionis specie, notum esse, necessarium est: sed imago tri- 1.
nitatis, in animæ nostræ potentiis efficaciter ostensa est paulò antè, vbi de
ternario numero locuti sumus, idq; per rationem naturalem; esse enim ima-
ginem, vel ad imaginem, est homini à natura tributum: igitur, & alterum
relatiuum, nempè diuinarum personarum trinitas, naturali potest ratione ostendi. Sa-
nè, si efficaci ratione naturali, duo principia productiua, scilicet intellectus, & volun-
tas, in diuinis ostendi possunt; duæ quoque personæ productæ facilè ostenduntur, vna ve-
rò producens. Profectò, si Deus est virtutis infinitæ, vt in primo libro dictum est: habet
ergo aliquod productum infinitum, sibi maximè simile, idq; ad intra; spectat enim hoc
ad ipsius perfectionem, simile sibi producere. sed duo sunt in deo principia productiua;
duo quoq; esse ad intra producta æterna, omninò necessarium, etiam secundùm natura-
lem rationem, esse videtur. Amplius, non magis videtur mentis captum excedere per- 2.
sonarum trinitas, quàm diuinæ essentiæ vnitas: Trinitas enim non est aliquid maius, quàm
essentiæ vnitas. sed naturali ratione dei vnitas in primo lib. ostensa est: igitur, & perso-
narum trinitas, pari ratione demonstrari potest. Adhuc, philosophi, naturali ratione 3.
personarum trinitatem perscrutati sunt. Aristot. primo cœli, per hunc numerum scilicet
ternariũ: Adhibuimus nosipsos magnificare deum vnum eminentem proprietatibus eo-
rum, quæ creata sunt. Augustinus etiam 7 confess. apertè affirmat, cap 9 se legisse a-
pud quosdam Platonicos mysterium trinitatis: Procurasti, inquit, mihi per quendam ho-
minem immanissimo Typho turgidum, quosdam Platonicorum libros, ex Græca lingua
in Latinam versos: & ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omninò multis & mul-
tiplicibus suaderi rationibus; quòd In principio erat verbum, & verbum erat apud de- In principio
um, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum: omnia per ipsum facta sunt, erat verbum
& sine ipso factum est nihil. quod factum est in eo, vita erat, & vita erat lux hominum, apud Platoni
& lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, cos.
quamuis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen; sed verbum dei,
Deus est lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: &
quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.
Huc vsq; se legisse, apud illos Platonicos, August. affirmat, cuius verba ponere studui,
vt quisq; pro suo libitu legat. sed Platonici, naturali ratione id perceperunt, cùm prophe- Augustinus. Platonici.
tæ non extiterint: igitur quod prius. Mercurius quoque noster hoc idem protestatur, Mercurius.
Monas gignit, *inquit*, monadem, & in se suum reflectit ardorem. *Ex quo,*
Trinitatis mysterium apertissimè, lucidissimèq; omnibus manifestare videtur. Hæc, at- Trinitatis my
que similia adduci solent argumenta, quibus trinitatis mysterium naturalibus statuere, sterium ex fi-
probareq; cupiunt rationibus. Verùm, impossibile est homini, naturali posse ratione, di- de, & reuelati
uinæ generationis secretum cognoscere: mens enim deficit, vox silet: vnde propheta. Ge- one potissi-
nerationem eius quis enarrabit? siquidem, creaturæ veluti effectus ad causam; ita nos mùm constat.
ad dei cognitionem adducere possunt. Quamobrem, ex creaturarum ordine, natura, mo-
tusq; conditione, ad id tantùm assurgimus; vt deum omnium esse principium intelliga-
mus, quod profectò toti commune est trinitati. Quare, naturali ratione, quæ ad diuinæ
essentiæ vnitatem spectant, non autem, ad personarum trinitatem, cognoscuntur. Patet
ergo, hoc sacrum trinitatis mysterium fide potissimùm constare, rationibus verò natu-
ralibus non ita efficacibus, quin locus pateat arguenti, atq; oppugnanti. Sapientiam lo-
quimur, inquit Apostolus, in mysterio absconditam, non huius seculi, neq; principum
huius seculi. Ad argumenta autem sic respondere possumus, & ad primum quidem: Solutio argumentorum.

trinitas. *Quemadmodum priùs cognoſcuntur extrema, quàm relatio; ita planè neceſſe eſt, trinitatem priùs cognoſcere, quàm trinitatis imaginem. ſed trinitas naturali, apertaq́ non poteſt cognitione intelligi; ſuperat enim creati intellectus potentiam, intelligendiq́ virtutem: nec igitur illius imago naturaliter oſtendi, manifeſtarique poteſt ratione. Ad*

2\. *2. & ſi in deo probentur, intelliganturq́ intellectus, atq́ voluntas, actionem tamen producendi ad extra potiùs, magis quàm ad intra habere videntur, vbi producta ſunt eſ-*

Generare non eſt perfectionis ſimpliciter. *ſentialiter diſtincta: vnde generare non eſt perfectionis ſimpliciter; ſed imperfectionis vicem ſupplentis: quia enim natura in vno indiuiduo perpetua eſſe non poteſt, vt dicitur 2. de anima; hanc per ſpeciem imperfectionem, ſupplere ſtudet. At, Deus eſt ſubſtantia, & lux indeficiens, per ſe ſubſiſtens: non eget ergo pro ſuæ naturæ ſpecie, ſeu ratione conſeruanda, alterius ſpeciei, ſiue indiuidui adminiculo. Ad 3. negatur ſimilitudo.*

3\. *Sanè, non ita per effectus perſonarum trinitas, ac diuinæ eſſentiæ vnitas naturaliter cognoſcitur: ob minorem certè, quàm cum intellectu noſtro proportionem habet. Magis enim mihi perſuadet naturæ inſtinctus, atq́ ratio, vnum me habere principium abſolutum, indiuiſum, quàm illud in tria eſſe ſuppoſita diſtinctum. Ad philoſophorum authoritates dico: Philoſophos non cognouiſſe trinitatis myſterium per propria diuinarum vtiq́ perſonarum, quæ videlicet ſunt, paternitas, filiatio, & proceſſio; ſed per eſſentialia attributa, quæ perſonis appropriantur, veluti potentia patri, ſapientia filio, bonitas ſpiritui ſancto. Ad illud philoſophi de numero ternario, dico hoc obſeruatum fuiſſe apud philoſophos ob ternarij numeri perfectionem, atq́ virtutem. Ad authoritatem Platonicorum reſpondeo, de verbo genito, poſſe intelligi de ideali ratione, qua Deus condidit vniuerſa; non autem de perſona diſtincta à primo, & ſummo principio Cæterùm, quamuis trinitatis arduum ſit, atque imperſcrutabile ſacramentum; non temere tamen quàm plurimi, tum quidem in philoſophiæ ſtudiis præſtantiſſimi, atque illuſtres, tum etiam in Theologiæ facultate clariſſimi, & inſignes de trinitatis myſterio locuti ſunt.*

Philoſophi quomodo cognouerunt trinitatem.

Inquiſitio de ſancta trinitate optima. *Sanè, ſi præſtantiſſimum eſt, ſibi ſimile poſſe producere, idq́ maximè pertineat ad bonum infinitum, cuius proprium eſt ſeipſum communicare; non video quomodo ſummum, atq́ infinitum bonum poſſit eſſe infœcundum, ſuiq́ ſimile non poſſe producere. Eritne illius intellectus ſterilis, & infœcũda voluntas? Abſit. An fortaſſis genuinus illius intellectus partus, mũdus iſte erit? Minimè, ſunt enim hæc corporea, caduca, & fluxa Ne ergo ſit illius ſterilis, proprium habet partum mentis, nempe filium ſuum, germen paternæ mentis: & ne infœcunda voluntas, amorem habet, qui eſt diuinæ voluntatis pleniſſimus partus. Hæc mihi ita*

Vera ratio de ſancta trinitate. *vera eſſe videntur, etiam ſecundùm naturalis rationis ductum, atq́ inſtinctum; vt nihil verius, nihilq́ credibilius eſſe poſſit. Quamobrem, veriſſima eſt illa, quæ per Iſaiæ vaticinium ca. vlt. prolata eſt ſententia: Nunquid ego, qui aliis generationem tribuo, ſterilis ero? Non eſt certè ſterilis Pymander noſter; ſed vtriusq́ ſexus fœcunditate pleniſſimus.*

CAP. II.

Trinitatis imago, & veſtigium.

Trinitatis imago in potentiis animæ. *Rinitatis imago in rationali inuenitur creatura, quæ iuxta ſcripturæ teſtimonium ad dei imaginem facta eſt. Eo enim, authore Auguſt. 14. de trinit. mens eſt imago dei, quo poteſt eſſe capax, & particeps dei. Deus autem ab anima capi non poteſt, niſi timeatur: neq́ amari, niſi intelligatur: neq́ intelligi, niſi præſens apud animam habeatur. Porrò, timor ad voluntatem ſpectat; ideo primùm per voluntatem completur, ſecundùm verò per intelligentiam, vltimùm autem per memoriam: ſpeciei namq́ retentio in memoria, ad intelligendum diſponit: intelligentia verò, ad amandum; quatenus id, quod intelligitur, bonum eſſe*

Trinitatis imago.

num esse cognoscitur. In his ergo potentijs, cum quadam ad essentiæ vnitatem comparatione, actuumq́; pluralitate, in quibus distinctio habetur, & origo, ordo, & habitudo, sanctè attenditur obseruaturq́; trinitatis imago. Siquidem ex memoria oritur intelligentia, vtpote germana proles illius. Sanè, tunc nos intelligimus, quum siquidem similitudo, quæ in abditis memoriæ latebat, in intellectus aciem, apicemq́; conscendit, quæ planè est verbum mentis: ex memoria autem, & intelligentia, amor spiratur, siue emittitur, tanquam nexus amborum. Itaq́;, quia deus perfectus spiritus est, habet vtiq́; memoriam, intelligentiam, & voluntatem. Quæ, quoniam fœcunda sunt, & non steriles potentiæ, habet planè verbum genitum, spiratumq́; amorem, qui necessariò distinguuntur, cùm vnum ab altero producatur. Dum igitur mens seipsam considerat per se, tanquam per speculum ad trinitatis mysterium contemplandum assurgit. Si enim suæ intuetur memoriæ naturam, diuinæ inuenit vnitatis similitudinem, atq́; exemplar, quæ patri in diuinis attribuitur: filio autem veritas, vtpote à prima fluens veritate, hoc est, à patre, cui tres illæ entis famosissimæ conditiones attribuuntur, nempè vnum, verum, & bonum spiritui sancto, bonitas accommodatur; vt amor namq́; à patre, filioq́; procedit. vnitas ergo ad patris pertinet personam: veritas verò filium intuetur: bonitas autem, spiritum sanctum respicit: & hæc quidem nostræ præseferre animæ potentiæ videntur. vnitas, memoriam stabilit sui viuacitate, tenacitateq́;; vt quæ voluntas iubet, & intelligentia docet, memoria, tenaci nexu liget, atq́; retineat: veritas, intellectum purgat, erigit, atq́; docet, veluti suum obiectum, atque domicilium; vt sepositis ignorantiæ tenebris, vera intelligat, atq́; contempletur: bonitas, siue amor, voluntatem perficit, stabilit, atq́; complet. intellectus namq́; non sufficit, nisi amore plena sit eius voluntas: nec etiam ista duo diu subsistere queunt, si iugi, continuoq́; memoriæ pabulo nutrita non fuerint. sua ergo tenacitate vnitas memoriam stabilit: veritas autem, intellectum, lucis suæ claritate illustrat: at, bonitas, dulcedinis & quidem summæ influxu, voluntatem replet, rectificat atque regit. Bona ergo vnitas, quæ memoriam firmat, & munit: sancta veritas, quæ intelligentiam illuminat, & illustrat: optabilis planè bonitas, quæ voluntatem complet, & gubernat. Profectò, trinitatis imago in his præcipuè consistit, nempè in diuinæ essentiæ vnitate: personarum etiam pluralitate: denique in ordine originis, qui in diuinis inuenitur personis. hæc quoniam in animæ nostræ potentijs inueniuntur; idcirco trinitatis nos gestare imaginem dicimur. Potentia namque cùm eiusdem sint animæ substantiæ, diuinæ præseferunt essentiæ vnitatem. Earum verò distinctio, typum gerit eius, quæ in diuinis personis reperitur distinctionis. Postremò, quia quatenus suis substant actibus, ordinem habent originis; ordinem vtique originis, qui in diuinis habetur, nobis ostendunt Cæterùm, cùm memoriam dicimus, habitualem animæ retentionem significamus: similiter intelligentiam, actum intelligendi: atque voluntatem, actum volendi intelligimus. consueuimus enim interdum, pro actibus potentiarum, ipsarum nominibus vti, vnde intelligentiam ex memoria oriri dicimus: non quidem vt potentia ex potentia, sed instar actus, ex actu proficiscentis. Quam ob rem, à nonnullis memoria, & intelligentia non diuersæ potentiæ, sed diuersæ potiùs vires appellantur: ambæ namq́; in parte consistunt rationali intellectiua: negocianturq́; circa idem, dum acquirendis intellectus insistit: memoria verò conseruat ea, quæ parta sunt, & acquisita: aut, memoriæ est offerre, intelligentia verò iudicare. Non sic autem res se habet inter intellectum, & affectum, siue rationē, & voluntatem, quæ prorsus sunt diuersæ potentiæ. Sanè, qui animæ potentias diuidunt, prima sui diuisione, in cognitiuam & affectiuam siue in rationem & voluntatem diuidere studuerunt. Conuenit ergo memoria cum intelligentia, præsertim illa, quæ est veritati innata, quæ profectò est intelligentiæ, voluntatisque principium, vis vtiq́; conseruatiua primæ veritatis, quæ à primo conditore illi indita fuit. Ex hac autem primæ veritatis memoria, intelligentia gignitur: ex ambabus verò, amor prodijt primæ veritatis. Memoria ergo est generans: intelligentia est genita: amor

Trinitatis imago in potentijs animæ

Ordo potentiarū animæ.

Entis attributa.

Vnum, verū, bonum, in anima humana.

Vnitas, veritas, bonitas, in anima.

Modus productionis potentiarum animæ

Memoria & intelligentia eadem potentia.

Duplex memoria.

imago. verò procedens. Imago præterea trinitatis, in aliis etiam tribus reperitur, nempè in mente, notitia, & amore. Mens reuera duplicem includit animæ fœcunditatem, atq; ita tres potentias, vnamq; substantiam: cui profectò substantiæ consubstantiales sunt. Notitia quæ à mente, secundùm primam fœcunditatem producitur, & amor, qui ab vtrisq; secundùm quidem originis ordinem, non autem consubstantialitatis producitur. Quam ob rem prima quidem trinitatis imago, euidentior est, atq; lucidior, secunda verò non ita clarè trinitatis consubstantialitatem ostendit, nisi quispiam pro potentiis actus productos intellexerit. Hæc autem sunt, quæ à præclarissimis viris adducuntur pro imagine trinitatis, in rationali natura statuenda. Restat autem, vt de trinitatis vestigio aliquid dicamus. Cæterùm, vestigium trinitatis propria non respicit, sed quasdam potiùs perfectiones, seu appropriata, veluti sunt vnitas, veritas, bonitas: quarum quælibet propria deputatur personæ, sicut dictum est. Item, modus, species, & ordo modus autem patri attribuitur: species verò filio, veluti paternæ imagini: spiritui autem sancto, ordinis ratio, cuius interest, ad conuenientem ordinis rationem deducere omnia: Spiritu, inquit, eius ornauit cœlos. Adhuc, Sapientia 11. dicitur, omnia dominū fecisse in numero, pondere & mensura. Item, in qualibet creatura inuenitur substantia, qua ipsa stat veritas, qua distinguitur operatio, per quam perficitur. Hæc atq; similia adumbratæ sunt, atq; obscuræ trinitatis similitudines, quæ per quasdam personarum proprietates, à longè trinitatis mysterium salutantes, per vestigium, hoc est, per communem, atq; obscuram, non autem per distinctam, propriamq; imaginem, trinitatis mysterium nobis intuendum, contemplandumq; offerunt. Copiosè de his disserit Aug. lib. 6 de trinit. cap. 10 Oportet, inquit, vt creatorem, per ea quæ facta sunt, intellectum conspicientes, trinitatem intelligamus, cuius in creatura quomodo dignum est appareat vestigium: in illa enim trinitate, summa origo est rerum omnium, & perfectissima pulchritudo, atq; beatissima delectatio. Itaq; illa tria, & ad se inuicem determinari videntur, & in se infinita sunt. Ita, & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Quid ergo sit imago atq; vestigium trinitatis, dixi. Sed contra prædicta posset aliquis sic argumentis instare, vt patet in sequenti capitulo.

Alius modus imaginis.

Vestigium trinitatis.

Modus, species & ordo.

August.

Summa origo, perfecta pulchritudo, beata delectatio.

CAP. III.

Trinitatis imaginem non esse in creatura rationali, & intellectuali.

1. IDeatum siue id, quod alicuius idea simulachrum gerit, suam profectò ideam repræsentat. Sanè, ideam in essendo non excedit, aut superat. Sed deus, quatenus est trinus, idea non est appellandus, sed ob essentia diuinæ vnitatem potiùs: Igitur trinitatis imago, nulla potest esse rationalis creatura. Profectò, si trinitatis imago, menti inesset creatæ; naturaliter vtique ipsa, sicuti & ipsius imago, cognosceretur. Sed paulò ante ostensum est, trinitatis mysterium, naturali non posse ratione cognosci: Trinitatis ergo imago, in rationali non inuenitur crea-
2. tura. Amplius, in qualibet persona est memoria, intelligentia, & voluntas: Igitur hæc non habent officium, distinctè trinitatis repræsentandæ. Contestatur nobis August. 15. de trinitate, sic enim ait: Pater est memoria, intelligentia & voluntas, & filius similiter:
3. non magis ergo patrem, memoria, quàm filium præseferre videtur. Adhuc, in trinitate duæ sunt personæ productæ: sed in anima nihil est productum; in anima enim sunt actus primi, & secundi tantùm; actus autem primi, cùm animæ concreati sint, à se inuicem originem emanandi non habent; nec etiam actus secundi, sunt namq; actiones; actio item non est terminus actionis, teste philos. 5. phys. in anima ergo non est imago trinitatis, Item,

Trinita-

Trinitatis imago.

Trinitas, quatenus est trinitas, nullam habet virtutem causandi, producendiq; creaturas:
quælibet enim persona causat, producitq; creaturam: non ergo causatur à trinitate, vt 4.
trinitas est. Quòd si res ita se habeat nulla igitur creatura, trinitatem repræsentare va-
let. Sanè, proprietates personales non sunt productiuæ: Trinitas ergo, vt trinitas non ha-
bet virtutem causandi. Profectò, si vna tantùm esset persona; adhuc nihilominus, omnia
producta, posset vtiq; producere, illaq; à condita creatura repræsentaretur: Trinitati er-
go non conuenit potestas, seu virtus causandi. Præterea, esse dei imaginem, ad filium dei 5.
spectat, qui appellatur imago dei viuentis, inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: in ho *Col. 1.*
mine ergo non inuenitur dei imago; alioqui homo esset dei filio omninò æqualis, quod est
falsum; vnius namq; rei, vna est completa, atq; perfecta imago. Reuera, imago est eius rei
ad quam imaginatur species indifferens: sed dei atq; creaturarum non est vna eademq;
species: igitur res conditæ, etiam ratione præditæ, trinitatis nequeunt imaginem gerere.
Sanè, Imago est rei ad rem coæqualis & indiscreta similitudo: sed dei ad hominem vera
inueniri non potest æqualitas: nec ergo imago Cui, inquit Isa. 40 Similem fecistis deum,
aut quam imaginem ponetis ei? Amplius, vna est, authore August. de fide ad Petrum, 6.
sanctæ trinitatis essentialiter diuinitas, & imago: igitur homo imago dei est, quoad na-
turæ vnitatem, non autem quoad personarum trinitatem, atq; ita destruitur illa trinitas
in rationali creatura, quam hactenus statuere conati sumus. Suffragatur nobis August.
in ecclesiasticis dogmatibus: Imago, inquit, dei attenditur in homine secundùm bonitatē: *Trinitatis in homine bonitas.*
perinde enim est dicere, hominem ad dei imaginem conditum esse, ac humanam naturam
omnis boni esse participem. Porrò, bonitatis plenitudo, diuinitas est: sed hæc ad essentiæ
vnitatem, non autem ad personarum distinctionem spectare videntur: imago ergo dei si
qua est in homine, diuinarum personarum imaginem præseferre non potest. Quòd si con
tendas, dei imaginem in homine, personarum maximè distinctionem respicere; tunc quæ-
ro, si solus filius, teste Aug. 6. de trin. est imago patris? non totius planè esset trinitatis, si
ita res se haberet, sed filij tantùm, quod est falsum: Trinitatis ergo imago in rationali non
inuenitur creatura. Item, in creaturis non esse vestigium trinitatis, sic probari potest: Per *De Vestigio.*
vestigium, res scitur, atq; inuestigatur, cuius vestigium habetur: sed trinitas personarum
naturali ratione intelligi non potest: illius ergo nullum esse potest vestigium. Sanè, si in
natura intellectuali imago est trinitatis; profectò eiusdem vestigium in ea inueniri non
potest, ob oppositas certè repræsentandi rationes, modosq; ex opposito distinctos. Itaq;
nullum prorsus inueniri potest, in creaturis trinitatis vestigium.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur minor: nam si idea exemplar sit, vt in primo libro di- 1.
ctum est, vbi de ideis disputaui, in rationali autem creatura huiusmodi ex-
emplar inuenitur, in tribus illis potentiarum actibus: quomodo ergo à tri-
nitate talis exemplaris similitudinem auferemus? Ideatum igitur, id est, *Idea exemplar.*
creatura ratione prædita, ideam, id est sanctam trinitatem, memoria, intel-
ligentia, atque voluntate repræsentat. Ad confirmationem dico, rationem veram esse; si
imago dei in homine, diuinæ trinitatis similitudinem perfectè ostenderet. At, quia teste
August. 15. de trin. maxima est differentia huius trinitatis, quæ est in nobis, ad trinita- *Trinitas nostra multum differt à diuina trinitate.*
tem diuinam: ideo trinitatem, quæ in nobis est, videmus potiùs quàm credimus; Deum
verò esse trinitatem, credimus potiùs, quàm videmus. Ad 2. Quamuis memoria sit in fi-
lio, non est tamen in eo, vt principium productiuum: ideo negatur consequentia: nullius 2.
enim valoris esse probatur. Ad 3. Dico, Actus secundos esse productos, authoritatemq; 3.
philo.

Trinitatis imago.

philo nostro fauente proposito. Cùm enim actio non sit actionis terminus, hæc autem ve-
rè terminent actionem, authore Augustino 9. de trinit. Notitia, inquit, verè gignitur, &
volitio verè procedit: non sunt ergo ista, actiones de genere actionis, sed formæ potiùs
absolutæ de genere qualitatis. Actio namque intellectionis productiua, per hoc vtique, quod
est dicere vel elicere intellectionem, communiter intelligitur: volitionis autem producti-
ua, per hoc, quod est spirare, significatur. Quare, etsi operationes huiusmodi, formæ sint
absolutæ; ob duas tamen conditiones, actiones appellantur: prima quidem est, quia sem-
per est in fieri, non quidem successiuo, quandoquidem operatio sit indiuisibilis, sed in con-
tinua potiùs dependentia, nempè rei creatæ, ad causam conseruantem, deum videlicet be-
nedictum: altera verò conditio est, quia operatio, in obiectum transit, veluti in termi-
num, non quidem accipientem esse per ipsam, sed præsupponitur potiùs in suo esse. Insu-
per, productiua est alicuius termini, vt accipientis esse per eam. sic calefactio producti-
ua est caloris in ligno, præter passionem, quam infert scilicet calefieri, his autem, atque si-
milibus, operatio, actio dici potest. Quòd si dixeris, intellectionē esse actionem de gene-
re actionis, quippe, quæ alicuius sit termini productiua, ex frequentatis enim actibus, ha
bitus generatur: dico, intellectionem quidem, vt formam, non autem vt actionem, habi-
tus esse generatiuam. Quam ob rem ad habitum generandum, intellectio se habet, vt ca-
lor ad calorem, non autem vt calefactio ad calorem. Sanè, non potest esse actio de gene-
re actionis, nisi alicuius termini extiterit: at, intellectio, seu volitio, etiam si non fuerit
4. alicuius termini, esse valet: non est ergo actio de genere actionis. sed de his satis. Ad 4.
Quamuis trinitas, vt trinitas, causalitatem non habeat; quatenus tamen talis est, nempè,
artificis, verbi, & amoris, virtutem habet causandi atque producendi: mundi enim faber
per suum verbum condidit omnia, atque amore suo fouet vniuersa. Ad probationem, nega
tur consequentia: licet enim quælibet persona, totam causet, atque producat creaturam; nul
la tamen persona, quoad omnia, quæ in ratione principij, agentis per modum artificis, in-
cluduntur, ratio est creaturæ producendæ; sed tres personæ simul, quarum vni potentia,
alteri sapientia, tertiæ bonitas attribuitur. siquidem his constat vniuersitas creaturarū.
Ad confirmationem dico, personales proprietates, bifariam intelligi posse: vno quidem
modo, sub istis nominibus, pater, filius, & spiritus sanctus, atque ita verum est antecedens:
alio verò modo, vt artis conceptio, & amor artificis, & ita falsum est antecedens; sub
istis enim nominibus attributa intelliguntur essentialia, nempè dei potentia, sapientia, &
bonitas, quibus, vt dixi, res conditæ sunt. Ad vltimam confirmationem negatur conse-
quentia: nam etsi ita esset, adhuc tamen tria repræsentarentur distincta, artifex scili-
5. cet, verbum, & amor. Ad 5 Primogenitus omnis creaturæ est imago dei perfecta: per-
fectè planè implens illud, cuius est imago: quamobrem imago dicitur, non autem ad ima
ginem: at, homo propter similitudinem quidem dicitur imago; ob verò similitudinis im-
perfectionem, ad dei imaginem formatus esse dicitur, seu nominatur. Cæterùm, quia per
fecta dei similitudo, in eadem naturæ identitate consistit, filius autem totam in se habet
substantiam patris, rectè dicitur imago dei inuisibilis, veluti imago regis in suo vnico, ac
genuino filio. At, quia homo alterius est naturæ, in eo quippe imago dei, veluti imago re-
gis in numo inuenitur atque habetur: vnius ergo patris, & quidem æterni, vna est perfe-
cta, atque completa imago, ipsius vtique filius benedictus; nos autem ad imaginem potiùs,
quàm imago sumus. Sanè, authore August. in lib 83. quæst. vbi est imago, continuò est
similitudo, non tamen è conuerso: imago enim aliquid addit supra rationem similitudi-
nis, quod scilicet sit ex alio expressum. Imago namque dicitur, quòd effingitur ad imita-
tionem alterius. Vnde ouum, quamuis sit alteri ouo simile, & æquale; illius nihilominus
imago non dicitur: ex illo enim expressum non est. Æqualitas præterea ad perfectæ
spectat tantùm imaginis rationem, non autem imperfectæ. Siquidem vbi est imago, non
continuò est æqualitas: sicut videre licet in imagine, quæ in speculo videtur. ex his ergo
patet,

Actiones de genere actionis.

Quare operatio dicitur actio.

Trinitas quomodo creauit mundum.

Imago dei in filio, & in homine.

Imaginis ratio.

Trinitatis imago.

patet, quomodo homo sit dei imago. Ad confirmationem dico, imaginis dei ad hominem vnitatem, non genere, aut numero, vel specie, sed proportione potius esse intelligendam. Illud verò de indiscreta vnitate, ad perfectæ imaginis rationem est referendum. Authoritas autem Isaiæ, corporales respicit imagines, non internam, & spiritualem, qualem in anima inueniri dicimus. Ad 6 Diuinarum distinctio personarum secundùm relationes 6.
originis attenditur. Non est autem omnibus idem originis modus, sed vnaquæque res modũ habet originis, suæ naturæ conformem. Modus igitur originis diuinarum certè personarum, diuinæ omninò naturæ conueniat, necessarium est. Cùm autem homo secundum animam sit ad imaginem dei, anima verò essentiæ habeat vnitatem, potentiarum verò distinctionem, atque originis processionem; absque dubio, & diuinæ gerit essentiæ imaginem, & personarum distinctionem. Itaque in homine tum secundùm naturæ vnitatem, tum etiã secundum personarum distinctionem, trinitas conspicuè cernitur. Ad confirmationem dico, hominem factum esse ad imaginem dei, id est totius trinitatis, non autem filij tantùm: alioqui non dixisset deus pater: Faciamus hominem ad similitudinem nostram; sed potiùs, ad similitudinem tuam. filius præterea eiusdem est substantiæ cum patre: idcirco si factus est homo ad imaginem filij; est etiam ad imaginem patris, cùm vna sit verorum que imago. Faciamus ergo hominem ad imaginem nostram, hoc est, vt in eo sit imago nostra. Ad 7. Per vestigium pars totius distinctè, totum verò indistinctè cognoscitur: 7.
vestigij enim repræsentatio secundùm appropriata attenditur: per quem profectò modũ in personarum trinitatem deuenire valemus. Ad confirmationem respondeo: Naturam intellectualem non vna eademque ratione, & vestigiũ, & imaginem dici: vestigium enim vocatur, quatenus condita est secundùm determinatum exemplar. imago autem, quatenus in ipsa vnitas est essentiæ cum pluralitate potentiarum, atque operationum, inter quas ordo habetur originis. in rationali namque creatura, trinitatis inuenitur imago, in aliis autem creaturis, vestigium: quælibet enim creatura in suo esse subsistit, formamque habet, per quam ad speciem determinatur, ordinem verò ad aliquid aliud. Quatenus igitur, quædam est substantia creata, causam repræsentat, & principium: atque ita, patris similitudinem gerit, qui est principium non de principio. vt verò formam habet, & speciem, forma est artificiati ex conceptione artificis, sicque diuini est æmula verbi. Porrò, quatenus ordinem habet; spiritum sanctum repræsentare studet, vt amorem: ordo quippe effectus est ad aliquid alterum ex voluntate creantis. Vestigium igitur trinitatis, vt dixi, in vnaquaque inuenitur creatura, secundùm quod vnum aliquid est, & quatenus aliqua specie formatur, denique quia aliquem tenet, possidetque ordinem. Ad hæc reduci possunt illa, numerus, pondus, & mensura: nam mensura ad rei substantiam, suis limitatam principijs, refertur: Numerus autem ad speciem, quippè, cùm absque numeri consonantia, species nulla consistere queat: Pondus verò, ad ordinem: suis namque ponderibus, proprijs in ordinibus vniuersa collocantur. Ex his ergo, atque ex aliis paulò antè recitatis, quid sit trinitatis vestigium, facilè intelligi potest. Sed aliquis dubitabit, si potentiæ distinguantur realiter ab anima.

Anima humana est imago trinitatis.

Vestigium trinitatis.

Quomodo natura intellectualis sit imago & vestigiũ

Vestigium trinitatis.

Numerus, pondus, & mensura.

CAP. V.

Potentiæ pertinentes ad imaginem, quomodo ab animæ substantia distinguantur.

Atura creaturæ rationalis, seu intellectualis, quoniam per se rationalis est, & intellectualis; intellectus vtique vel ratio sunt ipsius substantia: planè, si accidentia extiterint, non esset profectò intellectualis, vel rationalis naturæ, nec immediatè secundùm se apta esset ad intelligendum; sed per accidens potiùs absolutum superadditum: sicuti, si substantia esset alba, mediante

Trinitatis imago.

Animæ potentias non distingui ab anima essentialiter.

diante quantitate. At, si ita res se haberet, rationalis, intellectualisq́; natura, à bruti natura essentialiter non distingueretur, quod reuera, constat esse falsum. Sanè, huiusmodi natura non esset beatitudinis capax, sed per accidens medium, quod separari posset, & sic beatitudinem recipere, haberetq́; in se beatitudinem formaliter, quod omnibus modis est absurdum. Igitur animæ potentiæ, in quibus trinitatis consistit imago, ab ipsa anima

2. essentialiter non distinguuntur. Amplius, si anima diuidatur in suas potentias, veluti totum virtuale in suas partes: sed totum virtuale, in qualibet sui parte saluatur secundum substantiam, non secundum autem totius virtutis quantitatem: non sunt ergo animæ potentiæ accidentia, in quibus animæ substantia conseruatur. Suffragatur nobis Boëtius, qui diuisionem totius in partes, accidentalem esse denegat, sed per se potiùs. Anima ergo in potentias, non est sicuti in accidentia, diuisio. Miro, inquit August. de trini. 9. cap 5. modo ista tria, mens, notitia, & amor, tria ista inseparabilia sunt a semetipsis; & tamen eorum singulum quodq; est substantia, & simul omnia vna substantia, vel essentia, cùm relatiuè dicantur ad inuicem. Et cap. 4 eiusdem lib Quamobrem, amor, & cognitio non insunt menti tanquam in subiecto, sed substantialiter: quia etsi relatiuè dicantur ad inuicem; in sua tamen sunt singula quæq; substantia, non sicut color, & coloratum relatiuè, ita dicuntur ad inuicem, vt color, in subiecto colorato, sit non habens in seipso propriam substantiam. Dicis, hæc vera esse obiectiuè, quatenus scilicet sunt obiectiua cognita in anima: subiectiuè verò, ac formaliter se habent sicut color & figura. Respondeo, si ita res se haberet, falsa planè esset Augustini sententia, asserentis vnam esse illarum vitam, atq; substantiam, nihil'q́; valeret illius probatio: Sunt, inquit, vna essentia, alioqui accidēs nobilitate, & perfectione suum excederet subiectū. esset namq; vitalis operationis principiū elicitiuum, non autem subiectum.

Boetius.

August.

Quælibet potentia animæ est substantia.

Accidens.

3. Amplius, formalem generationis terminum, principio totali productiuo nobiliorem esse, est impossibile: si enim perfectionem, termino æqualem, aut maiorem non haberet; daret vtiq; id, quod non haberet, atq; vltra propriam speciem, virtutemq́; ageret: denique limites termini sibi adæquati in aliquo producendo, excederet, quæ profectò omnia impossibilia sunt. sed generationis terminus est substantia: potentia ergo mixti generatiua, substantia est, & non accidens: substantia enim omni accidente simpliciter nobilior est. Dicis, formam accidentalem actionis esse principium, idq́; à forma substantiali sibi messe. vnde formam substantialem, actionis principium vocamus, licet nō proximum atq; primo vicinum Sed tunc quæro, aut illa virtus est accidens, aut substantia. Non substantia per te: accidens ergo est. At, tunc accidens esset principium substantiæ, & totum, termino generationis formali ignobilius haberetur. Sed respondes, virtutem illam in accidente non recipi, sed simul ad agendum accidens, & substantiam concurrere, instar nauem pariter trahentium, quorum alter, sine alterius adminiculo, illud præstare non posset. sed tunc hoc sequeretur, quòd vnum in virtute alterius non ageret, sed propria potiùs: sic etiam quilibet eorum, qui nauem trahunt, propria quidem, non alterius ope id facit, atq; ita accidens propria virtute, substantiam produceret, quod est falsum. Ex quo patet, animæ potentiam, atq; virtutem, accidens non esse, sed substantiam, qua actionem sibi conuenientem agit, atq; perficit. Potentiæ ergo animæ ab ipsius substantia essentialiter non distinguuntur.

Substantia est generationis terminus.

Accidens propria virtute non producit substantiam.

4. Adhuc, illa, quorum vnum non potest esse, aut in effectu poni sine alio, nec ad inuicem referuntur, essentialiter non distinguntur: sed anima, eiusq́; potentiæ ita se habent, vt pote consubstantiales: ergo quod prius.

5. Præterea, quod melius est, si possibile sit, in natura certè ponendum est authore philosopho in 2. de generatione natura enim appetit id, quod melius: sed paucitas, sine multitudine, si possibilis fuerit, melior est in natura, ex 2. phy Quare, si possibile est absq; distinctione reali potentiarum, stare simul pluralitatem actuum; hoc planè in natura ponendum fore, indubiè tenendum est. Sunt igitur in anima diuersæ potentiæ atque actus, sine ipsarum distinctione reali. Porrò, paucitatem, sine multitudine ad nobilitatem pertinere,

Melius semper appetendum.

tinere, vel ex hoc clarissimè cernitur; quia nimirum, primo competit enti. Sanè, in eo quæ renda est imago trinitatis, inquit August. 14. de trinit. cap. 16. quo in anima nihil est melius: sed animæ essentia, nihil est melius, à qua planè aliæ animæ vires, potentiæq; dependent: in ea ergo quærenda est trinitatis imago. At, in potentijs animæ, vt dictum est imago inuenitur: non differunt ergo ab essentia realiter, alioqui animæ essentia, cùm sit simplex, & indiuisibilis, ipsis vtiq; potentijs præstantior esset. Iterum, ordinem habens ad finem, quantò immediatiùs attingit finem, tantò nobilius reputatur. Magnæ planè est nobilitatis signum, paucis assequi, quod velis. Sed animæ essentia ordinatur ad finem, nempè ad diuinam beatitudinem: quo igitur immediatiori modo, id assequi valet; eo, absque dubio, nobilior habenda est: id autem fiet, si seipsa immediatè, non mediante aliquo accidente ab ipsa realiter distincto, illud agat, atq; obtineat. Igitur animæ potentiæ, ab illius essentia essentialiter, seu realiter non distinguuntur. Præterea, si ita res se haberet, tunc certè, anima per accidens esset beata. Illa planè non est alicuius propria dicenda perfectio, quæ ab eo haberi non potest; nisi prius ab alio, ab ipso realiter distincto, habeatur. Sed dei visio in animæ substantiam dilabitur, mediante intellectu, qui profectò si ab animæ substantia fuerit essentialiter, realiterq; distinctus; anima vtiq; per accidens suæ fieret capax beatitudinis, quod est falsum. Siquidem, si alicui formæ, animæ quidem inferiori, ignobiliorique, principium competit esse immediatum agendi, vtpote calori, qualitatibusq; actiuis, ne processus fiat in infinitum, siteq; hoc non paruæ nobilitatis, alioqui deo non congrueret, qui immediatè suam per essentiam, omnia agit; quantò magis animæ competit intellectiuæ? Anima igitur agens per suas potentias, per eas reuera res agit, quæ ab ipsa essentialiter non distinguuntur. Item, substantiam, tum in generatione vniuoca, tum etiam æquiuoca, à substantia generari, necessarium est: forma namq; generantis, quæ est generationis principium, nobilior est, aut æquè nobilis esse debet, ac forma geniti. Sed quamcunq; formam accidentalem, æquè nobilem, aut nobiliorem esse forma substantiali, est impossibile igitur ipsi non competit esse immediatum principium generandi. Vnde, si animæ potentiæ ab ipsius substantia essentialiter distinguuntur; non sunt sanè beatitudinis principia: ergo quod prius. Itaq; anima, eiusq; potentiæ essentialiter non separantur.

6.

7.

Anima videt deum mediante intellectu.

8.

CAP. VI.

Potentias animæ ab ipsius substantia essentialiter distingui.

Ontra ea quæ dicta sunt, posset quispiam non temere nonnullis rationibus arguere. Actus, & potentia sunt eiusdem generis: potentia enim ad actus genus reducitur. sed istarum actus potentiarum, sunt quædam qualitates, & accidentia: ergo similiter & potentiæ. Reuera, potentiæ animæ distinguuntur per actus, & actus per obiecta, vt secundus recitat liber de anima. Sed illarum potentiarum actus sunt distincti, scilicet intelligere, & velle: ergo & potentiæ. Amplius, agens per essentiam, est primum agens, sicuti ens per essentiam, est primum ens. sed anima non est primum agens, igitur non agit immediatè per suam essentiam; sed per aliquod sibi additum, hoc est, per suas potentias, quæ sunt accidentia, & qualitates, quippè quæ animæ substantiæ additæ sint. Sanè, si anima secundum suam essentiam, immediatum sit operationis principium, cùm actus semper sit: actu igitur semper agit, & operatur. habens ergo animam intellectiuam, semper intelligit, sicuti habens animam, semper viuit: sed semper intelligere, non est animæ in corpore habitantis: ergo quod prius. Iterum, sicut se habet esse ad essentiam; ita planè operari ad potentiam: per commutationem ergo

1. Auerr. 5. phy. com. 9.

2. Auer. 2. cœli, com. 38.

3.

Potentiæ animæ an distinguātur ab anima.

*nem ergo proportionis, sicut esse ad operari, ita esse ad potentiam: sed in omni re condi-
ta, esse ab operari realiter differt: igitur esse realiter differt à potentia. Naturalis enim
potentia, authore philos. in prædicamentis, est secunda species qualitatis: sed intellectus,
& voluntas, sunt naturales potentiæ: igitur qualitates, ab animæ essentia sunt essentiali-
ter distinctæ. Amplius, accidens, quod fluit, substantiæ inesse non potest, nisi mediante
4. accidente permanente: sic motus non inest substantiæ, nisi mediante quantitate. sed actus
5. sunt accidentia fluentia: ergo potentiæ sunt accidentia permanentia. Præterea, potentia
est immediatum operationis principium, substantia verò non est immediatum operatio-
nis principium: igitur essentialiter ab inuicem separantur. Non est planè operationis
transeuntis: agens namq; talem agit actionem, mediante forma, illi dispositioni contraria,
quam habet passum atq; ex consequenti mediante accidente. Neq; operationis immanen-
tis: materia namq;, atq; subiectum, suarum quidem formarum receptarum, esse profectò
nequeunt principia effectiua: idem enim respectu eiusdem, in actu, & potentia simul esse
est impossibile. Consentit his, siue fauet philosophus in primo phys. vbi apertè docet, sub-
iectum seu materiam cum forma, instar matris respectu suæ prolis, esse accidentium cau-
6. sam. Ergo quod prius. Amplius, Idem simplex absolutum cum pluribus quidem absolu-
tis, essentialiter idem esse, omninò est impossibile; alioqui esset tunc vnum, & non vnum:
sed potentiæ sunt plura absoluta, vtpote distincta operationum principia: igitur essentia-
liter distinguuntur. Sanè, diuersarum inclinationum, operationumq́;, idem realiter, seu
essentialiter principium esse non potest. sed actus appetitus sensitiui, actui aduersatur
rationis, appetitusq; intellectiui, vt dicitur tertio de anima: ab inuicem ergo, atq; ab ani-
7. ma essentialiter distinguuntur. Item, agere per suam potentiam, quæ est sua essentia, dei
est solius: igitur omnis creatura per potentiam agit, ab animæ essentia realiter distin-
ctam. Harum præterea potentiarum actus, sunt accidentia, vt dictum est: ergo & po-
tentiæ. Deniq; anima est in prædicamento substantiæ, potentiæ verò in prædicamento re-
lationis. Commentator quoq; asserit in 1. de anima, in has certè potentias animam diuidi,
veluti pomum in colorem, atq; saporem. Postremò, authore Simplicio in prædicamentis,
huiusmodi potentiæ suscipiunt magis, & minus, quod profectò ad naturam spectat ac-
cidentium. Itaq́;, animæ potentias, ab inuicem, atq; ab illius essentia realiter, essentialiter-
que distingui, satis esse manifestum puto.*

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum, maior vera est de potentia obiectiua, quatenus scilicet possi-
bile obiectiuum sibi correspondens, ad idem spectat genus, eandemq́; spe-
ciem, deniq; ad idem indiuiduum: velut homo in actu, & homo in poten-
tia. de potentia autem operatiua, vel subiectiua, falsa est, imò impossibilis:
esset namq; processus in infinitū, quandoquidem immediatum non daretur
subiectum, quod est substantia. siquidem, potentia & actus, si intelligantur, quatenus sunt
entis differentiæ, quibus planè entia distinguuntur vniuersa: omne enim ens est in actu,
vel potentia; tunc certè nedum eiusdem connumerantur speciei, verùm etiam numeri, vt
nonus recitat primæ philosp. liber: nam indiuiduum, quod nunc est in actu, illud idem
fuit in potentia. At, si pro principio operandi potentia summatur, quo sanè modo in acti-
uam, passiuamq́; diuiditur, vt 5. habetur metaph. sic potentia & actus, ad idem genus
non pertinent. Ad confirmationem, quamuis potentiæ distinguantur per actus, id est, co-
gnoscantur; non opus est tamen æqualem in potentijs, atq; in actibus distinctionem esse:
2. vna enim eademq́; potentia visiua plurium est colorum. Ad 2. verum est, quòd agens
per es-*

Actus & potētia quando sunt eiusdem generis.

Potentiæ animæ an distinguãtur ab anima.

per essentiam, cuius actio est sua essentia, sit primum agens, nempè Deus benedictus:
anima autem non est tale agens, sua enim actio, non est sua essentia. vnde, quamuis age-
re dicatur per suam essentiam, tanquam per rationem agendi, quatenus scilicet suaipsius
potentia, ab eiusdem substantia essentialiter non distinguatur; primum tamen agens di-
ci non potest: calor namque separatus secundùm Auicennam, calefaceret; nihilominus
primum agens apud ipsum non dicitur. Ad confirmationem, negatur consequentia: non
enim sequitur, Anima est semper actus, dans formaliter esse viuum: ergo semper effi-
cit, producitque actum secundum, nempè intelligere, & velle. Etenim agens inde-
pendens, cuiusmodi est Deus, semper agit, quippè, cùm non habeat esse partici-
patum. At, agens, quod esse habet per participationem, id præstare nequaquam po-
test, limitatæ siquidem actionis est. Ad 3. negatur similitudo: non enim similiter se ha- 3.
bent esse & essentia, ac operari & potentia: esse enim & essentia sunt realiter idem in cre-
aturis: operari verò, & potentia, realiter distinguuntur. proinde, prima combinatio est
falsa, quòd scilicet, sicuti se habet potentia ad agere; sic etiam se habet essentia ad esse:
nam secundùm omnium propemodum sententiam, potentia, & agere in creatura essen-
tialiter differunt, non autem esse, & essentia. ideo rectiùs diceretur: sicut se habet essen-
tia ad esse; ita planè potentia ad posse, sed nihil haberet tunc contra nos virium. Ad il-
lud de prædicamentis adductum testimonium dico, naturalem potentiam absolutè non
esse in prædicamento qualitatis; sed facilitatem potiùs vtendi huiusmodi potentia, velu-
ti est facilitas naturalis ad currendum, ad pugnandum, & quæ sunt generis eiusdem.

Potentia & agere in creaturis distinguũtur realitec, non autem esse & essentia.

Ad 4. committitur fallacia consequentis: nam & si maior in aliquibus vera sit; vniuer- 4.
saliter tamen est falsa. vera quidem est in motu locali, qui corporibus inest, mediante
quantitate: per quantitatem enim corpora formaliter, seu fundamentaliter, locum occu-
pant. in aliquibus autem aliis falsa esse probatur: calefactio namq; in aliquo esse potest,
sine medio alterius accidentis, vtpote humiditatis, seu frigiditatis. Dices, erit saltem me-
diante quantitate. At, quia in generatione, corruptioneq́; quoniam immediatè fiunt in
materia, fiatq́; in illis resolutio vsq; ad materiam, quantitatis medio non indigent: motus
præterea ad quantitatem, est immediatè in substantia: ergo &c. Ad 5. maior est fal- 5.
sa, vtpote Aristoteli contraria 7. met. vbi apertè disserit substantiæ generationem, sub-
stantiam præexistentem requirere, non autem accidentis, accidente præexistente, quip-
pè, cùm substantia illius esse possit immediatum productionis principium: siquidem ac-
cidens agit, ob substantiæ virtutem, cuius profectò virtus, substantia est, & non acci-
dens, alioqui processus esset in infinitum. cùm ergo dicis non esse operationis transeuntis,
omninò negamus. Et ad probationem, qua sic dicis, forma substantialis, siue substantia
non est contraria formæ passi, dico: quòd quamuis substantia non sit formaliter contra-
ria dispositioni, atque formæ passi; virtualiter tamen bene potest esse contraria, sicut
patet in actione transeunte æquiuoca, qua Sol lignum calefacit, expellitq́; frigus: virtu-
aliter planè calorem continet, quem per suam substantiam immediatè gignere valet. ex
quo patet, quòd substantia esse possit immediatum productionis accidentium principiũ.

Substantia immediatũ principium accidentium.

Ad 6. negatur minor: potentiæ enim non sunt plura essentialiter absoluta distincta, sed 6.
vnum tantùm absolutum, nempè animæ substantia, à qua fluunt potentiæ, atq; ipsarum
actus, quorum distinctio, non absoluti, sed potentiarum distinctionem innuit. Ad con-
firmationem dico, duorum appetituum actus non esse propriè contrarios, cùm eiusdem
subiecti non sint, sed disparatos potiùs. Ad 7. ex his, quæ dicta sunt, patet solutio. Sanè, 7.
anima non agit per suam essentiam, quasi esse haberet à seipsa, cùm dei sit solius: sed age-
re per suam essentiam dicimus, quippè, quæ agit per suas potentias, quæ ab ipsius sub-
stantia essentialiter non distinguuntur. Ad authoritatẽ Commentatoris respondeo, ipsum
dubitatiuè loqui, vtrum anima in suas diuidatur potentias, ac in accidentia, nec ne? sic
etiam Simplicij authoritas est intelligenda, nempè ipsum non de potentiis, sed de habi-

litatibus ad ſecundam qualitatis ſpeciem pertinentibus, quæ ſcilicet potentias diſponunt naturales, loqui: alioqui illius ſententia falſa omninò eſſet: potentiæ enim ſunt in eodem genere cum ſubſtantia animæ. Quid ergo diſcriminis ſit, aut quomodo differant animæ potentiæ ab ipſius eſſentia, iam puto me dixiſſe. Reſtat modò ſapientiſsimi Mercurij textum proſequi, poſtquam de trinitatis myſterio balbutiendo nonnulla dicere auſi ſumus.

DE SPIRITV SANCTO.

MERCVRIVS.

Cum ſuo verbo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus ignis eſt, & Spiritus numen.

Commentum II.

Textus exponitur.

IVINI Spiritus proceſsio, & origo à ſapientiſsimo Mercurio deſcribitur, idq; profectò non humanitus, ſed diuinitus potiùs, non, inquam, philoſophi, ſed Euangeliſtæ perſonam gerens: Pymander, *inquit*, cum ſuo verbo, mentem alteram opificem peperit, qui eſt ignis, & ſpiritus numen. *Paucis, multa complexus eſt, & quidem ſupra intellectus conditi intelligentiam, atq; virtutem. Sanè, huius ſancti ſpiritus proceſsionem, ortumq; ineffabilẽ, quis enarrabit? Non vnius, ait, partus eſt, ſed Pymandri, eiusq; lucidiſsimi verbi, ſiquidẽ nexus eſt amborum, & amor: amor autem vnius non eſt, ſed ad alterum fertur: ideo filius non dicitur, ſed ſpiritus. Etenim, proceſsio, quæ ſecundùm voluntatis rationem attenditur, non ſimilitudinis; ſed in aliquid mouentis rationem habet, atq; impellentis. Porrò, nomen ſpiritus, quandam vitalem innuit impulſionem, motionemq;, quatenus ſcilicet aliquis ex amore mouetur, aut impellitur ad aliquid agendum. Rectè ergo perſona procedens per modum voluntatis, ſpiritus appellatur, qui à patre filioq; procedit. Philoſophorum ſententias, quæ de hoc diuino ſpiritu palàm loquuntur, in principio huius ſecundi libri adducere curaui, vbi, nonnulla ipſius nomina ex philoſophorum argumentis ſubſtitui, atq; inſerui. Scribit enim Cyrillus libr. 1. contra Iulianum nonnullas philoſophorum ſententias, quas tetigiſſe me puto: deniq; vt clariùs habeantur, non pigebit aliquid addere. Eſſe quidem ſummè deum bonum, ait Porphyrius: poſt illum autem & alterum conditorem, tertium & mundi animam. Animam mundi, Plato vt quidam dicunt, ſpiritum ſanctum vocat. viuificat enim ſpiritus, vt pote procedens à viuente. vnde illud Ioann. 6. Spiritus eſt, qui viuificat. His conſentit Hermes ad Aſclepium:* Vna ſola erat lux mẽtalis ante lucem mentalem, & eſt ſemper mens, mentis fulgida: & nihil aliud erat, quàm huius vnitas ſemper in ſeipſa exiſtens, & ſemper ſua mente, & luce, & ſpiritu omnia continens. *Mens de mente, filius eſt, ſicut lux de luce: ſpiritus autem omnia continet: non angelus, aut aliqua alia creatura. vnde interrogante quodam de diuino ſpiritu, ſic locutus eſt: Niſi prouidentia quædam eſſet omnium domina, ita vt verbum ipſum reuelaret; neque vos nunc amor talis tenuiſſet, vt de hoc quæreretis. hoc certè ſpiritu omnia opus habent: omnia enim portat, ſecundùm dignitatem: omnia viuificat, & alit, vita omnibus exiſtens ſemper fœcunda. Spiritus intus alit, inquit Poëta, totamq; infuſa per artus Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet. vnde Ploti. de tribus Imperatoribus: Animatio mũdi eſt ſpiritus dei, anima magna etelũ*

Quare tertia perſona dicitur Spiritus. Porphyrius. Plato. Hermes. Spiritus omnia continet. Spiritus alit. Virgil. Plotinus.

animauit. habuit decus cœlum anima inducta, ante animam cadauer mortuum, terra,
& aqua, imò verò tenebræ ipsius materiæ. Sed melius Trismegistus quàm Plato, & Plo-
tinus, quòd nusquam inseruit hanc diuinam animam orbi cœlesti. nascente vtique hac a-
nima non cum orbe cœlesti; sed a duobus, Pymandro scilicet, ac ipsius diuino verbo. Py- Pythagoras.
thagoras cum didicisset ab Ægyptijs, hunc diuinum spiritū censuit esse animam per om-
nem rerum naturam intentam, & commeantem. Vnde Cicero cùm de ordine mundi lo- Cicero.
queretur, sic ait: Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter se mundi partibus, profectò Anima per omnia means.
non possent; nisi ea vno diuino, & continuo spiritu continerentur. Plotinus: Anima, inquit, Plotinus.
& si vna res sit, imago tamen mentis est, ceu verbum in prolatione verbi, quod est in a-
nima: sic & ipsa est verbum mentis, & omnis operatio, qua effundit vitam in alterius
subsistentiam; vt ignis, alia quidem caliditas est assistens, alia; quàm præbet. sunt ergo
duo exempla de spiritus sancti productione; quòd scilicet producitur sicut verbum ab
animo, & sicut calor exterius se diffundens, a calore, qui est in igne, cui inseparabili-
ter exterior est coniunctus, quàmquam est alter: nam non existeret calor circumfusus,
si discederet calor in igne, siue ipse ignis. Simile exemplum est de sole, & radijs. Quidam
perperam sensa antiquorum intelligentes, eam esse dixerunt animam mundi, ex qua ani- Anima mundi.
mi nostri tanquam scintillæ lucerent, post hanc verò vitam in eandem reuertentes. Itaq;
pater est primus, causa, rector, finis, fons, origo: filius est creator: spiritus sanctus vi-
uificator, sicuti in ipsa redemptione apparuit: Pater misit, filius venit, spiritus sanctus
aluit, afflauit, viuificauit. Calcidius: Origo omnium rerū, inquit, est summus Deus, post Calcidius.
quem prouidentia eius, secundus Deus, lator legis: tertia est substantia, quæ secunda mēs, Nomina spiritus sancti.
intellectusq; dicitur, quasi quidam custos legis æternæ: huic subiectæ sunt rationales a-
nimæ, legi obsequentes. summus ergo Deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat: ani-
mæ verò legem agunt: lex porrò ipsum fatum est. hæc ille. sic Calcidius profunda Pla-
tonicæ Theologiæ mysteria penetrauit. Philo, prouidentem gubernatorem, præfectum- Philo.
que mundi dicit: ergo summus Deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat. Vetustiores
Platonici, Proclo authore, primatum omnium rerum vnitatem esse dixerunt: ipsam au- Proclus.
tem mentem vnum multa: animam verò vnum & multa. Tria numina asserebant: pri-
mum est vnitas pater, qui est ante omnia, origine tantùm, eoq; est vnitas, & princi-
pium. Mens autem nascens ab illo, est vnum multa: vnum, quia retinet naturam pater-
nam: multa, quia facit secundùm numerum; est enim secunda, ab eaq; incipit numerus.
Tertio loco est tertius Rex, vocatus vnum, & multa, addita copula; vt magis eum à pri-
mo distare secundùm numerum designarent, quia secundo loco. Tertius ergo est vnum, Spiritus sanctus vnum & multa.
& multa: quia tum procedit à primo, eoq; retinet naturam eius, & nomen: tum tertio
loco existens est, & multa: quia si tria separes, ab altera parte remanet vnitas, ab al-
tera multitudo, nempè duo. Itaq;, Proclus animam deum vocat, non tamen fontaliter;
sicut primum; sed ab illo productam, dariq; per medium secundum. Hæc autem, atque
his similia quàmplurima ex antiquissimis philosophorum promptuarijs depromuntur,
atq; depromi possunt: omnis namq; veritas à quocunque dicatur, à deo esse, dubium non
est. Quare si quid veri ab antiquis dictum sit sapientiæ cultoribus; operæpretium me fa-
cturum putaui, si illud ad nostræ fidei decus, atque robur adducerem, vt vndique veri-
tas pateseeret fidei.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Spiritum sanctum deum esse, sacræ scripturæ clarissimè ostendunt.

Spiritus

ſancto.

Spiritus ſanctus fons eſt ſanctificationis.

Spiritus ſanctus fons eſt ſanctificationis, authore apoſtolo Paulo ad Rom. 1. Secundùm, inquit, ſpiritũ ſanctificationis. Et vt natura ſanctus eſt pater, & natura ſanctus eſt filius; ſic natura ſanctus quoq; ſpiritus veritatis. quapropter præcipua quoque hac appropriata ſancti appellatione dignus eſt. Quamobrem, vt arbitror, & apud Iſaiam, Seraphim tertiò ſanctus exclamare conſcripta ſunt: quoniã in tribus hypoſtaſibus naturalis ſanctitas perſpicitur. Non eſt autem hoc nomen ſolùm ſanctitatis cum patre, ac filio ipſi commune; ſed ipſa etiam ſpiritus appellatio: Spiritus namq; Deus eſt, & adorantes eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Et Paulus: Dominus autem ſpiritus eſt, bonus eſt Deus, & ſpiritus quoq; bonus eſt: & dicitur: Spiritus tuus bonus, ſeu bonitas tua, deducet me in ſemitam rectam. Pſalm. 143. Et Pſalm. 39 Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt ergo Deus verbum creator cœlorum eſt: ſic ſpiritus ſanctus firmam, ac ſtabilem virtutem cœleſtibus præbet etiam poteſtatibus. Pſal. 139 apertiſſimè docet hunc ſpiritum deum eſſe: Quò ibo, inquit, à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Per vniuerſas vtiq; mundi partes pertranſire ſpiritus virtutem probans. Diuiſiones, inquit Paulus ad Cor. 1. 11. gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: Et diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autem dominus: Et diuiſiones operationum ſunt, & idem verò Deus eſt, qui operatur omnia in omnibus: ex quo apertè cernitur, ſpiritus ſancti operationem, operationi patris ac filij eſſe coniunctam. Hæc, inquit, operatus eſt vnus, atq; idem ſpiritus, diuidens ſingulis, prout vult. vnde in eadem epiſt. 2. Sicut, ait, nemo ſcit hominum ea, quæ hominis ſunt, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt; ſic & ea, quæ ſunt dei, nemo cognouit, niſi ſpiritus dei. nam, quemadmodum, nemo alienus ac peregrinus, intrinſecas poteſt animæ cogitationes inſpicere; eodem planè modo, ſi quis cum deo in ſecretis ipſius communicat, non alienum nec peregrinum ab eo cenſendum eſſe puto, qui profunditates iudiciorum ipſius inueſtigare poteſt. Præterea, vita nobis a deo per Chriſtum in ſpiritu ſancto præbetur: viuificat enim Deus, authore Apoſt. ad Timoth Præcipio tibi, inquit, coram deo, qui viuificat omnia. Vitam præſtat etiam & Chriſtus Ioan. 10. Ego vitam æternam do. Viuificamur etiam per ſpiritum ſanctum, ſicut Paulus loquitur: Qui excitauit Chriſtum è mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora, propter inhabitantem ſpiritum ſanctum in vobis. Deum ergo eſſe ſpiritum ſanctum, patet. Suffragantur nobis & alia ſanctarum ſcripturarum teſtimonia. Iob. 33. Spiritus dei fecit me, & ſpiramen omnipotentis viuificauit me: vbi & creationis, & viuificationis authoritas, ſpiritui ſancto tribuitur. ſic etiam Pſalm. 103. Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ: non poterat enim longa peccatorum canicies, niſi nouo ſpiritu auferri, vnde Pſalm 50. Et ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. ex hac autem innouatione, ambulat filia regis in fimbriis aureis circumornata varietate: de qua quidem ornatus pulchritudine propheta Iob, diuinitus afflatus, loquitur 26. Spiritus eius ornauit: ornamenta namq; cœlorum ſunt virtutes prædicantium, teſte diuo Gregorio. Præterea, ſi in nobis Deus habitare dicitur per ſpiritum ſanctum; non ergo diuinitatis expers eſt. Ex hoc ſcimus, ait Ioan. in prima canonica. 5. quod in nobis eſt, ex ſpiritu, quem dedit nobis. & Apoſtolus ad Cor. 1. 5. Neſcitis quòd templum dei eſtis, & ſpiritus ſanctus habitat in vobis? & ad Eph. 2. In quo omnis ædificatio constructa creſcit in templum ſanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum dei, in ſpiritu ſancto. Sanè, ſi deos nominamus eos, qui per virtutem perfecti ſunt, perfectio autem eſt per ſpiritum ſanctum; quomodo qui & alios efficit deos, priuatus ipſe deitate erit? Amplius, ſigna, quæ per Moyſen in Ægypto facta ſunt, digito dei facta eſſe legimus: digitus autem dei, ſpiritus ſanctus dictus eſt, non quia quædam parua virtus coëxiſtens deo ſit, ſicut corpori digitus; verùm quoniam vnum quid ex donis ſpiritus, quæ ſecundùm diuiſionem ſunt, gratia etiam ſanitatum eſt, id quod eſt vnum, & non vniuerſa ſpiritus dona di-

Iſaiæ. 6.

Dauid.

Cor. 2. 4.

Sanctus.

Bonus.

Spiritus.

Rimatur ſecreta.

Dat vitam.

Timoth. 6.

Spiritus dei fecit me.

Spiritus eius ornauit cœlos

Spiritus habitat in nobis.

Spiritus ſanctus digitus dei.

dona digitum vocat. Digitus dei est hoc, inquit Tertullianus lib. quarto contra Marcionem, quod significat etiam modicum, validissimum tamen. sic & Christus conseruator vetustatum suarum, virtutem dei, digitum dixit. Denique, quia sicut digito inscribuntur leges; ita spiritus sancti gratia lex noua scripta est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis, vt refert August. de opere monachorum. & in lib. de trinit. Amplius, sapientes nos reddit Deus, atque potentes per spiritum sapientiæ Isaiæ. 11. Et requiescet super eum spiritus sapientiæ. Quomodo ergo est spiritus creatus? alioqui nihil prohiberet, quòd sapiens & potens in creaturis esset Deus. Et 61 Spiritus domini super me, eò quòd vnxerit me dominus, ad euangelizandum pauperibus miserit me. Non quòd dominus Deus habeat dominum Deum, inquit Hieronymus; sed quòd iuxta dispensationem carnis dicat ea, quæ humilia sunt: ad quem Psalmista 44. Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ consortibus tuis: igitur, non est creatura, cuius vnctione vnctus est filius dei: alioqui creatura potior esset creatore, atque potentior. Et Isa 48. Nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius breui versiculo, teste Hieronymo, trinitatis ostenditur sacramentum. In Genesi legitur: Et spiritus domini ferebatur super aquas: Ruah, hebraicè, ambiguum est, ad ventum, & ad spiritum sanctum, reliquosque spiritus, vt ait Basilius contra Eunomium sed quia hic additur domini, constantissime asseuerandum videtur, de spiritu sancto locutũ fuisse Moysen. Spiritus ergo sanctus disponebat aquas, & terram ad partum, meditabaturque futuram creationem. In lib. vetustissimo apud Hebræos, qui inscribitur Beresith Raba, id est maximus Genesis scribitur, hunc esse spiritum Messiæ, scilicet spiritum sanctum. Ferebatur ἐπεφέρετο superferebatur: hebraicè, Rachaph: quæ vox, tum incubationem, tum agitationem significat, vt est illud cantici Moysis: Sicut aquila prouocans ad volatum pullos suos, & super eos volitans: vbi est præsens verbum. volitans autem interpretantur hebræi desuper incumbens: concussionem autem, aut agitationem, propriè incubationem auium super oua. vnde Basilius: Superferebatur, inquit, i. confouebat, & viuificabat aquarum naturam, quemadmodum solet auis ouis incubare, & vitalem quandam vim eis infundere. Diodorus quoque idem sentit, ait enim: Hæc dictio superferebatur, apud Hebræos significat. quòd quemadmodum auis, oua confouet alis, vt ea quasi animet; sic spiritus superferebatur aquis, vt eas procreabiles efficeret. hunc interpretandi sensum imitatur Hieronymus in quæstionibus super Genesim: In hebræo, inquit, habetur, Merahefeth, quod nos appellare possumus, incubabat, siue confouebat, in similitudinem volucris, oua calore animantis: ex quo intelligimus non de spiritu mundi dici, vt nonnulli arbitrantur; sed de spiritu sancto, qui & ipse viuificator omnium à principio dictus est si autem viuificator; consequenter & conditor: quòd si conditor; & Deus. Sanè, si verbo dei facta sunt omnia, cœli firmati, & spiritu oris eius omnis virtus eorum; quomodo igitur dissepárabuntur inseparabilia, verbum scilicet dei, & spiritus dei? vnde Apostolus ad Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Porrò, qui seruum accipit; filius à seruo non constituitur: nec propter serui participationem, patrem deum appellare audebit: nec seruus dei operatur omnia sicut vult. non igitur est creatura, neque seruus; sed creator, & dominus, spiritus sanctus. Amplius, cuncta adimplere, solius dei est: sed spiritus adimpleuit vniuersa, sicut scriptum est per Salomonem: Spiritus domini adimpleuit orbem terrarum: quis ergo non sentiat maiestatem spiritus, cùm cœlum, & terram se implere dicat? Et in eodem capite: Si quis spiritum, inquit, Christi non habet, is non est eius. Quomodo igitur in æternum viues, nisi sis Christi? Christi verò non eris, spiritum eius non habens. Inseparabilis ergo à patre, filioque spiritus sanctus, quia nimirum inseparabilia sunt opera trinitatis. Et ad Rom. 11. ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia: vnus enim Deus est, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia & vnus spiritus sanctus, in quo omnia. Deus ergo est, non creatura, in quo sunt omnia. Ad Eph. 1. Obsigna-

Spiritus sapientiæ.

Spiritus vnctio.

Spiritus domini ferebatur.

Basilius.

Diodorus.

Hieronymus.

Spiritus adoptionis.

Spiritus implet omnia. Sapient. 1.

I ti estis

ti estis spiritu promissionis sancto, qui est Arrabon hæreditatis nostræ. Si obsignamur spiritu sancto, cum deo obsignamur: quomodo erit factus ille per quem diuina nobis imago inscribitur, & signacula naturæ non factæ manent in nobis, inquit Cyrillus? non enim alicubi spiritus in nobis instar pictoris, diuinam substantiam pingit, aliud ab illa existens, neque hoc modo ad similitudinem dei ducit; sed ipse Deus existens, & ex deo procedens, tanquam in cera quadam, in ipsis cordibus capientium, quasi signaculum visibiliter infigitur. Amplius, iustificat peccantes Deus, nimirum habens potestatem dimittendi peccata: iustificat etiam spiritus sanctus, teste Apost. 1 Cor 6. Et hæc quidem fuistis, sed iustificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Itaque si in æquali ordine, cum deo secundum naturam iustificat & spiritus; quomodo non erit consubstantialis cum ipso? Item, à peccatis posse hominem liberare, perfectamque libertatem tribuere, dei est solius largientis: at, id quoque largitur & spiritus sanctus cordibus credentium ad Cor. 2. 4. Vbi, inquit, Spiritus domini, ibi libertas: profectò largitor perfectæ libertatis creatura esse non potest. Clamat Aggæus propheta cap. 2. Ego sum, inquit, dominus, & spiritus meus in medio vestri. Et Ioel propheta cap. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Alius quoque propheta, nempè Ezechiel: Dabo vobis spiritum nouum, & cor nouum, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris hæc sanè, atque similia opera, quæ per oracula prophetarum spiritui dei attribuuntur, nequaquã essent illi attribuenda; si spiritus sanctus expers esset diuinitatis. Valde ergo impie agunt, qui creatum esse dicunt spiritum sanctum Qui in carne sunt, inquit Paulus ad Rom. 8. deo placere non possunt: vos autem estis in spiritu, siquidem spiritus dei habitat in vobis, iste est qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; Quia nimirum, inquit August. postulantes nos facit. Et ad Cor. 1. 14. Spiritus loquitur mysteria: Deus est ergo spiritus. Cor. 2. cap. vlt Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, ac patris, & communicatio sancti spiritus cum omnibus nobis. Non enim socios, & participes creaturarum precabatur fieri eos, qui crediderant; sed potiùs participatione diuinæ naturæ sanctificari Impletur autem hoc per spiritualem societatem cum spiritu, per quem diuinæ naturæ efficimur participes. Iste ergo est spiritus sanctus benedictus, Deus verus ex patre filioque procedens, sicut sacra eloquia testantur: de quo ipso opem nobis ferente, nonnulla edicere tentabo ad fidei nostræ vtilitatem spectantia.

Spiritus sanctus est iustificatio. Spiritus S. est libertas. Spiritus S. est Deus. Spiritus nouus. Spiritus loquitur mysteria.

CAP. II.

Spiritus sancti processio, quæ amoris dicitur.

Amoris rationes, quæ Spiritui sancto attribuuntur.

Piritus sancti processio, quemadmodum sapientiæ cultores vbique affirmant, mutuæ charitatis modum possidet, necnon & liberalitatis, atque perfectissimi, excellentissimique amoris. In creatura namque rationali, hoc nomen spiritus, interdum à spirituali natura, quæ à corporea secernitur, interdum verò à spiratione dicitur, qui planè amor nũcupatur. Sanè, in spirationis actus in corpore, internus actus est, cõtinuus, & viuificus, à calore manans: quia ergo amoris egressus, quatenus amor est, ab intrinseco planè venit, amorque est actus viuificus, quippe qui est vita, actusque continuus, si amor perfectus extiterit, qualis scilicet est spiritus sanctus: quamobrem, quia calor est spiritualis ipse solus spirari dicitur: spiritus enim motionem, impulsionemque significat; quæ profectò ad amorem præcipuè spectant, cuius vi, amans in amatum fertur. Sed si hæc ita intelligas, absque dubio, hoc nomen spiritus, sancto tantùmmodo conueniat spiritui, necessarium est: spirare namque in spiritualibus, amoris solius est: ideoque illa persona, quæ est amor spiritus sanctus appellatur: pater namque atque filius, hunc spirant

Spiritus quid significet.

De spiritu sancto.

spirant amorem: is autem cùm in deum, tùm etiam in sancta nos adhortetur agenda, rectè, verèque spiritus sanctus dictus est. Itaque in diuinis, emanatio per modum voluntatis, amor nominatur, nobilissima est enim: idcirco amori congruit, quæ est affectionum præstantissima, vtpote radix aliarum potentissima. Nihil planè ita delectat, ac amor mutuus, in quo sunt omnes propemodum spiritualis substantiæ delitiæ, atque oblectamenta virtutum. Quare spiritum sanctum, amorem vocamus, tum quia eius processio per modum amoris habetur, vtpote per voluntatis actionem, cui congruit amoris partus, atque origo: tum quia immissu in nos sui amoris iaculis, dei facit amatores. Magnus ergo Deus est amor, teste Platone in conuiuio: Etenim omnis natura dæmonum inter mortales deosque est media, interpretatur, & traijcit humana ad deos, diuina ad homines: horum quidem preces, & sacrificia, illorum præcepta, sacrosque solennes, institutiones, & ordinem, in vtroque constituta, totum complet, & vniuersum secum ipso totali vinculo connectitur. Quam ob causam nexus nominatur: siquidem pater vnica dilectione se, & filium diligit, & vicissim filius, patrem, quæ spiratur amor mutuus, qui est spiritus sanctus, à duobus procedens, tanquam amborum nexus, & vnio. Si enim ille sanctus spiritus amor est in quo pater, & filius communicant; proculdubio, amborum nexus, seu vnio dicitur: quoniam amor, peculiari propriaque appellatione, nexus nominatur. Quamuis enim in sancta, ac indiuidua trinitate, non sit loci, substantiæque diuisio; est tamen in illa personarũ distinctio, quæ profectò hoc nexu connectitur. Bene ergo amor heros dictus est, teste Platone in Phedro, idque à romis, .i. à robore, & vehementia: omnia certè amore aguntur, & quæ in cœlis, & quæ in terris habentur. Plotinus enn. 3. lib. 5. cap. 3. Amor dictus est heros, quoniam ab horaseos, .i. visione substantiam habet. Amor sanè supernæ animæ talis existit, suscipiens quoque ipse sublimia, tanquam animæ illius pedissequus, atque ex illa penesque illam genitus, deorumque contemplatione contentus: cùm verò animam illam, separatam esse dicamus, animam, inquam, primum cœlum illuminantem; non iniuria hunc etiam amorem separatum esse fatebimur. Illic ergo tantùm sit ille amor, vbi est inuiolabilis anima Verus igitur amor, est anima inuiolabilis, fortassis illa, quam in principio huius appellauit animam mundi. Cratyllus: Heros, inquit, dicitur, quia isrhi, hoc est, influit: proprium planè est amoris influere, atque immittere suæ virtutis influxum. Sophocles, influxum huiusmodi himerota .i. blandam, & suauem perfusionem vocat, à rho .i. fluxu, animam vehementer illiciente dictam. Et hæc quidẽ de nominis Ethymologia dicta sint, quæ profectò spiritui sancto quàm optimè congruere video: ipse enim eorum est robur, atque vehementia, quos sua imbutos virtute, regit atque tuetur. Ipse, inquam, est ille amor separatus à putri sordidoque huius mundi amore: denique influxus est intimus, atque blanda, suauisque perfusio: Charitas, inquit Apostol. dei diffusa est in cordibus nostris. Non ergo immeritò, etiam secundùm nominis interpretationem spiritus sanctus amor dicitur. Cæterùm, amoris locus nobis est inquirendus, vt ipsius loci cognitione perspecta, familiariùs, ac securiùs illius familiaritate frui valeamus. Est autem amoris locus abditus, atque absconditus, vtpote intus latens, veluti res pretiosa, habitans in loco omnium præstantissimo, atque viuacissimo. Fons amoris, inquit Augusti. lib. de substantia dilectionis cap. 1. intus est, atque salit: duos riuos infundit, quorum alter charitas, alter verò cupiditas nuncupatur. vnicuique namque rei, amor inest naturalis essendi, viuendi, durandique vnde Orpheus in Argonautica, cùm de rerum principiis coram Chirone, heroibusque cantaret, Mercurij Trismegisti theologiam secutus, amorem in ipsius chaos sinu locauit: ipsumque antiquissimum, seipso perfectum, consultissimumque appellauit: cum quo Hesiodus, Parmenidesque consensere. Plato quoque in Timæo ibidem amorem locat. Est autem chaos triplex, primum quidem mens angelica: secundum, anima mundi, vt quidam aiunt: tertium materia sublunaria. Mens autem angelica, vt essentia quædam, chaos dicitur; quia nimirum in primo suæ creationis momento, informis ha-

Plato.

Amor magnus Deus.

Nexus in diuinis est spiritus sanctus.

Amor quid sit

Plato.

Plotinus.

Amor dicitur heros.

Cratyllus.

Sophocles.

Amor blanda perfusio.

Spiritus sanctus amor

Amoris locus

Augustinus.

Duo fontes amoris.

Orpheus.

Hesiodus.

Parmenides.

Plato.

Chaos triplex

bebatur. Sanè, quoniam à deo nata est, ingenito quodam appetitu ad sui principium conuertitur: ad quod profectò conuersa, illius radio illustratur: illustrata autem, accenditur: accensa, deo tota inhæret: inhærendo, formatur ideis. hæc est igitur naturalis amoris conuersio, radij infusio, amoris pabulum, incendium sequens, amoris incrementum, appropinquatio, amoris impetus, formatio, amoris perfectio, idearum omnium cõplexio, rerum pulchritudo. Profectò, locus spiritus sancti est, patris filijq́ sinus, ex quo semper manat, in quo continuè quiescit, per quem omnia agit, & operatur, ad quem omnia allicit, cui omnia vnit & connectit. amore siquidem, & cupiditate cœlesti excitatur anima; cùm perspecta pulchritudine, & decore verbi dei, speciem eius adamauerit, & ex ipso zelum quendam, vulnus amoris acceperit. Amor planè circa pulchrũ versatur, inquit Plato in conuiuio: ex quo necessariò sequitur amorem esse philosophum, cùm philosophus sciat medium ignorantiæ sapientiæq́ tenere. Cùm igitur amor versetur circa pulchra; felix vtique dicendus est, qui illa obtinuerit: possessione enim bonorum beati sunt, quicunq́ beati: omnes namq́ bona sibi cupiunt, atque nihil aliud præter bonum, homines amant. Amor ergo appetitio est, qua bonum sibi semper esse quis cupit: hoc, partus est in pulchro, tàm secundùm animam, quàm secundùm corpus: omnium hominum prægnans & grauidum corpus est, prægnans & anima: et cùm primùm ad certam ætatem peruenerimus, parere nostra natura cupit: parere verò in turpi nequit, in pulchro potest. Est ergo amor partus in pulchro: est amor sempiternum quiddam & immortale: est amor immortalitatis desiderium: natura enim mortalis, semper & immortalis esse pro viribus nititur: hoc autem generatione duntaxat assequitur; quoniam semper alterum iuuenem veteris loco substituit. vnde idem animal, quamuis idem dicatur, nunquam in seipso eadem continet: hoc remedio, quod mortale est, immortale fit: immortale verò alia ratione. Quamobrem mirari non debemus, si omnia germen suum natura charissimum habeant; nam immortalitatis gratia nixus huiusmodi, atq́ amor cuilibet inest: sic homines notos sese omnibus exhibere cupiunt, & in futurum immortalem gloriam consequi. vnde, quò meliores homines sunt, eò magis ad ista contendunt; nam immortalitatem amant. Hanc aliqui filiorum generationem assequi sperant: aliqui animam grauidam habentes, atq́ fœcundam, magis quàm corpus, concipiunt prudentiam, aliasq́ virtutes; quibus plenus, ac grauidus, ætate debita imminente, parere iam, generareq́ affectant: & idcirco passim vagantur, quæruntq́ pulchrum, in quo generent: in turpi namque minimè generarent. Sanè, à diis omnia propter pulchrorum amorem sunt disposita: turpium quidem amor nullus est: nam amor est pulchritudinis desiderium, turpitudinis verò minimè. Illud autem pulchrum appellamus, cuius gratia, ac participatione, alia pulchra sunt, nosq́ labores omnes subimus. Non enim hac ex parte pulchrum, ex alia verò turpe est: neq́ ad hoc quidem pulchrum, turpe verò ad illud: neq́ imaginatione quadam ipsum pulchrum, quasi vultus pulcher, vel pulchræ manus: neq́ vt oratio quædam, vel ratio, vel scientia quædam: neq́ in alio iacere putabitur, velut in animali, vel cœlo, vel terra, aut aliquo quopiam; sed ipsum, per seipsum, cum semetipso vniforme semper existens: cætera verò omnia, quæ pulchra sunt, illius participatione pulchra sunt. Porrò, ad veri summiq́ pulchri cognitionem, atq́ imaginẽ, quasi quibusdam gradibus ascendimus, ab vno primùm in duo, & à duobus in omnia, quæ pulchra sunt corpora: & ab his in omnia officia pulchra: à pulchris officiis, ad doctrinas pulchras: à doctrinis multis, ad illius doctrinam, qui seipso pulcher est: atq́ ita, quid sit ipsum pulchrum contemplamur. In hoc autem vitæ spectaculo viuẽdum est: quod si quando quispiam viderit, suprà quàm dici possit pretiosius auro, ornatiusq́ vestibus censebit. Quàm felix illud spectaculum fore putamus, si cui contigerit, vt ipsum pulchrum intueatur, syncerum, integrum, purum, simplex, non humanis coloribus, aliisq́ nugis contaminatum. Cui id boni acciderit, non imagines virtutis vlteriùs, sed virtutes ipsas

Marginalia: Conuersio amoris. — Amor quid. — Plato. — Amor circa pulchrum. — Amor immortalitatis desiderium. — Pulchrũ quærunt homines in quo generent. — Pulchrum cõstat ex omni parte. — Ascensus ad pulchrum. — Pulchri spectaculum.

tutes ipſas pariet. hoc modo deo amicus efficitur, ac immortalis. hic eſt legitimus, qui ad immortalitatem nos euehit amor. hæc eſt appetitio, qua bonum ſibi quiſq; ſemper adeſſe deſiderat. Sex igitur ſunt gradus, quibus diuinam attingimus pulchritudinem. Primus eſt, à pulchro viſibili ad inuiſibile conſcendere. Secundus, ad intellectum: vbi agentis intellectus lumine, communem illam ſpiritualem pulchritudinem cõtemplamur. Tertius, reflectimur ad opus, atq; ad vim intelligendi. Quartus, ad habitus, omnesq; pulchras in animo ſcientias. Quintus, ad intellectum angelicum aſcendimus. Poſtremò, ad ipſum idearum fontem. ſiquidem omnis multitudo ad vnum, quod eſt in multitudine, refertur: & vnum quod eſt in multitudine, ad vnum, quod eſt ſupra omnem multitudinem. Quare, quum multa ſint pulchra, nulliq; inſit pulchritudo per alterum; oportet ſingula eſſe pulchra per pulchritudinem communem; non communitate quidem prædicationis, vt dicunt peripathetici, ſed cauſalitatis potiùs, vt dicunt Platonici. Hæc eſt prima pulchritudo, quæ omnibus pulchris inſerit pulchritudinem, à cuius virtute, veluti ſigillo, character formoſitatis imprimitur. Hæc igitur quæ videntur pulchra, primæ veræq; pulchritudinis opera cenſenda ſunt. Siquidem pulchritudo eſt plurium concinnata gratia, authore Plotino enn: primæ lib. 6. quam ſi in animo perpendas, ea nimirum ex virtutum ſplendore venuſtas eſt in corporibus, ex coloribus lineiſq; mira cum congruitate coaleſcentibus conflatur, in ſonis eſt modulata iocunditas. Cæterùm, intellectus habet iudicium pulchri, ob inſitæ pulchritudinis formam, alioqui iudicium inter pulchra ferre nõ poſſet. Eſt igitur intellectus vniuerſalis quædam pulchritudo, & ſpecies ſpecierum, quandoquidem ſpecies ſint contractæ quædam pulchritudines. Quam ob cauſam, pulchrum mirum in modum nos afficit, vtpote nobis cognatum, & congenitum; idcirco illud libenter amplectimur. Non ergo immeritò pulchritudo circulus quidam appellatur diuinæ lucis, à bono manans, in bono reſidens, per bonum, & ad bonum ſemper reflexus. huius autem pulchritudinis deſiderium, amor appellatur. Itaq; ſi amor eſt huiuſmodi pulchritudinis, ac immortalitatis appetitus; cui aptius aptari, atq; congruere poteſt, quam ſpiritui ſancto? ipſe enim eſt illud verum, primumq; pulchrum, quod omnia appetunt, quod immortalitatem largitur. Iure ergo amor dictus eſt. Quid igitur ſit amor, & quomodo Spiritui ſancto congruat, hæc ſufficiant.

Sex gradus aſcendendi ad pulchrum.

Omnia referuntur ad vnum.

Quibus ineſt vera pulchritudo.

Plotinus.

Intellectus pulchrum.

Pulchrũ nos afficit.

CAP. III.

Qui quidem deus ignis, ac ſpiritus numen.

Piritum ſanctum deum eſſe, atq; amorem, paulò antè balbutiendo dixi; vellem modò, ſi non clauditur porta prophanis, ſapientiſſimi Mercurij verba proſequi, ac eundem ſanctum ſpiritum, ignem eſſe oſtendere: quemadmodum ipſemet Mercurius proteſtatur: Qui quidem Deus ignis eſt, *inquit. Ad hunc etiam modum Moyſes in Deuteronomio loquitur 4. Dominus deus tuus ignis conſumens eſt, flammis ſanè ſui amoris, quas implet mentes, accendit, atq; rubigine peccatorum conſummata, & abſumpta, mundas, puraſq; reddit authori. Amor planè, teſte Dionyſio 7. de cœleſti hierarchia, ignis eſt, & deus ignis eſt, nõ bonorum quidẽ conſumptor, ſed bonæ voluntatis auctor: exurit namq; quicquid eſt materiale, & terrenum, quod verò ſyncerum eſt, probat & fouet. Non temere ergo Paulus ad Timotheum ſcribens 1. 6 Deum, ait, habitare inacceſſibilem lucem. Et Dauid tubicinat: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. Eſt enim ignis omnium potentiſſimus, ſemper viuens, motu perpetuus, omnia diuidens, non diuiſus, ad ſe prorſus omnia aſſumens, alienam fugiens mixtionem, cœleſtia ſemper repetere contendens. Quam ob cauſam veteres ignem verebantur extinguere, ne naturæ cœlitus viuen*

Spiritus eſt ignis.

Moyſes.

Dionyſ.

Paulus.

Dauid.

Ignis laudes.

Phœnicũtheologia de igne.

ti, vim viderentur inferre. Phœnicum Theologia, diffuſam eſſe per vniuerſum pronunciat, & omnibus inſitam naturam quandam tralucidam, atq; lucentem in ſeipſa, quaſi ex diaphano & lumine temperatam, neq; mixtioni vnquam alienæ, neq; paſſionibus vllis obnoxiam: hanc autem, actum quendam puræ intelligentiæ Phœnices appellant: purã, inquam, ſed extra procedentem, lumen habentem inuiſibile, & incorporeum, corporei autem, atq; viſibilis luminis cauſam exiſtentem. Eiuſmodi verò lumen anima mundi propria mente conceptum, ſua in natura parit, atque inde quaſi ſpiritum efflat, & emittit: quem ignem nominare poſſumus, atq; animale lumen, omnium rerum fomitem, & principium. vnde eſt illud: Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo. Quam ob cauſam, oraculum

Oraculum Apollinis.

Apollinis de hac materia ſic locutum fuiſſe legimus. Immortalis, ineffabilis, pater æterne, ſacer, dominator in campis æthereis, vbi poteſtatis tuæ robur eſt defixum, indeq; omnia deſpicis, pulchris & auribus audi: exaudi filios tuos, quos dilexiſti ad omne tempus: tua enim ſupra mundum, & cœlum ſidereum, aurea ſupereminet magna & æterna poteſtas, ſuper qua eleuaris ſplendore teipſum excitans, perennibus riuis nutriens animũ infinitum, qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligaſti: tu forma es in omnibus formis, & anima, & ſpiritus, & concentus, & numerus. Vnde interrogatus dæmon, an ipſe eſſet Deus, reſpondit Eſt ſupra cœleſti vaſtitate, deſuper fulgor, motus, immenſum æuũ. Eſt autem

Flammæ dei immenſa profunditas.

inter beatos inæſtimabilis, incomprehenſibilis pater magnus: Eſt flamma dei immenſa profunditas, repens voluitur rapidè cum ſtrepitu. Ignis autem ille æthereus non habet ardorem; ſed placida combuſtione, ſeculum ſeculi miſcetur ex deo ipſo: per ſe genitus, indocilis, ſine matre, inconcuſſus, cuius nomen ſermone non capitur, in igne habitans hoc

Deus habitat in igne.

Aliud oraculum.

deus, exigua verò pars dei, nos angeli. Aliud quoq; oraculum: Eſt ſupra cœleſti igni, incorruptibilis, ardens flamma, vitalis, omnium fons, omnium quoque principium, quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, ex ſe apparens, inlocabilis, incorporeus,

Exigua pars dei angeli.

immaterialis. Illic circũ Olympũ diffunditur in orbẽ: hinc rurſus paruus promicat ætheris ſplendor, Solem, lunam, & aſtra accendens. Erat Iupiter, eſt & nunc, & erit: ô magne Iupiter, hei mihi deficit oraculorum claritas: heu heu tripodes plangite, obijt Apollo: obijt, quoniam flammans cœleſtis lux vim adhibet. Hoc oraculum primum quidem deſcribit ſanctiſſimæ trinitatis locum, quem dicit eſſe ſupra cœleſtes orbes, extra anni ſolisque vias, vbi eſt largiſſima lucis copia, mundus lucis viuentis, vbi æuum infinitum, id ſcilicet quod eſt ſupra tempus: ipſa eſt æternitas, dicta Græcè αἰων, quia nimirum ſemper fuit. Illic æternitas, illic ignis æternus, deus ipſe, cuius ſplendore deterritus Apollo, idola

Cœlum empyreum.

ſua relinquere coactus eſt: illic infinitæ lucis ætas. hinc noſtri vocauerunt cœlum Empyrion, id eſt, igneum, nam ipſe deus vocat eum φλογινὸν ardorem. Deum quoq; habitare in igne aſſerit. Similia etiam loquitur Homerus, approbaturq; vehementer ab Ariſtotele: Olympum dictum quaſi ὁλολαμπῆ, totum ardentem, de quo Homerus:

Olympus.

Homerus.

Venit olympum, vbi ſedes diuûm dicitur eſſe
Immota, hæc vento haud quatitur, nec ſpargitur hymbre.
Non nix decidit, at ſplendor puriſſimus albet,
Et ſine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Democritus.

Plotinus.

Plato.

Democritus, mentem ipſum deum appellat, igneam mundi animam: habuit hoc à Chaldæis, qui deum ignem dixerant, in ſententijs Zoroaſtis: Sunt ab igne vno omnia nata. Recitat Plotinus enn. 2 lib. 1. cap. 6. Timæi ſententiam, qua dicebat, mundi corpus ex igne eſſe compoſitum. & 7. cap. Platonem ſecutus: Accendit, inquit, teſte Platone, deus lumen circa ſecundam à terra ſphæram, ſolem certè ſignificans, quem alibi nuncupat ſplendidiſſimum, eundemq; nitidiſſimum. Quibus in verbis omnem à nobis ſuſpicionem abigit, ſuſpicantem aliquid illic aliud præter ignem. Significat etiam nullam adeſſe ignis aliam qualitatem præter lumen, quod quidem eſſe ait à flamma diuerſum: calorem verò lenem

tantùm, atq; suauem. Rectè ergo à sapientissimo Mercurio spiritus sanctus ignis vocatus est, cuius locus igneus est, ignea quoq; potestas, deniq; & ignea lex. cuius profectò ignis Ignis efficatia
cœlestis vbiq; vigentis, actus quidam manifesti sunt, stellarum radij, æther, ignis apud nos accensus, omnium corporum potentissimus, in actu semper existens, quod ex formæ efficacia apparet, motuq; perpetuo, quo omnia sibi cupit similia fieri. Apud Romanos nihil Templum Vestæ.
templo Vestæ sanctius habebatur, in quo ignis perpetua virginum cura semper ardebat.
Stoici ignem, id est, vnum ex quatuor elementis, viuentem, & sapientem, & ipsius mundi Stoici.
fabricatorem, atq; omnium, quæ in eo sunt, eumq; omninò ignem deum esse putauerunt.
Cicero de natura deorum: Stoici, inquit, omnem vim dicunt esse ignem, Heraclitum, vt ve Cicero. Heracli.
risimile est, secuti: & Zeno princeps illorum, naturam, quam eandem deum putauit, sic Zeno.
finit: Ignem artificiosum ad gignendum progredientem. ex corporei namq; ignis virtute, proprietate, conditioneq; ad illius æterni ignis assurgimus consideranda mysteria. Multiplex sanè est ignis vsus, & significatio; ideo cœlestibus attribuitur corporibus, atq; ca- Ignis proprietates.
loris & splendoris, vitalisq; vigoris principium dicitur: est namq; ignis calefactiuus, illuminatiuus, ascensiuus, solidatiuus, distinctiuus, liquefactiuus, incineratiuus. Calefactiuus Calefactiuus.
quidem, quia ignis actio, est calor maximus 8. met. com. 5. Ignis calor est in eo, veluti in gladio abscissio, & actio manus in manu, hoc est, est illius proprietas, non autem eius substantialis differentia. Illuminatiuus, ex seipso enim non lucet, nisi alteri corpori misceatur. 4. cœli. com. 32. Nam quemadmodum aquæ congelatio contingit, quæ ex vaporum Illuminatiuus.
mixtione temperatur; ita etiam & ignis lux ob terræ mixturam in denso lucet: Actio siquidem insequitur formam in materia densa existentem. Ascensiuus, superna namq; Ascensiuus.
perpetuo motu repetere studet, veluti sibi proxima, & cognata. Solidatiuus, prima Solidatiuus.
planè intentione homogenea congregat, heterogenea verò segregat per accidens. 3. cœli. com. 74. & 2. de genera. com. 8. In vnum finem redigere atq; vnire, inquit, ipsius ignis est, disgregatio verò per accidens: congregat namq; similaria: id autem, quod alienum est, segregat, atq; à seipso separat. Ignis certè natura aurum ab alijs diuidit rebus, quæ ab illius virtute proprietateq; alienæ reputantur. Sic calor naturalis in cibum agens, similaria congregat, dissimilaria separat. Porrò, quæ congregantur, solidantur vtiq;, atq; firmitatem, confirmationemq; accipiunt. hac etiam ratione Distinctiuus vocatur, quippe, qui Distinctiuus.
vnum ab altero separet. Liquefactiuus, lapides sanè in æs igne soluuntur: igne ferrum Liquefactiuus.
gignitur, & domatur: igne cremato, cæmenta in tectis alligantur. Est etiam igni medica vis, pestilentiæ ignis suffitu abolentur, Empedocles, & Hyppocrates id monstrauerunt.
Incineratiuus, caloris namq; est excoquere, & defæcare materiam. Ignis ob sui motus ve- Incineratiuus
locitatem, formæ est pyramidalis. 3. cœli com. 69. satagitq; perpetuò suæ formæ conser- Ignis forma.
uandæ. com. 67. eiusdem libri. Ignis præterea, non est certè ignis in actu, nisi in calore, &
siccitate, quæ sunt in summo, 3. cœli com. 67. Ignis enim est superabundantia caliditatis, Quid sit ignis
sicut glacies frigiditatis, 2. de gen. com. 21. Amplius, igne excepto, cætera elementa putrescunt 4. meteo. com. 1. & 2. de anima. com. 97. Amplius, varia est ignis, atq; multiplex Ignis proprietates spiritui sancto aptantur.
inuisibilium rerum natura commoditas: cœlum in sole, & luna, alijsq; sideribus mira pulchritudine venustat: terram illuminat, atq; pariendi fœcunditatem præbet: reliqua quoq; elementa, atq; corpora tum quidem animata, tum verò inanimata protegit, animat, fouetq;. Magna ergo est ignis virtus, atq; dignitas: magna planè, quæ non immeritò spiritui sancto sit attribuenda. Ipse quippe est ignis calefactiuus per donum sapientiæ, accendit enim ad deum cognoscendum, amandumq;. Illuminatiuus per donum intellectus. Ignis siquidem in sua sphæra non videtur, sed in denso lucet: ita & spiritus sanctus in sua non cognoscebatur maiestate ob lucis suæ immensitatem: vbi verò rationali vnitus est Dona spiritus sancti per ignis proprietates ostenduntur.
creaturæ, extemplò emicuit illius gloriæ splendor, ac sanctitatis fulgor longè lateq; diffusus apparuit. Ascensiuus per donum concilij, ad euangelica profectò promouet consilia seruanda, vrgetq; ardua virtutum conscendere. Hoc autem agit diuinus ille ignis, vt

fluxis caducisq; rebus dimissis, antiquam nostram patriam repetere studeamus Solidat, atq; vnit per donum fortitudinis: distinguit verò per donum scientiæ: liquefacit autem per donum pietatis: Anima mea liquefacta est, ait Cant 5. vt dilectus meus locutus est mihi. Incineratiuus per donū timoris: timor enim domini exsiccat ossa, & in fauillam cineremq; reddit animam contemplantis. formæ est pyramidalis, quemadmodum & cor, ob motum, quo sursum semper agitur. Ignis in calore viuit, sicuti etiam spiritus diuinus sine amore consistere non potest: vtpote, quia ignitum eloquium suum vehementer hic est ille ignis, quem Ieremias 20. ferre non poterat: Et erat, inquit, ignis flammigerans in ossibus meis. hoc igne calefacta sunt corda illorum discipulorum euntium in Emaus: Nonnè cor nostrum, inquiunt, Lucæ 24 ardens erat in nobis? Hic ignis visus est Abrahæ in Genesi, quando suæ posteritatis præuidit extremam captiuitatem, non multò post illi euenturam. hic ignis apparuit Moysi Exod. 4. Et videbat quòd rubus arderet. Scribit autem Philo, in media illa flamma, deum esse conspectum. hic ignis Paulo ostensus est in Damascum proficiscenti: Et vidi inquit, super splendorem Solis lucem. hic ignis corda accendit Apostolorum pariter in eodem loco morantium. hunc ignem misit dominus in terram, eodem quoq; baptizare studuit, in spiritu & igni. Rectè ergo sapientissimus Mercurius loquitur, qui quidem deus ignis est. Quòd autem spiritus sanctus, deus sit & ignis, dixi.

(Ignis forma & vita.)

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Processio spiritus sancti est libera, & necessaria:

(Quid sit processio.) *Post textus elucidationem, ad Theologorum doctrinam accedamus, in primisq; quæramus, quid sit processio spiritus S. Processio est solennis egressio personarum maximè spectabilium, non sine quadam grauitatis festiuitate, suam præsentiam exhibentium, idq; cum magno populi applausu. Porrò, processio in diuinis emanatio quædam est ab altero per modum gignentis, aut inspirantis. De prima quidem legimus illud euangelij Ego à deo processi, & veni. De secunda verò. Spiritus qui à patre procedit. Quæ profectò prima est eiusdem spiritus processio: secunda autem, quando ferebatur super aquas. ad creaturarum enim formationem perficiendam, fabricandamq; egredi, quædam est diuina processio tertia, tum processio ipsius emicuit, cùm spiritualibus donis creaturam exornauerit:* (Iob.) *Spiritus namq; eius ornauit cœlos:* (Dauid.) *& illud Dauid: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. inter quæ planè ornamenta, illud maximum reputatur, quòd locutus sit per ora suorum, qui à seculo sunt, & prophetarum, & Apostolorum eius. Vltima verò sancti spiritus processio, in sanctificatione apparuit creaturarum, purgatione peccatorum peracta, per charitatem diffusam in cordibus nostris. Sed his omissis, primam tātùm prosequamur, quam diximus liberam esse, atq; necessariam.* (Principium S. spiritus est voluntas.) *Duæ autem in diuinis, vt paulò ante disputauimus, processiones numerantur: quarum altera, filio, altera verò spiritui sancto attribuitur. primæ, intellectus, seu memoria; secundæ, voluntas principium nominatur Sicut enim se habet memo-*
1. *ria ad verbum; ita absq; dubio voluntas ad amorem spiratum: sed memoria, vt memoria*
parens verbi est, authore August. 9. de trin. quemadmodum in primo libro dictum est:
2. *igitur voluntas parens est amoris spirati. Amplius, quod procedit, vt donum, & datum,*
à voluntate vtiq; procedat, necesse est: nam hæc sunt voluntatis opera: sed spiritus san-
3. *ctus procedit, vt donum: igitur per modum voluntatis. Amplius, diuina voluntas cùm*
liberalissima, tum fœcundissima sit, non potest non producere personam, suæ naturæ conformem, nempè spiritum sanctum, sicuti natura fœcundissima, filij personam: dilectio siquidem mutua, & reflexa nobilior est, maximè si communicata fuerit, ad boni certè

spectat

spectat naturam, seipsum communicare. Quòd si rebus ad extra suam deus communicat bonitatem; quantò magis ad intra, vbi est naturalis productio, & eadem naturæ conformitas? Non esset reuera vtriusq; sexus fœcunditate plenissimus, si altero partu careret. Adhuc, quicquid nobilitatis in creaturis inuenitur, emmentiori quodam modo deo est attribuendum, ne deo aliquid huiusmodi deesse videatur. sed duplex est modus producendi, quo natura vtitur in creaturis, naturæ scilicet & voluntatis: igitur in deo duplex est modus producendi plenissimus. Sanè, si natura fœcunda filium genuit, eadem omninò ratio esse videtur; vt voluntas fœcunda, personam pariat amoris. Adhuc, quemadmodum ab æterno omnia per verbum deus disposuit esse facienda; ita profectò, & per spiritum sanctum omnia esse sanctificanda. sed per filium omnia fecit: igitur per spiritum sanctum omnia nobis voluit, & donauit. hoc autem interest, inter creaturæ, ac spiritus sancti productionem; quòd illa à deo procedit per modum libertatis, non est tamen ratio volendi; spiritus verò sancti etsi per modum procedat libertatis, est nihilominus intrinseca, perfectissimaq; ratio & volendi, & donandi. Cæterùm, spiritus sancti processio nedum est libera, verùm etiam necessaria: non necessitate vtiq; violentiæ, quæ ex efficiente pendet, vel cogente: neq; necessitate indigentiæ, vtpote materiæ, & finis; sed immutabilitatis, & ineuitabilitatis. Quod enim producitur eiusdem substantiæ cum producente, si producens est necessarium, & productum. Item, voluntas perfectissima, circa obiectum perfectissimum, perfectissimè producit amorem obiecto æqualem, siue adæquatum, alioqui non sese perfectissimè erga obiectum haberet; sed interdum posset à recta ratione deficere. quod in deum cadere non potest, qui est sua rectitudo. obiectum autem cùm sit perfectissimum, nempè sua essentia, quoniam illud necessariò vult, amorem profectò illi æqualem necessariò producit: hæc autem est summa necessitas, hoc est, maxima libertas. necessitas namq; principij naturalis, vel est simpliciter prima in agendo, vel ab alio dependet, & determinatur: sed voluntatis non est esse ab alio, sed à seipsa, sicuti à seipsa est voluntas: igitur, & liberè vult, & voluntariè seipsam determinat. Quamuis enim intellectus, respectu eiusdem, prior sit voluntate; ipse tamen voluntatem non determinat; sed à seipsa voluntas terminatur. Quare, si quispiam capere possit, cur voluntas circa aliquod obiectum necessariò operetur, idq; à seipsa; is certè libertatem necessariam facilè percipiet, ac si naturam circa aliquod obiectum necessariò operantem videns, necessitatem naturalem intelligeret. Porrò, huiusmodi, non contradictionis, sed absolutam vocamus necessitatem, in qua simul libertas, & necessitas consistunt. libertas autem est actiuitas voluntatis. vnde August. in enchy: cap. 62. Neque ob id voluntas libera dicenda non est, qua sic volumus, vt non solùm miseri esse volumus, sed nec omninò esse possimus. Voluntas ergo, qua beatitudinem necessariò optamus, libera est, non coacta, quia liberè id appetit. Quòd si in nobis viget hæc libertas necessaria; quantò magis in deo, qui est sua libertas, atque seipso beatus? Sanè, qui sic habet quod decet, & expedit, vt hæc amittere nequeat, liberior est. Ex quo patet, quòd illud, quod procedit vt amor, liberè procedat; amore enim liberius est nihil: quoniam autem illud idem intrinsecum est, & non aliquod extrinsecum; necessariò quoq; procedat, necesse est: præter enim ea, quæ sunt intrinseca in diuinis, nihil aliud est necessarium. Itaq; spiritus sancti processionem liberam esse, atq; necessariam necessitate vtiq; immutabilitatis manifestum esse arbitror.

4. 5. Discrimen inter spiritus sancti & creaturarum productionem. 6. Necessitas qualis sit in productione spiritus sancti. August. Libertas est actiuitas voluntatis.

CAP. II.

Spiritum sanctum non produci liberè & necessariò.

Vod necessariò producitur, illud sanè nequaquam voluntate producitur. quia nimirum liberè non producitur: sed spiritus sanctus, quoniam persona est necessaria, necessariò producitur: non ergo voluntate, & liberè. potentia siquidem 1.

*siquidem rationales sunt ad opposita, vt refert philos. 9. met. Principium autem ad op-
posita potest producere, & non producere: at spiritus sanctus non potest non produci, si-
cuti non potest non esse: igitur, potentia ad opposita, qualis est voluntas, esse nequit spi-
ritus sancti productionis principium. Reuera, quod per voluntatem producitur, suæ co-
gnitioni præcognitum est: voluntas enim in agendo præsupponit intellectum. sed spiritus
sanctus non est præcognitus suæ productioni, alioqui exemplatus esset, & ideatus: ergo
2. quod prius. Amplius, voluntas est potentia operatiua non ergo est productiua; operatio
enim est actus immanens: igitur voluntas in diuinis est operatiua tantùm ad intra, quip-
pè, quæ habeat actum volendi, non autem alicuius productiua personæ, quæ suppositali-
ter distincta sit à producente. Sanè, si voluntas in creaturis, quæ à natura realiter di-
stinguitur, non est substantiæ producendæ principium, sed natura; quantò magis volun-
tas in diuinis, quæ à natura tantùmmodo ratione separatur? Voluntas igitur in diuinis
3. communicandæ substantiæ, personæq; producendæ principium esse non potest. Amplius,
voluntas, quatenus est voluntas, vnicam dicit perfectionem, reliquas verò aut virtuali-
ter, aut formaliter amplecti, sua non interest. sed essentiæ potiùs, quæ authore Damasce-
no, est omnium perfectionum pelagus infinitum: igitur, non est principium producendi:
vnica enim perfectio, quæ aliquibus aliis posterior est, omnium profectò aliarum nequit
esse perfectionum principium: alioqui principium formale, quo, formalis ipsius perfectio-
nis termino imperfectius esse videretur. Profectò, diuersi principiandi, producendiq;
modi, eidem nequeunt conuenire potentiæ: sed producere contingenter, & necessariò, mo-
di reputantur diuersi. Igitur, si diuina voluntas creaturas producit contingenter, non er-
go spiritum sanctum necessariò producit; vnius namq; potentiæ vnus est modus agendi.
Planè, sicut necessarium & contingens diuidunt ens in essendo; ita absq; dubio, & prin-
cipium in principiando. sed idem, atq; vnicum ens, necessarium & contingens, etiam quo
rumcunq; respectu esse non potest: nec ergo principium contingenter ac necessariò pro-
ducendi, vni ac eidem conuenire potest potentiæ. Reuera, eodem simpliciter indistincto
aliquid necessariò, circa obiectum necessariò volitum produci, aliquod verò contingen-
ter vt creatura, per necessariò volitum, est impossibile: ergo quod prius: nam principi-
um naturaliter producendi in deo, necessariò vtiq; producit, liberum verò, contingenter:
sed principia huiusmodi inter se distinguuntur: igitur liberè ac necessariò producendi
4. authoritas, eidem nequit conuenire principio. Amplius, aut voluntas diuina est naturæ
communicandæ principium, quatenus est absolutè voluntas: aut verò, vt infinita, & di-
uina. Non quidem primo modo: alioqui eundem in omnibus effectum haberet, quod pla-
nè in creaturis falsum esse constat, quibus diuina voluntas, suam naturam nequaquam cõ-
municat; voluntate tamen diuina conditæ consistunt: neq; etiam quatenus infinita, infini-
tas namq; intrinsecus modus est, atq; perfectionalis, seu perfectus, rei rationem non vari-
ans: idcirco nouam subire non potest rationem principiandi. Quare, si voluntas secun-
dùm quidem absolutam rationem, non est ratio naturæ substantialis communicandæ, nec
etiam quatenus est infinita, aut diuina, diuina siquidem deitate dicitur: ideo non volun-
tati, sed essentiæ potiùs conuenit principium producendi. Sanè, voluntas seposita essentia
non est totale, aut sufficiens spiritus sancti principium productiuum. etenim, totale pro
ductionis principium, formali ipsius termino posterius esse non potest. sed voluntas est
posterior essentia, quæ est formalis terminus spirationis actiuæ: igitur, ex se absolutè nõ
est producendæ, seu communicandæ personæ principium, sed essentia potiùs. Ergo spiri-
5. tus sanctus voluntate non producitur. Amplius, natura est vis insita rebus ex similibus
similia procreans. Sed spiritus sanctus, est similis producenti in natura: per naturam er-
go, & non per voluntatem producitur. Etenim, vnum, atq; idem simplicissimum, cuius-
modi est essentia diuina, distinctis productionibus communicari, est omninò impossibi-
le. sed essentia diuina tota simul filio communicatur per modum naturæ. nõ ergo spiritui*

Diuersi principiandi modi, eidem potentiæ non competunt.

sancto

ſancto communicari poteſt per modum voluntatis. Sanè, eſſentia diuina eſſe non poteſt actiuæ ſpirationis terminus: aut enim eſſet, vt in perſona, aut verò vt in ſeipſa, idq́; ſecundùm rationem ſui. non primum planè, alioqui eſſentia, vt in perſona, ſpiratione eſſet poſterior: neq; ſecundum, eſſentia enim ſecundùm ſe eſt indiſtincta, tribusq́; communis, atq; ita in tribus ſpirationem terminaret. igitur, non communicatur per voluntatem ſpi-
rantem. Adhuc, quod procedit in ſimilitudine naturæ in viuentibus, genitum dicitur, at- 6.
que natum, ſiue naſcens: ſed id, quod in diuinis eſt per modum amoris, in ſimilitudine procedit naturæ, alioqui à diuina natura reputaretur alienum, eſſetq́; proceſſio ad extra: igitur, ſpiritus ſanctus, etiamſi procedat per modum amoris, vim nihilominus obtinet naturæ potiùs, quàm voluntatis. Profectò, ad amoris rationem, ſimilitudo æquè ſpectare videtur, ac ad diuini verbi, authore Sapiente: Eccle. 13. Omne enim animal diligit ſibi ſimile. ſed modus producendi per naturam, non autem per voluntatem verbo conuenit: igitur eundem productionis modum, ſpiritui ſancto attribui debere, prorſus neceſſarium eſt. Sanctum itaq; ſpiritum non voluntate, ſed natura produci, manifeſtum eſſe arbitror.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

D primum, verum quidem eſt, neceſſitatem coactionis, libertati obſiſtere, 1.
atq; cum ea conſiſtere non poſſe, non autem neceſſitatem immutabilitatis, & exigentiæ, quæ eſt ſumma libertas, quemadmodum paulò ante dictum eſt. Ad confirmationem, voluntas eſt ad oppoſita, non tamen indifferenter cuiuſuis obiecti vel termini reſpectu: nam in diuinis, quæ ſunt ad intra prorſus neceſſaria ſunt, in quæ non cadit libertas contradictionis: libera autem eſt ibi, productio, atq; neceſſaria, quia diuina voluntas, ad perſonam illam producendam ſe liberè determinat: neceſſaria verò, quia quod producitur, non habet temporis, aut naturæ principium. Porrò, voluntas diuina, non inſtar alicuius artificiati, ad intra ſpiritum ſanctum producit, ſed inſtar potiùs amoris ſubſiſtentis. Quare, quod ſic per voluntatem producitur, non opus eſt, per proprium actum eſſe præcognitum, ſed extrinſeca tantùm. Sanè, ſpiritus ſanctus à ſuis producentibus præcognitus eſſe non poteſt. id namq; ſi abſtractiuè fieret, non parum diuinæ derogaretur perfectioni: abſtractiua enim cognitio imperfecta eſt, ideo, deo conuenire non poteſt. neq; etiam intuitiuè, alioqui vt exemplatus haberetur, atq; ideatus, ſuæ quoq; adhuc productioni præexiſteret: omne enim diuinum in-
tuitiuè cognitum, cognitioni ſui intuitiuæ coexiſtit. Ad 2. negatur conſequentia: voluntas 2.
namq; nedum eſt operatiua, verùm etiam ſuæ operationis productiua, atq; elicitiua, quæ quidem operatio eſt amor, vel velle, & aliquando nolle. Quamobrem diuina voluntas nedum operationem habet, quæ eſt velle, quæ, inquam, producta non eſt; verùm etiam ad intra, amorem non quidem inhærentem, ſed ſubſiſtentem producit, qui vtiq; eſt ſpiritus ſanctus. Ad confirmationem, negatur conſequentia: voluntas enim diuina eiuſdem planè cum humana rationis non eſt, neq; vniuoca appellatur: propterea rationes illæ nihil
virium habere poſſunt. Ad 3. negatur antecedens: nam voluntas, ob realem, quam habet 3.
cum eſſentia, identitatem, ex ſua certè ratione formali, omnem prorſus perfectionem ſimiliter continet. ex quo patet principium eſſe tum perſonæ communicandæ, tum etiam perfectionum ſimpliciter omnium. Ad confirmationem dico, verum quidem eſſe in creaturis liberè, & naturaliter producere, diuerſos eſſe producendi modos: in deo autem, minimè. habent ſiquidem ordinem ad diuerſa obiecta, neceſſitas vtiq; eſt producendi, ad infinitum obiectum, contingenter verò, ad finitum. Eadem quoq; facilitate, ſecunda ſoluitur confirmatio: in diuinis namq; vnum tantùmmodo eſt principium neceſſarium;

Neceſsitas immutabilitatis eſt ſumma libertas.

Spiritus ſancti eſt libera, & neceſſaria productio.

Amor eſt operatio productiua.

Producere neceſſariò & liberè ad diuerſa obiecta.

nempe diuina essentia, quæ cum memoria filium, cum voluntate verò, spiritum sanctum
producit: hæc autem respectu extrinseci obiecti con ingenter se habet, neq; ex hoc in de-
um aliqua cadit distinctio seu diuersitas, quippe, cùm nulla sit in producente, sed in pro-
4. ductis mutatio. Ad 4 Respondeo, voluntatem, principium esse producendi, quatenus
diuina est, & infinita. Porrò, infinitas, eius scilicet, cui voluntas conuenit, rationem non
variat: productionis autem necessitas, tum ex voluntatis, tum etiam ex obiecti prouenit
infinitate: vnum autem sine altero, ad hanc necessitatem non sufficit: sed ambo sint, ne-
cesse est. voluntas enim infinita, non potest non esse recta, neq; potest non esse in actu,
alioqui esset potentialis. In actu ergo recto, necessariò semper existit. Illius autem volun
tatis obiectum primum, est diuina essentia: diuina ergo voluntas in actu recto existens,
semper vult obiectum, quod ex se est appetendum Vnde, sicut ex necessitate principium
est volendi; ita planè amoris subsistentis, communicandi. Itaq;, infinita voluntas, habens
obiectum præsens atq; perfectissimum, vult quidem bonum illud, eiusdemq; spirat amo-
rem. Ad confirmationem, patet solutio: voluntas namq; sine essentia non est principium
producendi, neq; vicissim, sine voluntate, ipsa quoq; essentia amorem subsistentem, & in-
finitum produceret. voluntas ergo diuina ex sua propria, formaliq; ratione infinita est:
5. diuina verò, diuinitate, ob primam planè perfectionem diuinam. Ad 5. spiritus sanctus
ob naturæ idemptitatem, patri in natura similis esse dicitur, non autem ex vi suæ produ-
ctionis: idcirco patris imago non vocatur, quemadmodum in primo dixi, cùm de patris
imagine disputarem. Ad confirmationem dico, maiorem veritatem in his habere, quæ
per productionem esse simpliciter recipiunt: quod profectò spiritui sancto conuenire
non potest, qui non accipit esse post non esse simpliciter. Ad 2. confirmationem negatur
antecedens, & ad probationem respondeo, quòd essentia secundum se, productionem ter-
minet: quæ, quamuis semper sit in tribus personis; ipsa tamen non quatenus est in personis,
6. productionem terminat. Ad 6 Quoniam quidquid in diuinis est, vnum est cum diuina
natura hac de causa, ex parte huiusmodi vnitatis propria cuiusq; processionis ratio acci-
pi non potest. Reliquum est, vt secundùm vnius ad aliam personæ processionem atten-
datur propria ratio producendi. Porrò, spiritus sanctus, quoniam per modum amoris
procedit, quamuis naturam habeat eandem, natus tamen non dicitur. Ad confirmatio-
nem dico, similitudinem alio modo ad verbum spectare, alio autem ad amorem. ad ver-
bum quidem spectat, quatenus scilicet quædam est rei intellectæ similitudo, sicuti geni-
tum similitudo est generantis: ad amorem verò, quatenus ipsa similitudo sit principium
amandi. Ex hoc autem non sequitur amorem esse genitum, sed genitum potiùs esse prin-
cipium amoris: cæterùm, quia in creaturis, naturæ communicatio, per generationem tri-
buitur: Deum autem ex creaturis nominare consueuimus: processio verò, quia generatio
non dicitur, sine quodammodo proprio nomine manet, quanquam spirationem nonnulli
appellent, quòd scilicet spiritus sit processio. Quomodo ergo voluntas sit principium spi-
ritus sancti; dixisse me puto.

Voluntas infinita in actu recto semper existit.

Spiritus non dicitur imago

Quare spiritus non dicitur natus.

CAP. IIII.

Spiritum sanctum à Patre Filioq. procedere.

Spiritus sanctus procedit à filio.

Ioan.

ON parua extitit inter antiquos sapientes, de hoc negocio controuersia, quam ipse adducere tentabo, rei veritate primùm ostensa, nempè Spiritum sanctum nedum à Patre, verùm etiam à filio procedere: sic enim diuinus tubicinat Euangelista, Ioan: 16. Cùm venerit Paracletus (inquit) quem ego mittam vobis à Patre. Profectò, filius authoritatem non haberet mittendi, si ab eo Spiritus sanctus non procederet. Et iterum: A semetipso non loquetur, sed

 De ſpiritu ſancto.

tur, ſed quæcunq; audiet loquetur, & de meo accipiet. Semper itaq; audiet Spiritus S.
inquit Auguſt: in Ioan. 16. tract. 91. quia ſemper ſcit : hoc eſt enim illi audire, quod Auguſt.
ſcire: & ſcire illi hoc eſt, quod eſſe. ab illo igitur audiuit, à quo eſt: ab illo eſt, à quo pro-
cedit. Non vos eſtis qui loquimini, ait Matth. 10. ſed Spiritus patris veſtri, qui loquitur
in vobis. Et Paulus ad Galath. 4. Miſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra, claman-
tem Abba Pater. Non duo tamen, ſed vnus eſt ſpiritus; quia vna fides, vnus ſpiritus, v-
num baptiſma. Iterum autem vocatur ſpiritus Chriſti, Rom: 8. Qui ſpiritum Chriſti non Spiritus ſanct.
habet. Cur ergo non credamus, quòd etiam de filio procedat, cùm eius ſpiritus dicatur, vocatur ſpiri-
& ſit? Plane, ſi ab eo non procederet, non diceretur Ioan 20. Inſufflans ait : Accipite tus Chriſti.
Spiritum ſanctum. Quid enim aliud ſignificauit illa inſufflatio, niſi quod procedat ſpi-
ritus ſanctus etiam de ipſo? Lucæ 8. Noui ex me virtutem exiiſſe : virtutis nomine ſpi- Vocatur etiã
ritum ſanctum intelligens, quemadmodum dictum eſt Mariæ: Et virtus altiſſimi ob- virtus Chriſti
umbrabit tibi. Lucæ 1. & Actor: 1. Donec induamini virtute ex alto. Et virtus de illo
exibat, & ſanabat omnes. Si ergo de patre, & filio procedit ſpiritus ſanctus; cur filius
dixit, de patre procedere; quia vtrq; ſolet ad patrem referre, quod ipſius eſt? vnde eſt
illud Ioan: 7. Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me. A quo enim habet filius
vt ſit Deus, eſt ſiquidem Deus de Deo; ab eo habet vtiq;, vt ab eo procedat ſpiritus S.
ac per hoc ſpiritus ſanctus, vt etiam de filio procedat, ſicut procedit de patre, ab ipſo
habet patre. Quam ob cauſam, non dicitur natus, ſed potiùs procedere ſpiritus ſanctus: Quare non di
nam ſi filius diceretur; amborum vtiq; filius diceretur, quod abſurdiſſimum eſt : fili- citur natus.
us quippè nullus eſt duorum, niſi patris & matris : ſed hæc in diuinis inueniri non poſ-
ſunt: itaq; Spiritus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad ſanctifican- Spiritus ſan-
dam creaturam; ſed ſimul de vtroq; procedit, quamuis hoc filio pater dederit. Neque ctus non pro-
enim poſſumus dicere, quòd non ſit vita ſpiritus ſanctus, cùm vita ſit pater, vita ſit fi- cedit de patre
lius : atq; ideo ſicut pater cùm habeat vitam in ſemetipſo, dedit & filio habere vitam in filium.
in ſemet ipſo; ſic ei dedit vitam procedere de illo, ſicut procedit & de ſeipſo. Aſſenti-
tur & his Baſilius lib: 2. contra Eunomium : Non eſt, inquit, aliquid in rebus, quod fi- Baſilius.
lio inſit, & à patre ſit alienum Omnia (ait) mea, tua ſunt, & tua mea : quomodo ergo
ſpiritus cauſam, & originem, quidam vnigenito ſoli attribuit, & ad eius accuſandam Spiritus ſan-
naturam, huius creationem accipit? amborum enim, id eſt patris, ac filij ſpiritum eſſe, ctus non eſt
Paulus apertè demonſtrat Vos (inquit) non accepiſtis Cor: 1. 2. ſpiritum huius mundi; creatura.
ſed ſpiritum qui ex Deo eſt. Et ad Rom: 8. vocat ſpiritum Chriſti: Si quis ſpiritum Chri-
ſti non habet, hic non eſt eius. Non ergo fas eſt nobis conſeruum, aut creaturam dicere,
qui in diuina & beata trinitate numeratur. Hoc idem proteſtatur Athanaſius in ſym- Athanaſius.
bolo : Spiritus ſanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus; ſed proce-
dens. Didymus etiam in lib: de ſpiritu ſancto, ſpiritum ſanctum à filio procedere, cla- Didymus.
riſſimè docet, expones illud Euangelij : Non enim loquetur à ſemetipſo, hoc eſt, non ſi-
ne me, & ſine meo, & patris arbitrio; quia inſeparabilis eſt à me, & à patris volunta-
te; quia ex ſe non eſt, ſed ex patre, & me eſt : hoc enim ipſum, quod ſubſiſtit, & loqui-
tur, à patre, & à me illi eſt. Item, ſpiritus ſanctus, qui eſt ſpiritus veritatis & ſapien-
tiæ, non poteſt audire à filio loquente, quæ neſcit; cùm hoc ipſum ſit, quod profertur à
filio, id eſt, procedens deus de deo : Spiritus veritatis, procedens à veritate: conſolator
manans ex conſolatione. Amplius, Cyrillus eiuſdem quoq; eſt ſententiæ in epiſtola ad Cyrillus.
Neſtorium : Spiritus, inquit, intelligitur per ſe, ſecundùm quod ſpiritus eſt, & non fi-
lius; ſed tamen non eſt alienus ab eo : ſpiritus enim veritatis nominatur, & profluit ab
eo, ſicut ex Deo patre. Et lib: 6. de Trinit : verbi autem dicitur ſpiritus ſanctus, quia
ex eo procedit ſcilicet. Eandem quoque Chryſoſt. imitatur doctrinam in quadam ho- Chryſoſt.
mil. de expoſitione ſymboli : Iſte eſt, inquit, Spiritus procedens de patre & filio, qui
diuidit dona propria, vt vult. Et in alia iterum homil: Credendum eſt ſpiritum ſanctum

patris esse, & filij. Istum Spiritum sanctum dicimus patri & filio coaequalem, & proce-
Hieronymus. *dentem de patre, & filio. Suffragatur nobis diuus Hieronymus in symbolo ad Ruffinũ:*
Sicut enim vnus dicitur pater, & alius non est pater: & vnus dicitur vnigenitus filius,
& alius vnigenitus filius non est; ita & spiritus sanctus vnus est, qui de vtroq; proce-
Ambrosius. *dit, ac cuncta sanctificat. Hoc idem diuus confirmat Ambrosius, lib: 1. de Spiritu san-*
cto cap: 10. Spiritus sanctus, inquit, cùm procedat à patre & filio, non separatur à pa-
tre, non separatur à filio. Itaq; omnes propemodum tum Graeci, cùm etiam Latini the-
ologiae principes praeclarissimi, spiritum sanctum à patre filioq; procedere, clarissimè
doctissimèq; ostendunt. Quam planè rei, fideiq; veritatem, non paruis etiam rationibus
Prima ratio. *astruere firmareq; valemus: quarum vna talis est, suppositum perfectissimum, habens*
principium productiuum, sub alia quidem prioritatis ratione, quod sanè acceptum nõ
est, per productionem huiusmodi principio adaequatam; illud profectò suppositum, se-
cundùm principij naturam, virtutem habet producendi: sed filius in diuinis, eandem
habet cum patre essentiam atq; voluntatem, quae simul vnum sunt spiritus sancti produ-
cendi principium; sub alia tantùmmodo prioritatis ratione, vtpote, quòd omnia habet
à patre. nec illud habet per productionem illi adaequatam principio: nam filius non
procedit per modum voluntatis igitur filius potest producere spiritum sanctum, secun-
dùm principium, quod à patre accepit. si potest, ergo producit: nam in diuinis ad in-
tra, potentia non distat ab actu: siquidem in perpetuis non differunt esse, & posse. Am-
2. *plius, in quocunque sunt principia productiua, secundùm esse quidem ordinata, in ope-*
rando planè eundem ordinem habebunt; modò quodlibet illorum, eandem habeat per-
fectè operandi virtutem: id autem dixerim, ob formam substantialem, quae in creatu-
ris, accidentali certè forma prior est secundùm esse: accidentalis verò, prior est in ope-
rando; quod planè nonnullam formae substantialis imperfectionem indicat, quae statim
nequit in actum exire, si priùs non praecesserit actio accidentaliter dispositiua. Sed pa-
Pater habet duo principia productiua. *ter habet duo principia perfectissimè productiua, memoriae, voluntatisq; foecundita-*
tem scilicet. altera autem, puta memoriae foecunditas, ordine saltem originis, volunta-
tis foecunditatem praecedit, primòq; patri conuenit, quatenus pater est: in illo ergo pri-
ori, planum est, filium principium habere spirandi, à patre vtiq; sibi communicatum.
igitur secundùm illud scilicet principium, authoritas sibi competit spiritus sancti produ-
3. *cendi. Amplius, quemadmodum tres personae in his, quae sunt ad extra, eiusdem habẽt*
principij potestatem, vnaq; sine altera producere nequit; ita planè, quoniam pater &
filius, idem habent spiritus sancti producendi principium; vnus certè sine altero non
4. *producit: ab vtroq; ergo spiritus sanctus procedit. Item, si spiritus sanctus à filio non*
procederet, destrueretur in diuinis summa perfectaq; germanitas; quippè cùm filij, ad
spiritum sanctum, & eiusdem ad filium, nulla esset cognationis necessitudo: sed hoc est
absurdissimum, ne dicam impiissimum: igitur quod priùs. Itaq; intellectus, & volun-
tas, cùm in patre sint perfectè actiua, ordinem certè quẽdam habent; quia nimirum in-
tellectus foecunditas, aliquo modo priùs actum habet, quàm foecunditas voluntatis. in
illo ergo signo originis, in quo voluntatis actu pater producit: idem prorsus est in patre
Idem principium productiuum in patre & filio. *filioq; principium productiuum: proinde eadem productione, spiritum sanctum, filium*
cum patre producere, omnino tenendum, approbandumq; esse fatemur. Sanè, in illo pri-
ori communicatur genito omnis perfectio diuina, & ex consequenti voluntas. habet er-
5. *go tunc voluntatem, vt priorem producto per actum voluntatis; quia nimirum per a-*
ctum modumq; voluntatis, nondum aliqua intelligitur perfecta productio: id autem pa-
tet ex potentiarum ordine: sicut enim voluntas in operando praesupponere intellectum
dicitur; ita absq; dubio in producendo. Actus praeterea primi in aliquo ordinem habẽ-
tes, si vterq;, vt dixi, perfectè operetur; in suis certè actibus eliciendis, similem habe-
ant ordinem, omnibus planè modis, necesse est. Caeterùm, quòd obiectum per actum
intellectus

intellectus præsens fiat; hoc certè necessarium est, ob potentiarum ordinem: nam obiectum secundùm seipsum sufficienter præsens esse potest voluntati; sicuti essentia diuina beatorum voluntati, nec alio modo opus est, vt præsens fiat. solum ergo, vt mihi videri videor, ex potentiarum ordine intellectio præcedit. Quare, si per impossibile aliquis sine intellectu voluntatem haberet; posset vtiq; velle non cognitum, obiectiq; volitionem, absq; cognitionis adminiculo, & ponere, & conseruare. itaq;, ex potentiarum solùmmodo ordine illa prioritatis ratio procedere videtur, quamuis alij aliter sentiant.

Amplius, quoniam filius procedit per modum intellectus, vt verbum: spiritus autem sanctus per modum voluntatis, vt amor: amor vtiq; à verbo procedat, necesse est. amamus enim, quod mente conceptum apprehendimus. Ex quo patet, spiritum sanctum 6.
à filio procedere. Adhuc, ipse rerum ordo hoc docet, persuadetq;: ab vno namq; plura, sine ordine, nisi fortassis in his, quæ materialiter differunt, proficisci, est certè impossibile: faber enim ærarius multa cudit vasa, ab inuicem quidem distincta; nullum tamen ad inuicem ordinem habentia. at in rebus, quibus non sola inest materialis distinctio, aliquis in multitudine ordo productorum semper habetur: vnde & in creaturarũ ordine, pulcherrimus diuinæ sapientiæ ordo quam maximè apparet Quam ob causam, si à patris persona, duæ procedunt personæ, filij, & spiritus sancti scilicet; eorum ad inuicem aliquem esse ordinem, opus est. is autẽ est ordo naturæ, quo alius ex alio fit. Quare, si filius & spiritus sanctus sic procedant à patre, vt neuter eorum ab alio procedat; materialem profectò illis distinctionem attribuemus, quod est falsum. 7.

Spiritus sanctus si nõ procedit à filio, materialis distinctio in eis inueniretur.

Adhuc etiam, secundùm aliquorum sententiam, filius, & spiritus sanctus, oppositis relationibus adinuicem referuntur, quæ profectò originis tantùmmodo sunt. Porrò, oppositæ relationes originis, & secundùm principium, & secundùm quod est à principio, intelligendæ sunt. 8.
Quamobrem, aut filium à spiritu sancto, aut spiritum sanctum à filio procedere, necesse est: sed primum approbat nemo: reliquum est ergo, vt secundum approbemus. quod omnes propemodum verè summèq; sapientes approbarunt; nempè spiritum sanctum, à patre filioq; procedere. Quomodo ergo spiritus sanctus à patre filioq; procedat, dixi.

CAP. V.

Spiritum sanctum à patre tantùm, & non à filio procedere.

SPiratio passiua in diuinis, vni tantùm conuenit personæ: igitur & actiua. valet consequentia: vtraq; enim eiusdem perfectionis, eiusdemq; incommunicabilitatis esse videtur. Quare ex vna tãtùm persona spiritus sanctus procedit, nempè ex persona patris; ex filij autem persona nequaquam. Sanè, quemadmodum in nobis dilectio, ex verbo non procedit, quippè, cũ notitia, volitionis respectu, causalitatem non habeat; ita profectò in prothotipo. Adde, quòd spiritus sanctus perfectè procedit à patre: superuacaneum ergo esset, si à filio procederet; quod in diuinis inueniri non potest. Insuper, spiritus sanctus, etiamsi à filio non procederet; ab eo nihilominus distingueretur, vt postea dicemus: in perpetuis autem non differunt esse & posse, 3. phys. multò ergo minus in diuinis. igitur spiritus S. à filio distinguitur, etiamsi ab eo non existat. 1.

Amplius, à duobus idem produci principijs, siue producentibus æquè sufficientibus, atq; efficacibus, est prorsus impossibile; posset enim ab vno, altero non existente, produci: sed spiritus sanctus à patre producitur, veluti à sufficientissimo producente: non ergo opus est, vt à filio producatur. 2.
Adhuc, quod productum est, iterum produci non potest: sed pater in primo signo originis 3.

producit

sancto. producit spiritum sanctum; vtpote, habens plenissimam voluntatis fœcunditatem, quod est spiritus sancti producendi principium. in secundo ergo signo ipsum spiritum, filius producere non potest. Præterea, si pater & filius simul spiritum sanctum producunt,
4. inter eos sanè maior, quàm inter spiritum & filium germanitas esse videretur; simul enim spirarent, ac proinde maiorem cognationem similitudinemque haberent: sed consequentia est falsa; alioqui in diuinis non esset summa perfectaque æqualitas, quod in priore libro confutauimus: igitur spiritus sanctus à patre simul filioque non procedit. Item,
5. Græcorum est sententia, spiritum sanctum à patre tantùmmodo procedere: ergo quod
Damascenus. priùs. sic enim Damascenus lib. 1. cap: 7. docere videtur: A patre, inquit, procedentem, & in filio quiescentem spiritum sanctum dicimus. Et 8. cap. Spiritum sanctum dicimus ex patre, ex filio non dicimus. Et in epistola de Trisagio ad Iordanem: Spiritus sanctus ex patre quidem est, non autem ex filio; sed spiritus oris dei: spiritum ergo sanctum à
6. patre tantùm procedere, Damascenus apertè docet. Iterum, nihil certè pro fidei articulo habendum, atque suscipiendum est; nisi illud diuinis literis astrui firmarique possit: Nō
Dionysius. est, inquit Dionysius Areopagita, audendum dicere aliquid, de substantiali diuinitate, præter ea, quæ diuinitus nobis in sacris literis sunt expressa: sed diuina eloquia hoc tantùm protestantur, spiritum sanctum à patre solùm procedere, quemadmodum Ioan. 15.
Spiritus qui à patre procedit scribit: Spiritus veritatis, ait, qui à patre procedit. ergo quod priùs. Symbolum etiam Constantinopolitanæ Synodi, hoc ipsum protestari videtur: Credimus, inquit, in spiritum sanctum, dominum, & viuificantem, & ex patre procedentem, cum patre & filio
Beatus Andr. adorandum, & glorificandum. In eadem quoque sententia fuisse videtur beatus Andreas, qui ait, spiritum à patre procedere, & in filio manere. In Symbolo quoque, quod transcribi fecit Leo tertius, idem omnino dogma apparet: Et in spiritum sanctum, ex patre procedentem. Igitur spiritus sanctus ex filio non procedit.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. Spiratio actiua non constituit personam. D primum, negatur consequentia: nam etsi distinctis productionibus idem produci non possit, nec etiam plura supposita, eadem productione; plura tamen supposita, possunt idem suppositum eadem productione producere. non ergo sequitur; quòd si spiratio passiua sit in vna persona, actiuā quoque in vna tantùm inueniri. similitudo præterea neganda est: nam spiratio actiua, non est alicuius propria personæ, aut eiusdem constitutiua: idcirco non est simile, sicuti de aliis, quæ proprias personas constituunt. Ad primam confirmationem, negatur similitudo: verbo enim nostro, voluntas, principium amoris productiuum, nequaquam nobis cōmunicatur; quia eadem natura, cum mente non communicatur: ideo nec libertas formaliter, & simpliciter, sicuti in diuinis. Dices, intellectus in filio non est productiuus: nec ergo voluntas: paris siquidem potentiæ esse videntur. Negatur iterum similitudo: filius enim intellectum accipit per productionem adæquatam, non autem voluntatem. Ad confirmationem: si pater sufficit ad producendum, ociosa esse videtur filij cooperatio. Dico, non esse ociosam filij spirationem, nec patris insufficientem, sed rei necessitate hoc fieri: pater namque filio communicat voluntatem, quæ est spirandi principium, quod planè, quoniam vnum est in vtroque, ex vtroque vtique procedat, necesse est. Ad aliam confirmationem dico, spiritum sanctum à filio personaliter distingui, ob id certè; quòd vnius origo, ab alterius origine distinguatur: originis autem differentia huiusmodi est, filium à solo patre esse scilicet; sanctum verò spiritum à patre & filio. Ad 2 Maiorem
2. veram esse dicimus, vbi principia productiua, & distincta sunt, & distinctæ productiones: sed in diuinis hæc inueniri non possunt: nam etsi pater, & filius personaliter distinguan-

stinguantur, vnum sunt tamen spiritus sancti principium. Ad 3. Maior vera est in du-
rationis ordine, vbi præteritum inuenitur; non autem in ordine originis, vbi eadem acti- 3.
ua productio. Ad 4 negatur consequentia: germanitas enim in diuinis, penes consub- 4.
stantialitatem attenditur: quæ sanè, quoniam vna eademq; est in tribus, nulla potest in
in ipsis esse germanitatis dissentio. Ad 5. si de voluntate, & non de spiritu sancto Da- 5.
mascenus loquatur; tunc sensus esset: Voluntas, quæ est principium spirandi, à patre, est
in filium; pater siquidem eam filio communicat, quiescitq; in filio, vt potè, quæ sub ratione
secundi principij, nemini amplius communicetur. hoc etiam modo intelligendum est id,
quod nonnulli affirmant spiritum sanctum à patre procedere per filium: per filium, in- Spiritus à patre per filium
quam, non sicut per principium productiuum, aut sicut per instrumentum, aut causam
mediam; sed per suppositum potiùs, cui eandem dedit virtutem productiuam: principi-
um namq; productiuum, est formaliter in producente; filius autem non est formaliter
in patre. Denique, si spiritus sanctus à patre per filium, quasi per instrumentum, aut a-
liquid huiusmodi esset; profectò non æquè perfectè ab vtroq; procederet. Quamobrem,
si Græcorum sapientes id velint dicere, spiritum sanctum à patre procedere, authori- Græci quomodo intelligendi.
tatem ei attribuentes; rectè quidem: sin verò omninò negent, à filio procedere; perpe-
ràm sentiunt. Ad 6. dico, nos ex Ecclesiæ consuetudine, Apostolorumq; traditione mul- 6.
ta didicisse, quæ in scripturis expresse non habentur: Adhuc, inquit, habeo multa di-
cere, quæ non potestis portare modò; sed cùm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos
omnem varitatem. Diuersis ergo temporibus Ecclesia multa edidit, idq; spiritus sancti
oraculo, quæ in scripturis non habentur. Ad authoritatem Dionysii respondeo, verum esse,
nihil nos pro Dei maiestate loqui debere, quod sanctarum scripturarum authoritate sta-
biliri, firmariq; non possit. Porrò, Spiritum sanctum à filio procedere, etsi expressè
non habeatur; tamen ex scripturarum sensu elici potest, quemadmodum paulò ante
disputando demonstrauimus. Ad illud de Concilio Constantinopolitano dico, nihil no-
ui de Spiritus sancti productione ordinatum fuisse, nisi id tantùm, quod in Nicæno de- Conc. Nicæn
cretum fuisse constat. sic enim loquitur Calcedonensis Synodi decretum: Illi, inquit, qui
fuerunt congregati in Concilio Constantinopolitano, doctrinam de spiritu sancto tradi- Concil. Constantinopol.
derunt: non quòd minus esset in præcedentibus, qui apud Nicæam congregati sunt,
inserentes, sed intellectum earum declarantes. Quoniam igitur eo tempore, nondum ex-
ortus fuerat huiusmodi error, de spiritus sancti productione; necessarium esse arbitrati
non sunt, vt explicitè sancti spiritus à filio processio poneretur: insurgente verò postmo-
dum huiusmodi hæresi, ex authoritate Romani Pontificis decretum editum est, quod hu-
iusmodi errorem confutauit. Ad illud beati Andreæ, & in filio quiescentem, dicimus, Andreas.
id non excludere, quin etiā spiritus sanctus à filio procedat: nam & filius in patre ma-
nere dicitur, quamuis ab eo procedat. Itaq;, spiritus sanctus in filio quiescit, tùm quia, Quomodo spiritus S. quiescit in filio.
veluti amor amantis quiescit in amato, tùm etiam ob humanæ naturæ gratiam, de qua
Ioan. 1. loquitur: Super quem videris spiritum sanctum descendentem, & manentem su- Symbolum
per eum, hic est, qui baptizat. Postremò, quod de symbolo à Leone tertio adducitur, e- Ioannis.
adem facilitate soluitur, qua & superiora soluta sunt: omnia enim hæc, atq; his simi-
lia, id profectò ostendere, atq; docere conantur, nempè spiritum sanctum à patre qui-
dem authoritate quadam peculiari procedere, vt potè, qui ab aliquo non mutuet, idem-
pticè verò ab vtroque, à patre & filio scilicet. sed de hoc satis.

DIGRESSIONIS TERTIAE CAP. I.

Filius à Spiritu sancto, filiatione distinguitur, à quo distingueretur, etiam si ab ipso non procederet.

De spiritu sancto.
Rationes.

1. Filium in diuinis à spiritu sancto, filiatione distingui latissimè patet: quo sa-
nè filius in esse personali constituitur; eo certè ab alio supposito secernitur:
idem siquidem est principium alicuius constituendi, & eiusdem ab alijs di-
stinguendi: sed filiatio in esse suppositali, filium constituit: eadem ergo eũ
2. omninò ab alio seiunget, separabitq; supposito. Amplius, si aliquo modo priùs est fili-
us, quàm spiret spiritum sanctum; absque dubio in esse suppositali spiratione constitui
non potest; alioqui priùs esset filius, quàm suppositum, quod est falsum. filiatione er-
3. go non spiratione, filius à spiritu sancto distinguitur. Adhuc, si spiratio actiua, filium
in esse constituit personali, saltem in ordine ad Spiritum sanctum, & ab eodem distin-
guit; pari quoque ratione, & patrem constituet, & distinguet, quod planè est impossi-
bile: vna siquidem respectu spiritus producendi persona esse videretur, non duæ: vtro-
bique enim eadem esset actiua spiratio: sed tunc non tertia, sed secunda potiùs in diui-
nis persona spiritus sanctus diceretur. Item, per idem, in seipso indistinctum aliquid es-
4. se dicimus, per quod etiam ab alio distinguitur: sed filius est vnica persona indistincta,
idq; filiatione: eadem ergo non solùm à patre, sed etiam à spiritu sancto distinguitur.
Sanè, vnica est in filio proprietas & constitutiua, & distinctiua, filiatio scilicet, qua &
à patre, & à spiritu sancto distinguitur. Si ergo spiratione, non autem filiatione id ei cō-
peteret; duplex planè in ipso proprietas inueniretur: altera quidem constitutiua, altera
5. verò distinctiua, quod in rem simplicissimam cadere non potest. Amplius, id, quod
suppositum consequitur constitutum, ab altero ipsum secernere, siue primò distinguere
nequit: quemadmodum in homine apertè cernimus, quem profectò non risibile à brutis
primò, sed rationale, separat: in esse namque specifico, non risibilitate, sed rationalitate,
seu ratione constituitur. sed spiratio, suppositum filij constitutum consequitur, non con-
stituit: non ergo virtutem habet distinguendi, separandiq;, quippe, quæ vim non habeat
suppositi constituendi. Itaq; filiatione, non autem spiratione filius à spiritu sancto distin-
guitur. vnde, si fas est dicere, si spiritus sanctus à filio non procederet; adhuc tamen ab
ipso distingueretur. Sanè, dum primum formale alicuius rei constitutiuum manet, per-
seuerat etiam eius distinctio: sed filiatio, filij constitutiua permanet, saltem in esse intel-
lectuali; & eius etiam distinctio permanebit: nam amoto posteriori, non tollitur prius
secundùm intellectum: igitur, filij distinctio, qua à spiritu sancto distinguitur, stat, e-
tiamsi ab eo spiritus sanctus non procederet, si fas sit ita nos loqui. Sed dices, si hæc ita
se habeant; pari quoque ratione à patre distingueretur, quamuis ab eo non procederet,
quod planè impossibile esse constat: esset enim spiritus sanctus, etiamsi ab aliquo non
spiraretur. Respondeo, eodem modo à patre, sicut à filio distingui posse, si proprietates
personarum constitutiuæ absolutè considerentur: pater enim paternitate, non spiratio-
ne in esse constituitur personali. si ergo per impossibile, spiritus sanctus à filio tantùm
6. procederet; à patre, vt dixi, distingueretur. Amplius, quod duabus certè differentiis
à quopiam alio secernitur, quarum vna est prior, altera verò posterior: si posterior au-
feratur; manet vtiq; prior immobilis. sed filius, primò à spiritu sancto filiatione distin-
guitur, deinde spiratione: amota igitur spiratione, adhuc in suo robore permanet filia-
7. tio, qua à spiritu sancto distinguatur. Adhuc, vbi est absoluta, atque perfecta, deniq;
formalis principiorum distinctio, quorum vtrumq; est sufficiens, atq; perfectum, respe-
ctu suæ productionis principium; alterum planè ab altero ex suæ productionis virtute
secernitur, atq; distinguitur. Sed filius producitur per modum naturæ, spiritus autem
sanctus per modum voluntatis: sunt ergo distinctæ productiones, atq; distincta produ-
8. cta, etiam si vnum ab altero non procedat. Singulæ præterea productiones suis terminis
esse completum, atq; totale largiuntur: duabus enim totalibus productionibus non sub-
ordinatis, neq; eiusdem rationis, vtpotè quia vna est naturalis, alia verò libera, esse com-
pletum, atq; absolutum eidem communicari non potest. Quum ergo hæ in diuinis produ-

Filius distinguitur à spiritu S. etiamsi ab illo non procederet,

Obiectio.

Solutio.

ctiones habeantur, & sint, vt antea ostendi; rationi omninò consentaneum esse videtur,
vt suis productionibus distinguantur. Dicis, si filius in diuinis non spiraret; proculdubio, Obiectio:
non distinctæ, sed confusæ essent productiones: & ipsa quoq; essentia diuina, si in distin-
ctis non esset personis; productionum huiusmodi principium dici non posset. Respondeo, Solutio.
si vis spiratiua, vt ipsemet asseris, & generatiua, vt principium quo, essentia sit, notio-
nem aliquam, aut respectum non includens; non video, quin sine oppositarum relationum
ratione, principium esse possit: constat enim æquè distinctam, atq; perfectam esse in am-
bobus, quàm in vno, in patre, scilicet, & filio, quàm in solo patre. siquidem, si in patre,
& filio ob oppositas relationes, productionum principium dicatur; tunc planè pater &
filius oppositarum relationum gratia spirarent, virtutemq; haberent spiratiuam, quia
nimirum relatiuè opponerentur, quod reuera falsum est, Pater namq; filio illam com-
municat. Priùs ergo est in patre vis spiritiua, quàm communicetur: igitur non ex oppo-
sitarum relationum ratione illud proficiscitur, vt quidam dicunt. Quomodo ergo filius, à
spiritu sancto distinguatur, satis, vt arbitror, est manifestum.

CAP. II.

Filius à Spiritu sancto spiratione distinguitur, à quo non distingueretur, si ab eo non procederet.

Llud medium vocatur, quod inter aliqua extrema mediat: non autem in- 1.
ter illa, in quibus medij ratio inueniri non potest. Sic linea inter duo pun-
cta medium est, qua distinguuntur ab inuicem: sed spiratio actiua medi-
at inter filium & spiritum sanctum, non autem filiatio; sed inter patrem
potiùs & filium, quemadmodum relatio inter extrema: spiratione ergo ac-
tiua, non autem filiatione, à spiritu sancto, filius distinguitur. Relatio præterea eodem 2.
modo distinguit, quo certè manet: sed in diuinis manet, vt relatiuè opposita: filius autem
spiritui sancto, per filiationem non opponitur; sed per spirationem: igitur per spiratio-
nem ab eo distinguitur. Item, relationes disparatæ in diuinis, personam à persona non 3.
separant, atq; distinguunt: alioqui pater, cui huiusmodi insunt, vna persona non esset:
sed filiatio, & spiratio passiua sunt relationes disparatæ: igitur non filiatione, sed spira-
tione actiua, filius à spiritu sancto distinguitur. Amplius, tantùm interest inter gene- 4.
rationem actiuam, & spirationem actiuam; quantùm inter spirationem passiuam, & fi-
liationem, & è conuerso: sed primæ, personam distinguere nequeunt: nam cùm sint in
patris persona, illam planè non diuidunt: atq; distingunt. nec ergo filiatio, & spiratio
passiua. Amplius, eo Spiritus sanctus à filio distinguitur, quo ad ipsum refertur, vel 5.
è conuersò: sed filiatione ad patrem, non autem ad spiritum sanctum refertur: igitur,
filiatione à spiritu sancto non distinguitur; eandem enim relationem ad plures termi-
nos refferri, est impossibile. Item, eo filius à spiritu sancto distinguitur, quo sanè distin- 6.
gueretur, si per impossibile, pater non esset, vel filius non esset à patre: quocunq; enim
alio extrinseco circumscripto, illud quod distinguitur à quolibet, semper idem perseue-
rat. sed hæc est spiratio actiua, non autem filiatio: siquidem si pater non esset, aut filius
non esset à patre, filiatio prorsus destrueretur: ergo quod prius. Sanè, quo primò à spi-
ritu sancto filius secernitur; eo maximè distinguitur: sed spiratione actiua primò sepa-
ratur: igitur spiratione actiua, à spiritu sancto maximè distinguitur. Itaq;, filium à spi-
ritu sancto, spiratione actiua distingui, clarissimè patet. Ex quo sequitur, quòd si à filio Si spiritus nō procederet à filio, non distingueretur ab eo.
non procederet; ab eo profectò non distingueretur: distinctio namq; secundùm relati-
ones separatas, distinctionem secundùm relationes oppositas, præsupponat, necesse est:

quæ omnium maxima est, atq; prima. At, si spiritus sanctus à filio non procederet; hac
planè vterq; oppositionis relatione careret, & ex consequenti nulla illis inesset separata
2. *relatio: igitur, si spiritus à filio non procedit, ab eo nequaquam distinguitur. Iterùm,*
in diuinis personis, non penes essentiam, sed penes habendæ essentiæ modos, distinctio
attenditur: hac reuera ratione distinctio est in diuinis, quia Deus est ex deo. At, spiri-
tus sanctus, si à filio non procederet; ad ipsum, veluti Deus ex deo, referri non posset:
ergo ab ipso non distingueretur. Iterum, si spiritus sanctus non spiratur à filio; non con-
3. *stituitur in esse personali: tenet consequentia: nam spiratio actiua filij in esse personali,*
constituit spiritum sanctum. Adde hoc, quòd vnum oppositorum illud, cui inest, ne-
quaquam distinguit, nisi ab habente eius oppositum: albedo namq; ab eo tantùm distin-
guitur, in quo profectò nigredo inuenitur. vna ergo relatio ab aliquo alio distingui non
potest, nisi ab eo tantùmmodo, cui opposita inest relatio: sed inter filium, & spiritum
sanctum, nulla est relatio opposita, nisi spiretur à filio: igitur, si spiritus sanctus à filio
Anselmus. *non procedit, ab eo vtiq; nequaquam distinguitur. Quomodo ergo à patre, vel à filio ali-*
quis esse dicitur, si ab eo non procedat, atq; esse non habeat? Quoniam ergo spiritus dè
4. *filio est, ideo ad se inuicem referuntur. Amplius, generari, & spirare, ideo certè di-*
stinguuntur; quia illorum alterum, oppositum alterius ferre, ac sustinere potest: spira
rare namq; atq; generari in filio simul sunt. Pari ergo ratione spirari & generari, ab in-
uicem minimè distinguerentur, si alterum illorum, oppositum alterius ferre non poßet,
nempè generari, ipsum spirare. Si ergo filius in diuinis non spiret; absq; dubio generari,
& spirari ab inuicem non distinguerentur: & ex consequenti genitum à spirato nequa-
quam differret. Sanè, generari, & spirari tunc nequaquam distingui possent: non qui-
dem ex parte termini, quippè cùm vnus sit amborum formalis, vtpotè diuina essentia,
nec ex parte principij, idem enim est, essentia scilicet; nec ex parte producentium, ab
eodem namq; essent supposito, hoc est, à patre, qui personaliter distinctus est: igitur
nullo modo hæc ab inuicem distinguerentur. Ex his ergo constat, spiritum sanctum à fi-
lio non esse distinguendum, si ab eo procedere negauerimus.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, medium secundùm rationem, quod est formaliter alterius ex-*
tremorum constitutiuum, sicuti est filiatio in diuinis, quæ est filij constituti-
ua, non solùm extremum ab extremo distinguit; sed prorsus à quocunque,
quod non est huiusmodi. Quamobrem, si linea alicuius esset puncti consti-
tutiua, in esse vtiq; punctali, non solùm ipsum distingueret ab vno, vel altero, sed ab o-
mni omninò non tali: patet ergo quomodo filiatio tum à patre, filium distinguit, tum e-
2. *tiam à spiritu sancto. Ad 2. relatio, non solùm per relationem oppositam, verùmetiam*
per disparatam separat, & distinguit: secundùm seipsam enim realiter, formaliterque
ad vnum tantùm suppositum refertur; ab aliis tamen disparatis secernitur, & distingui-
tur. vnde, quamuis filiatio ad patrem propriè referatur; ipsa tamen non solùm à patre,
3. *sed etiam à spiritu sancto distinguitur. Ad 3. relatio, quæ personas constituere nequit,*
quippè quæ inuenit constitutum suppositum, cuiusmodi est spiratio actiua; ea planè per-
sonas non distinguit: igitur, illæ sunt distinctiuæ relationes, quæ profectò sunt & per-
4. *sonarum constitutiuæ: in causa autem est illarum natura, atq; proprietas. Ad 4. rela-*
tiones, quæ principij, seu producentis partem poßident, personam producentem non di-
stinguunt, aut multiplicant, etiamsi illarum numerus creuerit, maiorq; extiterit. secus
autem est, si productorum partes obtinuerint. Sanè, maior vnitas in principiis, cum mi-

norì pro-

nori productorum vnitate consistere valet: nam in eodem patre ad plures filios, plures In eodem pa-
etiam inueniuntur relationes paternitatis, non autem è conuerso. In eodem præterea sup- tre ad plures
posito, diuersæ sunt relationes producentis: per modum naturæ scilicet, & per modum vo filios, plures
luntatis, aut artis ad diuersa vtiq; producta. in eodem autem producto respectu eiusdem relationes.
producentis, non stant duæ productiones passiuæ, imò nec ad diuersa quidem producti-
ua totalia, si subordinata non extiterint. quare non sequitur generatio actiua, atq; spira-
tio, patris personam non distinguunt: igitur, nec filiatio, & spiratio passiua: illæ enim pro
ducentis, hæ autem productorum officio funguntur: ideo hæ quidem distinguendi autho-
ritatem, illæ autem minimè exercent. Ad 5. Maior est falsa, distingui siquidem in diui- 5.
nis, non est referri realiter: distinctio namq; ibi nequaquam est realis, sed rationis rela-
tio. Proinde non eo filius à spiritu sancto distinguitur, quo ad ipsum realiter refertur. Obiectio.
Sed dicis, Realiter distinguuntur: ergo distinctionis relatio est realis. Dico, realiter di- Solutio.
stingui quoad distinctionis fundamenta: nam si fundamenta realia sint; & ipsa quoq; di-
stincta realia erunt. Quamobrem, etsi spiritus sanctus ad filium non referatur spiratio-
ne; ab eo tamen spiratione primò non distinguitur, sed filiatione, quæ filij personam con-
stituit. Ad 6. maior est vera: sed minor includit impossibile: si enim filius à patre non 6.
esset, nec quoq; pater esset, atq; ita à spiritu sancto non distingueretur, quia profectò non
esset: quomodo enim esset spiritus, sine spirante? Ad confirmationem, minor est falsa. Per
illud namq; filius à spiritu sancto distinguitur, per quod maximè constat, atq; personali-
ter ab ipso seiungitur. sed per filiationem in esse personali, & completo constituitur: igi-
tur per filiationem à spiritu sancto distinguitur, non autem relatiuè, aut distinctione, quæ
super opposita relatiuè fundamentum habere videtur. Itaq;, filium à spiritu sancto, fili- Soluuntur ar
atione, non spiratione distingui, satis patere arbitror. Restat ergo, quæ pro alia sententia gumenta.
habentur argumenta, in medium adducere, eaq; breuiter compẽdioseq; soluere: & primò
quidem ad primum ita dicimus: si de relationibus originis loquendum nobis sit, distin- 1.
ctio planè secundùm disparatas relationes in eisdem ferme duabus diuinis personis, di- Relationes
stinctionem secundùm oppositas non præsupponit, sed interdum è conuerso potiùs. Bene originis.
autem id verum est, si communes relationes extiterint. Quam ob causam distinctionem
inter qualitatem, similitudinemq; patris, ad filium, ipsorum distinctionem secundùm op-
positas relationes præsupponere, necesse est, nempè generationem actiuam, atque passi-
uam. Porrò, id in omnibus personis obseruandum non est, vtpote inter patrem, & spiri-
tum sanctum, similiter inter filium & spiritum sanctum. Ad 2. Quamuis in distinctis 2.
personis sint relationes oppositæ; sufficit tamen ad personalem distinctionem, relationum
disparatio. Sanè, spiritus sanctus non est filius, inquit Anselmus ibidem: nam filius na-
scendo esse habet à patre, spiritus autem sanctus, procedendo. Sed dicis: Essentia, autho- Obiectio.
re Boëtio de trinit. continet vnitatem, & relatio multiplicat trinitatem: nulla ergo per-
sona ab alia distinguitur, quæ relatione non refertur ad illam. sed spiritus sanctus si à fi-
lio non procederet, ad ipsum certè referri non posset: nec ergo ex consequenti ab ipso di-
stingueretur. Respondeo, relationem, trinitatem quidem multiplicare, non tantùm ab op- Solutio.
posita, verùm etiam à disparata, sibiq; incompossibili. Ad 3. consequentia, gratia mate- 3.
riæ bene sequitur, non autem per se, & ex formali consequentia. Ad confirmationem di-
co, vnum oppositum, oppositionis gratia nihil nisi ab altero distinguere opposito: at di-
stinctione absolutè communiterq; accepta, etiam à non opposito posse distinguere. Proin-
de albedo, non solùm à nigro, sed etiam à quocunq; non albo distinguit. Sic etiam filiatio
non tantùm à patre, sed à quocunq; non filio, & ex consequenti à spiritu sancto vim ha-
bet distinguendi. Ad 4. generationem actiuam, à spiratione actiua, distingui non asseri- 4.
mus, quòd oppositum alterius recipere possit, quasi hæc sit formalis, atq; præcisa causa Generatio a-
distinguendi, sed causaliter potiùs. Quare, si per impossibile solus pater in diuinis spira- ctiua & spira-
ret; adhuc nihilominus à spirare nequaquam remoueretur distinctio generandi: seipsis tio actiua.

 enim

enim formaliter, atque realiter distinguuntur, siue à diuersis sint principijs formaliter distinctiuis, siue ab vno principio indistincto. Ad confirmationem respondeo, generari & spirari distingui posse, etiamsi ab eodem essent principio, siue supposito: distinguerentur enim formaliter, aut ex parte terminorum formalium, qui sunt notitia, & amor, denique vel ex seipsis formaliter, perstante principij suppositique vnitate, à quo plures posse emanare productiones, paulò ante demonstraui.

Obiectiones.

Sed dicet aliquis: Relatio in diuinis, aut distinguit secundùm quidditatem, aut secundùm esse non secundùm esse, quia sic non

1. *transit in essentiam, vel substantiam igitur secundùm quidditatem. At secundùm quidditatem, oppositum solùmmodo respicit: ab opposito ergo tantùm distinguit. sed si spiritus sanctus à filio non procederet; profectò in filio, & spiritu sancto relationes oppositæ*

2. *minimè essent. ergo. Item, si relationes disparatæ, personas sufficienter distinguere queunt; in patre reuera duæ essent personæ, in quo generatio actiua, atque spiratio actiua esse probantur.*

Solutio.

1. *Respondeo ad primum, relationem, & secundùm esse, & secundùm quidditatem distinguere: relationis enim quidditas ad aliud est, siquidem absque huiusmodi respectu ad aliud relatio non intelligitur, sed absolutum potius. Cùm autem infers, si transit in essentiam, non distinguit: negatur consequentia: transit namque secundùm identitatem, sed manet formaliter. Non opus est autem veram identitatem esse formalem: nam huius transeuntis formalis ratio, non est illius essentiæ, in quam transit ratio formaliter. Porrò, quod est sibi proprium, huic formali rationi competit.*

Relatio opposita & disparata.

Est autem sibi proprium, ab omni relatione tam opposita, quàm disparata, eique incompossibili realiter distingui: ideo, cùm hoc, quod verè transit, verè etiam manet, quantùm certè sufficit reali distinctioni, quo non solum ab opposito quidem relatiuo distinguatur, verùm etiam à

2. *relatione disparata, sibique incompossibili. Ad secundam obiectionem ex supra dictis patet solutio: tanta enim distinctio productiuis actionibus necessaria non est; quanta planè esse videtur passiuis: idem namque duabus productionibus, eidemque opposito produci, atque esse accipere, est impossibile: non autem, eidem duabus productionibus actiuis esse posse largiri distinctis personis. Quomodo ergo spiritus sanctus à filio distinguatur, iam dixisse me puto.*

CAP. IIII.

Pater & filius sunt vnum principium spirandi.

Principiũ in diuinis.

Non parua apud veteres de vi spiratiua extitit controuersia, vtrum à patre illa tantùmmodo manaret, néc ne, quem principium in diuinis appellarunt; iccirco, rationi consentaneum esse arbitror, quò huiusmodi negotium clariùs, lucidiùsque emineat, de principio spirandi, verba facere.

Quid principium, causa & elementũ.

Principium propriè intelligitur causa agens, & mouens 1. phy. com. 1. nam ad principij rationem spectat primum esse. 5. met. Quoniam autem secundùm esse reale, formam atque finem, agens præcedit; etiam secundùm naturam perfectionemque, materiam antecedere scribitur 3. de anima, com. 19. Ex quo, patet, principium ex sua propria significatione ostendere causam agentem, atque mouentem.

Principium quod, & quo.

Differt autem principium ab elemento, vt 12. met. legitur com. 23. Etenim dignius est, inquit Commentator, vt principium de causis dicatur extrinsecis, elementum verò de causis intrinsecis, quemadmodũ & 1. phy. com. 1. & 5. met. com. 4. clarissimè docet.

Suppositum principium quod.

Cæterùm, duplex est principium in diuinis, primum quidem principiũ quod productiuum, & illud est suppositum: & principium quo, & illud est potentia productiua, vt 5. habetur, & 9. met In deo autem principium esse

Potentia productiua principium quo.

ad intra, ratio omninò docet: principium, inquam, & quod, & quo. principium autem quod, aliud producit, vtpote aliud suppositum: principium autem quo, diuina est essentia.

Itaque

Itaq; principium quo, in diuinis ad intra, sine principio quod, ponendum non est: neq; principium causale ad intra: in deo enim idem sunt essentialiter omnia: propterea in ipso causatum est nihil. Est autem in deo principium causale ad extra: deus namq; & creatura, sicut causa & effectus essentialiter distinguuntur. Porrò, causa creaturarum extrinseca est, non autem intrinseca; componibilis, vt ita dicam, non est. Ratio autem principij, tum ad intra, tum etiam ad extra est vniuoca in deo: vtriusq; enim ratio, est relatio rationis: nam dei ad creaturas nulla est relatio realis: siquidem ei, quod est simpliciter tale, cuiusmodi est ens reale, & ei, quod est secundùm quid tale, cuiusmodi est, ens rationis, nihil est commune vniuocum. Principium autem huiusmodi ad intra, notionaliter, seu personaliter sumptum, relatio est productionis realis: essentialiter autem, relatio rationis.

Ratio principij vniuoca in deo.

Cæterùm, pater & filius, non plures sed vnus sunt spirator: substantiuum enim non augetur, siue plurificatur, nisi & significatum plurificetur: substantiuum namq; subiectum, à propria forma numerum, atq; augmentum recipit. Sic, hoc nomen deus non plurificatur, quia nec ipsa deitas augetur. At persona augeri potest, quippe cùm ipsius significatum augeatur. Porrò, significatum huius nominis spirator, ob vnitatem actus, quam habet, nempe spirationem actiuam, multiplicari non potest; duo tamen spirantes, non autem duo spiratores pater & filius dici possunt: nam cùm duo spirantes dicantur; duo certè adiectiua ostenduntur, quorum vnum, alterius dependentiam terminare nequit, cùm sint ambo dependentia, nullumq; dependens plenè terminetur, nisi ad aliquod planè independens. Itaq;, cùm duo spirantes dicuntur, ex vi profectò sermonis, spiratio, dualitatem non recipit, neq; vicissim dualitas, dualitatem multiplicat. Ambo ergo illa adiectiua ad aliquod substantiuum terminantur, sicuti accidentia inuicem cõiuncta ad aliquod subiectum. Sensus ergo est, cùm duo spirantes dicuntur; ac duo aliqui, duæ personæ spirantes scilicet numerantur: cùm verò duos spiratores; duos actus distinctos significamus; sed vna eademq; est spiratio, vnusq; actus amborum: vnus ergo, & non plures sunt spiratores: nam spiratores, quoniam est substantiuum, illius adiectiui duo, dependentiam terminat; & vicissim, illud adiectiuum duo, substantiuum illud determinat. Vnde spiratio, quæ est forma actiua, & penitus vna, per substantiuum sub formæ dualitate designatur: Pater autem, & filius, aut essentia, vel persona, aut vi spiratiua vnus, aut multi spiratores dici possunt.

Pater & filius vnus spirator

Duo spirantes sed non duo spiratores.

Porrò pater, & filius vnum sunt identice principium spiratiuum quo, siquidem identicè sunt vna eademq; virtus spirandi: spirant enim quatenus vnum sunt, in vi spiratiua, non autem quatenus vnum sunt in essentia, aut persona; alioqui spiritus sanctus spiraret cum illis: est reuera vnum cum patre, & filio eius in essentia. Pater præterea, & filius nõ sunt vnum principiũ, quod spiritus sancti: principium namq; quod suppositum est, pater autem, & filius non vnum, sed duo supposita sunt. neq; formaliter vnum principium quo: principium sanè quo, est vis spiratiua: at pater & filius formaliter vis spiratiua esse non possunt: itaq;, vt dixi, pater & filius non duo, sed vnus sunt spirator

Vna virtus spirandi.

Vnus actus spirandi.

1.

ob causam planè, quam iam dixi: tum etiam, quia pater & filius sunt vnum principium spirandi quo, quod est voluntas. hoc autem principium spirator conuenientissimè explicat, atq; enunciat: spiratores verò minimè; destruunt enim principij vnitatem. vnum autem spirantem non dicimus, sicuti vnum spiratorem: alterum enim vt dixi, adiectiuè, alterum autem substantiuè intelligitur.

2.

Amplius, omni planè formali entitati, aliquod ens adæquatè illi correspondeat, necesse est: voluntati autem fœcundæ, spirationiq; actiuæ, pater solus, aut filius correspondere adæquatè non potest: vterq; ergo necessarius est, quò adæquata esse possit spiratio: ideo congruentissimè spiratoris nomine exprimitur. vnus ergo est spirator.

3.

Sed dicet aliquis, pater & filius spirant vt vnum, vel in quantum distincti. Nam si vna eademq; sit in ambobus voluntas, qua quidem concorditer aliquid volunt, concordia autem concordantium suppositorum distinctionem connotet; dubium certè est, an pater & filius huiusmodi certè voluntate, quatenus vna est; & spirent, &

Si spirant vt vnum, vel vt distincti.

vnum

De spiritu sancto.

vnum sint; an potius, quatenus sint hac voluntate concordes: sed hoc vltimum planè non
1. *admodum approbandum, tenendumq́ esse videtur: vis enim spiratiua non minus perfe-*
cta est in patre, quatenus filio origine prior est, quàm virtus generatiua: Pater siquidem
à filio perfectionis nihil accipit, nec ex consequenti ex filij genitura. In illo ergo prioris
vim spiratiuam cùm perfectissimè habeat, non opus est illi amore mutuo, neq; vicissim
2. *filio, quo virtutem spirandi perfectissimè possidere queat. Amplius, si vis spiratiua, mu-*
tuo concordiq́ amore opus habet, vt perfecta esse possit; absq; dubio perfectior in am-
bobus reputanda esset, quàm in vno, seu altero ipsorum. Sed hoc est planè erroneum: nam
cùm filius illam à patre accipiat, in patre autem perfecta non inueniretur, nec etiam
3. *in filio, quod est impium, & prorsus detestandum. Amplius, prior est voluntas perfecta,*
obiectum habens infinitum diligibile, sibi præsens in aliquo supposito actionem conti-
nente, quàm sit amor obiecti. sed voluntas, sub ratione principij, est vis spiratiua perfe-
cta. Ergo. ita enim se habet principium quo liberum operandi, producendiq́ actu nam-
que nequaquam distinguitur libertas: neq; ipse actus est in se formaliter liber, sed de-
nominatio potiùs extrinseca. Quare, quemadmodũ si intellectus, verbi producendi prin-
cipium sit; id ei tribuendum non est, quasi mediante actu intelligendi: sic etiam volun-
tas, non expectato amoris actu, veluti completiuo principio, est perfectissimum princi-
Obiectio. *pium quo. Sed dices, si res ita se habeat, voluntas ergo diuina secundùm se, actumq́ vo-*
lendi est prior origine in patre quàm filius: similiter q; spiritus sanctus creatura esset pro
ductiuum principium: obiectum præterea non concurret cum potentia in diuinis produ-
ctione; potentia enim etiam ab obiecto distincta, infinita est & libera. si fuerit perfecta
Solutio. *voluntas. Dico, exemplum, quod de creatura adductũ est, non esse simile: etenim, vt arti-*
ficiatum producitur, proinde eam oportet, & præcognitam, & amatam esse à tribus. Ad
illud de obiecto, respondeo: obiectum, veluti principium ad intra productiuum, neq; eti-
am ad extra, cum potentia concurrere, sed vt rationem potiùs producendi: alioqui in pa-
tre, respectu quidem filij, & in ambobus, respectu spiritus sancti, & in tribus, respectu
creaturæ, duplex inueniretur ad productũ realis relatio, iuxta, siue secundùm duo pla-
nè fundamenta, potentiam, & obiectum scilicet, quod planè constat esse falsum. Liquet
ergo patrem & filium, in quantùm vnum, non autem in quantùm distinctos, spiritum san
4. *ctum producere. Sanè, aut pater & filius, mutuo amore, quatenus amor absolutus est,*
spirant, aut quatenus est mutuus. si primo modo intelligas, in hanc oportebit te absurdita-
tem incidere, vt dicas, vnum esse, atq; totaliter, seu penitus indistinctum, quod planè à
veritate abest: si verò secundo modo, aliam etiam, & fortassis maiorem non effugies ab-
surditatem, nempè, vt dicas, mutuum illum amorem, principium esse producendi. at,
huiusmodi modus respectũ sonat in amore multiplicato in patre & filio: igitur non tan-
quam vnum, sed vt duo potiùs spirarent principia. Itaq; voluntas tum in patre, tum eti-
Voluntas in patre, & in filio completũ principium spirandi. *am in filio completum, perfectumq́ est spirandi principium: cuius reuera perfectionem*
non ingreditur aliquis actus amandi, tamen si prior sit in vtroq; quàm actus spirandi.
Igitur pater & filius, respectu principij productiui, vt vnum quidem producunt; respe-
ctu verò suppositorum, vt distincti, atq; ab inuicem separati: communicat enim pater fi-
lio omnia in illo priori originis signo, nempe intellectionem, essentiam, volitionem essentiæ
quibus est beatus: intellectum etiam, non quatenus est fœcundus, quippe cùm illum ha-
Voluntas fœcunda. *beat per productionem intellectus, siue memoriæ, vt principio adæquatam: voluntatem*
autem illi fœcundam communicat, tanquam principium, quo, spiritus sancti producendi:
Voluntas fœcunda in filio. *non enim illam accipit per productionem voluntati adæquatam, quia nimirum per mo-*
tum non processit voluntatis. voluntatem ergo fœcundam filius habet, actumq́ amandi
diuinam essentiam, & patrem: attamen ille actus, ad voluntatem, quatenus est principi-
um quo fœcundum ad spirandum, nequaquam spectare videtur. Demum pater, & filius,
spiritui sancto, quæ sunt perfectionis simpliciter, per illud idem principium totaliter in-
distinctum

distinctum communicant omnia. Hæc autem in priori originis signo in patre absolutissima, perfectissima sunt, quibus secundum se est beatissimus, hoc est, essentia, intellectio, fœcunditas vtriusq; sexus, vt dicit Mercurius, id est, fœcundus intellectus fœcundaq; voluntas in nostro beatissimo sanctissimoq; Pymandro. Sed dicet aliquis, spiritus sanctus est amor iucundissimus, & mutuus: in patre ergo, & in filio est huiusmodi, vt ita dicam, amoris mutuitas, quæ spiritum sanctum producunt. Profectò, vis spiratiua, concordiam denotat, amoremq; mutuum patris ad filium, & vicissim filij ad patrem, in quibus profectò aliqua habetur distinctio: igitur, quatenus sunt distincti spirant, nam amor mutuus, exiguit distinctionem amantium. Respondeo, si amor in deo esset iucundissimus, quia mutuus: igitur, pater, amore, vt in seipso non esset formaliter deus, sed vt in filio potiùs, idq; correlatiuè. At, amor, quo pater est beatus, est amor iucundissimus, pater ergo prius origine beatus dicendus non esset, quàm filius. Amor mutuus præterea in nobis iucundissimus est, quia amati redamatio, siue amoris vicissitudo, desiderium auget amantis: sed hoc non cadit in deum, filium non redamationis, sed propriæ essentiæ causa diligentem. hæc primò amatur à patre, cuius gratia, filium diligit: vt ergo illi sit iucundissimus amor, mutuo amore non indiget. Quando ergo dicitur, spiritus sanctus est amor iucundissimus, conditiones ostenduntur suppositorum spirantium, qui in spirando couenient: quoad verò ad principij productiui, naturam spectat, authore August. 5. de trin. 14. Pater, inquit, & filius vnum sunt principium ad spiritum sanctum, sicut pater & filius, & spiritus sanctus sunt vnum principium ad creaturas. sed de his satis.

Obiectio. Amor mutuus an sit in deo. Solutio. 1. 2. Amor iucundissimus. Augustinus.

CAP. V.

Patrem & filium non esse vnum principium spiritus sancti.

Actio est suppositi: igitur duorum suppositorum non est vna actio: spiritus autē sanctus, patris filijq; actione producitur: igitur agentes distincti producunt. Amplius, spiritus sanctus est patris ac filij nexus, communisq; vnio teste August. 6. de trinit. cap. 5. vel 6. nexus autem eorum est, qui aliquo modo distincti sunt: igitur ab eis procedit, quatenus distincti sunt: & ita non vnum, sed plura sunt principia productiua. Amplius, si producunt in quantū vnum, aut in quantum vnum in essentia, aut in quantum vnum in persona, vel in quantum vnum in vi spiratiua: non in quantum vnum in essentia, alioqui spiritus sanctus seipsum produceret, est enim vnum in essentia cum patre & filio: neq; in quantum vnum in persona, sic namq; vnum non sunt: neq; in quantum sunt vnum in vi spiratiua, alioqui pater duo esset principia, ob duas sanè vires productiuas, quarum altera filium, altera verò sanctum producit spiritum. Præterea, filius non magis conuenit cum patre, quàm spiritus sanctus, vna est omnium diuina essentia: sed pater & spiritus sanctus, respectu alicuius personæ in diuinis, vnum principium nequaquam appellantur: ergo, nec pater & filius, nam si id contingeret, ob aliquam proprietatis vnitatem; pari quoq; ratione, ob duas etiam proprietates, pater, vt dixi, duo esset principia, & filij quidem, & spiritus sancti. Ad huc, si pater & filius sunt principium spiritus sancti, aut vnum, quod est pater, aut non: non primum, alioqui filius esset pater: neq; secundum, aliter pater, non esset pater. Igitur pater & filius non sunt principium spiritus sancti. Item, si pater & filius sunt vnum principium spiritus sancti; è conuerso etiam dici posset, quòd vnum principium spiritus sancti sit pater, & filius. sed hæc est falsa: hoc enim, quod dico principium, supponat necesse est, vel pro persona patris, vel pro persona filij. sed vtroq; modo est falsa: igitur hæc est falsa, pater & filius sunt vnum principium spiritus sancti.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, in diuinis saltem actiones suppositorum sunt, veluti per spirare, & generari denominatorum: nec valet, supposita sunt duo, ergo spirationes duæ; in duobus siquidem est idem spirandi principium indistinctum: Vnde, sicut in duobus potest esse vna scientia, nec sequitur, sunt duo scientes, ergo sunt duæ scientiæ: sic etiam in diuinis sunt duo spirantes, ergo duo spiratores. Preterea phi. authoritas ita intelligenda est: actiones sunt suppositorum, hoc*
2. *est, singularium. sed tunc nihil ad rem, cùm ad diuina non spectent. Ad 2 Quamuis pater & filius sint personaliter distincti, producunt tamen spiritum sanctum, nexum, siue amorem: non quidem vt plura, sed vt vnum; tametsi plura sint supposita, quæ in ipso connectuntur amore, siue nexu, veluti in communi producto, alioqui non connecterentur; si distincta non essent. non habent autem commune productum in quantum distincta, sed in quantum vnum. vnde productum vnum est ab eis, quatenus sunt vnum producens.*
3. *Ad 3. Patrem & filium spirare dicimus spiritum sanctum, quatenus scilicet vnum sunt in virtute spirandi: neq; ex hoc sequitur, patrem duo esse principia productiua, ob duplicem in ipso fœcunditatem existentem: nam vt plura sint producentia, necessaria est suppositorum numeratio: vnus siquidem plures scientes non dicitur, tametsi plures habeat scientias. Itaq; quoniam vna est patris persona, plura principia seu duo principia ob*
4. *duplicem virtutem productiuam, dici non potest. Ad 4. In diuinis similitudo, & dissimilitudo secundùm essentiam; non autem secundùm proprietates attenditur relatiuas: quam ob causam pater non est similior sibi, quàm filio, sic etiam, neq; filius similior est*

Spiritus sanctus non est principiũ productiuum personæ diuinæ.

patri, quàm spiritui sancto. Quando ergo dicis, pater & spiritus sanctus non sunt principium alicuius personæ in diuinis, nec ergo pater & filius. negatur consequentia: diuinarum enim productio personarum, non essentiam, sed proprietates consequitur originis. Cùm autem pater, & filius vnam eandemq; habeant voluntatem fœcundam; rectè, vt vnum principium, spirant tertiam in trinitate personam: hoc autem, quia spiritui sancto
5. *tribui non potest; ideo alicuius non est personæ diuinæ principium productiuum. Ad 5. Pater & filius sunt vnum principium quod est pater, aut vnum principium, quod non est pater. hæc planè duo non sunt contradictoriè opposita, ideo alterum admittere necessarium non est. Cùm enim dicimus patrem & filium vnum esse spiritus sancti principium; hoc reuera, quod dico principium, determinatam suppositionem non habet, sed confusam potiùs, pro duabus scilicet personis simul. ex quo patet in processu argumenti, fallaciam figuræ dictionis absconditam esse, à confusa nimirum suppositione, ad deter-*
6. *minatam procedendo. Ad 6. Pari facilitate soluitur, vnum certè principium spiritus sancti patrem, ac filium esse confitemur: siquidem hoc, quod voco principium, non pro vna tantùm, sed etiam pro duabus indistinctè supponit personis. Quomodo autem pater & filius vnum sint spiritus sancti principium, quidue sit principium in diuinis, dixi.*

DIGRESSIONIS QVARTAE. CAP. I.

Pater etsi vniformiter, priùs tamen origine spirat quàm filius spiritum sanctum.

EX his, quæ paulò antè annotata sunt, iusta, atq; legitima quæstio exoritur, an actus spirandi, siue ipsa vis spiratiua, vniformis sit in patre & filio, necne, an fortassis aliquo modo originis priùs spiret pater, quàm filius: Pater enim à se

habet

habet omnia, filius autem à patre: aliquis ergo ibi esse videtur originis ordo: siquidem imbi est ordo originis, vbi vnum est ab alio; ita vt primum originis signum sit, à quo aliud, secundum verò esse ab alio. Proinde, quemadmodum naturæ, perfectionisq́ ordo, non est ipsa natura, siue perfectio, sed habitudo potiùs inter ea, quæ talem ordinem habent; sic etiam ordo originis, non est ipsa origo, sed habitudo inter ea, quæ originibus referuntur. Cæterùm, spiratio, siue actus spirandi trifariam considerari potest, primò in se, deinde vt virtus spiratiua, postremò, vt terminus productus, siue spiratus. Sed his certè modis, vniformitas vbiq; apparet & vnitas, ob actus planè vnitatem. vna est enim spiratio actiua, & vis spiratiua est vna: vnus deniq; terminus spiratus & indistinctus: nec plus, minùsq́ ab vno, quàm ab altero. Secus autem res se habet, si supposita spirantia spectes, tunc enim ibi aliquis est prioritatis, posteritatisq́ ordo secundùm originem quidem, non autem secundùm naturam. Etenim, supposita spirantia sic se habent, quòd pater à se habet virtutem spirandi, filius autem eandem prorsus à patre nascendo accepit. Pater, igitur propria authoritate id præstat, filius verò authoritatem communicandi, spirandique à patre mutuat, quemadmodum Augustinus in lib. de trinit. apertissimè docet: ex hoc tamen non sequitur, patrem in illo priori priùs filio spirare; alioqui spiritus sanctus, vel bis produceretur, vel à filio non produceretur, quorum vtrumq; falsum est. Ob eam autem causam patrem priùs secundùm originem spirare dicimus; quia nimirum pater sit à se, filius verò à patre; ambo tamen simul spirant. Sed dicet aliquis: pater in primo signo originis habet esse à se, & spirare etiam: tunc autem filius non spirat: si enim spiraret, iam præexistentem spiraret. Sanè, quodcunq; principium productiuum in supposito priori, terminum adæquatum habere intelligitur; in posteriori supposito principium producendi esse non potest. Dico, inter patrem generantem & spirantem similem nequaquam ordinem esse, sicuti inter patrem spirantem, & filium similiter spirantem. Quare intelligendum non est, patrem spirare, antequam filius spiret, sicuti priùs origine generare, antequam spiret, idq́ propter principiorum ordinem in producendo: tunc enim pater non generaret, quemadmodum spiritus sanctus filium generare non potest, quippe, qui præintelligitur genitus: huiusmodi autem ordo in diuinis intelligi potest. Inprimis in patre est vtraq; fœcunditas à se: secundò, in patre est primæ fœcunditatis actus, & in filio secundæ fœcunditas: postremò, est actus secundæ fœcunditatis à patre, & filio illam fœcunditatem simul habentibus, cum aliquo certè ordine: actus enim in patre est à se, in filio verò, est à patre. Non est ergo ordo originis inter patris filijq́ spirationem, quasi in aliquo originis signo pater spiret, filius verò minimè: quippe, qui in eodem originis signo spirent, seruato spirantium ordine: nam pater in secundo signo originis spirat à se, filius autem non à se, sed à patre. Ad confirmationem respondeo, maiorem non esse veram, si illud posterius principium, adæquatum terminum non habeat, antequam aliud suppositum producatur: cui illud, secundùm totam ipsius latitudinem communicatur principium. Sic autem se habet virtus spiratiua, quam pater communicat filio, antequam terminum adæquatum, id est, spiritum sanctum, habeat. Dicis, causa prima plus influit in effectum, quàm causa secunda: ergo spiritus sanctus magis procedit à patre, quàm à filio. Respondeo, quòd prima causa, essentialiter à secunda distinguatur, ipsaq́ nobilior sit, ob aliud planè principium agendi; ideoq́ maiorem habet virtutem influendi, quàm causa secunda. Verùm huiusmodi ordo, in omnibus producentibus non perseuerat omninò: sunt enim aliqua duo producentia, quæ eadem vi productiua, eodemq́ actu producendi, vnũ tertium producunt: Quemadmodum pater, & filius producunt spiritum sanctum. Rectè ergo dixit August. 15. de trinit. in illa summa trinitate, quæ deus est, interualla temporũ non esse, per quæ posset ostendi, aut saltem requiri, vtrum priùs de patre natus sit filius, & postea de ambobus spiritus sanctus. Non possunt prorsus ibi ista quæri, vbi nihil ex tempore inchoatur, vt ex consequenti perficiatur in tempore. Quamobrem, quemadmodum spi-

Primũ signũ originis, & secundum.

Actus spirandi.

Vna spiratio actiua

Vna vis spiratiua.

Vnus terminus spiratus.

Obiectio.

Solutio.

In patre vtraque fœcunditas.

Obiectio.

Solutio.

August.

Spiritus sanctus non plenius procedit à patre quàm à filio.

dum spiritus sanctus non ante procedit à patre, quàm à filio; ita planè nec plenius, vel magis procedit à patre, quàm à filio. Et 12. de trin. cap. 27. Si de patre & filio procedit spiritus sanctus, cur filius dixit Ioan. 15 de patre procedere? cur putas, nisi quia solet ad eum referre, etiam quod ipsius est, de quo & ipse est, sicut ipse ait: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. à quo enim habet filius, vt sit deus, est enim deus de deo; ab eodem etiam habet, vt ab eo procedat spiritus sanctus. Itaque non plenius, aut prius, seu perfectius spiritus sanctus à patre procedit quàm à filio, quamuis filius id habeat à patre, vt ab eo spiritus sanctus, deus ignis procedat.

CAP. II.

Spiritum sanctum plenius à patre, quàm à filio procedere.

1. August.

Piritus sanctus, authore August. 15. de trin. cap 17. principaliter procedit à patre, non ergo principaliter à filio, atque ita non vniformiter omninò. Non frustra, inquit, in hac trinitate non dicitur verbum dei, nisi filius: nec donum dei, nisi spiritus sanctus: nec de quo genitum est verbum, & de quo procedit spiritus sanctus principaliter, nisi deus pater. principaliter ergo si à patre procedit spiritus sanctus, non vniformiter procedit ab ambobus. huic autem Augustini sententiæ assentire videtur diuus Hieronymus in expositione catholicæ fidei, Nicænique symboli: Credimus, inquit, in spiritum sanctum, qui de patre procedit propriè. Item, spiritum sanctum verum deum inuenimus in scriptura, & de patre esse propriè. Et ita de patre filius, & spiritus sanctus propriè & verè de patre procedit. ergo quod prius. Amplius spiritus sanctus à patre procedit per filium igitur plenius principaliùsque à patre: Sic enim scribit Hilarius 12. de trinitate patrem alloquendo: In spiritu tuo, inquit, ex te profecto, & per eum misso. Item, ante tempora vnigenitus tuus ex te natus manet ita, quòd ex te per eum spiritus tuus est. filium tuum vnà tecum adoro, spiritum sanctum tuum, qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Igitur, spiritus sanctus si à patre procedit per filium; plenius ergo atque perfectius à patre, quam à filio procedit. Adde, quòd à patre mediatè & immediatè, à filio autem tantùm mediatè procedit: principalius ergo à patre quàm à filio procedit. Amplius, non videtur rationi esse consentaneum, quod paulò ante disputando confirmauimus, quòd pater priùs origine spiret: inter ea namque quæ sunt vnum, in quantum sunt vnum, non habetur ordo: ordo enim distinctionem præsupponat, necesse est. sed pater & filius spirant, quatenus vnum sunt, in spirando ergo inter eos, ordo inueniri non potest. Profectò, si in illo priori, in quo pater est prior filio ipse pater spirat spiritum sanctum; fit, vt spiritus sanctus, à patre productus sit, antequam filius, quod planè constat esse falsum. Adhuc, pater non est prior origine filio, ergo non priùs origine spirat, quàm filius. Antecedens patet, quia, quod summè necesse est esse, semper habet esse, & sic in quocunque signo. sed filius est summè necessarius, sicuti & pater: in quocunque igitur signo est, in eodem, absque dubio est etiam filius. Præterea, si in primo originis signo non sit filius, sed in secundo: migrat ergo de non esse ad esse, quod profectò sibi competere nequaquam potest. ergo pater non priùs origine spirat quàm filius. Reuera, tota trinitas in primo originis signo consistit, & tota in secundo: si ergo filius, non est in primo signo originis; & in secundo tamen est: in eodem ergo æternitatis instanti, esse, & non esse eidem attribui possent, quod prorsus impossibile putamus.

Hieronym.

2. Hilarius.

Patrem non spirare prius origine.

3.

4.

5.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

D primum, patet quid sit dicendum, ex his certè, quæ superiùs annotaui- 1. Spiritus sanctus principaliter procedit à patre.
mus.hac enim de causa addidit August. principaliter, quia nimirum, quod
habet filius, à patre accepit, vt sæpius dixi. Eadem quoq; facilitate Hiero-
nym argumentum soluitur: propriè namq; à patre procedit, non quidem
pleniùs, aut perfectius; sed quia pater hoc habet à se, filius verò habet à patre. Ad 2. 2.
præpositio per, quando verbo comparatur transitiuo, præpositionis sub authoritatem con-
notat, quo sanè modo legitur patrem per filium omnia creasse, non quidem veluti per in-
strumentũ, sed potiùs sub authoritatem demonstrat creantis. sic etiã pater per filiũ, spi- Spiritus sanctus per filiũ producitur.
ritum sanctũ producit: non quidẽ tanquam per principiũ effectiuũ, aut instrumentũ ali-
quod, sed potiùs, quia id, quod habet filius, à patre accepit. Quã ob causam, pater im̃ediatè
spirat, vtpotè à se habens virtutẽ spirandi; mediatè verò, quia dat filio virtutẽ spiratiuã.
ex hoc autem nulla oritur imperfectionis, perfectioni'q; deformitas, aut aliqua actus
diuersitas, sed potiùs alius modus habendi Etenim, si spiritus S. procedit à patre per fi-
lium, sed filius habet esse per generationem; priùs ergo generatur filius, quàm procedat
spiritus sanctus, atq; ita processio spiritus sancti nõ esset æterna. itaq; illa præpositio per,
sub authoritatem ostendit. Ad 3. maior est vera ex parte illius, in quo sunt vnum: non 3.
autem ex parte modi habendi illud vnum, cùm sit alius, atque alius. Ad confirmati-
onem dico, consequentiã valere, si de priori originis signo intelligas, quod est in primo Signa originis, & signa naturæ.
signo naturæ; non valere autem, si sermo fiat de priori signo originis, quod est in secundo
signo naturæ: etenim signa originis, secundùm duplex naturæ signum intelligenda sunt:
primum autem naturæ signum est fœcunditas intellectiua, in duoq; diuiditur originis si-
gna: in primo quidem est dicere, in secundo verò est dici. Porrò, secundum signum na-
turæ est fœcunditas voluntatis, quæ etiam in duo originis signa diuiditur: in primo autẽ
est spirare, in secundo autem spirari. itaq; in primo signo naturæ, pater, filium produ-
cit, filiusq; producitur, antequam in secundo signo & pater intelligatur spirare, & spiri-
tum sanctum spirari. Ad 4. negatur antecedens, & ad probationem dico, quòd sum- 4.
mè necesse est, pro quocunq; durationis signo esse habeat: non autem necesse est illud ha-
bere pro quocunque originis signo. Ad 5. negatur consequentia, signa enim originis sunt 5.
permanentia; ideo in eis nullus transitus esse potest. & ad probationem dico, de filio
dei esse & non esse cum determinatione verificari posse, videlicet non esse, & esse ab a-
lio, quæ planè sibi inuicem non opponuntur: bene autem esse, & non esse simpliciter. Sed
dicet aliquis: nunquid pater, & filius sint natura priores spiritu sancto? nam si spiritus Si pater & filius sint natura priores, quàm spiritus S.
sancti productio, secundùm volitiuam fœcunditatem fit, productio autem tam actiua,
quàm passiua filij, secundùm fœcunditatem intellectiuam, quæ natura prior est volitiua:
ergo, natura, illam antecedere videtur. Sanè, naturæ ordo bifariam considerari potest:
vno quidem modo, vt idem sit ordo naturæ .i. qui inter naturas habetur, cuiusmodi pla-
nè in diuinis esse non potest, in quibus est vnica natura: alio verò modo, ordo naturæ
.i. ordo perfectionum naturalium, seu proprietatum, quem in diuinis esse, dubium non
est illis, qui inter perfectiones, aut proprietates diuinas, aliquam distinctionem collo-
cant: si enim distinctæ non essent, vtiq; ordine carerent, atq; ita confusa dicerentur. Itaq;
in diuinis ordo est naturæ, quippè, quum inter diuinas perfectiones, proprietatesq; vni-
us sit ab alia naturalis præsuppositio, siue processio: inter autem generationem actiuam,
& spirationem actiuam in patre, non est propriè originis, sed naturæ ordo: vbi enim est
ordo originis; ibi planè est hoc ab hoc, siue vna persona ab alia: sed inter generationem
actiuam, & spirationem actiuam in patre, non est hoc ab hoc, quia in patre nihil est o-
riginatum, (vt ita dicam) aut originem ab alio ducens: igitur non est ordo originis. primum & secundũ signũ naturæ.
esse autem ibi ordinem naturæ, liquet. Etenim, quoties aliqua sunt ordinata secundùm

naturæ ordinem, quicquid in primo naturæ signo habetur; illud certè prius iudicandum
1. *est quocunq; quod in secundo naturæ signo inuenitur: sed fœcunditas intellectiua est pri-*
mum signum naturæ, volitiua verò, secundum, generatio autem actiua est in primo, spi-
2. *ratio autem in secundo: igitur, aliquo naturæ signo distinguuntur. Generatio præterea*
actiua, patri quidditatiuè competit, vtpotè eius personæ constitutiua, spiratio autem a-
ctiua, alicuius non est personæ constitutiua. in naturali ergo intelligentia, generatio a-
ctiua in patre, spirationem actiuam præcedit. De generatione autem passiua in filio, at-
3. *que spiratione actiua, simile est iudicium. Adhuc, quando aliqua duo, sunt simul na-*
tura, quidquid est prius natura vno, reliquo etiam prius natura reputatur: sed spiratio
actiua, & spiratio passiua sunt simul natura, pater autem, & filius, sunt priores natura
Obiectiones. *spiratione actiua: ergo sunt priores natura spiratione passiua, & ex consequenti spi-*
1. *ritu sancto. Sed arguet aliquis: spirans, & spiratum sunt simul natura: sed pater & fi-*
2. *lius sunt spirantes, & spiritus sanctus est inspiratus: igitur sunt simul natura. Am-*
plius, pater producens filium, non est prior natura filio: ergo, nec pater & filius pro-
3. *ducentes spiritum sanctum, spiritu sancto natura priores sunt. Iterùm, filius non est*
prior natura spiratione actiua: ergo nec spiratione passiua, & ex consequenti, nec spiri-
Solutiones. *tu sancto. Antecedens autem patet, nam spiratio actiua est in patre, filius autem his,*
1. *quæ in patre sunt, prior dicendus non est: ergo quod prius. Dico ad primam, maiorem*
veram esse de spirante formaliter sumpto, quatenus est spirans, non autem de supposito,
2. *quod est spirans. Ad 2. negatur consequentia, non enim est simile: pater enim per filij*
productionem constituitur in esse personali, spiratio autem actiua, intelligitur quasi ad-
3. *uenire supposito iis constitutis. Ad 3. negatur antecedens, & ad probationem, dico ad ma-*
iorem, spirationem actiuam in patre non esse, illius personæ constitutiuam; sed tanquam
posteriorem natura, veluti sibi aduenticiam. dicere ergo filio esse posteriorem, nullum
est aut sequitur absurdum. Itaq; quomodo pater & filius vniformiter spirent spiritum
sanctum, & quænam in illis diuinis, sanctissimisque personis naturæ, originisque pri-
oritas sit, dixi.

CAP. IIII.

Productiones diuinas, nempe generationem passiuam, & spirationem passiuam, formaliter distingui.

Iuini Spiritus productio, qui ex patre, filioq; procedit, natiuitas illa di-
cenda sit, necne: an processio absoluta: quæue sit illarum productionum
distinctio, distinctionisq; causa, & origo; scire non paruũ profectò est ne-
gotij: tum ob arduam rei difficilemq; cognitionem, tum etiam, ob sapien-
tium, qui admodum huius extiterunt scientiæ præclarissimi interpretes, va-
Augustinus. *rias, diuersasq; sententias. Vnde, inquit Aug. 15. de trinitate, spiritus sanctus cùm à patre*
Spiritus Sanctus filius nō dicitur. *filioq; procedat, amborum tamen filius non dicitur: in causa autem est dissimilis modus*
procedendi. Spiritus enim sanctus procedit, vt datus, authore eodem August. libro 5.
de trinitate: Filius verò, vt genitus. hanc ob causam non dicitur filius; quia neq; natus
est sicut filius, neq; factus, vt per dei gratiam in adoptionem nasceretur, sicut & nos.
Eandem quoq; profert sententiam contra Maximinum: De patre, inquit, est filius, de pa-
tre est spiritus sanctus: sed ille genitus est, iste procedens; ideo ille filius est patris, de
quo est genitus; iste autem spiritus est vtriusq; quoniam de vtroq; procedit. Diuinas er-
go productiones, seipsis formaliter esse distinctas, Augustinus apertè lucidèq; docet:
generatio enim seipsa formaliter generatio est, & spiratio similiter, seipsa est spiratio.
Quam ob-

Generatio nō est spiratio.

Quamobrem, ex rationibus eorum formalibus, generationem, spirationem esse, quocunque alio circumscripto, est impossibile. Non est ergo quærere, quibus hæ distinguantur productiones: quandoquidem hæc potissima sit causa, quòd nimirum tota vnius ratio formalis, eadem alterius non sit omninò. Ad hunc modum Augustinus loquitur 15. de trinit. cap. 27. Sic enim videbis, inquit, quid distet natiuitas verbi, à processione: ibi certè docet, ex processionum distinctione, distinctionem proficisci personarum. hoc idem docet 5. de trinit. cap. 9. vel 32. vbi distinctionem personarum per distinctas emanationes ostendit. Sed dicis: emanationes non sunt à se: ergo non distinguuntur à se tenet consequentia: à quo enim aliquid habet entitatem, ab illo etiam habet vnitatem: vnum namque, & ens, authore philosopho 2. met. conuertuntur. Dico, distingui formaliter, esse se totis distingui, etiam si per impossibile, à sua ratione omne prorsus aliud circumscriberetur. Quare, si per impossibile, personæ diuinæ, seu productiones, principium non haberent ab inuicē; se totis adhuc distinguerentur, primoque essent formaliter distinctæ, atque diuersæ. Distinctæ ergo emanationes in diuinis, distinctas ostendunt personas. Sanè, productio naturalis, & libera, ex suis principiis distinctis, quæ sunt natura, & voluntas, originaliter distinguuntur, simulque concurrere, est impossibile. distingui præterea originaliter, ex aliquibus ipsis prioribus proficiscitur: sed ipsis prius est nihil, nisi essentia, memoria, & intellectus, à quo possent distingui: sed ex essentia non potest esse distinctio, alioqui infinitæ essent productiones; essentia enim, quoniam est infinita, quadam determinata principiorum multitudine claudi, seu concludi non potest: igitur, productiones diuinæ seipsis distinguuntur. Ex his etiam liquet, quam ob causam spiritus sanctus ingenitus, aut genitus dici non possit: quemadmodum August. ad Orosium, Dial. 2. quæst. 2. cap. 26. clarissimè docet: Spiritum sanctum, inquit, nec genitum, nec ingenitum fides certa declarat: quia si dixerimus ingenitum; duos patres videbimur affirmare: si autem genitum, duos credere filios culpamur. Et 15. de trinit. Pater, inquit, solus non est de alio; ideo solus appellatur ingenitus. Verùm huic Augustini sententiæ obuiare videtur Hieronymus lib. 5. de trinitate cap. 7. Spiritus sanctus pater non est, inquit, sed ingenitus, atque infectus: pater non est, quia patris est, & in patre est: processionem habet ex patre, & non natiuitatem. Verùm, alio modo Hieronymus nomen ingeniti, alio verò Augustinus accepit. Ingenitum enim, Augustinus intellexit .i. de alio non procedentē, quod planè patris est solius: Hieronymus verò ingenitum, hoc est, non de alio genitum putauit, atque ita nulla est inter eos controuersia. Itaque, si ingenitum priuationem sonet; in deo esse non potest, in quo nulla prorsus inuenitur priuatio. si verò negationem, aut illa certè extra genus ponitur, aut nullum sibi determinat ens; sicque enti, & non enti conuenire potest, cuiusmodi in deo esse non potest, veluti alicuius personæ proprietas. hoc modo chimæram ingenitam appellamus, vel nihil. Porrò, si negationem in ente significet; deo vtique conuenire potest; tunc enim ingenitum idem est ac per generationem non communicatum, siue productum: sub quo planè modo significandi, pater, spiritus sanctus, denique essentia diuina comprehenduntur. At, si ingenitum illud sonet, quod omni productione caret, tunc, absque dubio; spiritus sanctus ingenitus dicendus non est: à patre enim filioque procedit. Verùm aliqui, productiones diuinas, ex terminis formalibus distingui, probare conantur, vt patebit in capitulo sequenti.

Augustinus.

Obiectio.

Solutio.

Distinctæ emanationes indicāt distinctiones personarum.

Spiritus Sanctus non dicitur ingenitus Augustinus.

Ingenitū non eodē modo accipitur à Hieronymo, sicut ab Augustino

CAP. V.

Productiones diuinas, aut ex terminis formalibus distingui, aut quia vna sit ab vno, altera verò à duobus.

Motus,

Otus, authore philoſ. 5. phyſ: terminis diſtinguuntur: igitur, & diuinæ
1. productiones. nam & ſi motus non ſint, neq; mutationes; viæ tamen ſunt
2. ad perſonas, quæ realiter ab inuicem diſtinguuntur. Amplius, productiones ex diuerſo originis modo diſtinguuntur, non ergo ſe totis: ſiquidem
ſpiritus ſanctus in hoc à filio perſonaliter diſtinguitur, quia nimirum ab
alterius origine diſtinguitur: Originis autem differentia eſt, quòd filius ſit à patre, ſpiritus autem ſanctus à patre, & filio: alio enim modo proceſſiones diſtingui non poſſunt.
3. Iterùm, productiones diuinæ, ex ſuis principiis diſtinguuntur: non ergo ex ſeipſis totis.
Antecedens notum eſt: nam voluntas, & intellectus principia ſunt productiua in diui-
Solutio primi. nis, ex quibus certè pendet tota productarum perſonarum diſtinctio: ergo. Verùm ad
primam aliquorum ſententiam reſpondendo aſſero. eā eſſe falſam: emanationes namq;
ex terminis eſſe non habent: termini planè ex ſeipſis eſſe formaliter habere nequeunt. ſi
igitur, ex terminis eſſe non habeant, nec ergo diſtinctionem; ab eodem certè, & eſſe ha-
1. betur, & diſtinctio. Illud præterea 5. phyſ: oppoſitum ſapit: motus ſiquidem ideo ex
terminis diſtinguuntur, quia formæ fluentes eiuſdem ſunt rationis cum formis terminantibus: ſed in diuinis non eſt huiuſmodi fluxus, eiuſdem rationis cum termino, nec eſt via,
quaſi fluxus eiuſdem rationis cum terminis formalibus, quippè, cùm terminus formalis
productiones non diſtingui à terminis. ſit diuina eſſentia: illa autem productio, quæ eſt quaſi via, eſt relatio: igitur, diuinæ productiones ex terminis non diſtinguuntur. Amplius, quod eſt prius, ex ſuo poſteriori
originaliter non diſtinguitur; ſed magis è conuerſo: ſed productiones actiuæ priores
2. ſunt ſuis productis: ab illis ergo non diſtinguuntur. Sanè, quod non eſt ab aliquo originaliter; ab ipſo originaliter non diſtinguitur: ab eodem enim eſt eſſe, & diſtingui; ſicuti ab
eodem eſt aliquod eſſe ens, & vnum: ſed productiones actiuæ non ſunt ex terminis pro-
3. ductis; imò contrario modo ſe habent: ergo quod prius. Item motus diſtingui ſpecie
ex terminis, in omnibus non eſt omninò verum: diuerſi planè motus ſpecie, vt dicitur 5.
phyſ: ad idem vbi ſpecie eſſe poſſunt, ſaltem motus rectus, & circularis, ſaltatio, am-
4. bulatio, & quæ ſunt generis eiuſdem. Terminus præterea, eſt poſterior motu: ſicuti effectus eius: non ergo originaliter ex termino diſtinguitur. Ex his ergo patet, diuinas pro-
Solutio ſecundi. ductiones ex terminis minimè diſtingui, vt illi aiunt. Ad argumenta ſecundæ ſententiæ
dico: rationi non eſſe conſentanea nec etiam diuini Auguſtini doctrinæ proxima, atque
1. conformia. Sanè, ſi ſciſcitari liceat cauſam, ob quam, vna ex diuinis proceſſionibus ab
vna ſit, & non à duabus perſonis, altera verò contrario modo ſe habeat; profectò alia
inueniri non poteſt, niſi quia eiuſdem non ſunt rationis: præintelligitur ergo illarum
2. diſtinctio, antequam vnam ab altera procedere intelligamus. Intellectio præterea, volitio, atq; eſſentia, non eiuſdem eſſent in filio, & ſpiritu ſancto rationis: nam filio ab vno,
3. ſpiritui autem ſancto à duobus communicatur. Item, ſi ſpiritus ſanctus non procederet à filio; adhuc tamen à filio diſtingueretur, vt antea diſputando confirmauimus. cauſa ergo diſtinctionis non eſt ab vno, vel à duobus productio. Albedo etiam in lapide, &
4. in equo eſt principium mutationis viſus eiuſdem rationis: ita (ſi licet ſic loqui) diuinæ productiones, ſiue ab vno, ſiue à duobus proficiſcantur, eiuſdem planè rationis eſſe
5. videntur. Adhuc, ſi res ita ſe haberet, tunc in diuinis, & quarta, & quinta, deniq; plurimæ conſtitui poſſent perſonæ, quarum vna à duabus, altera à tribus, altera à plurimis
6. perſonis procederet, quod reuera abſurdiſſimum eſt. Item, omnis diſtinctio ad aliqua
reuocanda eſt, quæ ſunt primò diuerſa; quæ: inquam, ſi per impoſſibile, ab aliis omnibus
eſſent diſcreta; adhuc tamen diſtincta apparerent. Porrò, illa diſtinctio non eſt ſuppoſitorum vnitas, vel pluralitas: nam his circumſcriptis, manet integra, & diſcreta. Pro-
Obiectio. ceſſio ergo ab vno, vel à duobus non eſt prima diuinarum diſtinctio perſonarum. Sed
dicis, emanationes diuinas per relationes oppoſitas diſtingui, prioris ſcilicet & poſteri-
Solutio. oris; quia nimirum vna, eſt altera prior. Dico, diſtinctionem huiuſmodi primam dici
non poſſe.

non posse: causa enim afferenda est, quare vna naturaliter, est altera prior: nec alia mihi videtur, nisi, quia ista productio est talis, illa verò talis. Relatio præterea, per relationem præcisè, primoq; non distinguitur, non enim primò refertur. quoniam autem huiusmodi emanationes, relationes sunt; per relationes prioris, & posterioris ab inuicē primò non distinguuntur. Etenim, istæ relationes aliæ sunt à relationibus originis: relatio siquidem originis inter producens, & productum, prioris verò & posterioris, inter originem & originem inuenitur: ergo quod prius. nam quomodo huiusmodi relationes distinguuntur, vt per eas, oppositæ relationes distinguerentur? minus enim illæ videntur distinctæ quàm oppositæ: in vna namq;, atq; eadem persona inueniuntur, vtpotè in persona patris: istæ autem in aliqua inueniri nequeunt: neq; enim est aliqua persona, quæ duobus modis producatur. igitur, huiusmodi emanationes distingui, manifestius est, quàm ex parte producti principij relationes oppositas. velle ergo istarum distinctionem per illas ostendere, perinde est, ac rem notissimam, per rem minus notam, imò obscuriorem, dilucidare. Ad id, quod superiùs adductum, quòd huiusmodi distinguantur penes principia secundùm rationem distinctam, nempè penes naturam, & voluntatem, à quibus distinctæ emanationes procedunt, tametsi in diuina essentia sola ratione distinguantur: sed hæc quoq; est infirma, imbecilliśq; sententia. Etenim, sicut se habet ens reale ad ens rationis; ita planè distinctio realis ad distinctionem rationis: sed ens reale, non præsupponit ens rationis, quia scilicet maius ens, minus præsupponat, non est necesse, alioqui ens rationis, omne ens reale præcederet: distinctio ergo realis, rationis distinctionem nequaquam præsupponit, neq; ab ipsa dependet. Amplius, si res ita se haberet, vt isti sentire videntur; reuera intellectus, & voluntas essent entia diminuta, atque ita, respectus formaliter dicerent tantùm: sed ens diminutum, & secundùm quid, ac tantū in intellectu entis, simpliciter, ac realiter existentis, cuiusmodi sunt verbū, & spiritus sanctus, origo esse non potest: ergo quod prius. Iterùm, ens, quod omninò necessarium non est, entis prorsus necessarij, origo esse non potest: sed ens rationis respectu diuinarum productionum, tale esse reputatur: igitur, huiusmodi opinio, quæ distinctionem rationis, principiis realiter producentibus præsupponere videtur, rectæ rationi nequaquam congruit, neq; sanam ostendit philosophiæ artem. Sed dices, essentiam diuinā, vtriusq; esse emanationis principium: illimitatio enim, atq; vnitiua aliquorum continentia, ab illimitata continentia causalitatem, seu ipsorum actiuitatem non aufert. cùm igitur diuina essentia, limite careat, & ex consequenti infinita simpliciter sit: etiamsi intellectum, voluntatemq; vnitiuè, distinctèq; contineat; in istas tamen productiones, distinguendi potestatem habet, ac si inseipsa distincta esset. Amplius, si intellectus & voluntas formaliter, & ex natura rei distinguuntur; huiusmodi sanè distinctionem, in diuinæ essentiæ vnitatem immediatè reducere, necesse est, quæ sub certa quidem multitudine, huiusmodi sibi perfectiones determinat. ad ipsam ergo, sine aliqua prima distinctione, istæ duæ actiones actiuæ, immediatè reduci possunt. His ergo, atq; similibus arguunt, qui diuinam essentiam, vtriusq; emanationis immediatum contendunt esse principium. sed his obuiare possunt, non vna, sed plures propemodum rationes. Sanè, si essentia diuina ita se habeat, neutra sanè productio, ex natura rei libera, sed merè planè naturalis vocabitur: actus enim voluntatis productiuus, seu operatiuus, si non est liber in se formaliter, est vtiq; in se naturale quiddam. Sanè, actio volendi in nobis, non est formaliter libera, sed ipsa voluntas; actio namq; illa quædam est forma naturalis, non autem quippiam, seu aliquod intellectuale, quod quidem ad opposita ferri queat, icirco libera dicenda non est. si ergo, immediatum distinctionis principium, diuina reputatur essentia; nulla prorsus in diuinis productio libera diceretur: quidquid enim generat ipsa volitio, naturaliter generat, natura autem est principium motus, quatenus actum dicit: porrò, ante actum diuinæ naturæ, actum, inquam, productiuum, nulla est in natura

Relationum distinctio.

Solutio tertij.

1.

2.

3.

Essentiam diuinam esse immediatū principium vtrius que emanationis argumentis ostenditur

1.

2.

Solutio.

1.

Diuina essentia non est immediatū principium productionis.

tura distinctio omninò; sed natura, atq; essentia in sua tantùmmodo, vt ita dicam, midi-tate. non est ergo ibi aliquid, ex quo, veluti ex principio, libera emanet productio: ambæ igitur productiones naturales dicerentur, quod planè vniuersam euertit theologicam
2. veritatem. Amplius, eiusdem principij duo producta simpliciter adæquata esse non possunt: sicuti duo obiecta eiusdem nequeunt esse potentiæ. Quare, si essentia diuina immediatum extiterit distinctionis principium; duo vtique habebit producta simpliciter
3. adæquata. Item, quodlibet principium perfectum, eiusdem existens rationis, habet, vel habere potest aliquod productum sibi simpliciter adæquatum, suæ reuera non repugnat naturæ productum habere perfectum, & ex consequenti sibi adæquatum. cùm autem essentia diuina in seipsa indiuidua sit, atq; indistincta; vnum certè haberet productum sibi adæquatum, atq; ita non duo; sed vnum tantùmmodo in diuinis inueniretur produ-

Rationes soluuntur. ctum, quod prorsus falsum est: essentia ergo in diuinis productionibus, non est immediatum distinctionis principium. Ad rationes autem illius sententiæ dico: & ad primam
1. quidem nihil, etiamsi illimitatum extiterit, atq; infinitum, simplexq; & indiuisibile, in duas posse productiones, quarum vna sit naturalis, altera verò libera; vnicum namquè atq; simplex principium natura est, aut voluntas, simulq; in idem concurrere nequeunt. Cum ergo dicis, ab infinito, ob huiusmodi vnitiuam continentiam nihil perfectionis aufertur, negatur assumptum: aufertur enim propria ratio vnius perfectionis simpliciter, imò omniũ propemodũ perfectionũ simpliciter, ex suis planè proprijs rationibus forma-
2. libus proficiscientiũ, quas in vna ratione saluari, deniq; in vno aliquo contineri, est impossibile. Ad 2. negatur similitudo, nã intellectus & voluntas, si distincta ponantur, quoniã in essentia naturaliter sunt, ad illius vnitatẽ reduci, necessarium non est; productiones siquidem non sunt, neq; producta, vt ad distincta principia reducantur: ad vnum tamen, nempè ad diuinam essentiam, quæ respectu ipsorum principium non dicitur, reduci reuocariq; oportet. Sed de his satis dictum sit. Deinceps audiamus quorundam argumenta, qui nituntur probare, spirationem generationem esse.

CAP. VI.

Quòd spiratio sit generatio.

1. Mnis productio, quæ ad substantiam terminatur, generatio appellatur: in hoc enim generatio ab alijs mutationibus differt, vt clarissimè multis in locis philosophus docere videtur: sed vtraq; diuina productio, ad substantiam terminatur: ergo vtraq; generatio dici potest. Sanè, mutationes, & motus, authore philoso. 5. phy. per terminos formales distinguuntur: sed formalis terminus spirationis, est idem prorsus cum diuinæ generationis termino: est enim diuina essentia & spirationis, & generationis actiuæ terminus: quemadmodum in primo
2. libro demonstraui: spiratio ergo est generatio. Amplius, quæcunq; sunt vniuoca, eiusdem planè sunt rationis: sed generatio & spiratio sunt vniuocæ productiones, si ad patrẽ comparentur: igitur, sunt vniuocæ inter se: nam quæcunq; vni, & eidem sunt eadem; inter se quoq; eadem esse probantur. vna est ergo productio diuina, non duæ: sicq; inter illas
3. nulla esse videtur distinctio formalis. Adhuc, ab eodem simplici, vniformiter se habente non est nisi vnum: sed suppositum primo est vnicum simplex, vniformiter se habens: generatio ergo à spiratione, non distinguitur. Reuera, quod ab alio realiter distinguitur, ad ipsum quoq; referri, necesse est; distinctio enim, respectiuum potiùs quàm absolutum sonat. at, generatio realiter ad spirationem non refertur: nam vel seipsis hoc fieret, atq; ita relationes essent opposita, quod falsum esse omnibus constat: vel alijs relationibus, sicque in relationibus diuinis realibus processus esset in infinitum. spiratio ergo, est generatio, ab

ratio, ab eaq; nullatenus differt. Præterea, Differentia realis, quoniam perfecta est, à differentia rationis, quæ est imperfectior, minimè dependet: sed principiorum differentia quæ in diuinis productionibus habetur, natura est, & voluntas, quæ ratione tantùm differunt nam absolutorum realem differentiam, diuina simplicitas non patitur, alioqui inter intelligere, & intellectum in deo, realis esset relatio, & ex consequenti distinctio realis Profectò, vbicunq; intellectus, ex natura rei ab intelligere distinguitur; intellectus absq; dubio intelligere recipit, vel ratio est ipsum recipiendi, relatio vtiq; ibi est realis recipientis ad receptum scilicet, quæ planè diuinis conuenire nequeunt. Igitur productiones diuinæ realiter minimè distinguuntur. Adhuc, quod æquè est necessarium, æquè etiam est naturale: sed spiratio, siue spiritus sancti productio, æquè est necessaria: igitur æquè est naturalis. vna ergo ab altera non distat. Sanè, natura siue essentia diuina, in spiritus sancti productione, principium est principale: igitur, illa est naturalis, & consequenter generatio potius, quàm spiratio dicenda est. Adde, quòd voluntas, quæ est spiritus sancti productiuum principium; ita certè perfectio est naturalis in diuinis, ac intellectus: æquè igitur naturaliter producit. Ex his ergo, atq; his similibus liquet, spirationem generationem esse. 4. 5.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

D primum dico, maiorem esse veram de productione, quæ est per modum naturæ, non autem de illa, quæ est per actum voluntatis: non enim sufficit terminus, sed modus quoq;, generationi congruere debet, vt aliqua productio, generatio vocetur. Quoniam autem spiritus sanctus, per modum voluntatis procedit; hac de causa, illius productio, generatio non dicitur: sunt namq; nonnulla, quæ formaliter ab inuicem differunt, veluti homo ob suam rationalitatem à bruto formaliter distat: nonnulla verò, siue eadem, originatiuè, per sua vtiq; principia productiua, à quibus esse habent distinctum; sic homo à belua distinguitur: interdum declaratiuè, vtpote per accedentia, suasq; operationes. Ex his ergo ad propositum redeuntes, dicimus, quòd licet spiratio actiua & generatio in patre eadem sit, quia vna est ibi realitas; differunt tamen formaliter, eò quòd vna est naturalis, altera verò libera. spiratio quoq; actiua in filio eadem est cum filiatione, quia nimirum vna est filij realitas, differunt autem formaliter: filiatio siquidem in patrem tendit, spiratio verò in spiritum sanctum Porrò, spiratio actiua in patre & filio vna est omninò, tum realiter, tum etiam formaliter: spiratio verò passiua, formaliter differt à generatione passiua, alijsq; omnibus originis relationibus, sunt quidem eis disparatæ, & oppositæ, demq; prorsus incompossibiles. Porrò, ille triplex modus distinguendi in diuinis productionibus inuenitur: nam generatio, & spiratio seipsis formaliter distinguuntur: secundùm enim rationes formales, vnam esse alteram est impossibile. originatiuè verò, ob diuersa principia productiua, quorum vnum est naturale, alterum autem liberum. manifestatiuè quoq; ob supposita producta, ex illis sanè apparet, diuinarum productionum distinctio. Itaq; in natura diuina duæ sunt productiones, alterius quidem rationis, idq; ob summam, atq; absolutam diuinæ naturæ perfectionem, quæ non vno; sed duobus planè modis sese communicare studet. Ex hoc autem inferre non licet, diuinam generationem mutationem esse: diuina siquidem generatio sub productionis ratione intelligenda est, cuius termini sunt producens, & productum. Illa ergo generatio præcipuè naturalis dicenda est, cuius habitudo inter producens, & productum est naturalis, modusq; etiam communicandi naturalis, non liber nominatur. Verùm, cùm huiusmodi modus naturalis, spiritui sancto nequaquam conueniat, vt sæpè dixi; ideo illius spiratio, generatio dici non potest: nec quicquam

Triplex modus differēdi. Formaliter. Originatiuè. Manifestatiuè

Spiritus sancti productio non est generatio.

sancto. *quicquam prodest, id, quod in confirmationem assumitur, quippè, cùm non solùm ter-*
2. *minus; sed modus communicandi necessarius sit, vt generatio dici possit. Ad 2. diuinæ*
productiones sunt quidem vniuocæ nominaliter, vt ita dicam: quemadmodum solemus
dicere, quòd generatio equi sit ab equo, & leonis, à leone: non sunt tamen vniuocæ aduer-
bialiter, sicuti Socrates & Plato sunt vniuocè homines. neq; etiam eiusdem sunt rationis
specialis; alioqui plures esse non possent, sed communis tantùm. Ad confirmationem di-
co, quòd si duo vni tertio illimitato comparentur, ex vnione, qua in tertio conueniunt;
eadē inter se vnio non sequitur. Pater enim duplicem habet fœcunditatem: qualibet au-
tem productio, propriam intuetur fœcunditatem, ex qua proficiscitur: proinde illimi-
tatum quiddam, atq; indeterminatum pater dicitur; si ad determinata, hoc est, ad di-
uinas productiones comparetur. Quare, non sequitur, diuinas inter se productiones vni-
Obiectiones. *uocas esse, quia nimirum respectu tertij, in quo conueniunt vniuocæ sint. Sed dicet aliquis:*
1. *si productiones alterius sint rationis, non autem vniuocæ; productionum quoq; termini*
alterius erunt rationis, vt in quinto phys: legitur. at, tunc termini, alicui tertio nequa-
quam vniuoci erunt, ob distinctionem plane formalem, quæ inter illos esset ponenda,
quod reuera falsum est. igitur, ex opposito arguendo, si termini alicui tertio vniuoci
2. *sint; productiones quoq; inter se erunt vniuocæ. Amplius, intellectus & voluntas, qua-*
tenus sunt operatiuæ potentiæ, in obiectis distinctionem exigunt formalem, eandemq;
profectò in obiectis distinctionem productiuæ essent, si respectu illorum, potentiæ essent
productiuæ. Cùm ergo termini productiui, huiusmodi distinctione opus habeant; termi-
3. *ni vtiq; vniuoci dicendi non sunt. Item, productum per intellectum, ex suæ quippe pro-*
ductionis virtute, notitia genita appellatur: productum verò per modum voluntatis, a-
mor procedens nominatur. sed hæc inter se alterius rationis formaliter esse videntur: er-
Solutiones. *go quod prius. Respondeo, propositionem veram esse dicimus, si forma fluens, secundùm*
1. *quam est motus, eiusdem esset rationis cum forma terminante: motus enim eiusdem est*
rationis cum forma fluente. at, productio diuina, non est fluxus aliquis, neque forma
fluens, denique neq; eiusdem rationis cum forma, quæ est productionis formalis terminus,
aliquod enim essentiale est: productio verò, relatio formaliter: iccirco, ex productio-
num distinctione obiectorum, siue terminorum, formalis nequaquam sequitur distinctio.
Obiectio. *Dices, primi termini, .i. termini formales, nequaquam vniuoci essent, eò quòd produ-*
ctiones non sunt vniuocæ; atque ita personæ, quæ primi termini dicuntur, tum in se, tum
Solutio. *etiam in tertio vniuocæ esse non possent. Respondeo, productionem, formaliter diuinam*
essentiam non includere, personam verò illam formaliter includere: persona namq; non
solùm est proprietas, siue relatio, verùmetiam in natura diuina, hypostasis subsistens.
sic Socrates, non tantùm indiuidualem naturam complectitur; sed etiā humanam. Qua-
re, & si primi termini, productiones complectantur; non sunt tamen eiusdem adæqua-
tæq; rationis, quippe, qui non solùm relationes, verùmetiam absolutum .i. diuinam in-
cludant essentiam. Non ergo opus est illis huiusmodi, ac tali distinctione, qua planè o-
pus est productionibus; vt si quædam aliqua distinctiua includant, tantùm distingui,
sicut & illa, nullo certè modo necessarium esse puto. Ad illud de potentijs dico, poten-
tias operatiuas, obiectum formale distinctum non exigere: vnum enim, atque idem est
tum diuini intellectus, tum etiam diuinæ voluntatis primum & formale obiectum, in
quo vtraq; potentia, secundùm eandem primi obiecti rationem formalem beatificatur;
nulla quippe essentialis perfectio primò diuinum beatificat intellectum, deinde diuinam
ipsius voluntatem. non ergo in obiectis, vt sunt potentiæ operatiuæ, distinctio formalis
quærenda est: nec etiam in potentijs, quatenus sunt productiuæ. Ad aliud dico, argu-
mentum, si in se aliquid probet, hoc tantùm probare, nempè spirantis, & spirati distin-
Obiectio. *ctionem, vel generationis, & spirationis. Dicis, notitia quatenus est actualis, alterius*
est rationis à memoria, & amor similiter à voluntate, vt est actus primus. Quam ob
causam,

causam, si productionum, hoc est, notitiæ & amoris terminis, formalis distinctio tribuitur; absq; dubio, productiuo principio est tribuenda, qua à termino formali producto distinguitur: atq; ita, in vnaquaq; productione, æquiuocatio inuenietur. Respondeo, id; Solutio. *quod superiùs dictum est, genitum scilicet ex vi generationis suæ, notitiam esse actualem, bifariam intelligi posse: aut secundùm originis, aut verò secundùm adæquationis* Originis & adæquationis *primitatem. Sed primus quidem modus admittendus non est, alioqui tres personæ non essent, vniformaliter Deus; essentia enim in patre quasi priùs esse intelligitur, quàm alicuius perfectionis principium, seu fundamentum esse intelligatur. Quare, si in filio, ante essentiam, præintelligatur notitia; tunc planè filius priùs haberet notitiam, quàm essentiam, & ex consequenti non esset idem Deus cū patre Secundus autem modus probabilis est: essentia enim diuina in qualibet persona, est cuiuslibet essentialis perfectionis primum fundamentum. Porrò, prima persona virtute memoriæ fœcundæ, productione adæquata, secundam producit, quæ est notitia actualis, suo adæquata principio productiuo: sic etiam spiritus sanctus, vt amor actualis, suo adæquatus principio. Dicis, quòd* Obiectio. *vniuocatio, seu æquiuocatio ex primitate adæquationis magis pendet, quàm originis: nam & si Sol sit substantia, & vermis etiam: non ob id tamen, vniuoca appellatur generatio vermis à Sole, quippè, qui in forma specifica terminum sibi non assimilet. cùm igitur, terminus productus non adæquetur omninò principio productiuo: erit igitur in productione, æquiuoca generatio. Respondeo, non est æquiuoca productio dicenda, si produ-* Solutio. *ctiuum principium eiusdem non sit rationis cum termino formali producto; sed adhuc opus est, vt principium productiuum non eiusdem communicetur rationis genito, & terminus formalis in producto, eiusdem non sit rationis in producente: sed aliter hæc se habent in diuinis: memoria siquidem est formaliter in notitia genita actuali, & vicissim notitia genita, est formaliter in persona generante; quamuis neutrum istorum tum producendi, tum etiam productionem terminandi prima ratio dici possit. sed de hoc negotio satis. Ad 3. dico, ab eodem supposito simplici, plura principia formaliter in se ha-* 3. *bente, plures haberi, siue emanare posse productiones. Ad confirmationem autem dico, illius maiorem falsam esse: nam & si Deus, à creatura realiter distinguatur; ad ipsam tamen realiter non refertur. Ad id autem, quod assumitur, distinctionem esse relationem, approbo quidem; verùmtamen non opus est, illam esse realem inter illa, quæ aliquo modo distinguuntur: creatio enim, relatio est, creantis verò ad creatum, realis distinctio esse non potest. Ad quartum, ex supradictis patet solutio: generationis siquidē* 4. *actiuæ, & spirationis actiuæ est triplex terminus primus. vnus quidem formalis & pri-* Triplex terminus generationis, & spirationis actiuæ. *mus primitate naturæ, siue naturalis præsuppositionis, nempè, diuina essentia, quæ certè vtriusq; productionis vnus terminus, atq; idem est. alius autem primus dicitur, primitate verò adæquationis, ac correspondentiæ: atq; hoc modo termini generationis actiuæ, atq; spirationis actiuæ, rationes formaliter distinctas habent: sic enim generationis terminus, est notitia genita, spirationis autem, amor spiratus. alius verò est terminus quasi totalis, & primus, primitate adæquationis, quo sanè modo illarum productionum termini, tum inter se, tum etiam cum producente vniuocantur. huiusmodi autem termini sunt personæ productæ, quæ eandem penitus habent essentialem formam, & inter se, & cum producente. primus ergo terminus, idem est omninò cum productis: secundus verò distinctas habet rationes, tertius eandem prorsus formam tum inter se, tum cum producente. Ex quo patet distinctionem realem in primo, aut tertio termino non inueniri, nisi in secundo fortassis; quatenus notitia, & amor distinctas habeant rationes. Ad* 5. *5. negatur consequentia: aliquid enim potest esse necessarium, quod tamen non est naturale: necessitas namq; non opponitur libertati simpliciter, sed tantùm libertati arbitrij. Ad confirmationem primam, negatur consequentia: siquidem ab altero principio, nempè à voluntate, quæ sola productiua est respectu spiritus sancti, determinatur modus*

producendi. Ad 2. confirmationem dico, quòd licet voluntas tum in essendo, tum etiam in perficiendo, vbi fundamentum eius est perfectibile, sit naturalis; non tamen in principiando. Proinde naturaliter habemus voluntatem, sed liberè quidem volumus, siue volitionem habemus. Itaq; quomodo spiratio à generatione differat, dixi.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Pater & filius diligunt se spiritu sancto.

Diuersa multorum sententia.

Voniam non vna de hac quæstione extitit antiquorum sententia; ideo opus mihi esse arbitror, illorum in medium sententias adducere, quò clariùs rei veritas eluceat: qua profectò cognita, sententiarum diuersitas & ratio innotescat.

1. *Quidam sanè huiusmodi sententiam, siue positionem, impossibilem, ac planè falsam esse putauerunt: quam certè sic intellexerunt: pater, spiritu sancto diligit filium, & vicissim filius, patrem, cum alicuius causæ habitudine, quasi sit sensus, spiritus sanctus patri, filioq; est principium diligendi. Approbo autem istorum sententiam, si ita intelligi debeat, patrem, filiumq; se mutuò hoc modo diligere.*
2. *Alij verò aiunt, impropriam esse propositionem, ideo sic esse intelligendum: pater diligit filium spiritu sancto, hoc est, amore essentiali, qui spiritui sancto propriè competit.*
3. *Nonnulli autem ablatiuum illum, signi habitudinem esse putauêrunt, hoc modo: quòd pater diligat filium, spiritus sanctus signum est, quippe, qui ab vtroque vt amor procedit.*
4. *Quidam autem sic intellexêrunt: spiritus sanctus est amor, quo formaliter pater & filius se inuicem diligunt.*
5. *Alij verò, non causæ, sed effectus formalis ablatiuum illum esse dicunt, qui profectò, veritati proximiores sunt. Sanè, cùm res à suis formis denominationem accipiant, sicuti album ab albedine, & homo ab humanitate: omne igitur illud, à quo aliquid denominatur, quò ad hoc planè formæ habitudinem obtinet. vt si dixero: hunc esse diademate coronatum: ille sanè ablatiuus, etsi non sit forma; cum habitudine tamen causæ formalis est construendus. etenim, non solùm agens ab actione, sed etiam effectus, qui in actionis intellectu includitur, denominatur: dicimus enim ignem, calefactione esse calefacientem, etsi calefactio, calor non sit, qui est forma ignis, sed actio tantùm ab igne procedens.*

Diligere duplex in diuinis.

Cùm igitur diligere duplex sit in diuinis, alterum quidem essentiale, alterum verò notiale, si essentialiter quispiam intelligat; tunc reuera pater, & filius non diligunt se spiritu sancto, sed essentia potiùs diuina: Quis, inquit August. 11. de trini. audet dicere patrem nec se, nec filium, nec spiritum sanctum diligere, nisi per spiritum sanctum? hunc autem modum imitari videntur primæ quorundam sententiæ. At, si notialiter aliquis intellexerit, diligere perinde est ac spirare amorem: quemadmodum dicere, est producere verbum. Pater ergo & filius se diligunt spiritu sancto, hoc est, se mutuò diligentes, spirant amorem, qui est spiritus sanctus.

Opiniones diuersæ confutantur.

1. *Secunda ergo opinio vera non est, quæ dicit spiritum sanctum signum esse dilectionis, qua pater filium diligit: alioqui dici posset, quòd pater & filius diligant se creatura, quia nimirum creatura, quam concorditer producunt, illorum dilectionis signum diceretur.*
2. *Tertia verò opinio, veritati minimè consonat, quæ ait, patrem ac filium se spiritu sancto diligere, quia scilicet amor propriè spiritui sancto conueniat: nam pari ratione, pater & filius, spiritu sancto, boni dicerentur: bonitas siquidem in diuinis, spiritui sancto attribuitur. Item pater, & spiritus sanctus, filio essent sapientes, filio quippe sapientia competit.*

Rationes contra 4. opinionem.

Quarta autem opinio, quòad primum sensum, iam explosa est: dubium autem est, vtrum si notialiter intelligatur, veritatem habeat: nõ desunt enim contra huiusmodi sententiam, rationes, quæ pluris sunt faciendæ.

1. *Profectò, si pater & filius se diligere dicuntur spiritu sancto; multò ergo fortiùs, eodem se spirare dicendi essent: nam si agens, ab actione, & termino, qui in illius actione non*

includitur, denominari potest; multò ergo magis ab actione, quæ illius terminum concludit, atque complectitur. Amplius, calidum non calefacit ob calefactionem, quam alicui 2.
impressit, siquidem ab actione transeunte, agens denominationem non recipit: sic etiam artifex non ædificat, ædificio, siue domo, quam ædificando erexit; ita quoque pater & filius non se diligunt spiritu sancto: nam diligere notialiter sic acceptum, actionem significat transeuntem. Solutio. *Dico, spiritum sanctum in diuinis duplicem habere respectum, vnum quidem realem, nempè ad spirantes, alterum verò rationis, ad aliquid, quod per ipsum acceptatur. si ergo ita intelligas diligere, id est, acceptare aliquid ex vi suæ productionis; sic certè formaliter diuino spiritui congruit, principatiuè verò verbo, productiuè autem, patri & filio. vnde tunc ablatiuus, in spiritu sancto subauthoritatem, in patre verò, ac filio authoritatem connotat. sic autem intellexisse videtur Aug. 6. de trin. cap. 8. vbi apertè testatur, quòd pater & filius se diligant spiritu sancto ab eis procedente. At si diligere, pro spirare intelligas, falsa videtur sententia, quemadmodum etiam hæc est falsa, pater dicit verbo, dicere, pro producere verbum intelligendo. sicut superiùs disputauimus. Pater ergo & filius diligunt se spiritu sancto, id est, producunt spiritum sanctum, qui est amor acceptatiuus, ex vi modoque suæ productionis. Sed quidam contra prædicta ita arguunt.*

Spiritus sanctus in diuinis duplicem habet respectum.

Amor acceptatiuus.

CAP. II.

Patrem & filium se non diligere spiritu sancto.

Vt pater & filius diligunt se spiritu sancto notialiter, aut certè essentialiter: non quidem primo modo, alioqui, vt dixi, pari ratione spirarent etiam se spiritu sancto: neque secundo, nam ab eodem, & esse habet persona diuina, & diligere, essentiam accipiendo. quodlibet præterea essentiale inest cuilibet, non per alteram personam. 1.
2. *Amplius, si pater spiritu sancto filium diligeret; eadem ratione, & seipsum. Vnde, cùm origine sit prior filio, se vtique priùs spiritu sancto diligere posset, atque ita priùs producere spiritum sanctum, quàm filium, quod est falsum. Sanè, eodem videtur pater se diligere, & filium: sed tunc pater diligeret se in primo signo originis, in quo spiritus sanctus non intelligitur spiratus. sed hoc est absurdum, ne dicam impium: ergo pater & filius non diligunt se spiritu sancto.*
3. *Adhuc si diligunt se spiritu sancto; pari ratione creaturam quoque diligerent, quod est falsum.*
4. *eadem siquidem necessitate, tum se, tum etiam creaturam diligerent, atque ita spiritus sanctus esset amor creaturæ. Præterea, quemadmodum hæc est falsa, pater dicit verbo intelligendo dicere essentialiter, pro intelligere, alioqui pater esset sapiens sapientia genita: quod Augustino non probatur, vt postea dicetur, notionaliter etiam est falsa; non enim producit verbum verbo, aliter tunc esset verbum verbi in infinitum: similiter ergo ista non est vera, pater, & filius se diligunt spiritu sancto.*
5. *Amplius, eodem amore, pater diligit filium, seipsum, & nos. sed pater non diligit se spiritu sancto, quia nimirum nullus actus notialis, super actus principium reflectitur: velle enim dicere, patrem seipsum gignere, aut spirare, absurdissimum est, ne dicam impossibile. Similiter se diligere spiritu sancto, quatenus notialiter diligere sumitur. Amor præterea, quo diligit nos, quia respectum ad creaturam dicit, spiritui sancto non competit, alioqui respectus ille ad essentiam pertineret. falsum ergo est, velle asserere, patrem, filium, & vicissim filium, patrem, spiritu sancto diligere.*

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. *AD primum, Solutio patet ex prædictis: diligere siquidem merè essentialiter aut notialiter non intelligitur, sed peculiariter potiùs, eius productionem connotando. Ratione autem adiuncti, notialiter sumi potest, vt sit sensus, pater, & filius diligunt se spiritu sancto, id est, acceptant se aliquo à se producto, non quidem formaliter, sed principatiuè potiùs, vt dictum*
2. *est. Ad 2. Pater in primo originis signo, voluntate, vt est in ipso formaliter, seipsum diligit. Diligit autem se spiritu sancto principatiuè, non quidem in primo signo originis; sed spirando spiritum sanctum, quatenus scilicet producit spiritum sanctum, qui reuera ex virtute suæ productionis, est amor amati. Porrò, huiusmodi modus diligendi, patri, filioq; communis est. proinde, in illo priori originis, pater se diligit amore essentiali tantùm, neque ex hoc, duo amores in diuinis ponendi sunt, sed prioritas originis in patre commen-*
3. *datur. Ad 3. Quamuis Pater & filius creaturam diligant spiritu sancto, quatenus scilicet, ex suæ productionis modo, amor sit acceptatiuus; ex hoc tamen non sequitur, creaturam, necessariò esse acceptandam, sed contingenter, eo planè modo, quo creatura acceptabilis est. sic etiam essentia, est ratio volendi creaturam contingenter, non necessariò.*
4. *Ad quartum patet solutio ex prædictis, vbi de dicere verbo annotauimus. Ad 5. Dilige-*
5. *re quatenus notionaliter sumitur, non solùm diuinæ productionem personæ; sed etiam personam connotat per modum amoris productam, qui ad rem dilectam, habitudinem habet. vnde, sicut pater dicit se, omnemq; creaturam verbo, quod genuit, quatenus scilicet, verbum genitum, tum patrem, tum etiam omnem creaturam repræsentat; ita profectò, spiritu sancto & se, & creaturam diligit, quatenus spiritus sanctus procedit, vt amor bonitatis primæ, secundùm quam pater amat se, omnemq; creaturam, hoc est, acceptat reliqua à se condita vniuersa. Itaq; patrem, & filium se mutuò diligere spiritu sancto, & creaturam, me dixisse puto.*

Spiritus sanctus est amor amati.

CAP. IIII.

An pater sit dicendus sapiens, sapientia genita.

Christus dei sapientia.

Pud antiquos sapientiæ duces, non temerè quæsitum fuisse legimus, vtrum pater in diuinis sapiens sit sapientia, quam genuit, de qua Apostolus ad 1. Cor. 1. loquitur: Dico Christum Iesum, dei sapientiam, & dei virtutem Et Dauid in Psal. 103. Omnia in sapientia fecisti domine. Sanè, si pater diligit amore, qui ab ipso procedit; cur etiam non sit sapiens dicendus, sapientia, quam genuit? Omne castum, inquit August (lib. 83. quæst. quæst. 23. castitate castum est, & omne æternum, æternitate, & omne pulchrum, pulchritudine: ergo omne sapiens, sapientia. Sed duobus modis castum castitate dicitur, vel quòd eam gignat, vt ea sit castum castitate, quam gignit: aut participatione castitatis, quidq; castum est, quod potest aliquando esse non castum. Quamobrem, cùm sapiens deus dicitur, sine qua, eum vel fuisse aliquando, vel esse posse, nefas est credere, non participatione sapientiæ, sapiens dicitur; sicut anima, quæ & esse, & non esse sapiens potest, sed quod ipse eam genuerit, qua sapiens dicitur, sapientiam. Quòd si ita res se habeat, quum hoc sit deo esse, quod sapere, si est sapiens sapientia, quam genuit; non ipsa ab illo, sed ille ab ipsa est sapientia, quod certè fieri non potest, nisi gignendo eum, aut faciendo; sed nec genitricem, nec conditricem patris, nullo modo quisquam dixerit sapientiam: itaq; pater, ipsa sapientia est, qua sapiens est: filius verò, sapientia patris dicitur; quia nimirùm sapientia est de sapientia patre,

non

non quia pater per eum sit sapiens. Illud reuera, quo aliquid dicitur, & est formaliter tale; est planè in eo formaliter, vt lux in lucente: non enim aliquid formaliter lucere dicitur, nisi in eo luce formaliter existente. Sed sapientia genita, id est, filius, non est formaliter in patre, alioqui diuinarum sequeretur confusio personarum: tunc siquidem pater, filius esset, & filius, pater. Igitur, pater non est sapiens, sapientia genita. Amplius, illa, quæ rem in alio significant, illud planè denominare, seu nomen imponere nequeunt: nisi per id tantùm, quod in illo formaliter existit. sed sapiens, rem suam in alio ostendit, non denominat: ergo sapientia patrem per verbum, quod non est formaliter in patre non denominat. Pater ergo est sapiens, sapientia, quæ ipse est, id est, diuina essentia, filius autem sapientia genita appellatur, non quia plures sunt in diuinis sapientiæ; sed vna duntaxat. Sapientia ergo, ingenita, id est, diuina essentia pater formaliter sapiens nominatur: filius verò sapientia genita, seu patris appellatur, non qua ille sit sapiens; sed quam pater genuerit. Dicis: si idem est deo sapere, & diligere, quare non dicitur sapiens sapientia ab eo procedente, sicut dicitur diligere dilectione ab ipso emanante? Respondeo, diligere, si essentialiter intelligatur; hoc modo pater, & filius se non diligunt, vt diximus, at si notionaliter; tunc planè, secundùm sensum paulò ante annotatū, admittendum est: accipitur enim pro spiratione passiua. Vnde, quamuis secundùm rē sit essentia diuina; modus tamen significandi nō est idem: esse namq; absolutè, diligere autē relatiuè dicitur. Quam ob causam non sequitur, pater, amore à se procedente, diligit, amore ergo est, siue esse habet. Quoniam ergo sapere in diuinis essentialiter, nō notionaliter sumitur; iccirco non licet ea libertate vti, qua circa diligere vtimur. Propterea non audemus dicere, patrem sapientia à se genita, sapientem esse. Dicis: si filius est sapientia genita, qua ergo sapientia dicendus est sapiens, seipso, vel sapientia ingenita; Pro cuius rei intellectu nonnulli quidem termini annotandi sunt. Ablatiuus siquidem ille, ingenita, siue seipso, aliquando principatiuè, interdum verò formaliter, nonnunquam identicè, intelligitur. Primo quidem modo, ignem calore, calefacere dicimus: Secundo autem, ignem calore, calere, siue calidum esse: Tertio verò modo, suppositum seipso agere, non quidem vt principio quo: sed quia est idem sibi agenti, vt principio quod. Ingenitum quoq; notionaliter intellectū, patri tantùmmodo competit, vt in primo libro dixi. Largè verò tum essentiæ, tum etiam intellectioni conuenire potest. Quando ergo percontaris an filius sit sapiens sapientia ingenita, facilis potest esse solutio. Etenim, si ingenitū notionaliter intelligatur, nempè pro sapiētia ingenita, id est, patre, principatiuè de principio quod, admittendum est: producitur enim, atque principium habet à patre: formaliter autem, siue de principio formali, non solùm est admittendum, sed etiam explodendum omninò. Nam quemadmodum pater, non est sapiens formaliter filio; sic etiam, nec filius, patre potest esse formaliter sapiens, nec etiam identicè. Quòd si ingenitum secundo modo intelligatur, quatenus scilicet essentiæ conueniat, vel communi intellectioni, aut sapientiæ, si ablatiuus, officio fungatur principij productiui, seu producentis; tunc, sine dubio, falsa est propositio: ipsius enim filij sapientia communis, neq; vt quod, neq; vt quo principium esse potest: sed pater est principium quod, memoria verò principium quo. At, si ablatiuus vicem principij formalis vsurpet, tanquam veritati consona, est concedenda: Sapientia planè, & intellectu essentiali, qualibet persona diuina sapit, & intelligit. Quòd si identicè intelligatur, quemadmodum cùm dicimus aliquid esse seipso; adhuc bifariam potest intelligi, essentialiter scilicet, & realiter, aut suppositiuè. Et primo quidem modo vera est: sapientia namq; communis ingenita in diuinis tribus eadem, & essentialiter, & realiter prorsus est. secundo autem modo despicitur: non enim est propria, quippe, quæ non sit suppositi ad seipsum, vel de seipso, licet ab ipso suppositiuè minimè distinguatur. Impropiè ergo dicimus, filium sapientem esse sapientia ingenita, idq; suppositiuè; magis autem, si sapiens seipso nominetur: ipse reuera suppositi rationem, non autem sapientiæ subire potest. Cæterùm, genitum in diuinis sem-

Pater non est sapiens sapientia genita.

Filius est sapientia genita.

An filius sit sapiens seipso.

Principatiuè, formaliter, identicè.

Ingenitū duplex.

Genitum est nomen filij.

per est notionis nomen, soliq; filio conuenit. Quando ergo filius sapiens, dicitur sapientia genita, si ablatiuus, vicem habeat principij productiui, aut formalis; tunc planè neganda est huiusmodi sententia: sui enim non est principium productiuum, nec seipso sapiens, vt quo. At, si identicè accipiatur, admitti potest; quamuis non satis propria sit locutio: sensus enim est, quòd filius sit sapientia genita, & sapiens etiã sapientia genita, quia nimirũ seipso non vt quo, sed sicut ipsum est seipsum, & est seipso. Alijs verbis, hoc idem posset efferri, hoc modo, filius est sapiens, sapientia ingenita, quæ est pater, tanquam principio productiuo: aut tanquam forma, quæ in supposito, cui attribuitur actus, essendi, agendique ratio reputatur: atq; ita filius est sapiens sapientia ingenita, quæ essentialis est: vel tanquam supposito agente: sicq; filius est sapiens sapientia genita, quæ est ipsemet, non autem pater.

Obiectio. *Dices, gignens notitiam creatam, intelligit ipsam formaliter: ergo similiter pater intelligit verbo, & sapit sapientia genita.*

Solutio. *Dico, non esse simile: notitia enim genita formaliter inhæret intellectui gignenti, non autem verbum in diuinis, quippe, quæ per se sit notitia subsistens, sicut in primo libro diffusè lucideq; disputaui. Itaq; filius sapientia dei dicitur, non certè tanquam ipse solus sit intelligens, vel sapiens, sibiq; & patri, & spiritui sancto intelligat, & sapiat: alioqui authore August. 10. de trinit. ad illam redire-*

Augustinus. *tur absurditatem, vt pater non sit sapiens de seipso, sed de filio. Est ergo deus pater sapiens sapientia, quæ est pater, de quo est genitus filius, qui est genita sapientia; vterq; tamen vna est sapientia, & tamen solus pater est ingenita sapientia, filius verò genita sapientia de sapientia. Itaq; quomodo pater sit sapiens, sapientia, quæ ipse est, & qua sapientia filius sapiens dicatur, quamuis ardua sit, & perplexa, inquisitio; satis tamen clare dictum esse arbitror. Deinceps indagare oportet, quomodo spiritus donum nominetur in diuinis.*

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Spiritus sanctus in diuinis propriè donum dicitur.

Quid significet donum.

Onum in diuinis, duplicem relationem ostendit, alteram quidem realem, alteram verò rationis, siue, vt ita dicam, habitudinalem: donum enim dicitur, quia donabile. Proinde donabilitas, seu respectus donabilitatis, qui est ad creaturas, habitualis respectus, est præcipuum suum significatum. Quoniam autem huiusmodi donabilitas non competit, nisi personæ in diuinis per modum amoris procedenti: amor enim productus primum donum est; hac de causa, donum in diuinis, originis relationem connotat, nempè, producti per modum amoris ad producentem: donum siquidem relationem dicit producentis liberaliter, quia nimirum est donatio irredibilis, alioqui venditio, aut redemptio, vel quæstus, aut aliquid huiusmodi, diceretur.

Donum spiritui sancto competit. *Itaq; donum, tum secundùm principale significatum, tum etiam secundùm connotatum, spiritui sancto tantùm competere videtur: procedit enim à patre, & filio per modum amoris, quod est doni connotatum. Datur verò, quia est donum, cuius respectus habitualis est, ipsa donabilitas, quæ ipsius est præcipuum significatum. hoc ergo nomen doni, seu donum, aptitudo ostenditur, quod donetur. Quod autẽ datur, aptitudinem habet, vel habitudinẽ, tum ad id, à quo datur, tum etiã ad id cui datur: nõ enim daretur ab aliquo, nisi eius esset, nec alicui daretur, nisi vt eius sit, cui datur. Porrò, persona diuina alicuius esse dicitur, vel secundũ originẽ, sicuti filius est patris, vel quatenus ab aliquo habetur.*

Sola rationalis creatura capax est doni. *Id autẽ habere dicimur, quo planè, & vti, & frui liberè possumus. hic autem modus habendi, rationali tantũmodo creaturæ competere potest, ea sanè sola deo per intellectũ cõiungitur: aliæ verò moueri possunt à diuina persona; in earũ tamen potestate situm non est, frui diuina persona, vel eius effectu vti posse. Ad hanc autem muneris dignitatem, rationalis tantùmmodo creatura pertingere potest: quippe, quæ diuini verbi, & procedentis*

cedentis amoris, capax esse queat, ad liberè verèq; deum cognoscendum, atq; rectè amandum. Sola ergo creatura rationalis hoc donum, nempè diuinam personam habere potest, idq; desuper gratia operante: hoc enim nobis dari dicimus, quod aliunde habemus: atque ita diuinæ competit personæ, & dari, & donum esse, id est, spiritui sancto. Sanè, donum propriè est datio irreddibilis, authore philo. hoc est, non datur intentione retributionis, sed gratuitæ potiùs donationis, cuius ratio est amor: hac enim ratione alicui aliquid gratis damus, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod illi damus, est amor, quo volumus ei bonum. Ex quo patet, amorem, primi boni rationem habere, per quod omnia dona gratuita donantur. Cum igitur spiritus sanctus procedat, vt amor; primi vtiq; doni rationem videtur habere. Suffragatur huic sententiæ August. 15. de trinit. Spiritus sanctus in tantum donum dicitur, in quantum datur eis, quibus datur: apud se autem deus est, & si nemini detur. quibus planè verbis, principale doni significatum, respectum habitualem ad creaturas esse demonstrat. At, 4. de trini. cap. 20. suam sententiam clariùs aperire videtur. Sicut, inquit, natum esse, est filio à patre esse; ita planè, spiritui sancto donum dei esse, est à patre filioq; procedere. Et lib 5. de trinit. cap. 11. Spiritus sanctus, relatiuè dicitur, cùm ad patrem, & ad filium referatur, quia patris, & filij est spiritus: sed ipsa ratio non apparet in hoc nomine. Apparet autem cùm dicitur donum dei: donum enim est patris & filij, quia & à patre procedit, & à filio. Cùm autem ab æterno, ab vtroq; procedat; ab æterno ergo donum est, siue fuit. Et cap. 15. eiusdem libri: Semper spiritus sanctus procedit, & non ex tempore; sed ab æternitate procedit. sed quia procedebat, vt esset donabile; iam donum erat, antequam esset, cui donaretur: aliter enim intelligitur, cùm dicitur donum, aliter, cùm dicitur donatum: nam donum potest esse, etiam antequã donetur: donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Sempiternè ergo spiritus sanctus est donum, temporaliter autem donatum. Secundùm ergo Augustini sententiam, præcipuum doni significatum, processionem æternam significat, qua spiritus sanctus à patre filioq; vt donum procedit. Sed qui primam tueri vellet sententiam, dicere posset, atq; ita respondere: spiritum sanctum, vt donum à patre, filioq; procedere, non quidem formaliter; sed fundamentaliter potiùs: quippe, quia in donatione seu spiratione passiua, donabilitas sita sit, quam præcipuè donum significat. hac enim de causa donum dicitur, quia alicui datur, vel donabile est: processionẽ autem, quæ est per modum amoris connotando. siquidem inter omnia dona, amor primum obtinet locum, vtpote aliorum existens donorum ratio, & origo. Porrò, respectus, quem ad creaturas donum habere dicitur, trifariam intelligi potest. vno quidem modo secundùm actum, atq; ita donum appellatur, quia scilicet actu datur: deinde secundùm habitudinem, & sic donum, vtpotè aliquando donandum, nominatur: postremò, secundùm aptitudinem, vnde & donum dicitur, quia scilicet donabile sit. Donabile quoq; dupliciter accipi potest, donabile siquidem, id est, possibile dari, aut aptum natum dari: hæc autem duo distant ab inuicem: lapidem enim sursum attolli, possibile est; ad id tamen aptitudinem non habet. primus autem modus tribus competit personis: secundus verò spiritui sancto tantùm, qui ex suæ productionis virtute, aptitudinem habet, vt detur: solus enim procedit per modum amoris, & donabilis. Sed dices, nunquid donum proprietas sit spiritus sancti constitutiua? Sanè, id ei conuenire videtur, ob relationem profectò æternam, atq; realem: ens enim reale per ens rationis in esse nequaquam constitui potest: sed respectus ille habitualis, vel est ens rationis, vel simpliciter non est: persona verò spiritus sancti est ens reale. igitur, respectus habitualis, non est proprietas spiritus sancti constitutiua. Amplius, ens in actu, per aliquod habituale, vel potentiale in esse constitui non potest: sed persona spiritus sancti, est ens in actu: non ergo constituitur per relationem habitualem, quæ est donabilitas. intrinsecum namq; siue absolutum in diuinis prius est quocunq; esse, siue respectu creaturarum, siue illud sit esse reale, siue esse cognitum: omne reuera necessarium prius

Quare dicitur donum.

Aug. sententiæ de spiritu sancto.

Datum ex tempore.

Inter omnia dona, amor est primum donum.

Donũ est proprietas constitutiua spiritus sancti.

Rationes. 1. 2. 3.

eſt ente non neceſſario. ſed ita ſe habent diuina, reſpectu creaturarum: ergo quod prius.
4. *Præterea, nulla proprietas perſonalis diuina, per ſe includit reſpectum ad creaturam, eſt*
certè illa intrinſeca: igitur, reſpectu ad creaturas prior reputatur: nam ſi reſpectum ad
5. *creaturam includeret, qui eſt ens rationis; eſſet vtique tantùm vnum per accidens. Ad-*
huc, ens diminutum non eſt de eius formali ratione, quod neceſſe eſt eſſe, & purus actus:
ſed illa relatio eſt ens diminutum, vtpote ens rationis: non attinet ergo ad ſpiritus ſancti
6. *rationem formalem. Amplius, vna perſona ſimplex, in eſſe quidem perſonali, per vnam*
ſanè, non per duas conſtituitur relationes. Quamuis enim pater tribus adornetur proprie
tatibus, nempè innaſcibilitate, paternitate, ſpiratione actiua, filius verò duabus; neuter
tamen plurimis, ſed vna tantùm in eſſe perſonali conſtituitur proprietate: vtpote pater,
paternitate, filius verò, filiatione. Igitur ſpiritus ſanctus, cùm perſona ſimplicißima ſit,
vna tantùm relatione, ſcilicet paßiua ſpiratione, quæ ad producentes refertur, in eſſe per
ſonali conſtituitur: verùm contra prædicta, ſolent aliqui ſic arguere, vt patebit in capite
ſequenti.

CAP. II.

Spiritum ſanctum non eſſe propriè donum in diuinis.

1. *QVod eſt commune tribus perſonis diuinis, ſpiritui ſancto proprium eſſe ne-*
quit: ſed donum eſt huiuſmodi. quælibet namque perſona dat, & datur, autho
re Auguſt. ad Dardanum, & 15. de trin. Igitur donum non ſoli ſpiritui ſan-
2. *cto competere poteſt. Amplius, quod relationem temporalem oſtendit, re-*
ſpectu creaturarum, eſt tribus commune. ſed donum, teſte Auguſt. 15. de
trin. 18. eſt tale: Eo, inquit, eſt donum, quo eſt datum, vel datur: datur autem ex tempo-
3. *re. igitur quod prius. Item, ſpiritus ſanctus eſt donum, in quo omnia nobis dona donan-*
tur, vt dicit Auguſt. 15. de trin. 17. Si ergo ipſe eſſet donum, à ſeipſo, & per ſeipſum dona-
retur, atque ita referetur ad ſeipſum: quod eſt falſum. Sanè, teſte Hylario, eo ſpiritus
ſanctus eſt donum, quo eſt deus: ſed eſſe deum, non ſoli conuenit ſpiritui ſancto: ergo, nec
4. *illi ſoli conuenit donum eſſe. Amplius, nullum nomen perſonale, eſſentiæ poterit diuinæ*
competere: ſed eſſentia diuina eſt donum, quod pater dat filio, teſte Hylario 8. de trinit.
Donum ergo non eſt nomen perſonale, & peculiare ſpiritus ſancti. Sanè, omne nomen
perſonale, aliquam in diuinis diſtinctionem oſtendit, alioqui confuſio eſſet perſonarum:
ſed nomen doni, authore Auguſt. 15. de trin. huiuſmodi diſtinctionem non demonſtrat:
Ita, inquit, ſpiritus ſanctus datur, ſicut dei donum, vt etiam ſeipſum det, ſicut deus. Ad-
5. *huc, Quod importat reſpectum ad creaturas, temporale eſt: creatura enim æterna non*
eſt, ſed in tempore condita ſed nomina perſonalia non ſunt temporalia, ſed æterna. igitur
donum non eſt nomen perſonale. Donum præterea ſubiectionem quandam innuit, eius ſci
6. *licet, cui datur. At, in diuinis non eſt huiuſmodi ſubiectio. ergo quod prius. Adhuc, ſpi-*
ritus ſanctus, alicuius hominis, ſpiritus interdum dicitur: non autem donum, ſed dei tan-
tùm: non eſt ergo illius nomen proprium.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, patet ſolutio ex paulò ante citatis: propriè enim donum ſoli ſpi-*
ritui ſancto conuenit, qui procedit per modum amoris, amor autem primum
donum eſt, in quo reliqua dona donantur: ſi ergo donum, quatenus poßibile
eſt dari intelligas; ſic tribus commune eſt: vt autem aptitudinem indicat, ex

vi ſua

vi suæ productionis, proprium est tertiæ personæ in diuinis existentis. Ad 2. dicendum ad minorem: donum præcisè illam relationem non importare; sed etiam connotare processionem per modum amoris: maior quoq; omnibus modis non est vera: nam filij incarnatio, relationem dicit ad creaturam; quæ tamen tribus non est communis diuinis personis. 2.
Ad 3. verum quidem est spiritum sanctum, donum esse, in quo omnia dantur: & cùm infers, ergo ad seipsum refertur: admittimus de relatione rationis, quæ est dantis ad donum, vel doni ad dantem. Ad confirmationem dico, tueri posse de processione reali, quæ procedit per modum amoris: hoc enim modo spiritus sanctus Deus dicitur, quia scilicet vt amor procedit, de quo superius multa. Ad 4. donum est dantis, idq; vno modo identicè, atq; ita non distinguitur à dante; sed ab eo cui datur, & sic dicitur, quòd spiritus sanctus, seipsum det. Quando ergo essentia donum nominatur, ad hunc planè modum est intelligenda, nimirum, quòd sit donum patris per modum identitatis. alio modo donum, vt possessio dicitur, essentialiterq; à dante distinguitur: atq; ita donum Dei est aliquid creatum. tertio modo, relationem originis indicat: hoc planè modo spiritus sanctus distinguitur personaliter; ipsumq; donum nomen est personale. Ad 5. donum non ex actu; sed ex aptitudine potiùs denominatur. vnde ab æterno spiritus sanctus, donum dictum est: licet ex tempore humanæ datum fuerit creaturæ. Ad confirmationem dico, donum quatenus est nomen personale, non subiectionem; sed originem ostendere per comparationem ad dantem. Ad 6. donum, antequam detur est tantum dantis; sed postquam datur, est etiam eius, cui datur: quomodo ergo spiritus sanctus, donum nuncupetur, dixi: postbac de eius processione temporali dicere curaui. 3. 4. Donum tripliciter dicitur. 5. 6.

CAP. IIII.

Spiritus sancti processio temporalis.

Procedere, vno quidem modo perinde est, ac ab alio esse habere; sicq; filio, & spiritui sancto commune est in diuinis: ambo enim ab alio, originem habent. alio autem modo, idem, quod esse ab alio, & in aliud tendere, dupli-cemq; respectum ostendit, vnum scilicet ad eum, à quo procedit, alterum verò ad illud, ad quod propensè intendit: quo profectò modo, spiritui sancto propriè conuenit, ex suo primo modo procedendi, vt donum enim procedit. Porrò, respectus realis, qui est ad personã, à qua procedit, æternus est: .i. habitualis, siue aptitudinalis, qui verò est procedentis ad quem tendit, rationis dicitur: & id certè dupliciter: vno modo, si obiectum fuerit æternum, veluti persona diuina, atque ita suo quidem modo; vna persona procedit in alteram, vocaturq; respectus rationis æternus. quòd si obiectum fuerit temporale, vtpotè creatura; nouus rationis respectus, à nonnullis appellatur. Cæterùm, processio in creaturas, temporalis & noua dici potest: connotat enim aliquid noui, puta vel ipsam creaturam, vel aliquem illius effectum. Gemina ergo est spiritus sancti processio, vna, qua à patre filioq; procedit: altera verò, qua ad sanctificandam creaturam procedit. vnde, sicut ab æterno communiter, ac simul procedit à patre, & filio; ita etiam in tempore ab vtroq; procedit, ad creaturam: teste August. 15. de trinit. 1. Spiritus sanctus, inquit, non de patre procedit in filium: & de filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de vtroq;: quamuis hoc filio pater dederit, vt sicut de se; ita etiam de illo procedat. profectò cùm à patre, filioq; spiritus sanctus mittatur, per noua gratiæ infusionem, ab vtroq; procedit: quippè cùm eius missio sit ipsa processio. Vnde August. 15. de trin. 26. Spiritum sanctum à Christo processisse constat: quandoquidem legimus post resurrectionem in discipulos à Christo fuisse insufflatum, Ioan. 20. Accipite, ait, spiritum sanctum. Et Lucæ 6. Virtus de illo exibat, & sanabat

Procedere duplex. Procedere proprium spiritus sancti. Processio gemina spiritus sancti. Augustinus.

De spiritu sancto.

sanabat omnes Processio ergo huiusmodi est sancti spiritus donatio, quæ in tempore fit: ideo æterna non est; sed temporalis: quòd si æternam quis eam appellare voluerit; ipsius
Persona spiritus sancti datur. *tamen respectus non est realis, sed rationis tantùm. Datur autem spiritus sanctus non solum in donis; sed etiam in suamet persona, idq; simul tempore cum effectu scilicet charitatis suæ: coassistit namq; charitatem habenti, cooperando, vt actum meritorium producat.*
Spiritus S. nō datur vt forma. *Non itaq; datur alicui, vt forma informans; sed potiùs, vt suppositum diuinum assistens operanti ad opus meritorium producendum. Sane, si spiritus sanctus æternaliter procedit, vt donum; ad perfectissimam reuera doni rationem pertinet, vt non solum in alio, sed etiam in seipso detur. Charitas dei, inquit Paulus. diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Dilectio, inquit Augu. 15 de trin. cap. 18. quæ ex deo est, & Deus est, propriè spiritus sanctus est, per quem diffunditur*
Excellentia charitatis. *in cordibus nostris Dei charitas: per quam, nos tota inhabitat trinitas. Quocirca, rectissimè spiritus sanctus cùm sit Deus, vocatur etiam donum Dei. quod donum propriè quid nisi charitas intelligenda est, quæ perducit ad Deum: & sine qua, quodlibet aliud donum Dei non perducit ad Deum? nullum enim isto dono est excellentius: solum est quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternæ. hæc sola transfert à sinistra ad dextram itaq;, ipse est spiritus sanctus, qui de cœlo datus est in die penthecostes: quomodo ergo non est Deus, qui dat spiritum sanctum? imò quantus est Deus,*
Ambrosius. *qui dat Deum? hunc spiritum sanctum, teste Ambro. lib. de spiritu sancto cap. 4. Et*
Paulus. *Apostoli & Prophetæ consecuti sunt, sicut dicit Paulus, quia vnum spiritum potauimus. Et cap. 5. eiusdem libri. Omnis creatura mutabilis est, sed non mutabilis est spiritus sanctus. Quid autem dubitem, quia datus est & spiritus sanctus, cùm scriptum sit: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis? qui cùm sit inaccessibilis natura; receptibilis tamen propter bonitatem suam nobis est, complectens virtute omnia: sed qui solis participetur iustis, simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuiq; præsens, spiritus sanctus populis infundebatur. Quis ergo dubitet, quin diuinum sit, quod infunditur simul omnibus? Vnus ergo est spiritus sanctus, qui datus est omnibus; licet separatus apostolis. Clarissimus est huiusmodi loquendi modus apud*
Auferam de spiritu tuo. *prophetas: Auferam inquit Dominus ad Moysen num: 11. de spiritu tuo, & dabo septuaginta viris. Dauid precatur: Et spiritum sanctum ne auferas à me. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Ezechi. Dabo vobis spiritum nouum. Isa 11 Et requiescet super eum spiritus domini Paulus ad Cor. Accepimus spiritum, qui à Deo est. Ioan. in sua Canonica: In hoc scimus, quia à Deo sumus, quia de spiritu suo dedit nobis. Quamobrem rectè sentit August. sermone 42. quòd spiritus sanctus, qui est æqualis filio, hominibus detur: repetens illud apostoli, charitas Dei &c. à quo, inquit, datur, ab illo qui dedit dona hominibus. Quæ dona? Spiritum sanctum, qui tale donum dat, qualis est ipse Magna est misericordia eius, donum dat sibi æquale, quia donum eius, spiritus sanctus est. ex his ergo atq; similibus constat, spiritum sanctum non solùm in donis; sed*
Obiectiones. *etiam in seipso nos accipere Sed dicet aliquis, quemadmodum in diuinis est generatio*
1. *temporalis, ob naturæ assumptæ gratiam; ita planè processio temporalis spiritus sancti esset appellanda, ob causam plane alicuius naturæ assumptæ. sed nulla in scripturis legitur de spiritu sancto huiusmodi assumptio: nulla ergo esse potest, aut dici illius proces-*
2. *sio temporalis. Amplius, in diuinis non est spiratio temporalis, nec ergo erit processio:*
3. *processio namq; ordinem dicit originis personarum procedentium. Amplius, in diuinis non est aliquod nouum, alioqui aliqua ibi esset mutatio: sed processio temporalis dicit a-*
Solutiones. *liquod nouum: igitur, in diuinis non inuenitur temporalis processio. Respondeo ad primum, negatur similitudo· siquidem generatio solam suppositi, seu personæ ad principium, à quo per naturæ modum procedit, habitudinem nuntiat. hac de causa, generatio noua esse nequit, nisi in identitate suppositi secundùm naturam assumptam, secundùm*

quam

quam profectò naturam, perſona aſſumens ex aliquo, veluti Dei filius ex matre eſſe dicatur, ex generatione planè temporali. At, proceſſio, vt diximus duplicem habet reſpectum, quorum alter, .i. rationis, abſque alicuius naturæ aſſumptione, conſiſtere poteſt. Ad 2. negatur etiam ſimilitudo: nam ſpirari reſpectum tantum dicit ad ſpirantem, & quidem realem: procedere verò, præter rationis reſpectum, aliquod non exigit nouum ex parte procedentis, niſi tantùm ex parte recipientis. vnde, ſi mundus eſſet æternus, proceſſio quoq; ſpiritus ſancti in creaturam, abſq; aliqua rei nouitate, eſſet æterna. Ad 3. ad minorem dico, proceſſionem temporalem nihil noui realis in Deo ponere: ſed aliquid noui ſecundum rationis reſpectum, modò reſpectus rationis formaliter ſit in Deo: atq; ita non ſequitur aliquod nouum reale in Deo inueniri. Verùm operæprecium erit nõ ignorare, ſi omnibus perſonis conueniat miſſio.

2.
3.

CAP. V.

Miſſio in diuinis, non omnibus conuenit perſonis.

POſteaquam de proceſſione, donatione, alijsq;, quæ ad huius rei indagationẽ ſpectare videntur, aliquantulùm diſputaui; operæprecium me facturum putaui, ſi de miſſione loquerer diuinarum perſonarum: tum propter diuinas ſcripturas, quæ de hac re abundè copioſeq; loquuntur, tum etiam, propter ſapientum dicta, quæ paſſim de hac re feruntur. Miſit Deus filium ſuum, ait Paulus ad Galat 4. factum ex muliere, factum ſub lege: Et de ſpiritu ſancto in 16. Ioan: legimus, quem mittet pater in nomine meo: nullibi autem ſcriptum legimus, patrem fuiſſe miſſum. Sanè, filium mitti, eſt ipsum cognoſci, quòd à patre ſit; ſimiliter ſpiritum ſanctum mitti, eſt ipſum manifeſtari, quòd à patre filioq; procedit. Pater autem, cùm ex tempore à quoquam cognoſcitur, non dicitur miſſus, inquit Auguſt. 4. de trinitate: quia non habet de quo ſit, aut de quo procedat. Mitti ergo eſt manifeſtari perſonam procedere: hoc autem quia tribus non eſt commune perſonis; iccirco in diuinis, non competit omnibus. nulla ergo perſona mittitur, niſi emanans ab alia, proinde quælibet perſona mittit, licet nõ quælibet emanet, ſeu mittatur. Miſſus ergo filius à patre, inquit Aug. 2. de trin ca. 5. et 4. de tri. ca. 20. Non ſecundùm imparẽ poteſtatem vel ſubſtantiã, ſed ſecundùm id, quòd filius à patre, nõ pater à filio ſit. Quid ergo mirum ſi mittitur, non quia inæqualis eſt patri; ſed quia eſt manatio quædam omnipotentis Dei? eſt enim verbum & ſapientia patris, candor lucis æternæ. ab illo ergo mittitur, à quo emanat. Mittit, qui genuit, mittitur quod genitum eſt. Duo ergo miſſionis nomine, oſtenduntur: quorum alterum eſt miſſi habitudo ad mittentem, alterum verò eiusdem habitudo ad ea, ad quæ mittitur: in quo aliquo modo incipit eſſe, quo priùs non erat. Itaq; miſſio diuinæ poteſt conuenire perſonæ, tum ex proceſſione originis, tum etiam ex nouo exiſtendi modo. quoniam autem pater non eſt ab alio, ideo illi non conuenit mitti: mitti ergo æternæ proceſſionis reſpectum realem connotat ad perſonam, à qua procedit, non quatenus certè ipſa eſt mittens; ſed quatenus eſt producens: nam & ſi perſona producens ſemper ſit mittens; non tamen è contra. proinde perſonam miſſam, non oportet à qualibet mittente procedere, ſed ſufficit ſi ab aliqua procedat: hæc autem eſt miſſio paſſiua, quæ filio tantùm, ac ſpiritui ſancto competere poteſt: actiua verò, tribus eſt communis. Quòd ſi quis dixerit, mitti & mittere, relationes dicere oppoſitas: mittere autem producere non includere, nec ergo mitti poſſe produci includere, nihil ergo impedit, quò minùs tribus poſſit eſſe commune. Reſpondeo, maiorem quantùm ad formalia ſigna, non autem quantùm ad connotata, veram eſſe. non ergo eo ipſo, quòd è patre natus eſt, miſſus dicitur filius: ſed vel eo quòd apparuit huic mundo, verbum caro factum. vnde dicit: Exiui à patre, & veni in hunc

Miſsio quid ſit. Paulus. Miſſus eſt filius à patre. Mitti quid ſignificet. Miſsio paſsiua & actiua. Obiectio. Solutio.

Miſsio inuiſibilis.

ni in hunc mundum: vel eo, quòd ex tempore, cuiusque mente percipitur, ſicut legitur Sapientiæ 7. Emitte, inquit, illam de ſanctis cœlis tuis, vt mecum ſit, & mecum laboret. cùm autem ex tempore cuiusq; profectus, mente percipitur, mitti quidem dicitur: ſed non in hunc mundum. neque enim ſenſibiliter apparet .i. corporeis ſenſibus præſtò eſt: quia & nos ſecundùm quod mente aliquid æternum, quantùm poſſumus, capimus, non

Pater nõ mittitur.

in hoc mundo ſumus. Sed pater, inquit Auguſt. ibidem: cùm ex tempore à quoq; cognoſcitur, non dicitur miſſus: non enim habet de quo miſſus ſit, aut ex quo procedat: ſicut ergo natum eſſe, eſt filio à patre eſſe; ita mitti, eſt filio cognoſci, quòd ab illo ſit. Et ſicut ſpiritui ſancto donum Dei eſſe, eſt à patre procedere; ita mitti eſt cognoſci, quòd ab illo procedat. Ex quo patet miſsionem à proceſsione differre: ad miſsionem namque diuinæ perſonæ paſsiuam ſpectat, vt diximus, vt perſona miſſa, ab aliqua, originem habeat. deinde, vt nouo quodam modo in aliqua creatura appareat, per aliquem ſcilicet effectum de nouo productum, tertiò, vt huiusmodi effectus, originis perſonæ miſſæ ſit

Miſsio. Datio. Apparitio. Proceſsio. Datio.

repræſentatiuus. Miſsio ergo minus commune eſt, quàm proceſsio: nam miſsio ex tempore nomen accipit, fitq; in tempore: proceſsio verò & temporalem habet reſpectum, & æternum. licet enim filius, & ſpiritus ſanctus æternaliter procedant; ſolùmmodo tamen temporaliter mittuntur. Differt etiam miſsio à datione: non ita enim datio originem dicit perſonæ datæ, ac miſsio, vel proceſsio. toti ſiquidem conuenire poteſt trinitati: in hoc autem pariter conueniunt, quia nimirum effectum aliquem nouum in crea-

Apparitio.

tura exiſtentem connotant: Diſtat quoq; ab apparitione, hæc enim originem perſonæ apparentis non indicat, ſicuti illa originem perſonæ miſſæ: quo etiam modo apparitio diſcernitur ab ipſa planè proceſsione, quæ ſine origine eſſe non poteſt. Diſtinguitur autem apparitio, à datione, nam illa effectum nouum perſonam apparentem præſeferentem oſtendit: hæc autem effectum nouum in creatura, cui datur. denique hoc intereſt inter apparitionem, aliasq;, quas ſupra recitauimus, quòd hæc aliquo in ſigno viſibi-

Si ſpiritus S. detur à ſe.

li, vt fiat, neceſſe ſit, non ſic autem alijs neceſſe eſt ſemper contingere. Sed dicet aliquis, & quidem non temerè, ſi ſpiritus ſanctus, à patre filioq; detur hominibus, quod eſt ipſum temporaliter mitti, vel procedere ab vtroq;; vtrum ne à ſeipſo detur, ſi enim datur à

Solutio.

ſe; vtiq; & procedit, vel mittitur à ſe. Ad hoc autem dico, ſpiritum ſanctum & donum eſſe & datum: vnde cùm Deus ſit, & dat, & datur. Dat quidem in quantum Deus, datur verò in quantum donum. Sanè, donatio ſpiritus ſancti trium eſt perſonarum operatio: ideo non tantùm à patre, & filio; ſed etiam à ſeipſo donatur. Quamobrem Auguſt. lib: 15. cap. 19. ait, Spiritum ſanctum à ſeipſo dari. ſicut, inquit, corpus carnis nihil eſt aliud quàm caro; ſic donum ſpiritus ſancti, nihil eſt quàm ſpiritus ſanctus: in tantum enim donum Dei eſt, in quantum datur eis, quibus datur: apud ſe autem Deus eſt, & ſi nemini detur: nec quia à patre & filio datur, minor eſt illis. Ita enim datur, ſicut Dei donum; vt etiam ſeipſum det, ſicut Deus: non enim dici poteſt, non eſſe ſuæ poteſtatis, de quo dictum eſt: Spiritus vbi vult ſpirat. Profectò, ſi ſpiritus ſanctus ſeipſum dare non poteſt, pater autem & filius eum dare poſſunt; aliquid ergo illi poſſunt, & operantur: quod iſte non poteſt, neq; operatur. Dat ergo ſpiritus ſanctus ſeipſum, atq; ita dici po-

Auguſtinus. Filius datur à ſeipſo.

teſt, quòd à ſeipſo procedat, & mittatur: ſiquidem illius temporalis proceſsio, & donatio, eſt ipſa Dei operatio. hoc etiam filio attribuendum eſſe Augu. 2. de trinit. cap. 5. apertiſsimè demonſtrat. Miſit Deus filium ſuũ, ait Apoſt. ad Gal. 4. factũ ex muliere.

Iſaiæ 48.

pater autem non miſit filium, ſine ſpiritu ſancto, ſicut Iſa. 48. cõteſtatur: Nunc miſit me, dominus, & ſpiritus eius. & 9 Filius datus eſt nobis. datus, inquam, à ſpiritu, quia à ſpi-

Lucæ 4.

ritu ſancto miſſus eſt. & 61. Spiritus domini ſuper me, euãgelizare pauperibus miſit me. quã ſanè dominus Iſa. propheticam in ſe dixit eſſe completã. Sed dices, quomodo pater eũ miſit, ſi ipſe ſe miſit? cui reſpõdeo, quærens, vt dicat, quomodo pater eũ ſanctificauit, ſi & ipſe ſe ſanctificauit, vtrũq; enim dñs ait Ioã: 10. Quẽ pater inquit ſanctificauit, et miſit in mundum.

mundū. & 17. Ego pro eis sanctifico meipsū. Missio ergo filij est ipsius incarnatio, in qua visibilis apparuit, quā à tota planè trinit. factā esse, indubitanter credimus. Sed dices, si filius missus est à se; cur ergo ait à me ipso non veni, Ioan: 8. soluitur ab Aug. 2. de trinit. 5. hoc dictum esse secundùm formam serui: secundùm quam fecit, vt non mitteretur. Itaq; filium dari, & seipsum dare, similiter & spiritum sanctum. dixi. Verùm non desunt argumenta contra prædicta, quæ in sequenti capitulo sunt explicanda.

CAP. VI.

Omnes diuinas personas mitti, & mittere.

QVidquid in diuinis essentiale est, tribus conueniat omninò, necessarium est personis: sed tam actiua, quàm passiua missio, est quid essentiale Deo: respectum enim indicat ad creaturas, qui planè tribus communis est: ergo. Sanè, quod ex tempore Deo attribuitur, respectum ad creaturam enuntiat: igitur, omnes personæ diuinæ, & mittunt & mittuntur. Amplius, venire ad creaturas, est tribus commune: ait enim dominus, Ioan: 15. Ego & pater ad eum veniemus: igitur, & mitti. reuera, eadem vtriusq; ratio esse videtur. proinde Augu. ad Dardanum sic loquitur: Quælibet, inquit, persona dat, & datur: ergo quod prius. Adhuc, quidquid conuenit alicui personæ, omnibus etiam conuenit; exceptis personarum notionibus: sed missio, personam aliquam non significat, neq; etiam notionem: igitur, cuilibet person e competere potest. Profectò, mitti diuinam personam, est ipsam dari: sed pater dat seipsum (cùm haberi non possit, nisi seipso donante) igitur seipsum mittit. Item, non videtur, quòd aliqua persona mittatur: missus enim minor est mittente. sed vna persona diuina, non est minor altera: igitur, vna ab altera mitti non potest. Omne præterea quod mittitur, separatur à mittēte, authore Hieronymo in Ezechielem, sed in diuinis nihil est separabile: ergo nulla persona mitti potest. Sanè, quicunq; mittitur, ab aliquo loco discedit, & ad aliquem locum de nouo accedit, quod certè, diuinæ minimè conuenit personæ. Præterea, mitti, aut dicit respectum æternum scilicet ad mittentem, aut temporalem, & rationis, ad eum videlicet, cui mittitur. Secundus est tribus personis communis, ideo pater & mittit, & mitti potest. quòd si mitti, respectum tantùmmodo realem significare dixeris, nempè processionem à mittente; tunc planè, filius à spiritu sancto non mittitur, quippe, qui ab eo minimè procedat. Quare, aut pater ab alijs mittitur, aut filius à spiritu sancto non procedit: nam si mitti complectatur, claudatque intra se produci; & mittere quoq; in producere, eandem habebit virtutem, continendi: mittere enim, & mitti idem significare videntur; diuersimodè tamen, quantùm ad grāmaticorum modos. proinde, si mittere significat producere, & mitti similiter, produci connotabit; sed spiritus sanctus non producit filium: igitur filium mittere non potest. Amplius, mittere, & mitti, relationes videntur dicere oppositas. quare si mittere non includit, clauditq; producere; nec mitti, poterit intra se produci, complecti: acceptis namque duabus correlationibus, sicut primum se habet ad secundum; ita absque dubio, & secundum ad tertium: sed mittere, & mitti, & producere, & produci, correlatiuè se habent: igitur, si vnum, alterum complectitur, & alterum, alterum complectatur, necesse est. si ergo spiritus sanctus non producit filium; ab eo vtiq; nequaquam mittitur. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum : Non omnis respectus, qui ex tempore Deo conuenire potest,*
tribus omninò conueniat personis, necessariũ est: præsertim, si aliquem cõ-
notet realem, atque intrinsecum respectum. Quoniam autem missio, non
solùm relationem ad creaturas; sed etiam relationem connotat æternam,
vt dixi; idcirco patri in diuinis conuenire nequit, nec mirum, eò, quòd pa
2. *ter ab aliquo procedat. Ad 2. & ad eiusdem confirmationem dico, consequentiam non va-*
lere : venire eum, & dari, processionis relationem æternæ non connotant, ac mitti: ideo
non est simile. vnde apparuisse legitur; non tamen missus dicitur, quia non habet à quo
procedat. Proinde, verum est, quamlibet personam, secundùm Augustini sententiam, &
dare, & dari; non tamen mittere, & mitti : dari namque impensè significat liberam dan-
3. *tis communionem, mitti verò, realem, atque intrinsecum respectum. Ad 3. missio planè,*
quatenus processionem à mittente ostendit; in sui reuera significatione, notionem com-
plectitur, in generali quidem; quatenus scilicet esse ab alio duabus sit notionibus commu-
ne : missio namque, vt sæpenumero dixi, processionem importat ab alio, & in diuinis se-
cundam originem. Ad confirmationem respondeo, quòd si dare, liberalem alicuius com-
municationem indicet; sic certè dici potest, quòd pater seipsum det : vtpotè, qui se libe-
raliter communicet creaturæ ad fruendum. sin verò nuntiet authoritatem dantis, respe-
ctu eius, quod datur; sic ei solùmmodo conuenit personæ, quæ ab alio procedit, cuius-
4. *modi non est persona patris. Ad 4. maior est vera in his, qui mittuntur, aut consilio,*
aut imperio alicuius; in quibus vtique imperans est maior, & consilians, est sapientior :
At, in diuinis, vbi est processio originis secundùm æqualitatem, locum habere non po-
test. Ad primam confirmationem respondeo, illud, quod nouo modo esse incipit, vbi pri-
ùs non erat, in sua quidem missione localiter moueri; proinde oportere à mittente sepa-
rari. sed hæc certè diuinæ personæ minimè conueniunt : quia non sic alibi esse incipit, vbi
priùs non erat, nec desinit vbi fuerat. Quare, huiusmodi missio, sine separatione fit, so-
lamque habet distinctionem originis. Ad 2. autem confirmationem patet solutio: de mis-
5. *sione namque loquitur secundùm motum localem, quæ in Deum non cadit. Ad 5. mittere*
dupliciter accipi potest, essentialiter scilicet, & notialiter : primo quidem modo com-
mune est tribus, in causa autem est, quia mittere perinde est; ac alicuius personæ ori-
ginem, per aliquem effectum in creatura, eiusdem personæ repræsentatiuum ostendere,

Opera trinitatis ad extra sunt indiuisa.

ac propalare. sed hoc planè tribus conueniat, opus est, quia opera trinitatis ad extra
sunt indiuisa, in ratione actiui: secundo verò modo, duabus tamen conuenit personis pro-
ductis, quæ processionem originis habent. Quælibet ergo persona mittit, non tamen quæ-
libet persona mittitur, ob eam, quam dixi non semel; sed sæpissimè rationem, qua, om-

Mitti dicit realem respectũ producti ad producentem

nia fermè soluuntur argumenta. Ad formam autem argumenti respondeo, mitti non so-
lùm rationis respectum ad mittentem ostendere; sed etiam respectum realem producti,
non quidem ad personam mittentem; sed ad eam planè personam à qua producitur : di-
cit enim connotando respectum procedentis, & hunc quidem ad producentem, non au-
tem ad mittentem. mittens namque persona potest esse non producens; licet producens sit
etiam mittens. Ad confirmationem: actiuum, & passiuum sub alio, atque alio gramma-
tices modo idem significare approbo : idem enim aliquid in vtroque potest esse connota-
tum, quod penes huiusmodi modos diuersum non sit. Manifestare quidem, & manife-
stari, quæ præcipuè significantur, penes illos modos diuersos, diuersificantur; non ita
tamen hoc, quod est personã procedere. Sanè, quod connotatur tam in actiuo, quàm in
passiuo, vniformiter perseuerat. Exempli gratia, scio ignem calefacere, & scitur, ignem
calefacere, quòad scire, & sciri varia est grammaticorum constructio : illud autem,
quod notatur, nempe terminus ipsius scire, vtrobique vniformiter se habet. vnde mittere
& mitti sunt correlatiua, quòad formalia significata, atque vtrumque dicit per se rationis
respectum; vnum tamen istorum, includit vt connotatum aliquod extremum relationis,

reliquum

reliquum verò minimè. hac de causa, non sequitur, quod infertur. Ad 6. mittere & mitti, quantùm ad sua significata, rationis relationes oppositas indicant: sed mitti ex sanctarum vsu scripturarum, atq; earundem interpretum consensu, produci connotat, mittere verò producere non connotat; ideo in argumento deficit proportio. hoc autem sanctarum scripturarum studiosi, ex vsu scripturarum, non autem ex rei natura didicerunt. Qualis ergo missio sit in diuinis, & quæ personæ mittant, & mittantur, diximus

6. mittere & mitti differunt.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

Missio spiritus sancti visibilis.

Nihil, quæ diuinarum indicant originem personarum, nonnulla esse intelligimus, quæ habitudinem ad sui principium ostendunt, vtpotè processio, & exitus: nonnulla verò cum habitudine ad principium, processionis terminum sibi constituunt, aut quidem æternum, vt generatio, & spiratio: generatio enim diuinæ est personæ processio in naturam diuinam, spiratio verò passiua, processionem prodit subsistentis amoris. aut certè terminus est temporalis, qui ad missionem, dationemq; spectat; ad hoc enim mittitur, vt in aliquo, nouo planè modo sit, atq; esse videatur: datur verò, vt nouo quodam modo habeatur. Personam autem diuinam ab aliqua creatura haberi, vel secundùm nouum existendi modum in aliquo esse, est planè quoddam temporale: quam ob causam, missio, & datio in diuinis, ex tempore dicuntur, generatio verò, & spiratio, ex diebus æternitatis, at processio, & exitus, & æternaliter, & temporaliter. Ego à Deo processi, & exiui, inquit filius Dei, processit reuera ab æterno, vt Deus: temporaliter autem, aut secundùm visibilem missionem vt sit homo, vel secundùm inuisibilem, vt sit in homine. Porrò, visibilis missionis donationisq; modus duplex esse videtur: vel nouus existendi, aut habendi modus, qui planè sine gratia, gratum faciente, haberi non potest. etenim, præter communē modum, quo Deus omnibus in rebus esse dicitur, nempe, essentia, potentia, & præsentia, vnus adhuc superest, qui rationali tantùmmodo conuenire potest creaturæ: secundùm quem sanè modum, Deus in creatura esse dicitur; velut cognitum in cognoscente, & amatum in amante. Quoniam autem, per cognitionem, & amorem rationalis creatura Deum ipsum, sua operatione attingit, profectò iuxta hunc specialem modum existendi, Deus non solùm in creatura esse dicitur rationali; verùmetiam in ea, vti in proprio templo habitare bellissimè. Huius autem rei causa est gratia gratum faciens, quam secum copiosè affert diuinæ personæ missio temporalis, siue ex tempore humanæ exhibita naturæ. Sanè, illud solùm habere dicimur, quo liberè, & vti, & frui possumus: habere autem potestatem fruendi diuina persona, solius est gratiæ gratum facientis: in ipso verò dono gratiæ huiusmodi, ipse quoq; spiritus sanctus habetur, inhabitatq; hominem habentem: proinde ipsummet dari, atq; mitti asserunt sapientiæ duces. Hunc autem & si in veteri lege, prophetis legimus fuisse tributum, in vmbris, & figuris; non ita tamen affatim copiosèq;, ac in noua gratiæ lege, in qua, copiosissima illius effusio exundauit, crebris, atque vberrimis gratiarum muneribus orbem terrarum irrigando, idq; ob nouæ legis dignitatem, maiestatemq;. In prophetis visio extitit imaginaria, per spirituales corporum imagines, quæ aliquid prætendebant, atq; significabant. In veteri autem lege signa præostensa sunt veteris, ac nouæ legis sacramentalia: in quibus, quædam res existentes assumebantur, ad aliquid significandum. At, Spiritus sanctus visibiliter missus esse dicitur; quatenus scilicet quibusdam insignis apparuit visibilibus, quæ ad illius dona ostendenda plurimùm conferre possunt. Sanè, Deus rerum omnium prouidentissimus gubernator, secundùm vniuscuiusq; modum, omnibus prouidere disposuit: quippe, qui nouit generi humano

Missio. Datio. Generatio. Spiratio. processio. Exitus. Missio visibilis. Gratia gratū faciens.

Gratia noui testamenti.

pro sua necessitate, temporibus suis congruentem exhibere medicinam. Modus autem humanæ naturæ admodum congruus fuit, vt per visibilia, ad inuisibilium rationem ascenderetur; ideo, inuisibilia Dei, per visibilia illi ostensa sunt: vt ex illis admonitus per ea quæ nouit, surgat ad amandum quodammodo incognita.

Missionis filij & spiritus S. differentia.

Quamobrem filius, & spiritus sanctus non tantùm inuisibili illapsu; sed etiam visibilibus, mirabilibusq́ rebus, ad nos venire dignati sunt: quo abundantiùs illorum commendaretur charitas, & copiosa esset nostra redemptio. Venit autem Dei filius in homines, factus homo, vt verè esset, ac diceretur filius hominis Venit autem spiritus sanctus, non in similitudinem hominum factus, aut formam serui accipiens; sed quandam creaturæ speciem, ex tempore factam, in qua visibiliter appareret; ideo nusquam legimus Deum patrem, spiritu sancto esse maiorem:

Ratio appariti onis.

non enim sic assumpta est creatura, inquit Augustinus 2. de trinitate 7. in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius verbi Dei persona præsentaretur. Neque enim columbam beatificauit spiritus sanctus, vel illum flatum, aut illum ignem, sibiq́ & personæ suæ in vnitatem habitumq́ coniunxit in æternum. Apparuerunt ergo ista, sicut opportunè apparere debuerant, ad eum significandum, demonstrandumq́; sicut & significari, & demonstrari, mortalibus oportebat. Sed

Quare pater nō dicitur missus visibiliter.

dicet aliquis, cur ergo, & pater non dicitur missus per illas species corporales, ignem rubi Exodi 3. Columnam nubis. Exo. 19. vel ignis, & fulgura in monte, & quæ sunt generis eiusdem, cùm eum coram patribus locutum, teste scriptura, didicimus, si per illos creaturæ modos hominibus demonstrabatur? In hac autem quæstione error illorum cauendus est, qui solum patrem asserunt esse inuisibilem, atque immortalem, ob ea, quæ à Paulo scribuntur 1. Timot. 1 Regi seculorum inuisibili. & 6. qui solus habet immortalitatem:

Dictio exclusiua.

dictio namque exclusiua, filium & spiritum sanctum non excludit, cum essentialia sint illis communia. verba ergo Apostoli, id significare intendunt, quod est diuinæ naturæ proprium, sibiq́ peculiariter conuenit. Ad quæstionem autem ita respondendum esse dico: ideo patrem per formas patribus ostensas missum dici non posse; quia scriptura in huiusmodi visionibus, apparitionibusq́, nil distinctè de patre loquitur, sicuti cùm de filij, ac spiritus sancti missionibus disputat. Quam ob causam, tota simul in illis intelligitur trinitas, quæ per famulantem sibi creaturam loquebatur. proinde

Quare Moyses deum videre cupiebat.

Moyses, vt legitur Exo. 33. qui loquebatur cum Deo facie ad faciem; sicut loquitur amicus cum proximo suo, à Deo petebat, vt illius maiestatem ostenderet: Si inueni, inquit, gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifestè. nouerat vtiq́, quod corporaliter videbat, & veram visionem Dei spiritaliter requirebat. locutio quippe illa, quæ fiebat in vocibus, sic temperata erat; ac esset amici, ad amicum loquentis: sed Deus corporeis oculis videri non potest. Itaq́, visiones illæ per creaturam commutabilem, Deo incommutabili subditam factæ sunt, rerum causis, & temporibus deseruientes. Porrò id, quod Danieli ostensum est cap. 7. de sene pleno dierum, à quo filius regnum accepit; prophetica est, atq́ imaginaria apparitio, ideo ad rem non pertinet. Adde, quòd missio temporalis, patri congruere non potest ob eas, quas paulò ante causas recitauimus. Ex

Quare missus est spiritus S.

tribus igitur diuinis personis, duæ tantùmmodo visibiliter missæ sunt, filius scilicet, & spiritus sanctus: idq́ non sine summo Dei consilio. Reuera, omnis humana, atq́ angelica natura, omnesq́ substantiales qualitates, esse videlicet, viuere, discernere, sentire, & quæ his similia reputantur, per filium condita esse legimus: bene verò esse, sanctèq́ viuere, ac rectè sentire, beneficio sancti spiritus nobis præstita sunt. Quibus ergo adest solius creatricis potentiæ beneficium; ij profectò solis naturæ donis vtuntur, quæ per verbum creata sunt: quippe, qui superiora adhuc dona attingere nequiuerunt. Quamobrem

Osculetur me

canit sponsa: Osculetur me osculo oris sui: corporalis sanè, Christi præsentia, tanquam os erat dilecti, qui tot amicam osculis allexit; quot planè doctrinis illam, veluti paruulam, ac lactantem imbuere studuit: verùm, quemadmodum solo sponsi osculo, sponsa concipere ne-

De spiritu sancto.

pere nequit; ita planè, ecclesia solo verbo ingrauidari non poterat, nisi per spiritus sancti ingressum, copula fieret. Quapropter olim cecinit amicus sponsi: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, noua scilicet corda, veteri iam adam sepulto, contritisque draconis capitibus in aquis salutis, & vitæ, & noua redeunt omnia, nouo spiritu fœcunda.

CAP. II.

Missio spiritus sancti in die pentecostes in linguis igneis.

INter alias sancti spiritus visibiles missiones, apparitionesque mirabiles; ea certè, quæ in die pentecostes accidit, tum rei nouitate, tum diuinæ gratiæ abundantia, & visu, & auditu mirabilior extitit. Hora tertia, vt legitur, venit spiritus sanctus in discipulos, quando tertia lex, quæ est perfectæ libertatis ferenda erat; quia scilicet tertia in trinitate persona visibiliter apparebat, quæ trinitatis sacramentum olim sub vmbris legis, ac velaminibus occultatum & absconditum, orbem terrarum clarissimè, potentissimeque edoctura erat, venit repentè de cœlo sono edito: sonitu namque repentino corda discipulorum concussit, quo & dei maiestatem, & ipsorum planè agnoscerent infirmitatem: veritas certè, vera est humilitas. fuit autem sonus ille, cœlestis, repentinus, vehemens, ac omnia replens. Cœlestis, inquam, quia Apostolos è terrenis, cœlestes reddidit: quorum postmodum conuersatio fuit in cœlis. Repentinus, vtpote qui repentè in nouam illos transformauit creaturam: nescit enim tarda molimina spiritus sancti gratia. Vehemens, eos ad sui cognitionem, vilitatem que vehementer impellens, carnalia euellens, ac prorsus eradicans omnia, mirabilesque suscitans ardores sapientiæ. Replens, vt non amplius in eis impatientiæ murmur resonaret, nec quicquam terreni amoris capere possent: denique, vt donis cœlestibus abundanter imbuti, largiter, copioséque in nos illa effunderent. Hæc planè est ecclesiæ plenitudo; quam Christus eius caput suis meritis acquisiuit: spiritus sanctus repleuit, copioso gratiarum munere: pater cœlestis omnia ei dedit, & præordinauit. In hac omnis gratiæ, omnisque scientiæ, denique vniuersarum habetur virtutum plenitudo, in qua, veluti in quodam ædificio, vnusquisque secundùm datam sibi mensuram fidei, adimplet ea, quæ desunt passionũ Christi in corpore suo. hæc est sponsi plenitudo, quam spiritus sanctus instanter operatur satagitque ecclesiæ plenitudinis complendæ, perficiendæque. Proinde in sono repentino aduenit, quia nimirum apostolorum sonus in omnem terram erat exiturus: Dedit, inquit, vocem suam, & mota terra est: nam vox domini super aquas multas, vox domini in virtute, vox domini in magnificentia Et apparuerunt eis dispartitæ linguæ, sicut ignis Propter impiorum temeritatem olim sub eber linguæ confusæ sunt, tunc obtenebrauit impios ædificatio turris scelesta. sed in hac visibili spiritus sancti missione, sapientes reddidit, rara dei notitia, linguis admirabilis sapientia concessa est. Illic lapsus condemnauit, in hac autem apparitione, spiritus liberos fecit: vbi enim spiritus domini, ibi libertas. libertatis siquidem, & remissionis peccatorum dies est pentecostes, Leuit. 23. Numerabitis, inquit, à pascha septem septenarios dierum, & die sequenti facietis diem pentecostes, dies propitiationis, indulgentiæ, remissionis. Itaque præteriens septima sabbati legalis, & festiuitatis, tunc spiritus sanctus doctis gentibus, in pentecoste, propitiationem peccatorum nobis tribuit: vnde, & quinquagesimo tempore est debitorum remissio quinquagesimus psalmus, in figuram huius quinquagesimæ, remissionem, & misericordiæ consecutionem, Dauid continet, & variam spiritus mentionem facit, spiritum sanctum, spiritum exultationis, spiritum rectum, spiritum principalem appellans. Idem arca Noe nobis indicat. Ædificabatur diuino imperio arca, pro piorum hominum salute, trecentorum cubitorum erat longitudo eius, & quinquaginta latitudo. Aqua, quæ occidit homines, simulachrorum cul-

Hora tertia.

Sonus repentinus.

Cœlestis.

Vehemens.

Replens.

Ecclesiæ plenitudo.

Lingua spiritus S.

Turris Babel.

Pentecostes dies libertatis

Arca Noe signum libertatis.

rum cul-

De spiritu sancto.

rum cultus, Arca, ecclesia Christi, trecenti cubiti, trinitas, qui in vnum cubitum deitatis conueniunt, quinquaginta, pentecostes præfigurant. In Syon, quasi in arca apostoli congregati erant. Ex arca eliminatus est coruus, id est, diabolus, emissa est columba, quæ secunda vice ramum oliuæ in ore ferens, & post dies septem dimissa, inuentaq; sibi requie, confidens cessasse diluuium, nidificauit: columba, aduentus est spiritus sancti, quæ ante legem inuisiens creaturam, non inuenit quomodo super ea requiesceret; sicut nec Iesus, vbi inclinaret caput suum: ita impietas omnia occuparat. secunda autem vice ramum in ore significans in lege, ac in ore prophetarum, paruum quendam fructum misericordiæ spiritum sanctum ferre. At, post septem dies, legis vtiq;, & prophetarum, in fidelibus requiem inuenit, & in eis ambulauit. Tunc quidem in columba, nunc autẽ in igneis linguis. Lingua planè verbi baiula est: proinde hoc signo non solùm eiusdem, spiritum sanctum cum patre, filioq; esse naturæ ostendit; sed etiam illius ministerio, vtrumq; nobis innotescere. Ille, inquit, me manifestabit, quia de meo accipiet, hoc etiam signo ostendebatur, ecclesiam omnium gentium linguis fore loquuturam. Lingua mea, ait David Psalm. 44. calamus scribæ velocis. velox scriba spiritus sanctus, qui verbum bonum in vtero virginis tam velociter scripsit, atque nouam legem in Apostolorum corda transfudit. Velox scriba, qui tempore non eget in docendo; sed ipsum tetigisse, docuisse est, velox, cui multa persuasione non est opus, in peccatorum cordibus conterrendis: est enim ignis, & malleus conterrens petram. Iste est spiritus artifex, omnium habens scientiam, pacis, & fidei spiritus intelligentiæ, & libertatis, spiritus mansuetudinis, illustrationis, & salutis. Ipse est nostræ imaginis reformator, mentis perfectio, animæ instauratio, fidei author, spiritualis mentalium oculorum sol, interni hominis lumen, opulentia filiorum, æternorum bonorum thesaurus, pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, signaculum gratiæ baptismi. Ipse, inquam, est spiritus sanctus, qui fidem facit, quòd nos à deo in filios adoptati sumus, quiquè nostra corda Christo conglutinat. Spiritus sanctus est cibus, Christum diligentium, quo nunquam satiantur: ipse potus est animarum filiorum dei, charitas eorum, qui sibi coniuncti sunt. Ipse, inquam, est copula vnionis nostræ in Christo, animarum exultatio, lugentium consolatio, mœstitudinis depositio, mentis requies, sapientiæ communicatio, prudentiæ inuentio, præscientiæ illustratio. hoc prophetæ illustrantur, idiotæ sapientia condiuntur: hoc reges inunguntur, sacerdotes ordinantur, altaria fundantur, vnguentum consecratur, dæmones abiguntur, morbi curantur. hic est hortator, consolator, hortatur, obsecrat deus mortalem, lutum, creator, creaturam, alios vt filios, alios vt fratres, alios vt amicos compellit, ad se trahit, cor exhilarat, edulcat, calefacit. Propter timorem tuum domine vterum gessimus, & parturiuimus & peperimus spiritum salutis; quia concepimus ab excelso spiritum adoptionis. In principio, quando omnium opifex hominem fecit, faciei corporis illius, cum forma angelici cuiusdam fulgoris illustrauit. Quam speciem, mox vt honestatis osor vidit, inuidit, illamq; per inobedientiam deceptam seduxit, & corrupit: quam opifex reformare volens, non extrinsecus hominem adornauit, ne iterum pateret ruinæ; sed misso spiritu suo in corda nostra intrinsecus reformauit. sicq; spiritus S. nostris spiritibus vnitus est. hic est thesaurus noster, quem nos habemus in vasis fictilibus, hic est cœlorum regnum intra nos: quem nos mentali oculo videmus, quem vidit Abraham Gen. 18 sed extrinsecus, apud quercum Mambre. Vidit & Iob 38. sed extra per turbinem. Vidit Moyses Exo. 33. sed extra per cauernam in petra. Vidit Isaias 6. sed extra in throno excelso. Vidit Ezechiel 1. sed in animalibus oculatis. Vidit & Daniel 7. sed in visione noctis. Vident fideles mundo corde, sicut filij, & hæredes. Nullus infidelium hunc thesaurum possidet. Custodiamus thesaurum, qui in nobis est, preciosum margaritum: retineamus conceptionem spiritus illæsam, quam ipse discipulorum cordibus impressit, authore Ieremia 31. Ecce dies venient dicit dominus, & dabo vobis testamentum nouum, nõ illud quod pepigi cum patribus vestris in Ægypto; sed dabo leges meas in cordibus vestris, &

Side notes: Columba arcæ. — Coruus arcæ. — Lingua mea. — Spiritus sancti tituli. — Lex noua.

ſtis, & in viſceribus veſtris ſuperſcribam eas Lex vetus per Moyſen data eſt: noua verò ſpiritu duce nobis conceſſa eſt. in illa agnitiónis primitiæ Iſraeli declarabantur; ſed in hac nunc gentibus ſignificantur. in illa linguã, quam nõ nouit populus, audiuit: in hac linguã, quam non nouit loquutus eſt apoſtolorum chorus: in illa, cùm lex daretur, voces audiebantur, & tubæ: in hac factus eſt repentè de cœlo aduenientis ſpiritus vehementis. ſed de hac miſſione ſatis.

CAP. III.

Miſſio ſpiritus ſancti in forma columbæ.

IN Chriſti baptiſmate, ſpiritus ſanctus, euangelio teſtante, didicimus, quòd in columbæ ſpecie ſeſe intuentium obtutibus videndum obtulerit: quod planè magnum, atque admirabile indicat ſacramentum: eſt enim columba animal fœcundum, mite, ſociale, atque pacificum, omni prorſus amaritudinis & veneni felle carens. Quapropter in Chriſto, gratiæ donandæ authoritatem, quæ per ſpiritualem nobis contingit regenerationem, præſetuliſſe videtur. vnde & vox patris intonuit: Hic eſt filius meus dilectus, vt ad ſimilitudinem vnigeniti, alij quoque regenerarentur, quos pater miſericordiarum, ab æterno in gloriam adduxerat, conformes fieri imagini filij ſui. Fœcunditas igitur atque abundantia regenerandorum, in quibus omni peccatorum veneno extincto, veræ pacis, ac ſanctæ veſtigia ſocietatis ſectaturi eſſent, illa columba oſtendebat. Sanè, ſpiritus ſanctus, authore Origene, ſecunda homelia in cantico quando de magnis, & occultioribus ſacramentis, & quæ multi capere non poſſunt, loquitur; in turturis appellatione ſignatur, id eſt, in eius auis, quæ ſemper in montium iugis, & arborum verticibus commoratur. In vallibus autem, & his, quæ ad homines vſque perueniunt, columba aſſumitur: denique Saluator, quia hominem eſt dignatus aſſumere, & venit ad terras, multique tunc circa Iordanem peccatores erant; idcirco ſpiritus ſanctus non in turturis; ſed in columbæ ſpecie apparuit. Auis manſueta, innocens, & ſimplex, talis eſt ſpiritus ſanctus, mundus, & volucris, & ſublimè conſurgens. Quamobrem orantes dicimus: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam? Pſal. 54 Sicut columbæ, inquam, non ſicut corui. Columba, inquit Auguſt. à moleſtia quærit auolationem; ſed non amittit dilectionem: columba enim pro ſigno dilectionis ponitur, & in ea gemitus amatur. Nonne ſpiritus ſanctus, teſte apoſtolo, poſtulat pro nobis gemitib. inenarrabilibus, id eſt, poſtulantes nos facit. Rectè ergo columbæ figuram aſſumpſit, vt ſub illo volatili, ſpiritus virtutes intelligeremus Et Pſal. 67. vocat columbam deargentatam, cuius poſteriora ſunt in pallore auri: Si dormiatis, inquit, inter medios cleros colũbæ deargẽtatæ, cuius poſteriora ſunt in pallore auri. Duo quidẽ cleri, duo ſanè teſtamẽta, quorũ profectò vna tantùm eſt columba, quia ab vno edita ſunt ſpiritu; ſed primũ, colum bam habet argenteam, nempè ſpiritum timoris: ſecundum verò columbam auream, hoc eſt, ſpiritum adoptionis, & amoris, in quo clamamus abba pater. Ibi timor, hîc amor. ibi ſeruitus, hîc libertas ſpiritus: nam vbi ſpiritus domini, ibi libertas. Salomon, oculos commendat columbarum Cant. 4. Oculi tui ſicut columbæ, & collum tuum ſicut turturis In columbis, oculi prædicantur: fertur enim hoc genus auis, quum ad aquas venerit, quia ibi ſolet accipitris inſidias pati, venientem deſuper inimicum, volitantis vmbra in aquis inſpecta deprehendere, & oculorum perſpicatia, fraudem periculi imminentis euadere: hoc igitur ſpiritu illuminamur; vt non ignoremus cogitationes ſathanæ. Si nobis prætereà ſunt columbæ oculi, interiora legis penetramus: non his intenti, quæ litera; ſed quæ ſpiritus edocet: litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat. Conſentit his diuus Hieronymus, exponens illud Matth. 10. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Serpens toto corpore occultat caput, & illud, in quo vita eſt, protegit; ita & nos toto

Columba animal fœcundum.

Turtur quid ſignificet.

Dauid.

Columba argentea, & aurea.

Salomon.

Oculi colũbæ

Hieronymus.

toto periculo corporis caput noſtrum, qui eſt Chriſtus, cuſtodiamus. Sint ergo Chriſticolæ
Simplices ſicut columbæ *prudentes, vt per prudentiam deuitent inſidias: & per ſimplicitatem non faciant malum. Et exponens illud Pſalm. 67. de columba argentata: Columba, inquit, quæ interpretatur in ſpiritu, propter manifeſtiorem, & viſui expoſita, alas deargentatas habet: occultiorem verò intrinſecus ſenſum, in auri pallore operit, in cuius ſpecie deſcendit ſpiritus ſanctus, & manſit ſuper dominum ſaluatorem. Sanè, quid oremus, ait Apoſtolus ad Rom. 8. ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarra-*
Gemitus columbæ. *bilibus. Gemitus columbæ eſt, ait Auguſt. ſuper Ioan. tract. 6. gemunt in amore, non in ſemetipſo gemit, ſed in nobis gemit; quia gemere nos facit, inſinuans, quia peregrinamur à domino, docensq́; nos in patriam ſuſpirare. Qui ergo ſimpliciter viuit, pacemq́; ſeruat cum proximo ſuo; is certè interiori oculorum aſpectu cernit ſuper ſe ſpiritum venientem*
Columbæ cõditiones. *ſicut columbam. Columba de fructibus terræ viuit: innocens eius victus eſt. ſunt paſſeres breuiſsimi, qui vel muſcas occidant, nihil horũ columba: non enim de morte paſcitur. humilitas etiam ſaluatoris per auem ſimplicem, & gementem, non per ſuperbam, & exultantẽ, ſicuti eſt coruus, cõmendanda erat. Columba, inquam, eſt ſimplex, innocens, ſine felle, pacata in oſculis, non ſæua in vnguibus: proinde ad huius columbæ membra raptores, auaros, ſubdolos, ebrioſos, flagitioſos, nequaquam ſpectare, veriſsimum eſt. Baptizato domino, ſpiritus ſanctus in columbæ ſpecie deſcendit, manſitq́; ſuper eum: ex quo propriam quandam domini poteſtatem ad baptizandum, Ioannes animaduertit, per quam*
Vna columba *eccleſiæ pax firmata eſt. vnam tantùm videmus ſuper Chriſti caput columbam, quia vna eſt poteſtas baptizandi. Emiſſa eſt columba ex arca Gen. 8. & primò non inuenit requi-*
Colũba Noe *em pedibus ſuis, rediit in arcam: plena enim erant aquis omnia, & maluit redire, quàm rebaptizari: Coruus autem ille emiſſus eſt, antequam ſiccaretur aqua, rebaptizatus, redire noluit, mortuus eſt in his aquis: vnum ergo baptiſma, vna fides, quia vnus eſt vtriusq́; ſpiritus. Ad arcam rediit columba, ramum de oliua afferens. Ramus ille, & folia, & fructum habebat. Columba ſpiritus, ad arcam nos reuocat, cupitq́; vt non ſolùm folia, ſed etiam fructus nobiſcum afferamus. Oliuæ fructus, charitatem ſignificat, quam ſuper eminentiorem viam vocat apoſtolus: nam ſicut oleum, cæteris liquoribus; ita abſq́; dubio*
Coruus non rediit in arcã. *charitas cæteris omnibus ſupereminet virtutibus. Poſt dies quadraginta emiſſus eſt coruus: non eſt reuerſus, aut aquis vtiq́; interceptus, aut aliquo ſupernatante cadauere illectus, cui reuera ſimiles reputandi ſunt, qui extra eccleſiam commorari deſiderant, carnali, atq́; aliquo terreno deſiderio illecti & irretiti. Poſt quadraginta dies emiſſa eſt columba, & non inuento loco requieſcendi, in arcam reuerſa eſt. Sanè, quadragenarius numerus, vitam, quæ in hoc mundo agitur, in qua ſanctis requies non conceditur, ſignificat: Surgite, inquit Michæas 2. non habebitis hîc requiem. Et Pſal. Surgite, poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris. Deniq́; poſt ſeptem dies dimiſſa eſt, quia ſeptiformem præſeferebant ſancti ſpiritus gratiam: oliuæ fructuoſum ſurculum retulit, gratiæ, & miſericordiæ ſpem, ad eccleſiæ vnitatem reportauit. Poſt alios ſeptem dies dimiſſa, reuerſa non eſt, quia nimirum in fine ſæculi, non amplius ſub ſacramento ſpei, quo in hoc tempore ſociatur eccleſia, erit ſanctorum requies; ſed iam in ſalutis æternæ perfectiſsima viſione. Quæ ergo per columbam in arca Noe geſta ſunt, hæc in eccleſia dei viui, per ſanctum adimpleta eſſe videmus ſpiritum. Sanè, ſpiritus ſanctus primo quidem ſuo egreſſu, non inuenit locum requieſcendi, & hoc quidem in lege naturæ, quando aquæ obruerant omnia: aquæ, inquam, tum errorum, tum cæterorum criminum, paucis admodũ*
Ramus oliuæ *eductis. ſecundò, egreſſus eſt, inuenitq́; ramũ oliuæ virentis, nempè promiſſam in lege, & prophetis, venturi ſaluatoris miſericordiam. poſtremò, venit, & habitauit, atq́; habitat in nobis, vt ſimus illius templum, illius membra, & organa.*

Alæ columbæ mysticæ.

	Dextra.	Sinistra.	
	Amor.	*Timor.*	
	Penna prima alæ dextræ.		
1	*Diuina misericordia.*	*Diuina seueritas.*	1.
2	*Incompræhensibilis gloria.*	*Pœna perpetua.*	2.
3	*Pœnitentiæ gratia.*	*Peccatorum enormitas.*	3.
4	*Sustentatio dei.*	*Propria fragilitas.*	4.
5	*Confortans lætitia.*	*Seducens prosperitas.*	5.
6	*Erudiens iustitia.*	*Frangens aduersitas.*	6.
7	*Voluntas libera.*	*Familiaris hostilitas.*	7.
8	*Angelorum, sanctorumque beneuolentia.*	*Dæmonis peruersitas.*	8.
9	*Viuorum auxilia.*	*Ad viuos iniquitas.*	9.
10.	*Mortuorum suffragia.*	*Ad mortuos crudelitas.*	10.

CAP. IIII.

Septem columbæ proprietates.

Eptiformis gratiæ spiritus, quem super dominum ex Isaiæ vaticinio legimus requieuisse, illa columba significabatur; neque id absque mysterio gestum fuisse, putandum, neque huiusce volucris quoddam naturæ secretum prætereundum est: quandoquidem illius natura septem fungatur virtutibus, quadam scilicet septem spiritus gratijs, atque muneribus similitudine congruen- Prima proprietas.
tibus. hæc namque super riuos aquarum sedet, vt accipitrem, eius iam conspecta vmbra, 1.
effugere queat: Deinde, nil viuum commedit: sed ex fructibus terræ viuit. Post modum, 2.
non solùm suos, sed alienos quoque pullos tuetur, fouet, & alit. In foraminibus petræ insu- 3.
4.
per nidificare satagit. Quintò, grana colligit candidiora. omni præterea felle caret: po- 5.
stremò gemitum pro cantu habet. Porrò, primæ columbæ proprietati congruit spiritus 6.
sapientiæ, quo inimicorum deuitamus insidias. secundæ verò, spiritus intellectus, cuius 7.
ope, ab esu proximorum abstinemus. tertiæ autem spiritus consilij, consultum sanè nobis est, vt misericordes simus, si misericordiam consequi desideramus; vt alter alterius onera portemus. quartæ, conuenit spiritus fortitudinis: virtus enim est circa difficile. proinde in tuto loco nostri labores, atque sudores reponendi sunt, in petra firmissima, ad quam serpens accedere non audet. quintæ autem spiritus scientiæ, quo verum à falso distinguimus, veras scripturas, tanquam grana candidiora agnoscentes. sextæ, spiritus pietatis. Pietas est cultus dei, quæ sanè non reddit malum pro malo; sed vincit in bono malum. Pater dimitte, ait, illis, quia nesciunt quid faciunt. Septimæ verò, spiritus timoris; in timore enim conuersatur incolatus sui tempore: iccirco conuertit cantica in luctum, & gaudium in mœrorem. sed de his hactenus. Præterea, spiritus sanctus in transfiguratione sub lucidæ nubis specie apparuit, sub qua planè lucidissimam Christi doctrinam ostendebat, itemque vmbraculum prætendebat contra incentiua vitiorum: Apostolis autem sub specie flatus à Christo insufflante tributus est, quo in sacramentis administandis, diuina ostenderetur potestas; tum etiam, vt spiritum à filio procedere manifestaret: frustra certè exsufflaret eum, qui ab ipso nullatenus procederet. sed contra prædicta posset aliquis ita arguere, vt videbitur in sequenti capitulo.

Spiritus sanctus in nube & flatu ostensus est.

CAP. V.

Spiritum sanctum visibiliter missum non fuisse.

1. I spiritus sanctus missus fuit visibiliter, aut certè huiusmodi visibilem missionem, interior reuelatio concomitata est, aut minimè. Quòd si absque interiori reuelatione factam fuisse, dixeris; inanis profectò reputabitur, & vana, quippe, quæ sine illa, nihil affert emolumenti. Sin verò primo modo res sese habet, exterior missio, atque visibilis, ociosa videtur omninò: occupatio enim externorum, impedit intellectum, intrinseca, atque profunda cogitantem. ergo.
2. Amplius, si spiritus missus est visibiliter. igitur est minor patre: Fateamur, inquit August. 4. de trin. 9. filium minorem factum, & in tantum minorem, in quantum factum, & in tantum factum, in quantum missum. Igitur si spiritus sanctus missus est visibiliter minor patre est, quod sanè scripturæ non admittunt igitur spiritus sanctus non fuit missus visibiliter.
3. Adhuc, si spiritus sanctus mittitur, seu missus fuit in signo visibili; in omni ergo sacramento visibiliter appareret: quodlibet namque sacramentum, gratiæ signum est, quæ spiritui sancto propriè attribuitur Adde, quòd si visibiliter missus sit, patribus olim missum fuisse, rationi omninò congruere videtur: quemadmodum multarum esse videntur testimonia scripturarum in Daniele 7. de antiquo dierum, de fluuio igneo, qui ad spiritum sanctum pertinet, de angelis, qui visi sunt Loth, & Abrahæ, in quibus tota simul trinitas, authore Augustino, repræsentabatur, & similibus. At nusquam legimus, spiritum patribus visibiliter missum fuisse. Igitur, visibilis illius missio non fuit necessaria, alioqui prophetis fuisset concessa.
4. Præterea, si missus fuit visibiliter; hoc reuera fieri non poterat, nisi in signo vel effectu visibili, spiritum sanctum repræsentante. sed quilibet effectus quòad rationem vestigij, vt diximus, ipsum repræsentare potest. Igitur in quolibet effectu visibiliter appareret, quod est falsum: non enim per illas creaturas visibiles magis mittitur spiritus sanctus, quàm alia persona: quælibet namque creatura
5. visibilis, est effectus, totam demonstrans trinitatem. Amplius, spiritus sanctus, si visibiliter missus fuit; profectò illius missio secundùm creaturam rationalem, non autem irrationalem fieri debuerat, quemadmodum & filius visibiliter veniens, humanam assumpsit naturam: alioqui non satis honesta, & digna spiritu sancto missio illa esset dicenda. sed hoc non apparet. ergo quod prius. Adde, quòd si inuisibilia, per visibilia manifestentur, cuilibet ergo exhibenda fuerat missio visibilis, & veteris, & noui testamenti, hominibus, alioqui inuisibilis missio nihil profuisset. sed ex veteri lege hoc haberi non potest: ergo visibilis missio non est admittenda. Insuper, quæ visibiliter ostendebantur, ministerio angelorum id contigisse, Paulus ad Galat. affirmat. Angeli ergo, & non spiritus sanctus visibiliter missi sunt.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. D primum dico, exteriorem apparitionem, sine interiori non prodesse: illa enim distinguit exteriorem, atque discernit. Quando ergo infers, exterior ergo impedit magis, quàm iuuat interiorem, verum quidem est, quando sensibilia diuersa sunt ab intelligibili: sic enim potentiæ se inuicem impediunt: secus autem est, quando sensus, illud perficit, atque intuetur obiectum, circa cuius inquisitionem intellectus occupatur. Tunc sanè, intellectus vigoratur magis, quàm offenditur. siquidem potentiæ circa idem versantur obiectum, sibique mutuò illius præsentiam administrant. Ad 2. negatur similitudo: nam spiritus sanctus non vnit sibi naturam

turam signi visibilis, ad suam processionem manifestandam. hac de causa, quæ illius signi
visibilis naturæ conueniunt, vt naturæ etiam spiritus sancti conueniant, non est necesse.
propterea, spiritus dici non potest minor patre; sicuti filius, qui vniuit sibi humanam na-
turam in vnitate suppositi, vt inter illas esset idiomatum communicatio. Ad 3. Missio spi 3.
ritus sancti, non est attendenda secundùm propheticas visiones, vt dixi, neq; secundùm
noui ac veteris testamenti sacramentalia signa, in quibus quædam res præexistentes as-
sumptæ sunt ad aliquid significandum; sed potiùs secundùm aliquas creaturas, ad huius-
modi missionem ostendendam specialiter ordinatas. In sacramentis præterea humanum
adhibetur ministerium, non autem in visibili spiritus sancti missione. deinde, sacramenta
gratiam significant ex institutione, signum autem missionis visibilis, originis personæ mo-
dum, naturaliter repræsentat. Ex quo patet, non esse simile, quod in argumento assumi-
tur. Ad probationem dico, spiritus sancti missionem visibilem, gratiæ tempore congruè
datam fuisse, in qua est spiritus amoris, & non timoris, & seruitutis. Præterea, visibilis fi-
lij missio præcedere debuerat. siquidem spiritus sanctus, filium, sicuti filius, patrem erat
manifestaturus. Quam ob causam, etsi aliquæ diuinarum apparitiones personarum, pa-
tribus obtigerint; illæ reuera, authore August. ad aliquid manifestandum potiùs ordi-
natæ sunt, quàm ad diuinæ personæ inhabitationem aliquam ostendendam. Ad 4. Verum 4.
quidem est, omnem creaturam, spiritum sanctum, sicut & alias diuinas personas præse-
ferre, atq; ostendere: sed hoc quidem, quòad esse naturæ, non autem quòad esse gratiæ
per aliquem effectum specialem originis modum repræsentando. licet ergo in creaturis
sit trinitatis vestigium; non tamen gratiæ & originis modus, ideo spiritum sanctum in
vnaquaq; natura visibiliter apparere, dici non potest. Ad 5. filij persona, vt sanctifica- 5.
tionis authrix erat declaranda; ideo per eam sanè creaturam erat ostendenda, ad quam
spectat agere, competitq; sanctificari. At spiritus sancti missio visibilis, huiusmodi erat
sanctificationis indicium; iccirco non opus illi fuit, vt creaturam assumeret in vnitatem
suppositi; sed temporalem tantùmmodo, qua suæ ostensionis officium perageret. Ad con-
firmationem dico, illas visibiles creaturas, ministerio quidem angelorum factas fuisse, ad
spiritus sancti personam, non autem ad angelorum ostendendam, manifestandamq;. Quã
ob causam, cùm in illis visibilibus esset spiritus sanctus, veluti signatum in signo; ideo spi-
ritus sanctus, non autem quispiam angelus, missus, seu mitti dicitur. Hæc de spiritu san-
cto scribenda esse duxi, illo opem ferente, atq; edocente, qui est omnis scientiæ artifex, qui
que est deus ignis, & spiritus numen: omnium enim est opifex, omnem habens scientiam
omnemq; virtutem, omnia prospiciens. Laus tibi sancte Pymander, qui trinitatis tuæ, ac
diuinitatis me participem fieri voluisti. Hæc Tuderti scripsi die Mercurij, quæ est prima
Octobris, hora ferè tertia, ante prandium, quod tempus spiritui sancto conuenit, quippe,
qui hora tertia in discipulos venit: vtinam & abundè in nos immittat semper suæ bene-
dictionis atq; consolationis radios, quibus illuminati, verum Pymandrum, eiusq; verbum,
cum tertia mente seu persona opifice, qui est deus, vnius substantiæ, potentiæ, atq; naturæ
cum patre & filio, confiteri valeamus. Laus tibi sancte spiritus, scientiæ dux, absconditorum reuelator, orphanorum pater, hæreditatis nostræ pignus: qui me ita confortare ac
confirmare dignatus es, vt hæc tua scriberem. O lux totum illumina, spiritus
deus, verbum tuum me agit spiritifer opifex: Tu es verus deus,
ex patre filioq; procedens, lux & vita, omnium
viuificator, & dominus.

Sacramentũ & missio differunt.

Visibiles apparitiones spiritus sancti factæ sunt ministerio angelorum.

Oratio Hannibalis.

Commentum III.

Qvaestionis primae. Cap. I.

De relationibus diuinis.

Quid ſit relatio.

Quoniam quidem multa dixi, tum in primo, tum etiam in hoc ſecundo libro de ſanctarum, diuinarumq́ perſonarum maieſtate, proprietate, quæ ſine diuinarum relationum cognitione plenè, rectèq́ haberi non poſſunt; ideo, congruum eſſe duxi, rationiq́ conſentaneum, ſi de ſanctis relationibus verba facerem; quamuis in primo lib. de illis nonnulla dixerim: eſt enim hoc negotiũ arduum quidem ſatis; ſed non contemnendæ vtilitatis. Porrò, relatiua ea eſſe dicuntur à philoſopho, quæ ad aliquid dicuntur: vnum namq; ſine altero intelligi non poteſt.

Philoſop. quid dicat de relatiuis.

Ad aliquid, inquit, talia dicuntur: quæcunq; hoc ipſum quod ſunt aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud. vt maius id, quod eſt alterius dicitur: aliquo enim maius dicitur, & duplum dicitur id, quod eſt alterius duplum. hæc planè deſcriptio, tum ſecundùm eſſe, relatiuis, tum etiam ſecundùm dici, conuenire videtur.

Relatiua ſecũdùm eſſe, & ſecundùm dici.

vnde pater, & filius, duplum & dimidium, quæ ſunt relatiua, ſecundùm eſſe, huiuſmodi natura iudicantur, nempè, vt id, quod ſunt ad aliud referatur. Eandem ſubeunt rationem relatiua ſecundùm dici, vtpote ſenſus & ſenſibile, ſcientia & ſcibile. Cæterùm, quoniam relatio eſt accidens imperfectum, ob ſuam certè debilitatem, paruitatemq́; ita, vt in numero eorum quæ ſunt de ſecundis intellectis eſſe cenſeatur: ſubſtantiæ ineſſe non poteſt, niſi per medium accidens, quod relatione perfectius reputatur.

Fundamentũ relationis.

Itaq́ illud accidens, cuius medio, relatio ſubſtantiæ ineſſe dicitur, fundamentum appellatur: exempli gratia, duplum ſubſtantiæ ineſt mediante numero.

Numerus dupli fundamentum.

numerus ergo, dupli fundamentum nominabitur, ſubſtantia verò, ſubiectum. Porrò, nonnulli, authore Auicenna in 3. ſuæ met: cap. 10. arbitrati ſunt, relationum nullam eſſe certitudinem, niſi in anima tantum, cùm res intelligit. Illud, inquiunt, quod eſt in re de relatione, fundamentum ſolùmmodo eſt, & termini, habitudo verò inter illa, eſt ſolùm obiectiuè in anima cognoſcente: relatio namq; realis non ex actu in re, ſed ex potentia propinqua nominatur, ex qua intellectus cogitur, non quidem ex actu extrinſeco; ſed ex intimis fundamenti rationibus, vt illam reducere velit. Quemadmodũ per oppoſitum, relatio dextri in columna, eſt relatio rationis, eò, quòd in columna nihil ponitur, à quo intellectus cogatur, dexteritatis relationem circa columnam ponere: reales ergo relationes dicuntur, quia adeò rei propinquiſſimæ ſunt, vt ab ipſa rerum neceſſitate intellectus cogatur, eas credere, atq; acceptare, ac ſi in re inuentæ eſſent.

Relationes nõ eſſe extra animam.

Nullam autem relationem eſſe extra animæ conceptum, ſic nonnulli aſtruere conantur. & primò quidem de relatione primi modi:

Relatio primi modi.

Identitas, aiunt, ſimilitudo, & æqualitas, & aliæ relationes modò numeri non ſunt aliud, quàm quædam vnitates: vnitas verò quædam eſt indiuiſio, atq; indiſtinctio, quæ profectò in aliqua re communi à natura fundari non poſſunt, cùm huiuſmodi res in natura non ſit, neq; etiam in duabus rebus indiuidualibus, alioqui vna, ac eadem res in duobus inueniretur ſubiectis. Igitur, huiuſmodi relationes in anima tantùm ſunt.

Relatio ſecundi modi.

De relatione autem ſecundi, ita etiam arguunt: Paternitas, & filiatio fundantur in actu, qui tranſit. ſed actus huiuſmodi, quia non eſt, in re, nihil fundare poteſt Igitur, paternitas, & filiatio non ſunt in re, ſed in intellectu. Præterea, paternitas à quo produceretur, non quidem à patre: abſurdum enim eſt dicere, aliquid actione tranſeunte, agere in ſeipſo, neq; à filio: recipit enim, & non imprimit in patrem, neq; ab actione pro-

ne profluente à patre, quia nimirum illa in filio recipitur, atque ita, quidquid derelinquitur, est in filio & non in patre. Quoniam igitur paternitati productiuum principium assignari non potest; constat apertissimè in intellectu, non autem in re relationem esse. Pro relatione autem tertij modi, sic quoque arguunt. Rem, realiter dependere à non re, est impossibile: dependeret enim à nihilo. hoc autem absurdum in tertio relatiuorum modo contingeret, si relatio esset res: stat namque scientia etiam scibili destructo. proinde inter scientiam & scibile, relatio non est in re; sed in intellectu. Denique, illud non est res extra intellectum, quod fit sine omni agente reali, sed albo existente in oriente, si fiat aliud album in occidente, per intellectum sanè, non autem per aliquod agens reale inter ea similitudo intelligitur; imò, authore philosopho 5. phys. com. 10. aliquid de nouo relatiuè dici contingit, cùm alterius planè, non autem cum sui mutatione: ergo quod priùs. Verùm, Auerroes 12. met. comm 19. contrarium sentire videtur: quærens enim vtrum substantiarum, & aliorum prædicamentorum sint eadem principia, inter prædicamenta connumerat ad aliquid: imò de eo solo expressam mentionem facit. Vtrum inquit altera, aut eadem sint principia, & elementa substantiarum, & eorum quæ sunt ad aliquid. Porrò, in 6. met. comm: 4. dum ens diuidit, illud planè in ens in anima, & in ens distinctum in prædicamenta diuisit, quod reuera extra animam esse necesse est. alioqui membra diuisionis non essent opposita. Cùm igitur, inter prædicamenta, ad aliquid esse dicatur à Commentatore; dubium non est, quod ipse putauerit, ad aliquid, ens reale esse: huius autem prædicamenti specialiter meminit philosophus, ob suam certè debilitatem, cuius gratia, multi putauerunt inter prædicamenta non esse numerandum. Auicenna quoque eiusdem est sententiæ 3 met. suæ. ca. 10. Nos, inquit, scimus, quòd hæc res inesse, est pater illius, & ille filius illius, siue intelligatur, siue non, & scimus quòd planta accipit nutrimentum, sic quod ibi est agens. Et scimus quòd cœlum est super terram, & terra est inferior eo, siue hæc intelligantur, siue non: & istud quod assignamus, est simile in alijs relatiuis. Præterea, quando intellectus, ad intelligendum dominum in habitudine ad seruum cogitur; aut huiusmodi habitudo, ex natura rei, & in actu primo præcessit, aut non. si sic, est ergo ens reale: intellectus enim, actum præcedit. si verò non, potest ergo intellectus ex parte sui, sine habitudine ad seruum, dominum intelligere. ex quo namque intellectus actum non præcedit, huiusmodi non cogitur habitudinem ad seruum intelligere, cùm dominum intelligere vult: atque ita vnum relatiuum, sine altero intelligi posset. Quam ob causam Aristoteles in prædicamentis, primam relatiuorum diffinitionem corrigens, realia relatiua hoc pacto diffinire videtur. Ad aliquid sunt, quæcunque secundùm eorum esse, ad aliud sese habent, esse, inquam, non intentionale; sed reale intelligit. Relatio igitur, absque vlla intellectus operatione esse habet reale à fundamento, & subiecto distinctum. Ad rationes autem adductas dici potest, ad primam, negatur minor: nam sicuti inter duo alba, est rationis vnitas in qualitate; ita planè & in natura specifica albedinis illa vnitas fundari posset, quæ est communis secundùm rationem. Dices, quòd relatio ergo realis, qualis ponitur similitudo, super vnitatem rationis fundabitur, quod sanè impossibile esse videtur: à suo enim fundamento realitatem accipit; ideo vnitas rationis esse non potest. Dico, similitudinis fundamentum non esse vnitatem naturæ communis; sed res potiùs singulares, non quidem absolutas; sed quatenus sunt vnum specie. Ad 2. fundamentum est potentia generandi, vt fuit sub actu, qui profectò actus manet in virtute: quod planè sufficit. vnde eadem actione, & quòd pater & filius suo modo dici possunt causæ duæ partiales paternitatis: quod certè non arbitror esse impossibile, vt eadem actio à duabus sit causis partialibus; benè verò à causis totalibus, & disparatis. Ad 3. dico, posse dependere à non re in actu, quæ tamen est res in potentia. Sanè, quæ sunt ad finem, à fine pendent, qui licet non sit in actu; producibilis tamen est. ita, licet scibile actu destruatur,

De relationibus.

Relatio tertij modi.

Relationes habere extra animam.

Auer: sententia de esse relationum.

Auicenna de esse relationis

Aristoteles.

Soluuntur rationes contrariæ.

1.

2.

3.

remanet tamen in potentia, vt rosa in hyeme: nullum ergo est absurdum ab eo scientiam
dependere, propterea neganda est consequentia: ergo dependet à nihilo: nam & si sci-
bile destruatur; remanet tamen potentia; ideo remanet quoq; relatio realis, potentialis,
4. *cui planè non inconuenit, vt dicatur non dependere à re in actu; sed à nihilo. Ad 4.*
negatur minor: album enim in oriente, quòad suam realitatem similitudinem producit:
quando autem fit album in occidente, similitudo solùmmodo suum formale recipit, nem-
pe dici ad alterum, ad quod planè sufficit alterius albi in occidente productio: posito
namq; albo in oriente, naturaliter sequitur, vt assimiletur albo in occidente existenti.

Relatio realis quid sit.

Caeterùm, hac sunt relationi reali necessaria, vt vera esse possit, ab ipsaq; relatione rati-
onis distinguatur. In primis, vt illius extrema, realia sint, propterea oppositio inter ens,
& non ens, realis dici non potest: extrema enim illius realia non sunt; sed alterum tan-
tùm. Deinde, vt secundùm rem differant; iccirco identitas non est relatio realis: nam
& si extrema sint realia; secundùm rem tamen non differunt. Postremò, vt inter extre-
ma sit mutua habitudo. hac de causa, relatio, inter scibile, & scientiam, causam, & cau-
satum, Deum, & creaturam, & quae sunt generis eiusdem, realis esse non potest; ideo e-
nim scibile, ad scientiam refertur, quia nimirum scientia ad ipsum refertur: in causa
autem est, quia vnum extremum ab altero dependet: non autem alterum vicissim ab al-
tero. scientia siquidem nostra dependet à scibili, non autem è conuerso: & sentire à sensi-
bili, non è conuerso: & mensuratum à mensura, non è conuerso. Quam ob causam, Ari-
stoteles 5. met. cap. ad aliquid, ait: mensurabile verò, & scibile, & intellectuale, eò
quòd aliud dicitur ad ipsum, ad aliquid dicuntur. Reali igitur relationi opus est mutua
habitudine: etenim, cùm omnis relatio realis inter extrema realia versetur, trahatq; re-
alitatem à fundamento, aut profectò in vtroq; extremo est fundamentum reale, aut in
altero tantùm. si in vtroq;, habetur vtiq; mutua relatio, cuiusmodi sunt primi modi re-
lationes: nam quemadmodum ex natura rei, Socratis substantia sub homine continetur,
ita planè, & Mercurij. De duplo autem, & dimidio, & albo, & albo simile habetur
iudicium. in hunc quoque modum, se habent relationes secundi modi: vtpotè dominium,
& seruitus: nam sicut inest domino actiua regendi potentia; ita, absq; dubio, inest ser-
uo potentia passiua, qua regatur. quoniam autem in relationibus tertij modi, non est mu-
tua habitudo; ideo inter illas, relatio realis haberi non potest. Sunt autem duo modi prae-
cipui in relatione mutua, vnus quidem quantitatis, à quo primus relatiuorum modus cō-
stituitur, alter verò potentiae, siue actionis modus, à quo constituitur, secundus. Et id
quidem spectat ad fundamentum relationis, quòad modum, nam quòad entitatem, lati-
ùs patet: non solùm enim quantitas, & potentia, siue actio fundat; sed etiam substan-
tia in distinctione numerali, & specifica substantiali. similiter quantitas in aequalitate,
qualitas in similitudine, actio, & passio in relatione, quae est inter agens, & patiens, &
in potentia actiua, & pasiua. sunt autem tot relatiuorum modi; quot sanè modis contin-
git vnam rem ad alteram ordinari, quippè cùm relatio ordinem dicat: interdum autem
vna ad alteram res ordinatur, aut secundùm esse; quatenus scilicet vnius esse, ab altera
dependet essentialiter, aut mensuratiuè, praecipuè mensura perfectionali. Essentialiter,
inquam, vt ideatum ab idea, scientia à scibili, sensus à sensibili: mensuratiuè verò, vt o-
mnes colores, ab albedine, omnis substantia, à prima & nobillissima substantia. is autem
vocatur primus relatiuorum modus. secundus verò, actiuam passiuamq; virtutem con-
sequitur; quatenus scilicet vna res ab alia patitur, aliquid sibi conferente: is autem mo-
dus inuenitur inter generantem, & genitum, docentem, & addiscentem, aedificantem, &
aedificatum. tertius autem, secundùm quantitatem pensatur; quatenus scilicet vnius quan-
titas, ab alterius quantitate mensurari poterit. Ad primum autem modum, relationes,
quae super vnitatem fundantur, quae est principium quantitatis, reducuntur: quare iden-
titas in substantiae vnitate fundata, & similitudo in vnitate qualitatis, sub primo modo

Relationis reales tres conditiones.

Relatio realis est eiusdem ordinis.

Modi relatiuorum non est relatio realis.

Relationis. Primus mod9

Secundus.

Tertius.

continentur. sufficienter ergo à philosopho 5. met. cap. ad aliquid assignati sunt, atque dispositi relatiuorum modi. Alia ratio. *Amplius, quoniam relatio suam à fundamento realitatem trahit, atq; recipit. tot sunt ergo relatiuorum modi; quot sunt fundamenta, quòad modum rationemq; fundandi. hæc autem in genere tria esse videntur, nempe quantitas, actio, mensura perfectionalis. et quantitas quidem ad primum, actio verò ad secundum mensura autem perfectionalis ad tertium modum attinet In quantitate autem vera, omnes propemodum proportiones numerales fundantur: in his autem, quæ habent quantitatis modum, vtpotè substantia considerata, vt vna, identitatem fundat: vt plures verò distinctionem; sic etiam qualitas, vt vna in specie, similitudinem: vt plures, dissimilitudinem. sub actione, quatenus se extendit ad omnem motum, atque productionem, passionemq;, quæ actionem supponit, relationes super passionem fundatæ numerantur, vtpotè seruitus, filiatio, relationes, quæ fundantur super principia actiua, & passiua, siue substantiæ fuerint, siue qualitates. sub mensura perfectionali, omne scibile, quod est mensura scientiæ secundùm veritatem, & perfectionem. Itaq; istis tribus modis, sufficienter relatio realis diuiditur: nulla enim inueniri potest, quæ sub aliquo istorum modorum non contineatur.* Relatiuorum fundamenta sunt tria.

Obiectiones cōtra modos relatiuorum.

Dicis, de quolibet ente alteri comparato, verum est dicere, idem esse cum eo, vel diuersum, idq; tam in substantia, quàm in quantitate, & qualitate. Non rectè ergo dixisse videtur Aristoteles, eadem sunt, quorum vna est substantia 1. *Præterea, omne ens, cuilibet enti comparatum; vel est simile, vel dissimile illi. & secundùm perfectionem, vel est æquale, vel inæquale illi: similitudo ergo non solum in quantitate fundari potest; sed in quolibet genere entis absoluti: & similiter æqualitas, non in sola quantitate: non rectè ergo à philosopho primus relatiuorum modus expositus, atq; annotatus esse videtur.* 2. *Amplius, potentia actiua refertur ad passiuam, vt calefactiuum ad calefactibile, & ad actum quoque suum, vt ad calefacere: & visus ad videre: sed tunc vni relatiuo, plura corresponderent relatiua in eodem relationis genere, quod est impossibile, alioqui idem relatiuum esset & non esset: & hæc quidem contra secundum modum.* 3. *Adhuc, tertius modus cum primo coincidere videtur: ratio enim mensuræ, & mensurabilis ad primum attinet: nam duplum est mensura dimidij, & omnes duæ quãtitates proportionem ad inuicem habentes, ita se habent, quòd vna sit mensura, altera verò mensurata; quatenus vna est maior, vel minor, aut alteri æqualis. Relatio præterea ponitur inter scientiam, & scibile, assignaturq; huic tertio modo, qui tamen in 2. esse videtur: scientia enim causatur à scibili. proinde scibile se habet vt factiuum, scientia verò, vt factum: non bene ergo hunc tertium modum relatiuorum philosophus distinxit.*

Solutiones.

1. *Respondeo ad primã, Aristotelẽ substantiam intellexisse, non quatenus contra accidens distinguitur; sed quæ de qualibet essentia verificari possit: quo profectò loquendi modo vtitur in antepradicamentis: Vniuoca sunt, inquit, quorum ratio substantiæ est eadem. similiter, quando dicit, similia sunt, quorum qualitas est vna, qualitatem ibi non intelligit, quatenus scilicet ab alijs prædicamentis distinguitur; sed id potiùs, quod qualitatis modum habet. Quoniam autem formæ substantiales, & differentiæ, & actiones, atq; passiones, rem omninò qualificant; ideo, & similitudo, & dissimilitudo in huiusmodi inuenitur. Eodem quoq; modo quantitatem intelligit, ea scilicet, quæ habent modum quãtitatis, vt nigredo duorum graduum, & nigredo 6. graduum: porrò, quia omnis forma intensibilis & remissibilis assumere potest, siue induere quantitatis modum. hac de causa, secundùm eas, æqualitas attenditur.* 2. *Ad 2. vni relatiuo, vt postea, latiùs dicam, plura relatiua partialia correspondere valent, vt vni patri, plures filij, non autem plura totalia, alioqui idem simul esset, & non esset. Plura quoq; respondere possunt, non tamen æquè primò; sed vnum quidem primò, & per se, alterum autem per se, sed non primò: species namq; per se primò ad genus, ad indiuidua verò per se; non autem primò refertur: relatiuum namq; per se primò, suum primum, & totale respicit correlatiuum. proinde, si*

inde, si secundarium remoueatur, non desinit esse relatiuum; nisi illius ordinis respectu, quem habet ad secundum. itaq́, potentia actiua, & ad passiuam, & ad agere dicitur:
3. *sed ad vnum quidem per se primò, ad aliud autem per se, sed non primò. Ad 3. negatur maior: non enim omnis relatio inter mensuram, & mensurabile sub primo modo continetur: sed illa tantùmmodo, quæ mutua est, quæq́ super quantitatem continuam, vel discretam fundatur. Illa autem, quæ mutua non est, sed vnum ab altero pendet extremo, & non è conuerso, tertium sanè modum constituit. Ad confirmationem dico, relationem inter scientiam, & scibile, interdum in secundo, nonnunquam autem in 3. modo contineri: etenim, si scibile ad scientiam comparetur; sese vtiq́ habebit, vt causa ad causatum in scientia speculatiua, vel sicut causatum, ad causam in scientia practica; atque ita, ad secundum modum pertinet. quòd si, vt obiectum scientiæ terminatiuum, atq́ mensuratiuum comparetur, non quidem quantitatiuæ; sed quòad veritatem potiùs; sic absq́ dubio, ad tertium modum attinet. Quid ergo sit relatio, ac quomodo sit extra animam, quid etiam sit relatio realis, quotq́ sint relatiuorum modi, dixi.*

CAP. II.

Relatio quomodo à suo distinguatur fundamento.

Quomodo relatio sit idem realiter, non formaliter cū suo fundamēto.

Ifariam relatio considerari potest: vno seu primo quidem modo, quòad id certè, quod dicit in recto, atq́ intrinsecè. secundo verò modo, quòad id, quod in obliquo dicit, ex connotato, quod est terminus. Porrò, quòad primum modum spectat; relatio, & fundamentum idem realiter esse videntur, non autem formaliter: fundamentum enim est ad se, relatio autem ad alterum. Quam ob causam, relationem realem, subiecto aduenire, sine subiecti mutatione ait philosophus 5. phy: tex: 10. aliquid autem de nouo alicui aduenire subiecto, quod priùs illi non inerat, absq́ subiecti mutatione, fieri non potest, si relatio à suo fundamento realiter fuerit distincta, quod priùs inerat subiecto. vnde posito vno solo albo in mundo, tota quidem similitudinis realitas, non autem formalitas ponitur: quòad vsque productum fuerit coalbum alterum. nec obest quòd aliqui dicunt: ex fundamenti positione relationem esse incompletam, ex termini verò positione compleri; atq́ ita sine eius, in quo est mutatione, aduenire posse. Nam si sola termini positione compleatur, aut certè quòad suum formale præcisè, vel quòad suam realitatem completur. Si primò modo, tota ergo similitudinis realitas ante termini positionē in subiecto, inerat vtiq́ subiecto, aut non erat, nisi fundamentum, puta albedo. quare eadem est albedinis, ac similitudinis realitas. Si verò secundo modo intelligas, non est planè intelligibile, quonam pacto, posito termino compleatur, nisi quia relationis realitas, quæ erat in potentia, posito fundamento, ex termini positione, fiat actu in subiecto, quod planè, absq́ subiecti mutatione fieri non potest: nam quod transit ab esse in potentia, ad esse in actu, necessariò aliter se habebit, quàm priùs. Dicis, quemadmodum, remoto calefactibili, si esset calor calefactiuus; calefactio vtiq́ actiua actualiter non esset, nec inesset agenti, vt accidens in subiecto: apposito tamen calefactibili, statim rediret, essetq́ actio in agente; ita certè remoto termino extrinseco, vel passo, tam relatio, quàm actio tollitur actu. Respondeo, similitudinem non esse bonam: hac enim ratione, posito passo, sequitur actio, quia nimirum ab agente est productiuè, & in passo recipitur; sed relatio non est productiuè realiter à suo subiecto, & in termino recepta: non ergo est simile. Porrò, hanc nostram

Philos. 5. ph. ad relationem non est motus.

sententiam fulcit, atq́ corroborat philosophi doctrina, quæ in 5. phys: tex: 10. clarissimè conspi-

mè conspicitur: Ad relationem, inquit, non est motus: potest enim alicui aduenire, altero solo mutato. at, si relatio à fundamento realiter distinguitur; planè ei, cui adueniret, aliqua mutatio accederet, & non tantùm in altero extremo, quod de nouo producitur, alioqui philosophus in hac sua ratione, principium peteret. Nam, si relationem à fundamento, aliam rem esse dixerit: deinde velit ad relationem motum non esse, quia nimirũ vni aduenit extremo, sine alterius mutatione; principium vtiq; petit. Præterea, 7. phys: tex: 17. sic argumentando disserit, non esse alterationem ad primam speciem qualitatis. In aliquid, inquit, non est alteratio, sicut nec motus; sed habitus est ad aliquid: ergo &c. Sanè, si relatio fundata super habitum, alia res esset ab habitu; philosophi ratio nullius esset momenti: non enim sequitur, ad aliquid non est motus: ergo in habitu non est motus, nisi hoc sit verum, habitus & relatio sunt idem realiter. Suffragatur huic sententiæ Auerroes de substantia orbis, asserens materiæ potentiã, ipsam esse materiæ substantiam. & primo phys: com: 70. ait, potentiam differre à materia. si ergo prima, à secunda non discrepat sententia; planum est, relationem, & fundamentum idem esse realiter, prædicamentaliter autem siue ratione differre. Ex his ergo, quæ dicta sunt, clarissimũ est, relationem primo modo sumptam, nempe quantùm ad id, quod dicit in recto, & intrinsecè idem esse realiter cum fundamento. Porrò, quantùm ad secundum modum realiter differre videntur: etenim, fundamentum cùm sit quid absolutum, terminum nequaquam includit, relatio verò, quia est ad alterum, ipsum includat, necessarium est: ideo realis est inter illa distinctio. Aliqua præterea, re essentiæ, siue prædicamenti distingui dicuntur, suntq; illa, quæ realiter differunt, & quæ in diuersis prædicamentis habentur: alia verò re existentiæ, quorum alterum, sine altero consistere potest, in quorum haberi numero possunt accidens, & subiectum, album, & dulce, & quæ sunt generis eiusdem. Ex hac autem distinctione, multorum opiniones, quæ in huiusmodi negotio inter se pugnare videntur, conciliari possunt. Sanè, si relationem, eiusq; fundamentum secundùm esse, siue rem essentiæ spectes; tunc absq; dubio, non sunt idem realiter: secundùm verò esse existentiæ, ab inuicem realiter discreta non sunt. Dicam aliter, quod tamen in idem recidit: aliqua inter se distinguuntur subiecto, vel diffinitione; relatio autem, à suo fundamento, non quidem subiecto; sed diffinitione distinguitur: relatio enim, & fundamentum eidem accidunt subiecto; iccirco subiecto distingui nõ possunt; sed eadem sunt omninò: quoniam autem in diuersis esse videntur prædicamentis; ideo diffinitione separantur: diuersorum enim generum, & non subalternatim positorũ, diuersa sunt genera & differentiæ. Adde, quòd quamuis nulla relatio in subiecto, à fundamento dissentiat; nulla tamen eadem est fundamento, in subiecto mutuò: remota namq; relatione, fundamentum consistere valet. Aliqua namq; sunt in subiecto mutuò, ac conuertibiliter, ita vt vnum, sine altero non insit, aut de aliquo subiecto prædicetur: quod planè relationi non conuenit, respectu sui fundamenti, vt dixi. Alia verò sic se habent, quòd vnum potest sine altero existere: quod congruit relationi. Itaq; relatio, in recto, & intrinsecè, secundùm esse existentiæ, ac subiecto non mutuò à suo fundamento realiter non differt: alio verò modo realiter distinguuntur. Verùm nonnulli contra prædicta argumentari non desinunt, vt dicetur capite sequenti.

Auerroes.

Quomodo relatio differt à fundamento.

Re essentiæ & existentiæ distingui.

Relatio à suo fundamento definitione non subiecto distinguitur.

CAP. III.

Relationem, à suo fundamento realiter differre.

Elatio, & fundamentũ in distinctis prædicamentis habentur, vt clarissimè patet: igitur, sunt duæ res: nã ex 6. met: distinctio entis in 10. prædicamẽta, est planè distinctio entis realis. proinde quodlibet prædicamentũ, ens reale dicendum est: sunt ergo decem res, atq; ita relatio, & fundamentũ, quoniam in di- 1.

2. *am in distinctis sunt prædicamentis; duæ quoq; res appellantur. Amplius, substantia, & accidens non sunt vna, atq; eadem res: sed relationis fundamentum est substantia. distinctio siquidem numeralis Mercurij, & Platonis super vtriusq; substantia fundatur: relatio verò realis est accidēs, vtpotè in prædicamento ad aliquid, quod in numero prædicamentorum accidentiū habetur: igitur, ab inuicē realiter dissentiunt. Sanè, authore phil.12.met:com: 19. diuersorum generū, id est, prædicamentorum, diuersa sunt principia & elementa: sed relatio est aliud genus à quantitate, & qualitate, & actione, & passione, quæ sunt fundamenta relationis. cùm igitur, diuersa sint fundamenti, ac relatio-*
3. *nis principia; necessariò ergo realiter distinguuntur. Adhuc, nulla substantia in genere, potest esse idem realiter quod relatio; sed distinctio substantialis inter indiuidua eiusdem speciei, est relatio, quæ in substantia fundatur: in huiusmodi ergo relationibus, distinctio habetur realis à suis fundamentis. In creaturis præterea, fundamentum non continetur sub significatione nominis relatiui: id enim quod continetur sub significatione nominis relatiui, est alia res: fundamentum ergo, ab ea re, quæ sub nomine relatiuo ha-*
4. *betur, distinguitur omninò. Item, quæcunq; opposita in eodem semper permanente successiuè fundantur; ab illo vtique realiter differunt: sed similitudo, & dissimilitudo in eadem quidem albedine, illa semper eadem permanente fundari possunt: ab illa ergo realiter distinguuntur. Sanè, illa realiter differunt, quorum alterum recipit augmentum, altero eodem modo permanente. sed albedo, quæ est fundamentum vna consistere valet,*
5. *similitudines verò augeri: igitur secundùm rem dissentiunt. Amplius, illa, quæ ita se habent, quòd vnum altero intensius sit; reali vtiq; distinctione ab inuicem separantur:*
6. *sed album potest esse albius, minùsq; simile: ergo quod prius. Amplius, si relatio à fundamento realiter non dissentit; tunc planè æqualitas, & similitudo magis different, quàm similitudo, & relatio potentiæ actiuæ, quæ fundatur in eodem colore, quod est falsum:*
7. *similitudo enim, & potentia actiua in colore fundatæ diuersi generis sunt. Præterea, relatio rationis, est alia res rationis à suo fundamento: igitur, relatio realis realiter differt à suo fundamento. His ergo atque similibus nituntur nōnulli probare, relationem realem, à suo fundamento realiter differre.*

CAP. IIII.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, & cætera quæ sequuntur, ex prædictis patet solutio: relatio enim, & fundamentum secundùm quidem rem essentiæ, non autem existētiæ distinguuntur. Præterea, prædicamenta quatenus res sunt, distingui realiter, nequaquā necesse est: alioqui actio, & passio, cùm vnus sint motus numero, vt dicitur 3.phy: duo vtiq; prædicamenta dicenda non essent. verùm, quatenus sub formali ratione cōsistunt; vna profectò res sub distinctis prædicamentis nō ponitur. itaq; prædicamenta esse decē res, duobus modis intelligi potest, aut certè esse decē res; quatenus scilicet omne prædicamentū signatū, est res, & verus est sensus. aut quia omne prædicamentum signatum, comparatū alteri, est res, & res quidem distincta: quod sanè nō approbo. Exēplo nobis esse possunt perfectiones diuinæ, quæ licet suis rationibus formalibus distinguantur; non tamen res distinctæ dicendæ sunt: relatio ergo, & fundamentum diffinitione; non autem subiecto distinguuntur. Ad 2. maior, vno quidem modo est vera, altero verò, falsa reputatur. si enim intelligas accidens, vt aliquod substantiæ superadditum, atque inhærens; tunc absque dubio, substantia & accidens eadem res nequaquam sunt. quòd si certè id dixeris, quod est extra rationem rei, ita sanè idem sunt. Quando ergo dicis, relationis fundamentum, est substantia: approbo quidem, & cùm iterum dicis, omnis relatio est accidens, non inficias ibo, siue obsistā:*

Quomodo prędicamenta sint decē res.

si prima

De relationibus.

si primo, aut secundo modo intellexeris: etenim, relatio in quantitate, vel qualitate fundata; accidens planè primo vel secundo modo dici potest. sanè ad fundamenti rationem non attinet, quippe, cùm quantitas sine æqualitate intelligi valeat. Porrò, relatio in substantia fundata, vtpotè creatio passiua, secundo modo, accidens nominatur: nihil enim realis super fundamentũ addit. Dicis, si omnis relatio realis ad prædicamentũ ad aliquid pertinet, aliqua verò relatio substantia sit; ad prædicamentũ ergo accidentis pertinebit? vtiq;. Nam si motus & terminus sint idẽ realiter; profectò, generatio passiua, & substantia genita similiter idem erunt: generationẽ autem passiuam, sub passionis prædicamento contineri, satis liquet. itaq; substantiam in prædicamento accidentis, nõ quidem ratione substantiæ, quandoquidem prædicamenta formaliter impermixta sint, inueniri, non est impossibile. Ad probationem dico, Aristotelẽ in loco iam citato, & com: 22. per principia, & elementa, formam, & priuationem, atq; materiam intelligere, quæ licet in omni genere proportionaliter inueniantur; alia tamen sunt aliorum generum: vtpotè in genere colorum, forma est albedo, priuatio, nigredo, materia, superficies. Itaq; relatio, si alia, atq; alia habeat elementa, materiæ, vel subiecto in quo recipitur, non autem fundamento comparanda est: quando suum fundamentum est accidens: atque ita est alia res à suo subiecto. similitudo siquidem, quæ est identicè albedo, est alia res à corpore albo: igitur, quòad diuersitatem elementorum, relatio, fundamento comparanda non est: neq; hæc fuit Aristotelis sententia; sed subiecto potiùs, cuius respectu, ab eo in accidente iã fundato, realiter distingui, approbo. Ad 3. maior vera est formaliter, non autẽ 3.
realiter: hæc enim ita vera est, nulla substantia est relatio, sicuti ista, nulla substantia est quantitas: quando autem prædicamentum negatur à prædicamento, de formali prædicatione intelligi debet, non autem de identica: alioqui, hæc non esset identica, actio est passio; quæ tamen secundùm prædicationem formalem, veritatem non habet: illa ergo maior de prædicatione formali intelligenda est. Ad confirmationem, relatio, si subiecto, non autem fundamento comparetur, quod signatur nomine relatiuo, est quidem alia res à subiecto, dum modò in potentia actiua, vel passiua, aut in actione, vel passione fundetur: nam quæ in substantia fundatæ sunt, à subiecto non distinguuntur, nec etiam à fundamento. Ad 4. verum quidem est secundùm rem essentiæ, prædicamenti, 4.
& diffinitionis, non esse eadem subiecto mutuò, non autem secundùm rem existentiæ, & subiecto non mutuò; pari quoq; facilitate soluitur confirmatio. Ad 5. patet responsio: e 5.
differunt, vt dixi, re existentia, & diffinitione, non autem re essentiæ, & subiecto.
Ad 6. verum planè est, relationem, ac similitudinem, quòad rem subiecti magis differre siue existentiæ, non autem quòad rem obiecti, diffinitionis, vel essentiæ. Ad 7. negatur similitudo: vel fortassis totum argumentum est concedendum: secundùm eum sanè modum, quem toties inculcando insinuauimus. Verùm alia oppinio, qua de hac materia aliter sentit, in sequenti capite est excutienda.

Subiectum est homo, fundamentum potentia generandi, terminus à quo est pater, terminus ad quem, est filius relatio paternitas.

6.

7.

CAP. V.

Relationem, & fundamentum idem esse.

SI relatio, à suo fundamento realiter distingueretur; tunc in relationibus esset processus in infinitum: duæ namq; similitudines, à duabus albedinibus 1.
distinguerentur, quæ sunt earum fundamenta: & illa adhuc possent esse similes; sic etiam aliæ, atq; ita in infinitum procederetur. quare ad fundamenta standum est, quæ suæ sunt relationes. Sanè, distantia, quæ est relatio, à suo fundamento non differt: aliter dum ego mouerer, distinctas relationes ab omnibus, quæ à me distant, producerem, atq; causarẽ. Profectò, aut in instanti, aut in tempore acquiri-

Relationem à suo fundamẽto realiter nõ distingui.

tur. ſed in aliquo iſtorum acquiri non poteſt: ergo eadem etiam quæſtio ad fundamentum ſpectat, quippe, cùm non ſit quantitas mobilis: illa enim non augetur, aut multiplicatur, ſicut diſtantiæ, nec poteſt eſſe locus: locus namq; non eſt in re, quæ diſtat, nec eſt vbi: reſpectus enim eſt, in relatione fundatus: quomodo ergo eſt relationis fundamentum. relatio ergo, & fundamentum idem ſunt realiter.

2. *Amplius, differentia ab eo, cuius eſt differentia realiter nequaquam differt: igitur relatio ſecundùm rem à ſuo fundamento non diſcrepat. Tenet conſequentia: nam relatio per fundamentum à relatione differt. Sanè, ſi res ita ſe haberet; relatio fundamento adueniens, illud compoſitius redderet, atq; augmenti multitudine cumularet: quod reuera falſum eſt in Deo præterea eſſet compoſitio, quippe, cùm in eo ſint relationes additæ.*

3. *Item, ſi relatio à ſuo fundamento differret: igitur, materia prima eſt ſubiectum accidentis. potentia ſiquidem materiæ ad formam, eſt relatio, vt dicitur. 1. phyſ: com: 70. ſed hæc à materia differt: ſubiectū ergo accidentium, materia prima diceretur. infinitæ præterea in quolibet, res diſtinctæ inuenirentur, ob partes, quæ aliquantiſper inter ſe diuiderentur.*

4. *Amplius, Mercurium eſſe patrem, nil aliud eſt, quàm Mercurium habere filium, ſed filius nihil addit Mercurio: relatio ergo, vltra fundamentum, nihil addit ſubiecto. non ergo diſtat à fundamento, alioqui eſſet accidens, per accidens, poſſetq; adeſſe, & abeſſe præter ſubiecti corruptionem, atq; ita Mercurius, & Tatius abſq; relationibus conſiſtere poſſent.*

5. *Iterùm, ſi relatio eſſet alia res à fundamento; poſſet vtique dici terminus motus: per relationem namq; ipſum fundamentum, cui relatio aduenit, mutationi reali ſubderetur. ſed hoc quidem philoſopho aduerſatur in 5. phyſ: diſputanti in relatione motum, vel mutationem non eſſe. Similitudo præterea, ſiue relatio haberet proprium ineſſe; aliud profectò ab ineſſe albedinis, atq; ita ſi aliqua relatio ſuper ſubſtantiam fundaretur, ob ſuā planè accidentalitatem, accidentalis eſſet: quod Simplicio in prædicamentis nequaquam probatur. Priùs, inquit phil: de quātitate, & qualitate, quàm de relatione loquitur, quia nimirum in iſtis, relatio immediatè, non autem in ſubſtantia fundatur. Id autem de relatione accidentali intelligit: relatio ſuper ſubſtantiam immediatè fundata, propria accidentalitate carebit. Inſuper, relationis genus compoſitum eſſet ex in, & ad, quod omnino iudicatur abſurdum: primus namq; cuiuslibet generis primi conceptus, vt ſimplex ſit, neceſſe eſt.*

6. *Amplius, relatio in ſuas diſtinguitur ſpecies, penes fundamenta, vel ſecundùm fundamentorum diſtinctionem: non enim dominium à paternitate differt penes id, quod eſt eſſe ad aliud; ſed penes fundamentum potiùs. de alijs verò relationibus idem eſt iudicium. Quare, ſi relatio realiter à fundamento diſtingueretur; ex ſe vtique in ſuas ſpecies formaliter diſtinctionem haberet. Relatio ergo à ſuo fundamento realiter non differt.*

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum, negatur conſequentia: relatio namq; ſeipſa ad fundamentū refertur, ſine fundamento certè eſſe non poteſt, neque ſine conditione ad eius fundamentum, atq; ita ad fundamentum ſtabit, nullusq; proceſſus in infinitum ſequatur, neceſſarium eſt. Ad confirmationem dico: dum ipſe moueor, in his, quæ a me diſtant, rem quidem cauſari ab illis diſtinctam, ſecundùm rem diffinitionis, prædicamenti, vel eſſentiæ, non autem ſubiecti, vel exiſtentiæ, poteſt certè relatio aliqua noua fieri alicui, aut quia ambo extrema mutantur, vel alterum tantùm, aut certè quoddam tertium, vt refert Auerroes 8. phy. Ad aliam probationem Relatio diſtantiæ non per ſe acquiritur: ſed terminum ad quem conſequitur: atq; ita dici poteſt, quod in in-*

ſtanti

 De relatio-

stanti acquiratur, sicuti de termino ad quem dicere consueuimus. Porrò, distantiæ fun- nibus.
damentum est locus, nec obest in eodem subiecto relationem esse, in quo enim inuenitur
fundamentum: nam potest inter aliqua noua consurgere relatio per aliquod fundamentū:
hoc enim fundamento conuenit, vt id sit, per quod relatio insit subiecto, siue illud idem
insit subiecto, siue non. Ad 2. Relatio secundùm rem essentiæ, quatenus est accidens ab 2.
habitudine non differt, quam habet ad subiectum, vel fundamentum. Ad confirmatio-
nem dici potest, relatiuum compositius dici secundùm rem prædicamenti, non autem ex
istentiæ. Ad confirmationem aliam respondeo: relationes, quæ de deo dicuntur, non esse
alicuius generis, sed transcendentia esse genera. Cùm ergo relationes in deo non sint per
modum actus, quia in deo, essentia non se habet vt potentia, relatio verò, vt actus; iccirco
in deum nulla cadere potest compositio. Ad 3. consequentia, pro accidentibus imperfe- 3.
ctis, vtpote pro dimensionibus, potentia, & huiusmodi ab Auerrois sequacibus admittitur:
de qua quidem materia alibi nobis latiùs loquendum est. Infinitas quoq; res respectiuas
in potentia, non autem absolutas, & in actu nonnulli admittunt. Ad 4. verum quidem est, 4.
Mercurium patrem esse, nil aliud dicere, quàm Tatium filium habere: hoc autem intelli-
gendum est secundùm rem existentiæ, & subiecti, non autem essentiæ, & prædicamenti.
Ad confirmationem dico, relationem à Mercurio posse adesse, & abesse; non tamen stan-
te fundamento. Ad 5. Mutari bifariam sumitur ad se, & ad aliud: proinde ad relatio- 5.
nem non est motus, vt in terminum ad se, bene verò vt ad aliud. vnde relatio, proprium Quomodo
habet inesse, aliud ab inesse fundamenti, non quidem secundùm rem existentiæ, vel sub- motus est ad
iecti; sed essentiæ, prædicamenti, & diffinitionis. Sanè, sicut relatio non ad se, sed ad al- relationem.
terum forma esse dicitur; ita planè ille, cui aduenit relatio, non ad se, sed ad aliud muta-
tur. Quare, si mutari perinde sit, ac aliter se habere nunc, quàm prius, idq; respectu sui,
tunc absq; dubio, ad aliquid motus esse non potest. si verò mutari, ad aliter se habere, tum
ad se, tum ad aliud commune sit; tunc mutatio est ad aliquid, quod Simplicius intellexisse Simplicij opi-
videtur: secundùm relationem siquidem aliquis aliter se habet ad alterum. Philosophus nio.
autem, quoniam aliquid aliter se habere ad alterum, illo aliter non se habente, impossibile
putauit; hac de causa ad aliquid motum, siue mutationem non esse firmissimè docuit. Ad
6. Approbo planè relationem in suas species, suam distinctionem habere: sed illam per
fundamenta nobis innotescere, idq; ob modicam, quam ipsa in suis fundamentis habet en-
titatem. Simile quiddam accidit in alijs accidentibus, quæ modicæ sunt realitatis, quo-
rum planè intrinseca distinctio, extrinseca innotescit. Fieri ergo potest, vt relatio aliquo
modo à fundamento distinguatur, habeatq; nihilominus formalem distinctionem. Quo-
modo ergo relatio, & fundamentum sint idem, dixi.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Relatio est formalis ratio, alterius correlatiui relationis terminandæ.

Elatiuo tria inesse scimus, nempe subiectum, cui inest relatio: fundamen- Subiectum.
tum, per quod illi inest: & tertium est ipsa relatio. Exempli gratia, in patre Relatio.
est homo, cui inest paternitas, vocaturq; subiectum, virtus generatiua, quæ
genuit, & per quam inest sibi paternitas, & hæc quidem fundamentum di- Fundamentū.
citur, atq; ipsa paternitas, quæ relatio nominatur. Amplius, terminus quoq; Terminus.
filiationis est pater: relatio verò terminandi, ob quam pater ad filium dicitur formali-
ter, ipsa videtur esse relatio nempè paternitas, non aliquod absolutum, quod paternitate Ratio termi-
prius esse putetur. Sanè, quemadmodum dicere consueuimus, & animam scire, & sci- nandi.

entiam: animam quidem, vt materiam, & subiectum, scientiam verò formaliter: ita planè
dicere valemus, patrem ad filium referri. subiecto, quia nimirum homo est, fundamento
verò, ob potentiam generandi, qua & ipsum genuit: formaliter autem, ipsa paternitate.
Quod ergo refertur, est relatiuum, vt pater: quo verò refertur, vt materia, & subiecto,
est homo: quo autem, veluti conditione referendi, potentia vocatur generandi. deniq; quo
1. *refertur, tanquam conditione formali referendi, est ipsa paternitas. Profectò, eo sanè mo*
do se habet albedo ad album; quo planè paternitas ad patrem, seu relatio ad relatiuum.
sed album, albedine formaliter est album: igitur est formaliter ad aliquid relatione.
2. *Amplius, eo planè relatiuum refertur, suamque terminat relationem, quo in esse rela-*
tiuo constituitur; sed formaliter relatione est tale: igitur relatione propriè refertur, &
terminat. Sanè, per illud terminat alterius relationem relatiuum mutuum; per quod vti-
que in diffinitione eius ponitur sed hoc fit relatione, authore philosopho 6. Topicorum, &
3. *Porphyrio, ergo quod prius. Adhuc, Ratio præcipua relatiui terminandi, illa præcipuè*
dicenda est, quæ, vt relatiua sint simul natura, efficit, atq; operatur: sed hæc paterni-
tas, siue relatio dicitur: igitur, ipsa est causa alterius correlatiui relationis terminandæ:
nam si absolutum aliquod hoc fungatur officio; tunc planè vnum relatiuum, siue relatio,
sine altero & intelligi, & diffiniri posset, quod falsum est: relationis enim intellectus, ex
fundamento, formaliq; termino dependet. Quicunq; præterea vnum relatiuum diffinitè
cognosceret; non statim alterum sciret, atq; intelligeret: ignoraret enim alterius absolutū,
quippe, cùm vnum relatiuum, cum alterius absoluto minimè conuertatur. sed hæc, philo.
4. *doctrinæ in prædicamentis aduersantur omninò. Amplius, ea certè ratione, vnum cor-*
relatiuum, alterius rationem terminat; qua profectò ad ipsum refertur, vt dicitur in præ
dicamentis. sed non refertur per absolutum: igitur, per absolutum terminandæ relatio-
nis potestatem non habet. Item, substantia non est ad aliquid, sed absolutum est substan-
tia: ad aliquid ergo esset, saltem, quia aliud est ad ipsam, si absoluto alterius correlatiui;
5. *relatio terminaretur. Item, manente domino, quatenus dominus est, cæteris circumscri-*
ptis; ad ipsum omnino seruus refertur, & è conuerso: terminandæ ergo relationis ratio
formalis, est correlatio opposita, & non aliquod absolutum: illo namq; posito, si relatiū
6. *non adsit, ab aliquo alio terminari non potest. Iterum, si filiatio non sit per se ratio ter-*
minandæ paternitatis, sed aliquod absolutum potiùs; filiatio vtiq; ad terminum paterni-
tatis, siue ad id, quod est pater spectaret per accidens: atq; ita primi, & secundi modi re-
latiua, similia essent tertij ordinis relatiuis, quippe, quæ mutua conuertentia priuarentur:
7. *vnum enim ad alterum per se referri non posset. Amplius, terminari perinde est; ac esse*
vel dici ad aliud: sed relatio, seu relatiuum est per se ad aliquid, vt terminabile ad ter-
minum: igitur, est ratio terminandi: per idem enim relatiuum terminandi habet ratio-
nem; per quod reuera, alteri opponitur correlatiuo: sed hoc est per relationem, & non per
absolutum. siquidem oppositi relatio est, vt ad aliud sibi oppositum, idq; sicut ad termi-
8. *num: igitur, relationis interest, alterius correlatiui relationem terminare. Præterea, si*
aliquod absolutum in filio, est ratio terminadi; illud ergo absolutum, filiationem præce-
deret, essetq; ab ea essentialiter distinctum: atq; ita per filiationem suppositum non pro-
duceretur, nec à patris supposito distingueretur. vnde & patris suppositum, sine filiatio-
ne, paternitatis relationem esset terminaturum: quod planè philosophi euertit doctri-
nam, quam in prædicamentis traditam esse videmus. Ex his ergo atq; similibus constat,
terminandæ alterius correlatiui relationis formaliter, alterius esse correlatiui relationē
oppositam, non autem aliquod absolutum.

Relatio est ratio terminandi.

CAP. II.

Relationis terminum formalem esse aliquod absolutum.

Nullus

Vllus terminus, vel ratio terminatiua, eiusdem est prioritatis cum re determinata, siue determinato; imò illo prior sit, est necessarium omnino sed relatio non est prior correlatiuo: etenim sunt simul natura, ideo si non habet authoritatem præcedendi; nec etiam habebit authoritatem terminandi. 1.
Amplius, illa dicuntur relatiua tertij ordinis à philosopho 5. met. ad quæ alia referuntur: igitur, relatio non est ratio formalis terminandi, vt dixi. Tenet consequentia: nam relatiua tertij ordinis, vt absoluta, non autem, vt relatiua, terminant, quæ ad se referuntur. Adhuc, actus, quatenus est prior potentia, ipsam dissinit: igitur, absoluto conuenit terminare, & non relatiuo. Antecedens est Arist. 9. met. consequentia patet: actus enim, vt est relatiuum, prior potentia nequaquam dici potest. quatenus ergo est absolutum, potentiæ terminat relationem. Iterum, si relatio est ratio formalis alterius correlatiui, relationis determinandæ; tunc planè in dissinitionibus circulus inueniretur: etenim vnius relatio, ratio esset dissiniendi alterum: quod reuera in dissinitionibus admitti non debet. Præterea, omnis relatio per terminum ad quem dissinitur: igitur, dissinita relatione per dissinitionem, terminus ad quem prior esse videtur: igitur, quatenus est absolutum, non autem relatiuum, rationem habet terminandi. Sanè, illud, quod est prius natura ipsa relatione terminata; est absq; dubio terminus quo illius: terminus enim quo, saltem vt fundamentum ab ipsa relatione præsupponitur. sed hoc est absolutum, & non mutua correlatio realis: sunt enim tales simul natura. Ergo quod prius. Amplius, sicut se habet fundamentum respectu relati, siue in relato; ita absq; dubio, terminus quo, in terminante: sed fundamentum est aliquid absolutum, ergo & terminus quo similiter se habebit. Amplius, omnis relatio à termino, atq; à fundamento dependet, & ex consequenti, illis posterior esse videtur. sed relatio opposita, hac relatione, cùm sint simul natura, prior esse non potest: igitur, terminus esse nequit: nam ab ea dependere non valet, alioqui circulus admitteretur. Omnis præterea habitudo inter extrema, præsupponat necesse est illius habitudinis extrema: sed omnis relatio est habitudo inter fundamentum, & terminum: igitur terminum præsupponit, non autem oppositam relationem: ad eam ergo non terminatur. hanc autem sententiam, exemplorum varietate illustrare, ac confirmare possumus: effectus namq; primæ causæ, ad primam quidem causam, est relatio realis. sed hæc ad relationem realem, quæ non est, non terminatur; nec etiam ad relationem rationis: igitur ad absolutum. Item, scientia ad scibile, quod aliquando non est, terminatur: non quidem ad realem relationem iam non existentem, neq; ad relationem rationis: ens namq; rationis non est terminus relationis realis. Igitur, ad absolutum in scibili terminatur. Hæc atq; similia adduci solent ab his, qui subtiliter, acutèq; huius rei veritatem indagare, atq; perscrutari, & inuenire voluerunt.

2. (margin), 3., 4., 5., 6., 7., 8. — Exempla.

CAP. III.

Soluuntur argumenta vtriusq; partis.

Vi huiusmodi discordes, atq; subtiles pugnantium sententias conciliare vellet, posset vtiq; dicere, bifariam aliquid ad alicuius rationem referri, aut certè ratione generis, aut sanè ratione speciei. vnde, homini rationale competit, secundum quidem speciei, non autem generis rationem. Porrò, relatiuo, habere virtutem terminandi alterius relationem, idq; relatione, ex specifica, non autem ex generica conuenit ratione: multa enim absoluta, non relatione, tanquam ratione terminandi, vtpote relatiua tertij ordinis, sua correlatiua determinant. hoc modo, si intelligas argumenta iam proximè adducta; absq; dubio, in soluendis illorum difficultatibus, parùm, aut nihil laborabis. Sanè, alterius correlatiui relationis terminandæ, non generis quidem Conciliantur opiniones.

sed spe-

sed speciei illi congruit ratione: est enim hoc modo reciprocum, habetque habitudinem sui correlatiui terminandi per relationem: per se enim ad illud refertur, non aliud verò ad ipsum. Qui igitur, huiusce cupiunt sententiæ sequi fautores; ad argumenta opposita respondere valent. illa siquidem de relatiuis tertij ordinis intelligenda esse, non autem de reciprocis, contra quorum naturam huiusmodi rationes non militant. Ad illud, de relatiuorum diffinitione dico: vnum relatiuum per alterum diffiniri. proinde nego, illud esse diffinitione prius: nam hoc est proprium relatiuorum, vt diffiniens, & diffinitum sint simul natura, nec vnum, altero notius dici potest. quam ob causam, secundùm Boëtij sententiam condefiniuntur potiùs, quàm vnum ab altero diffiniatur: sunt namque tum diffinitione, tum etiam natura simul. ex hoc etiam patet, quomodo in diffinitionibus circulus esse non possit. Sed de termino relationis deinceps loquamur.

Soluuntur argumenta.

CAP. IIII.

Terminum relationis ad conceptum ipsius quidditatiuum attinere.

Vidditatiuus conceptus in non habentibus descriptionem, perinde est, ac ratio formalis, qua scilicet res apta est concipi: nonnunquam autem formaliter sumitur pro actu concipiendi, interdum verò obiectiuè pro re, quæ concipitur, vel quæ apta est concipi. itaque, conceptus quidditatiuus, est conceptus rei obiectiuus. Quæstio ergo est, si terminus, ad quidditatem relationis obiectiuam pertineat; ita, vt sine termino intelligi, aut diffiniri non possit. Ceterùm, cùm ex termino, & fundamento relatio pendeat, quæ alterius generis esse videntur: ex his, quæ in proprio genere sunt relationis, diffinitionem nequaquam constare, quidam dixerunt. Quorum reuera sententia mihi non probatur: nam quando aliquod genus per oppositas diuiditur differentias; species vtique illius generis, tum ex eo, tum etiam ex differentijs diuidentibus, constituendæ sunt. Sed relatio sicuti & alia prædicamenta, per differentias oppositas diuiditur, alioqui eiusdem essent speciei relatiua omnia: relationis ergo species, per genus, & differentiam diffiniri poterit. Amplius, quod ex partibus constat essentialibus; per ipsasmet etiam diffinitionem suscipere potest: diffinitio enim, rei est cognitio à partibus essentialibus expressa. Sed relationis species, instar aliarum profectò specierum, ex genere & differentia, tanquam ex essentialibus partibus constat: igitur, diffiniri potest. Sanè, ex his planè consistit species prorsus omnis, in quæ iam resoluitur: sed in differentiam veluti in rem, qua ab alijs distinguitur specificè, & in genus, quo cum alijs cognationem habet, & conformitatem, resoluitur. ex his igitur constat, & diffinitur, in quæ reducitur. Adhuc, quemadmodum prædicamenta sunt impermixta, ita omnino diffinitio essentialis, ex rebus alterius prædicamenti constari non potest; sed ex his quidem, quæ ad illud attinent genus, in quo est res diffinienda. sed relatio est prædicamentum: illius ergo diffinitio ex proprio genere, & differentia constat. siquidem, de omni specie relationis in primo modo dicendi per se prædicamentum relationis dicitur. Porrò, quidquid huiusmodi est, diffinitiuum nominatur, siue habens potestatem diffiniendi. Itaque, quemadmodum quodlibet accidens, præter eam, quam per additamenta diffinitionem recipit, diffinitur etiam per sua intrinseca essentialia; ita certè relationi competit, quippe, quæ non solùm per extrinseca, verùm etiam per intrinseca sui generis, diffinitur. Reuera per propriam differentiam relatio, ab alia non eiusdem speciei existente, discernitur, atque distinguitur: per terminum autem, siue fundamentum originaliter tantùm. Cùm igitur hæc ita se habeant, perscrutando quærimus, si relationis terminus ad

Vna opinio.

Contrariæ rationes.

1.

2.

3.

Terminũ esse de conceptu obiectiuo relationis.

*quidditatem obiectiuam pertineat, quod quidem Peripatetici approbare videntur: pas-
sim namq; Aristoteles ideo vocat relatiuum ad aliquid, quia nimirum eius esse, est ad
aliud. siquidem, quidquid ad primam rei rationem spectat; ad illius vtiq; quidditatiuum* 1.
*conceptum spectet, necessarium est: prima namq; rei ratio, & ipsius quidditatiuus conce-
ptus idem omnino sunt. quam ob causam, sine termino relatiuum, siue relationem diffini-
ri non posse, clarissimè patet. Amplius, quemadmodum homo sine rationali, rectè, per-* 2.
*fectèq; intelligi non potest; ita absq; dubio, relatio, sine termino, nequaquam intelligitur:
terminus ergo ad quidditatiuum relationis conceptum spectat. Iterùm, quod rationi for-* 3.
*mali generis conuenit; illud idem formali speciei conueniat, opus est. sed ad formalem re-
latiui rationem terminus pertinet: relatiuum enim est, quòd hoc ipso quod est ad aliud
se habet. igitur, terminus ad omnem penitus relatiui speciem attinet. Item, quod secundi* 4.
*modi per se prædicata præcedit, ad rei conceptum quidditatiuum attinet. sed esse ad ter-
minum, omne prædicatum secundi modi per se relationis præcedit: est namq; per se pri-
mò relatiui ad aliud esse. Ergo quod prius. Præterea, pater est relatiuum ad filium, aut* 5.
*per accidens vtiq;, aut per se; si primo modo, tunc rectè intelligeretur pater, sine esse, si-
ue habitudine ad filium: quod falsum est. si verò secundo modo, ad rei conceptum perti-
net quidditatiuũ: quod enim per se est, ad rei rationem spectat: terminus ergo, est quid-
ditatiuus relationis conceptus. Præterea, Relatio, sine fundamento intelligi potest, non au-* 6.
tem sine termino: igitur ad relationis essentiam, siue quidditatem terminus potiùs, quàm Relatio sine termino non potest intelligi.
*fundamentum spectat. Sed relatio in 2. modo per se fundamentum respicit. igitur, ter-
minum, vt sibi intimiorem in primo modo intuetur: atq; ita ad relationis attinet quiddi-
tatiuum conceptum. Ex quo patet, relationem sine termino intelligi non posse. Profectò,
omnis effectus in actu, à causa in actu existente dependet. sed relatio à termino effecti-
uè dependet: huiusmodi namq; dependentia ad causam reducitur efficientem. Quare, si
relatio est in actu; & ipse quoq; terminus erit in actu. Præterea, relatio quiddidatiuè
est ad aliud: igitur illud aliud, ad quod relatio est, nihil esse non potest: sed aliquid sit,
necesse est: huiusmodi autem, terminus est: igitur, relatio sine termino non intelligitur.
Sanè, relatiua ad conuertentiam dicuntur, quare necesse est simul coëxistere: non er-
go sine termino, relatio existit, siue intelligitur. Amplius, si relationem, sine funda-
mento in actu esse, est impossibile; multò magis sine termino: intimior namq;, atq; pro-
ximior est illi terminus, quàm fundamentum. siquidem relationis habitudo, ordine es-
sentiali, ad terminum prius, quàm ad fundamentum intendit. Itaq; terminum esse de cõ-
ceptu quidditatiuo relationis, ipsamq; sine termino intelligi non posse, satis clarè me di-
xisse puto.*

CAP. V.

Ad relationis quidditatiuum conceptum, terminum non pertinere, nam sine illo intelligi potest.

Mnis relatio, omneq; relatiuum ex proprio consistit genere, & differentia: 1.
*omne namq;, quod est in prædicamento, siue est prædicamentum, ex pro-
prio genere, & differentia, constat sed terminus non est relationis genus,
aut differentia: ex illo igitur, relatio nequaquam constabit: terminus
namq; alterius est speciei, atq; res omnino absoluta. Sanè, quod ad alicu-
ius spectat quidditatiuum conceptum; ab illo minimè dissentit, sed idem prorsus illi est:
at, relationis terminus, non ita se habet cum relatione, vt patet rectè intuenti: igitur,
non est de illius conceptu quidditatiuo; alioqui dicendo, Mercurius est pater alicuius
filij, in nugationem incideremus: filius siquidem bis repeteretur, in se quidem semel, &
in patre iterùm. Amplius, alterum oppositorum, ad rationem alterius oppositi quid-* 2.

ditatiuam non spectat; aliter sibimet esset oppositum: sed relatio suo est termino opposita, præsertim si sit ipsa ad oppositum, veluti est contrarietatis relatio, aut aliqua hu-
iusmodi. terminus ergo ad quidditatiuum relationis conceptum non spectat. Item, quod
3. *est de alicuius quidditate, ac ratione; profectò formaliter in illo continetur, alioqui diffinitio extra diffinitum inueniretur. sed relationis terminus, in ipsa formaliter non continetur: est enim res extrinseca, atq; absoluta. ad illius ergo rationem non spectat quidditatiuam Planè, species perfecta, atq; completa in aliquo genere, ad alterius speciei quidditatem non attinet, alioqui specierum quidditates, confusionis detrimentum paterentur, destrueretur q; pulcherrimus naturæ ordo sed terminus est species completa*
4. *in genere substantiæ: igitur, non est de quidditate alterius speciei. Adhuc, ens diuiditur per absolutum, & respectiuum, sed terminus est ens absolutum, relatio verò ens respectiuum; ad quidditatem ergo relationis non attinet: quando enim aliquod commune per oppositas secatur differentias; altera sanè, ad alterius rationem constituendã, pote-*
5. *statem non habet: ergo quod priùs. Præterea, quod ponitur in alicuius diffinitione, siue ad illius conceptum quidditatiuum spectat, de eo vtiq; prædicatur in primo modo dicendi per se. sed terminus, de relatione non prædicatur in primo modo dicendi per se: sunt enim ab inuicem realiter, & specificè distincta: ergo, ad illius quidditatem non perti-*
6. *net Iterùm, quod diffinitur per aliud, tanquam per additamentum, absq; illo intelligi potest: queamadmodum albedo, sine pariete intelligitur. sed relatio, per suum terminum, quasi per additamentum diffinitur: potest ergo sine termino intelligi, atq; ita ter-*
7. *minus non est, siue spectat ad quidditatiuum relationis conceptum. Amplius, materia*
Quod relatio sine termino posit intelligi.
est in potentia ad omnes formas: igitur, relatio potest sine termino intelligi: Tenet consequentia: illa siquidem materiæ potentia, respectum indicat, non quidem ad formam existentem, cùm iam non existat; sed ad futuram potiùs. vnde ille respectus est rei nõ e-
8. *xistentis, potest ergo relatio, sine termino & intelligi, & esse. Item, omnis per se effectus, à sua causa per se dependet omnino; sed causæ finalis effectus, à fine, veluti à causa per se dependet, quando nimirum finis causat, at tum temporis, finis non est: dependentia ergo, siue respectus est rei nondum existentis. Adde, quòd virtus primi causantis, omnes prorsus formas, tum generabiles, tum etiam corruptibiles continet. proinde, earum omnium productiuum nominari potest. sed huiusmodi productiuum ad producibile nõdum existens refertur: ergo quod priùs. Itaq;, terminum non esse de relationis quidditatiuo conceptu, ipsamq; intelligi posse relationem, sine termino, manifestaui.*

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

Conciliatio rationum.

Peræprecium est scire, cuiuslibet relatiui terminum bifariam intelligi posse: vno quidem modo, pro eo scilicet, ad quod nimirum ipsum relatiuum est, nempè pro filio, ad quem pater refertur. alio verò modo, pro habitudine patris, quæ planè terminus dici non potest; sed via potiùs cum vltimo termino. Itaq;, si primo modo, terminum intellexeris; tunc verum est, quod secundæ disputando defendunt, atq; tuentur rationes. at si secundo modo percipias; profectò admittendæ sunt priores rationes. Sanè, aliquid esse de alicuius quidditatiuo conceptu, duobus quippe modis intelligitur: vnus quidem communis est, & improprius. vnde id tale esse asserimus, sine quo res illa intelligi nequaquam potest, etiamsi illius pars essentialis nequaquam extiterit: atq; hoc modo, terminum ad quidditatiuum relationis conceptum pertinere, affirmamus. alius autem modus proprius est, ac peculiaris, sub quo tantùmmodo partes essentiales continentur; veluti sunt superiùs de suo inferiori,

Esse de quidditatiuo conceptu dupliciter intelligitur.

differentiæ

*differentiæ eßentiales genericæ, atq; specificæ: atq; ita modus ad quidditatem relationis
non spectat. Amplius, si relatio, atq; illius terminus, ex suorum fundamentorum rati-
onè considerentur; sic certè vnum, alterum præcedit, & non è conuerso: nam pater hoc
modo, filium præcedit, & non è conuerso. Quòd si quatenus relatiua sint, intelligantur,
partim quidem considerari poßunt, vt alterius dependentiam relatiui determinantia,
atq; ita vnum secundùm naturam, alterum præcedit: aliud verò quòad nos tantùm: par-
tim verò, in quantum sub forma relationis consistunt, quo planè ordine sunt simul natu-
ra. Quamobrem, siquispiam dixerit relationem in suo quidem conceptu quidditatiuo,
terminum non includere, siue complecti, quippè cùm per ipsum, tanquam per addita-
mentum, atq; rem extrinsecam diffiniatur; id profectò rectè intelligendum est: nam si
ita intellexeris, vt relatio proprio, & quidditatiuo conceptu, sine termino intelligatur,
non rectè quidem sentis: sunt enim simul natura, id est, naturali intellectu. proinde, v-
num in suo quidem intellectu, alterum includit, & nequit sine altero intelligi. vnde si
quis intelligat patrem; filium absq; dubio, intelligit: pater enim est res habens filium, &
è conuerso. At, si dixeris, filium non eße de quidditatiuo patris conceptu, quippe cùm
non sit pars illius eßentialis, genus videlicet, vel differentia: bene dicis, atq; approbo
sententiam tuam. Quare, si attentè hæc perpendimus, quonammodo terminus ad quid-
ditatiuum relationis conceptum pertineat; facile intelligimus, atq; eadem facilitate ar-
gumenta omnia soluentur, opinionesq; pugnantes, conciliabuntur. Proinde ad primum,
ita respondeo, terminum non esse de relationis conceptu quidditatiuo, propriè, vt pars
illius eßentialis, genus, scilicet, vel differentia; sed potius communiter, & secundo mo-
do, cum habitudine ad ipsum. Ad primam confirmationem patet responsio, similiter* 1.
*& ad secundam: non enim nugatio committitur, sicut dicendo homo rationalis, licet ra-
tionale bis includatur, quia scilicet semel in se, & semel in homine: in causa autem est,
quia non eodem modo accipitur: rationale namq; pars est, homo verò totum quid; sic
etiam esse ad terminum, pars est relatiui, relatiuum verò est totum. Ad 2. argumen-* 2.
*tum rectè procederet, si terminus eßet pars relationis eßentialis propria, vtpote genus,
vel differentia, modò cùm sit res extrinseca, nihil planè concludit. Ad 3. patet, quo-* 3.
*modo terminus ad quidditatem relationis pertineat: nam si formaliter in relatione con-
tineretur; planè benè concluderet. Ad 4. quamùis terminus sit res absoluta, ob habi-* 4.
*tudinem tamen quam habet ad relationem, ad illius pertinet quidditatiuum conceptum,
non quidem primo modo, vt dixi; sed secundo. proinde nihil refert, si de illius quid-
ditate eße dicatur. Ad 5. quod ponitur in alicuius diffinitione, veluti pars eßentialis,* 5.
*de diffinito vtiq; in primo modo dicendi per se, rectè legitimèq; prædicare valet: sed ter-
minus non hoc modo ponitur; sed vt diffiniti dependentiam determinans potiùs: igitur,
argumentum nihil concludit. Ad 6. maior non est vera. nam relatio non ita per termi-* 6.
*num diffinitur per additamentum, quasi sine eo poßit intelligi; sed quia illius non est
pars eßentialis: nam etsi in quidditate relationis eßentialiter nō includatur; bene tamen
obiectiuè. Ad 7. respectus fundamentales poßunt eße ad non existens. proinde ratio* 7.
*productiui in Deo, similiter respectus materiæ ad formam, & animæ ad corpus, funda-
mentales respectus appellantur. Ad 8. respectu finis vltimi, & vniuersalis, actualis de-* 8.
*pendentia ponenda est, non autem respectu finis proximi nondum existentis; iccirco fun-
damentalis huiusmodi appellabitur, quæ sanè sine termino eße potest: veluti est respe-
ctus medicinæ ad sanitatem, nondum actu existentem. vtrum ergo terminus ad quiddi-
tatiuum relationis conceptum pertineat, dixi.*

Relatiuum sine termino potest intelligi.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Idem relatiuum ad plura posse referri.

Referri duplex.

Eferri apud logicos, & methaphysicos perinde est; ac id, quod est, ad aliud esse: quam ob causam inquirendo quærimus, si idem relatiuũ ad plura referri possit. Porrò, idem ad plura referri, bifariam intelligitur: vno quidem modo, idem relatiuum ad plura referri, non vna quidem; sed diuersis relationibus, specie differentibus: vnde secundùm hunc modum nonnulli putant, idem materialiter, ad diuersa etiam primò referri per se posse. sicut homo albus, similitudine quidem ad alium album, dissimilitudine verò, ad hominem nigrum refertur. At, si diuersis quidem relationibus numero, specie nihilominus eadem referatur; idem ad diuersa referri, omnino impossibile esse arbitrantur quidam: etenim, plura accidentia eiusdem speciei in eodem subiecto esse, non est possibile; eodem quoq; modo, idem diuersis relationibus numeralibus eiusdem speciei ad plura referri, vel vnũ

2. modus.

ad plura, rationi nequaquam conuenire affirmant. alio modo, idem ad plura refertur, eadem certè numeri relatione, idq́; dupliciter, vel quòd referatur ad plura, non veluti ad terminos; sed potiùs tanquam ad vnum correlatiuum, & ad aliud, vti ad subiectum, vel ad terminos oppositos, velut filiatio ad patrem, & ad filium. hoc autem modo, idem ad plura referri per se, siue per alterum, est impossibile: alioqui idem; duo esset, authore philosopho 5. met. cap. ad aliquid. alio modo, quod idem vnica relatione, ad plura, tanquam ad plures eiusdem relationis terminos referatur: & hoc quidem verum esse affirmant, idem ad plura, vnica relatione per se, & primò referri; & non ad vnum, per alterum: pater enim, vnica paternitate, ad plures filios refertur; & non ad vnum per alterum. sed vna paternitate ad omnes.

Idem relatiuum ad plura non posse referri.

Sed huic sententiæ nonnulla aduersari videntur argumenta. siquidem, idem referri per se primò ad plura, prorsus est intelligibile:
1. alioqui vna relatio, esset essentialiter plures. Tenet consequentia: non enim est aliqua habitudo per se primò ad plura; sed relatio secundùm se, est habitudo ad aliud: igitur, relatio, quæ ratio est referendi vnum ad plura per se primò; necessariò esset plures essentialiter. Sanè, si esse ad aliud, est de essentia relationis, multiplicato igitur esse ad aliud, relatio ipsa multiplicabitur: siquidem multiplicata alicuius essentia, & res, cuius
2. est essentia, multiplicabitur. Amplius, si idem relatiuum ad plura referri posset, idem certè plures, ac proprias diffinitiones haberet: relatio enim, & relatiuum esse ad aliud diffinitur; sed plura sunt esse ad, quia scilicet plures termini: ergo plures propriæ dif-
3. finitiones. Adhuc, tunc idem simul esset, & non esset, patet: nam si aliquid, vnica relatione ad plura referretur, si vnum correlatiuorum fuerit corruptum; & reliquum etiam corrumpi necesse est: atq; ita relatio ex parte corrupti non erit, sed ex parte remanentis: potest enim aliud remanere; sicq́ue idem erit, & non erit, quod est absurdum.

Conciliatio opinionum.

Sed hæc ita conciliari, aut solui possunt, præmissa prius aliqua distinctione. Referri ad plura, aut secundùm identitatem rei essentiæ, aut existentiæ, vel secundùm identitatem rei subiecti, aut rei diffinitionis, idq́ue, aut per se primò, aut non per se primò intelligi potest: idem ergo relatiuum secundùm identitatem rei essentiæ, vel diffinitionis, ad plura diuersarum rationum per se primò referri non potest: alioqui idem secundùm rem essentiæ, & diffinitionis bis diceretur: quod falsum, & hoc fortassis innuere videntur posteriores rationes. idem autem relatiuum, secundùm identitatem rei essentiæ, & diffinitionis ad plura referri potest: non quidem primò, vt secunda opinio indicat: nam duplum, eadem duplicitate specie, per se primò ad dimidium, & non per se primò ad multiplex refertur.

Aliquid competere per se primò, & per se non primò.

Sanè, aliquid potest competere alicui duobus modis: aut certè per se primò, quod nimirum secundùm propriam, atq; specificam rationem illi conuenit, idq́; adæquatè. aut reuera non per se primò, quando scilicet, licet per causam in se existentem; non tamen per propriam, & conuertibilem sibi conuenit. Ex quo patet, idẽ

ad plura

ad plura per se primò referri, esse impossibile: bene autem per se non primò. Cæterùm,
si per se primò intelligas adæquatè; sic absque dubio nihil ad plura refferri potest: &
hoc forsitan dicunt secundæ rationes. at si intellexeris per se primò, vt ordinem indicet
quòd hoc scilicet priùs referatur ad illud, quàm ad aliud; tunc planè idem ad plura re-
ferri potest etiam primò: non enim refertur ad vnum per alterum hunc autem sensum
imitari videntur primæ rationes. Quòdsi ita liceat intelligere, nulla planè est contradi- An ex fundamentis fit distinctio formalis, vel ex terminis.
ctio. Sed dicet aliquis, si esse per se primò specificam indicat rationem, vtrum distin-
ctio formalis relationis à fundamento, an à termino proficiscitur. Sanè, duas relatio ha-
bere videtur habitudines, & vnam quidem ad subiectum, cui inest, siue per quod inest:
alteram verò ad terminum. Porrò authore Boetio, prima habitudo esse, in, nominatur; Esse in. & esse ad.
secunda verò, esse ad, scilicet ad terminum. Præterea, quemadmodum philosophus do-
cet 5. met. com. 27. talpæ, quatenus est animal, conuenit posse videre; non autem qua-
tenus est talpa; ita planè habitudo ad fundamentum ratione generis, relationi compe-
tit, in quantum scilicet accidentia sunt; non autem ratione speciei: alioqui omni accidē-
ti competeret. hoc autem modo, à fundamentis, formalem distinctionem relationes for-
tiuntur: à terminis verò, proprijs rationibus, quatenus scilicet relationes sunt. Profectò Termini non sunt differentiæ relationū.
si relationes per terminos diffiniantur, liquet omnino à terminis illarum emanare distin-
ctionem formalem; ipsi nihilominus termini, secundùm aliquorum sententiam, relatio- 1.
num differentiæ dici non possunt: sunt enim alterius generis; sed diuersorum generum
non subalternatim positorum, diuersa sunt genera & differentiæ. Amplius, formalis 2.
rei distinctio, ex proprijs ipsius realitate proficiscitur: sed terminus non est propria rei Contrariæ rationes.
realitas: igitur non est illius differentia formalis. verùm Porphyrij doctrina aliud sen-
tire videtur: Differentia est, inquit, qua inter se species differunt: sed terminis relatio- 1.
num species ab inuicem separantur, seu distinguuntur: igitur formales sunt relationum
differentiæ. Adhuc, si terminis relationes ab inuicem differunt; aut certè per se, aut 2.
per accidens; non quidem per accidens, per se ergo. at differentia planè illa dicitur,
qua videlicet per se differunt species. ergo quod priùs. Sed hæc ita conciliari possunt, Conciliatio opinionum.
vt dicamus terminos non esse relationum differentias formales; quatenus illarum essen-
tiales partes sint: sed vt causæ potius differendi. Sed non desunt argumenta dissoluen-
da, vt patebit in capite sequenti.

CAP. II.

Idem relatiuum non posse ad plura referri.

I idem relatiuum ad diuersa referri posset; tunc reuera, vnum atque idem 1.
haberet plura esse. Tenet consequentia: si scientia (inquit philosophus 5.
met.) refertur ad scibile, & ad suum subiectum; bis idem diceretur, & v-
num plura esse haberet. Amplius, si idem relatiuum ad plura referretur, 2.
tunc planè eiusdem plures essent propriæ diffinitiones, quemadmodum
paulò ante disputando demonstraui: sed hoc est absurdum; cùm vnius rei, vna sit es-
sentia, quam diffinitio euisceerat, atque prodit: ergo. Præterea, ex terminorum multi- 3.
plicatione, relationes quoque multiplicari percipimus: vno namque termino corrupto,
manet adhuc relatio ad alium terminum; etiam si termini corrupti respectus omnino
perierit: igitur impossibile est idem, ad plura vnica relatione referri. Adhuc, mutatis 4.
seu variatis relationis principijs essentialibus, variatur quoque relatio: sed terminus est
relationis principium; quippè, cùm ex termino, atque ex fundamento relatio depende-
at, vt diximus: ipso ergo corrupto, alterum corruptum iri, necessum est. siquidem de-
structio vnius, sufficit ad corruptionem alterius. Iterum, relationis distinctionem for- 5.
malem à

malem à fundamento proficisci, sic probatur. habitudo ad subiectum, teste philosopho 7. met. est de essentia accidentis; sed relatio est accidens: igitur habitudo ad subiectũ, est de essentia relationis. sed fundamentum est subiectum, saltim per quod, scilicet relatio inest subiecto: habitudo ergo ad fundamentum, ad relationis pertinet essentiam, atque ita ex fundamento, distinctionem formalem relatio acquirit. Item, à quo res habet esse, ab eodem planè habet distinctionem formalem: sed relatio habet esse à fundamento, vt omnium propemodum est sententia; à fundamento ergo habet formalem distinctionem.

6.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, atque ad secundum, ex supradictis patet solutio. ad tertium verò dico, multiplicatis subiectis; relationes quoque numeraliter multiplicari: specie verò, si principia multiplicentur. Quam ob causam, corrupto vno termino, non illico illius relatio corrumpitur, etiamsi aliud remaneat correlatiuum; sed tantùm desinit relatio, respectu illius termini corrupti secundùm modum essendi, quem antea habebat, priùsquàm terminus corrumperetur. proinde mortuo vno filio, non paternitas; sed modus paternitatis corrumpitur. Ad 4. minor admittenda non est: etenim terminus non est essentiale relationis principium; icirco ipso mutato; relationem quoque mutari, necessarium non est. Ad 5. verum quidem est, à fundamento, generis ratione, non autem speciei formalem distinctionem, relationem recipere, sicuti paulò ante iudicaui. Ad 6. iam diximus qualem à termino, atq; fundamẽto relatio distinctionem habeat; propterea non opus, vt sequatur, quod infertur. Itaque, quomodo idem relatiuum ad plura referri possit, dixisse me puto.

1. 2. 3.

Mortuo vno filio, non corrumpitur paternitas.

4. 5. 6.

CAP. IIII.

Relationem realem non esse inter Deum, & creaturas.

POsteaquàm nonnulla in medium adduxi, quæ huic negotio profutura esse iudicaui; reliquum est, ad diuinas relationes accedere: & priùs quidem, quæ inter deum & creaturas habentur, inuestigandæ nobis sunt; vt sic postea gradatim, ad illas diuinas ascendere valeamus. Porrò, quia legitimus perscrutationis ordo, à rei diffinitione proficiscitur, dicam priùs (quamuis paulò ante de hac re nonnihil dixerim) quid sit relatio realis. Est autem relatio realis, quæ inter extrema realia versatur, nempè, inter fundamentum, & terminum realem: oriturq; seu est in fundamento, ex natura rei, non autem ex intellectu fabricante, siue negociante. Quã ob causam, opus illi est fundamento reali, actu existente: quod enim nihil est in actu reali; nullam planè relationem realem fundare potest: idcirco non entis ad ens, nulla est relatio realis. Deinde, necessarius illi est terminus realis in actu, quippè, quod nihil est, nullam rem quidditatiuè ad aliud relatam, terminare valet. hac de causa entis ad non ens, nulla est relatio realis: proinde, contradictio non est relatio realis, ob id nimirum; quia semper est non entis ad ens, vel entis ad non ens. Addunt quidam, extrema relationis realis, realiter esse distincta: identitas namque eiusdem ad seipsum, relatio realis dicenda non est. vnde philosophus 4. met. idem non est duo realiter: approbo quidem huiusmodi sententiam in relationibus primi modi, quantùm ad subiecta, vel supposita, similiter secundi, & tertij modi; non autem in relationibus actiui & passiui: idem enim

Relatio realis.

Fundamentũ reale.

Terminus realis.

Extrema distincta.

De relationibus.

idem enim est actiuum, & passiuum, respectu sui, sine subiecti seu suppositi, aut fun-
damenti realis distinctione. Postremò, vt dixi, hæc relatio consurgit ex natura rei, Relatio rationis.
non vtens opere intellectus circa obiectum, hoc est, circa fundamentum, & terminum
negocianti, atque operantis. Ex hoc autem apparet, quid sit relatio rationis: illa sa-
ne appellanda est, cui aliqua istarum conditionum defuerit; puta, quia præstò il-
li non est fundamentum reale, aut terminus. Denique, quia ex natura rei non consurgit.
itaq́, ex horum intelligentia atque notitia, inter deum & creaturas, relationem realem
consistere non posse, clarißimè patet. Profectò, quod est formaliter summè necessari- Inter deum & creaturas non est relatio realis.
um, non habet relationem realem in potentia ad aliquod contingens, & poßibile non es-
se: quod enim necesse est esse, nō potest non esse; nec aliquod, quod in ipso est ex natura
rei: sed omnis relatio realis, ad aliquod simpliciter contingens, potest non eße, sicut & 1.
ipsummet contingens. at deus secundùm quodlibet, quod in ipso est formaliter, vel es-
se potest ex natura rei; est summè necessarium, vt dixi in primo lib: igitur ad creatu-
ram, quæ est res contingens, relationem realem nequaquam habet, aut habere potest.
Amplius, quidquid est in Deo formaliter, ex natura rei, est ipsemet Deus, & eadem 2.
prorsus realitas cum essentia diuina, authore August: 11. de trinit: Deus enim est, quid-
quid habet ob summam suam simplicitatem. Si ergo in deo sit relatio realis ad creatu-
ras; corrupta igitur creatura, aut certè diuina essentia, cui relatio est idem realiter,
corrumperetur; aut planè relatio realis esset nō entis. sed quodlibet istorum falsum est,
atque absurdum. Amplius, illud, quod est actus purus, non est in potentia ad aliquid 3.
recipiendum, quod ab ipso re, ac formaliter distinguitur; alioqui naturam puri actus
amitteret: sed Deus, est actus purus, vt in primo libro dixi, respectus verò de nouo ad-
ueniens, ab ipso essentialiter distinguitur: igitur non est in potentia, ad huiusmodi nouū
respectum aduenientem recipiendum. Præterea, nihil quod est in deo, præsupponit 4.
creaturam in esse reali: deus enim, & quidquid in ipso est, ex natura rei, respectu cre-
aturæ, est simpliciter primum & æternum. at, si huiusmodi relatio in deo inueniretur,
sicut relatio suum terminum; ita vtique ipse necessariò creaturam præsupponeret; atque
ita creatura omnino esset necessaria: quod reuera rectè philosophantibus minimè pro-
batur: igitur inter deum & creaturam, relatio realis esse non potest. Adhuc, quod re- 5.
fertur realiter, ad aliquod essentialiter distinctum; ab illo vtique dependet, & ex con-
sequenti imperfectum, limitatum, atque mutabile appellabitur: necessariò namque in ha-
bendo præexigit illud; atque ideo mutabile & imperfectum, quippè cùm non poßit ex
seipso, sine alio, ab ipso essentialiter distincto consistere. sed quidquid est in deo, est in-
dependens, & inproductum, relatio autem producitur atque dependet à termino: igi-
tur relatio huiusmodi, deo nequaquam competere potest. Item, quod ad aliud realiter 6.
refertur; in eodē sanè ordine habetur, atque numeratur cum illo: sed deus est supra omnē
creaturarū ordinē. ergo quod prius. Sanè, nullū infinitū potest esse pars vniuersi: quod
autem non est pars vniuersi; ad aliquid ipsius vniuersi, referri non potest. profectò, si
non est pars constitutiua, ad aliquid vniuersi constitutiuum comparari non potest. Ve-
rùm huiusmodi ratio non omnibus modis est necessaria: nam & si deus non sit pars vni- Rationes contrariæ.
uersi; ab ipso tamen vniuerso distinguitur, manetq́ sequester per vniuersum: quæ pro-
fectò omnia relationes dicunt atque demonstrant. Pater præterea in diuinis nō est pars 1.
filij, ad quem nihilominus refertur, & vicißim filius ad patrem. Amplius, qui ita ar- 2
guit, in vitiū incidit petitionis principij: dei enim ad creaturas, est ordo prioritatis, vel 3.
primitatis, cùm sit ens simpliciter primum in toto vniuerso, de quo reuera ordine, cum
alijs etiam relationibus, quæstio vertitur, an sit relatio realis. Cùm ergo dicit, Deum nō
habere ad creaturam realem ordinem; petit proculdubio, quod probare debuerat. Or-
do siquidem, non solùm est posterioris ad prius; sed etiam prioris ad posterius: quod si
dixerit, prius siue primum esse reale, non autem posterius; hoc profectò illi probandum

fuerat

fuerat. Item, Deus ad ordinem pertinet vniuersi, tanquam ens simpliciter primū: ordo enim ex rebus prioribus, atque posterioribus constatur, atque integratur; est tamen supra posteriorum ordinem, quod planè ad illius perfectionem attinet. Sed dicet aliquis: Deus ad creaturam realiter refertur, relatione reali, in creatura, non autē in Deo existente: sicut cùm dicitur, Deus est causa; huiusmodi profectò respectus in creatura formaliter inuenitur: sed huiusmodi sententia rationibus non paucis, & quidem efficacibus euertitur atque exploditur.

4\. An deus relatione existente in creatura referatur realiter.

1\. Sanè, omne quod ad aliud refertur, est relatiuum: sed deus refertur ad creaturas realiter, relatiuum est igitur. at omne relatiuum ex relatione, vt ex principio formali; ex fundamento autem, veluti ex principio fundamentali constituitur: sed deo non conuenit huiusmodi habere, quippè, cùm relationis fundamentum sit ipsa creatura; nec etiam ipsa competit illi relatio: Deo ergo non conuenit esse tale relatiuum, & ex consequenti; si relatiuum non sit, referri non potest.

2\. Amplius, formam in vltima perfectione constitutam, aliquod esse formale recipere est impossibile; sed diuina natura, est vltimatæ, siue absolutissimæ perfectionis, esse autem relatiuum, est esse formale: igitur, deum accipere esse per relationem, siue esse relatiuū non est possibile.

3\. Adhuc, nulla causa formalis, suum effectum in aliquo constituere potest, nisi in eo certè, cui ipsa formaliter inest: causa enim formalis, est causa intrinseca; sed referre est actus formalis relationis, sicuti effectus formalis formæ absolutæ, est dare esse ad se; ità certè formæ respectiuæ ad alind. Quare ibi vtique relatio inuenitur, vbi planè suus effectus esse conspicitur; sed huiusmodi effectus in deo inuenitur: ergò & relatio formaliter, quod arguens non admittit. Itaq; in deo formaliter non esse relationem realem ad creaturas, puto satis dictum esse: verùm non desunt, qui contra prædicta audeant arguere, vt patebit capite sequenti.

CAP. V.

Relationem realem, inter Deum & creaturam inueniri.

1\. Deus necessariò est potens, quia necessariò est: potentia enim dei, ab illius esse nō differt. igitur relationem realem habet ad creaturam. Tenet cōsequentia: nam creatura, licet actu contingens sit; in esse tamen possibili est necessaria, & æterna: esse autem possibile, nihil dici non potest; sed aliquid reale potiùs. vnde & à chymera distinguitur: secundùm igitur illud esse, deus realiter refertur. Sanè, non est minus esse quidditatiuum exemplatum, quàm esse effectiuum, vel productiuum: non minus enim esse rei deus largitur, ipsam exemplando, quàm illam efficiendo, siue producendo: sed secundùm æternum dei exemplar creatura est æterna: igitur ad illam est relatio realis.

2\. Amplius, quidquid dicitur, ad aliquid refertur; sed deus, quatenus est creator, dicitur ad aliquid: relationes enim secundi modi, vt dicitur 4. met. in vtroq; extremo reales sunt, cuiusmodi sunt; creator, causa, principium, motor, & quæ sunt generis eiusdem, quæ ad creaturam realiter referuntur: igitur realiter ad creaturas refertur. Adde, quòd omne quod est creator, aut sui certè, aut alterius creator dicitur. non sui; ergo alterius: sed omne tale est relatiuum. Deus ergo quatenus est creator, relatiuum appellatur: per ista enim ad aliquid dicitur, teste Augustino de doctrina Christiana. relatium est igitur, ergo refertur. Profectò, sicuti accidens de aliquo subiecto prædicans, huiusmodi certe subiectū tale dimittit, quale ipsum est; ità profectò hoc prædicatum creator, qui de Deo dicitur, & est relatiuum. dimittit ergo ipsum relatiuum; sed omne relatiuum refertur. ergo &c.

Relationes secundi modi.

De relationibus.

go &c. Etenim, sicut forma est in aliquo; ita denominat illud, quare, si non est relatio
aliqua realis dei ad creaturas; Deus vtique non erit realiter creator, quod est absurdũ.
Amplius, Deus, quæ creanda erant suis temporibus, ab æterno voluit: igitur relatio- 3.
nem realem habet ad creaturas. Tenet consequentia: velle enim creare, relationem inclu
dit, quæ reuera relatio rationis esse non potest; prius enim potuit velle creaturam, quàm
se velle eam intelligere: ideo namq; voluit creaturam, non quia sciuit; sed quia voluit:
propterea sciuit eam se velle: illa ergo relatio æterna, voluntatis dei ad creaturas, est re-
alis: non enim est in voluntate per actum intellectus, eam ad aliquid comparantis. Am- 4.
plius, relationes primi, per modum numeri, in vtroq; termino, siue extremo, reales re-
putantur, atque dicunur; sed in deo sunt huiusmodi relationes, respectu creaturæ: est
enim dissimilis creaturæ, & inæqualis atque verè, realiterq; ab ipsa diuersus. sed diuer-
sitas est relatio, & si illa fuerit realis; & ipsa quoque relatio similiter erit: Dei ergo ad
creaturas, est relatio realis. Sanè, quod est principium verè, & realiter in aliquo ordi-
ne reali, ad posterius realiter refertur: ordo enim realis dicit prius, & posterius, quo-
rum vtrumq; secundùm rem, ad aliud refertur: sed in ordine entium deus est realiter
primum: realiter ergo ad posterius refertur. Profectò, Deus est realiter verèq; domi-
nus; igitur relationem habet realem ad creaturam: dominus enim dicitur ob dominiũ,
quod in creaturas habet: non minùs enim deus dominus est, quàm creatura sit serua: sed
reale dominum, dicit relationem realem: ergo quod priùs. Iterum, illud quod mutatio- 5.
nem non indicat, etiamsi de nouo contingat, à deo remouendum non est, ob causam suæ
immutabilitatis: sed relatio alicui aduenire potest, sine mutatione sui, authore philoso-
pho 5. phys. Dei ergo immutabilitas impedimento esse non potest; quum deus ad creatu-
ram referatur. deus siquidē de non agente, realiter fit agens, requirit ergo saltem re-
spectum realem: talis enim actio, cùm sit prior natura, & à termino producto essenti-
aliter distincta, sine ipsa creatura potest consistere. Quam ob causam creatarum no-
uitas rerum, impedimento esse non potest; quo minùs in deo huiusmodi relatio ad crea-
turas sit realis & æterna: actus namque intelligendi de obiecto in re, vel in actu non
existente, ad obiectum realiter refertur, etiamsi obiectum fuerit non ens, vt dicitur a-
met: entis ergo ad non ens, potest esse relatio realis. voluntas sanè, quæ malum detesta- Entis ad non
tur, ad suum per se primum obiectum, nempè ad malum refertur; malum tamen non est ens relatio re-
ens reale. Insuper, potentia refertur ad actum, ante actum, & materia ad formam, alis.
ante illius esse actuale, & motus ad terminum nondum existentem. itaq; dei immutabi-
litas, atque creatarum rerum nouitas, obsistere nequeunt, aut prohibere valent; vt in-
ter deum & creaturas, relatio realis esse non possit, neque ob causam diuinæ simplici-
tatis: relatio enim compositionem non facit; ita profectò album tantum est simplex, ac
album, & simile. neque dei independentia, alterius siquidem relatio, ad aliquid esse po
test, sine dependentia, ad ipsam certè rem, ad quā refertur: sicut patet in diuinis per-
sonis, quæ ad inuicem referuntur. Amplius, relatio, omnem penitus actum intellectus 6.
præcedens, realis vtique dicenda est; consurgit planè ex natura rei, non egens opere
intellectus fabricantis: sed in deo est huiusmodi relatio ad creaturam, vtpotè omnipo-
tentia, ante omnem intellectus actum; omnipotentia autem respectum indicat, sicuti
etiā potentia: igitur inter Deum & creaturam, est relatio realis. Præterea, nomina, quæ 7.
propriè, & non metaphoricè de Deo dicuntur, intrinseca vtique esse dicuntur, atque for
malia: sed his similia sunt nomina relationum inter Deum, & creaturas existentium, vt
potè, causa, principium, dominus, & quæ sunt huiusmodi, sicuti paulò ante diximus.
ergo. Ex his ergo atque similibus, nonnulli probare conati sunt, inter deum & creaturā;
relationem esse realem.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. Creaturæ esse possibile.

AD primum, creatura in esse possibili, necessariò omnino dici non potest, nisi fortassis necessarium intelligas syncathegorematicè, pro compositionis scilicet determinatione: ista enim compositio est necessaria, creatura est possibilis; sed non est necesse, quia necesse est actu: & ex consequenti non est possibile. Quare, huiusmodi possibilitas in creatura, sicuti & in chymera nihil reale ponit, nisi quòd hoc tantum interfit, in chymera quidem, non autem in creatura esse repugnantiam terminorum; esse planè chymeræ repugnat, creaturæ autē conuenit. Ad confirmationem dico, exemplatum duobus modis intelligi: vno quidem, quatenus scilicet esse verum, atque reale significat causatum; atque ita simul creatura exemplatur, & efficitur: causa namque exemplaris, est quasi quoddam efficiens. alio verò modo, quatenus exemplatum dicit esse intellectum: atque ita in creatura, nullam ab æterno realitatem constituit.

2. Ad aliquid formaliter & denominatiuè.

Ad 2. ad aliquid dicitur dupliciter: vno quidem modo formaliter; & ita maior vera est, minor autem negatur. alio modo, denominatione extrinseca; & sic contrario modo res se habet. Ad confirmationem respondeo: nullam creaturæ relationem ad Deum, ad secundum relatiuorum modum attinere: omnis enim relatio producti in creatura, ad deum est transcendens, & non est accidens creaturæ. tametsi realis sit ipsius creaturæ ad deum, non autem è conuerso. Ad 2. confirmationē dico, Deum esse creatorem, non sui, sed alterius; idque denominatione extrinseca, non per aliquid, quod sibi formaliter inest. hoc planè modo, Augustinum intellexisse, credendum est. Ad 3. confirmationem, maior vera est de prædicato, quod formaliter inest subiecto, non autem de illo, quod denominatione extrinseca, de subiecto dicitur. Ad 4. confirmationem, realiter vno modo compositionem determinat, & perinde est; ac verè, atque ita, quia Deus verè est creator: idcirco realiter creator appellatur. alio autem modo prædicatum determinat; & sic deus, tùm dominus, tùm etiam creator appellatur, denominatione quidem extrinseca, non autem relatione reali, quæ est in creatura, quam quidem Deus determinat; quatenus scilicet creatura ab ipso realiter dependet. sic quoque opus aliquod vocatur humanum, non certè ob aliquid humanitatis, quod ipsi operi formaliter insit; sed potiùs ob humanitatem, quæ est in homine formaliter, ad quē planè huiusmodi opus habitudinem habet.

Deus creator denominatione extrinseca.

3. *Ad 3. Deum velle creaturam esse, nullam in deo relationem dicit; sed relationem realem creaturæ connotat ad Deum, quam pro tempore voluit fore, sicuti & ipsam quoque creaturam.*

4. Relatio creaturæ ad deum est realis, & non è conuerso.

Ad 4. relatio creaturæ ad deum, realis quidem est, non autem è conuerso; quia Deus est ens necessarium simpliciter, & immutabile, non potentiale, vel possibile ad huiusmodi relationem statuendam. Ad primam confirmationem dico, ordinem non esse relationem æquiparantiæ, aut realem, nisi impropriè tantùm; quia nimirum vtrumque extremum, ad aliud ordinatur: vnum quidem sicut prius, alterū verò sicut posterius. Rectiùs ergo disquiparantiæ, quàm æquiparantiæ huiusmodi relatio vocabitur: quam ob causam ens primum, & illimitatū, ad secundum, quod est creatum, relationem realem non habet. Ad 2. confirmationem, patet ex dictis solutio: si enim realiter compositionem determinet, verum est; falsum verò, si prædicatum, idque quantùm ad respectum, non autem quantùm ad fundamentum, ob dominij respectum.

5. *Ad 5. negatur minor: quælibet namque relatio de nouo alicui adueniens, aliquam profectò in eo mutationem ponit: siquidem, quicquid huiusmodi est, cui aliqua relatio noua formaliter aduenit; secundùm illam certè aliter se habet nunc, quàm priùs, efficiturque de non relato relatum; atque ita de contradictorio in cōtradictorium migrat: sed mutari, est aliter se habere nunc, quàm priùs: mutatur ergo cui noua relatio formaliter aduenit. In omni præterea factione subiectum necessarium esse, philosophus primo phys: apertissimè docet: nam omne quod fit, aut est substantia,*

aut quale, aut quantum, aut adaliquid. vnde & terminus eſt factionis de ſubiecto; & ſic mutatur. ſuffragatur nobis diuus Auguſt. 5. de Trinit. cap: vltimo: Talis, inquit, relatio non aduenit ſine mutatione eius, de quo dicitur. Et diuus Ambroſius primo libro de Spiritu ſancto contra Arrium arguendo, ſic ait: Si paternitas, deo de nouo contigit; deus ergo eſt mutatus: ad relationem ergo eſt mutatio. Ad philoſophi autem authoritatem, atque aliorum dico: nequaquam negaſſe ad extrinſecas relationes, mutationem non eſſe, vt patet in vbi, ad quam motum philoſophus conſtituit. de reſpectibus autem intrinſecis, ſic etiam intelligendi ſunt, nempè nunquam negaſſe, ad illos mutationem nõ eſſe; ſed quia ſecundùm modum, legemq́; naturæ, ad tales relationes, mutatio primò ſpectare non videtur: præſupponit enim mutationem adaliquid abſolutum; ideo ad huiuſmodi reſpectus mutationem non eſſe dixerunt: verùmtamen ad hanc relationem, mutatio eſt, quæ reuera illam in aliquo abſoluto, cui aduenit, vel in vtroq; præſupponere dignoſcitur.

Ad extrinſecas relationes eſt mutatio.

quando ergo infertur nouitatem creaturæ actualis, vel poſſibilis, non eſſe impedimento, quominùs relatio realis non ſit inter deum & creaturam; nec eſſe impoſſibile ad non ens, relationem eſſe realem, omnibus modis falſum eſſe dicimus: illud enim quod per ſe, & quidditatiuè eſt ad aliud; eſſe ad non ens, eſt impoſſibile: ſed reſpectus per ſe, & quidditatiuè eſt ad aliud: ad non ens igitur nequaquam erit. Amplius, alicuius rei realis per ſe cauſæ ſunt reales; ſed fundamentum & terminus in creaturis ſaltem ſunt per ſe cauſæ relationis; quatenus extrema: igitur, non ens non poteſt eſſe extremum relationis realis.

Entis ad non ens, non eſt relatio realis.

Quando ergo dicis, quòd actus intelligendi, ad obiectum non exiſtens, realiter referatur, dico, omnem notitiæ relationem, ad obiectum creatum extrinſecum, quatenus eſt obiectum accidentalis notitiæ, ſine illa conſiſtere poſſe: ita, vt exiſtente obiecto, ad illud referatur: non exiſtente verò, minimè. huiuſmodi enim reſpectus, aut aptitudinaliter conuenit notitiæ, aut per accidens. Ad illud de voluntate dico: ad malum, quatenus nolitum, nullã eſſe relationem: hoc enim modo ex parte obiecti eſt non ens. vnde ſic non eſt ens, neque bonum; bonum autem, vt bonum, non eſt vniuerſale nolitionis obiectum, ſed malum; ideo non concludit. Ad aliam confirmationem reſpondeo, tùm materiam, tùm etiam potentiam, ante formam, vel actum non referri. Ex quo patet, multa abſurda pro veris, aduerſarium aſſumpſiſſe. Ad illud de ſimplicitate dico, illud, cui de nouo aduenit aliqua realitas formaliter, non eſſe ſimpliciter ſimplex, nec omnino purum actum; ſed in potentia potiùs ad huiuſmodi realitatem habendam, & componibile ſibi: talis namq; relatio, compoſitionem facit: album enim ſimile eſt magis compoſitum, quàm album tantùm. plures ſiquidem inſunt illi actus perfectiui plurium potentiarum, ſiue plures formæ.

Simpliciter ſimplex.

Ad illud de dependentia, quamuis ſi Deus realiter ad creaturas referatur, non opus eſſet, vt ab illa dependeret; nihilominus quòad aliquam realitatem, quæ eſſet compoſitio formaliter, nempè, quantùm ad ipſam relationem nouam, ab aliquo dependeret: omne enim compoſitum neceſſariò dependet ab aliquo componente effectiuè, & mutatum, ſecundùm quod huiuſmodi à mutante. talis ſiquidem relatio, in ipſo profectò aliquam copmoſitionem faceret, atque mutationẽ, quòad illud, quòd ipſi ineſſet formaliter: atq; ita à ſeipſo, vel ab aliquo priori dependeret; quod reuera falſum eſt, quippè, cùm ſit formaliter ſecundùm quodlibet ſui independens.

Omne compoſitum neceſſariò dependet.

Ad 6. omnipotentia, quantùm ad reſpectum, ex parte poſſibilium, eſt in deo per 6.
actum intellectus; huiuſmodi tamen reſpectus fundamentum, non quidem per actũ intellectus ibi eſt, ſed ex natura rei potiùs. Ad 7. Deus propriè, & denominatione for- 7.
maliter, tũ dominus, tũ cauſa, vel aliquid huiuſmodi dicitur; idq; non realiter quidẽ, quòad relationes per huiuſmodi ſignificatas, quippè cùm eas tantùm habeat per actum intellectus: quòad verò ad illarum fundamenta, concretiuè ſemper, dominus, vel cauſa, aut aliquid huiuſmodi veriſſimè dicitur.

Deus quomodo dicitur dominus.

Dicis, talia ſunt relatiua ſecundùm dici, quæ profectò nihil reale in vtroque extremo ponunt; quod quidem falſum eſt: nam in altero

Relatiuum ſecundum eſſe, & ſecundùm dici.

extremo aliquid reale sit, necessarium est. Respondeo, quòd creator, & dominus, in deo relatiua sint secundùm esse; ipsa tamen relationes rationis dicere: hoc enim interest inter relatiuum secundùm esse & secundùm dici, quòd relatiuum secundùm esse non importet principaliter, aut formaliter relationem, veluti pater, dominus, creator, &c. sed per accidens potiùs, rationis, vel realem respectum indicat: relatiuum verò secundùm dici, principaliter non relationem dicit, sed aliquod absolutum, vt scientia ad scibile, cuius respectus vt sit res, vel rationis per accidens illi accidit. Quomodo ergo relatio realis dei, ad creaturas non sit, non vna; sed multis rationibus palam ostensum esse arbitror.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Dei ad creaturas, nullam esse relationem rationis, per actum intellectus diuini, sed creati.

Relatio rationis, nõ est per actum intellectus diuini.

Vm simus in hoc obscuro, sed non parum vtili diuinarum relationum negotio, attente atq; studiose singula quæq; nobis obseruanda sunt: si quomodo diuino Pymandro nobis opem ferente, tanta rei veritatem intelligere valeamus. Quare, vbi de relatione reali locutus sum, libet modò perscrutari, vtrum inter deum, & creaturam sit aliqua rationis relatio: idq; per actũ intellectus diuini, vel creati, necne. Ad quod quidem dico: approbans aliquorum sententiam, qua, nullam rationis relationem, per actum diuini intellectus fabricatam, inter deum & creaturam inueniri, firmiter, atque constanter affirmant. Sanè, noua rationis relatio, per nouum actum intelligendi, seu rationis fiat, necessarium est: nam sicut esse habet per actum rationis, vel intellectus; ita planè, noua esse non potest, nisi à nouo actu proficiscatur. sed in deum non cadit nouus actus intelligendi, nec ergo noua relatio rationis. Actus planè intelligendi, est sua substantia, vt dicitur 12. met. quare, si aliquid noui reciperet; ipsa vtiq; diuina substantia, aliquid nouitatis esset receptura: quod est impossibile. Amplius, a contradictorio in contradictorium per mutationem transitus fiat, necessum est: mutatio enim authore philosopho 5. phys. est transitus à nõ esse in esse, vel ab esse, ad non esse, vel ab esse in esse, secundũ quid: quartus autẽ modus, scilicet à non esse, in nõ esse, est impossibilis. Quòd si quispiã dixerit, à contradictorio in contradictorium, alicuius subiecti, sine ipsius mutatione, transitum dari; in magnam profectò illico casurus est absurditatem, nempe, vt dicat, quòd de vno contradictorio in aliud migrãs, non se aliter habeat ante, quàm post migrationem, atque transitum, quod est plane absurdum, ne dicam impossibile & falsum: etenim, sic de non albo, vera erat oratio, quando non album vocatur; ita planè, vera erit, postquàm effectum est album; atque ita simul, & semel vnum, atque idem album, & non album diceretur: quod reuera aperta est contradictio. Quamobrem, si deus de non relato, fieret relatus, non quidem per intellectum creatum; aut hoc certè fieret per creaturæ mutationem realem, quod planè est impossibile: cùm enim illa esset realis, relatio quoque dei, ad creaturas esset realis, quod antea reprobauimus. aut per mutationem intelligendi; non quidem per opus intellectus, vel rationis: per mutationem dei igitur; sed deus est simpliciter immutabilis. ergo quod priùs. Porrò, Deo per actum intellectus creati, relationes nouæ attribui possunt; ille siquidem intellectus, qui cum mutatione sui deum intelligit, atque ad creaturas comparat, nouos profectò respectus circa ipsum, & creaturas componere potest: sed ita se habet intellectus creatus: potest ergo consimiles respectus contexere, ac moliri, deumq; his nominibus appellare, qui planè relationibus æternis in diuina men-

Prima ratio.

2.

Mutationis species.

Relationes nouæ per actum intellectus creati.

De relationibus.

uina mente existeutibus, cousimiles quodammodo sunt, relesse gestiunt. Sanè, relatio Dei creatiu æterna, habet per se primum terminum, qui plane est creatura in esse æterno intellecta, quòad suum esse actu creatum, pro tali instanti constituendum, atq; ordinandum. alium verò termiuum per accidens, nempè creaturam, re, atq; actu existentem: vnde temporalis, ac noua Dei denomiuatio proficiscitur, huiusmodi autem terminus, cùm sit per accidens, æternus vt sit, nequaquam necessarium est; tametsi, secundùm intelligendi modum, huius termini ratione, Deum de nouo denominet, atq; appellet. Itaq;, respectu primi termini, relatio ab æterno Deum denominat; non quidem pro æterno; sed pro tempore, in quo creator, aut creans dicatur. relatus siquidem ad creaturam, tum temporis creandam, de nouo autem per accideus denominatur. Quare, quidquid perfectionis, ex natura rei Deo inest; præcedit prorsus quidquid in creatura constitui potest. proinde, tales rationis respectus in ipso secundùm rationem posteriores sunt, atq; censentur: relatioues autem reales creaturarum, ad ipsũ prius concipit, quàm rationis suæ ad creaturas: ideo enim dicitur relatiuè creator, dominus, & huiusmodi eò quòd creatura creetur, subijciatur, atq; referatur. Quamobrem, relationes Dei ad creaturam, quantùm ad hoc negotium spectat, similes profectò relationibus mensuræ, & mensurati esse iudicantur, de quibus philos: 5. met: loquitur. sed mensura, ad mensuratum refertur, quia mensuratum ad ipsam, non autem e conuerso similiter etiam ad creaturam se habet; ideo relatio creaturæ erit prior. Præterea, si huiusmodi relationes in Deo priores essent; profectò reales dicereutur, quod paulò ante explosum est: siquidẽ, quod est cum aliquo relatio, & substantialiter idem; relatio vtiq; realis nomiuatur Denique hoc ipsum Augustinus 5. de trinit: cap. vlt. constanter tuetur: Deus dicitur temporaliter dominus, inquit, quia creatura serua, ex quo animaduertimus relationem seruitutis esse priorẽ. sunt autem quiddam firmiter asserentes, Deum de nouo nomiuari, ac dici dominum, & creatorem: Deus, iuquiunt, ab æterno seipsum intellexit, creaturam, vt creabilem comparando, ex quo relatio procedit, qua creatiuus dicitur. respectu verò creaturæ creandæ, creaturus, respectu autem creatæ pro tali instanti, creans, at respectu iam creatæ, creator nominatur. Itaq;, quatuor deo insunt ad creaturas, creatiuus, creaturus, creans, & creator; & totidem etiam creaturæ, nempe creabile, creandum, quod creatur, & creatũ. sed ab æterno fuit relatio Dei, vt creantis, & creatoris: relatione ergo æterna, ad creaturam refertur, atq; propter creaturæ nouitatem, de nouo referri videtur. sed horum sententia rationi minimè consonat. habens siquidem formam actu, per eam, actu formaliter denomiuatur; sicuti actu habens albedinem, album appellatur. Quare, si Deus ab æterno, actu ad creaturam, creantis habeat relationem æternam: actu igitur vocabitur creans, & creator. per suum saltem intellectum æternum. Amplius, esse possibile, & esse actu creaturæ, secundùm rationem intelligibilis, diuersa esse iudicantur: relatio ergo rationis ad ipsam; quatenus est creabilis, & vt iam creata, diuersa est secundum rationem: nam actus, & potentia, diuersa sunt intelligibilia, atque distincta. at, si aliqua diuersa extiterint secundùm rationem intelligibilis; diuersa quoq; esse secundùm diuersos rationis respectus, prorsus necessarium esse videtur. Præterea, si hæc ita se habeant, nihil ergo noui in rerum natura censebitur esse: nam si ab æterno Deus est creans, & creator; id cùm sine creatura, actu existente, fieri non possit: ab æterno ergo creatura existit, atq; ita nihil noui conditum esse in rebus asserere possumus. Explodenda ergo est huiusmodi sententia, quæ de Dei relatione inerudité, atq; imprudenter loquitur, ne dicam perperam & imprudenter.

Duplex termi nus relationis æternæ.

Relationes dei ad creaturam quales sint.

Vtrum de nouo Deus dicatur creator.

Confutatur sententia.

1.

2.

3.

CAP. II.

Relationem rationis esse in Deo respectu creaturæ, illamq́ priorem esse, quàm sint respectus reales creaturæ, quidam arguunt.

1. *Sicut actu æterno, creatura noua fit in esse reali; ita profectò actu æterno fieri potest respectus rationis nouus ad creaturam nouam. valet similitudo: plus enim est in actu reali creaturam, quàm respectum rationis producere: sed primum est verum, similiter ergo & secundum. Sanè, si intellectus creatus, nouum rationis componere potest respectum; multò magis intellectus diuinus per suum actum, idipsum efficere potest: non enim necesse est, actu diuinæ intellectionis posito, realiter intellectui inesse omnia: multa certè, & fore possibilia sunt, & intellectu; quæ tamen non erunt, quia non sic diuina voluntas determinauit. Insuper, respectus rationis, vel non est in aliquo formaliter, vel compositionem non facit, & ex consequenti, aliquam mutationem non determinat. Deniq́, Deus ad creaturam non solum non refertur quòad esse intellectuale; sed etiam, quòad esse reale: sed esse reale, est quando creat actu, illud autem est nouum: relationis ergo ipsius creantis ad creata, primus, & per se terminus, est esse reale nouum. proinde Deum de nouo*
2. *ad creaturam referri, nonnulli statuere contendunt. Amplius, sicut non potest esse seruus, qui non habeat dominum, inquit Augustin. 5. de trinit: cap: vlt. sic etiam non potest esse dominus, qui non habeat seruum: sed Deus de nouo habet creaturam seruam, ergo de nouo est dominus, habetq́ nouam relationem Id autem Deo contingere potest, sine ipsius mutatione, sicuti accidit numo, sine ipsius mutatione, vt precium sit, voluntate instituentis mutationem, patiente. itaq́ Deus, ad creaturam de nouo referri potest, relatione in creatura, non in Deo existente. Actio, inquit philosophus 3. phys: & passio sunt in patiente, & in re mota: igitur, creatio, actio, & creatio passio sunt in re creata: sicut ergo agens, ex actione existente in passo denominatur; ita etiam Deus refertur ex relatione, quæ est in creatura. Deus temporaliter dicitur creator, ait Augu: non mutatione sui; sed eius, ad quod dicitur; ita quoque vrina vocatur sana, & opus humanum, non quidem ob sanitatem, quæ sit in vrina formaliter, aut humanitatem in opere, sed quòd in aliis sunt; sic etiam Deus, creator, dominus, aut creans dici potest, non à relatione aliqua rationis, aut rei, quæ in ipso est; sed in creatura potiùs. Adhuc, relationes*
3. *oppositæ sunt simul duratione: ergo, in Deo est relatio noua. Tenet consequentia: nam sicut aliqua relatio realis est noua in creatura; sic erit relatio correspondens noua in deo quæ simul potest cum Dei immutabilitate consistere: respectus namq́ rationis non est formaliter in obiecto; sed in intellectu potiùs, sicut, & ipsum intelligere. cùm ergo non*
4. *ponat mutationem in obiecto, à Deo remouenda non est, ob illius immutabilitatem. Præterea, actio, secundùm suam causalitatem, & rationem, est prior passione: passio enim est illatio, effectusq́ actionis. sed creatio actio, est actio: prior ergo est actione, passione. Sanè, idem est ordo fundamentorum, & relationum; sed diuinarum relationum*
5. *fundamentum, ipsarum fundamenta creaturarum præcedit: ergo quod prius. Adhuc, relationes, alteri conuenientes; quatenus causales, effectuum relationibus; quatenus huiusmodi sunt, priores censentur: causa enim prior est effectu: sed aliquæ relationes dei, ad creaturam, vtpotè, creatio, conseruatio, & huiusmodi, causales sunt. ergo: creatio enim actio, est Deus, ad ipsum igitur substantialiter Dei ad creaturam relationes referuntur, quæ præcedunt relationes creaturarum: ergo quod prius.*

CAP. III.

Soluuntur

Soluuntur Argumenta.

D primum, quamuis creatura à Deo, per actum æternum in esse possit poni, siue constitui; non tamen de nouo per intellectionem diuinam, quemadmodum, nec ipsa quoq; intellectio diuina noua esse potest: potest enim Deus de nouo aliquid creare, non autem noui aliquid intelligere. respectus ergo rationis, diuinam intellectionem concomitans, nouus esse non potest. 1. Respectus rationis non est in Deo.

Ad primam confirmationem, dico non esse simile: etenim, intellectus creatus, cùm sit nouus, & natura mutabilis; potest huiusmodi respectus componere, qui profectò diuino intellectui, ob illius simplicitatem, immutabilitatemque conuenire non possunt. Ad 2. dico, oportere omnia illa poni, saltem de nouo non esse, in esse intellecto: quidquid enim Deus intelligit, ab æterno intelligit. quòad verò ad contingentia, non necessariò. Ad 3. respectus rationis, si in Deo sit formaliter, quod minimè placet; mutationem, compositionemque indicat necessariò, si nouus extiterit, ob nouitatem planè actus, quem ipse consequitur. Ad 4. confirmationem dico, quòd relationis creantis, vel creaturæ, terminus per se sit esse reale creaturæ futurum quidem, aut præsens, vel præteritum, non extra profectò intellectum; ideo nouus esse non potest, nec etiam debet: manet siquidem in esse intellecto, seu comparatiuo ipsius intellectus comparantis. Ad 2. *2. quamuis non sit aliquis in actu, seu in effectu seruus, quin dominum actu habeat; & è conuerso; alicui tamē relatio rationis domini, respectu alicuius, quod actu æternum non est; sed in esse cognito tantùm ab æterno competere potest. hoc modo, Deus, dominus dicitur ab æterno, & creatura, serua, siue seruituti subdita. vel dicitur dominus de nouo per accidens, respectu secundi termini, vt dixi. Ad primam confirmationem de similitudine numi, dico. illud fieri posse, quia per voluntatem disponitur mutabilem quod reuera in Deum non cadit, qui est omnibus modis immutabilis: si enim hoc esset in Deo, necessariò mutaretur; sicuti, si numus de nouo per proprium actum precium fieret; mutationi vtiq; subderetur. ex quo patet, exemplū non esse simile omnino. Ad 2. confirmationem, impossibile quoddam ingerit, vixq; intellectu dignum: in productione namque, in qua productum, esse simpliciter, atq; substantiale recipit, actiuas, atq; passiuas productiones, in eodem, siue eodem fundamento realiter esse, est impossibile; alioqui idem productum, seipsum produceret: quod planè primo de trinit: cap. primo, Augustinus reprehendit. sed per creationem, aliquid accipit esse simpliciter. quare, vt idem suppositum creatum, actiuam, atq; passiuam creationem habeat, videtur omnino impossibile esse. Amplius, relatio, quæ non est motus, neq; mutatio, neq; actio de genere actionis, de qua loquitur philosophus, in agente solummodo constituenda est: sed creatio, actio est huiusmodi: ergo est tantùm in agente. Iterum, actio, quæ non dependet à termino producto, nec ab aliquo ipsius; natura vtiq; prior illo, ac quolibet illius, dicenda est: sed creatio actio, est huiusmodi: ergo &c. Profectò, si opinio illa vera esset; absq; dubio, creatura, creatrix essentia, atq; domina diceretur: in quocunq; enim formaliter creatio est dominium planè illi concedendum est: atq; ita creatura, & domina esset, & creatrix: quod certè absurdum est, atq; impossibile. Ad Aristot: autem authoritatem dico, illum loqui de actione, quæ non est de genere actionis; sed de actione potiùs eo modo, quo aliquando terminus actionis, actio vocatur; sic etiam generationis terminus, generatio. vel non est audiendus. Ad illud Augustini, non est simile de relatione, & mutatione: etenim, quamuis in Deo nulla sit mutatio; potest tamen esse aliqua, ad creaturam relatio. Ad illud de vrina, negatur quoq; similitudo: sanitas enim formaliter est in animali. proinde si actio creatio esset in creatura formaliter; creatura quoq; formaliter esset creatrix: quod est impossibile, & absurdum: ergo quòd prius. Ad 3. licet creatura, & sua relatio realis ad Deum in re, atq; in effectu noua sit; est tamen antiqua in esse intellecto.*

Deus ab æterno dominus.

1. Creatio actio non est in creatura.
2.
3.

In Deum nō cadit mutatio sed relatio.

3.

lecto. Quamobrem, relatio Dei ad creaturam, relationi reali creaturæ, ad Deum nequaquam opponitur formaliter. Sanè, non satis est probabile, relationem rationis, & realem oppositione relatiua, formaliter opponi: non sunt enim simul natura. Ad confirmationem dico, respectum rationis, mutationem aliquam ostendere: siue illius, cui formaliter conuenit, siue alterius. Quare, si respectus rationis Deo attribuatur, aut mutatio erit in intellectu creato, huiusmodi respectum negociante, aut in intellectu diuino; non quidem
4. in intellectu diuino: ergo intellectui creato erit attribuenda. Ad 4. quamuis actio de genere actionis, quæ est causalis, atq; realis respectus passionis, ipsa sit passione prior, non tamen ipsa creatio: non enim est respectus realis, nec actio de genere actionis. Ad confirmationem, negatur maior: possunt siquidem interdum esse fundamenta, vtpotè prius, & posterius natura, sine relationibus simul natura existentibus; quemadmodum in relationibus causæ, & causati clarissimè videre licet. Quare, etsi istarum relationum fundamentum in Deo vtiq; prius sit; non opus est tamen relationes similiter se habere.
5. Ad 5. patet solutio: maior enim falsa est: licet enim causa prior sit; relatio tamen potest esse posterior, si fuerit relatio rationis, & relatio effectus, relatio causalis. Ad confirmationem dico, minorem falsam esse: ens namq; rationis non est idem substantialiter cum ente reali. hæc quidem dicta sunt de relatione rationis, quam inter Deum, & creaturam aliqui statuere conantur. Verùm, quia creationis, actionisq; meminimus, operæprecium me facturum putaui; si de huiusmodi negotio nonnulla disputando contexero, quæ huic certè speculationi, & congrua sunt, & multùm profutura esse censui.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Actio quomodo diuinis competat.

Actio multiplex.

Voniam nostro instituto deseruit de actione loqui, primùm quidem multiplicem illius nominis sensum adducere oportet; vt tandem ad rei veritatem pertingamus, euulsis à nostro negotio extraneis sensibus, atq; peregrinis nominibus exclusis. Actio interdum significat substantiam, teste August: 14. de trin: cap. 4. Anima, inquit, seipsam agit, atque mouet, & nouit semper scilicet habitualiter, vtpotè habens essentiam sibi præsentem, qua potest seipsam cognoscere: intelligere præterea, & velle actiones sunt, quæ ad qualitatis genus pertinent. productio insuper actiua, quæ sub relationis genere continetur, actio nominatur. postremò, mouere propriè actio dicitur de genere actionis: Deus autem cùm seipsum sciat, & velit, dubium nullum esse potest; quin huiusmodi habeat actiones, in quo etiam inuenitur productio actiua, vtpotè generatio, & spiratio actiua: quæ etsi non sint de genere relationis; suas tamen retinent rationes formales. De actione autem propriè dicta, quæ passum respicit; an in Deum cadat necnè, nonnulli addubitarunt. verùmtamen, rationi magis consonum est, vt illam à Deo remoueamus omnino. siquidem

Quæ nam actio non sit in Deo.

1. in quo actio huiusmodi inuenitur, & passio similiter: talis namq; actio, passum intuetur, & spectat: sed in Deo non est passio, aut pati: nec ergo huiusmodi actio. Amplius, patiens ex sui natura, imperfectionem sonat; sed in Deum non cadit imperfectio:
2. nec ergo patiens. Porrò, vbi est verum agens, & verum patiens sit, necessarium est:
3. Deus igitur, quantùm ad intra non est propriè agens. Sanè, vbi est actio, ibi est & receptio: sed in Deo non est receptio: derogaretur enim diuinæ maiestati, quod enim aliquid recipit, non est absolutè perfectum: ergo quod prius. Deniq; actio propriè intel-
4. lecta, atq; passio, in aliquo sine mutatione esse non possunt: at, in Deum nulla cadit mutatio: ergo, nec huiusmodi actio. Quòd si dixeris, in diuinis esse generationem passiuam: ergo & passionem, atq; actionem, & receptionem. Respondeo, quòd idem sit in diuinis, filium

filium à patre eſſe recipere; ac filium originari, ſiue originem habere à patre; idcirco,
paßio impropriè accipitur, & æquiuocè, quia nimirum virtus productiua, actiua dici-
tur; ideo eius correlatiua, paßiua nuncupatur. Ex hoc etiam intelligimus cauſam, ob quã
in diuinis non ſit actio huiuſmodi, & paßio; bene tamen productio, & produci: actio Actio eſt aliquid reſpectiuum.
namque quædam impreßio eſt, quæ ſubſiſtenti repugnat, atque obſiſtit: productio autem
diuina, ſubſiſtens producit. Ex his etiam licet colligere actionem eſſe aliquid reſpecti-
uum, non autem abſolutum; abſolutum planè, per aliud quidditatiuè nequaquam diffi- 1.
niri poteſt. ſed actio diffinitur per paſſum: actio igitur, reſpectum dicit, atque enunti-
at. Omnis præterea forma abſoluta, quæ in ſubiecto ab agente naturali producitur; illa 2.
profectò, actione de genere actionis producatur, neceſſum eſt. Quare, ſi actio eſſet for-
ma abſoluta; ſic etiam eſſet producenda, atque ita, actionis eßet actio. Amplius, agens 3.
in quantum agens, eſt ad aliquid: ergo actio eſt forma reſpectiua. Tenet conſequentia:
hoc namque mutuat agens, ab ipſa actione. itaque, actio eſt reſpectus intrinſecus adueni-
ens, non autem quid abſolutum. Sed dicet aliquis, ſi actio tranſiens ſit in diuinis, au tan- Actio tranſiẽs duplex.
tùm actio immanens? Sanè, actio tranſiens ad aliquod extrinſecum determinatur, quod
profectò duplex eſt, ſubiectum ſcilicet, vel productum. vnde actio; quatenus paſſum
reſpicit, eſt actio de genere actionis, quæ reuera in Deum ad intra cadere non poteſt, Actio de genere actionis.
cùm nullum ſit ibi paſſum: nec etiam ad extra, Deo ineſt formaliter, ſed denominatio-
ne extrinſeca tantùm. at, ſi actio tranſiens, reſpectus tantummodò extrinſecos reſpi-
ciat; illorum profectò gratia, nulla erit in Deo actio formaliter ponenda, quippe, cùm
nulla in Deo ſit relatio formaliter actualis, qua ad creaturam referatur; nec etiam re-
ſpectu generationis, & ſpirationis: productio enim diuina non eſt actio tranſiens; quia
ad ſolam ſpectat actionem de genere actionis. Itaque, in Deo nullo modo eſt actio tranſi- In deo non eſt actio tranſiẽs.
ens, ſed immanens tantùm. Sunt autem multæ actionum ſpecies: nam quædam dicitur Species actionum variæ.
abijciens, vtpotè calefactio, quæ frigiditatem aquæ connaturalem abijcit, atque expellit.
alia eſt perfectio: perficit enim ſubiectum, ſicuti viſio perficit videntem. alia ad re-
lationis genus attinet, vt dicere, ſpirare, atque producere. aliæ ſunt immanentes, vt in- Actio immanens, & tranſiens quomodo differunt.
telligere, & velle. aliæ verò tranſeuntes, vt imprimere, & creare: modò nobis viden-
dum eſt quid interſit, aut diſcriminis ſit inter huiuſmodi actiones. Profectò, actio im-
manens, eſt ſubiectiuè in agente, à quo producitur: perfectio enim eſt ſubiectiuè in eo, 1.
cuius eſt perfectio. ſed actio immanens, eſt perfectio agentis, vt contemplatio contem-
plantis: igitur, eſt ſubiectiuè in agente. Amplius, per actionem immanentem ex natu- 2.
ra ſui non immutatur obiectum circa quod eſt: video enim ſiue intelligo lapidem, ſine
lapidis mutatione: per tranſeuntem verò, ſemper immutatur ſubiectum, atque aliquid de
nouo admittit, vel nanciſcitur, vtpotè qualitatem, vel quantitatem, aut locum, denique
vel formam ſubſtantialem. Adhuc, per actionem immanentem, non ſemper producitur 3.
aliquod ab operatione diſtinctum, vt videre præcisè, aut imaginari, aut velle, aut de-
ſiderare; tametſi per actum intelligendi, producatur conceptus, & per frequentatos a-
ctus ſpeculandi, habitus ſpeculatiuus, & per frequentatos actus morales, habitus mo-
ralis. at, per actionem tranſeuntem ſemper producitur aliquid diſtinctum; idque du-
pliciter: nam interdum manet, opus poſt operationem vt domus & huiuſmodi, ali-
quando verò manet operatione manente, atque perdurante, vt ſonus, vox, & hu-
iuſmodi. In Deo autem eſſe actiones immanentes, patet ſatis: Deus enim eſt intelligens, In Deo ſunt actiones immanentes.
& volens: ſed intelligere, & velle ſunt operationes immanentes: igitur in Deo ſunt hu-
iuſmodi actiones. Itaque actiones immanentes vniuerſaliter illæ ſunt, quæ ex ſeipſis ali-
quem terminum non reſpiciunt: tranſeuntes verò ad aliquem terminum contendunt,
tranſeuntque terminatiuè intelligendo.

CAP. II.

Actionem de genere actionis in Deo esse, & actiones immanentes non ita differre, argumentis probatur.

IN quocunque inuenitur principium productiuum, imprimens aliquid in
1. *aliquo; ibi, absque dubio, veram actionem inueniri, necessarium est:*
propria enim actio, est quædam impressio. sed in diuinis pater imprimit
suæ essentiæ, vel naturæ, generationem passiuam; igitur, in diuinis est actio
2. *de genere actionis. Item, quando aliquid posterius natura, ab alio, aliquid*
habet, quàm illud sit; per actionem certè de genere actionis, illud habere videtur: sed
filius est prior attributis, quippè, cùm illa sibi communicentur; posterius ergo habet at-
tributa quàm ipse sit: in Deo ergo est verè actio de genere actionis. Sanè, aliquod a-
gens, sine actione agere, est impossibile: sed Deus agit ad extra, creaturam condendo
& conseruando, & ad intra, personas producendo, & vbiq; producit agendo: igitur, ha-
bet actionem de genere actionis. Profectò, productio, & actio sunt inseparabilia: sed
productio est in Deo: ergo, & actio. si enim separari possent; Deus vtiq; illas in crea-
3. *turis separaret, quod reuera inconueniens reputatur: ergo quod prius. Amplius, vbi*
operationes sunt fines, & non aliquod extrinsecum; ibi profectò per actionem transe-
untem non producitur aliquod distinctum: sed in quibusdam artibus, authore philosop.
1. eth: cap. 1. operationes sunt fines, & non aliquod operatum, atq; vt commentator e-
xemplis ostendit, de arte saltandi, & cytharizandi, philosophi sententia intelligi potest:
malè ergo, differentia inter actionem immanentem, & transeuntem superiùs annotata
4. *est. Adhuc, inter actionem immanentem, & transeuntem, hæc à philosopho 9. eth: cō:*
16. assignatur communis differentia, quòd illa præter actionem nihil operati habeat; hæc
autem præter actionem, aliquod operatum: igitur, ab actione immanente nihil produ-
5. *citur; quod tamen superiùs approbabatur. Item, nihil discriminis inter immanentem, &*
transeuntem actionem esse videtur, aut profectò non illud, quod superiùs annotatur:
quod clarissimè patet. Sanè, si illa est actio transiens, quæ in terminum tendit: igitur
actio immanens, est actio transiens. Tenet consequentia: velle enim, bonum intuetur sci-
licet obiectum pro termino: igitur, est actio transiens: intelligere præterea, est subie-
ctum recipiens, nempè intellectum possibilem. actio insuper fundamentalis, non erit
actio transiens. denique motus ex sua ratione formali, subiectum non respicit, quippe,
qui sine subiecto intelligi potest: Ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, impressio ad recipiens, non autem ad fundamentum respicit:*
nam recipiens, & receptum semper distinguuntur realiter, non autem
fundamentum, & quod fundatur. vnde quamuis in diuinis sit productio,
non tamen ibi est impressio; quia scilicet, non est receptio: ibi namq; rece-
2. *ptio est; vbi planè non est plena, atq; absoluta perfectio. Ad 2. negatur*
maior: siquidem attributa fundantur potiùs, quàm imprimuntur essentiæ vnde quam-
uis fundamentum, natura id, quod fundatur præcedat, nequaquam illud recipere dicen-
dum est: impressio enim, & receptio à diuinis quàm longissimè absunt. Ad primam &
secundam confirmationem dico: Deum producere, non per actionem, quæ est de genere
actionis; ideo nihil concludit. productio præterea; quamuis abstrahat in diuinis, ab a-
ctione,

Attributa fundantur in essentia diuina.

ctione; non tamen in agente creato: formam enim à materia separatam producere nequit. Ad 3. philosophi sententia ita intelligenda est: operationes in quibusdam artibus sunt fines; non aliquod operatum: hoc est, quæ post actionem non remanent, vt saltatio, & cytarizatio, pro nihilo habentur, non autem intendit asserere, per huiusmodi artem, nihil produci distinctum. Ad 4. philosophus non negat operatum aliquod non produci per actionem immanentem; alioqui aduersus se pugnaret: nam tex: 14. hoc determinauit; quosdam scilicet habitus ex frequentatis actibus haberi, atq; fieri: sed hoc potius negare intendit, aliquod scilicet operatum per actionem immanentem produci: quòd tamen illius non sit perfectio, & vltimus finis; sicuti in actione transeunte videre possumus. omnis siquidem operatio transiens, aliquod habet operatum, ad quod profectò; veluti ad vltimum finem, & complementum ordinatur, quod certè ipsa actione, operationeq; præstantius est: sanitas namq;, sanatione potior est, & adificatione, domus. operatio autem immanens, aut non habet aliquod operatum; vt patet in actu sentiendi, aut non est finis, & illius complementum; sed potiùs ad consimilem, atq; perfectiorem actionem ordinatur: vt iustitia, ad actus iustitiæ, & alia quæq; ad consimiles, melioresq; actus operandi, atq; agendi. Ad 5. dico, velle non respicere bonum, vt productum, neq; vt passum: hoc enim interest actionis transeuntis; sic etiam intelligere ex sua formali ratione, subiectum nequaquam respicit. De actione autem fundamentali, id dicendum esse censeo, quòd quamuis non respiciat terminum formalem actualiter existentem; bene tamen aliquod passum intuetur, atq; obseruat: vti, illuminatiuitas, illuminabile, & similia huiusmodi multa. Cùm autem dicis: motum necessariò respicere terminum ad quem dico actionem transeuntem; ex sua ratione formali id respicere: non autem productum, ideo nihil legitimè concludere potest. Quid ergo sit actio immanens, & transiens, & quomodo ab inuicem distinguantur, quæq; actio sit in diuinis, breuiter dixi, ad alia properando, quæ sunt considerationis eiusdem.

De actione & passione.

3.

4.

Operatum est operationis perfectio.

5.

CAP. IIII.

Actio transiens est in passo subiectiuè.

Actio, interdum pro forma causata ab agente intelligitur, & à passo acquisita; quemadmodum calefactio actiuè sumpta, est ipsemet calor, realiter causatus ab agente in passo. interdum verò est respectus realis, quem habet agens ad passum. Itaq; primo modo, actio est in passo, secundo verò, in agente. Profectò, tam motus, quàm actio, vel passio in eo planè sunt, quod agitur; hoc est in mobili, & patiente: sonus enim & auditio sunt in organo auditus; quia nimirum actus actiui, & passiui fit in patiente, & non in agente, & mouente. Nam si motus, & actio essent in mouente; profectò omne mouens, necessariò moueretur. omnis siquidem motus est in mobili; sed actio transiens est quidam motus: igitur, est in patiente, & non in agente: actio namq; & passio sunt vnus motus subiecto, ratione verò distinguuntur: illa sanè est ab agente, hac verò in patiente. Amplius, illud, quod in aliquo recipitur, in eo; sine dubio, est subiectiuè, in quo recipitur. sed actio transiens recipitur in patiente: doctio namq;, licet sit actus docentis; continuè tamen tendit in discipulum: igitur, actio subiectiuè est in patiente. Adhuc, omnis actualitas, est subiectiuè in eo, cuius est actualitas: sed actio transiens est actualitas patientis, cùm sit eius perfectio: ergo quod prius. Item, illud accidens, quod est in aliquo subiectiuè; compositionem vtique cum illo facit: sed actio transiens, non componit, siue compositionem facit cum agente: nam quod attribuitur alicui, vt ab eo, in aliud procedens; reuera non facit compositionem cum eo. sed talis est actio cum agente: ergo quod prius: actio enim non est motus

Actio quomodo est in passo

1.

2.

3.

4.

5.

De actione & passione.

propriè; sed methaphoricè. proinde, de ocio exiens mutari dicitur : hoc autem fieri non
posset, si actio, aliquid esset in subiecto manens. hac etiam ratione, ad relationem non

Ad relationẽ non est mot⁹

est motus; quia scilicet sine aliqua mutatione eius, quod ad aliud refertur, ex sola alte-
rius mutatione, relatio desinere potest. Praterea, omnis perfectio est in eo, cuius est
5. perfectio formaliter : perfectio enim formam sequitur. sed actio est perfectio patientis:
6. quia est actio transiens in aliud : ergo est in patiente. Item, omne accidens est princi-
pium formale sui subiecti: est enim forma accidentalis, & non nisi sui subiecti, sed actio
non est principium formale agentis; sed potiùs agens est principium actionis effectiuè:
7. igitur, actio transiens est subiectiuè in patiente. Praterea, quod fluit ab aliquo, est
subiectiuè in eo, quod huiusmodi fluxum recipit. sed actio est fluxus agentis in patien-

Quòd actio non fit in agẽte.

tem : igitur, actio transiens non in agente est, sed in patiente potiùs. Reuera, si actio pri-
mo modo sumpta, subiectiuè esset in agente; aut hoc esset per aliquam potentiam acti-
uam, aut per aliquem actum absolutum, acquisitum in agente : non primo modo; quia
potentia actiua agentis non est actio, aliter agens, continuè ageret : præstò enim est il-
li semper potentia agendi, quod est falsum. nec etiam secundo modo : illud enim in quo
aliquid fit, in eo quod tale, rationem facti subit, non autem agentis. sed si in agente, dum
agit, actus aliquis absolutus acquiritur; tunc profectò agens, saltem subiectiuè erit actũ
quod implicat planè contradictionem : nam sicut mouens, moto; ita certè agens, in eo
quod agens, opponitur acto. Praterea, in quocunq; est mutatio, est mutatio, vel mo-
tus; quatenus est huiusmodi : mutari enim necesse est, atq; moueri. si aliquis ergo actus
absolutus acquiratur in agente de nouo, dum agit; erit planè in agente aliqua mutatio,
vel motus : igitur, agens, quatenus est agens, mutabitur, quod est impoßibile : actio er-
go transiens est in patiente. vnde philosophus 3. phys: comm: 20. Neque, inquit, actum
alterius in altero esse, inconueniens est: est enim doctio actus docentis: in quodam enim
&c. Quam ob causam dicit Commentator, non esse inopinabile, actionem agentis, esse
in alio : per se enim manifestum est, doctrinam esse actionem agentis, & in alio esse. vn-
de, si aliquod agens sit, actione non trãseunte in aliud; sed in seipsum, actio quidem est

Quomodo actio sit in agẽte.

subiectiuè in agente, non in eo, quod agens; sed potiùs in eo quod patiens. Quare, actio
transiens non est subiectiuè in agente, veluti in quo; sed à quo potiùs; idque causatiuè.
At, si actio transiens, respectum ad paßum dicat agentis; proculdubio, est subiectiuè
tantùm in agente : in quocunq; enim est fundamentum respectus; in eodem subiectiuè v-
tiq; erit respectus. relatio siquidem, & fundamentum, aut sunt propemodum idem, aut
vnum, alteri nititur; atq; ex consequenti: vbi est vnum subiectiuè; erit etiam, & alte-
rum. sed respectus agentis ad paßum fundamentum, est potẽtia actiua agentis, quæ sub-

Soluuntur primæ rationes.

iectiuè est in agente : ergo, & actio hoc modo sumpta in agente dicitur esse. Caterùm,
quibus primæ rationes non placent; ita respondere consueuerunt, & ad primam quidem
1. sic: Actio, inquiunt, ibi intelligitur consecutiuè, pro actione vtiq; producta, siue produ-
cenda, non autem pro actione essentiali : sonatio enim, tantùmmodò, secundùm speciem
soni in organo receptam, non autem secundùm esse reale est subiectiuè in aure audientis:

Actio in agente essentialiter consecutiuè in patiente.

actio ergo eßentialiter est in agente, consecutiuè verò in patiente, hoc est : illud, quod
consecutiuè causatur ab agente, per mediam actionẽ, est in patiente. quando ergo infer-
tur, si actio est in agente; ergo motus est in mouente : dico, actionẽ naturalem, quæ est cũ
transmutatione, non sine motu esse; ipsam tamen essentialiter non eße ipsummet motum:
actio enim intellecta pro eo, quod per actionem producitur, recipiturq; in paßo, est cum
motu alterationis, atq; subiectiuè in patiente; iccirco nõ licet inferre, õne agens, necessariò
2. moueri. Ad 2. eadẽ facilitate ratio secunda soluitur: consecutiuè namq;, non autem eßen-
tialiter actio est in patiente: non ergo illa actio in patiente, sicuti in subiecto recipitur; sed
3. potiùs, sicut causa in suo quidem effectu. Ad 3. hac certè ratione, actio transiens, a-
ctualitas nominatur patientis; quia nimirum id, quod per talem producitur actionem,

subiecti-

De actione & passione.

*subiectiuè est forma recepta in patiente: ex hoc autem non licet asserere actionem es-
sentialiter esse in patiente. Ad 4. actio dupliciter considerari potest: aut certè secun-
dùm modum significandi; atq; ita non est in agente, sed sicut ab agente. Aut secundū* 4.
rem significatam; & sic subiectiuè est in agente. Ad 5. hac de causa patientis perfectio 5.
*actio dicitur; quia id, quod per actionem causatur, veluti forma, in patiente recipitur,
non quia actio essentialiter sit in patiente. Ad 6. quamuis actio secundùm rem signifi-* 6.
*catam sit principium informandi, quo agens formaliter agere dicitur; secundùm autem
modū significandi, nō est actionis principiū. Ad 7. sicut actio pro forma, quæ per acti-* 7.
*onē ab agente producitur in passo, intellecta est, instar effectus à causa procedentis; sic
ab agēte influit in passum; non sic autē se habet actio essentialiter considerata: sic enim
non suscipitur in passo, vt accidens in subiecto; sed potius vt causa in suo effectu. Ex his
ergo bene intellectis, soluūtur cætera argumenta, hac distinctione obseruata, atque re-
ctè intellecta. Reuera actio immanens à transeunte, id certè discrimmis habere videtur,* Actionis immanentis, & transeuntis discrimen.
*quòd scilicet id, quod ab huiusmodi actione causatur, communiter in subiecto maneat:
quod verò à transeunte producitur, in aliud transeat, atque migret, vt calor ab igne, si-
ue à calefactione; vtraq; tamen actio essentialiter est in agente: transiens uerò, conse-
cutiuè est in patiente; hoc est, forma producta per actionem, in passo recipitur. Hanc
sanè sententiam, & philosophi doctrinæ, & rectæ rationi conformem, atque vicinam es-
se affirmo: pro cuius veritate statuenda, corroborandaq;, nonnulla argumenta addu-
cere curaui, vt vnusquisq; pro suo libitu, atque voluntate, accipere possit.*

CAP. V.

Actionem transeuntem essentialiter esse in agente; consecutiuè verò in patiente.

Valibet perfectio in eo, cuius est profectò, inueniatur, necesse est: sed a- 1.
*ctio essentialiter intellecta, est perfectio agentis, vt intellectio intelligentis,
& volitio volentis; calefactio quoque, & doctio, & quæ sunt his similia, non
autem ipsa producta, quæ recipitur in passo: igitur actio transiens, essen-
tialiter accepta, est in agente. Amplius, relatio est in eodem subiectiuè cum suo pro-* 2.
*ximo fundamento, vt dixi: sed relatio, cuius fundamentum est actio transiens, est sub-
iectiuè in agente; velut paternitas in patre generante, & relatio calefacientis, in cale-
faciente: actio ergo transiens, subiectiuè est in agente. Adhuc, omnis forma existens* 3.
*in aliquo subiectiuè, ipsum denominat: sed actio non denominat patiens; non ergo sub-
iectiuè est in patiente. Profectò, si actio subiectiuè esset in patiente; ab illa vtique no-
men acciperet; idq; denominatione intrinseca: denominatio enim intrinseca, à forma
inhærente proficiscitur: sed hoc nequaquam patiens ab actione sortitur. actio ergo est
subiectiuè in agente. Item, cuius est potentia; eiusdem etiam est operatio: ipsa enim à* 4.
*potentia proficiscitur, atq; emanat. si ergo operatio transiens, subiectiuè est in passo,
in ipso quoq; erit actiua potentia, quod est absurdum. Sed dicet aliquis, actio, & ter-* Obiectiones.
minus actionis, sunt idem realiter: sed terminus actionis, est realiter in patiente; ergo 1.
*& actio. Maioris autem veritas sic probari potest: nam si actio, atque illius terminus,
non essent idem realiter; in actionibus plane, processus fieret in infinitū: actio enim quæ
differret à termino, aut esset principium actiuum, aut principij effectus actiui; non
primum quidem, alioqui actiuo principio posito, semper poneretur actio, quod est fal-
sum: est ergo actio, actiui principij effectus: sed quomodo est principij actiui effectus,
sine actione? atque ita in eandem incideremus absurditatem, vt scilicet in principio di-*

 ximus,

De actione & paſſione.

ximus, nempè in infinitum procedere. Amplius, actio eſt cum motu, ſiue in motu, vt
dicit author ſex principiorum : Omnis, inquit, motus in actione firmabitur; ſed motus
2. eſt in mobili. 3. phyſ. ergo actio eſt in patiente. Reſpondeo, quòd agens ſuā actionem
Solutiones. producat, non certè per aliquam mediam actionem, quippe, cùm non eo modo produ-
1. catur, ſicuti id, quod producitur; ſed ſicut id, quod producitur potiùs ex parte produ-
centis : actio enim non eſt id, quod producitur; ſed effectus principij actiui, id eſt, po-
tentiæ actiuæ, non quidem per aliam naturalem actionem productus; ſed magis effe-
2. ctus quo. Ad 2. ad authoritatem illam dico : loqui quidem de actione, quæ eſt forma
3. ab agente producta, atq; in paſſo recepta, ſicut paulò ante annotauimus. Amplius, re-
ſpectus oppoſiti non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto : ſed actio, & paſſio ſunt reſpectus
oppoſiti; vt generatio actiua, & generatio paſſiua : non poſſunt ergo eſſe in eodem ſub-
iecto; ſed actio erit in agente, paſſio autem in patiente. hoc autem intelligendum eſt ſe-
cundùm formam productam, conſecutiuè ſcilicet; quia nimirum à quo generatur, &
qui generatur, non poteſt eſſe idem : nam actus generandi actiuæ, & paſſiuæ potentiæ,
Auerroes. pro forma acceptus, in genito recipitur. Auerrois ſententia fuit, actionem paſſionemq;
Contradictiones. motum eſſe, 9. met. com. 9. 18. 20. 21 : motus enim dicitur ob ordinem, quem habet ad
terminum ad quem. quare, vt ab agente illatus, actio : vt verò in paſſo receptus, paſſio
1. nominatur. Verùm huic obuiat ſententiæ ſolis lumen, quo aër ſine motu illuminatur. De-
2. us præterea in animam agit, ſine motu ſuam illi gratiam infundendo. Voluntas inſuper,
3. 4. ſubitò in ſe agit ſine motu; ſimiliter & intellectus agens. Denique, actio, & paſſio, mo-
tu, in quo fundantur, poſteriores eſſent; atq; ita mouens non diceretur agens, nec moue-
ri, agere. nec moueri ſimiliter pati : actio igitur non eſt in motu, ſed in agente eſſenti-
aliter; conſecutiuè verò in paſſo, ſiue patiente. agens ſiquidem ad paſſum refertur, re-
latione ſibi formaliter inhærente : nam relatio, ſuo tantùmmodo fundamento eſſe lar-
gitur formale; talis autem reſpectus ad genus actionis pertinet. In eo præterea eſt for-
maliter actus, vt dixi, in quo eſt potentia ad huiuſmodi actum; ſed in agente eſt poten-
tia ad agendum, hoc eſt, ipſa actiuitas. ergo & ipſum agere. Ex his ergo atq; ſimilibus,
quid ad hanc quæſtionem dicendum ſit, manifeſtum eſſe puto; quamuis nonnulla videà-
tur in huiuſmodi opinionibus eſſe cōtrouerſia. proinde, vnuſquiſq; abundet in ſenſu ſuo,
Argumenta contraria. quemadmodum, & aliqui ſic abundare conſueuerunt, vt hæc obijcerent argumenta. Si
1. actio eſt formaliter in agente, inquiunt: igitur nullum agens, ſine ſui mutatione, de nò-
uo aliquid agere poterit; atq; ita Deus in mundi creatione, aliquid noui paſſus eſt: quod
2. eſt falſum. Præterea, omne agens, etiamſi phyſicum nequaquam extiterit, agendo pa-
3. teretur, dum nouam, ſcilicet actionem reciperet. Deniq;, huiuſmodi actio eſſet imma-
Solutio. nens, non autem tranſiens. Reſpondeo, & ad primum quidem, verùm planè eſt, nullū
1. agens, ſine ſui mutatione agere poſſe, actione noua ſibi formaliter inhærente. at deus
noua non agit actione formali, ſed fundamentali tantùm, quæ eſt æterna. Et ſi dicas, nūc
autem agit, non autem priùs; hoc certè denominatione extrinſeca intelligendum eſt, ob
2. relationem in creatura exiſtentem. Ad 2. ſemper agens creatum patitur; non tamen
phyſica paſſione. Ad 3. patet ſolutio ex dictis, quare dicatur actio tranſiens. Quomo-
do ergo actio tranſiens ſit in agente, vel patiente, dixiſſe me puto.

Qvaestionis sextae cap. I.

Relationes eſſe in diuinis.

Expeditis

De relationibus diuinis.

EXpeditis, absolutisq; relationibus, quæ inter Deum, & creaturam esse dicuntur, additis præterea nonullis, quæ ad huius rei materiam spectare visa sunt; adest tandem tempus, ad diuinas profectò relationes accedendi, de quibus sane pro tantæ rei maiestate, magna cum animi modestia nobis loquendum est. Porrò in diuinis, identitatem, distinctionem, æqualitatem, similitudinemq́; inueniri, liquet satis: tùm ex his, quæ in hoc secundo; tum etiam ex his, quæ in primo libro dicta sunt, Sanè, in diuinis sunt principia distinctiua, vtpotè relationes originis; quia verò vnum in substantia, facit idem in quantitate, æquale, in qualitate autem simile, authore philosopho 5. met. In diuinis autem, cùm eadem sit substantia: erit igitur eadem omnino quantitas virtutis, nempe eadem infinitas, atq; attributa. Ceterum, diuinarum relationum proximum fundamentum, est vnitas diuina; remotum verò, substantia, quantitas, qualitas, secut in deo intelligi debent; quæ reuera non prædicamentaliter sed transcendenter sumenda sunt. Sunt autem in diuinis relationes reales, quippe, quæ habeant fundamentum reale, terminum quoq; realem. denique extrema quoq; realiter distincta, quæ ex natura extremorum, termini scilicet & fundamenti innascuntur, idq́; sine opere intellectus, vnum alteri comparantis; distinctio autem in illis priorem locum obtinet: omnis enim alia relatio à distinctione exordium habet, eiusdem namq; ad seipsum, non est relatio realis. deinde est identitas, quia scilicet substantia præcedit quantitatem, qui est in diuinis modus essendi, id est ipsa infinitas; & hæc quidem perfectiones attributales præcedit. In diuinis verò tot sunt æqualitates, atq; similitudines; quot sunt attributa: nam quodlibet attributum suam habet magnitudinem, in qua fundatur æqualitas, atq; in quolibet etiam ipsorum, propria similitudo fundatur: non est autem eadem æqualitas numero in diuinis. siquidem quæ sunt eadem numero, essentialia sunt, atq; priora notionalibus; relationes autem communes, notionalibus posteriores habentur. Itaq; in diuinis relationes esse, omnino necessarium, easdemq́; reales: cùm enim aliquid procedit à principio eiusdem naturæ, tùm procedens, tùm id, à quo procedit, in eodem ordine conueniant, necesse est, habeantq́; ad inuicem respectus reales: sed in diuinis sunt processiones in identitate naturæ. igitur sunt processiones reales, realiter etiam ab inuicem distinctæ: in diuinis namq; substantia continet vnitatem; relatio verò multiplicat trinitatem: si ergo relationes diuinæ non distinguerentur ab inuicem realiter; nec etiam personarum diuinarum trinitas esset realis, sed rationis tantùm; quod est impossibile. Profectò, quando aliquid attribuendum est alicui; omnia etiam, quæ ad illius rationem spectant, sunt quoque illi attribuenda: sed ad relationis rationem attinet, esse respectum vnius ad alterum, secundùm quem certè, vnum alteri relatiuè opponitur; sed in deo est realis relatio: igitur relatiua oppositio, quæ planè in sui relatione, distinctionem includit. In deo ergo est realis distinctio, secundùm quidem rem relatiuam; non autem essentiam, in qua est summa vnitas. hæ autem relationes quatuor numerantur. siquidem relatio authore philosopho 5. met. vel supra quantitatatem fundatur; vt duplum, & dimidium, aut supra actionem, & passionem; vt pater & filius, dominus & seruus. Cùm autem in deo non sit quantitas: relationes ergo diuinæ super actionem fundantur, secundùm quam est processio in deo intrinseca: duæ autem accipiuntur, secundùm processionem verbi vna; altera verò secundùm processionem voluntatis: secundùm quamlibet autem, duæ sunt oppositæ relationes accipiendæ, quarum vna est procedentis à principio; altera verò ipsius principij; paternitas, filiatio, spiratio, processio. In viuentibus sanè perfectis, relatio principij generationis, paternitas appellatur; procedentis verò filiatio: processio autem amoris, quemadmodum proprium nomen non habet, sic etiam relationes, quæ secundùm ipsam accipiuntur. Proinde principij huius processionis relatio, spiratio, procedentis verò relatio, dicitur processio; tametsi non ad relationes, sed ad ipsas processiones, vel origines hæc duo nomina spectent. Itaq;, relationes

Distinctio, identitas, realitas, similitudo

Fundamentũ remotum & propinquum relationum.

Reales rationes in diuinis.

Relationes realiter distinguuntur ab inuicem.

Quatuor relationes in diuinis.

Relationes diuinæ super actionem fundantur.

diuinas huiusmodi esse, & numero, & proprietate, ex supra positis manifestum esse puto. Sed contra prædicta non desunt argumenta.

CAP. II.

In diuinis relationes non esse, neque tot numero, & proprietate.

1. *Vidquid est in deo, de ipso realiter prædicatur, authore Boetio de Trinit:
Cùm quis, inquit, prædicamenta in diuinam vertit prædicationem, cuncta
mutantur in substantiam, quæ prædicari possunt; ad aliquid verò omnino
prædicari non potest: sed relatio non dicit substantiam, vtpotè, quæ in di-
uinis sit secundùm rē respectiuam, non autem absolutam: igitur relatio nō
est realiter in deo. Sanè, eius, quod est idem, ad id, quod est idem, est relatio rationis,
& non realis; exigit enim extrema realia: sed eodem authore, in eodem de Trinitate li-
bro, similis est relatio in trinitate patris ad filium, & vtriusque ad spiritum sanctum:*
2 *in diuinis ergo relationes rationis, non autem reales habentur, siue esse possunt. Am-
plius; Relatio, quæ deo attribuitur, quatenus est creaturarum principium; non realis,
sed rationis est tantùm, vt paulò ante dixi: igitur relationes diuinæ, sunt relationes ra-
tionis. Tenet consequentia: relatio enim paternitas, est relatio principium: ergo est re-
latio rationis. Profectò relationes, quæ intellectus operationem consequuntur, rationis
relationes dicendæ sunt; sed generatio in diuinis, secundùm verbi processionem, intelli-
gibilis est; igitur paternitas, & filiatio in diuinis, ad relationes rationis pertinent. Præ-*
3 *terea, quæcunque vni, & eidem sunt eadem, sibimet sunt eadem: sed omnis relatio in
deo, est prorsus idem cum diuina essentia; relationes ergo ab inuicem realiter non di-
stinguuntur: nam quemadmodum paternitas, & filiatio, a diuina essentia tantùmodò se-
cundùm nominis rationem distinguūtur; ita planè bonitas, & potentia: sed bonitatis, &
potentiæ diuinæ, ob huius nominis distinctionem, non est necessaria aliqua distinctio re-
alis: igitur paternitas à filiatione, realiter non distinguitur. Reuera, si in diuinis relatio
realis, secundùm originem est intelligenda, vbi profectò vna relatio, ab alia, originem
siue ortum non habet; ibi absque dubio relationes ab inuicem realiter non distinguntur:*
4. *quod in diuinis esse, clarissimè intelligimus. ergo quod priùs. Adhuc, in diuinis sunt
plures relationes, quàm quatuor: perperam ergo, quatuor tantùmmodò numerantur:
nam relationes intelligentis ad intellectum, & volentis ad volitum, sunt relationes rea-
les in diuinis, neque sub his continentur: non sunt ergo tantùm quatuor relationes reales
in deo. Reuera, relationes intelligibiles, authore Auicenna, multiplicantur in infinitū;
sed relationes reales in deo, secundùm processionem verbi intelligibilem, accipiendæ*
5. *sunt: sunt ergo in deo infinitæ relationes reales. Item, sicut in primo libro diffusè copi-
oséque disputando ostendi, ideæ sunt æternæ in mente diuina; igitur sunt plures quā qua-
tuor relationes in diuinis. Tenet consequentia: illæ enim cùm sint æternæ in mente, & re-
spectum habeant ad creaturam; sunt vtique relationes. ergo &c.*

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. Relationes quomodo sint in Deo.

D primum, Boetius à diuinis relationem nequaquam remouere voluit; sed modum potiùs relationis. Verum quidem est relationem in deo non esse per modum inhærentis, secundùm propriam relationis rationem; est nihilominùs per modum ad aliud se habentis. Ad confirmationem dico, Boetium

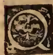
relationes

 De relationibus diuinis.

relationes diuinas aßimilare identitatis relationi, non quidem, quòad numerum; sed
quòad substantiæ vnitatem potiùs: relationes enim non sunt idem numero, sed essentia,
siue substantia. Ad 2. negatur similitudo: processiones enim diuinæ in eadem natura 2.
sunt, creaturarum verò in diuersa; ideo non est simile. Ad confirmationem, similitu-
dinem veram eße dicimus in rebus, quæ solam intellectus operationem consequuntur,
non autem in rebus, quæ realiter distinguuntur. persona siquidem procedens in diuinis,
realiter distinguitur à persona procedente: ideo non est simile. Ad 3. argumentum 3.
huiusmodi valet, authore philosopho 3. phys. in his certè, quæ tum re, tum etiam ratio-
ne, eadem sunt; non autem in his, quæ sola ratione differunt: nam vt ipsemet testatur,
actio, & paßio non sunt omnino idem, quamuis sit idẽ motus: in actione namq; est mo-
tus, tanquam à quo motus in mobile proficiscitur, in passione verò, velut in quo: vtpote
quæ ab alio accipit motum. Quamobrem, & si paternitas, & filiatio, secundum rem cum
diuina essentia sint idem omnino; proprijs tamẽ rationibus, oppositos respectus præsefe-
rentibus, distinguũtur. Ergo, &c. Ad confirmationẽ dico, verũ esse propriè loquendo, re-
lationes ab inuicẽ non oriri, atq; proficisci; secundum tamen processionẽ alicuius ab alio,
accipiuntur. Ad 4. Negatur antecedens, & ad probationem dico, id veritatem habere, 4.
vbi intellectus & res intellecta distinguuntur, veluti scientiæ ad rem scitam, & volen-
tis ad rem volitam: sed quia in Deo intellectus, & res intellecta sunt idem omnino, quip-
pe, qui seipsum intelligendo, intelligit omnia; & eadem ratione, voluntas & volitum:
idcirco huiusmodi relationes in deo, reales nequaquam dicendæ sunt: quemadmodum,
nec relatio eiusdem ad seipsum. Quæ autem ad verbum est relatio, realis est: intelligi-
tur enim, vt procedens per actionem intelligibilem, non autem, vt res intellecta. Quan-
do certè leonem intelligimus, id planè, quod ex re intellecta intellectus conspicit, ver-
bum vocatur. Ad confirmationem, negatur similitudo: Deus siquidem vno actu intel-
ligit omnia; ideo in infinitum illius relationes augeri non possunt: secus autem est de a-
ctibus nostris, quos profectò plures esse, necesse est, ob plura obiecta, quæ intelligimus.
Ad 5. Verum quidem est ideales respectus à deo cognitos esse; ob id tamen non sunt in 5.
deo plures relationes constituendæ; sed asserendum est potiùs, deum plures relationes
cognoscere. Ad confirmationem dico, æqualitatem, similitudinem, in deo esse relatio-
nes rationis. Quomodo ergo sint quatuor relationes reales in diuinis, & quo etiam modo,
nempe realiter ab inuicem distinguantur, iam dixi.

CAP. IIII.

Notiones diuinæ sunt quinque: innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, processio.

Voniam quidem de relationibus diuinis nonnulla dicta sunt; deinde de notionibus diuinis aliqua dicentur. Notio est propria ratio personæ diuinæ cognoscendæ, diuinæ autem personæ secundùm originem multiplicantur, originis verò modi, duo profectò numerantur: alter scilicet, à quo alius, alter verò, qui ab alio: secundùm igitur hos duos modos, persona innotescere potest: nihil ergo in diuinis notio eße potest, quod ad originem non pertineat, aut ratio non sit personæ innotescendæ, si sit tribus commune. Itaq; notio est ratio realis, qua diuina persona innotescit: nulla præterea negatio extra genus dicta, de aliquo diuino supposito, non pertinens ad originem, notio dici potest. notio siquidem, aut aliquid ad originem pertinens dicit, aut ex suo formali significato originem ponit, aut saltem connotat, quamuis aliquam neget originem, vt de ingenito patet. Itaq; notio cùm sit ratio innotescendi personam; id certè tum priuatiuè, vel negatiuè, tũ etiam positiuè fieri potest:

Quid sit notio.

Originis modi duo.

Notio pertinet ad originem.

priuatiuè,

priuatinè, inquam, vt ingenitum, quæ est notio primæ personæ, negatq; ab ipsa scilicet
notione, quamlibet productionem passiuam: positiuè verò persona innotescit, quæ est ab
Quinque notiones. alia, vel à qua est alia. & is quidem secundus modus duplex; alter sanè secundùm na-
Ingenitus turam, ex quo consurgit notio, quæ paternitas appellatur: alter verò secundùm volũ-
Notio priuata tatem, ex quo fluat notio, quæ dicitur communis & actiua spiratio; primus quoq; mo-
dus similiter se habet, quippe, qui duas notiones contineat, nempe filiationem, atq; pas-
siuam spirationem: si enim processio fit secundùm naturam, siue intellectum; filiatio: si
verò secundùm voluntatem, spiratio passiua nominatur. Adde, ingenitum, quod ad pa
tris personam propriè pertinet, & quinque notiones numerabis: sunt igitur quinque no-
Proprietates. tiones in diuinis, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, & proces-
sio, ex quibus tantùm quatuor relationes appellantur; siquidem innascibilitas per redu
ctionem relatio nominatur. quatuor autem tantùmmodò proprietates sunt: communis e-
Personales notiones tres. nim spiratio, quia duabus personis conuenit, proprietas dicenda non est. notiones autem
personales, id est, personas constituentes, tres quidem numerantur, nempè paternitas,
filiatio, processio: innascibilitas namq; atq; communis spiratio; licet personarum notio-
Obiectiones. nes sint; personales tamen dici non possunt. Sed dubitabit aliquis, si innascibilitas, est
1. notio primæ personæ in diuinis: igitur negatio producendi actiuè, secundùm reuera om-
2. nem producendi modum intrinsecum, est notio Spiritus sancti. Amplius, quemadmo-
Inspirabilitas dum innascibilitas patris notio dicitur; ita planè patris, ac filii notio, inspirabilitas di
cenda esset: vterq; enim ab aliquo non spiratur, sicut pater à nullo gignitur, siue nasci-
tur. Quòd si dixeris, inspirabilitatem sub innascibilitate intelligi; id profectò in filij per-
sona veritatem non habet, in quo innascibilitatem non esse, clarissimè constat: inspirabi-
Ingenerabilitas. litas ergo, filij saltem notio, dici posset. Adhuc, si spiritus sanctus non gignitur, sed
3. producitur; igitur ingenerabilitas est notio Spiritus sancti. Respondeo, ad primum:
Solutiones. quoniam omnis productionis actiuæ negatio, est extra genus, nullumq; sibi determinat
1. ens, sed æquè conuenit essentiæ, ac chymeræ, & spiritui sancto; ideo spiritus sancti no-
tio esse non potest: ingenitum autem, quoniam omnem prorsus negat productionem pas-
2. siuam, contrario modo se habet. Ad 2. quòad patris pertinet personam inspirabilitas;
sub innascibilitate comprehenditur; ideo notionum numerum augere non valet: quòad
verò ad filium spectat, quia vnum tantùmmodò productionis modum negat; iccirco nul-
lius personæ notio appellatur: etenim productionem passiuam nequaquam negat: perso-
na autem, cuius notio est aliqua productionis negatio, est simpliciter absoluta, & im-
producta; quod reuera per inseparabilitatem fieri non potest. quare, filius licet impro-
3. ductus dici non possit; bene tamen atq; verè dicitur inspiratus. Ad 3. eadem facilitate
soluitur obiectio, quæ de ingenerabilitate, atq; similitudine proposita est: quinque er
Aliæ obiectiones. go esse diuinas notiones dixi. Sed iterum dubitabit aliquis: tot esse debent notiones; quot
reuera sunt relationes. siquidem notiones, relationes personarum sunt, quibus distin-
1. guuntur: sed diuinæ relationes tantùmmodò quatuor describuntur; totidem ergo erunt
notiones. Sanè, si in diuinis essent quinque notiones; profectò deus diceretur quinus, si-
cuti vnus, ex essentiæ vnitate, & trinus, ex personarum trinitate appellatur: quod est
2. omnino falsum. Amplius, in persona patris sunt tres notiones, scilicet, innascibilitas, pa-
ternitas, communis spiratio: aut certè huiusmodi inter se re differunt, aut non; sed ra-
tione tantùm: non primum, alioqui patris persona, ex pluribus rebus esset composita,
quod planè absurdissimum est. neq; secundum: nam si ratione tantùm differunt, vna
de altera prædicabitur; atque ita communis spiratio erit paternitas: quod omnibus mo-
3. dis est impossibile. Adhuc, sicut patri, filioq; commune est, quòd ab eis spiritus san-
ctus procedat; ita profectò filio, ac spiritui sancto, vt à patre procedant: sed primum
est notio patris, & filij, scilicet communis spiratio; secundum ergo, notio erit filij, &
spiritus sancti, nempe communis processio: sunt ergo sex, & non quinque tantùm diui-
næ notiones.

ne notiones. Respondeo, ad primum iam diximus, præter quatuor relationes, aliam notionem, nempè innascibilitatem, necessariam esse. Ad confirmationem dico, notiones diuinas significari, vt rationes, quæ personas notificant; essentiam verò, & personas, vt res potiùs. hac de causa deus dicitur vnus, ob essentiæ vnitatem, & trinus, ob personarum trinitatem; non autem quinus, ob quinarium relationum numerum. Ad 2. Quoniam in diuinis sola relatiua oppositio, realem conficit pluralitatem, vnius verò personæ proprietates ad inuicem relatiuè non opponuntur; nec ergo ex consequenti realiter differunt, nec etiam vna de altera prædicatur. Ad 3. negatur similitudo: filius enim, & spiritus sanctus, non vno eodemq; modo à patre procedunt; sicut pater & filius, secundùm eundem omnino modum spirandi, spirant spiritum sanctum: non ergo est simile. Quot ergo sint notiones diuinæ, & quomodo distent, hæc pauca dixi. Solutiones. 1. 2. 3.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

Essentiam diuinam, & relationem, idem realiter esse, distingui verò formaliter ex natura rei.

IN primo Pymandri, quid discriminis sit inter relationem & personam, & quomodo personæ per proprietates relatiuas distinguantur, ac nonnulla, quæ huic negotio deseruire videbantur, disputando descripsi: nunc certè opportunum, imò necessarium esse iudicaui; quò relationum diuinarũ inquisitio absolutior, atque perfectior esse possit, quæ reliqua erant, addere, atque huic nostro proposito certamini connectere. adduximus autem hanc famosam, & nequaquam vulgarem quæstionem, quæ de essentiæ ac relationis vnitate, distinctioneq; subtiliter loquitur: atq; in ipso quasi limine, quæstionis veritatem proponendo, inserui, nempè essentiam diuinam, & relationem, vtpotè paternitatem, idem prorsus esse realiter; differre verò formaliter, ex natura rei. Sanè illud, quod constituit per se vnum suppositum simplex cum alio, non distinguitur realiter ab ipso: ex quibuscunq; enim realiter distinctis, non fit per se vnum, nisi certè per compositionem. sed essentia, & relatio, ita se habent ad inuicem, ex quibus constat diuina persona, non quidem compositione, quæ ex partibus resultet; sed potiùs ex essentia, & proprietate relatiua: igitur essentia & proprietas relatiua, non distinguuntur realiter. Amplius, illa, quorum vnũ, secundùm vltimam abstractionem acceptum, de alio similiter se habenti prædicatur, sunt omnino realiter idem; sed essentia & paternitas, sunt huiusmodi: verum enim est dicere, essentia est paternitas. ergo quod prius. Iterum, omne distinctum realiter ab essentia diuina, vel à deo; absq; dubio in creaturarum numero est computandum: sed proprietates diuinæ relatiuæ, in creatararum numero habendæ non sunt; igitur à diuina essentia realiter non distinguuntur. Præterea, illud, quo nihil maius cogitari potest, est omnino idem realiter cuilibet sibi formaliter compossibili, alioqui haberet rationem partis, & imperfecti; & sic ab aliquo perfectibili: sed diuina essentia est id, quo aliquid maius excogitari non potest; idem ergo est realiter relationi sibi compossibili: etenim, si realiter ab ipsa essentia relatio distingueretur, vtique ipsam perficeret aliquo modo. cùm siquidem actuaret, siue in actum reduceret. Cùm autē hæc sint prorsus impossibilia, manifestum est, relationes diuinas à diuina essentia realiter nō distingui: profectò diuina essentia, ob suam quidem infinitatem, eadem realiter est cum re sibi compossibili, siue, vt ita dicam, componibili, cuiuscunq; conditionis existenti; illi tamē formaliter eãdem esse, est planè impossibile. Sanè, quod ex se perfectionem formaliter Ratio prima. 2. 3. 4.

 indicat,

De essentia & relatione.

indicat, cum eo, quod ex seipso non est formaliter perfectum, siue perfectionem dicit, idem formaliter fieri non potest. Itaq; essentia & relatio, formaliter distinguantur ex natura rei: vtramq; enim, nempè essentiam & relationem in diuinis, ex natura rei, nō autem ex opere intellectus, aut vnam ex opere intellectus, alteram verò ex natura rei existere, clarissimum est; vtramq; certè ex opere intellectus tantùm existere, est omnino impossibile; alioqui, persona ex ipsis constituta, esset profectò purum ens rationis: sed primum ens simpliciter, non potest esse ens rationis: ens namq; rationis aliquo reuera intellectu posterius est, quod diuinæ essentiæ congruere potest: igitur essentia & relatio, non ex opere intellectus, sed ex natura rei in diuinis consistunt.

Essentia & relatio in diuinis, ex natura rei, formaliter distinguũtur.

Prima ratio.

2\. neq; essentia erit ens rationis, relatio verò ex natura rei: relatio siquidem sine fundamento reali, vtique realis dicenda non est. quare, si diuina essentia fuerit ens rationis; & relatio similiter.

3\. Denique relatio, essentiam necessariò præsupponit: ens autem ex natura rei, præsupponere ens rationis, non est necesse; neque relatio in diuinis ex opere tantùmmodò intellectus pendere, dicenda est; alioqui vnum suppositum diuinum, ab altero non realiter, sed ratione tantùm distingueretur. Personæ insuper productæ, vnico producendi modo, nempè modo intellectus, non autem voluntatis producerentur. Sanè, si relatio & essentia diuinas constituunt personas; altera verò illarum est ens rationis; altera autē ens ex natura rei: igitur personæ productæ partim entia rationis, partim entia ex natura rei dicerentur: ex vtrisq; enim constarent, sed hoc est absurdissimum: igitur essētia & relatio ex natura rei, non autem ex opere intellectus, in diuinis consistunt. Cùm autem essentia & relatio in diuinis ita se habeant, ab inuicem formaliter distingui, ex natura rei, patet satis.

Essentia & relatio formaliter ex natura rei differunt.

1\. Sanè, contradictoria, de eodem penitus indistincto, ex natura rei, vera esse non possunt: sed distinguere personam vnam ab altera, & non distinguere; idq; ex natura rei, contradictoria vtique sunt, quæ ergo sic habent, distinguuntur ex natura rei; sed relatione, non autem essentia personæ diuinæ distinguuntur: igitur, essentia & relatio, ab inuicem formaliter ex natura rei dissentiunt.

2\. Amplius, quæ ex natura rei formaliter dicunt aliquod positiuum: sed alterum ipsorum est simpliciter infinitum, dicitq; perfectionem simpliciter; alterum verò minimè; absq; dubio distinguũtur formaliter ex natura rei: sed essentia diuina, & paternitas, sunt huiusmodi, vt in primo Pymandri dixi; igitur distinguuntur formaliter ex natura rei.

3\. Amplius, quod ex natura rei, atque ratione formali, est obiectum beatificum, ab eo, quod non est tale, ex natura rei distinguitur: sed essentia diuina, est primum obiectum beatificum, nō autem relatio, alioqui in quatuor obiectis realiter distinctis, hoc est, in quatuor relationibus, primò intellectus beatificaretur, quod est falsum: primarium enim beatitudinis obiectum, est diuina essentia: igitur relatio & essentia formaliter distinguuntur ex natura rei.

4\. Adhuc, quæcunq; vni, & eidem simpliciter simplici extra intellectum, sunt penitus eadem; proculdubio inter se similiter se habent; alioqui cum tertio non essent idem omnino. si ergo paternitas, & diuina essentia, & filiatio, sint prorsus idem; igitur paternitas à filiatione nequaquam distingueretur, quod est absurdum & impossibile: nam pater esset filius, & filius pater; & ex consequenti, paternitas esset filiatio.

5\. Adde, quòd si paternitas sit omnibus modis idem cū diuina essentia, quemadmodū diuina essentia non prædicatur de filiatione, nec etiā paternitas: quod certè, quàm sit absurdissimū, neminē latet. Suffragatur huic sententiæ diuus Augusti. 7. de Trin. cap: 11. Si essentia, inquit, ad aliud diceretur; essentia vtique non esset essentia. at si paternitatis, & essentiæ, sit eadē omnino formalitas, sicut paternitas; sic etiam essentia diceretur ad aliquid; atq; ita essentia non esset essentia, quod est impossibile: quia nimirū negatur idē de seipso. Quòd si quispiam dixerit, pro Augustini sententia conseruanda, rationis distinctionem sufficere; nec opus esse distinctionem formalem ex natura rei adducere, dico: si Augustini sententia, ex sola rationis distinctione saluari potest; tunc remoto rationis opere,

Essentia non dicitur ad aliquid.

hæc esset

hæc esset falsa: essentia non est ad aliud, & eius opposita; est vera, atq; ita, circumscripto opere intellectus, essentia, non esset essentia. Idem præterea 7. de trinit: Absurdum est, inquit, vt substantia dicatur ad aliud; sed hoc de relatione dici non potest, quæ ex sui natura, ad aliud refertur: igitur, formaliter ex natura rei ab essentia separatur. & cap. 9. substantia patris est, quo est, non autem, quo est persona patris, siue pater. & de verbo idem similiter sentit cap. 4. Non, inquit, eo est verbum, quo est essentia, quæ profectò omnia, si formaliter idem essent cum diuina essentia; falsa, sine dubio, dicenda essent. Relatio igitur, atq; essentia formaliter distinguuntur, atq; in primo modo dicendi per se nequaquam esse possunt: vt potè, quia vnum est absolutum, aliud verò respectus, siue respectiuum, quæ simul in primo modo dicendi per se conuenire nequeunt. Quamobrem, triplici inadæquatione essentia, & relatio distinguuntur: essentia enim dicit perfectionem simpliciter, non autem relatio: essentia præterea, ex seipsa per identitatem, relationis realitatem includit, non è conuerso. Deniq; de quo prædicatur essentia, non semper prædicatur relatio qualibet, aut cui inest essentia, etiam omnis relatio inest. Inadæquatione igitur perfectionis, mutuæ communicationis, atq; prædicationis essentia, & relatio ab inuicem distinguuntur. Quomodo ergo essentia, & diuinæ relationes ab inuicem distinguantur, & conueniant, dixi: sed multa instant argumenta, quæ in sequenti capitulo excutientur. Essentia differt à relatione triplici adæquatione.

CAP. II.

Essentiam, & diuinas relationes non esse idem realiter, nec distingui formaliter.

Pater, diuinitate, siue essentia, non autem paternitate, est Deus, authore Augustino 7. de trinit: Non eo pater, inquit, quo Deus; nec eo verbum, quò Deus: igitur, paternitas, à diuina essentia realiter separatur. Tenet consequentia: paternitas reuera, non est deitas. Sanè, nihil est in seipso primò, veluti in fundamento, teste philosopho 4 phys: sed proprietas est in essentia, vti in fundamento: igitur, non est; sed ab essentia distinguitur realiter. 1.
Amplius, illa non sunt idem realiter, quorum vnum multiplicatur realiter, altero, sine multiplicatione manente: sed relatio multiplicatur realiter; essentia verò, nequaquam, ob summam illius simplicitatem: realiter ergo distinguuntur. Sanè, quemadmodum illa non sunt idem realiter, quæ sub primis entis differentiis continentur; ita planè, imò multò minus illa, quæ sub primis alicuius generis differentijs: sed essentia, & relatio sunt huiusmodi: continentur enim sub absoluto, & respectiuo: ergo quod prius. 2.
Amplius, illa, quæ ita se habent, quorum vnum potest esse sine reliquo; realiter vtiq; inter se differunt: eadem enim res à seipsa separari non potest. sed diuina essentia, est in vna relatione, sine cum vna relatione, sine altera, alioqui de relatione, de qua prædicatur diuina essentia; prædicaretur etiam alia relatio; atq; ita paternitas esset filiatio, & è conuerso. quod est falsum: igitur, essentia diuina, & relatio differunt realiter. Profectò, vt dixi, vna est simpliciter infinita; vt potè essentia: alia autem, minimè: igitur, realiter differunt. 3.
Præterea, aut tota paternitatis realitas, est essentia, & tum paternitatis, & filiationis vna eademq; prorsus erit realitas, atq; ita, paternitas, & filiatio, pater, & filius sunt idem omnino, quod ad sabellij hæresim pertinet. aut certè, essentia non est plena, siue tota paternitatis realitas, nec pari ratione filiationis; & tum esset incidendum in alterius hæresis foueam, nempe, vt dicamus, in diuinis aliquam realitatem inueniri, à diuina essentia, secretam, atq; distinctam: essentia ergo, atq; relatio non solùm formaliter; sed etiam 4.

De essentia & relatione.

tiam realiter distinguuntur. Adhuc, relatio, quatenus ab essentia distinguitur, aut cer-
tè est per se res in primo modo, aut non. non secundum, alioqui per se nihil esset; & tunc
5. *à diuina essentia ne formaliter quidem distingueretur: quod enim nulla res est, omnino*
nihil est: & quod nihil est, distinctioni non subijcitur. si autẽ res sit in primo modo, aut
alia vt distincta res; idem namq;, & diuersum circa ens immediatè se habent. si alia
res, realiter ergo ab essentia distinguitur; sicq; cum ea compositionem faceret: ergo quod
6. *prius. Iterum, quod non est idem formaliter alteri; ab eo vtiq; est formaliter diuersũ:*
sed si relatio formaliter ab essentia secernitur, quia non est eadem formaliter essentiæ:
est ergo diuersa formaliter ab ea. Porrò, omne diuersum ab alio, realiter vtiq; ab eo di-
stinguitur: ergo relatio, & essentia non solùm formaliter; sed etiam realiter distinguun-
tur. Profectò, quemadmodum eidem, respectu eiusdem formaliter, differre, & conue-
nire nihil potest; ita planè, neq; conuenire, & differre realiter, per idem omnino rea-
liter. sed persona diuina, ab altera realiter distinguitur: igitur, eidem conuenire reali-
ter nequit per idem realiter; sicut nec illud, per idem formaliter. Quare, sicuti ex con-
uenientia, differentiaq; personarum, formalis; ita etiam realis distinctio, necessariò ha-
7. *betur, atq; concluditur. Item, essentia diuina, tum formaliter, tum etiam realiter est il-*
limitata, atq; infinita: igitur, si à relatione realiter non dissentit; nec etiam formaliter,
valet consequentia: nam sicut ex sua illimitatione reali, est omnino eadem realiter cum
relatione; ita planè, ex sua infinitate formali, erit illi eadem formaliter: vnumquodq;
enim sua realitate, entitateq;, qua est, & consistit, distinguendum est, à quocunque di-
stinguitur: sed relatio, quia eandem prorsus habet cum essentia realitatem, sua realita-
8. *te, entitateq;, ab ipsa non distinguitur: igitur, ratione tantùm separantur. Præterea,*
eodem sanè modo aliqua sunt idem inter se, quo reuera sunt eadem in tertio: est enim hæc
firmissima syllogistica ratio. sed duæ relationes oppositæ, si sint eædem ipsi essentiæ; erunt
igitur eadem inter se: non sunt ergo ab inuicem realiter distinctæ; nisi etiam ab essen-
tia realiter distinguantur. sed ab inuicem realiter distinguuntur: igitur, ab essentia di-
9. *uina similiter separantur. Amplius, si relatio est eadem realiter essentiæ, aut identi-*
tas est adæquata essentiæ, aut non. si adæquata; tunc planè essentia, nulli alteri relati-
oni erit eadem realiter, quod est falsum. si non adæquata; hoc reuera, per aliquam di-
stinctionem fiat, necesse est. Ad hoc autem non sufficit formalis aliquorum distinctio:
hæc enim sicut nec realitatum identitatem excludit; ita nec realis aliquorum identitatis
adæquationem. distinctio ergo realis inter essentiam, & relationem erit statuenda: alio-
qui relatio, & essentia essent penitus idem. Ex his ergo, atq; similibus patet, & essenti-
am, & relationem non formaliter; sed realiter distingui.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. Paternitas nō est deitas formaliter.

AD primum, approbo maiorem: patrem scilicet deitate, Deum esse, idq; formaliter: paternitatem verò, deitatem non esse: verum esse formaliter, aliquod tamen, quod est paternitas realiter, vtpotè diuinam essentiam, Deum esse. si enim accipiatur paternitas pro suppositione personali; minor vtiq; erit falsa: etenim essentia est paternitas, & est Deus. si verò pro suppositione simplici, sic est vera, & non sequitur conclusio, nec aliud quippiam; nisi quia essentia non sit paternitas formaliter, aut paternitas formaliter sit essentia. Ad confirmationem dico: id tantùm haberi, relationem scilicet, ab essentia, in qua est, & funda-
2. *tur, aliquo modo ex natura rei distingui. Ad 2. vnum realiter, non est multa distincta*
realiter, quasi sint idem omnino; potest tamen, & est, id; quod est illimitatum, & in-
finitum,

De essentia & relatione.

finitum, esse cuilibet personæ diuinæ idem realiter. Ad confirmationem dico, hoc tantùm haberi, essentiam scilicet, & relationem formaliter distingui: est enim in eis vna realitas; non tamen, vna eademq́ formalitas. Ad 3. dico, nunquam essentiam sine aliqua relatione esse posse, aut sine aliqua ex personis diuinis; nec vnam simpliciter loquendo, sine alia; nisi fortassis cum reduplicatione: nimirum hoc modo, vt essentia in filio, est in patre; non tamen, vt in filio. Ad confirmationem dico, quamuis esse infinitum, relationi formaliter repugnet; non tamen vnitas eius, quod est simpliciter infinitum. Ad 3.
4. rationes illæ non ostendunt realem essentiæ, & relationis distinctionem: alioqui relationis, & essentiæ compositionem in persona non effugeremus. 4.
Ad 5. quamuis relatio sit res per se, non tamen per se res primò, quæ est essentia; nec per se alia res, ab essentia, vel non est essentia: est enim per se res, quia non est nihil; sed non per se est essentia diuina, aut res, quæ per se primo modo sit essentia diuina, quippe, cum huiusmodi modus essentiæ sit diuinæ tantùm. quare, relatio est semper essentia; non tamen per se primò, hoc est, realiter, & non formaliter. 5.
Ad 6. si maior intelligatur pro alietate, vt ita dicam, reali, siue essentiali, falsa quidem; si verò pro formali, vera profectò dicenda est: relatio enim est alia res formaliter, non autem realiter ab essentia diuina. Ad confirmationem dico, suppositum diuinum, cum alio esse idem essentialiter, quia Deus scilicet, non realiter; ideo in minori, falsum assumitur. hoc etiam modo, neq; vna relatio, alteri est eadem realiter. Præterea, possunt esse aliqua duo, formaliter inuicem distincta, quorum alterum, ab altero realiter distinguatur, vtpotè essentia, & paternitas, realiter idem sunt, formaliter verò distinguuntur: paternitas verò à filiatione, realiter distinguitur, quia proprijs scilicet rationibus dissentiunt. 6.
Ad 7. negatur consequentia, & ad probationem dico: quòd licet essentia, & formaliter, & realiter sit illimitata, & infinita; à relatione tamen formaliter distinguitur: neq; valet, sicut est eidem realiter; sic etiam formaliter: nam infinitas simpliciter omnem prorsus imperfectionem excludit, quæ reuera necessariò inesset, si relatio non idem realiter cum essentia esset; compatitur autẽ distinctionem formalem, quæ non tantùm imperfectionẽ; sed perfectionem potiùs indicat, atq; ostendit. Ad probationem respondeo, quòd relatio sua quidem realitate, est omnino idem cum essentia, formalitate verò distinguitur: neq; enim vna de altera in abstracto prædicaretur, si ab illa realiter distingueretur. 7.
Ad 8. verum quidem est quod in maiori accipitur, si illud tertium non esset formaliter infinitum, cuiusmodi est essentia diuinæ. cùm autem illa duo non sint formaliter infinita; non sequitur quòd cùm idem extiterint cum tertio, eadem necessariò fore inter se. 8.
Ad 9. dico illam identitatem non ita essentiæ adæquatam esse, quin ipsa essentia oppositæ relationi eadem omnino esse nequeat; imò est prorsus eadem, neq; ex hoc etiam inter essentiam, & relationem aliqua statuenda est distinctio realis, quandoquidem distinctio formalis cum infinitate essentiæ sufficiat plenissimè. vnde, quamuis vna formalitas, infinita existens, ob suam formalem infinitatem, aliam superet; est tamen adæquata, suæ realitatis respectu: vnica enim est in illis realitas simplicissima. Quare, si quòad huiusmodi realitatis rationem distinctio poneretur; iusta vtiq; esset argutia disputantis. Itaq́, essentiam diuinam, atq; diuinas relationes, realiter quidem idem esse, formaliter verò differre, patet satis. Verùm alijs argumentis contra prædicta quidam arguere tentarunt: vt patebit in capite sequenti. 9.

CAP. IIII.

Essentiam diuinam, & relationem secundùm intelligentiæ rationem tantùm distingui.

Propria

De essentia & relatione.

Ropria relationis ratio, non ad illud, in quo est; sed ad aliquid externum refertur. proinde, quemadmodum in quolibet accidentis prædicamento, duo consideranda sunt, alterum quidem est id, quod vnicuiq; competit prædicamentorum; quatenus est accidens: alterum veró, propria vniuscuiusq; illorum generum ratio; ita, & in relationis prædicamento. Cùm igitur propria illius ratio, ad extra referatur, relationes in quantum accidentis rationem subeunt, accidentis verò esse, est inesse; esse profectò habent accidentale: quæ sanè, si ad Deum transferantur, dimisso accidentali esse, esse induunt substantiale: quidquid enim est in Deo, est eius essentia; ideo relatio, in Deo existens, habet esse diuinæ essentiæ omnino; quatenus autem ad aliquid dicitur, non aliqua ad essentiam habitudo significatur, sed ad suam potiùs relationem oppositam. Itaq;, relationem realiter in Deo existentem, essentiæ secundùm rem idem esse, atq; secundùm intelligentiæ rationem ab ea tantùm differre, clarissimum est: quod sic certè ad formam syllogisticam reduci potest. illud,
Ratio prima *quod in alicuius substantiam migrat, ab illo vtiq; sola intelligentiæ ratione distinguitur: sed relatio, authore Boëtio in lib: de trinit: comparata ad essentiam, in ipsam realiter*
2. *transit: igitur, ab illa secundùm intelligentiæ rationem distinguitur tantùm. Amplius, relatio à fundamento realiter distinguitur; idq; in creaturis. at, in diuinis, idem omnino est cum suo fundamento, vt rei veritas, & August. doctrina in lib. de trinitate quinto, clarissimè docent. sola ergo intelligentiæ ratione, separantur. Sanè, relatio, alicui cõparata, ac illius respectu, nihil realiter distinguere valens; profectò ab illo secundùm intelligentiæ rationem tantùmmodo distinguitur. sed diuinæ relationis officium est, personam ab altera persona duntaxat distinguere, non autem personam ab essentia: igitur,*
3. *ab essentia secundùm solam intelligentiæ rationem distinguitur. Amplius, si relatio, essentiæ comparata, ab ea extra intellectum, distinctionem haberet; cum essentia planè compositionem faceret: ambæ enim in aliquo vno supposito, cuius sunt constitutiuæ, sibi reuera compossibiles sunt. quæ verò huiusmodi sunt, aliquam habeant habitudinem ad inuicem, necessarium est: aliter suppositum, non esset hoc aliquid per se vnum. sed diuinum suppositum non est compositum; bene tamen est per se vnũm: relatio ergo non formaliter; sed intelligentiæ tantùm ratione à diuina essentia secernitur. Sanè, quæ ex natura rei formaliter distinguuntur, realiter quoq; distingui, necesse est: re enim inter se distincta sunt: sed essentia, & relatio secundùm omnium propemodum sententias, rea-*
4. *liter non distinguuntur, nec ergo formaliter; sed ratione tantùm. Amplius, si distinctio formalis, non sufficit, vt realis sit personarum distinctio: igitur, relatio ab essentia secundùm intelligentiæ rationem tantùm distinguitur. Tenet consequentia: nam sicut distinctio rationis, realem inter personas distinctionem constituere non potest, nec etiam*
5. *formalis. par siquidem in vtriq; defectus habetur: igitur, quod prius. Præterea, vnius quidditatiuus conceptus, ab alterius conceptu quidditatiuo, per res vtiq; in significato, vel connotato diuersas distinguitur: sunt enim huiusmodi conceptus reales; sed essentiæ, & relationis conceptus non sunt huiusmodi, alioqui realiter essentia, & relatio distinguerentur; nec etiam in connotato: nam relatio opposita, à relatione, siue relationis conotato conceptu, est essentia eadem realiter; sicut & altera relatio connotans: nullo ergo modo quidditatiuè distinguuntur. Ex his ergo, atq; similibus constat, relationem ab essentia secundùm solam intelligentiæ rationem, non autem formaliter distingui.*

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

Ad primum

De essentia & relatione.

*D primum, quamuis relatio transeat in realem essentiæ identitatem; ma
net tamen distincta ab essentia, ex natura rei: nam si omnibus modis trans-
iret; non essent profectò mansura duo prædicamenta distincta, nisi secun- 1.
dùm quandam similitudinem, quod planè Boëtio non probatur: transitus
ergo, secundùm realem identitatem, est intelligendus. non ergo secundùm
solam intelligentiæ rationem relatio, à diuina essentia distinguitur; imò hoc ipsum nullo
ferè modo probabile esse potest, etiam secundùm intentionem arguentis: si enim nomi-
ne relationis, non autem essentiæ, respectus ostenditur ad oppositam quidem relationem,
qui videlicet est realis ex natura rei. relatio siquidem diuina, vtpote paternitas non est
respectus rationis: hunc autem essentiæ diuinæ respectum non inesse, arguens confirmat:
relatio ergo, & essentia distinguuntur ex natura rei. Amplius, relatio, qua ratione ab* 2.
*essentia distinguitur; ea profectò est alicuius suppositi realis, & constitutiua, & distin-
ctiua: sed id, sola intelligentiæ ratione fieri non potest, quippe, cùm ens rationis, alicu-
ius entis realis constituendi, ratio esse nequeat; neq; distinctione reali, alioqui, composi-
tionem facerent in tertio, vt dixi: restat ergo, vt essentia, & relatio non secundùm so-
lam intelligentiæ rationem; sed secundùm distinctionem potiùs distinguantur: hac enim
ratione formali, est ratio diuini suppositi constituendi, quod profectò essentiæ diuinæ nõ
conuenit: non enim est suppositi diuini constitutiua formaliter. reuera, si relatio, ad es-
sentiam, ut ad suum fundamentum comparatur, nihil autem fundat seipsum; differt
ergo ab essentia ex natura rei, alioqui vnum fundaret reliquum. Præterea, si relatio-* 3.
*nes, à diuina essentia secundùm solam intelligentiæ rationem separantur; eodem ergo mo
do, separatæ erunt ab inuicem: quibus enim distinguuntur à tertio, distinguuntur ab in-
uicem. sed inter se non distinguuntur sola intelligentiæ ratione; sed formalibus rationi-
bus: similiter ergo ab essentia discernuntur. neq; ratio illa est admittenda, relationes
similes esse attributis: nam, authore augustino 7. de trinit: res alio modo se habet: ait
enim, eo Deus, quo sapiens; non tamen eo Deus, quo pater. Adhuc, in essentialiter or-* 4.
*dinatis, planum est, esse secundùm rem, distingui, siue distinctionem secundùm rem, præ-
cedere. proinde, remoto priori; posterius quoq; esse remouendum: igitur, esse secundùm
rationẽ, præcedit distinctionẽ secundùm rationem. sed in Deo non est esse secundùm ra-
tionem, nec ergo distingui: valet, vt logici dicunt, à destructione consequentis, ad de-
structionem antecedentis. Sanè, nulla forma, alicui fundamento repugnans, effectum
illi formalem dare, aut largiri potest: huiusmodi n[illegible]q; esse circa proprium collocat fun-
damentum: sed quæuis à nostra ratione forma causata, atq; producta, æquè diuinæ es-
sentiæ, relationiq; repugnat; ac contingens, necessario, & æterno, temporale, & enti sim-
pliciter, ens secundùm quid: essentia ergo diuina, & relatio nulla intellectus nostri di-
stinctione separantur. Amplius, cuicunq; repugnat subiectum, & eius passio similiter:* 5.
*sed rationis distinctio, est passio entis rationis, sicut distinctio realis, entis realis. at, es-
sentiæ diuinæ nullo modo conuenit, aut conuenire potest ens rationis, nec ergo similiter
eius passio, quæ est ratione distingui. Profectò, omnis distinctio, ab extremis specifica-
tur: distinctio enim essentialis, inter essentias tantùmmodò inuenitur; sicut etiam speci-
fica, inter species. sed essentia, & relatio non sunt entia rationis: igitur, in illis, nulla es-
se potest distinctio rationis. Quòd si quispiam dixerit, essentiam, & relationem, vt in
esse obiectiuo animæ nostræ, non autem in se, distingui; is profectò concedit, quod quæ-
ritur: cùm enim essentia, & relatio tum in se, tum in esse cognito, eiusdem sint rationis,
si vnum illis repugnat, & alterum repugnabit. itaq;, essentiam diuinam, ac relationem,
ratione tantùm distingui, est impossibile omnino. Ad 2. principale: verum quidem est,* 2.
*relationem in creaturis, quæ est relatio fundamenti, & essentialiter, & realiter distin-
gui; & ex consequenti propriam accidentalitatem habere: in diuinis autem, quoniam in
identitatem realem transit, accidens esse non potest, nec ab essentia realiter; sed ex na-*

1\. Quòd non sit probabile, relationem, sola ratione distingui ab essentia.

tura rei

De essentia & relatione.

tura rei distingui, vt iam dixi. Ad confirmationem dico, maiorem esse falsam: etenim quamuis ad relationem non spectet, personam ab essentia realiter distinguere; sed personam, à persona; nihilominùs, virtutem habet distinguendi personam ab essentia, non quidem ratione; sed ex natura rei, ob eas planè, quas ante adduximus, rationes. Ad
3. *3. quamuis essentia, & relatio distinguantur ex natura rei; non tamen compositionem faciunt in supposito, ab eis constituto: in causa autem est, quia essentialiter, atq; realiter non distinguuntur, nec vnum se habet ad alterum, vt actus ad potentiam: illud enim,*

Relatio nō est actus essentiæ

1. *quod est in termino perfectionis, & intensiuè infinitum, atq; tum secundùm rem, tum etiam secundùm rationem, purus est actus, potentiæ rationem, respectu cuiuscunq; subire non potest. sed essentia diuina est huiusmodi, vt in primo dixi: igitur, relatio, non*
2. *potest esse, aut se habere, vt actus, respectu ipsius diuinæ essentiæ. Amplius, quod est perfectione simpliciter, & formaliter & prius, & infinitum, non est materia, aut potentia, alicuius posterioris respectu. perfectione, inquam, simpliciter, & formaliter infinitum: nam licet subiectum sit prius perfectione, ipso accidente; non tamen perfectione simpliciter infinita, nihil imperfectionis habente: sed essentia diuina est infinita, & prima, perfectione simpliciter; quia nimirum in diuinis, quod est prius generatione, & perfectione etiam: non enim ibi processus se habet; sicuti in creaturis ab imperfecto ad perfectum, in quibus, quod est posterius generatione, est prius perfectione, vt forma: sicuti dicitur 9. met. quia in Deum planè nulla cadit imperfectio. Cùm igitur essentia sit prior, quasi generatione, & via naturæ, quia præsupponitur: est ergo simpliciter prior perfectione. in ipsam ergo non cadit potentia, aut quasi potentia respectu relationis: quippe, cùm, & secundùm rationem, & secundùm rem, sit in termino perfectionis.*

Essentia diuina non potest esse in potentia ad aliquod

3. *Adhuc, actuale determinat suum, atq; contrahit potentiale: sed proprietates relatiuæ, authore Damasceno 3. lib: cap. 9. non sunt determinatiuæ ipsius naturæ; sed suppositi: ergo quod prius. Essentia ergo, & relatio, sicut duo actus, quorum alter est infinitus ex sua ratione formali, alter verò minimè, conueniunt ad diuini suppositi constitutionem: non quidem per informationem vnius ab alio; sed per veram identitatem realem: etenim, quoniam essentia est formaliter infinita, est realiter idem cum quolibet sibi compossibili in eodem supposito; nec actuari ab alio, nec ipsa aliud actuare potest: sed est in suppositis, sicut quidditas quædam in forma infinita actuans, atq;, vt ita dicam, ipsamet essentians supposita. Itaq; proprietas relatiua diuina non se habet ad essentiam, sicut contrahens, vel determinans ipsam, quia sua infinitate, omnes per identitatem realem includit diuinas relationes; licet non sit formaliter vna ex illis. Ex quo patet, personam, ex essentia, & relatione constitutam, non esse vnam, quasi per compositionem actualis & possibilis, veluti est vnitas fortis ex humanitate, & forteitate, quia videlicet humanitas, forteitatis realitatem non includit, nec èconuerso. at, suppositum diuinum est vnum, per veram realitatem constituentium: in persona ergo diuina est omnimoda simplicitas, & nulla prorsus compositio, quia idem realiter non componitur sibi ipsi. denique quia in Deo nihil est actuale respectu alicuius potentialis; sed purus actus omnino: & ita simplex persona, sicut essentia: & tres personæ, sicut vna persona; idq; compositionis, non autem distinctionis respectu. Quando ergo in tertio argumento principali assumitur illa ratio, quæ sic arguit: constitutiua alicuius per se vnius, quod est per se vnum, aliquam habent habitudinem aliam, quàm vt distincta sunt. Dico verum esse in constitutiuis realiter, vel essentialiter distinctis, cuiusmodi non sunt essentia, & relatio in diuinis. itaq; essentia & relatio distincta formaliter, & idem realiter, suppositum diuinum constituunt: quod per se est vnum, vera identitate reali constituentium; non tamen vnione actus, & potentiæ. Quando ergo dicis, suppositum ergo diuinum non est nisi hoc, & hoc, id est, essentia, & relatio. verum quidem est distincta formaliter, & idem realiter: perfectius enim resultat, quàm si esset compositum ex materiæ vnione ad formam: nam*

Suppositū diuinum nō est compositum.

Constitutiua alicuius.

si consti-

De essentia & relatione.

Obiectiones quòd relatio sit actus essentiæ.

si constitutiua sunt realiter vnum, & quod ex illis est constitutum; verissimè, propriissimeq́ue & est, & dicitur, sine compositione, vnum. Sed dicet aliquis, ex duobus non fit aliquid per se vnum; nisi vnum sit actus, & alterum potentia: 2. de anima, & 7. met. sed ex essentia, & relatione constituuntur supposita diuina: relatio ergo, vt actus, essentia verò, vt potentia se habent in diuinis suppositis constituendis. Sane, quando aliqua constituunt vnum, illud profectò, quod est in alio, respectu quidem illius, actus rationem, atque officium obtinere videtur: sicuti videre est in forma, quæ est in materia. sed relatio est
in essentia, & non è conuerso: igitur, est essentiæ actus. Amplius, fundamentum est quid 2.
præsuppositum, atque potentiale respectu relationis superuenientis: sed essentia est fundamentum relationis: ergo quod prius. Profectò, id, quod constituit, & distinguit ali-
quid ab alio, actus officio fungitur: actus enim distinguit, & separat 9. met: sed relatio Solutiones.
constituit, & distinguit suppositū, non autē ipsa essentia: ergo est essentiæ actus. Respon- 1.
deo ad primum: maior est falsa in his, quæ constituunt vnū per identitatem realem, vt dictū est. Ad confirma: maior quoq; est falsa: quando alterum transit in illud, in quo est per
identitatē realem, sicuti relatio in infinitatē essentiæ. Ad 2. verum est in creaturis, quòd 2.
fundamentū, respectu relationis, potentiæ rationē subeat, quia scilicet nō est relationis realitas: sed hoc in diuinis locum non habet; vbi omnia sunt vnus purus actus, vt dictum est
paulò superiùs. Ad probationē dico: relationem, personā à persona, non autem personā Relatio est per
ab essentia distinguere: est enim personalis, non autem essentiæ actus. essentia quoque sonæ, & non
cùm non sit actus essentialis, relatione principalior est, personam, à quocunq; non Deo essentiæ actus
distinguens: quomodo ergo relatio non sit actus essentiæ, & persona dici non possit com- 3.
posita, dixi. Restat, reliqua principalia argumenta soluere & primum quidem confirmationem tertij argumenti, ad quam ita respondeo: non opus esse, ea, quæ ex natura rei
distinguuntur, distingui, vt dixi etiam realiter. Ad 4 principale, quamuis relatio, 4.
formaliter tantùm ab essentia distinguatur; ab opposita tamen relatione, realiter distinguitur, quod planè fieri non posset, si ab essentia, secundùm intelligentiæ rationem
distingueretur. Ad 5. quamuis essentiæ, atq; relationis nomina, ex natura rei aliqua 5.
distincta significent, atq; ita distinctos habeant conceptus; non ob id tamen, res diuersas ostendunt. sed tempus est perficiendi, absoluendiq́ue obscurissimi, abditissimiq́ue; sed admodum vtilissimi relationum diuinarum negotium, de quo quidem aliqua, & parciùs quidem diximus: reliqua verò, partim iudicio legentium, atq; solertiæ inquirenda relin-
quentes, partim verò, eorum indagini, ac studio, quibus lubebit primum Pymandri Laus Pymandro dicitur.
perlegere. Laus tibi sancte Pymander, qui reuelas profunda de tenebris, & absconditа palam facis: vt in omnibus suauis sit misericordia tua, cuius sermocinatio est cum simplicibus, & vocas ea, quæ non sunt; quasi ea, quæ sunt: vt qui gloriatur, in domino glorietur Laus tibi sancte Pymander, bone Pymander, gloria, & imperium, in omni seculorum seculo, Amen.

Tuderti die Lunæ 27. Octobris. in vigilia Symonis, & Iudæ, hora meridiana, in loco montis sancti. 1 5 7 2. Gregorio 13. sum: Pon:

DE ANGELIS.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores, qui circulis mundum ſenſibilem complectuntur, eorumq́; diſpoſitio fatum vocatur.

Commentum IIII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Tria deorum genera.
Plato in Cratylo.
Homerus.
Heſiodus.
Orpheus.
phenices.
Ægyptij.
Mauri.
Macedones.
Pheni.
Latini.
Romani.
Attenien:
Samij.
Mercurius.
Plato.
Barbarorum ſuperſtitio.

RIA fuerunt in philoſophia, veteriq́; theologia genera deorum: primum genus Solis, ac Lunæ, cæterarumq́; ſtellarum: ſecundum genus eorum deorum, qui à motu cœli abſoluti, per terras vagari, è cœlo terras petere, in cœlo beatè viuere, res humanas gubernare, dixerunt: tertium genus eorum, quos è hominibus in deorum concilio poëtæ collocarunt. Porrò, primum genus ab his inuentum eſt, quibus apud barbaros, viſum eſt, cœlum habere diuinitatem: quemadmodum Plato in Cratylo loqui videtur: Equidem, inquit, ita conijcio, videntur vtiq́; mihi Græcorum priſci, Deos ſolos putaſſe eos; quos etiam his temporibus barbarorum plurimi arbitrantur, Solem, Lunam, Terram, Stellas, Cœlum: cùm enim hæc omnia perpetuo in curſu eſſe conſpicerent, ab hac natura τὸ θεῖν θεοὺς. *nominaſſe videntur: deinde & aliò aduertentes, omnes eodem nomine nuncupaſſe. In Timæo, terram vocat primam, antiquiſſimamq́; deorum omnium, qui intra cœlum ſunt geniti: oceanum, & flumina, omnemq́; mundum barbari illi deificarunt. In Cratylo, Homerum adducit, oceanum deorum originem inſtituentem, & Tethyn genitricem. idemq́; voluit, vt arbitror, & Heſiodus. Ait præterea Orpheus, oceanum primum pulchri fluuium coniugium inchoaſſe, qui cum Tethy germana ſe commiſcuit. itaq́;, huiuſmodi, error priſcos illos terrigenas, barbarosq́; adeò occuparat; vt brutis, rebusq́; ſenſu, & ratione carentibus, diuinitatem, atq́; diuinos honores tribuerent; quo profectò errore Stoici traducti, Deum, ignem corporeum eſſe putauerunt. Phenices, ignem, & ventum coluere: aquam, & terram Ægyptij, qui planè, ita religioſi extiterunt; vt etiam quæ in hortis naſcuntur, pro dijs habuerint. Draconē præterea, ſerpentem, bouem, felem, aquilam, accipitrem, anubim, animal, caput habens caninum, bouem illum nigrum; quem apim appellabant, & poſt mortem ſerapin, Deos eſſe dixerunt. Puerum quoq́; à titanibus laceratum Oſirydem, Iſydem, aliosq́; turpiſſimos homines venerabantur, ac caſſo labore, colebant. Mauri quoq́; ſimiliter deluſi, iubā, Macedones gabirum, Pheni vranum, Latini faunum, Romani quirinum, Athenienſes, Mineruam, Samij Iunonem, Paphij, Venerem, Lemnos, Vulcanum, Naxos, liberum, apollinem delphos, & quæ ſunt alia deorum monſtra, ſedula, ſed inani, barbari religione colebant. ſed iam pridem hoc genus deorum à vetuſtiſſima chaldæorum, hebræorumq́; theologia exploſum eſt: hebetis enim, obtuſiq́; cordis eſt, bruta, atq́; elementa, & quæ facta ſunt, & ſenſu carent, tanquam deos adorare: quod ipſemet Mercurius in Pymandro confitetur.* Multum, *inquit*, proaui noſtri circa deorum rationem increduli, inuenerunt artem, quæ efficerent deos, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura &c. *Rectè ergo Plato, in Cratylo, & in legibus ait, à barbaris allatam ad Græcos aſtrorum diuinitatem: nihil ergo aliud eſt cœli diuinitas, atq́; alia-*

De diuerſo Deorū cultu.

atq; aliarum cultus creaturarum; quàm barbarorum ſuperſtitio. Tertium quoque deorum genus, niſi benè atque prudenter intelligatur, eſt etiam fabularum commentum, fictitium profectò & inane: excluſa igitur, fabuloſa, ac poetica cœli, terræq́;, atq; aliarum rerum conditarum diuinitate, ad verorum deorum, id eſt angelorum theologiam,

Barbarorum ſuperſtitio.

cognitionemq́; veniendum eſt. Sanè, in theologia Moyſi, Mercurij, atq; Sybillarum, angeli vocantur dij. Plato quoq; in Eutyphrone ait, ſanctitatē à dijs, id eſt angelis diligi.

Angeli vocantur dij.

Ad hoc etiam agendum, nos cohortatur ſapientiſſimus Mercurius, qui poſt diuinarum perſonarum, ſanctiſſimam profundiſſimamq́; doctrinam, ad ſanctorum angelorum oracula interpretanda feliciter tranſit: ſeruata reuera optima methodo, ac congruo ordine, de illarum diſſerens creaturarum excellentia, quarum natura deo proximior eſt, atq; vicinior. Septem, *inquit,* deinceps fabricauit gubernatores, *nempe angelorum ordines,* qui mundū ſenſibilem circulis eſſent & gubernaturi, & complexuri,

Textus exponitur.

hi autem, *vt paulò poſt dicet,* humanæ mentis meditatione gaudentes, tanquā eiuſdem ferē naturæ participes, ſinguli eorum proprij ordinis hominē participem reddidere. *Et in 2. dial. deos vocat.* Etenim, *inquit,* ex iis, qui præter ipſum appellantur dij, ſeu dæmones, ſiue homines, nullus eſſe tam bonus poteſt, quàm deus vnicus. *Vbi angelorum, dæmonum, atq; hominum nomina diſtincte deſcripſit. Et in eodem mox ſubdit:* reliqui igitur dij, cuncti immortales, honorati nomine dei: deus autem bonum, non ſecundū honorationem, ſed ipſa ſui natura: vna enim dei natura eſt, ipſum ſcilicet bonum *quaſi diceret: Deus quidem natura bonus eſt, dij verò immortales, id eſt, angeli, nomine, ſeu participatione boni honorantur. Et in 3. dialogo:* Dij omnes ſeminalem naturam diligebant: diſtinctis enim libratiſque rebus, quæ igneo ſpiritu vehebantur, emicuit cœlum ſeptem in circulis: Dij in aſtrorum idæis, dinumeratæ ſunt ſtellæ, ſecundùm eos, qui habitāt illas, deos.

Solus Deus bonus.

Vbi angelorum numerum, ſtellarum numero comparare videtur: Tot, inquit, ſtellæ dinumerantur; quot ſunt dij, qui inhabitant illas. ex quo videtur, per ſeptem gubernatores, non certum quendam angelorum omnium numerum complecti; ſed eorum duntaxat, quibus vniuerſi orbis regendi regimen commiſſum eſt: hos autem ſecundùm communem antiquorum ſententiam, ſeptem, nempè Lunam, Mercurium, Solem, Venerem, Martem, Iouem, Saturnum, appellare conſueuit antiquitas. Ii, inquam, ſunt ſeptē gubernatores, qui ſeptem circulis mundum ſenſibilem complectuntur, & regunt.

Angelorum numerus, ſimilis numero ſtellarum.

Septem gubernatores.

Præter hos autem ſunt dij aſtrorum, quorum numerus ſtellarum multitudini comparatur: Dinumeratæ ſunt ſtellæ, inquit, ſecundùm eos, qui illas inhabitant, deos. Quam ob cauſam, quemadmodum ſtellarum numerus nobis incognitus; ita planè & angelorum. Congruit huic ſententiæ illud Iob: Nunquid eſt, inquit, numerus militum eius? De qua reuera ſententia, materiæq́; dignitate, ſua in digreſſione nobis loquendum eſt. vnde ſequitur, quiſq; deorum ait, ex interna virtute aſſcriptum opus ſibi impleuit. Et Dialogo 10. Hominum, *inquit,* immortales animæ, in dæmones tranſeunt: demum in deorum chorum feliciter reuolant.

Iob.

Numerus militum dei.

Chori deorum gemini: vagantium vnus, non vagantium alter. Mira profectò Mercurij Theologia, quæ tàm clarè de angelorum ordinibus, animarumq́; felicitate loquitur: nam quidam angelorum, teſte Dionyſio, vultui Dei ſemper aſſiſtunt; quidam verò ad explenda myſteria foras mittuntur: animæ quoque hominum, pro meritorum qualitate, ad ſingulos angelorum ordines aſcendunt, reuolantq́; ad ſuperos. Et iterum: Eſt etiam animarum communio quædam, deorum animæ communicant hominum animabus. Mundi totius adminiſtratio, ex vnius natura dependens, per vnius mentem, qua nihil eſt validius, nihil diuinius, nihil deniq; magis vnitū: omnia gubernat: hominum ad deos, ad homines deorum communio eſt. *Rectè profectò angelorum*

Chori Deorū gemini.

Angelorum & hominum communio.

so Deorũ cult. . *lorum ministeria, quæ circa homines exhibent, cum vnius regimine, à quo mundus & natura dependet, ob oculos mentis nostræ depinxit: Omnes, inquit Paulus ad Hebræ: 1. sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hæreditatẽ capiũt salutis. Et Dial. 11. eos, quos in primo septem gubernatores nominat, septem mundorum nomine intelligit.*

Paulus, Angeli administratorij spiritus.

Septem mũdi

Inspice, *inquit*, mundos septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos, ordine sempiterno, cursu suo differenter complentes æuum, plena lumine singula. *Clarè profectò planetarum officia, atque naturas descripsit, ornatum, ordinemq́ mirificum. Ad Asclepium, vnum esse protestatur mundi gubernatorem:* Cœli, *inquit*, & ipsius animæ, vnus est gubernator deus. *diuidit postea, atque distinguit Deorum, Dæmonum, atq; hominum genera, quæ ab illo vno gubernatore regũtur. Et paulò post,* fiunt itaque, quæ fiunt, aut à dijs, aut à dæmonibus, aut ab hominibus, per deos, angelos bonos intelligens. *Et iterum, clariùs, atq; vberiùs de angelis disserens, admonet Asclepium, vt attentè audiat docentem:* Magna tibi pando, *inquit*, & diuina nudo mysteria, cuius rei initium facio, ex optato fauore cœlesti. Deorum genera multa sunt, eorumque omniũ pars intelligibilis dicitur: alia verò sensibilis. intelligibilis autem dicitur, non quia subiaceat sensibus nostris; sed quia sublimis est ratio, vltra hominum mentes, intentionesque consistens. si non attentiore aurium obsequio verba loquentium acceperit, transuolabit, aut magis refluet, suique potis liquoribus miscebit se. Sunt ergo omnium specierum principes dij, hos sequuntur dij, quorum est princeps οὐσία. *Angelorum planè ordines mira breuitate descripsit, illorumq́ principem vocauit Vsian, id est, ens per essentiam. Ex his ergo alijsq́ Mercurij oraculis, constat satis angelos esse in rerum natura, rerum ministros, quos deos appellat, quorum alij Dei vultui semper intendunt: alij verò foras mittuntur, vt suum quisq; expleat officium: quorum profectò numerũ, stellarum numero similem esse fatetur, magnamq́ habere cum hominibus vitæ communionem. deniq; principẽ habere vsian: de quibus omnibus nobis posthàc erit disputandum.*

Vnus gubernator.

Deorum genera multa.

Vsia.

Mercurij de Angelis.

CAP. II.

Platonis doctrina de angelorum creatione & natura.

Angelorum creatio.

Deus pater vocatur angelorum.

Ngelorum conditio, atq; natura, à diuino Platone in Timæo præclarè describitur, alijsq́ in locis multis, de quibus nonnulla dicere constitui. In Timæo autem ita ad angelos sub Dei persona, sermonem dirigit: Dij deorum, inquit, quorum opifex ego sum, & pater, hæc attendite, quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Quapropter, quia generati estis immortales, & indissolubiles omnino non estis; nec tamen vnquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis: nam mea voluntas, maius præstantiusq́ vobis est vinculum, ad vitæ custodiam; quàm nexus illi, quibus estis tunc cùm gignebamini, colligati. Angeli ergo, natura quidem, atq; conditione mortales, & dissolubiles; dei verò voluntate immortales & indissolubiles consistunt: sed nunc iam quid iubeam, cognoscite, inquit. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda restant, absq; horum generatione, cœlũ imperfectum erit: omnia enim animantium genera, ambitu suo non continebit; contineat autem oportet, si est mundus omnino perfectus futurus: hæc verò, si à me fiant solo, vitaq́ donentur, dijs adæquabuntur. Quapropter accedite, vt secundùm naturam ad animalium generationem, vim imitemini meam, qua in ortu vestro vsus sum. Angelos quidem rerum conditarum creatores nequaquam appellat; sed imitatores diuinæ virtutis, hoc est, in creaturarum conditione, atq; administratione, ministros, illorum immortalem sub-

Angeli non sunt creatores sed imitatores

talem, sublimemq́ conditionem, à mortalium, atq; infimarum rerum, natura discernens, atq; distinguens: Ego, inquit, vobis semen, & initium tradam, vos cætera exequi par est: igitur diuinorum sunt operum executores, non creatores; alioqui & semen, & initium à seipsis haberent; vt immortali naturæ, mortalem attexentes, faciatis animalia: non immortalem, id est, animam humanam, & mortalem, id est, corpus creant, sed attexunt, sed coniungunt; quod planè ministrorum est, non creatoris officium. In Phædro, Angelorum exercitus & agmina, Iouem sequentia, in curribus, & equis alatis, artificiosè mirificeq́ depingit. Magnus vtique in cœlo Iupiter, ait, citans alatũ currum, primus incedit, exornans cuncta, prouidèq́ disponens, hunc sequitur Deorum, Dæmonumq́ exercitus, per vndecim partes ordinatus: permanet autem vesta in deorum æde sola. aliorum verò deorum, quicunque in 12. numero censentur, suæ quisq; functioni præest, vt quisq; est ordinatus. Permulti igitur, beatiq́ discursus intra cœlum existunt, quibus quilibet deorum intendit, suum quisq; officium peragens. Simile quidã habet Ioannes in Apocalypsi: Et exercitus qui erant, inquit, in cœlo, sequebantur eum in equis albis. Dauid quoque canit: Currus dei decem millia, multiplex millia lætantium in Synai in sancto. Demum, inquit, cùm auriga ad præsepe sisteret equos, obijcit illis ambrosiam, & post ipsam nectar, monstrat omnimodã suauitatem, perfectionemq́. Gaudet Socrates in Phædone, se ad sanctos angelos esse migraturum: nam postquam vnum dixit esse verum sapientem, deum scilicet, angelos adhuc inseruit, & adiunxit, quorum societate se fruiturum sperabat: Nisi me, inquit, viri Athenienses, migraturum putarẽ, primùm quidem ad deos alios sapientes, & bonos; deinde ad homines defunctos, his, qui hîc sunt meliores, iniustè agerem, non molestè ferens mortem. nunc certè habetote sperare ad deos, dominos bonos me iturum; propterea bono animo sum, speroq́ superesse aliquid his, qui defuncti sunt. ex quo animaduertimus, & animarum immortalitatem, & piam angelorum, hominumq́ communionem. In quarto de legibus. angelos hominibus præesse, perspicuè & eleganter ostendit: Cùm intelligeret Saturnus, inquit, nullam hominũ naturam, res humanas ita gubernare posse, vt si omnibus, arbitratu suo dominetur, lasciuiori superbia, iniustitiaq́ non repleatur, non homines, sed diuinioris generis dæmones, ciuitatibus nostris, reges principesq́ præfecit. quod nunc nos in ouium gregibus, aliorumq́ armentis facimus: non enim bobus, boues, nec capris, capras præficimus; sed nos ipsi genus melius dominamur. Similiter deus homines amans, genus dæmonum, genere nostro præstantius, nobis præfecit. In hac sanè Platonis sententia, multa quidem mirifica, nostræq́ religioni conformia nobis proponuntur. Inprimis, angelorum genus, nostro genere esse præstantius. deinde, illos, res humanas curare. Postremò, id nobis ex diuina concessum esse benignitate, quorum vita, sine angelorum præsidijs, dispendio pateret multorum, & ruinæ. Simile quiddam habes in Daniele & Zacharia: Angelus regni Persarum, inquit, multis diebus restitit mihi. Iterum, in decimo de legibus, angelorum prouidentiam, solicitudinemq́, circa res humanas, admodum acutè, & solerter demonstrat: Hoc, ait, deorum, qui cœlum habitant, qui à dijs negligi putant, iudicium est; vt qui melior sit, ad meliores, qui peior, ad peiores animas, tã in vita, quàm in omni morte proficiscatur. vnde, si quis impiè quicquam agit, vel loquitur, qui fortè præsens fuerit, deos defendat, magistratibusq́ significet: tanta erat apud Athenienses deorum veneratio. Verùm, quamuis angelorum nomen non fuerit ipsi Platoni notum; Laertius tamen perhibet, platonem deos confessum fuisse, qui res humanas curarent, eosq́ dæmones esse: dæmonas autem philo asserit esse, qui apud Moysen vocantur angeli. In Republica asserit, quòd per omnes mundi partes distribuerint principes duodecim, dial. 8. quos theologi vocant principes prouinciarum: Lex videbit, inquit, vt 12. solennitates dijs 12. quibus singulæ tribus cognominantur, ciues peragant, dijsq́ ipsis, sacra per singulos menses faciant: choros præterea, ludosq́ musicos, & certamina gy-

Angelorum exercitus in cœlo.

Apocal.

Psal. 64.

Ambrosia. Nectar. Socrates.

Boni viri è vita migrant ad angelos.

Angelos hominibus præesse.

Angeli præfecti vrbium.

Sine angelis non esset tuta humana vita. Daniel & Zacharias prophetæ.

Nomen angelorum Platoni non fuit notum.

12. dij, 12. solennitates.

na gymnica, prout dijs singulis, & temporibus conuenit. In Protagora: Qui à dijs diliguntur sunt optimi, inquit. Et in Gorgia, minùs miserum esse, qui dent pœnas à dijs, qui per omnem mundum inuisibiliter commeantes, castigant sæpe delinquentes. eodemq́ libro sententiam sapientum esse, deos hominesq́ habere societatem, & quòd sit lex apud deos, sanctè qui vixißet, tendere ad insulas beatas: Tradunt, inquit, sapientes, cœlum, & terram, deosq́ & homines, societate quadam, & amicitia, modestoq́ ornatu, & temperantia, & iusticia contineri. In Cratylo: Deorum, inquit sermoni, per ipsos deos supersedeamus: nam de eis vereor loqui. Homerus quoq́ de huiusmodi spiritibus loquens, ait felicißimè, sine labore viuere.

Angeli castigāt delinquētes.

Homerus.

Dij beatè, & facilè, sine labore viuentes, & de olympo,
In quo dij gaudent, exultat tempus & omne.
Non pane vescuntur, non gustant cerula vina,
Sanguinis expertes hinc sunt immortalesq́.

Callimachus.

Hi morbis senioq́ carent, nesciuntq́ labores.
Traiectum resonum, qui effugerunt acherontis.

Catullus.

Præsentes namq́ ante domos inuisere castas
Cœlicolæ, nondum spreta pietate, solebant.
Sed postquàm tellus scelere est imbuta nefando,
Iusticiamq́ omnem cupida de mente fugarunt.
Quare nec tales dignantur inuisere cœtus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.

Virgilius.

Attonitus monitu tanto, imperioq́ deorum

Mundus, inquiunt Magi Chaldæorū, habet intelligibiles sustentatores, inflexibiles. hæc nomina sunt angelicarū potestatum, quæ vocantur etiam in nostris literis authoritates, virtutes. Psellus, potestates, inquit, statuunt in mundo chaldæi, easq́ appellant mundi ductores, ceu quæ mundū agant motibus prouidentiæ. Phericides Pytagoræ præceptor, teste Plutarcho, ait deos vesci nectare & ambrosia. Marcus Cicero de natura deorū: Fit credibile, inquit, deorum & hominum causa factum esse mundū. Plato in republica, hospitibus similes, variaq́ in veste, figuraq́, ipsi adeunt vrbes superi, ac versantur vbiq́. Aristoteles primo de cœlo, cœlum vocat, in quo dicimus totam habitare diuinitatem, hanc autem non est putandum stellis attribuere. Deinde, extremam totius mundi circumferentiam, quicquid extra Solem, Lunam, omnesq́ cœlestes orbes putatur esse. secundum cœlum esse, quod his extremi mundi regionibus subiaceat, in quo astra videntur. tertium significatum eße, totum vniuersum, quod ab vltimis mundi regionibus clauditur. vnde extra cœlum dicit esse entia felicißima, com. 100. Extra cœlum non corpus, vacuum, & tempus. Quocirca neque apta sunt, quæ ibi sunt eße in loco, neq́ tempus senescere ea facit, neq́ vllius eorum est vlla mutatio: optimā in vniuersa sempiternitate vitam, & sufficientißimam habent. Et 12. met: com: 52. deum vocat ducem, ad quem vniuersi orbis entia intendunt, cui qui proximiores sunt, pro liberis habentur: vniuersa namq́ se habent, perinde; ac exercitus ad ducem, bonum autem exercitus dux est: non enim ob ordinem ipse dux; sed ob ducem est ille, vniuersa autem sunt aliquo modo, sed non similiter ordinata, aquatica; volatilia, plantæ, ad vnum sunt vniuersa ordinata,

Magi.
Psellus.
Phericides.
Cicero.
Plato.
Aristoteles.
Tres mundi seu cœli.
Angeli non senescunt.

dinata; perinde atq; in domo liberis quidem minimè licet quiduis facere, &c. Itaq́, ex hac philosophi sententia, & dei prouidentia, circa mundum ostenditur, & sanctorum angelorum ordines; quasi exercitus summi ducis, deo proximiores, in domo illa cœli, locum filiorum obtinent. Proclus, apertè angelos nominat: vnde chori angelorum implentur amore, inquit, dij quidem ipsi, deorumq́ pedißequi, in habitu proprio permanentes, sequentibus bene faciunt, & ad se conuertunt. Iamblicus de mysterijs Ægyptiorum: Ante omnem, inquit, rationis vsum, inest naturaliter insita deorum notitia; imò tactus quidam diuinitatis melior, quàm notitia: ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, atq; iudicium. Distinguit postea inter deum & deos, id est, deum & angelos: Esse, inquit, nostrum, est deum cognoscere. deinde post deos ponimus dæmonas, heròes, animas puras: hi tres ordines pedissequi sunt deorum. Itaq́ cognitio diuinorum fuit semper in anima, per simplicem intuitum, vel contactum, qui externarum rerum occupatione, attractione, atque amore, videndi detrimentum patitur. Angelos autem deos dici, literæ quoque sacræ edocent: Deus, inquit, stetit in synagoga deorum. Et illud: Ego dixi dij estis. Vult ergo Iamblicus insitam, atq; innatam nobis esse angelorum cognitionem; imò & contactum quendam, vnionemq́, quam, circa exteriora distracti, non perpendimus atq; consideramus. Quam ob causam, assuefaciendus est animus, inquit Plotinus enn: primæ, lib. 6. cap. 8. primò quidem studia pulchra considerare. deinde opera pulchra, quæ fiunt à viris probis. posthæc eorum animum, qui talia gerunt. Et enn. 5. cap. 3. lib. 8. Dij, ait, omnes pulchri, venusti, venerandi, inæstimabili decore pollentes, perpetuò sapiunt mente tranquilla, stabiliq; & pura, aßiduè contemplantur; nec dedignantur homines, omnem regionem cœli discurrunt, locumq́ comprehendunt conquiescentes: quorum vita est veritas, ipsorum genitrix atq; nutrix: omnia cernunt, quæ sunt in essentia, seipsos quoq; vident in alijs: omnia enim illic vndiq; perspicua sunt, nihil ibi tenebrosum, nihil obsistens; sed omnis illic omnibus est conspicuus, intrinsecus, atq; per omnia: lumen namq; lumini occurrit vbique, quilibet in se habet omnia; & omnia rursum in alio conspicit. Et enn: 6: libr: cap: 8. Centrum id eße dico, à quo circulus proficiscitur, ad quod animas omnes se conferre decet; feruntur autem illuc deorum animæ semper; & idcirco dij sunt, quoniam feruntur ad illud: deus enim est, quicquid est illi coniunctum. itaq́, in præclara Platonis, atq; Aristotelis theologia, aliorumq́ præclarissimorum diuinæ cognitionis sapientum, latißimè patet, angelos, deos vocari, quorum vita, omnis est felicitatis ac beatitudinis plena, quorum interest hominibus prouidere, resq́ inferiores agere prouidentiæ gubernaculis. denique, sua ad homines obsequia, incredibili suauitate incessanter exhibere.

Proclus.

Iamblicus.

Insita est nobis cognitio angelorum.

Deus stetit in synagoga deorum.

Plotinus.

Deorum pulchritudo.

Veritas nutrit angelos.

Angeli quomodo se intelligant.

Deus est centrum angelorum.

CAP. III.

Angelorum natura ex sacris literis ostenditur.

ANgelus, est nomen officij, non naturæ: nam proprio ac peculiari nomine, spiritus vocatur: Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, hoc est eos, qui sunt spiritus & mentes cœlestes, cùm vult angelos facit, Psal. 103. itaq́ angeli diuinorum mysteriorum nuncij nominantur. Quamobrem, cùm Christus nobis diuina esset annunciaturus secreta, ab oraculo Isaiæ, magni vocatur consilij angelus, 9. Et apud Malach. cap: 3. angelus testamenti dicitur. vnde nonnunquam angeli, vice domini functi sunt: Et venerunt angeli ad Sodomam vespere, inquit, quos Abraham diuinis honoribus cumulauit: Domine, inquit, si inuenit seruus tuus gratiam coram te. angelos vidit, & dominum intellexit. Angelus saræ ancillæ apparens, ostendit ei fontem aquæ, Gen: 25. suasitq́, vt dominæ suæ se subijceret. Angelus luctabatur

Quid significet angelus.

Apparitiones angelorum.

Angelus Iacob.

cum Iacob, Gen: 32: luctantur enim boni viri cum Deo, siue cum angelis deum retinere cupientes. Sic Moyses Exod. 32. deum reluctantem, & ipse luctaudo tenuit. Dauid angelum euaginato ense, Hierosolymorum ciuitatem iam ferientem, precibus compescuit: tetigit autem angelus neruum fæmoris Iacob, & exaruit, ac postea claudicando incedebat, eorum profectò præseferens similitudinem, qui claudicauerunt à semitis suis.

Angelus rubi

Angelus apparuit Moysi in rubro, in flamma ignis, Exod. 3. Ego sum, ait, Deus patrum tuorum: potuit autem fieri, vt sub præsentia angeli, deus sese ostenderet; & tamen per ea, quæ fierent, esse deus coguosceretur. vnde cap: 23. apertè promittit Deus

Angelus comitabatur Israelitas in deserto.

se angelum suum missurum: Ecce mitto angelum meum, obserua eum, quia in medio eius sum; & ne contemnendum putes, quia non dimittet te cùm peccaueris, & nomen meum cum illo: quod si audieris vocem eius, & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Porrò de angelo rubi, extat Philonis sententia,

Visio rubi.

quòd erat ibi plantula spinosa, ac debilissima, quæ amoto igne, repentè tota accendi visa est: in media verò flamma, forma præstantissima visa est, quæ nulli harum rerum, quæ videntur, esset similis; diuinissimum vtique symulachrum ostendens: natura enim

Angelus minister legis.

diuinitatis igni solet in sacris literis comparari. Lex Moysi angelorum ministerio lata: nã: quæ post multos annos inquit Paulus Gal. 4. per angelos data est lex. Et ad Heb: 2. Si sermo, qui per angelos factus est. Et in Actibus Apostolorum: Accepistis legem, in dispositione angelorum omnis ergo illa Moysis Ecclesia, angelorum præsidijs munita fuit: Angelus, ait, gloriosus leuita Stephanus, qui fuit cum Moyse in Ecclesia. angelus

Iosue angelus

Iosue pauentem confortauit: Ego, inquit, sum princeps exercitus domini, Iosue 5. Cùm, inquit, esset Iosue in agro vrbis Hiericho, leuauit oculos suos, & vidit virum stantem contra se, & euaginatum gladium tenentem, perrexitque ad eum & ait: Noster es, an aduersariorum? Qui ait: Nequaquam, sed sum princeps exercitus domini. Moysi apparuit in flamma ignis; hic autem vt vir præliator. Vidi afflictionem populi mei, & descendi, vt liberarẽ eum: sed Iosue cruenta bella facturo, euaginatum gladium tenens,

Gedeonis angelus.

sese ostendit, atque manifestauit. In libro iudicum 6. Gedeonem angelus alloquens, nobilique salutatione compellans, aduersus hostes instruit, & corroborat: Salue, inquit, virorum fortissime. is accepto signo cœlitùs ostenso, nouo pugnaudi genere hostem superauit: descendit namque Gedeon noster cum humani generis hoste pugnaturus, qui fracto sui corporis vasculo, diuinæ ipsius lucis claritate micante, prostratus est Madian vniuersus. Sceptrũ: inquit, Esaias 9. exactoris eius superasti, sicut in die Madiã Samsonis pa-

Angelus Samsonis.

rentibus angelus apparens, illis seriem pueri vitæque gerendæ, ordine depromisit, quemadmodum scilicet dicendus esset nazareus. Oblato postmodum sacrificio super petram, stante Manue, & vxore eius, flamma ascendit, & angelus domini in flamma pariter ascendit, veri nazarei typum gessit; cuius ortus, vitæque totius decursus, angelorum fuit ministerio ostensus & illustratus. In 2. Reg. 24. Dauid peccatum, angeli quoque in po-

Angelus Dauid.

pulum, regemque peccantem vindicta describitur, cùmque extendisset manum suam angelus domini super Hierusalem, vt disperderet eam, misertus est dominus super afflictionem, & ait angelo percutienti populum: Sufficit nunc, contine manum tuã: erat autẽ angelus domini iuxta aream Iebusæi. Ex occasione cædis constructa est domus domini in area Areuna Iebusæi: Dauid enim gloriabundus ob multitudinem exercitus, carnalis Israelis in operibus legis gloriantis effigiem præsetulit. septuaginta millia moriuntur, illi videlicet, qui Christi gratiam contempserunt: quibus defunctis, in area hominis gentilis Ecclesia ædificatur, quia nimirum neglectis destructisque iudæis, in fide gentium Ec-

Angelus Heliæ.

clesia erat construenda. Heliæ fugienti, mulieris impietatem, angelus visus est, qui cum ad subeundos labores, fortiterque puguandum animauit: sunt namque beati angeli perpetui consolatores, hortatoresque eorum, qui lasciuientis seculi luxum, sub vmbra iuniperi, cum cinere & lachrymis declinare, atque effugere intendunt. In 4. Reg: 6. non vnus, sed

plures

De angelis.

Angelus Helisæi.

plures, Helisæo auxiliaturi venerunt: Plures, inquit Helisæus, sunt nobiscum, quàm cũ illis. Cumq́ orasset Helisæus; ait: Domine aperi oculos pueri huius, vt videat. & vidit, quia ecce plenus erat mons equorum, & curruum igneorum in circuitu Helisæi.

Angeli currus ignei.

Angelus castra Dei.

Rectè ergo Dauid dicit: Immittet se angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Et Iacob vocat angelos castra dei: mira ergo sunt, quæ à sanctis angelis, priscis illis hominibus obsequia exhibita fuisse videmus. Magna profectò illis cura fuit diuinæ legis custodia, atq; ij, qui inuiolabili quodam animi conflictu, eidem legi parere vellent.

Angelus Isaiæ.

Isaias vidit seraphim stantia, sex alarum remigio ornata, ante sedentem super solium excelsum, & eleuatum, sine fine clamantia, sanctus, sanctus, sanctus dominus exercituum, de quibus non est modò dicendum per singula.

Angelus Danielis.

Quatuor vẽti.

Quatuor angeli.

Constituit numerum populorum, iuxta numerum angelorum dei.

Quàm plurima sanctorum angelorum mysteria, sancto Danieli, viro desideriorũ reuelata fuiße legimus: Videbam, inquit cap: 7. in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se. Quatuor ventos cœli, quatuor arbitror angelicas potestates, ait diuus Hieron: quibus principalia regna cõmissa sunt. Vnde in Deut. legitur 32. Constituit terminos populorũ, iuxta numerum angelorum Dei. Quatuor bestiæ magnæ, quatuor regna consurgent de terra: quatuor autem venti cœli, qui pugnabant in mari magno, id est in mundo, quatuor, vt dixi, angelorũ potestates; vnusquisq; enim angelus pugnat pro eo regno, quod sibi creditum est.

Centum octoginta quinq; millia.

Simile quiddam legitur 2. Paralip. 32. Et misit dominus angelũ suum, & percußit in castris Aßyriorum centum octoginta quinque millia. Et cap: eiusdem prophetæ 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. ministrorum dei numerus nequaquam diffinitur; sed multitudinem profert, quæ maior intelligi nequeat. Ista sunt millia, & ista myriades, de quibus in Psal. 67. Currus dei decem millibus, multiplex millia. Et cap. 9. Et ecce vir Gabriel, quem videram in visionis principio, citò volans tetigit me, in tempore sacrificij vespertini: & docuit me, & locutus est mihi. Daniel, nunc egressus sum, vt docerem te, & intelligeres, quia vir desideriorum es.

Angelus Zachariæ 2.

Ecclesiæ augmentum.

Michael & Gabriel.

In Zacharia quoque legimus, angelos prouinciarum, atque regnorum esse defensores. Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum, dicens: Absq; muro habitabitur Hierusalem, præ multitudine hominũ, & iumentorum in medio eius. Hebræi Michaelem esse putant, & alterum angelum, qui egrediebatur, & veniebat in occursum eius: Gabrielem suspicantur, qui loquitur ad Michaelem, vt loquatur propheta, quantam gloriam habitura esset Ecclesia gentium, quæ præ multitudine hominum & iumentorum, absq; muro, siue vt septuaginta dicunt, frugum abundantia, futura esset habitatio. Rursus, angelus Zachariam quasi de somno surgentem, interrogat 4, cap: quid viderit: Et vidi, inquit, & ecce candelabrum aureum totum, vbi diuinæ incarnationis mysterium ostendit: Christus enim dominus est candelabrum aureum, & lampas accensa cum septem lucernis semper ardentibus.

Angeli sunt milites Dei.

Scala Iacob.

Et cap: 9. angelos milites vocat: Et circumdabo domum meam ex his, qui militant mihi, euntes & reuertentes, id est, Ecclesiam angelorum præsidio muniam: sunt ergo angeli dei milites, qui inter nos & deum discurrunt, sua officia explere cupientes. Quam ob causam, Iacob vidit scalam, & angelos ascendentes & descendentes: vnde non temerè dominus de ipso loquitur: Si videritis angelos ascendentes & descendentes super filium hominis. Quod Iacob vocat scalam, dominus nominat filium hominis: est autem angelorum officium, ea, quæ pertinent ad sacramentum filij hominis, implere, sublimia petere, & ad ima descendere, nosq́; deo coniungere; ministratorij planè spiritus sunt mißi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.

Angeli vocantur pastores.

Lapides igniti.

Rectè ergo ab Isaia cap: 14. pastores nominantur: Nec pastores requiescent ibi, inquit, id est angeli, qui humano præsunt generi. Et ab Ezechiele, lapides igniti, 28. vocantur: Ambulasti in paradiso, in medio lapidum ignitorum: lapides, inquam, quorũ

lis.

iactu Beemoth occisus est, vt ita dicam, dum è paradiso exclusus, praeceps ruit in tartara, igniti perpetuo scilicet amore feruentes. Ad hunc etiam modum Dauid vocat flammam ignis: Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: nā non solùm deus vocatur ignis; sed etiam angeli diuino spiritu feruentes. Nubes quoque tùm à prophetis, tùm etiam ab Euangelio appellantur: Et mandabo nubibus desuper, ait Isaias 5. id est, angelis. Et Daniel: Et vidi filium hominis venientem cum nubibus coeli. 7. Apocal. 1. Ecce venit cum nubibus, id est, cum angelis; nubes planè, quae à terrenis remotissimae, pluuias diuinae in homines benedictionis effundunt, quaeq; pro vmbraculo nobis sunt, ab incendio, & aestu. Proinde Dauid de his nubibus loquitur; & quidem abundantissimè: Qui ponis nubem ascēsum tuum domine, qui ambulas super pennas ventorum: sunt namq; sancti angeli vehicula, & quasi currus diuinae maiestatis, quibus ad nos diuina citò defertur, atque innotescit voluntas. Et alibi ait: Et veritas tua vsq; ad nubes: veritas namq; diuina, est huiusmodi nubium, & conditrix & nutrix pariter. Et iterum: Gloria eius & magnificentia eius in nubibus, id est, angelis. Idem quoque propheta angelos nominat montes: Montes in circuitu eius, id est angeli, teste Hieron. Et in alio Psal: Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Montes, inquam, caseati, montes pingues, ferentes pascua, & herbas virentes, diuino lumine illustrati, in quibus dominus habitat, & conspicitur. Vigiles etiam à Daniele propheta angeli nominantur, cap: 4. Et ecce vigil, & sanctus de coelo descendit, clamauitq; fortiter. vigiles planè dicuntur, quòd semper vigilent, & ad dei imperium sint parati: vnde & nos crebris, inquit Hieronymus, pernoctationibus imitamur angelorum officia. Daniel vocat angelos, regnorum prouinciarumq; principes, cap. 10. Princeps regni persarum restitit mihi, viginti & vno diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Angelus erat, cui persarum regnum creditum est: is enim enumerās peccata populi iudaeorum, quòd iustè tenerentur captiui, restitit, quia eos dimittendos non esse putabat. sunt ergo angeli prouinciarum atq; regnorum principes, & custodes: sicut etiam Isaias loquitur 62. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte, perpetuò non tacebunt laudare nomen domini. custodes, inquam, id est angelos, qui non dormitant, neq; dormiunt custodientes ciuitatem dei. Sunt itaq; spiritus mentesq; illae celestes, angeli, id est, dei nuncij, dij, montes gloriosi, nubes lucidae, venti coelorum, milites domini, pastores, lapidesq; igniti, flamma ignis, vigiles, prouinciarum principes, ecclesiae custodes, ministratorij spiritus, sedes dei. iuxta illud: Cùm venerit filius hominis in sede maiestatis suae, id est, angelorum stipatus agminibus: anima enim iusti sedes est sapientiae: Astra matutina, quum me laudarent, ait Iob, astra matutina, & iubilarent omnes filij dei. 38. Columnae coeli, sicut idem propheta 26. loquitur: Columnae coeli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. Columnae coeli, inquam, id est angeli, quorum natura immobiliter perseuerat in dei laudibus, diuina vtique gratia suffulta. Sodales sponsi, sicut in cantico canticorum legimus: Vade post greges sodalium tuorum. sodales vtique angeli sunt, quibus gentium greges custodiendi commissi sunt. Ex his ergo atque similibus prophetarum oraculis, angelorum natura dignoscitur, & officium.

[Margin notes: Flamma ignis. — Nubes. — Dauid ps. 103. — Angeli dicuntur montes. C. 24. 71. 63. — Angeli sunt vigiles. — Angeli sunt principes prouinciarum. — Angeli sunt custodes. — Angelorū nomina plurima]

CAP. IIII.

Angelorum ministeria, & officia, ex Apocalypsi variè ostenduntur.

Sacratis-

 De angelis.

*Acratißimæ Apocalypsis mysteria, angelorum panduntur officio, quorum
profectò interest, purgare, illuminare, atq; accendere eos, qui diuinæ sunt
ignari virtutis: Et significauit, inquit, mittens per angelum suum seruo suo
Ioanni: significauit, inquam, id est, quibusdam signauit, siue obfirmauit fi-
guris, vt non cuilibet pateret legenti. Primum angelorum ministerium sub
nomine stellarum septem ostenditur, & habebat, inquit, in dextera sua stellas septem, id* Stellæ septem
*est, angelos, in quibus plenißimè sancti spiritus gratia conspicitur. his commissa sunt ec-
clesiarum gubernacula, manentq; in dextera sedentis. Ex quo patet, ecclesiarum regi-
men, angelis esse commißum, quibus curæ est, vt quælibet sibi commissa ecclesia, bene,
ac optimè regatur. Septem autem candelabra aurea, septem sunt ecclesiæ, in medio au-
tem septem ecclesiarum ambulat filius hominis, quia ecce vobiscum sum, vsq; ad consum-* Septem locu-
mationem seculi: ad huiusmodi autem angelos septem, fiunt locutiones, singulæ, singu- tiones.
lis. Ad angelum Ephesinæ ecclesiæ, spiritus timoris loquitur: Memor esto, inquit, vnde 1.
*excideris, & pœnitentiam age, & prima opera tua fac; sin autem, venio tibi, & mo-
uebo candelabrum tuum de loco suo. Ad angelum ecclesiæ smyrnensis, mittitur spiri-* 2.
*tus pietatis: quippe, qui de tolleranda malorum persecutione, humanißimè loquitur:
Scio, inquit, tribulationem, & paupertatem tuam; sed diues es, cuius diuitiæ ignotæ
sunt aduersarijs tuis. Ad angelū pergamensis ecclesiæ, dirigitur spiritus scientiæ: Ha-* 3.
*beo, inquit, aduersum te pauca, quòd habes ibi tenentes doctrinam balaam: sapientis
enim est pestiferam doctrinam abijcere. Ad angelum Thyatirensis ecclesiæ loquitur* 4.
*spiritus fortitudinis, vtpotè pugnaturum contra zezabelem: Habeo aduersus te, quòd
permittis mulierem zezabelem seducere seruos meos: tuæ ergo interest fortitudinis,
huiusmodi doctrinam, è medio auferre. Ad angelum ecclesiæ sardensis, destinatur spi-* 5.
*ritus concilij, multo sanè illi opus est concilio, qui putat se aliquid esse, cùm nihil sit:
Qui, inquam, habes nomen quòd viuas, & mortuus es: esto ergo vigilans, & confirma
cætera, quæ moritura sunt: non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo. Ad an-* 6.
*gelum autem ecclesiæ philadelphiæ mittitur spiritus intellectus, ad quem pertinet san-
ctarum aperire mysteria scripturarum: Ecce, inquit, dedi ostium apertum coram te,
quod nemo potest claudere. ille autem dedit, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & ne-
mo claudit, claudit, & nemo aperit. Ad angelum laodiciæ ecclesiæ mittitur, siue loqui-* 7.
*tur spiritus sapientiæ, quæ in sui cognitione consistit: Nescis, inquit, quia miser es, misera-
bilis, & mendicus. itaq; singula singulis pro temporum, atq; rerum qualitate, mysteria
demonstrantur. Proposito ecclesijs ascendendi ordine, per septimarmè spiritus sancti gra-* Septem descē-
tiam, posthac descensus proponitur per eum, qui inclinauit cœlos, & descendit. Sedes in sus.
cœlo ostenditur, in qua rectè spiritus sapientiæ cernitur, liber septem sygillis signatus ab 1.
agno aperitur, in cuius opere, spiritus intellectus apparet. Deinde, magni consilij ange- 2.
lus stat iuxta aram templi, cum mysticis septem tubarum cantibus, quod pertinet ad spi- 3.
ritum concilij. Draco post modum magnus, & rufus, habens capita septem, mulierem 4.
impugnat, Michaele præliāte, in quo profectò spiritus est fortitudinis. Exeunt postea se- 5.
ptem angeli, septem phialas habentes, quibus opus est spiritu scientiæ. Mulier præterea 6.
ostenditur ebria sanguine martyrum Iesu, in qua ostenditur spiritus pietatis. Postremò, 7.
*terra, mare, & infernus reddunt mortuos suos, quod planè spectat ad spiritum timoris.
itaq; septies ascendendo; & totidem descendendo, tota impletur ecclesiæ plenitudo. In-
carnationis mysterium sub similitudine libri intus, & foris scripti, sygillis septem obsi-* Liber signatꝰ
gnati, Ioanni ostenditur. Sancta planè scriptura, quasi intus, & foris scribitur, dum li- septē sygillis.
terali, atq; spirituali intelligentiæ sensu adornatur, septemq; sygillorum nexibus, clausa Septē sygilla.
videtur. Septem reuera sunt Christi mysteria, in quibus tota Moysi legis, ac prophetarū Septem myste-
scriptura consistit: incarnatio scilicet, paßio, resurrectio, ascensio, mißio spiritus san- riā Christi.
cti, gentium vocatio, extremi iudicij executio. Quæritur idoneus quispiam, qui soluen-

 dorum

hæreticorum synagoga, liuoris, & inuidiæ igne perpetuo ardens, quæ primordia ecclesiæ extinguere tentauit: Mortua, inquit, est tertia pars creaturæ, nequissimæ vtique hæreticorum synagogæ igne combusta. Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit de cœlo stella magna, quæ dicitur absinthium, hæresis vtique pessima; vtpote arrij, & similium, cuius malitia, & fraude, cùm stella quædam esse putaretur, aquæ scripturarum dulces, conuersæ sunt in absinthiũ. Et quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars Solis, & Lunæ, & stellarum, eorum planè, qui videbantur, clarissima lumina esse, interitum, atque corruptionem annunciat. Et quintus angelus tuba cecinit, & vidi de cœlo, id est, de ecclesia stellam cecidisse, sublimem aliquem, in hæresim, atque Tyrannidem incidisse, cui data est clauis putei abyssi, & apperuit puteum abyssi, id est, errorem putentem contra ecclesiæ dogmata, quemadmodum est Turcarum, ac maurorũ, cæterorumque barbarorum gens, cuius fumo, obscuratus est quodam modo Sol iustitiæ, id est, ecclesiæ splendor. vnde instar locustarum populus ille creuit, atque multitudine auctus est. Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui vocem vnam ex cornibus altaris, dicentem sexto angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui sunt alligati in flumine magno euphrate. Et hæc quidem venerunt, aut proximè futura sunt; quando regnũ insurget aduersus regnum, & gens in gentem: quando refrigescet charitas, & abundabit iniquitas quando soluetur sathanas de loco suo. Quatuor tunc regna, iniquitate dominãte, remotisque rationis legibus, bellorum igne ardebunt: Numerus, inquit, equestris exercitus vicies millies, dena millia. Septima tuba in fine canitura erit. quando erit dies tubæ, & clangoris, dies nebulæ, & turbinis, dies amara, & terribilis. Post tubarum cantum, impiorum pœna ostenditur, orbis interitus, malorum finis: Et vidi, inquit, alium angelum fortem, descendentem de cœlo, amictum nube, & iris erat in capite eius, & leuauit manũ suam in cœlum, & iurauit per viuentem in secula seculorum, quod tempus amplius non erit; sed in diebus vocis septimi angeli, cũ cæperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei; sicut euangelizauit per seruos suos prophetas: non erit amplius tempus pœnitentiæ, quia consummatum est mysterium regni. Angelũ huiusmodi, Christum esse puto, sua amictum humanitate mundissima, cui cætera congruunt, quæ ibi scribuntur, & iris, & pedes, & similia, nempe libellus apertus, id est, omnia scripturarum completa mysteria, dixitque Ioanni, quòd iterum esset, Euangelij mysterium annuntiaturus. Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces in cœlo dicentes: Factum est regnum huius mundi domini nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Laudat omnis sanctorum chorus, aduenisse tempus retributionis, & finis omnium; quod profectò in extremo iudicio complebitur.

Tertia tuba.

Quarta tuba.

Quinta tuba.

Sexta tuba.

Angelus amictus nube.

Angelus. Christus amictus nube.

Septima tuba

CAP. V.

Michaêlis, & draconis bellum, cap. 32.

ET factum est prælium magnum in cœlo: Michaêl, & angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cœlo Si prælium huiusmodi, post partum mulieris commissum est; planum est, quod de prima angelorum pugna, quæ in empyreo cœlo facta est, non potest intelligi; sed de ea potiùs, quæ in extremis temporibus futura est, quando accusator fratrum prorsus eliminabitur, atque foras mittetur. Interim prouinciarum, regnorumque protectores. animarum custodes: angeli præliantur cum dracone, & angelis eius. Et proiectus est ille draco in terram, quia nimirum princeps huius mundi eiectus est foras: exclusus vtique à cordibus fidelium, qui ipsum vicerunt propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij, & non dilexerut animas suas vsque ad mortem, quod profectò angelis conuenire non potest:

Bellum angelorum.

sunt enim

lium angelum descendentem de cœlo, postquam viderat alium ostendentem sibi damnationem meretricis magnæ, qui extiterat vnus de septem habentibus septem plagas, cap. 17. habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius: & clamauit in forti voce dicens: Cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum. Babylon, inquam, id est, confusa, & inordinata impiorum societas, corruet planè in fine seculi, quæ modò gloriosa apparet, palamque fiet, quòd immunda sit dæmoniorum habitatio. Væ væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum & sustulit vnus angelus fortis, lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas, & vltra non inuenietur. Ex quo, peccatorum incendium æternum clarè conspicimus, angelorum desiderium, flagitantium, vt finem accipiat iniquitas, vt societas compleatur sanctorum. denique vt Deus sit omnia in omnibus: Et fumus, inquit, illius ascendet in secula seculorum. vnde vox auditur tubarum multarum in cœlo dicentium, alleluia. Laus, & gloria, & virtus Deo nostro, quia vera, & iusta iudicia eius sunt; quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. Et vox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius: & qui timetis eum, pusilli & magni. Canitur alleluia, post Babylonis euersionem, quia reuera, quamdiù durat Babylonis imperium, nemo nostrûm tutus est, atque securus: neque canere potest verum alleluia. Itaque destructis debellatisque hostibus, & in carcere teterrimo conclusis, vxor agni præparauit se, & datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti, & candido, hoc est, fide vera, & viua, quæ splendet, & fulget. Et dictum est mihi, cap. 19. Scribe, beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et cecidi ego Ioannes, vt adorarem angelum, & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum adora. Angelus, Iesu diuinitatem confitetur, cuius seruum se esse protestatur, atque fidelium collegam, & conseruum: Deum (inquit) adora, cui soli debetur ille latriæ cultus, quem omnes adorantes colimus, & colentes adoramus & veneramur. posthæc (inquit) cap. 19. Vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis & verax: & exercitus qui sunt in cœlo, angelorum vtique, atque hominum sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo mundo. equus albus, immaculatum christi corpus, cui insidet diuinitas verbi dei, quem sequuntur in cœlo spiritus cœlestes, & animæ sanctorum in equis albis, animæ quidem cum corporibus mundissimis; spiritus verò, qui carent corpore, cum intellectus voluntatisque munditia. tale aliquid in Platone annotauimus. Et vidi angelum qui stabat in sole, illum (inquam) qui posuit in sole tabernaculum suum, clamantem voce magna omnibus auibus, quæ volabant per medium cœlum: Venite ad cœnam magni Dei, vt manducetis carnes regum, & tribunorum, & fortium. inuitat ad vindictam malorum, laudem verò bonorum; & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum. Et posthæc vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem, serpentem antiquum, & misit in carcerem, siue in abyssum, & clausit, & signauit, super illum, vt non seducat amplius gentes. Et dominus Deus omnipotens spiritus prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri citò. Et ego Ioannes postquam audissem, & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat: & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorũ prophetarum, & eorum qui seruant verba libri huius. Deũ adora. et dixit mihi: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim prope est. Ecce venio citò, & merces mea mecũ est, reddere vnicuique secundùm opera sua. Ego Iesus misi angelum meum, testificari vobis in ecclesiis. Ego sum radix, & genus Dauid, stella splendida, & matutina. Et spiritus, & sponsa dicit: Veni. Et qui audit, dicat, veni. Veni domine Iesu, veni. Itaque tota Apocalypsis, angelicorum mysteriorum plena esse conspicitur: angeli enim, incar-

Angelus descendens de cœlo.

Societas hæreticorum immunda dæmonum habitatio.

Alleluia.

Vxor agni.

Beati qui vocati sunt ad cœnam agni.

Angelorum exercitus.

Angelus stans in Sole.

Angelus habens claues putei abyssi.

Angelus Iesu.

mentij, quo planè nomine omnes illi beati spiritus propter mutuam illuminandi diligentiam, & exercitium sunt appellati. Siquidem, inquit, vt theologia, siue sermo diuinus diuinæ reuelationes per angelos nobis exhibitæ sunt. Genes: 6. & 7. Angelus instruxit Noe de arca erigenda, in qua saluaretur genus humanũ: Abraham admonuit de incendio Sodomorum 21. de vxoris suæ partu præter spem senilis ætatis, 22. de immolatione Isaac, 26. Isaias docuit, vt ad Abimelech regem se conferret. 28. Iacob vidit scalam, & angelos per eam descendentes. 32. Iacob abijt in itinere, quod cæperat, fueruntq́ ei obuiam angeli, quos cùm vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc. Exo: 3. Apparuit Moysi angelus in flamma ignis. Iosue. 1. Instruitur magnus ille de populi regimine. Et ca. 5. visus est cultros lapideos facere, ac secundò circumcidere filios Israel. Iudicum 6. Hortatur angelus fortissimum Gedeonem ad bellum. Iudicum 7. Per angelum ostenditur ei modus pugnæ. Similiter & diuinum Christi humanitatis mysterium angeli primùm locuti sunt. Lucæ 1. & 2. Sic diuinissimus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem edocuit mysteria: alius angelorum Ioseph erudiuit, Matth. 1. alius verò pastores, Lucæ 2. Ipse dominus Iesus per angelus nunciatur, & appellatur angelus magni consilij: post victoriam angeli illi administrabant. Hæc Dionysius, ex quibus satis clarè conspicitur angelorum existentia, & officia.

Reuelationes diuinæ per angelos.

Deinde animaduertendum quomodo angeli participent illo summo bono: Sancti, inquit, ordines cœlestium hierarchiarum, quia familiariùs Deo coniunguntur, multiplicius, & copiosiùs eo participant, quia cæteris præeminent creaturis: ipsi enim intelligentias suas purè in Deum extendentes, ad ipsius imitationem se transformant, & diuinam speciem, cui assimilantur, contemplantes, illi desiderant conformem suam intellectualem speciem habere; & per hoc copiosiores habent communiones præ cæteris. manent autem in tali exercitio infatigabiles, & attenti, semper extenti ad superna æternæ sapientiæ spectacula, iuxta cuiuslibet capacitatem: & hoc per fortitudinem diuini amoris, à quo nulla occasione possunt deflecti, aut retardari.

Angeli quomodo participant diuina distributione.

Amoris diuini fortitudo.

Et ipsi à Deo intus suscipientes immaterialiter & purè principales illuminationes, secundum easdem ordinantur, habentes plenam & integram vitam, in nullo intellectuali sensu deficientem, aut diminutam. Itaq́ illæ cœlestes substantiæ primò & multipliciùs sunt manifestatiuæ diuini secreti. vnde præ cæteris creaturis excellenter dignæ habentur angelica denominatione, eò quòd diuina illuminatio primò ingignitur illis, & manifestationes diuini luminis, quæ sunt super nos, per ipsos autem ad nos deferuntur. vnde dicit scriptura, quòd lex est ordinata per angelos: Gal: 3.

Angeli nobiliores aliis creaturis.

Deinde cap. 3. scrutatur, quare omnes illæ cœlestes virtutes angeli nominentur: Dicimus, inquit, omnes angelos appellari, quia per omnem sanctam dispositionem, excellentes quidem ordinem habent inferiorum dispositionum illuminationes & virtutes, non autem participantium excellentium se, sunt vltimi: igitur sanctissimos excellentissimarum ordines angelos vocãt theologi: etenim sunt manifestatores & ipsi diuinæ illuminationis, ordinem verò extremum animorum cœlestium, non habent rationem archos, aut thronos, aut seraphim nominandi: neq; enim est in participatione excellentissimarum virtutum. hæc ille. Et reuera, illi cœlestes spiritus differunt ab inuicem illuminatione, & statione secundùm eminentiam ordinis, aut naturæ; ideo vltimus ordo cùm non pertingat ad excellentem participationem donorum, & perfectionum, quæ sunt in superioribus ordinibus, illorum nominibus non gaudet.

Angeli quare appellentur.

Deinde Dion: quærit: Cùm, inquit, inter nouem ordines angelorum cœlestium, vltimus specialiter dicatur ordo angelorũ; quæritur, qua ratione in scripturis, cuiuslibet ordinis personæ dicantur angeli. Respondetur, quòd omnium ordinum inferiorum illuminationes & virtutes pleniùs illis habent ordines superiores; inferiores verò non habent illuminationes & virtutes in ea plenitudine, in qua habent superiores: cùm nomina ordinum singulorum, designẽt speciales ipsorum gratias; meritò superioribus possunt inferiorum nomina attribui, tanquam ipsorum illuminationes, à quibus nomina imponuntur, pleniùs

Angelorum ordines õnes, quare dicuntur angeli.

habentibus

De ordine seraphico

do tribuunt, illam possident, & custodiunt sine amissione. Iste amor Seraphicus, est oculus sponsæ, vt legitur in cantico sponsæ: Vulnerasti me, inquit, in vno oculorum tuorum. Planè, rationalis animæ duo oculi describuntur, cognitio scilicet, & amor: cognitio verò cognitiuam potentiam, amor verò affectiuam intuetur. Amor autem est oculus sponsæ, qui vtique tantò purior; quantò intimior. siquidem mellis dulcedo, & ignis caliditas, & odorum suauitas, gustu, olfactu, tactuq; melius, quàm visu dignoscuntur. Ita sanè anima suo gustu, ac tactu, id est, amore, Deum clarius, ac fortius, quàm cognitione percipit & amplectitur. Virtus præterea fortior est vnita, quàm dispersa: amoris autem est vnire: ex forti etiam calefactione ignis lucens erumpit; sic ex amore cognitio generatur. quantò ergo magis Deus diligitur; eò magis cognoscitur. creatura siquidem rationalis, quadruplici deum dilectione prosequitur: naturali, qua in summũ bonum naturaliter fertur: arbitraria, siue electiua, sanè volũtas nõ fertur, naturali & libero amore, nisi ab obiecto præmoneatur. vnde sibi complacet, & ita actũ diligendi eligit: omnes namq; homines beatitudinẽ eligunt; sed eam, quã Christiani intendunt, aspernãtur quàm plurimi. Primæ igitur beatitudinis amor est naturalis: secundus verò electiuus, qui in beatis in diligendo figitur; à damnatis abest, quia in odio veritatis perpetuò viuunt; in viatoribus, ad vtramq; partem flectitur; odio enim interdum deum prosequuntur, quòd eorum peccata puniat: tertius amor, vocatur gratuitus supernaturalis, alio nomine charitas creata, huic coniungitur amor diuinus increatus, qui illabitur animæ illapsu viuifico, nobis certè inexplicabili: iste enim amor animam purificat, illuminat, perficit, atque acceptam reddit. Charitas creata luminis influentiæ similis est: increata verò soli lucidissimo, charitate increata effectiuè, & exemplariter deum, & proximum diligimus: effectiuè quidem, quia ab ipsa dilectionem accepimus, exemplariter verò, vt quemadmodum charitas increata, id est, spiritus sanctus est nexus patris & filij; ita eadem charitate simus vnum cum deo: qui enim adhæret deo, vnus spiritus fit cum eo: charitate autem creata, deum & proximum formaliter diligimus. quartus amor vocatur fruitiuus, siue Seraphicus: in intima enim consistit experimentali suauitatis perceptione, ex optimo obiecto, nempe ex deo prouemens, ob eam, quam cum anima facit coniunctionem. iste amor est nobilissimus, quippe qui in actu beatifico semper consistit. Sed deinceps de alis Seraphim loquamur.

Oculus sponsæ

Dilectio quadruplex creaturæ rationalis.

CAP. III.

De alis Seraphim.

Dionysius cap: 13. eiusdem lib. Alarum, inquit, expansa sacra formatione, in diuinum, in primis, in medijs, in vltimis, absolutam, & altissimam extensionem. Sensus est, Propheta Isaias cap: 6. per mysticam illam extensionem alarum ipsorum Seraphim, didicit in diuinum, bonum scilicet, absolutam, atque liberam extensionem, siue cognitionem & amorem existere in primis, medijs, & vltimis, in Seraphim, Cherubim, & Thronis. Et cap: 15. Pennæ, inquit, significant anagogicam velocitatem, & cælestis sursum versus itineris actiuum. ipsa verò pennarum leuitas, nihil terrenum, sed totum mundè, & sine grauitate in excelsum ascendens. hæc ille. Itaq; alarum sexcupla sancta formatio sic intelligitur, in primis, in medijs, & in postremis. primis siquidem, quæ caput velant sedentis in throno excelso, & eleuato, dei maiestas, quæ nostrarum superat mentium intelligentiam, pronũciatur; ideoq; ad illam immensam dei maiestatem aspicere non audent. extremis alis, sedentis pedes conteguntur, quia inscrutabilia sunt nobis dei iudicia. medijs autem alis volare contendebant, quia per ea quæ facta sunt, inuisibilia dei cognoscuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas, vt dicit Apostolus 1. ad Rom: 1. Hæc dixit Isaias, inquit

Pennæ quid significent.

Alarum mysterium.

seraphico

Ioan. quando vidit gloriam Christi.

Alarum numerus senarius.

Porrò, alarum numerus senarius perfectus est, vt potè qui suis partibus constat: habet enim mediam, tria scilicet, secundam, nempè duo, & sextam partem, id est vnum, quæ simul efficiunt numerum senarium. senario praterea dierum numero completum est opus huius machinæ mundi.

Prima ala.

Prima ala Seraphim, profunda suspiria mentis: nam rei amatæ memoria mentem agit, suspiria, quasi nuncios emittens. Sanè, ad inspirationem fulgoris intimi, suspirijs vegetata conualescit anima, quia eam veritatis amor afficit, & refectio contemplationis pascit: hæe autem insunt non tepido, sed seraphico amori.

Secunda ala.

Secunda ala, alta desideria. Sanè, omnia ponderibus suis aguntur: amor meus, pondus meum, dicit diuus Augustinus 13. confessionum libr: Eo feror, quocunque feror. Dono tuo ferimur, & sursum ferimur: inardescimus, & imus, & ascendimus ascensiones in corde in Hierusalem.

Tertia ala.

Tertia ala, cogitationes languidæ: nam necesse est, vt quò præcessit dilectionis thesaurus, eò sequatur cogitationis affectus: amant enim incipientes, ardent proficientes, languent verò perfecti: Spes sustentat, sed absentia dilecti affligit.

Quarta ala.

Quarta ala, defectio: ex languore namque tum superiorum, tum inferiorum virium, defectum incurrimus: inde sequitur defectio: Defecit cor meum, & caro mea, deus cordis mei, dicebat Dauid. Hæc alio nomine vocatur mors spiritualis, percepta siquidem diuina dulcedine, anima terrenis rebus moritur, vt deo viuat: Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus Galat. 2. Hæc est pretiosa mors iustorum, quam assequi cupiebat Balaam: Moriatur, inquit, anima mea morte iustorum. lib. Numer. Hæc mors non aufert vitam, sed in meliorem cõmutat, hanc efficit fortis, vt mors dilectio.

Quinta ala.

Quinta ala, est transformatio: amor siquidem amantem transformat in amatum: anima enim veriùs est, vbi amat, quàm vbi animat: nam secundùm vires superiores amat, animat verò secundùm inferiores. dum igitur anima per amorem in amatum transformatur, secundùm mentem agit amati, sui prorsus oblita. Quapropter anima hac quinta ala, ita volat in amatum; vt maneat quidem in suo actu primo substantiali, actũ verò secundum in amato solùmmodò possideat: Transformamur, inquit, Apost. 2. Cor: 4. à claritate in claritatem, à claritate fidei in claritatem visionis: sic aer transformatur in lumẽ, ferrum in ignem, perfectibile in perfectum.

Sexta ala.

Sexta ala vocatur extasis, seu mentis excessus, quæ in contemplatione consistit: rapitur enim anima supra sensibilia, supra rationalia, denique supra omne creatũ, eleuans se supra se.

Extasis & raptus discrimẽ

Differt autem extasis à raptu: nam raptus in omni quasi potentia superiori, respectu inferioris, potest contingere; extasis verò, non nisi in sola mente fieri potest, quæ durãte extasi suorum actuum inferiorum potentiam amittit. De mentis quoque raptibus, puta esse sine spiritu, diuisio animæ & spiritus, introduci in diuinam caliginem, qui solo nomine ab extasi dissentiunt, idem iudicium potest haberi. Porrò, amor, authore eodem Dionysio, extasim facit, non sinens suiipsius esse amatores, sed amandorum.

Ignatius.

vnde de diuo Ignatio scribitur: Amor meus crucifixus.

Extasis quid sit.

Est autem extasis, deserto exteriori homine, suiipsius supra se voluptuosa quædam eleuatio, ad superintellectualem diuini amoris fontem, mediantibus sursum actiuis virtutibus, pro viribus se extendens. Sunt autem virtutes sursũ actiuæ, humilitas & puritas: humilitate enim exterior homo reformatur; puritate verò interior homo, de die in deum renouatur.

Extasis duplex.

Est autem extasis duplex: vna quidem secũdùm intellectum, altera verò secundùm voluntatem, siue affectum. & reuera animus contemplantis, sensibus spiritualibus suspensus, cùm synderesim in specula æterna extenderit, apex intelligentiæ, & principalis affectio pariter feruntur, in diuina se mutuò promouentes, & æqualiter ascendentes, illa speculando, hæc desiderando: præcurrente autem intelligentia, & ingredi non valente, quippè, quæ per speculum videt, in ianuis commoratur; affectio verò speculi ignara, ingrediens, vnitur cum Deo, efficiturque vnus spiritus cum eo: deinde ingrediens intelligentia, à deifica bonitate hilariter excipitur:

Nectar & ambrosia.

hoc ergo modo affectus feruorem, intellectus verò splendorem, nectar & ambrosiam

brosiam

brosiam recipiūt, quibus sese immittit diuina bonitas, huic summam veritatem, illi verò summam bonitatem communicans. Amor sanè intrat vbi cognitio foris stat: neque hæc dixerim, quasi fieri possit, vt diligatur incognitum; sed potiùs ipsum amorem, cognitionem quandam appello, illi planè similem, quæ experimento comparatur: nam diuina experimento cognoscuntur, quæ si non degustentur, in fastidium veniunt. Diuina sine gustu veniunt in fastidium.

CAP. IIII.
Quomodo fiat amor seraphicus.

Ostquàm ex diuo Dionysio didicimus, ex amore Seraphico extasim procreari; deinceps lubet animum attollere, ad huius seraphici amoris indaginem, quonam pacto fiat huiusmodi extaticus amor, in spiritu, an extra spiritum, vel sine spiritu. Pro cuius rei notitia habenda, non ignorare oportet, spiritum humanum duplicem vitam habere: alteram, qua formaliter vita est: alterā verò, quæ ex se producit actus vitales, quæ vocatur secunda vita. Etenim spiritus, id est, portio animæ superior, ab inferiori ita aliquando separatur; vt spiritus in spiritu, & spiritus supra spiritum, & sine spiritu nominetur. Ioan: in Apoc. 1. Fui, inquit, in spiritu, spiritum esse in spiritu, nempe semetipsum intra seipsum colligere totum, & quæ foris sunt penitus ignorare. Act: 2. & 12. Et Petrus ad se reuersus, ait, &c. amore siquidem extatico anima supra se attollitur, & à se egreditur, nec se cogitat, atque ita fit spiritus supra spiritum. Fit interdum spiritus sine spiritu, 3. Reg: cap. 4. Regina Sabba videns sapientiam Salomonis, & gloriam domus eius, non habet vltra spiritum. rectè ergo dicitur spiritus seipsum non habere, quando incipit à seipso omnino deficere, et à seipso, siue à suo esse in supermundanum quendam, & verè plusquàm humanum statum transire, ita, vt ipse, iam non ipse sit. Itaq; homo extatico amore correptus, nunc in spiritu esse dicitur, iam sub spiritu, modò supra spiritum, deniq; sine spiritu: in spiritu quidem, quando Dei magnificentiam, suis in operibus contemplatur: sic sanctus Ioan: in apoc. 1. vidit statum nascentis ecclesiæ in spiritu. supra spiritum, quando ea contemplatur, quæ proprijs viribus nequeunt possideri, veluti quid sit deus, quidue beata vita: Oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. sine spiritu, id est cognitione, quando altissima dei secreta penetrare non valet: sicut Regina Sabba, quæ non poterat penetrare gloriam Salomonis. sub spiritu, quando agitur spiritu dei: Ego, inquit, alligatus spiritu, in act. Apost. tunc planè homo reformationis satagit suæ; cùm secundùm sancti spiritus instructionem, suos mores temperat. Itaq; dum spiritus hominis, id est, in suo actu portio superior consistit, anima, id est, portione inferiore nihil agente, deum extaticè intelligit, & diligit: & hæc extasis vocatur diuisio animæ & spiritus. Exemplo nobis esse potest mōs aliquis, cuius vertex blanda, atque tranquilla, solis luce illustratur, sine omni prorsus nubium, aut ventorum turbine, ima verò tenebrosa nubium obscuritate, ventorumq; turbine occupante. Quidam præterea ignis lucet cum fumo, alius verò in carbone viuo serenus. Felix diuisio, in qua animale in imis iacet, spirituale verò in vertice summo. Alia extasis vocatur, introductio in diuinam caliginem: Vocauit deus post sex dies Moysen de medio caliginis, Exod: 24. Excellentissimus sanè modus contemplandi deum in raptu, est ignotè ascendere, ait Areopagita in lib: de mystica theologia: nam nec ipse Moyses valuit deum videre, & ideò introductus dicitur in caliginem: licet enim oculus contemplantis in deo sese sistat, nihilq; aliud aspiciat; non videbit tamen ipsius lucis claritatem: imò in caliginem potiùs eleuabitur. ad cuius quidem cognitionem, per omnium remotionem pertinget, quæ à Dionysio vocatur docta ignorantia: ignorat enim anima contemplantis

Regina Sabba

In spiritu, sine spiritu, supra spiritum, sub spiritu.

Diuisio animæ & spiritus.

Introductio in diuinā caliginem.

Docta ignorantia.

plantis, cuiuscunque rei creatæ cognitionem, quæ intellectum, seu affectum, ab ipsorum officiorum executione quoquo modo deturbare posset: rectè ergo docta vocata est ignorantia, quæ creata omnia nescit, vt deum tantùm sciat. Porrò, illa cognitio dei, quæ in raptu fit, ablatione, & eminentia completur: ablatione quidem, omnia creata à deo remouendo; eminentia verò, omnes perfectiones creaturarum eminenter ei tribuendo; sed primus modus, absque secundo, perfectam cognitionē nō reddit. Ad maiorem autem huius rei clarioremque notitiam habendam, Dionysius 2. de mystica theologia, aptissimo vtitur exemplo: Quemadmodum, inquit, imaginem ex ligno vel lapide facientes, auferunt ea, quæ superiecta sunt, ipsaque ablatione, occultam manifestant formam; ita, dum creata à deo remouemus, creatoris maiestas elucet; hæc tamen cognitio caligine terminatur, alia priùs relicta caligine, creaturæ scilicet. Sanè, naturæ humana quædam caligo est, sed à deo illustratur, in quantum intellectus, qui est quædam animæ potentia, lux sit à diuina luce deriuata. Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? In raptu igitur deseritur hæc caligo, & diuinæ maiestatis caliginem, mens contemplantis ingreditur: deseritur vtique operatio sensitiua, non negatiua, quæ raptui non facessit negotium. Dum igitur deum contemplari nititur, qui posuit tenebras latibulum suum, duæ occurrunt tenebræ contemplanti; creaturæ scilicet, & creatoris: quæ autem est creatoris, defectus comprehensionis diuinæ maiestatis nuncupatur, à qua quidem comprehensione, non autem ab apprehensione, beatissimæ illæ mentes deficiunt, sicut postea dicetur, cùm de cognitione & illuminatione angelorum erit disputandum. Apprehendunt siquidem deum, nudè, clarè, & immediatè, sine aliqua caligine, vt quodam modo comprehensores dici queant; ab illa tamen magnifica comprehensione, quà aliquid totaliter cognoscitur, quàm maximè distant; sunt nihilominus beati semper in lumine. Sed de his fusiùs atque vberiùs paulò post disserendum: nunc hæc sufficiant, quæ de Seraphico ordine dicta sunt.

Modus cognoscendi per raptum.

Cognitio cū caligine.

Duæ tenebræ.

CAP. V

De ordine Cherubim.

Theologus noster Areopagita cap: 7. angelicæ hierarchiæ Cherubim proprietates mirificè descripsit: Ipsa, inquit, Cherubim, cognoscibile eorum, & deiuidum, & altissimæ luminū dationis acceptiuū, & contemplatiuū in prima operatrice virtute, diuinæ pulchritudinis, & sapientificæ traditionis repletum, & communicatiuum copiosè ad secunda fusioni donatæ sapientiæ. Sensus est, angeli istius ordinis dicuntur cognoscentes, eò, quòd dono sapientiæ cæteris præstent. Deifici, quia Dei maiestatem, cæterū clariùs contemplantur. Dicuntur altissimæ dationis luminum acceptiui, quia altiùs præ cæteris diuinam illuminationē recipiunt. Diuinæ pulchritudinis contemplatiui; quoniam clarissimè Deum intuentur, in virtute prima operatrice, id est, immediatè in deo, qui est prima & summa potestas, omnium creaturarum operatrix. Pleni traditionis sapientificæ, id est illuminationis diuinæ, quæ eos sapientes reddit. Communicatiui sapientiæ, quam acceperunt: ex ipso enim sapientiæ fonte hauriunt, & refundunt fluenta scientiæ vniuersis ciuibus suis. Sapientiæ donatæ effusione ad secunda, id est, super angelos inferiores effundunt. Dicuntur etiam contemplationis puræ & simplicis, atque immediati fulgoris susceptiui: fulgor enim est illuminatio, quæ peruenitur ad meram & puram contemplationem veritatis: vbi virtus diuina non in imagine aut figura, vel aliqua mediante creatura; sed per semetipsam, & in semetipsa conspicitur. Dicuntur etiam diuina alimonia nutrii, & vt domestici diuinæ refectionis repleti. Ista sunt sublimiora agmina angelorum, exceptis duntaxat spiritibus se-

Proprietates Cherubim.

Cognoscētes
Deifici.
Altissimæ cō templationis.
Diuinæ pulchritudinis cōtemplatiui

Domestici.

De ordine cherubim

tibus Seraphicis, qui ampliori sapientiæ dono repleti, Cherubim, id est scientes, & sapientes sunt appellati: in quibus principaliter relucet radius diuini luminis, quantùm ad præcellentem participationem cognitionis diuinæ. Post donum charitatis, excellit donum diuinæ scientiæ & cognitionis: & ideò post Seraphicos spiritus Cherubim collocantur. Idem author in eodem cap: Cherubim, inquit, per interpretationem significat multitudinem cognitionis, aut effusionem sapientiæ. Congruum autem est, vt talibus supremis substantijs ordinetur prima hierarchia, quæ super cæteras exaltatur, & circa deum immediatè collocatur, & ad quam, tanquam deo proximam, principaliùs deferuntur primæ dei influxiones, & perfectiones. Cherubim ergo, id est, effundentes sapientiam dici possunt: habent enim virtutem excellenter cognitiuam, & diuinorum mysteriorum inspectiuam, & supremæ influxionis luminum diuinorum post seraphim susceptiuam, & contemplatiuam, principaliter diuinæ pulchritudinis, & repletam sapientifica sapientiæ diuinæ distributione, & valentem copiosè communicare inferioribus suis donatam sibi sapientiam. Prima igitur cœlestium animorum hierarchia, castißima purgatione purgatur, multo lumine illuminatur, perfecta operatione perficitur, munda existens ab angelicæ puritatis minoratione: purgatio enim, illuminatio, & perfectio est diuinæ scientiæ assumptio, perfectiuarum doctrinarum cognitione, secundùm gradus ordinum indita, mundans ab ignorantia, id est, ab altioris cognitionis minoritate, & illuminans ipsa diuina cognitione, per quam & purgat mentem, per altiorem cognitionem, ad conspiciendum ea, quæ priùs non inspexerat, & ipso lumine perficiens mẽtem plena & habitudinaria scientia luculentarum doctrinarum. Hæc est prima angelorum laudanda hierarchia, stans per inflexibilem erectionem in circuitu dei, solam dei æternam cognitionem semper ambiens. cuius laudes Ezechiel. 13. quasi per signum sensibile sonitus aquarum, expreßit dicens: Benedicta gloria domini de loco suo; vt loci nomine prima hierarchia intelligatur. Isaias quoq; cap: 6. eiusdem hierarchiæ, laudibus venerandam, dei laudem commemorat: Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabbaoth: plena est omnis terra gloria eius. illæ ergo beatæ substantiæ laudant deum vnum, in trinitate personarum, dicendo ter sanctus, & semel dominus, quæ à summis intelligentijs cœlestibus, vsque ad omnia extrema mundi sensibilia extendit dei prouidentia. hæc Dionys. In oraculo quod erexit Moyses Exod: 25. Et in templo Salomonis 3. Reg. 6 fit mentio de ipsis cherubim: Fecit, inquit, in oraculo duo cherubim de lignis oliuarũ, decem cubitorum altitudinis. In tabernaculo Moysi duo cherubim obumbrantia propitiatorium, quæ sese contingebant cum alis suis, & propitiatorium operiebant, & mutuis vultibus se prospiciebant. Hæc erant duo testamenta, vel verba vtriusq; testamenti, quorum alterum est verbum legis, alterum verbũ gratiæ, quæ inter sese aduersa videntur, dum lex peccatum auget, gratia tollit; tamen in Christo conueniunt, quia quod erat impoßibile legi, deus mittens filium suum, damnauit peccatum de peccato, vt iustitia legis impleretur in nobis. Cherubim ergo dicti sunt quasi alatæ aues: hebraicè enim cherubim, dicuntur aues vel venti: sic enim loquitur Psal: 17. Et ascendit super cherubim, & volauit super pennas ventorum. August: Exaltatus est Christus super plenitudinem scientiæ, vt nemo ad eum perueniret, nisi per charitatem: Et volauit super pennas ventorum, super virtutes angelorum, qui quasi quibusdam pennis à caducis rebus se attollunt Psal: 79. Qui sedes super cherubim. Augustinus: Licet, inquit, intelligamus cherubim sublimes esse angelorum potestates; tamen si vis, eris cherubim. si enim cherubim sedes est dei, & anima iusti sedes est sapientiæ: igitur anima iusti est cherubim, & plenitudo scientiæ, quia plenitudo legis est charitas. Sit in te charitas, & necesse est, vt plenitudo scientiæ consequatur. Quid enim nescit, qui charitatem scit? Et quid fructuosè scit, qui charitatem nescit? sicut ille teterrimus spiritus, qui à Propheta Ezech.

Cherubim, id est, effundentes sapientiam

Purgatio, illuminatio, perfectio.

Sanctus, S. S.

Duo Cherubim in oraculo.

Alatæ aues.

Pennæ ventorum.

Qui sedes super Cherubim

De ordine thronorũ, Cherub extentus.

cap: 28. vocatur Cherub extentus; quia tamen charitatem nesciuit, proiectus est cum suis, de loco illo felicissimo, & beatissimo sanctorum.

CAP. VI.

De ordine Thronornm.

Proprietates Thronorum.

Agnus ille Areopagita in eodem capite de Thronis, siue spiritibus, qui sunt vltimi in prima hierarchia, ita loquitur: Ipsa autem, inquit, altissimarum & compactarum sedium, omni diligenter exaltari ignominia subiectionis, & ad summum supermundana sursum ferens, & omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, & circa verè excelsum totis virtutibus incommutabiliter, & stabiliter collocatum, & diuini super aduentus, in omni impassibilitate, & immaterialitate acceptiuum, & deiferum, & familiariter in diuinas susceptiones apertum. hæc ille.

Sedes altissimæ. Sedes compactæ.

Sensus est, Throni sunt sedes altissimæ, propter diuinam authoritatem iudicandi, & iusticiæ regulam, quam in iudicio imitantur. Sedes compactæ, quia aptè & conuenienter iunctæ, quòad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum. etenim rationi conueniens est, vt ex culpa, pœnam, & ex iusticia, gloriã, & ex qualitate operis, qualitatem retributionis quilibet sortiatur. siquidem pœna conuenienter & aptè cohæret culpæ, & gloria iusticiæ: alioqui, si culpa, & gloria, pœna & iusticia non conuenirent; coaptatam sedem inuicem non haberent. itaq; compactio sedium, æquitas iudiciorum est. Ab omni ignominia subiectionis libera: qui quantò sibi præsidenti deo sunt subiecti, tantò cæteris exaltantur, atq; sublimiores effecti.

Sedes deiferæ. Sedes diuini aduentus.

Dicuntur sedes deiferæ, eò quòd deum sibi præsidentem ferant, & deificam potestatem per diuina iudicia alijs inferioribus ordinibus indicent, & ostendant, quàm vera sint, quàm iusta, quàm sancta in omnibus vijs suis: illorum enim officium est, dei contemplari & imitari iudicia, eaq; sibi subditis nota facere & ostendere: in primis est charitas, in secundis sapientia, in vltimis iusticia; ideoq; post seraphim & cherubim throni collocantur. Isti immaterialiter, sine studio & fatigatione, diuina iudicia percipiunt, & alijs solicitè communicare student.

Sedes ab omni extremitate remotæ.

Sedes etiam ab omni extremitate remotæ, quia ei, qui sine extremis est, principio & fine immediatissimè coniunctæ sunt. Deo obedientes se subijciunt, & eam, quam ab eo acceperunt virtutem, in alios libenter transfundunt. Dicti ergo sunt throni, quòd deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat. Psal 92. Sedes super thronum, qui iudicas æquitatem. Daniel propheta cap: 7. Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt.

Thronus eius flãma ignis. Sedes regnantium.

Tronus eius flamma ignis: nam deus, vt dicit Psal: 103. ministros suos facit flammam ignis. Sanè, anima iusti sedes est sapientiæ. In Euangelio Ioan: 14. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Itaq; throni sedes regnantium, atq; iudicantium esse dicuntur; ad regnantem autem sublimitas, ad iudicantem verò veritas pertinet. Propterea throni sedes dei altissimi nuncupantur, quoniam regnans in eis superiorem non habet: & compactæ sunt huiusmodi sedes, quia in eis iudicans à veritate non discedit. Tenendum est ergo, thronos ab inferioribus choris alto euolasse recessu, qui ex eo quòd sedent, throni dicũtur; & ex eo sedent, quòd deus sedet in eis:

Sedes trãquillæ.

illæ ergo sedes, summa est tranquillitas, serenitas placidissima, pax quæ exuperat omnem intellectum. Talis est, qui sedet in thronis dominus sabbaoth, iudicans omnia cum trãquillitate, placidissimus, serenissimus, pacatissimus; & tales sibi fecit atq; constituit thronos, similimos sibi.

Solium excelsum.

Isaias vidit dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: si enim sedes dei est anima iusti, multò dignior sedes sunt angeli sancti. propterea hoc solium gloriæ excelsum est per naturam, multò autem magis eleuatum per gratiam: excelsos enim fecit eos natura conditionis, eleuatos gratia confirmationis. nominatio igitur al-

tissimorum & eleuatorum thronorum, inquit Dionysius Areopagita, ipsos docet per eleuationem præcipuam longè remoueri ab omni indigna subiectione, & inuisibiliter sursum ferri super hierarchiam secundam.

CAP. VII.

De ordine Dominationum.

Magnus Areopagita de media hierarchia ita loquitur cap: 8. eiusdem lib: Transeundum autem, inquit, nunc nobis est in mediam cœlestium intellectuum dispositionem, dominationes illas supermundanis oculis, quantum possibile, explorantibus, & verè potentia speculatiua diuinarum potestatum & virtutum: etenim, vnaquæq; super nos essentiarum cognominatio, Dei imitatorias earum signat deiformes proprietates: igitur sanctarum dominationum manifestatiuam denominationem, æstimo declarare absolutam quandam, & omni pedestri minoratione liberam anagogen, nullaq; tyrannicarum dissimilitudinum, vllo modo eam vniuersaliter inclinatam, liberaliter seueram dominationem, omni minutiuæ seruituti superpositam, superiorem subiectione omni, & remotam ab vniuersa dissimilitudine, & dominationis incessanter appetentem, & ad illius naturaliter subsistentis virtutis similitudinem, quantum possibile est, & seipsam, & quæ post eam sunt, optimè & speciosè conformantem, ad nullum vanè videntium, sed ad propriè ON vniuersale conuersam, & dominicæ semper deiformitatis in participatione, secundum quod possibile est, ipsi factam. hæc ille. Sensus: dominationes illas oculis nostris intellectualibus contemplari cupimus: sunt enim substantiæ supra nos existentes, nobisq; præsidentes, habentes proprietates deiformes, per quas deo assimilantur. Eædem sunt imitatoriæ, nempè gubernationis & dominationis diuinæ. Significant ergo dominationes vim eleuatiuam ad summum omnium dominatorem, immunem ab omni vili subiectione, nullamq; habentes abusiuam præsidentiam, qua vtuntur tyranni: sunt enim liberæ ab omni seruitute, quæ earum libertati derogare posset: inferiorum angelorum subiectione non indigent, sicut domini huius seculi: ab omni inordinata dominandi libidine, & abusiua præeminentia, quàm longissimè absunt. Denominatio illorum spirituum ostendit esse deo optimè, & decenter persimiles, dum sibi ipsis rectè dominantur, & inferiores, ad huiusmodi rectam præsidentiam, ac dominationem regalem instruant, ac adhortentur: cupiunt namq;, vt omnes inferiores spiritus, congruam assimilationem diuinæ dominationis gerant. etenim dominationes, vt illorum nomen indicat, non sunt conuersæ, neque adhæserunt spiritibus malis superbiam appetentibus; sed ad ON vniuersalem, ad deum vtique qui verè & propriè est: On enim interpretatur, qui est, vel existens. Ad ὤν, id est, ad principaliter ens, conuersæ sunt; ideoq; à principio earum conuersionis ad deum hierarchicæ deiformitatis participes factæ sunt: nam sicut deus omnibus dominatur; ita & ipse inferioribus ordinibus: dominari enim est, subiectos quosque possidere: propterea illa agmina angelorum, quæ mira potentia præeminent, pro eo, quòd eis cætera ad obediendum subiecta sunt, dominationes vocantur: putare igitur debemus, dominationes adeò cunctis supereminere ordinibus eas sequentibus; vt respectu ipsorum, cæteri videantur omnes administratorij spiritus, & ad ipsos, tanquam ad dominos referri regiminā principatuū, tutamina potestatum, operationes virtutū, reuelationes archangelorū: nomen igitur dominationum, vniuersale quoddam importat iussionis principium. Dominationum officium est, in bello spirituali instruere, qualiter oporteat homines præliationis officium exercere; docent etiam prælatos, qualiter sine tyrannide, & subditorum oppressione, in regimine se habere debeant: secundum enim dissimilitudinem tyrannidis

Dominationum cognominatio.

ON, est Deus qui verè, & propriè existit

Proprietates.

Similes Deo.

Dominari quid sit.

Dominationum officiū.

Virtutum & potestatum. Dominationum potestas liberalitas, & benignitas.

rauidis, dominium exercent, seueritatem habentes in potestate, & cum potestate liberalitatem in benignitate; ita, vt dum potestatem exercent, liberalitatem circa inferiores non auferant. per liberalitatem siquidem, eorum potestas nullo modo minoratur, imò deo magis conformatur, qui suam potestatem à sua benignitate, & liberalitate non remouet. Sunt isti angeli ab omni seruili timore liberi, continuè ad summum bonum tendentes, à quo mentis aciem nunquam auertuut, subiectisq; sibi ordinibus, hæc omnia ostendeutes. In Seraphim ergo charitas dei, in Cherubim sapientia dei, in Thronis aequitas iudiciorum dei, in Dominationibus, rectissima dominatio dei resplendet.

CAP. VIII.

De ordine Virtutum.

Dionysius.

Nsignis ille theologus, supernarum mentium contemplator, cap: 8. eiusdem libri, de medijs spiritibus, qui sunt in secunda hierarchia, ita locutus est: Ipsam, inquit, sanctarum virtutum sortem quandam, & incommutabilem virilitatem, in omnes secundùm earum deiformitatem operationes, ad nullam susceptionem inditarum ei diuinarum illuminationum, imbecilliter infirmatam, potenter in imitatiouem dei reductam, non relinquentem sumet imbecillitate deiformem motum, sed firmiter ferentem in superessentialem & potentificam virtutem, & ipsius imaginem virtuti similem, iuxta quod factam, & ad ipsam quidem, vt ad principalem virtutem potenter conuersam, ad secunda verò virtutem dans, & deiformiter prouenientem. hæc ille. Sensus est, agmina angelorum, quæ vocantur virtutes, efficaciam habent robustam, incorruptibilem, perpetuò fixam, ad expeditè atq; promptè exequendum omnem actum ad eos pertinentem, iuxta perfectionem excellentiamq; earum, in dignitate specifica, per quam deo similes redduntur: hæc autem eorum efficacia, non exilis, aut debilis, ad illuminationes, & influentias sibi datas, recipiendas, vtpotè, ad Deum fontem omnis gratiæ conuersa, per vigorosam dilectionem, & perfectam assimilationem: non enim propria infirmitate præpeditur, quò minùs indefessè exequatur vniformem dei motum; sed fortiter ascendit, seseq; erigit in diuinam & in increatam dei potentiā, & in imaginem ipsius increatæ potentiæ. Spiritus ergo isti felices, non solùm summo amoris ardore feruntur in deum; verùm etiam in spiritus inferiores, quibus illuminationes sibi præstitas, communicare officiosè gestiunt. Virtutum ergo nomen designat spiritus cœlestes vigorosè conuersos ad increatam dei virtutem principalem, & finalem, ad quam vltimatè omnia tendunt, & feruntur: secundis autem, siue inferioribus ordinibus, efficaciam largiuntur, & solamen, vt strenuè exequantur, quod in mandatis ab eisdem virtutibus acceperant. Porrò, angeli istius ordinis, peculiarem habent virilitatem, & fortitudinem ad agendum, ad recipiendum, ad communicandum, ideoq; inde fortiti sunt nomen, gradum, & speciem quandam: sunt enim angelorum agmina, quæ ministeria habent ad virtutes, & miracula facienda, in quibus potissimè diuina virtus resplendet, propterea virtutes nominantur. In hoc autem deo persimiles sunt, quòd ad omnia agenda incommutabilem virtutis vigorem acceperunt: nam quemadmodum diuina virtus adeò fortis est ad agendum, vt non frangatur alicuius operis difficultate, & adeò incommutabilis ad perseuerandum, vt non langueat, seu infirmetur alicuius spacij, seu temporis diuturnitate; sic angeli istius ordinis, ad omnia agenda sunt robusti, & incommutabiles: habent namq; deiformem motum, firmiter se ferentem, vtpotè qui propria virtute in deiformem virtutem mouentur, eamq;, quam acceperunt deiformitatem, ad inferiores angelos transfundunt. Istorum angelorum officium est, docere, qualiter imaginem dei in se vnusquisq; reparet, & reformet; & sic reformatam viriliter custo-

Virtutum nomina.

Proprietates virtutum.

Virtutes viriliter agunt.

Virtutum ministeria.

Virtutum officium.

De ordine virtutũ & potestatũ

ter custodiat, & conseruet. Angeli istius ordinis diuinam virtutem continuè aspiciunt: & in ipsa contemplatione contremiscunt, qui plane timor non affert pœnam, sed admirationem. Itaq; in seraphim relucet diuinus amor, in cherubim sapientia, in Thronis iustitia, in dominationibus dominium Dei, in virtutibus, virtus diuina.

CAP. IX.

De ordine potestatum.

Dionysius.

Idem egregius autor in eodem capitulò de potestatibus talia dixit: Ipsam, inquit, sanctarum potestatum æquipotentem dominationum & virtutum benè ornatam & inconfusam circa diuinas susceptiones ordinationem, & ordinatum supermundanæ & intellectualis potestatis, non tyrannicè in ea quæ inferiora sunt, potestatiuis virtutibus præcipitatæ; sed potenter in diuina post benè ordinatas reductæ, & postea deiformiter reducentis, & ad potentificam causalem potentiam, quantùm fas est, assimilatæ, & eam vt possibile angelis reuelantis in benè ordinatis per ipsam ordinibus potestatiua virtute. hæc ille. Sensus est, angeli qui appellantur potestates, habent æqualem cum dominationibus, & virtutibus potestatem: eadem enim diuina munera in suo ordine & gradu recipiunt, & sine confusione custodiunt: siquidem nihil tyrannicè præcipitant contra inferiores, nihilq; violenta fortitudine attemptant; sed potiùs deiformiter agunt, ad diuinam vtiq; similitudinem inferiores angelos reuocantes, & ad potentificam causalem potentiam, nempe ad Deum qui omnia potest, & est omnis potestatis radix, & causa efficacissima, quantùm fas est, conformare inferiores angelorum ordines potestati diuinæ, eamq; æternam Dei potestatem, aliis angelis reuelare student, choris scilicet inferioribus, qui bene per ipsas potestates, optimum ordinem, atq; ornatum acceperunt, potestatiua virtute, vt sine dubio illa potenti hierarchica, per quam potestates agunt, & influunt in angelos inferiores. Potestates autem dictæ sunt, quòd eis virtutes aduersæ subditæ sint: maligni enim spiritus eorum potestate coërcentur, ne tantùm noceant, quantùm cupiunt, & optant. Horum officium est, eos qui in bello spirituali desudant, confortare: & ne ab aduersariis violenter superentur, defendere: & vt boni victoriam obtineant, adiuuare. Istæ autem potestates in suo ordine potentias perceperunt, vt eorum dispositioni aduersæ potestates subiiciantur: & ne noceant hominibus, quantùm cupiunt, potentia istorum refrenantur.

Potestatũ potentia.

Potestates nõ agunt tyrannicè in inferiores.

Potestates vnde dicantur.

Potestatũ officium.

CAP. X.

De ordine principatuum.

Dionys.

Sanctus Dionysius doctor planè cœlestis cap: 9. angelicæ hierarchiæ, de principatibus sic orsus est loqui: Reliquus, inquit, est nobis in contemplationem ornatus angelicas concludens hierarchias, à deiformibus principibus, archangelis, & angelis dispositus: & primas quidem dicere necessarium est, sanctarum earum cognominationum manifestationes. Manifestat quidem ipsa cœlestium principium, illud deiformiter principale eductiuum, cum ordine sacro & principalibus decentissimis virtutibus, & ad superprincipium ea vniuersaliter conuerti, & alias hierarchicè ducere ad illud ipsum, quantùm possibile est formari principificum principium, manifestareq; superessentialem eius ordinationem, ornatumque principalium virtutum. hæc ille. Sensus est, ad principatus spectat vniuersalis ducatus, & regimen directiuum ad Dei similitudinem: istis namq; angelis incumbit ex officio, vt

Principatuũ nomen.

Principatuũ proprietates.

princ.patuũ, & Archangelorum. cip, vt alios inferiores reducant ad Deum, & doceant ipsum in honore, & reuerentia habendum, in seipso, in proximo, potißimùm in prælato. Hac certè de causa principatus dicti sunt, quòd ad eos maximè pertineat ad Deum alios reducere, veluti ad primum, & summum principem, quem ipsi, quantùm eis licet, imitantur, et in officio præsidendi similes esse student. itaq; principatus angelorum agminibus præsunt, qui ob eam causam, quòd subditos angelos ad explendum diuinum mysterium ordinant, & disponunt, principatus sunt appellati. isti sunt, qui docent alios angelos, atq; homines, superioribus, atq; maioribus suis omnem exhibendam fore obedientiam, atq; reuerentiæ subiectionem, cum principalibus, & decentißimis virtutibus, nempe cum vera & præcipua prudentia, per quam agnoscunt modum, & formam regendi, atq; præsidendi, non solùm Archangelis, & angelis; verùm etiam hominibus, regnis, & prouincijs, cum sancta ordinatione, à Deo disposita, absq; omni fastu superbiæ, & abusione, ac curua reflexione ad semetipsos: sed summæ illis curæ sunt profectus subditorum ordinum. Quæ planè conditiones ad optimos principes spectare censentur, & ad superprincipale principium vniuersaliter eas conuerti, in omni actu hierarchali, non habitualiter, sed actualiter, non per aliquam extrinsecam operationem, ab interiori contemplatione impediri poßunt. Inferiorũ mentes hierarchicè, id est, ordinatè, quantùm illis fas est, ad fontale principium, formari, & actuari cupiunt; ideoq; satagunt illam ordinationem superessentialem, per effectus operum diuinorum, & operationes hierarchicas, inferioribus ostendere: resplendet enim in suis ordinibus, rebusq; optimè dispositis, summi principis Dei hierarchica, & ordinatißima regendi dispositio, quam ipsi beatißpiritus in seipsa aspiciunt, quantùm ad principalem & essentialem ipsorum spectat felicitatem, ornatumq; principalium virtutum: nempe infinitum illum decorem æternæ sapientiæ, idealisque & exemplaris prudentiæ, cæterasque regales, & imperiales virtutes, quæ in summo omnium principe clarißimè conspiciuntur.

Principatuũ prudentia.

Principatuũ officium.

Principandi dispositio.

CAP. XI.

De ordine Archangelorum.

Dionysius.

Dmirabilis ille Areopagita in eodem capite eiusdem libri, de Archangelis mira quadam descripsit: Ipsa, inquit, Archangelorum sanctorum, æquipotens quidem est cœlestibus principatibus: communicatiuè enim hierarchicæ medietati eorum ordo recipitur: etenim sanctißimis principatibus communicat, & sanctis angelis. ipsis quidem, quia ad supersubstantiale principium conuertitur, & ad ipsum, vt poßibile est, reformatur, & angelos vnificat secundùm bene ornatos eius, & ordinatos, & inuisibiles ducatus: istis verò, quia & eis prophetico est ordini diuinas illuminationes hierarchicè per primas virtutes suscipiens, & angelis eas deiformiter annuncians, & per angelos nobis manifestans, secundùm sacram vniuscuiusq; diuinitus illuminatorum analogiam. hæc ille. Sensus est, Archangeli pares sunt principatibus in potentia, in qua tres chori inferiores conueniunt: quorum conuenientia eandem constituunt hierarchiam; quatenus per illam ad certas, & particulares executiones deputantur, quas à dominationibus, virtutibus, & potestatibus in mandatis acceperunt. ista ergo æquipotentia non simpliciter est intelligenda; sed in quodam communi munere sibi præscripto: est enim principatuum, archangelorum, atq; angelorum vnus principatus hierarchicus in genere, distinctus verò in suas species: non enim vocari potest hierarchia, nisi habuerit primas, medias, & vltimas virtutes, nempe purgatiuas, illuminatiuas, & perfectiuas: chorus autem archangelorum in medio vltimæ hierarchiæ ponitur, communicans principatibus & angelis. cum principatibus qui-

Archangelorum virtus.

Hierarchia cõstat ex tribus.

Archangelorũ conatus.

bus quidem, quia in omni opere suo hierarchico, ad Deum actualiter & finaliter se conuertit, sicut & principatus. Sanè, per actus sacros in dies Deo similior fieri intendit, nempe purgatior, illuminatior, atq; perfectior. non quidem per charitatis profectum, sed per diuinorum effectuum notionem ampliorem. Angelos verò ad illud vnum simplicissimum principium recolligit, & vnificat, per bene ornatos, & ordinatos, & inuisibiles ducatus, nempe per directiones, & exemplares actus suos sapienter editos; scilicet per virtutum decorem, splendorem sapientiæ, & feruorem diuini amoris. Archangelorũ præterea chorus, illuminationes diuinas hierarchicas, quas accipit ab angelis superioribus, angelis inferioribus tradendas, hypoprophetico, nempe processu subprophetali, insinuat, futurorum cognitiones desformiter annuncians, eo quidem modo, sicut superiores ei nunciauerunt. Istæ autem illuminationes, manifestationes, communicationes, prænunciationes, pro captu vniuscuiusq;, & naturæ dignitate fiunt, & exhibentur. Sunt ergo archangeli summi nuncij, vel nunciorum principes, & duces, sub quorum ordine vnicuiq; angelorum officia deputata sunt: nam angelis archangeli præsunt, vt patet in Zacharia propheta cap: 1. vbi angelus maior dixit minori: Vade, inquit, & doce puerum istum. Archangelorum officium est, de his quæ ad promotionem fidei pertinent, vtpotè de auditu filij Dei, de gestis eiusdem, & donis, fideles admonere: prophetias prophetis reuelare: dæmones ab hominibus extrudere, ne ampliùs lædant, & perniciosius agant in Christum credentes, sicut potestatum est, eosdem coercere, ne dominium sibi vsurpent, & accipiant. Archangeli proprijs nominibus nominantur; vt Gabriel, deiformis, Raphael, medicina Dei, Michael, quis vt Deus, interpretantur, sicut ex diuinis scripturis, satis copiosè colligere, licet.

Archangelorũ prophetia.

Archangeli unde vocentur.

Archangelorum officium.

Archangelorum nomina.

CAP. XII.

De ordine Angelorum.

D*iuus Dionysius in eodem loco, de sanctis angelis, qui sunt vltimi in vltima hierarchia, talia nobis reliquit doctrinæ monimenta: Ipsi angeli, inquit, cõpletiuè consummant omnes cœlestium animorum dispositiones, secundùm quod consummandum est: quippe, in cœlestibus essentijs habentem angelicam proprietatem, & magis apud nos angeli; quàm priores, aptiùs nominati, quantùm circa quid manifestius est ipsis hierarchia, & magis circumornatus. hæc ille. Sensus, angeli terminant cunctos supernorum spirituum ordines, intra quos etiam ipsi continentur; ideoq; quasi finis intrinsecus & inclusus, complens & consummans esse dicuntur, secundùm quod consummandum est, nempe, prout licet dicere ordines illos consummari: mentes enim illæ supernæ, quæ habent proprietatem angelicam, puta officium annunciandi hominibus minora, magis apud nos angeli sunt præcones & nuntij dei, quàm ordines superiores; quoniam immediatiùs apparent, nuntiant, & loquuntur; frequentiùs quoq; & communiùs, quàm angeli superiores. Quam ob causam aptiùs, atq; cõuenientiùs dicti sunt angeli; quàm alij ordines superiores, respectu nostri, respectu verò diuinæ illuminationis, illi, qui immediatiùs huiusmodi illuminationes recipiunt, tantò sanè aptiùs dicti sunt angeli; quantò eorum sacer ordo circa ea versatur, quæ nobis sunt familiaria, puta circa hæc humana, & inferiora. Adde, quòd eorum species sint intellectui nostro proportionatæ: sunt enim determinatæ & particulares. Et magis, inquit, circumornatus. Sensus est, angelis competunt circumornatus rerum, quibus induti, splẽdidi, & pulchri interdum videntur; idcirco illorum ordo nobis valde congruit; & familiariter arcana cœlestia pandit. Itaq; angelus nomen est officij, non naturæ: nam angelus semper est spiritus: sed quando mittitur; tunc angelus nuncupatur. Angelis pictorum licentia,*

Angeli sunt vltimi in ordinibus.

Angeli nostri præcones.

Angeli vnde vocentur.

Angelus est nomen officij non naturæ.

angelorū,

licentia pennas ascribunt, vt eorum discursum celerem significent, sicut & venti pennas habere dicuntur. Angeli superiores primi nuntij vocantur, alij autem posteriores & vltimi; ita quòd non participant cum ipsis illuminationes illius ordinis, sed ex ipsis. angeli homines ad diuinam cognitionem adducunt, & subleuant, & vt iustè viuant, instruunt, & informant. vnde etsi angeli non habeant inferiores ordines, quibus præsint; habent tamen sub se inferiores hominum ordines, quibus præsunt, quosq; ordinant, & disponunt: sursum extenduntur per dilectionē Dei: in semetipsis formantur, per custodiā sui: sub se progrediuntur, per eorum tutelam, quorum ministerio deputantur: angeli sine velamine, Deum vident, Math: 18. Angeli eorum semper vident faciem patris. à diuina laude non retardantur. Isaiæ 6. Seraphim clamant continuè Sanctus, sanctus, sanctus. Et 62. Super muros tuos Hierusalē constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Apocal: 5. Illa quatuor animalia non habebant requiem: nullius corpulentiæ mole, in sua substantia, vel virtute grauantur. Lucæ vlt: Spiritus carnem, & ossa non habet. Item, supra tempus existentes, in tempore operantur: quando placet, apparent, & quando non, ab humanis aspectibus occultantur: corpus pro eorum beneplacito, operationi eorum congruum, vt appareant, assumunt; peracto autem suo officio, idem corpus assumptum deponunt. Iudicum 13. Angelus apparens parentibus Samsonis euanuit: in corpore assumpto pro aliqua necessitate non vegetant, neq; viuificant, sed solum mouent. vnde aliquando videntur comedere & bibere, vt homines; non tamen comedunt, vel bibunt, sed consumunt potiùs. Thobiæ 12. angelus videbatur comedere. radius consumit aquam potestate, terra verò absorbet aquam necessitate: fuit ergo in angelo Thobiæ comestio potestatiua ad masticandum, & cibum consumendum, non autem necessaria ad incorporandum. Item, angeli boni instruunt in rebus dubijs, & ambiguis. Thobiæ 8. angelus instruxit Thobiam iuniorem de omnibus agendis. Danielem quoq; cupientem intelligere prophetiam Ieremiæ de reditu captiuitatis Babylonicæ: Cùm orarem, inquit, ecce vir Gabriel, quem videram in uisione, citò volans tetigit me, & docuit me: cap. 9: Dan. Et cap. 10. Ecce vir vnus vestitus lineis &c. Item, angeli sunt custodes, & comites nostri itineris. Thobiæ 5. Ego ducam & reducam filium tuum ad te. In Exodo, cap. 32. Angelus meus præcedet te. angeli consolantur mærentes, & flentes: Genes: 16. Angelus consolatus est flentem Agar. Lucæ 23. Ecce angelus confortans eū. Iudicum 3. Angelus domini ascendit ad locum flentium. Dan. 13. Angelus domini confortauit, & liberauit Zuzannam. Angelus domini liberauit illos pueros de camino ignis: vertit eorum flammam in rorem, Daniel 3. Angelus confortatus est Danielem in medio leonum commorantem: Misit, inquit, dominus angelum suum, & obstruxit ora leonum: Daniel 6. Eundem quoque Danielem consolatus est per Abacuc, qui detulit ei prandium: Angelus domini, inquit, apprehendit Abacuc in uertice capilli sui &c. cap. 14. Item, defendunt nos ab hostibus, Gen: 32. Occurrerunt angeli Iacob, in defensionem, quos castra Dei vocauit. 4. Regum 19. Angelus domini percussit in castris Assyriorū centum octoginta quinq; millia militum. Helisæus. 4. Regum 6. vidit montes plenos equitibus igneis, id est, angelis, qui venerant in auxilium Helisæi prophetæ. Isaiæ 18. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam, ad populum terribilem. Macchabæorum 2. cap. vlt. ad orationem Machabæi, deletus est exercitus Nicanoris, ipso Nicanore interfecto. Tertio autem capite eiusdem libri egregium illud opus ponitur, de Heliodoro ærarium pecunijs spoliare cupiente, quomodo flagellis cæsus, & semiuiuus relictus, Dei iustitiam didicerit: Apparuit, inquit, illi quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, qui circumsteterunt eum, & ex vtraq; parte flagellabant sine intermissione, multis plagis verberantes. Subitò Heliodorus concidit in terram, eumq; multa caligine circumfusum rapuerunt, & sella gestatoria positum, eiecerunt. itaq; in seraphim relucet Dei amor, in cherubim, sapientia,

Angelorum pennæ.

Angelorum officium.

Angelorum proprietates, & effectus.

Angelorum corpora assūpta.

Angelus Thobiam & Danielem docuit.

Angelus consolatur flentes

Angeli pugnant contra nostros hostes.

Epilogus.

Angelorũ creatio.

sapientia: in thronis, æquitas iudiciorum Dei: in dominationibus, rectissimus dominandi modus: in virtutibus, virtus & potentia diuina in miraculis edendis: in potestatibus, potestas diuina aduersus dæmones: in principatibus, præsidentia prælatorum, prouinciarum, & regnorum custodia: in archangelis interpretacio prophetiæ: in angelis custodia, visitatio, correctio, consolatio, tutela, hominumq́ præsidium.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Angeli effectiuè sunt à Deo.

Vanquam in primo Pymandri, de intelligentiarum creatione locuti simus: quia tamen noster Mercurius hortatur, vt de hac materia loquamur; aliquid certè addere, non erit inutile. Deinceps, *inquit*, fabricauit septem gubernatores, *id est, angelos vt paulò ante diximus. Cæterùm, de hoc negotio disputandi, magna extitit apud philosophantes contentio. etenim, si vera est illa famosa sententia, ab vno agente, in quantum vnum, immediatè non prouenire nisi vnum, constat satis, ab vna suprema, & prima intelligentia, non nisi vnam produci: nam si, omnes immediatè à prima producerentur, cùm illa sit vna simpliciter, inquit Auicenna; in eis planè, nulla distinctionis ratio inueniretur: sed reuera fallitur: ex suis enim intrinsecis rationibus distinguuntur. Nam quemadmodum vnus numerus, secundùm propriam formam, non est pars, aut causa alterius; sed ab vnitate omnis numerus proficiscitur, quam sanè imitatur secundùm accessum scilicet, atq; recessum; ita reuera res sese habet in entibus. Sanè, entia non æqualiter diuinum esse participant. vnde philosophus primo cœli com: 100. A primo, inquit, & esse, & viuere omnibus communicatur, ijs quidem clariùs, ijs verò obscuriùs. Itaq; à primo ente, intelligentiæ dependent omnes, tum secundùm causæ efficientis rationem, tum etiam secundùm rationem causæ exemplaris, atq; finalis; processione tamen non æquali: vna namq; altera proximior est naturæ nobilitate, primæ intelligentiæ, vnde illius est naturæ capacior, magisque participat, quemadmodum in numeris fieri videmus, in quibus, vnus ad vnitatem tendit magis, quàm alter. Intelligentiæ ergo, ex vna causa effectiua exemplari atq; finali productæ, intrinsecis, atq; formalibus rationibus distinguuntur. Suffragatur huic sententiæ Auerroës lib: destruct: disput: 3. in solut. dubij 18 Dictæ, inquit, intelligentiæ inter se differunt in nobilitate, secundùm statum, quem habent de primo principio, in propinquitate, & longitudine. Ex quo patet, quòd sicut numerus prior, in propria forma non est causa posterioris; sic etiam, neque intelligentia prima producta est causa sequentis, vt dicebat Auicenna. Proinde 12. met: com: 44. & aliud est quod intelligit de primo motore, motor Saturni, aliud verò motor Iouis &c. Et in solutione dubij 25. eiusdẽ disputationis: Si ab vno ait non prouenit nisi vnum; etiam verum est dicere ab vno pluralitatem procedere, sicuti patet 12. met: com: 44. causa enim multitudinis inuentæ in intelligentijs, ex proprijs atque intrinsecis illarum rationibus proficiscitur. quoniam ergo Saturni intelligentia est talis, & Iouis est talis, ideo hæc non est illa; licet omnium vna, atque eadem sit causa effectiua. Quamuis igitur, Deus, secundùm se consideratus sit maximè simplex & vnus; virtute tamen est plures, quia potest plura producere: plures enim habet ideas, quibus vniuersa condidit: Alia, inquit, Aug: 83. quæst: 46. ratione conditus est homo, & alia equus. Itaq; ratio illa, cui innitebatur Auicenna, friuola est, & nullius planè momenti. Colligitur autem ex 2. de gen: & corr: tex: com: 56. & inuenitur in commento 44. 12. met: & disput: 3. destruct: in solu: dubij: 25. Porrò, Auicenna 9. met: cap. 4 hanc suam statuit de intelligentiarum productione, sententiam: Quia, inquit, prima intelligentia, cùm sit maximè vna, immediatè*

Ab vno vnū prouenire.

Auicennæ opinio.

Quomodo intelligentiæ distinguuntur ab Aristot.

Auerroes.

Auicenna corrigitur.

Ratio Auicennæ friuola.

Ab vno, non nisi vnum.

Angelorũ creatio.

vnum tantùm producit : & erat eßentia secundæ intelligentiæ , quæ eſt primum causatum primæ, & eſt deficiens ſimplicitate primæ : vnde in natura eius reperitur multitudo : nam ſi ab vno ſimplici immediatè producerentur,in eis planè nulla eßet diſtinctionis ratio : diſtinctio ſiquidem, quæ in causatis inuenitur ad aliquam causæ diſtinctionem eſt reuocanda. ſed in prima causa , quoniam in ſine vnitatis eſt & ſimplicitatis , nulla prorſus inuenitur diſtinctio : igitur, ab vno, in quantum vnum, non producitur , niſi vnum.

Solutio rationis Auicennæ

Cæterùm, ſi in ſecunda intelligentia, quæ eſt primum causatum, aliqua, ſecundùm ipsummet Auicennam, pluralitas reperitur: igitur ſibiipſi aduerſatur:dicit enim ab vno non niſi vnum prouenire; & in ipso tamen vno pluralitatem conſtituit. illa ergo propoſitio de agente naturali eſt intelligenda , cuius actio per ſe tantùm vna eſt ; per accidens verò plures, vt calor, frigus, & huiusmodi. Porrò,entia à Deo proueniunt, altiori atque ſublimiori modo , quam ab agente naturali, vel ab voluntate creata proficiſcantur : quapropter ex ea non licet arguere ; quandoquidem diuinæ nequeat conuenire naturæ : nam quamuis ſit ſimpliciſsimus; virtute tamen eſt multiplex:inde rerum multitudo emanat :

Deus causat eſſentias intelligentiarum.

Deus namq; causat diuerſas intellectiones in diuerſis , quæ ſunt planè ipsæ intelligentiarum eßentiæ , quemadmodum commentator comm: 44. 12. met: dicere videtur. Præterea , in productione, quæ fit per intellectum, vnum certè , plurium causa eße poteſt , ſecundùm plures modos , qui de illo intelligi poßunt : ſic enim docet Auerroes diſput: 3. in ſolu: dubij 18. In talibus, inquit , ab vno poteſt prouenire pluralitas. ſimile quiddam licet conſpicere in vno animali , à cuius anima , quamuis ſit vna , variæ tamen ſpecies motus proficiſcuntur : motus quidem localis , qui reuera motui cœli comparatur, alij verò motus,cæterorum orbium motibus. Exploſa eſt igitur iam pridem,& explodenda hæc Auicennæ ſententia. Cæterùm , angelos à Deo conditos eße , habereq; causam effectiuam,

Mercurius.

Mercurius clariſsimè oſtendit: Fabricauit deinceps,*inquit,* ſeptẽ gubernatores,*ſcilicet angelos:idemq; alijs in locis,quos paulò antè adduximus, confirmat. Plato quoque in Timæo, & philoſophus in primo cœli, alijq; philoſophiæ duces, idipsum proteſtantur.*

Rationes quòd Angeli facti ſint.

Sanè, omne, quod eſt præter Deum, factum ſit,neceße eſt: ſolus enim Deus eſt ſuum eße ; ideo principium habere non poteſt. at , quia cætera non

1. *ita ſe habent , quippe , cùm in illis differt eße , & eßentia , vt in primo dictum eſt ; idcirco entia per participationem eße dicuntur.quicquid autem huiusmodi eſt, ab eo pla-*

2. *nè causatur , quod eſt ens per eßentiam , ſicut omne ignitum , causatur ab igne. Amplius, entia, quæ à primo ente condita non ſunt, aut certè eiusdem ſunt naturæ cum ipſo, aut ſuperioris, aut reuera inferioris. ſi eiusdem, à Deo vtiq; non differrent: ſi verò ſuperioris; Deo aliquid eßet maius, quod eſt abſurdũ : ſi verò inferioris ; à primo igitur ente habet causam ſui eße.*

Quando angeli cõditi ſunt.

ſed in angelis neque primus inuenitur modus , neque ſecundus , Deo enim æquales, aut maiores nequaquam ſunt : igitur, tertius illis inſit modus, neceſſe eſt. Sunt ergo à primo ente effectiuè,quemadmodũ,& reliquæ creaturæ. Quam ob causam, cùm ſint quædam pars vniuerſi, cùm reliqua ſimul creatura corporea, creati ſunt; ex ſeipſis enim tantùm vniuerſum conſtituere nequeunt , ſed cum alijs hoc bonum procurant, atque complent ; id autem ex vnius, ad aliam creaturam,ordine apparet : ordo namq; eſt bonum vniuerſi, authore philoſopho 12. met: de ordine ad ducem : nulla autem pars à toto ſeparata, perfecta eße poteſt. quare, naturam angelicam ſimul cum alia, conditam fuiße , & rationi , & ſcripturarum authoritati congruere videtur.

Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul.

vnde Eccleſ: 18. Qui viuit in æternum,creauit omnia ſimul, id eſt, ſpiritualem,& corporalem naturam. Et Auguſt: lib: de gen: ad lit: 1. cap. 1. In principio creauit Deus cœlum, & terram, id eſt, corporalem,& ſpiritualem creaturam. hæc autem creata ſunt in principio, quia primò facta ſunt : ante enim ea , nihil factum eſt , nec materia confuſa , nec tempus,nec quicquam rerum conditarum: illa enim ſimul cum tempore creata ſunt,nec ex tempore, nec in tempore , ſicut nec tempus,in tempore creatum eſt, quia non fuit tempus, an-

Angelorũ creatio.

pus, antequàm esset cœlum, & terra. Et lib. 5. de Genesi ad lit: cap. 19. Nulla creatura, creata est ante secula; sed à seculis cum quibus cæpit: Locus autem creationis angelorum est cœlum empyreum, quod dicitur, cœlum, & cœlum cœli. Congruum autem erat, vt quemadmodum creatura corporalis in loco infimo creata est; ita etiam creatura spiritualis in supremo, atque nobilissimo loco crearetur: pro qualitate enim personarum, locorum dignitates disponuntur. In principio, inquit, creauit Deus cœlum, & terram: cœlum vtique empyreum, quod à splendore nomen accepit, quodq́ mox, seu statim factum, impletum est angelis. Damascius vocat firmamentorum catenam: empyreum enim, est firmamentum, est æthereum, est materiale: quæ reuera ex Chaldaicis Zoroastri oraculis sumpta sunt, authore Psello: Septem, inquit, corporeos asserunt mundos, empyreum vnum, & primum, id est, igneum: & tres post ipsum, æthereos: deinde tres alios materiales, quorum extremus cœlestis, & semilucidus vocatus est, qui sublunaris locus est. In principio, inquit; hebraicè est, resçith, quod temporis inchoationem significare videtur: quod certè patet ex æditione Chaldaica, quæ locò, resçith, habet cadmin: quod apud Chaldæos, temporis exordiũ sonat, atq; significat. Mercurius, In principio, *id est; in filio, intellexit.* Benedictus es, *inquit,* qui verbo vniuersa condidisti: *Verbum enim Dei est operatiuum, atq; opifex, teste Athanasio contra arianos. æditio quoq; secunda, quæ apud Chaldæos habetur, in principio, vertit, quod planè in Dauide legimus: Omnia domine in sapientia fecisti. Origenes teste Theod: In principio inquit, id est, in sapientia, hoc est, in filio. Aliqui putant in principio, hoc est in capite, id est, simul, vt omnia simul condita esse dicerent, quos citat Basilius in examerон. sed de his hactenus: multa enim in primo de intelligentiarum productione diximus. Restat ergo firmiter asserere, atq; apertè confiteri, & angelos conditos esse à Deo, & simul cum alijs rebus creatos fuisse, idq; in supremo cœlo, empyreo scilicet.*

Locus in quo angeli sunt creati.

Deutr. 8.

Cœlum empyreum.

Damascius.

Psellus.

In principio.

Hebr.

Chal.

Mercurius.

Dauid.

Origenes.

CAP. II.

Angelos non habere causam sui esse.

Substantia, teste philosopho 8. met: quæ est forma sine materia, per seipsam 1.
statim est ens, & vnum, nullamq; causam habet, quæ eam faciat ens, & vnum. sed angeli sunt huiusmodi, quippe, cùm sint formæ immateriales: igitur, non habent principium sui esse. Sanè, omne quod fit ab aliquo agente, eo ipso, quod fit, ab eo planè formam recipit: sed angeli sunt formæ: non ergo ab aliquo fieri possunt. Adde, quòd in principio Geneseos, vbi scriptura de rerum productione abundè, ordinateq; loquitur, angelorum productionis non meminit: igitur, angeli à Deo creati non sunt, alioqui scriptura, de illorum productione locuta fuisset.
Amplius, omne agens aliquid, illud certè per motum agit, authore philosopho primo 2.
de gen: tex: c. 45. & 12. met: t: c. 12. Omnis productio exigit tria: à quo, ex quo, & ad quod. sed nulla immaterialium substantiarum causa, per motum agere potest, desunt enim ei illa tria: igitur, substantiæ immateriales, quales sunt angeli, non habent sui esse causam agentẽ, siue effectiuam. Sanè, ex nihilo, nihil fieri, communis propemodum omnium est philosophorum sententia. authore philoso: primo phy: t. c. 33. sed si intelligentiæ sunt effectiuè à Deo; tunc planè, ex nihilo, aliquid fieret, sunt enim immateriales: igi-
tur, quod prius. Adhuc, nullum æternum, teste commentatore 4. cœli, comm: 1. ha- 3.
bet efficiens verè, nisi per modum formæ, & finis, quod etiam ab eodem confirmatur: 12. comm: 44. arguente modernos, atque dicente: In separatis à materia, verè agere nõ inueniri: sed intelligentiæ sunt æternæ, Nec illis, inquit philosophus 2. met: com: 4. causa
aliqua est, vt sint, sed illæ alijs. Porrò; quod non habet causam sui esse, vtique est æter- 4.
num: igitur intelligentiæ non habent causam effectiuam. Profectò, nullum possibile ex

Angelorũ creatio.

se, eſt neceſſarium ex alio, teſte commentatore 12. comm: 41. niſi motus. ſed ſi intelligentiæ ſunt à Deo effectiuè; erunt vtique poſſibiles ex ſe: igitur, ex alio nou erunt ne-
4. *ceſſariæ, atque ita corruptibiles erunt. Amplius, quod eſt cauſa alicuius per ſuum eſſe, ſi eſſe cauſantis, eſt æternum; & ipsum quoque erit æternum. ſed Deus eſt cauſa angeli per ſuum eſſe, non enim agit per aliquod ſuæ eſſentiæ additum: eſſe autem eius eſt æternum: igitur, & natura augelica eſt æterna: omne enim quod quaudoq; eſt, quandoque non eſt, tempori ſubditur: ſed angelus eſt ſupra tempus, vt dicitur in lib: de cauſis: igitur angeli ſunt æterni, & ex conſequenti non creati. Profectò, ſi anima ideo eſt incorruptibilis, quia per intellectum capax eſt veritatis, authore Auguſt: veritas autem ſicut incorruptibilis, ita eſt æterna: igitur, angeli natura, cùm ſit intellectualis, non ſolùm eſt incorruptibilis, ſed etiam æterna. Angeli ergo ſunt æterni. Quòd ſi velis omnino creatos eſſe; antè tamen corporalis creaturæ productionem creatos fuiſſe, neceſſarium*
5. *eſt. Medium certè, naturam, atque ordinem ſapit extremorum. ſed natura augelica inter diuinam, & corpoream, media eſt: igitur medium habet productionis ordinem. ſed natura diuina eſt ab æterno: natura autem corporea ex tempore: igitur, facta eſt ante temporis creationem, & poſt æternitatem. Suffragantur huic opinioni, nou paucorum & quidem clariſſimorum ſententiæ: ſic enim loquitur Hieronymus in ep: ad Titum: Sex millia nondum noſtri temporis complentur auuorum: & quanta tempora, quantasq; ſeculorum origines fuiſſe, arbitrandum eſt, in quibus angeli, throni, dominationes, cæteriq; ordines, Deo ſeruierunt. Sic etiam Damaſcenus lib: 2. Quidam dicunt, inquit, quòd ante omnem creationem geniti ſiut augeli, vt theologus Gregorius. reuera, plus diſtat natura ſpiritualis, à natura corporali; quàm vna corporalis ab alia: ſed vna corporalis, aute aliam condita fuit. vnde in Geueſi, ſex productionis rerum dies deſcribuntur Mul-*
6. *tò ergo conuenientiùs fuit, vt natura angelica, ante corporalem conderetur. Amplius, angeli authore Auguſtino ſuper 3. Gen: creati fuerunt iu ſuperiori parte aëris: igitur, non in cœlo empyreo: nam ſi ibi creati fuiſſent, quò erat lucifer aſcenſurus, cùm illud ſit ſupremum? Sic enim loquitur Iſaias iu eius vice cap. 14. Aſcendam iu cœlum. natura præterea incorporea, non dependet à corpore ſecundùm eſſe, & ex conſequenti, neque ſecundùm fieri. ſed angeli ſunt naturæ incorporeæ: igitur, ſecundùm fieri non dependet à corpore: non ergo creati ſunt in cœlo empyreo.*

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. *D primum, verum quidem eſt, formas ſubſiſtentes, per transmutationem materiæ de potentia ad actum, ſui eſſe, ſuæq; vnitatis cauſam formalem, ſiue agentem non habere: producentem verò totam ſubſtantiam, habere, veriſſimum eſt: Deus enim benedictus, angelos creauit, non quidem per transmutationem de potentia iu actum; ſed ſimul ex nihilo totam angelorum ſubſtantiam produxit. ex hoc autem patet ſolutio primæ confirmationis. Ad ſecundam autem confirmationem dico, conſultò angelorum creationem, Moyſen, aut omiſiſſe, aut ſub alijs nominibus explauaſſe; ue populus, idolatriæ deditus, quibusdam auditis ſpiritibus cœleſtibus, eos, veluti Deos veneraretur. fatetur tamen D. Auguſt: lib: 11. de ciuitat: cap. 9. Si prætermiſſi uon ſunt augeli, iuquit; vel cœli nomine, vel potiùs lucis, deſcribuutur. prætermiſſos autem eos nou puto, quia ſcriptum eſt: Geneſ: 2. Requieuit Deus die ſeptimo, ab omnibus operibus ſuis, quæ fecit. opus autem Dei, angelos eſſe, dubium non eſt. Ad 2. illud, & ſimilia de productione phyſica, ſcilicet, per*

Angelorum creationem Moyſes tacuit

2. *motum, & mutationem eſſe intelligeuda affirmo. modò autẽ angeli uon ita à Deo producti ſunt, vt dixi. Ad authoritates autem Auerrois dico, illas vel pugnare contra Auicennæ opi-*

Angelorũ creatio.

*cennæ opinionem, vel de physica productione intelligendas esse. Reuera, quod est ma-
ximè ens, & verum; id planè teste philosopho 2. met. textu 4. est in cæteris entitatis
causa: neque id de causa finali tantummodò, non autem effectiua erit intelligendum:
nam 12. met. textu 36. & 44. quælibet res separata à materia, cuiuscunq; est prin
cipium finale, est etiam principium efficiens. quare, si principium finale intelligentia-
rum deus est, est etiam earundem efficiens: ex immaterialitate namq; rei, effectiuam
causalitatem, respectu eiusdem effectus, finalem concomitari, arbitratur Commen-
tator. quare, vbicunq; immaterialitas cum finali causalitate inuenitur; ibidem certè &
efficientem inueniri necesse est. hoc idem sentire videtur Commentator, lib. de substan
tia orbis, cap: 2. Cœlum, inquit, eget intelligentia, non solùm mouente, sed etiam largiē-
te, in sua substantia permanentiam æternam. De intelligentijs autem par ratio haberi po-
test, neque alicui tergiuersari licebit, quasi de formali, exemplari, atq; finali causa A-
uerroes ibi loquatur; cùm apertissimè dicat, quòd finis significet agens significatione
necessaria. 12. Præterea met. com. 44. disputans contra Auicennam, non solùm dicit e-
as produci, sed modum quoq;, quo à prima intelligentia producantur, assignat. intelligē-
tias ergo, secundùm Auerroem, à deo effectiuè esse, satis patet. Ad 3. patet solutio, & 3.
ad primam confirmationem idem dico, quod dixi in primo libro, ibi plurale intelligi pro
singulari, vt pro principiis; principiũ intelligatur: primũ autem principiũ à nullo pendet,
sed omnium est causa. Ad 3. confirmationem, concessa maiore, minor negatur: potest
namq; aliquid effectiuè esse ab alio, & necessarium tamen: intelligentiæ namq;, quoni-
am sunt formæ simplices, non habent potentiam ad non esse, ideoq; sunt necessariæ. Ad
4. quamuis deus produxerit alias creaturas per suum esse; non ita tamen intelligendũ 4.
est, quin eas non produxerit per suum velle: esse enim dei, est ipsum eius velle. Porrò,
voluntas dei in productione creaturarum, se habet contingenter, & non necessariò; atq;
ideo produxit & quæ voluit, & quando voluit. Ad primam confirmationem, verum
quidem est, angelum esse supra tempus, quod est numerus motus cœli, quia nimirum
est supra omnem corporalis naturæ motum; non tamen est supra tempus, quod est nu-
merus successionis eius esse, post non esse; aut supra numerum successionis, quæ in eius o-
perationibus inuenitur. Ad aliam confirmationem, licet angeli ob naturam, quam ha-
bent, sint veritatis capaces, atque incorruptibiles; illam tamen ab æterno non habue-
runt naturam, ideo æterni dici non possunt. Ad 5. Deus non est aliqua pars vniuersi, 5.
sed est supra totum vniuersum, eminentiori modo, in se continens omnem prorsus vniuer-
si perfectionem: angelus autem est pars vniuersi, ideo non est similis ratio. Ad primam
confirmationem dico, Hieronymum loqui secundùm Græcos theologos, qui huiusmodi
sententiæ fuerunt. Ad 2. confirmationem, negatur minor: omnia enim simul fuerunt cre
ata, quamuis in sex dierum spatio, in proprijs formis fuerint distincta: qui enim viuit
in æternum, creauit omnia simul. Ad 6. Per supremam aëris partem, supremam vtiq; 6.
cœli partem Augustinus intellexit, cum quo aër ob suam diaphanitatem, subtilitatemq;,
quandam cognationem habet. Ad primam confirmationem dico, prophetam loqui de
cœlo, id est, de dei similitudine, non de cœlo corporeo. Ad 2. angeli creati sunt in cœlo
empyreo, vt illorum naturæ dignitas ostenderetur, non quia à loco naturæ dependenti-
am habeant.*

Auerroes dicit angelos effectiuè esse à deo.

Deus est causa finalis & efficiens angelorum.

Angelus est supra tempus

Ascendam in cœlum.

CAP. IIII.

Deum esse causam effectiuam omnium entium.

*uoniam de angelorum creatione locuti sumus, locus mihi aptus esse vide-
tur, & ad disputandum, & ad supplendũ ea, quæ de creatione dicenda sunt,
propterea de creatione primùm loquamur, deinde angelorum conditiones
ac proprietates prosequemur: excussa primùm hac quæstionis difficultate;*

Deus est causa effectiua omniũ entiũ.

Plato.
Aristoteles.
Rationes.

nempè, deum omnium esse causam effectiuam. Quoniã ante omnem multitudinem, iuxta Platonis sententiam, necesse est ponere vnitatem; & teste philosopho 11. met. id, quod est maximè ens, & maximè verum, est causa omnis entis, & omnis veri; ideo, Deus cum sit summum, atq; verum ens, vnum, & simplicissimum est profectò omnis entis ac veri causa effectiua. omne sanè ens per participationem, ab eo causari, quod ens per essentiam, omnibus modis necessarium est; omnia siquidem alia à deo non sunt suum esse, sed
1. *participant esse; quam ob causam secundùm diuersam participationem essendi, diuersum etiam obtinent gradum participandi: ab vno ergo ente perfectissimo procedunt,*
2. *quod est suum esse, & sua essentia, æternum, vnum, & semper subsistens. Amplius, vnicuiq; naturalissimum est, agere sibi simile; aliquod verò aliud perfectius, suam efficere similitudinem, est impossibile. cùm igitur deus sit primum ens, per suam vtique essentiam subsistit: igitur omnia, & dependentiam, & esse habent ab illo, alioqui non vnum, sed plura planè essent prima, quod nulli philosophorum probatur. omnia igitur*
3. *entia effectiuè sunt à primo ente. Amplius, omnia entia naturalia, aliquas planè formas determinatas sequuntur: quæ profectò formarum determinatio, ad aliquod primũ exemplar reducenda est, nempè, in sapientiam diuinam, quæ ordinem vniuersi excogitauit, quæq; in rerum distinctione consistit. Hanc ob causam, in diuina sapientia, rationes omniũ rerum haberi, verissimum est. Ex hoc igitur deum primum esse rerum omnium exemplar, clarissimè patet. Si deus ergo est rerum omnium causa exemplaris; pariter quoq; causa effectiua appellari potest: nõ enim instar mortui, siue inanimati cuiusdã exẽplaris, deus sic nominatur; sed viui potiùs atq; operatiui, vt efficiat vtiq; id, cuius rationem atque exemplum continet. hoc planè dicere videtur Plato in Thimæo de causa exemplari: & Dauid in Psal: Omnia in sapientia fecisti. Deus igitur est omnium*

Deus causa exemplaris, & effectiua.

4. *entium causa effectiua. Amplius, Deus est omnium entium causa finalis: ergo & effectiua, sicut supra citauimus illud Commentatoris de substantia orbis: Finis, inquit, significat agens significatione necessaria. Deum autem esse omnium entium causam finalem, latissimè patet: cùm enim sit primum agens, non agit certè gratia alicuius finis acquirendi; sed suæ potiùs communicandæ bonitatis, quod in agentibus imperfectis nequaquã inuenitur agunt namq; cum intentione alicuius rei acquirendæ. Itaq;, quoniam innatum est vnicuiq; rei desiderium consequendi perfectionem, quæ est diuinæ bonitatis similitudo: igitur naturaliter ad illam habendam feruntur entia omnia: id autem, quod omnia appetunt esse omnium finem, satis patere arbitror. deus ergo est omnium causa effectiua. Reuera, quicquid est propter aliud, velut propter finem, est etiam ab alio, sicut à causa efficiẽte: causa enim finalis, alicuius causa dicitur, quia scilicet methaphisicè mouet agẽs ad agendũ: non quia ex nõ esse, aliquid reducit ad esse. Præterea, quod est propter finẽ, est etiã propter amorẽ finis, sicut propter causã efficientẽ; amor nãq; finis, est causa efficiens, eius scilicet, quod est ad finem: alioqui si sit finis tantùm; erit in finibus processus in infinitum, quod est absurdum. sed quicquid non est deus, est propter finem: igitur est ab alio, sicut à causa efficiente. Adde, quòd deus est primum agens, primumq; efficiens, authore philosopho 8. phys. & 12. met. sed in ordine essentiali agentium, primum agens est per se vnum; omnium quidem cæterorum agentium principium effectiuum, finisq; vltimus in ordine essentiali, qui in finibus habetur: deus ergo est omniũ en-*

Deus causa finalis & effectiua.

Amor finis est causa efficiẽs.

5. *tium causa effectiua. Adhuc, omne ens, si à deo relinquatur, cadit in non esse: igitur est à deo effectiuè: nam sicut non esse, est causa non essendi; ita planè esse, est causa esse siue essendi. Destructo sanè primo in ordine essentiali, naturaliter destruũtur posteriora omnia; aliter aliquid posset mouere in esse, deo nõ existente, quod certè nemo asserere audebit. Profectò, sicut 7. phys. philo: prudẽter ostendit, omne quod mouetur, ab alio moueri, quia scilicet omne tale cessat, priore cessante, atque quiescente; ita certè, omne quod desinet esse, si ab alio deseratur, est vtique ab illo causaliter atque effectiuè.*

Præterea,

Deus est causa effectiua omniũ entiũ.

Præterea, si aliquid est in rerum natura, quod à deo mediatè, siue immediatè non procedat; erunt vtique plura necesse esse, quod est impossibile. Sanè, quod ita se habet, aliquam vtique causam efficientem habeat, necesse est: at illud, quod nõ habet causam efficientem, est per se necessarium, & ex consequenti, finem non habet, aut causam aliquam, ex qua dependeat, atque ita per se erit necessarium. Quòd si plura dentur per se necessaria; connexionem, ordinemq́ ad inuicem habere non possent, quippè, cùm ad vnius destructionem sequeretur destructio alterius, ac si ambo ad esse, & non esse essent disposita. Porrò, quæ huiusmodi sunt, ordinem naturalem habere non possunt. Quare, qui aliqua entia esse dicunt sine causa efficiente; ij planè pulcherrimum naturæ ordinem funditus euertunt. 7. *Item, si omnia entia non sunt effectiuè à deo; in causa est, Aut quia deus nullius entis in nullo causæ genere causa esse potest, quod est absurdum, entia enim consisterent deo per impossibile non existente. Aut quia entiũ est causa finalis tantùm, & hoc quoque est absurdum: quod enim habet finem, habet etiam efficiens; alioqui, si caret efficiente; carebit etiam fine: nam quod est propter finem; est etiam propter amorem finis, sicut propter causam efficientem. Aut, quia est causa finalis omnium quidem entium, motus tantùm cœli effectiua immediatè, deinde aliorum corruptibiliũ, mediante primi orbis motu. sed hæc dicere atque asserere, non est sanæ mentis: quæ enim spectarent ad causam effectiuam; inter se planè ordinem non haberent, aut connexionem, sed per accidens tantùm: ordo enim per se vnus causæ effectiuæ, hoc exigit, vt ab vno, & esse, & dependentiam habeant omnia: quod planè, si ita, vt dictum est, res se haberet, fieri non posset. Aut, quia intelligentiarum, & orbium, non est causa effectiua. pluribus certè modis imaginari non licet, quibus deum non esse omnium entiũ causam effectiuam, aliquis probare vellet. Sed neque iste quartus modus veritati consonat, quemadmodum superiùs latè disputando ostendimus, nempe intelligentias à Deo esse effectiuè. Sanè substantia, cuius accidens ab alio esse effectiuè, & ipsa quoq; similiter ab alio erit effectiuè: sed accidens intelligentiæ, vtpotè eius intellectio, est ab alio, nempè ab obiecto: siquidem cuiusuis intellectionem, excepta diuina, & ipsum obiectũ, per se necessaria esse, est impossibile: alterum enim necessariò causatur ab alio: per se namq; necesse est, nihil minùs erit, quolibet alio existente, aut non existente; sed intellectio cuiuscunq; intelligentiæ, remoto primo ente, nulla penitus esset, vt communis est omnium sapientum sententia: igitur, sicut intellectio angelorum est à deo effectiuè, ita planè, & eorum substantia. Deum ergo esse omnium entium causam effectiuã patet.*

Ordo causæ effectiuæ.

Intelligentiæ effectiuè sunt à deo.

CAP. V.

Deum non esse omnium entium causam effectiuam.

1. *OMne, quod ex se formaliter necesse est esse; illud profectò impossibile est non esse: sed intelligentiæ sunt huiusmodi, authore philosopho 12. met. vbi dicit, substantias separatas esse æternas: igitur intelligentiæ, vt sint, omnibus modis necesse est esse. quodsi ita res se habeat: igitur non sunt ab alio effectiuè: quicquid enim tale est, potest esse, & non esse: impossibile autẽ non esse, & possibile esse, vel non esse, sibi inuicem aduersantur. Patet hoc etiam ex Cõmentatore 8. met. vbi apertè ostendit, nullum possibile esse, excepto motu alio, esse necessarium habere posse: permanentia namq; substantiæ æternæ, non est ab alio, sed ex se: motus verò seu duratio, est à mouente. Item 5. met. cap: necess: Si fuerint, inquit, entia simplicia, & æterna, nullum eorum accipit esse ab alio: entia autem simplicia, secundũ ipsius doctrinam, sunt intelligentiæ, cœlum, & materia prima: hæc igitur non sunt à deo effectiuè. Amplius, quæ non habent suum esse, nisi causam formalem; illa sapè non habent*

Aristoteles.

Auerroes.

Deus est causa effectiua omnium entium realium.

*habent causam effectiuam, vt sint; sed intelligentiæ sunt huiusmodi, sunt enim æternæ,
vt dictum est: res verò æternæ, authore Commentatore, 4. cœli, comment. 1. formalem
tantùmmodò causam habent: igitur non habent causam efficientem. Amplius, materia
prima est aliquod ens, aliud à primo, est enim alicuius entis per se causa intrinseca: igi-*
3. *tur aliquod ens, non habet sui esse causam efficientem. Tenet consequentia: nam si fieret,
de nihilo fieret, non autem de alia materia: quod enim fit de materia, compositum est;
sed de nihilo nihil fieri, communis est omnium propemodum philosophorum sententia: i-
gitur aliquod, vtpotè materia prima, non est à deo effectiuè. Præterea, actio, & pas-
sio ab inuicem distinguuntur. at, primum principium actiuum deus est, paßiuum ve-
rò, est materia: sunt ergo ab inuicem diuisa: neutrum ergo est alio. Reuera, sicut agens
in agendo, est in actu: ergo & quod fit ab agente, est in actu, saltē aliquo modo. sed ma-*
4. *teria prima est tantùm in potentia: ab aliquo ergo effectiuè esse non potest. Amplius,
quod non pertinet ad rei rationem; res vtiq; sine illo intelligi potest: sed habitudo cau-
sati ad causam, ad entium rationem non spectat: igitur, quemadmodum entia sine illa
intelligi possunt; sic etiam & eße: aliqua ergo entia à deo creata non eße, nihil prohibet.
Nullum præterea neceßarium potest non esse: sed in rebus sunt multa huiusmodi: igitur
non indigent causa efficiente, vt sint.*

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. Necessaria habent causam suæ necessitatis.

*AD primum, de hac materia paulò superiùs, & in primo Pymandri etiam lo-
cuti sumus, vbi ostendimus quid sit dicendum, quam ob causam breuiter me
expediam. & in primis, quæ supra dicta sunt, confirmabo, nempe Aristo-
telis mentem hanc extitisse, scilicet nonnulla inueniri formaliter neceßariò,
illaq; ab alio eße effectiuè: Sunt, inquit 5. met. quædam necessaria, quæ habent causam
suæ neceßitatis. Et in 8. phys. reprehendit antiquos, qui eorum, quæ necessaria sunt, cau-
sam negabant: Habent, inquit, aliqua necessaria causam suæ neceßitatis ab alio. Secun-*
Aristoteles. *do etiam met. dicit semper existentium, vel æternorum principia esse verißima, & ma-
xima entia. Porrò, quod est maximè tale, est causa aliorum, quæ sunt post ipsum: si-
cut enim res se habet in veritate; ita planè in entitate se habebit: vnde commentator hoc
idem confirmat: Si est aliqua, inquit, prima causa omnium, quemadmodum in scientia
naturali determinatum est; illa reuera est magis digna, & in eße, & in veritate, quàm*
Auerroes. Quòd omnia habeant esse à Deo. *entia omnia: omnia enim entia, ab huiusmodi causa, & esse, & veritatem acquirūt. Est
ergo tantùm ens per se, atq; per se verum; alia verò entia omnia, per illius esse, & veri-
tatem, & eße habent. Et de substantia orbis, vt paulò superiùs diximus: Debemus, in-
quit, scire, quòd corpus cœleste non indiget virtute mouente tantùm; sed etiam largien-
te in se, & in sua substantia permanentiam æternam: hoc autem ignorauerunt qui-
dam, inquit Auerroes, fuisse Aristotelis mentem, valde enim obscurum hoc extitit illis.
Itaq;, non solùm motus cœli, sed eius etiam substantia, atq; permanentia æterna, ab alio*
Duo motores orbis. *effectiuè dependet. Præterea, motus ex appropiata intelligentia, est in tempore; ex
prima verò, est æternus; ex se autem, est succeßiuus: nam si prima intelligentia ex se
immediatè moueret, cùm sit infinitæ virtutis, & necessariò moueat, secundùm philoso-
phum, moueret vtique in instanti. Ad motum ergo orbium, duo cōcurrere mouentia,
quorum alterum finitæ, alterum verò infinitæ virtutis sit, neceße est. Quòd si ita res se
habet, planùm est, secundùm mouens, siue intelligentiā, recipere eße à prima, aut vir-
tutem, vel aliquam ad motum applicationem. si eße: igitur sunt effectiuè à deo. si vir-
tutem; etiam similiter: idem enim est eße, & virtus angeli, secundùm philosophum. si*

verò appli-

Deus est causa effectiua omnium entium realium.

verò applicationem, cùm illa in angelo non sit accidens, iuxta philosophi sententiam, eiusq; Commentatoris, à deo effectiuè esse, clarissimum est. Ea igitur Aristotelis sententia fuisse videtur, incorruptibilia scilicet, à deo esse effectiuè, atq; per illa, cætera corruptibilia, quemadmodum perspicuè videre licet 2. 9. & 12. met. Reuera, quemadmodum deum esse primũ finem, 12. met. ostendit; sic etiam primũ esse efficientem: Vnus, inquit, ergo princeps, & vnum amatum, & desideratum: igitur vnus primus mouens, efficiens, atq; agens, vt dicitur 8. phys. Commentator autem in hac materia, varius esse conspicitur: nam de substantia orbis, cœlum, atq; incorruptibilia à deo esse dicit, non solùm mouente, sed etiam esse largiente. deniq;, finem significare agentem, significatione vtiq; necessaria, vel naturæ, sicuti motum mouens. Sed ipsemet deum fatetur esse finem omnium; igitur est omnium entium causa effectiua. At 2. met. & 12. hoc ipsum oppugnare videtur: substantiam namq; ex seipsa possibilem esse, ab alio verò necessariam, putat esse impossibile. vnde secundùm ipsius mentem, substantia æterna non est ab alio effectiuè, quòd scilicet ab alio habeat entitatem, vel permanentiam, nisi in motu tantùm. Verùm huiusmodi ratio nihil habet virium: pari enim facilitate diceretur, quòd substantia habeat esse ab alio; & ita suam permanentiam ab alio. Et 12. met. disputans cõtra Auicennam, asserit in substantijs separatis non esse actionem, vbi creationem excludere videtur. Confirmat hoc idem 5. met. cap: de necessario. & 4. cœli com. 1. vnde sibi ipsi constare non videtur. Illa autem, quam de substantia orbis adducit reconciliatio, non ipsum ab instabilitatis crimine immunem reddit: Quamuis, inquit, incorruptibilia non habeant causam duratione præcedentem; habent tamen causam agentem, quæ sanè sine motu & mutatione agit, & est simul cum eis. & è contra. ratio siquidem eius, si alicuius est valoris, 12. met. de agente, nõ autem de præcedente causa concludit. Cæterùm,

Arist. intentio de causa effectiua entium.

Commentator est varius.

non omne possibile repugnare necessitati essendi, nisi possibile contingens, quod est ad vtrumlibet, tùm ex supradictis, tùm etiam ex ipsamet ratione, satis patere arbitror: absolutè ergo loquendo, possibile obiectum, cum necessitate ab alio consistere potest: in his certè, in quibus possibile esse, non duratione, sed natura, vel intelligentia, ipsum esse præcedit. nec obstat illud, quod dicitur in perpetuis, esse, & posse non differre: quandoquidem sic est intelligendum, in eis potentiam ab actu non differre, quasi ipsum secundùm aliquam durationem expectantem. Præterea, plura infinita simpliciter, cuiusmodi est prima intelligentia, ad ordinem vniuersi essentialem pertinere non possunt, neutra enim esset imperfectior altera, atq; ita inter eas ordo essẽtialis haberi non posset, quod philosopho non probatur. Quamobrem, si constat sibi, incorruptibilia causam habeant effectiuam, necesse est.

Possibile cum necessario.

Ordo vniuersi

Dices, omne generabile, vel factum, est corruptibile, vt dicitur primo cœli: sed intelligentiæ nõ sunt corruptibiles: igitur non sunt ab aliquo effectiuè.

Obiectio.

Respondeo, hoc procedere ex falso intellectu Platonicæ sentẽtiæ: non enim Plato voluit mundum per motum, & mutationem esse conditum, vt Aristot. dicit; sed per simplicem emanationem, ideo ratio illius non militat aduersus Platonem. Ad authoritates Commentatoris dixi, quid sit respondendum. Ad 2. quamuis natura illis largiatur, vt formaliter sint incorruptibilia; illam tamen naturæ incorruptibilitatem ab alio accipiunt: vnde in idem recidit, quod supra diximus, nempe à deo esse effectiuè. Ad 3. materia à deo creata est de nihilo, quia non de aliquo. de nihilo, nihil fieri, verum quidem est, quasi de materia, vel subiecto; sed bene fit aliquid non de aliquo præcedẽte per motum, vel mutationem. ad illud autem philosophi 1. phys: omne, quod fit ex aliquo est compositum: veritatem habet in his, quæ particulariter fiunt, non autem in his, quæ per simplicem emanationem condita sunt, in quorum numero ipsa quoq; habetur materia. Ad aliam confirmationem dico, quòd passio sit effectus actionis. proinde, primum principium passiuum emanet, necesse est à perfectissimo principio effectiuo: omne enim imperfectum causatur à perfecto. Ad aliam confirmationem respondeo, rati-

Solutio.

2.

3.

De nihilo nihil fieri, quomodo intelligitur.

causa effectiua omnium entium realiũ onem illam id tantùm velle, nempe, materiam sine forma creatam non esse: licet enim omne creatum sit in actu; non tamen est purus actus omnino: id ergo quod ex parte potentiæ se habet, si totum, quod ad ipsius esse pertinet, creatum sit, similiter se habebit.

4. Ad 4. Quamuis habitudo ad causam entis, quod est causatum, diffinitionem nõ ingret; ad ea tamen sequitur, quæ sunt de eius ratione: ex hoc enim, quia aliquid per participationem est; necessariò sequitur, vt ab alio causatum sit. vnde, quemadmodum homo nõ potest esse sine risibili; sic etiam, nec huiusmodi ens absq; sui causa esse: verùm, quia esse causatum, ad entis simpliciter rationem non attinet; idcirco aliquod est ens, quod à nullo causatur. Ad confirmationem, iam quidẽ paulò ante responsum est: nam licet necessaria, postquàm sunt, necessariò sint; illam tamen necessitatis permanentiam, à perfectissimo ente acceperunt.

Necessitatis permanentia à deo.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Creationem, siue creare, Deo conuenire.

Posquàm audiuimus omnia esse creata à deo, de creatione aliquid dicere non inutile esse iudico. Apud Hebræos, antiquitatis studiosissimos, verbum creare, quod ipsi Bara vocant, omnem ferè actionem, formationemq; significat. vnde septuaginta ποιεῖν verterunt, quod verbum, facere apud nos sonat. Quapropter aduertendum est, vtrumnè illa differentia, quam aliqui assignant, nempe creare, actionem esse diuinam, qua ex nihilo vniuersa cõdidit; facere verò, materiam exigere, amplectenda, tenendaq; sit necne? Sanè, inter creare, & facere, hoc interesse videtur, quod facere scilicet, & animatis, & inanimatis tribui possit; creare verò his tantùm, quæ per propagationem gignuntur; vnde fit etiam procreare, quod ad prolem tantùm refertur: creatur ergo ab homine homo, domus autem fit. Quia verò, tùm à nostris, tùm ab alijs sapientiæ cultoribus, pater mundi deus appellatur, vt patet apud Platonem in Timæo: Dij Deorum, inquit, quorum pater ego sum; propterea ab eo mundum genitum, atq; creatum dicimus. sic etiam Mercurius, Marcus Cicero, alijque Platonici nobilissimi. hos imitatur Augustinus libro 1. contra aduersarium legis, & prophetarum capit: 23. Ex consuetudine, inquit, locutionis humanæ, creari, non solum filijs, quos de semetipso quisq; generat, congruit; verùm etiam magistratus creari dicuntur, atq; vrbes: quod enim Græci appellant, epysen, hoc nostri aliquando creare, aliquando constituere, aliquando condere interpretantur, quod sæpissime idẽ significat in illis, quod est facere. sic legimus deum creasse cæte grandia, creasse hominem: Et cor mundum crea in me deus. Et contra eosdem: Facere, inquit, est aliquid producere, quod omnino non erat; creare verò, est aliquid facere ex eo, quod erat, vel ex eo quod iam erat, aliquid constituere. Damascenus in Logica sua cap: 36. inter agere, facere, atq; creare distinguit: Agere, inquit, est, cùm illud quod agitur, & postquàm agens quieuerit, non manet, sicut fistula canere, & similia; facere verò, cùm illud quod agitur, manet post actionem agentis; creare autem, vt communis est theologorum sententia, de nihilo aliquid producere, quod planè tripliciter intelligi potest. vno quidem modo, de nihilo, hoc est, non de aliquo materialiter, nec subiectiuè quidem, nec etiam conuersiuè: eo certè modo, quo aliquem de nihilo, id est, sine causa contristari dicere solemus. alio modo, de nihilo, quod omnino non sit, sicut tacentem nihil loqui dicimus. postremò, de nihilo, sicut de materia, vel subiecto. primus autem in creatione locum habet: secundus verò in actionis cessatione: tertius autem illi congruit famosissimæ sententiæ, quæ dicitur, ex nihilo nihil fieri. Porrò, adhuc primus modus bifariam intelligendus est: primo quidem sic, de nihilo nihil fit, vt nihil sit prius natura non ens, quàm ens; quia scilicet, quantùm est ex se, & sibi derelictum, esset non ens, nisi à causa sibi

Creare quid significet.

Differentia inter creare & facere.

Facere.

Plato.

Auguft.

Damascenus.

De nihilo aliquid fieri tripliciter.

Quomodo secundùm philosophos ex nihilo aliquid fiat.

ſe ſibi eſſe largiente, præueniretur. alio verò modo, quando non ſolùm natura, ſed etiam duratione, priùs non ens, quàm ens extitiſſe pronunciamus. Ex quo, abquibus viſum fuit, primo modo, Ariſt. Auicen. conceſsiſſe, de nihilo nihil fieri, ſecundo autem modo, negaſſe. Cæterùm, creatio duobus modis accipitur: vno quidem, ſecundùm communem rationem, cuiuſmodi eſt productio non de aliquo, eamq́ admiſiſſe philoſophos puto, qui entia incorruptibilia à deo effectiuè eſſe dixerunt; non tamen de aliquo, veluti de materia, aut ſubiecto, aut aliqua præiacente natura, quippè, qui omne, quod eſt extra deum, ab ipſo cauſatum eſſe voluerunt: alio autem modo, ſecundùm particularem, ſeu ſpecialem rationem, qualis habetur in ſanctis ſcripturis, & per fidei doctrinā in nos venit. hæc autem in his habetur entibus, quæ non ſolum natura, ſed etiam duratione aliquando fuerunt non entia, & penitus nihil. Hanc autem Ariſtoteles, Commentator, Auicenna, cæteriq́ huiuſmodi viri, conſtanter negauerunt: quanquam non deſint, qui velint aſſerere, Ariſtotelem etiam hoc modo creationem conceſsiſſe, ſicuti in primo Pymandri diſputauimus, vbi creationem, ſecundùm Ariſtotelis mentem tutati ſumus. Porrò, creatio non eſt actio propriè loquendo: nam actio eſt reſpectus extrinſecus adueniens, creatio autem non eſt huiuſmodi: poſito namq́ creatore & creatura, neceſſariò ſequitur creatio. nec eſt paſsio: eſt enim accidens limitatum, quia genus videlicet prædicamentale; ſed creatio eſt tranſcendens, vtpotè omnia præcedens genera. neq́ eſt motus, quia creatio fit in inſtanti, motus autem ſucceſsiuè: reuera, eſt acquiſitio partis poſt partem. neq́ eſt mutatio: vbi enim eſt mutatio; ibi etiam eſt ordo durationis, qui eſt inter tempus & inſtans. ſanè, in mutatione, ſubiectum in vltimo inſtanti, eſt ſub formali termino, ad quem, & in priori tempore, eſt in termino à quo. Itaq́ creatio, eſt productio, quia ſcilicet effectiuè, eſt productio ad extra. His autem ita dilucidatis, ad propoſitam nobis quæſtionem accedamus, dicamusq́, creationem ſoli deo competere. Sanè, ſicut generatio hominis, ex non ente, quod eſt non homo, fit; ita planè emanatio totius, quæ à cauſa vniuerſali fit, quæq́ appellatur creatio, ex non ente fiat, neceſſe eſt: hoc eſt, ex nihilo, idem certè eſt nihil, quod nullum ens. Etenim, ſi totius entis vniuerſalis emanatio à primo principio ſpectetur, aliquod huic emanationi ens præſupponere, eſt impoſsibile: homo enim fit ex non homine, & album ex non albo: ſic & vniuerſi emanatio ex nihilo. Quam ob cauſam, non ſolùm non eſt impoſsibile aliquid à deo creari, ſed omnia à deo eſſe creata, eſt neceſſarium omnino. faber ſiquidem lignarius, operatur ex ligno, & ærarius ex ære, quæ naturæ, non autem artis actione producūtur: ipſa verò natura, quamuis res naturales, quoàd formam cauſet, materiam præſupponit tamen. Quare, ſi deus non ageret, niſi ex aliquo præſuppoſito, ſiue præiacente materia; proculdubio illud ſic præſuppoſitū, à deo non eſſet effectiuè, quod prorſus falſum eſſe hactenus oſtenſum eſt. Deus ergo ex nihilo omnia creauit. Amplius, agens infinitæ, atq́ illimitatæ virtutis, non vnam, vel alteram effectus partem, ſed totum planè producit effectum; ſua enim virtute totaliter continet omnia, ideo totum ſimul producere poteſt, quod reuera perinde eſt, ac ex nihilo aliquid facere, ſiue creare: ſed deus eſt huiuſmodi agens, vt potè agens primum, & vniuerſale: igitur ex nihilo omnia creauit. Adhuc, in effectibus non eſt proceſſus in infinitum: igitur deus poteſt aliquid immediatè creare, alioqui nec mediatè ab eo aliquid creari poſſet: ſed id, quod à deo immediatè fit, nihil præſupponit, niſi deum, eius, quod fit, per ſe cauſam pleniſsimam: igitur deo ſoli conuenit creare Sed dicet aliquis, cauſatum quidem, materiam, ſeu ſubiectum præſupponere, non quaſi priorem effectum, ſed ſicut concauſam potiùs, in genere videlicet cauſæ materialis. verùm hoc friuolum eſt: imperfecta enim cauſalitas, ad perfectam reducatur, neceſſum eſt, illudq́ cui conuenit, in cauſa perfecta contineri. ſed materiæ cauſalitas, eſt imperfecta: ad perfectam ergo, id eſt, ad cauſam efficientem eſt reducēda: huiuſmodi autem deus eſt, in quo materia, ſicut effectus virtualiter continetur. Itaque deus,

Creare ſoli deo conuenit.

Creatio dupliciter intelligitur.

Quid ſit creatio.

Creatio eſt tranſcendens.

Soli deo conuenit creatio.

1.

2.

3.

Materię cauſalitas imperfecta.

Creare soli deo conuenit.

*que deus, sine alicuius causæ, seu effectus medio, omnia condidit: nam si alicui dei effe-
ctui aliquid præsupponeretur; illud reuera in effectibus diuinis esset connumerandum,
vnde in idem recideret.* 4. *Præterea, agens, cuius agere est suum velle, potest totum simul
producere quod vult: non enim differt illius agere, à suo velle; sed tantùm agit, quantùm
vult, nec aliquid vult, quod agere nequeat. sed deus est huiusmodi agens, quippe, qui o-
mnia quæ voluit fecit, in cœlo & in terra, & in omnibus abyssis: totum ergo vniuersum
produxit, quando voluit, & quomodo voluit. Reuera, id quod à deo causatur, siue pro-
ducitur, aut est simplex, atque ita non de aliquo, & ex consequenti creatur: aut compo-
situm est, & tunc quæro, aut quælibet pars causatur, & sic habetur intentum, aut al-
tera, sicque erit sine causa efficiente: sed quidquid huiusmodi est, neque pars, neque compo-
nibile alteri, neque in potentia ad aliud esse potest: quælibet ergo pars creata est, proin-
de & totum quoque, in quo partes continentur, creatum esse dicere possumus. Amplius,*
5. *quantò agens est nobilius atque perfectius; tantò paucioribus in agendo indiget: sed de-
us est agens perfectissimum: in mundi ergo opificio, materia non indiguit, alioqui, na-
tura, aut arte, ex aliqua re praexistente, operantibus, superior, atque maior dicendus nõ
esset. Itaque, deum creare vniuersa, illiusque munus proprium esse, satis patet. Sed con-
tra prædicta sunt nonnulla argumenta examinanda capite sequenti.*

CAP. II.

Creare, siue creationem Deo non competere.

1\. An deus agat ex necessitate

*Gens æternum, quod de necessitate creat, nihil noui producere aut creare
potest; in æternis enim nihil est noui: sed deus est huiusmodi agens, siqui-
dem immutabiliter agit: ergo ex necessitate agit. nam si deus naturali-
ter ageret, necessariò vtique ageret, illiusque effectus sine alicuius nouitate,
necessariò sequeretur: sed modus agendi voluntariè, cùm non sit minùs
perfectus ab effectu, siue ab actione, entis nobiliorem conditionem non remouet, nem-
pè necessitatem agendi. licet ergo deus voluntariè agat ad extra; de necessitate tamen*
2\. *agit. Amplius, causa prima potest in omnem entis differentiam, alioqui, si aliqua en-
tis differentia illius vires effugeret, prima nequaquam dicenda esset: sed vna entis dif-
ferentia est necessarium, alia verò contingens: igitur, sicuti potest in contingens me-
diatè, ita etiam in ens necessarium immediatè, quod nihil est aliud, quàm necessitate o-
perari. Sanè, si aliqua secunda causa, puta, ignis, necessariò agit, quia necessariò cale-
facit lignum, vel similia: igitur, prima causa necessariò agit, secunda enim non agit, nisi
mota à prima, siue in virtute primæ, deus enim est necesse, & sua actio est suum esse:*
3\. *igitur necessariò agit. quòd si necessariò agit, nullius vtique est rei creator. Item, illud
deo est impossibile, quod implicat contradictionem: hoc enim tantùm priuatur deus, vt
quæ sunt facta efficere, vt sint infecta: sed creare implicat contradictionem, est enim
de nihilo aliquid facere. aut ergo de nihilo, sicut de subiecto, aut de nihilo, sicut de ter-
mino: sed vtrumque contradictionem implicat; siquidem in nihilo, subiectiua, aut obie-
ctiua potentia aliqua non inuenitur. Præterea, quòd nihil fiat aliquid, & quòd nihil
sit aliquid, par est contradictio: igitur, cùm hæc omnia contradictionem implicent,
deo sunt impossibilia. Creare ergo, siue creatio, deo minimè conuenit. Amplius, nobi-*
4\. *lissimo agenti, actio nobilissima competit; actio namque deificatur, vt ita dicam, secun-
dùm nobilitatem agentis: sed deus est agens nobilissimum: igitur actio illi congruit no-
bilissima. nobilior autem actio ea dicenda est, quæ ex terminis proficiscitur nobilissi-
mis: nobilius autem est ens, quàm non ens, quia præstantius est esse, quàm non esse. i-
gitur creatio, qua inter diuinas actiones ad extra est nobilissima, est de aliquo, & non*

de nihilo

Creare so li deo con uenit.

de nihilo, alioqui Deo non esset tribuenda. Ista præterea præpositio ex, alicuius causæ, præsertim materialis, habitudinem importat. sed nihil, non est materia entis, nec aliquo modo ipsius causa: creare ergo non est ex nihilo aliquid facere; imò facere, est aliquid ex nihilo facere, authore August. vt paulò antè diximus. Adde, quòd Dei potentia nõ se extendit ad ea, quæ primis principijs aduersantur, vtpotè, reddere totum non esse maius sua parte, vel affirmationem, negationemq́ simul de eodem esse veras, & similia: sed ex nihilo aliquid fieri, communi aduersatur omnium propemodum sapientum sententiæ: igitur, quod prius. Amplius, si creare est aliquid ex nihilo facere: ergo, creari est aliquid fieri. sed omne fieri, est mutari: creatio ergo est mutatio. at omnis mutatio, est ex subiecto aliquo; nam motus est actus entis in potentia, in Deum autem nulla cadit mutatio: igitur, aliquid à Deo fieri ex nihilo, est impossibile. Sanè, quod factum est, necesse est aliquando fieri: illud autem quod creatur, simul fieri, & factum esse, dici non potest; in permanentibus siquidem, quod fit, non est, quod autem factum est, iam est. simul ergo aliquid esset, & non esset. Quam ob causam, si aliquid fit, fieri eius, factum esse, præcedit: quod planè sine præexistenti subiecto, in quo ipsum fieri sustentetur, esse non potest. Adde, infinitam distantiam non esse pertransibilem: sed inter ens, & nihil, est infinita distantia: igitur, de nihilo aliquid fieri, est impossibile. Deo ergo non conuenit creare. Præterea, si Deus crearet aliquid, vel id, æterna, vel noua actione conderet, seu condidisset: non quidem æterna, alioqui creatura esset æterna; etenim actio, sine re acta, siue producta, esse non potest: nec actione noua, quippe, cùm in Deum nihil noui cadat, aut cadere possit. Reuera, quia agens dat esse; ideo productum accipit esse, & non è contra. Præcedit ergo aliqua noua habitudo in producente. sed nulla nouitas est in Deo: nihil ergo potest de nouo producere. nam si aliquid de nouo produceret, siue crearet, quod idem sonat; aut id, quod creatur aliquo modo præfuit, aut non. si præfuit: ergo non producitur ex nihilo, atq; ita non creatur, nec dici potest, nullo modo præfuisse; quod enim de nouo fit, priùs profectò erat in esse possibili cognito, & volito: non ergo de nihilo. Amplius, si aliquid producitur, quod prius certè non producebatur; ideo hoc contingit, quia nimirum producens, aut productum, alio modo se habet, quàm priùs se habebat. id autem in productum non cadit, quia scilicet nondum erat: ergo in Deum producentem cadat, necesse est. sed Deus, cùm sit primum agens, non potest se aliter habere, quia mutatione caret: nihil ergo creauit, siue de nouo produxit. Iterum, idem manens idem, authore philosopho 2. de generatione, semper natum est facere idem: nulla ergo est variatio in effectu, quin priùs fit in causa: sed Deus semper est idem, æquali determinatione, siue dispositione se habens ad agendum: nihil ergo de nouo producere potest: alioqui, maiorem nunc haberet determinationem quàm prius, quod absq; mutatione fieri non posset. Reuera, si nulla ex parte causæ agentis mutatio fit, vtpotè maior, aut minor illius vicinitas, siue approximatio ad effectum producendum, nec aliquid sit illi impedimento, quo minùs agere possit; irrationabile prorsus apparet, nunc quidem agere, priùs verò quieuisse, & quasi in otio latitasse. Ex his ergo, atq; similibus apparet, Deum nihil noui fecisse, siue creasse.

5.

6.

7.

8.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1\. Quomodo cõtingentia sit in Deo.

D primum, negatur minor, tanquam falsa, & erronea: ad cuius probationem dico: contingentiam volendi, producendiq́ alia à se, cum diuinæ maiestatis immutabilitate, consistere posse: contingentia enim, Deũ mutabilẽ non facit: mutabilitas planè, ad producendũ & non producendũ pro diuersis instantibus, possibilitatẽ indicat, vel ad idẽ volendum, nolendumq́, quod

Creare soli deo conuenit.

Deũ velle hoc & non velle, quomodo intelligitur.

certè Deo minimè competit. at, contingentia, non quidem pro diuersis instantibus in Deo, sed pro eodem, & in eodem diuisim, dicit Deum posse velle hoc, vel nolle, seu producere, & non producere. Ad aliam confirmationem dico: veram esse, si absolutè intelligatur: nam spiritus sanctus, qui voluntate producitur, necessitate quoque productus dicitur, est enim ens summè necessarium: at, creaturæ repugnat, & ex consequenti velle diuino, quatenus super ipsam transit. quare modus nobilissimus producendi, volendique creaturam, est ipsam contingenter velle: quemadmodum & creatura est in seipsa contingens, non autem necessaria simpliciter. Pro vniuscuiusque ergo rei dignitate, determi-
2. *nandus est modus producendi. Ad 2. necesse esse, aut necessitas essendi, Deo tantummodò conuenit, creatis verò rebus, minimè: quam ob causam entis causabilis differentia adæquata esse non potest, sed contingentia potiùs; ideoque Deus circa illam contingenter se habet. Ad primam confirmationem dico: quamlibet secundam causam contingenter agere, non autem necessariò simpliciter, & absolutè, vnde à sua naturali necessitate impediri potest, virtute superioris agentis: stat ergo illius necessitas cum contingentia simpliciter. Voluntas præterea creata, authore philosopho, agit contingenter: vnde, cùm sit causa secunda, mouetur à prima causa: igitur, & prima causa, contingenter agit, si vera sit philosophorum ratio. Ad aliam confirmationem respondeo: verum esse, quòd diuina actio sit suum necesse esse; super autem creaturam, quæ non est necessaria, sed contingens, contingenter etiam agit, & operatur.*

Deus ad extra agit contingenter.

3. *Ad 3. creare non implicat contradictionem, nam nihil habet, potentiam saltem obiectiuam, quæ simul cum ipso consistere potest. Quando ergo dicis, nihil fieri aliquid, est impossibile: ex nihilo ergo similiter.*

Obiectiones.

1. *verum est, si nihil maneat; sed bene fit aliquid post nihil. Dicis, creatio est actio de gene-*
2. *re actionis: respicit ergo subiectum, cuius est accidens. Præterea, oppositum fieri ex opposito per se est impossibile: per accidens ergo fit, ob rationem subiecti, vel materiæ: non ergo fit aliquid ex nihilo.*

Solutiones.

1. *Respondeo ad primam obiectionem, cuius maiorem in creatione falsam esse pronuntio: creatio enim non est actio, de genere actionis, sicut di-*
2. *ctum est. Ad secundam, fieri non de aliquo, non est fieri ex opposito: nam, non de aliquo fieri, & factum esse, se inuicem compatiuntur; est enim negatio non quidem simpliciter, sed omnis prorsus positiui. vnde postquàm res creata dicitur esse non de aliquo, creatio siquidem non habet terminum positiuum à quo.*

Mutationis nobilitas pendet à termino à quo.

4. *Ad 4. à termino ad quem, mutationes speciem, dignitatemque recipiunt, non autem à termino, à quo: eò namque nobilior aliqua mutatio esse dignoscitur; quò illius terminus ad quem, nobilior reputatur: creatio ergo ex nobilitate termini ad quem, quæ est tota creaturarum substantia, non autem ex termino à quo, id est, non ex aliquo, suam nobilitatem sortitur. Non ergo illi opus est, ad hoc, vt sit nobilior, ex ente fieri: generatio enim, alteratione, ob gratiam termini ad quem, formæ scilicet substantialis, nobilior est; tametsi, ipsius terminus à quo, alterationis termino à quo, imperfectior sit. Ad confirmationem dico, præpositionem, ex, ordinem tantùm, non autem causam materialem ostendere: quemadmodum, ex mane, id est, post mane, fieri meridiem, dicere solemus. hæc autem præpositio ita intelligenda est, sicut sæpè superiùs annotauimus. Ad illud Augustini dico, Augustinum æquiuocè loqui, secundùm quem planè modum, quæ in melius commutantur, creari dicuntur.*

Creatio nõ est mutatio.

5. *Ad 5. sæpè diximus, creationem, mutationem non esse: ad mutationem enim pertinet, vt aliquid aliter se habeat nunc, quàm prius. at, in creationem, in qua producitur tota substantia simul, non cadunt temporis differentiæ huiusmodi. Ad confirmationem dico, in his, quæ fiunt sine motu, factum esse, & fieri, simul inueniri, siue huiusmodi factio, vt ita dicam, sit terminus motus, sicuti est illuminatio, in qua aliquid simul, & illuminatur, & illuminatum est. siue non sit terminus motus, sicut simul formatur verbum in corde, & formatum est. Reuera, in his, quod fit, est, licet significetur ab alio esse, & priùs non fuisse. Ad aliam confirmationem respondeo, quòd ex falsa imaginatione proficiscatur, quasi*

inter ni-

Creare soli deo conuenit.

inter nihil, & ens, sit aliquod medium infinitum, quod est falsum: quamuis creatio, duos inter terminos quædam videatur esse mutatio, reuera tamen non est. Ad aliam confirmationem præcedentis argumenti, dico non valere in prima emanatione, quæ ex vniuersali rerum principio procedit; sed in singularium effectuum emanatione, quæ ex caussis particularibus, necessariò præcedentibus proficiscitur, quas tantùm illi philosophi intuiti sunt, qui creationem negauerunt. Ad 6. quamuis creatura non sit æterna, actio tamen Dei, qua creaturam produxit, est æterna; licet non pro æterno, sed pro certo nunc temporis. Quare autem magis in hoc instanti temporis, quàm in alio, creaturam produxerit, cùm à voluntate Dei dependeat, quæ est prima regula, causa quærenda non est.

6\. Actio dei æterna, sed nō pro æterno.

Ad primam confirmationem dico: respectum illius causæ ad effectum esse vltimum, & aliquando nullum. siquidem absolutum in causa, idem in effectu immediatè sequitur, & in effectu primo respectus ad causam consequitur. Quando ergo dicis, quia causa dat esse, ideo effectum recipere esse, non autem è cōtra: verum quidem est, respectu actus primi ipsius absoluti; absolutum enim in causa, causatum naturaliter præcedit: non autem respectu alicuius nouæ realitatis, siue absolutæ, siue relatiuæ. Dicis, non tantùm est dicendum absolutum, quia causat; verùm etiam ipso adhuc non causante. Respondeo, in ipso quidem instanti, in quo causat, ipsam causationem naturaliter præcedere, atque tunc non nisi absolutum, à quo ponitur causatum in esse, intelligitur; ideo causati nihil accipi potest, nec respectus istius, vel alterius instantis, nisi illud absolutum præcesserit. Porrò, hæc deceptio ex falsa imaginatione proficiscitur, dum putamus causam semper indeterminatam esse, quàmdiu non peruenit ad actum, siue instans causandi; proinde aliquam necessariam esse relationem, quæ causam ad effectum producendum determinet, quod reuera falsum est: nam illud idem absolutum, quod in causa præcessit, tam natura, quàm duratione, effectum productum præcessit. vnde quatenus fuit priùs causatiuum, est nūc etiam causans, idq́ non ex aliquo addito absoluto, aut respectiuo.

Falsa imaginatio eorum qui negant creationem.

Ad aliam confirmationem dico, id, quod creatur, non præfuisse in esse simplici, siue reali, sed solummodò in esse secundùm quid; aliquid enim produci de nihilo, vt dixi, potest intelligi dupliciter: vno quidē modo, de nihilo omnino, & simpliciter, & secundùm quid, atque ita nihil crearetur: nam quod creatur in esse cognito, & volito, & per consequens in esse possibili præcessisse, siue præfuisse, necessarium est; fuit siquidem ex tunc omnipotentiæ proximum obiectum. Hoc modo creatura producitur ex nihilo, quia scilicet non ex aliqua præexistente materia, ex esse tamen intelligibili procedit.

Quomodo creatio est de nihilo.

Ad 7. agens liberum, primum, & vniuersale, cuiusmodi est Deus benedictus, potest producere aliquem effectum nouum & de facto produxit, nulla planè in ipso, sed in effectu potiùs, nouitate existente: non enim necesse est, si sempiternaliter voluit, & nō potest de nouo aliquid velle, effectū quoque sempiternum fuisse; sed pro tunc, quando, & quomodo voluit: eadem ergo æterna voluntate manente, sine illius mutatione, effectum nouum, nempe mundum produxit. 7.

Ad 8. patet solutio ex supradictis: causa namque determinata ad aliquod producendum æquè producere, quandoq́ potest, & non potest; liberè enim agit ex parte sui: nam quēadmodum in naturalibus causam determinari ex parte sui perinde est, ac ipsam habere formam, qua causare valeat; ita profectò in causis liberis, est ipsam habere volitionem respectu volibilis. Quare, sicut ibi, si impedimentum externum extiterit, aut absentia passi, antequam effectus causetur, forma haberi possit; ita planè antequam volibile habeatur, volitio, & natura, & duratione priùs potest haberi. Quam ob causam, illud philosophi de agente naturali est intelligendum. 8.

Ad aliam confirmationem dico, indisciplinati esse, omnium quærere demonstrationem: Principiorum (inquit philosophus 4. met:) demonstrationis, non est demonstratio: nec etiam diuinæ voluntatis, cùm sit prima, & immediata causa; ideo illius non est aliqua causa quærenda. Creare igitur, Deo conuenire dixi.

Diuinæ volūtatis non est demonstratio

CAP.

Creare so-li deo conuenit.

CAP. IIII.

Creare, soli Deo conuenire secundùm Diuum Augustinum.

Augustini doctrina. Vnus tantùm creator Deus.

Reclara extat Augustini doctrina 3. de trinitate cap. 8. ex qua clarissimè docemur, creationem, siue creare, opus esse diuinum, nulliq́ creaturæ competere: Sicut, inquit, nec parentes dicimus creatores hominũ, nec agricolas creatores frugum, quamuis eorum extrinsecus adhibitis motibus, ista creanda Dei virtus interiùs operetur; ita non solùm malos, sed nec bonos angelos, fas est putare creatores, si pro subtilitate sui sensus, & corporis, semina rerum istarum nobis occultiora nouerint, & ea per congruas temperationes elementorum latenter spargant, atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum præbeant occasiones. omnium quippe rerum, quæ corporaliter, visibiliterq́ nascuntur, occulta quædam semina in istis corporeis mundi huius elemẽtis latent: alia sunt enim hæc iã conspicua oculis nostris ex fructibus, & animantibus; alia verò occulta istorum seminũ semina. vnde iubente creatore, produxit aqua prima natatilia, & volatilia: terra autem prima sui generis germina. Et lib. de ciuit: Dei 12. cap. 25. Qualibet, inquit, corporales, vel seminales causæ gignendis rebus adhibeantur, siue operationibus angelorum, siue hominum, ipsas omnino naturas non facit, nisi vnus Deus.

Semina rerũ latent in elementis.

Rationes creationis.

Sanè, primus terminus creationis est esse, qui certè effectus vniuersalissimus est: in omni enim effectu inuenitur: à sola ergo causa vniuersali manat: igitur, creare est solius causæ vniuersalis, primiq́ agentis.

2. *Etenim, si hoc munus creandi, creaturæ competeret, vel vt principali agenti, vel, vt instrumento solùmmodò agendi. non quidem primo modo, quia solius Dei est, qui in creando, cooperante non eget agente. nec etiam secundo modo: instrumentum namque, effectum principalis agentis attingere nequit, nisi dispositiuè tantùm ad causandum aliquem effectum sibi proprium, naturaliter præuium ad effectum principaliter agentis, alioqui pro diuersis effectibus principalibus producendis, varijs instrumentis artifices non indigerent. At, ad creationis effectum, qui planè est rei esse totale, creatura vim dispositiuam non habet: partim quia est prior effectus; & ideo est prioris agentis: partim verò, quia creatio, & eius effectus, ex nihilo manarunt, siue esse habent: dispositio autem sine materia, siue subiectò esse non potest. Itaque, si causa secunda instrumentalis, causæ superioris actionem non participat, nisi quatenus ad effectum principalis agentis, per aliquod sibi proprium dispositiuè operatur, si secundùm illud sibi proprium nihil agat; frustra profectò adhiberetur ad agendum: cùm autem proprius effectus Dei creantis, sit producere, esse absolutum, & ad illum aliqua dispositio instrumentalis attingere nequeat; creatio siquidem non est ex aliquo præsupposito, quod possit disponi per actionem instrumentalis agentis: fit, vt creaturæ, authoritas creandi etiam quocunq; modo, prorsus competere nequeat.*

Creationis effectus est prioris agentis.

3. *Amplius, agens virtutis finitæ, in distantiam aliquorum infinitam, actionem non habet: sed inter ens, & non ens, seu nihil, qui sunt creationis termini, distantia habetur infinita, quia nimirum nihil, non solùm negat ens finitum creatum, verùmetiam infinitum, qui est Deus: igitur, creatura, quæ est agens finitum, in opus creandi, actionem non habet.*

4. *Adhuc, quemadmodum se habet ars ad naturam; ita vtiq; suo modo, creatura ad Deum. sed ars, eo modo, quo est posterior in ordine agentium, præsupponit effectum naturæ: igitur, creatura, effectum primi præsupponit agentis, cui reuera prima actio debetur. sed quod præsupponit aliquid ex parte effectus, creandi potentiam non habet: creaturæ ergo creatio non conuenit.*

5. *Præterea, si creaturæ cõpetat creatio; id certè per modum instrumenti fieri necesse est, & secundarij agentis: sed instrumentum non agit nisi per motum, creatio autem non est motus, siue mutatio; imò*

creationi,

Creare soli deo conuenit.

*creationi, hæc aduersantur : ergo quod prius. Amplius, quod secundùm se totum non
est purus actus, sed permixtus potentiæ; ad producendum totale penitus esse rei, virtu-
tem non habet; sed primum actum rei, quod est esse simpliciter, præsupponat, necesse* 6.
*est: quamuis sit causa huiusmodi esse, hominis scilicet, vel alterius cuiusq; rei. sed crea-
tura est actus potentiæ permixtus, non autem purus : partem ergo, non totale esse rei,
producere potest, quod ad creationem attinet. hoc ergo creationis munus, soli Deo con-
uenit, qui est actus purissimus. Amplius, in quocunque est determinatus modus agen-* 7.
*di; id quoque, ex quo huiusmodi determinatio consurgit, determinatæ conditionis sit, ne-
cessum est : sed quodlibet agens creatum, à primo quidem agente, determinatum habet
modum agendi : igitur, & id, ex quo talis vis agendi consurgit, nempe materia, quam
creaturæ actio præsupponit: alioqui si actio creaturæ esset sine subiecto; per se vtiq; sub-
sisteret, atq; ita, infinita esset dicenda, quod est falsum. Iterum, omne agens creatum* 8.
*habet esse participatiuè : igitur, participatiuè illud communicare potest tantùm, & non
præstantiori aliquo alio modo: sed quod communicatur per participationem, non dicitur
creari : ergo quod prius. nulla siquidem operatio, præsupponens esse, creatio dici potest:
nam creatio ex nihilo fit, operatio verò instrumenti, aliquid præsupponit : igitur, non est
creatio. Item, operatio, quæ solo voluntatis imperio fit, creaturæ non est communicabi-* 9.
*lis : eadem enim ratione, qua iuberet ex nihilo aliquid fieri; eadem posset de omni crea-
bili præcipere, atq; ita nullum haberet in operando determinatum, perscriptumq; mo-
dum; sed ad quemlibet effectum producendum, indifferenter se haberet, quod reuera
creatæ naturæ conuenire non potest : vnaquæq; enim creatura determinati est modi, &
actionis, tum quidem in essendo, tum etiam in agendo, & operando. Quamobrem, sicut
forma non potest aliquid causare sine materia; ita etiam nec agens limitatum absq;
subiecto. Præterea, cuiuslibet creaturæ actio, est accidens, & de genere actionis. sed cre-* 10.
*atio non est accidens, aut actio de genere actionis, vt dixi; accidens insuper respectiuum,
necessariò subiectum requirit, & terminum; actio verò de genere actionis, quoniam mu-
tationi subiacet, materiam respicit, & pro termino subiectum præsupponit naturaliter,
quæ reuera omnia, creationi conuenire nullo modo possunt : igitur creatio ad Deum tan-
tùmmodò attinet. Amplius, si angelus aliquid crearet; aut intellectu, aut voluntate,* 11.
*id efficere posset : sed qualibet illarum in angelo est accidens : sibi enim angeli succede-
re possunt in huiusmodi modo intelligendi, cùm omnia possint distinctè intelligere, &
non simul, alioqui in actu infinitas intellectiones haberent, quæ etiam in numero habe-
rentur accidentium; aut vnam, actu infinitam, quod est impossibile : intelligere enim
cuiuslibet creaturæ, non est sua substantia, sed accidens potiùs: nulla ergo intelligentia,
seu creatura, alicuius rei creandæ virtutem habere potest. Amplius, alicuius substan-* 12.
*tiæ principium totale effectiuum, accidens esse non potest : necessariò enim præsuppo-
nit subiectum, quia accidens est, cuius esse, est inesse, eiusq; effectus à materia semotus
non est : causa præterea totalis æquiuoca, suo quidem effectu perfectior esse debet. sed
substantia simpliciter perfectior est accidente: ergo substantiæ insuper perfectæ pro ra-
tione productiui principij, accidente opus non est, nisi ob gratiam disponendæ materiæ,
vel subiecti. sed angelus semper requirit intelligere, vel velle: igitur, ob disponendam ma-
teriam : non ergo agit, nisi disponendo, atq; ita creator dicendus non est. Deniq;, omne
creatum, à creante absq; subiecto conseruari potest, quod planè creaturæ alicui conue-
nire nequit : creatum namq; priùs naturaliter est in seipso, quàm in subiecto, atq; ex cō-
sequenti, creator priùs ponit ipsum in effectu, quatenus est in seipso, quàm vt est in sub-
iecto, vel compositum ex ipso, & subiecto. Itaq; ex his atq; similibus constat, crea-
tionem, seu creare soli Deo conuenire. Sed contra prædicta sunt nonnulla excutienda
capite sequenti.*

Quòd angelus non potest creare.

CAP. V.

Creare non soli Deo conuenire.

1\. Quod angelꝰ possit producere.

IN causis essentialiter ordinatis, quemadmodum secunda est à prima; sic etiam tertia est à secunda; & sic deinceps, valet hoc de ordinatis eodem efficaciæ ordine: sed intelligentiæ in vniuerso sunt causæ essentialiter ordinatæ: igitur, sicut secunda est à prima; ita etiam tertia est à secunda, & sic deinceps. sed id tantùm esse potest per creationem: creaturæ ergo, & non soli Deo conuenit creare. Reuera, si omnes intelligentiæ immediatè à prima proficiscuntur; similiter etiam & entia omnia, quod pro impossibili reputat commentator 9. met: cætera enim agentia superfluerent, quippe, quæ suis virtutibus, actionibusq; frustrarentur: multa sanè à Deo mediantibus causis secundis producuntur. Deniq;, quod est perfectionis in natura inferiori non est remouendum à natura superiori. sed posse producere sibi simile in natura corruptibili, maximæ est dignitatis: igitur, beatissimis
2\. *spiritibus est attribuendum, quod certè sine creatione fieri non posset. Amplius, virtus facientis consideratur secundum rei faciendæ mensuram: sed omne ens creatum, est finitæ mensuræ: igitur, illius productioni, siue vt producatur, sufficit virtus finita, quæ planè creaturæ tribuitur. Sanè, si creatura potens est ad producendum aliquid ex contrario; multò magis ex nihilo, maior enim ibi resistentia est ex parte facti: igitur, maior*
3\. *quoq; erit virtus facientis: creatura ergo aliquid creare potest. Amplius, agens est maioris virtutis in agendo, ob virtutem principalis agentis, quàm propriam. sed creatura formam de subiecto, propria virtute producere potest: igitur, virtute primi, potest*
4\. *aliquid producere sine subiecto, atque ita aliquid creare. Iterum, agens naturale, ex speciebus panis, & vini in eucharistia existentibus, vermis formam producere valet: igitur, creare potest: productio enim illa, non est ex materia: nam in eucharistia est tantùm Christi corpus, nulli vtiq; corruptioni obnoxium. Reuera, si agens naturale potestatem, atq; virtutem habet rei annihilandæ: ergo & creandæ: par siquidem in vtroq; reputatur potestas. Porrò, illud annihilari dicimus, quod ita destruitur; vt ex illo remaneat nihil: sed agens naturale dum formam corrumpit totam funditus eam destruit: annihilat ergo. si minimum præterea frigus in ignem magnum conijceretur, ab eo pe-*
5\. *nitus destrueretur: agens ergo naturale si potest annihilare; potest etiam creare. Adhuc, effectus virtuti primæ causæ non æqualis, siue æquatus, à minori quidem virtute produci potest: sed nulla creatura par est diuinæ virtuti, cùm illa infinita, hæc autem fini-*
6\. *ta sit: produci ergo potest à virtute finita. Iterum, sacramenta nouæ legis, vt communis propemodum est omnium theologorum sententia, gratiam instrumentaliter causant: igitur creant. Tenet consequentia: gratia enim, creatione tantùm haberi potest. Sanè, omne prius, à suo posteriori liberari potest: sed formæ dependentia ad agens, prior est, quàm ad subiectum: poterit ergo cum agentis tantùm dependentia consistere, sine dependentia subiecti. Reuera postquàm accidens ab agente naturali productum est, diuina virtute à subiecto separari potest, quemadmodum videre licet in sacramento altaris: igitur, & quando producitur, atque ita erit productio sine subiecto, quæ absq; dubio creatio dicenda esset. Ex his ergo, atq; similibus apparet, creare, creaturæ quoq; competere posse. Porrò, aduersus nonnullas rationes, quæ aliam tuentur sententiam, sic arguere possumus, respondendo quidem, & arguendo. effectus vniuersalissimus, ad cau-*
1\. *sam pertinet vniuersalem: sed esse est huiusmodi: ergo ad primam tantùmmodò causam spectat. hoc certè omnibus modis non est admittendum: nam esse actualis existentiæ, est à generante naturali: hac enim ratione generare dicitur, quia nimirum dat esse, efficitq;, vt forma sit in materia: ergo non est tantùm à Deo. Quare, si vera est illius*

Vermis genitus ex eucharistiæ speciebus.

Sacramentorum gratia creatur.

Contra aliquas rationes

Creare soli deo conuenit.

ratio; non solùm Deus, sed etiam aliquod agens naturale habet virtutem creandi. Amplius, vbi sunt termini alicuius productionis; ibi planè vtriq; termino subiectum erit
commune: & terminus à quo, natura præcedit terminum ad quem. sed in creatione non 2.
est subiectum, neq; nihil est prius ente naturali, cùm nullam habeat naturam: fallitur
ergo illa ratio de distantia infinita, quam aliqui superiùs pro confirmanda ipsorum sententia adduxerunt. Præterea, nihil, & ens, non distant infinitè: inter extrema enim 3.
immediata, distantiæ magnitudo, ex alterius ad alterum extremi excessu mensuratur; huiusmodi namq; distantia non superat alterius extremi excessum: sed ens, & nihil, sunt immediata, cùm sint contradictoria, excessus autem entis ad nihil est finitus: inter ea igitur non est distantia infinita. Profectò, quando extrema sunt immediata, tanta est quantitas excessus, quanta, & quantitas excedentis. sed ens creatum est finitum: ergo excessus eius est finitus, negatio siquidem mensuratur affirmatione. quamuis ergo inter contradictoria immediata distantia sit, non tamen æqualis, nec infinita, sed interdum maior, nonnunquam autem minor: inter ens ergo, & nihil, non est distantia infinita.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD primum, intelligentias esse causas essentialiter ordinatas, duobus modis 1.
intelligi potest: vno quidem modo, secundùm esse suum quidditatiuum,
secundùm quem profectò modum, vna est altera perfectior, atq; ita approbo argumentum, sunt enim hæc ordinis dignitate distincta. alio verò modo, secundùm ordinem essendi, atq; causandi, & ita nego argumentum,

Intelligentiæ immediatè sunt à Deo.

solius siquidem Dei est, producere intelligentias. Ad confirmationem dico, quæ per creationem producuntur, à Deo immediatè esse, vtpotè intelligentias, cœlum, primam materiam, animas hominum; alia verò, quæ de potentia materiæ producuntur, & immediatè quidem à Deo, quatenus ipse est verus creator, & principale agens; & mediatè, quia nimirum per medium agentis naturalis. vnde agentia naturalia non superfluunt, siue superflua reputanda sunt: nam cooperando ipsi Deo, idem agunt, vel agere possunt.

Quę sint à deo mediatè.

Dicis, tunc idem bis produceretur: nam vtrumq; agens, est totale agens. idem præterea Obiectio.
immediatè, & mediatè produci, implicat contradictionem 1.
Dico, idem bis non produci, 2.
quasi sit bis productum: vnicum enim tantùm est productum, licet sit à duobus tota- Solutio
libus agentibus ordinatis: nihil enim secundùm agens operari valet, sine virtute primi 1.
agentis: Deum siquidem agere immediatè, perinde est, ac si diceremus, in agendo non habere alicuius creaturæ cooperationem; mediatè verò, quando secundis causis vtitur. in qua certè actione, eandem causationem actiuam cum creatura effectiuè producit: non quidem mediante alia actione; sed sua propria, & æterna, sicut & creatura virtute sua, non mediante actione de genere actionis, quia actionis non est actio: effectus igitur productus, secundùm respectum refertur immediatè ad ipsum Deum; secundùm alium verò ad ipsum agens; primò tamen ad ipsum Deum. Quam ob causam, nulla esse potest contradictio, si creatura vtitur cooperante: esset reuera contradictio, quando non cooperante creatura, & mediatè, & immediatè eundem effectum produceret.

Deum agere immediatè quid significet.

Ad aliam confirmationem dico, in natura corporali, quæ ob illius corruptionem in vno perpetuo indiuiduo conseruari non potest, posse sibi simile gignere, supplementum esse corruptionis: in angelis autem, qui incorruptibiles sunt, id locum habere non potest.

Gignere sibi simile in angelis locum non habet.

Ad 2. in actione alicuius agentis, non solùm obseruanda est substantia facti, verùm etiam 2.
& modus faciendi: producere siquidem aliquem effectum finitum, potentiæ planè est finitæ; de nihilo verò eundem causare, siue producere, infinitæ. quoniam autem omnis

Creare soli deo conuenit.

Creare aliquid ex nihilo maioris est potentiæ, quàm facere aliquid ex contrario.

creatura, sicut eße finitum habet, ita & potentiam; iccirco nulli conuenit creaturæ virtus creandi. Ad confirmationem negatur consequentia: maioris enim virtutis eſt ex nihilo, quàm ex contrario aliquid facere: nam ex contrariis per accidens aliquid fit, per se verò ex subiecto, quod eſt in potentia. contrarium autem aduersatur agenti, vtpotè potentiam ab actu impediens, in quem agens, materiam reducere satagit. at, vbi nulla prorsus præexiſtit potentia respectu rei faciendæ, quia scilicet, eius, quod omnino non eſt, nulla eße poteſt: maior ergo eſt potentia agentis, qui ex nihilo omnia produxit. itaq;
3. *maioris eſt potentiæ ex nihilo, quàm ex contrario aliquid facere. Ad 3. maior eſt falsa, de eo præsertim, quod eſt propriè instrumentum: nam in agendo, agitur potiùs, quàm*
4. *agat. Ad 4. quod in eucharistiæ sacramento fieri videmus, non virtute naturæ, sed miraculo fieri dicimus: ibi enim quantitas dimensiua, omnium subiectum eſt sequentium formarũ, quod eſt proprium materiæ. hac de causa, quicquid ex materia panis producendum, seu generandum eßet, ob prædictæ quantitatis rationem, ex re certè gignitur: vnde ex rebus miraculo factis, non licet ad res naturales transire. Ad confirmationem respondendo, nego antecedens: forma enim, etsi non in actu, remanet tamen in po-*
Obiectio. *tentia materiæ. non ergo destruitur omnino, & ex consequenti non annihilatur. Dicis, quod eſt in potentia materiæ, in actum educitur virtute agentis naturalis: sed forma cor-*
Solutio. *rupta, per agens naturale in actum non adducitur: ergo. Dico, maiorem vniuersaliter falsam eße: nam Deus poſt resolutionem compositi, animam rationalem in actum deducit: sed de hoc alibi latiùs disputandum erit. Ad aliam probationem respondeo, frigus destrui, quia deficit illi materia; non quia materia agit, sed quia nullum agens creatum eſt actus purus: iccirco illius effectus eſt compositus ex potentia, & actu. Sicut ergo non agit ex parte sui potentialis; ita etiam nec producit effectum, quòad eius po-*
5. *tentiale: præsupponitur enim ex parte effectus, in quod agens agere queat. Ad 5. negatur maior: omnium enim creaturarum vniuersitas, diuinæ virtuti non æquatur; illarũ*
6. *tamen productio, soli diuinæ virtuti conuenire poteſt. Ad 6. sacramenta creant gratiam instrumentaliter: de quo planè disputationis genere, atq; negotio, non eſt modò diffusè disputandum. Ad primam confirmationem dico, falsam eße minorem. forma siquidem, quæ eſt ab agente creato, & ad agens, & ad subiectum simul dependet. vnde in fieri, vnius sine altero dependentiam non habet; in eßendo verò, subiecti habet dependentiam, à quo ipsa dependet, non autem agentis creati. Ad secundam confirmationem, negatur consequentia: etenim accidens, à subiecto separari, in primo instanti, in quo producitur, contradictionem implicat; ex eo namq; eſt in subiecto, ex quo à*

Sacramenta creant gratiã instrumentaliter.

1. *subiecto separatur: poteſt tamen Deus efficere accidens sine subiecto. Ad primum, contra rationes superiùs positas. quamuis eße sit ab agente creato; non tamen creare dicitur, quia nimirum ab agente creato, eße primò, & per se non eſt, nisi à Deo tantùm: nulla enim creatura dat eße primò, quia scilicet non omnium eſt causa, quæ ad eße primæ causæ attinent. Solus ergo Deus dat eße primò, non per aliud: cætera verò agentia,*
2. *licet dent eße; non tamen primò, quia non per se, sine primo agente. Ad 2. in creatione non eſt neceße idem subiectum secundùm rem eße commune, sed sufficit eße idem tempus imaginarium; imaginamur enim creaturam priùs fuiße nihil in aliquo tempore imaginato, deinde ens apparuiße, siue migraße. ipsum præterea nihil, non eſt per se terminus; sed per accidens tantùm. hac de causa, à producente attingi, non eſt neceße. Natura quoq; ens præcedere dicitur, non quòd sit in se aliqua natura; sed quia creaturæ,*
3. *cùm sint ab alio, priùs vtiq; illis non eße, quàm eße conuenit. Ad 3. inter nihil & ens, non eſt distantia infinita simpliciter, sed infinitate proportionabilitatis, quia nulli determinatæ substantiæ entis ad ens eſt proportionabilis, sicut teſtatur phil: 4. phy: cõ: 72. vbi dicit motum factum in vacuo, ad motum factum in pleno, nullam proportionem habere. sic potentia producens ex nihilo, ad potentiam producentem ex aliquo, proportionem non habet:*

Creatio quid sit in creatura.

non habet: alioqui æquari possent, quod est falsum. Itaque, soli Deo creationem conuenire, non autem alicui creaturæ, me dixisse puto.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Creatio est aliquid in creatura, ac propriè compositorum, non admixta naturæ, vel artis operibus.

SI generatio substantialis, vel accidentalis, aliquid est in generato; multò ergo magis creatio erit in creato: qua planè creatione, tota producitur substantia creati. Cæterùm, quia sine motu, aut mutatione res conditæ sunt per potentiam primi agentis, qui in rerum productione materia non indiguit præexistenti, sicuti agentia particularia: ab actione autem, atque passione, subtracto motu, relatio remanet tantùm: relinquitur; creationem in creatura, quandam esse relationem ad creatorem, veluti ad sui esse principium & authorem. Sanè, si creari sit quoddam produci, seu fieri, fieri autem ad esse rei ordinatur: illis ergo conuenit creari, quibus conuenit esse, quorum aliqua sunt subsistentia simplicia, veluti substantiæ separatæ. aliqua verò composita, vt sunt materiales substantiæ: accidentia autem, quia non sunt vera entia, sed entis potiùs, vnde & coexistentia magis quàm entia vocantur; ideoque concreata potiùs, quàm creata dicenda sunt. Itaque, subsistentibus tùm separatis, tùm etiam corporeis & materialibus, propriè conuenit creatio. Reuera, forma naturalis corporis, non est aliquod subsistens, sed quò aliquid est; idcirco fieri formarum non est, neque creari, sed concreata esse potiùs. hac de causa creatio non est admixta, siue non subest operibus naturæ: quandoquidem agens naturale, ex præexistenti materia producit compositum; creatio autem non præsupponit materiam: irrationabiliter ergo aliqui locuti sunt, formas per modum creationis dari, vel causari ab agente separato, cuilibet naturæ operationi creationem adiungentes. Quoniam autem creatio, ipsius rei in esse reali, est omnimoda atque totalis productio, quæ à mutatione motuque distinguitur; propterea creata prorsus omnia, ante creationem, esse essentiæ habuisse verum, est impossibile: alioqui creatio, productio totalis dicenda non esset: siquidem, non minùs creationi, quàm generationi aliquid supponeretur, atque ita creatio esset generatio, quod est
falsū. Amplius, si essentia, creationi præsupponeretur, mãsura vtique foret etiã post annihilationẽ compositi, quod est impossibile, & annihilationis naturæ, seu conditioni contrarium: cuius enim essentia relinquitur in esse; illud certè annihilari non dicimus. Amplius, causa exemplaris coincidit cum causa efficiente; alioqui daretur necessariò quintum genus causarum: finali enim causæ non conuenit, neque materiali, seu formali, sunt enim intrinsecæ causato: causa igitur exemplaris est quoddam genus causæ efficientis, siue agentis per intellectum, & artem exemplarem. Porrò, efficiens causa in causando, causato esse largitur actualis existentiæ. si ergo res conditæ ab æterno, non sint secundū esse actualis existentiæ: nec igitur sunt causatæ ab aliquo exemplante, vt quidam dicunt, quod conditarum rerum causam realem appellant. Adhuc, si rei essentia creationi præsupponitur, nihilque aliud per creationem habetur, quàm eius existentia, siue res ipsa, in quantum existit: igitur creationis terminus non est aliquod absolutum, veluti terminus formalis; existentia enim ad quam volunt creationem terminari, respectum ad efficiens indicat tantùm. sed aliarum productionum minùs perfectarum terminus, est aliquod absolutum: multò ergo magis ipsi creationi erit tribuendus: per creationem igitur, non solùm esse existentiæ; sed etiam existentiæ, res conditæ consequuntur. Præ-

Creatio in creatura est relatio ad creatorem.

Quibus conuenit creatio.

Creatio non est admixta operib. naturæ.

Res creatæ nō habuerunt esse essentiæ ante creationem.

1. 2. 3. 4. 5.

quid sit in creatura. *terea, qualibet creatura, quidditatiuè est de nihilo formata: igitur illius non esse, duratione præcessit esse. nullum autem tale est æternum, alioqui duratione simul existeret & non existeret, quod est impossibile. Æternitas præterea est mensura durationis, vel existentiæ: quod autem semper realiter non existit, æternum esse non potest: ergo quod*
6. *prius. Item, si creatæ rei essentia est ab æterno: igitur pro quocunq; signo, verum est dicere ipsam esse: sed hoc est dei solius: non ergo creaturæ essentia creationem præcessit. Itaq;, res antequam fierent erant, & non erant, inquit Augustinus super Genesim: erant quidem in Dei scientia; sed non erant in natura propria: cognitum autem nihil ponit reale extra naturam cognoscentis, aut ipsam cognitionem.*
7. *Amplius, si essentia rei creatæ est æterna, aut certè res secundùm esse essentiæ, est diuinæ cognitionis terminus, aut profectò secundùm esse cognitum. si primo modo res se habeat; tunc planè summum & primum ens, necessariò indigeret minùs necessario, quod est impossibile, alioqui nō esset perfectissimum ens: si verò secundo modo; frustra profectò ponerentur essentiæ in esse reali. creaturas ergo ante illarum creationem, nullum habuisse esse reale in actu, neque essentiæ, neq; existentiæ, sed esse tantùm in diuina scientia; & sacræ scripturæ, &*
Potentiale obiectiuum non est aliquid reale extrinsecum in actu reali. *rationi consentaneum esse iudico. vnde potentiale obiectum, vel etiam potentia obiectiua, quam præsupponit creatio, reale aliquod extrinsecum in actu non habet: aut enim esset potentia ante actum essendi, opposita vtiq; actui, atq; contraria, quæ necessariò ita in compositum veniret, sed adueniente actu euanesceret, atq; ita existeret ante actum existendi, quod falsum est: aut est potentia actus susceptiua & subiectiua; sed tunc de nouo suscipiendo actum existendi, necessariò de priuatione ad formam mutaretur, atq; ita creatio esset mutatio, quæ subiectum præsupponeret. Potentiale ergo obiectiuum non est aliquod extrinsecum in actu reali: quamobrem rerum essentia non est æterna, nec in aliquo actu reali ante creationem extra esse diuinum aliquando fuit. Ex quo patet, creationem non habere subiectum, sed esse productionem totius entitatis: si illius enim esset aliquod subiectum; idem & annihilationis esset, sicq; annihilatum existeret. Sed contra prædicta arguitur multis modis capite sequenti.*

CAP. II.

Creationem nihil esse in natura, neq. compositorum deniq; subesse, naturæ, atque artis operibus.

Sicut se habet creatio actiua ad creatorem, ita absq; dubio passiua ad creaturam: sed creatio actiua, non est aliquid in creatore; pari quoq; ratione passiua etiam non erit aliquid in creatura: si enim aliquid esset in creatore; in deo aliquod temporale inueniretur, quod est impossibile. Creatio nihil est in creatura *Reuera, creatio non est creator, quia non est æterna, neq; creatura, alioqui, aliam statueret creationem, qua ipsa crearetur, atq; ita processus fieret in infinitum: igitur, tam in creatore, quàm in creatura, creatio nullum esse habere videtur. nam si creatio præter substantiam creatam aliquid esset; illud quidem substantiæ accidens diceretur: omne autem accidens est in subiecto: res ergo creata, subiectum esset creationis, quod est impossibile, aliter idem esset subiectum creationis & terminus, quod est absurdum: subiectum enim prius est accidente, ipsumq; conseruat: terminus autem, cuius est terminus, passione actioneq; posterior est: eo siquidem præsente, actio cessat, & passio similiter. itaq; creatio nihil est in creatura. Quòd autem creatio non sit compositorum, sic probo: quod creatur, est ex nihilo; sed composita non sunt ex nihilo, sed ex suis componentibus*

Creatio quid sit in creatura.

nentibus: compositis ergo non conuenit creari. Sanè, per primam emanationem illud propriè producitur, quod supponitur in secunda; sicut per generationem naturalem res naturalis, quæ supponitur in operatione artis. Porrò, quod in naturali generatione supponitur, materia est: materia ergo & non compositum creatur. Reuera, sicut dicitur in libro de causis, prima rerum creatarum est esse, quod certè cùm sit rei creatæ, non est subsistens: igitur creatio non est subsistentis & compositi, vt priores rationes probare conatæ sunt. Creatio non est compositorum.

Cæterùm, creationem naturæ atq; artis operibus subesse, sic ostendi potest. Quod creatio subsit operib. naturæ & artis.
In qualibet naturali, seu artificiali operatione, aliqua forma producitur: igitur creatur. valet consequentia: non enim ex aliquo producitur: nam non habet materiam, tanquam partem sui: ex nihilo ergo producitur. In qualibet ergo naturæ atq; artis operatione, inuenitur creatio. 3.
Profectò in rebus naturalib. forma accidētalis, est forma actiua vel passiua: nec enim in illis aliquod aliud agens inuenitur: igitur forma substantialis, per naturæ operationē nō producitur: effectus namq; suā causam præcedere nequit. forma ergo substantialis, non generatione, sed creatione producitur. Profectò, quod non creatur, nō est creatura: his ergo quæ sunt à natura, creatio necessaria est, alioqui creaturæ nequaquam dicerentur: si enim natura generat sibi simile; & animalia per putrefactionem hac similitudine priuantur: eorum ergo forma, non à natura, sed à creatione procedit. Creatio ergo naturæ atq; artis operibus subditur.

Quod autem creaturæ habeant esse verum ante illarum creationem, sic demonstrari potest. Quod creaturæ habeant esse verum ante creationem
Res antequam creentur, habent esse diffinibile, & diffinitum in actu: igitur habent verum esse. Tenet consequentia: rem enim siue sit, siue non sit, diffinito indifferenter respicit: dicit namq; verum esse rei quidditatiuum, & in actu, si est diffinitum, & deffinitio in actu, vt dicitur primo Topicorum, & 7. met. res ergo ante creationem habent esse verum. 4.
Profectò, quod in genere, vel prædicamento verè est, antequam creetur; illud vtiq; habet esse verum in actū, ante sui creationem; vnumquodq; enim per id, quod est, & per suam quidditatem, in genere vel prædicamento per se reponitur: sed res antequam creetur verè; & actu in genere est vel prædicamento, quippè cùm non per esse actualis existentiæ sit in genere; genus nāq; totaq; generis coordinatio, ab esse rei, & nō esse abstrahit, in quid certè prædicatur; non sic autem esse: nam prædicatio generis de inferiori, non est contingens, sicut prædicatio existentiæ: ergo quod priùs. 5.
Amplius, quod ad aliud realiter & in actu refertur antequam creetur; illud planè esse habet reale & in actu: quod enim est in actu, realiter refertur in actu. sed creatura ante suam creationem, realiter, & actu refertur ad deum, sicuti mensuratum ad mensuram; & sicut extrinsecum actu intellectum, ad diuinam intellectionem; & sicut habens proportionem, & conformitatem ad actum intelligendi diuinum, quæ requiritur inter intelligibile & intellectum: realiter ergo creatura ad creatorem, ante sui creationem refertur, atq; ita habet esse verum quidditatiuum reale actu existens.
Reuera, scientia realis æterna, obiectum habet reale æternum: entis enim non realis, non est scientia realis. sed deus habet scientiā realem de creaturis, antequam fuerint ab illo creatæ, secundùm quidditates quidem illarum ab ipso distinctas, sicuti & modò, alioqui aliter nouit facienda quàm facta, quod non probatur Augustino 15. de Trinit. cap: 13. ergo quod priùs. Deus non aliter nouit facienda quam facta.
Amplius, quod est possibile fieri aliquid, est quidditatiuè aliquod ens, patet: nam nihil non potest quidditatiuè fieri aliquid: sed quod quidditatiuè est aliquid, veram atq; realem habet quidditatem, quæ est aliquid. Cùm autem creaturæ antequam creentur, sint possibiles fieri: veram ergo atq; realem entitatem habuerunt, antequam essent conditæ. vnde Augustinus de natura boni: Nonnullum bonum, inquit, est possibilitas ad formam, & ad esse: ergo creatura antequam creetur, est aliquod bonum, & ens reale. 6. Possibilitas ad formam est aliquod bonū.
Et hom; 18. in Ioan. Easdē literas, ait, format cor, & manus, sed aliter & aliter. Quare si eædē literæ, & in manu, & in corde descriptæ; vtræq; igitur habent esse reale. Creatura igitur intellecta, in suo actu

reali,

quid sit in creatura.

*reali, & distinctio inuenitur, ante suam ipsius creationem: conuenit namque crea-
turæ exemplatam, vt ita dicam, esse ab æterno, quod quidem secundùm creaturæ
quidditatem, atq; essentiam est intelligendum: fuit ergo ante creationem vera quiddi-*
7. *tas creaturarum. Item, sicut se habet ens ad non ens; ita possibile ad impossibile: vtro-
biq; enim est contradictio: ergo per locum à transmutata proportione, sicut ens ad pos-
sibile; ita non ens ad impossibile: sed ens est possibile: igitur non ens est impossibile. si
igitur creatura antequam creetur, est non ens, nec habet aliquod verum esse reale; est
ergo impossibilis creatu, siue factu, quod est falsum: nam creatura antequam creetur,
est possibilis, alioqui impossibile crearetur. Porrò, vt diximus, omne possibile est ve-*
8 *rum ens, quia potentia & actus diuidunt ens verum reale. Amplius, si creatura ante
creationem non haberet aliquod verum esse reale; esset igitur figmentis, rebusq; impos-
sibilibus similis: sed quicquid huiusmodi habetur, non solùm non est; sed nec etiam po-
test esse, quod creaturæ non conuenit: creaturæ ergo ante creationem ipsarum, habue-
runt esse reale distinctum, ab esse primæ causæ, siue diuino.*

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, negatur similitudo: creatio enim diuinam significat actionem;
quæ vtiq; est diuina essentia, cum relatione ad creaturam. huiusmodi autē
relatio non est realis, vt dixi, cùm paulò ante de relationibus agerem: rela-
tio verò creaturæ ad deum, est realis: igitur non est simile. Ad primam
confirmationem dico, creationem passiuè acceptam, & in creatura esse, & esse creatu-
ram, nec alia creatione creari; nam & relationes, non per aliquas alias, sed per seipsas
ad aliud referuntur. Ad 2. confirmationem respondeo, creationis terminum creaturā
esse, quatenus creatio, velut mutatio accipitur: quatenus autem est relatio, creatura est
illius subiectum, & priùs quidem in esse, sicut subiectum, accidente; quandam enim ha-
bet prioritatis rationem ex parte obiecti ad quod dicitur, quod est creaturæ principiū.
Cæterum, quia creatio creaturæ habitudinem ad creatorem, cum quadam nouitate, siue
inceptione aliqua ostendit; iccirco non opus est, quòd quàmdiu creatura sit, tamdiu
creari dicatur. Itaq;, creatura vel essentia creaturæ, per creationem producitur: ergo*

Creaturæ essentia est primus terminus creationis.

*est terminus eius: qualem namq; ordinem habet res in essendo; talē profectò & in pro-
ducendo conseruat: sed essentia est prior natura ipsa existentia: primo ergo producitur.
Ad 2. verum quidem est, creationem non dicere constitutionem rei compositæ, ex prin-*
2 *cipijs præexistentibus, neq; ex hoc sequitur, creationem composito non conuenire; nam*

Creatio est compositorum.

*hac ratione compositum creari dicitur, quia scilicet, cum omnibus suis principijs in esse
producitur. Ad primam confirmationem dico, rationem illam non probare, quòd ma-
teria sola creetur; sed hoc potiùs, materiam per creationem esse productam; creatio si-
quidem, non solùm materiæ, sed totius prorsus esse productio est. Ad aliam confirma-
tionem dico, modum illum loquendi similem esse huic, quo solemus dicere, primum vi-
sibile esse colorem, quamuis id, quod propriè videtur, sit coloratum. cùm ergo dicitur,
quòd primum rerum creatarum sit esse; illud quidem esse, substantiam creatam ne-
quaquam indicat; sed propriam obiecti creationis rationem. hac planè de causa, aliquid
creatum dicitur, quia est ens, non quia est hoc ens: nam creatio ab ente vniuersali, to-*
3. *tius esse emanatio appellatur. Ad 3. negatur consequentia: & ad probationem dico,
compositis factis, formas incipere esse in actu; ipsas tamen non per se fieri, sed per
accidens tantùm. Ad primam probationem sic puto esse dicendum, qualitates acti-
uas in natura, substantialium formarum virtute agere, atq; ideo agens naturale, non
solùm se-*

Creatio quid ſit in creatura.

ſolùm ſecundùm qualitatẽ ſibi ſimile; verùm etiam ſecundùm ſpeciem producere. Ad 2. confirmationem dico, natnræ operationem, ex creatorum principiorum præſuppoſitione proficiſci: quam ob cauſam, quæ per naturam fiunt, creaturæ nominantur. Ad 3. cõfirmationem, generationi animalium imperfectorum ſufficit agens vniuerſale, id eſt, virtus cœleſtis, cui, ſecundùm quandã analogiam, non antem ſecundùm ſpeciem, genita aſsimilantur ex hoc autem non licet aſſerere, formas ſic productorum ab agente ſeparato creari: creatio ergo non ſubeſt naturæ, & artis operibus.

Quod creatio non ſubſit operibus naturæ.

Ad 4. ſi diffinitio actiuè ſumatur pro actn diffiniendi, eſt actus intrinſecus, anthore philo: 2. poſt: 3. de anima. & 7. met. proinde eſſe diffinitnm ſic acceptum, non eſt eſſe intrinſecum. vnde creaturæ antequam crearentur quidem, eſſe denominatum ab actu diffiniendi, non antem eſſe verum & reale, nec in potentia, nec in eſſe eſſentiæ vel exiſtentiæ habuerunt. Ex quo apparet, diffinitionem ſecundùm actum diffiniendi exiſtentiam concernere: at ſecundùm rem diffinitam: ſic profectò res diffinita eſſentiam habet; vt abſq; exiſtentia nequeat eſſe, quia ſunt certè eſſentialiter idem. Ad probationem dico, ſi prædicamentnm eſt coordinatio rerum actualis in actu reali, & vero; tunc ſanè in potentia tantùm, non autem in actu reali res in prædicamento extitiſſent. at, ſi prædicamentum coordinationem dicat rerum potentialium, per intrinſecum actum conquiſitam; tunc abſq; dubio, quemadmodum ab æterno coordinatæ fnerunt; ita etiam & in prædicamento intellectæ; ob hoc tamen non ſequitur in actn, veram entitatem habuiſſe. 4.

Quod creatura non habeat eſſe reale ante creationem.

Ad 5. creatura ante ipſius creationem, non refertur ad deum realiter, quia non erat menſurata realiter, ſed ratione tantùm: ſic etiam intellige de obiecto & proportione: non enim neceſſe eſt, quòd ſit ens reale, aut proportio realis ad intelligentem intrinſecum, cùm ſufficiat eſſe per ſe repræſentabile ab obiecto primario, nempe à diuina eſſentia. Ad confirmationem dico, denm ab æterno ſciuiſſe res habitnras eſſe reale. vnde licet nouerit quidditates illarum; non tamen nouit eas eſſe realiter ab æterno: ſcientia enim dei ideo realis dicitur, quia illius obiectum primarium eſt reale & æternum, nempè diuina eſſentia: obiectum autem ſecundariũ, id eſt, creaturã, non opus eſt æternũ eſſe realiter, ſed ſufficit ſubeſſe diuinæ potentiæ. 5.

Dei ſcientia vnde realis.

Ad 6. potentia obiectiua, & actus ſibi oppoſitus, authore cõmentatore primo de anima, ſunt differentiæ valde oppoſitæ, atq; ens diuidunt, ſicut mortuum & viuum diuidunt hominem. Quare, ſicut homo mortuus, non eſt ſimpliciter homo; ita etiam, nec homo in potentia obiectiua. Ideo etſi creaturæ ab æterno poſsibiles extiterint; non tamen vera entia realia extitiſſe oportet; imò neceſſe eſt illas vera entia realia non fuiſſe. Itaq; verum eſt nihil, quidditatiuè non fieri aliquid per mutationem, ſicut de nihilo nihil fit; bene tamen per creationem. vnde creatura dicitur nihil ante ipſius creationem; non quidem quidditatiuè intrinſecè, ſed denominatiuè: nam humanitas ante & poſt ſui creationem, non eſt quidditatiuè non humanitas: ſic & creatura, non eſt dicenda quidditatiuè illa negatio, quæ illius creationem præcedit; ſed denominatiuè tantùm, ſicut affirmatio denominatur negata, ab ipſa negatione. 6.

Creatura dicitur nihil ante ipſius creationem.

Ad authoritatem Auguſtini dico, illum loqui de potentia, ſen poſsibilitate ſubiectiua, vel receptiua, cuius materia, vel ſubiectum eſt in actu exiſtens; non autem de poſsibilitate obiectiua, quam totali eſſe rei poſsibilis concomitatur negatio, ſicuti in creatione apparet. Ad aliam authoritatem dico, creaturam non eandem ante, & poſt ſui creationem extitiſſe, licet non ſit realiter alia à ſeipſa: nam ante creationem non erat aliquid realiter, ſed nihil. inter nihil autem & aliquid, non eſt identitas realis, nec alietas. itaq;, erat idem ſecundùm rationem, non tamen realiter. Authoritas ergo non eſt ad propoſitum. Ad aliam probationem reſpondeo, non opus eſſe illud, quod obiectiuæ creaturæ conuenit, eſſe in actu reali æterno; ita, quod eſſentia creaturæ ſit æterna realiter, ſed tantùm cognita, ſicut nec eius exiſtentia. Quamuis ergo ab æterno creatura fuerit obiectiuè exemplata; non fuit tamen ab æterno in eſſe reali exemplata, ſicut etiam ab æterno non

Poſsibilitas ſubiectiua, & obiectiua.

& conservatio. no non fuit effecta atque creata. Ad 7. proportio illa non valet, quia nimirum non est legitimè ordinata: vt autem sit bona proportio, primum comparandum est ad tertium, & quartum ad secundum, faciendo de quarto subiectum, & de secundo prædicatum.

7. Proportio nō entis ad possibile. Quando ergo dicitur, quòd sicut ens ad non ens, ita possibile ad impossibile; conceditur quidem. sed quando postea sequitur vltra, sicut ens ad possibile, ita non ens ad impossibile; non admittitur; sed è conuerso, impossibile ad non ens. Quam ob causam dicendum est, quòd sicut ens est possibile; ita impossibile est non ens, non tamen è conuerso; stant enim simul non ens, & possibile esse, vt dixi.

8. Ad 8. verum quidem est, creaturam ante ipsius creationem, non plus entis realis habere, quàm figmenta; hoc tamen inter creaturam & figmenta interest, quòd creaturæ non repugnet esse, sicuti figmentis, quæ reuera ita sunt nihil, vt nunquam aliquid esse valeant. Creaturã ergo ante ipsius creationem, non habuisse esse reale, patet. Sed post hac perscrutemur discrimen creationis & conseruationis in capite sequenti.

CAP. IIII.

Creationis & conseruationis discrimen.

Creatio duplex, Actiua. Bifariam creatio intelligi potest, similiter & cōseruatio: creatio siquidē actiua, siue actio, & creatio passiua. Creatio autem actio, quòad suum principale significatum spectat, est volitio diuina, qua voluit creaturam fore, & ex nihilo, siue non de aliquo produci: quòad verò ad suum connotatum, est respectus rationis in deo, ad effectum creatum, ideoq; noua dicitur, ob nouum planè effectum productum. Itaq; creatio actiua, habitudinē rationis connotat, ad non esse præcedens durationem. vnde tùm secundùm principale significatum, tùm etiam secundùm connotatum, creatio actiua, est diuina volitio, qua vult creaturam esse, vt dixi. Porrò,

Passiua. creatio passiua, siue passio, negationem præcedentis esse, vel habitudinem ad non esse, in ipso creatore denotat atq; concernit. proinde est acceptio totalis esse ab alio de nihilo, excludens non esse, quod alias statim inesset, negansque priùs esse, quàm res creetur.

Conseruatio duplex. Actiua. Conseruatio quoq; bifariam intelligitur, actiua scilicet & passiua. Est autem conseruatio actiua, diuina volitio efficax & æterna, qua deus vult creaturam esse, & in illo conseruari, ne labatur in nihil, connotans etiam respectum rationis ad creaturam ad

Passiua. non esse: quod nisi conseruaretur, sibi inesset. Passiua verò conseruatio, est acceptio totalis esse ab alio de nihilo, vel non de aliquo, excludens non esse posterius, quod statim aliâs inesset, & negans interruptionem conseruati in esse.

Creatio & cōseruatio non sunt mutationes. Ex his ergo, creationem atq; conseruationem, mutationes non esse, latissimè patet: sunt enim ex parte termini ex nihilo, vel non de aliquo: omnis autem mutatio est in subiecto, vt dixi. similiter non sunt actio, vel passio de genere actionis, vel passionis, de ipsis actiuè dictis: sunt enim

1. idem quod diuina essentia. nec etiam sunt accidentia, quia non sunt passiones propriè

2. dictæ, ad passionis prædicamentum spectantes: nam omnis talis passio est motus, vel

Quomodo cōseruatio & creatio sint idem mutatio, vel præsupponit subiectum passum, sicut accidens subiectum, quod certè creationi atque conseruationi non conuenit. Denique creatio & conseruatio actiuæ, quòad illud positiuum reale, quod significant, æternæ sunt, sicut & volitio dei est æterna: pas-

1. siuæ verò nouæ dicuntur, sicuti rei veritas docet, & fides nostra protestatur. Cæterùm, creatio & conseruatio, quòad illud positiuum reale, quod significant, sunt realiter idē: quæcunq; enim sunt idē realiter, & totaliter alicui vni illimitato, vel limitato, sunt idem inter se, vt dicitur 7. phys. sed creatio passio, & conseruatio, sunt idē realiter & totali-

2. ter creaturæ vni, & eidem: igitur sunt idem inter se. Amplius, super idem fundamentum, respectu eiusdem termini, plures totaliter simul fundari relationes eiusdem modi, vel

Creatio & conseruatio.

di vel rationis , est omnino impossibile: si ergo creatio passio & conseruatio ab inuicem differrent; tunc planè essent relationes diuersæ, quod est impossibile: namidem est illarum fundamentum totaliter, eiusdem profectò termini totaliter. Iterum, creatio passiua, est acceptio esse totalis ab alio, de non aliquo, vel de nihilo: sed hoc idem conseruationi conuenit: quamdiu enim creatura est, & conseruatur, accipit esse totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: sunt ergo ambæ idem reale positiuum: differunt autem ratione penes habitudines rationis, quas connotant; nam creatio habitudinem connotat rationis ad non esse præcedens, quod immediatè excludit; conseruatio verò ad non esse posterius, quod statim adesset, si cōseruatio recederet. Creatio igitur passio, & conseruatio sunt idem inter se. 1.

Quomodo creatio & conseruatio sint idē creaturæ.

1\. *creaturæ quoq; idem esse, sic probatur. Si creatio non est idē realiter cum creatura, aut est deus quod est falsum, aut creatura: sed omnis creatura aliqua productione seu creatiōe producitur: igitur creatio creatione fieret, quod est falsū. Creatio ergo & cōseruatio nō differūt realiter à creatura.*

2\. *Amplius, si creatio est aliquid aliud à creatura, aut illud certè est absolutū, aut respectiuū. non quidem absolutū, alioqui dempta creatione posset creari, præsertim, si essentialiter distingueretur: quòd si essentialiter non distingueretur; esset profectò motus absolutus, præsupponeretq; creaturam quod est falsum. neq; respectiuū: non enim est creatura posterior: nam creatio passio, est via, vel quasi via ad ipsam; ideo creatura non sequitur, nec etiā ipsam, tanquam ens aliquod realiter differens præcedit: igitur creatio passio, & conseruatio, sunt idem penitus cum creatura existente.*

Creatio & cōseruatio distinguūtur penes modum significandi.

vnde non distinguuntur in aliquo ab ipsa, penes aliquod positiuum reale, nisi penes rationem modumq; significandi: creatio namq; quasi via significatur, & medium inter deum & creaturam, & veluti mutatio media inter agens, & terminum; licet realiter non sit via, neq; medium, sed hoc ipsum quod creatura. significatur etiam in fieri & nomine verbali, creatura verò in esse permanenti. Eodem quoq; modo conseruatio à creatura conseruata differt, secundùm rationem scilicet, veluti via, & in fieri Constat ergo hæc à creatura realiter non distingui.

Creatio & cōseruatio distinguuntur ex natura rei.

Itaq; creatio & conseruatio, in creaturis distinguuntur ex natura rei: in primo namq; instanti creatur, deinde conseruatur & non creatur, non autem distinguuntur formaliter: eiusdem enim fundamenti, ad eundem terminum, eiusdem rationis relatio consurgit. sed relatio & conseruatio sunt eiusdem termini & fundamenti: ergo eiusdem relationis. neque distinguuntur realiter: creatio siquidem à creatura realiter non distinguitur, nec etiam conseruatio. Quomodo ergo creatio & conseruatio sint inter se idem, & cum creatura similiter, dixi. Sed non desunt argumenta contra prædicta, vt patebit in capite sequenti.

CAP. V.

Creationem & conseruationem realiter distingui ab inuicem, & à creatura, argumentis ostenditur.

1\. *ILLA non idem sunt realiter, quorū vnum manet, altero nō manente, authore philosopho 7. Topicorum. sed manente creatura conseruatione, non manet creatio: quamdiu enim creatura manet, tamdiu conseruatio illius perseuerat, non autem creatio, semel certè creata est, perpetuò verò conseruatur: igitur, quia vna sine altera consistit, ab inuicem realiter distinguuntur.*

2\. *Reuera, idem non præsupponit seipsum, sicut etiam non est prius & posterius seipso: sed conseruatio præsupponit creationem, vt patet: ergo non sunt idem: illa enim, quorum vnum mensuratur instanti, & aliud tempore, non sunt idem. profectò non est maior in mensuratis, quàm in mensuris vnitas: sed creatio mensuratur instanti, conseruatio autem tē-*

 pore. nam

& conseruatio. *pore; nam quod per totum tempus conseruatur, in instanti creatur: igitur creatio & conseruatio idem realiter esse non possunt. Amplius, si creatio & conseruatio rei essent*
2. *idem realiter, cuius certè esset conseruare; eiusdem planè & creare: sed vna creatura potest aliam conseruare: ergo illam creare potest, quod est falsum. Præterea, quorum opera sunt distincta, illa realiter separantur: sed opus creationis distinguitur ab opere conseruationis, nam de illo dicitur: Et requieuit Deus die septimo ab omni opere quod patrarat: de hoc autem pater meus vsque modo operatur, Ioan. 5. quemadmodum docet*
3. *Augustinus 4 super Genes. igitur hæc ab inuicem realiter distinguuntur. Iterum, deus potest aliquid creare, & non conseruare; nam potest creare aliquid, quod in instanti euanescat: igitur creatio realiter distinguitur à conseruatione; vna enim sine altera esse potest. antecedens autem sic probatur & confirmatur. sicut toti tempori correspondet motus; ita instanti temporis mutatum esse: sed mutatum esse per instans solummodo durat: ergo quod prius. Sanè, sicut deus contingenter creat; ita etiam & conseruat: producta ergo potest non conseruare, atque ita per instans durarent. nam si necessariò conseruat: per totum ergo tempus conseruabit; eiusdem enim rationis est pars temporis, cum toto tempore. Quod autem distinguantur realiter à creatura, sic quoque ostendi potest: via & terminus, non sunt idem realiter: sed creatio passio, & creatura, se habent vt via, & vt terminus; sicut enim generatio est via in naturā, vt dicitur 2. phys.*

Quod distinguantur à creatura.

4. *sic etiam creatio est via in creaturam: igitur à creatura distinguitur. Profectò, illa nō sunt idem realiter, quorum vnum manet, altero non manente: sed creatura manet, postquā creata est; creatio verò passio non manet, alioqui creatura semper crearetur, quod*
5. *est absurdum & falsum: igitur creatio distinguitur à creatura realiter. Item, mutatio eadem non est cum suo termino, quemadmodum patet de generatione & corruptione, alioqui mutationis esset mutatio: sed creatio passio, est mutatio, quia scilicet est transitus à non esse. ergo. Denique, sicut in omni genere datur aliquod primum; ita etiam & in mutationibus: prima autem mutatio, est creatio, alia enim esse non potest: igitur quod prius. Reuera, non est transitus de contradictorio in contradictorium, sine mutatione: sed in creatione est huiusmodi transitus, quia est transitus de non esse ad esse: creatio ergo est mutatio: nam teste Augustino 12. de ciuit. dei. omnia creata sunt mutabilia, ex eo, quòd ex nihilo facta sunt. Creabile ergo est mutabile, & creabilitas est mutabilitas, &*
6. *creatio est mutatio. Amplius, quod est accidens creaturæ, non est idem realiter cum ipsa: sed creatio passio, est accidens creaturæ, ad causam scilicet creantem; relatio enim creaturæ accidens est, quia est in puncto relationis, quod est accidens. hoc ipsum confirmat Augustinus lib: 5. de Trinitate, cap: 4. In rebus, inquit, creatis, & mutabilibus, quod non secundum substantiam dicitur, restat, vt secundum accidens dicatur. sed creatio passio, non dicitur secundum substantiam, sed secundum relationem: igitur est accidens creaturæ. Et cap: vltimo eiusdem libri, quòd creatura, inquit, de nouo refertur ad deum; non est hoc per aliquod, quod accidat deo, sed per aliquod, quod accidit creaturæ. Itaque creatio passiua, quòad illud reale positiuum, quod importat, realiter distinguitur ab ipsa creatura.*

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. *D primum, quamuis tam diu creatura, & creetur, & conseruetur, quamdiu sit; dicitur tamen de nouo creari, propter habitudinem rationis ad non esse immediatè præcedens, & propter non esse immediatè præcedentis: conseruari autem, ob habitudinem, & negationem supra dictas, quæ profectò nullam differentiam ponunt in positiuo reali. Ad primam confirma-*

Creatio & conseruatio.

firmationem dico, creationem non præsupponi à conseruatione; sed secundùm rationem tantùm, modumq́ intelligendi. Ad 2. creatio, & conseruatio sunt indiuisibiles in re pro quocunque signo naturæ, vel durationis: proinde, vtraq; mensuratur instanti. Ad 2. 2.
quicquid Deus creat, immediatè conseruat sine aliqua creatura: vnde creatura per se, & propriè nihil conseruat, sicuti in proposito loquimur de conseruatione: nam, quemadmodum creatura non est necessaria, ad creationem; sic etiam nec ad huiusmodi conseruationem. sicut enim creatio immediatè est a Deo; ita etiam & conseruatio. Ad confirmationem dico, quòd quamuis Deus non cesset, quòad suum reale positiuum, ab opere creationis, & conseruationis; cessare tamen dicitur à creatione, quia nimirum non amplius creat nouas species, quandoquidem à principio simul omnes creauerit. verùmtamen secundùm rei veritatem, condita quamdiu sunt, non solùm conseruat, sed etiam creat, perpetuò scilicet esse illis largiendo. Ad 3. aut Deus in instanti crearet aliquid, 3.
& annihilaret, quod est impossibile; quia scilicet in instantaneis, simul est fieri, & factum esse, & annihilari, & annihilatum esse, atq; ita in eodem idem esset, & non esset. aut in vno crearet, & in alio annihilaret: sed hoc quoq; est impossibile: nam instans non sequitur immediatè instans, sed est tempus medium. aut crearet in tempore, & annihilaret in tempore: sed tunc, si creatura esset producta in tempore, esset vtiq; in tempore, & non in instanti. aut crearet in tempore, & annihilaret in instanti: sed hoc etiam reputatur absurdum, ne dicam impossibile; haberet enim creatura esse in tempore, & non in instanti: nam quod est in instanti, non est in toto tempore sequenti, nisi per instans tantùm. Sed dices, eadem est mensura generationis, & corruptionis: ergo eadem est mensura creationis, & annihilationis. sed creatio est in instanti: ergo & annihilatio. 1.
Præterea, eodem modo videtur posse fieri creationem esse in tempore præcedenti, & annihilationem in tempore sequenti. 2.
Dico, illa posse intelligi, seu sumi, vel quantùm ad dependentias, quas dicunt, vel pro simultate, quam habet creatio ad primum instans 1.
scilicet. primo quidem modo, creatio bene est in tempore: annihilatio præterea, si consideretur, vt habens coexistentiam, ad primum instans, est in instanti: si verò, simpliciter, est in tempore, quòd si admittatur primum argumentum. Adhuc sic respondeo, 2.
in illo scilicet instanti, & creari, & conseruari, vtpotè, quia præseruatur, & à non esse præcedenti, & à non esse etiam: quod tunc inesset, si pro illo instanti in esse non conseruaretur. vulgares verò dicunt, non conseruari, quia minima est conseruatio. vnde, creatura dicitur esse in continuo fieri, quatenus accipit esse à creatore, idq́ semper; non autem in continuo fieri, sicut motus, vel tempus; non enim hoc modo est in continuo fieri, & corrumpi; successiua siquidem sic dicenda non est. Ad 4. negatur similitudo, 4.
tum quia creatio passio non est via creaturarum, rei veritate, sed imaginatione sola: tum quia generatio est mutatio. Ad confirmationem dico, quòd manente creatura, semper maneat illud positiuum reale, quod est creatio passio. Quando ergo dicis, creatura semper crearetur, verum quidem est, quantùm ad illud positiuum reale, quod est creatio: quamdiu enim manet, semper accipit creatura esse totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: & hoc quidem vocatur reale creationis positiuum, de nouo tamen creari dicitur, ob rationis habitudinem ad non esse immediatè præcedens: vel ob negationem prioris esse, quod creatio passio denotat: hoc autem modo creatura non semper creatur. Ad 5. mutationem, realiter, atq; essentialiter à termino differre, verum est: creatio ta- 5.
mennon est mutatio, sed simplex productio: similiter conseruatio, non est mutatio. Ad primā confirmationem dico, illam non esse creationem, sed generationē, quæ est mutatio ad substantiam, & prior motu, vel mutatione, quæ est ad accidens: sicut, & substantia, prior est accidente, vt habetur 7. met: Ad 2. & tertiam confirmationem dico, illas veras esse, pro mutatione generali, hoc est, pro noua acquisitione. mutatio siquidem sic generaliter dicta, est noua acquisitio cuiuscunq; esse, substantialis scilicet, vel accidentalis,

Conseruare propriè soli Deo cōpetit.

Creatio à Deo perpetuò dependet.

Si per instans potest durare creatura.

Obiectiones.

Solutiones.

Vulgarium ignorantia.

Quomodo creatura semper creatur.

Mutatio multiplex.

dentalis, siue ibi inueniatur aliquod potentiale, formæ receptiuum, sicut in compositis, siue non, sicut in simplicibus. hoc sanè modo, cuiuscunque rei creatæ productio, mutatio vocatur acquisitiua, & cuiuscunque esse deperditio, mutatio deperditiua. Interdum autem mutatio, est noua actuatio alicuius potentialis, siue illud potentiale duratione, siue natura, præcesserit. hoc autem modo, in omni rei compositæ productione, mutatio habetur. Postremò, mutatio accipitur propriè pro mutatione vnius for-

Quomodo mutatio fit in creatione.

mæ in aliam eiusdem subiecti. Itaq;, in omni creatione, est mutatio primo modo dicta; est enim ibi noua alicuius esse acquisitio. in creatione autem compositorum, inuenitur creatio secundi modi, non autem in creatione simplicium; in compositis namq; est aliquod potentiale, quod est prius natura, actu, siue forma. Qua de causa, cùm aliquod compositum creatur illius potentialis, noua fit actuatio. in simplicibus autem, quia carent partium diuersitate, quarum vna sicut actus habeatur, alia verò sicut potentia, non inuenitur alicuius potentialis noua actuatio. Porrò, mutatio tertij modi, in nulla creatione inueniri potest: creatio enim, aliquod non præsupponit subiectum, quod de forma mu-
6. tatione in formam sit migraturum. Quomodo ergo creatio sit mutatio, dixi. Ad 6. creatio passio, si esset relatio realis creaturæ ad Deum; non ob id tamen accidens creaturæ diceretur, nec essentialiter à creatura distincta esset; non enim esset respectus de quarto genere, sed in eodem prorsus genere cum creatura. Ad Augustini authoritates dico: quòd ipse vocet accidens creaturæ, quicquid non spectat ad quidditatiuum creaturæ conceptum. creatio præterea, & conseruatio cùm sint priores, vel saltem non posteriores creaturæ, non dicuntur secundùm relationem realem; licet enim aliquis respectus realis ad Deum, creaturam comitetur, vel consequatur; talis tamen respectus, creatio, seu conseruatio dici non potest. Creationem ergo, atq; conseruationem à creatura realiter non distingui, neq; etiam à se inuicem, satis patet.

CAP. VII.

Creaturum fuisse ab æterno, fuit possibile.

Vanquam de hac materia in primo Pymandri disputaui, vbi de mundi æternitate, seu creatione locutus sum; quia tamen locus huiusmodi exigit, vt hæc in medium quæstio adducatur; non pigebit, quæ dicta sunt, repetere, tum propter loci congruitatem, tum etiam propter materiæ dignitatem.

Philosophorũ rationes de æternitate creaturarum.

Aristotelis, Commentatoris, Auicennæ, Algazelis, sententia fuit, mundum, quòad suas partes principales, nempe intellectiuas, cœlum, materiam primam, ac vniuersi species, æternum esse: quorum rationes in primo libro excussæ sunt, atq; correptæ; iccirco pauca subdenda sunt, lectorem studiosum remittendo ad priorem librum, in quo ex professo de hac re loqui placuit, quemadmodum à principio illius libri, licet conspicere.

Creatura potuit esse æterna.

Creatio vt dixi, interdum est productio alicuius non de aliquo, interdum verò, alicuius de nihilo, id est, postquam fuit nihil. primo quidem modo, vt dixi ante, philosophis placuit, creationem admittere: sic enim creatio, nullam in creatis nouitatem ostendit: huic enim productioni sufficere putarunt, si aliquid ab alio totaliter producatur, non de aliquo, nec de alio, nec de seipso. secundo autem modo, creatio, nouitatem includit, atq; ita secundùm fidem, creationem tenemus.

Rationes.

Porrò, secundùm primum modum
1. creaturam, siue mundum, ab æterno potuisse habere esse, sic probo. Agens omnipotens, cuius velle, est infinitum, prout ipsi libuerit effectum suum producere, atq; efficere potest, alioqui, omnipotens non diceretur: sed Deus est huiusmodi agens: igitur potuisset, si voluisset, ab æterno creaturam produxisse, præsertim, cùm primus modus producendi non implicet contradictionem ex parte creaturæ. Secus autem est, si res intelligatur secundùm posteriorem modum, in quo, aperta est contradictio: fuisse enim aliquan-

do nihil,

Si creatura fuit ab æterno.

do nihil, & esse æternum, est prorsus impossibile. Amplius, si Deus ex necessitate na-
turæ mundum produxisset; ab æterno vtiq; illam produxisset: igitur, producendo li-
berè; idipsum præstare potuisset: eiusdem planè potentiæ est voluntas, & natura diui- 2.
na. Reuera, effectus potentiæ passiuæ, diuinæ productrici potest esse voluntati coæuus;
sicut patet in toto composito ex materia, & forma, quod materiæ potest esse coæuum.
potest siquidem Deus, materiam cum forma producere, simul duratione; atq; per con-
sequens, compositum totum omnino; nec materiam priùs fuisse informem, necesse est.
Quoniam ergo diuinæ voluntatis effectus creatura est: igitur, illa potuit diuinæ volun-
tati esse coæua, atq; coæterna. Adhuc, si Deus, quòad se attinet, mundū ab æterno produ- 3.
cere nō potuit; in causa fortassis fuisset illius electio, respectu futuri, quæ præsupponeret
oppositum eius, quod eligitur in volito. sed hoc impedimento esse non poterat diuinæ vo-
luntati, nisi humanæ tantùm, quæ sequitur discursum, & consilij deliberationem per
tempus conquisitam: ergo. Præterea, ex parte creaturæ nullum esse potuit impedimen- 4.
tum, quò minùs potuerit esse ab æterno; illud enim esse æternum, vel produci ab æterno,
modò sit creabile, non implicat contradictionem, cuius non esse, necessario ordine, non
præcedit suum esse. sed non esse creaturæ, necessario ordine non præcedit, nec præcessit
ordine naturæ esse eiusdem, voco autem ordinem naturæ in proposito eum planè, qui est
in re, extra intellectum: ergo potuit esse ab æterno: non enim opus est, quòd creatura
naturaliter sit priùs non ens, in effectu, & in re, quàm ens; sed acidentaliter à primo
agente, quodlibet istorum, creaturæ communicari atq; largiri potest. Sanè, in nullo *Quòd creatura potuerit esse æterna.*
ordine essentiali, & per se necessariò, primum potest esse secundum, vel prius potest
esse posterius, nec è conuerso. hoc in omnibus latissimè patet. sed non esse creaturæ, po- 1.
test esse prius, & posterius ipso esse; nam creatura post non esse, potest creari, & esse,
& postquam creata est, potest annihilari, & non esse, vnde est idem non esse, quod pri-
us, negat enim idem esse: inter ergo esse, & non esse creaturæ, non habetur aliquis or-
do necessarius essentialis; ideo indifferens est ad esse, & non esse. Reuera, inter duo 2.
opposita, non est ordo necessarius, atq; essentialis, quæ indifferenter à primo agente ei- *Non esse, non præcessit esse creaturæ.*
dem rei cōmunicari possunt, ad quæ illius rei quidditas indifferenter se habet, vtpotè non
existens de conceptu ipsius quidditatiuo aliquod illorum, nec per consequens aliquod
ex illis creaturam sibi approprians, atq; determinans. sed esse in actu, & non esse in a-
ctu, respectu creaturæ, & quidditatis eiusdem, indifferenter se habent: igitur, non ens,
necessario ordine, non præcessit ens, siue esse creaturæ. Amplius, si creatura necessa- 3.
riò priùs fuit non ens, quàm ens, idq; ordine naturæ; in causa vtiq; fuit, quòd condita sit
ex nihilo. sed creaturam produci ex nihilo, non fuit necesse, sat enim est, non fuisse de
alioquo: igitur, non opus fuit priùs fuisse non ens, alioqui non esse per se, creaturæ cō-
peteret, quod est falsum: nam indifferens est ad vtrumq; præsentia, atq; absentia pri-
mi agentis. Iterum, creatura non fit de subiecto, alioqui genita potiùs, quàm creata di- 4.
ceretur. neq; de opposito, oppositum siquidem non fit de opposito, nisi per accidens, ra-
tione subiecti, cui oppositum conuenit, quod proposito non conuenit: igitur, quod prius:
siquidem, quod corrumpit, & destruit alicuius naturam, non est priùs natura ordine
essentiali, quàm aliud. sed non esse creaturæ naturam destruit penitus, atque per-
dit: non esse ergo creaturæ, non præcedit illius esse ordine necessariò, atq; essentiali. Igi- *Quid sit creatura.*
tur, potuit creatura esse ab æterno. Dicis, Augustinum ad Felicianum scribentem, sic
creaturam diffiniuisse: Creatura est facta substantia Dei voluntate, ex eo, quod non est, 5.
vel aliquando fuit, creatura ergo priùs est non ens. Dico, descriptionem huiusmodi
non esse vniuersalem, secundùm ea, quæ creaturæ conuenire possunt; sed particularem
scilicet, quatenus conuenit creaturæ iam conditæ. Præterea, quod indifferenter se habet
ad esse, & non esse, creari ab æterno non est impossibile. sed creatura (quantùm ad se
spectat) non determinat sibi esse, & non esse, indifferenter se habens ad illa: potuit er-
go ab æ-

Creaturarũ productio præsupponit personarũ trinitatẽ.

go ab æterno creari. Sanè, quòd effectus non sit suæ causæ coæuus, in causa est; aut quia illius productio sit mutatiua; aut quia effectus sit successiuus. sed creatio non est mutatiua productio, neq; creatura est effectus successiuus: igitur, nullum videtur inconueniens, si sit coæterna, & coæua suo producenti. Amplius, tempus potest esse æternum: ergo, & creatura. Tenet consequentia: nam eiusdem rationis sunt totum, & partes. sed tempus inter res creatas numeratur: igitur, si tempus potest esse æternum, creatura

6\. Quòd tempus potuit esse æternum.

quoq; potuit esse ab æterno. Antecedens sic probo: cuilibet instanti temporis, & indiuisibili, non repugnat esse initium futuri, & finem præteriti: quodlibet enim instans temporis, est eiusdem rationis cum alio. sed patet satis, hoc, alicui instanti non repugna-
1\. *re, esse nimirum initium futuri, & finem præteriti: nulli ergo instanti repugnat. Sed*
2\. *hoc concesso, tempus potest esse æternum; nam quodlibet instans erit copulatiuum, vel continuatiuum, nullum autem initiatiuum: igitur tempus potuit esse æternum. Prate-*
3\. *rea, si alicui parti non repugnat, habere partem temporis; ita etiam nulli parti temporis: eiusdem enim sunt rationis. sed tunc ante quamlibet partem potuit alia præcessisse, & sic in infinitum: igitur tempus potest esse ab æterno. Item, sicut tempus potest perpetuari à parte post; ita etiam à parte ante: nam sicut post quamlibet partem, potest esse alia pars; ita etiam ante quamlibet partem, potuit & alia præcedere: nullum enim*

Candor lucis esset æternus si lux esset æterna.

videtur esse inconueniens, cùm omnes temporis partes eiusdem rationis habeantur. De animalium autem generatione simile haberi potest iudicium. Huic verò sententiæ, fauere videtur Augustinus 6. de trinit: cap. 1. Candor, inquit, qui gignitur ab igne, atq; diffunditur, est illi coæuus, & esset coæternus, si ignis esset æternus. hoc idem dicit de imagine virgulti in aqua. & 10. de ciuit: Dei cap. 30. Si pes, inquit, esset ab æterno in puluere, semper ei subesset vestigium; quod tamen à calcante factum esse, nulli dubium esse potest. & 11. de ciuitat: cap. 4. dicit philosophos modo quodam vix intelligibili, & per consequens modo possibili, contradictionem non implicante, mundum potuisse æternum. Itaq;, ex his, alijsq; rationibus, atq; authoritatibus, nonnullis visum est, mundũ ab æterno potuisse fieri, siue creari. Rationes verò his oppositas videre poteris in primo libro, fol. 51. & sequentibus.

CAP. VIII.

Creaturarum productio præsupponit personarum trinitatem.

Creatio præsupponit personarum distinctionem.

Voniam omne agens, agit sibi simile, actionis autem principium, ex ipsius effectu consideratur; inde est, quòd creare, Deo conueniat secundum suum esse, quod est eius essentia, quæ est tribus personis communis: nam creare propriè significat causare, siue producere esse rerum, quod certè commune est toti trinitati. Verùm, quia diuinæ personæ, respectu creationis rerum, secundùm rationem suæ processionis, vim habent causandi; Deus enim per suum intellectum, & voluntatem, rerum causa dicitur, sicut artifex, rerum artificiatarum; artifex autem, per verbum in intellectu conceptum, & per amorem suæ voluntatis, ad aliquid relatum operatur; hac de causa, creaturarum productio præsupponit omnino diuinarum distinctionem personarum. Pater siquidem verbo suo cœlos firmauit, siue creauit, & spiritu oris eius ornauit cœlos, omnemq; illorum virtutem stabiliuit.

Productio personarum non sunt rationes producendi creaturam.

Verum autem personæ producta sint rationes producendi creaturam, quibusdam minimè probatur: aiunt enim creaturarum productionem, necessariò præsupponere produ-
4\. *ctionem personarum in esse producto. Reuera, productio contingentium, necessariorum productionem præsupponit: nam si idem est ambarum productionum principium, & necessaria productio; non cogitur præsupponere contingentem, sed potiùs contingens, necessariam: igitur, productio creaturæ, quæ à primo agente contingenter proficiscitur,*

necessariam

Creaturarũ productio præsupponit personarũ trinitatẽ.

necessariam eiusdem præsupponit productionem agentis, quam nos vocamus, diuinarum personarum productionem. Amplius, alicuius potentiæ prior est circa primarium, quàm secundarium obiectum productio: igitur, diuinarum productio personarum, cùm sit circa primum obiectum, hoc est, diuinam essentiam, prior est, quàm productio creaturæ, quæ est diuini intellectus, atque voluntatis, secundarium obiectum; prior namque est naturæ diuina habitudo ad propria supposita, habitudine, quæ ad alia extrinseca refertur: etenim, naturæ habitudo ad supposita, ad esse spectat; esse verò prius est quàm operari, & actus secundus. habitudo præterea huiusmodi, est necessaria, intima, proxima, atque essentialis: extrinseca verò contingens, & remota. sed diuinarum personarum productio est talis; creaturarum verò est contingens: ergo quod prius. 2.

Iterum, creatio, patris præsupponit suppositum, quod quidem relatione, quæ est simul natura cum passiua verbi productione, in esse constituitur; idem enim est actiua generatio, & paternitas, & passiua, & filiatio: productio ergo creaturarum, verbi diuini productionem præsupponit, sicut effectus posterior, priorem præsupponit ab eodem principio, non quidem sicut suam causam. sic calefacere præsupponit illuminare. vnde quamuis vtrumque ab eadem causa emanet; neutrum tamen est causa alterius. Itaque, productio personarũ, respectu creationis creaturarum, causalis dici non potest, nisi fortassis eo modo, quo effectus, vel quasi effectus prior, respectu posterioris causæ habet rationem. 3.

Pater prius origine creat.

Pater ergo, prius origine creat, quia est à se: filius verò, secundò, quia est à patre: at, spiritus sanctus tertiò, quia est ab vtroque, simul tamen natura, atque eadem creatione. huiusmodi autem ordo, ex parte creaturæ non sumitur; sed ex parte potiùs suppositorum creantium, ex quibus secundum est à primo, tertium verò ab vtroque: igitur, personæ productæ non sunt rationes, quibus pater aliquid producat extrinsecum. nam si per impossibile non essent in diuinis productæ; adhuc creaturarum productio non esset neganda;

Omnis quippe ratio operandi, conuenit operanti vt quo: sed suppositum, vt quod alicui conuenire non potest, est enim incommunicabile, & vt quo, & vt quod, quemadmodum in primo libro demonstraui. Supposita ergo diuina producta, non sunt causa, siue ratio, aut principium operandi, seu producendi. siquidem omnis ratio operandi, dat aliquod esse ipsi operanti: sicut calor, dat esse calidum, se calefacienti. sed verbum in diuinis, aut spiritus sanctus, non præstant patri virtutem essendi; nam pater non est sapiens, sapientia genita, vt dixi: ergo quod prius. 4.

Vt quo & quod.

Amplius, omnis notitia, quæ est in filio, à patre illi communicatur, cui filius addit respectum originis, filiationis ad patrem, qui certè non est aliqua notitia formaliter: sed pater, secundùm respectum originis, prahabet, quicquid filio communicat, & spiritui sancto, nempe perfectam notitiam, perfectumque amorem: non possunt ergo personæ diuinæ productæ patri esse causa producendi; id quippe, patri non potest esse principium productiuum, quod pater habet, vt productũ. sed pater habet filium, & spiritum, vt personas à se productas: non sunt ergo patri principium producendi. Quare, si per impossibile, in diuinis vnum tantùm esset suppositum; neganda non esset productio creaturarum: verum tamen est, vt dixi, creaturam, quantùm ad suum esse possibile, necessariò præsupponere diuinarum productionem personarum: 5.

vnaquæque enim potentia operatiua, vel productiua, priùs habet actum operandi, circa obiectum primarium, quàm secundarium: igitur, intellectus diuinus, priùs operationem habet intelligendi suam diuinam essentiam, primarium ipsius obiectum, actũque verbi producendi, quàm circa obiectum secundarium creabile. sed in illo priori, natura diuina filio communicatur à patre, & spiritui sancto ab vtroque: secundùm ergo esse intellectum, & possibile, creaturæ productionem, diuinarum præcedit productio personarum. 6.

Adhuc, quod est ens simpliciter necessarium, atque independens, natura prius est ente diminuto, siue ente secundùm quid. sed quodlibet diuinum suppositum est ens necessarium simpliciter; creatura verò est ens secundùm quid, atque diminutum: se- 7.

Creaturarũ productio præsupponit personarũ trinitatẽ. In secundo signo intelligũtur creaturæ.

cundùm ergo esse intelligibile, creaturæ productio, diuinarum præsupponit productionem personarum; Deus siquidem in priori naturæ, diuinas producit personas, atq; pro illo priori, nondum aliquod extrinsecum intelligit. verùm, diuinis productis personis, in secundo signo, creaturæ intelliguntur ab ipso, habentq; primò esse possibile, atq; per diuinam essentiam, personis iam productis repræsentantur. id autẽ fieri non dicimus, quia personæ productæ, rationes sint causales, vel formales intelligendi, vt dictum est; sed potiùs, ob causas iam proximè dictas. Quomodo ergo creaturæ productio, diuinarum præsupponat productionem personarum, dixi: sed restant aliqua argumenta examinanda.

CAP. IX.

Creaturæ productio, non præsupponit diuinarum personarum productionem.

1. *Vod est essentiale in diuinis, prius vtiq; est notiali: absolutum enim, pri-*
us est respectiuo. sed producere creaturam, est aliquid essentiale, & com-
mune tribus, vtpotè commune velle diuinum; personam verò producere,
est notiale, & respectiuum: productio ergo creaturarum non præsuppo-
nit necessariò productionem diuinarum personarum. Reuera, sicut prin-
cipium ad principium se habet; ita planè, operatio ad operationem. sed principium cre-
aturæ productiuum, priùs est principio personæ productiuo; nam illud est essentiale,
2. *& perfectio simpliciter, istud verò est notiale, & respectiuum: ergo quod prius. Am-*
plius, si creaturæ productio, diuinorum productionem suppositorum, necessariò præ-
supponeret: actio ergo, qua creatura producta est, non vna quidem, sed triplex repu-
tabitur. Tenet consequentia: nam actiones sunt suppositorum. sed supposita tria sunt: in
creaturæ ergo creatione, non vna erit, sed triplex actio producendi, quod est falsum.
Profectò, si vna tantùm in diuinis persona inueniretur; in ea vtiq; esset plenitudo sapi-
entiæ, atq; potentiæ, & ex consequenti potestas creandi omnia: productio ergo creatu-
3. *ræ non præsupponit necessariò diuinarum personarum distinctionem. Amplius, si pro-*
ductio creaturarum, distinctionem diuinorum suppositorum necessariò præsupponit: i-
gitur, productio creaturarum, personarum ostenderet productionem; atq; ita philoso-
phi, qui secundùm rationem naturalem, creationem rerum perscrutati sunt, ad diuina-
rum distinctionem personarum, facile pertingere potuissent, quod est falsum: ergo quod
4. *prius. Item, contra illud, quòd pater origine priùs creat, sic arguo. Eo pater creat, quo*
dicit: ipse enim dixit, & facta sunt: sed pater dicit verbo, authore Augustino 10. de
ciuitat: Dei: ergo creat verbo. Planè, illo creat pater, per quod omnia facta sunt: sed
per verbum omnia facta sunt: Omnia, inquit Ioannes, per ipsum facta sunt: ergo per
5. *verbum creat, & non ante verbum. Adhuc, artificiatum ab artifice, sua arte, seu prin-*
cipio quo, producitur: sed verbum diuinum, est ars omnipotentis Dei, teste Augustino
6. de trinitate, quemadmodum etiam in primo libro latiùs disputaui: ergo quod prius.
Creaturæ ergo productionem, non præsupponere diuinarum distinctionem personarum,
nec patrem priùs origine creare, dixi.

CAP. X.

Soluuntur Argumenta.

Quamuis

Creaturarũ productio præſupponit perſonarũ trinitatẽ.

*Vamuis eſſentialia ad intra, notialibus priora ſint; ad extra tamen, ſicut
eſt creare, neceſſariò præſupponunt notialia. Quamobrem, licet, intelli-
gere, & velle, abſolute accepta, priora ſint notialibus; non tamen intelli-
gere, aut velle creaturam. Ad confirmationem dico, principium vtriuſ-
que productionis, idem eſſe, ſaltem aliquid eſſentiale, atque abſolutum:
illud autem principium prius natura, circa obiectum primarium, nempe diuinam eſ-
ſentiam, ſuam habet operationem, ſeu productionem, quàm circa ſecundarium, hoc eſt,* 1.
creaturam. Ad 2. quamuis creatio ſit trium ſuppoſitorum, ſicut vltimò denominatorũ; 2.
*non tamen ſecundùm iſta numerantur ſuppoſita; ſed magis, ſecundùm principium eſſen-
tiale, quod eſt idem tribus. proinde, creatio eſt eadem in tribus: eſſentialius enim, atq;
immediatius, principium reſpicit, quàm ſuppoſitum, quia ſcilicet, ſuppoſitum non eſt,
niſi per principium. Ad confirmationem dico, quòd licet ſecundùm rei veritatem, cre-
aturæ productio, productionem præſupponat intrinſecam, quæ ponitur in natura diui-
na; nihilominus, ſi per impoßibile vnum poneretur ſuppoſitum abſolutum; vtiq; eſſet o-
mnipotens ad producendam creaturam. Ad 3. ſi creaturæ productio, inſtar diſgrega-* 3.
*tionis, albedinem præſupponentis, ſic diuinas præſupponeret perſonas; abſq; dubio, phi-
loſophi per naturalem rationem ad trinitatis cognitionem attigiſſent: ſed non ita, vt di-
xi, creaturæ productio, intrinſecam in diuinis, productionem præſupponit. id autem,
propter humani intellectus imbecillitatem, dicimus accidiſſe: trinitatis enim myſteri-
um, captum ſuperat humanæ mentis. Ad 4. dixi in primo, dicere, ibi non accipi pro* 4.
*creare, vel producere, ſed pro manifeſtare potiùs effectiuè: perinde enim eſt, patrem,
verbo dicere, ac patrem, verbo à ſe producto, creaturam manifeſtare: declarat ſiquidẽ* Quomodo
effectiuè, & declarando, facit creaturam: ipſum autem declarare, non eſt facere, ſed per verbũ deus facit õnia.
*concomitatur tantùm. Ad confirmationem dico, per verbum omnia facta eſſe: non
quidem ſicut per rationem agendi ipſi patri: ſed ſicut per ſuppoſitum creans cum patre.
Ad 5. ars eſt nomen commune tribus perſonis diuinis; verbo tamen diuino propriè at-* 5.
*tribuitur, ob ſimilitudinem ſui modi procedendi per modum intellectus. Quando ergo
arguitur, per ſuam artem artificem operari; verum quidem, per artem formaliter ſibi
exiſtentem; quomodo etiam pater operatur, per ſapientiam, qua formaliter ſapit: ver-
bum autem non eſt ſic ſapientia patris, vt dixi paulò ante; ſed eſt ars ſubſiſtens produ-
cta, & à patre ſuppoſitaliter diſtincta: tali autem arte, nullus artifex, ſicut principio
quo, agit, aut agere poteſt. Quomodo ergo productio creaturæ, diuinarum præſuppo-
nat productionem perſonarum, atq; quomodo pater omnia fecerit per verbum ſuum,
dixi. Laus tibi ſit ſemper ſancte Pymander, qui cum tuo verbo lucido, & ſpiritus numi-
ne, omnia condidiſti, diſponis, atq; ſuſtentas, diſsimulans peccata hominum propter pœ-
nitentiam. Anno 1 5 7 2. 22. Nouembris, hora noctis ſecunda. Tuderti in monte ſan-
cto, ipſo die ſanctæ Cecilię virginis, & martyris, die ſabbathi.*

DE ANGELORVM NVMERO.

MERCVRIVS.

Fabricauit ſeptem gubernatores.

Commentum V.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

De numero septenario.

NGELOS, spiritusq́ cœlestes, qui suis circulis mundum complectuntur, & regunt, tum ex philosophorum libris, tum etiam ex diuinis literis, in rerum natura inueniri, atque à Deo conditos esse, qui est omnium rerum causa effectiua, in hoc quarto Commento ostendere, atque propalare curaui. insuper nonnullas de creatione quæstiones, & dubia, quæ huic negotio deseruire videbantur, adduxi, & soluere sategi. reliquum ergo nobis est, alia sanctorum secreta, atque mysteria angelorum speculari, & primum ipsorum numerum, ad quod agendum, nos hortatur sapientissimus Mercurius. Deinceps, inquit, septem fabricauit gubernatores, qui circulis suis mũdum sensibilem complectũtur. Ex hoc autẽ non licet arguere secundùm Trismegisti sententiam, septem tantùmmodò angelos esse, quemadmodum antea dixi; sed planetarum numerum, virtutemq́ ostendit: numeri quoque septenarij, ab omnibus propemodum celebratissimi antiquitatem, & excellentiam manifestat. Hoc planè numero, vniuersa ferme reguntur: quamobrem non temerè, septem numerantur gubernatores, quorum oblationibus mundus quasi vniuersus agitur, & disponitur. siquidem, vt primũ, de natura humana loquar, septenarius numerus, ad homines gignendos, & conformandos pertinet: primis enim septem diebus, semen coagulatur & idoneum redditur, ad capiendam figuram septima hora post egressum ab vtero decernit, an sit infans victurus. à septimo die nomen illi imponitur, tanquam saluti eius tunc primùm confidendum sit: autho: philosopho 7. de animalibus. post septimum mensem fiunt dentitiones, & incipiunt dentes emergere è mandibulis post annum septimum, primis dentibus cadentibus, alij subnascuntur, ad solidum cibum apti. septimo anno etiam absoluitur plenè integritas loquendi, vnde septem vocales sunt apud Græcos in vsu: Annis bis septem, pueri pubescunt, & fit initium generationis: Annis ter septenis, fit robusta genitura. septimo septenario annorum, prudentia, & lingua consumatur 7. Polit: & septem septies reduplicati, faciunt ætatem, quæ proprie perfecta est. Cùm verò decas illi septenario iungitur, id est, decies septem anni computantur, id est, 70. hæc est meta viuendi secundum physicos: & his terminatur spacium vitæ humanæ perfectum, quod, quisquis excesserit, vacat soli exercitio sapientiæ, ab omni officio vacuus, vt dicit Macrobius. Medici quoque aiunt, arterias, numero septenario includi. Item, in morbis, septimus dies, maiora continet vitæ discrimina; ideo illi hunc maximè obseruant, & septimos dies, iudiciales appellant, quoniam, vt ait Cornelius Celsus, tunc de illis iudicatur. Et Hippocrates, septimum diem efficacissimum existimat. Et liber Galeni de diebus criticis, in quo tradit septimum diem omnibus iudicialibus antecellere potentia, & nobilitate. Et sicut septimus est decretorius in morbis; ita per omnem vitam septimus quisque annus, est periculosus, & inter hos ann: 49. quem complent anni septies septem. & ann: 63. quem hebdomadæ 9. complent. huiusmodi autem annus ab Ægyptijs Androclas appellatur, eò quòd frangat omnem viri substantiam. Summus modus adolescendi, est septem pedum: & quibus decretum est mori inedia, septimo die moriuntur. Septem sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra vocantur: lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. septem item alia cum venis, & meatibus, quæ singulis adiacent, ad cibum, & spiritus reciprocationem destinata: guttur, stomachus, aluus, vesica, & intestina principalia tria, discipium, mesenterion, hira. Septem sunt quoq; gradus in corpore, qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem complent: medulla, os, neruus, vena, arteria, caro, cutis. in aperto item septem sunt corporis partes: caput, pectus, manus, pedesq́, & pudendum. Item, quæ diuiduntur, non nisi septem compagibus iuncta sunt, vt in manibus est, humerus, brachium, cubitus, vola, & digitorum nodi terni. in pedibus verò femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo vola est, & digitorum similiter nodi terni. Et quia sensus, eorumq́

Septenarij numeri dignitas.

Septenarius in natura humana.

Aristoteles.

Macrobius.

Medici.

Cornelius. Celsus.

Hippocrates.

Galenus.

Androclas.

Nigra membra.

Septenarius numerus in sensibus.

De numero septenario.

orumq; ministeria in capite natura, velut in arce constituit; septem foraminibus sensuum celebrantur oris officia, deinde oculorum, narium, & aurium. Quare, numerus hic totius fabricæ dispensator est, ac dominus. Facit itaq; hic numerus humani corporis structuram nobiliorem facit & cœlestia vagantium planetarum septenario venustiora, quibus hæc structura regitur & temperatur; vnde illorum septem gubernatorum effigiem præseferens, eorundem seruitutem protestatur.

Alexander.

Cùm ergo quærit Alexander, vnde fiat, quòd septimestres infantes sint vitales, & octimestres moriantur, respondet: septenarij perfectione id euenire, vt Pythagoræ probatur testimonio, & consentiunt arithmetici.

Pythagoras Arithmetici. Cicero.

Esse verò septenarium perfectum, & (vt ait Cicero) omnium rerum nodum, inde censemus, quippè geminam vim obtinet vinciendo, quia ambæ partes eius vincula prima sortitæ sunt, ternarius, cum vna medietate, quaternarius cum duabus.

Septenarius est omniũ rerum nodus.

Porrò, is est perfectus numerus, qui ex pari consurgit atq; impari, fœmina scilicet, & mare. Quòd si hæc virtus alijs minoribus numeris inest, ex septenarij numeri partibus inest: totus etiam impar numerus primus, ternarius est: totus par, quaternarius, ex quibus duobus consurgit septenarius.

Septenarius numerus apud sacras scripturas celeber est.

Apud sanctas scripturas celeberrimis laudibus hic numerus veneratur, atq; non paucorum mysteria diuinorum obtinet. Inprimis, septimo die quieuit mundi artifex ab opere, quod in mundi fabrica patrarat, illiq; septem dies, septem mundi ætatibus respondent.

Septem ætates. Prima.

Prima namq; humani generis ætas, primo diei comparatur, quo fecit deus lucem. sic homo cùm primò nascitur, exit ad lucem, primamq; agit ætatem, quæ infantia dicitur. hæc tẽditur ab Adam vsq; ad Noe generationibus decẽ, quasi vespera huius sit diluuiũ; quia & infantia nostra, tanquã obliuionis diluuio deletur, & incipit mane temporibus Noe.

Ætas secũda.

Secunda ætas, tanquã pueritia tenditur vsq; ad Abraham, generationibus decem: & hæc cõparatur secundæ diei, qua factũ est firmamentũ inter aquã, & aquam. hæc ætas diluuio non deletur, quia pueritia nostra obliuione non tegitur. huius vespera est confusio linguarum in eis, qui turrim ædificabant, & fit mane ab Abraham.

Ætas tertia.

Tertia ætas est adolescentia, quæ comparatur tertiæ diei, qua ab aquis terra separata est, & porrigitur vsq; ad Dauid. huius vespera est in populi peccatis, quibus diuina mandata præteribant, vsq; ad malitiam pessimi regis Saul, & inde fit mane regnum Dauid.

Ætas quarta.

Quarta ætas est iuuentus, quæ omnium est ætatum firmamentum atq; ornamentum; ideo quartæ diei cõparatur, in qua facta sunt sydera in firmamẽto: hæc porrigitur vsq; ad captiuitatem Babylonis. huius vespera fuit in peccatis regum, quibus illa gens meruit captiuari atq; seruire; & fit mane transmigratio in Babyloniam.

Ætas quinta.

Ætas quinta est, declinatio à iuuentute in senectutem, nondum senectus, necdum iuuentus, hanc græci vocant πρεσβύτην Et reuera, sic ista ætas à regni robore inclinata est, & fracta est in populo Iudæorum, quemadmodum homo à iuuentute fit senior. hæc comparatur quintæ diei, in qua facta sunt in aquis animalia & volatilia cœli, quia illi homines volare cœperunt in alias regiones, incertam sedem habentes.

Ætates ad mores comparantur.

sic etiã homo, prima ætate habet lucem fidei: secunda firmamentum disciplinæ, quia discernit inter aquas superiores & inferiores: tertia fert fructum bonorum operum, arida, à perturbationibus maris liberata: quarta, in firmamento disciplinæ, spirituales intelligentias, velut sydera micãtia producit. veritas tanquam sol fulget in anima, & luna, & stellæ, id est, aliæ intelligentiæ spirituales illuminant huius vitæ obscuritatem: quinta verò ætate, in actionibus turbulentissimi seculi laborat, ac animalia viua, id est, actiones fortissimas parit. huius ætatis quasi vespera est multiplicatio peccatorũ in populo Iudæorum: mane autem fit prædicatio euangelij, & finitur ætas quinta, & incipit ætas sexta,

Ætas sexta.

in qua senectus veteris hominis apparet. hac enim ætate, illud carnale regnum vehementer attritum est, quando & templum deiectum est, & ipsa sacrificia cessauerunt in ista autem ætate, tanquã in senectute veteris hominis, homo nouus nascitur; ideo rectè comparatur sextæ diei, in qua homo creatur, & cæterorum animalium dominus declaratur. sic sexta ætate, pro-

ro septe-
nario.

ducit terra animam viuam, id est, de ipsa stabilitate mentis suæ bonas cogitationes, masculum & fœminam, id est, intellectum & actionem. huius ætatis vespera, est defectus

Ætas septima

fidei, sicut scriptum Lucæ 18: Putas, veniens filius hominis, inueniet fidem in terra? Mane est aduentus domini in maiestate, & comparatur diei septimo, in quo deus requieuit ab operibus suis: ipse enim requiescere dicitur, quia posthac omnia opera, requiem nobis præstabit. Septenario ergo numero mundi structura composita est: humani generis ætas distributa, & regitur: hebdomada tanto dierum circulo clauditur, singulos dies singulis rectoribus distributos, atque dicatos gerens. De hoc quoque numero extant & alia

Septem peccata Cain.

amplissima scripturarum testimonia. In Genesi, Cain septem scelera commisit, cap: 4. Primò, quia in sacrificio domini non rectè diuisit. Secundò, quia fratri rectè diuidenti inuidit. Tertiò, quia correptus a domino, non audiuit. Quartò, quia fratrem dolo circumuenit. Quintò, quia occidit. Sextò, quia deo quærenti procaciter respondit. Septimò,

Qui occiderit Cain, septuplum punietur.

quia conuictus desperauit. Item: Qui occiderit Cain, septuplum punietur. Aquila septemplicıter: Symmachus hebdomada, id est septenarium numerum, septuaginta septē scelera exoluet. Septenarium itaque numerum, alij ad genera pœnarum, occisori ipsius Cain inferenda referunt; alij ad generationem septimam, qua natus est Lamech occisor Cain, vsque ad septem generationes: septies ergo ille vindicabitur qui occiderit Cain, id est, septima ætate de eo sumetur supplicium: vel septuplum, id est, æternaliter: septe-

Septem significat vniuersitatem.
Homerus.
Maro.

narius enim numerus vniuersitatem significat. Vnde illud Salomonis: Septies in die cadit iustus. Et Dauid: Septies in die laudem dixi tibi. Et septem vitia eiecta sunt ex Magdalena. Vnde illud Homericum: Ter beati Græci, & quater, qui tunc prodiêre. Vnde Maro: O terque quaterque beati: quod iuxta Thucididem idē sonat, quod prorsus, & omnino. Restat domini sententia in euangelio palâm loquentis Matth: 18. Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. quod Augustinus in lib. de verbis domini, vniuersitatem significare ostendit. Septem animæ fuerunt cum Noe in arca. Septem diebus vescebantur azimis, Exod: 12. Septem lucernæ super vnum candelabrum, Exod: 25. Se-

Septem plagæ filiorum Israel in deserto.

ptē gentes eijciendæ de terra promissionis. Septē plagis flagellati sunt filij Israel in deserto. Prima, in sepulchris cōcupiscentiæ, Num: 1. Secunda, in Datan, & Abiron, Num: 16. Tertia, quando egressus est ignis. Quarta, in murmuratione. Quinta, in serpentibus ignitis. Sexta, in Belphegor. Septima in Phinees. In Isa: Septem mulieres apprehendunt virum vnum. Septem spiritus dona requiescunt in Iesu. Septem persequutiones Da-

Septem in scripturis.

uid. Naman septies in Iordane lauit se. Septies puer oscitauit. Septem Ecclesiæ in Apocalypsi. Septem candelabra aurea. Septem stellæ in dextera filij hominis. Liber signatus septem sigillis. In vno lapide septem oculi, secundùm Zachariam. Septem Græcorū

Septem sapientes Græciæ.

sapientes, Thales, Pyttacus, Bias, Solon, Chilo, Periander, Cleobulus. Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem. Septem diebus luxerunt mortem Iacob. Septem hebdomades sanctæ Pentecostes numerum complent: & iubileus, annus remissionis, tubarumque clangentium, hoc numero texitur. In septimo quoque mense figuntur tabernacula: & hebræus cùm sex annis seruierit, septimo liberabitur. Septem diebus febres ardentissimæ, iuxta Galenum, vires suas exerunt. Septimo anno libera erat humus ab agricolæ laboribus. Soluta est captiuitas anno septuagesimo. Septimus ab Adam E-

septuagesima

noch mortem non vidit, mysterium Ecclesiæ repræsentans. Septimus ab Abraham Moyses legem accepit. Septuagesima septima generatione ab Abraham Christus mundo apparuit. Itaque numerum septenarium magnæ religionis fuisse, tùm apud sacros, tùm etiam gentiles, latissimè patet. Quam ob causam Aulus Gelius lib. 3. & Macrobius libr: 1. in somnium Scipionis, persecuti sunt, quantùm in cœlo, quantùm in mari, quantùm in hominibus valeat. Pythagorici hunc numerum, vt Chalcidius inquit, laudabant, tanquam o-

Pythagoras laudabat hūc numerum.

ptimum & naturalissimum, & sufficientissimum: ex pari namque & impari consurgit, par autem numerus, teste Euclide, est, qui bifariam diuiditur; impar, qui bifariam nō diuiditur.

diuiditur. Ternarius non modò non bifariam, sed nec in nullos potest numeros diuidi; vnitas enim numerus non est, qua ternarius in geminos distinguitur, & primus quaternarius duas vnitates nactus est, teste Macrobio, & Augustino 11 de ciuit: dei. cap, 31. ideo sæpè pro vniuersitate ponitur. Quoniam igitur numerus septenarius est optimus, naturalissimus, sufficientissimus, ab omnibusq; celebratissimus; non temere Pymandrũ, septem fabricasse gubernatores, id est septem planetas, Mercurius prudentissimè scribit. De quibus profectò in quarto libro disputaui: nunc autem disputabo de angelorum numero, an septem sint, plures, vel pauciores, necne; idq; diuinis illis spiritibus opem nobis piè ferentibus.

CAP. II.

Angelorum numerũ, motuum atque mobilium numerum superare.

Vemadmodum paulò ante recitauimus, ex sententia Mercurij, angelorum numerus numero stellarum cõparatur: Dinumeratæ sunt stellæ, *inquit,* secundùm eos, qui habitant illas, deos. *Itaq; vt Mercurius sentire videtur, magnus, & propemodum infinitus est angelorum numerus. hoc idem ex Platone colligere licet, sicuti dixi adducendo Platonis testimonia, quæ constanter de angelis loquuntur. Ex Timæo, Dij deorum, inquit, &c. Et in Phædro, angelorum exercitus atq; agmina, Ionem sequentia describit. Et in quarto de Repub: dicit, angelos hominum esse custodes, quos deorum nomine vocat. Clarissima, firmissimaq; ergo est apud Platonem doctrina, magnam ferèq; innumerabilem angelorum esse multitudinem, qui cœlum habitant, atq; rerum gerendarum curam habent. Qui ergo volunt dicere angelos, rerum species, Platonem posuisse; quàm maximè aberrant a Platonis theologia, qui planè, vt in primo dictum est tractatu de ideis, dei rationes in diuina mente æternaliter existentes, ideas appellanit. Angelorum quoq; numerum, diuinæ scripturæ protestantur, Danielis 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Et Dauid 68. Currus dei decem millibus, multiplex millia. Iob putat angelorum numerum propemodum esse sine numero: Nunquid est, inquit, numerus militum eius? In euãgelio, duodecim angelorũ legiones se posse habere, dominus Iesus profitetur, & multa eiusmodi in sanctis inueniuntur scripturis. Magnum ergo esse angelorum numerum, tùm ex diuinis sanctisq; scripturis, tùm etiam ex Mercurio, & ex Platone, philosophiæ atq; philosophorum fermè omnium principibus, clarissimè constat. Quod etiam confirmat Dionys: cel: hierarch. cap: 9. Multi sunt, inquit, exercitus supernarum mentium, infirmam, & constrictam excedentes nostrarum materialium numerorum commensurationem. Sanè, si in rerum creatione vniuersi perfectionem deus benedictus intendebat, atq; quantò aliqua perfectiora, eò plura condidit; sic corporum incorruptibilium multitudo, corruptibiliũ multitudinem, numero quasi incomparabili superat: tota namq; sphæra actiuorum atq; passiuorum cœlestibus corporibus comparata, nihil, vel saltem modicum quid reputatur. Itaq; magnum esse angelorum numerum patet. Reuera sicut pro conseruando causandoq; motu primo, necessarium est omninò primum mouẽs, omnibus modis immobile; ita etiam pro diuersitate motuum, diuersi ordinati sunt angeli: quilibet enim motus planetarum diuersimodè vagantium, à proprio agitur motore. Quot sunt ergo astrorum lationes; tot quoq; motores numerantur. Verùm ex numero motorum, angelorum, siue intelligentiarum multitudinem metiri non licet: nam etsi tot motores habeantur, quot sunt astrorum motus atq; lationes; tot quoq; esse intelligentias, non plures, aut minores, asserere confiteriq; non expedit: non enim angeli propter motũ, aut mo-*

Mercurius de numero angelorum.

Plato de numero angelorum.

Scripturæ de numero angelorum.

Dionysius de numero angelorum.

numerus.

Quòd angeli non sint propter motum.

aut mobilia creati sunt; sed mobilia, & motus propter angelos, alioqui corpora cœlestia angelis essent nobiliora, quod est falsum: nam finis nobilior est his, quæ sunt ad finem. Præterea, substantiarum siue intelligentiarum vita, est intelligere & amare summum ens, vnde beatitudinem consequuntur, non mouere orbes, quorum actio est extrinseca: & beatitudini intrinsecæ conducit nihil, alioqui primi entis contemplatio, plenam perfectamq́ beatitudinem præstare non posset, quod planè impium est dicere. Explodenda est ergo illorum sententia, qui aiunt: si angeli non mouent orbes, ociosos fore, illorumq́ finem motum orbium esse. Etenim, substantiæ separatæ, cùm naturæ nobilitate omnibus prorsus corporibus præstent; non video, quomodo ob illorum motus actiones que beatæ dicendæ sint; licèt intelligentiæ motrices, secundùm habitudinem causarum magis minùsq́ vniuersalium, ad effectus huiusmodi producendos dispositæ sint. Si præterea, supra vltimum cœlum sunt entia, optimam & beatissimam vitam agentia, vbi nõ est tempus, neq; motus, nec quicquam huiusmodi; & inter illa, est vnum primũ & summum ens, à quo & cætera entia, vitam, beatitudinem, atq; perfectionem mutuant, idque gradatim, secundùm distinctos naturæ gradus, quos ipsæ sortitæ sunt; profectò illa in mouendis orbibus non occupantur, neq; ea otio torpere putandum est, alioqui à vera beatitudine quàm longissimè aberrarent. Sunt ergo alia entia, præter motores orbium, atq; primum mouens, quæ quidem intelligentiæ appellantur. siquidem, non omnis substantia immaterialis, alicuius motus cœlestis fons, necessariò dicitur: sunt enim aliquæ substantiæ separatæ, cœlestibus motibus altiores atq; sublimiores. Porrò, philosophus 12. met, com. 47. sic ait: Si nullam possibile est dicere lationem non ordinatam ad astri lationem, omnem autem substantiam impassibilem, secundùm se optimum finem sortitam esse. sed mouere orbes, est optimus finis: nulla ergo erit præter has altera natura. si enim essent aliæ; mouerent vtiq;, tanquam finis existentes lationis: sed alias quidem esse lationes, impossibile est, præter dictas. hoc autem existimare ex latis, rationabile: nam si omne ferens, lati gratia natum est, & latio omnis, lati alicuius est; nulla vtiq; latio sui gratia erit, nec alius vtiq; lationis, sed astrorum gratia: nam si fuerit lationis gratia; & illam alterius oportebit esse. Quare, cùm non sit possibile ire in infinitum, finis erit latorum aliquod diuinorum corporum. Hæc Aristotelis ratio, omnibus modis sacræ aduersatur scripturæ atq; veritati. Itaq; magna, & penè infinita est intelligentiarũ multitudo, quod etiam à multis philosophis non est alienum.

Finis angelorum non est mouere orbes

Intelligentiarũ beatitudo.

Arist. opinio.

CAP. III.

Angelorum numerum, motuum, atque corporalium rerum, non superare multitudinem, argumentis ostenditur.

1. *Vantò aliquid vni vicinius est, tantò magis sapit vnius naturam: & ex*
consequenti, minore numero clauditur. sed intelligentiæ inter alias creaturas, naturæ nobilitate deo proximiores sunt, deus autem est maximè vnus: igitur intelligentiæ paruo in numero continentur. Sanè, numerus est species quantitatis, sequiturq́ continui diuisionem: sed in angelis non est
2. *quantitas, sunt enim substantiæ corporeæ: nullo ergo vel paruo numero gaudent. Amplius, intelligentiarum multiplicatio, radiorum multiplicationem æmulatur, authore Dionysio, de diuinis nominibus, cap: 4. Propter radios, inquit, diuinæ bonitatis subsistunt intelligibiles, & intellectuales substantiæ: sed radius ex diuersitate multiplicatur recipientium, quæ profectò in angelis esse non potest, ob diuersitatem materiæ, quia*

incorpo-

 Angelorũ numerus.

incorporei sunt: continget ergo illis, ob diuersitatem motuum atq; mobilium. tot ergo sunt angeli, quot motus habentur in cœlis. Reuera, proprius intelligentiarum effectus, est cœlestium corporum motus, qui paruo numero continentur: angelorum ergo numerus magnus censeri non potest, sed minimus potius. Adhuc, multiplicatio indiuiduorum, ex materiæ qualitate proficiscitur: sed in angelis quidem, materiæ locus non datur: nec er go indiuiduorum multitudo. Quòd si dixeris, singulis quibusdam angelis, singulas species assignatas esse, id quoq; dubitatione non caret; nam speciei ornatus, est indiuiduorum multitudo, frustraq; multiplicantur species, si indiuiduorum numero careãt. Item, si plu res sint angeli, quàm orbium motores: igitur non omnes sunt beati atq; perfecti: angelorum enim beatitudo atq; perfectio, in hoc potissimum versatur, vt deo quàm simillimi fiant quod certè per motum orbium illis contingit, in quibus mouendis, deo simillimi fiunt, Deus siquidem est primum mouens, primi mobilis, vt omnes propemodum testari videntur. Non sunt ergo plures angeli, quàm motores orbium. 3. 4.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, verum quidem est, intelligentias deo proximiores esse, idque ob naturæ nobilitatem, deiq; naturam æmulari maximè, quatenus scilicet simplicis sint naturæ, absq; multiplici compositione; ob id tamen in minimo numero contineri, nequaquam necesse est: nam & in natura diuina nõ vnum tantùm, sed tria inueniuntur supposita. Itaq; dignitas vnitatis, non personarum numerum, sed simplicis respicit naturæ puritatem. Cùm ergo angeli naturæ puritate, perspicacia, intelligentiaq;, deo quàm simillimi sint; ideo deo viciniores atque proximiores esse dicuntur. Ad confirmationem dico, in angelis non inueniri numerum, qui causatur ex diuisione continui, quemadmodum est quantitas discreta; sed ex formarum distinctione, quatenus multitudo est de transcendentibus. Ad 2. negatur similitudo: angelorum enim multitudo, siue multiplicatio, secundùm materiam accipienda nõ est; sed potiùs secundùm diuinam sapientiam, diuersos immaterialium substantiarũ ordines statuentem: sapientissimi enim artificis est, varios rerum ordines prudenter excogitare, atq; ad esse perfectum posse deducere. Itaq; Deus benedictus instar sapientissimi architecti, domum suam, varijs formarum generibus ornare disposuit; idq; sine subiecti aut materiæ alicuius adminiculo, quod profectò ad primum tantùmmodò spectat opificem: nam cæteri artifices in operando, materia, siue subiecto indigent; sunt enim imperfecti, atq; finitæ limitatæq; naturæ. Ad probationem dico, rationem illam acceptandam, atq; amplectendam non esse, ob eas certè rationes, quas paulò ante adduxi: non enim immateriales substantiæ sunt propter corporales, sed è conuerso potiùs: finis siquidem nobilior est his, quæ sunt ad finem. Quam ob causam ipsemet Aristoteles, huiusmodi rationem probabilem magis quàm necessariam esse aperte profitetur: ex sensibilibus autem inductus fuit, vt tali ratione vteretur: per sensibilia enim, ad intelligibilium notitiam, cognitionemq; inducimur. Ad 3. ad primam partem argumenti patet solutio ex supradictis. Ad aliam verò dico, aut non frustra multiplicari species, sine indiuiduorum numero, imò summam artificis præseferre sapientiam; aut multiplicationem illam, non ex materiæ conditione, sed ex opificis sapientia proficisci. Ad 4. angelorum perfectio atq; beatitudo, nõ in mouendo consistit; sed in intelligendo, atq; amando summũ bonum, quod quidem ob naturæ puritatẽ, gratiæq; benignitatem assequuti sunt. 1. 2. Ratio Aristotelis probabilis, nõ necessaria. 3. 4.

CAP. V.

Sub vna & eadem specie intelligentiarum, plura indiuidua contineri, rationibus ostenditur.

Voniam plures esse intelligentias, quàm sint orbium motores, hactenus ostendere curaui; deinceps, si sub eadem specie plura habeantur indiuidua, dicere instiiui; tum quia propositæ iam materiæ congruum esse reputaui, tum etiam, quia percelebris est, multúmque famosa inquisitio. Et quidem de hac quæstione philosophus 12. met. com. 49. partem negatiuam tueri videtur: volens enim probare vnum tantùmmodò cælum, id est, mundum esse, hoc modo arguendo probauit: Si plures, inquit, mundi essent, quilibet profectò suum haberet primum, hoc est primum motorem. sed plures esse primos motores est impossibile, alioqui essent specie vnum, & distincti numero, quod certè solum continget materiam habentibus: sed primus motor est purissimus actus: in abstractis ergo a materia, sub eadem specie plura numero indiuidua contineri, impossibile esse arbitratur. Quòd autem in primo motore materiæ locus non sit, sic manifestum esse potest, quia vna ratio, ab vna sumitur forma, pluralitas verò à materijs plurimis. Quòd autem quod quid erat esse, non habet materiam primum, hoc est, prima forma, vel primum principium, est purus actus: nam si prima forma haberet materiam; prima forma, teste Commentatore, aliam haberet essentiam, hoc est, quidditatem ab indiuiduo distinctam. quòdsi illa materiam aliam habuerit; processus vtique fiet in infinitum; sin verò, in prima standum erat. Quoniam igitur in abstractis non est materia, quæ est multitudinis causa; nec ergo est indiuiduorum multitudo. Indiuidua præterea ideo plura numero sub eadem specie continentur, quia scilicet diuersis accidentibus subdita sunt: sed substantiæ abstractæ non subduntur accidentibus diuersis: igitur sub eadem specie indiuiduorum pluralitas non habetur. Verùm, si materia, authore Auicenna in met. speciei principium sit, vtpotè pars quidditatis; principium ergo, quo indiuiduum sit vnum numero, esse non potest. Amplius, accidentia substantia posteriora sunt, & hæc quidem accidentia, hæc substantia: in hac enim substantia, hoc accidens recipitur. Quare, præcessit substantia vna numero, deinde indiuidua subsequuta sunt accidentia. Ex illis ergo duabus rationibus, indiuiduorum carentiam aut multitudinem, non licet colligere. Indiuiduum propria hypotesi est vnum numero: nam quemadmodum species vltima specifica differentia, constituitur in esse; ita planè indiuiduum, propria differentia indiuiduali. hæc ab Auicenna passim hypotesis appellatur, quæ nec accidens est, sed accidentia præcedit, nec substantia, sed modus substantiæ: sic hominis differentia non est homo formaliter, sed modus hominis. id autem aliqui vocant hæcceitatem, qua Mercurius est hic, & Plato ille. Verùm Auicennæ rationes ita ab aliquibus soluuntur: Illæ, inquiunt, dispositiones qualitatiuæ & quantitatiuæ, indiuiduum quidem partim præcedunt, partim verò subsequuntur; præcedunt certè materiæ prioritate ad formam, & in genere causæ materialis; sequuntur verò ordine effectus, ad formalem siue ad effectricem causam. hac de causa, subiecto priores sunt, idque diuersimodè: nam subiectum prioritate efficientis, siue formæ ad materiam, prius est illis: vicissim, subiectum, illæ præcedunt ordine materiæ ad formam; dispositiones siquidem ad materialis causæ genus reducuntur. Tunc ad
1. *primam Auicennæ rationem hoc modo respondent: Quamuis materia ad speciei rationẽ pertineat; ea tamẽ, quæ indiuidualibus affecta est rationibus, ad indiuiduũ spectat: principium namque, quo indiuiduum est vnum numero, ab alio eiusdem speciei discretum, est materia, dispositionibus qualitatiuis atque quantitatiuis affecta: materia enim sola, remotum quidem principium reputatur: at, huiusmodi affectionibus contracta, principium*

Primum mouens non habet materiam Aristoteles.

Auerroes.

Auicennæ opinio de indiuiduatione.

Soluuntur rationes Auicennæ.

Hæcceitas.

 Angelorũ numerus.

vtiq; est, quo indiuiduum vnum est in se, à quolibet eiusdem speciei numero diuisum at-
que discretum. Ad 2. verum quidem est, quòd accidentia indiuiduum præsupponant, 2.
illa, inquam, quæ materiam ad formam introducendam disponere nequeunt. at, quæ di-
sponunt, indiuiduum vtiq; præcedunt: indiuiduorum ergo multiplicatio, ex materiæ na-
tura proficiscitur. quam ob causam, quibus materia non inest; nec etiam indiuiduorum
multitudo poterit inesse Reuera, aut plura sub eadem specie indiuidua continentur, ob
transcendentem numerositatẽ, aut certè prædicamentalem: sed prima ad essentias per- 3.
tinet; ideo speciebus cõuenit, non autem indiuiduis, secunda verò ad quantitatem discre
tam. sed numerus discretus, ex diuisione continui causatur: igitur ob diuisionem conti-
nui, indiuidua sunt numero plura. Amplius, quæcunq; differentijs, omnia propemo- 4.
dum accidentia præcedẽtibus, distinguũtur, accidentaliter differre non possunt: & cla-
rißimè patet. sed indiuidua accidentaliter differunt: ergo proprijs differentijs non di- 5.
stinguuntur, quæ omnia accidentia præcedunt. Item, omnis differentia, aut finita di-
cenda est, aut infinita: indiuiduorum ergo multiplicatio ex quantitatis conditione pro-
cedit. Tenet consequentia: differentia enim, qua indiuiduum in esse constituitur, aut est
finita, aut infinita sed finitum, & infinitum, 1. phys. authore philosopho, quanto tan-
tùmmodò congruunt: indiuiduorum ergo multitudo ex materia procedit. Amplius, 6.
si duæ intelligentiæ sub eadem specie contentæ, ab inuicem distinguantur; aut sua qui-
dem natura, aut accidentibus. sed natura quidem conueniunt: eadem ergo non distin-
guuntur. neq; accidentibus; præsupponunt enim supposita distincta, quibus ipsa postmo
dum accesserunt: nullo ergo modo vnius speciei intelligentiæ ab inuicem distinguuntur.
Pluralitas præterea indiuiduorum, secundùm se est infinita atq; indeterminata: vt ex
consequenti, non intenta à natura. Sed in angelis nihil huiusmodi inuenitur; non enim fas
est dicere, aliquid à natura non intentum inueniri in beatißimis perfectißimisq; spiri-
tibus. ergo quod prius. Adhuc, si vnum cœlum sufficit vniuersi totius ornatui atq; pul- 7.
chritudini; multò ergo magis vnus angelus, vnam speciem implebit atq; perficiet: præ-
stantior enim est angelus qualibet natura corporea. Itaq; quilibet angelus vnius propriè
speciei est, sub qua nulla est indiuiduorum multiplicatio,

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, non puto Aristotelem sensisse aliquam naturam, quæ materia 1.
caret, sub eadem specie plura indiuidua habere non posse, quasi si materi-
am non habeat, tanquam partem sui, omni prorsus indiuiduorum numero
priuari; sed magis verisimile est id dicere voluisse, si primũ mouens mul-
tiplicaretur, haberet vtiq; materiam, id est, naturam potentialem, atque per aliquam differentiam indiuidualem contrahibilem, sicq; non esset purus actus: hoc autem modo approbo angelum posse materiam habere Itaq; materia dici non potest indiuiduationis, aut multiplicationis magis principium, quàm forma: non enim materia, aut quantitas ex se est, plus hoc, quàm aliquod aliud; imò illud, quod ex se, cũ re ipsa, & substantialiter est, hoc idem, atq; essentialiter, formale indiuiduationis principium dicendum est: huiusmodi autem plura, pluriũ indiuiduorum esse possunt, nempè differentiæ indiuiduales, & similia. Illud etiam, quod adducitur, diuidi in plures partes eiusdem rationis ad quantitatem spectare, in partibus quidem quantitatiuis, atque integralibus veritatem habet, quæ aliquando ad vnius quanti numero compositionem concurrunt: sed hæc diuisio vniuersalis non est, ideoq; contemnitur. alio siquidem modo, quàm quantitatiuo, angeli inter se diuiduntur. Sed dicet aliquis, quælibet substantia separata à materia, totam suæ speciei perfectionem habet: veluti, si albedo separata

Materia non est principiũ indiuiduationis.

Obiectiones.

Angelorũ numerus. *subsisteret, vna tantũmmodò esset. sed angelus est substantia separata à materia: in*
2. *vna ergo specie, vnus tantùmmodò est angelus. Sanè, hac de causa speciei pluralitas indiuiduorum necessaria est, quia vnico se indiuiduo tueri non potest, idq; ob indiuiduorum corruptibilitatem: sed angeli natura est incorruptibilis: frustra ergo sub eadẽ*
3. *specie indiuidua multiplicarentur. Profectò, in quibus quod quid est, & cuius est quod quid est, omnino idem est; plura indiuidua, sine multiplicatione ipsius quod quid est, nequaquam multiplicantur. sed in separatis à materia, cuiusmodi sunt angeli, vt dicitur 7. met. idem est quod quid est, siue quidditas, & illud cuius est: in ipsis ergo nõ est plu-*
Solutiones. *ralitas indiuiduorum. Dico ad primam obiectionem, maiorem sic esse intelligendam.*
1. *separatum à materia, totam habet suæ naturæ perfectionem; idq; quòad perfectionem quidditatiuam; in se enim conceptum suæ naturæ quidditatiuum includit. verùm maior est in pluribus, quàm in vno perfectionis latitudo, quam certè in vno indiuiduo creato contineri necessarium non est. Quare, si albedo separata esset, adhuc etiam multiplica-*
2. *tione non careret. Ad 2. quamuis species angelica in vno indiuiduo incorruptibili saluari possit; alias tamen ob causas, quas mox dicemus, plura sub eadem specie sunt, vel esse*
3. *possunt indiuidua. Ad 3. veritatem habet in diuinis, non autem in angelis; illa enim diuina non habent naturam potentialem, per differentiam indiuidualem contrahibilem:*
3. *ideo quidditas, & cuius est quidditas sunt idem. Ad principale argumentum 3. respondeo, intelligentias distingui ab inuicem numerositate prædicamentali, quæ ex for-*
4. *marum proprietate, non autem ex diuisione continui proficiscitur. Ad 4. negatur maior: nam etsi quælibet intelligentiarum in esse specifico, propria constituatur natura; particulari quadam tamen ab inuicem proprietate separantur, in quo mirabilis dei splẽdescit sapientia, quæ singulis spiritibus, proprias distribuit actiones, naturasq; proprie-*
5. *tates, quibus ab inuicem discernerẽtur. Ad 5 illud philosophi in rebus quantitatiuis veritatem habet, alioqui deus nequaquã infinitus diceretur, quod est falsum: negatur ergo consequentia, & ad probationem dico, intelligentias constitui in esse ex differentia quidem finita, quæ non ex quantitate, sed ex formarum distinctione, naturasq; proprietate*
6. *procedit. Ad 6. dico, intelligentias eiusdem rationis indiuidualibus differentijs, quæ cum earum substantijs eadem sunt essentialiter, ab inuicem distingui: conueniunt ergo secundum specificam rationem; differunt verò per indiuiduales proprietates, quæ se to-*
Obiectio. *tis primò distinguuntur. Sed dubitabit aliquis, huiusmodi indiuiduales differentiæ an sint formæ, vel formales: differentia autem formalis est specifica: igitur differunt spe-*
Solutio. *cificè. Respondeo, differentiam formalem, quæ ad quidditatiuum rei conceptum per-*
Differentia formalis & indiuidualis. *tinet, esse specificam, qua profectò angeli eiusdem speciei non distinguuntur; sed illa potiùs, quæ licet eadem sit cum earũ substantia; non spectat tamen ad quidditatiuum naturæ conceptum. Quam ob causam, huiusmodi differentiæ indiuiduales, materialium differentiarum similitudinem gerunt: contrahunt enim naturam ad indiuiduum, idcirco à philosopho materia appellantur. Ad confirmationem dico, indiuidua esse infinita, potentia quidẽ non autẽ actu Possunt ergo esse sub eadẽ specie plura indiuidua nec video, quare natura non intendat indiuidua, sicut & speciem, si ipsa circa indiuidua ma-*
7. *ximè versetur atq; laboret. Ad 7. dico, si absolutè loquamur, plures cœlos eiusdem rationis esse, nullum est impossibile. vnde, quamuis cœlum ex tota materia sua consistat, vt dicitur primo cœli; in cœlo nihilominus propriè materia esse non potest. Quòd si materia pro differentia indiuiduali intelligatur; tunc vnum vtiq; erit & non plures. verũtamen, si actu vnum sit eiusdem rationis, quod pro vniuersi ornatu vtilitateq; mundi faber sic facere decreuit; plures tamen esse potentia, non est impossibile. Adde, quòd*
Quomodo vnum sit cœlũ *cœlum bifariam intelligi potest: vno quidem modo pro mundo, idq; dupliciter. aut pro toto vniuerso secundum se; atq; ita, quemadmodum est vnus mundus; ita absq; dubio est vnum cœlum: ordo enim, qui rebus inest creatis, vnitatem maximè commendat: omnia*

siquidem

ſiquidem tendunt ad vnum principium, à quo & ordinata ſunt. quamobrem Ariſtote: Cœlum bifariè intelligitur.
12 *met: ex vnitate ordinis, in rebus exiſtentis, & Plato in Timæo, ex vnitate exemplaris, vnum eſſe mundum proteſtantur. aut certè pro mundo ſuperiori, quatenus ab inferiori ſeparatur, de quibus in metheoris legitur, mundum hunc inferiorem, ſuperiori ſubditum eſſe; vt omnis eius virtus inde gubernetur, atq; ita iuxta mundorum numerum eſſet cœlorum multitudo. Quòd ſi cœlum, ſphæram cœleſtem intellexeris, quatenus vnum cœlum dicitur vnitate ſpecifica; ſic planè vnum nequaquam appellatur. at ſi ſub eadem ſpecie vnum cœlum contineri dixeris; philoſophi quidem mentem attigiſti, ipſe enim plures ſphæras, numero differentes ſub eadem ſpecie eſſe noluit; nam huiuſmodi pluralitas, ex materiæ imperfectione ſemper aliud appetentis, proficiſcitur, quam cœlo tribuere non condecet. Chryſoſtomus dicit eſſe vnum cœlum totum corpus, quod ſupra terram atq; aquam conſiſtit, cœlum appellans. Quoniam verò in tali corpore variæ diſtinctiones habentur; ideo Baſilius, atq; Damaſcenus plures cœlos vocant. Itaq; ſub vna ſpecie, plures angelos contineri, dixi, & dicam.* Doctores catholici.

CAP. VII.

Sub vna ſpecie, plura eſſe angelorum indiuidua oſtenditur.

Mnis quidditas, quòad ſe pertinet, eſt communicabilis: alioqui, vel ob perfectionis quidditatiuæ rationem, illi communicabilitas conuenire non poſſet, quod planè falſum eſt: nam diuina natura licet ſit perfectiſſima; diuinis tamen communicatur ſuppoſitis. vel ob aliquam imperfectionẽ, quod ſanè abſurdiſſimum eſt; compoſitarum ſiquidem conuenit ſubſtantiarum qualitatibus, quæ imperfectæ quidem reputantur. ſed intelligentia eſt aliqua quidditas: igitur eſt communicabilis, atq; ex conſequenti, ſub vna eademq; ſpecie, plura eſſe poſſunt indiuidua. Prima ratio.
Amplius, intelligibilis quidditas ſub vniuerſali ratione, abſq; contradictione, eſt plurificabilis numero; implicat enim ſub ratione vniuerſalis intelligi, & eſſe de ſe hoc; nam vniuerſalitas, hæcceitati, vt ita dicam, opponitur; ſic etiam, quia eſſentia diuina eſt de ſe hoc, implicat ſub ratione vniuerſalis intelligi. ſed quidditas ſeparata, ſub ratione vniuerſalis, abſq; contradictione, intelligibilis eſt: igitur, eſt plurificabilis numero. Sanè, omnis natura ſpecifica, ſiue abſtracta, ſiue materialis, eſt intelligibilis ſub ratione vniuerſali, de ratione autem naturæ ſpecificæ non eſt ſingularitas, alioqui ſpecies eſſet indiuiduum Porrò vniuerſale eſt, quod poteſt eſſe in multis, vel dici de multis: ergo. 2. Hæcceitas.
Adhuc, ſi in eadem ſpecie plures eſſe nequeunt intelligentiæ; in cauſa vtiq; eſt, quia cùm intelligentia ſit forma, hoc eſt, actus, erit vtiq; inter illas diſtinctio formalis, quæ ſpecifica appellatur. ſed hæc ratio non valet, quippe, cùm non omnis diſtinctio, quæ eſt inter formas, ſit formalis dicenda; poteſt enim eſſe formarum, quæ ſpecifica non dicitur. vnde inter albedinem niuis, & parietis non eſt formalis, ſed formarum diſtinctio, quia nimirum ſpecie non diſtinguuntur. hoc etiam modo intelligentiæ eiuſdem ſpeciei, nõ formali diſcretæ ſunt ab inuicem diſtinctione, ſed formarum tantùm. 3. Formarum distinctio, sed non formalis
Præterea, ſpecies ſic à Porphyrio diffinita eſt: Species eſt prædicabilis de multis: ergo eſt plurificabilis in multis. ſed omnis bona diffinitio conuenit omni diffinito: ſubſtantijs etiam conueniat ſeparatis, neceſſe eſſe videtur. 4.
Item, Deus potentiam habet annihilandi vnum angelum, & aliquo eiuſdem ſpeciei indiuiduo, eandem reparandi: nam, quemadmodum ſpeciem iam non exiſtentem in vnico indiuiduo fundauit; ita certè eam prorſus euerſam, & deſtructam, aliquo alio indiuiduo erigere ac reſtituere poteſt, ac valet. ſed Deus, vt quidam aiunt, penitus corruptum, idem numero reparare non poteſt: hac ſiquidem de cau- 5.

Homo idem numero restituetur.

ſa, homo, idem numero erit reparandus, quia nimirum remanent ipſius partes, nempe materia, & forma. vnde ſi aliqua hominis forma corrupta, in materiæ potentiam tranſiret, cum eadem forma reſtitui non poſſet; nec etiam homo, idem numero diceretur reſtitutus: igitur ſpecies illa, alio indiuiduo reſtauraretur. Non ergo repugnat ſpeciei, plura poſſe indiuidua habere, ſaltim ſucceſsiuè. Accedit ad hoc Damaſceni authoritas in ſuo elementario cap. 3. qua ſic loquitur, ſecundùm vnamquamque angelicarum virtutum ſpeciem, Deum differentes hypoſtaſes condidiſſe: igitur cuiuslibet angelicæ ſpeciei, non ſolùm poſſunt eſſe, ſed etiam actu plures numerantur intelligentiæ.

Damaſcenus docet plures angelos eſſe ſub vna ſpecie

6\. *Amplius, animæ ſeparatæ ſunt plures eiuſdem rationis, idque non quantitate, aut aliqua materia, ſunt enim immateriales; nec enim habent materiam, partem ſui, & ex qua, nec materiam in qua, quia ſeparatæ ſunt: pari ergo ratione plures eſſe poſſunt eiuſdem rationis, ſiue ſpeciei intelligentiæ. Quòd ſi dixeris, animas plurificari, ob plures habitudines, quas habent ad corpora, quæ natæ ſunt informare. Dico, quòd ſicut hæc habitudo, quoniam relatio eſt, ſuo poſterior eſt fundamento; ita planè, hæc aptitudo, hoc fundamento: habitudo ergo hæc hanc præſupponit animam: non ergo per illam eſt hæc anima.*

7\. *Adhuc, illa habitudo, nihil eſt extra intellectum, eſt enim ad nos ens in actu, vtpotè ad ens corruptum: ad non ens autem in actu, nulla actualis haberi poteſt relatio in actu: nec ergo per ipſam in actu reali eſſe aliquo modo poterit. Præterea, indecens eſſe videtur diuinæ bonitati, in tot angelis ruentibus, tot tantaſque ſpecies ad diuinam conditas beatitudinem, ſua beatitudinis expertes permittere omninò, ſuoque fine priuari. quod quidem contigiſſet, ſi vnius ſpeciei, plures non eſſent intelligentiæ. Quam ob cauſam, diuus Auguſtinus in enchiridion, cap. 29. ait, quia tota natura, ſeu ſpecies humana ruerat; ideo miſertus eſt Deus illius, & ad eam ſaluandam venit, non autem venit ad ſaluandam naturam angelicam, quia tota non ruit. hoc autem verum non eſſet, ſi tot ſunt ſpecies, quot ſunt indiuidua: ſic enim multæ naturæ angelicæ funditus ſui fuiſſent euerſæ, quod certè bonitati piiſsimi, ſanctiſsimique opificis, nihil fruſtra in rebus agentis, minimè congruere videtur.*

Auguſtinus. docet quare deus miſertus eſt humanę & non angelicę naturæ.

8\. *Adhuc, quemadmodum generis naturæ aduerſatur omninò, ſub vnius tantùm indiuidui poſitione arctari, aliaque indiuidua habere non poſſe; ita quoque ſpeciei naturam deſtruere videtur, ſub vno indiuiduo redigi, nec poſſe actu, aut potentia indiuiduorum numero gaudere. Qui ergo aiunt, intelligentias eiuſdem ſpeciei plures eſſe non poſſe, deſtruit omnino angelicas ſpecies. Reuera, vniuerſale dicendum non eſt, cui repugnat eſſe in multis, vel dici de multis. ſed quælibet ſpecies angelica, eſt ſpecies ſpecialiſsima, & ex conſequenti vniuerſalis: illi ergo non repugnat habere plures intelligentias, ſiue indiuidua, alioqui, vniuerſali nomine priuaretur. Denique, genus ordine eſſentiali, atque prædicamentali, mediante ſpecie, in indiuiduum deſcendit. at ſi angelicæ ſpeciei repugnat indiuiduorum multitudo; tum ſimul, tum etiam ſucceſsiuè, æquè immediatè genus in indiuiduum, ac in ſpeciem deſcenderet, quod eſt impoſsibile: ſub vna ergo, atque eadem ſpecie plures ſunt, aut eſſe poſſunt intelligentiæ. Hæc quidem opinio tum quidem rationi, tum etiam ſacris authoribus, & ſcripturæ conformis eſſe videtur: quanquam & altera ſit quoque egregia, quæ mirabilem Dei ſapientiam, tot angelorum naturas fabricantem, maximè cōmendat. Quiſque igitur abundet in ſenſu ſuo. Qui ergo alterius ſunt ſententiæ, ita iā dicta argumenta ſoluere conantur.*

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

1\. *D primum, maior apud methaphyſicos, falſa reputatur, quòd nimirum omnis quidditas vniuerſalis, ſiue ſpecifica, pluribus numero diſtinctis, in quæ illa diuiditur natura ſpecifica, ſit communicabilis; ita, vt in ſuis indiuiduis, realiter multiplicetur. vnde, ſi aliqua natura eſt in plura indiuidua incommunicabilis; ex illius certè emanat perfectione, quia ſcilicet ca-*

*cet caret materia, quæ est multiplicationis principium. Quod autem adducitur de quid-
ditate infinita, siue diuina, methaphysico non probaretur, quippe, qui huiusmodi com-
municabilitatem in plura supposita non concederet, nam apud eum diuina quidditas,
non est natura vniuersalis, siue specifica. itaq; huiusmodi rationes in methaphysica ina-
nes sunt, & minimè neruosæ. Ad 2. maior quidem vera est ex parte nostri intellectus,* 2.
*non autem rei intellectæ. sic etiam minor veritatem habet ex parte intellectus nostri, qui
modo materialium abstracta intelligit. Vnde, quamuis; species, quatenus species est,
non sit singularitas; quia tamen caret multiplicationis principio, nempe materia, nullũ
profectò reputatur absurdum, si hanc certè naturam, singularitas consequatur. Ad
probationem autem dico, implicare quidem, quidditatem esse de se hanc, & vniuersa-
lem, seu prædicabilem de pluribus; verum profectò esse, quando tum ex parte rei, tum
etiam ex parte intellectus nostri, quidditas esset vniuersalis: cùm autem res ita non se
habeat; nihil, aut parui refert, quod pro confirmatione assumitur. Ad 3. dicunt ali-* 3.
*qui, in abstractis non dari distinctionem, nisi formalem, & ex consequenti specificam, si-
cuti in materialibus non datur sine materiæ aut subiecti ratione aliqua distinctio. ve-
rùm, hæc responsio non multùm virium habere videtur: nam, vt dixi, vna intelligentia,
proprietate aliqua personali, non autem specifica, ab altera distinguitur. Ad 4. dicunt* 4.
*aliqui, diffinitionem Porphyrij, sensibilia tantùm, non autem separata complecti: nam
in sensibilibus, est principium materiale, quo sub vnitate specifica, multiplicantur indi-
uidua. cùm autem huiusmodi principium substantijs non insit spiritualibus; rationi est
omninò consentaneum, sub Porphyrij diffinitione, illas non intelligi debere. sed hoc ne-
quaquam placet, partim, quia Porphyrij diffinitio, vniuersalis esse videtur, partim ve-
rò, quia specifica dici non potest, quæ actu, vel potentia, pluribus communicari non pos-
sit. Ad 5. dico, idem numero posse restitui: eodem enim modo, sicut priùs conditum est,* 5.
*restitui potest. Quod verò de resurrectione nostra assumitur, veritatem haberet, quan-
do non eadem numero anima redderetur. sed hoc quoq; mihi non satis arridet: nam quod
in nihilum transit, vtpotè angelus, si annihilaretur; non video, quomodo idem numero re-
stitui possit. Ad authoritatem Damasceni dicunt, largo modo speciei nomen vsurpas-
se: quod vtrum sic Damascenus intellexerit, dubito: & verisimile mihi videtur, proprio
nomine speciem intellexisse. Ad 6. negant similitudinem: nam animæ sunt partes spe-* 6.
*ciei, corporibus vnibiles, non autem intelligentiæ. Et ad Augu: authoritatẽ respondent,
hoc intellexisse, secundùm modũ viæ, quatenus scilicet omnes intelligentiæ in vnũ tenduñt
creatorẽ. sed hoc puto Augu: non intellexisse, cùm ita clara sit ipsius sententia, vt glosa
nulla penitus indigeat. Hac etiã responsione, septimum quoq; putant esse solutum argumẽ-* 7.
tum. Tu verò diligenter omnia perpende, an ita õnia se habeant; res enim obscura est, & 8.
*ex vtraque parte magnos habet fautores. Ad 8. simili facilitate respondent, sub illa vi-
delicet diffinitione, corruptibilia, non autem incorruptibilia comprehendi, quod nobis
minimè placuit. Quomodo ergo sub vna specie multæ sint intelligentiæ, dixi.*

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Indiuiduationis principium est differentia indiuidualis.

Quomodo intelligentiæ sub eadem specie plures sint, nec ne, hactenus dixi. Verùm, quia huic negotio satis mihi congruere visum est, indiuiduationis principium scire; hac de causa, huiusmodi quæstionem, præcedenti anne-ctere studui, quò lucidiùs prior intelligi possit. Est autem indiuiduationis principium, differentia indiuidualis, quæ naturam ad hanc, vel ad illam contra-

Differentia indiuidualis est principium indiuiduationis

Indiuiduationis principiũ.
Ratio prima

contrahit, indiuiduoq́ formaliter largitur, in plura eſſe prorſus indiuiſibile. Reuera, ſi-
cut differentia ſpecifica, ad ſpeciem athomam ſeu ſpecialiſſimam genus contrahit at-
que deducit; ita planè differentia indiuidualis, ipſum indiuiduum. Sanè, indiuidua-
tionis principium, illud, cuius eſt genus, non egreditur; ſed illi neceſſariò eſt intrinſecum,
atq; aliquod eſt poſitiuum reale: indiuiduatio enim, eſt realis entis conditio. Illa ergo, aut
eſt natura contrahibilis, aut aliquid de nouo additum. non ipſa quidem natura, quia ſci-
licet, non eſt materia, aut forma, vel compoſitum; ex ſe namq; plurificabilia ſunt hæc
omnia: nam quemadmodum philoſophus dicit 12. & 5. met: nec non 2. phyſ: tum mate-
ria, tum etiam forma, & in communi, & in particulari intelligi poſſunt. ipſum quoque
eſſe actualis exiſtentiæ, non poteſt eſſe indiuiduationis principium. Reliquum ergo eſt,
2. vt aliqua ſit proprij generis indiuidualis differentia. Amplius, quod eſt ad maiorem v-
nitatem contrahibile, caret profectò vnitate, ad quam contrahitur, habetq́, illam per
aliquod additum poſitiuum. ſed natura, quæ ad maiorem contrahitur vnitatem, illa o-
mninò vacat, per quam contrahitur: habet ergo, ſiue conſequitur illam per aliquod ad-
3. ditum poſitiuum reale, quam ego voco indiuidualem differentiam. Adhuc, vnitas ſub-
ſtantialis perfectiſſima, ab aliqua profectò entitate ſubſtantiali vltimata proficiſcitur.
hanc quidem ipſa conſequitur, quia vnitas eſt paſſio entis. ſed vnitas indiuidui ſubſtan-
tiæ, eſt illa in genere vltimata vnitas ſubſtantialis: igitur per illam, non autem per na-
turam, ſiue entitatem ſpecificam, natura contrahitur ad indiuidualem exiſtentiam. Re-
uera, ſicut genus eſt in potentia ad ſpeciem, veluti ad ſuum inferius; ita abſq; dubio,
ſpecies quoq; ad ſuum indiuiduum. ſed genus contrahit ad ſpeciem, per aliquod ſui ge-
neris, nempe per differentiam ſpecificam: ergo & ſpecies ad indiuiduum per differen-
4. tiam poſitiuam proprij generis realem, atq; indiuidualem. Præterea, omnium per ſe in
aliquo genere differentium, ad aliqua primò diuerſa illius generis, reducendæ differen-
tiæ ſunt, ne fiat proceſſus in infinitum, vel differentia ex ſe eſſent diuerſa, quod eſt
impoſſibile, vt decimus recitat methaphyſicæ. ſed in aliquo genere, ſunt indiuidua
ab inuicem diuerſa in eodem genere: reducendæ ergo ſunt huiuſmodi differentiæ ad
aliqua prima illius generis: quæ profectò indiuiduales differentiæ, ad illud genus per-
tinentes, dici non poſſunt: ergo quod prius. Itaq́, in qualibet natura contrahibili ad in-
diuiduum, ſiue materia, ſiue forma, aut compoſitum fuerit, indiuiduales differentiæ po-
nendæ ſunt omnino, quibus indiuidua conſtituuntur, ſiue ſingularia, quæ in aliqua, ve-
luti in partes ſubiectiuas, minimè diuiduntur: Porrò, differentia indiuidualis, eſt quæ-
dam realis formalitas, à natura ſpeciei formaliter non autem eſſentialiter diſtincta, cum
ipſa concurrens, & quaſi adueniens ad indiuidui conſtitutionem, tanquam indiuiduatio-
nis principium: ab ipſa enim natura eſſentialiter diſtingui, neceſſe non eſt, quemad-
modum, nec differentia quidem eſſentialiter diſtinguitur à genere, alioqui, quod eſt per
ſe in genere, ex diuerſis quidem eſſentijs eſſet compoſitum, omneq; per ſe indiuiduum;

Quid ſit differentia indiuidualis.

quorum vtrumq; falſum eſt. Differt autem hæc, à differentia ſpecifica, qua contrahitur
genus: illa enim, genere nobilior eſt, vtpotè completior, ſeu perfectior realitas; hæc na-
tura, cui ineſt, ignobilior: non enim inſtar differentia formalis naturam contrahit, ſed
materialis potius: neq; ex hoc aliquis dicat velim, huiuſmodi differentiam, materiam eſ-
ſe, ſed materiæ ſimilitudinem gerere: dat namq; indiuiduo eſſe primum, omnibus ſui
generis prædicabilibus ſubijcibile, quod planè, materiæ proprietati, quæ omnibus ſubij-
citur, congruere videtur. contrahit præterea ad eſſe indiuiduum, quod ad conceptum
quidditatiuum non ſpectat. Reuera, omnis quidditas numeralis, eſt plurificabilis illud au-

Quomodo differt differẽtia indiuidualis à ſpecifica.
Differentia indiuidualis, nõ eſt materia, ſed materiæ ſimilis.

tem, ad quod differentia indiuidualis intrinſecè attinet, implurificabile eſt. Itaq́, diffe-
rentia indiuidualis, alterius rationis eſt ab ipſa, quam ad indiuiduum contrahit, quid-
ditate. Cæterùm, ſi hæc differentia indiuidualis, naturæ, quam contrahit, conferatur; ſe
habet ſicut actus ad potentiam, & determinans ad rem determinatam; quamuis ſim-
pliciter,

Differentia indiuidualis ſe habet vt actus reſpectu ſpeciei.

Indiuiduationis principiū.

pliciter, ipsius realitas, uatura, quam contrahit, nobilior uou sit. Quòd si indiuiduo, ab i-
psa iam constituto comparetur, sese habet vt immediatum & proximum fnudamentum
indiuidualis vnitatis, quæ iu duplici uegatioue formaliter consistit, nempe diuisionis ab
alio, & indiuisionis in se, tum actu, tum etiam potentia. si autem alteri comparetur in-
diuiduali differentiæ, siue alicuius sit indiuidui eiusdem speciei, siue alterius; se tota di-
stinguitur ab illa, & è conuerso, nec in aliquo reali intrinseco conueniunt, alioqui non es-
sent vltimæ differentiæ; sed aliquibus alijs differrent, sicq; processus esset in infinitum.
Itaq; differentia indiuidualis, aliquam sui generis superiorem differentiam, in suo conce-
ptu nequaquā includit, sed quòad suum conceptum, est simpliciter simplex: nam qua ra-
tione vna illam includeret; eadem quoq; ratione, & alias, atq; ita diuersæ nou esseut, sed
iu aliquo conuenirent intrinsecè. Itaq;, indiuiduationis principium, esse differentiam in-
diuidualem, iam dixi. Verùm rationes alterius sunt audiendæ & soluendæ in capitulis,
quæ subscribentur.

Differentia indiuidualis est simpliciter simplex.

CAP. II.

Indiuiduationis principium non esse differentiam indiuidualem, argumentis ostenditur.

QVod alteri comparatur, veluti actus substantialis ipsi potentiæ, est forma 1.
substautialis: igitur, differentia indiuidualis non est principium indiuidu-
ationis; forma enim substantialis nou est indiuiduationis principium: nec
ergo aliquid tale, vel talis differentia substantialis indiuidualis. Item, 2.
quod est secùndùm se plurificabile, eiusdem rationis existens, nou est in-
diuiduationis principium. sed ista indiuidualis differentia, est plurificabilis, eiusdem
rationis existens, quia nimirum indiuidua plura eiusdem speciei, eiusdem sunt rationis
indiuidua: differentiæ ergo illæ indiuiduales, eiusdem sunt rationis. Igitur differentia
indiuidualis non est indiuiduationis principium. Amplius, quod præsupponit esse indi- 3.
uiduatam uaturam, atq; naturæ indiuiduum; nequit certè indiuiduationis principium
esse, quod profectò clarissimè patet. sed huiusmodi differentia indiuidualis, præsuppo-
nit naturam esse indiuiduatam, sicut actus suam potentiam receptiuam, & sicut forma
præsupponit materiam, quæ planè omnia in aliquo siugulari recipiuntur: igitur talis dif-
ferentia non est principium indiuiduationis. Item, quæcunq; differentijs substantialibus 4.
ab inuicem separantur; formaliter absq; dubio differunt, & ex consequenti, specie di-
stinguuntur. Quare, si indiuidua eiusdem speciei formaliter differunt; specie quoq; dif-
ferre videbuntur, quod est falsum, & aperta contradictio. Item, si indiuiduum, per a- 5.
liquod reale positiuum, est indiuiduum in genere substantiæ; aut illud certè est materia,
aut forma, vel compositum; iu hæc enim tria sufficienter, vt dicitur 2. de anima substan-
tia diuiditur. sed differentia indiuidualis, non est aliquod istorum: igitur non est aliquod
substantiale positiuū, quo natura contrahitur, ad indiuiduationis proprietatem, & esse.
Amplius, si indiuiduum, propriam habet differentiam coustitutiuam: igitur est per se 6.
diffinibile, & iutelligibile, atq; ita de ipso haberetur scientia, quod est planè falsum, vt
dicitur 7 met: consequentia namq; sic probari potest: De quolibet ente per se vno positi-
uo, atq; per aliquod positiuum constituto, quæri potest quod quid est, pariterq; respon-
deri: diffinitur ergo: nam diffinitio est oratio indicans quod quid esse. esset etiam pari-
ter per se intelligibile, etenim per se est ens positiuum: omne autem huiusmodi intelle- 7.
ctus obiectum esse potest. Præterea, diuisionis seu diuisibilitatis negationem, indiui-
duum dicit; non est ergo indiuiduum per aliquod positiuum: esse enim negatiuum, vel

 priuati-

Indiuiduationis principiú

priuatiuum, alicui per aliquod positiuum conuenire non potest, quemadmodum nec esse positiuum, alicui per negationem conuenit. hoc idem philosophus, atque commentator in 4. met: dicere videntur: Vnum, inquiunt, nihil addit super ens. Quapropter, sicut vnum genere, vel specie, super naturam vel speciem, nihil positiuum dicit; ita certè vnum numero vel singulare, indiuidui naturæ addit nihil: Igitur differentia indiuidualis, cùm sit vna, indiuiduationis nequit esse principium.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. *AD primum dico, non quemlibet actum substantialem, formam esse substantialem, quæ sit compositi pars altera: datur enim actus substantialis, vel actus, qui est substantia, quique non sit huiusmodi forma, sicut differentia substantialis, ad quam, teste Porphyrio, genus se habet in potentia: Genus, inquit, habet omnes differentias suas in potentia, actu verò nullam. hoc etiam modo se habet differentia indiuidualis in genere substantiæ: siquidem respectu naturæ specificæ, quam in hoc indiuiduum contrahit, est actus substantialis: natura verò ad huiusmodi actum, vt potentia substantialis se habet; quatenus ex ambobus constituatur per*

Quomodo fiat vnum aliquid.

se aliquod vnum, cuius constituentium, quamuis simpliciter, vnum non sit materia, alterum verò forma; materiæ tamen, atque formæ modo, proprietateq; funguntur. vnum autem aliquid, per compositionem quodammodo fieri videtur, vtpote ex actu, & potentia: huiusmodi autem compositio, non est aliqua relatio realis, ab vtroque essentialiter distincta; veluti inter materiam inuenitur & formam accidens absolutum & subiectum, alioqui simul existentibus, compositio esse non posset, quod est falsum: nequeunt enim ab inuicem separari. Sed dicet aliquis, compositio est respectus realis inter componentia. sed inter naturam, & differentiam indiuidualem, huiusmodi respectus haberi

Obiectio.

non potest: ergo, ex his duobus non fit vnum indiuiduum. Dico, huiusmodi compositionem

Solutio

vtrique consubstantialem esse; sunt enim ab inuicem inseparabilia: faciunt ergo vnum, non accidentali, sed consubstantiali potiùs compositione, quæ se ipsa, non per aliquam aliam sit compositio. Ad 2. minor est falsa: indiuidualis enim differentia, non est

2. *multiplicabilis eiusdem rationis: quælibet enim differentia indiuidualis, ab alia est simpliciter diuersa, & alterius rationis ab ipsa. indiuidua siquidem, quatenus singularia sunt, atq; differentias habent indiuiduales, ab inuicem distinguuntur; conueniunt tamen in eadem specifica natura, cuius gratia, eiusdem rationis esse dicuntur. Ad 3. negatur*

3. *minor: etenim si differentia indiuidualis, indiuiduũ naturæ, vt iam constitutum, præsupponeret, nõ vtiq; illud constitueret. quando ergo dicitur, actus receptus, potentiã receptiuã*

Differentia indiuidualis nõ est propriè actus receptus in natura.

indiuiduatã præsupponit, dico: differentiam indiuiduale͂, non esse propriè actum receptũ in natura, quasi in receptiua potentia; non enim est forma aliqua, à materia essentialiter distincta, instar formæ substãtialis à materia, & accidẽtis à subiecto. vnde, quemadmodũ, differentiam specificam, præsupponere naturam generis in esse specifico, necessarium non

4. *est; ita quoque differentiam indiuidualem, naturam in esse indiuiduali. Ad 4. verum quidem est, quæcunque differentijs substantialibus, atque specificis differunt formaliter; & specificè differre, non autem, quæ differentijs tantùmmodò indiuidualibus distinguuntur: nam quamuis ad naturam, velut actus ad potentiam comparentur; sunt tamen materiales, quia scilicet ad quidditatiuum speciei conceptum non spectant; alterius tamen speciei non sunt. naturæ profectò, quasi post esse specificum completum, aduenire videntur; ipsum tamen esse specificum, minimè variant. Ad 5. indiuidua-*

Differentia indiuidualis nõ spectat ad quidditatiuũ speciei conceptum.

5. *tionis materiæ principium, est differentia indiuidualis, formaliter quidem, non autem essentialiter à natura materiæ distincta. Quare, materia formaliter accepta, non est*

principi-

 Indiuiduationis principiũ.

principium indiuiduationis sua, similiter forma & compositum ; sed differentia indiuidualis, naturæ compositi totali superaddita : quamuis enim hoc compositum, hanc quidem materiam, atque hanc formam, velut causas intrinsecas, propriam singularitatem quamlibet illarum habentem contineat ; ipsius tamen natura, est alia tertia à materia, & forma. Quamobrem, compositum propriam habet singularitatem, propriumq́ indiuiduationis principium, quod est naturæ compositi essentialiter idem. vnde ad indiuiduationem compositi, materiæ, formæq́ indiuiduationes, nihil conferunt, nisi quatenus sunt compositi intrinsecarum indiuiduationes causarum. Quando ergo dicitur, indiuiduationis principium, aut est materia, aut forma, aut compositum ; addendum fuerat, aut aliquid cum istis essentialiter idem; etenim, in hæc substantia diuiditur, veluti in substantias essentialiter distinctas, ad rei quidditatem spectantes. Porrò, indiuiduationis principium, nec ad quidditatem spectat, neque est substantia essentialiter distincta ; sed semper idem est cum materia, aut forma, vel composito ; proinde, formaliter sub huiusmodi diuisionem non cadit, nec formaliter in genere continetur, sed lateraliter potiùs.

Compositum est tertia alia natura.

6. *Ad 6. quando id, quod est indiuidui constitutiuum, ad illius quidditatem pertineret; tunc rectè diffinibile diceretur : modò autem constat, vt iam dictum, differentiam indiuidualem, ad illius quidditatiuum conceptum non attinere : propriè ergo indiuiduum non est diffinibile.*

7. *Ad 7. iam dictum est : vnum, duas præseferre negationes, idq́ si formaliter intelligatur præter opus intellectus negotiantis. sicut ergo vnum genere, aut specie, secundùm quod vnum, formaliter acceptum, dicit negationes tantùm, ita quoq; vnum numero, siue indiuiduum. At, si fundamentaliter intelligatur ; tunc sine dubio, differentiam dicit indiuidualem, quæ fundamentaliter, alicui conuenit huiusmodi negatio. Itaq́, vnum formaliter acceptum, non addit aliquod positiuum super ens, vt vult philosophus 4. met: sic etiam, vnum numero, super istud totum positiuum, quod est natura ipsa, cum indiuiduationis principio, nihil aliud addit, nisi negationes, super huiusmodi principium positiuum, non autem super naturam, immediatè fundatas.*

Differentia indiuidualis addit negationes.

Obiectiones.

1. *Sed dubitabit aliquis, atque dicet, in aliquo manet indiuidualis differentia, non manente indiuiduo, seu indiuiduatione eius : nam aqua prius distincta, si aquæ addatur, aqua quidẽ non corrumpitur : nec ergo ipsius indiuidualis differentia, quæ est illi eadem essentialiter. manente igitur differentia, non manet indiuiduatio ; modò enim non est sicut prius distincta, sed commixta potius. Differentia ergo indiuidualis, non est principium indiuiduationis.*

2. *Præterea, si cuilibet generi, necessaria est propria indiuidualis differentia, quæ sit indiuiduationis principium; relationis quoque generi necessaria erit : cùm autem illa absoluta esse nequeat; respectiuum namque, absoluto non indiuiduatur, & è diuerso, alioqui processus fieret in infinitum ; relationis siquidem natura, quæ est quidam respectus, differentiæ vtique indiuidualis, quæ esset etiam respectus, erit fundamentum, & sic deinceps in infinitum.*

Solutiones.

1. *Dico, ad primam, indiuidua eiusdem rationis, ad alicuius totius homogeni constitutionem simul concurrere posse, atque quodlibet illorum, propriam retinere indiuidualem differentiam ; numeraliter enim hæc aqua, non est illa. vel si non manet vtriusque vnitas numeralis formaliter; fundamentaliter tamen manet, vepotè tota aqua, ex ambabus, vna numero constituta. Sed prior responsio placet magis.*

2. *Ad 2. dico, naturam respectiuam, siue relationem indiuiduari ad aliud, sicuti naturam absolutam à se, siue ab absoluto. nullum autem sequitur absurdum, respectum à respectu fundari, quando respectus fundatus, cum respectu altero est essentialiter idem : neq; ob hoc processus sequitur in infinitum ; siquidem terminus quo paternitatis, est filius, siue filiatio ; & terminus quod indiuidualis differentiæ ipsius paternitatis, est hic filius, vel hæc filiatio. Differentiam ergo indiuidualem esse indiuiduationis principium, ex his, quæ iam dicta sunt, patere puto.*

Indiuidu-ationis principiũ.

CAP. IIII.

Indiuiduationis principium esse materiam, argumentis ostenditur.

ILla sunt vnum numero, inquit philosophus, 5. met: quorum materia est v-
1. na : igitur materia est induiduationis principium. Tenet consequentia : v-
nitas enim numeralis, & induidualis sunt idem. Reuera, qui dicit hoc cœ-
lum, dicit materiam, vt dicitur primo cœli, vnde cœlum: non est plurifica-
bile, quia nimirum ex tota materia sua constat. id autem fieri non posset,
si materia non esset indiuiduationis principium. hoc idem philosophus confirmat 12. met:
quemadmodum paulò ante diximus, vbi negat plures esse primos motores, quia nimi-
rum materia carent, quæ est induiduationis principium. Non ergo differentia indiuidu-
2. alis, sed materia est principium induiduationis. Amplius, In separatis à materia, in-
quit philosophus 7. met: idem est, quod quid est cum eo, cuius est : igitur materia est
induiduationis principium. Tenet consequentia in huiusmodi enim, plura esse induidua,
est impossibile, quia nimirum plura quod quid est, esse nequeunt. Materia ergo est prin-
cipium induiduationis. Sanè, id certè est induiduationis principium, quo vnum prin-
cipium ab alio distinguitur. materia autem est tale quid, authore philosopho 7. met:
Generans, inquit, aliud non generaret, nisi propter materiam : ergo. Adde, per quod,
induiduo conuenit, omnibus, quæ sui generis sunt, subijci, est sanè induiduationis princi-
pium; omnia enim prædicari de induiduo, induidui proprium est. sed hoc conuenit in-
diuiduo per materiam; nam omnibus subijci, ab ipsisq; actuari, materiæ conuenit, quip-
pe, quæ est in genere substantiæ primum subiectum : ipsa ergo est primum induiduatio-
3. nis principium. Adhuc, id absque dubio est induiduationis principium, cuius gratia
induiduum non est diffinibile, nec etiam intelligibile. sed hoc contingit induiduo, ob
gratiam materiæ, vt 7. met. dicitur, quia scilicet partes materiales, ad diffinitionem nõ
attinent : ergo quod prius. Reuera, quod est primum potentiale ad vnitatem, pluralita-
temq; est planè induiduationis principium. sed materia est primum receptiuum, atque
subiectum, cuius gratia receptum, hoc est, forma est vna, si materia fuerit vna, & plu-
res, si materia similiter se habebit, vnde hac de causa sub vna specie, in substantijs sepa-
4. ratis, plura esse nequeunt induidua, quia materia carent: ergo. Præterea, Callias, & Sor-
tes, inquit philoso: 7. met: sunt diuersa propter materiam, idem autem specie : materia
ergo est causa diuersitatis induiduorum, & ex consequenti, sufficiens induiduationis
principium. duo siquidem spectant ad induidui rationem, incommunicabilitas videlicet,
& distinctio. vnde primo cœli docet, plures cœlos non esse, quia plures in eo materiæ
5. non sunt. Materia ergo est causa pluralitatis induiduorum. Item, duo sunt induidui
principia interinseca, nempe materia, & forma substantialis : hæc ergo ad indiuiduatio-
nis principium statuendum, sufficientissima sunt. non opus est ergo aliquo alio princi-
pio, vtpotè differentia induiduali : nam si præter materiam, aliud principium esset,
quo natura contrahibilis induiduaretur; illud vtique esset quantitas, quod planè impos-
sibile reputatur; posterius enim non est causa distinguendi prioris, nisi accidentali-
ter tantum. sed quantitas est posterior qualibet substantia : non ergo esse potest indiui-
6. duationis principium. Amplius, dum forma substantialis materiæ vnitur ad indiui-
duum constituendum; eadem numero quæ prius erat, non remanet quantitas, alioqui idẽ
numero accidens existens, de subiecto in subiectum migraret, quod est impossibile. re-
manet ergo materia, in qua forma recipitur, quæ profectò ex seipsa indiuiduari non po-
test. Materia ergo est illius induiduationis causa : etenim, à Mercurio, & Platone, om-
nibus

nibus fermè accidentibus seclusis, atq; remotis, duo adhuc remanent indiuidua, materias realiter distinctas, formasque habentia. Materia ergo sufficiens est indiuiduationis principium. Indiuiduationis principium.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, illud philosophi 5. met. de materia, quæ est pars compositi, intelligi nequit, alioqui idem esset iudicium de subiecto, respectu accidentalium formarum, atq; ita omnes formæ eiusdem subiecti, vna vtiq; forma numero essent, quod prorsus absurdum est. Ibi ergo philosophus de materia loquitur, quæ est differentia indiuidualis, quæue relut materialis conditio naturā contrahit, de qua philosophus 7. met. sæpè loquitur: Illa igitur sunt vnum numero, quorum materia, id est differentia indiuidualis est vna; nam illa sunt vnum specie, quorum ratio quidditatiua est vna. Eodem quoque modo soluitur confirmatio: Qui dicit, inquit, hoc cœlum, dicit materiam, id est, differentiam indiuidualem, quæ est vnius cœli, atq; ita cœlum constat ex tota sua materia. Cùm autem propriè in cœlo materia, vt ipse, & Commentator dicunt, non sit, de differentia indiuiduali ibi loquutum fuisse certum est. Materia accipitur pro differentia indiuiduali. Pari quoq; facilitate soluitur secunda confirmatio: philosophus namq; de differentia loquitur indiuiduali naturam contrahente; non autem de materia, quæ est altera pars cōpositi. Porrò, materiam nullo modo esse indiuiduationis principium, sic ostendi probariq; potest. Illud, quod ex se est multiplicabile siue plurificabile, eiusdē rationis verè esse nequit principium indiuiduandæ naturæ, hoc enim destruit indiuidui naturam. sed materia sicut etiā forma, est plurificabilis; materia enim in communi ad speciei diffinitionem attinet, vt dicitur 7. met. atq; ex consequenti, est aliquid commune & plurificabile: igitur non est indiuiduationis principium. Amplius, quod est idem numero in duobus entibus indiuidualiter, ac numero distinctis, esse nequaquam potest principium indiuiduandi. sed materia est eadem numero in generato & corrupto, quæ indiuidualiter atq; numero ab inuicem separantur: ergo quod prius. Reuera, si materia est præcisa indiuiduationis causa; sequeretur omnino hoc absurdum, in angelis nullum esse indiuiduum, quia materia carent. Porrò, in causis præcisis, sicut affirmatio est causa affirmationis; ita planè negatio negationis. Vbi ergo est materiæ negatio; inibi & indiuiduorum similiter. Quare, in angelis nullum esset indiuiduum, quod est impossibile. Ad 2. illa philosophi authoritas diuinis conuenit tantùm, non autem alijs substantijs separatis, vt paulò ante dictum est; singulare enim potest aliquid addere super naturam, & quidditatem, vtpotè differentiam indiuidualē, quæ ad quidditatem creatam non spectat: proinde, quamuis non habeat materiam tanquam partem sui; est tamen multiplicabilis. Ad confirmationem primam dico, verum quidem esse generantem à genito materiæ diuersitate distingui; alia enim inest forma atq; materia generanti, quæ planè non inest genito; ob id tamen materia indiuiduationis principium non dicitur: concurrit certè veluti causa intrinseca, ad materialis rei indiuiduationem: nihilominus formale indiuiduationis principium nequaquam vocatur. Ad 2. confirmationem, subijci omnibus sui generis æquiuocè conuenit materiæ; hoc autem conuenit indiuiduo substantiæ, omnibus sui generis subijci in sursum, tanquam de ipso prædicabilibus; non sic autem materiæ formis sui generis subijci conuenit; sed ipsam velut partem actuantibus potiùs atq; perficientibus, ad alicuius compositi, siue generis constitutionem. Itaq; non opus est illud indiuiduo per materiam conuenire, quandoquidem nec ipsa materia sit principium indiuiduandi. Ad 3. minor est falsa: non enim materia, quatenus est materia, indiuiduo adimit, quò minùs sit diffinibile: nam & ipsa quidem ad speciei diffinitionem

Materia non est indiuiduationis principium.

*nitionem pertinet, & indiuiduum quoq; immateriale, parum, aut vix est diffinibile. Il-
lud autem philosophi de partibus materialibus intelligendum est, ad indiuiduum, vt in-
diuiduum, non autem ad materiam, vt materiam spectantibus: vtrum autem indiuidu-
um ab intellectu intelligatur, postea suo loco dicemus. Confirmatio concludit oppositũ:
eo enim ipso, quo materia est principium potentiale primum, ad vnitatem pluralitatẽq;
indifferenter fertur, vnde non est vna, sed plures, ideoq; nequit esse indiuiduationis*
4. *principium. Ad 4. patet solutio ex dictis: ibi enim non propriè materia intelligitur,
sed differentia potiùs indiuidualis, quæ est completum indiuiduationis principium. Ad*
5. *5. quamuis ipsius indiuidui duo sint principia intrinseca; præter illa tamen, necessaria
est differentia indiuidualis. Ad confirmationem dico, præter materiam & formam,
indiuidui partes intrinsecas, necessariam non esse aliam quantitatem, sed differentiam*
6. *indiuidualem tantùm. Ad 6. Quamuis ad formæ ingressum eadem materia remaneat;
ipsa tamen non est indiuiduationis principium, sicut dictum est, sed indiuidualis diffe-
rentia. Simili quoq; facilitate confirmatio soluitur: nam si quæ dicta sunt, rectè perpen
dantur; vnica profectò responsione soluentur omnia. Materiam ergo non esse indiuidu-
ationis principium, omnibus constare arbitror.*

CAP. VI.

Principium indiuiduationis esse formam, naturam ipsam, atque actualem existentiam, argumentis ostenditur.

ILLud est indiuiduationis principium, per quod indiuiduum fit hoc; indiui-
1. *duum enim nihil aliud est, quàm hoc singulare. sed forma est in causa, ob
quam indiuiduum fit hoc, vt dicit Commentator 2. de anima, com: 7. vbi
philosophus substantiam diuidit in materiam, formam, & compositum: for-
ma ergo est indiuiduationis principium. Sanè, compositum non est vnum, nisi per for-
mam, vt ibidem dicit. Et in eodem libr: com. 9. Indiuiduum, est indiuiduum per for-
mam. Et 7. met. com. 5. Substantia, inquit, demonstrata, non est vna nisi per formam:*
2. *forma ergo est indiuiduandæ naturæ principium. Amplius, quo aliquid habet esse, eo-
dem etiam habet, vt sit vnum; idem enim est esse, & vnum esse. sed per formam vna-
quæq; res habet esse: igitur per formam est vnum siue vna. Eodem sanè aliquid est indi-
uiduum, & generationis terminus: nam generatio ad singulare & indiuiduum termina-
tur. sed forma est generationis terminus: principium ergo erit indiuiduationis: etenim,
qua ratione aliquid est indiuiduum; eadem planè in actu existit. sed per formam res
est in actu: ergo per formam est indiuiduum. Deniq; per illud in numero, aliquid est
vnum numero, siue indiuiduum; per quod certè in specie, aliquid est vnum specie. sed
per formam specificam aliquid est vnum in specie: ergo per hanc formam numero, est*
3. *vnum numero, siue indiuiduum. Adhuc, seipsa indiuiduatur natura, non egens ali-*
Quòd natura indiuiduetur per seipsam. *quo alio: nam aut ex se indiuiduatur, vt sit hæc, aut per aliquod additum. non per ali-
quod additum, alioqui processus fieret in infinitum: per se ergo natura est indiuidu-
um, non per differentiam indiuidualem, aut materiam, vel formam. Reuera, ea ratione,
qua aliquid est extra intellectum; eamet est singulare, & indiuiduum, nec alia est cau-
sa quærenda, quandoquidem hæc sit conditio entis, extra intellectum existentis, nempè
singulare esse. sed natura seipsa formaliter est extra intellectum: igitur seipsa est sin-
gulare. Amplius, rei sic simpliciter existentis ex propria natura, causa inquirenda nõ*
4. *est, inest enim illi naturaliter; sed illius potiùs conquærenda est, quæ est secundũ quid,
& aduenti-*

& aduentitia potiùs. Sed natura realis, simpliciter ac naturaliter est singulare, seu indiuiduum; secundùm quid verò est vniuersale, vt pote per actionem intellectus: igitur quærere, quæ sit naturalis indiuiduationis principium, inanis est inquisitio, per idem namq; habet esse, & vnum esse. ergo, sicut seipsa est vna; ita etiam seipsa erit singularis siue indiuiduum. Quòd autem sit diuisibilis; ob quantitatis rationem illi conuenit: ex seipsa namque est hæc, & ex cōsequenti, impartibilis est atq; indiuisibilis. Adde, Porphyrium iubentem in specie specialissima esse quiescendum. Et Boetium, nullo modo speciem in indiuidua diuidere volentem. Vltra ergo speciei specialissimæ differētiam specificam & athomam, non rectè alia differentia quæritur, qua natura sit indiuiduanda. Præterea, actualis existentia est indiuiduationis principium: non ergo est differentia indiuidualis. Illud planè est indiuiduationis principium, ad quod generatio primò terminatur, quia nimirum ad indiuiduum, vt singulare, quo videlicet generatio terminatur: sed hoc est esse in actu, siue esse existentiæ, nam generatio ad esse in actu terminatur: igitur esse existentiæ est principium indiuiduationis. Profectò per vltimum actum, rei competit vnitas vltima; actus enim vltimus, immediatum est atq; proximum fundamentum: sed vnitas indiuidualis est vltima & perfecta, esse verò existentiæ, est actus vltimus siue vltimatus: proximum ergo est rei vnitatis, siue indiuiduationis fundamentum. Item, sicut per esse in intellectu est natura vniuersalis; ita etiam per esse in actu, est natura particularis, hæc namq; ad inuicem opponuntur: sed esse in actu, est esse existentiæ: igitur quod priùs. nam illud est indiuiduationis principium, quo existente vnico, res quoq; est vna. sed esse actualis existentiæ, est huiusmodi, quippe cùm vnius rei, vnicum sit esse: illud ergo est indiuiduandæ naturæ principium. 5. Actualem existentiam esse principium indiuiduationis. 6.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

D primum, authoritates illæ sic intelligendæ sunt: forma est causa intrinseca, atq; principalior pars eius, quod est vnum numero, sicuti actus est pars principalior quàm potentia, non autem est immediatum indiuiduationis principium: forma enim postquam speciei rationem subierit, non minus communis est, quàm ipsa species vel speciei quidditas, quod planè non conuenit principio indiuiduanti. Illud præterea, quod est ratio conuenientiæ indiuiduorū, indiuiduationis nequit esse principiū. sed forma est principium cōuenientiæ indiuiduorū in specie, dat enim esse specificum: non ergo est indiuiduationis ratio. Insuper, quod ad quidditatem specificam attinet, non potest esse indiuiduationis principium: nam principium indiuiduationis, sicuti etiam ipsum indiuiduum, speciei rationem quidditatemq; non ingreditur. sed forma pertinet ad speciei rationem atq; quidditatem: igitur non est principium rei indiuiduandæ. formæ deniq; non repugnat in plura diuidi, sicuti neque quidditati seu speciei formam includenti; hoc autem indiuiduationis principium non compatitur formam: ergo principium esse indiuiduationis, est impossibile. Ad 2. quãuis forma terminus quo generationis esse dicatur, & totū compositum substantiale terminus quod; non est tamen vltimatum indiuiduationis principium, quia ex se non est hoc. Quòd si concedatur illi, adhuc nihilominùs non est principium indiuiduandi: nam compositum aliam habet hæcceitatem, vt ita dicam, à partibus, sicut etiam aliam habet entitatem. Ad primam confirmationem, licet forma sit vna numero; non est tamen principium, quo aliquid existit vnum numero aut specie, quippè, cùm formaliter non sit immediatū indiuiduationis principium. Alia confirmatio simili facilitate dissoluitur. Ad 3. dico, deductionem illam inueniri in his, in quibus vnum, siue primum, secundum, & tertium vniformiter se habent. vnde Commentator dicit 4. met. ens non esse vnum per aliquod

Forma nō est principium indiuiduationis. 2. Terminus quo, & terminus quod. 3. Natura nō indiuiduatur seipsam.

aliquod superadditum; quia scilicet illud superadditum conformiter se haberet ad esse vnum, sicuti & ipsum eus; atq; ita processus esset in infinitum. Cùm autem natura quæ indiuiduatur, & differentia indiuidualis vniformiter non se habeant; nullus profectò processus in infinitum erit possibilis. vnde dicimus, hoc corpus album esse, non seipso quidem, sed aliquo superaddito, nempè albedine: ipsa autem albedo, non seipsa, aut aliquo alio alba, sed ratio potiùs, qua aliquid album existit. vel dic rationem illam hoc velle dicere, scilicet naturam, nequaquam ob aliquod superadditum essentialiter distinctum indiuiduari. Ad confirmationem dico, naturam seipsa formaliter, secundùm esse natu-

Natura consequitur esse indiuiduale per differentiã indiuidualem.

ræ, non autem indiuiduale esse extra intellectum: esse autem indiuiduale consequitur per aliquod sibi additum, sibi essentialiter idem, & à natura penitus inseparabile, id est, per differentiam indiuidualem. Ad 4. verum quidem est, naturæ extra intellectum simpliciter conuenire esse aliquid singulare; ex se tamen præcisè id non habet, sed per aliquod sibi additum, vt dictum est. Ad confirmationem patet solutio. Ad

4. Porphyrius. Porphyrij authoritatem dico, quòd Plato iussit quiescere in natura specifica, non quia seipsa esset indiuidua, aliòqui de pluribus differentibus numero prædicari non posset; sed ob eam potiùs causam, quia licet indiuidua per se sint in genere; potentia tamen sunt

Boetius. infinita, ideoq; scientiæ inquisitionem effugiunt. Hac etiam ratione Boetius speciei diuisionem in indiuidua dimisit. Natura ergo seipsa non indiuiduatur. Ad 5. quamuis indi-

5. uiduum actu existens, primò generationem terminet; per existere tamen non est indiuiduum, sed per differentiam indiuidualem. Ad confirmationem dico, existere non esse vltimatum actum ordinabilem in genere, modo quidem prædicto: accidit enim cuilibet ordinabili in genere, extra eius rationem existere. Præterea, vltimus actus indiuiduationis, est ipsa differentia indiuidualis, per quam indiuiduum est vnum in actu. Ad

6. 6 esse in re, & in intellectu non sunt opposita: proinde necesse non est, quòd res, quia est in intellectu, vniuersalis naturã subeat; singularis verò, quia in re existit; licet verum sit actualem existentiam singularitatem in re concomitari. Quare, sicut res est vniuersalis in intellectu; ita etiam est singularis in re, atq; in effectu. Ad confirmationem dico, illud esse indiuiduationis principium, quo vnico existente, res primò est vna singulariter: hoc autem non est actualis existentia, sed differentia indiuidualis. Itaque, formam aut naturam, siue actualem existentiam, non esse indiuiduationis principium, patet.

CAP. VIII.

Quantitatem esse principium indiuiduationis, argumentis ostenditur.

1. ILLud est principium indiuiduationis indiuisum existens, quod certè per sui diuisionem multiplicationis indiuiduorum in aliqua natura, principium esse cognoscitur. Sed quantitas est huiusmodi: primò enim sibi, in eiusdem rationis partes diuidi competit, vt 5: met. dicitur, & per ipsam cuilibet alteri: species autem in indiuidua, veluti in partes eiusdem rationis diuiditur, quod vtiq; à quantitate mutuare videtur: quantitas ergo est indiuiduationis princi-

Auicenna. pium. Suffragatur huic sententiæ Auicenna 5. met. cap. 1. Equinitas, inquit, vt natura est equinitas; sed, vt accipitur cum conditionibus accidentalibus & materialibus, dici-

Auerroes. tur hæc natura. Sequitur etiam ibidẽ: Materiæ quæruntur accidentia, quibus indiuiduatur natura. Commentator quoq; 8. Ethic. com. vlt. Sophronides, ait, Sophronici filius,

Porphyrius. non est alius, nisi quia per accidentia ab inuicem separantur. Porphyrius etiam idem confirmat: Indiuidua, inquit, differunt suis accidentibus, quorum multitudinem in vno

Boetius. repertam, in alio reperiri, est impossibile. Consentit his Boetius in lib. de Trinit. vbi tres,

homines

homines tantùm hic & nunc distingui asserit. sed hic & nunc, ex quātitate oriuntur, sicuti etiam tempus & motus; mobile enim quantum est atq; motus, locum quoq; dicit, duobus corporibus eundem esse, fieri non posse: locum autem quantitatem esse satis constat. In elementario cap: 5. idipsum approbat Damascenus, vbi hypostases & indiuidua alicuius naturæ, characteristicis proprietatibus distingui, constanter docet. inter illas verò præcipuam esse autumat quantitatem, vtpote, quod homo sit longus, aut breuis, aut aliquid huiusmodi: patet ergo tum ratione, tum etiam multorum authoritatibus, quantitatem esse indiuiduationis principium. Amplius, id vtiq; dicendum est indiuiduationis principium, cuius multiplicatione, indiuidua primò distinguuntur, atq; formæ partiuntur materiales. sed hoc ad quantitatem attinet, authore Commentatore in libr: de substantia orbis, in quo ait, formam non partiri, aut multiplicari ob aliam causam, nisi quia in alia & alia materia, vel materiæ parte recipitur, quæ profectò ratione quantitatis alia atq; alia dicitur: quantitas ergo est indiuiduationis principium. Reuera, cuius diuisio est principium multitudinis, quæ est numerus; illud planè est vnitatis atq; indiuiduationis principium sed quantitas continua est huiusmodi, nam in non quātis numerus nequaquam inuenitur: igitur quantitas est principium indiuiduationis, cuius diuisio est causa multiplicationis. Adhuc, illud est principium indiuiduationis, quod quidem principium est determinandi indiuiduum ad hic, & nunc, quippe cùm hoc proprium sit indiuidui. sed quantitas est huiusmodi; indiuiduum enim in se est indiuisum, & à quolibet alio diuisum; vnitatis autem & diuisionis principium, à quantitate proficiscitur: igitur quantitas est principium indiuiduationis, quia nimirum est vnitatis, & indiuiduorum distinctionis ad inuicem principium, siquidem vnumquodq; dicitur vnum ab vnitate, sed vnitas est principium numeri, numerus autem ex diuisione continui causatur, continuum autem est quantitas: igitur quantitas est vnitatis seu indiuiduationis, & distinctionis principium. Iterum, hunc ignem ab alio igne differri constat, non quidem per materiam & formam: per quantitatem ergo ab inuicem separantur. Quòd si dixeris, hanc partem ignis ab alia separari, quia nimirum hæc non est illa, in idem recidit. Adde, quod id, quod conuenit alicui per se, alteri non conuenit, nisi ob gratiam illius: sed diuidere aliquid in partes eiusdem rationis, per se conuenit quantitati, vt dicitur 5. met: igitur quantitas est indiuiduationis diuisionisq; principium.

Indiuiduationis principiū.

Damascenus.

2.

3.

4.

CAP. IX.

Soluuntur argumenta.

D primum dico, maiorem esse dubiam, minorem verò falsam: non enim quantitas per sui diuisionem, vel quantitas diuisa, multiplicationis indiuiduorum in natura substantiali, præcisa atque absoluta ratio dicenda est. Dicis, quantitati primò conuenit, in partes eiusdem rationis diuidi. Dico, hoc modo philosophum fuisse locutum, quantum diuiditur in ea, quæ insunt, quorum quodlibet hoc aliquid natum est esse: verum tamen est, quantitatem in partes eiusdem rationis, sicuti totum integrale diuidi, primòque illi hoc conuenire. vnde substantia diuisibilis est, potentia proxima ad diuisionem dimensiuam, idque per quantitatem. hanc autem diuisionem non priuat siue aufert indiuiduum, quippe, cùm non faciat oppositum; sed illā potiùs, quæ est alicuius, sicut totius in partes subiectiuas, quæ planè quantitati primò non conuenit, sed substantiæ, idq; non per quantitatem, & ex consequenti, neq; indiuiduatio, neq; indiuiduorum sub eadem natura multiplicatio. Ad authoritatem Auicennæ dico, ea intelligere accidentia naturæ, quæ sunt extra conceptum naturæ indiuidualis, in quorum numero differentia quoq; indiuidualis haberi potest. Ad authoritatem Boetij respondeo, ipsum loqui secundum nostræ intelli-

1.

Quantum in quæ diuiditur

Auicenna.

gentiæ modũ, quæ dependet ex sensu; ideo ex accidentibus, quæ cadunt sub sensum, indiuiduationem venari studet. vnde, quamuis accidentia ipsum comitentur indiuiduum;
2. *ipsum tamen nequaquam constituunt. Ad 2. patet, quantitatem non esse principium formæ multiplicandæ, sed ipsam comitari; formam verò per aliqua intrinseca multiplicari: priùs natura quàm in alia, vel alia materia, seu parte materiæ recipiantur. Ad cõfirmationẽ, quantitas, vt dictum est, non ad genus quantitatis, sed substantiæ potiùs spectat: nã in substantijs à quantitate separatis omninò, inuenitur quidẽ numerus, non autẽ*
3. *quantitas, sicut paulò ante dixi. Ad 3. eiusq; confirmationem, vnica sententia respondeo, quantitatem esse principium vnitatis accidentalis indiuiduorum, & discretionis e-*
4. *orundem, non autem incommunicabilitatis. Ad 4. dico, hunc ignem ab alio distingui, sua differentia indiuiduali, vel saltem formali, non quantitatiua, quæ sit indiuiduationis principium. Ad confirmationem dico, illam rationem hoc velle dicere, nempè quãtitatem esse principium indiuiduationis, quòad diuisionem materiæ quantitatiuam, non autem quòad incommunicabilitatem indiuidualem. Ecce quã longo sunt hæc repetita sermone, ob hanc sine dubio causam, vt faciliùs intelligamus, sub vna specie plura esse posse angelorum indiuidua, quoniam principium indiuiduationis est differentia indiuidualis, quæ est in angelis.*

Quãtitas principium indiuiduationis quo modo.

Qvaestionis tertiae cap. I.

Angeli sunt substantiæ immateriales.

Nomen materiale multiplex.

Postquàm visum est, quomodo angeli sint plures in eadem specie, deinceps videndum est, quomodo sint immateriales. Multiplex tùm apud theologos, tùm etiam apud philosophos, rerum diuinarum humanarumq; cultores, huius nominis, materiale, vsus esse dignoscitur. Interdum enim materiale appellatur, quod est ex materia & forma, tanquam ex suis partibus conflatum atq; compositum est. aliquando verò materiale nominatur, quòd sui conseruatione ex materia dependeat, ad quem modum formæ elementares materiales appellantur; nam in esse ipsorum atq; conseruatione, ex suis materijs dependent. Materiale præterea aliquid appellatur, quia alijs videlicet comparatum, impurum est atq; imperfectum: quo sanè modo minus perfectum, respectu perfectioris materiale vocatur. materiale ergo nominatur, aut quia habet materiam, tanquam partem sui, aut quia in esse & conseruari à materia dependet, aut quia perfectiori comparatum, impurum est atq; imperfectum. E contrario, illud immateriale nominatur, cui hæc tria non insunt. Modò autem sermo noster est, an intelligentiæ siue angeli aliquo modo materiales, vel immateriales sint, necnè. Porrò, angelos esse materiales non est possibile, alioqui essent corruptibiles; materia namque est, qua res & esse & non esse potest. at angeli sunt in-
Angeli sunt immateriales.
1. *corruptibiles: non ergo sunt materiales. Amplius, nihil est supra nostrum intellectum,*
2. *quin sit immateriale, quia intellectus est immaterialis 3. de anima. sed huiusmodi intelli-*
3. *gentiæ nostro intellectu superiores sunt: igitur sunt immateriales. Adde, si materia orbium à materia mixtorum secernitur, & motores similiter; imò multò magis, quantò orbibus motores præstantiores sunt: formæ ergo cœlorum alterius sunt naturæ à formis*
4. *elementarijs: sed illæ sunt corporales, hæ ergo immateriales erunt. Præterea, illæ sunt substantiæ immateriales, quæ non aliunde mendicant modum intelligendi, sed per suas substantias intelligunt. sed huiusmodi sunt beatæ illæ mentes siue intelligentiæ, de quarum modo intelligendi suo loco nobis loquendum est: sunt ergo puræ atq; immateriales.*
5. *Adhuc, intelligentiæ sunt substantiæ indiuisibiles: ergo immateriales: diuisio siquidem materiam consequitur: vbi autem non est materia; nec ibi erit diuisio; quæ ad materiæ ratio-*

De angelorum substantia.

riæ rationem spectet. Reuera, in angelis non est materia, quæ est potentia ad esse, vel nõ esse, quæq; à philosophis materia prima nominatur; neq; materia, quæ dicitur subiectum vel mobile ipsum, proinde compositione carent, quæ ex huiusmodi procedit atq; emanat: non enim sunt ex materia transmutationis & forma, neq; ex motore & ipso mobili; verum tamen est, quòd si primæ comparentur intelligentiæ, aliquo modo materiales dicendæ sunt, vt potè respectu primæ, imperfectæ. Quam ob causam Auer. 3. de anima. com. 5. & 14. ait, nullam intelligentiam præter primam à potentia liberam esse: quælibet enim ex gradu componitur perfectionis accedendi ad primum ens, & gradu recedendi à primo. hoc autem modo fas est dicere, intelligentias materiales esse. Quomodo ergo intelligentiæ sint immateriales dixi.

Quomodo intelligentiæ sint materiales

CAP. II.

Angelos esse materiales, argumentis ostenditur.

SIcut Deus est vniuersale agens; ita planè materia est vniuersale rerum principium. sed potentiã dei causantis subterfugit nihil; omnia enim vt paulò ante dixi, sunt à deo effectiuè; sic etiam materiæ causalitatem nullum entium, excepto primo, subterfugere valet: quicquid ergo est citra deum, vtiq; est materiale & minimè simplex. 1. *Amplius, sicut omne quod est, dependet à deo; ita planè omne creatum dependet à materia. Tenet consequentia, authoritate commentatoris 5. & 8. com. 3. de anima. Omnes, inquit, formæ sicut actu in primo continentur agente; ita etiam potentia in materia. Et iterum, nulla substantia præter primam, liberata est à materia. sed intelligentiæ sunt formæ creatæ: igitur non sunt à materia liberæ, sed illius ex potentia dependẽt: nam quemadmodum nulla est forma, quæ à primo motore non dependeat; ita etiam nulla est forma, quæ non dependeat à materia.* 2. *Adhuc, omne quod componitur ex genere & differentia, est materiale: nihil enim est in genere, vt vult Auerroes, nisi per materiam. sed intelligentiæ secundùm Auicennam componuntur ex genere & differentia: igitur intelligentiæ sunt materiales.* 3. *Item, intelligentiæ sunt substantiæ indiuiduæ, vt dictum est: igitur sunt materiales. Tenet consequentia: indiuiduum enim tale dicitur per materiam, quemadmodũ loquitur septimus methaphysicæ: sunt ergo substantiæ materiales.* 4. *Præterea, quicquid in effectibus reperitur, & in causa quoq; reperiri necesse est: oportet enim agens & patiens in materia conuenire. sed in effectibus stellarum materia reperitur: ergo & in earundem motoribus. Reuera, quælibet substantia mouens orbem, est forma orbis perficiens & cõstituens, quod certè sine materia fieri non potest. Intelligentiæ ergo sunt materiales.* 5.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur similitudo: Deus enim omnium entium est causa effectiua, in quorum numero ipsa quoq; materia habetur, quæ à Deo non solùm habet dependentiam, sed etiam esse: quam ob causam, iure vocatur vniuersale agens atq; efficiens. at materia, generabilium tantùm vniuersale principium dicitur, non autem ingenerabilium, cuiusmodi sunt angeli, idcirco argumentum non est simile. 1. *Ad 2. si materiales, id est, imperfectos, respectiuè ad primam intelligentiam angelos vocaueris; rectè quidem intelligis: sin autẽ absolutè, perperam; non enim absoluta & vera in angelis materia inuenitur: respectu* 2.

Materia vniuersale generabilium.

est pars quidditatis. *ergo primæ intelligentiæ, cæteræ materiales nuncupantur. Ad 3. dico, intelligentias nõ esse in genere prædicamentaliter, sed transcendenter, idcirco materiales dici non posse: quæcunq; enim in genere sunt prædicamentaliter, corruptioni subdita sunt, vtpote composita ex materia & forma, aut fundata in compositis ex materia & forma. In causa*

3\. In angelis genus & species sunt transcendenter. *autem est, quia genus est quid potentiale, potentiale autem est per materiam, differẽtia verò est quid actuale, quod certè ob formæ rationem obtinet. Cùm autem in æternis nulla prorsus sit corruptio: in illis ergo absq; dubio, vt dicit Auerr: 10. met. & in libro de substantia orbis, genus & species æquiuocè, id est, transcendenter inueniuntur. Hoc idem confirmat lib. 2. de cœlo, com: 49. contra Auicennam disputando.*

4\. *Ad 4. patet responsio ex his quæ dicta sunt, vbi ostendimus materiam non esse indiuiduationis principium. Licet ergo intelligentiæ sint indiuiduæ, & sub vna specie multa intelligentiarum indiuidua contineantur; non ob id tamen materiales dicendæ sunt, quandoquidem indiuiduationis principium non ex materia, sed ex differentia procedat indiuiduali. Ad*

5\. *5. maior veritatem quidem habet in causis, quæ cum suis effectibus vniuocæ sunt: modò autem constat, hanc inter corruptibilia, atque incorruptibilia vniuocationem non esse, quemadmodum & postea dicturi sumus, cùm de corruptibilium incorruptibiliumque materia erit nobis loquendum. Quoniam igitur inter huiusmodi effectus & causas, propriè vniuocatio non inuenitur; ideo intelligentias cum suis effectibus im materia conuenire debere, nequaquam necesse est. Ex his ergo atq; similibus, intelligentias esse immateriales satis patet.*

CAP. IIII.

Materiam esse partem quidditatis substantiæ compositæ.

Voniam diuinas illas mentes sanctasq; intelligentias, à materia esse liberas demonstraui, huic certè negotio conuenire putaui, si illam famosam controuersiam adducerem, nempè, si materia pars sit quidditatis substantiæ compositæ. Inprimis autem animaduertendum est, in substantia composita, duas esse formas realiter distinctas, formam videlicet partis vnibilis materiæ, quæ est materiæ perfectio, quemadmodum in homine est anima, actus atq; perfectio corporis existens: et formam totius, quæ ex vnione formæ partis cum materia conflata, emergit atq; consurgit. hæc quidem in sui ratione formam atq; materiam complectitur, dissentitq; à forma partis, sicut compositum à simplici. Profectò, in homine forma totius est humanitas, quæ non est sola anima, sed ex materia atq; hominis forma resultans. hanc autem formam totius, quidditatem siue essentiam vocamus, quæ licet per modum partis significet, non est tamen pars; alioqui esset forma simplex, atq; ita duæ formæ partis in homine inuenirentur, quod minime probatur. Porrò, forma partis dicitur, quia scilicet facit materiam esse in actu; forma verò totius, quia speciei rationem complet perficitq;: etenim humanitas est essentia hominis: essentia autem rei est, quam significat diffinitio: diffinitio verò rei naturalis non solùm formam significat, sed formam & materiam. proinde humanitas aliquid compositum ex materia & forma significat, nempè principia speciei essentialia, idq; per modum partis: homo autem, tùm illa significat, tùm etiam indiuiduantia principia, idq; per modum totius; homo siquidem dicitur, qui & humanitatem habet, & alia quoq; habere potest principia indiuiduantia. Itaq;, quidditas siue essentia rei, non est sola forma, sed materia quoq;. Igitur materia absolutè accepta, ad materiam indiuidualem non contracta, ad quidditatem vtique

Forma partis. Forma totius. Humanitas est forma totius. Homo quid significet. Materia est pars quidditatis.

Materia est pars quidditatis.

vtique attinet specificam Reuera, quod est essentia, & quidditas alicuius, illi, cuius est essentia, ratio absque dubio intrinseca, & sufficiens est essendi, quacunque alia re, ab eo realiter differente, circumscripta, atque remota. sed forma hominis, vtpote anima rationalis, est tota essentia, & quidditas hominis, vt quibusdam placet: sola ergo anima est sufficiens ratio essendi, atque ita homo, esset prorsus homo, sine materia, quod est falsum. maior sic probatur: nam si albedo est sufficiens ratio, qua superficies est alba; multò magis id quidditas præstabit enti, cuius est quidditas. cùm autem hoc sit impossibile, verum ergo est, materiam esse partem quidditatis substantiæ compositæ. 1.

2. *Amplius cuius essentia in genere causæ materialis, à materia nequaquam dependet; nec certè id, cuius est essentia. si ergo quidditas naturalis substantiæ compositæ, à materia non dependet, vtpote, quæ illius quidditatem non ingreditur: nec ergo substantia naturalis cōposita, in genere causæ materialis, à materia dependebit, quod sanè absurdissimum est; tunc enim materia, non solùm causa, sed nec etiam pars esset substantiæ compositæ.*

3. *Adhuc, quod est pars humanæ naturæ, est etiam pars quidditatis humanæ: natura enim, & quidditas sunt idem. sed materia est pars naturæ humanæ, vt dicitur 2. phys: comm: 21. Quoniam autem natura dupliciter dicitur, inquit, & species, & materia &c. nam si materia non est pars quidditatis; tunc in vno homine essent duæ naturæ non partiales, vtpote nequaquam partes alicuius naturæ, quod est impossibile. Materia igitur est pars quidditatis rei compositæ. Suffragatur huic sententiæ philosophus 8. met: com: 15. & 16. Diffinitio, inquit, compositorum est vna, quia ex actu, & potentia natum est fieri vnum: quidditates autē simplices, seipsis statim habent vnitatem, eò quod formæ tātùm sint. Hæc quidem Aristoteles nequaquā diceret, nisi materia pars esset quidditatis rei compositæ: nam de forma sola, illa non dixisset, quandoquidem forma seipsa vna sit. Hoc idem confirmat 9. met: comm: 22. In quidditatibus, inquit, compositorum accidit error, non autem in quidditatibus simplicium, idq́ propter partium multitudinem, ex quibus illæ partes compositæ sunt. vnde ex earum compositione, error accidere potest qui in simplicibus cùm careant partibus, locum non habet. Ex quo patet, ad mentem philosophi, rei compositæ essentiam, non simplicem, sed compositam esse, quidditatemq́ rei materialis, à quidditate separata differre, quandoquidem ista essentialiter simplex sit, hæc autem essentialiter composita: materia ergo est pars quidditatis substantiæ cōpositæ.*

Forma simplex & composita.

4. *Amplius, si materia non est pars quidditatis substantiæ compositæ, tum quidem esset indiuisibilis quidditas, quod est contra Aristotelem, qui vult diffinitionem esse orationem longam, tum etiam, ipsa quoque diffinitio esset diminuta: Qui, inquit Auerr: 1. de anima comm: 12. dimittit materiam, diminutè accipit. Materia ergo, sicut dictum est, est pars quidditatis substantiæ compositæ; non tamen præcipua, ad formam siquidem hoc attinet.*

5. *Amplius, si materia non esset pars quidditatis rei compositæ, non approbaretur à philos: 8. phy: comm: 6. sententia Archytæ, per materiam, & formam diffinitionē venantis. Sanè, ratio diffinitiua, significat aliquid de aliquo, vbi oportet hoc quidem esse, vt materiam, illud verò vt formam: Palàm, inquit, est, quæ, & quomodo sit sensibilis substantia: nam hæc quidem, vt materia est; illa verò, vt forma, & actus; tertia est quæ est ex his. Quam ob causam, Auerr: comm: 9. ait: diffinitiones rerum ex materijs, & formis esse. Materia ergo secundùm philosophum, atque commentatorem, est pars diffinitionis, atq́ quidditatis. Reuera, si materia non est pars quidditatis; tunc vtique compositum esset incausatum: cuius enim essentia est incausata; & ipsum quoq́ compositum est simpliciter incausatum. sed forma quæ est compositi essentia, est incausata intrinsecè: & compositum ergo similiter, quod est falsum. Patet ergo, non solùm formam esse compositi quidditatem.*

Archytę sententia.

6. *Item, si materia non est pars quidditatis, quòd ex materia, formaq́ componitur; non erit ens naturale, sed per accidens potiùs: omnis enim essentia completa in specie cuicunque, iungitur, facit vnum per accidens. sed rei*

Materia est pars quidditatis.

essentia est completa in specie per formam: igitur si materiæ addatur, facit vnum per accidens, atque ita ens naturale, esset ens per accidens, quod est absurdum. Adhuc, si ita res se habeat: igitur materia est nihil. Tenet consequentia: quicquid enim non est
7. *quidditas, vel pars quidditatis, aut deniq; habens quidditatem; illud profectò nihil est: sed materia non est quidditas, quia hæc est formæ proprietas, nec habens quidditatem,*
8. *quandoquidem id composito conueniat: si ergo non sit pars quidditatis; erit vtique nihil, quod est falsum. Præterea, si datur materia vniuersalis: ergo materia est pars quidditatis. Tenet consequentia, quia materia vniuersalis est pars compositi vniuersalis. sed datur materia vniuersalis; materiæ namque conuenit per se vnum facere cum forma, id que non huius, vel alterius, sed vniuersalis materiæ ratione: nam quod vni per se competit, & non vni per alterum; per vniuersale omnibus competat, necessarium est. sed facere vnum per se cum forma, omnibus competit materijs, idq; non vni per alteram: igitur per vniuersalem materiam. Quare, si materia specificè sumpta, est pars quidditatis speciei, & materia vtique contractè sumpta, est pars quidditatis induidui. Itaq;, vt dictum est, materia est pars quidditatis substantiæ compositæ. hoc idem sæpè Aristoteles approbat in septimo met: vbi ait, quòd parabola Socratis iunioris, quam consueuit dicere, non bene se habeat; superfluum enim est materiam à quidditatibus auferre: materia ergo est pars quidditatis.*

CAP. V.

Materiam non esse partem quidditatis, argumentis ostenditur.

1. *Vidditas, est quod quid est, siue diffinitio rei: ergo materia non est quidditas, quippe, cùm non sit diffinitio rei, sed forma tantùm, authore phil: 7. met: comm: 10. Quoniam autem in principio diuisimus, inquit, quot modis determinauimus substantiam, & horum quidem vnum videtur esse quod quid erat esse, speculandum est de ipso: sola ergo forma est quidditas rei. Et comm: 11. Quod autem, vt species, & forma, quod quid erat esse: & 2. de anima, comm: 8. Animam, quam constat esse formam, quod quid erat esse corporis vocat. Cùm ergo passim formam, quatenus ab alijs est distincta causarum generibus, quodquid erat esse, vocet; indubiè approbare tueriq; videtur, solam formam esse rei quidditatem. Sanè, vt quintus met: recitat, omnes partes diffinitionis sunt formæ. sed ma-*
2. *teria non est forma: igitur materia non est pars diffinitionis, siue quidditatis. Amplius, si substantia composita haberet quidditatem ex materia & forma constantem; in quidditatibus esset processus in infinitum, quemadmodum commentator 7. met: comm: 21. dicere videtur. Tenet consequentia: etenim, si quidditas hominis, esset homo compositus ex materia, & forma; tunc quidditas hominis haberet quidditatem, & sic quidditatis esset quidditas: quæcunque enim sunt idem, quicquid habet vnum, habet reliquum. si ergo quidditas hominis, & homo sunt idem, cùm homo compositus habeat quidditatem; & quidditas quoque hominis habebit quidditatem. Consentit huic sententiæ philos:*

Materia non est pars quidditatis.

7. met: comm: 34. Materia, inquit, non est pars quidditatis. & 2. phy: comm: 28. partes diffinitionis in genere collocat causæ formalis. & 10. met: comm: 25. ait, marem, & fœminam, speciem minimè variare, quia scilicet differentiæ sunt materiales. Reuera, materia est causa corruptionis, sensibilitatis, & similium, quorum opposita quidditatibus conueniunt: sunt enim essentiæ rerum ingenerabiles, insensibiles; atque incorrupti-
3. *biles, ex quibus materiam non esse quidditatis partem latissimè patet. Adhuc, essentia rei, est substantia declarans rei quidditatem. sed materia defert potiùs, quàm declaret rei quidditatem; nam vt in primo phys: dicitur comm: 69. materia secundùm se est*

ignota,

Materia est pars quidditatis.

ignota: alterius ergo rei declaratiua esse non valet. cùm ergo materia ex se sit ignota,
& per analogiam ad formam cognoscatur; profectò ad rei quidditatem non attinet.
Præterea, quod est impedimentum, quò minùs quod quid est, cum eo, cuius est, idem non
sit, non est pars quidditatis, aut aliquo modo ad quidditatem pertinens; nihil enim im- 4.
pedit prohibetque identitatem inter rem, & suam quidditatem, nisi illud extraneum
fuerit, atque à re, eiusque quidditate alienum: nam quod est secundùm se, est idem cum
eo, cuius est, vt dicitur 7. met: sed materia est huiusmodi; concepta siquidem cum ma-
teria non sunt idem, vt in eodem libro habetur: igitur materia non est pars quidditatis
substantiæ compositæ. Item, illud est quidditatis, atque essentiæ per se principium, vt 5.
dicitur primo met: com: 29. & 12. comm: 14. & 18. quo ipsum diffinibile, vniuersalita-
te participat: sed hoc ad formam tantùm spectat, non autem ad materiam, quippe, cùm
materia singularitate solùmmodò participet: igitur quod prius. Reuera, illud nou est
principium quidditatis, quod secundùm se est singulare: essentia enim & quidditas,
est vniuersale: rei autem vniuersalis, singulsre, pars esse non potest. sed materia est sin-
gulare, vtpotè, vna numero in specie materiæ: nam si hæc materia, alia est ab illa; hoc
certè propter formam, atque accidentia contingit, quibus ad diuersas formas determi-
natur, sicut dicitur 12. met: comm: 14. vnde Auerroës 7. met: com. 20. & 37. ait, quòd
homo vniuersalis non sit homo, nisi per formam: non igitur per materiæ compositionem.
Materia ergo non est pars quidditatis. Amplius, quidditas est principium per se essen- 6.
di, vt dicit Auerroës 7. met: comm: 20. sed sola forma est principium per se essendi:
igitur sola forma est quidditas, materia enim est principium non essendi, vt 22. & 53.
comm: 7. met: dicitur. Porrò, vbique forma diffinitur per principium essendi. com: 20.
& 37. 7. met: Forma, inquit, est pars, quæ cùm fuerit, est res; materia verò est illud,
quæ cùm fuerit, non est res: per solam ergo formam, compositum habet esse, per mate-
riam verò habet non esse. Quare sicut materia per accidens pertinet ad essentiam; ita e-
tiam per accidens pertinet ad esse. Adhuc, id non est pars essentiæ, & quidditatis, per 7.
quod res diffinibilis sensibilis est, & non intelligibilis, vt habetur primo met: comm:
27. sed per materiam compositum est sensibile, per formam verò intelligibile, sicuti re-
citat primus liber de cœlo, & duodecimus met: igitur, sola forma est quidditas, prin-
cipiumque compositi essendi. Ex his ergo, atque similibus rationibus, & quidem non con-
temnendis, verisimile esse videtur, materiam ad quidditatem rei compositæ minimè
spectare. Sanè, quidditas est rei diffinitio: primum autem per se diffinibile est forma,
quatenus significatur per speciei nomen, vel generis de prædicamento substantiæ. hoc
autem modo videtur, quòd materia non sit pars essentiæ, aut diffinitionis: nam diffiniti
essentia, atque ipsum diffinitum per se primò est ipsa forma, in quantum per nomen spe-
ciei significatur, vtpotè homo, vel equus. sed materia non est pars formæ: igitur non est
pars essentiæ, vel diffiniti, nisi quatenus est vehiculum formæ, aut subiectum deferens,
sicut Auerr: 7. met: comm: 34. innuere videtur. Hæc ergo videtur fuisse tum philosophi
tum Auerr: sententia. Sed dicet aliquis, si sola forma est rei quidditas, & diffinitio: Obiectiones.
esset ergo diffinitio simplex, & non oratio longa, quoniam forma est simplex, & vnius 1.
tantùm conceptus, atque ita, diffinitio non constaret ex genere, & differentia: Diffini- 2.
tio præterea substantiæ, per additamentum esset: materia siquidem adderetur, non vt
pars, sed vt subiectum essentiæ. Adhuc, si materia non est pars quidditatis: igitur non 3.
prædicatur essentialiter de ipso diffinito. nam si non est essentia, nec pars essentiæ: neq;
ergo ad essentiam spectabit, quod certè impossibile esse videtur, quippe, cùm ita, ac i-
psa forma, composito sit intrinseca. Dico ad primum, diffinitum per se primò esse for- Solutiones.
mam solam, diffinitionem verò sermonem esse, omnes formæ conceptus, gradusque ex- 1.
plicantem. quoniam autem forma specifica, pluribus gradibus ornatur, quibus compo-
situm constituit; hac de causa, diffinitio cùm sit huiusmodi graduum, oratio explicati-

ua, meritò

Materia est pars quidditatis.

ra; meritò oratio longa vocatur; genus enim & differentia, non diuersas quidem for-
mas, sed diuersos potiùs gradus, quibus forma se habet ad compositum, dicunt, atq; o-
stendunt. Ad 2. illa est diffinitio per additamentum, quæ per aliquid alterius gene-
2. ris datur. sed materia non est alterius generis, licet non sit rei essentia, siue quidditas.
3. Ad 3. respondeo, secundum mentem Auerr: materiam, instar formæ intrinsecam esse
compositam; non esse tamen partem essentiæ compositi. hæc dici solent à Peripathetica
sectæ fautoribus.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

D primum dico, quoniam à forma sumitur propria differentia, quæ est
1. pars diffinitionis præcipua; hac de causa à philosopho sæpissimè, quod quid
est rei, siue quidditas nominatur. eodem quoque modo, animam, hominem
appellat, quia nimirum est principalior hominis pars: quod enim est in a-
liquo principalius, illius profectò esse nominatur. Ex hoc autem non licet
arguere materiam, rei partem quidditatiuam non esse, sed talem certè, qualis est for-
ma. Ad confirmationem sic respondeo, partes diffinitionis formas vocari, non sibiipsis,
sed diffinito comparatas, de quo formaliter prædicantur. vocatur autem forma, quod-
quid erat esse, quia scilicet principalior, & completiua est pars diffinitionis. Eadem ra-
tione anima nominatur 7. met: substantia animati, species, & quod quid erat esse: non
quia tota sit, sed notior pars diffinitionis. hoc etiam ex verbis, contextuq; philosophi a-
nimaduertere licet: Si, inquit, quod altera, & non est anima animal, etsi hoc quidem di-
cendum est, hoc autem non dicendum ac si diceret, anima quidem per se non est animal
nec tota animalis diffinitio, sed pars principalior tantùm. Ad 2. negatur consequentia:
2. quidditas enim hominis non habet quidditatem. nam si quidditas est ipsa diffinitio; tunc
diffinitionis esset diffinito, quod est falsum. Et cùm dicitur, quando aliqua duo sunt idē
&c. dico hanc propositionem non esse vniuersaliter veram, alioqui sicut genus habet dif-
ferentias; ita certè differentia, haberet differentias: genus enim & differentia sunt i-
dem essentialiter. Ad authoritatem philos: 7. met. comm: 34. & 37. dico, philosophum
à quidditate materiam tantùm particularem remouere, atque eas partes, quæ per ac-
cidens se habent ad speciei intellectum. Quòd autem partes diffinitionis in genere cau-
sæ formalis collocentur, fauet potiùs, quàm deroget huic sententiæ: omne enim superius
formale est respectu inferioris, sicut philosophus loquitur 2. phys: comm: 28. Masculus
quoq; & fœmina, etsi non differant specie in genere animalis; differunt tamen in genere
sexus; cuius differentiæ ad genus animalis per accidens se habent, & ex parte materiæ;
ideoq; non causant in illo genere differentiam siue diuersitatem specificam. Ad vltimam
confirmationem dico, illas materiæ passiones, particulariter existentem, non autem à
particularibus abstractam insequi materiam. abstracta siquidē materia, est pars quid-
ditatis specificæ, cui illæ passiones non insunt: atq; ita à quidditate materiam arcendam
non esse, amplissimè patet. Ad 3. negatur minor: nam etsi materia solitariè sumpta
3. sit ignota; formæ tamen specificæ, siue genericæ adiuncta, alterius est declaratiua. Re-
uera, nihil perfectè cognoscitur, suis causis ignoratis: causæ autem tum materiales, tum
etiam formales, vt dicitur 2. phys: non sunt infinitæ. Quare si ad rei cognitionem solùm-
modò est necessarium quod quid est, materia autem vt ex 2. phys: colligitur est huius-
modi: in ipso ergo quod quid est includitur. verum tamen est, quòd quemadmodum
forma est magis substantia; sic etiam sit maior ratio compositi cognoscendi: nam & ma-
teria esse habet à forma, quæ etiam materiam manifestat, atque ostendit; vtrumq; ta-
men est causa compositi cognoscendi. Itaq;, materia ignota esse dicitur, quia nimirum

Masculus & fœmina non differunt in genere animalis.

non est

non est potissima cognitionis causa. Ad 4. minor est falsa, & ad probationem dico,
Aristotelem ibi loqui de materia indiuiduali: in his enim, eo modo, quo ipse intelligit, 4.
non est idem quod quid est, cum eo, cuius per se primò est. Ad 5. negatur consequentia: non enim forma tantùm, sed etiam materia est pars diffinitionis, tametsi non ita 5.
principalior. Ad probationem dico, illud intelligendum esse de materia indiuidui, non
autem de illa, quæ est pars quidditatis specificæ. Ad 6. minor est falsa: non enim sola 6.
forma est principium essendi, nisi intellexeris, sola, id est, principalior, vt dictum est,
alioqui posset compositum subsistere sine materia, quod est falsum. Ad 7. minor intelligenda est de materia indiuiduali, quæ per se est sensibilis, non autem de illa, quæ est 7.
pars specificæ quidditatis. Itaq; materiam partem esse quidditatis sic ostensum est; quamuis aliorum sententia sit etiam egregia, & à magnis viris inuenta: quisq; ergo abundet in sensu suo. hæc dixisse, est plus satis.

Anno 1 5 7 2. 8. Decembris, ipsa die conceptionis virginis, hora vespertina in monte sancto: Ora pro nobis beata virgo, vt immaculati inueniamur in conspectu domini.

DE MOTV ANGELORVM

Mercvrivs.

Qui circulis suis mundum sensibilem complectuntur.

Commentum VI.

Qvaestionis primae. Cap. I.

E sanctorum angelorum creatione, numero, atque substantia, sapientissimi Mercurij vestigia insequentes, hactenus locuti sumus: nonnullas quoq; quæ ad hoc speculationis genus spectabant, quæstiones adduximus: restat nobis modò, vt cum disertissimo Mercurio, de motu angelorum disseramus. Qui, *inquit,* circulis, id est, motibus suis, mundũ sensibilem complectuntur, *id est disponunt, & regunt. vnde paulò inferiùs, motu, hæc omnia inferiora agi, & disponi, clarissimè docet.* Hæc, *inquit,* omnia ad finem circuitus principiorum simul, ac generum manabant, expleto demum circuitu omnium, volente Deo, solutus est nodus, finitus vtique est motus. *Ex quo patet, secundùm Mercurium, motum, neque à parte ante, nec à parte post, æternum esse.* Volente Deo, *inquit,* soluitur nodus *circulorum, atque motuum, & noua exorietur pullulatio, id est, resurrectio:* Nam cuncta vtriusque generis animantia, vnà cum homine dissoluuntur. *Porrò, hæc agi per angelorum motum dialogo 3. Mercurius ostendit.* Distinctis, *inquit,* libratisque rebus, quæ igneo spiritu vehebantur, emicuit cœlum septem in circulos, Dij, id est, angeli in astrorum ideis, cum signis eorum conspiciebantur: nam dinumeratæ sunt stellæ secundùm eos, qui inhabitãt illas, deos. Ambitus amplior cursu suo cum aereo circulo conspirauit, diuino spiritu vectus: quisque deorum ex interna virtute ascriptum sibi opus impleuit. *vnde generationes hominum ordinatas esse dicit, ad cœlestium deorum, seu angelorum discursum suspiciendum.* Incipit in illis viuere sapientia ad portionem continuè cursus deorum circumeun-

Motu inferiora disponuntur secundùm Mercurium.

Motus est finitus secundùm Mercurium.

Resurrectio ostenditur futura.

cumeuntium. Tabefactis autem ſementibus fructuum, opificiiſque naturæ & artis, in innouatione temporum, reiuueneſcent vetera, neceſsitate & renouatione angelorum, curſuque circuli numeroſæ naturæ. Diuinum enim ipſa ſcilicet omnis conſpiratio mundi, natura denuo floreſcente: *finito ergo curſu numeroſæ naturæ, quæ nunc agitur à diuinis intelligentijs, diuinitus natura denuo repullulabit. In decimo dialogo, duos ponit angelorum choros, vagantium vnum, non vagantium alterum, hoc eſt, aßiſtentium, & miniſtrantium, è cœlo, terram petentium, adminiſtrandorum miniſteriorum gratia. ad Aſclepium loquens, ait omnia è cœlo deſcendere:* E cœlo *inquit*, cuncta deſcendunt in terram, & in aquam, & ſimilia: diuinitatis etenim ratio, diuina ſenſus intentione noſcenda, torrenti ſimillima eſt fluuio, è ſummo in pronum præcipiti rapacitate currenti. *Et in eodem lib:* Sunt planè omnium ſpecierum principes dij, quorum princeps eſt Vſia: hi per ſenſibilem naturam conficiunt omnia: vnusquisque opus ſuum illuminans. Cœli, vel quicquid eſt, quod eo nomine comprehenditur, Vſiarchis, eſt Iupiter: per cœlum enim Iupiter omnibus præbet vitam. Solis Vſiarchis, eſt lumen. Triginta ſex (quorũ vocabulum eſt horoſcopij) in eodem loco ſemper defixorum ſyderum, Vſiarchis eſt, quem Pantomorphon, vel Omniformem vocant, qui diuerſis ſpeciebus, diuerſas formas facit. Septem ſphęrę habent planetas ſui principes, & τύχην, quam fortunam dicunt, & εἱμαρμένην, quibus immutantur omnia, lege naturæ, ſtabilitate firmiſsima, & ſempiterna agitatione variatâ. His ergo ita ſe habentibus, ab imo ad ſummũ ſe mouentibus, ſic ſibi connexa ſunt omnia pertinentia ad ſe naturaliter; vt mortalibus mortalia, ſenſibiliaq; ſenſibilibus annexa ſint: ſuma verò gubernationis, ſummo illi domino paret. hic eſt ſolus: vtriusq; ſexus fœcũditate pleniſsimus: ſemper voluntate ſua prægnans: parit ſemper quicquid voluerit procreare: voluntas eius eſt bonitas omnis: ex diuinitate eius ſunt omnia, ſicut ſunt, fuerunt, & futura ſunt. *Itaq; à primo gubernatore omnia fiunt, qui per motus aliorum gubernatorum, ſiue angelorum, mundum ſenſibilẽ regit, & diſponit, inſtar vnius reipublicæ, quæ ſummo, primoq; principi obedit. Plato in Phædro eandem penè doctrinã legentibus offert: Magnus, inquit, vtique in cœlo Iupiter, citans alatum currum, primus incedit, exornans cuncta, prouideq; diſponens. hunc ſequitur deorum dæmonumq; exercitus per vndecim partes ordinatus: & ſimilia, quæ inibi habentur, ex quibus tum primæ intelligentiæ, tum etiam cæterarum ordinem, motumque percipimus. hunc imitatur Plotinus enn: 5. lib: 8. cap. 3. & 4. Dij verò, id eſt angeli, cœlum habitantes, non dedignantur homines, ſiquidem omnem regionem illam diſcurrunt, facilem vitam agentes; quia ſcilicet veritas ipſa eſt eorum genitrix, & nutrix, & eßentia, & nutrimentum: omnia cernunt, non illa quidem quæ generationi ſubiecta ſunt, ſed quæ ſunt in eßentia: vident quoque ſeipſos in alijs; omnia enim illic vndiq; perſpicua ſunt: nihil ibi tenebroſum, nihil obſiſtens; ſed omnis illic, omnibus eſt conſpicuus, intrinſecus, atq; per omnia, lumen namq; lumini occurit vbiq; quilibet in ſe habet omnia, & omnia rurſus in alio conſpicit: omne illic eſt omne: illic quodlibet eſt vniuerſum. Præcellit autem in quolibet aliud, ſed interim in quoiis cuncta conſpiciũtur: eſt ibi motus proculdubio purus: non enim procedentem confundit motum motor alienus à motu: ſtatus etiam illic, nulla mutatione turbatur; non enim inſtabili naturæ miſcetur: permanet quilibet non quaſi in alieno pauimento, ſed vniuscuiusque fundamentum eſt idipſum, quod vnumquodque eſt; nam & ſubiectũ intellectus eſt, & ipſum eſt intellectus. Illic ex toto quolibet vbiq; prodit: inſpicitur ab eo, qui acutè cernit, & totum, ceu ſi quis talis ſit viſu, quaſi fertur fuiſſe Lynceus, qui intima terræ traditur radijs oculorũ penetrare conſueuiſſe. hanc equidẽ fa-*

Duo angelorum ordines ponuntur à Mercurio.

Princeps angelorum vſia Iupiter.

Planetæ.

Fortuna.

Summus gubernator.

Plato de motu angelorũ.

Plotinus. docet angelos nos inuiſere.

Veritas genitrix angelorũ

Motus angelorum purus.

Angelorum cognitio lucida.

Lynceus.

bulam

bulam deorum oculorum perspicaciam significare arbitror. Existimandũ præterea eos, qui illa vident, nunquam in videndo defatigari, neq; satietate vlla adduci, vt videre desistant, siquidem indomita illic, & indefessa sunt omnia. Quod verò ibi dicitur inexplebile, propterea tale dicitur, quòd plenitudo eius nunquam efficit, vt spernat implentem; videndo namq;, nunquam tædio afficitur: nullus ibi vita laboriosa est, quando est vita pura: quòdue optimè viuit, cur nam laboret? vita verò illic est sapientia, & sapientia prima, quæ non pendet ab alia sapientia. nos autem ad hanc ipsam sapientiam, cognitionemq; nondum accedimus, quia motu agitamur terreno, & non angelico, & puro, qui in angelis inuenitur: hæc ille. Philosophus quoque 12. met: comm: 36. Mouet autem, inquit, sicut appetibile, & intelligibile; indefesso siquidem appetendi, intelligendiq; summi boni studio, angeli feruntur: ob quam causam, vitam viuunt felicissimam, omnis delectationis plenissimam: quorum intellectio est suauis, omni labore carens: sensus, & vigilia iocundissima: ab otio, quàm longissimè absunt, quippe, quæ perpetuo amoris intuitu ad Deum contendunt: atq; quemadmodum vmbra corpus consequitur; ita etiam intelligentiæ indiuiduam vitæ delectationem consequuntur. Hæc quidem, ac similia à philosophiæ principibus de angelorum motu, vita, delectationeque dicta sunt, quæ sanè diuinis consonant scripturis, de similibus angelorum proprietatibus loquentibus. Currus Dei decem millibus, ait Dauid psalm: 68. multiplex millia lætantium: Currus Dei, diuinæ sunt intelligentiæ, quibus vehitur diuina voluntas, & ad homines, angelosq; defertur. vnde in psalmo 102. Ministri eius, qui facitis voluntatem eius. ab Apostolo Paulo, vocantur administratorij spiritus, Heb: 1. Missi in ministerium propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. In Daniele 7. legimus: Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Isaias autem describit seraphim semper clamantia, & dicentia, terq; replicantia Sanctus, sanctus, sanctus, ex quibus vnum volauit, vt prophetæ labia purgaret. In veteri quoq;, atque nouo testamento, toties legimus angelos fuisse destinatos pro varijs muneribus obeundis, illisq; confectis, atq; absolutis, ad superos remeasse: Qui ascendis, inquit propheta Abacuc, super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Equi domini omnipotentis, angeli domini sunt, & quadrigæ salutis. proinde Dauid ait: Et ascendit super cherubim, & volauit super pennas ventorum. Pennæ, inquam, ventorum, beatissimi spiritus appellantur, quippe, qui in intelligendo, & volendo, denique in ministrando promptissimi, velocissimiq; sint. Sanè, inimici tentationibus superatis, accesserunt angeli, & victori domino ministrabant. Magna profectò circa ecclesiæ mysteria peragenda, angelorum solicitudo: Angeli namq; è cœlo, terram petentes, diuina hominum pectoribus inserere sacramenta studiosè laborarunt: nam & prophetas, de Messiæ aduentu, eiusq; sanctissimis mysterijs, abundè, copioséque instruxerunt. Angelus ad Mariam, angelus ad Ioseph, angelus ad pastores, angelus ad mulieres apud sepulchrum domini plorantes, locutus est. Itaq; nostri gubernatores, id est, angeli, suis circulis, id est; motibus, diuina, humanaq; gubernant.

[Margin notes: Visus. — Vita æterna est inexplebilis. — Angelorum vita felicissima. — Dauid. — Paulus. — Daniel. — Isa. — Abacuc. 3. — Equi Dei omnipotentis. — Angeli pennę ventorum.]

CAP. II.

Septem gubernatores, siue motores orbium non esse mobiles nec per se, nec per accidens.

Bifariam aliquid moueri dicitur, per se scilicet, aut per accidens. per se autem mouetur, quod sui quidem rationẽ habet, vt motus subiectum sit, veluti est corpus, aut animal, & similia. per accidens autem, ob sui subiecti rationem, à quo planè, & esse, & conseruationem recipit. hoc autem modo animalium animas moueri per accidens subiectiuè, satis constat. Porrò,

[Margin notes: Motus per se & per accidẽs — Motores per se non mouent]

motrices intelligentias tum per se, tum etiam per accidens moueri, est impoßibile. Per
se quidem, quia nulla illarum est corpus, aut diuisibilis: omne autem, quod mouetur est
corpus, vel diuisibile, sicuti 6. phys: liber docet. neque etiam per partem, ob illarum
Motores non moueri per áccidens.
simplicitatem: nam vt 8. met: dicitur, statim sunt id, quod sunt. Per accidens quoq; ne-
quaquam moueri, patet: quod enim mouetur per accidens, vt 8. phys: recitat. com: 36.
1. & 37. contingit non eße, accidens siquidem est contingens. sed intelligentiæ motrices nō
2. sunt huiusmodi: igitur, per accidens non mouentur. Amplius, quod per accidens mo-
uetur, vt dicit Auerroës de substantia orbis ca.1. est diuisibile, quod planè orbium mo-
toribus non competit. Denique vt ibidem docet, formæ vtique eßent materiales, quod
3. profectò beatißimis illis motoribus non est attribuendum. Adhuc, motores orbium nō
accipiunt eße, & conseruationem ab orbibus, quos mouent: igitur per accidens nequa-
4. quam mouentur. Iterum, quod mouetur per accidens, duobus modis contingit moueri,
aut per aliud, & sic potest seorsum moueri, vt dicit Auer: primo de anima, comm: 37.
vel per aliud mouetur, & non potest seorsum moueri, vt sunt quidem accidentia. sed ne-
utro istorum modorum mouentur intelligentiæ motrices: seorsum enim moueri non pos-
sunt, quia videlicet non sunt corpora: neque alio modo, alioqui formæ accidentales eßent,
Motores orbium mouentur per accidens attributiuè.
aut accidentaliter extensæ. Porrò, motores moueri per accidens attributiuè Auerroës
docet 8. phys: comm: 52. in quo moueri per accidens bifariam diuidit, nempe subiecti-
uè, & attributiuè: subiectiuè verò, vt dictum est, attributiuè autem, quod quidem per
se non mouetur, neque per accidens; sed alicui attribuitur subiecto, quod quidem moue-
tur alio motu, & ab alio motore, quàm à proprio, à quo planè proprius motor, & est, &
conseruatur. hoc quidem modo omnes alij motores à primo per accidens attributiuè mo-
ueri dicuntur; alicui enim per se mobili, & alio motu, quo ipsi mouent, vnde ipsi, eorum-
q́ue mobilia dependent, attribuuntur: nam etsi, secundi motores, statis certè temporibus
ab occasu ad ortum moueant; alio tamen motu ab ortu, ad occasum, singulis diebus mo-
Primus motor nullo modo mouetur per accidens.
uentur, idq́; à primo motore, à quo cœlum pendet, & natura; orbes prorsus omnes, ac
ipsorum motores. Itaq́; sic secundos motores moueri, Auerroi, alijsq́; probatur. hoc idem
confirmat philosophus 12. met: comm: 44. & 2. cœli, comm: 71. Sanè, cœlum vniuer-
sum est velut animal primò motum, quod communi & diario motu mouetur, cæteri verò
orbes, velut membra quæ mouentur eodem motu, vt membra. qua fortaßis ratione A-
uerroës putauit, cœlum eße in loco per centrum, id est, attributiuè, & per accidens.
Cæterùm, ex his quæ dicta sunt, primum motorem nullo modo per accidens moueri, cla-
rißimum est. non quidem subiectiuè, quia primus motor à subiecto orbe non dependet:
nec etiam attributiuè; primum enim subiectum quod est vniuersum, à nullo alio supe-
Obiectio. riori motore mouetur, aut aliquo alio motu, quàm diurno. Sed dubitabit aliquis,
1. si beatæ illæ intelligentiæ, primæ suorum orbium perfectiones sunt: ad motum ergo
illorum, moueri neceße est, alioqui, primæ orbium perfectiones nequaquam dicerentur.
2. Præterea, quemadmodum intelligentiæ secundæ attributiuè per accidens mouentur; ea-
dem quoq; ratione & primus motor per accidens mouebitur: nam subiectum, cuius est
motor, est vniuersum, ex omnibus orbium atq; motorum ordinibus aggregatum. Porrò,
huiusmodi non solùm à proprio motore, & proprio motu ferri scimus; verùm etiam alijs
motibus alijsq́; motoribus. Mouetur ergo primus motor per accidens, saltim attributiuè.
3. Amplius, primus motor, & cæteræ intelligentiæ sunt eiusdem speciei, saltim transcen-
denter, 2. cœli com. 49. igitur, quod per accidens attributiuè illis conuenit, primo etiam
conuenire poterit. sed illæ, vt dicitur 8. phys. com. 52. attributiuè per accidens mouen-
tur, & primus etiam motor similiter: præsertim, cùm forma sit mobilis primi & vniuer
si perficiens, non autem constituta, primi phys, 63. huiusmodi autem perfectio, saltem
Solutio. per accidens mouetur. Respondeo ad primum, cum Auerroe sic loquente 9. met. com.
1. 2. Forma, inquit, non patitur per se à primo transmutationem eßentialiter, sed per acci-
dens tan-

dens tantùm, quatenus scilicet per subiecta, ex quibus recipit & pati, & moueri, fitq; potentialis, passibilis, & mobilis passiuè. Porrò, formæ quæ non sunt in materia, siue aliquo modo à materia non dependent, his certè passionibus minimè subditæ sunt, proinde nec essentialiter patiuntur, nec accidentaliter, quemadmodum etiam habetur primo de gen: com. 54. Itaq; perfectio prima moueretur per accidens ad motum subiecti, si esse per subiectum reciperet, atq; à subiecto constitueretur. At, intelligentia prima non ita se habet ad suum orbem, quippè, cùm ab ea non constituatur in esse, neq; ab ea dependeat, nec alicui motui subdatur: igitur nec per se, quia non est corpus, neq; per accidẽs vllo modo moueri potest. Prima intelligentia nõ mouetur.

Ad 2. quamuis secundæ intelligentiæ, veluti membra primæ, per accidens attributiuè moueantur; ipsa tamen prima intelligentia, seu primus motor, nullo modo per accidens mouetur; tametsi partes sui vniuersi, ab ipsis quidem intelligentijs per se moueantur: primus enim motor est vt ars, alij verò motores vt artifices. Porrò, ars est agens primum, artifex verò secundum, sicut dicitur 2. phys. com. 32. Proinde cœlum motum à primo motore immediatè mouetur à propria intelligentia, quæ est prima ars cæterorum artificum. Primus præterea motor ad nullum superiorem motorẽ intendit, cui in agendo conformari appetat: reliqui verò motores, mouentur propter primum, cui conformes fieri gestiunt. 2. cœli com: 58. & 12. met. 36. Adhuc, primus motor mouet vniuersum primò, tanquam sibi mobile adæquatum: quilibet autem ex alijs motoribus, proprium orbem per se; primò, primam motorem, vt vltimum finem appetẽtes & intendentes. Quamobrè, primus non est propter secundos, sed secundi propter primum: ideoq; penitus est immobilis, nullaq; potest ratione moueri: non enim est motor appropiatus, quippè, qui non tantùm vnũ proprium orbem moueat, sed vniuersum primò; cæteros verò secundò. Non ergo immeritò ab Auerroe passim motor vniuersalis appellatur: nam & 2. cœli com: 71. & 12. met. com. 44. & 41. primum motorem nominat formam mouentem vniuersum, ex omnibus orbibus aggregatum, quod ad modum vnius animalis se habet, vt dicitur 2. cœli com, 74. & 42. & 71. 2. Primus motor est prima ars. Vltimus finis. Deus non est motor appropiatus, sed vniuersalis.

Ex quo patet, primum motorem non vnius tantùm esse orbis, sed prorsus vniuersi; reliquos verò proprios orbes mouere, veluti partes vniuersi. Cœterùm, duos cœlum habère motores, quorum alter mouet effectiuè, vtpotè anima cœli; alter verò vt finis, nempè deus benedictus. Auerroes 12. met. com. 41. docet. Dicunt enim à primo motore cœlum immediatè non moueri effectiuè, alioqui illius motus fieret in instanti; siquidem vigoris est infiniti, cùm non sit corpus, neq; virtus in corpore: omne enim huiusmodi est finitum. sed deus mouet tempore infinito: igitur est infinitus, non duratione tantùm: siquidem vt philosophus opinatur, cœlum duratione est infinitum, sed virtute atq; vigore. omne autem tale mouet in instanti: Deus ergo cœlum mouet, vt finis desideratus & intellectus; non autem vt causa effectiua. An deus moueat vt finis. Anima cœli. Deus mouet cœlum vt finis.

Cæterùm, si primum principium per viam motus ostenditur, quemadmodum differit Commentator in disputatione, quam habet contra Auicennam, 1. phys. cõment. vlt. & 8. phys. com. 3. & 5. com. 12. met. Si primus motor cœlum non moueat immediatè, vt causa efficiens: igitur naturalis non demonstraret primum principium esse. nec est admittenda illorum sententia, qui aiunt, naturalem quidem abundè primum motorem via motus demonstrare, quia nimirum primus motor mouet vt finis: hoc enim ad methaphysicũ spectat: sic certè ait Auerroes 12. met. com. 5. & 6. primus motor prima forma, & primus finis sunt vnum subiecto, & sunt tria intentione: prima autem forma, & primus finis à methaphysico considerantur. sed prima materia, & primus motor considerantur à naturali, vt sæpè Auerroes confirmat: igitur via motus, & non via finis, primũ principium à naturali consideratur, quod reuera nequaquam fieri posset, si immediatè atq; effectiuè à primo motore vniuersũ nõ moueretur. Primus motor prima forma, primus finis.

Aristoteles præterea ex hoc intelligentias inuenit, quia scilicet quælibet illarum in mouendo iniunctũ peragat opus, astriq; sibi deputati solicitudinem gerat. Commentator quoq; lib: de substantia orbis cap. Intelligentiæ sunt finitę virtutis.

Duo cœli motores.

bis cap: 1. & 2. & 12. met. com. 36. motum cœli à duobus motoribus proficisci opinatur, quorum alter est anima orbis, finitæ ex se virtutis in mouendo, finitæq́; proportionis, vt ipsemet docet 2. cœli com. 38:39. & 71. idcirco mouet in tempore, & non in instanti. Deniq́;, quia vna est potentiori virtute quã altera, hac de causa velociori suum orbem motu agit & mouet: sempiterno autem motu ideo mouet, quia scilicet finem habet sempiternum, semper actu mouentem. Alter verò est motor separatus, nempe deus benedictus: separatus, inquam, quia nimirum ab omnipotentia est maximè liber: vt dicitur 12. met & com. 41. & 3. de anima com. 5. Præterea, quoniam vniuersum mouet, non solùm vt causa effectiua, verùm etiam vt causa finalis: finis autem est causa incausata, hac de causa non tantùm alij motores, sed ipsemet, vt mouens, præsupponit hunc finem, id est, seipsum, suamq́; bonitatem in mouendo: omnia enim propter seipsum fecit altissimus. Vnde Auerroes 2. phys. com. 88. Hæc, inquit, est dispositio entis necessarij simpliciter, vt non sit propter suam actionem, sed actio eius propter ipsum: hæc est necessitas simpliciter, atq́; isto modo primus motor est infinitus vigore & motu. Verũ de hac quæstione locuti sumus in primo Pymandri, in quo deum esse infinito vigore ostendimus. Hoc igitur modo dixerim, Deum mouere vniuersum per se primò, secundò verò alios orbes; idq́; non solùm vt causa finalis, verùm etiam vt causa effectiua: neq́; inde sequi, in instanti mouere debere, quia est infinitus vigore, tùm quia non est forma in materia, tũ quia non mouet secundum & vltimum suæ potentiæ; res enim quas condidit, suos motus agere sinit, nec violare fas est, quod conditum est. Motus autem in instanti fieri, omninò destruit atq́; euertit motus naturam. Itaq́; angelos siue intelligẽtias motrices, per accidens attributiuè moueri, deum verò nullo prorsus modo, ex iam dictis satis dilucidè cognosci potest. Hæc autem de motoribus orbium intelligenda sunt, nam & alij mittũtur ad terras pro diuersis muneribus obeundis, quod planè illis non conueniret, si essent omninò immobiles. Quomodo ergo angeli moueantur dixi.

Deus mouet effectiuè, & vt finis.

Deus mouet propter finem id est, propter seipsum.

CAP. III.

Motores orbium per se moueri, argumentis ostenditur.

1. *Omnia mouentia ad huiusmodi substantias motrices reducuntur: hoc enim modo per viam motus ab antiquis sapientibus inuẽtæ sunt: igitur per essentiam sese mouent: etenim omne tale, per participationem reducitur ad aliquid tale per essentiam. Reuera, authore philosopho 2. topic. motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis. Sed tales substantiæ, vt dicitur 2. cœli com. 3. magis vniuntur cœlo, quàm forma cum materia. motis ergo orbibus; & illorum*
2. *animæ pariter mouebuntur. Amplius, moto corpore, mouetur intellectus, 12. met. comment. 36. igitur intelligentiæ motrices motis orbibus mouentur. Tenet consequentia, ex 3. de anima, com. 19. intellectus enim apud philosophos, aut est intelligentiarum infima,*
3. *aut est saltem indiuisibilis. Amplius, omne intelligens res mutabiles, est mutabile; intellectus enim proportionatur obiecto sed substantiæ tales intelligunt nostras res mutabiles, illorum siquidem curam gerunt, 2. cœli com: 37. quod planè sine illarum cognitione fieri non posset: igitur sunt per se mobiles. Sanè, mutatio est quædam perfectio, vt dicitur 3. phys. sunt ergo tales substantiæ perfectæ; mutabiles siquidem omnem perfe-*
4. *ctionem perfectis conuenire oportet. Adhuc, qualibet anima, authore Platone, est numerus seipsum mouens. sed tales substantiæ sunt animæ suorum orbium, vt idem author, in libro de legibus docet: igitur sunt per se mobiles. Accedit ad hoc relationum ratio,*

& natura:

*& natura: siquidem huiusmodi substantiæ, nouis substant relationibus: nam mediante
motu, res nouas producunt: igitur saltem relatiuè sunt mobiles siue mutabiles. Deniq;,
tales substantiæ intelligunt & amant se: motu ergo intentionali mouentur. Porrò, hæc
aduersari videntur philosopho eiusq; commentatori, 12. met. com. 30. vbi apertè docẽt,
huiusmodi substantias potentiæ minimè subditas esse, alioqui motus æternitas destrueretur.
propterea Peripathetica doctrinæ cultores sic ad prædicta argumenta respondere* Solutio.
consueuerunt. Ad primum quidem dicunt verum esse, omnia mota reduci ad ea, quæ 1.
*mouent per essentiam, non autem ad ea, quæ mouent se, vt Plato credidit. Ad confirmationem
dicunt, philosophum inibi loqui de his, quæ sunt in nobis dependenter, quo
planè modo motores suis in orbibus non existunt, ideoq; mobiles dicendi non sunt. Ad
2. quamuis intellectus moueri dicatur, idq; respectiuè; quia scilicet ipsius corpus moue* 2.
*tur, ipse tamen non mouetur. Præstat ergo negare consequentiæ probationem, nempe in
tellectum non esse intelligentiarum infimam, vt credidit Auerroes; sed formam potius
secundùm esse corpori coniunctam. Ad 3. maior in intelligentijs veritatem non habet:* 3.
*intelligunt enim res per scientiam, quæ est causa rerum, vt paulò post videbitur. vnde,
quia sic intelligunt, mutationi nequaquam subditæ sunt. Ad confirmationem dico, mutationem
esse perfectionem secundùm quid, non autem simpliciter, ideoq; intelligentijs
non esse attribuendam. Ad 4. dicimus intelligentias non esse formas substantiales orbi-* 4.
um, sicut inferiùs dicetur, propterea ratio illa non militat aduersus nos. Ad confirma- Rationes phi-
tionem, quamuis huiusmodi substantiæ nouis substent relationibus; id tamen fieri dici- losophorum,
mus, non quidem realiter, sed secundùm rationem tantùm: non enim ipsæ per se ad alia, quòd angeli
sed alia referuntur ad ipsas. Hæc quidem atq; similia à Peripatheticis adducuntur in fa non mouẽtur
*uorem philosophi, intelligentias esse immobiles opinantis. Addunt etiam rationes, qui-
bus probare nituntur intelligentias localiter non moueri. Reuera, omne quod per se mo-* 1.
*uetur, partim est in termino à quo, partim verò in termino ad quem, alioqui, si in altero
istorum totum fuerit, nequaquam mouetur: inibi enim totum quiescit. sed angelus nõ
potest esse partim in termino à quo, & partim in termino ad quem, ob suam certè simplicitatem;
indiuisibile autem non est mobile, vt dicitur 6. phys. Angelus ergo per se
localiter nequaquam mouetur. Amplius, omne quod per se mouetur, priùs est in spa-* 2.
*cio sibi æquali quàm maius pertranseat. sed locus angelo æqualis, est punctus, & in con
tinuo sunt infinita puncta: igitur in transcundo continuo in locis planè infinitis morabitur,
idq; in actu. Deniq;, quia in illis solis punctis inuenitur; eius fermè motus ex indiuisibilibus
cõponeretur; atq; ita non esset continuus, in quo aperta est contradictio. Ad-
huc, ita se habet angelus ad moueri in corpore vel in pleno, sicuti corpus in vacuo; non* 3.
*enim magis resistit corpus plenum angelo mouenti quàm vacuum. sed in vacuo motum
fieri, est impossibile, vt dicitur 4. phys. motus namq; est res successiua, successio verò
est res successiua propter resistentiam motoris ad mobile, vel è conuerso, vel medij ad
motorem, quorum aliquod angelis minimè conuenit: ergo quod priùs. Adhuc, quicquid* 4.
*per se localiter mouetur, per se etiam est in potentia ad formam corporalem, quæ est vbi:
omne enim quod per se mouetur, per se quoq; est in potentia ad terminum, vbi: terminus
autem per se, est motus localis. sed angelus est ens actuale per se: non ergo est in potentia
ad vbi, neq; ad aliquam formam corporalem. alioqui, sicut materiam informaret
corporalem; ita quoq; à forma informaretur corporali, sed vtrumq; absurdissimum est:
Angelus ergo non mouetur localiter. Amplius, quilibet motus localis, est alteri in ve-* 5.
*locitate proportionabilis, sicuti quodlibet quantum alteri quanto. sed angelus non est
proportionabilis alicui corpori in motus velocitate, quia scilicet spiritus ad corpus nulla
est proportio, sicuti nec indiuisibilis ad diuisibile: ergo quod priùs. Iterum, mobilitas* 6.
*seu motus est passio per se, corpori physico adæquata: omne enim mobile per se est corpus,
& omne corpus est mobile, spectatq; per se ad physici negotium. sed angelus non est*

corpus

angelorũ. *corpus physicum, nec eius consideratio ad physicum spectat, nisi fortassis quatenus est*
7. *motor, sicuti etiam consideratio primi motoris: nõ ergo est per se localiter mobilis. Praeterea, si angelus mouetur, aut in tempore mouetur, aut in instanti. non autem in tempore; eius enim mutatio, illuminatione quae fit in instanti est velocior: nec etiam in instanti: nam sicut mutatio, quae extra motum distinguitur, in tempore fieri non potest; sic etiam motum fieri in instanti, est impossibile. Reuera, punctus, vt dixi, ob suam simpli-*
Angeli simplicitas. *citatem, non est mobilis, quia scilicet non est diuisibilis. sed angelus non est minus simplex & indiuisibilis quàm punctus: non ergo est localiter mobilis; nã motus est de genere quantitatis. sed in angelo non est huiusmodi quantitas, vt paulò antè demonstraui: ergo quod prius. Accedit ad hoc, quia angelus à seipso primò non mouetur: idem enim à seipso primò moueri, est impossibile, vt dicitur 7. phys. nec ab alio, alioqui corpus vtique*
8. *esset. Omninò ergo rationi congruum esse videtur, angelum localiter non moueri. Amplius, motus est actus entis imperfecti 3. phys. sed angelus beatus non est imperfectus: igitur non mouetur localiter: nam motus est propter indigentiam. at angelus affatim diues est: igitur localiter non mouetur.*

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1. *D primum, illa vocula, partim, potest intelligi, tum ex parte mobilis, tùm ex parte termini, tùm etiam ex parte vtriusque: non enim necesse est semper accipi ex parte mobilis, quemadmodum in aliquo alterationis motu apparet, sicuti est motus albedinis intensiuus in toto aliquo subiecto: totum enim aliquod potest moueri in albedinem, ipsam intẽdendo, cuius successio secundùm gradus quidem albedinis, eidem aduenientes subiecto, non autem secũdùm partes subiecti mensuratur. Verùm in motu angeli, illa vocula, partim, intelligitur*
Angeli mouentur localiter. *ex parte termini. Porrò, angelum localiter moueri posse sic ostenditur. Quicquid est limitatae naturae, sic est in vno loco, vt ei non repugnet alius locus; siquidem non sic est in vno loco, quin esse non possit in alio. sed angelus est huiusmodi naturae, quia scilicet est*
2. *creatura: igitur ad omnem locum sibi proportionatũ indifferenter se habet. Reuera, alicuius generis formarum receptiuũ indifferenter se habẽs ad illas, ex vna in alteram migrandi habet facultatem. sed angelus alicuius generis formarũ, quae sunt vbi diffinitiua, est receptiuus, indifferenterque se habet ad illa: migrat ergò ex vno vbi ad alterum, atque*
3. *ita localiter mouetur. Amplius, omne creatum potest alicui loco adesse, à quo prius aberat, atque aliquem realem ad talem locum respectum de nouo recipere, nempè respectum vbi; de non praesente enim fit praesens, idque per aliquam mutationem; non quidem loci, sed sui, quod est propriè localiter moueri. sed angelus est huiusmodi: mutatur ergo secundùm vbi, & ita localiter mouetur. etenim, quamuis angelus habeat vbi diffinitiuum; quia tamen est limitatae naturae, potest etiam aliud vbi habere. Sanè, angelus potest mutari successiua mutatione, quae est propriè motus; nam est in potentia ad aliũ*
Quomodo angelus moueatur in loco. *locum diuisibilem: igitur de loco ad locum potest moueri, idque diffinitiuè, non autem circumscriptiuè: etenim, angelus non est in loco vt commensuratus & contentus, sed vt continens potiùs. hac de causa motus angeli in loco, non commensuratur loco, neque cõ-*
Angelus est in loco per contactum. *tinuitatem habet ex loco; est enim in loco secundùm contactum virtutis: ideo motus angeli in loco, diuersorum locorum diuersi sunt contactus successiuè, & non simul; non enim potest simul esse in pluribus locis. In huiusmodi autem contactibus potest quaedam continuitas inueniri: nam sicut corpus successiuè & non simul dimittit locum, in quo priùs erat, & ex hoc causatur cõtinuitas in eius motu locali; ita etiam angelus potest di-*

mittere

De motu angelorũ.

mittere successiuè locum, in quo priùs erat: & sic motus erit continuus. poteſt etiam totum locum simul dimittere, alteriq́ toti sese applicare, sicq́ motum non esse continuũ. Ex quo patet, Aristotelis rationem, qua sic arguit 6. phys: Nullum impartibile mouetur: quia dum aliquid est in termino à quo, non mouetur, nec etiam dum est in termino ad quem. sed tunc mutatum est: omne ergo quod mouetur, partim est in termino à quo, partim verò in termino ad quem, huic proposito non conuenire. ibi enim loquitur de indiuisibili secundùm quantitatem, cui necessariò locus indiuisibilis correspondet, quod absq́ dubio angelo non conuenit. Præterea, loquitur de motu continuo: nam si motus nõ esset continuus; aliquis vtiq́ moueri diceretur, etiam dum est in termino à quo, & in termino ad quem: ipsa namq́ diuersorum vbi successio, circa eandem rem motus diceretur. Quare, in quocunq́ illorum vbi, res inueniretur, moueri quoq́ diceretur. Verùm hoc impedit motus continuitas, quia nimirum nullum continuum est in termino suo, sicuti linea non est in puncto. Quare, quod mouetur, partim erit in termino à quo, partim verò in termino ad quem. vnde, quatenus motus angeli est continuus, sic Aristotelis sententia potest esse vera, modò partialitas, non ad angelum, sed ad locum referatur. Cæterùm, motus angeli sic potest esse continuus, dum videlicet mouetur, partim est in termino à quo, partim autem in termino ad quem: nam in ipso moueri, est in parte primi loci, quẽ deserit; & in parte secundi loci, quem occupat. occupat autem locum per applicationem suæ virtutis, sicuti corpus per applicationem magnitudinis. Patet ergo, quomodo angelus sit localiter mobilis.

Omne quod mouetur, partim est in termino à quo, & partim à termino ad quẽ.

Solutio primi argumenti.

2. *Ad 2. principale, indiuisibile non est locus ipsius angeli, nam licet sit simplex & indiuisibilis formaliter; illi tamen correspondet locus continuus & diuisibilis, quem potest successiuè dimittere, & alium subintrare, sicq́ moueri & esse partim in termino à quo, & partim in termino ad quem. Quare, hoc modo locus continuus, non autem locus puncti est angelo proportionatus.*

3. *Ad 3. vacuum bifariam accipi potest, vno quidem modo pro dimensionibus separatis esse mathematicum habentibus: alio verò modo, pro carentia corporis. corpus autem moueri in vacuo, primo modo est impossibile; dimensiones siquidem separatæ sibi non cederent, atq́ ita duo corpora mouerentur simul in eodem loco, vel esset penetratio corporum. at corpus plenum potest cedere angelo, vel angelus in eo potest moueri; non enim idem est modus vtriusq́, quo scilicet corpus corpori, & corpus angelo cedit. Quòd si secundo modo intellexeris, non tantùm corpus, sed nec etiam angelus, saltem secundùm virtutem creatam est localiter mobilis; siquidem in huiusmodi vacuo nihil ponitur, ad nihil autem non est respectus realis. hoc autem modo non se habet angelus ad corpus. Quando ergo dicitur, sicut corpus non potest moueri in vacuo, quia nulla est ibi resistentia; ita planè nec angelus in pleno vel in corpore: i. negatur similitudo: mobile namq́ siue medium, æquè creatæ, & finitæ, ac infinitæ potentiæ, virtutem habet resistendi: nam ita virtuti repugnat creatæ, sicuti etiam increatæ, motum fieri in instanti: hoc enim non patitur natura motus, qui essentialiter est successiuus. Verum tamen est, virtutem infinitam posse trãsferre mobile de loco ad locum, idq́ non per motum, sed per instantaneam atq́ simplicem mutationem. Quare, quæ ab alijs dicuntur, nempè animalia in vacuo moueri, & graue in instanti, veluti falsa sunt explodenda.*

Motum fieri in instanti repugnat omni virtuti.

4. *Ad 4. forma corporalis duobus modis intelligitur: vno quidem modo, vt est habitudo formalis alicuius ad aliquod corpus; atq́ ita omne quod per se mouetur, est in potentia ad formam corporalem, puta ad vbi, quod est habitudo mobilis ad corpus locans, vel ad locum. hoc autem modo angelum esse in potentia ad formam corporalem, nullum est inconueniens: quemadmodum etiam non est inconueniens ipsum esse in loco corporali. alio autem modo, est forma extensa & quãtitatiua, quæ vbi habet circumscriptiuum, ideoq́ angelo minimè competere valet. hoc ergo modo angelum esse in potentia ad formam corporalem, est impossibile.*

5. *Ad 5. respondeo, motum angeli in loco, & motum corporis proportionem habere: vterq́ enim*

finitæ eſt velocitatis, ad id verò quod aſſumitur, ſcilicet diuiſibilis ad indiuiſibile, nulla eſt proportio. Reſpondeo, proportionem hic ex parte ſpacij, non autem ex parte mobilis eſſe inſpiciendam conſiderandamq́. quo fit, vt motus angeli cum motu corporis, ali-
6. quam certè proportionem habeat. Ad 6. maior vera eſt de vbi circumſcriptiuo, non
7. autem de vbi diffinitiuo, quod non eſt corpus, ſed angelus vel ſpiritus. Ad 7. dico, angelum moueri in tempore, nec poſſe moueri in inſtanti, ſi propriè motus intelligatur. neque verum eſſe, motum angeli, illuminatione ſiue generatione velociorem eſſe: nam illæ ſunt inſtantaneæ: motus autem angeli eſt ſucceſſiuus. Ad primam confirmationem reſponſum eſt ſuperius, non eſſe ſimile: nam quamuis angelus ſit ſimplex formaliter atq; indiuiſibilis; ob ſuam tamen quantitatem virtualem limitatam ad locum, eſt planè diuiſibilis, quod certè puncto conuenire non poteſt, qui eſt omnibus modis indiuiſibilis. Ad aliam confirmationem dico, in angelo non eſſe aliquod continuum, continuitate quidem ſubiecti; ſed bene continuitate ſpacij, atq; ita in ipſo eſſe motum continuum. Ad vltimam confirmationem dico, Ariſtotelis argumentum locum non habere in rebus ſpiritualibus, quæ partes non habent: idcirco per ſe primò, non autem per partes mouen-
8. tur. Ad 8. verum quidem eſt, motum eſſe actum entis in potentia, atq; ita eſſe actum imperfecti: non autem motum, qui eſt ſecundùm applicationem virtutis exiſtentis in actu: eo enim eſt virtus rei, quo eſt in actu. Ad confirmationem dico, motum exiſtentis in potentia, eſſe quidem propter indigentiam ſuam; motum verò exiſtentis in actu propter indigentiam alterius. vnde angeli, cùm ſint adminiſtratorij ſpiritus, propter eorum mouentur indigentiam vtilitatemq́, qui hæreditatem capiunt ſalutis. Itaq; angelos moueri localiter, ex his quæ dicta ſunt, patet ſatis.

(Aangelus eſt in loco diuiſibilis.)

CAP. V.

Angelum non moueri in inſtanti.

(Angelum nō moueri in inſtanti.)

1. *Vtrum angelus in inſtanti moueri poſſit, nonnullos dubitaſſe legimus: & quidem angelum in inſtanti moueri, velut impoſſibile eſſe reputarunt. Etenim, quod in inſtanti mouetur, toto tempore præcedenti, in aliquo loco quieuiſſe, certum eſt: igitur in inſtanti moueri, eſt impoſſibile. Quod enim ſic quieſcit in toto tempore; in quolibet planè inſtanti illius temporis vniformiter ſe habet, & non aliter nunc quàm priùs. Non ergo in inſtanti mouebitur, aut in alio erit, quod toto præce-*
2. *denti tempore quieuit. Amplius, neceſſarium omninò reputatur, vltimum inſtans quietis, in quo quidem quieſcebat, in illo inueniri, & nunc etiam, in quo, vltimo fuit in loco præcedenti, atq; poſtea aliud nunc, in quo ſit in alio loco. Porrò, inter quælibet duo nunc, tēpus ſit neceſſe eſt, in quo moueatur. Non ergo mouetur in inſtanti, ſi motus angeli fuerit continuus; poteſt namq; motus angeli eſſe continuus & non continuus, vt quidā dicere videntur. Addunt etiam in motu eſſe poſſibile, in toto tempore non eſſe in termino, niſi in vltimo inſtanti illius: moueri enim, eſt aliter ſe habere nunc quàm priùs, idq; in quolibet inſtanti temporis, in quo aliquid mouetur. Ex quo volunt generationem atque illuminationes, aliasq́ inſtātaneas mutationes, alicuius motus terminos eſſe. ſiquidem, quod in talibus mutatur, in vltimo inſtanti temporis habet aliquid, quod priùs non habebat. proinde, generationem alterationis terminum, illuminationē verò motus localis eſſe putarunt. Quòd ſi angelus non moueatur continuè, quippè, qui de vno in alterum locum, abſq; motu continuo ſeſe transferre poteſt, tunc inquiunt, eius motus eſt in tempore non continuo, atq; tale tempus, quo angeli motus menſuratur, ſiue continuum, ſiue non continuum fuerit, non eſſe idem cum tempore, quo motus cœli aliaq́ corruptibilia, quæ ex motu cœli recipiunt mutabilitatem, menſurantur: nam motum angeli, ex motu cœli nequaquam*

quiaquam dependere arbitrantur. Cæterùm, huic sententiæ nonnulli occurrere studue-
runt, multisq́ rationibus oppugnando, in hunc modum argumentati sunt. Inprimis, non 1.
esse legitimam atq; bonam diuisionem, qua motum in continuũ & non continuum diuise-
runt. Si enim, vt ipsimet confirmant, motus ad continuorum genus spectat æquè, ac tem-
pus: non est ergo motus in continuum & non continuum diuidendus. Planè, si non est v-
nus motus; non est motus: sed motus non continuus non est vnus; non est ergo motus:
continuitas enim motus, est ipsa vnitas, vt aiunt ipsi, ideoq́ vnum atque eundem motum Continuitas
deum reparare non posse arbitrantur, quia scilicet interrumpitur per non esse. Quare, est de substan-
perinde est dicere, motum non esse continuum, ac motum non esse motum. sic etiam di- tia motus.
cere lineam non esse continuam, omninò idem est fateri, lineam non esse lineam. Am- 2.
plius, quamuis conclusio sit vera, nempe angelum non moueri in instanti; rationes, siue
motiua tamen illius multis non probantur. vnde contra primum motiuum, paulò ante
positum, sic arguunt: Panis substantia in Sacramento altaris, per totum tempus prolati-
onis verborum in altari quieuit, & in vltimo instanti terminatiuo prolationis verborum,
est ibi verè corpus Christi, nulla panis substantia remanente. ergo. Aer præterea, toto
noctis tempore sub esse tenebroso quieuit, & in vltimo instanti illuminatur à sole, fitq;
illuminatio in instanti, sicq; in vltimo instanti illius temporis, non manet sub esse tenebro
so. ergo. Materia quoq; toto tempore præcedenti, sub alicuius formæ priuatione mansit,
atq; in vltimo instanti manet sub alia forma. Amplius, quòd dicunt ista esse terminos
motus; non multùm virium habere videtur: potest enim àer tenebrosus in instanti illu- 3.
minari, à lumine quidem non per motum, sed in instanti creato. generatio quoq; simili-
ter, sine alteratione, quæ sit motus, fieri potest: quod planè esset impossibile, si ipsorum
rationes veræ essent atq; necessariæ. Præterea, sibiipsis aduersari videntur, dum aiunt, 4.
motu non continuo posse angelum moueri immediatè de loco ad locum, in tempore non
continuo. Reuera, si angelus in parte temporis non continui quieuit in proprio loco; & in
parte etiam talis temporis immediatè sequente in eodem quiescat loco, necesse est: aut il-
la pars non sic immediatè se habebit ad aliam, sicut instans ad tempus: sed alia esset
pars necessaria; atq; ita processus fieret in infinitum. Præterea, aut tempus non conti-
nuum dicunt esse tempus discretum, quod quidem fictitium est; nam partes illius cùm
sint indiuisibiles, motus mensura esse non possunt: aut tempus non continuum partes tē-
poris discontinuatas appellant. in quibus, quomodo angelus moueatur, scire desidero: nã
vt mihi videre videor, non aliter in qualibet illius temporis parte mouetur, quàm in toto
tempore continuo; quod sanè perinde est, ac eum moueri diuersis temporibus; possunt
enim esse simul motus non continuatus, & tempus similiter, nulla quiete media interue-
niente. Non ergo moueretur in non tempore. Adhuc, nullum videtur inconueniens, si mo 5.
tus angeli mensuretur motu primi mobilis: nam licet motus angelis possit esse velocior;
ille tamen est vniformior atq; regularior. Profectò, si dicimus angelum in loco corpo-
rali moueri; nullum videtur absurdum, si motu primi mobilis mensuretur. Nec valet, si
dixeris, cœlo stante angelum moueri posse; tùm quia hoc contingit tempore Iosue, tùm
quia huiusmodi mensuratum essentialiter non pendet à mensura siue mensurante. Porrò, Solútiones.
qui primam sententiam tueri cupiunt, sic respondere solent. Ad primum quidem aiunt, 1.
rem illam de panis transubstantiatione miraculosam esse, ideoq́ cum rebus naturalibus
non esse conferendam: deinde, transubstantiationem nullam quietem oppositam habe-
re, nisi abusiuè tantùm, ipsa namq; motus nequaquam est. Ad 2. quamuis illuminatio 2.
absolutè per accidens motum terminet localem; sunt enim partes Soli propinquæ, perpe-
tuò luminosæ; noua tamen illuminatio est per se terminus motus localis, non quidem pri
mò, sed secundò, secundùm naturæ cursum. Ad 3. verum quidem est, àerem quiescere se- 3.
cundùm esse absolutum, toto tempore solis præsentiam præcedente, non autem secundùm
esse respectiuum; nam continuè aliter atq; aliter se habet ad solem, idq́ secundùm esse

propiuquum vel remotum. Quoniam autem ad relationem uon eſt per ſe motus, vt dicitur 5. phyſ. aliquid verò nou propter motum in ſe, ſed in alio, ad ipſum aliquem ordinem habente, ſecundùm eſſe relatiuum, continuè ſe poteſt aliter habere: hac de cauſa poteſt fieri, aërem ſub tenebra non quieſcere, nec etiam moueri, ſed ipſam habentem ſecundùm eſſe reſpectiuum, quod quidem tenebrarum extruſionem, luminis verò acquiſitionem procurat, propter alterius motum aliter ſe habere. Sanè, quoniam ad relationem nõ eſt motus: nec quies ergo: hæc enim circa idem fieri, neceſſe eſt. Igitur, loco motus eſt aliter ſe habere, loco verò quietis, eodem modo ſe habere. Quia verò luminis priuatio, id eſt, tenebra, uon in aliqua forma lumini contraria fuudatur; ſed in relatioue diſtantiæ ſeu abſentiæ inter diaphanum & lucens; conſequens eſt omninò, ſecundùm eſſe tenebroſum conſequutiuè, abſq; motu in ſe, aërem continuè ſe aliter habere, ſecundùm eſſe propinquum ad ſolem per ipſius ſolis motum.

4. Ad 4. dico angelum poſſe in vltimo alicuius temporis inſtanti aliquo in loco eſſe, tùm quidem vt in termino ad quem, tùm etiam vt in principio motus: nam poſtquam nuſquam fuit; in vltimo inſtauti tamen alicui loco applicatur; quod planè non eſt moueri, ſed mutatum eſſe: hoc autem dicitur, quòad principium motus: quòad verò ad terminum ad quem, in duobus inſtantibus ſui temporis immediatis diuerſis locis ſucceſſiuè ſeſe angelus applicare poteſt. illa verò duo inſtantia ſic vni horæ coexiſtunt, vt ſecundum vltimo horæ inſtanti, primum verò toti tempori præcedenti coexiſtat. etenim quæſtio præſens, de propriæ eſt menſuræ comparatione termini ad quem, ad termini à quo propriam quidem menſuram. Porrò, quidam aiebant, vt inſtans & tempus immediatè præcedens ſe habere, ideoq; non dari vltimum inſtans in termino à quo. at verius eſt dicere, ſe habere, vt inſtans & inſtaus immediata, dariq; vltimum in termino à quo. Quòd ſi contingat illa inſtantia coexiſtere tempori noſtro modo prædicto; id certè erit per accidens & coexiſtenter, non autem tanquam in propria menſura. Rurſus, in huiuſmodi contingentia, coexiſtenter quidem non menſuratiuè loquendo, uou diceretur angelus toto tempore præcedente quieuiſſe; ſed motum inchoaſſe potiùs, ſicq; in vltimo eſſe iu termino ad quem; vel, tempore præcedenti motum non fuiſſe, in vltimo verò inchoare motum. Hæc ſunt, quæ pro defendenda prima opinione proferuntur, ab eiuſdem opinionis ſectatoribus.

5. Ad 5. dico, angelum non eſſe ſubiectum ipſius vbi, & motus localis. Ad illud verò de dependentia, reſpondeo, verum quidem eſſe motus atq; mutabilitatis alicuius independentiam mobilis rationẽ eſſe, qua à motu cœli minimè menſuretur. quod autem adducitur in contrarium, quantum quanto menſurari; id quidem dupliciter, ſcilicet per ſe, & per accidens fieri poteſt. vnde, quamuis ad menſurari per accidens cognitionis certitudo ſufficiat; ad menſuram tamen per ſe, depeudẽtia ab aliquo in genere cauſæ formalis neceſſaria eſt, quomodo ſimpliciora in entibus exemplaria per ſe ſunt cæterorum, ita, quòd eorum ſimplicitati perfectioniq; alia æquari non poſſunt, nedum excedere. Itaq; alicui menſuram ineſſe ab alio, & ab eodem nequaquam dependere, nou eſt intelligibile: nam authore philoſopho 9. met. com: 21. menſurabile quidem refertur ad menſuram, menſura verò non refertur ad ipſum. vnde, nullum eſt inconueniens, ſi quis dixerit, Petri ambulatiouem poſt reſurrectionem communi uou menſurari tempore, ſicuti & motum angeli, quia cœli motu poteſt eſſe velocior.

Cœlum ſtetit tẽpore Ioſue. Ad illud autem de Ioſue dico, quia nobis nou conſtat primum mobile ſtetiſſe: deinde, quia hoc miraculoſum fuit, ideo propoſitæ uon deſeruire materiæ. Sed ſolent alij obijcere: angelus eſt in loco per operationem, aut tranſeuntem, aut immanentem, quarum altera, uempe immanens menſuratur æuo; tranſiens verò tempore communi. Præterea, quicquid per tempus diſcretum ſaluatur, idem omninò per tempus continuũ ſaluabitur: ergo. Dico, immanentes naturales angeli operationes, non æuo, ſed tempore menſurari diſcreto: ſimiliter etiam operationes tranſeuntes, ſecundùm eum curſum, quem commu-nem habent. Ad 2. non videtur eſſe poſſibile ſine tempore diſcreto, operationis angelicæ

eſſe vl-

esse vltimum dari posse. siquidem, angelicas operationes, quæ sese immediatè consequuntur, ita vt ambæ totæ simul esse videantur, quamuis successiuè existant, nostri quidem temporis mensurationi aptari, est planè absurdum. Profectò secundum quamcunque partem, tempus nostrum non est totum simul, neque instans nostrum est stabile. Hæc quidem vtrinque in medium adducta sint, vt quilibet pro libitu suo accipiat.

CAP. VI.

Angelum moueri in instanti, argumentis ostenditur.

Angelus, virtute diuina potest in instanti moueri, quod reuera sic potest esse perspicuum: si enim tanta virtus, in tanto tempore mouet; maior vtique virtus, in minori tempore mouebit, atque ex consequenti, infinita virtus, in instanti mouere poterit. etenim, sicut infinita virtus improportionabiliter se habet ad finitam; ita planè instans ad tempus. sed virtus diuina est infinita intensiuè, vt in primo dixi: igitur potest mouere angelum in instanti. Adhuc, subiectum potest esse sine passione: nam triangulus potest esse sine duobus rectis; & materia sine quantitate; & quantitas, quæ est propria passio substantiæ corporeæ, inuenitur sine materia, vt in sacramento altaris: igitur motus potest esse sine propria passione, & ita in instanti: successio namque est passio motus. Præterea, quod est realiter idem cum forma, ad quam est motus; secundùm totam profectò suam realitatem, potest esse in instanti, sicuti forma terminans motum. sed motus sic se habet ad formam: ergo quod prius. Reuera, quod potest esse in pluribus locis simul per virtutem diuinam in eodem instanti; potest etiam de vno in alium locum in instanti moueri, alioqui in pluribus locis fieri, vel esse non posset. sed angelus est huiusmodi: ergo quod prius. Amplius, si aliquod corpus mouetur in tempore, angelus mouebitur in instanti. Tenet consequentia, quia si virtus motoris fuerit potentior, & mobile in resistendo debilius, citiùs motus fiet: proportio siquidem velocitatum, temporis minorationem obseruat: omne autem tempus, omni tempori est proportionabile. sed virtus angeli seipsum mouentis, improportionabiliter, virtutem aliquod corpus mouentem superuincit: igitur mouetur in instanti. Item, aliqua mutatio corporalis est in instanti, vt illuminatio, quæ successionis vicissitudine non indiget, radius quoque æquè ad remotum, ac ad propinquum locum, æquali velocitate pertingit: igitur angelus moueri potest in instanti. siquidem angeli motum, corporali esse mutatione simpliciorem, patet satis. Iterum, si angelus mouetur in tempore de loco ad locum; aut quidem in vltimo illius temporis instanti est in termino ad quem, tempore verò præcedenti, est, siue fuit in termino à quo; aut partim in vno, partim verò in alio. sed hoc modo esset partibilis, quod est impossibile: in toto ergo tempore præcedenti, est in termino à quo: ibi ergo quiescit. Quiescere ergo, est in eodem esse nunc, vt prius: atque ita, in vltimo temporis instanti mouebitur. Angelum ergo moueri in instanti, dixi.

1.
2.
3.
4.
5.
6.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

Ad primum, Aristotelis ex falsa procedit, siue intelligitur hypothesi, nempe motum posse fieri in instanti. Bene tamen verū est, quòd si motus fieri posset in instanti; id posse præstari à virtute infinita. sed aduersatur naturæ motus, eamque destruit omninò fieri in instanti, cuius propria passio est 1. Motus non fit in instanti.

De motu angelorũ.

modus successiuus per temporum vices. Itaque virtus infinita moueret in instanti,
modò natura motus id ferre posset. Impropriè ergo accipitur motus, si quandoque in
1. *instanti apud nonnullos legimus fieri posse. Sanè, quod per suam essentiam est successi-*
uum, in instanti esse non potest: omne enim tale intrinsecè per suam essentiam habet par-
tes sibi inuicem succedentes, & incompossibiles in actu. sed motus per suam essentiam,
nempe per suam durationem, quæ est ipsemet, est successiuus: igitur fieri in instanti, est
2. *impossibile. Amplius, sicut se habet mutatum esse ad motum; ita absque dubio in-*
stans ad tempus: à transmutata ergo proportione, sicut se habet mutatum esse ad in-
stans; ita certè motus ad tempus. sed mutatum esse, instanti tantùmmodò mensuratur:
motus ergo, solo tempore, non autem instanti poterit mensurari, quippe, cùm secundùm
3. *ipsius naturam in illo esse non possit. Iterum, quod habet partes, & est in instanti, ne-*
que est, neque potest esse successiuum: siquidem hoc interest inter rem permanen-
tem, & successiuam, quòd permanentis partes simul esse possint, vtpote partes lineæ,
successiuæ autem rei, minimè. Quemadmodum ergo partes permanentis successiuæ esse
nequeunt; ita planè rei, quæ in instanti mouetur. Si igitur, motus potest esse in instanti: o-
mnes ergo partes eius erunt simul, atque ita motus non erit motus, quod est absurdum,
4. *ne dicam impossibile. Reuera, de motu, & tempore, idem est iudicium: temporis nam-*
que successio, ex motu proficiscitur. sed temporis partes simul esse, est manifesta con-
tradictio, alioqui temporis natura destrueretur: partes ergo motus simul fieri, est pror-
2. *sus impossibile. Cùm igitur hæc ita se habeant; angeli motus nõ est in instanti. Ad 2. prin-*
cipale, quamuis diuina virtute subiectum fieri, siue esse valeat sine propria passione; mo-
tus tamen non potest esse in instanti: successio enim non est propria passio motus, sed sub-
stantia potius. proinde, si successio, motui adimeretur; ipsius substantia destrueretur o-
3. *mninò, ac si ab animali tolleretur animalitas. Ad 3. minor est falsa: motus enim cum*
ea forma, ad quam ipse est, non est realiter idem; imò se totis distinguuntur: plus enim
cognationis habent albedo, & nigredo, quàm albatio & albedo: illa namque eiusdem ge-
neris proximi sunt, hæc autem alterius sunt generis prædicamentalis. quare, cùm in ali-
quo non conueniunt, se totis distinguuntur. Ad confirmationem dico, per simplicem, &
instantaneam mutationem, non autem per motum propriè acceptum, aliquid in instanti,
4. *pluribus in locis fieri, vel esse. Ad 4. si tempus motus angeli, nequaquam continuum*
fuerit, sed quædam potiùs ipsorum nunc successio; absque dubio tempori, quo corporalium
motus mensuratur, quod quidem continuum est, proportionari non potest, eiusdem enim
rationis non sunt. Quòd si continuum fuerit, erit sanè proportionabile; idque ob propor-
tionem magnitudinum, in quibus est motus, non autem ob proportionem mouentis, & mo-
bilis. Quoniam autem velocitas motus angelici, non virtutis, sed voluntatis ipsius determi-
nationem sequitur; hac de causa, nõ est necesse, vt si virtus angeli mouentis, respectu mo-
5. *bilis sit quasi infinita, vt eius motus fiat in instanti. Ad 5. non potest fieri motus ange-*
li in instanti, quia motus naturam euertit omninò, vt dictum est: proinde illud, quod de
illuminatione adducitur, non est simile, cùm instantanea sit mutatio, non autem propriè,
6. *& verè motus. Ad 6. quidam sic respondent, obiectionem illam procedere de tempo-*
re continuo; tunc enim angelus in toto tempore præcedenti vltimi nunc, per infinita lo-
ca variatur; tametsi, partim in vno continuorum locorum sit, partim verò in alio, idque
non secundùm ipsius substantiam; sed virtutem, quam, ad partem primi, & ad partem
secundi loci, applicare potest. Sed de his, paulò ante locuti sumus. Vtrum autem angelus
moueatur in instanti, necnè, dixi, vt potui.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Intelligentiam esse formam orbis, siue cœli, quomodo intelligitur.

Intelligentia est forma orbis.

Voniam de intelligentiarum motu, nonnulla dixi, quæ huic negotio congruere putaui; lubet modò in medium afferre, quod iam pridem præclarissima ingenia, non sine magno studio quæsiuerunt. Vtrum, scilicet motores orbium, dent esse formaliter suis orbibus, quibus regendis incumbunt: spectat enim hoc ad cognoscendum intelligentiarum motum, orbiumq́ naturam. Porrò, de huiusmodi quæstionis abdita, obscuraq́ difficultate, non vna fuit, sed multùm diuersa difformisq́ antiquorum sententia. Plato, omnium propemodum philosophorum facilè princeps, in 12. de legibus, de hac re in hunc modū scribit: Scimus, inquit, duo esse, quæ faciunt, vt deos esse credamus: vnum quidem, quòd anima antiquissima diuinissimaq́ omnium sit, quorum motus generationem sortitus, substantiam semper fluentem produxit. alterum de ordine, quo astra, cæteraq́ feruntur, quæ intellectus ducens, omnia exornauit: nemo enim, qui hæc diligenter considerauit, atque percèpit, adeò impius vnquam fuit, vt contra non sit affectus, quàm multi suspicentur. Profectò, quicunq́ diligentiùs alijs hæc perscrutabantur, mirè veritatem tangebant, quod videlicet nunquā, si anima carerent, tam exquisita ratione vterentur mentū experti. Audebant affirmare nonnulli, mentem cœlestia omnia ornasse; sed ijdem ipsi nescientes, anima naturam antiquiorem esse corporibus, omnia rursus, vt ita dixerim, imò verò seipsos euerterunt, cùm iuniorem putauerint. Itaq́, nunquam mortalis quispiam poterit Deū firmiter colere, qui hæc duo antea non acceperit: primum, quòd rerum omnium, quæ generationis participes sunt, antiquissima anima est, atque etiam immortalis: cumq́ talis sit, omnibus dominatur. deinde quod sæpius diximus, veram esse mentem in astris, non ignorare. hæc ille. Quòd si ita res se habeat, videtur quidem Plato dicere, astra scilicet esse animata, quamuis dubiū sit, an, quòad motum, vel quòad esse formale, hoc senserit Plato: quanquam non desint, qui firmiter asserant Platonem atq́ Platonicos putasse, intelligentias motrices esse orbium animas, tum quidem perficientes, tum esse formale largientes, vnde, omnes species motus, orbibus concesserunt: nam alterari dixerunt, quia scilicet patiuntur ecclypses, atq́ ab elementis nutriuntur; augeri verò atq́ minui, quia nutriuntur; moueri, quia circa medium mouentur. Quoniam autem anima, corporis qualitatibus affecta, illius subditur passionibus; hac ratione fit, vt huiusmodi motibus intelligentiæ motrices sint obnoxiæ, quibus ipsarum orbes feruntur. Qui autem sic Platonicos sensisse dixerūt, quoniam res absurdissima est; multis argumentis, & quidem verissimis, si ita illi senserint, expugnantur: Omne sanè alterabile est calidum vel frigidum, 2. cœl. vel humidum vel siccum. sed nullus planetarum, aut stellarum orbis est talis: igitur, nulli subsunt alterationi: nam teste Auerroe de substantia orbis, primum alterans, non est alterabile, licet localiter moueatur. sed cœlum est primum alterans: non ergo alteratur. Amplius cœlum non augeri, neque minui, sic probatur: si cœlum augeretur, aut minueretur; id profectò deprehendissent in tot annorum millibus Babylonij, Ægyptij, alijq́ cœli contemplatores sed id nunquam in aliquo ipsorum legimus: cœlum ergo huiusmodi motibus non subiacet. vnde Auerr: in libro dd: disp: 2. in solutione dubij 4. Si Sol, inquit, vel quæuis stella decreuisset; iam in tāto tempore aliquid fuisset diminutum: & cùm diminutio sit quædam corruptio, & ex omni corruptione aliquid generetur; tunc aliquid in tanto tempore fuisset genitum. sed hoc non apparet: ergo cœlum non augetur, vel minuitur. Reuera, vt dicit Aristot: in lib: cœli, si cœlum augeretur, vel diminueretur; cœlum vtique senesceret, quod nullo modo cœlo contingere potest. Adde, quòd si cœlum augeretur, vel minueretur, absque dubio nutrimento indigeret: natura autem quæ in necessarijs non deficit; sensoria instrumenta, vt potè os, & similia eis dedisset. quæ cùm nobis non constent: igitur cœlum, atque cœlorum intelligentias, huiusmodi motibus subiacere, est prorsus impossibile. Verùm, in hæc absurda, Platonem, ipsiusque sectatores lapsos fuisse, non facilè crediderim, tum quia absurdissima sunt, tum quia Plato contrarium omninò semper vbique docu-

Plato.

Mens est in astris.

Cœlos esse animatos.

Contra Platonicos.

Cœlum non augetur neq minuitur.

Defensio Platonis.

Intelligentia est forma orbis.

que docuit; nam in Thimæo hanc suam de mundi æternitate, perfectioneq́ testatam esse
voluit sententiam: Totum hoc animal, inquit, quàm maximè perfectum ex perfectis par-
tibus, Deus esse voluit, vt vnum esset, cùm nihil extra relictum fuerit, ex quo alterũ ge-
Cœlum non habet mẽbra. neretur. Postremò, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret; videbat enim eam esse
naturam corporis, vt importuna caloris, & frigoris, aliarumque rerum vehementium ac-
cessione lædatur, & in morbum, seniumq́ impulsum deficiat; quam ob causam rationem-
que, vnum totum ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi & senectutis expertem
Deus mundum constituit: summa eum æqualitate tornauit: propterea dedit ei figuram
sphæricam, quæ quidem est perfectissima, quia in ipsa omnes figuræ continentur. Instru-
menta sensoria illi non concessit, quia scilicet illis non opus habebat: non enim indigebat
oculis, quia nihil, extra quod cerni posset, relictum erat: nec auribus, cùm nihil superesset
foris, quod audiret: nec aliis membris quidem opus erat, per quæ alimenta susciperet, aut
Motus cœli. decocti cibi excrementa emitteret. Motum præterea illi congruum corpori faber mundi
tribuit, qui ex septem motibus vnus, ad mentem maximè, & intelligentiam pertinet;
ideoque cùm illum per eadem, & in eodem, & in seipso circumduxisset, effecit, vt cir-
Anima in medio cœli. culari conuersione moueretur: animam autem in medio eius collocauit, perq́ totum te-
tendit, atque ea corpus ipsum etiam extrinsecus circumtexit. hæc ille. Si hæc sunt Plato-
nis verba; quid ergo imponunt ei, quæ nunquam ipse somniauit? vellem equidem, vt qui
Platonem oppugnant, verba quoque Platonis afferent. Itaq́ mihi persuasum est omninò,
hæc Platonem nunquam dixisse, tametsi præcipuus ipsius discipulus hæc dicat: orbes ve-
rò animas habere, Platonicum est: vtrum autem, vt motores tantùm, an, vt esse formali-
ter præstantes, nondum liquet. in Thimæo, de hac quidem materia sic loquitur: Cùm ex
cogitasset faber mundi, inquit, inuenit eorũ nihil, quæ secundùm naturam aspectui subie-
cta sunt, si expers intelligentiæ sit, intelligente alio, totum toto pulchrius vnquam fore,
intellectum verò alicui sine anima dari non posse. hac ratione, mentem quidem animæ, a-
nimam verò corpori dedit, totumq́ ita mundum constituit, vt pulcherrimum naturæ opus
optimumq́ foret. Quocirca, sicut ratio nobis hæc probabilis persuadet, dicendum est, hunc
mundum animal esse, idq́ intelligens, reuera diuina prouidentia constitutum. Hæc planè
Mercurius. Platonis doctrina, ex Mercurij Trismegisti fonte manauit, quem perpetuò sequi, imitari-
que sapiens Plato studuit. Beatus Deus, inquit Mercurius ad Tatium, animam
esse in corpore, mentem in anima, in mente verbum pronuntiauit. Deus
circa omnia simul, atque per omnia, mens circa animam, anima circa aerẽ,
aer circa materiam: necessitas autem, prouidentia, & natura, organa mun-
di sunt, atq; ordinis materiæ. materia quidem vna totus hic mundus, ma-
gnus est Deus, imago maioris, vitæ totius integra plenitudo: neque est in
eo quicquam, siue ad totum, siue ad partem spectans, quod non vita fru-
Auerroes. atur. Accedit ad hoc Auerrois sententia 2. cœli comm: 61. Si, inquit, cœli, rebus purè
1. corporalibus præstantiores sunt: animati ergo sunt; animatum enim nobilius est inani-
2. mato. Adde, quòd cœlum, & motus, & figuræ sit determinatæ: igitur est animatum. &
primo cœli, comm: 95. & de substantia orbis lib: primo, & primo phys: comm: 63. & 8.
3. eiusdem comm: 52. vbique docere videtur, intelligentiam esse formam cœli. Reuera, in-
telligentia est, quod quid esse, & ratio cœli: nam si cœlum diffiniretur, vt ait Auerroës
2. de anima comm: 8. illa profectò diffinitio, intelligentiæ essentiam explicaret: igitur,
4. intelligentia est forma cœli. Amplius, omnis actio, quæ alicui tribuitur enti, idq́ ob du-
orum gratiam, alterum quidem eorum materiæ, alterum verò formæ locum obtinebit:
sed intelligentiæ & cœlo simul, velut actiones propriæ attribuuntur motus, et intelligere,
Quomodo intelligentia est forma cœli idq́ ob gratiam intelligentiæ: intelligentia ergo est forma cœli, forma, inquam, constitu-
ens, non constituta, vt dicit Auerr: 2. de anima, comm: 24. constituens enim forma dici-
tur, à qua subiectum, non ipsa à subiecto dependet. vnde, sicut columna est formaliter

dextra

dextra, non sui, sed animalis respectu; ita planè intelligentia respectu cœli. Quamobrem intelligentia, interdum separata, nonnunquam verò vnita nominatur. Separata, inquam, quia non est subiectum, sed terminus vnionis, vnde & appropriata aliquando nominatur, quia scilicet, aliud ad ipsam accedit, atque ab ipsa dependet. vnita verò dicitur, propter vim operandi, & essendi, quam suo orbi largitur, qui profectò absque intelligentia operari non posset. Porrò, intelligentia non est forma cœli constituta, alioqui educta esset de potentia materiæ, vt potè genita ab agente naturali, atque in materia, mediantibus dimensionibus recepta, contrarium habens, quia scilicet ex se, vel defectu dispositionum, quibus in materia recipitur, foret corruptibilis. hoc autem modo, intelligentiam non esse formam cœli, firmiter approbo: nam cœlum ab intelligentia, non autem intelligentia, à cœlo dependet; tametsi secundùm Auerroëm intelligentia, sine cœlo esse nequeat. quam ob causam, intelligentia vocatur ab Auerroe, forma cœli, finis, & efficiens: forma, inquam, separata, illa separationis specie, in qua idem sunt forma, finis, & agens.

Intelligentia est forma orbis.

Intelligentia vocatur forma finis, & efficiens.

CAP. II.

Aliorum philosophorum de hac materia sententiæ.

Cœlum esse animatum, duobus modis potest intelligi, quemadmodum etiam & cœlum, & animatum bifariam intelliguntur. nam cœlum, interdum est corpus simplex, sine aliqua intelligentia acceptum; interdum verò, ex intelligentia, & cœlo vnum aggregatum. similiter animatum, anima verè informante, aut mouente tantùm, & motum immediatè largiente. Auicenna putauit cœlum esse animatum primo modo, anima vtique verè informante, quippe, cùm senserit intelligentiam, extra magnitudinem, & materiam, principium propinquum motus omninò esse non posse. sic enim ait lib: 9. suæ meth: cap. 2. Dico etiam, quòd principium sui motus propinquum, non potest esse virtus intelligibilis pura, quæ non variatur, nec imaginatur particularia: anima verò, quæ mouet cœlum, est corporalis, conuertibilis, variabilis, nec est spoliata à materia, cuius comparatio ad cœlum, est sicut comparatio nostræ animæ ad nos. Reuera, si motionis principium in cœlo est cognitio, & appetitus: igitur necesse est, motorem propinquum cœli cognoscere motum, quem causat. sed intelligentia ab omni magnitudine libera, non cognoscit singularia, cuius sunt cœlum & motus: cœlum ergo, secundùm Auicennam, habet animam, in qua est intellectus vniuersalium cognoscitiuus, & imaginatiua, cognoscitiua singularium. Porrò, contra Auicennam 12. met: com: 36. & primo cap. de substantia orbis disputat Auerr: etenim ad mentem Auerrois, ex intelligentia, & cœlo, per applicationem mouentis ad mobile, non autem per informationem, vnum fieri potest: natura namque intellectualis, secundùm ipsius doctrinam, materiam informare non potest: proinde negauit animam humanam esse formam, quæ esse corpori largiretur, alioqui vt ipse opinatur, licet falsè, generabilis esset, & corruptibilis, & extensa ad extensionem materiæ, quia reciperetur in quanto, ac tantùm indiuidualiter apprehenderet: sic enim ipse putauit, formam abstractam, vniuersale tantùm intelligere; formam verò, materiam informantem, particularia percipere. Cùm ergo negauerit principium intellectiuum, quo intelligimus, materiam informare posse; multò magis putandum, negasse intelligentiam, cœlum informare, quæ est ex sui natura æterna, impartibilis, immaterialis, & abstracta. vnde 2. cœli com: 13. Omnis forma, inquit, dans esse ei, quod informat, fatigatur in mouendo, atque ita intelligentia non posset mouere motum æternum regularem, & vniformem, quod philosopho non probatur. 8. phys: Amplius, si Deus ad mentem commentatoris mouet immediatè primum cœlum: posset ergo informare primum cœlum, & ex consequenti non esse primum

Cœlũ esse animatũ bifariã intelligitur.

Cœlũ esse animatũ anima informante secundùm Auicennam.

Auerr: contra Auicenn: 1.

Anima humana non est forma secundùm Auerr.

2.

Auerrois opinio expenditur.

tia est forma orbis.

*mouens omninò immobile. siquidem omne informans secundùm esse, est per se, vel per
accidens mobile: nam si totum mouetur; & partes etiam ad motum totius, necesse est
moueri. sed purus actus, cuiusmodi est Deus, hæc non patitur, quæ aliquam potentiali-*
4. *tatem, compositionemq; sapiunt. Adhuc, cœlum, circumscripto motore, non potest di-
ci animatum primo modo: nam animatum sic acceptum, componitur ex vera materia,
quæ est pars compositi, & vera forma, quæ est actus corporis. sed in cœlo non est vera
materia, nec corpus organicum 2. cœli comm: 42. quia nulla est in cœlo diuersitas par-
tium, qua corpus indiget organicum: igitur cœlum non est animatum. Sanè, animatum
primo modo acceptũ est generabile, & corruptibile: nam in quolibet animato, primo mo-
do intellecto, anima educitur de potentia materiæ, vt commentator opinatur: igitur cœ-*

Animal cœleste quid.

*lum non est animatum. Item, inter animal magnum, & paruum, multùm interest: ani-
mal enim cœleste est secundùm vniuersum animatum, & intelligens, cuius intelligentia,
non vtitur orbe, mediante dimensione interminata, quia scilicet non habet totum, neque*

Animal terrenum.

*partes 2. cœli com: 3. & primo de substantia orbis. Illæ præterea sex positionis differen-
tiæ, dextrum, sinistrum, sursum, deorsum, ante, & retro, alio modo se habent in animali
cœlesti, quàm in terreno: vt dicitur 2. cœli comm: 15. vnde animal cœleste non viuit ve-
ram & animalem vitam, alioqui esset corruptibile, & generabile: non enim indiget a-
nima in suo esse, quia per seipsum permanens est, vt dicitur de substantia orbis. Quare,
propter motum localem, atq; appetitum ex se mouendi, qui profectò intelligentia non*
5. *indiget informante, cœlum dicitur animatum. Amplius, intelligentiæ non conuenit in-
formare corpus, aut materiam, esse illi formale largiendo: nulla enim substantia integra,
nempe quæ suæ speciei integritatem naturæ debitæ continet, est corporis aut materiæ in-
formatiua: nam omne informatiuum, est pars alicuius tertij constitutiua, & ex conse-
quenti, non est natura integra, sed partialis. sed intelligentiæ sunt substantiæ integræ, &
in sua specie completæ: non sunt ergo alicuius tertij informatiuæ. Accedit ad hoc intel-
ligentiarum nobilitas, quæ ob naturæ dignitatem, in immensum naturas corporeas supe-
rant, hac de causa, rebus corporalibus formaliter inhærere nequeunt. De anima autẽ hu-
mana non est simile iudicium, quia anima ex sui natura est vnibilis materiæ. Itaque, cùm
illa vnio intelligentiæ cum cœlo non sit propter motum, aut intelligere, aut aliquam intel-*
6. *ligentiæ dignitatem; ipsi profectò non est attribuenda. Præterea, nulla virtus mouens
tempore infinito, iuxta philosophi sententiam 8. physi: comm: 39. est in magnitudine. sed
omnis intelligentia, vt idem 12. meth: comm: 43. testatur, mouet tempore infinito: non est
ergo in magnitudine per informationem, sed applicationem tantùm. Reuera, omne infor-
mans magnitudinem, est mobile, saltem per accidens secundùm substantiam: nam si to-
tum mouetur; & partes quidem ad motum totius moueri, necesse est. sed intelligentiæ
motrices, quamuis ratione orbium, ob raptum primi mobilis, per accidens moueantur;
sunt tamen secundùm substantiam immobiles, alioqui vt dicitur 8. physi: comm: 52. mo-*

Quomodo cœlum est animatum.

*tum continuum æternum mouere, esset impossibile: ergo quod prius. Verum tamen est se-
cundùm commentatorem, si cœlum pro aggregato ex cœlo, & intelligentia mouente tan-
tùm, non autem informante intelligatur, animatum appellari: Sex, inquit Commentator
2. cœli, comment: 7. differentiæ positionis sunt in cœlo: animatum est ergo; huiusmodi e-
nim positiones sunt propriæ animatorum: igitur hoc modo cœlum dici potest animatum.
Amplius, quod habet intellectum, & appetitum, est animatum: ista namque propriè at-
tinent ad naturam viuentis. sed quod mouetur in cœlo à primo motore; vt appetibili mo-
uetur, sicut protestatur philosophus 12. meth: comm: 36. in cœlo ergo est intellectus, &
appetitus: quod enim mouetur ab appetibili, vtique appetens est, principium autem ap-
petitus, est intelligentia. In cœlo ergo est appetitus, & intellectus, & ex consequenti, est
animatum, non primo quidem, sed secundo modo, sicq; nullum absurdũ esse, aut impossi-*

Alexander.

*bile, putamus. Caterùm, Alexander Aphrodisius putat cœlum esse animatũ; animal ta-
men ne-*

Intelligentia est forma orbis.

men nequaquam appellari. philosophus fauere videtur huic Alexandri sententiæ, quippe cùm 3. de anima dicat, animal esse corpus mixtum, & instrumentarium: addit etiam animali somnum, & vigiliam, motorem, & vitam, quæ profectò omnia, cœlo tribuenda nō sunt. Simplicius, non solo tactu, vt Alexander aiebat, sed etiam visu, & auditu, cœlum animatum esse putauit: Cùm, inquit, sese tangant cœli, infelicia nimis essent animalia, si communissimo sensu priuarentur: sentiunt seipsos ergo: auditus verò, & visus, quoniam perfectionis sensus sunt, à perfectissimo animali amoueri, non est rationabile. cœli præterea, hæc inferiora gubernant: igitur cognoscunt non quidem per intellectum, sed per sensum: intellectus enim est vniuersalium, sensus verò particularium. porrò, hæc inferiora, particularia sunt omnia: cœlum ergo habet sensum, nempe tactum, auditum, & visū. Sed si vera esset opinio Simplicij, tūc planè cœlo sensoria, vtpotè aures, oculos, & similia tribui necessum esset: sensus enim est virtus particularis: omnis autem virtus particularis, est organica. sed in cœlo non sunt huiusmodi organa, quia est conforme, & penitus similare: ergo &c. Adde, quòd ex cœlo & sensu, nihil melius contingit: nam ad sublunarium curam conseruandam, sufficit intelligentiarum cognitio, de qua paulò inferiùs loquuturi sumus. Astronomi, cœlestia animata esse dixerunt, præsertim Ptolomæus, & Albumasar, atq; Zaeles, quod quidem & Hali confirmat, asserens vnà cum Ptolomæo, animalia cœlestia, optimum motus tenorem perpetuò conseruare: similiter Aratus, atque Mallius arbitrantur. Plotinus autem enn: 2. lib: 3. cap: 2. Principio considerandum est, inquit, vtrum cœlestia sint animata: si enim quæ ita feruntur, anima careant; nihil aliud præter caliditatem, & frigiditatem, atque similia quædam adducere poterunt. sin autem animata cœlestia sint, agantque consilio; dic amabo, quidnam iniuriæ à nobis acceperint, vnde nobis sponte quotidie noceant? præsertim cùm & in sede diuina collocata sint, & ipsa diuina; non enim illis hæc accidunt, quorum causa homines mali fiunt; neque omninò ex humana siue prosperitate, siue aduersitate, boni quicquā, vel mali illis accedit. Longo postmodum tractatu disputat contra Astronomos, de quibus non est modò dicendū per singula. Libro autem 2. eiusdem enneadis cap. 1. & sequentibus, disputando, multa prosequitur, in quibus profectò à Platone minime dissentit, qui corpora cœlestia animata, sicut dixi, esse putauit. Cæterùm, cœlum esse animatum, secundo quidem modo admittimus, primo verò, negamus; nulla enim operatio nobis apparet, quæ cœlum verè animatū esse efficaciter doceat: siquidem vegetatiuæ operationes, aut sensitiuæ, in cœlo nequaquā conspiciuntur, quæ organo opus habent ex mixtione elementorum consurgente, vt dicitur 2. de anima. cœlum autem est corpus quintum, primo cœli. nec in cœlo est appetitus sensitiuus, qui apprehensionem sequitur sensitiuam: qua remota, & appetitus quoque remouetur. propter intelligere autem, non est necesse primo modo cœlum esse animatum: intelligere enim non est operatio organica, nec indiget corpore, gratia phantasmatum, ipsi intelligere deseruientium: phantasmata autem parti competunt sensitiuæ, quæ in cœlo esse non potest. neque ex tactu locali, cùm sufficiat mouens, & motum esse simul, ita, vt inter ea sit tactus naturalis, aut methaphoricus, vt dicitur primo de gener. comm: 44. & 45. in cœlo autem est tactus methaphoricus, quatenus scilicet intelligentia suam applicat mobili virtutem: non ergo cogimur ob motum localem ponere cœlum animatum: neque ob causalitatem cœli, qua agit super animata, quandoquidem illa sit æquiuoca, cui sufficit causam virtualiter talē esse, qualis illius effectus extiterit. cùm autem cœlū vnà cum intelligentia sit corpus viuum; non est mirum, si viuorum causa sit, & principium, virtutem enim accipit ab intelligentia viuente. Itaque, quomodo cœlum sit corpus animatum, dixi.

Simplicius.

Confutatur opinio Simplicij.

Astronomi dixerunt cœlū esse animatū.

Plotin⁹ arguit astronomos.

Quomodo cœlum animatū non sit.

CAP. III.

Cœlum animatū.

Cœlos esse corpora verè, ac primo modo animata, argumentis ostenditur.

1. *I intelligentia non dat esse formaliter orbi: igitur cœlum violento motu agitatur: nam omnis motus ab extrinseco, est motus violentus. sed omne violentum non est perpetuum: cœlum ergo atque ipsius motus perpetua es-*
2. *se non possent. Amplius, si intelligentia est tantùm forma cœli appropiata, non autem formalis: igitur non mouet per intellectum, & appetitum: nec appetit in mouendo primo similis fieri motori. Tenet consequentia, quia non cognosceret motum, siue intelligeret motum cœli; nulla enim substantia separata, authore commentatore, intelligit indiuiduum, vt loquitur in libro de somno & vigilia: Declaratum, est, inquit, in prima philosophia, quòd istæ intelligentiæ abstractæ intelligunt naturas vniuersales, & non dant nisi simile eius, quod habent: impossibile est vt dent intentionem indiuidualem omninò, cùm non habeant naturam comprehendendi intentionem particularem: & illæ formæ vniuersales non indiuiduantur, nisi propter materiam: etsi formæ abstractæ comprehenderent indiuiduum; tunc necessariò essent materiales. hoc autem esset prorsus eidem contrarium 12. meth: com: 36. sic loquenti: Intelligentiæ non habent de virtutibus animæ nisi intellectum, & virtutem desideratiuam, quæ mouet in loco: quapropter hoc mouens est intellectus. Itaq; secundùm Commentatorem, intelligentia est forma cœli essentialiter vnita, non appropiata tantùm. vnde 12. meth: Quoniam autem substantiam æternam, & immobilem, inquit, &c. vbi cœlum animatum esse ostendit, ponitque motum cœli à duplici motore causari, quorum alter ab ipso vocatur motor intrin-*
3. *secus: igitur quod prius. Amplius, si cœlum non est animatum: igitur est formica ignobilius: omne enim inanimatum est ignobilius animato 2. cœli, comm: 61. sed hoc, cœlo competere inquit, quia perpetuum nobilius est corruptibili: intelligentia ergo dat cœlo esse formale: sic enim loquitur Commentator 2. cœli, & de substantia orbis: Cœlum, inquit, indiget mouente, ipsum in loco, & virtute, quæ non sit corpus, nec virtus in corpore, ad largiendum sibi permanentiam æternam, & motum æternum. sed permanentia est esse cœli: intelligentia ergo, quæ permanentiam cœlo largitur, est cœli forma substantialis. profectò ex intelligentia & orbe fit veriùs vnum 2. cœli: comm: 3. quàm ex materia & forma, quod planè fieri non posset, si intelligentia mouens, non esset forma cœli substantialis. Adde, quòd 12. meth: comm: 36. tum philosophus, tum etiam commentator, cœlo tribuunt intelligere, & velle, qui sunt formales effectus intelligentiæ:*
4. *intelligentia ergo est forma cœli. Adhuc, si intelligentia non est forma cœli: igitur cœli non mouentur, quia intelligunt, vt dicit philosophus, & commentator 12. meth: comm: 36. nullum enim ex assistentibus aggregatum, dicitur operari, operatione conuenienti alteri assistentium. Quare, si intelligentia non est forma cœli, sed tantùm assistens; non rectè diceretur cœlum intelligere, quia assistens intelligentia intelligit: ergo quod prius. Sanè, si dixeris intelligentiam corporis, aut materiæ formam esse non posse; hoc profectò contingeret, vel quia est natura intellectualis, vel quia subsistens, aut quia differens specie ab anima, aut quia est quid completum in specie; ideoq; pars speciei esse non potest. sed primum non impedit, alioqui substantia intellectiua non posset esse forma corporis. neque secundum, aliter anima separata, non esset natura vnibilis materiæ. de tertio postea dicemus. neque quartum, nam si intelligentia esset forma corporis, vtpotè cœli; adhuc tamen non esset pars speciei; non enim ex intelligentia, & orbe, tertia natura in specie completa resultaret, cuius pars formalis esset intelligentia: siquidem esse partem speciei, illi tantùm competit formæ, quæ est terminus generationis, atque materiæ complementum, cuiusmodi non est angelus, qui vltimas operationes ei largitur, cuius est*

forma,

 Cœlum animatum.

forma. nec est finis generationis, sed quid completum in specie. Itaq; ex his patet, angelum siue intelligentiam esse formam cœli. Item, Augustinus in enchyridion cap: 25. videtur sentire cœlum esse animatum: Nec, inquit, illud certum habeo, vtrum Sol & Luna ad ciuitatem supernam pertineant, & ex consequenti animati & beatificabiles. Et primo retractationum cap: 10. mundum esse quoddam animal, sicut Plato sensit, nec certa ratione indagare potui, nec diuinarum scripturarum authoritate persuadere posse cognoui. Et in lib: de immortalitate animæ, temere dictum noui; non quia falsum hoc esse confirmo; sed quia nec verum esse apprehendo, quòd animal sit mundus; per animam enim corpus subsistit, & eo ipso, quo animatur, siue vniuersaliter vt mundus, siue particulariter, vt vnumquodq; animal intra mundum. Primo autem retractationum cap: 5. hoc retractare videtur. Non desunt autem, qui dicant non totum ab Augustino retractari, sed illud, eo quo animatur, &c. Ex quo patet, Augustini fuisse sententiam, mundum, id est, cœlum esse animatum. Adhuc, nobilioris corporis, nobilior est forma: corporis enim proportio atq; nobilitas, animæ nobilitatem insequitur. sed cœlum cæteris est animantibus præstantius atq; nobilius: habet ergo nobiliorem formam. At nobilissima forma est anima, quæ authore Augustino, & philosopho in lib. de anima, est principium vitæ: igitur cœlum est animatum anima informante. Reuera, si cœlum est causa vitæ, sicut apparet in animalibus ex putrefactione genitis, quæ ex sola cœli virtute vitæ beneficium consequuntur: cœlum ergo viuit, & ex consequenti est animatum. Tenet cõsequentia, quia causa suo est effectu nobilior. Præterea, in genere mobilium, primum est mouens seipsum, vt octauus testatur physicorum liber: illud enim quod est per se, prius est eo, quod per aliud est. sed primum mobile est cœlum: mouet ergo seipsum. at sola animata seipsa mouent, vt idem liber affirmat: corpora ergo cœlestia sunt animata. Adde, illud philosophi primo cœli, nempè motum cœli esse naturalem. Porrò, omnis motus naturalis, est à principio intrinseco, 2. phys. natura siquidem est principium motus & quietis in eo, in quo est; forma autem cœli, est ipsius natura: principium ergo motiuum cœli est intrinsecum, atq; ita cœlum est animatum. Itaq;, ex his atq; similibus constat satis, cœlum siue cœlestia corpora esse animata.

5. (beside "videtur sentire cœlum esse animatum")
Mundum esse animal. (margin)
6. (beside "Adhuc, nobilioris corporis")
7. (beside "Præterea, in genere mobilium")

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

D primum, motus in loco à philosopho diuiditur, 7. phys. com: 10. in motum ex se, id est ab intrinseco, qui sanè est motus naturalis, & in motum ab extrinseco, quem in quatuor secat specierum ordines, nempè in pulsionem, tractionem, vectionem, & vertiginem. Ii autem omnes motus violenti nominantur. Quamobrem nonnullis placet, omnem motum ab extrinseco violentum dici: violentum enim id appellatur, authore philosopho 3. Ethicor. cap. 2. cuius principium extrinsecum est. Porrò Commentator 3. cœli, com. 20. & 2. meteor. cap. 2. aliud sentire videtur: inibi enim dicit, motum ignis circularem in sua sphæra non esse simpliciter naturalem, quia scilicet non est à principio intrinseco; nec etiam violentum, quia nullum violentum potest esse perpetuum. Quare, ille tantùmmodò motus ab extrinseco motore, violentus dicendus est, cuius motor ex sua natura non habet virtutem semper mouendi. sed interdum mouet, interdum verò cessat à motu. vnde idem Auerroes 1. cœli com. 22. manifestè affirmat motum cœli esse à principio extrinseco. Et 8. phys. com. 52. motum diurnum, qui est in planetarum orbibus, dicit esse à motore non connuncto, hoc est, à primo motore, qui respectu orbium planetarum, est motor extrinsecus: illum autẽ motum orbibus planetarum fore siue esse violentum, falsum est. Præterea, apud Auer-

1. (beside first line)
Violentus motus secundum Auerroem. (margin)

Cœlum animatum.

Non omnis forma actualiter informat.

roem non quælibet forma actualiter informat, 12. met: com. 37. Perfectionum, inquit, propter quas mouetur perfectum, quædam sunt qualitates, quibus perficitur illud quod mouetur, vt quod mouetur propter sanitatem: & quædam sunt substantiæ extrinsecæ à re, quæ mouetur ad eas, vt aßimiletur ei, vt sunt actiones seruorum, quæ sunt erga genera intentionum domini sui. Item Auerroes 8. met. com. 12. expreßè asserit cœlorum substantias non esse compositas ex materia & forma, sed ex corpore & forma animata intelligibili: illis tamen non est aliquid, quod animatur per animam siue intelligentiam:
2. *itaque, quamuis motus cœli sit ab extrinseco motore; non est tamen violentus. Ad 2. dico, ad mentem Commentatoris, intelligentiam cognoscere motum, quem causat: non quidẽ in vniuersali, vt quidam dicunt, cùm appetat aßimilari primo motori vt particulari cognito; appetens autem finẽ particularem, determinatum cognoscat medium necesse sit: neq; per speciem motus, sed per suam essentiam, quam perfectè cognoscens veluti causam, effectus quoq; consequenter cognoscit, nempè motum cœli, & res inferiores per motum productas atq; producendas. verum tamen est, non cognoscere indiuiduum per speciem propriam, quia nimirum illa species primò est repræsentatiua indiuidui per sen sum & imaginationem, quæ in intelligentia nequaquã esse possunt.*
3. *Ad 3. cœlum est nobilius rebus inferioribus quòad modum, non autem quòad gradum eßendi: res enim quæ habent viuere & eße, duobus gradibus ornantur: qua ratione fit, vt hoc modo formica nobilior sit cœlo. quia verò modus essendi qui cœlo competit est perpetuus & incorruptibilis; ideo cæteris præstat corruptibilibus. Reuera, forma cœli, quamuis simpliciter nobilior non sit forma animalis; est tamen nobilior quòad rationem formæ: ita enim perficit completq; materiæ suæ desiderium; vt iam alterius formæ habendæ cupidine non teneatur, quod quidem cæteris formis corruptibilibus minimè conuenit.*

Cœlum quomodo est nobilißimum corpus.

Ad authoritatem Commentatoris dico, intelligentiam cœlo largiri permanentiam, conseruatiuè quidem, non autem formaliter secundùm Commentatorem, qui arbitratur corpora cœlestia causam habere conseruantem, nempe virtutem primi principii, à quo & ipsa dependet. dare autem permanentiam, & esse conseruatiuè ad causam attinet agentem: non ergo Commentator vult intelligentiam cœlo largiri eße formaliter, sed conseruatiuè potiùs. Ad aliam authoritatem sic respondeo, Commentatorem ita intelligi oportere: ex intelligentia & orbe fit magis, id est nobilius vnum, quàm ex materia & forma: non quia magis vnum per se fiat, sed magis aggregatum incorruptibile, quod non fit ex materia: omne enim compositum ex materia & forma, putat eße corruptibile: hac ratione in cœlo materiam esse non vult, quæ est ens in pura potentia. Præterea, verba illius commenti hæc sunt: Et ideo forma & formatum in eo est vnum numero, sed secundùm dispositionẽ magis diminutam, quàm sit adunatio recipientis, & recepti in forma abstracta. ex quo patet, Commentatorem loqui de vnione intelligibilis & intellectus, quæ profectò perfectior est, quàm sit orbis vnio cum intellectu: quod enim fit ex eis, non est aliud, sicut in cõpositis ex materia & forma. Reuera, substantia composita ad mentẽ Auerrois, est tertia quædam entitas à partibus simul iunctis distincta: hac de causa, ex intellectu & intelligibili fit maximè vnum, quia scilicet intellectus potest fieri intelligibile, dum seipsũ intelligit, quod certè compositis ex materia & forma non competit: nunquam enim forma fiet materia, aut è conuerso; sed ex materia & forma fit substantia composita, quæ est aliud ab eis, vel diuisim, quia non est materia nec forma, vel coniunctim.

Quomodo ex intelligentia & orbe fiat vnum.

Quomodo intelligentiæ & intellectus sint vnum.

Confirmat hanc suam doctrinam Auerr: 12. met. com. 39. vbi sic loquitur: Intellectus in quantum intelligit intellectum, dicitur intellectus: & in quantum intelligit per se, dicitur quod intellectum per se est ipse intellectus, siue intellectus est res intellecta. Et 3. de anima, com. 5. in solut: 2. quæst: Est manifestum, inquit, quod ex forma & materia fiat vnum, maximè autem ex materiali intellectu & intentione intellecta in actu: quod enim componitur ex eis, est aliquod tertium aliud ab eis. Itaq; ex intellectu & intelligibili fit verius vnum,

Auerrois rationes expenduntur.

rius vnum, quàm ex materia & forma. Ad aliam authoritatem philoſophi & com: dico, cœlum accipi pro aggregato, ex cœleſti corpore & intelligentia: proinde ratione intelligentiæ ſibi appropiatæ, cœlum ſentire atq; intelligere dicitur. Ad 4. Commentator reſpondet ſecundùm ſuam hæreſim, conſequentiam eſſe falſam, & ad probationem negat aſſumptum: nam vt ipſe in via ſua erronea profitetur, Sortes dicitur intelligere, quia intellectus, qui eſt vnus omnium hominum, non eſt forma dans eſſe, ſed copulata intelligit. Ad probationem ſeu confirmationem reſpondeo, hoc accidere, quia intelligentia eſt quid completum in ſua ſpecie. Et ad improbationē dico, quòdſi loquamur de forma propriè informatiua veraq; informatione, non eſt intelligibile, quin ſit pars compoſiti, atq; ex ea & materia non conſurgat noua ſpecies: forma enim eſt, quæ dat eſſe ſubſtantiale, ſi ſubſtantialis fuerit, & accidentale, ſi accidentalis erit & ipſa: atq; ita eſt terminus generationis. ſumere autem aliquid, quatenus vltimas largitur perfectiones, non ſpectat ad formam informantem, ſed ad æquiuocam potiùs & impropriam. Intelligentia ergo non eſt forma cœli. Ad 5. tempore Auguſtini dubium erat, vtrum corpora cœleſtia eſſent animata, hac de cauſa ſub dubio loquitur, nec hoc retractauit, tanquam falſum; ſed quòd aſſertiuè locutus fuerat, verum eſſe, quod in dubium antea vocatum fuerat & adductum. Ad 6. ex prædictis patet ſolutio: ſiquidem cœlum dicitur corpus nobilius, non quidem ſimpliciter, ſed ſecundùm rationem, vt dixi. Ad confirmationem dico, cœlum eſſe cauſam vitæ inſtrumentaliter, vt potè inſtrumentum viuentis intelligētiæ, cuius virtute agit in hac infima & ſublunaria. Ad 7. cœlum ſeipſum mouet, quatenus ex mobili & motore ſecundùm contactum virtutis componitur, cuius gratia ipſius motor, principium intrinſecum nominatur, atq; eius motus naturalis dicitur: Naturalis inquam, non propter principium actiuum, ſed paſſiuum tantùm, quod quidē vt ſic moueatur aptitudinem habet. Sanè, non eſt neceſſe, vt ad omnem motum naturalem, natura moti ſit principium actiuum: nam in generatione, quæ eſt mutatio naturalis, principium actiuum non eſt natura materiæ, quæ paſſiuum eſt & ipſum mutatum. proinde, natura eſt principium motus paſſiuum in cœlo; in graui verò & leui, tùm paſſiuum, cū etiam actiuum. Dicis, potentiæ paſſiuæ naturali, actiua correſpondeat naturalis, neceſſe eſt. Dico, illi potentiæ, quæ per comparationem ad formam receptibilem ſeu receptā, eſt naturaliter paſſiua, non eſſe neceſſe, vt actiua naturalis correſpondeat, quæ ſit principium actiuum naturale creatum: anima ſiquidem eſt potentia paſſiua ad gratiam recipiendam: principium autem gratiæ effectiuum, non eſt aliquod naturale creatum. vel ipſa intelligentia principium dicitur actiuum, tametſi ſecundùm eſſe ſit à cœlo ſeparata; non enim oportet, vt eius natura ſit intrinſeca, quemadmodum potentia calefactiua non eſt natura calefacta; licet calefactibile ad calefactionem potentiam naturalē habeat. Itaq; quamuis deus benedictus vniuerſum immediatè mouere poſſet; ſuæ tamē complacuit benignitati, mouendorum orbium curam cæteris mandare intelligentijs, quæ in mouendo diuinam appetunt ſimilitudinem ſemper & inceſſanter habere imitariq;. Cœlum ergo non eſſe propriè vereq; animatum, anima informante, dixi ſatis.

4.

5.

6.

7.

Motus naturalis cœli.

Potentiæ paſſiuæ naturali correſpondet potentia actiua.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Modus & finis intelligentiarum quæ mouent orbes.

Vdiuimus orbes non eſſe animatos, tametſi ab intelligentiis moueantur: libet iam quærere finem modumq;, quo diuinæ illæ mentes in mouendis orbibus vtuntur; eſt enim præſenti ſpeculationi conueniens atq; opportuna inquiſitio. Porrò, de modo mouendi, non parua extitit apud antiquos ſapientiæ duces diſſenſio atq; controuerſia: nam & nonnulli dixerunt, ali-

Quomodo intelligētiæ moueant orbes.

Intelligentia cur mouet orbẽ.

quam imprimi cœlo ab intelligentia qualitatẽ naturalem, ex qua motus circularis proficiscitur, sicuti ex graui motus sursum, ex leui verò deorsum motus procedit. sed huiusmodi sententia non placet, tùm quia motus alterationis prior esset quàm motus circularis; qualitas enim illa per alterationem haberetur, tùm etiam, quia cœlum à forma intrinseca naturali moueretur, quod quidem falsum esse multi arbitrantur: natura siquidem determinatur ad vnum: nulli ergo simul largitur opposita. sed mouens cœlum polis quidem præstat quietem, alijs autem cœli partibus motum: igitur cœlũ non mouetur à forma intrinseca naturali. Quamobrem Commentator 12. met. ait Cœlum non moueri à forma naturali, alioqui cœlum motibus oppositis moueri non posset; ad determinatum enim motum naturalis illa inclinatio inflecteret. Deniq; forma naturalis alicuius in proprio loco existentis, non est illi causa motus, sicut patet in graui & leui. sed cœlũ est in loco sibi proprio: igitur non mouetur à forma naturali intrinseca, & per consequens, angelus non imprimit cœlo aliquam qualitatem naturalem absolutam, ad quam consequitur motus.

Cœlum non moueri à forma intrinseca

Quòd species motus nõ moueat cœlum.

Quibusdam visum est, speciem motus practicam in mente angeli existentem esse rationem mouendi: dicunt enim angelum in se habere speciem motus, velleq; motum in corpus cœleste causare, talemq; intentionem cum actu volendi speciem motus practicam effici, potentem vtiq; ad motum producendum causandumq; in corpore cœlesti. Verùm, species motus non est mouendi ratio, sed cognoscendi potiùs. Præterea, si id verum esset; eadem facilitate lapidem angelus produceret, cuius speciem habet in mente.

Quòd potentia tertia nõ sit ratio mouẽdi.

Quidam alij dixerunt, quòd angelus moueat orbem per potentiam suam motiuam, actiuam ad extra, quæ est tertia potentia, ab intellectu voluntateq; distincta. illa siquidem potentia, præcedente cognitione actuq; volendi, est ratio, qua cœlum mouetur. Sed hic quoq; modus erroneus est: angeli enim natura, est potentia motiua superior; quæ quatenus à volitiua distinguitur, ad perfectionem simpliciter minimè spectat. Deniq; quonam modo mouet voluntatem, si obsequitur atq; famulatur voluntatis imperio; voluntas enim mouet alias, non autem ab alia potentia mouetur? Dicamus ergo angelum mouere cœlum per suamipsius voluntatem, velùti per potentiam motiuam rationemq; mouendi, secundùm dictamen intellectus atq; rationis iudicium. Profectò, voluntas primò elicit actum volendi, quo vult mouere, & imperat. Deinde, licet simul duratione; posteriùs tamen natura, ipsam elicit actionem, quæ est mouere actiuè, sicq; in cœlo causat siue producit motionem passiuam. Itaq;, voluntas angeli primò habet actum immanentem, hoc est, velle, postea, transeuntem, id est, mouere. Hoc autem modo voluntas est causa motus, sicuti potentia elicitiua, duos actus ordinatè eliciendo, quorum primus, vtpotè velle, non est mouere, aut ratio mouendi; est tamen medians inter potẽtiam motiuam & mouere siue actum mouendi, idq; necessariò: quidquid enim voluntas habet ad extra pro causato; illud idem priùs habet in volito, ideoq; velle est dispositio, sub qua volũtas existens motũ producit; idq; liberè non necessariò præconcipiendo motum, non finem motus tantùm, vt dicit Commentator.

Intelligentia mouet per voluntatem suũ orbem.

Obiectio.

Sed dicet aliquis, actus voluntatis est actus immanens. sed mouere est actus transiens: mouere ergo non est actus voluntatis. Præterea, velle dicere, quòd angelus per imperium, seu velle, moueat cœlum, iampridem à sapientibus id explosum est. ergo &c.

Solutio.

Respondeo, quòd actus primus, qui dicitur velle, eiusq; operatio, est sibi immanens, vtpote elicere, seu causare huiusmodi actum, scilicet velle; habet tamen cum hoc actum transeuntem, nempè mouere; voluntatis enim interest, alias potentias ad exercitium actus mouere, qui planè est actus transiens in extrinsecas potentias. Ad 2. verum quidem est, quòd solius dei sit, solo nutu seu velle mouere omnia; quia scilicet ipsius mouere & velle, sunt realiter idem: nam vbi mouere distinguitur à velle; inibi certè est realis respectus mouentis ad motum, & actionem de genere actionis; deus autem ad creaturam, vt dixi paulò ante, non habet relationẽ realem. at in angelo est alius actus, ab ipso velle essentialiter distinctus: quare, angelus

Actus immanens & transiens in angelo

re, angelus

re, angelus sola voluntate non mouet, quippe, cùm in ipsius potestate situm non sit, mouere orbem vt lubet. Itaq; , angelum mouere orbem per actum voluntatis transeuntem actiuè, dixi. Angelos nõ mouere orbes.

CAP. II.

Quare intelligentia moueat orbem.

Clara est apud Peripatheticos doctrina de fine motus, quo intelligentiæ mouent orbes: Mouet, inquit philosophus 12. met. com. 36. sicut intelligibile & desiderabile. appetunt siquidem illæ beatæ mentes in mouendo, primo similes motori effici atq; fieri; vt in optima dispositione permaneant, atque assequantur finem intentum. Porrò, aliquid in appetenda alicuius similitudine, fine, atque dispositione, duobus modis potest intelligi: aut quidem illa similitudo æqualitatis erit, aut proportionis. Praeterea, vel illa dispositio est optima simpliciter, vel secundùm quid, vt optima angeli dispositio, est intelligere; mouere verò est secundùm quid: deniq;, vel est finis intentus, vt victoria est militiæ; aut euentus, vt honor, qui accedit legitimè pugnanti. Itaq; aiunt intelligentias mouere, vt in optima dispositione sint, tùm quidem simpliciter, tùm verò secundùm quid, atq; etiam, vt intentum finem consequantur: optima autẽ dispositione simpliciter ex eo maximè potiuntur, quòd intellectus sint perpetuò diuina intelligentes; illa verò, quæ est secundùm quid, quia nimirũ animæ sunt orbes suos mouentes, optimo perfectissimoq; motu. Deo autem similes sunt simpliciter, quatenus in optima dispositione simpliciter inueniũtur, habentq; finem intentum, qui est deum intelligere; finem verò euentum, quia scilicet mouent, & in dispositione secundùm quid dei similitudinem gerunt; similitudinem, inquam, proportionis, non æqualitatis, secundùm formam genericam & specificam, non autem secundùm gradum formæ specificæ: impossibile enim non est appetibile. at deo esse simile, secundùm omnem perfectionis proportionisq; gradum, est prorsus rebus creatis impossibile: igitur non est appetibile. secundùm verò formam genericam conueniunt aliquo modo, quia ambo sunt substantiæ. secundùm autem formam specificam, quia sunt intellectus: Similitudinem ergo proportionis intelligentiæ appetunt, optimam dispositionem & finem intentum, atq; euentum, sicut dictum, intelligendo & mouendo consequuntur. Cæterùm firma est & vera theologorum sententia dicentium, intelligentias mouere orbes, tũ quia virtutes sunt instrumentariæ diuinæ virtutis, quibus motus cœlici aguntur, vt generationis hominis ordo conseruetur; tũ quia ex opere creationis hoc habent; tùm quia de reintegranda ipsorum ciuitate, quæ olim non paruam suorum passa est ciuium iacturam, magna solicitudine tenentur. hanc autem restaurationem fieri per hominum generationes necesse est, quæ profectò absq; cœlorum motu haberi non potest. Mouent ergo intelligentiæ orbes vt aiunt sacri; non quidem vt in optima sint dispositione, aut vt similitudinem dei gerant, quandoquidem id habeant ex naturali natura cum gratiæ auxilio confirmationeq;, vnde in fine rerum cœlis quiescentibus, æquè erunt beati; sed vt deo obtemperent, generationesq; hominum conseruentur, è quibus nonnulli ad ipsorum ciuitatem essent transmittendi, atq; ita antiquæ ipsarum ruinæ repararentur: Omnes, inquit Paulus ad Hebr: 1. sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Quamobrem, cùm hæc ita se habeant, omninò explodenda est Auerrois sententia, asserentis intelligentias mouere orbes 2. cœli; primaria quidem intentione propter se, vt in optima scilicet dispositione conseruentur; secundaria verò propter nos: Intelligentiæ, inquit, ideo in optima dispositione sunt, quia mouent, quam quidem dispositionem de nouo non acquirunt, cùm illam habeant, sed motu quidem illam conseruant:

Quam similitudinem quæ runt angeli in mouendo.

Angeli optima dispositio, & secundùm quid.

Angeli finis intentus & euentus.

Intelligentiæ quare mouẽt cœlum secundùm Catholicos.

Auerrois opinio reijcitur.

Angelos nō mouere orbes.

Et 12. met. asserit, intelligentias mouere quidem cœlum, non præconcipiendo motum, sed tantùm finem motus, finem scilicet intelligentiæ iam adeptum; cuius sanè apprehēsionē, motus orbis naturaliter atq; necessariò consequitur, vt finis intelligentiæ conseruaretur, non autem acquiratur. Reuera, optima intelligentiarum dispositio est beatitudo, quæ à motu cœlorum minimè dependet: nam, authore philosopho 10 Ethic. beatitudo, in cognoscendo, non autem in mouendo consistit. Beatitudo præterea à rebus corporalibus nequaquam proficiscitur, alioqui vera beatitudinis substantiam amitteret: non ergo intelligentiæ per motum cœlorum in optima dispositione, seu beatitudine conseruantur. Alij autem Peripathetici dicunt, quòd intelligentiæ mouent, vt deo fiant similes mouenti, etsi non in motu diurno, in motu saltem suorum orbium. Hanc autem similitudinem Themistius & Alexander optimam dispositionem appellant. Verùm huiusmodi Dei similitudo admodum parua est, & non solùm angelis, verùm etiam hisce rebus inferioribus communis, ideoq; angelis, veluti optima dispositio non est attribuenda, quandoquidem sine huiusmodi motu deo simillimi sint; intelligunt enim & amant summum bonum, sicq; veram beatitudinem, optimamq; dispositionem consequuntur. Plato in Thimæo, motum angelorum obedientiæ ascribit mandato, quo faber mundi præcepit, vt animal nobile & venerandum, nempè hominem conderent. Sed de hoc postea dicam, quando de hominis creatione erit mihi loquendum. Mauri aiunt, angelos mouere orbes, vt deo placeant, veluti amico morem gerentes. his autem obsistit Auicenna, asserens motores orbium merè naturaliter mouere; naturalibus verò non meremur, neq; demeremur. Non igitur vt placeant, neq; vt obediant. Sanè, quemadmodum anima dum corpori coniungitur, naturaliter ipsum viuificat; ita profectò animæ cœlorum naturaliter suos mouēt orbes: non enim intelligentia viuificat orbem vita sensus; quia cœlum non sentit: nec gradu nutritionis, & cœterorum huiusmodi, quæ cœlo inesse non possunt; sed vita, qui est motus. Intelligentiæ ergo orbes naturaliter mouent. Verùm huiusmodi Auicennæ positio, non sapit veram philosophiam: nam si animæ siue intelligentiæ, purè naturaliter orbes suos mouent: non ergo cognoscunt finem motus; agens enim naturale tantùm finem non intelligit, sed mouetur ab intelligentia dirigente. Porrò, intelligentias orbium motrices, non præconcipere finem motus suorum orbium, absurdissimum est, ne dicam impossibile. nam si animæ sua mouendo corpora finem motus præintelligunt; quantò magis illæ cœlestes & beatissimæ mentes? Itaq; intelligentiæ mouent orbes, tùm generationis causa, cùm propter electos congregandos.

Angelorum beatitudo nō pēdet à motu.

Alij Peripathetici aliud senserunt.

Plato.

Mauri.

Auicenna.

Confutatur opinio Auicen.

CAP. III.

Angelos non mouere orbes siue cœlos, argumentis ostenditur.

1. *Corpora grauia & leuia, mouent seipsa per proprias formas: nam authore Auerroe 4. cœli com. 5. motus leuium ad superius, ab ipsorum leuitate causatur: igitur cœli mouētur à proprijs formis naturalibus, sine aliquo alio extrinseco motore, etiamsi cœli non sint animati. Tenet consequentia: si enim quod minus videtur inest; & illud quod magis. sed minus planè videtur, vt grauia, & leuia seipsa moueant, quàm corpora cœlestia, vtpotè ipsis inferiora atq; ignobiliora: cœli ergo à proprijs naturalibus formis mouentur, & singuli à singulis, proinde diuersitas motuum causatur. Patet ergo, quòd angeli non moueant orbes.*
2. *Amplius, cœli sunt corpora naturalia, ac motu naturali aguntur: non ergo mouentur ab extrinsecis motoribus; motus namq; talium naturalis dici non potest, vt motus nauis à remige dirigente.*

 Angelos nō mouere orbes.

Cùm itaq; motores orbium non sint formæ ipsorum naturales; ex orbe vtiq; & intelligētia motus naturalis non fit. dicere verò, cœlos motu naturali non moueri, absurdissimum est, tùm quia res naturalis præstat accidentali, tùm quia natura semper eodem modo operatur. sed motus cœlorum inuiolabiliter eundem perpetuò cursum peragunt: igitur motu naturali mouentur, & ex consequenti, non ab extrinseco motore. Adde, hoc esse diuinis scripturis manifestè contrarium, asserentibus, diuinis mandatis, atq; ordinationibus parere omnia: Ordinatione tua, inquit Dauid, perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Et alibi: Verbo domini cœli firmati sunt. Vnde Paulus ad Hebr: 1. portans omnia verbo virtutis suæ. Iussu ergo dei cœli mouentur, atq; agunt cursus suos, diuinis iussibus obtemperantes, idq; per proprias naturales formas, non extrinsecas, cuiusmodi essent angeli. Adhuc, omne mouens, vt dicitur 6. & 8. phys. mouet per contactum: 3. *sed illæ cœlestes intelligentiæ non habent contactum: non ergo mouent orbes. Nec valet quod dicunt aliqui, quòd moueant per actum voluntatis transeuntem; quandoquidem solius dei sit actu voluntatis mouere, & quidem tam magna & immensa corpora. Non ergo videtur esse rationi consentaneum. nec constat nobis ex scripturarum authoritate, vt angeli solo iussu actuq; voluntatis, corpora cœlestia perpetuò moueāt. Præterea, rati-* 4. *ones quas aliqui adducunt, volentes ostendere, cœlum à propria forma naturali moueri non posse, friuolæ sunt & nullius sanè momenti: Natura, inquiunt, simul opposita non* 1. *largitur. sed motor cœli polis quidem quietem, latitudini verò motum largitur: igitur motus cœli non est à forma naturali. verùm secundùm rei veritatem, quælibet cœli pars mouetur: non ergo poli omninò quiescunt, sed imaginatione tantùm puncta immobilia esse dicuntur, quia nimirum circulos suis motibus non describunt. Falsa est ergo imaginatio, quæ putat aliquam partem cœli omninò quiescere. Addunt etiam & alias rationes: Motus, inquiunt, naturalis est determinati modi & loci. sed motus circularis in-* 2. *differenter se habet ad ista; non enim habet determinatum locum, cùm ex sua natura infinitus esse valeat: nec etiam habet determinatum modum; indifferenter enim mouetur ab oriente in occidentem, & è conuerso: non ergo naturaliter mouetur. Respondeo,* Cœli motus quomodo sit determinatus *quòd quamuis motus cœli non sit ad terminum sistentem, quia ex sui natura potest esse perpetuus, quod planè motui recto non competit; est nihilominùs ad præfixum terminum, vtpote ad determinatos situs partium & aspectus circa medium, secundùm diuersas partes motus; quemadmodum motus grauis, est ad determinatum vbi deorsum: ille autem terminus, motus propriè nequaquam vocatur. Ad illud, quòd sit indeterminati modi, dico, vnumquemq; orbem, secundùm motum proprium, determinati certiq; ordinis esse, nec alium motum habere præter proprium, ac naturaliter sibi inhærentem. Subdunt tertiam rationem. Si tales formæ siue inclinationes naturales, quibus cœli mouen-* 3. *tur, ipsis omninò realiter insint; aut igitur cœli per illas inclinarentur ad vnum, aut ad opposita. non quidem ad vnum; in cœlis enim diuersi motus apparent. neq; ad opposita; alioqui, sicut in naturis grauium & leuium, ita etiam in corporibus cœlestibus esset naturarum diuersitas atq; contrarietas, quod planè longè est à cœlestibus. Dico, formas* In corporibus cœlestibus nō est propriè cōtrarietas. *naturales orbium diuersimodè orbes inclinare, nec inde vllam sequi proprio nomine cōtrarietatem, cùm non sint qualitates sensibiles, alterabiles; sed secundùm inclinationem tantū ad motus contrarios: sic enim nos docet experiētia, quòd scilicet cœli motibus cōtrarijs siue oppositis agantur. Dices, ergo orbes habent diuersas formas naturales, quibus ad huiusmodi motus determinantur. Respondeo, verum quidem esse; non tamen eiusdem rationis illas posse vocari. Iterum ita arguunt, forma naturalis alicuius existen* 4. *tis in loco sibi proprio, non est causa motus, vt patet in graui & leui. sed cœlum est in loco sibi proprio: igitur non mouetur à forma naturali. Præterea, illud, cuius motus est* 5. *circularis, idq; à forma naturali, violenter profectò requiescit. sed quædam pars cœli quiescit, altera verò mouetur circulariter: igitur non mouetur à forma naturali. Dico*

Cœli motum esse naturalē.

 ad 4. ma-

nó mouere orbes.

Motus circularis semper est in toto proprio loco.

*ad 4. maiorem veram esse de motu recto, quo mobile transfertur ad alium totum locũ,
de primo quidem toto loco recedendo, non autem de motu circulari, qui in toto primo
loco semper permanet, situs tantùm partibus variatis. Ad 5. dixi, nullam cœli partem
prorsus quiescere. Itaq; rationes, quibus aliqui probare nituntur, motum cœli non esse na
turalem, nihil virium habent, suntq; omninò debiles & inanes. Amplius, Dei similitu-*
6. *do inest angelis intrinsecè, & à primordio conditionis ipsorum: non ergo per motum dei
similitudinem quærunt, alioqui imperfecti omninò conditi essent, quod fas non est de
angelis sentire. Reuera, si ideo intelligẽtiæ suos orbes mouent, vt deo similes sint: primus
ergo motor finis esset omnium motuum actionumq;, quibus agunt atq; mouent intelligen-
tiæ, quod est falsum; finis enim per actionem atq; motum acquiritur. sed Deus hoc mo-
do haberi non potest: igitur non est motuum finis. Sanè, qui sic mouent, aliquando
tandem quod cupiunt, acquirunt, alioqui frustra laborarent. sed fine habito cessaret mo-
tus, quod quidem philosophis non probatur, qui motum æternum esse fatentur. Angeli*

Angeli non mouent cœlũ propter similitudinem Dei habendam.

*ergo non mouent propter similitudinem dei habendam obtinendamq;, neq; propter opti
mam dispositionem conseruandam, quandoquidem optima angelorum dispositio sit de-
um intelligere, ipsumq; perpetuò amare, quod planè sine cœlorum motu obtinent. neq;
propter generationum seriem texendam; nam id, cœli motu & lumine, ex proprijs for
mis naturalibus à principio sibi inditis, diuinis semper imperijs obtemperantes, complẽt*
7. *atq; perficiunt. Angeli ergo non mouent, siue non sunt motores orbium. Adhuc, primus
motor mouet, vt intelligibile & desiderabile: igitur mouet vt finis, non autem vt effici-
ens. Quare, si intelligentiæ mouent orbes, vt primo aßimilentur motori: mouerent ergo*

Vnus vltimus finis orbium.

*vt fines & non effectiuè, quod est absurdum, cùm vnus tantùm sit vltimus omnium mo
tuum finis. Accedit ad hoc, quòd si semper mouent, & semper cupiunt dei similitudinẽ,
cùm finis motus sit quies: semper ergo sunt indigæ, & imperfectæ virtutes illæ erunt,
vtpotè, quæ nondum assequutæ sunt, quod tantopere quærunt. cùm autem illarum mo-
tus sit æternus, vt ipsimet dicunt: semper ergo erunt huiusmodi, quod profectò menti-
bus cœlestibus minimè congruit. Neq; id, quod dicunt, veritatem habet, nempe mouere,
vt in optima dispositione conseruentur, alioqui, nobilius ab ignobiliori dependeret, vtpo-
tè beatitudo, quæ est in optima parte naturæ intellectualis à corporearum rerum motu.
Non video planè, quomodo hoc poßit intelligi, aut quare hoc sibi persuaserint magno &*
8. *egregio ingenio viri. Præterea, mouere tempore infinito, est potentiæ infinitæ; motus*

Motus infinitus duratione requirit potentiam infinitã.

*enim proportionatur potentiæ & voluntati mouentis; imò est quidam effectus motoris:
sed effectus infinitus etiam duratione tantũ non potest esse, nisi à causa infinita: igitur,
si intelligentiæ mouent orbes tempore infinito: sunt ergo potentiæ infinitæ, quod est fal-
sum, vt postea dicemus, alioqui plura essent infinita perfectionalia, atq; ita rerum or-
do turbaretur, quo creaturæ à suo dependent creatore, siquidem & ipsæ essent infiniti vi
goris: vnde nec superiorem, aut subordinationem agnoscerẽt. sed hoc destrueret fundi-*
9. *tus vniuersum: ergo quod priùs. Item, cœlum est corpus: igitur cœlum habet materi-
am; non enim est corpus sine materia. sed materia in esse reali non inuenitur sine forma*

Cœlum propriè esse compositum ex materia & forma.

*sibi connaturali: igitur cœlum habet materiam & formam, quæ omne materiæ desideri-
um complet perficitq;, ita vt alterius formæ habendæ solicitudine non vltra teneatur,
quæ profectò inferiorum materiæ perpetuò inest; quia nimirum formæ accedentes, ne-
queunt omne materiæ desiderium explere; propterea materia ipsorũ nouas semper cu-
pit formas habere, atq; illarum interitum perpetuò machinatur. Si itaq; cœlum habet
materiam & formam: mouetùr ergo à sua forma naturali intrinseca, sicut & alia cor-*
10. *pora naturalia. Iterum, si cœlum non est compositum ex materia & forma naturali,*

Materia naturalis non est sine forma naturali sibi propria.

*non solùm animatis, sed alijs etiam inanimatis, vtpotè corporibus elementorum, vilius
atq; ignobilius esset reputandum, quod planè absurdum est & minimè decens. Tenet cõ
sequentia: nam ex cœlo & intelligentia, non fit vnum corpus animatum. neq; parte ha-
bet for-*

Angelos non moue re orbes.

bet formam naturalem: erit ergo ibi materia sine forma, atque ita res imperfecta. Nec valet, quod dicitur à quibusdam, inibi tantùm esse materiam ad vbi: nam illa materia aut est eiusdem rationis cum materia inferiorum, & ita non erit sine forma naturali, sicut non est & ista inferiorum; aut certè, quod probabilius est, alterius rationis, habens formam omnimodè ipsam replentem, à qua naturaliter siue extrinseco alio motore mouetur, & sic cœlum mouebitur à sua forma naturali. Hæc dixi, quisque pro libitu accipiat, salua semper authoritate scripturæ, & catholicæ fidei veritate.

CAP. IIII.

Angelos motores non esse infiniti vigoris ostenditur.

1. *Voniam diximus angelos non mouere tempore infinito, quia non sunt infiniti vigoris, etiam ad mentem philosophi; ideo reliquum nobis est probare quod ante professi sumus, idq; ita planè probamus. Plures deos esse, sicut dixi in primo Pymandri, est impossibile; vt communis propemodum est omnium sapientum sententia: igitur plures naturas esse simpliciter infinitas, est pariter impossibile: quilibet enim deorum, si plures essent, haberet potentiam infinitam, essetque quoddam necessarium simpliciter, quod est falsum: vnum enim est ens necessarium, independens, absolutum, atque perfectissimum. Reuera, infinitum secundùm perfectionem, aut potest vniuersaliter intelligi, vtpotè omnem perfectionem actu existentem, & possibilem esse, absolutè continens; sicut dicitur vniuersaliter infinitum secundùm quantitatem, quod continet in se omnem quantitatem secundùm omnem dimensionem, vt corpus infinitum; & hoc quidem modo, plura infinita in spirituali natura esse non possunt; infinitum namque huiusmodi, omnes perfectiones datas, & dabiles, gradusq; earum prorsus omnes perfectissimè continet: aliud ergo dari infinitum secundùm huiusmodi perfectionem, est impossibile, alioqui neutrum illorum esset vniuersaliter perfectum.* (Infinitũ perfectione vnum, & non plura.) *Amplius, si intelligentiæ essent rigore infinito: igitur ordo vniuersi destrueretur; non enim subordinarentur primæ, nec ordinarentur ad eam, nec dependerent ab ea, nec mouerent se, vt digniori assimilarentur. Profectò, ordinari, & dependere, & mouere, propter aliquod dignius consequendum, imperfectionem sapit, quod infinito perfectionaliter existenti, minimè conuenit. Aut potest intelligi infinitum partialiter, quod secundùm perfectionem esset infinitum, vtpotè, infinitos illius perfectionis gradus, si darentur, in se habens; vt si calor ignis, infinitos in se contineret gradus caloris. huiusmodi autem infinita, plura esse possunt, saltem secundùm intellectum.* (Infinitum partialiter.) *At, infinita perfectionaliter, atque vniuersaliter, simul plura esse non valent, quod planè intelligentijs esset attribuendum, si infinita essent virtute, atque vigore: sed tunc incideremus in errorem Democriti, & Zenonis, aliorumque antiquorum negantium omnem rerum ordinem in finem, causamque finalem, quos sanè, iustè reprehendit philosophus 2. phys: comm: 77. vsque ad 87. vnde 12. meth: comm: 52. omnia dicit ordinari ad vnum finem primum, sicut ordinantur partes exercitus ad primũ ducem: Omnia, inquit ad vnum coordinata sunt, licet diuerso ordine gaudeant, & regiminis prouidentia. in vltimo etiam 12. lib: Entia, inquit, nolunt malè disponi: vnus ergo princeps.* (Error Democriti & Zenonis.) *Igitur intelligentias esse infiniti vigoris, doctrinæ philosophi apertè aduersatur. Sed dicet aliquis, ordinem quidem in entibus separatis à philosopho concedi, quòd scilicet causa secunda dependeat à prima; non causaliter tamen, sed sicut species numerorum, quarum posterior numeri species dependet à prima, licet à priori non causetur. sed hoc paulò antè confutaui, & in primo Pymandri, ostendi Deum esse omnium entium*

sunt infini ti vigoris. *causam effectiuam. Amplius, cùm potentia actiua sequatur actum, quantitas vtiq; potentiæ sequitur quantitatem actus: vnumquodq; enim quò magis abundat potentia agendi, eò magis abundat actu operandi. actus autem quantitatem aliquando accipit ex parte agentis, sicut ex voluntate artificis, domus pulchritudo, quantitatem, atq; terminum*
3. *recipit. aliquando verò ex parte recipientis, sicut calor in lignis, secundùm eorundem dispositionem. Cùm ergo quælibet substantia spiritualis creata, esse recipiat à prima, non*
4. *est vtiq; suum esse, & ex consequenti non est virtutis infinitæ. Iterum, primum mouens, mouet vt appetibile, & intelligibile 12. met: comm: 36. mouetq; non motum: igitur proximas sibi intelligentias mouet, causans illarū intelligere. sed intelligere est idem cū*
Intelligentiæ causantur à primo motore. *substantia intelligentiæ, iuxta philosophi sententiam: intelligentia ergo producta est à primo motore, & ex consequenti, non est infinitæ potentiæ: omnis enim intellectio, quæ non est eadem obiecto, causatur ab obiecto, idq; effectiuè, sicut balneum quoque effectiuè mouere ait Comm: in mente tantùm existens: ergo quod prius. Reuera, primum mouens potentiæ infinitæ, immediatè non mouet, authore philosopho 8. physi: sed cœlum immediatè moueri vult à motore finito, nempe ab intelligentia. Hunc imitatur Comm: 12. meth: asserens mouens finitum immediatè mouere: primum autem, & infinitum mouens largiri virtutem, atque potentiam mouendi, idque perpetuò; ideoque motum esse perpetuum. cùm igitur intelligentiæ, & esse, & motum à Deo accipiant; nullo modo fieri potest, vt sint infinito vigore perfectionaliter. Porrò, intelligentias esse à Deo accipere, superiùs annotauimus. Commentator verò 3. cap: de substantia orbis ait, corpus cœleste indigere non tantùm virtute mouente in loco, sed etiam largiente in se, & in substantia permanentiam æternam: Et dixerunt, inquit, ipsum Aristotelem non dicere causam agentem totum, id est, cœlum, sed tantùm causam mouentem; & tamen illud, scilicet cœlum dixit esse formaliter necessarium, vt dicitur 9. meth: cap. 7. est autem nihil in potentia sempiternum. Ex quo patet, quòd sicut cœlum habet esse ab intelligentia; ita intelligentia ab ipso Deo, à quo cœlum dependet, & natura, & finaliter, & effectiuè, sicuti latiùs locuti sumus paulò antè, & in primo Pymandri. Itaq; omnes intelligentias, excepta prima, infiniti vigoris non esse, patet satis.*

CAP. V.

Intelligentias esse infiniti vigoris, argumentis probatur.

1. Simplices actus habent vigorem infinitum.

Vbstantiæ, quæ sunt simplices actus, habent vtique infinitum vigorem: non enim sunt in potentia passiua ad aliquid accipiendum, quod non habent. sed intelligentiæ prorsus omnes, sunt huiusmodi, authore philosopho 12. meth: comm: 29. Tales, inquit, oportet esse substantias sine materia sempiternas semper in actu. Quam ob causam, qua ratione prima intelligentia siue primus motor est vigoris infiniti; ita etiam & aliæ intelligentiæ: omnes enim ad mētem philosophi, sunt actus puri, æterni, nullam prorsus passiuam potentiam habentes; alioqui nec ipse primus motor, vigorem haberet infinitum; non enim vna tantùm est substantia, sed plures tales secundum philosophum: intelligentiæ ergo omnes sunt potentiæ,
2. *seu vigoris infiniti. Amplius, mouens æternum, apud philosophum 12. meth: comm: 41.*
Mouens æternum non est in magnitudine. *non est in magnitudine: Non contingit, inquit, hanc substantiam habere magnitudinem vllam, quia virtus infinita non est in magnitudine: mouere autem tempore infinito, est virtutis infinitæ; finitum verò non habet potentiam infinitam. sed alij motores, mouent tempore infinito, vt 42. & 43. comm: 12. lib: dicitur, qui secundùm numerum mobilium distributi sunt: igitur sunt vigore infinito, alioqui sententia philosophi non rectè contexeretur, sicut apparet bene legenti.*
3. *Iterum, illud agens, infinitæ censetur esse virtutis, quod*

tis, quod planè potest infinitos effectus producere: effectus enim infiniti, à causa, siue agente infinito proficiscantur, necessarium est. sed quælibet substantia separata potest producere effectus infinitos, quia nimirum non sic aliquot producit effectus, quin alios producere valeat: nec valet, quod aliqui obijciunt, hoc tantùm veritatem habere in potentia, non autem in actu, quandoquidem, nec infiniti effectus actu, ab ipso Deo producantur; repugnat enim effectibus in actu: igitur omnes propemodum intelligentiæ, quũ infinitos effectus producere possint, infinita esse virtute, clarissimum est. Quam ob causam Aristoteles in 12. meth: commendat priscos illos philosophos, qui primas substantias, deos esse dixerunt: propterea in prologo met: scientiam huiusmodi, theologiam vocat, quia circa substantias altissimas, & abstractas versatur: ergo quod prius, scilicet, quòd omnes intelligentiæ sint infiniti vigoris.

Angelinõ sunt infiniti vigoris.

Infiniti effectus in actu esse nequeunt.

Theologia.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum, quamuis ab intelligentiis, philosophus remouerit omnem potentiam passiuam, putaueritq́; eas simplices actus esse; non tamen sequitur infinitæ esse virtutis: quod enim est infiniti vigoris, non solùm non est componibile cum alio, vt recipiens, nec vt receptum; verùm etiam nõ pendet ab alio, nec ordinatur ad aliud, nec nobilius desiderat, quod certè intelligentiis minimè competit: igitur intelligentiæ non sunt infinitæ virtutis.* 2. *Ad 2. dico intelligentias mouere virtute infinita, non quidem intrinseca, sed extrinseca, hoc est, Deo, virtutem ad æternaliter mouendum, largiente, atque præstante: atque ita non opus est, ex motu æterno, vt philosophorum quidam volunt, arguere intelligentias motrices, esse infinitæ potentiæ.* 3. *Ad 3. virtus angeli dici potest infinita secundùm quid, non autem omnibus modis, atque simpliciter: hoc enim modo, nulla creatura producere potest effectus infinitos, vtpotè, secundùm omnem numerum, speciemq́; atque generaliter; hoc enim solius Dei est, qui omnibus modis, numeriq́; est vigoris infiniti. Verùm, expeditius est iter, atque tutius, quo multa declinantur incommoda, difficultates superantur, obiectiones extruduntur; si, quod diximus, tueamur, nempe angelos non esse orbium motores, sed cœlos moueri ex forma intrinseca, solius Dei nutui obtemperantes.*

Hæc Tuderti vltima die Decembris, hora noctis secunda: 1 5 7 2. Laus diuo Pymandro, qui hæc pauca de angelorum motu nobis reuelauit.

DE ANGELORVM COGNITIONE.

MERCVRIVS.

Humanæ mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprij ordinis hominem participem reddidere.

Commentum VII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

QVONI-

Angelorũ cognitio.

Angelorum cognitio.

VONIAM quidem hactenus de extrinseco angelorum motu aliqua dixi; operæprecium me facturum putaui, si de intrinseco illorum motu, nempe de cognitione, seu intelligere, quo Deum, seipsos, atque alia extrinseca intelligunt, abundè, copiosèque loquerer: est enim hoc, verbis Mercurij conforme, rationique eiusdem consentaneum, Qui circulis suis, *inquit*, mundum sensibilem complectuntur. *Sanè, si motibus suis mundum gubernant, & illorum dispositione cuncta reguntur; fas non est credere, aut sentire diuinas illas intelligentias, orbis gubernatrices, atque rectrices non intelligere, quod regunt. Intelligunt ergo non solùm hæc inferiora, sed eum à quo cognoscendi rationem, virtutemque & acceperunt, & perpetuò accipiunt; vnde & seipsas limpido contemplantur obtutu, & quæ illarum dispositionibus subduntur, perfectissimè cognoscunt. vndè, post aliquot versus, de septem gubernatorum cognitione loquens, sic ait.* Hi, *inquit*, humanæ mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprij ordinis hominem participem reddidere. *Quare, si angeli gaudent humanæ mentis meditatione: non ergo ignorant actus humanos. profectò, si sunt lucidissima lumina, videantque perpetuò eum, in quo sunt omnia; quomodo credibile est rerum, quæ hîc aguntur, ignorantiam habere? Plato in Thimæo asserit, angelos, quos deos appellat, à Ioue, à primo Deo, rerum cognitionem accepisse: Denique, inquit, cùm vniuersum constituisset, astris parem numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisque tanquam vehiculo impositis monstrauit vniuersi naturam, ac leges fatales edixit. Reuera, si leges fatales, ac vniuersi naturam, mundi faber angelis monstrauit; quonam modo est intelligibile, illos rerum cognitionem non habere? angelos autem à Platone deos vocari, ex ipso Thimæo, patet satis: Quod reliquum, inquit, erat, diis iunioribus agendum mandauit; neque enim natura diuina, est seipsa iunior. Iuniores ergo deos vocauit intelligentias, quæ tum temporis ratione, tum creatæ naturæ conditione, vero Deo inferiores computantur. Et de legibus Dialogo 10. Singulis rebus, inquit, singuli præpositi principes sunt, id est angeli, qui minimarum etiam actionum passionumque per singulas, & vniuersi mundi particulas distributione ad vltimum vsque peracta, curam habent. Clara est ergo Platonis doctrina, quæ de sanctorum angelorum cognitione loquitur. Consentit his Plotinus, vt paulò antè citauimus enn: 5. lib: 8. cap. 4. Dij illi beati omnia vident, inquit, se quoque ipsos in aliis, & cætera, quæ ibi scribuntur. & cap. 5. Nemo, inquit, existimare debet in mundo intelligibili, vel deos ipsos, vel habitatores illic alios plusquam felices, ibi quasdam propositionum regulas contemplari; sed singula quæ illic esse dicuntur, velut exemplaria quædam, & spectacula pulchra, intuentibus se offerre, qualia forsitan imaginetur aliquis in animo sapientis existere: dico autem non simulachra depicta, sed existentia, quapropter ideas antiqui entia, & essentias appellabant. Reuera, si angeli non cognoscerent nostra; illis certè non esset curæ de nobis, atquo ita ab angelis prouidentia remoueretur, quod diuinæ planè authoritati aduersatur: Ne dicas, inquit Ecclesiastes 5. coram angelis non est prouidentia. Sanè, angelis suis mandauit de te, ait Dauid, vt custodiant te in omnibus viis tuis. Profectò, si hominum custodes sint angeli; illis vtique conuenit, hominum gesta, actusque cognoscere. proinde dominus in euangelio Matth: minitatur his, qui scandalo sunt fidelibus: Nolite, inquit, contemnere vnum ex his pusillis: dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris, qui est in cœlis; etenim angelorum est hæc curare, quoniã ipsi sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis. quomodo enim procurabunt, si non intelligant procuranda? improuidi vtique essent procuratores, stolidi prouisores, segnes atque inertes protectores. Intelligunt ergo angeli alia extra se, & quidem verè, omni prorsus falsitate remota. Nam, quemadmodum actus intellectus humani, quia ratiocinatur, propriè rationalis dicitur; ita etiam actus intelle-*

Margin notes: Mercurij verba. — Plato de cognitione angelorum. — Leges fatales — Intelligentiæ vocantur dij iuniores. — Plotinus de angelorum cognitione. — Ideæ apud antiquissimos. — Ecclesiast. — Dauit. — Angeli eorũ. — Paulus. — Angelus semper intelligit verum.

ctus ange-

Angelorũ cognitio.

ctus angelici, quia intelligit, intellectualis nominatur. hoc autem interest inter actus vtrorumque, quòd nimirum actus intellectualis sit absolutus omninò, rationalis verò collatiuus, & discursiuus: intellectus namque, hoc esse, vel non esse, absolutè apprehendit: ratio verò ex vno in aliud migrando discurrit. Proprius ergo actus intellectus angelici, est rei essentiam intelligere. non quidem de noto ad ignotum discurrendo, componendo, & diuidendo, vti nos facimus propter debilitatem, tenuitatemque luminis intellectus; ideoque illius intellectus, à falsitate est liber, quia discursiuæ virtuti non subditur; intellectus enim authore philosopho 3. de anima, semper est verus, quia scilicet nihil intelligit nisi verum Lux quippe diuina, ad Dei cognitionem, angelum illuminans, facit lucem. cognitio autem Dei in se, dies appellatur, quia purè lux est, & ratio cognoscendi, ideoque huiusmodi cognitio dicitur matutina; illa verò, qua creaturam intelligit, vespertina, creatura enim ex seipsa tenebra est. Porrò, matutina cognitio, ad Dei verbum, quod est sapientia, & lux, refertur: quod quidem verbum, intellectui angelico inspiratum, illum, sapientia, ac lumine, cognitioneque rerum complet perficitque.

Cognitio matutina & vespertina.

Cæterum, quemadmodum res se habet ad esse; ita absque dubio ad cognitionem, cognitio enim rei insequitur eiusdem esse, siue substantiam. sed triplex est creatarum rerum esse, primum quidẽ in arte æterna, scilicet in verbo æternaliter, immutabiliterque perseuerans: alterum verò in intellectu angelico per cõcreatas similitudines intelligibiliter: postremò, in proprio genere, siue natura mutabiliter corruptibiliterque. Profectò, lapis in seipso, est substantia mutabilis, quia nimirum in calcem commutabilis: in angelico verò intellectu, est lapis similitudo: in arte Dei, est vita interminabilis. Reuera, cùm artifex domum facere cogitat, iam domus in arte viuit, quam postmodùm manibus erigit, atque construit, tẽporis longitudine casura: quæ verò in arte viuit, perpetuò in mente artificis permansura. Quoniam autem secundùm essendi proprietatem, ratio etiam accipitur cognoscendi, hanc ob causam, esse rerum in verbo, matutina vocatur cognitio, vtpotè rerum principium; in proprio verò genere, vespertina, hoc est, in declinationem, atque occasum vergens. Itaque cognitio matutina in angelo, est cæteris ipsius cognitionibus præstantior, vtpotè quæ à rebus creatis dependentiam non accipit: quæ autem in angelo est, à forma concreata dependet: at illa, quæ est in proprio genere, à rebus sanè creatis. Nobilior est autem forma increata, quàm creata; & concreata, quàm ea, quæ à rebus accipitur.

Triplex esse creaturarum.

Obiectio.

Sed dicet aliquis, intueri solem, & aliquid in lumine Solis, non est idem: igitur videre verbum, & aliquid in verbo, non est eadem visio, atque cognitio.

Solutio.

Angelus eadẽ cognitione cognoscit verbum & ea que sunt in verbo

Dico, eadem planè cognitione angelum cognoscere verbum, & ea, quæ sunt in verbo. Illud autem, quod de lumine Solis adducitur, non est simile; res enim in verbo est idem, quod ipsum verbum; nam creatura in creatore, nihil aliud est quàm creatrix essentia: Quod, inquit, factum est, in ipso vita erat: visio autem in Sole, non est idem, quod Sol. Planè, esse rerum in Deo, est esse increatum, non autem in angelo, vel in anima, in quibus species concreatæ, & rerum similitudines, ab illorum natura, essentialiter separantur. Cùm ergo cognitio, esse rei sequatur; non immeritò illius rei matutina cognitio nominatur, quæ in verbo diuino esse habet increatum.

Meridiana cognitio.

Meridiana autem, quæ omni prorsus caret principio, & fine, ad Deum tantùm attinet, cuius cognitio est lux plenissima, non habens aliquam partem tenebrarum, quam quidem lucem, sine omni prorsus medio, angelus videt, siue intelligit.

Quomodo angelus cognoscit Deum.

Nam si lux materialis, sine aliqua specie media à visu deprehenditur; multò magis ipsa vera lux, cuius nullum potest esse idolum, aut similitudo. Quoniam ergo Deus semper adest menti angelicæ; hac de causa non opus est aliquod medium intercidere, quo angelus Deum intelligere queat; tametsi vt quidam aiunt, cognoscentis assimilatio, quæ in illius intellectu fit, necessaria sit, quæ planè ex dono naturæ primò procedit; atque prima est cognoscentis assimilatio: secunda verò perfectior est, quæ ex dono gratiæ proficiscitur: tertia autem perfectissima, & illa quidem fit per donum gloriæ. Cùm autem

Triplex cognitio in angelo naturæ & gloriæ.

angelus, tum naturæ nobilitate, cùm etiam gratiæ, atq; gloriæ supereminentia, Deo proximus sit; fit, vt cognitionis certitudine, amplitudineq́;, cæteris omnibus præstet creaturis, quæ sublunarem incolunt orbem. Itaq́;, angelos intelligere extrinseca, primamq́ substantiam, dixi.

CAP. II.

Angelos intelligere extrinseca, secundùm mentem philosophi.

Angelos intelligere extrinseca.

On desunt aliqui, qui putent angelos sese tantùm intelligere, non autem extrinseca: quemadmodum, inquiunt, primus motor nihil extra se intelligit: quippe, qui seipse per suam essentiam intelligit, sicq; est beatus; ita etiam, qualibet intelligentia, nihil extra se intelligit. Addunt quoq; quamlibet intelligentiarum esse perfectione infinitam, idque secundùm mentem philosophi, ideoq; felicitatis, beatitudinisq́; causam sibi esse, & ex consequenti seipsam tantùm intelligere. sed paulò antè explosa est huiusmodi sententia, vbi ostendimus primam tantùmmodò intelligentiam esse vigore infinitam: Et in primo Pymandri Deum intelligere alia extra se, clarè demonstrauimus. Sanè, si ita res se haberet, omnes vtiq; intelligentiæ perfectione essent æquales, vtpotè, omnes infinitæ, atq; æqualiter beatæ, quod reuera philosophus nunquam sensit. Præterea, omnes quidem intelligentiæ, authore philosopho 12. meth: 36. comm: tendunt ad primum ens, vti ad finem intelligibilem, & desiderabilem, qui planè extrinsecus est: igitur aliquid extra se intelligunt; non enim tenderent ad incognitum. Adhuc, Peripathetici aiunt, intellectum nostrum, superiores, atq; inferiores substantias intelligere; quantò ergo magis intellectus superior? hoc enim modo Auerroes arguit 3. de anima com: 36. sicut patere potest inspicienti. Reuera, intellectus cuiuslibet intelligentiæ, est multò ampliùs nostro intellectu beatitudinis capax. sed noster, ex sola sui cognitione, beatitudinem non assequitur, sed ex superiorum cognitione: nec ergo angelorum intellectus, beatus redditur, quia seipsum tantùm intelligit, cùm sibiipsi non sufficiat, nec omnia in seipso contineat: hoc sanè ad diuinum attinet intellectum, qui in se perfectissimo modo continet omnia, vt potè verè profectò infinitus. Cùm autem quilibet intellectus creatus sit limitatæ naturæ; absque dubio, sua in essentia omnia continere non valet: proinde nec potest sibi esse perfectæ beatitudinis causa. ad exteriora ergo egrediatur, necesse est, si cupit perfectè esse beatus. huiusmodi autem ad extrinseca egressus, sine cognitione esse nõ potest. Cognoscit ergo intellectus angelicus extrinseca, alioqui imperfectus esset, minimeq́; beatus. Velle autem dicere intelligentias beatas non esse; non solùm à theologis, sed ab omnibus prorsus dissentit philosophis.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

Auicennæ positio de angelorum cognitione.

Auicenna lib: 9. suæ methaphysicæ, cap: 4. putat inferiorem intelligentiam, superiorem sibi proximam intelligere tantùm, atq; ex illa beatitudinem consequi, non autem inferiorem, cùm omnis illius perfectio in superiori contineatur; neque remotiorem, etiam si superior extiterit; quandoquidem vnaquæq; à proxima superiori, & producatur, & beatitudinē habeat. sed hæc Auicennæ positio à vera philosophandi ratione quàm longissimè ab errat: si enim primum mouens, vt amatum & intelligibile mouet: cognoscitur ergo ab aliis motoribus, qui ad illius amorem tendunt. Præterea, prima substantia ab intellectu nostro intelligitur, qui est intelligentiarum infima: igitur intelligitur ab angelico intellectu. Denique, omnes intelligentiæ, à prima dependent, à qua & esse, & beatitudinem habent: igitur qualibet intelligentiarum, non tantùm proximam superiorem, sed etiam primam intuetur, diligit, & intelligit. Quod autem quidam dicunt, intelligentias medias, intelligere quidem superiores, non autem inferiores, quia intelligibile est perfectio intelligentis,

Reprehenditur Auicenna

telligentiis, sed inferior non potest esse perfectio superioris, insuper cognoscendo superiorem, cognoscit etiam inferiorem, vtpotè quæ in superiori continetur, veritatem non habet, alioqui eisdem rationibus diceremus intellectum nostrum, res materiales nequaquã intelligere: nam cùm sint imperfectiores nostro intellectu; illius vtique perfectio esse non possent. Præterea, tunc quidem intelligentiæ primam tantùm intelligerent, quia scilicet in illa continetur cæterarum perfectio. sed hoc planè euertit Auicennæ, atq; Auerrois fundamenta: qualibet ergo intelligentia, & superiores, & inferiores intelligit, tum proximas, tum etiam remotas. Bene ergo dicitur in libro de causis, quòd omnis intelligentia sciat res, quæ non corrumpuntur: media siquidem intelligentia, à superioribus omnibus dependet, ipsa verò est causa inferiorum. Quatenus ergo ab illis dependet, ad illas certè reuertitur, vt perfecta esse valeat: quatenus verò causat inferiores, cognoscit vtique, quippe, cùm in omni causa contineatur effectus cognitio. Hæc quidem philosophi profitentur. Addunt quoq; mediam intelligentiam, superiorem per superioris essentiam intelligere, inferiorem verò per propriam ipsius intelligentis; superioris enim essentia, est inferiori intellectio, quippe, cùm intelligere per essentiam, idem penitus sit, ac intelligere aliquid per rationem cognoscendi, nulla specie concurrente, aut actu cognoscendi. Ex hac autem philosophorum sententia facilè possumus colligere, atq; inferre, inferiorem intelligentiam intelligere superiorem intellectione, quæ est substantia: cognoscit enim superiorem per illius essentiam, quæ est substantia. Ex quo patet, non opus esse inferiori intelligentiæ, superiorem intelligenti, specie intelligibili; adest enim obiectum & quidem intimius specie intelligibili, ipsi intelligenti, nempe superioris intelligentiæ essentia. Species præterea intelligibilis, est rerum materialium tantùm. at intelligentiæ sunt immateriales: non ergo per speciem intelligibilem intelligi possunt. Porrò, inferiorem intelligit per suam ipsius, non per inferioris essentiam; non enim est sibi intellectio, vtpotè quæ superiori forma esse non potest; neq; per speciem intelligibilem, vt dictum est: superior ergo per suam, ac propriam essentiam, inferiorem intelligit: per se enim primò est intellectio sui, secundò verò, ac per accidens inferiorum, quæ ab ipsa pendent intelligentiarum. vnde rectè scribitur in lib: de causis, quòd omnis intelligentia scit quod est supra se, in quantum est causata ab eo, & quod est sub ea, in quantum est eius causa. Itaq;, intellectio, qua superior ab inferiori intelligitur, est causa inferioris intelligentis, non autem superioris, quandoquidem illius essentia, per quam intelligitur, non sit causa aut effectus sui. Cæterùm, media intelligentia, via perfectionis primò superiorem intelligit, vtpotè perfectiorem; se autem primò, via originis, à seipsa exordiens, ad perfectiorem semper ascendendo; atque ita bifariam superiorem intelligit, scientia, quæ est effectus, nempe sua essentia, quæ est superioris effectus; & scientia, quæ est causa, id est, essentia superioris, à qua inferior dependet. Inferiorem autem cognoscit sua essentia, quæ omnium simplex cognitio, cui comparatur vt res; cui, inquam, inferiori intelligentiæ, quatenus est ens naturale, & vt intentio, in quantum ab inferiori intelligitur. proinde, in quantum superior intelligentia, ad inferiorem respectum huiusmodi habet, illius causa vtiq; appellatur; in quantum verò intentio, est intelligenti cognitio, atque perfectio. hac de causa dixere nonnulli, intelligentias sine omni prorsus specie intelligibili, se mutuò intelligere, sicut iam dixi. Verùm, hoc non probatur theologis, qui rem huiusmodi diuinius indagarunt. Sanè, intelligentiæ, non solùm esse subsistentiæ, siue reale à Deo habent; verùm etiam intentionale modumq; intelligendi. Profectò, omnium rerum spiritualium, atq; materialium similitudines, angelicis intellectibus Deus impressit, ex quibus spiritualia, atq; corporalia intelligunt: non ergo immediatè, sine omni prorsus similitudine, siue specie aliqua, angeli hæc corporalia, aut superiora spiritualia intelligere queunt, sicut philosophi dicere videntur. Sanè, cùm essentia cuiuslibet rei creatæ sit finita; fieri non potest, vt omnia contineat, ac proinde non omnium in seipsa, absq; alicuius au-

Intelligentiæ cognoscunt sese mutuò.

Media intelligẽtia quomodo cognoscit superiorem, & inferiorem

Sine specie intelligibili, intelligit angelus.

Via perfectionis & originis intelligentia intelligit.

Scientia quæ est effectus, & scientia quæ est causa.

Theologorũ opinio de cognitione angelorum.

Angeli nõ cognoscunt sine aliqua specie.

Rationes contra philos:

xilio potest habere scientiam: hoc enim tantùm spectat ad diuinam essentiam. Intellectio praeterea, qua sese intelligunt, est accidens intelligentiis, quippe, cùm non sint suum intelligere, nec entia omninò necessaria iuxta Platonem in Thimaeo loquentem: Voluntate, inquit, mea estis immortales. nec video, quomodo essentia creata intelligentiae possit esse totalis ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile, si effectiuè est à prima causa: nam esse effectiuè ab aliquo, & sibi totalem esse rationem intelligendi, obiectumque intelligibile, implicat contradictionem omninò. Quòd autem intelligentiae sint à Deo effectiuè, dixi superiùs, & in primo Pymandri. Cognoscunt ergo angeli per species concreatas superiora, & inferiora, & singularia quoque: singulare namque aliquando sensibiliter cognoscitur, vtpotè, quando immutat potentiam organo coniunctam, quo planè modo ab angelo nõ cognoscitur, cùm huiusmodi organo minimè subiaceat. aliquando verò singulare intelligibiliter cognoscitur, quando scilicet hîc, & nunc non cognoscitur ab intellectu per speciem, seu formam sensibilem ipsi relictam; sed per species concreatas vniuersales, quibus omnia cognoscit etiam singularia, ea ad inuicem componendo. Reuera, si penes me esset species hominis, coloris, figurae, & temporis, atque ea ad inuicem componerem; tunc, sine dubio, sine noua speciei receptione, indiuiduum, seu singulare in propria natura cognoscerem: quoniam verò huiusmodi compositio, si rei non correspondeat, esset sanè fictio, atque deceptio; hac de causa, vt singularia angelus cognoscere queat, supra cognoscibile, vti in re existit, suum dirigit aspectum, species in se componendo, habetque tunc ita claram rei singularis notitiam, aequè ac si illius speciem reciperet. Cognoscit autem angelus per rationem, quae idem est, quod intellectus cognoscens; non virtus illa decurrens à principiis ad conclusionem, ab vno extremo ad aliud per medium, quod propriè ad animam rationalem spectat; homo enim ab vna propositione nota, ad aliam ignotam discurrit, angelus verò indiuisibiliter cognoscit, vtpotè simplicioris intelligentiae, ideoque multa cognoscit in vno, scilicet, in vna vniuersali specie concreata, sine ratiocinatiuo discursu. Quamobrem in angelo non est ratio superior, & inferior, quandoquidem ad hominem tantùm attineant, cuius ratio medium est inter Deum, & sensualitatem regendam. quoniam autem angeli corpora non habent, nec ex consequenti, curam sensualitatis regendae: iccirco illae duae rationis differentiae, angelis tribui non possunt. Angelos igitur intelligere extrinseca patet.

Quomodo cognoscunt singularia.

Angelus cognoscit per rationem quae idẽ est, quod intellectus cognoscens.

CAP. III.

Angelos non intelligere extrinseca, nec etiam seipsos, argumentis ostenditur.

1.

Vllibet angelorum in seipsius cognitione beatur, quippè cùm sit suum intelligere, intellectio, & obiectum intelligibile: philosophus enim 12. met. com: 29. & 30. ab angelis omninò remouit potentiam passiuam, & ex consequenti, inter intellectum angelicum, & intellectionem ipsius, nulla est ponenda realis distinctio. Commentator quoque 12. met. com: 51. ait, intellectum in nobis esse aliud ab intelligentia: in intelligentijs verò, quae non sunt in materia, intellectum & intellectus, & actio intellectus sunt idem. Cùm ergo angelus, ad mentem philosophi & Commentatoris, sit suum intelligere suaque beatitudo: igitur non intelligit extrinseca; ociosa siquidem esset huiusmodi intellectio, cùm ab ea nihil acciperet. Amplius, quaelibet intelligentiarum nec superiores intelligit angelos, nec etiam inferiores: multò ergo minùs corporalia. non quidem superiores, quia aut omnes simul intelligeret, quod non est verum: vnus enim intellectus vnum intelligit, vt dicitur 4. met. nec quodam ordine: in illũ enim, authore philosopho 12. met. com. 44. non est ordo: non ergo supe-

2.

Angelorũ cognitio.

go superiores angelos, nec etiam inferiores intelligit; vilesceret siquidem illorum intel-
lectus, vt docet Auer. 12. met. com. 51. Qualibet ergo ex intelligentijs aliud extra se nõ
intelligit. Præterea, si vna intelligentia aliam cognosceret, aut hoc quidem per speciem 3.
innatam, aut per speciem à rebus acquisitam. non per speciem innatam, alioqui si deus
nouum conderet angelum, ab alijs minimè intelligi posset. nec etiam per speciem acqui-
sitam à rebus; tunc enim motores superiores, inferiores non cognoscerent, quippè, qui
ab illis nihil tale recipere possint: Nullo ergo modo angeli se inuicem cognoscunt, & ex
consequenti, nec alia inferiora, quæ sunt minùs intelligibilia. Adhuc, vna intelligentia 4.
non cognoscit aliam per essentiam suiipsius cognoscentis, quia omnis cognitio fit à simili:
sed essentia cognoscentis, non est similis essentiæ motoris cogniti, nisi genere tantùm, at-
que ita illa cognitio esset generica & confusa, quod planè angelis nequaquã conuenit. neq;
per essentiam intelligentiæ cognitæ; intrinsecum est enim intellectui, quod ab ipso intel-
ligitur: sed essentia vnius intelligentiæ, non est intrinseca essentiæ alterius intelligentiæ:
igitur vnus angelus ab altero non intelligitur, nec alia extra se intelligit. Huic accedit,
quòd qualibet intelligentia est determinatæ naturæ: non ergo alia extra se potest cogno
scere. Tenet consequentia, ex philosopho 3. de anima, vbi ait, habens determinatam na-
turam, impedit cognoscere extranea. Adhuc, Essentia cuiuslibet secundæ intelligen- 5.
tiæ est singularis: igitur non est intelligibilis; singulare enim, quatenus singulare, nõ est
ab intellectu perceptibile. Sanè, omne recipiens est denudatum à natura recepti, autho
re Auer: 3. de anima com. 4. igitur non possunt intelligentiæ per ipsarum essentias se mu
tuò intelligere. Reuera, nihil à seipso patitur, alioqui idem in actu simul & potentia es-
set. sed cuiuslibet secundæ intelligentiæ essentia, est sibi idem omninò: igitur non potest
esse obiectum sibiipsi imprimens intellectum. Adde, quòd si secundæ intelligentiæ se mu
tuò intelligant per ipsarum essentias: igitur noster intellectus per suamipsius essentiam
se intelligeret, quod planè Aristoteli aduersatur 3. de anima, in quo docet, teste Auer:
com: 8. intellectum intelligere seipsum, alia intelligendo. Tenet consequentia: illarum e-
nim essentiæ essent actu intelligibiles, atq; illarum intellectibus præsentes. sed noster in-
tellectus est actu intelligibilis, atque actu sibi præsens: igitur quod priùs. Intelligentiæ
ergo sese mutuò non intelligunt. Item, angeli non solùm extrinseca nesciunt, sed etiam 6.
seipsos, si licet, sic loqui ignorant. Tenet consequentia, ex authoritate Dionysii cap: 6.
cœlestis hierarchiæ: Angeli, inquit, ignorant proprias virtutes: igitur ignorant propri-
am substantiã; nam cognita substantia, cognoscitur eius virtus: igitur ignorat seipsum.
Reuera, si actus sunt singularium existentium; angelus verò est quædam substantia sin-
gularis; nullum autem singulare est intelligibile: angelus ergo non potest intelligi. sed
angelo tantũ adest intellectiua cognitio: igitur angelus seipsum intelligere nequit. Ad-
de, quòd intellectus mouetur ab intelligibili, quia scilicet intelligere, est quoddam pa-
ti, vt dicitur 3. de anima. sed nihil mouetur aut patitur à seipso, quemadmodum in re-
bus corporalibus apparet: angelus ergo non intelligit seipsum. Amplius, Deus non in-
telligit alia extra se, quippè, cùm intellectio sit perfectio intelligentis: intellectus autẽ 7.
diuinus ab aliquo extrinseco perfectionem non recipit; vilesceret enim, si hæc intellige-
ret: igitur nec intellectus angeli aliquid extra se intelligit. Tenet consequentia: nam si
id, quod videtur magis, siue maius inesse non inest; neq; id quod minus. sed intellectus
diuinus est natura capacior ad intelligendum, & non intelligit hæc exteriora; multò
ergo minùs intellectus angelicus. Hæc sunt, quæ ab authoribus solent afferri disputati-
onis gratia.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1. D primum, antecedens eſt falſum: non enim beatur completa beatitudine; ſed ea tantùm, quæ ad ſupremam capeſſendam diſponit. Antecedentis quoq; probatio veritati non conſonat: nam ſi intelligentiæ, vt dixi, productæ ſint; res autem producta non eſt ſua actio: intelligentia ergo non eſt
2. ſuum intelligere. Ad 2. vileſceret quidem, ſi cognitionem ab illis recipe-
3. ret, alia verò patent ex dictis. Ad 3. intelligentia cognoſcit per ſpeciem concreatam: proinde, ſi deus nouam conderet intelligentiam; nouam quoq; ſpeciem concrearet, imprimeretq; intelligentiarum mentibus, qua nouam illam intelligentiam intelligere poſſent.
4. Ad 4. dico, intelligentiam mediam, intelligere quidem per eius eſſentiam, talemq; cognitionem vocari poſſe genericam & confuſam, nec ſolùm hoc modo; ſed etiam per eſſentiam intelligentiæ cognitæ intelligere, cuius profectò eſſentia, non tantùm non eſt extranea reputanda; verùm etiam intimior intellectui mediæ intelligentiæ, quàm ipſa ſpecies eſſe poſſit. Porrò, ſpecies huiuſmodi atq; eſſentia, quòad eſſe materiale & immateriale, nequaquam diſſentiunt: quòad verò ad eſſe naturale & intentionale, non ſunt idem; intelligentia enim eſt forma ſubſiſtens, atq; eſſe habet reale; ſpecies verò, eſſe intentionale. Ad confirmationem dico, authoritatem philoſophi noſtræ congruere intellectioni, non cognitioni intelligentiarum, quarum intellectus etſi aliquam habeat natu-
5. ram; quia tamen eſt ſpecie diſtincta, non impedit modum cognoſcendi. Ad 5. patet ex ſuperioribus, quonam modo ſingulare ſit intelligibile. addi etiam poteſt, angelum eſſe ſingulare immateriale, ideoq; eſſe intelligibile; non enim habet materiam, quæ eſt impedimento intelligenti. Ad confirmationem ſic à quibuſdam reſpondetur: intelligentiã non ſe intelligere, actum intelligendi ab eius eſſentia recipiendo; ſed ſeipſam intelligere per intellectionem, quæ eſt eius eſſentia: concedunt enim Peripathetici hunc modum intelligendi, non tantùm deo, ſed cæteris quoq; intelligentijs, quandoquidem ſint immateriales & ipſæ: hoc verò tantùm deo tribuunt, quòd ſcilicet independenter intelligat, aliæ verò dependenter. Verùm hoc iampridem exploſum eſt atq; excluſum: propterea dicendum eſſe puto, philoſophi ſententiam noſtræ intellectioni competere, quæ ex ſpecie intelligibili mendicat modum intelligendi: illas autem beatas mentes, cùm modum habeant cognoſcendi per ſpecies innatas, huiuſmodi denudatione non indigere. Alia confirmatio errat omninò falſumq; ſupponit; non enim huiuſmodi intelligere eſt pati, ſed perfectio intelligentiis potiùs. Ad vltimam confirmationem reſpondeo, intellectum noſtrum non poſſe ſe per eſſentiam intelligere, quia nimirum ordo potentiarum id non patitur; nihil enim intelligit, niſi phantaſtica priùs cognitione perceperit, idq; propter ordinem naturalem potentiarum ſibi mutuò miniſtrantium. hic autem ordo, quoniã longè abeſt ab intellectibus abſtractis; hac de cauſa ſeſe per ſuas eſſentias intelligere que-
6. unt. Ad 6. duobus modis reſpondetur, aut codicem mendacem eſſe, ſicut noua tranſlatio manifeſtat, quæ ſic habet: Præterea & ipſos, ſcilicet angelos, cognouiſſe proprias virtutes. aut dicuntur ignorare propriam virtutem, quia ſcilicet non perfectè ab illis comprehenditur, quatenus ſcilicet ab ordine procedit incomprehenſibilis diuinæ ſapientiæ. Cæterùm, quoniam angelus eſt forma ſubſiſtens atq; intelligibilis actu; ideo per ſuã formam, quæ eſt ſua ſubſtantia, ſeipſum intelligit. nihil autem refert, ſi forma, quæ eſt principium actionis, interdum inhæreat, interdum verò per ſe ſubſiſtat. neq; enim minùs calor ſi per ſe ſubſiſteret, calefaceret, quàm modo alicui rei inhærendo. Ex quo patet, quòd moueri ab obiecto, non ſpectet ad rationem cognoſcentis, in quantum eſt cognoſcens; ſed potiùs in quantum eſt potentia cognoſcens. quoniam autem angelus eſt actu cognoſcẽs;
7. abſq; aliqua mutatione præcedenti, ſeipſum intelligit. Ad ſeptimum, negatur antecedens: neq; enim veriſimile eſt, hoc de Deo Philoſophum ſenſiſſe, ſed potiùs id dicere voluiſſe, quòd ſcilicet deus non intelligat extrinſeca per aliquod extraneum, atq; à ſua natura peregrinum, ſed per propriam eſſentiam. Reuera, Deus tantùm ſeipſum in ſeipſo, id eſt,

Singulare quomodo intelligitur ab angelo.

Intellectus noſter quare nõ intelligit ſe per ſuam eſſentiam.

Angeli quomodo ignorent ſuas virtutes.

id est, per suam essentiam intelligit: si enim extrinseca intelligeret per essentiam, siue speciem obiecti cogniti; ab huiusmodi profectò specie, sua dependeret intellectio, sicq; perfectionem intelligendi ex alio acquireret, quod planè absurdum est de deo sentire, ne dicam impium & impossibile. hoc autem modo Deum se tantùm intelligere, philosophus autumauit, non autem quæ sunt extra se penitus ignorare. Itaq;, intelligentias, siue angelos beatos, non solùm seipsos, sed etiam alia extrinseca, siue materialia, siue immaterialia intelligere, dixi.

Deus intelligit alia extra se.

CAP. V.

Angelos cognoscere per species concreatas, ostenditur.

Voniam omnia quæ fecit deus in proprijs naturis, authore Augustino super Genesim, in angelica etiam intelligentia fecit, quemadmodum etiam author libro de causis loquitur: Omnis, inquit, intelligentia est plena formis, ideo dicunt viri sapientia insignes, ac diuinarum rerum scrutatores, Deum concreasse intellectui angelico possibili, vniuersales rerum omnium species intelligibiles, quibus extrinseca intelligere queunt. Itaq;, angeli per vnam speciem vniuersalem intelligunt, ad eam quidem se conuertendo, non autem ad alia, quæ per huiusmodi speciem minimè repræsentantur; sed omnia simul, quæ vna illa specie repræsentantur, siue ostenduntur. Etenim, angelicus intellectus medium tenet inter intellectum diuinum atq; humanum: diuinus enim, per propriam suipsius essentiam, seipsum cognoscit, vtpote purus actus, idea & causa omnium efficiens atq; exemplaris, seipso sine aliqua specie concreata aut acquisita, intelligens omnia. Intellectus autem humanus per species abstractas, & seipsum, & alia cognoscit; angelicus verò seipsum per essentiam, alia verò per species concreatas & inditas. Paucioribus magisq; vniuersalibus speciebus superiores angeli intelligunt, quàm inferiores: in huiusmodi enim substantijs, virtus intellectiua proximior est diuino lumini, quod est simplicißimè vnum; ideo per pauciores vniuersaliores, efficacioresq; species concreatas, plura intelligunt, quàm angeli inferiores. Ipsi autem inferiores per formas minùs inferiores, minùsq; efficaces intelligunt, quatenus scilicet deficiunt ab illa superiorum virtute intelligendi: proinde, perfectam ab illis intelligentiam accipiunt modumq; cognoscendi, quod certè illis non contingeret, si in illa vniuersalitate, æquè, ac superiores species intelligibiles haberent; tunc sanè, si res ita se haberet, in quadam communitate & confusione intelligerent: nam apud homines, qui non multa pollent virtute intelligendi, singularia, per rationes vniuersales capere nequeunt, & nisi adamußim & sigillatim res explicentur, non intelligunt. Angeli præterea, non solùm per species concreatas intelligunt; verùm etiam per species acquisitas atq; reuelatas, quæ mutua angelorum collocutione acquiruntur: Si linguis hominum loquar & angelorum, inquit Paulus Cor: 1. cap. 13. Vnicuiq; sanè naturæ rationali, sicut & secreta, ita quoq; & libera, concessa siue tributa est voluntas. alicuius autem voluntatem in aliud vertere potest nemo, nisi solus deus, nec inducere tantùm, ni ipsa se inclinet voluntas. proinde, alterius conceptiones conijcere quidem, non autem cognoscere aliqua potest creatura. Quare, vt vnius intelligentiæ voluntas alteri pateat, expressione opus est, quæ quidem expressio, locutio nuncupatur. Angelus siquidem applicat speciem innatam ad ipsum cognoscibile, ipsumq; cognoscit, atq; ita speciem illam ad alium angelum immitendo ordinandoq;, suos communicat conceptus; ille verò mutua conuersione recipit, sicq; vnus loquitur, alter verò audit: angelorũ enim locutio non indiget sensibili signo, nempe voce ex animali formata, neq; medio huiusmodi vocem deferente, quia scilicet intellectus angelicus absq; potentijs sensitiuis, recipit alterius conceptus

Species vniuersales concreatę in intellectu possibili angelico.

Superiores paucioribus intelligũt speciebus.

Inferiores intelligunt per formas minus efficaces.

Species acquisitæ.

Locutio angelorum.

Quomodo angeli loquũtur

Angelorũ locutio nõ indiget sensibili signo.

cognitio. *ceptus, suosq́ in alium transmittit: sufficit ergo angelo species intelligibilũ, quæ ex virtute angeli intellectiua atq; volitiua, ad alium protenditur, fitq́ nuncius mentis atq; verbum extrinsecum, quæ in angelo loquente, dum illam contueretur, dicitur verbum mentis. Itaque, vna atq; eadem species, & verbum dicitur, & nuncius, siue nutus: verbum quidem cogitantis atque contemplantis, nutus verò eiusdem voluntatem suam alteri manifestare gestientis. Porrò, huiusmodi angelorum locutiones, illuminationes appellantur: quia nimirum dum superiores sic inferiores alloquuntur, illos illuminant: inferiores verò non aliquid noui aut incogniti, sed suam ipsorum voluntatem superioribus innuunt. Vnde Dionysius de angelica hierarchia: Vnaquæq;, inquit, essentia, intelligentiam sibi à superiori datam, inferiori communicat, atq; ita vsq; in diem iudicij, de electorum salute, alijsq́ ad Christi fidem conseruandam ampliandamq́ spectantibus, à superioribus intelligentijs annunciatur. Cæterùm, quamuis in angelo audire & videre sit intelligere; videre tamen dicitur, cùm ex proprio motu aliquid intelligit; audire verò, cùm ab alio superiori admonitus, speciẽ intelligibilem recipit, fitq́ alterius conscius voluntatis. id autem contingit angelo audienti, non solùm respectu superioris, & loquentis, & illuminantis; sed etiam paris & inferioris, à quo profectò illuminationem, sicuti à superiori non recipit; audit nihilominus, dum inferior suam illi manifestare atq; communicare studet voluntatem.*

Verbum mentis.

Auditus angelorum & visio

Qvaestionis secvndae cap. I.

Angelum superiorem non intelligere per pauciores & vniuersaliores species; quàm intelligit angelus inferior, argumentis ostenditur.

Aulò ante, imò præcedenti capitulo quorundam sententiam adducendo, dixi, angelos superiores per pauciores atq; vniuersaliores species intelligere, quorum quidem rationes partim dictæ sunt, partim dicentur: Species,
1. *inquiunt, quantò in nobiliori simpliciori q́ inuenitur subiecto; tantò vtiq́ est perfectior, atque ex consequenti vnica virtute plura repræsentat: sic enim clarè videtur species, quæ est in intellectu, eam, quæ est in sensu vniuersalitate, simplicitateq́ superare. sed species in intellectu superioris angeli, veluti in nobiliori perfectiori q́ subiecto existit: vna ergo specie angelus superior plura intelligit quàm inferior,*
2. *varijs plurimiśq́ speciebus. Amplius, quantò aliquid est primo enti vicinius; tantò vicinius illius præseferre studet similitudinem, naturamq́ imitari. sed angelus superior nobilitate naturæ modoq́ intelligendi deo propinquior est, quàm angelus inferior: igitur quoad fieri potest deum imitatur, nempe per vnicam speciem intelligendo, sicuti de*
3. *us per vnicam suiipsius essentiam intelligit omnia. Adhuc, potentia superior, paucioribus indiget speciebus ad aliquid cognoscendum, quippè, quum vniuersaliori atq; vnica ratione possit intelligere. sed angeli superioris potentia est huiusmodi: ergo quod prius. Suffragatur huic sententiæ Dionysii authoritas dicentis in angelica hierarchia, vniuersaliori scientia superiores angelos præditos esse, quod certè sine vniuersaliori specie fieri non posset. Angeli ergo superiores plura intelligunt, idq́ vniuersaliori simpliciori q́*
4. *specie. Addunt, quòd intellectio in angelis est necessaria omninò, nec possunt se non intelligere; voluntas enim in abstractis à materia determinatur pro æterno; proinde, non prius fuerunt in potentia ad sese intelligendum: nunc autem actu se intelligunt, sed semper necessariò atq; ineuitabiliter sese intelligunt: totalis namq; ratio intelligendi seipsos, est ipsorum essentia; intellectio verò est accidens, quæ in eorum intellectibus, ab eorum dem essen-*

dem essentia producitur. Intellectus præterea talem intellectionem recipiens, & essentia intellecta, quæ est ratio totalis intelligendi, secundùm rem prædicamenti distinguuntur: essentia enim est substantia: talium verò intellectus, est virtus, potentia, siue qualitas; in creaturis namque virtus & essentia differunt; nulla enim creatura, vt ipsimet apertissimè fatentur, est sua essentia. Porrò, huiusmodi sententia, ab Aristotelis atque Auerrois doctrina non multùm dissentit, qui planè asserunt in 12. met: substantias abstractas perpetuò se intelligere, nos autem paruo tempore. Sanè, ab intellectu & essentia intellectio oritur. sed intellectus & essentia angelorum semper inuicem coniunguntur: igitur semper se intelligunt. Adde, quòd illi in intelligendo non laborant, ideoque semper intelligunt, atque perpetua est eorum intellectio; nos autem quia laboramus, saltem per accidens intelligendo; idcirco nostra intellectio perpetua esse non potest. Huic accedit secundùm Peripatheticorum doctrinam, quòd huiusmodi substantiæ sint actus puri potentiæ contingentis, admixtum nihil habentes; ideoque talium intellectionem atque intellectum accidens non esse; actus enim purus non substat accidentibus. vnde aiunt, essentiam in substantijs abstractis, esse totalem rationem intelligendi, intellectionem, & obiectum intelligibile; quippè, cùm intellectio, intellectus, atque obiectum intelligibile, sint vna, simplex, puraque substantia: quapropter qualibet ex intelligentijs est sibi ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile. Cæterùm, quamuis hæc opinio Peripatheticam sapiat redoleatque doctrinam; non omni tamen contradictione vacat; posset enim aliquis in eam insurgere sic arguendo: Omnis ratio intelligendi plura distincta, idque distinctè, habeat vtique necesse est vnum subiectum adæquatum, quod quidem illa contineat, quorum est ratio intelligendi, siue species illa extiterit, siue habitus; siquidem ad primum obiectum comparatur, sicuti mensuratum ad mensuram. sed in eo, quod est natura posterius, vtpote specie, maiorem contineri vnitatem quàm in priori, quod est posterioris mensura, est impossibile; multiplicato namque tali priori, multiplicatur etiam posterius, non autem è conuerso; quam ob causam, si fuerit vna species, aut habitus plurium distinctè repræsentatiuus, cùm illa plura prima obiecta esse nõ possint: in aliquo ergo obiecto virtualiter aut eminenter contineantur, necessum erit, & ex consequenti intelligibiliter, quod planè nulli obiecto creato conuenire potest. Cùm ergo illa species siue habitus, non habeat huiusmodi obiectum; fieri non potest, vt angelus superior, vnica specie plura distinctè cognoscat, quàm inferior plurimis ac varijs speciebus siue habitibus. Amplius, omnis ratio intelligendi, quæ est vna in memoria, vnum quoque actum sibi simpliciter in intelligentia adæquatum, authore Augustino 10. de Trinitate, habere potest: memoria enim, & intelligentia, & in actibus, & in obiectis sunt æquales: vnde intelligentia prima, vnicum habet actum intelligendi, tametsi essentia diuina sit ratio plura distinctè cognoscendi. sed intellectum angelicum vnico actu plura distinctè cognoscere, est impossibile, alioqui infinita indiuidua intelligere valeret: ergo quod priùs. Reuera, esse rationem vnius repræsentatiuam, est aliquid perfectionis in tali ratione; duorum verò est dupla perfectio: infinitorum ergo erit infinita. at angeli non sunt infinita virtute: non ergo vnico actu possunt infinita intelligere, nec ex consequenti, vnica specie siue habitu plura distinctè cognoscere. Adhuc, intellectus, qui aliquid habitualiter cognoscere potest, aliquod aliud similiter non cognoscendo; ambo profectò nõ eadem specie siue habitu ab intellectu cognoscuntur; alioqui sine illa etiam ratione, sicut habitualiter vnum cognosceret; ita absque dubio & alterum, quod est impossibile. sed angelus potest vnam quidditatem intelligere, non intelligendo alteram, cùm non habeat vnicum actum intelligendi, nec vnicam speciem plura distinctè repræsentantem: ergo quod priùs. Item, vnumquodque intelligitur, secundùm quòd est in actu. sed species illa est indistincta & confusa: non ergo esse potest ratio distinctè cognoscendi: species namque superioris, puta generis vel speciei, sua quidẽ interiora in vniuersali atque indistinctè cõ-

Peripathetico rum opinio.

Angelos supe riores non intelligere per species vniuer sales.

1.

2.

3.

4.

Genus continet omnes species potestate, actu verò nullam.

ctè contiuet: genus certè sua potestate omnes continet differentias, actu autem nullam. Cùm ergo illa species primò vniuersale repræsentet: non ergo esse valet ratio, qua sua inferiora distinctè cognoscantur. Sanè, cùm species sub eodem genere, infinita esse queant, aut saltem indiuidua sub eadem specie, per suas vtiq; differentias indiuiduales positiuè distincta; profectò illa species vnica, quæ tales distinctè repræsentaret, esset actu infinita, quod est absurdum, ne dicam impossibile, vt species concreata sit actu infinita.

5. *Præterea, deus potest adhuc creare vnam aliam intelligentiam cæteris perfectiorẽ, & ita in infinitũ, cùm in speciebus angelorum possit esse processus in infinitum, sicut dixi in primo, cùm illam quæstionem tractarem, nempe deum esse, fide potiùs quàm ratione constare: aliquã ergo produceretur intelligentia, quæ sine vlla ratione intelligeret: nam quò perfectior, eò paucioribus indiget ad intelligendum. sed esse productum & sine vlla ratione, specie videlicet aut habitu intelligere, contradictionem implicat: igitur intelligentia superior, vnica specie seu habitu, non intelligit multa distinctè, quod quidem inferior multis speciebus acquirere non potest.*

6. *Amplius, quod est limitatæ naturæ, non potest vnico actu plura intelligere, nec esse obiectum adæquatum, quo multa eaq; necessariò intelligat; hoc enim diuinæ est essentiæ solius, quæ continet omnia. sed angelus est limitatæ naturæ, alioqui esset deus; non sunt autem plures dij, vt dictum est in primo Pymandri: angelus ergo non intelligit per suam essentiam. Reuera, obiectum in rebus creatis, non est totale agens intellectionem: nec natura communis est totalis ratio agendi: essentia ergo in intelligentijs fecundis, non est totalis ratio agendæ producendæq; intellectionis.*

7. *Item, illius, qui voluntariè & liberè aliquid recipit; profectò à necessitate intelligendi liber est omninò iudicandus. sed huiusmodi est angelicus intellectus in recipienda intellectione, alioqui optimo naturæ dono priuaretur, nempe libero voluntatis arbitrio: liberè ergo, non necessariò intelligit. intellectio siquidem in huiusmodi intelligentijs, est in potentia ad intellectionem; quia nimirum intellectio est accidens, non autem illarum substantia. omne autem accidens, & quod est sic in potentia, non est necessariò perpetuum atq; æternum, authore philosopho & etiam Commentatore 12. com: 15.*

Resolutio. *Quarè, aut intellectio angelorum est eorum substantia, quod est falsum: aut non est necessariò perpetua. Quam ob causam dicendum est, angelorum essentiam esse rationem agendi, atq; obiectum agens intellectionem; partiale quidem, non autem totale; siquidem ex angelorum intellectu atq; essentia, vna totalis constituitur intellectionis causa, qua sese intelligunt. Itaq; angelorum intellectio non est omninò continua, & prorsus necessaria: intellectus præterea intelligens, & eorum essentia distinguuntur ex natura rei.*

Duplex notitia in angelo, intuitiua, & abstractiua. *Duplex est autem in angelis notitia cognoscendi, vt postea dicemus. altera quidem intuitiua, qua seipsos per ipsorum essentias intelligunt; alia verò per cognitorum substantias illis sufficienter repræsentatas. altera verò notitia abstractiua, quæ est ratio cognoscendi quidditates, per proprias & distinctas ipsarum species, non autẽ per vnam vniuersalem, vt dictum est. De indiuiduis autem specierum idem est iudicium; neutra enim aliam continet, sicut totum partem, nec vnum indiuiduum aliud, quandoquidem cuiuslibet illorum species, limitata sit atq; finita. Proinde, neutrum per speciem alterius distinctè potest cognosci, nec per vnam suæ speciei communem speciem, sicuti nec species plures per speciem sui generis.*

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

Ad primum,

D primum, verum quidem est, speciem in nobiliori existentem, nobilius 1.
quidem atq; perfectius repræsentare, non autem vniuersali quodam modo,
atq; vnico ipsius actu cognoscendi intelligendiq́;. Ad 2. quantò aliquid 2.
primo enti proximiùs est, naturæ nobilitate, virtuteq́; intelligendi; tantò
vtiq; per suam speciem perfectiùs intelligit, atq; sua species perfectiùs re-
præsentat; non tamen vnica specie, quippè, cùm id tantùm ad diuinam attineat essenti-
am. Ad 3. si quantò potentia est superior, tantò sub ratione vniuersaliori intelligit: gra 3.
datim igitur secundùm magis minusq́; commune rationes vniuersales se habentes, essent
infinitæ. Præterea, quantò intelligit aliquis sub ratione vniuersaliori, tantò vtiq; minùs di
stinctè intelligit. Quare, si angelus superior sub vniuersaliori ratione cognosceret; con- Cognito vniuersalis est cõfusa.
fusior atq; imperfectior illius cognitio, absq; dubio esset iudicanda. Insuper, Dei cogni-
tio simili pateret discrimini, sui certè intellectus aliquod vniuersalissimum primum esset
obiectum, atq; ita imperfectissimè confusissimèq́; intelligeret, quod impium est dicere.
Ad authoritatem Dionysii dico, superiores angelos habere vniuersaliorem, id est per-
fectiorem scientiam; licet superiores tot speciebus, quot etiam inferiores intelligant: aut
vniuersaliorem scientiam habere dicuntur; quia scilicet plura intelligunt, quàm inferi-
ores, non tamen per species pauciores. Ad 4. iam patet responsio: cùm enim angelus 4.
deus non sit, non est vtiq; sua intellectio, suus intellectus, & obiectum intelligibile; hoc
profectò dei solius est, naturæq́; illimitatæ: igitur sua intellectio non est prorsus necessa-
ria, æterna, atq; perpetua. Quomodo ergo angeli superiores non intelligant per paucio-
res & vniuersaliores species, atq; rationes, dixi. Porrò, si quis vellet primam opinionẽ
tueri, ita sanè ad obiectiones superiùs positas respondere valeret. Ad primam, obiecti- Soluuntur argumenta secundæ opinionis.
onem illam veritatem habere, in ea quidem specie, quæ ab obiecto, & potentia genera-
tur, cuiusmodi est species intellectus humani; non autem in specie, quam deus concre-
auit menti angelicæ; illa namq; à potentia non generatur, sed à creante habet modum 1.
intelligendi; ideoq́; est vna, quia nimirum subiectum & efficiens est vnum. aut illa spe
cies, siue ratio dicitur vna, ob vnitatem obiecti, quod est ens creatum: hoc enim est o-
mnibus commune, quod certè virtualiter continet cognoscibilia omnia; Virtualiter, in-
quam, potentialiter, non autem actualiter. Ad 2. ratio illa congruit speciei, quæ ex vi 2.
obiecti potentiæq; producitur; non autẽ speciei concreatæ, quæ ex virtute creantis habet
actum intelligendi. Ad confirmationem dico, actu vnico limitato infinita nequaquam
comprehendi: propterea non opus esse, quòd si angelus vnica specie plura distincta cõ-
prehendit quòd etiam vnico actu infinita intelligat, quippè cùm ipse, eiusq; actus, fini
tæ limitatæq; sint naturæ. Ad 3. quamuis non repugnet intellectui angelico, aut obiecto- 3.
rum naturæ, vnam intelligere quidditatem, altera non intellecta; repugnat tamen spe-
ciei concreatæ, quæ ambas repræsentat quidditates. Quoniam igitur huiusmodi est natu
ræ inditæ speciei; hac de causa vnam sine altera non intelligit quidditatem. Ad 5. ne- 5.
gatur à Peripatheticis talis processus in infinitum, Deumq; esse rationibus constare af-
firmant. Ad probationem, si aliqua denuo nobilior conderetur intelligentia; illa profe-
ctò non sine vlla prorsus specie intelligeret, quamuis nobiliori cæterũ modo intelligendi 6.
vteretur. Ad 6. dixi, angelum infinita vnico actu intelligere non posse, ob sui ipsius li-
mitatam finitamq; naturam. Ad 7. angelus liberè ac necessariò intelligit; sicuti liberè 7.
ac necessariò vult seipsum, suamq; beatitudinem. Quoniam enim est lumen purum, te-
nebrarum caligine non infectum aut labefactatum: in illud ergo nulla cadit obliuio, la-
bor, aut tristitia: ideoq; sese limpidissimè ac perpetuò intelligit & contemplatur, idq;
necessariò, sicut iam diximus. Dicis, quod in vniuersali cognoscitur, confusè cognosci- Obiectio.
tur: igitur, si angelus in vniuersali cognosceret; illius cognitio confusa esset & imperfe-
cta. Respondeo, cognoscere aliquid in vniuersali, aliquando imperfectionem denotat, Solutio
vt si quis cognosceret hominem, cognoscendo esse animal tantùm; aliquando verò per-

fectionem, quando scilicet per medium vniuersalis singula propria cognoscuntur, quæ ab alio multis speciebus intelligi nequeunt. Reuera, si aliquid excellentioris extiterit naturæ; essentiq; potest distincta ratio, ac similitudo multorum, veluti est in homine vniuersalis prudentia, ad omnes actus virtutum actionesq; gerendas: sic ergo angelus vniuersali illa specie, plura distincta, clarè lucidèq; cognoscit, intelligitq;. Hæc ita dicta sunt: quilibet ergo abundet in sensu suo, retenta fidei Catholicæ vnitate. res profectò obscurissima est, vtpote à nobis nostroq; modo intelligendi remotissima: idcirco ferre certam non possumus sententiam: quis enim nouit, quomodo beatissimæ illæ mentes intelligant? Deus solus, qui eas condidit, atq; sapientia compleuit.

Cognitio in vniuersali aliquando perfectionē, aliquādo imperfectionem denotat

CAP. III.

Vnamquamque intelligentiam per vnum habitum, rerum quidditates non intelligere.

Quid angeli non intelligāt per species cō creatas.

Dixi, secundùm nonnullas rationes, angelos superiores per vnam speciem vniuersalem, nequaquam multa distincta intelligere, idq; ad vtrumlibet disputaui: addam aliquorum rationes, quæ ab intellectu angelico, huiusmodi species remouere conantur. In anima, authore philosopho 2. Ethic:
1. *tria inueniri possunt, nempè, potentia, habitus, & passio, id est appetitus.*
sed in substantijs à materia remotis, sola potentia non potest esse ratio intelligendi, alioqui aliquid sic naturale principium esset sufficiens, omnia intelligibilia repræsentandi, quod est falsum; nec passio, siue appetitus. qualibet ergo intelligentiarum, per vnum habitum scientificum, omnes rerum quidditates intelligit; huiusmodi enim habitus est in angelico intellectu, ceu forma in subiecto; obiectum verò, quod in ipso habitu resplendet, est vtiq; in intellectu obiectiuè. Habitus præterea est magis obiecti repræsentatiuus, quàm species, quippè, qui ab obiecto generetur tantùm; ideoq; obiecto, veluti genuinus effectus, simlimus est, non autem species; quoniam non à solo obiecto, sed etiam
2. *ab intellectu & obiecto gignitur. Amplius, si huiusmodi species in mente angelica inuenirentur, singulare tantūmodò cognosceret; talis enim species & singularis est, & à singulari causatur; atq; ita omnia actu intelligeret, quorum species haberet. at impossibile omninò reputatur, vt intellectus plurimis informetur speciebus, sicuti nec materia pluribus formis, & corpus pluribus figuris: ergo. Angeli præterea intellectus, in essentiali potentia esset ad actum intelligendi, quippè, qui per speciem illius acquisitionem procuraret; sicq; intellectus angeli in intelligendo, ab intellectu humano minimè discreparet. Adde, quòd intelligere per species, siue infusas, siue acquisitas, infimum reputatur & vile; supremum verò, & nobile, si per habitum scientialem quis intelligat. Si ergo angelus per species intellexerit, absurda omnia, quæ enumerauimus, sequantur, ne-*
3. *cessariū esset. Adhuc, habitus generatur ex frequentatis actibus: igitur intelligētia est in potentia, non solùm ad secundum, sed etiam ad primum actum; in potentia, inquam, essentiali. Tenet consequentia: nam si menti angelicæ non est habitus de rebus cognoscēdis concreatus; acquireret ergo huiusmodi per actuū frequentiam, sicq; intellectus angelicus nostro persimilis esset, quod est falsum omninò. Angelum ergo per species non*
4. *intelligere, patet. Iterum, angeli cognitio est perfecta: igitur per habitum, non autem per speciem intelligit. Tenet consequentia: quia species sine habitu, ad cognitionem habendam non sufficit, sed è conuerso: habitus ergo scientificus inest angelicæ menti, quo intelligit omnia. Sanè, decet voluntatem perfectam vnicum habere principium, quo velle potest obiectorum multitudinem. sed angelorum voluntas est perfecta: igitur vnico*

habitu

habitu scientifico intelligit omnia. Ille autem habitus vnicus est realiter, atq; indistinctus, angelico intellectui formaliter inhærens, illiq; concreatus, non quidem absolutè, sed ordinem habens ad obiecta. Quoniam quidem est scientialis, ad obiectum, essentialem respectum habet, vnde sine illo, nec esse, nec intelligi potest. Quia verò huiusmodi habitus, ad diuersa obiecta respectus habet; plura simul & actu, & distinctè repræsentare potest. Itaq; intellectui angelico, ille habitus expressa repræsentat obiecta, eoque plura, quò ipse simplicior extiterit, atq; eminentior, plures partiales continens habitus. Quoniam autem habitus est, quo quis vtitur, quum voluerit; ideo pro suo libitu, arbitrioque angelus, huiusmodi habitu vtitur: non sic autem specie vti posset, quum illa nō subsit voluntatis imperio, quippe, quæ merè naturaliter repræsentat: habitus autem, quia ipsi angelo est magis connaturalis, maiorem habet virtutem inclinandi, atq; flectendi. Vno ergo habitu scientifico, sine multis speciebus angelus intelligit. Angelum per vnum habitũ non intelligere omnia. Cæterùm, huiusmodi opinio iam pridem explosa est, velutì erronea, rationiq; minimè consentanea. 1. *Reuera repræsentare infinita, est habitus infiniti. sed in subiecto finito non est habitus infinitus; angelus autem est subiectum finitum, atque natura limitata: igitur vno habitu non potest angelus infinita intelligere, nempe infinitas possibiles quidditates, specie differentes, vel infinita indiuidua, sub eadem specie, differentiis indiuidualibus distincta.* 2. *Amplius, nullus habitus scientialis creatus ex se potest esse, nisi alicuius complexi; de complexis enim est scientia. sed omnis habitus de complexis, distinctam præsupponit notitiam incomplexorum, & ex consequenti distinctam quoq; repræsentandi rationem: ille ergo habitus non habet distinctam rationem repræsentandi; indiget namque distinctis speciebus, incomplexorum repræsentatiuis.* 3. *Adhuc, ratio cognoscendi plura, atq; distinctè repræsentandi, illius est obiecti, quod formaliter, vel eminenter infinita continet. sed nullum obiectum creatum est tale: igitur nullus habitus creatus est plurium, atq; infinitorum repræsentatiuus. Adde, quod habitus non est repræsentatiuus, sed inclinatiuus potiùs, atq; facilitans ad actum, sequitur enim actum, atq; idem in mente operatur, ac si ex actibus acquireretur: actum autem repræsentationem præsupponere, omnibus constat; sed id dici non potest, repræsentationem efficere, quod repræsentationem quidditatum præsupponit: ergo quod prius.* 4. *Præterea, illa ratio cognoscendi in mente angelica, non plus habet affinitatis cum habitu, quàm cum ipsa specie; siquidem ab intelligibilibus non dependet, concreata est enim: indifferenter ergo habitus, aut species dici potest. Reuera, si ita res se haberet; tunc habitus noster scientificus, obiectum intelligibile nobis præsens redderet, atq; ita habitu acquisito, nulla opus esset conuersione ad phantasmata, pro intellectione actuali habenda, quod huiusmodi opinionis fautores, negant omninò.* 5. *Item, si habitus scientificus est ratio cognoscendi omnia: igitur angelus, sine huiusmodi habitu, non solùm alia extrinseca non intelligeret, sed nec seipsum quidē. Tenet consequentia, quoniam habitus talis est qualitas, non autem substantia angeli. Si fuisset ergo creatus in puris naturalibus, sine tali habitu; seipsum vtique non intelligeret, quod planè absurdum est, esset enim nostro intellectu imperfectior. Profectò vt dixi, habitus præsupponit cognitionem simplicium, sicuti habitus naturalis philosophi, omnium rerum naturalium, simplicem supponit cognitionem, quæ sanè absque specierum adminiculo haberi non potest.* 1. *Quòd autem ille habitus, respectum essentialem non habeat ad obiectum, sine quo, nec intelligi possit, nec esse, patet; vnumquodq; enim absolutum, sine respectiuo intelligi potest. sed habitus scientialis, est aliquid absolutum, vtpotè primæ speciei qualitatis: intelligi ergo potest, sine respectu ad obiectum.* 2. *Ille præterea habitus, non est idem realiter cum substantia angeli; nam essentia habitus etiam quacunq; virtute, sine obiecto esse potest. Itaq; habitus non est respectus ad obiectum; sine illo enim & esse, & conseruari potest: ad non ens autem non est respectus realis. At, quando aliqua essentialiter, atque realiter sunt idem; vnum, sine altero esse, fieri non est possibile.*

ſibile. Præterea, ſubiectum, aut accidentis relatiui fundamentum abſolutum, idem non
3. *eſt cum ipſo. ſed iſte qualitatis habitus, eſt aliquid abſolutum; reſpectus verò habitus ad obiectum, accidens eſt relatiuum, de tertia ſpecie relationis: non ergo ſunt idem realiter. Item, ſi iſti reſpectus, cum habitu ſunt eſſentialiter idem, atq; ſecundùm ob-*
4. *iecta multiplicantur, cum illa actu, vel potentia ſint infinita; poſito ergo habitu in re, infiniti quoq; in actu reſpectus ponerentur, quod eſt falſum: nullus ſiquidem creaturæ reſpectus, ad creaturam eſſentialiter diſtinctam, cum ipſa, eſt eſſentialiter idem; niſi fortaſſis relationis, aut accidentis reſpectus ad ſubiectum, vel fundamentum. Sed ille habitus in angelo, vt dixi, ſine obiecto eſſe poteſt; reſpectus verò, abſq; termino eſſe nequit: igitur reſpectus ſcientiæ ad obiectum creatum, non eſt illi eſſentialis, nec realiter idem. Itaq; angelum per vnum habitum ſcientificum, intelligere omnia, etiam infinita, vt quidam dixerunt, impoſſibile eſt, & erroneum.*

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1. Lumen naturale in angelo *D primum, in mente angelica, loco habitus, eſt lumen ſuum naturale, quod propter ſui perfectionem, atq; efficaciam, inſtar habitus, vim habet inclinandi, ad promptè faciliterq; intelligendum. Ad 2. ſpeciem in*
2. *mente angelica quoniam eſt concreata, non à phantaſmatibus acquiſita; directè intelligere, ſiue per ipſam intellectum angeli, vniuerſale intelligere, nullum eſt inconueniens. Ad confirmationem dico, habitum, quòad ſe attinet, ita naturaliter, ac neceſſariò repræſentare, ac ſpecies repræſentat, atq; vtrumq; ſubiici voluntati imperanti; imò facilius eſt intellectui pro ſuo libitu diſtinctiùs vti ſpeciebus, quàm habitibus. Ad aliam confirmationem, ſicut non eſt inconueniens, pluribus diuerſæ rationis habitibus animum informari, & corpus, pluribus alterius rationis accidentibus; ita etiam animam pluribus ſpeciebus alterius rationis. Porrò, illud exemplum de materia & corpore, non eſt ſimile, quòd ſcilicet plures formas, atq; figuras, habere non valeant: etenim vnius rei per ſe, vnum per ſe ſubſtantiale eſt; ideoq; vnica illi ineſt forma ſubſtantialis, aut plures ad inuicem ordinatæ. ſimiliter, figura eſt terminus quantitatis. vnde, ſicut quantitas eſt vna; & figura etiam: non ſic autem ſe habet ſpecies ad intellectum. Ad alias confirmationes dixi, quid loco habitus inſit intellectui angelico; ſpeciem quoq; illam, impropriè habitum dici. Homo præterea, non intelligit per habitum vnius, vel plurium quidditatum repræſentatiuum; hac de cauſa, huiuſmodi ratio intelligendi in homine, ſuprema dici non poteſt, nec in angelo infima. In neutro igitur i-*
3. *ſtorum, talis ratio locum habere poteſt. Ad 3. negatur conſequentia: & ad probationem dico, non eſſe ſimile de habitibus noſtris, & angelorum; noſtri enim exercitio actuum, atq; frequentia creſcunt, angelorum verò, ſemel inditi ſunt; ideoq; à noſtris quàm*
4. *longè ſeparantur, & diſſentiunt. Ad 4. negatur quoque conſequentia: nam ſpecies infuſæ, quæ mentibus inhærent angelicis, alterius ſunt rationis, alteriusq; ordinis, quàm noſtræ, quæ per phantaſma, actuumq; diuerſitatem, atque multitudinem habentur. Itaq; quoniam beatiſſimæ illæ mentes, à principio ſic ornatæ fuêre, humanis non ſunt conferendæ comparandæq; intellectibus. Falſa ergo eſt illorum opinio.*

(Margin: Angelus informatur multis ſpeciebus concreatis.)

CAP. V.

Si angeli intelligant ſeipſos, atque alia per ſpecies, an per eſſentiam.

Multa

Angelorũ cognitio.

Notitia intuitiua, & abstractiua.

Vlta dixi de sanctorum angelorum cognitione, multa quoque restant dicenda, propterea quia res nobis incognita est, & à nostro intelligendi modo remotissima; hac de causa, mihi opus est multo sermone, & vix tandem stylus assequi poterit, quod animus votis omnibus cupit. Dicam igitur, quæ sanctus Pymander per suum lucidissimum, mihi dicenda dederit. Inprimis non ignorare oportet, duplicem esse intellectualem notitiam, vnam quidem intuitiuam, abstractiuam verò alteram. Angelus autem seipsum cognoscit cognitione intuitiua per essentiam suam immediatè, sicuti per optimam, atque proximam rationem cognoscendi; est enim sibi præsens sua essentia intima, atq; actu intelligibilis; intellectus quoq; ipsius actu intelligens, nulla ignorantiæ labe affectus, aut impedimento præpeditus, promptus est, atq; expeditus ad intelligendum. Cùm igitur hæc ita se habeant in angelo; sequitur vtique actio intelligendi intuitiua, ex immediato subiecto, atq; ex immediata repræsentandi ratione. quæcunq; etiam ipsius intellectui sunt intrinseca, atque præsentia, vtpotè aliorum angelorum essentiæ, intuitiuè cognoscit.

Abstractiua cognitio.

Amplius, notitia abstractiua, seipsum cognoscere potest, nempe per speciem sibi impressam, & acquisitam, in ipsius memoria ex notitia sui intuitiua, derelictam. Sanè, si imperfectior cognitio abstractiua scilicet respectu intuitiuæ, superiori, perfectioriq; angelo non repugnat, nec vtiq; inferiori imperfectioriq; sed angelus superior, potest abstractiuè, nempe per speciem intelligere: ergo, & inferior similiter. Præterea, quod potest intuitiuè ab intellectu creato cognosci, & abstractiuè etiam. sed angelus per suam essentiam, potest seipsum intuitiuè intelligere: per speciem ergo seu abstractiuè. Reuera, si in parte sensitiua idemmet, & sensu, & imaginatione percipitur; multò ergo magis id præstare poterit pars perfecta intellectiua, non aliquo modo impedita, cuiusmodi est intellectus angelicus.

Quòd angel9 seipsum & intuitiuè, & abstractiuè intelligit.

Angelum autem seipsum, & intuitiuè, & abstractiuè cognoscere, nullum est, aut inde inconueniens sequitur. Inprimis huiusmodi noticiæ non eiusdem sunt rationis, nec sibi inuicem aliquo modo contrariæ: non quidem ex seipsis, neque ex parte subiecti, nec etiam ex parte obiecti. Quare non video, quin idẽ obiectum, mediatè, immediatèq; simul intelligi possit; id enim non fit secũdùm idem, vel per idẽ. Itaq; angelũ seipsum intelligere intuitiuè, atq; abstractiuè, simul, vel successiuè, nõ est impossibile.

Angelus intelligit seipsum.

Quod autẽ angelus intelligat seipsum, patet. Omnis sanè potentia reflexiua super seipsam naturaliter, potest seipsã & alia cognoscere. sed huiusmodi est angeli potentia intellectiua: seipsum ergo naturaliter cognoscit. 1.
Profectò, si naturaliter amat se; naturaliter quoq; se intelligit. incognita enim non amantur. 2.
Amplius, præsente actiuo, & passiuo disposito, ex vtroq; naturaliter sequitur actio. sed ita se habent essentia, & intellectus angeli, siue species, & intellectus: igitur sequitur actio intellectiua. 3.

Quomodo intelligit complexa.

Diuina scilicet incarnatio superat captum angeli.

Quamobrem, non tantùm seipsum, sed alia quoque tum complexa, tum etiam incomplexa intelligit. & incomplexa quidem, quatenus per se, vel per accidens, suo præsentantur intellectui, vt obiecta naturaliter intelligibilia: complexa verò, suæ proportionata naturæ, actuque existentia, naturaliter intelligit; quippe, qui sciat vnde illorum habitudines oriantur, complexiones quoque necessarias non ignoret. complexa autem, quæ illius captum naturæ superant, quemadmodum sunt diuina sanctæ trinitatis, incarnationisq; mysteria, naturali cognitione attingere nequit: nam, vnde illa ortum habeant, naturaliter ab intellectu angelico sciri non possunt. complexa verò contingentia, & futura, naturaliter ignorat: non enim per seipsa illa intelligere potest, quia scilicet non sunt; nec per ipsorum causam, quæ est voluntas indifferens, vel opposita ipsorum; nec ex terminis, alioqui veritas necessaria ex illis oriretur omninò. Talia præterea futura, ex diuinæ determinatione voluntatis dependent, quæ angelo naturaliter sunt incognita, alioqui frustra fierent angelo illuminationes, aliæq; reuelationes.

Angelus ignorat futura.

Angelus igitur futura contingentia, naturaliter scire non potest: seipsum verò intelligit intuitiuè, atque abstractiuè, aliaq; sibi intrinseca similiter: quæ verò aliter se habent; per species sibi concreatas, & acquisitas.

CAP. VI.

Angelum non intelligere se per species, neque per essentiam, argumentis ostenditur.

1. MOuens, & motum, subiecto distinguuntur, alioqui idem, respectu eiusdem,
in actu esset & potentia. sed intellectus angelicus, ab illa specie, subiecto
non distinguitur, quippe, quæ est angelico intellectui, vt dicunt, congeni-
ta, atque innata: non ergo mouet intellectum ad actum intelligendi. Sanè;
omnis angelica actio, siue sit intellectio, siue volitio, ab extrinseco princi-
2. pio dependet, & subiecto distincto. Angelus præterea, sese intelligit per suam essenti-
am: non ergo per speciem impressam. Tenet consequētia: intelligibile enim in actu, dum
adest intellectui libero, non aliquomodo impedito, est efficax ratio suiipsius cognoscen-
di. sed essentia angeli, est huiusmodi: non ergo eget specie aliqua, vt seipsum intelligat.
3. Amplius, quæ per speciem fit intellectio, abstractiua appellatur: ergo non est in ange-
lo. Tenet consequentia, quia abstractiua cognitio, ad rei præsentiam, atque absentiam,
indifferenter se habet. sed angeli intellectio de seipso, non est indifferens ad absentiam
sui, siquidem sibi abesse non potest: ergo. Reuera, si ita res se haberet; tunc impossibi-
le aliquod atque contradictio sequeretur, nempe angelum sese mediatè, immediatèque in-
telligere; mediatè quidem per speciem, immediatè verò per essentiam. Angelus ergo, pro
4. sui intellectione habenda, non indiget alicuius speciei auxilio. Iterum, maior numerus,
est ratio cognoscendi minorem; vt ternarius est ratio distinctè binarii cognoscēdi. sed
formæ, instar numeri naturæ se habent, authore philosopho 8. meth: essentia ergo formæ
maiorũ, est ratio distincta minoris cognoscendæ. Itaque intelligentiæ superiores, per suas
essentias, sine aliqua alia specie, & seipsas, & alias inferiores intelligunt: tetragonum
namque, id est, quadrangulus, est ratio trigoni, hoc est, trianguli cognoscendi. sed for-
mæ, quæ ad vniuersi ornatum faciunt, sunt velut trigonum in tetragono: idem ergo quod

Tetragonum continet trigonum.

5. prius. Præterea, intellectio est perfectio intelligentis. sed illa species si esset, non potest
esse angeli perfectio; est enim accidens, ideoque non perficit substantiam, sed ab ipsa
perficitur: non ergo species innata, siue impressa est angeli intellectio, siue ratio intel-
ligendi; sed sua ipsius essentia, qua & se, & alia intelligit: eodem enim eius quidditas est
intelligibilis, quemadmodum & aliæ quoque quidditates creatæ sunt intelligibiles. Qua
re, sicut alicui intellectui, immediata ratio cognoscendi, est suiipsius essentia; pari quo-
que ratione, alterius rei quidditas, erit ratio se cognoscendi, intelligendique: atque ita co-
gnoscendarum quidditatum rationes, ipsæmet sunt quidditates, non aliæ species ab ipsis
distinctæ. Hæc igitur, atque similia obiiciunt, qui aiunt, angelos sine innatis, ingenitisque
speciebus intelligere. Nonnulli autem dicunt, angelos per suas essentias se intelligere non
posse: ita arguendo. si angelus intelligit se per suam essentiam: igitur est sua intellectio.
sed consequens est falsum: ergo, & antecedens. Profectò, si extrema essentialiter sunt
idem; medium quoque ab ipsis non dissentiet; non enim priùs distinguitur medium ab

Quòd angel⁹ nõ intelligat se per suam essentiam.

6. extremis, quàm extrema ab inuicem: igitur, si angelus intelligit se per suam essentiam:
essentia ergo, & ipsius intellectus, similiter se habebunt; atque ita ex consequenti, ope-
ratio media inter potentiam & obiectum, vel rationem cognoscendi, idem erit omninò;
sicque intellectio angeli sua esset substantia, quod est falsum; alioqui sua intellectio natu-
ralis, simpliciter nobilior esset, atque præstantior, intellectione ipsius beatifica. huic
accedit, quòd singulare per se primò non intelligitur, nisi reflexè tantùm. sed angeli es-
sentia, est aliquod singulare: non ergo per se primò est intellectionis causa. Adde autho-
ritatem philosophi 2. de anima: Omne receptiuum debet denudari à recepto, sic visus, o-

omni co-

mni colore vacare debet, vt colores recipere possit. sed angeli intellectus, à sua nequit denudari, spoliariq; essentia: igitur essentia non est causa atq; ratio intelligendi. Ex quo patet, angelum per essentiam nihil intelligere.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

D primum, maior est omnibus modis falsa reputanda: cùm enim angelus moueatur localiter; à seipso vtiq; moueri necesse est. quapropter, propositio illa, si vniuersaliter intelligatur, veritati nequaquam consonat; non enim necesse est, vt mouens & motum, semper subiecto distinguantur. Ad probationẽ autem dico, actum & potentiam, interdum entis esse differẽtias, atq; ita simul eidem conuenire non posse: non enim vnus atq; idem homo simul & semel in actu est & potentia. nonnunquam verò actus & potentia sunt principia entis, sicq; eidem respectu eiusdem, sine vlla contradictione conuenire queunt. vnde idem alij dicunt, licet sub alijs verbis: Nulla, inquiunt, est contradictio, idem, respectu eiusdem, in actu esse virtuali, & in potentia formali; in potentia verò formali, & in actu quoque formali idem esse, secundùm eundem actum numero, ad quem est in potentia, est impossibile. Praeterea, si angelus non intelligit se per suam essentiam, nec per aliquam speciem: igitur ignorat se omninò; non enim intelligit se naturaliter per angelum inferiorem, alioqui inferior non cognosceret seipsum, neque per superiorem, aliter ipse quoq; superior in eandem absurditatem incideret: nec per similem, vel æqualem, alioqui esset circulus in obiectis per se; nam pari ratione, & ille per alium intelligeret: neq; per motum suum, multi quippe angeli sunt, qui orbium mouendorum munus non exercent: neq; per Deum, quia videlicet, non cognoscit primò, ac naturaliter, vt dicemus, ipsum Deum benedictum: denique, neq; per aliquam aliam creaturam. Quare, aut prorsus se nescit, aut per nihil, tanquam per rationẽ cognoscendi se intelligit, quod est stultitiæ simile. Angelus ergo intelligat se necesse est per essentiam suam, veluti per causam, rationemq́ue immediatam, per speciem verò, vt per causam cognoscendi mediatam, sicuti paulò antè disputando asserui.

1. Actus, & potẽtia duobus modis accipiuntur.

Actus virtualis, & potentia formalis.

Angelus intelligit se per suã essentiam.

Ad 2. negatur consequentia, & ad probationem dico, rationem illam affirmare quidem angelum, per suam se intelligere essentiam; non tamen negare, quin per speciem innatam se intelligere nequeat: neque ob id frustratorius reputandus est primus cognoscendi modus; quandoquidem ad angeli spectet perfectionem, duplici seipsum cognoscendi modo, intelligere posse. 2.

Ad 3. quamuis abstractiuæ cognitioni per se competat, ad obiecti præsentiam, atque absentiam indifferenter se habere; quia tamen alio modo se habet in angelo; ideo non est simile iudicium; obiectum enim semper adest, quia idem est cognoscens seipsum, ideoq; non potest abesse cognoscenti. Ad confirmationem iam dictum est, nullum sequi inconueniens, si essentia immediatè angeli præsentetur intellectui per seipsam, mediatè verò per speciem; non enim est secundùm idem, neque idem modus cognoscendi. 3.

Ad 4. negatur similitudo: nam Aristot: de anima rationali loquitur sensibili & vegetabili: iccirco non est simile de numeris, & speciebus: numerus siquidem maior, tanquam partem sui, secundùm totam eius entitatem, minorem complectitur; hac de causa, illius cognoscendi ratio sufficiens iudicatur: species autem non ita se habent in vniuerso; nam etsi superiores intelligentiæ, maiorem habeant entitatem, quàm inferiores; non tamen totam omninò inferiorum entitatem eminenter complectuntur, ita, vt inferiores à superioribus negatione tantùmmodò separentur: species namq; in vniuerso propriis rationibus distinguuntur. 4.

Ad 5. species illa est intelligentiæ perfectio secundùm quid, non autem simpliciter; ideoq; perfectione angelicum in- 5.

Angelorũ cognitio.

licum intellectum superare non valet: omne enim accidens, vt dicitur 7. meth: est minus ens, quàm substantia. cætera autem clara sunt, ex his quæ paulò antè annotauimus.

Duplex medium.

6. *Ad 6. duplex est medium, secundùm rem vnum, secundùm imaginationem verò alterum: primum autem ex natura rei, ab vtroque nequaquam distat extremo, sicut videre licet in extremis coloribus, & illorum medio. Porrò, medium secundùm imaginationem, ab extremis distat omninò, cuiusmodi est operatio intelligendi, quæ quidem à potentia egreditur, & ad obiectum terminatur; quamuis secundùm rei veritatem, respectu vtriusque extremi, ac posterioris vicem obtineat.*

Angelus potest singulare primò intelligere.

Ad confirmationem dico, singulare ab intellectu angelico, primò intelligi posse, atque esse rationem intelligendi, quod quidem nostro intellectui est impossibile, propter naturalem potentiarum ordinem, intellectus scilicet, & imaginationis; intelligentem enim oportet phantasmata speculari. Ad aliam confirmationem, illud veritatem habet de potentia organica, quæ est determinati generis, puta visus ad colorem: intellectiua autem, quia circa totum ens versatur, propterea si ab illo omninò denudaretur, à seipsa quoque idem pateretur. Angelum ergo seipsum intelligere posse intuitiuè, & abstractiuè, dixi.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Angelum intelligere per species à rebus acquisitas, rationibus demonstratur.

Quòd angeli intelligunt per species acquisitas.

Vdiuimus beatos angelos intelligere per suas ipsorum essentias, atque per species concreatas: lubet iam speculari, si per species à rebus acquisitas, hoc ipsum intelligendi officium exercere valeant; non enim desunt, qui contrariam partem tueri contendant: nos autem affirmatiuam tuentes, rationi-
1. *bus ità approbamus. Si angelus, speciebus concreatis intelligit omnia: igitur, habet in actu species infinitas; potest enim, successiuè saltem, infinitas angelorum species possibiles intelligere, aut infinita eiusdem speciei indiuidua. quodlibet autem indiuiduum, propriam speciem habet: nec vnum, per alterius speciem intelligi potest: nec vna species, per alterius speciem. si igitur omnium intelligibilium species concreatas haberet: infinitæ vtique ipsius intellectui species inessent, quod est falsum; infinitæ enim est natu-*
2. *ræ munus, non autem finitæ & limitatæ. Amplius, si omnia intelligit per species concreatas: igitur ita indiuidua futura, æquè ac præsentia naturaliter intelligit. Etenim, speciebus præsentibus intelligimus, quando volumus: non sic autem sentimus, quando volumus, quippe, cùm non sit apud nos species absente sensibili. sed consequens est fal-*
3. *sum: ergo & antecedens. Reuera, si angelus per species concreatas intelligit tantùm: repugnat ergo illius intellectui, notitiam à rebus habitualem acquirere, quod est falsum; nihil enim intellectui angelico obsistit, quin ex sua natura intrinseca, habitualem, vel a-*
4. *ctualem notitiam habere non possit. Præterea, si angelus habeat species omnium quidditatum, atque indiuiduorum actu existentium; non tamen omnium possibilium, alioqui vt dixi, actu infinitas species haberet, quod est falsum. nec licet per speciem indiuidua intelligere; indiuiduum namque, super quidditatẽ specificam, differentiam addit indiuidualem, ad quam profectò quidditas specifica est in potentia. neque ex hoc quis dicere potest, quidditatis speciem ociosam esse: nam etsi indiuiduum speciem formaliter contineat in actu; quælibet tamen illarum, in illius notitiam, cuius est, primò directèque adducit; puta, quidditatis species, in quidditatem, indiuidui verò, in indiuiduum: non ergo per speciem, distinctè indiuiduum intelligere potest: sed quemadmodum, speciem absque indiuiduo; ita quoque & indiuiduum sine specie, intelligere valet. Ex quo patet angelum, non solùm per concreatas, sed etiam per acquisitas species intelligere.*

CAP.

CAP. II.

Angelum intelligere tantùmmodò per species innatas, atque impreßas, argumentis ostenditur.

Mnis intelligentia, sicut dicit author de causis, 10. propositione, plena est 1.
formis: igitur per species tantùm concreatas intelligit, alioqui, si per formas acquisitas intelligere poßet; non vtique à principio plena formarum eße diceretur. Reuera, intellectus angelicus, diuinum inter & humanum medium obtinet: igitur medio quoque pollet modo intelligendi. sed intellectus diuinus, non intelligit per aliud à se, nec per aliquid à rebus receptum; intellectus verò humanus, omnia ab extrinseco mendicat: igitur intellectus angelicus, etsi per aliud à se, non tamen per aliquid à rebus receptum, sed per species innatas intelligit.
Præterea, si angelus per species acquisitas intelligeret: igitur haberet intellectum agen- 2.
tem, speciem causantem, eamq; à re sensibili & singulari extrahentem. sed dedecet hoc angeli puritatem, qua scilicet, perfectus illi inest, atque actualis intellectus: non ergo intelligit per species acquisitas; intelligeret siquidem rem materialem, quæ vtique ageret in ipsius intellectum: agens autem est præstantius patiente: illa ergo species sic acquisita, præstantior eßet angeli natura, quod est falsum. Amplius, si ita res se habe- 3.
ret; obiectum ergo intellectus angelici, eßet intelligibile in potentia, quod est falsum, siquidem in separatis à materia eiusdem conditionis sunt, intellectus, & id, quod intelligitur. sed intellectus angeli, semper est in actu: & obiectum ergo similiter. Sanè, anima corpori vnita, modum cognoscendi à corpore mutuat, idq; mediantibus sensibus. à corpore autem libera, liberum quoque habet eßendi modum, atque intelligendi, nempe, absque sensuum adminiculo, atque phantasmatum confuso ministerio: multò ergo magis angelus, cùm sit nobilioris naturæ, sine huiusmodi speciebus intelliget: ergo quod prius.
Præterea, ab extremo, in extremum, non datur transitus, nisi per medium. sed rerum 4.
materialium eße, sub conditionibus indiuiduantibus, est vnum extremum; illud verò, quod ab eisdem conditionibus abstrahendo fit, est alterum: non ergo inter hæc extrema datur transitus, nisi per medium, quod est phantasia, atque imaginatio. At, in angelo, ista eße non poßunt, forma enim simplex, subsistens perfecta, cuiusmodi est angelus,
corpus informare nequit: ergo quod prius. Si præterea, vnus angelus nihil potest ab 5.
altero accipere; multò ergo minùs à corpore: nam si aliquid acciperet; aut corporis fieret contactu, aut virtutis: non quidem corporis, quia corpore vacat: nec virtutis, quia vnus non agit in alium, nisi præsens extiterit. sed vnus alteri non est præsens, nec simul, alioqui eßent in eodem loco: igitur quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

D primum, Ille author de causis, aut negandus est omninò, aut hyperbole 1.
vtitur, per quendam scilicet exceßum, angelici intellectus perfectionem ostendendo, idque per formarum multitudinẽ, quibus illius intellectus ornatur. Ad confirmationem dico, ideo medius dicitur, quia partim quidem per acquisitas, partim verò per concreatas intelligit species, noster autem per acquisitas tantùm. Dei verò intellectus neutro modo, sed per suam eßentiam, intel-
ligit omnia. Ad 2. angelum habere intellectum agentem, atque poßibilem, approbo, 2.

sicuti paulò post dicetur. Ad confirmationem dico, rem materialem non agere in intellectum, vel speciem, aut actum intelligendi totaliter, sed partialiter tantum: proinde non sequi, quod infertur. 3. Ad 3. quamuis intellectus angelicus, quoàd notitiam intuitiuam, habeat obiectum intelligibile in actu, sitq; ipse actu intelligens: quoàd verò notitiam abstractiuam; habet obiectum ab ipso abstractiuè intelligibile, speciemq; eiusdem rationis. vnde non solùm per aliud, sicut per obiectum primò cognitum; verùm etiam per speciem, quæ est ratio cognoscendi, non autem primò cognita intelligit. Ad confirmationem respondeo, intellectum qui non est purus actus, tam speciem, quàm actum intelligendi à rebus accipere posse. Quamobrem, etsi anima corpori coniuncta per phantasmata, suam à rebus notitiam acquirere tentet; hoc tamen non est ita necessarium, quin intellectus aliquis, à corpore liber, à rebus nullam certè notitiam recipere queat.

4. Ad 4. maior, in nostro quidem, non autem in intellectu separato, veritatem habet. maior præterea, si de omni medio intelligatur, absq; dubio falsa est reputanda; possum enim modò, ciuitatem Tudertinam intelligere, deinde statim Romanam, medium non transeundo, aut intelligendo. Item, si ab esse reali, ad esse intellectum, non datur transitus sine medio, nec è conuerso, quod est falsum: angelus namque immediatè motum causare potest, nullumq; ponit medium inter intellectum, & volitum penes se existens, vel in corpore positum. ex quo patet, vniuersaliter veram non esse.

Ciuitas Tudertina in qua tunc eram.

5. Ad 5. dico, vnum angelum, ab altero velut ab obiecto, speciem recipere posse: nec valet quod infertur, nimirum, vnum alteri angelum, præsentem esse non posse: nam nullum est impedimentum, quin vnus adsit alteri; sunt enim specula purgatissima, & munda, sibiipsis semper præsentia, ac inuicem illuminantia. Quomodo ergo vnus alteri præsens non erit, cùm alteri alterius mens pateat? Angelos ergo per species acquisitas intelligere posse, dixi.

CAP. IIII.

Angelum habere intellectum agentem, & possibilem, probatur.

Si est in angelo intellectus possibilis.

Quoniam dixi, angelum per species acquisitas posse intelligere, quod planè sine ministerio intellectus agentis, atq; possibilis fieri non potest; non importunè ergo quæritur, si angelo insit intellectus agens, atque possibilis. Quidam autem, naturã intellectus possibilis & agentis, admodum intellectus humani metientes, indubiè affirmant, in angelo huiusmodi intellectus minimè inueniri: Quoniam, inquiunt, nos quandoq; in actu, quandoq; in potentia, intelligentes sumus; hac de causa, nobis necessaria est quædam virtus, quæ sit in potentia ad intelligibilia, ante ipsum intelligere: quæ quidem cùm in actum reducitur, fit sciens; & vlterius, fit considerans. hanc autem virtutem, intellectum vocant possibilem. Quia verò rerũ materialium naturæ, quas nos intelligimus, extra animam immateriales & in actu intelligibiles non subsistunt, sed sunt tantùm potentia intelligibiles; propterea, aliquam virtutem nobis natura concessit, qua, in actum reuocarentur, atq; adducerentur, quæ antea subsistebant in potentia, quæ quidem agens intellectus appellatur. Quoniam autem, angeli non sunt in potentia intelligentes, respectu eorum quæ naturaliter intelligunt, neq; eorum intelligibilia sunt in potentia, sed in actu; ideo, intellectus agens inest illis, atq; possibilis, non vniuocè, sed æquiuocè tantùm. Sanè, in nobis est intellectus agens, atq; possibilis, ob respectum quidem, quem habemus ad phantasmata, quæ quidem intellectui comparantur possibili, velnti colores ad visum: intellectui verò agenti, vt colores ad lumen. Cùm autem huiusmodi phantasmata, intellectui non insint angelico; frustra profectò huiusmodi intellectus, angelis tribuerentur. Reuera, si rerum quidditates separatæ essent, & abstractæ, & ex consequenti, actu intelligibiles,

Agens intellectus.

Angelorũ cognitio.

*ligibiles; nobis profectò opus non esset intellectu agente. Cùm autem intellectus angeli-
cus primò immaterialia intelligat; non vtiq; in potentia intelligit, sed in actu: proinde,*

Quòd in angelo sit intellectus agẽs atq; possibilis.

*intellectus agens, angelo minimè congruit, neq; intellectus possibilis: angelus enim sem
per actu intelligit. Hæc & similia nonnulli dicunt, qui ab angelis remouent intellectum
agentem atq; possibilem. Verùm, si res penitiùs consideretur, non omninò est irrationa-
bile, imò rationi consonum atq; consentaneum, vtrumq; intellectum, suo modo in angelo
inueniri. In omni quippè natura intellectuali creata, quæ non est purus actus, est, quo* 1.
*est omnia facere, & quo est omnia fieri, sicuti in natura potentiali. sed angelus non est
purus actus: igitur illius intellectus est, quo est omnia facere, nempè intellectus agens,
& quo est omnia fieri, id est intellectus possibilis. Dicis, hoc intelligi debere de natura,
in qua scientia generatur, cuiusmodi non est angeli natura, quippè, cùm angelo adsit no-
ticia, siue scientia naturalis. Verum quidem est, angelo adesse multarum rerum, natu-
ralem scientiam per species concreatas; nihilominùs possent in ipso eædem concreari, si
creatæ non fuissent. Vnde, si in puris naturalibus aliquis angelus crearetur, absq; concre*

Agens intellectus est in angelo.

*atis speciebus, multas quidem, sicut & nos, acquirere posset. Dicis, quòd intellectus a-
gens est, quo est omnia facere in esse intelligibili, non quidem quòad actum, sed potiùs,
quòad speciem à phantasmate abstractam sed angelo nō inest huiusmodi phantasiæ mo
dus: igitur non habet intellectum agentem. Dico, principalem actum intellectus agẽ-
tis, non esse à phantasmate abstrahere, sed eam accidentalem esse potiùs, pro vnione po-
tentiarum ordineque, quem inuicem seruant in præsenti vita, alioqui non esset in beatis,
nec præcipuam haberet operandi virtutem, quod planè absurdum est atq; inconueniens,*

Intellectus agentis præcipuus.

*quãdoquidem potentia est spiritualis, beatitudinis capax. Præcipuus autem intellectus
agentis actus est, creare intellectionem, atq; facere rem in actu intellectam, secundùm
actum, qui profectò ab angelis nullo modo remouendus est atq; auferendus. Item, in* 2.
*angelis perfectior, quàm in nobis, dei imago splendescit. sed intellectus agens, ad imaginẽ
spectat, vtpotè optima animæ potentia: ergo in angelis est intellectus agens. Amplius,* 3.
*aut res materialis & indiuidualis cum suis conditionibus indiuiduantibus per se, & pri-
mò ab angelis intelligitur, atq; ita res materiales immaterialesq; intelligeret, æquè pri-
mò atq; immediatè, cuius oppositum ipsi fatentur. aut non sic intelligitur, quod dici nō
debet; siquidem obiectum improportionatum sibi aptare posse, ad perfectionem perti-
net. Cùm autem id, quod perfectionis est in natura inferiori, à superiori remoueri non
debeat: in angelis ergo est intellectus agens, cuius virtute obiectum improportionatum*

Obiectio.

*proportionatur, adaptaturq; potentiæ intelligentis. Sed dicet aliquis, intellectus agens
non est perfectio simpliciter, sed imperfectæ naturæ locum supplens, quæ sanè in ange-
lis esse non potest. Præterea, gignere sibi simile, naturæ perfectionem connotat, quæ ta-
men in angelis non inuenitur: non ergo quidquid perfectionis est in natura inferiori, su-*

Solutio.

*periori est attribuendum. Dico, intellectum agentem angelis competere omninò, siue
sit perfectio simpliciter, siue supplens imperfectionem: nam si angelus non haberet hu
iusmodi intellectum, quo potest ab obiectis, species, notitiasq; recipere, atque obiectũ
materiale, quod est potentia intelligibile, sibi proportionare; nostro vtiq; intellectu in-
ferior reputaretur & vilior. Illud verò, quod de sibi simili gignendo adducitur, nullius
est momenti, quippè, cùm angeli sint incorruptibiles, & certo numero conditi: genera-
tio verò, naturæ inferiori tributa est, tùm propagandæ prolis gratia, cùm corruptibi-*

Soluuntur argumenta.

*litatis supplendæ. Ad argumenta autem priora sic respondeo. Ad primum, quamuis
quodlibet angeli intelligibile positiuum in actu, immediatè, & intuitiuè ab angelo in-*

Angeli non producunt sibi simile.

*telligatur; intellectus tamen agens in angelo, non quidem de potentia intelligibile, actu
intelligibile reddit; sed potiùs de actu intellecto, quemcunq; producit actum intelligẽ-*

Intellectus agentis necessitas in angelis.

*di, qui quidem est principalis actus intellectus agentis. Proinde, angeli indigent intel-
lectu agente, non quidem ad abstrahendum, sed potiùs ad benè intelligendum. Præ-*

 terea, an-

Angelorũ cognitio. terea, angelus quòad notitiam abstractiuam, non habet obiectum primò sibi actu cognoscibile, nisi per speciem, quæ per virtutem habetur intellectus agentis: nam etsi habeat concreatas species; propter tamen multorum, vt dixi, intelligibilium multitudinẽ, species quoque acquisitas habere censetur, atque ita in angelo est intellectus agens: in-
Intellectus possibilis. tellectus verò possibilis illi atribuitur, quia nimirum, licet semper aliquid intelligat; non tamen actu semper intelligit, quæcunq; intelligere potest; nam interdum intelligit aliquid, quod priùs non intellexit, sicq; est intelligens in potentia, cuius respectu, non immeritò illi intellectus possibilis tribuitur. Quomodo ergo in angelo sit intellectus agens, atq; possibilis, hæc dixisse sufficiat.

CAP. V.

Quomodo angeli Deum intelligant.

DE angelorum cognitione multa quidem disputando dicta sunt; præstat modò inquirere modum, quo angeli deum intelligunt. Res planè obscura satis, & intellectu atq; affatu difficilima, tùm quia secum affert obscuritatem non paruam, tùm verò quia varia est & multiplex de hac materia sapientum sententia. Implorato ergo priùs diui Pymandri auxilio, aliquid dice-
Triplex notitia. re tentabo. Inprimis non ignorare oportet, triplicem notitiam esse: vnam quidem, quæ res intellecta est, vocaturq;, vt dixi, intuitiua: aliam verò, quæ est rei similitudo, nempe abstractiua: postremam autem, quæ est rei causa siue effectus, quam specularem nõ nulli appellant. Istarum autem qualibet, simplex nominatur, vtpotè, quæ ad simplicem,
Philosophorũ opinio. non autem ad compositam rem spectet. Quoniam autem, authore philosopho 2. cæli, omne possibile, & melius in sempiternis, est necessarium. possibile autẽ est, & melius sub-
1. stantijs separatis est, deum intuitiuè intelligere; intuitiua enim cognitio est melior abstractiua; sunt enim actus puri, specula munda: ideo intelligentias deum intuitiuè ac naturaliter intelligere, asserit philosophus. Item, 9. met. cap: 17. Est autem nihil potentia sempiternum; possibile enim in rebus æternis est necessarium. Porrò, si necessarium nõ
2. præsupponit alterius auxilium: angeli ergo sine alia specie deum intelligunt. Reuera, mediæ intelligentiæ, deum, atq; superiores, bifariam intelligunt: intuitiua siquidem cognitione, quæ est ipsamet res cognita: & cognitione speculari, hoc est, per superiorum effectus. inferiores verò vna tantũ cognitione, nempe speculari, id est cognitione, quæ est illarum causa: hoc autem est illis melius atq; possibile. Amplius, substantiæ sepa-
3. ratæ accidentibus non substant, quia sunt formæ simplices, quarũ natura extraneis rebus atq; peregrinis non subiacet. In intelligendo ergo deo, alijsq; superioribus substantijs, nulla opus habent aduentitia specie, concreata videlicet siue acquisita: quælibet enim sic accepta notitia, accidentalis est atq; mutabilis, quæ diuinis separatisq; intelligentijs minimè competit. Præterea, mediæ intelligentiæ à prima causa dependent, in
4. triplici vtiq; genere causæ, proinde perfectissimo modo in illis relucet producentis atq; primi agentis imago: absq; ergo exteriorum adminiculo, per seipsas, & ex seipsis, velut ex pulchris imaginibus, suum opificem atq; pictorem intelligunt. Hæc quidem philoso-
Catholicorũ opinio. phi dicunt, naturalia principia sequentes, quibus profectò obuiant Catholici, tùm rationibus, cùm etiam authoritatibus muniti: Nulla, inquiunt, creatura per præsentiam suæ
1. essentiæ ex puris naturalibus deum intelligit, aliter esset naturaliter beata. Tenet consequentia: deum enim intelligere, sicuti angeli intelligunt, est vera beatitudo talis. sed beatitudo non inest creaturæ, ex puris solisq; naturæ principijs, aliter ex se esset beata, quod est falsum: igitur deum ex suæ essentiæ præsentia intelligere nequit. Amplius, de-
2. us creat actum beatificum, non quidem ex puris intelligentiæ principijs naturalibus, cũ
hu-

 Angelorū cognitio.

huiusmodi actus non sit illi essentialis, atq; oriens ex solis principijs naturæ angelicæ:
igitur intelligentiæ naturaliter deum intelligere nequeunt, sine aliquo desuper infuso ha-
bitu, actu, siue specie. Præterea, mediæ intelligentiæ sunt superiorum effectus, causæ 3.
verò inferiorum: igitur deum, ac superiores, cognitione speculari intelligunt: nam dū
puris relinquuntur naturæ principijs; nullam naturalem habent intelligendi speciem im-
preßam atq; congenitam: Intelligentiæ ergo per proprias essentias, Deum naturaliter
non intelligunt, Deum verò non intelligere, omninò absurdissimum est, ne dicam impi-
um & impoßibile, alioqui infelicißimæ essent, quas sicut ratio docet, beatißimas esse
dicimus. Quomodo autem deum intelligant, non parua est inter theologiæ cultores con- 1.
trouersia. Quidam enim aiunt, deum non intelligi ab intellectu angelico, per suæ simili-
tudinis præsentiam, sicuti intellectus humanus res materiales, quippè, cum nulla simi-
litudo in alicuius rei distinctam notitiam, nisi illi sit æqualis, adducere poßit. sed nulla
res creata deo æquatur; est enim finita, deus autem infinitus; finiti verò ad infinitū nul-
la est proportio: igitur deus, per præsentiam suæ similitudinis nequaquam intelligitur.
Profectò, species illa siue similitudo, si alicui intellectui insit, cùm sit creata; rei poti- 2.
ùs creatæ quàm increatæ, similitudinem præseferre potest. Item, infiniti nulla est ima- 3.
go siue species. sed deus est infinitus: nulla ergo imagine aut specie, etiam immateriali
& intellectiua potest intelligi, alioqui, si huiusmodi species mentibus angelicis impres-
sa subsisteret; illorum quilibet, naturaliter, distinctèq; deum poßet cognoscere, quod iā
confutauimus. Dicunt ergo isti, deum intelligi ab angelis per ipsius similitudinem, in i-
psorum mentibus resultantem atq; apparentem, sicuti quispiam videretur in speculo; est Deus videtur
enim illarum essentia dei imago, in qua, veluti in speculo, diuina relucet essentia. Ex quo in imagine.
patet, nec intuitiuè, nec abstractiuè, omni desuper habitu, seu specie circumscripta, de-
um ab intelligentijs illis separatū, naturaliter intelligi poße: non quidem intuitiuè, alio-
qui naturaliter essent beatæ: nec etiam abstractiuè, cùm nullū sit phantasma, quod dei
similitudinem præseferre queat: quælibet ergo ex intelligentijs deum intelligit per su-
am essentiam, tanquam per imaginem dei viuentis. Sed huic positioni nonnulli sic occur Deum intelli-
rere student. Si quælibet intelligentia, per suam eßentiam deum intelligit; in intelligen- gi abstractiuè
do discurreret ab obiecto primò cognito, ad ipsum deum cognoscendum. at discursus ab 1.
vno ad aliud, præsupponit cognitionem vtriusq;. Præterea, tunc angeli essentia, diui- 2.
nam eßentiam eminenter contineret: nam obiectum, quod est ratio alterius obiecti co-
gnoscendi, virtualiter atq; eminenter illud contineat, neceße est. sed essentia angeli est
finita: non ergo eminenter infinitam dei eßentiam continere potest. Cognitio insuper i- 3.
gnobiliorū, non potest eße ratio rei nobilioris cognoscendæ. sed cognitio eßentiæ angeli-
cæ est talis: igitur per ipsius cognitionem, diuina nequit intelligi essentia. Porrò, hu- Solutio.
iusmodi rationes, sic solui possunt, angelum non discurrere, quia videlicet eodem actu, 1.
vtrumq; apprehendit, licet vnum per aliud, vel mediante alio. discursus præterea est ab
aliquo priùs noto, vel apto priùs nosci, quod non est in proposito. Ad probationem di-
co, veritatem habere, quando ratio alicuius cognoscibilis est æquè perfecta, ac ipsum
cognoscibile. sed eßentia angeli non est huiusmodi, respectu dei cognoscendi: igitur nō
est simile. Ad 2. dicunt, eßentiam angeli tanquam obiectum, dei continere essentiam, 2.
virtute instrumentali, non autem principali, veluti potest effectus, suæ causæ essentiam
entitatemq; instrumentaliter continere. Ad 3. cognitio creaturæ non est tota causa co- 3.
gnitionis diuinæ, neq; perfecta & absoluta cognitio; idcirco ratio illius argumenti, non
facit ad rem, nec alicuius eße potest momenti. Quidam aiunt, deum abstractiuè ab an- Quomodo co
gelo intelligi, naturaliter quidem atq; distinctè, per quandam speciem sibi inditam, dei gnoscitur ab-
naturaliter repræsentatiuam, quæ quidem species naturalis dicitur, quia scilicet est na- stractiuè.
turalis angeli perfectio, non autem causata ab aliquo obiecto naturaliter agente: deus
enim ad extra, nihil naturaliter agit. Per hanc igitur speciem, ita naturalem, quælibet
intelligen

Angelorũ cognitio.

Naturaliter, abstractiuè, distinctè.

intelligentia, distinctè ac naturaliter deum cognoscit, idq; abstractiuè. naturaliter quidem, vtpote per aliquid, quod est intelligentiæ naturalis perfectio: abstractiuè verò; quatenus illa species, quæ naturalis nominatur angeli perfectio, non solùm deum præsentem, sed absentem quoq; repræsentare potest. Distinctè autem, quia sub propria & essentiali ratione. Profectò, si naturalis angeli beatitudo maior est, atq; præstantior naturali hominis beatitudine; id certè non aliunde, quàm ex illa impressa specie ortum haberet.

Raptus Pauli.

Amplius, Paulus vidit essentiam diuinam transeunter, non autem permanenter; atq; post visionem eorum memor erat, quæ in raptu viderat, idq; sub ratione distincta, qua erat obiectum visionis; non tamen præsentis actualiter; siquidem huiusmodi præsentia non manet in ratione cognoscibili, actu visionis transeunte. Per aliam ergo rationem, huiusmodi intellectũ perficientem, hoc modo obiectiuè præsens esse dicitur: igitur, talis species, angelico concedenda est intellectui; nihil enim remouendum est ab intellectu angelico, quod intellectui creato in naturalibus, minimè repugnat. Quòd autem species obiecti distinctè maneat post raptum, rationi consonat; posse namq; speciem obiecti conseruare, post illius præsentiæ abscessum, ad intellectus vtique perfectionem attinet. Angelus ergo per illam speciem abstractiuè, vt dixi, deum intelligit. Verùm, huiusmodi positio, non omnibus modis tuta atq; secura esse potest, nec desunt rationes, quæ eam oppugnent.

Rationes contrariæ.

Reuera, si talis species angelicæ menti esset impressa, vnde deum naturaliter, abstractiuè, atq; distinctè intelligeret; absq; dubio, secundùm aliquam ideam determinatè condita fuisset, atq; ita ad illius primò, non autem ad essentiæ cognitionem adduceret diuinæ. Adde, quòd authore philosopho 3. de anima, species ponitur, quando non habetur obiecti præsentia. sed diuina essentia, semper adest angelicæ menti, siue intellectui: igitur nulla nos vrget necessitas, vt speciem huiusmodi angelis tribuamus. Species quoq; illa naturaliter haberi non potest, vtpotè à principijs naturalibus; sed à solo deo produci potest: cùm autem producta sit, vtiq; finita est atq; terminata: proinde par non est, quia infinitæ sit essentiæ repræsentatiua. Amplius, si talis species naturalis vocatur, quia nimirum est angeli naturalis perfectio: omnis ergo species siue notitia, quæ de deo haberi potest, naturalis vocaretur; ad illam enim habendam naturali adducimur desiderio Huic accedit, quòd illa species, deo abstractior esse non potest, quippè, cùm deo sit abstractius nihil: si verò æquè abstracta, frustratoria vtiq; esset & inanis. Sanè, absq; huiusmodi specie, videndum atq; cognoscendum, deus sese offert angelo intelligenti. At, si minùs abstracta; quomodo diuinæ esset essentiæ, distinctè, naturaliterq; repræsentatiua? huiusmodi ergo speciei statuenda nulla ratio esse videtur.

Solutio rationum.

Ad primam autem illius rationem dico, angeli naturalem beatitudinem, hac ratione hominis naturali beatitudine esse præstantiorem, quia videlicet essentia angeli, per quam deum
1. *intelligit, præstat effectibus naturalibus, ex quibus deus ab humano cognoscitur intellectu.*
2. *Ad 2. de raptu Pauli, illa naturæ non sunt accommodanda principijs, sed supernaturali lumini, proinde species illa, quæ Paulo visis iam transactis, quasi præsentia ingerebat, desuper infusa fuit atq; dilapsa, non ex principijs naturalibus exorta.*

Solutiones secundæ opinionis.

Soluuntur quoq; rationes secundæ opinionis, quæ ait, angelum per suammet essentiam deum intelligere. Etenim, deus non aliter est sibi, quàm alijs, beatitudo, siue beatitudinis causa, vt dicunt Peripathetici. sed sibi est beatitudo, quia scilicet est sua intellectio: intelligentijs ergo est beatitudo, quia ipsam diuinam essentiam intelligunt: non quidem per proprias essentias, neq; per aliquam desuper impressam similitudinem; sed per nudam diuinæ essentiæ notitiam. Quando ergo dicitur, finitum non posse infinitum comprehendere, verum quidem est; intelligere tamen potest; alioqui inanis esset illa aptitudo intelligendi, quam ad diuinam essentiam habet intellectus angelicus atq; humanus. Dices si igitur naturaliter esset beatus: profectò angelus naturalia habet principia, intellectũ scilicet & voluntatem, quæ eò dicuntur beatitudinis participia, quò sunt ad Dei imaginem condita

Angelorũ cognitio.

Deus etsi non comprehendi tur, intelligi tur tamen.

nem condita. verum tamen eſt ſecundùm theologos, beatitudinis actum completum, ſupernaturaliter infundi: quomodo nihilominùs id fieri poßit, vt deum naturaliter videant, & ſupernaturaliter ſint beati, philoſophi capere nequeunt, neq; nobis conſtat niſi fidei rationibus. Porrò, Auerroes 12. met. com: 17. in adeptione ſiue acquiſitione intellectus adepti, in viſioneq; intuitiua, noſtram beatitudinem collocauit: quanto ergo magis diuinis illis intelligentijs hoc competere, neceſſe eſt? Itaq; intelligentiæ deum per eſſentiam vident. Cæterùm, intelligentias naturaliter deum intelligere, conſtat ſatis, ſi philoſophorum principia admittantur. Sanè, naturalis felicitas, angelo non eſt impoßibilis;

Quomodo angeli naturaliter deũ cognoſcant.

ſed illa in deì cognitione conſiſtit: igitur naturaliter deum intelligit. Amplius, in vlti-
mum finem poteſt ſeſe angelus naturaliter dirigere. ſed id fieri non poteſt, ſine diſtincta 1.
finis cognitione: deus ergo naturaliter ab ipſo cognoſcitur. Prima præterea intelligen- 2.
tia, authore philoſopho 12. met. com: 36. mouet alias, vt deſideratum & amatum. ſed 3.
nihil incognitum amatur, aut deſideratur: ergo quod priùs. His autem obſtat rationibus diuinæ ſcripturæ authoritas, principium meriti, gratiam eſſe proteſtantis: Gratia Dei, inquit, vita æterna. Cùm autem fides doceat, angelos meruiſſe vitam æternam; profectò nullo pacto fieri poteſt, vt naturaliter ſint beati. Hæc de obſcurißima hac materia dixerim, quam ſine caligine intelligere nequeo: angelos autem Deum intelligere, conſtantißimè approbo: quomodo autem id fiat, intuitiuè, abſtractiuè, vel exemplariter, ipſi dicant, qui perpetuò deum intuentur, ipſi nouerunt, qui vident eum, in quo ſunt omnia. Sed nunquid vident omnia, quia vident eum, in quo ſunt omnia? Sed alterius eſt ſpeculationis, nempe illius, quæ de beatitudine diſputabit.

Scripturæ authoritas.

CAP. VI.

Si vnus angelus cognoſcit cogitationes alterius, & cordis etiam humani.

AD angelicam cognitionem ſpectare arbitratus ſum id, quod apud nonnullos in dubium vertitur: vtrum ſcilicet vnius angeli cogitationes alteri pateant; an etiam ſecretas cogitationes intentionesque cordis humani intelligant beatæ illæ mentes, quæ in lumine perpetuò verſantur. Profectò, diuini eſt muneris, manifeſtare cordium ſecreta, authore Apoſtolo 1. Cor. 4. Qui manifeſtabit conſilia cordiũ, &c. Et ad Hebr. 4. affirmat deũ eſſe diſcretorem medullarũ, cogitationum, & intentionum cordis. Reuera, prauum, & inſcrutabile cor hominis; ſed Ego deus, inquit Propheta, ſcrutans corda & probans renes. Sanè, voluntas creaturæ, ſoli deo ſubiacet, qui ſolus in ea, vt primum obiectum, & vltimus finis operatur. Quamobrem, angelorum hominumq; cogitationes intimæ, quatenus in intellectu, volitiones, affectionesq; in voluntate conſiſtunt, deo ſoli patent, cui illorum voluntas & intellectus ſubdita ſunt, & ex cuius virtute agunt & operantur: Quæ ſunt hominis, ait Apoſtolus 1. Cor. 2. nemo nouit, niſi ſpiritus hominis: ex ſolo namq; pendet voluntatis imperio, quòd aliquis habens ſpecies intelligibiles, actu exerceat atq; vtatur, cùm voluerit. Cæterũ, ſi cogitationes affectionesq; huiuſmodi in effectu aliquo ſeſe prodeant; facilè patebunt intellectui, acutè, ſubtiliterq; ſpeculãti, cuiuſmodi eſt angelicus intellectus, perſpicax, ſubtilis. Porrò, cordis cogitationes, altioris ſunt ordinis atq; dignitatis, quàm ſint omnia naturalia; ideoq; nullis ſubiacent naturalibus effectibus, nulliſq; ſpeciebus innatis, vel acquiſitis repræſentari queunt: voluntas namq; volens, eſt ſupra totum ordinem cauſarum effectuumq; naturalium; hac de cauſa, cuicunq; intellectui, diuino tantùm excepto, ignota eſt atq; in-
cognita: ſpecies namq; naturales, non niſi naturalia repræſentant. at creaturæ volun- 1.

Paulus.

Cogitationes cordis ſoli deo notæ ſunt.

Quòd vnus non intelligat cogitationes alterius angeli

cognitio.

tas, tùm quòad actus executionem, tùm etiam, quòad illius distinctionem soli deo subiacet, à quo effectiuè atq; obiectiuè, efficaciter mouetur, cùm sit illius summum bonum & vltimus finis. Si voluntas creata hoc modo consideretur; non video, quomodo necesse
2. *sit, vt alteri pateat, nisi ei, à quo, vt dixi, effectiuè atq; obiectiuè mouetur. Sanè, sicut se habet visio ad visionem; ita intellectio ad intellectionem. sed per se, atq; directè vi-*
3. *sio videri non potest: nec ergo intellectio aut cogitatio intelligi. Amplius, si vnus cognosceret cogitationes alterius; tunc certè illa cogitatio speciem sui in alterius intellectu siue memoria produceret, quod est falsum: nam intellectio aliquam speciem habere non potest, nec in alterius memoriam transmittere atq; causare; sibi enim coniuncta, hoc mi*
4. *nimè præstat: deniq;, esset species speciei, & ita processus infinitus. Item, solus deus, intellectui illabitur creato: ipse ergo solus intelligit consilia cordium. Reuera, sicut se habet res ad esse; ita ad intelligi. sed intellectiones, seu cogitationes, entia sunt intentiona-*

Quòd vnus intelligat cogitationes alterius.

lia tantùm: non sunt ergo à quoquam, nisi à deo intelligibilia; ipse enim vocat tàm ea, quæ sunt, quàm ea quæ non sunt: Deus solus ergo nouit abscondita cordũ, non angelus quispiam, vel aliquis alius. Hæc quidem opinio, & diuinis consonat scripturis, & rationi, quæ mihi summoperè placet. Verùm, quia non desunt, qui diuersæ extiterint sententiæ,
1. *non pigebit illorum rationes contexere, vt quisq; pro suo libitu accipiat: Voluntas, inquiunt, creata, non ideo soli deo patet, quia scilicet ab ipso solo mouetur & causatur, alioqui primum mobile, quod à deo mouetur, ipsi soli pateret: materia quoq; prima, ac animæ essentia similiter, quia à solo deo producuntur. nec quia libera est formaliter; nã à coactione quidẽ, non autem à cognitione est libera. neq; id continget ob indeterminationem sui, quam ad vtrumq; oppositorum habet; indeterminatio enim tollitur cogitatione posita in actu. nec quia à voluntate fit, alioqui omnis actus à voluntate imperatus, soli deo innotesceret, quod est falsum. Non ergo video, quomodo vnus angelus alterius*
2. *cogitationes ignorare possit. Amplius, si voluntas angeli potest sese tegere, ne alteri pateat: alia ergo volitione se teget atq; occultabit; & iterùm alia facit, atq; ita in infi-*
3. *nitum, quod est falsum. Patet ergo alterius, alteri angeli cogitatio. Item, cogitatio maximè angelica in actu posita, est obiectum actu intelligibile cuicunq; angelico intellectui. igitur ab illo intelligitur; nam actiuo & passiuo naturaliter proportionatis & approximatis, non aliquo modo impeditis, sine dubio sequitur actio. Antecedens autem satis notum est, quippè, cùm distantia localis, actioni omninò immateriali, impedimento esse non possit. Præterea, quicquid potest inferior, potest etiam & superior virtus. Quare, si Michael propriam cogitationem intuitiuè cognoscit; eandem etiam Seraphinus aliquis eminentiùs atq; intuitiuè intelligit. Iterum, sicut se habent figuræ ad corpo-*
4. *ra; ita se habent species intelligibiles ad intellectum. sed viso corpore, eius quoq; figura videtur: igitur visa substantia, videtur quoque species intelligibilis, quæ est in ipsa. Quoniam ergo angelus quisq;, & alium angelum, & animam videt, vtriusq; cogitatio-*
5. *nes intelligere potest. Præterea, quæ in intellectu sunt, similiora vtiq; angelo esse videntur, quàm ea, quæ in phantasia habentur; hæc enim sunt in actu, illa verò in potentia intellecta. sed quæ in phantasia consistunt, instar corporalium consistunt, cum phantasia sit virtus corporis; corporalia verò ab angelo cognoscuntur: igitur multò meliùs, in-*
6. *tellectus, cogitationes, sibi similiores intelligere valet. Adhuc, quodlibet positiuum in actu, noster intellectus naturaliter cognoscere potest: multò ergo eminentiùs atq; efficaciùs id efficere potest intellectus angelicus. sed intellectus noster suas potest cogitationes cognoscere, licet non intuitiuè modò ob coniunctionem corporis; separatus verò, intuitiuè: igitur intellectus separatus, cuiusmodi est angeli, nostras cogitationes in-*

Soluuntur argumenta.

telligere potest. Verùm ad hæc sic respondere valemus. Ad primum dicimus, altiori modo voluntatem moueri atq; causari, quàm cœlum, & huiusmodi corporalia; ideo non
1. *esse simile, quod adducitur: nam voluntas est supra ordinem rerum corporalium, libertatis im*

Angelorũ cognitio.

tatis imperio donata, quo ſeſe & abſcondere, & patefacere valet, quod profectò cœlo,
alijsq́ rebus corporeis competere nequit. Ad 2. voluntatis cogitatio, alia volitione, ve- 2.
lut quodam velamine, nequaquam tegitur aut occultatur; ſed propria ipſius libertate,
quæ, quando vult, & quomodo vult, ſe aperit, & claudit. Ad 3. eadem facilitate reſpon 3.
dere valemus, id ſcilicet ex dignitate atq; excellentia voluntatis dependere, quæ ſic con
dita eſt, vt ſoli creatori pateat; alijs verò libertatẽ habeat ſeſe occultandi aperiendique.
Ad 4. Quamuis vnus angelus, ſpecies alterius intelligibiles videat, quia nimirũ intelligi- 4.
bilium ſpecierũ modus, ſecũdum maiorem minoremq́ vniuerſalitatem, nobiliſsimæ pro-
portionatur ſubſtantiæ; non tamen intelligit modũ vtendi ac actuandi: in poteſtate enim
angeli ſitum eſt, atq; voluntatis humanæ, illis poſſe vti ſpeciebus, quomodo & quãdo libu
erit, quod profectò omnem latet intellectum creatum. Ad 5. licet angelus cognoſcat 5.
ea, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo & phantaſia hominis; non tamen, quæ in illius volun-
tate & intellectu habentur: voluntas enim & intellectus, phantaſiæ atq; appetitui ſen-
ſitiuo minimè ſubiacent, ſed poſſunt illis diuerſimode vti. Ad 6. non eſt ſimile: intel- 6.
lectus enim poteſt ſeipſum intelligere, quia ſuæ eſt libertatis, vt dixi: angelus autem nõ
poteſt intima videre, niſi ipſo annuente: ſoli ergo deo patent intima cordis.

CAP. VII.

Angelum illuminare poſſe mentes hominum.

Ognitionis angelicæ negotio proximè accedit, quod iam diſputandum pro- Homines illuminari ab angelis.
poſui, angelum ſcilicet mentem hominis illuminare poſſe. Cùm enim reue-
lationes diuinorum, authore Dionyſio 4. cap. cœleſt. hierarch. ad homines
mediantibus angelis perueniant, huiuſmodi autem reuelationes illuminati-
ones ſint: homines ergo ab angelis illuminari conſtat ſatis. Sanè, diuinæ cõ
uenit prouidentiæ ordini, vt actionibus ſuperiorum inferiora ſubdantur. ſed angeli infe-
riores, ſicut poſtea dicemus, à ſuperioribus illuminantur: igitur & homines ab ipſis an-
gelis illuminationes recipiunt; illuminatio enim eſt manifeſtatio diuinæ veritatis, quæ per Illuminatio quid ſit.
angelos, veritatis diuinæ maximè conſcios, in homines tranſmittitur atq; transfunditur:
quomodo autem id fiat, non idem eſt apud omnes modus dicendi. Auicenna 6. natura- Auicennæ opinio.
lium, par: 6. cap: 6. arbitratus eſt, quòd intelligentia creata atq; ſeparata, velut tota-
lis cauſa, in noſtrum influat atq; immitat intellectum intelligibiles ſpecies, quæ quidem
non manent poſt actum intelligendi, vt conuerſus intellectus ad illas, intelligere queat.
Verùm, quamuis huiuſmodi ſpecies minimè remaneant; ob frequentationem tamẽ actu-
um circa idem obiectum, habitus generatur ſcientialis, inclinatiuus ad actum, circa hu
iuſmodi obiectum, ad ipſam intelligentiam agentem. Porrò, hæc Auicennæ ſententia, Confutatur Auicenna.
veritati minimè conſonat, patetq́ difficultatibus plurimis: omnis ſiquidem noſtra intel- 1.
lectiua cognitio, quam hîc habemus, ex præexiſtenti fit cognitione phantaſtica, vel ſen-
ſitiua. Qui ergo caret aliquo ſenſu, illius vtique ſcientiam habere non poteſt; nam cæ-
cus de coloribus, naturalem ſcientiam habere nequit. Quòdſi Auicennæ poſitio vera eſ- 2.
ſet; tunc notitia ab intelligentia, ſine ſenſu mediante, haberi poſſet. Aliud etiam ſeque-
retur abſurdum, nempe ceſſante actu intelligendi, intellectum ſemper eſſe in potentia
eſſentiali, & remota ad actum intelligendi; careret enim ſpecie, & repræſentatiuo ob-
iecti, ſicuti ante actum, quod planè philoſopho aduerſatur 3. de anima: Specie, inquit,
recepta in anima, cùm lubet, intelligere valemus. Cùm ergo intellectus noſter in hac vita
conſtitutus, ſine phantaſmate intelligere nequeat; fieri non poteſt, vt angelus, aut ipſe-
met intellectus agens, aliquam ſpeciem imprimat, quæ ipſum rapiat ad ſui, vel rei me-
rè ſpiritualis viſionem: nam ſi ab angelo talis imprimeretur, ſicuti à cauſa totali; illa v-

cognitio. tique non esset nostro intellectui causa, seu ratio intelligendi. Caeterùm, quomodo ange-
Quomodo angeli illuminãt homines. lus in intellectu humano, huiusmodi illuminationem operetur, multiplex est scientia. Sane, quoniam intellectus humanus ipsam intelligibilem veritatem nudè capere nequit, vtpote phantasmatibus assuetus; sub similitudinibus videnda cognoscendaq; ab angelis illi
Prima opinio praeponitur. Vnde Dionysius primo cap: coelest: hierarch. Impossibile est, inquit, aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumuelatum. Intellectus praeterea humanus, angeli praesentia atq; actione, fortior redditur ad intelligen-
2. dum. Alij aiunt, angelum instar speculi ad speculum, sic sese nostrae phantasiae organo offerre. Sed falluntur, & in eundem incidunt Auicennae errorem; intellectus enim noster, pro statu istius vitae, non fertur in obiectum, quod phantasmate priùs non perce-
3. perit. Quidam dixerunt, angelum transferre posse vnius humorem, aliqua informatũ phantastica specie, ad organum alterius, atq; ita mediante illo phantasmate translato, intellectionem in ipso indirectè causare atq; producere. verùm, quia phãtasia causa est phantasmatis: illa ergo absente, non remancret, sicuti nec lumen remanet naturaliter,
4. sole recedente. Nonnulli volunt, angelos impedimenta amouere, humores segregando, ac phantasmata coextensa aliter disponendo, quo intellectus ordinatè intelligere posset. sed huiusmodi diuisio seu transmutatio, circa phantasmata, ordinem tantùm, vel multitudinem immutare potest: ordo autem per comparationem ad intellectum mutatur; quomodocunq; enim trãsponantur, eundem semper ad intellectum ordinẽ habent. Multitudo praeterea frustra poneretur; plura namq; eiusdem rationis phantasmata absq; ne-
5. cessitate, in eodem organo ponerentur. Postremò aiunt quidam, angelum virtute sui intellectus agentis, cum nostro intellectu agente concurrentis atq; cooperantis, per modum causae partialis, intellectionem, siue speciem in nobis producere, phantasmate etiã
Opinio probabilior. concurrente. Itaq;, his duobus intellectibus ita concurrentibus, fit intellectio fortior atque efficacior. Iste modus multùm videtur esse probabilis: quilibet tamen abundet in sensu suo: res enim obscura est, atq; mortalibus, non nisi reuelatione cognita. Quaerunt
Angelus an possit mutare voluntatem hominis. autem nonnulli, si angelus hominis voluntatem mutare valeat, aut aliquo modo inflectere. Reuera, cùm motus voluntatis intrinsecus soli deo subiaceat, ab ipso tantùm mutari potest, quia cor Regis in manu Dei. Et sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, dicit dominus, Ierem: 18. Sanè, quemadmodum inclinatio naturalis est à solo deo; ita etiam inclinatio voluntatis; ipse enim est & voluntatis author & naturae. Porrò, voluntas ab aliquo interdum mouetur exteriori, quod quidem esse potest bonum appetendum, sicq; solus deus efficaciter mouet; angelus verò vel homo, persuadendo, atq; exhortando. Mouetur etiam voluntas ex aliqua extrinseca passione, ira, odio, & huiusmodi: in hunc autem modum, motus voluntatis angelis subditur, non quidem coactè, aut omninò necessariò; sed modo persuasorio, & incitatorio, vt ita dixerim: hoc autem modo, animam, seu animae voluntatem, moueri à spiritibus angelicis, nullum est inconueniens. Nõ inuenustè etiam quaeritur, si hominis imaginationem angelus immutare valeat. Reuera,
Si mouet imaginationem. si talis est rebus à diuina prouidentia ordo distributus, vt corporalia, quòad motum localem, angelis obediant: igitur, quae ex aliquorum corporum motu locali dependent,
Apparitiones somniorum. virtuti angelorum naturali vtiq; subduntur. Apparitiones autem imaginarias, ex locali corporalium spirituum, humorumq; mutatione, in nobis fieri, ex philosopho accepimus, qui in libr: de Som. & Vig. ita loquitur: Cùm animal dormit, inquit, descendente plurimo sanguine ad principium sensitiuum, simul descendunt motus, id est, impressiones relictae, ex sensibilium motionibus, quae in spiritibus sensualibus conseruantur, & mouent principium sensitiuum; ita, quòd fit quaedam apparitio, acsi tunc principium sensitiuum à rebus ipsis exterioribus mutaretur. Tanta quoq; spirituum atq; humorum potest esse commotio, vt etiam ipsis vigilantibus, vtpote freneticis, & alijs, huiusmodi apparitiones fiant. Sicut igitur aliquando, naturali humorum commotione, aliquando verò, ho-

Angelorũ cognitio.

rò hominis voluntate, ſic imaginantis, talia fiunt; ita etiam angeli virtute fieri poſſunt.

Senſus mutantur ab angelo

Senſus etiam immutantur ab angelis; poteſt enim angelus, ſenſibus noſtris aliquod ſenſibile offerre, interiùs etiam ſpiritus, humoresq́ commouere, ſicq́ mutare. Hæc igitur, atque ſimilia, de angelica actione, intellectioneq́ dixiſse ſufficiat. vnum tamen mihi adhuc dicendum puto, quomodo ſcilicet angeli cognoſcant diuinæ incarnationis myſteria.

Angeli quomodo myſterium Chriſti cognoſcunt.

Sanè, ſi duplex eſt in angelo cognitio, vna quidem naturalis, ſecundùm quam res, tum per eſſentiam ſuam, ſicut dictum eſt, tum etiam per ſpecies innatas intelligit. hac autem cognitione, myſteria gratiæ minimè comprehendere valet, quippe, cùm illa ex ſolius Dei voluntate dependeant. alia verò eſt cognitio beatifica, qua angeli vident verbum, & res in verbo; atque tali cognitione, myſteria gratiæ intelligunt, non quidem omnia, nec æqualiter omnes, ſed ſecundùm voluntatem Dei reuelantis: Nobis, inquit Paulus, reuelauit Deus per ſpiritum ſuum, 1. Cor: 2. Porrò, angeli ſuperiores, diuinam ſapientiam perſpicaciùs contemplantes, in ipſa Dei viſione, cæteris plura, atque altiora intelligunt, eaq́ illuminando, aliis communicant. horum quoque myſteriorum, quædam à principio ſuæ creationis cognouerunt, quædam verò, temporum numero decurrente, quatenus ſcilicet, eorum officiis congruum erat, atque opportunum; & de his ſatis.

Obiectiones.

1.

Sed dicet aliquis, ſicut phantaſia, quæ inſeruit intellectui, ab angelo mutari poteſt; ita & appetitus ſenſitiuus, qui inſeruit voluntati, quia ipſe eſt vis, vtens corporali organo. quare ſi angelus illuminat intellectum per phantaſmata, quæ offert phantaſiæ, poteſt etiam mutare voluntatem, per appetitum ſenſitiuum.

2.

Item, phantaſia eſt motus factus à ſenſu, ſecundùm actum, authore philoſopho in lib: de anima: igitur angelus nequit hominis imaginationem immutare. Tenet conſequentia: non enim fieret à ſenſu ſecundùm actum.

3.

Sanè, formæ quæ imaginationi inſunt, ſpiritualiores ſunt formis in materia ſenſibili exiſtentibus. ſed angelus non poteſt formas imprimere in materia ſenſibili: nec ergo formas in imaginatione, atque ita, illam mutare non poteſt.

Solutiones.

1.

Reſpondeo ad primum, non eſt ſimile: intellectus enim humanus in hac vita, non poteſt intelligere ſine phantaſmate; ideo opus habet conuerſione ad phantaſmata. At, voluntas ſine appetitu ſenſitiuo, aliquid velle poteſt ex iudicio rationis.

2.

Ad 2. quamuis principium phantaſiæ, ſit à ſenſu ſecundùm actum, quia nimirum non poſſumus imaginari, quæ nullo modo ſentimus; imaginatio tamen aliquando informatur; vt actus phantaſtici motus, ab impreſſionibus exteriùs conſeruatis conſurgat.

3.

Ad 3. angelus imaginationem transmutat, non quidem formam aliquam imaginariam, nullo modo per ſenſum priùs acceptam, imprimendo; ſed ſpiritus & humores mouendo. Quomodo ergo angelus intelligat, atque moueat voluntatem, illiusq́ imaginationem, dixi.

Laus tibi ſancte Pymander, qui omnia bene facis, & ſuauiter diſponis.
Tuderti 1 5 7 3. 22. Ianuarij.

DE ORDINIBVS ANGELORVM.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores.

Commentum VIII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

ordines.
Quot sint angelorum ordines.

E angelorum creatione, & motu, quonam modo moueantur, de ipsorum quoque cognitione, & huiusmodi, nonnulla antehac dixi: consentaneum huic negotio esse duxi, nec à sapientissimi Mercurij proposito extraneum, de eorundem ordinibus disputando, atque inquirendo, quamuis multa dicta sint, loqui. Etenim, Deus benedictus in ordine, pondere, & mensura condidit omnia, ac ordine constant vniuersa. Quamobrem philosophus 12. comm: 51. ait, perscrutandum sibi esse putauit, qualiter se habeat totius naturæ bonum, & optimum: omnia sanè coordinata sunt, sed non similiter, & natatilia, & volatilia, & plantæ: & non sic se habent, vt non sit alteri, ad alterum nihil, sed est aliquid; ad vnum quidem enim omnia coordinata sunt. sed quemadmodum in domo liberis non licet, quod contingit, facere, sed omnia, vel plura, ordinata sunt: seruis verò, & bestiis parum, quod ad commune. Multùm verò, quod contingit. omnia siquidem bono ordini, optimo autem pauci, vtpotè beatæ illæ intelligentiæ, quæ veluti liberi patris faciem semper intuentes, optimo illo perseueranter participant: vnde fit, vt beatissimam vitam agant, omniaq́ ordinatè gubernent. plures siquidem sunt in mundo gubernatores, atque ordinatores, qui sub primo illo, summoq́ gubernatore, gubernata dispensant, cuius, tanquam potentissimi, virtus, & actio, per omnes sub ipso gubernatores, vltra eorum propria munera, se prorsus amplificat. proinde in rerum ordine, nihil contingere potest, quod primi summiq́ gubernatoris potentiam effugiat, atque scientiam. Perperam ergo sensit Empedocles, qui vniuersi regimen, casui siue fortunæ concessit. nam, quo pacto, quod inordinatum, indeterminatumq́ est, vt casus, stabilem, & certis constantè legibus ordinationem potest efficere? deniq; à quo erit perfecta mundi gubernatio, & sapientissima, & continua conseruatio, si à re incerta, variaq́ proficiscatur? Reuera, ipsa mundi creatura, & eius coaptatio, pariter & gubernatio, authore Damasceno libro 1. cap. 1. magnitudinem diuinæ insinuat naturæ. Cicero de natura deorum, librum naturæ, id est, ipsam mundi dispositionem, singulas creaturarum species, pulcherrimo ordine complectentem, nobis persuadere asserit; fato, aut casu, mundum gubernari esse impossibile. Totus ergo mundus prouidentia quadam imperatoria est institutus, authore Plotino: enn: 3. libr: 3. cap: 2. cernente actiones & passiones, & quæ adesse oporteat alimenta, arma, machinas, & profectò quodcunque ex his inter se connexis conspirantibusúe consequuntur, sunt præuisa; vt quodcunque ex his euenit, locum, vbi bene situm sit, nanciscatur. procedunt quidem omnia ab exercitus duce sagaci, quadam solertiq́ ratione, quamuis etiam extrema sint, ab eoq́ aliena, quæ hostes sunt illaturi. Quòd si tam illi, quàm huic exercitui similiter imperare valeret, imò verò si maximus Imperator esset, cui subiecta sint omnia; quid nam vlterius ordine carere posset? quidúe connexione vacaret? Plato dialogo de legibus decimo, eandem omninò profert sententiam: Quoniam rex ille noster, ait, actiones hominum omnes animatas esse perspexit; iccirco excogitauit, vbi pars quæque locata maximè, optiméq́ virtuti victoriam, vitio verò ne vincat, impedimentum in vniuerso præbere possit. Nemo ergo iudicium deorum effugere, aut exuperare potest: nec vllus negligitur, etiamsi tam paruus fuerit, vt in terræ profundum ingrediatur, nec si adeò sublimis, vt pennis elatus in cœlum volet. Redolet sapitq́ hæc Platonis sententia illud Dauidicum: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades. Et illud, Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Itaq́ rerum ordo, diuinæ est potentiæ, atque sapientiæ inditium, prouidentiæ nuntius, vniuersi pulchritudo, totius orbis ornatus. Si ordinè rebus ademeris; vniuersa confusionis plena erunt, cuncta nutabunt, deniq; horrore concussa omnia, facilè dissoluentur: Vbi, inquit propheta, nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. ordine constant musica, leges firmantur, ciuitates subsistunt, regna perseuerant, familia gubernantur,

Marginalia (left margin, in order): Phil. de ordine vniuersi. — Vnus gubernator. — Mundus nõ à casu regitur. — Damascenus. — Cicero. — Plotinus. — De ordine vniuersi. — Plato. — de ordine vniuersi. — Ordinis virt. — Iob.

Angelorũ ordines.

bernantur, diuitiæ augentur, effrenes homines domantur, vita hominum conſeruatur: denique bonum vniuerſi, eſt ordinis pulchritudo. Quoniam autem omnia ordine conſtant; non eſt fas dicere in ſanctis illis intelligentiis, ordinem huiuſmodi non inueniri. Eſt ergo in angelis, qui à Mercurio dij appellantur, ordinum diſtributio, ſicut ipſemet plurimis in locis, ſparſim profiteri videtur: nam in Dialogo 3. Pymandri. Dij, *inquit*, in aſtrorum ideis, cum ſignis eorum conſpiciebantur. vnde quiſque deorum, ſiue angelorum, ex interna virtute, aſcriptum ſibi opus impleuit. *Si igitur quilibet angelorum, proprium opus aſcriptum habet, & implet; abſque dubio ordine certo diſtinguuntur. Et Dialogo 5. Deum, ex rerum ordine, facilè intelligi poſſe, proteſtatur.* Deum, *inquit*, ſi videre volueris, ſuſpice Solem, ac Lunæ curſum, ſuſpice ſyderum ordinem reliquorum; quis agè perpetuum horum ſeruat ordinem? ordo quippe omnis numeri, lociq́; limitibus terminatur. Sol Deus deorum cœleſtium præſtantiſsimus: ſoli cœlites reliqui, veluti principi, regiq́; parent. Aſtrorum ergo ordo, ex ſolis lumine, atq; motu dependet. *Ex quorum profectò ordine, angelorum ordines perpendimus, ex viſibilibus gradatim, ad inuiſibilia aſcendentes. In decimo autem dialogo, apertiſsimè diſtinguit angelorum choros:* Chori deorum, *inquit*, gemini, vagantium vnus, non vagantium alter. *quaſi diceret, quidam angelorum diuino vultui ſemper aſtant, nec vnquam foras egrediuntur, quidam verò ad officia externa mittuntur. Et in eodem:* Mũdi totius adminiſtratio, ex vnius natura dependet, *ait*, perq́. vnam materiam rectè diſcurrit; qua nihil validius, nihil diuinius, nihil denique magis vnitum. hominum ad deos, ad homines deorum communio. *Et* 11. Neque enim ocioſus eſt Deus, alioqui omnia ocioſa forent, cuncta ſiquidem plena ſunt Deo, ocium verò in nullis mundi partibus inuenitur: inſpice quæſo, quomodo omnia lumine illuſtrantur ab actu Dei, bonorum omnium genitoris, totius ordinis principis, ſeptemq́ue mundorum ducis æterni. vnus planè Deus ſingula facit in multis: neque poſſibile eſt illa, ſine Dei numine fieri: nam ſi ab illorum conſtructione ceſſaret; minimè Deus eſſet. id autẽ ſuſpicari nefarium. *Facit igitur omnia Deus; ab vno fiunt omnia conditore. Reuera, totus hic mundus, vt 12. Dialogo loquitur, imago Dei eſt, patris ordinem, voluntatemq́; ſeruans, vitæ totius integra plenitudo. Et ad Aſclepium:* Cœlum autẽ ſenſibilis Deus adminiſtrator eſt omnium corporum: & omnium quæ in mundo ſunt, ipſe gubernator eſt, qui eſt omnium effector Deus: Genus ergo deorum, dæmonumq́ue, æquè & hominum, ſimiliter volucrum, & omnium quæ in ſe mundus habet, ſui ſimiles mundi ſpecies generat. Mundus omnium eſt receptaculum, omniumq́ue agitatio, atque frequentatio, quorum Deus gubernator, diſpenſans omnibus rebus, quantùm vnicuique neceſſarium. *Clariſſima eſt ergo Mercurij doctrina, quæ omnia à Deo condita fuiſſe, atque ab eodem gubernari, aſſerit. Addit etiam in Aſclepio, angelorum ordines, ita deſcribens:* Sunt, *inquit*, omnium ſpecierum principes dij, hos ſequuntur dij, quorum eſt princeps Vſia: vnuſquiſque opus ſuum illuminans. Cœli, vel quidquid eſt, quod eo nomine comprehẽditur, Vſiarches, eſt Iupiter. Triginta verò ſex ſyderũ, Vſiarchis eſt, quem Panthomorphon, vel Omniformem vocant, qui diuerſis ſpeciebus, diuerſas formas facit. His ita ſe habentibus, ab imo ad ſummũ ſibi connexa ſunt omnia. ſumma verò gubernationis ſummo illi Dño paret, vt non multa, ſed potiùs vnũ: ex vno etenim cũcta pendẽtia: ex eoq́. potiùs defluentia, cũ diſtantia videntur, creduntur eſſe plurima diuiſim; adunata verò, vnum, vel potiùs duo, vnde fiunt omnia, & à quo fiunt o-

Mercurius. de ordine angelorum.

Duo chori angelorum.

Deus non eſt ocioſus.

Deus omniũ rerum gubernator.

Ordines angelorum.

Princeps Vſia

Angelorũ ordines.

fiunt omnia, id eſt, de materia, de qua fiunt, & ex eius voluntate, cuius nutu efficiuntur alia. Diis verò, ſiue angelis, quamuis mundiſsima natura effectis, quamuis immortalitas, & vnius ſemper ætatis vigor ipſe ſit eis prudentia, & diſciplina; tamen propter rationis vnitatem, pro diſciplina, & intellectu, ne ab his eſſent alieni, ordinem, neceſsitatis lege conſcriptum, æterna lege conſtituit. *Cuncta ergo pulcherrimo ordine, à Deo condita ſunt: omnia enim Deus, & à Deo omnia, & eius voluntatis omnia, & ſine ipſo nec fuit aliquid, nec eſt, nec erit: omnia enim ab eo, & in ipſo, & per ipſum. Redit iterum ad angelorum ordinẽ enucleandũ.* Dii cœleſtes, *inquit*, inhabitant ſumma cœleſtia: vnusquisq; ordinem, quem accepit complens, atque cuſtodiens. hi verò noſtri ſigillatim quædam curantes, quædam prouidentes, quædam ſortibus, & diuinatione prædicentes, hiſque pro modo ſubuenientes, humanis, quaſi amica cognatione, auxiliantur. *Hæc à ſapientiſsimo Mercurio dicta ſunt, quæ ſimul texere curaui, vt ſit perſpicuum nobis, quàm diſertè, dilucideq; de angelorum ordinibus, deque omnium rerum pulcherrimo ordine, magnus ille Triſmegiſtus diſputauerit.*

Plato Mercurij ſtudioſus.

Plato, Mercurij æmulus, in Phædro, eandem viam prorſus ſequitur: Magnus, inquit, dux in cœlo Iupiter citans alatum currum incedit, exornans cuncta, prouidéque diſponens: hunc ſequitur deorum, dæmonumq; exercitus per vndecim partes ordinatus; atque ſuæ quisque functioni præeſt, vt quisque eſt ordinatus: permulta igitur beataq; ſpectacula, diſcurſusq; intra cœlum exiſtunt, quibus deorum genus beatorum intendit, ſuum quisque officium peragens. Si itaq; quilibet angelorum certo ordine, ſuo munere fungitur; conſtat ſatis, angelos inter ſe ordinibus eſſe diſtinctos.

Plotinus Platonis interpres.

Plotinus, præclarus Platonis interpres, & ſectator, enneadis 4. lib: 3. cap: 16. Exiſtimandum certè eſt, inquit, communem hunc ordinem vniuerſi, non eſſe diuinitatis, iuſtitiæq; expertem; ſed exactiſsima quadam ratione, quod conuenit vnicuique reddere; cauſas tamen in ſe latentes habere; ideoq; ignorantibus occaſionem criminandi præbere. Et enne: 5. lib: 8. cap: 4. Permanet quilibet angelorum, inquit, non quaſi in alieno pauimento, ſed in ſuo ordine diſtributo. Et cap. 3. Dij namque omnes pulchri, venuſti, venerandi, ineſtimabili decore pollentes, omnem regionem diſcurrunt, & quæ ſunt eiusmodi multa, ab eodem ſcribuntur inibi.

Auguſtinus Platonis æmulator.

Auguſtinus quoque, Platonicæ philoſophiæ non ignarus, pacem omnium in ordinis tranquillitate conſtituit. lib: 19. de ciuit: Dei cap: 13. pax omnium rerum eſt tranquillitas ordinis. ordo autem eſt parium diſpariumq; rerum, ſua cuique loca tribuens, diſpoſitio. Reuera, ſi res ita ſe habet; quomodo in angelis ordo non erit, in quibus eſt ſumma pax, ac iuſtiſsima rerum omnium diſtributio? Sanè, ſi omnium ibidem exiſtentium, & amandi, & cognoſcendi, natura omninò eſſet eadem; ordinis propria ratio inueniri non poſſet; ordo enim eſt parium, diſpariumq; rerum æqua diſtributio. Et lib: 10. ca. 4. Angeli, inquit, qui Dei veritate incommutabili perfruuntur, & quod faciendum eſt, modis ineffabilibus audiunt, ad iſta vſque viſibilia incunctanter perducunt. Et libro 12. cap. 6. bonorum, atque malorum ordinem diſtinguit, illorumq; miſeriæ, ac felicitatis apertiſsimè cauſam oſtendit: duas quoque ciuitates, quarum altera bonis, altera verò malis competit ſpiritibus.

Dionyſius.

Dionyſius Areopagita, non minùs philoſophus, quàm theologus diuiniſsimum de angelica ierarchia, librum conſcripſit, in quo de angelorum officiis ordinibus, aliisq; muneribus ſapientiſsimè, ſanctiſsiméq; diſputauit, ſicut ex his quæ dicta ſunt, & dicentur, patet ſatis. Itaque in angelis, ſecundùm philoſophorum doctrinam, ordines diſtinctos haberi, perſpicuum eſſe puto.

CAP. II.

Angelorum ordines per ſacras oſtenditur ſcripturas.

Nouem

Angelorũ ordines.

Ouem esse angelorum ordines, sanctarum scripturarum testimonia clarissimè docent. etenim, seraphicus, ac primus angelorum ordo, ab Isaia capite 6. mirificè describitur: Seraphim stabant, inquit, clamãtia, & dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus. Ordinis autem cherubici meminit Ezechiel 28. alloquens principem tenebrarum: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in delitiis paradisi Dei fuisti: Omnis lapis pratiosus ornamentum siue operimentum tuum, sardius, topazius, iaspis, chrysolitus, onyx, beryllus, sapphirus, carbunculus, smaragdus. Nouem intelligentiarum ordines, sub lapidum nouenario numero, distinxit. Quinque ordines à Paulo enumerantur: in epistola ad Ephes: 1. quatuor: Super omnem, inquit, principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationes. ad Colossenses, addidit, thronos: Siue throni, inquit, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. De angelis autem Dauid locutus est, psalm. 103. Qui facit angelos suos spiritus; angelorum enim vocabulum nomen est officij, non naturæ. Sensus ergo est, qui è spiritibus illis, nuncios facit. Porrò, de archangelorum ordine, Lucas euangelista cap: 1. clarissimè loquitur: Missus est archangelus Gabriel à Deo &c. Ex sacris ergo scripturis, nouem angelorum ordines esse, apertè didicimus, quorum nomina hoc modo theologi interpretari consueuerunt: Angelos nuncios scilicet vocantes: Archangelos, maiores nuncios, vtpotè, qui maiora nuntiant: Virtutes, spiritus nimirum, per quos signa, & miracula fiant: Potestates, cæteris potẽtiores, aduersus inimicos viriliter pugnantes, ne sibi creditos homines perdere valeant: Principatus, eos, qui ipsis quoque bonis angelorum spiritibus præsint, atque principantur: Dominationes, principandi dissimilitudine, principatus transcendunt; nam principari, est inter aliquos priorem existere; dominari verò, est etiam subiectos quosq; possidere. qui ergo inter angelos, mira potentia præeminent, dominationes appellantur: Throni, quibus ad exercenda iudicia, Deus benedictus præsidendo vtitur. throni planè sunt, qui tanta diuinitatis gratia donati sunt vt in eis dominus sedeat, atque per eos sua iudicia decernat. vnde Dauid loquitur psal: 9. Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam: Cherubim plenitudo scientiæ; quò enim vicinius Deo assistunt, eò perspicacius atque copiosius, alia contemplantur: Seraphim, ardentes, vel incendentes nominantur, ob singularem amorem, quo altius cæteris ardent. Cæterùm, hi nouem angelorum ordines, in tres hierarchias sunt distributi: prior autẽ ex tribus constat ordinibus, nempe ex seraphim, cherubim, & thronis: seraphim, diuinam attentè contemplantur bonitatem: cherubim verò eiusdem veritatem: throni autem, æquitatem. Seraphim, diuino amore ardentes, ad eundem allicere student, inuitantq;, diligendi formam omnibus tribuere, atque imprimere cupientes. ij planè Deo immediatè iunguntur; ideoq; puriùs, perfectiusq;, & amant, & intelligunt. Cherubim verò diuini radio luminis, maximè relucent, quippe, qui primæ veritati, cæteris inferioribus, proximiores sunt, quibus profectò competit in alios, diuinam cognitionem transfundere; quam ipsi à diuina veritate incessanter accipiunt. In thronis diuini iudicij rectitudo, maximè splendescit. In seraphim Deus amat, vt charitas: in cherubim noscit, vt veritas: in thronis sedet, vt æquitas. Secunda hierarchia dominationes, principatus, & potestates cõtinet. Dominationum autem interest, angelorum officia distribuere, in bello spirituali instruere, quonam modo quisque prælationis fungi queat munere, qualiterq; subditi parere debeant, atque obtemperare maioribus. in his Deus dominatur, vt maiestas, suæ vtiq; imperium maiestatis exercens. Principatus, capitibus præsunt populorum, atque illa ad ministerium diuinum explendum disponunt. ad hos attinet, homines instruere, vt vnicuique secundùm illius gradum, reuerentiam exhibeant: vt quilibet iustitiam exerceat, idq; non propriæ vtilitatis gratia; sed diuini potiùs amoris, atque honoris. illorum etiam muneris est, ad Dei similitudinem, vnius regni, seu gentis vniuersale regimen ducere. Potestates coërcent dæmonum potentiam, ne tantùm nocere valeant, quantùm obesse vel-

Nouem ordines.
Isa.
Ezechiel.
Paulus.
Angelorum nomina.
Officia angelorum.
Prima hierarchia.
Secunda hierarchia.

Angelorũ ordines.

lent. ad hos spectat, angelos inferiores, quòad fieri potest, diuine potentiæ conformes reddere: in spirituali certamine laborantes confortare; ne laboribus victi, spirituale regnum amittant.

Tertia hierarchia.

Tertia quoq; hierarchia, ex tribus consurgit ordinibus, scilicet, ex virtutibus, archangelis, & angelis. Vertutes, authore Dionysio, est medius ordo secundæ hierarchiæ: principatus vero, tertiæ, primus. horum autem spirituum, munus est miracula facere, aliisq; faciendi virtutem præbere, prælatos docere, vt prælationis onera prudenter exerceant, atque patienter sustineant. Archangelorum autem interest, summa Christi mysteria hominibus nuntiáre: dæmones ab hominibus remouere: prophetias reuelare: illuminationes, quas à superioribus acceperunt, in inferiores, hominesq; transmittere, atque annuntiare. Angeli in cœlesti dispositione sunt vltimi, hominibus magis propinqui, quos ad diuinam cognitionem adducere student. hi sursum tendunt, per diuinam dilectionem: in seipsis autem firmantur per cognitionem atque custodiam sui, ac sub se progrediuntur, in auxilium proximi. Sic itaq; spiritus illi cœlestes, ordine pulcherrimo cuncta administrant

Angelorum tituli.

Porrò, in beatis illis spiritibus est dignitas creationis: gratia confirmationis: amor creationis: visio diuinitatis: essentiæ subtilitas: intelligentiæ perspicacitas: liberi arbitrij facultas, agilitatis velocitas, proptè omnes obediunt, maiores sine elatione præsunt: minores sine vitio subsunt: qui ad exteriora exeunt, ab interiori contẽplatione nõ recedunt: qui excellunt in natura, præcedunt in gratia & gloria; natura quidẽ mutabiles sunt, sed contẽplatione iñutabiles facti: animo impassibiles: mente rationales: felicitate securi: distincti in personis: dispositi in dignitate: perfecti in genere suo: iñortalitate perpetui: mente puri: affectu benigni: religione pij: vnanimitate indiuisi: pace securi: diuinis laudibus & obsequiis dediti. Cæterùm, quemadmodum in rebus ordinatis, tripliciter aliquid esse contingit, proprietate videlicet, excessu, aut participatione. proprietate, inquam, quando aliquid rei naturæ proportionatur. excessu vero, quando id, quod alicui attribuitur, minus est, quàm res, cui attribuitur; conuenit tamen illi per quendam excessum. participatione autem, per quendam defectum, quomodo homines dij esse dicuntur. Porrò, superior perfectio, angelo superiori per proprietatem attribuitur, per participationem verò inferiori. è conuerso, inferior attribuitur inferiori per proprietatem, superiori autem per excessum. Quoniam autem angelorum nomina, bifariam considerari possunt: vel quatenus, spirituales ipsorum perfectiones respiciunt: vel quatenus externa tantùm ministeria.

Dionysius. diuersimodè ordinauit ordines.

primum autem modum, in ordinibus computandis, Dionysius respexit: secundum verò, Pontifex summus Gregorius; de principatuum enim, & virtutum enumeratione loquuntur differenter.

Ratio Dionysii.

nam Dionysius, virtutes sub dominationibus collocat, & supra potestates: principatus autẽ, sub potestatibus, & supra archangelos. Gregorius verò, alio modo, vt dixi.

Dionysius & Gregorius cõciliantur.

Dionysius imitatur Apostolum scribentem ad Eph: Super omnem, inquit, principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem. Gregorius autem eundem scribentem ad Colo: vbi sic descendendo loquitur: Siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Cæterùm, quoniam Deus nõ solùm angelicorum ministeriorum finis, sed totius prorsus est creaturæ; hac de causa, ad primam hierarchiam pertinet, quæ à Deo rationes rerum immediatè recipit, consideratio finis. ad mediam verò, quæ ex causis pendet vniuersalibus, consideratio vniuersalis de agendis. ad vltimam, applicatio dispositionis ad effectum, quæ est operis executio; ipsa enim determinationem sequitur ad speciales effectus.

Ordinum officia.

Cùm ergo Dionysius ordinum proprietates, atque officia acutè inspexisset; ideo sic distribuit omnia, atque distinxit: primæ hierarchiæ diuinam cognitionem, amorem, atque iudicium attribuendo: secundæ autem causarum vniuersalium curam: tertiæ verò, extrinseca ministeria, atque officia. Huiusmodi autem hierarchiæ se habent ad Deum, veluti exercitus ad Ducem, cuius aliqui, duci coniunctissimi sunt, aliqui verò à secretis, nonnulli externa ministeria exercẽt. Primæ autem hierarchiæ spiritus Deo familiarissimi, coniunctissimiq; sunt: nam throni

Angelorũ ordines.

veluti sedes Dei, rerum rationes in ipso Deo immediatè cognoscere valent: Cherubim verò supereminenter, diuina secreta rimantur: Seraphim autem Deo maximè summèque coniunguntur, quod est omnium donorum maximum. Ad secundam hierarchiam cuius interest gubernationis negotium, tria pertinent, nempe distinctio eorum, quæ agenda sunt, quod est dominationũ proprium. secundum, agendorum præbere facultatẽ, qua impleri possint agenda, quod quidem opus virtutibus competit. postremò, vt quæ præcepta sunt, executioni mandentur, & id ad potestates attinet. Porrò, in cuiuslibet actus executione, quidam actionem incipiunt, suntq́ aliorum duces, sicuti in bello fieri solet, quod quidem munus, ad principatus spectat: alij iussa capessunt, siue exequuntur, quod angelorum proprium est: alij, vtpotè archangeli, medio modo se habent. hæc autem ordinum distributio, à Dionysio sic distincta admodum congrua est, atque rationi consentanea: semper enim id, quod in inferiori ordine supremum est, cum vltimo superioris conuenit, atque affinitatem habet. Seraphicus ordo ob amoris incendium, affinis est, atque proximus sanctæ trinitati, cuius persona vltima est amor. Throni, cum dominationibus affinitatem habent. Cùm enim per eos diuina exerceantur iudicia, illuminationes accipiunt, quibus secundæ hierarchiæ spiritus illuminare student, ad quos diuinorum ministeriorum pertinet dispositio. Ordo verò potestatum, affinitatem habet cum principatuum ordine: potestatum enim est, subiectis ordinationem imponere, quæ nomine principatuum designatur, qui in diuinorum exequutione mysteriorum primi nominantur, vtpotè gentium, regnorumq́ gubernationi præsidentes, quod in diuinis ministeriis primum, atque præcipuum habetur. profectò eò bonum est diuinius, quò communius. Et hæc quidẽ dicta sunt secundùm eam, quàm Dionysius distribuit ordinum distinctionem. Cæterùm, quæ à Gregorio data est ordinum dispositio, congrua quoque est, atque rationi conuenit: cùm enim dominationes, quæ ad diuina attinent mysteria, decernant agenda, atque facienda præcipiant; secundùm eorum dispositionem, in quibus diuina sunt exercenda ministeria, ordines sibi subditos instruunt, vt agenda videant, & quæ viderint, agere valeant. Sanè, corpora inferiora quodam ordine per superiora reguntur: & omnia per spiritualem creaturam: & spiritus malus per spiritum bonum. post dominationes, sunt principatus, qui bonis principantur spiritibus. deinde potestates, per quas arcentur malignorum spirituum insultus. hos sequuntur virtutes, quæ natura dominantur corporali, magniq́ habentur in miraculorum potentia. postremò archangeli, atque angeli: illi summa, isti minora officia, atque ministeria exercentes. Itaq́ nouem esse angelorum ordines, atque illorum officia sic esse distributa, ex sacris intellexisse sufficit.

Congrua D. Dion: ratio in ordinibus angelorum.

D. Gregorij ratio approbatur.

CAP. III.

Angelorum nomina, & officia, non esse rectè distributa, argumentis probatur.

Mnes angelorum ordines, spiritus dicuntur cœlestes, angeli, virtutes, 1.
atque potestates: non ergo recta est illa nominum distinctio, quæ angelis
attribuitur; communia enim nomina, incongruè aliquibus appropiantur.
Eodem quoque modo, quæ Deo competunt, creaturis non sunt attribuenda. sed dominium, potestas, atque principatus, soli Deo congruunt, atq́ conueniunt: non ergo aliqui spiritus cœlestes, dominationes, potestates, aut principatus sunt appellandi. Denique archangeli sunt quasi angelorum principes: ad principatus ergo spectat hæc nominum distinctio: non ergo angelorum nomina rectè distinguuntur. 2.
Amplius, Seraphim ab amore, Cherubim verò à scientia, nomẽ acceperunt. sed amor, & scientia sunt nomina, atque dona, omnibus quidem spiritibus communia: non ergo venu-

ordines. *ſtè aliquibus deputantur, vt propria. Throni præterea omnes angeli dicendi ſunt, quippe, cùm quilibet illorum ſit ſedes ſapientiæ: igitur in diſtribuendis angelorum ordini-*
3. *bus, atque nominibus, congrua denominatio, nequaquam ſeruatur. Iterum, prælatorum ordo, cæteris eſt præferendus, vtpotè ſupremus, & excellens. ſed dominationum ordo, ad prælatos pertinet: igitur cæteris ordinibus eſt anteponendus. hoc idem de ordine thronorum dici poteſt: nam quò propinquiores Deo, eò planè ſuperiores ſunt habendi. ſed throni Deo ſunt cæteris viciniores; nihil enim propinquius ſedenti, quàm ſua ſedes: igitur inter cæteros ſuperiores ſunt, & numero primi. huic accedit, quòd ſcientia ſit prior amore, & intellectus altior voluntate. ſed ſcientia ad cherubim ſpectat, amor verò ad*
Soluuntur argumenta. *ſeraphim: in prima ergo hierarchia, cherubim primatum obtinent. Sed ad hæc, atque ſimilia argumenta, ita reſpondemus: ad primum quidem dicimus, virtutem duobus modis intelligi poſſe, vno planè modo communiter, quatenus ſcilicet inter eſſentiam, atque*
Virtus quid. *operationem medium tenet; atque ita, omnes planè cœleſtes ſpiritus, virtutes nominantur, ſicuti & cœleſtes eſſentiæ. alio autem modo, quatenus importat quendam fortitudinis exceſſum, ſicque eſt proprium ordinis nomen; ſignificat enim quandam virilem, &*
Angelus. *inconcuſſam fortitudinem, vt refert Dionyſius cap: 5. cœl: hier: Angelus præterea, cùm ſit nomen officij, atque Dei nuntius, omnes profectò angeli dici poſſunt, quotquot diuina nuntiare poſſunt, ſiue nuntiant. Porrò, inferior, ſiue infimus ordo, ad angelos ſpectat, atque angeli appellantur, quia ſcilicet nobis diuina immediatè nuntiant: nec vllam addunt excellentiæ proprietatem, in manifeſtatione diuinorum, ſanctorumque ſecretorum; ſicuti ſuperiores angeli, qui in diuinis enucleandis, aperiendiſque ſecretis, præcipua pollent*
Dominatio. *virtutis excellentia. Ad confirmationem reſpondet Dionyſius 12. cap: de diui: nom: Dominatio, inquit, laudatur in Deo per quendam exceſſum, aliis autem attribuitur per quandam participationem, imitationemque. etenim dominationum nomen, eodem authore 8. cœle. hierar. quandam primò ſignificat libertatem, à ſeruili conditione, pedeſtrique ſubiectione: deinde rigidam, & inflexibilem gubernationem, quæ ad nullum actum ſeruilem inclinatur: poſtremò, appetitum, & participationem veri dominij, quod eſt in Deo, apertè denuntiat ſimiliter quoque cuiuslibet ordinis nomen, eius, quod eſt in Deo, participationem ſignificat. Ad tertiam confirmationem reſpondet Dionyſius, affirmans ar-*
Archangeli. *changelos inter principatus, atque archangelos eſſe conſtitutos, qui profectò reſpectu*
2. *angelorum, principes angeli, reſpectu verò principatuum, angeli vocantur. Ad 2. re-*
Seraphim. *ſpondet Dionyſius cap: 7. cœle: hierar: dicens: Seraphim ex amoris exceſſu, nomen ſortita eſſe; igne enim diuino maximè ardent. in igne autem eſt motus continuus ſurſum, virtus actiua, acutè penetrans omnia, poſtremò eſt ipſius claritas; ſic etiam angeli illi, infatigabili amore ad Deum ſemper aguntur: in ſubditos ſibi illorum feruor pertingit, & tranſit, excitando ſcilicet, atque purgando, denique ſuos illuminando, per inextin-*
Cherubim. *guibilem lucem, qua ipſi illuminanti, alios, illius luminis participes efficere ſtudent. Cherubim etiam, à quodam ſcientiæ exceſſu nomen acceperunt: vnde plenitudo ſcientiæ nominantur. pleni vtique ſunt, quia perfectè Deum vident, diuinique luminis lucem plenam recipiunt: ordinis quoque pulchritudinem à Deo profectam, pleniſſimè contemplantur:*
Throni. *poſtremò, huiuſmodi cognitionem, qua ipſi pleni ſunt, in nos copioſè effundunt. Ad confirmationem dico, thronorum ordinem diuinorum operum rationes in Deo immediatè, excellentiùs cæteris ordinibus inferioribus contemplantur. Ineſt autem huiuſmodi*
Excellens virtus inferioris angeli, in ſuperiori continetur. *virtus contemplandi ſeraphim, atque cherubim; excellens enim virtus inferioris, in ſuperiori continetur; non è diuerſo tamen, ideoque ordines ab inuicem diſtinguuntur. Sedes autem, teſte Dionyſio, dicti ſunt ad materialis ſedis ſimilitudinem; ſedes enim à terra eleuatur; ſic & ipſi ad Dei rationes inueſtigandas, quæ circa res conditas verſantur, immediatè eleuantur. in ſede materiali, firmiter aliquis ſedet, atque ipſa è diuerſo firmantur virtute ſedentis. ſedes præterea ſuſcipit ſedentem, in eaque defertur; ſic illi beatiſſimi*

ſpiritus,

Angelorũ ordines.

spiritus, deum in seipsis suscipientes, ad nos quodam modo deferunt. sedes insuper ex vna parte est aperta, ad suscipiendum sedentem; quod certè illorum promptitudinem significat, qua parati sunt ad deum suscipiendum, promptèq; illi famulandum. Ad 3. in angelis potiùs atq; excellentiùs est, deo subijci, quàm alijs: hac de causa, qui deo immediatiùs subsunt, in ordinibus primi numerantur, non hi, qui prælationis officio funguntur. Ad confirmationem dixi, eandem virtutis excellentiam in superioribus inueniri ordinibus. Ad aliam confirmationem respondeo, cognitionem esse atq; haberi, quatenus cognita sunt in cognoscente; amorem verò, quatenus amatum vnitur amanti: superiora autem nobiliori modo in seipsis, quàm in inferioribus sunt; inferiora verò in superioribus, quàm in seipsis nobiliorem statum obtinent. Quamobrem, licet inferiorum cognitio, eorundem dilectione præstantior sit; superiorum tamen dilectio, dei præsertim cognitioni præeminet. hac de causa cherubicus ordo, seraphico nequaquã est anteponendus. Cæterùm, ordo gubernationis in angelis, qui est ordo multitudinis, sub principatu existentis, respectum habet ad finem. finis autem angelorum duplex est: naturalis quidem, qui secundùm naturalia dona attenditur: & gratuitus, qui per gratiam habetur, quiq; in diuinæ essentiæ visione consistit. Itaq; ordines completiuè in angelis, ex fine gratuitò distinguuntur; dispositiuè verò, ex fine naturali; nam angelis gratuita dona concessa sunt, secundùm capacitatem naturalium. Patet ergo, quomodo ordines angelici, secundùm naturam esse dicantur. In vna autem hierarchia multi ordines numerantur; hierarchia enim est multitudo ordinata, sub regimine gubernantis; quæ profectò ordine omninò vacaret, si diuersis non esset ordinibus distincta. Indiget ergo hierarchia ordinũ diuersitate, quæ quidẽ secũdùm diuersa officia actusq; consideratur, nempe secundùm principium, medium, & finem: ideoq; in qualibet hierarabia sunt primi, siue supremi, medij, & vltimi. Non ergo omnes angeli vnius sunt hierarchiæ: nam teste Dionys: de cœl. hierar. cap: 4. Hierarchia est diuinus ordo, scientia, & actio deiformis, quantum est possibile similans, & ad inditas diuinitus illuminationes, proportionaliter in dei similitudinem conscendens. Hierarchia igitur est principatus quidam ordinatus, in quo sunt multi ordines personarum, ad illum principatum pertinentium: ordo autem est cœlestium spirituum multitudo, quæ inter se vno munere gratiæ similantur, & ad officium, vel simile deputantur. Porrò, sub nomine principatus, duo intelliguntur, nempe ipse princeps, & multitudo ordinata sub principe. Quia autem angelorum hominumque vnus est princeps; idcirco vna omnium creaturarum dici appellariq; potest hierarchia. Verùm, quoniam multitudo non vno eodemq; modo gubernatur à principe, sed secundũ vniuscuiusq; proprietatem, adhibetur regiminis dispositio; hanc ob causam, angelos omnes vnius esse hierarchiæ, est impossibile. Reuera, si quidam angelorum vniuersalioribus veritatis causis intendunt, quidam autem huiusmodi rationes accipiunt, & aliquo quodã modo multiplicant, alij verò, singulis quibusdam rebus applicant; patet omninò, triplicem esse angelorũ hierarchiã: primam quidẽ deo immediatè intentam: secundam verò, bono vniuersi consulentem: tertiam autem, rebus particularibus intendentem. Sanè, secundùm Platonicos, tres sunt ordines rerum, videlicet mentium, animarũ, & corporũ. Prima series, prouidentia: secunda, fatum: tertia, natura appellatur. Mentes sunt puri intellectus, vtpotè angeli, à corporibus liberi. Animæ sunt rationales, vt sunt cœlorum animæ, secundùm Platonicos, animæ Dæmonum, atque hominum. Tertio in genere, sunt omnia cœlestia corpora, elementa, humores, & mixta. Triplex præterea illa hierarchia, cum ternario numero distributa, trinitatis mysterium præseferre studet, alijsque annuntiare satagit. De huius autem numeri Sacramento, in principio huius secundi libri dixi. Omnes ergo angelos vnius non esse hierarchiæ, patere arbitror. Sed dicet aliquis, hierarchia est ordo, scientia, & actio: igitur omnes angeli vnius sunt hierarchiæ; vno enim ordine omnes ad deum tendunt, quem cognoscunt, à quo in suis profectò acti-

3. Angeli.

Angelorum finis duplex.

In vna hierarchia multi ordines.

Omnes angeli non sunt vnius hierarchiæ.

Hierarchia quid sit.

Quare tres hierarchiæ.

Triplex ordo rerum secundùm Platonicos.

onibus regulantur. Adde, quòd omnes homines vnius sint hierarchiæ: ergo & angeli similiter; nam sacer Principatus, qui hierarchia dicitur, in hominibus quoq; inuenitur. Insuper, optima multitudinis dispositio, sub vno principe continetur, authore philosopho 3. Politicorum, & 12. met. angeli autem in optima sunt dispositione: igitur sub vna tantùm hierarchia omnes continentur.

Solutio. Respondeo, omnes angelos, vnum habere modū cognoscendi, respectu obiecti cogniti, quia deum cognoscunt, & per proprias essentias cognoscunt: quia tamen naturarum nobilitas non omnibus est eadem, atq; secundùm illarum nobilitatem disponitur cognoscendi facultas; idcirco diuersus inest illis modus cognoscendi. Species præterea innatæ eandem planè subeunt differentiæ rationem. Ad confirmationem, negatur similitudo, vt dictum est. Ad aliam confirmationem dico, illud intelligi ex parte principis; multitudinem enim regi ab vno principe, optimum atque perfectum est: ex hoc tamen non sequitur, quin multitudo diuersis principatibus distingui non possit, qui vni ac primo principi subseruiant; tunc planè argumenti ratio esset admittenda, quando diuersi illi principatus vni principi non subessent, quod planè falsum est.

Modus cognoscendi in angelis diuersus.

Obiectio. Sed iterùm aliquis arguet, sub vna hierarchia multos ordines non contineri, hoc modo opp[onendo]: Multiplicata diffinitione, multiplicatur & diffinitum. sed hierarchia est ordo: igitur, si multi ordines sub vna hierarchia continentur, plures quoque erunt hierarchiæ; & tot quidem quot sunt ipsi ordines. Adde, quòd diuersi ordines, diuersi sint gradus, qui diuersa dona spiritualia sequuntur. sed in angelis huiusmodi dona sunt communia: non sunt ergo diuersi angelorum ordines. In Ecclesiastica præterea hierarchia, authore Dionysio cap: 5. distinguuntur ordines, secundum purgare, illuminare, & perficere. sed quilibet angelorum his muneribus fungitur: ergo quod priùs.

Solutio. Dico, ordinem aliquando intelligi ipsam ordinationem, diuersos gradus amplectentem, atq; ita hierarchia ordo nominatur: aliquando verò, vnum tantum gradum significare, atq; hoc modo plures ordines, vnius esse hierarahiæ. Ad confirmationem respondeo, quòd quamuis omnia dona angelis sint communia, quia ad bonum commune proficiunt; vnus tamen altero excellentius obtinet, quatenus in docendo excellentiori munere donatur. Ad aliam negatur similitudo: nam inferior angelus, quolibet puro homine in illis muneribus est superior: ideo nō est simile. Tres ergo in angelis esse hierarchias, atq; sub qualibet illarum tres ordines contineri, iam dixi.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Quomodo fit illuminatio mentium, & angelorum, & hominum.

Deus illuminat mentē.

Eus benedictus, lumen intelligibile, excelsum & immensum, suæ diuinæ lucis contactu, creaturam rationalem atq; intellectualem illuminat, quemadmodum diuinus propheta canit: Illuminatus, inquit, à montibus æternis, hoc est, à cœlis sanctis tuis: eos profectò, qui in mœroris caligine & tenebrarum confusione versantur. Quam ob causam diuus Augustinus lib: 15. contra Faust: cap: 8. Quod oculis, inquit, est sanitas ad videndum solem; hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et 11. de Ciuit: Dei, cap: 10. vult animam nostram ita ad dei lucem se habere, vt aër respectu luminis. Vnde, sicut per contactum luminis aër clarescit; ita planè per diuinæ lucis contactum anima scientias acquirit, etiam illas, quas philosophi scientias appellant: Sicut, inquit, aër iste tenebrescit sine luce; ita anima absq; luce intelligibili. neq; hoc ita dixerim, quasi aër sit anima, quod putauerunt quidam, qui non potuerunt incorpoream cogitare naturam. Anaximanes namq; Milesius, & eiusdem philosophiæ Diogenes Apolloniates, Anaxagoras quoque, ceu aërem

Augustinus.

Anima quomodo illuminatur.

Angelorũ illuminatio.

quendam animam esse arbitrati sunt. Porrò, Heraclytus à respiratione animam viuentiũ progigni censebat, vnde dicta sit ψυχὴ, vt inquit Plato in Cratylo, ἀπὸ τοῦ ψύχειν, quod est refrigero. Veteres aërem illum, qui est in anhelitu, videntur animam putasse: de qua quidem materia lib. 6. latiùs disputaui. Itaq;, sicut se habet visus ad visibile; sic pene ad intelligibile intellectus. sed visus omnia visibilia, non nisi in solis fulgore discernit; ita absq; dubio intellectus, non nisi lumine supernaturali illustratus, res diuinas atq; humanas ritè potest intelligere. Verùm eò magis intellectus supernaturali indiget lumine, quò magis distat à primo intelligibili, quàm visus à visibili.

Plato.

Quamobrẽ Augustinus 20. de Ciuit. cap. 14. & 11. de Trinit, cap: 7. & de Genesi ad lit. 12. cap. 31. Aliud autem est, inquit, quo illustratur anima, vt omnia vel in se, vel in illo veraciter intellecta conspiciat: nam illud ipse deus est, hoc autem creatura; quæ cùm conatur lumen illud intueri; palpitat infirmitate, & minùs valet. inde est tamen quicquid intelligit, sicut valet. Cùm ergo illuc rapitur, & à carnalibus subtracta sensibus, illi visioni expressiùs præsentatur; non spacijs localibus, sed modo quodam suo etiam supra se videt illud, quo adiuta videt, quicquid etiam se intelligendo videt.

Augustinus.

Deus est causa intelligendi.

Reuera, sicut omne calidum remissum, à summo calido proficiscitur; ita proculdubio omne lucidum, à summo lucido efficitur, & seruatur, & omne intelligibile à summo manat intelligibili: sic enim loquitur Augustinus 12. confessionum cap: 25. Ambo, inquit, in ipsa, quæ supra nos est veritate, videmus. Siue igitur naturali lumine, tanquam oculo mentis familiari vsi fuerimus, siue infimorum radijs angelorum, tanquam igne, siue supernorum angelorum luminibus, tanquam stellis; vniuersum hoc infiniti ipsius Solis radijs intelligitur: naturale siquidem lumen nobis ab initio deus benedictus tribuit; ideoq; illud nobis inest per modum habitus & quietis: supernaturale verò, nouiter multis largitur, & hoc per modum transeuntis passionis infunditur. vnde sic definitur lumen supernaturale, quòd nimirum sit diuinitus intellectui, instar passionis transeuntis, infusum, saluti consulens, & maxima cum certitudine, earum notas rerum causas ostendens, quæ humanæ potissimæ cognitioni occultantur.

Lumen naturale.

Supernaturale lumen.

Quam ob causam Dionysius cap: 4. de diuinis nominibus, ipsum bonum, lumine quouis excelsius, lumen intelligibile nuncupauit. In primo Pymandri, nulla de lumine, modoq; intelligendi locuti sumus. Ceterùm, lumen illud sacrum à mentibus, quibus infunditur, ignorantiam atq; errorẽ expellit, purgatq; intuentium mentes: etenim, quẽadmodum tenebræ corporales, ea, quæ possident teguntq; corpora, squalida atq; sordida reddunt, ferèq; immobilia; ita etiam spirituales tenebræ: erroribus siquidem intellectum complent: affectibus impuris animam: redduntq; inertes & ociosos homines.

Dionysius.

Lumen sacrũ expellit ignorantiam.

Verùm sacrum illud, sanctumq; lumen, veritatis cognitione, errores pellit: obductamq; ex ignorantia caliginem discutit: animam ab improbis planè affectibus, veri puriq; amoris haustu, purgat, redditq; illam viuam, ac pro viribus omnia agentem. Excussis igitur ab intellectu huiusmodi tenebris, purgatisq; affectibus, fit ipse quodam modo lumẽ, cùm omnia videat in lumen conuersa, idq; gradatim, & per quendam quodammodo circulationis ordinem: nam ex lumine crescit luminis desiderium; & ex desiderio aucto, crescit lumen; illud autem nouarum reuelationum infusione intellectũ implet. Itaq;, Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminũ, à quo omnis illuminationis processus, teste Dionysio, angelicæ hierarchiæ cap. 1. ad nos bonitatis dono peruenit: qui quidem, sicut nos sanctitate implet; ita profectò conuertit ad congregantis patris vnitatem & deificam simplicitatem.

Quomodo intellectus illuminatur.

Sanè, lumen illud est veritatis manifestatio, quippè, cùm omne, quod manifestatur, teste Apost: 5. Ephes: lumen sit. Illuminare igitur nihil aliud est, quàm agnitæ veritatis manifestationem tradere: Mihi, inquit Paulus cap. 3. ad Ephes. omniũ sanctorũ minimo, data est gratia illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Dauid etiam sæpè precatur: Illumina oculos meos, illumina lucernam meam domine. Isaias excitat Ierusalem iam

Paulus.

Quid sit illuminare.

Dauid.

Angelorũ illuminatio.

salem iam torpentem, cap: 60. Surge illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum. Denique, vnigenitus Dei venit illuminare his, qui in tenebris & vmbra mortis erant. Quãobrem, qui alium instruit docetque veritatis cognitionem; is planè illuminat eos, qui in ignorantiæ tenebris priùs latitabant. Vnde Dionysius cap: 7. cœlest: hierarch: ait, theologos planè monstrare cœlestium substantiarum ornatus, à supremis mẽtibus doceri deificas scientias.

Quomodo angeli illuminãtur.

Quamuis enim deus benedictus ex suæ absolutæ potentiæ authoritate, inferiorem quempiam angelorum illuminare valeret, absque alicuius superioris adminiculo; rationi nihilominùs consentaneum esse videtur, vt per superiores angelos inferiores illuminet. Quomodo autem huiusmodi illuminatio fiat, non vna est omnium sententia:

Primus modus.

nonnulli enim aiunt, angelorum illuminationes ita fieri, nempe, vnum virtutem intelligendi, lumenque spirituale à superiori virtutem accipere; est enim illius lumen perfectius: ideoque, quemadmodum corpus minùs calidum, ex vicinitate calidioris corporis recipit calorũ augmentum; ita planè virtus intelligendi inferioris, ex conuersione ad superiorem fortificatur & crescit.

Cõtra primũ modum arguitur.

Sed huic sententiæ sic obuiare nonnulli studuerunt: Si ita res se habeat, inquiunt; tunc planè superior inferiori lumen infunderet, quod fieri nõ potest, cùm huiusmodi lumen substantia sit, solaque creatione haberi possit. Tale præterea lumen in eodem præsertim supposito, magis minùsque non recipit. Postremò, ad vlteriorem pergere gradum, nequaquam situm est in potentia naturali. Quòd si quispiam dixerit, non aliquo intrinseco, sed extrinseco potiùs lumine accedente, huiusmodi illuminationem fieri, veluti, si vnum lumen, alterius luminis accessu, clariùs videre diceremus; hoc quoque minimè constat, nec omnibus modis rationi consentit, alioqui angelus inferior, non in proprio, sed in superioris lumine videret, quod est falsum. Præterea, quòd vnum lumen alteri coniunctum, clariorem visionẽ reddat, in causa esse potest; aut quia vnum auget alterum in subiecto, aut in medio, aut saltem in vtroque, ex quibus profectò nullum potest contingere. Angelus præterea superior, & illuminaret, & illuminaretur, vtpotè, qui cum inferiori clariùs lucidiùsque videret, quod planè ordinatissimæ angelorum politiæ ordinique aduersatur.

Secundus modus illuminãdi.

Addunt secundum illuminationis modum, ita interpretando Superiorem, inquiunt, inferiorem illuminare dicimus, quatenus, quæ sub vniuersali superior intelligit, pro suæ naturæ amplitudine, sigillatim distinctèque inferiori significat, quæ profectò sub illa vniuersalitate capere non poterat. Vnde Dionysius, 5. cœlest: hierarch: ait, quòd vnaquæque substantia intellectualis, datam sibi vniformẽ intelligentiam prouida virtute diuidat, & ad inferiores multiplicet.

Contra secundum modum arguitur.

Cæterùm, hunc quoque modum nequaquam aduersarij approbant, imò efficaciter euertunt: Si, inquiunt, huiusmodi modus veritatem haberet; aut certè id fieret, quia nimirum superior angelus, suum mutaret modum intelligendi, incipiendo vtique intelligere particulatim, quæ priùs sub vniuersali intellexerat. Sed hoc ipsis minimè placet huius sententiæ authoribus, qui aiunt, superiorem magis vniuersaliter magisque vnitè intelligere, quã inferiorum quicunque. Denique, si ita particulariter intelligeret, inessent vtique illi particulares species intelligendi, quibus planè vacant. aut, quia superior in huiusmodi officio particularibus signis vteretur, quod profectò in eandem relabitur confusionis iniuriam. Porrò, Dionysii authoritas sic est intelligenda, nempe, superiores diuidere, hoc est distribuere, prouidèque inferioribus ministrare omnia, idque secundùm ordinatissimam dei voluntatẽ, quæ terrenis atque cœlestibus moderatur.

Tertius modus illuminãdi.

Accedit adhuc tertius illuminationis modus, quem sic distinguere possumus. Quatuor modis aliquid illuminari dicitur: aut luminis infusiõe: aut alicuius rei luminosæ seu lucidæ præsentia: aut impedimenti remotione: aut dispositionem congruam causando, contrariamque remouendo.

Quatuor modis aliquid illuminari.

Porrò, primus modus, dei est solius, cæteri verò angelis competere possunt; nam superior angelus aliquod potest obiectũ lucidum, inferioris intellectui offerre, illumque dei capacem efficere, & illuminando, & ad id agendum dispositionem inducendo. Huic accedit totius mundi ordinatissima connexio, quæ

Angelorum illuminatio.

xio, quæ sanè non solùm in diuersis naturarum gradibus; verùm etiam in earundem dispositionibus, operationibusq; conspicitur. Congruit ergo & bono, & ordini vniuersi, vt inferiora à superioribus regantur, illuminentur, virtutemq; intelligendi accipiant. Occurrunt nonnulli huic modo dicendi, sic arguendo: Si superior angelus obiectum luminosum offerendo, inferiorem illuminat; aut certe aliquid luminis, seu virtutis in huiusmodi actione, menti inferioris infundit; aut nihil. Quòd si nihil ipsum agere dixeris; non angeli, sed obiecti virtute inferior illuminatur, quod planè falsum est: alioqui angelorum illuminationes irritæ essent & inanes. Si verò aliquid agat in inferioris mentem, lumen vtiq; infundendo; hoc profectò priùs explosum est; quandoquidem ad deum tantùm spectet, lumen intelligibile infundere: vana est ergo siue minùs efficax huiusmodi sententia. Illud præterea, quod de impedimenti remotione addunt, patet argumentis non paucis, eisdemq; neruosis. Etenim illa impedimenti remotio, aut nimia esse videtur loci intercapedo, seu distantia, qua inferior à superiori abesse dicitur, quod reuera minimè placet: angelus enim superior, quamuis ad inferiorem seipsum moueat, ipsum autem mouere non valet. aut indispositio contraria actui intelligendi. aut inaduertentia, & inconsideratio in angelo intelligente, quorum neutrum illi congruere potest. Reuera, si talis dispositio intellectui inesset angelico; vtique illi quoq; ignorantia dispositionis inesset, quod est falsum. neque inaduertentia, aut inconsideratio dici potest: quandoquidem euellenda non sit, nisi alicuius rei nouiter creatæ accessu. Illa autem aut habitus esset, aut species, aut denique aliquod lumen. at habitus inferioris angeli est illi congenitus; species verò ab illis negligitur; lumen autem à solo deo immittitur atq; infunditur: quo ergo nomine illa res noua gaudebit? Præterea, cùm ipsi dicant ad intelligendum duo necessaria esse, virtutem vtiq; intellectiuam, & intellectæ rei similitudinem, atque secundùm hæc duo, inferiorem a superiori lumen recipere: primùm quidem virtutem illius intellectiuam fortificando ex loci propinquitate: secundò autem manifestando veritatem ex parte similitudinis intellectæ. Sanè, huiusmodi confortatio, aut fieret per vnius in alium actionem, aut ambobus in vnum eundemq; concurrentibus effectum. Porrò, si per actionem fieret; id certè bifariam contingeret: vel intellectus lumen intensius causando: vel aliquod nouum lumen adhibendo. at neutrum istorum veritati consonat. etenim, lumen illud est potentia naturalis in natura inuariabili; nouum verò lumen ab angelo produci non potest. Ad hæc, atq; similia sic aliqui respondere consueuerunt: angelum videlicet superiorem, non offerre priùs lumen inferiori, deinde veritatem ostendere; sed simul offerre veritatem cognitam, vt illuminatam. hoc autem modo ad videndam huiusmodi veritatem, intellectus illuminatur, & ex consequenti fortificatur, ex consortio vtiq; superioris luminis participati, ob veritatis illuminatæ participationem. Siquidem, quando aliquod occultum, vt cognitum proponitur, vt illustratum profertur; etiamsi ab eo, cui offertur, ob debilitatem videndi, seu intelligendi, videri intelligiq; non possit. Hanc autem esse dicunt in angelis primam illuminationis radicem: quilibet enim superior, obiectum, vt cognitum & illustratum, inferiori offerre satagit. Quia autem hæc prima illuminationis radix, veritati intelligendæ non sufficit; secunda necessaria est, nempè conceptuum particularis distinctaq; notitia. Porrò, ex his duabus radicibus, vt ita dicam, totus pullulat illuminationis ordo. Itaq;, angelus superior, instar doctoris ad discipulum, remota discursus imperfectione, ad inferiorem sese conuertit, quæ profectò conuersio, non in actione, aut concursu, per modum naturæ, vt illi volunt; sed in actione potiùs in alium, per modum artis cooperatiuæ naturæ, consistit. sed de his hactenus. Verisimilius tamen esse dixerim, si res ita intelligatur, nimirum, inferiorem à superiori illuminari, quum scibile alicuius singularis sibi reuelati superior, suæ memoriæ virtute, conceptum inferiori significat; qui profectò auditio in angelo quidem illuminato vocatur. Itaq;, priùs illuminat lumine veritatis intelligibilis, qui planè est ipsemet actus intelligendi infusus,

Contra tertium modum arguitur.

In angelis non est inconsideratio.

Aliæ obiectiones.

Responsio.

Duo modi illuminandi.

Verior sententia.

Angelorũ illuminatio.

seu causatus, vocaturq́ locutio de obiecto reuelato, quæ planè perfectior est in loquente. Deinde angelus inferior, auditione recepta, conuertit se ad videndum, quod ab angelo loquente, siue illuminante audierat: & hæc quidem visio, præcedenti auditione perfectior est. Postremò, ad huiusmodi visionem habendam, maximè afficitur, vt videat in verbo, quod in angelo priùs conspexerat. siquidem in angelo, quasi in speculo imperfecto conspexerat; in verbo verò, vti in perfectissimo exemplari intuetur, sicq; perfectè completur desiderium videntis. Quomodo ergo vnus angelus ab altero illuminetur, dixi, sic, vt quilibet tamen abundet in sensu suo; salua tamen semper sanctarum scripturarum authoritate, & catholicæ fidei veritate.

CAP. II.

Vnum angelum non illuminari ab alio, argumentis probatur:

1. *LVx non potest illuminari: nam illuminatio est mutatio ab opposito in oppo*
situm, à tenebris scilicet ad lucem. sed angelus est lux & non tenebræ: il-
luminari ergo non potest. Reuera, illuminare idem est, quod lumen causa-
re, & infundere, quod planè alicui angelorum minimè cõgruere paulò antè
2. *annotauimus: ergo quod priùs. Amplius, triplex est lumen in angelis,*
Lumen triplex in angelis. *nempe naturæ, gratiæ, & gloriæ: naturæ autem lumine à creante illuminatur: gratiæ*
verò à iustificante: gloriæ, à beatificante: igitur non ab angelo; hæc enim dei solius ope-
ra reputantur. profectò, lumen est quædam mentis forma: mens autem à solo deo, nul-
la creatura accedẽte, formatur, authore August. lib: 83. quæst. Angelũ ergo ab angelo
non illuminari, patet satis. Præterea, eadem planè beatitudine modò gaudent angeli, qua
3. *nos speramus esse gauisuros atq; fruituros. Sed tunc temporis, teste Ieremia Propheta,*
31. Vir non docebit proximum suum; sed erunt omnes docti, siue docibiles dei: vnus er-
go angelus alium illuminare nequit, cùm omnes à Deo immediatè illuminentur. ergo
quod priùs.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, maior veritatem habet in pura luce, quæ non habet aliquam*
partem tenebrarum, nempe, in deo benedicto: non autem in angelo, qui
non omnia nouit, & illuminatione eget. Ad confirmationem dico, illumi-
nationem in angelo, mutationem quidem esse ab opposito priuatiuè, ad op-
positum, quia nimirum à priuatione ad habitum; non autem ab opposito
ad oppositum contrariè; quandoquidem in angelo non sit aliquod positiuum contrarium
illuminationis termino, cuiusmodi est dispositionis ignorantia, sed illa tantùm, quæ nesci-
entia appellatur. Ad aliam probationẽ dico, lumen quod est naturale, quodq́ est sub-
stantia, ab angelo superiore creari non posse; sed lumen tantùm, qui est ipse actus intel-
2. *ligendi. Ad 2. iam patet responsio: angelus enim superior illuminat quidem, non lumẽ*
creando; sed modo, quem iam diximus. Ad confirmationẽ respondeo, mentem rationa-
lem immediatè à deo formari, sicut imaginem ab exemplari, aut subiectum ab vltima
forma completiua: nisi enim primæ inhæserit veritati; semper profectò informis & in-
diga reputabitur. aliæ autem illuminationes id præstare nequeunt, quippè, cùm ad vl-
timam

 Angelorū locutio.

timam formam dispositiones tantùm sint. Ad 3. verum quidem est, omnes angelos dei
essentiam immediatè videre, atq; secundùm huiusmodi visionem prophetam fuisse locu- 3.
tum; diuinorum tamen operum rationes, non similiter omnibus patent. Reuera, quan-
tò aliquis perfectiùs videt, tantò vtiq; perfectiùs copiosiùsq; diuina percipit mysteria,
atq; ita aliū illuminare potest: vnus ergo angelus aliū illuminare potest. Sed dicet ali- Alia argumēta.
quis: Nūquid superiores angeli omnia nūtiant inferiorib. quæ illis cognita sunt? Minimè.
siquidem authore Dionysio 12. cœl. hier. vniuersali scientia præditi sunt superiores; in-
feriores verò magis particulari: nō ergo omnia inferioribus significant; vniuersali nam-
que scientia multa continentur, quæ à particulari haberi non possunt. Sanè, si omnia in-
ferioribus annuntiant; non ergo deinceps atq; de cætero aliquid ostendere possent. Ad-
de, superiores angelos Christi mysteria cognouisse, inferiores autem minimè. Vnde qui-
busdam sciscitantibus, quis esset ille Rex gloriæ, alij, vtpotè doctiores sapientioresq; re-
spondent: Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. Porrò, secundùm Dionysii sententi-
am hoc dici non posset, si superiores omnium, quæ nouerunt, inferiores participes atque 4.
illuminatos redderent. Cæterùm, his aduersari videtur illud Dionysii cœl. hier cap: 15. Solutio
vbi ait, vnamquamq; cœlestem essentiam, intelligentiam, à superiori sibi datam; infe-
riori communicare. Sanè, in illa cœlesti patria, quamuis quædam data sint excellenter;
nihil tamen particulariter possidetur. Reuera, cuilibet innatum est creaturæ, boni quod Si illuminent
accepit desiderium communicandi; ad bonum enim pertinet, sese alijs communicare. de omnibus.
Cùm autem superiores plenissima Dei luce, bonitateq; fruantur, suis consodalibus & na-
turæ consortibus, licet inferiores gradus obtinentibus, lucis bonitatisq; munera commu-
nicare student. Ex hac autem communionis societate, superioribus non adimitur naturæ
scientiæq; nobilitas, quippè, cùm excellentiori potiantur intelligendi ordine, modoque
cognoscendi. hac de causa superiores, vniuersaliori scientia pollere dicuntur, quia nimi-
rum eminentiori ordine gaudent in intelligendo, vnde inferiores non ita plene, ac supe-
riores, saluatoris nostri gratiam cognouerunt; propterea edoceri cupiebant, quia scili-
cet vsq; ad extrema tempora, de mundi regimine saluteq; electorum, supremis angelis
noua aliqua semper reuelantur: vnde & inferiores semper illuminare posse, rationi om- Si inferior il-
ninò consentaneum esse videtur. Sed dubitabit aliquis, an superior ab inferiori illumi- luminet supe-
nari possit? Ad quod quidem breuiter respondeo, quòd seruato ordine cœlesti à Deo in- riorem.
stituto, quo inferiora à superioribus disponuntur; absq; dubio, inferior superiorem illu-
minare non potest: quòd si aliquid tale fieri contigerit; præter ordinem id accidere pu-
tandum est. Quomodo ergo angeli illuminentur, dixi.

Quaestionis tertiae cap. I.

De locutione Angelorum.

DE *Angelorum locutione, paulò ante nonnulla dixi. Vt autem copiosior sit* Angelorum
de hac materia inquisitio, aliquid addere tentabo. Angelos adinuicem lo- locutio.
qui, mutuisq;, in diuinis ministerijs gerendis, colloquijs sermonibusque vti,
cùm ratione nobis constat, tùm etiam sanctarum authoritate scripturarū.
Reuera, suos posse alteri conceptus exprimere, non paruæ profectò perfe- 1.
ctionis esse videtur in creatura rationali: hoc autem ad officium spectat loquendi. sed
quidquid perfectionis est in creatura rationali; absq; dubio spirituali est tribuendum:
igitur loquendi officium, ab optima simplicissimaq; creatura non est remouendum. V-
nus præterea angelus, diuina reuelatione illustratus, de diuinis sanctissimisq; mysterijs 2.
aliquid percipit, quod alius percipere nequit. Cùm autem diuinæ charitatis munere ful-
geat, se suaq; omnia alteri insinuare gestit. Et vicissim, intellectus alterius angeli audi-

 re cu-

re cupit, quæ profectò absq; spirituali locutione fieri non possunt. Profectò, quando a-
3. ctiuum est in actu primo, in potentia sufficienti ad recipiendum passiuo consistente, si inuicem complexa sese fuerint; vnum sine dubio, agentis officio, alterum patientis funge tur. sed angelus loquens habet memoriam fœcundam verbi, atq; productiuam; alius ve-
4. rò, vt ita dicam, passiuam: mutua igitur collocutione fruuntur. Sane, vbi actiuum & passiuum eiusdem sunt rationis; ab eisdem planè eundem producendum esse effectum, clarissimum est: præsertim, si potentia actiua sit in actu; receptiua verò in potentia essentiali & sufficienti ad recipiendum, quemadmodum & illa ad producendum. sed memoria angeli loquentis, intellectui possibili eiusdem rationis in ambobus existenti, suum verbum imprimere potest: ergo quod prius. Scripturæ insuper diuinæ, huic sententiæ atq; rationi abundè copiosèq; suffragantur, quemadmodum antè dixi. Itaq; angelos

Modus loquendi mutua colloquendi societate vti, constat satis. Modus autem loquendi, quo ipsi vtuntur, est nobis incognitus, propterea variam peperit sapientum sententiam; nam nonnulli hūc

Prima opinio loquendi modum probauerunt: Angelus, inquiunt, angelo loquitur, dum sua voluntate aperit, clauditq; conceptus mentis; res enim intelligibilis, cuiusmodi est conceptus, trifariam sese habet ad intellectum. vno quidem modo habitualiter, idq; secundùm memoriam. deinde actualiter, in ipso planè actu intelligendi atq; actuali conceptu. postremò, cùm prius intellectum & in actu conceptum, ad aliud refertur imperio voluntatis: à primo gradu, ad secundum, ab habitu, ad actu intellectum: ex secundo verò, ad alium proficiscitur ordinem atq; finem, in quo quidem consistit angelorum locutio: hoc enim est loqui angelicum, suos certè conceptus alteri exprimere. Oppugnant nōnul-

Obiectio. li huiusmodi loquendi modum, ita arguendo: Conceptus, inquiunt, in actu est vtiq; ens
1. in actu, & ex consequenti, intelligibilis in actu: illius ergo occultatio non subest imperio voluntatis. Posito igitur obiecto, & actiuo, atq; passo iam coniunctis, atq; dispositis; sequitur actio, quæ à voluntate impediri non potest: non ergo voluntati inest an-
2. gelicæ obiecti claudendi libertas. Amplius, si imperio angelicæ voluntatis subest alicuius rei absconsio, vt puta albi cognitio, siue intellectio; & intellectionis vtiq; intellectio: nam si conceptum illius abscondere potest; & intellectionem etiam. Sed intellectio intellectionis albi, est qualitas in mēte angeli, quæ profectò ab alio angelo impediri non potest. ergo. Sane, intelligens intellectionē albi, à nigri intellectione vtiq; distinctè discernit. Porrò, intellectus ab actu non distingueret, nisi obiectum ab obiecto secerneret: intellectus ergo intellectionem albi, ab intellectione nigri discernens, obiecta quoque distinguat, necesse est igitur, quemadmodum vnus angelus, alteri impedimento esse non potest, quominùs intelligat intellectionem intellectionis albi; ita etiā, vt albi obiectum non percipiat, atq; ita vnus angelus, alteri suum celare nequit conceptum. Ad-
3. huc, si voluntas angeli conceptum alteri celare potest; aut certè aliquo actu, aut sine omninò aliquo velle, id erit præstitura: non sine aliquo actu, alioqui semper impedimentum præstare posset: aliquo actu igitur. Quòd si ita fuerit; tunc non indoctè aliquis dubitabit, vtrum integrum illi sit huiusmodi actum abscondere, necne? Quòd si celare nequiuerit; nec ergo actum intellectus, aut ipsam notitiam occultare valebit; plus enim dominij in suum actum, quàm in extrinsecas potentias habere, clarissimum est. Reuera, si huiusmodi actum tegere nequit, neq; etiam obiectum, vt dixi: celare ergo potest. quòd ita sit, aut reuera eadem volitione, siue actu, aut aliquo alio. non eodem actu, alioqui pari facilitate manifestandi quoq; haberet facultatem, atq; ita vno eodemq; actu, vnā eandemq; rem, & aperiret & clauderet, quod est falsum: alio actu igitur, & ille deinceps ab alio, atq; sic processus infinitus sequetur, quod fieri minimè potest: igitur
4. quod prius. Iterum, quod neq; in esse, neq; in fieri, subest voluntatis dominio; ab ea vtique impediri non potest sed actio naturalis agentis est huiusmodi: à voluntate igitur angelica impediri non potest, nisi à diuina tantùm. Itaq;, cùm intellectio in mente angeli

loquentis,

Angelorũ locutio.

loquentis, alterius angeli intellectui, æquè proxima sit, ac naturale actiuum, suo pas-
siuo, idque tanquam obiectum proportionatum; profectò illius voluntas, alterius intelle-
ctionem impedire nequibit. Caterùm, si huiusmodi vera sint; obiecto igitur præsente, ac
debitè approximato, intellectus non posset non intelligere; etiamsi aliud voluntas præ-
ciperet, quod planè veritati, atque experimento nequaquam consonare videmus. Qua- Secunda opinio.
re, diligens lector, diligenter omnia considerato. Cæterùm, quia res est admodum
obscura; idcirco præclara ingenia, quæ huiusmodi difficillimis rebus gaudent, exer-
cere non destitit. Inter alios ergo huius rei speculatores, quidam certe non paruæ au-
thoritatis viri, talia tradiderunt: Angelorum locutio, inquiunt, est alicuius obiecti no-
titia, de quo quidem vnus angelus, alteri est locuturus. Quam ob causam, quæ memoria
priùs tegebatur, in actu, acieque intelligentiæ ponitur aliis videnda, qua profectò sic Obiectio.
in actu posita, angelus assistens, si attentus perstiterit, illicò percipit, quod in alterius
acie intuetur. verùm hæc quoque sententia licet subtilis, & ingeniosa sit; nonnullas ta-
men difficultates patitur. Etenim, si res ità se haberet, huic velle loqui, alteri verò 1.
minimè, in angeli potestate situm non esset: omnes siquidem æqualiter conspicerent con-
ceptum in acie angeli loquentis nouiter apparentem, atque ità vni loquens, omnibus lo-
queretur, quod est falsum; destrueret enim diuini ordinis politiam. Amplius, huius- 2.
modi locutio obiecti quidem esset, non autem certi obiecti; audiens namque in angelo lo-
quente, notitiam priùs cognosceret, cuius medio obiectum intelligeret. Adde, angelum
audientem, de locutionis obiecto certiorem fieri non posse; sed de illius tantùm notitia,
quæ vera seu falsa esse potest, existente vel non existente illius obiecto. Postremò, si
angelus loquens, in intellectu angeli audientis, nihil ageret; per accidens vtique loquere-
tur. Cum autem hæc omnia absurdissima sint, iustè talium sententia non est audien- Tertia opinio.
da. Non desunt, qui alium loquendi modum introducere tentarunt, huiusmodi videli-
cet: Sunt, inquiunt, aliqui conceptus, omnibus fermè angelis naturaliter noti, nempè
omnium quidditatum vniuersales, atque generalissimi: particulares autem, siue ipsa
particularia, non similiter omnibus patent; sed vnus altero plus, minùsque possidet, atque
intelligit: particularia autem, quoniam sunt infinita, omnibus omnia nota esse non pos-
sunt. de conceptibus igitur particularibus, non autem vniuersalibus est angelorum lo-
cutio. Cùm itaque angelus superior, alicui inferiorum, pro rerum administratione, ele-
ctorumque salute conseruanda, loqui disponit; huiusmodi suum conceptum particularem,
per vniuersales intimat illi, atque significat. Ex multis ergo conceptibus vniuersalibus
simul aggregatis, atque vtrique notis, expressio fit particularis conceptus, atque hæc di- Obiectio.
citur esse angelorum locutio. Porrò, hæc sententia est multùm tenuis paruæque imò nul-
lius fortitudinis. Reuera, falsum est, quod asserit, videlicet, singulare, ab angelico in-
tellectu directè, primò, ac naturaliter intelligi non posse. Etenim, si singulare non est
minus in actu ens, quàm illius quidditas, illa autem ab angelo rectè, & primò intelli- 1.
gitur, & singulare etiam; singularia quoque non sunt actu infinita, nec ab angelo 2.
omnia intelligi necesse est, etiamsi actu infinita existerent, vt authores huius sententiæ
dicere videntur. Adde, eos supponere quod declarare intendunt: priùs siquidem de 3.
particulari, aliquo modo conceptus habetur, atque vt particulare ab angelo audiente per-
cipitur, priusquam per vagos cõceptus describatur, alioqui quid sibi describeretur, igno-
raret: priùs ergo nouit singulare, quàm fuerit illi descriptum: huius autem notitiam
ab angelo loquente recepit: loquitur autem (vt ipsimet dicunt) per vagos conceptus:
igitur, ille priùs loquutur quàm loquatur, & iste priùs audit, quàm audiat, quod est 4.
apertè contradictio. Adhuc, si angelus loquens nihil agat in angelum audientem,
quippè, qui intra suum intellectum, suum conceptum contegat; perinde profectò est,
ac si angelus loquens non adesset, imò idem est, quasi non sit; illa enim expressio, est
actio immanens, & non transiens: igitur, sua præsentia, angelo audienti præstabit ni-

 hil, quod

hil, quod est falsum. Itaq; hanc tertiam opinionem, legitimè fuisse explosam, atque exclusam à viris doctissimis, patet satis. Adest & quarta sententia, quæ rationabilior cæteris esse videtur, tametsi aduersarijs non vacet. Sic autem angelorum locutionem fieri arbitratur: Angelus, inquit, loquens, ex suæ virtute memoriæ, ex suæ quoque voluntatis imperio, notitiam actualem in angelico intellectu causat, siue producit: illa autem notitia, est illius obiecti, de quo loquitur verbum intelligibile, in aure intellectus. Id verò, angelum præstare posse, patet: nam agens, vt dixi, virtute sua perfecta continens aliquem effectum, in passiuum sibi vicinum, atque proportionatum immittere, atque transfundere potest. sed sic se habet angelus loquens, ad angelum audientem: igitur, inuicem loquuntur, sicut paulò ante dixi. Adde, quadruplicem intelligendi modum, qui in angelo inuenitur. Primus vocatur intuitiuus, à se ipso certè immediatè notitiam recipit. Secundus intuitiuus in alio angelo. Tertius abstractiuus per speciem vel per aliquod medium repræsentatiuum. In his autem modis, nullam angeli notitiam, auditionem esse aiunt, quippe cùm nulla illarum ab intelligente expressa sit, in quantùm scilicet intelligens est: accidit enim sic mouens, intelligere: æquè namq; moueret, etiamsi non esset intelligens. obiectum præterea primum, vel species, instar causæ partialis cum intellectu se habet. Quarto modo angelus aliquid cognoscere dicitur, in quantum per intellectum, vel memoriam eius exprimentem, ita in ipso intellectio fit; vt neque intellectus recipiens, nec species, aut obiectum in actum, aliquid causalitatis actiuæ habere queat. Porrò, hæc cognitio sola, in angelo intellectualis auditio, illius verò expressio, in angelo loquente, locutio nominatur. locutio autem, atque auditio, naturaliter, seu essentialiter ex voluntate dependent angeli loquentis. Etenim, quemadmodum voluntas in angelo loquente, propriam intelligentiam cum memoria coniungit, atque ita locutionem efficit; ita etiam in angelo audiente, memoriam intelligentiæ connectit, efficitq; actum intelligendi; non enim auditio, in alio fieri potest, nisi priùs locutio fiat, aut intellectio in loquente. Itaq;, sicut voluntas potestatem habet super primum actum in angelo; ita planè super secundum, in audiente. Porrò, actualis intellectio in loquente, non est ratio, neque principium formale quo in loquente illius notitiæ gignendæ; sed magis ipsa memoria loquentis, vel aliquid ad memoriam spectans, in loquente namque, atque in audiente, ambo actus intelligendi eiusdem sunt rationis; ideoq; à principio quo eiusdem rationis, nempè à memoria, vel ab aliquo ad ipsam pertinente, deriuantur. Quare, intellectio in aliquo rationem parentis habere non potest: ab eodem certè principio, quodam ordine actus illi procedunt. Porrò, triplex illa visio, siue modus cognoscendi, auditionem impropriè acceptam præcedit, propriè verò, minimè; imò visionem præcedit. Propria autem auditio est, quando angelus loquens, eius, quod in proprio genere, vel reuelatione nouit notitiam, alteri huius rei ignaro imprimit, atque significat: impressione autem facta, audiens conuertit se ad mentem loquentis, vt ibi videat, quod ab illo audiuerat. Ex quo patet, propriam, ac completam auditionem, visionem præcedere; impropriam verò, qualis nimirum est de aliquo, vtriq; noto, posteriorem visione inueniri. Ex his autem patet, quonam pacto, vnus angelus, vni, & non alteri loquatur: ex imperio enim suæ voluntatis, per suam memoriam, alterius, vel plurium, vt lubet, intelligentiam mouet, ac si plures intelligentias mobiles in se haberet, quarum vnam mouere vellet, aliam verò quiescere. Loqui igitur, vel tacere, in potestate angeli situm esse, perspicuum est. Itaq;, quomodo vnus angelus alteri loquatur, sic dicunt nonnulli.

Quarta sententia, siue opinio.

Quatuor modi intelligendi.

Angeli auditio.

Actualis intellectio.

Propriè auditio, Visio.

Quomodo loquitur vni, & non alijs.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Arguam

Rguam priùs contra quartum modum dicendi, sic. Principium productiuum, habens iam terminum adæquatum, illius limites egredi non valet in producendo: sed memoria fœcunda angeli loquentis, habet terminum sibi adæquatũ, nempe suum proprium verbum: in angelo ergo auditionem, seu locutionem, aut intellectionem causare non potest. Reuera, si intellectus agens & intellectus possibilis in vno angelo actiua sunt, & passiua adæquata: igitur quemadmodum anima suum tantùm corpus perficere potest; sic etiam & illa. huic accedit, quòd ratio illa factiuis, non autem operatiuis potentijs inseruit; illæ enim ad extra non agunt; nam istarum actus, actiones immanentes sunt: igitur iste quartus loquẽdi modus, minimè sibi constare videtur. Præterea, non quæcunque approximatio, ad actum intellectus producendum sufficit; sed illa duntaxat, quæ est in eadem substantia, qualis certè in duobus angelis esse non potest. Profectò, si ita res se haberet; pari quoque ratione, vnum brutum, alteri bruto per actum imaginandi loqui posset: vnum enim illorum sufficiens haberet principium actiuum, alterum verò passiuum. sed hoc est falsum: ergo quod prius. Adde, actiuum, in extremum non agere, nisi priùs agat in medium. sed angelus loquens, si loco distet, medium mutare non potest: nec loqui ergo. Sanè, eadem facilitate, animæ corpori coniunctæ loqui posset, quod experientia teste minimè cognoscimus. Amplius, si huiusmodi sententia verum diceret; tunc certè vnus angelus in altero, volitionem causare atque efficere posset: siquidem voluntas angeli, alicuius volitionem obiecti, quam efficere in seipsa valet, virtualiter continet. Quoniam autem alterius angeli voluntas, ad modum se habet passiui eiusdem rationis, si profectò proxima loquentis angeli voluntati extiterit; absque dubio, ab illa volitionem patietur, quod est falsum, quippe, libertati arbitrij contrarium. Itaq; quartus iste loquendi modus, huiusmodi, atque similia argumenta contraria continet. Præterea, locutio angelis non est tribuenda, quod sic probo: locutio est instituta ad exprimendum, declarandumq́ animi conceptum; voces enim sunt earum passionum notæ, quæ in anima habentur. sed angelorum conceptus æquè inuicem patent, ac illorum substantia; conceptus enim sibi intimior, atque secretior esse non potest, quàm sua substantia: in angelis ergo nullus est loquendi modus. Sanè, locutio operis sui indiget aliquo signo repræsentatiuo. sed in angelis est tantùm intellectio, atque volitio, quæ sunt actiones immanentes, & non transeuntes in alterum: igitur nullus est illis loquendi modus. Reuera, si in statu resurrectionis, authore diuo Gregorio 8. mora: vniuscuiusque mentem ab alterius oculis, membrorum corpulentia non abscondit; longè minùs mens vnius angeli, ab altero abscondi potest. at locutio ad manifestandum, quod in mente alteri latet, ordinem habet: igitur vnum angelum, alteri loqui necessarium non est. locutio præterea disponitur alicuius personæ excitandæ, admonendæq́ gratia, quæ sanè angelicæ naturæ necessaria non est: vnus ergo angelus, alteri non loquitur.

1.

2.

3.

4.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

D primum, quamuis memoria pro passiuo adæquato, intellectionem habeat intrinsecam; extensiuè tamen, ad aliam sese extendit intellectionem extrinsecam: nam si intellectus possibilis est illuminatus, vel illuminari potest ad plures diuersorum obiectorum actus intelligendos; multò ergo magis intellectus agens, ad duo verba producenda. Itaque licet habet intrinsecam intellectionem perfectam; consimilem quoque actum ad extra producere valet. Ad primam confirmationem dico, non esse simile, quod de anima adducitur; illa enim est 1.

Angelorũ locutio.

Intellectio est operatio immanens.

nim eſt cauſa intrinſeca, adæquata materia, intellectus verò agens in angelo, ad extrinſecos actus imprimendos ſeſe extendere poteſt. Ad 2. confirmationem reſpondeo, potentiam paſsiuam eſſe, vt ita dicam, operatiuam, hoc eſt, operatiuam virtutem, intellectum vtique poſsibilem, agentem verò factiuam. Ad 3. dico, intelligere eſſe actionẽ immanentem: actum verò intellectus agentis tranſeuntem; licet propriè non agat in aliquam exteriorem materiam, ſed in eiuſdem rationis paſsiuum: aut certè intellectio, ideò immanens operatio dicitur, quia ſcilicet cuilibet intelligenti conuenire poteſt, veluti principio actiuo, quæ profectò diſtinguitur ab operatione ſecundùm totum ſuum genus tranſeunte: vtpotè à calefactione, vel ſimili, quæ per ſe non manet in principio actiuo: non autem quia omnis intellectio ſit immanens operatio. Ad 2. quantò virtus eſt ef-
2. *ficacior in agendo, tantò minori indiget loci, ſiue rei propinquitate. ſed intellectus agens in angelo eſt efficaciſsima virtus: in alium ergo ſuum conceptum immittere, atque exprimere poteſt. Ad confirmationem, negatur ſimilitudo: nam potentia organica, contactu indiget, intellectiua autem minimè. Sanè, bruti imaginatio, ob interpoſitionem organorum, alterius bruti imaginationi coniungi non poteſt: proinde, ſi per diuinam potentiam, anima bruti, ab ipſius corpore ſepararetur; virtutem vtique non haberet ad aliquid agendum, quippe, cùm ſine organorum miniſterio agat nihil. Ad aliam confirmationem dico, nullam impreſsionem intellectualem eſſe in medio; ideò rationem illam nihil concludere. Ad vltimam confirmationem reſpondeo, animæ corpori coniunctæ loqui non poſſe, propter potentiarum ordinem, quem in hoc mortali corpore perpetuò habe-*
3. *mus, & nobiſcum circũferre cogimur. Ad 3. verum quidem eſt, vnam voluntatem creatam, per modum principij quo, in alia, volitionem cauſare, ſeu producere non poſſe, idq́; ob ingenitæ libertatis virtutem, atque naturam: intellectus autem, quia non eſt li-*
4. *ber; iccirco ſimilis illi ratio volitionis producendæ competere non poteſt. Ad 4. quamuis vnius angeli conceptus in re, atque in effectu poſitus, alteri angelo præſenti notus ſit, atque manifeſtus; non caſſa tamen, atque manis eſt illorum locutio; perfectionis enim eſt inuicem loqui poſſe. Ad primam confirmationem dico, ſpiritualem locutionem huiuſmodi ſigno non egere; ſed cum intellectione loquentis, in illum, cui loquitur, actionem tranſeuntem neceſſariam eſſe. Ad 2. confirmationem reſpondeo, quòd licet in angelis non ſit moles corporea; eſt tamen interior mentis conceptus, qui ſubeſt voluntatis imperio: quamobrem conceptus angelici ſoli Deo patent, qui eſt ſcrutator cordium, & medullarum, cui omnia ſunt nuda, & aperta. Ad tertiam confirmationem dico, quòd ſicut ſenſus mouetur à ſenſibili; ita intellectus ab intelligibili. proinde, quemadmodum ſigno quidem ſenſibili ſenſus excitatur; ita planè virtute intelligibili, mens angeli audientis.*

Angelus interior loquitur ſuperiori.

Sed dicet aliquis, num inferior angelus, ſuperiori loquatur? Ad quod quidem dubium aſſertiuè dicimus: poſſe omnem illuminationem eſſe locutionem in angelis; non tamen è conuerſo: loqui ſiquidem angelo perinde eſt, ac ſuum conceptum velle alij innoteſcere. Porrò, quæ mente concipiuntur, ad duplex quidem principium referri poſſunt: nempe ad primam veritatem, & ad propriam intelligentis voluntatem. quoniam autem veritas

Illuminatio.

eſt lumen intellectus, omnis autem veritatis regula, Deus eſt; hac de cauſa, eius, quod mente concipitur, quatenus à prima veritate dependet, locutio, illuminatio nominatur: eius verò, quod ex voluntate intelligentis, locutio. Profectò voluntas creata, non eſt lux vera, quæ illuminat omnem hominem: neque regula veritatis, ſed particeps lucis. Quam

Locutio.

ob cauſam ea communicare, quæ à voluntate creata proficiſcuntur, illuminatio dici non poteſt; non enim ad mei quidem intellectus perfectionem ſpectat, tuum intelligere conceptum, ſed rei veritatem cognoſcere. Eorum igitur, quæ à voluntate creata oriuntur,

Purgatio.

manifeſtatio omnibus ſanè communis eſt angelis: illuminatio autem non item. Ex quo patet, quemlibet angelum, alteri loqui poſſe: illuminare verò, bonos, ac ſuperiores tantum. Cæterùm purgatio, & illuminatio ſunt idem actus realiter, ſicuti formæ contrarij

introductio,

Angelorũ locutio.

introductio, vel priuationis expulsio, & appetitus subiecti terminatio: ideò enim illuminatio vocatur, quia scilicet alicuius intellectus veritas panditur: purgatio verò, quoniam prior, vt ità dicam nescientia expellitur: perfectio autem, quatenus illuminati, tali acquisita virtute, appetitus quiescit. Sed dicet aliquis, quomodo angelus Deo loquitur, cum ipse nouerit conceptum mentis? vt aliquid certè ab eo accipiat, non vt aliquid noui illi significet. Consulendo igitur, vel admirando angeli Deo loquuntur: Angeli, inquit, Diuus Gregorius 2. moral. Deo loquuntur, cùm per hoc, quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis assurgunt. Iterum aliquis dubitabit, si alius quispiam angelus, quocunque modo longè positus, alteri angelo loqui valeat, quod quidem à nonnullis indubiè admittitur, quia scilicet intellectualis operatio à loco abstrahit, & tempore. hoc autem quibusdam non probatur, ob hanc profectò causam, quia angeli locutio, in vnius angeli, in alterum tendentis, actione consistit: illa autem in suæ virtute memoriæ creata, & finita habetur. at nulla virtus creata & finita in aliud quantũcunque distans agere potest, alioqui in infinito, si fas est dicere loco, seu distantia, posita, eandem haberet virtutem agendi. animæ præterea defunctorum, authore Augustino de cura pro mortuis, in purgatorio, ea, quæ hîc aguntur, scire nõ possunt, nisi reuelatione tantùm, quod sanè propter loci distantiam contingere, dubium non est. Quare, vt angelus alteri loquatur; determinata distantia, seu præsentia requiritur. Nec ratio illa, quæ operationem intellectualem commendat, fortis est, & neruosa; etenim, quamuis intellectio abstractiua, ab hîc, abstrahat, & nunc; actio tamen vera realis, in aliud tendens, per virtutem finitam, & creatam, in qua quidem locutio consistit, à determinata distantia, præsentiaque non abstrahit. Quomodo ergo angeli loquantur, dixi.

Perfectio.

Quomodo angelus Deo loquatur.

Si angelo distanti loquatur.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

De loco Angelorum.

Descripta angelorum locutione, illuminatione, purgatione, illorum quoque locum describere, necesse est, quomodo videlicet angelus sit in loco: est enim huius rei inquisitio necessaria, atque nostro instituto perutilis. Sanè, si angeli spiritus sint, locus verò, res corporea, locus autem, & locatum proportionata sunt adinuicem; quonam modo angelus est in loco? num vbique? sed Dei solius est, sic in loco esse: An fortassis, sicuti nos sumus? sed angelis non competit hic modus essendi. Quis ergo, qualisque sit modus ille, dicam, loci priùs diffinitione ostensa. Locus, authore Philosopho 4. phy. com: 51. est vltima superficies corporis continentis, immobilis primum. Superficies, inquam, non quæcunque, sed vltima, hoc est continua; latiùs enim sese superficies diffundit, quàm locus. vnde 5. met: cùm ex professo, quantitatis species enumeraret, loci, veluti vnius, illarum, non meminit. Commentator in genere qualitatis locum collocat, quia scilicet, virtutem habet conseruandi: conseruare autem ad qualitatem spectat. verùm, per accidens id, loco conuenire videtur; quatenus scilicet locati naturæ congruit, alioqui violenter contenta, conseruare posset. Quoniam autem ob naturalium qualitatum causam, locus conseruandi corrumpendique habet virtutem; iccirco ad Physicum, non autem ad Mathematicum negotium, illius inquisitio, spectare videtur. Cæterùm, huius rei speculatio in tertio libro est inquirenda. Modi essendi in loco, huic sanè inquisitioni necessarij sunt, vt modum, quo angeli in loco sint, scire valeamus. Est autem duplex modus essendi in loco, qui profectò creaturis naturaliter conuenit: circumscriptiuus, siue dimensiuus, & diffinitiuus. Priori quidem modo, illa in loco esse dicuntur, quorum vltima, loci quoque vltima attingunt, atque simul consistunt, hoc autem modo corpora per se locata, in loco esse dicuntur.

Quid sit locus.

Philosophus.

Comentator.

Modi essendi in loco.

Quomodo angelus sit in loco.

locutio. cuntur. Posterior modus, angelis competit; sunt enim in loco certo, ac determinato; à
1. loco tamen non circumscribuntur, aut continentur. Reuera, simplici, partem & partem non habenti nequaquam conuenit in loco circumscriptiuè esse; partes enim locati simul sunt cum partibus loci. at, augelis partes nou insunt: nou ergo in loco circumscriptiuè esse dicuntur.
2. Sanè, quod loco coextendi non potest, in loco circumscriptiuè esse nequit: locati siquidem, & loci vltima sunt simul. sed angelus est huiusmodi, vtpotè indiuisibilis: igitur, in loco circumscriptiuè erit minimè: alioqui, & punctum
3. quoque in loco circumscriptiuè esse diceretur, quod est falsum. Amplius, quod locum suis dimensionibus replere non potest; illi certè modus essendi in loco circumscriptiuè nequaquam congruit. sed angeli dimensionibus carent: uon sunt ergo in loco circum-

Diffinitiuè. scriptiuè. Itaq; angelus est in loco diffinitiuè. Ei sanè in loco sic esse non repugnat, cuius substantia est limitata, & simplex pars vniuersi, non locans alia, sed locabilis. O-
1. mnis siquidem pars vniuersi per se existens, aut est locus, aut locabilis. sed angelus est
2. huiusmodi: ergo est in loco diffinitiuè, non autem circumscriptiuè. Profectò, quod est ens per se, est etiam in loco per se. sed angelus est ens per se subsistens: nou aduersatur

Ratio essendi in loco duplex. ergo illius naturæ, esse in loco diffinitiuè. nec ità sibi vnum locum determinat, vt in alio esse nequeat, quippè, qui sese indifferenter habeat ad omnem locum, alioqui, ex vno, ad alterum, loco violenter moueretur. Cùm ergo angelum esse in loco diffinitiuè, perspicuum sit, quænam sit illius causa, quærere non erit inutile. Duplex autem illius ra-

Formalis ratio. tio, siue causa aßignari potest, formalis vna, fundamentalis altera. Ratio autem formalis in creaturis, est quidam præsentiæ respectus ad locum de genere vbi, licet non semper sit vbi circumscriptiuum; sed interdum diffinitiuum, siue præsentiale tantùm. Itaq;

Fundamentalis. esse in loco formaliter, perinde est, ac huic loco adesse. Porrò, ratio fundamentalis, id nominatur, quod talis respectus est immediatum fundamentum, sicut in corporibus ratio fundamentalis ipsius vbi, est ipsius corporis quantitas. Itaq;, ratio formalis essendi angelum in loco diffinitiuè, est quidam respectus realis ad locum, qui dicitur vbi diffinitiuum, sicuti in corporibus, vbi circumscriptiuum. Reuera esse in loco, uon dicit formaliter aliquid absolutum, nec etiam angelus, quum ad locum mouetur, formam ali-

Quomodo fundamentaliter sit in loco. quam nouam acquirit, nisi aliquod respectiuum vbi, hoc est, respectum præsentiæ ad locum, quod planè Deo non competit, quia uimirum, nullum ad creaturam habet realem respectum. Porrò, ratio fundamentalis, qua angelus in loco existit, est sua substantia, vel potentia paßiua, ob quam est mobilis ad locum; si tamen aliquo modo ab ipsa substantia distinguatur: idem enim est, & motus, & termini motus localis, & vbi immediatum fundamentum: motus namq; est via in terminum acquirendum ipsi subiecto motus. in angelo autem ipsam potentiam paßiuam, qua mobilis est ad locum, immediatum esse fundamentum, immediatamq; rationem, constat satis: idem namq; est immediatum respectus fundamentum, & ipsius recipiendi, ratio immediata. sed immediata ratio recipiendi huiusmodi respectum, est potentia paßiua, mobilis, potentia, inquam, non ipse respectus potentialis; sed talis respectus fundamentum absolutum: ergo, quod prius. Quòd si substantia, & potentia uon distinguantur ex natura rei: tunc, absque dubio, ipsa substantia angeli, quæ est idem quod sua potentia, est ratio immediata fundamentalis, qua angelus in loco est fundamentaliter. Etenim quemadmodum materia, secundùm suam substantiam, atque potentiam, quæ idem sunt, est alicuius formæ recipien-

Substantia angeli quomodo est ratio essendi in loco. dæ immediatum susceptiuum; ita etiam angelus, si idem siut illius substantia, atque potentia. Cæterùm, substantia non est ratio essendi in loco formalis, vtpotè, quæ non sit ipse respectus essendi in loco, sed aliquid essentialiter, tali respectu distinctum, alioqui angelus non posset non esse in loeo, sicuti neque respectus, sine termino, esse potest. Quòd si, vt verisimilius est, potentia ipsa mobilis, ex uatura rei, ab eius substantia distinguatur; tunc sanè, non ipsa substantia, sed potentia potiùs, est ratio essendi in loco.

At, si

At, si substantia, illius ratio extiterit; non determinatè tamen erit, quasi per aliquam eius passionem, ipsam substantiam consequentem, sursum, vt graue, aut deorsum, vt leue, sibi determinet. si enim ita se haberet eius substantia, violenter vtiq; moueretur: nam manens in vno loco naturaliter, ad alium violenter moueretur, quod falsum esse, planum est omnibus. Itaq; substantia eius, nempè angeli, neutra est, atque indifferens ad quemcunq; locum, sicut & eius potentia, & motus ad quemcunq; locum. Aiunt nonnulli, angelum esse in loco per accidens, id est, per actionem transeuntem; non enim esse in loco potest per potentiam, siue substantiam, aut per operationem manentem: omnia siquidem ista à loco abstrahunt. Quare, si in loco non fuerit per actionem transeuntem, nullo modo in loco esse poterit. sed horum sententia, veritati, atque rationi minimè consonare videtur. Etenim, si posterius non est causa, siue ratio prioris; ab ipso enim nequaquam dependet; sed naturali ordine, aut saltem secundùm rationem intelligendi, angelus priùs adest loco, quàm in eo operetur, præsertim cùm ipsi dicant, approximationem fieri priùs, deinde actionem sequi: approximatio ergo est causa ipsius operari, & priùs essentialiter: igitur, est causa essendi in loco. Amplius, quod est causa essendi in loco formaliter, per se, siue per accidens; rei profectò, quæ est in loco, formaliter insit necesse est. Vnde corpus per se in loco esse dicimus, hoc est, per suam sanè quantitatem, substantiam, per suum, quod sibi inest accidens. Reuera, cuiquam per aliquod à subiecto eius extrinsecum, in loco non conuenit formaliter esse. sed operatio angeli transiens, vt ipsimet dicunt, non est in angelo formaliter, vtpotè, quæ ab agente potiùs quàm à passo absit: non est ergo ratio, qua formaliter est in loco. Iterum, angelus motor, pro mobili sibi adæquato, totum cœlum habet, authore Philosopho, operaturq; non primò circa partem, vt falsa est quorundam imaginatio, sed circa totum: igitur, si per huiusmodi operationem est in loco; in toto ergo cœlo erit, quod est falsum, alioqui in oriente, & occidente simul esset. Præterea, animæ iustorum in cœlo, sunt sicut angeli Dei: sed inibi non sunt per aliquam transeuntem operationem, quippè, quæ ipsum cœlum non moueant: non ergo per huiusmodi operationem sunt in loco. Item, substantia angeli, non est magis à loco abstracta, quàm sit diuina. sed Deus per suam substantiam, non autem per operationem est in loco: similiter ergo, & angelus. Insuper, quando aliquid est in loco per aliud; eodem planè modo erit in loco, sicut & illud. sed operatio angeli, est circumscriptiuè, vel commensuratiuè in loco, sicuti & corpus, in quo recipitur: angelus ergo simili quoque modo erit in loco, quod planè antea reprobauimus. Itaq;, angelum per actionem, siue operationem transeuntem, in loco non esse, patet satis.

Si per actionem transeuntem angelus sit in loco. 1. 2. 3. 4. 5.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Mne locatum, habet situm, igitur, est quantum; nihil enim habet situm nisi quantum, quia situs est habitudo partium ad locum: ergo angelus non est in loco, aliter esset locatus, atque ita esset quantus. Reuera, si angelus est in loco; aut est in eo violenter, aut naturaliter: non violenter, aut naturaliter, vt dictum est: nullo ergo modo in loco esse potest. locus sanè, authore philosopho 4. phy: continet locatum. sed nec corpus, nec aliquid corporis, angelum continere potest, quum sit aliquid minus actuale quàm angelus: ergo quod prius. Amplius, incorporalia non esse in loco, communis est propemodum animi conceptio, teste Boetio in lib: de hebdomadibus. sed angelus est res immaterialis, vt paulò ante dictum est. non ergo est in loco. Suffragatur huic sententiæ, Aug: 83. quæst: quæst: 20: 1. 2. Boetius. Augusti:

locutio. *ex professo affirmantis, ideò Deum non esse in loco, quia scilicet non est corpus: Deus*
Philosophus. *non alicubi est, inquit: quod enim alicubi est, continetur loco, corpus est: Deus autem*
non est corpus: non igitur alicubi est; locus enim in spacio est, quod longitudine, & lati-
tudine, & altitudine corporis occupatur, nec angelus tale aliquid est. Accedit ad hoc
authoritas Philosophi 4. phy: palam protestantis, mobilia corpora tantùm in loco esse.
Et hoc quidem rectè: nam esse in loco, est loco mensurari, atque contineri, vt ipsemet,
eodem in libro fassus est. sed angelus à loco mensurari, contineriq; non potest: ange-
3. *lum ergo in loco non esse, satis manifestè patet. Amplius, angelus non est in loco per*
suam substantiam. Sanè, substantia per se angelo conuenit, siue in loco fuerit, siue non:
non ergo illud est causa essendi in loco, quod per se ad angelum spectat; substantia
enim, siue essentia, angelo competit in potentia obiectiua, in qua nondum angelus est in
loco. Est ergo in loco per applicationẽ virtutis: nam quod angelus diffinitiuè hîc sit, non
autem alibi; per virtutis applicationem fiat, necesse est. hæc autem applicatio, aut se-
cundùm situm fieri potest, sicuti punctus loco continui applicatur, vtpotè situm in con-
tinuo habens, qui planè modus angelo non conuenit; non minùs enim quàm vnitas, à
situ corporali est absolutus. aut secundùm formam, quemadmodum anima applica-
tur loco corporis, cuius est forma. neque is quoque modus ad angelum attinet, quippe,
qui non est alicuius forma, sed per se potiùs forma subsistens. Secundùm ergo conta-
4. *ctum virtualem, non autem corporalem, angelus est in loco. Præterea, angelus est in*
loco, aut per suam substantiam, aut per suam operationem. Non per suam substantiam, vt
dixi: per suam ergo operationem, non quidem immanentem, sed transeuntem; per idem
enim, siue eadem est causa essendi illi, & in loco, & in tempore. sed in tempore est per
accidens, nempè per operationem transeuntem; & in loco ergo similiter. Suffragantur
Damascenus. *nobis non paucæ, aut paruæ doctissimorum virorum authoritates, Damasceni, Hugonis,*
Hugo. *commentatoris, aliorumq; sapientum. Damascenus enim lib. 1. cap. 17. sic ait: Angelus*
inquit, dicitur esse in loco, vbi adest: & intelligibiliter circumscribitur, vbi operatur.
Hugo de Sacramentis lib: par: 4. cap. 18. Spiritus est loco communi, in loco per præsen-
Comment: *tiam naturæ, & operationis concluditur. Commentator 8. phy: com: 85. vel penulti-*
5. *mo: Intelligentia est, vbi potissimè ipsius apparet effectus. Iterum, illo solo modo an-*
gelus est in loco, quo planè illum attigit locum, eiq; applicatur. sed angelus, solo virtu-
tis contactu, locum attigit, eiq; applicatur: igitur per suæ applicationem virtutis est in
loco. Hæc, atque simillima dicere consueuerunt, qui huius sunt fautores sententiæ.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum. Verum quidem est omne locatum circumscriptiuè, tum secun-*
dùm totum, tum etiam secundùm partes, habere situm: angelus autem, quia
non sic est locatus: propterea quantus dici non potest. Ad confirmationem
dico, angelum non esse in loco violenter, neque naturaliter, sicuti sunt leuia,
& grauia; habet enim neutram potentiam ad locum. Ad 2. confirmationem dico, locum,
locati dimensionaliter, vel quantitatiuè circumscriptiuum, ipsum locatum continere, dif-
finitiuum verò, ipsum diffinitum. hoc autem continere, siue modus continendi non est
aliqua efficientia, vt ità dicam, siue actio elicita; sed vnius potiùs respectus determina-
tio, quem contentum diffinitiuè, ad locum habere videtur. Hoc autem modo bene po-
test aliquid alterius respectum determinare, etiamsi minùs illo actualitatis habeat. Ad
2. *2. communis est animi conceptio, incorporalia in loco non esse circumscriptiuè, non au-*
tem diffinitiuè, sicq; Augustini verba sunt intelligenda, atque philosophi. Etenim esse in
loco, non

 Angelorũ locus.

*loco, non eſt angelum loco commenſurari, aut ſitum habere in continuo; hoc namq; cor-
pori conuenit locato, quatenus eſt quantum quantitate dimenſiua. neq; etiam, quia eſt
in loco, ideo continetur à loco; ſubſtantia ſiquidem incorporea, ſua rem contingens virtu
te corpoream, ipſam profectò continet potiùs, quàm contineatur ab ipſa. Ad 3. dico,* 3.
*angelum eſſe in loco per ſuam ſubſtantiam fundamentaliter, vt dictum eſt. Ad con-
firmationem reſpondeo, aliquid poſſe quidem eſſe in loco determinato, non ideo, quia a-
licuius ſit forma: nec quia inſtar puncti ſitum in continuo ſibi determinet: vel quia for
taſsis circa ipſum aliquid operetur: nec deniq; per aliquem alium contactum corpora-
lem propriũ, aut methaphoricũ, qui planè eſt per virtutẽ actiuam operantem; ſed per
ſuã magis ſubſtantiã, idq; fundamentaliter. Reuera, quemadmodũ quantitas per ſeipſam
eſt in loco fundamentaliter, mobiliúq; ad locũ, non per aliquem certè contactum, ſed per
ſeipſam fundat præſentiam quanti ad locum; ita etiã ſubſtantia ſeu potentia angeli, præ
ſentiam ad locum. Ad 4. & 5. reſpondeo, angelum eſſe in loco per ſuam ſubſtantiam,* 4. & 5.
*ſiue potentiam paſsiuam, qua mobilis eſt. Illud autem de loco & tempore non eſt ſimile:
angelus enim ex ſe habet propriam durationem, nempe æuum: proinde hæc duntaxat il-
li competit, non illa, quæ eſt tempus, niſi per accidens. At angelus aliquem non habet ſi-
bi locum intrinſecum, aut vbi in actu, tametſi per ſe locabilis ſit, non per accidens. Illud
autem, cuius gratia eſt locabilis; per ſe angelo conueniat, neceſſe eſt, cuiuſmodi profe-
ctò eſt ipſius ſubſtantia, vel potentia. Ad authoritates reſpondeo, illud tantùm velle
dicere, angelum ſcilicet inibi eſſe, vbi iam operatur; operationem verò cauſam, qua an-* Quomodo ſit
gelus eſt in loco, non dicere, quaſi operatio ſit cauſa eſſendi in loco. Hæc quidem ſunt, in loco.
*quæ ad huiuſmodi argumenta à nonnullis dici ſolent: quid autem rei veritas habeat, ipſi
beatiſsimi ſpiritus nouerunt. Nec magna inter hos præclariſsimos theologiæ duces, rei,
veritatiúq; eſſe videtur diſſenſio: ſi enim angelus ſit in loco per potentiam, ſiue præſen-
tiam ſuæ ſubſtantiæ, vt quidam aiunt, aut per ſuæ applicationem virtutis, vt alij aſſerunt,
cùm huius applicatio, ab illius potentia immediatè proficiſcatur, ſitq; illi coniuncta; in
idem profectò videntur coincidere, nec plurimùm ab inuicem differre; per potentiam
nimirum fundamentaliter, aut per virtutis contactum in loco eſſe. Quamobrem, argu-* Soluuntur ar
menta primæ opinionis ſic ſoluenda veniunt. Ad illud: Deus eſt priùs rebus præſens, pri gumenta pri-
oritate vtiq; rationis, quàm operetur, vtpotè, quia immenſus eſt priùs ſecundùm ratio- mæ opinionis 1.
*nem: ergo & angelus, & ex conſequenti, operatio non eſt cauſa eſſendi in loco. Reſpõ-
deo: dei immenſitatem, non actualem dei præſentiam dicere, ſed omnibus aſsiſtendi vir-
tutem. Angelus præterea, quamuis priùs ſit, quàm operetur; poſteriùs tamen eſt, quàm
operetur in loco. Inſuper, aperta eſt contradictio, deum priùs eſſe, quàm operari in cre
atura; deo enim non operante, nulla eſt creatura. Quomodo ergo erit in creatura, niſi
operetur? Nam pater meus vſq; modo operatur, dicit dominus. Dicis, aut angelus eſt* 2.
*in loco per operationem ab illo immediatè, vel mediatè exeuntem. Si primo modo: ergo
immediatè eſt præſens, non aliqua alia operatione interueniente. ſi mediatè, adhuc quo-
que de illo medio quæſtio eſſet, & proceſſus in infinitum: angelus præterea non eſſet in
empyreo cœlo, quia nihil ibi operatur. Adde, quòd operatio, vt dictum eſt, quæ ab an-
gelo proficiſcitur, in loco ſit commenſuratiuè: angelus ergo ſimiliter ſe habebit. Reſpõ-
deo, operationem, qua angelus attingit locum, immediatè ab angelo proficiſci, non per* Cauſa præſen
aliquã cauſam mediam: ex hoc tamen non ſequitur, loco, ſine ipſius operatione adeſſe, tiæ corporalis
*quippè, cùm eius operatio cauſa ſit præſentiæ localis: eſſentia verò angeli loco immedi-
atè adeſt, immediatione vtiq; cauſalitatis. Sed hoc mihi dubium eſt, angelum loco adeſ-
ſe ſine operatione non poſſe. Nunquid præſentia localis operatione indiget? nam ſi ange-
lus immediatè loco præſens eſt immediatione cauſalitatis, eius autem eſſentia nequaquã
ſit ſine illius præſentia: non ergo cauſa præſentiæ localis, eſt angeli operatio, ſed oſtenſio
potiùs localis præſentiæ. Diligens ergo lector, hæc acutè perpendat videatq;, vtra ratio-*

nabilior sit sententia; interim quilibet abundet in sensu suo, salua semper fidei veraq; rationis authoritate. Ad aliud dico, angelum esse in empyreo per administrationem atq; contemplationem; non enim semper illi opus est mouere, sed sufficit illi præsidere. Illa autem angeli præsidentia, est illius loci exornatio, quæ sanè est quædam inter corpus, siue locum huiusmodi, & angelum, relatio, vim habens operationis transeuntis, & ordo quidam vnius ad alium congruentiæ. Ad 3. rationem respondeo, & negatur consequentia: nam anima est in loco per corpus; non tamen est in loco circumscriptiuè, sicuti dicitur esse corpus. Præterea, angelus est in loco, sicut operans in operato; operatio verò, sicut accidens in subiecto: æquiuoca ergo est illis huius rei appellatio. Quomodo ergo angelus sit in loco, dixi. Tu autem accipe, quod est magis rationi consentaneum.

Angelus quomodo est in cœlo empyreo.

CAP. IIII.

Angeli locus, est in determinata magnitudine, atque multitudine.

Rationes.

Osteaquam ex multorum argumentis, angelum in loco esse didicimus; huic
profectò negotio satis conuenire video, modum, quo angelus est in loco, nõ
1. ignorare. Porrò, angelum in determinata esse loci magnitudine atq; multi-
tudine dico: in causa autem est, limitata ipsius natura: locabile verò limi-
tatum, tùm molis, tum etiam virtutis, in quantocunq; loco virtute naturali
esse non potest, alioqui, qua certè ratione in maiori esset loco; eadem planè in alio ma-
2. iori, atq; ita in infinito, quod est absurdum. Amplius, si angelus in quantocunq; loco
maiori, & ex consequenti, in infinito esse posset: igitur in locis infinitis quantitate quali-
bus esse valeret, quod est falsum, alioqui in cœlo esset & in terra, quod sanè Damasce-
no lib: 2. cap: 3. non probatur. Itaq;, angelus cùm finitæ limitatæq; sit naturæ, par est, vt
3. locus ipsius magnitudine & multitudine sit determinata atq; finita. Item, si angelus pos
set esse in maiori, vel minori, idq; naturaliter; hoc certè per suam voluntatem, aut ali-
quid suæ voluntati subiectum exequeretur, quod planè impossibile reputatur: nam po-
tentia illa, qua angelus est in loco, non subest voluntatis imperio, sicuti nec vegetatiua
nostræ subdita est voluntati, cùm sit merè naturalis: tantùm ergo loci habebit, quan-
tùm suaipsius exigit substantia. Dubitabit autem aliquis, si angelus possit esse in loco in-
diuisibili siue punctali, ad quod quidem dicimus, rationi id lociq; naturæ nequaquam
conuenire: etenim, cui ratio loci non competit; loci naturam subire non potest. sed pun-
1. cto non conuenit ratio, siue diffinitio loci; nam locus est superficies, punctus autem mi-
2. nimè: in eo ergo veluti in loco, aliquid esse non potest. Amplius, in eo, ad quod, velu-
ti ad localis terminum motus, aliquid moueri non potest, nihil est in loco; locus enim nõ
est: nihil ergo in eo, veluti in loco existit. sed tale quid est punctus: igitur alicuius lo-
3. cus esse nequit. Præterea, in illo non est aliquid, veluti in loco, quod non est aliquid po-
sitiuum: locus siquidem positionẽ dicit. sed punctus quatenus distinguitur à continuo,
non est aliquid positiuum, alioqui aliquid esset absolutum, atq; ita punctus sine conti-
nuo, & vicissim continuum sine puncto esse posset, quod est falsum: nam linea abs-
que punctis esset infinita, possetq; intelligi sine punctis, quod quidem philosopho eiusq;
4. Commentatori 2. met. aduersatur. Ergo. Adhuc, si angelus esset in puncto, veluti in
loco; posset vtiq; se mouere de puncto ad punctum, atq; ita motus ex indiuisibilibus cõ-
poneretur, & instantia essent consequenter se habentia in motu, quod Aristoteli mi-
nimè placet, sexto phys. libro. Reuera, omne quod mouetur, partim est in termino à quo,
& partim in termino ad quem. sed hoc rei indiuisibili conuenire non potest. Cùm ergo
in puncto

Si angelus potest esse in pũcto.

in puncto non possit esse motus; nec etiam locus, vt dictum est. Sanè, quod mouetur, prius pertransit spacium æquale maius, & minus quàm æquale. sed minus puncto spacium non datur, etsi æquale non transit nisi per puncta. Item, si mobile pertransit per tẽpus, spacium sibi æquale; in minori profectò tempore, minus spacium pertransibit. Adde, quòd continuitas temporis, à motus dependeat continuitate; motus verò à mobili. sed indiuisibile, cuiusmodi est punctus, non est aliquod continuum: ergo quod prius. Iterum aliquis sciscitabitur, si virtute naturali agentis in duobus locis distinctis angelus esse possit, quorum quilibet illi adæquatus esset, quod quidem non approbamus; agens namq; naturale, cum sit limitatæ finitæq; virtutis, ordinem à natura institutum, propria virtute violare non potest. sed huiusmodi ordo talis est, vt vna vni loco, & non pluribus res insit: vnus ergo angelus hoc modo in pluribus simul locis esse non valet. Quòd angelus non possit esse in pluribus locis. 1. *Amplius, si angelus virtute naturali possit esse in pluribus locis simul; eadem quoq; virtutis potentia, & in tribus, & vbiq; quod est falsum.* 2. *Sanè, cùm angelus sit in loco per applicationem virtutis suæ, vt quidam dicunt, aut per potentiã, seu substantiam, vt alij opinãtur, illa autem sit finita: non ergo sua virtute naturali potest esse in pluribus locis simul.* 3. *Vna præterea substantia se, secundùm philosophorum sententiam non mouet omnes orbes immediatè; ideo illam vbiq; esse, necessarium non est. Itaq;, angelus virtute naturali in plurimis locis simul esse non potest.* 4. *Rursus aliquis quæret, si plures angeli in vno loco simul esse possint. Ad quod dicimus, id fieri posse virtute diuina; duo enim indiuisibilia, quouis modo subiecto distincta, veluti duo contiguarum puncta linearum, simul esse possunt; similiter & duo angeli. Reuera, non magis repugnat vnitas loci, angelicæ quàm corporeæ naturæ. sed duo corpora, diuina operante virtute, in vno loco simul esse dicuntur; igitur duo angeli, eodem in loco simul esse possunt. Naturali autẽ potentia id fieri nequit, vt duo agentia naturalia perfecta, sint æquè eidem passo proxima atq; propinqua. Quare, duas intelligentias, vni & eidem loco, secundùm eandem passiuam potentiam esse præsentes, est quidem naturaliter impossibile. In causa autem est, quia tã natura, quã intellectus superflua, & otiosa nõ admittit, sed horret potiùs atq; execratur.* Si plures angeli possint esse simul in eodẽ loco.

CAP. V.

Argumenta contraria.

Vod potest esse in puncto, veluti in loco, non indiget certa atq; finita loci magnitudine atq; multitudine. sed angelus est huiusmodi, vtpotè indiuisibilis, instar puncti; locus autem & locatum debent proportionari: locus ergo angeli non certæ magnitudinis, seu multitudinis. Profectò illi non est opus certa loci magnitudo, quod indifferenter se habet ad locum. sed talis est angeli natura, vtpotè neutra, respectu præsentiæ localis: igitur indifferenter in maiori, vel minori loco consistere potest. Reuera, si plures legiones in vno eodemq; fuisse simul, Euangelij authoritas docet; eodem quoq; modo & plures etiam angelos, in vno eodemq; loco simul, atq; ita non videtur necessaria esse angelo certa loci magnitudo. 1. *Amplius, non maiori subditur angelus loci arctationi, seu necessitati, quàm aliquod aliud animal. sed experientia didicimus, nonnullum animal, modò maiorem, nunc autem minorem loci magnitudinem multitudinemq; occupare, vtpotè lumacam, vt vulgares dicunt: igitur non necesse est omninò, certam diffinitamq; habere angelum loci magnitudinem.* 2. Lumaca. *Præterea non solùm in maioris, verùm etiam in minoris hominis corpore angelus esse potest, quod quidem sæpè ijs accidere videmus, qui nequissimis spiritibus aguntur: non ergo certa atq; definita illi necessaria est loci magnitudo.* 3. *Reuera, si angelus ibi est, vel esse potest, vbi iam operatur, quanquam operatio non sit causa essendi in loco, vt quidam dicunt, sed ostensio*

ostensio potiùs præsentiæ corporalis; sed indifferenter se habet ad operandū in maiori, vel minori loco; similiter se habebit ad locū: ergo quod priùs. Iterū, corpori non repugnat,
4. alteri præsens esse, ipsumq; in puncto tangere, sicuti sphæra tangit rectum in puncto, vt dicitur lib: primo de anima. nec etiam angelo repugnare videtur, præsertim cùm in loco esse dicatur, quia scilicet loco adest: igitur ita corpori, sicuti & puncto adesse poterit, imò omninò proprius ipsius locus punctus esse dicitur; indiuisibilis enim in indiuisibili maneat necesse: nam quod est indiuisibilis naturæ, & indiuisibiliter se habet vbicunque fuerit; in indiuisibili vtiq; manebit, imò manere debet: ergo quod priùs. Amplius,
5. si anima in pluribus locis simul esse potest, vtpotè, tota in qualibet corporis parte: angelus ergo similiter; imò magis, quia maioris virtutis. Sanè, si angelus est in corpore assumpto, quod quidem continuum est: in qualibet ergo ipsius parte esse videtur. at illius partes, pro locorum diuersitate numerantur: angelus ergo est simul in pluribus locis. Reuera, si angelus ibi est, vbi operatur, authore Damasceno, operatur autem in diuersis locis, vt in Sodomorum subuersione apparuit: ergo quod priùs. Adhuc, quem-
6. admodum corpus est in loco circumscriptiuè; ita plane angelus est in loco diffinitiuè. sed duo corpora esse simul circumscriptiuè, fieri non potest, quum vnumquodq; illorum proprijs dimensionibus distinguatur, quæ se inuicem non compatiuntur, & locatorum numerus, locorum numerum sequatur: nec ergo plures angeli in vno eodemq; loco simul esse queunt. Iterum, si duo puncta in vno eodemq; situ essent; profectò non duo, sed
7. vnum aliquid essent; situ enim distinguuntur, vt Commentator annotat sexto physicorum libro: igitur, si duo angeli in eodem loco inuenirentur, non duo, sed vnus potiùs esset dicendus. Certè, si fieri non potest, vt idem angelus, pluribus in locis semel atq; simul esse queat; similiter etiam erit impossibile, duos simul in eodem loco inueniri. Reuera, virtute agentis naturalis hoc fieri non posse, firmiter approbo: nam qua ratione duo possent simul esse; eadem planè & plures, deniq; infiniti, si fortassis in rerum natura inuenirentur, quod sanè naturæ ordinem destruit. Hæc itaq; atq; his similia, pro huius quæstionis subtilitate sunt dicta, & essent dicenda ab his, qui discendæ veritatis studio aguntur.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. Indiuisibile nō est in loco. AD primum, quamuis angelus sit formaliter indiuisibilis; in aliquo tamen indiuisibili, veluti in loco esse nequit, quippè, cùm indiuisibile loci naturam, rationemq; subire non possit. Quare, ratio illa non est admittenda, angelus vbicunq; est, indiuisibilis semper manet: igitur semper est in loco indiuisibilis, quippè, cum locus esse nequeat, nisi fuerit diuisibilis. Ad confirmationem dico, sicut antea dixi, naturali virtute in maiori minoriq; loci magnitudine, angelum indifferenter se habere non posse. Ad aliam confirmationem dico, plures inibi fuisse, sicuti in corpore moto & vexato, non autem sicuti in loco; sic etiam mouens est in moto. Ad 2.
2. negatur similitudo, tùm quia huiusmodi res sunt porosæ; proinde facilè constringi coarctariq; possunt, quod sanè angelis congruit minimè; tùm etiam, quia constrictio & dilatatio sunt motus locales, quibus certè ad alia loca partes transferuntur. Quamobrem, si ab vno loco partes transferuntur, siue retrahuntur, ad alium certè meant atq; migrant.
3. Ad 3. angelum, si fuerit in toto homine, tanquam in aliqua re quanta maiori, idq; secundùm quamlibet sui partem, non posse eodem modo in minori homine, siue aliqua re alia esse, sicuti in loco sibi adæquato. Ad confirmationem, quamuis modus ille essendi, non omnibus arrideat; ex illo tamen non sequitur, angelum indifferenter in his rebus esse, ve-

se, veluti in loco sibi adæquato, circa quas ipse operatur, propter illam siquidem rationem, quam paulò ante dixi. Ad 4. falsum est, vt quidam aiunt, angelum operatione tantùm in loco esse. angelus præterea circa punctum vel aliquod indiuisibile, operatione quidem transeunte nihil operatur; vnde nec punctum mouere potest, nisi per accidens ad motum corporis: falsa sunt ergo illa puncta, quæ vana imaginatione cogitantur, quæque ab angelo moueri, nonnulli affirmant, centrum scilicet atq; polos, cùm ipsum potiùs cœlum ab illo moueatur. Ad confirmationem dico, verum quidem esse, vnum corpus, aliud tangere in puncto; non tamen in puncto, sicut in loco esse dicitur, quippè, cùm punctus loci rationem non habeat: vnde nec punctus in puncto, veluti in loco esse potest. Quamobrem, quemadmodum angelus alteri adest, siue præsens est angelo, in eo tamen, veluti in loco esse non potest; ita proculdubio non est in puncto, veluti in loco, quamuis puncto adsit, siue præsens esse dicatur. Ad 5. secundùm Damasceni doctrinam, atque vt reor rei veritatem, angelus in vno tantùm loco est; quando enim sunt in cœlo, in terra esse nequeunt. Itaq; in diuersis sibi locis adæquatis, angelus esse non potest, alioqui neuter illorum suæ esset virtuti adæquatus. De locis verò discontinuis dubitant nonnulli, sed præstat Damasceni sequi doctrinam. Ceterùm, potentia diuina in locis adæquatis siue diuersis angelum esse, fieri posse arbitror, nec inde vllum sequi incommodum, nempè, angelum à seipso distare atque separatum esse, quia nimirum vnus locus ab altero seiungitur; illorum enim locorum respectu siue ratione, angelus illimitatæ est naturæ, quemadmodum & anima totius corporis membrorum respectu: nam cum sit in pede & in capite, pesque à capite distet; ipsa nihilominùs à seipsa non seiungitur. Ex hoc autem patet solutio ad argumentum, eiusq; confirmationes. Etenim, via, virtuteq; naturali, non autem diuina illa intelligenda sunt: vnde plures angeli virtute naturali, in vno eodemq; loco adæquato esse non possunt, non propter loci impletionem, sed naturæ illorum perfectionem; duas siquidem causas completas, vnius eiusdemq; rei immediatas esse, est impossibile: vnius enim rei, vna est forma, vnumq; proximum mouens; motores verò remoti plures. Cùm autem angelus locum contingat, vt continens perfectum; singulis singulos esse locos distributos, nec inuicem indifferenter commixtos, rectæ rationi consentaneum esse puto. Angelus præterea, & corpus naturaliter simul esse possunt; in loco tamen non eodem modo se habent. Quare non est simile illud, quod pro argumento statuendo fortificandoq; adducitur. Ad aliud dico, angelum & animam nõ esse in loco simul, sicut duo locata; sed alterum veluti corporis formam; alterum verò vt locatum. Ex quo patet, huiusmodi confirmationes, quàm falsa nitantur similitudine, nihil virium atq; neruorum habere. Ad 6. duo corpora simul esse, virtute naturali fieri non potest, diuina autem virtus hoc efficere valet: vnde, quamuis in pluribus locis diffinitiuè esse non possit, quia scilicet contradictionem implicat, quum esse in loco diffinitiuè, sit ita esse hic, vt alibi non sit; duo tamen angeli in eodem loco diffinitiuè esse queunt, quippè, cùm ita sint in isto loco, vt non sint, aut alibi esse dicantur. Ex hoc etiam patet septimi argumenti solutio. Quomodo ergo angelus sit in loco, dixi satis.

Margin notes: 4. — 5. Angelus non in puncto, veluti in loco. — Angelos plures virtute naturali in eodẽ loco esse non posse. — 6. — 7.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Angelorum tempus siue mensura.

Triplex esse entium genus, omnibus propemodum notum esse puto: primum quidem, si fas est nobis ita loqui, immutabile omninò, excelsum, immẽsum, nempe deum benedictum, cuius sanè mensura est æternitas, quæ authore Boetio, 2. de consolatione, est interminabilis vitæ, tota simul & perfecta possessio; æternum enim perinde est, ac extra terminos essendi, quippè, cùm nec incipere, nec desinere possit, deniq; nec aliquid noui mutationisq; in se recipere.

Margin notes: Triplex genus entium. — Æternitas quid sit.

Angelorũ tempus. *Ex quo patet, in æternitate non esse vnam partem altera priorem, aut posteriorem; sed*
duratione͂, vt ita dicam, & simplicissimam, & totam simul, atq; valde perfectam, nullũ
terminum, actu vel potentia habentem. Secundũ verò, variabile quidem atq; flexibile,
cuius partes intrinsecæ, perpetua ferè successione rotantur: huius autem entis mensura
Tempus quid sit. *siue duratio, tempus appellatur, quod quidem est mensura motus secundùm prius & po-*
sterius. Tertium autem genus entis est planè in se simplex, vtpotè à partium sibi inuice͂
mutatione succedentium liberum, variabile tamen, potentia scilicet ab esse in non esse,
& è conuerso, cuius substantia non est simpliciter necessaria, nec extra omnes prope-
modum naturæ terminos posita; imò certis clauditur terminis, limitibusq; concluditur:
Æuum. *huius autem duratio siue mensura, æuum vocatur: in hoc autem genere angeli continen-*
tur, quippè qui æuo mensurantur. Itaq; æternitas, rei est mensura simpliciter permane͂-
tis; tempus verò, formaliter, successiuèq; continuè deficientis: æuum autem, permanen
Mensura angelorum. *tis quidem non simpliciter; sed quamdiu in rerum natura cõsistit. Sunt ergo angeli, quò-*
ad sua intrinseca omnia, stabiles, continuis successibus minimè subditi, nisi extrinsecè
1. *tantùm. Reuera, eiusdem ad seipsum relationem esse realem, impossibile fore siue esse pu*
tamus. At, si ratione prioris & posterioris, ad seipsum angelus, secundùm durationem
relationem haberet, aliam atq; aliam durationis partem prioritas illa atq; posterioritas
haberent, atq; ita respectus oppositi essent omninò. Profectò, si angelus quispiam de-
nuò crearetur, & postea annihilaretur, deinde iterum fieret, siue crearetur; in creati-
2. *one quidem primi, in reparatione verò secundi ratio inueniretur. Amplius, duo contra-*
ria in eodem susceptiuo, absq; successione inueniri, nequaquam fieri potest. sed contraria
angelis inesse videmus, vtpotè malitiam in reprobis: probitatem autem in electis, cùm in
3. *iustitia naturali conditi fuerint: ergo quod prius. Adhuc, priuatiuè opposita alicui*
inesse, sine successionis ordine, est impossibile. sed omnes angeli creati fuerint sine gra
tia, vt paulò post dicturi sumus, postea verò gratiam acceperunt; hæc autem succes-
sio ab extremorum conditione siue natura non dependet, cùm alterum illorum sit priua
tiuum: ex fundamenti ergo natura emanare, atq; profluere credenda est. Sanè, ex v-
no contradictorio in aliud migrare, sine amborum, vel alicuius extremorum mutatio-
ne impossibile reputatur & absurdum. sed angelus semper transit, quia nimirum tem-
pus est in continuo fluxu: angeli autem essentia isti coexistit instanti, postea alteri:
deus autem non coexistit, vtpotè, qui realem ad creaturam relationem non habet. itaq;
Æuum non esse successiuum. *in æuo successionem non esse constat, non modò istis; sed alijs etiam rationibus, quæ in*
idem recidere videntur. Reuera, mensura est vnigenea & conformis mensuratio, vt quar
to met: scribitur. sed esse angeli mensuratum, non est successiuum, nempè habens par-
4. *tem, & partem, vel prius & posterius: nec igitur æuum, quod est ipsius mensura. Sanè*
prius & posterius ideo tempori insunt, quia insunt & motui, cuius est passio seu mensu-
ra, vt quartus recitat physicorum: à simili ergo prius & posterius æuo inesse non pos-
sunt, nisi æuiterno inessent. sed in æuiterno non est prius & posterius: in æuo ergo mini-
mè erunt. Amplius, æuum non differt à substantia angeli, vt mox dicturi sumus. sed
5. *angeli substantia non habet partem & partem; nec ergo æuum; non enim absq; necessi-*
tate pluralitas partium est ponenda, etiam in quauis aliqua re: sed nulla nos cogit ne-
cessitas æuo partes addere: æquè enim angelus magnus est intensiua perfectione atque
Augustinus. *virtute, sua manente simplicitate, ac durationis simplicitate perseuerante. Huic accedit*
Augustini authoritas 83. quæst. quæst: 72. vbi palam profitetur, æuum stabile, tempus
Tempora æterna. *verò mutabile esse: Ante æterna tempora, inquit ad Tit: 1. Si tempora, quomodo æter-*
na? nam si fortè ante omnia tempora intelligi voluit, quia si dixisset, ante tempora, ne-
que addidisset, æterna: posset accipi, ante quædam tempora, quæ ante se haberet quæ-
dam tempora. æterna autem maluit dicere, quàm omnia; fortassis ideo, quia tempus nõ
cœpit ex tempore. Ante tempora æterna æuum significauit, inter quod & tempus hoc
distat

distat, quod illud stabile est, tempus autem mutabile. Dionysius præterea Areopagita de diuinis nominibus cap: 10. proprietatem æui, ait, esse totum secundùm totum metiri. Et 5. cap: æuum vocat quietam & totam simul vitam. Gregorius quoq; 4. moraliũ, gaudio beatorum dicit nihil esse præteritum, nihilq́; futurum. Plato quoq; in Timæo, æui mansionem perpetuam esse protestatur; fuisse verò, & fore temporis, & non æui, proprias esse genituras: Fecit æternitatis in vnitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, inquit, quam nos tempus vocamus. Dies porrò, & noctes, & menses, & annos, qui ante cœlũ non erant, tunc nascente mundo, nasci iussit, quæ omnia temporis partes sunt. At, qui erat, & erit, quæ nati temporis species sunt, non rectè æternæ substantiæ assignamus. Vnde Plotinus Enneadis tertiæ lib. 7. cap: 1. & sequentibus, æternitatem ita describit: Æternitas, inquit, totum simul complectitur, non sicut partem, quoniam omnia eiusmodi per ipsam dicuntur æterna. Et cap: 3. beatis spiritibus neq; desiderium inest futuri; iam enim totum sunt, & quicquid habere vitæ debent, iam totum possident, ideo nihil quærunt. Et quoniam his nihil est futurum; neq; igitur illud eis accidit, in quo est futurum. Ex quo patet, intelligentias partibus temporis non esse subditas, idq́; secundùm intrinsecam eorum naturam, quia nimirum non discerpitur in partes, imò in partibus suis tota simul consistit, sibiq́; deest nihil. cui nihil omninò, quod non ens dicitur, potest accidere: non solùm enim entia omnia oportet omni totiq́; adesse; sed etiam nihil aliquando non entis accidere. Hæc, inquam, proprietas, ipsiusq; natura æternitas est, id est æuum; æuum enim ab eo, quod est semper, est dictum. Et cap: 4. Quamobrem venerandum aliquid est æuum, æternitasq́;, idemq́; cum deo, quippè cùm vita sit infinita, cui nihil præterit, vel potest esse futurum. Porrò, talis natura omni pulchritudine pollens, præcipuè est circa vnum: proinde præclara est sententia Platonis, quæ ait, æternitatem manere in vno. Hæc igitur atq; similia Plotini documenta, huic nostræ sententiæ fauere videntur. Simile quiddam Auicenna 11. met: cap: 1. profitetur: Hoc, inquit, quod *nos vocamus tempus, nempe mensurationem, stabilitatem non habentem secundùm successionis viam. Et 2. phys: cap. 11. ait, quòd cui conuenit, & ex seipso accidit, ante, & post, tempus nominatur. sed æuum non est tempus: ante ergo, & post, habet minimè; atque ita non est duratio successiua, sed simplex, partibus sibi succedentibus penitus vacans. Æuum igitur sua stante simplicitate, toti simul coexistit tempori, per se quidem prius atq; posterius ignorans, nisi fortassis ad partes temporis, cui coexistit, relatum. Quomodo ergo æuum non sit duratio successiua, dixi.*

Dionysius. Gregorius. Plato. Plotinus. Æuum. Æternitas. Auicenna.

CAP. II.

Æuum esse durationem successiuam, argumentis ostenditur.

SI æuum est tota simul duratio: ergo æuum est infinitum in actu. Tenet consequentia: quod enim est totum existens in actu, infinito quidem tempori coexistere potest. sed omne tale est infinitum in actu, quemadmodum & illud, quod loco potest coexistere infinito. sed æuum partibus vacat omnibus: actu igitur est infinitum, quod est absurdum, & planè impossibile. Sanè, si tempus est infinitum in potentia: igitur est æuum infinitum in actu; quandocunq; enim sunt aliqua duo, quorum alterum est tantùm in potentia, reliquum, siue alterum erit similiter tantùm in actu. 1.

Amplius, angelus creari potest & adnihilari, iterumq́; reparari, siue restaurari, etiamsi tempus non esset, atq; ita angelus ille, esse haberet interruptum atq; reparatum, nempe esse, & non esse. sed simplici ac indiuisibili 2.

mensura finitæ & limitatæ, hoc accidere nequit, alioqui contradictoria in eadem mensura simul consisterent, quod est impossibile : id enim ad infinitam illimitatamque pertinet mensuram, nempe ad æternitatem : ergo. Sanè, potuit deus angelum creare nihil intelligentem, deinde intelligentiam recipientem ; simul autem non est intelligens & non intelligens, propter eandem quam diximus rationem : igitur, etiamsi tempus non esset, adhuc tamen angeli mensura, hoc est æuum, prius haberet & posterius, & ex consequẽti, æuum est duratio successiua. Reuera, si aliquem alium angelum deus crearet ; is profectò alijs iam conditis, duratione posterior esset, quod planè fieri non posset, si æuum prius atque posterius non haberet. Adhuc, si æuum non est duratio successiua ; nullum
3. ergo habebit temporis discrimen, atque ita in angelo idem certè erit, esse, fuisse, & futurum esse, quod prorsus impossibile esse reputamus. Quare, sicut angelum non fuisse, diuinæ non subditur potentiæ ; ita planè ipsum futurum non esse. Profectò, si angeli duratio prius & posterius non habent, instar dei, cuilibet aderit futuro, & ex consequenti, futura contingentia naturaliter cognosceret, quod est falsum & erroneum. Angeli
4. præterea duratio à parte post, est infinita. si ergo est tota simul; erit vtique actu infinita, quod sanè absurdissimum est : deus enim solùmmodò est actu infinitus. Quòdsi ita sit, vt ipsamet veritas fatetur atque tuetur ; finita vtique est angeli substantia, siue duratio. At, omne finitum, nouam recipere potest qualitatem atque incrementum : duratio ergo angeli non est tota simul, quippè, quæ ad nouam qualitatis, conditionisque dispositionem
5. recipiendam, promptitudinem habeat. Adhuc, quod maiori tempori applicari potest, maius vtique censendum est. sed æuum mensurans, angelum iam creatum à mundi exordio, tàm præterito, quàm futuro applicatur tempori : mensurans verò, angelum de nouo creatum, potest enim deus hodie aliquem alium angelum creare, minus sine dubio censetur : duratio ergo, siue mensura angeli, non est simul tota, vtpotè, vnamaior al-
6. tera. Iterum, angelus ab esse deficere potest, idque per diuinam potentiam: non ergo totum, quod habere potuit, simul esse habet ; plus enim potuit, quàm fuit, atque ita ex consequenti, illius esse non est totum simul. Reuera, deus quidem potest angelum annihilare, non in illo certè instanti, in quo angelus est, alioqui simul esset & non esset, sed in alio instanti, sicque illorum in æuo instantium successio inueniretur : æuum ergo est successio siue duratio successiua. Suffragetur huic proposito Anselmus, qui de Deo, atque æternis, siue angelis ita loquitur : Tua, inquit, & illorum æternitas, tota tibi præsens est, cùm illi nondum habeant de sua æternitate, quod venturum seu futurum sit, sicuti etiam non habent præteritum. Hieronymus quoque sanctitate, ac omni dicendi genere celeberrimus, ad Marcellam ita scripsit : Solus deus, inquit, non nouit futurum esse vel fuisse. Hæc igitur dignitatis prærogatiua dei est solius, non alicuius angelorum. Præterea, si nunc temporis non esset; nec tempus etiam, authore Augustino 11. de ciuit: dei: pari igitur ratione, si æuum nunc non habet, non est certè æuum, sed æternitas potiùs. Ex hu ergo atque similibus patere arbitror, æuum successiuam esse durationem.

Anselmus. Hieronymus. Augustinus.

CAP. III.

Solũuntur argumenta.

1.
D primum, negatur consequentia, & ad probationem dico, hoc intelligendum esse de illo tantùm, quod suapte natura est infinitum, atque illimitatũ. Quam ob causam, licet æuum, omni siue toti coexistere queat tempori; nõ tamen instar æternitatis existit, aut actu æternũ dici potest. Porrò illa similitudo, quæ de loco adducitur, nihil habet veritatis, alioqui substantia angeli, quæ omni temporis, atque cui parti coexistere potest, tota simul esset actu infinita; etiamsi

 Angelorũ tempus.
etiamsi æuum duratio esset successiua, quod planè ipsismet nõ probatur authoribus Ad
confirmationem dico, de his, quæ eiusdẽ planè sunt rationis, veram esse maiorem. Ad mi-
norem siue consequentiã respondeo, verũ quidẽ esse, æuum actu esse finitum, atq; alterius
ens rationis; potest tamen tempori, quod est in potentia infinitum, coexistere, idque
virtualiter: vnde & infinitum aliquo modo dici potest; non tamen simpliciter. Ad 2. 2.
negatur antecedens: in illo enim casu, non est vnius quidẽ partis durationis angeli, ad a-
liam partem successio; sed eiusdem potiùs ad seipsum. Præterea, si tempus continuum,
aut discretum reale, vel imaginarium non esset; deus vtique vnum angelum ante ali-
um creare non posset; vnum verò, alio non existente, condere posset; ante enim, & post,
sine mensura diuisibili, intelligi nequeunt. Porrò, huiusmodi mensura tempus est con-
tinuum, aut discretum. Itaq;, esse, & non esse angeli creati, & adnihilati, duratione,
quæ est æuum, simul esse nequeunt; nec prius & posterius in diuersis æui partibus ha-
bere: nam esse, est ipsum æuum, non esse verò, est æui negatio, atque destructio: igitur,
simultate proprij æui, nõ est esse angeli, & eiusdem interruptio essendi. Etenim, si æuum,
vt ipsi dicunt, sit accidens æuiterni, destructo profectò æuiæterno; ipsum quoque æuum
destructum iri, omnemq; illius partem, necessarium est omninò. Ex his ergo, ad con-
firmationes patet solutio. Ad 3. ibi est necessitas consequentiæ, non autem consequentis: 3.
siquidem quemadmodum angelum esse, vel fore, deus quidem absolutè determinare po-
tuit; ita etiam ipsum non fuisse, licet postquam ipsum condidit, non possit facere, eum
non condidisse, contradictionem implicat enim. Ad confirmationem dico, angelum,
quòad suam durationem, qua tempori coexistit, nihil moræ habere: quòd autem futuro
non coexistat tempori; non angeli, sed futuri est temporis defectus. Ex hoc autem non
sequitur, futura ipsum naturaliter intelligere, quandoquidem illa non sint ipsi præsentia.
Ad 4. angeli duratio est infinita secundum quid, non autem simpliciter, hoc est, nega- 4.
tiuè, quia nimirum in se non habet suæ durationis terminum, non autem positiuè. Dicis, Obiectio.
cui infinitæ insunt defectuũ negationes; infinitum quoque & ipsum esse oportet: negatio 1.
enim defectus est, positio perfectionis. sed æuum infinitas habet defectuum negationes,
nempè istius, & alterius diei; & sic etiam successiuè infinitorum, quia est totum simul:
illi verò successiuo ordine decurrunt: æuum ergo est actu infinitum. Præterea, æuum 2.
non differt à tempore secundùm Augustini sententiam 8. super Gen: Deus, inquit, ad-
ministrat creaturam spiritualem per tempus. sed tempus est duratio successiua: igitur
angelorum mensura, est duratio successiua. Sanè, illa duratio est successiua, quæ tota si- 3.
mul esse non potest. sed æuum est huiusmodi, alioqui esset actu infinitum: ergo quod
priùs. Ad hæc autem sic respondeo, & ad prim: siquidem maiorem falsam esse denun- Solutio.
tio: etenim huiusmodi perfectiones, defectibus opposita, solo numero distinguuntur; 1.
vna enim omnibus inest essentialis perfectio; crastinæ namq; diei duratio, & sequentis,
eiusdem planè est rationis. Ad 2. quamuis æuum substantiæ conueniat spirituali; illius 2.
tamen motui tempus debetur, siue est attribuendum; ex hoc tamen non sequitur, æuum
à tempore non differre. Ad 3. ex dictis patet responsio. ad confirmationem autem prin- 3.
cipalis argumenti dico, illam veram esse de essentiali additione, quod profectò angelis
non competit: ipsi enim addi potest nihil tale, quod ipsum augere queat, nisi acciden-
tali quodam mensuræ, seu durationis respectu; nam æuiternorum durationi, additio
fieri potest accidentalis. Ad 5. minor est falsa, omne enim æuiternum, maiori, minoriq;
applicari potest tempori: quòd si vnum non tanto coexistat tempori, quanto & aliud; 5.
id profectò per accidens ei contingere, non sua quidem natura, putandum est; accidit
enim illi nunc, vel in principio creari. Ad 6. quamuis angelus, vt tu dicis, potuerit plus 6.
esse, id tamen simul habuisset, non in parte, aut in toto diuisum. Quare, idem est, quod
prius, atque fallacia cognoscitur figuræ dictionis, quid in plus mutando. Ad confirma-
tionem respondeo, huiusmodi non æui, sed temporis discreti instantia esse dicenda, qui-

 bus pro-

Angelorũ tempus.

bus profectò instantibus, angeli duratio, annihilatioq́, veluti propria mensura mensuraretur. Reuera, nunc æui non itá differt ab æuo, nempè realiter, ac nunc temporis ab ipso tempore: æuum namque est duratio perfecta, & superior, cui vniri potest, nunc durationis, sicq́ tempori coexistere; nunc autem temporis, ipsi non vnitur tempori, nec

Anselmus. *ipsum est tempus. quare non est simile, quod in argumento assumitur. Ad Anselmi authoritatem dico, illam sic esse intelligendam, angelum à se non habere, instar dei, suæ durationis futurum, aut aliquod aliud tempus; est enim in illo præteritum, atque futurum per quandam certè nostri comparationem temporis, ad diuersos vtiq́ rationis respectus. Hieronymi verò, & Augustini sententia de proprio ac peculiari æternitatis nomine est intelligenda, quæ deo solummodò conuenit. Itaq́, quomodo æuum duratio successiua non sit, vtrinq́ ostendi, vt quilibet pro sui animi voluntate accipiat, quod rationi putat magis consentaneum esse, salua semper fide catholica.*

CAP. IIII.

Æuum non distingui realiter ab æuiterno, siue ab angelo.

Voniam dixi paulò ante, æuum durationem successiuam non esse, idq́ non paucis, & cõtemnendis rationibus, atq́ argumentis muniui; huic profectò proposito mihi congruere videtur speculari, si æuum ab angeli essentia, essentiali quadam seiunctum sit, ac discretum differentia: & imprimis, vt id efferre queam, quod sentio. Realiter quidem distingui non puto. Ete-
1. *nim, quando aliqua naturaliter distinguuntur; vnum profectò, alterum natura præcedit, vnde vnum absque alio, effectum sortiri potest, cùm nullam contradictionem implicet. Quare, si æuum ab angeli substantia essentialiter distinguatur, cùm ipsum angeli substantia posterius sit naturaliter; poterit vtiq́ angelus, sine æuo manere, atque*
2. *consistere, quod est falsum: aperta est enim contradictio. Præterea, si æuum est aliquid aliud essentialiter discretum ab angeli substantia, cuius duratio dicitur; illud profectò, aliam planè durationem habebit, quæ aut idem cum sua duratione propria erit, aut certè aliam durationem sortietur. si idem; pari quoque facilitate dicere non veremur, angelum eiusq́ue æuum, idem realiter esse. sin autem alia; tunc processus erit*
3. *in infinitum, quod sanè absurdissimum esse omnes profitentur: angelus ergo, eiusq́ æuum sunt idem realiter. Amplius, si itá res se haberet; æuum certè angelicæ substantiæ accidens dici posset, quod est inconueniens, alioqui non substantia accidens, sed accidens, substantiam conseruaret, atque durationis causa existeret. Itaq́, idem est angelus, eiusq́ duratio essentialiter; eodem enim formaliter res durat, & existit, ratione tamen distinguitur: addit siquidem æuum, angelicæ substantiæ rationis respectum. Sane, in essentialiter ordinatis, & realiter distinctis, prius potest esse sine posteriori. Si substantia ergo angeli est prior, atq́ essentialiter à suo æuo distincta; sine illo vtiq́, vt dixi, consistendi haberet aptitudinem, quod est planè falsum: æuum certè nihil reale, atq́ absolutum addit ad esse angeli, nisi simultatem tantùm, atque indiuisionem, secundum prius, & posterius sibi succedentia. hæc autem simultas, siue indiuisio, aliud est nihil,*
Obiectiones. *quàm negatio, seu respectus rationis. Sed aliquis fortaßis non temerè aduersus huiusmodi*
1. *arguet. Mensura realis, à re mensurata, realiter distinguitur. sed æuum est angeli mensura, vtpotè duratio illius: differt ergo ab angeli essentia realiter. Sanè, sicut se habet tempus ad motum; ita planè æuum ad angelum. sed tempus realiter differt à motu, quia scilicet non est velox, aut tardum vt motus dicitur esse: igitur æuum ab angeli*
2. *substantia realiter distinguitur. Amplius, sicut se habet instans temporis ad mobile,*

siue subie-

 Angelorũ tempus.

siue subiectum; ita planè æuum, ad esse angeli, siue substantiam. sed temporis instans, à substantia mobilis realiter differt, atque secernitur; mobile enim cùm sine tempore, tum etiam sine motu, si absolutè loquamur, esse potest: æuum ergo ab angeli substantia realiter distinguitur. Adhuc, quod est sua duratio omninò, atque idem realiter; non potest vtiq; non durare, siue non esse, quemadmodum vnum & idem, non potest non ipsum idem esse. atqui, angelus à sua quidem duratione potest deficere, quippè cùm à suo esse, diuina potentia, desinere possit: angelus ergo non est idem prorsus, quod sua duratio. Ad hæc autem sic respondendum esse censeo. Ad primum quidem, minor non est admittenda; æuum enim ratione tantùmmodò, non autem rei veritate, est angeli mensura; idem namq; est, quod ipsa angeli substantia, rei siquidem duratio intrinseca, non est propriè ipsius mensura, sed aliquod potiùs extrinsecum. Ad confirmationem dico, maiorem non esse veram, propter dissimilitudinem certè, quam habet instans temporis ad æuum; etenim non ita æuum, ab angeli substantia discrepat, ac tempus à motu, cui planè formaliter inest; illud enim realiter, hoc autem ratione dissentit. Tempus præterea non est duratio motus, quippè, cùm duratio motus sit idem fermè cum motu. Dionysiũ ais hoc sentire de diuinis nominibus cap. 4. Dico, de æuo fuisse locutum, quod respectu æuiterni, rationem habet mensuræ: quo planè modo non æuiterni intrinsecum, sed extrinsecum magis est dicendum. sic etiam à nonnullis dicitur, primi mobilis mensuram motus, tempus non esse; sed passionem potiùs atque aliorum motuum mensuram. Itaq; non ita æuum ad æuiaeternum se habere, sicut tempus ad motum, constanter affirmo; tempus enim à motu realiter discrepat, authore Augustino 11. confessionum ca: 23. & Arist: 4. physic: æuum verò ab æuiaeterno, minimè. Ad 2. negatur similitudo: quamuis enim instans temporis, nonnullam cum æuo similitudinem, affinitatemq; habere videatur, quia nimirum sicut instans est simplex, atque indiuisibile; ita etiam & æuum; vnum tamen ab alio quàm maximè discrepat: non enim sicut instans à mobili; ita æuum ab æuiaeterno realiter dissentit: quemadmodum paulò antè dictum est satis. Ad 3. maior vera est de duratione increata, non autem de duratione creata; homo siquidem quamuis necessariò sit homo, quamdiu est homo; potest nihilominùs à suo esse deficere, & non esse. Quare, cùm angeli duratio sit creata, cùm ipsa, tum etiam illud, cuius est duratio deficere potest. Itaq; durationem, siue æuum ab angeli substantia realiter non differre, hæc dixisse sufficiat.

3. Solutio. 1. 2. 3.

QVAESTIONIS SEXTAE. CAP. I.

De Angelorum beatitudine.

Voniam angelorum ministeria, locutiones, loca, atque tempora longo sermone prosequuti sumus; illorum modò beatitudinem mihi describendam esse censeo: vtrum scilicet omnes beati conditi fuerint, atque quonam modo, quauè virtutis ope illam nacti fuerint. hoc planè cùm ipsis certè beatissimis spiritibus, tum etiam Deo optimo maximo, veræ beatitudinis authori, & gratum, & debitum esse puto. Itaq; de angelorum beatitudine verba facientes, inprimùq; quid sit beatitudo differamus. Beatitudo est omnium bonorum sufficientia, siue plenitudo. aut, est bonum sufficiens, omnem prorsus indigentiam atque defectum excludens, vtpotè status omnium bonorum aggregatione perfectus. Bonum sanè est, quod omnia appetunt; mouet enim appetitum: omne autem quod appetitur, vel est bonum verum, vel apparens. Non temerè ergo Boetius 3. de consol: prof. 2. sic locutus est: Omnis, inquit, cura mortalium, licet diuerso calle procedat, ad vnum tamen beatitudinis callem nititur peruenire; est enim mentibus hominum naturaliter insita summi boni cupiditas.

Quid sit beatitudo.

Boetius de beatitudine.

summum

Aristoteles. summum autem bonum vocatur, quod desiderium prorsus replet inquirentis. Quam ob rem in optimæ coniunctione potentiæ, cum suo optimo obiecto, beatitudinem positam esse, constantissimè philosophus profitetur. Etenim cuiuslibet rei virtus, suaq; perfectio, circa id, quòd in ea maximè excellit, potissimè versatur; vnde aurium perfectio in optima vocum consonantia inuenitur; oculorum verò in pulchro &c. Rationis autem

Augustinus. Visio est tota merces. cum Deo coniunctio, hanc ob causam Aug: professus est, visionem esse totam mercedem. Et Dominus in Euangelio: Hæc, inquit, est vita æterna, vt cognoscant te Deum, &c. Contemplatio autem summæ causæ non est sine amore; alioqui curiosa quædam, & inanis esset inuestigatio: quemadmodum illorum fuisse legimus, authore Paulo, qui cùm Deum

Paulus. cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Itaq; beatitudo, quæ est Dei cognitio, absq; amore esse non potest. hanc autem intellectualis, atque rationalis creatura, suaptè natura prosequitur, vtpotè vltimam sui perfectionem; suam enim vnumquodq; vltimam naturaliter perfectionem desiderat. Porrò, perfectissima hominis contemplatio, quæ

Felicitas non est habitus. optimum bonum intelligitur, est vltima ipsius felicitas. felicitas autem habitus non est; inesset enim dormienti, authore philosopho 7. com: 10. ethicorum, & in calamitatibus maximis constituto: beatitudo ergo quædam sanè est operatio, sui, non alterius gratia expetenda, ipsa quippè nullius indiget rei, sed est sibiipsi sufficiens. Beatitudo igitur non in ludo vel ioco consistit; etenim absurdum foret, humanum finem, iocum esse & ludum: neque in rebus caducis; sed in virtute, cuius gratia cætera expetuntur. Quare,

Beatitudo est operatio virtutis. cùm felicitas, siue beatitudo operatio sit per virtutem, vt ipsemet com: 8. apertissimè docet; consentaneum est vtique rationi per eam esse potentiam, quæ est præstabilissima. hæc autem eius fuerit, quod est optimum. Siue igitur mens sit hoc, siue aliquid aliud, quod quidem natura dominari videtur, ac imperare, & animaduersionem habere de honestis diuinisq; rebus, aut quia diuinum & ipsum est, aut quod eorum quæ sunt in nobis est diuinissimum; huius operatio per virtutem propriam, ipsa felicitas fuerit, beatitudoq; perfecta. Cæterùm, huiusmodi est contemplatio, quæ est operatio nobilissima:

Contemplatio res nobilissima. quippe cùm & mens sit eorum, quæ in nobis insunt, præstantissimum, & ea circa quæ mens versatur cognoscibilium præstabilissima sint. Est præterea continua maximè: nam

Vita beata. contemplari magis continuè quàm agere quidùis possumus. felicitati autem amor, siue voluptas admixta est. iucundissima autem operationum virtutum est ea haud dubiè, quæ per sapientiam prodit; sapiens enim, etiamsi solus fuerit, contemplari potest: & quò sapientior est, eò magis potest: ipse profectò sufficientissimus sibi est. Itaq;, quoniam mens diuinum est ad ipsum hominem, vita planè, quæ ab hac manat, diuina est respectu

Quare dij sint beati. ipsius vitæ humanæ; quæ verò à virtutibus humanis proficiscitur, felicitas censetur humana. Mentis autem felicitas, est separata. Porrò, beatitudinem perfectam, contemplatiuam quandam operationem esse, hinc quoque fuerit manifestum, inquit Phylo: 10. com: Deos enim maximè beatos esse putamus, atque felices, quia illorum operatio

Beatitudo est actus optimæ potentiæ continuus. est præcellens, & sine controuersia beatitudo contemplandi. Vnde humanarum quidem operationum ea homo est summè beatus, quæ illi maximè est cognata. Signum huius est, animalia cætera felicitatis expertia, esse tali penitus operatione priuata: nam diis quidem tota est vita beata, talem habentibus operationem; hominibus autem, quòad ipsos, talis operationis quædam inest similitudo. quousq; & contemplatio sese extendit; eòvsque & felicitas ipsa: & quibus contemplatio magis inest; ijs & felicitas maior; non per accidens quidem, sed per ipsam vtiq; contemplationem, hæc enim per seipsam est pretiosa. Itaq; beatitudo est actus optimæ potentiæ continuus, contemplatione nutritus, Deoq; simillimus, sibi sufficiens, ope alterius ad suam gloriam non indi-

Stoici beatitudinem ponebant in honesto. gens; est enim status omnium aggregatione bonorum perfectissimus, qui hac in vita haberi non potest, nec decet mortales in vasis fictilibus tanti thesauri, tantiq; boni possessores esse. Stoici, in virtute, & bono honesto, quando scilicet rectæ rationi conformiter viui-

miter viuimus, beatitudinem collocarunt. vnde eos, à vero philoſophandi genere magnopere aberraſſe dignoſcimus, qui in alijs, quàm in optimæ actu operationeq́ potentiæ felicitatem, beatitudinemq́ ſtatuerunt: non ergo immeritò Machometus ab Auicenna reprehenditur: Propheta, inquit, quem vocant Machometum, talem ſuis promittit felicitatem, quam multi ſapientes reprobarunt; in actu enim optimæ potentiæ non in opibus, alijsq́ rebus externis, ſita eſt hominis beatitudo. Proinde Deum beatum Plutarchus appellat, quia ſcilicet virtutum eſt pareus: nam ſine virtute, iucundum eſt nihil, aut aliquid laudis haberi poteſt, aut honeſtum, ſeu vtile aliquid dici. Plato tanquam aliquid diuinum ſapiens in adeptione boni ſeparati, atque vniuerſalis, beatitudinem poſuit. Eſt autem bonum ſeparatum Deus benedictus, quem cognitione, atque amore conſequimur. Plotinus enneadis 1. lib. 5. diſputando multa de beatitudine loquitur; eamq́ in vita ſummi entis ſitam eſſe aſſerit: Felicitas, inquit, in vita bona conſiſtit; certè vita ipſa bona in vita exiſtentis, ſiue entis ipſius eſt collocanda; hæc enim optima eſt: non ergo tempore numeranda eſt, ſed æternitate cenſenda. & lib: 4. enn: eiuſdem hoc negotium abundè proſequitur; falſis inprimis excuſſis, reiectisq́ opinionibus, rei veritatem ſtatuere laborat: cap: 3. felicitatem ſeu beatitudinem in bona vita inueniri, firmiſſimè, doctiſſimèq́ affirmans: In vita, inquit, quadam beatitudo conſiſtit, vita, inquam, ſufficienti, huic enim adeſt & optimum; ſiquidem in ipſo entium ordine optimum eſt, quod verè eſt in vita; ipſaq́ eſt vita perfecta, cui aliæ vitæ comparatæ, vitæ imagines dicendæ ſunt potiùs quàm vitæ: non eſt igitur felicitas in vita coniuncta. quam ob cauſam rectè Plato potendum deſuper ſummum bonum iudicat, & ad ipſum ei reſpiciendum eſſe, qui ſapiens ſit, beatusq́ futurus; ſic enim cætera quaſi quaſdam loci mutationes exiſtimabit. Accedunt ad hanc diuinam, ſummamq́ philoſophorum doctrinam, ſanctorum ſententiæ, & inprimis Chryſoſtomi hom: 8. in 4. cap. epiſtolæ ad Romanos: Beatitudo inquit, eſt bonorum omnium faſtigium. & iterum, hom: 8. ad populum Antiochenum: Nemo beatus, niſi qui ſecundùm Deum viuit. Conſentit planè his, quæ à Philoſophis dicta ſunt. is certè ſecundùm Deum viuit, qui in ſummi entis contemplatione verſatur: beatus ſiquidem dicitur, quaſi bene auidus, ſcilicet ab habendo quod vellet, & nihil patiendo quod nollet. Profectò, iuxta Auguſti: ſententiam, ille eſt beatus, qui habet omnia, quæ vult, & nihil mali vult. Ad hunc etiam modum Diuus Ambroſius lib: offi: 2. cap. 3. Nihil, ait, eſt beatum, niſi quod à peccato alienum ſit, plenum innocentiæ, plenum gratiæ Dei. Diuus Hieronymus ſuper cap. 3. Iſa: refert Poeta Græci laudabilem admirandamq́ ſententiam: Primùm nimirum eſſe beatum, qui per ſe ſapiat: Secundùm, qui ſapientem audiat: qui autem vtroq; caret, hunc inutilem eſſe tam ſibi, quàm omnibus. & 4. cap. epiſtolæ ad Galat: Beatus eſt, qui ambulat in virtutum via; ſed ſi ad virtutes vſque peruenerit. nec prodeſt à vitiis receſſiſſe, niſi optima comprehendas: quia non tam initia ſunt in bonis ſtudiis laudanda, quàm finis. Plato in lib. de repub. & legibus, atque in Phædone, cognitionem veritatis ſummum hominis bonum, ſummamq́ beatitudinem eſſe dixit, quæ in hac vita perfectè haberi non poteſt: ob hanc cauſam mortalium beatum putauit eſſe neminem. Cùm verò è vita migrabimus, ſi purgati, nitidiq́ deceſſerimus, tum verè nos fore beatos; etenim tunc fruemur veritate, atque in ſummi boni contemplatione conquieſcemus; ſoluti namq; à corpore, iuxta Platonis ſententiam, non primo pulchro, & charo fruemur Deo, ſed vero, qui eſt intellectus; tametſi mox pulchro fruemur, & inde voluptas, vt in Philæbo diſtinxit: hæc enim ſeiuncta eſſe non poſſunt. Philolaus Pythagoricus, depoſito corpore, hominem Deum immortalem fieri, ait. Porphyrius negat aliter fieri beatum quemque poſſe, niſi relinquat corpus, & Deo coniungatur. Diuus Auguſtinus 12. de ciuit. cap. 1. Non eſt creaturæ rationalis, ſiue intellectualis bonum, quo beata viuat, niſi ſolus Deus. Viuere ergo Deo, de Deo, & ſumma eſt hominis beatitudo, & vltima illius perfectio.

Auicenna cōtra Machometum. Plutarchus. Plato. Plotinus. Beatitudo cōſiſtit in bona vita. Plato. Chryſoſt. Auguſtinus. Ambroſius. Hieronymus. Plato. Philolaus. Porphyrius. Auguſtinus.

CAP. II.

Intellectualem, atque rationalem creaturam, beatitudinis esse capacem, eamq́ naturaliter appetere ostenditur.

Aiunt nonnulli, Dei videndi, naturalem homini insitam esse cupiditatem, quoad illi est possibile; ad impossibile enim non fertur naturæ cupiditas. Porrò, Deum intuitiuè videre, æquè viribus est naturæ humanæ, atque angelicæ impossibile, ac oculis noctuæ ad lumen solis. Itaq́, naturale esse aiunt hominis desiderium, deum ex effectibus intueri, non autem coram videre, atque contemplari: verùm, si hæc ita se haberent; sua certè perfectione rationalis creatura priuaretur, esseté omnium miserrima reputanda, quod est absurdissimum, ne dicam impium, & impossibile. Reuera, totum ens, in cuius cognitione animus quiescit, est nostri intellectus obiectum: illa autem cognitio, non vniuersalis, sed particularis sit, necesse est, alioqui perfecta cognitione careret, atque ita vltima sui perfectione priuaretur. Amplius, quod aliquo in genere est simpliciter perfectionis, si inferiori illius generis competit; superiori etiam eiusdem competat, est necessarium omninò. sed sensui conuenit intuitiua cognitio; multò ergo magis intellectui conuenire condecet. Adhuc, si intellectus est æternus, & incorruptibilis, erit ergo capax obiecti æterni; eòq; magis capax, quò magis intelligibile fuerit perfectum: quoniam autem anima est immortalis, vt in sexto Pymandri dixi, post discessum à corpore, non erit profectò otiosa: ergo in aliqua operatione versabitur, quæ profectò est perfecta dei cognitio; non quidem per phantasmatum abstractionem, sed intuitiua primi entis. Suam præterea perfectionem, homo naturaliter appetit: hæc autem ad intellectum spectat potissimè: intellectus verò, tunc est perfectus, cùm scilicet optimum capit intelligibile, atque circa illud continuè versatur. quare, si intellectus hoc vacaret actu intelligendi; natura absq; dubio, in suis actibus esset otiosa, quod est falsum. Iterum, vnaquæq; res suo appetit coniungi principio, vnde illius manat perfectio. sed deus est nostri intellectus principium. si ergo ipsum non intelligeret; sua proculdubio, perfectione, seu beatitudine vacaret. Adde quòd deus sit infinitus; omne verò creatum, finitum: anima autem est dei imago, vt potè, quia illius capax est: nihil ergo finitum, animæ explere potest desiderium; semper enim inquietum est cor nostrum, quousq; in deo requieuerit. Quare, si anima hac dei visione priuaretur; esset vtiq; illius desiderium inane perpetuò, atque inquietum: & sic omnium creaturarum miserrima. hæc autem, atque similia, quoniam factu impossibilia sunt, rectæq; rationi contraria; sine dubio tenendum est, & pro comperto habendum, rationalem, atq; intellectualem creaturam vera esse beatitudine fruituram. Quoniam autem necesse est creaturam rationalem, atque intellectualem, sua perfectione frustrandam non esse, ne cæterarum esset infima creaturarum; & hæc quidem pro comperto habere nos condecet. Iam beatitudinis obiectum inquirendum nobis est, ex cuius profectò inquisitione, duplex vtiq; nobis beatitudo innotescet. Sanè, si beatitudo est rationalis creaturæ finis perfectus, omnem prorsus eiusdem satians atque explens appetitum: id autem obiecto, aut forma fieri intelligimus; profectò duplicem inde emanare beatitudinem intelligimus: vnam quidem obiectiuam, alteram verò formalem. Obiectiua autem est summum bonum, in quo est requies & vltima inquirentis perfectio. Ex hoc autem, bonum quoddam spirituale in mentem fluit contemplantis, quo omnis illius expletur cupiditas: & hæc quidem formalis dicitur beatitudo, qua creatura formaliter appellatur beata, sicuti paries albedine albus. hæc autem in actu optimæ potentiæ

Marginal notes: Homo est, capax beatitudinis. — 1. (particularis…) — 2. (perfectione priuaretur. Amplius…) — 3. (Adhuc…) — 4 (non quidem…) — 5. (illud continuè…) — 6. (vacaret. Adde…) — Duplex beatitudo. — Obiectiua. — Formalis beatitudo.

Beatitudo quid sit.

potentiæ consistit, quo suo mens beatifico coniungitur obiecto: quod est summa creaturæ perfectio, qua suo connectitur fini, veluti circulus, & lumen à sole dependens, aut flumina ad mare redeuntia, vel motus in eodem puncto. Cæterùm, prima beatitudo increata est, secunda verò creata, vtpote qualitas, & habitus in prima specie qualitatis. Sanè, omnis creaturæ perfectio creata est, quia deus nullius est forma perfectiua. sed beatitudo formalis, est perfectio creati: igitur est bonum creatum, & alicuius determinati generis; paucorum enim est hoc donum: inest autem, vt accidentalis qualitas, immutabilis tamen, idq́ diuinæ munere largitatis: quamuis enim accidentalis formæ, atque ignobilis esse videatur; ex diuino tamen procedit lumine, ab eoq́ nunquam separatur, atq́ ideò optima, & purissima reputatur. Sed dicet aliquis, beatitudo est actus secundùm virtutem perfectus: non ergo est habitus; ille enim per actum perficitur, actus autem est in genere actionis. Verùm, ad hoc sic respondere possumus, beatitudinem scilicet purum actum non dicere; nam actus gloriosus ab aliquo planè habitu proficiscitur: nec etiam habitum solum, sed summam creaturæ perfectionem, quæ in continuo actu consistit: vnde, & beatitudinem in iugi actu existere dicimus, sicuti est scientia, quæ in considerationis actu perpetuò versatur. ex quo patet, habitum, ac deiformitatem, ipsam certè formalem beatitudinem principaliùs significare. Cæterùm, obiectiua beatitudo, siue materialis, bifariam à nobis cognoscitur, natura scilicet, & fide. Natura quidem, quatenus est illius principium, & author; fide verò, supernaturali, atq́ gratuita cognitione. Ex quo fit, vt duplex quoque inde oriatur beatitudo: vna quidem naturalis, supernaturalis verò altera. naturalis autem, deum veluti principium naturæ clarè cognoscit, atque amore naturali prosequitur, qua profectò donati sunt angeli, vt postea dicemus, in primo ipsorum creationis momento, in quo quidem deum, vti naturæ authorem, atque parentem, & cognouerunt, & dilexerunt. alia autem beatitudo supernaturalis, & gratuita, deum & naturæ principium, & gloriæ profitetur largitorem, redemptorem, atque glorificatorem, idq́ duobus certè modis, imperfectè, atq́ perfectè. perfectus autem modus in clara dei visione consistit: Hæc, inquit, Ioan: 17. est vita æterna, vt cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæ iterum est duplex, nempè per modum transeuntis, & per modum permanentis. Prima autem istarum in Mose inuenta est, Num: 12. & in Paulo Cor. 2. 12. huiusmodi verò beatitudo sensibus non vtitur humanis, præterquàm in Christo, qui ob hypostaticæ vnionis dignitatem, sensibus vtebatur humanis, & deo fruebatur. Porrò, ob rationem actus videndi, perfectæ beatitudinis nomen sortitur, non ob rationem status videntis. vnde fit, vt homo mortalis, verè, summèq́ beatus esse non possit; deest enim illi immobilitas status, perfectaq́ continuatio. Alia verò, quæ imperfecta nominatur, in cognitione versatur ænigmatica, nempe in spe, & virtutum habitibus atq́ operibus, quæ profectò in meliorem vitæ statum commutabitur, quum venerit id, quod perfectum est. De hac abundè scripturæ loquuntur: Beati immaculati in via: beati pauperes spiritu, &c. Perfecta autem beatitudo, est plenissimus actus intellectus atq́ voluntatis; qui licet à cognitione incipiat, in amorem autē transiens, suam sistit sedem, suamq́ perfectionem acquirit, habens vtiq́ ambrosiam & nectar, iuxta Platonis sententiam. Cæterùm, hac beatifica visio corporeis oculis fieri non potest, quippè, cùm omnis potentia ab obiecto speciem accipiat; obiectum autem visus, est color, siue corpus, quæ deo aptari nullo modo possunt. Sed dicet aliquis, Iob 19 In carne mea, inquit, videbo deum saluatorem meum. verùm intelligendum est, de resurrectione ibi Iob fuisse locutum, nec oculis corporeis se visurum esse expressisse, sed intellectuali potiùs intuitu, modoq́ videndi. De hac autem visione locutus est Ioan: 3 1. Cùm apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Paulus 1. Cor: 13. Videbimus facie ad faciem, quod de facie corporali planè intelligi non potest: Nunc cognosco ex parte; tunc cognoscam, sicut & cognitus sum; sed absq́ specie

[Margin notes: Qualitas accidentalis. — Obiectio. — Solutio. — Duplex cognoscendi modus naturalis. — Supernaturalis. — Beatitudo Pauli in raptu. — Perfecta non fit oculis. — Iob. in carne mea. — Ioannes. — Paulus.]

Beatitudo quid sit.

medioq; similitudinis nos deus cognoscit: vnde sanctis quoq; spiritibus atq; animabus id
Petrus. *fuisse tributum, atq; tribuendum, firmissimè teneo. Quam ob causam Diuus Petrus 2. cap: 1. ait, nos effectos esse Christi beneficio diuinæ naturæ consortes, quod sanè fieri intelligimus, cùm deo immediatè vnimur. Porro, suæ beatitudinis causam necessariam de-*
Peripathetici reprehenduntur. *um esse theologi probè tuentur; cætera verò per accidens potiùs. At, Peripathetici, eandem fermè beatitudinis causam vtrisq; etiam attribuunt: vnde aiunt, deum esse immediatum medium beatitudinis effectiuum. Auerroes autem, Alexander, atq; Themistius, intellectum speculatiuum medium esse volunt, sine cuius adminiculo, intellectui creato deus nequaquam vniretur. sed falsa est istorum sententia; hoc enim modo in paucis ipsa inueniretur beatitudo. Præterea, huiusmodi intellectum, quàmplurimi infames*
Virtus heroica. *acquirere possent, atq; ita essent felices. Hanc ob causam virtutem heroicam, quæ est habitus in sensitiuo appetitu, quo intellectui rectè obtemperamus, beatitudinis medium nonnulli esse dixerunt. etenim, quia ex duabus constamus naturis; ideo perpetua lis est inter illas, atq; discordia. Porrò, quando intellectus plenum habet dominandi imperiũ, tùm temporis virtute potitur heroica, cuius declarator est intellectus speculatiuus, quo anima sit capax beatitudinis percipiendæ. Cæterùm, qui aiunt, naturali necessitate beatitudinis causam deũ esse; rationalem certè animã, non nisi in corpore beatã esse fatentur, siue eam virtutis heroicæ potentia, siue intellectus speculatiui industria assequatur; hæc enim omnia in corpore fiunt. verùm in hac vita perfecta haberi non potest beatitudo, cui deest perfecta securitas, & plena heroicæ virtutis adeptio: hæc ergo vita non est*
Beatitudo inest animæ potentiis. *perfectæ beatitudinis locus, sed simulacrum potiùs & veræ beatitudinis imago. Inest autem beatitudo ipsi animæ, quatenus deo est coniuncta, quod sanè amore & cognitione fieri dicimus, quæ profectò ad animæ potentias maximè spectant. Reuera, si per substantiam beatitudo animæ immediatè inesset; ipsa vtiq; absq; cognitione & amore, bea-*
Obiectio. *titudinis bonum assequi posset, quod est falsum. Dicis, deus est intimior animæ, quàm ipsamet sibi esse possit. Quoniam autem beatitudo influxus quidam est à deo in animam irruens; animæ verò substantia intimior sit quàm potentia: in illam ergo priùs influit;*
Solutio. *influxus enim ille ab intimo proficiscens, intimiora petit. Ad hæc autem sic respondeo, verum quidem esse, illum ab intimo fluxum procedere; non tamen vt intimum conseruans in esse naturæ, sed vt obiectum esse gloriæ consummans potiùs. Ex quo patet, potentiæ magis, quàm essentiæ proximiorem esse. Non ergo sequitur, diuina essentia est intima: quælibet igitur ipsius influentia similiter se habet. Quoniam ergo beatitudo po-*
Beatitudo est in amore. *tentijs priùs inest; amori certè priùs inesse, quàm cognitioni, clarissimum esse puto. Etenim, beatitudo est summi boni fruitio, quæ voluntati subiectiuè inest; hæc sanè arcti-*
1. *ùs coniungit, nectitq; summo bono: præcipua ergo beatitudinis pars est amor, qui in vo-*
2. *luntate consistit. Amplius, beatitudo est actus nobilissimæ potentiæ, & ex consequenti, nobilissimæ virtutis. sed nobilissima potentia est voluntas, cuius actus nobilissimus est charitas: ergo quod priùs; voluntas siquidem est regina in toto animæ regno,*
3. *terminatq; intellectum, authore philosopho 9. met. Reuera, libertas est præstantissima animæ proprietas. sed voluntas per essentiam, intellectui verò per participationem hoc*
4. *dignitatis munere gaudet. ergo &c. Adhuc, sicut se habet actus ad actum; ita vtiq; potentia ad potentiam. sed actus voluntatis, est nobilior actu intelligendi; fruitio enim*
5. *est actus voluntatis. ergo. Adde, cui debetur nobilior perfectio, illud profectò est nobilius reputandum. sed nobilior perfectio, nempe charitas, volũtati debetur; intellectui verò, scientia: voluntas ergo nobilitate cæteris præstat animæ potentijs. vnde fit, vt beatitudo, qui est actus nobilissimus, in ea potiùs sita sit, quàm in intellectu, siue in aliqua alia animæ potentia. Porrò, his solent nonnulli pluribus obuiare argumentis, atq; in*
Quòd intellectus sit nobilior voluntate *primis talia obijcere. Illa potentia est nobilior, cuius obiectum est simplicius. sed intellectus obiectum est simplicius, vtpote verum, quod est in mente; bonum verò est in rebus*

6. met

 Angelorũ beatitudo

6. met. quod est voluntatis obiectum: intellectus ergo est nobilior potentia. Amplius,
ad quem pertinet visio & cognitio; ad eundem planè attinet beatitudo: nam hæc est vi- 2.
ta æterna, vt cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. sed hæc intellectui
conueniunt, non autem voluntati: ergo quod priùs. Adhuc, dirigens nobilius est dire- 3.
cto: sed intellectus est huiusmodi; nam voluntas ex seipsa cœca est, & rerum prorsus
omnium ignara, indigens dirigente: igitur intellectus est nobilior potentia, & ex con-
sequenti, beatitudo in illa potissimũ consistit. Adhæc autem ita nonnulli respondere con- Solutio.
sueuerunt. Ad primũ, argumentum aduersus eosdem militare videtur: nam voluntatis 1.
obiectum, vt ipsimet dicunt, est deus in se; intellectus verò, in patria obiectum, est de-
us in intellectu receptus. si autem primo modo deus consideretur; simplicius vtiq; esse
habere videtur: nam secundus modus multarum cùm relationum rationem, tùm etiam
rerum aggregationem habet. Ad 2. in visione absolutè beatitudo non consistit, sed per
concomitantiam fruitionis potiùs; visio siquidem & complacentia, in qua perfecta fru- 2.
itionis ratio inuenitur, ab inuicem separari non possunt: visio ergo ad fruitionem tendit.
vnde Augustinus: Visio est tota merces, cognitionem profectò non modò cognitiuam,
sed affectiuam potiùs demonstrans. Ad 3. dirigens per modum cõsilij, ignobilius est
dirigente, per modum imperij, cuiusmodi est voluntas. Intellectus sanè, instar ancillæ se 3.
habet, lumen ante suam dominam deferentis, cui conuenit dominio obedire reginæ impe-
rantis. Quare, etsi voluntas in suum opus, sine intellectus actu, siue auxilio egredi non
valeat; ex hoc tamen nobilior dici non potest: ex visione enim, in vidente visus recipi-
tur, sed mutua penetratio atq; coniunctio, fit per amorem videntis: beatitudo ergo ho- In sola visio-
minis, in summæ veritatis cognitione, summæq; bonitatis delectatione, atque dilectione, ne non consi-
deniq; in æternæ intentione iucunditatis consistit atq; versatur. veritatis autem cognitio stit beatitudo.
ad intellectum; bonitatis verò delectatio, ad voluntatem; æternæ autem iucunditatis in-
tentio, ad memoriam spectat. Quid ergo sit beatitudo, & quotuplex, atq; in quibus a-
nimæ potentijs consistat, hæc dixisse sufficiat, quærẽti ex animo beatitudinem consequi.

CAP. III.

Angelorum beatitudo ante confirmationem.

QVoniam, vt diximus, beatitudinem esse vltimam rationalis, seu intellectualis creaturæ perfectionem, quam sua sponte quælibet creaturarum desiderat, necessarium nobis esse puto describere; quonam modo ad beatitudinem creatura pertingere possit, virtute forsitan naturæ, an superiori gratiæ largitate? Profectò, si naturæ officio atq; potestate id haberetur; esset absq; dubio creatura naturaliter beata, quod planè de perfecta beatitudine intelligi non potest: illa enim viribus tantùmmodo naturæ acquiri non potest. Præstat ergo, quæ priùs tetigimus confirmare, nempe duplicem esse beatitudinem: vnam quidem, quam naturæ viribus assequi possumus, quam angelis in ipsorum creationis initio attribuere valemus, quippè, quum ob ipsorum naturæ dignitatem, absq; motu discursiuo, illius possessores extiterint: alteram verò supernaturalem, quam diuinæ munere gratiæ consequuti sunt. Itaq;, angeli ab ipsorum creationis principio, naturali beatitudine gaudebant; diuinæ siquidem essentiæ repræsentatiua species illis inerat, ex qua abstractiuam dei notitiam, eiusq; dilectionem cõsequuti sunt. Porrò, huiusmodi cognitionem & dilectionem beatitudinem appellamus naturalem. Reuera, quamuis ab initio intuitiuam illis deus concedere potuerit beatitudinem; iustitiæ tamen illi visum est magis esse consentaneum, & ad summam illorum gloriam fore, proprijs meritis esse parandam, quàm à principio gratis accepisse. Habuerunt ergo angeli à principio beatitudinem naturalem, hoc est, statum omnis ma-

Duplex beatitudo.

Naturalis beatitudo angelorum.

 li exper-

li expertem; non tamen omnis boni aggregatione perfectum: conditi siquidem sunt innocentes atq; impaßibiles, vnde & beatitudinis donum à sua creatione, authore Augustino de fide ad Petrum, diuinitus acceperunt. Et in libro de Ecclesiasticis dogmatibus ait, angelos, qui in illa, qua creati sunt beatitudine perseuerant, quòd non mutentur, id natura non poßidere, sed dono potiùs cœlesti. Et in lib de ciuit: 11.cap: 13. ait, omnes angelos æqualis beatitudinis ab initio conditos fuisse, sicq; mansisse, quousq; iniqui ab æternæ veritatis lumine desciuerint, in quibus perfecta esse non poterat beatitudo, ob casum sanè futurum; qui verò remanserunt, quoniam de eorum beatitudine certi non erant, æterna profectò in eis felicitas seu beatitudo esse non poterat. Reuera, si authore Augustino de fide ad Petrum, tales deus angelos condidit, vt deum propter se diligerent, etiam super omnia; quod planè perinde est, ac dicere, velle deo maius bonum, quàm cuilibet creaturarum, & concupiscentiæ, & amicitiæ amore: beatitudo autem est, Deo per amorem coniungi; exploratum omninò atque firmum esse video, angelos ab initio naturali potitos fuisse beatitudine. Sanè, quemadmodum deus fecit hominem rectum; ita etiam & angelum: ad naturæ autem rectitudinem spectat, diligere deum super omnia; rectitudo enim mentis est amor, qui planè vera rectitudine vacaret; si aliquid supra deum, aut æquè vt deum diligeret. Adde, quòd recta dilectio dicenda non est, quæ ad naturalis rationis dictamen conformitatem non habet. sed naturalis ratio dictat, deum super omnia esse diligendum, vt summum & optimum bonum: ergo quod priùs. Hæc quidem de naturali beatitudine sint dicta. Iam operæpretium est quærere, quonam modo supernaturalem beatitudinem attigerint, si illam meruerint, an præmium ante meritum habuerint, vt nonnulli dicere videntur, quod certè quibusdam minimè probatur. Etenim,

1. si homo conditus non fuisset; angeli nihilominus suam beatitudinem meruissent, vtpotè, qui ab hominibus non dependent: non ergo propter futura obsequia hominibus exhibēda, suam sibi angeli beatitudinem pararunt.

2. Præterea, actus intrinsecus, etiā sine quopiam extrinseco, potest esse meritorius. Quare, actus angelicus, absq; extrinseco hominum obsequio, suam mereri potuit beatitudinem.

3. Adde, quòd si res ita se haberet; homo sibi mereri posset gratiam primam, ex futuro liberi arbitrij vsu, quod est falsum. Itaq;, angelorum meritum duratione præceßit præmium, vt legitimus seruaretur iustitiæ ordo atq; retributio. Sanè, omnis naturæ perfectio, quæ naturæ additur, vt illius finis, & perfectio vltima, propria naturæ operatione acquiritur. sed beatitudo est omnis creaturæ rationalis vltima & completa perfectio, soliq; deo naturalis: propria ergo naturæ operatione est paranda. Cæterùm, quia huiusmodi beatitudo superat naturæ potentiam;

1. absq; dubio ope indiget superna, vt suum finem attingere queat: priùs ergo auxilium gratiæ recipit, quàm suam mereatur habere beatitudinem.

2. Profectò, idem simul mutabiliter atq; immutabiliter non potest velle voluntas: cùm autem præmium recipit, illud certè immutabiliter recipit atq; acceptat: quando verò est in actu merendi, contingenter elicit actum: præmium ergo natura posterius est merito. Sanè, dispositio illud præcedit, ad quod est, sicuti etiam via terminum. sed meritum est dispositio, & quædam, vt

3. ita dicam, via beatitudinis obtinendæ. Ergo. Amplius, non priùs facta est angelorum diuisio, quàm fuerit actuum ipsorum facta dissentio; quilibet enim angelus aliquando fuit in gratia, siue in instanti creationis, siue post illud instans; nam omnes angeli creati sunt vniformes. proinde in illo instanti, in quo boni angeli beatitudinem meruerunt, in eodem planè rebelles demeruerunt. Viæ ergo decretæ æqualis fuit omnibus mora merendi demerendiq;. Ex quo patet, angelorum meritum, ipsorum præmium præceßisse. Ex his autē apparet tres moras, siue momēta, angelis à sanctis doctisq; viris nō temerè fuisse tributa, & in primo quidem omnes in eadem gratia constitisse: in secundo verò, bonos meruisse, demeruisse malos: in tertio autem, omnes in termino fuisse, siue ad terminum deuenisse. Istæ autem moræ non fuerunt diuersa temporis instantia, vt quidam dicunt sed

Marginalia: Auguſt. de beatitudine angelorum. — Diligere Deũ ſuper omnia. — Quomodo meruerunt beatitudinem. — Principium meriti. — Tres moræ angelorum.

*cunt, sed nunc potiùs & æui; prima siquidem mora, instanti respondet temporis nostri:
secunda verò tempori, quod instans consequitur, nempè continuo; angeli enim rebelles
pluribus diuersarum specierum vitijs infecti sunt, idq́ vnus post alterum, non pariter
omnes: in tota autem hac mora, qui in his actibus agebant, erant vtiq; in via. Etenim, si
vnum tantùm instans extitissent, in quo boni meruerunt, mali verò demeruerunt; in cœ
lo vtiq; nullum fuisset bellum commissum, nec vlla victoriæ laus atq; triumphus, quod
omnibus modis sanctis aduersatur scripturis. Porrò, tertia mora tempori, in quo & bo-
nis tributa sunt præmia, & malis debita tormenta, correspondere videtur. Itaq;, angeli
suam meruerunt beatitudinem, priùs quàm illam reciperent, idq́ ex diuinæ gratiæ be-
nignitate, atq; nobilissima ipsorum natura, quæ multo tempore non indigent in operan-
do. naturalem autem beatitudinem, quæ est per speciem diuinæ essentiæ repræsentatiuã,
& consequentem dilectionem, ab initio possederunt. Quoniam igitur meritum meretur* Meritum præcedit præmium.
*præmium, & est via ad finem atq; terminum: ei autem, qui est in termino, non conue-
nit moueri ad terminum; nullus enim meretur, quod iam habet. Actus præterea liberi
arbitrij, sine gratia vltimæ perfectissimæq; non est beatitudinis capax, neq; vtraq; si-
mul gratia ornari potest, nempè gratia merendi, vtpotè imperfecta; & gratia perfe-
cta, quæ est fruitionis, siue fruendi principium: meritum ergo angelorum, præmium i-
psorum præcessisse, & rectæ conuenire videtur rationi, & sanctis scripturis esse consen-
taneum: simul enim, & semel frui, atq; suam fruitionem mereri, est impossibile. Me-* Simul frui & mereri, est impossibile.
*ruerunt itaq́ angeli sancti, post primum charitatis actum, suam beatitudinem; gratia
siquidem, secundùm modum naturæ, ipsam certè perficit naturam. Quoniam autem il-
lorum beatissima natura, multis non eget discursibus in merito acquirendo; illico post a-
ctum, mirabili charitate formatum, perfectissimæ beatitudinis facti sunt participes, &
diuinæ quodammodo naturæ consortes. Hæc quidem dicuntur à nonnullis, satisq; proba-* Obicctiones
biliter, quæ tamen alijs non probantur; imò ita in ea insurgere consueuerunt: Si, inqui- 1.
*unt, res ita se haberet; nullus ergo angelorum damnationis pœnæ esset subiectus, quippè,
cùm quilibet ipsorum beatitudinẽ, vnico meruerit charitatis actu. Angelum præterea,* 2.
*ex vno naturæ actu, naturalem consequi perfectionem, est impossibile: multò ergo mi-
nùs supernaturalem beatitudinem ex vnico charitatis actu consequetur. Adde, quòd* 3.
*præmium datur secundùm legem præmiantis; lex autem præmiantis dei est: vt qui per-
seuerauerit vsq; in finem, hic salutem consequatur. Nisi ergo vsq; in finem viæ quisq; an-
gelorum meruerit, etiamsi vnico actu priùs meritum parasset; adhuc tamen beatitudi-
nem non consequetur. Ad hæc sic respondere possumus secundùm aliquorum sententi-* Solutio
*am: post primum actum quidem meritorium, mox angelos fuisse in viæ ipsorum termi-
no, ideoq; post illum actum beatitudinem fuisse consequutos; nec mirum, cùm gratuita,
secundùm naturam dignitatem capacitatemq; dispensentur. Quoniam autem natura an-
gelica est nobilissima; idcirco dona sibi tributa illico ad terminum deduxit, idq; vnico
charitatis actu. Porrò, hæc quidem sententia satis videtur rationi consentanea, quæ ange-
lorum naturam mirificè commendat; altera verò, sacris scripturis conformior apparet,
quæ angelorum bellum clarissimè describunt: vtra autem istarum sit magis eligenda te-
nendaq;, deus scit, qui omnia fecit in pondere & mensura. Itaq;, angelos ab initio beati-
tudinem habuisse naturalem, supernaturalem verò, proprijs meritis nactos fuisse, dixi
satis quærenti, non oppugnanti veritatem,*

CAP. IIII.

*Angelos fuisse ante confirmationem beatos, pro-
prijs verò meritis beatitudinem consequutos
non esse, argumentis ostenditur.*

Angelorũ beatitudo

1. NAtura angelica nobilior est natura corporali, vtpotè, quæ deo & vicinior
sit naturæ nobilitate, & conformior operis dignitate. sed creatura corpo-
ralis ab initio suæ creationis condita est perfecta, nec vlla in ea præcessit
informitas formationem tempore, sed natura tantùm, authore Augustino
primo super Genes: ad lit. igitur natura angelica ab initio cõdita fuit per-
fecta, & ex consequenti beata; eius enim perfectio atq; formatio, ex beatitudine sine
dubio proficiscitur. Sanè, secundùm eiusdem authoris sententiam, quæ in operibus sex di
erum leguntur, simul facta esse affirmat, idq; à principio creationis rerum. at, in illis
sex diebus, mane, ipso testante, angelica fuit cognitio, secundùm quam, & verbum, &
res in verbo cognouerunt; sed talis cognitio, ad summam perfectamq; spectat beatitu-
2. dinem: beati ergo ab initio suæ creationis angeli extiterunt. Amplius, angeli à primo
instanti fuerunt beati beatitudine naturali, & supernaturali: igitur. etenim efficacior
est atq; præstantior supernaturalis beatitudinis causa effectiua, quàm causa efficiens na
turalis beatitudinis; angeli siquidem in primo instanti habuerunt, vel habere potue-
runt, cùm intellectum perfectum, tùm etiam voluntatem similiter, atq; obiectum vtris-
3. que præsens: igitur in primo instanti fuerunt, vel esse potuerunt perfectè beati. Ad-
huc, angeli boni in primo instanti fuerunt in gratia, Augustino teste 13. de Trinit. cap. 9.
Deus, inquit, simul condidit angelorum naturam, & largitus est gratiam: igitur in pri
mo fuerunt perfectè beati. Tenet consequentia: angelus enim sine discursu suam perfe-
ctionem assequitur naturalem, præuia dispositione naturali præmissa: accedente ergo
dispositione supernaturali, nempe diuina gratia, illico suam est consequutus beatitudi-
4. nem. Amplius, mali angeli ab initio fuerunt miseri. vnde Ioan: Ille homicida est ab
initio, & in veritate non stetit. Et Iob: Hoc est initium figmenti eius &c. August: quoq;
super Genes: lib: 2. cap: 8. idipsum tueri videtur: igitur angeli boni ab initio fuerunt
5. perfectè beati. Item, quòd angeli proprijs meritis beatitudinem non acquisierint, ma-
ius præmium secundùm rectam quidem rationem, maius meritum expostulat. sed in an-
gelis est maior gloria, præmiumq; gloriosius quàm in hominibus, qui diuturna atq; lon-
gissima temporum assiduitate beatitudinem illam sibi parauerunt: maius ergo meritũ
angelis est necessarium, quod planè parua temporis morula haberi non potest. Angeli
ergo suam beatitudinẽ non meruerunt. Sanè, si ex obsequijs, quæ erant hominibus præ-
stituri, aliquid præmij sunt angeli recepturi, si præmium non datur ante exhibitum me-
ritum; spes autem quæ differtur, affligit animam: angeli ergo essent miseri reputandi,
quippè, qui tanto tempore caruerint iusta mercedis retributione, perfectaq; beatitudi-
6. ne. Amplius, actus meritorius est circa difficile. sed cui inest bona voluntas ad bene
agendum, nulla inesse potest difficultas bene operandi. angelis autem est naturalis ta-
lis operatio; naturalibus verò non meremur: nullum ergo angeli meritum, supernatu-
ralem meruisse beatitudinem, multum videtur esse probabile.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, quamuis natura angelica ab initio suæ creationis omnem habu erit perfectionem, suæ conuenientem naturæ; non est tamen à principio eam assequuta, ad quam suam per operationẽ erat tandem peruentura; sed ad illam diuinitus adiuta peruenit. Creatura præterea corporalis, à suæ cre ationis principio, non omnem prorsus est perfectionem sibi possibilem assequuta, ad quam per suam potuit operationem pertingere; germinatio enim plantarũ ex terra, non statim fuit in primis operibus, in quibus, authore Augustino, terra data

est sola

Angelorũ beatitudo

est sola virtus germinandi. ex quo patet totum argumentum falsum esse atq; erroneum. Ad confirmationem dico, angelum duplicem habere verbi cognitionem: vnam quidem naturalem, supernaturalem alteram, siue gloriosam. Porrò, naturali cognitione, verbũ per eius similitudinem, in sua relucentem natura cognoscit; gloriosa verò, verbum per suam essentiam intelligit siue cognoscit: vtraq; autem res in verbo cognoscit; differenter tamen, vtpotè, prima quidem cognitione imperfectè; perfectè verò, secunda, quæ matutina cognitio dicitur, affuitq; post conuersionem beatis illis spiritibus, prima autẽ ab ipsorum creationis principio. *Cognitio matutina.*

2. Ad 2. quamuis deus sit causa efficacior, quam causa naturalis; quia tamen respectu beatitudinis angelis exhibendæ proprio voluntatis arbitrio agit; non fuit certè necesse, vt ab initio beatitudinem illis conferret.

3. Ad 3. dubium est, vtrum angeli ab initio conditi fuerint in gratia, gratum faciente. Quòd si quispiam id verum esse dixerit, neq; in dubium vocari oportere; non ob id tamen consequentiam veram esse censeo: illa enim gratia in fieri tantùm quædam esset dispositio, ad beatitudinẽ supernaturalem necessaria, non autem in facto esse. Porrò, huius beatitudinis dispositio, respectu quidem beatitudinis simpliciter, actus est meritorius, ideoq; simul angelo inesse non possunt.

4. Ad 4. malum angelum ab initio suæ creationis non fuisse, constat satis; sed ab initio temporis, seu suæ inuidiæ, qua hominem peremit: nam si ab initio suæ creationis cecidisset; nunquam profectò in veritate stetisset, quod tamen scriptura constanter affirmat. Iustitiæ præterea non congruit commutatiuæ, viatores pro toto statu viæ, actus elicere æquales, vnumq; præmium in termino accipere, alterum verò, eodem præmio vacare: vnus ergo actus meritorius, non est satis ad opus supernaturale acquirendum, vt quidam dicunt.

5. Ad 5. maior beatitudo non eget maiori merito, hoc est, maiori meritorum pluralitate; sed maiori potiùs conatu voluntatis, actusq; intensione, vnde meritum maius minusq; nominatur. Patet ergo maius præmium, maiore non indigere tempore; sed maiori sanè dilectione, actusq; puritate. Ad confirmationem dico, angelos beatitudinem habere essentialem, ex proprijs meritis, nihilq; in futurum essentialis meriti præstolari. Quod autem per obsequia exhibita illis acciderit, accidentale appellari, ideoq; impedimento illis esse non posse, quominùs supernaturali potiri nõ possint felicitate.

6. Ad 6. præcipua ratio meriti, non est difficultas operis, sed conatus voluntatis: vbi enim maior est conatus cæteris paribus; inibi maius quoq; inueniri meritum credendum est: hoc profectò angelis infuisse dubium non est, vnde & maius illorum extitit meritum. *Maius meritũ in quibus cõsistit.* Ad confirmationem dico, mereri nos naturalibus, id est, his, ad quæ naturales potentias habemus. Quomodo ergo angeli meruerint suam beatitudinem, hæc dixisse puto sufficere.

Sed dicet aliquis, nunquid angeli beati, in beatitudine proficere possunt? *Si angelus in beatitudine possit proficere.* Ad quod quidem dicimus, creaturam rationalem habere certam atq; determinatam beatitudinem, certumq; atq; præfixum beatitudinis modum, suæ naturæ conuenientem; quoniam autem illa est finita, finiti quoq; est modi: etenim, quemadmodũ beatitudo in ipsa visione consistit; ita etiam beatitudinis gradus, in certo visionis modo, ad quem, velut ad vltimum finem à deo perducitur. Summa sanè veritas ab omnibus beatis secundùm diuersos gratiæ gradus conspicitur, idque ex intentione dirigentis in finem. Quamuis enim rationalis creatura ad videndam diuinam producatur essentiam; non tamen licet asserere, ad summum visionis modum, qui est comprehensio, esse productam: illa siquidem modus dei est solius, quippè, qui cùm sit infinitus, infinitè intelligit infinitam essentiam. *Summus visionis modus excedit limites creaturæ.* Itaq;, quoniam angeli ad determinatum beatitudinis gradum attigerunt, altiorem certè ascendere nequeunt.

Obiectio. Sed obijcit aliquis, in beatis angelis est perfecta

1. charitas: semper igitur merentur, & ex consequenti, maiores indies beatitudinis gradus accipiunt; charitas enim est principium merendi, vnde sine merito esse non potest.

2. Prætcrea, Deus vtitur angelis, tanquam administratorijs spiritibus, authore Paulo ad Hebr: 1. idq; ad bonitatem suam ostendendam, atq; ad angelorum vtilitatem, qua pro-

 fectò fru-

Angelorū beatitudo *fectò frustrarentur, si ampliorem, quàm modò habent, suscipere non possent beatitudinis gradum. Deniq; imperfecti est, non posse ampliùs proficere, eius præsertim, qui summum perfectionis gradum non obtinet. Ne ergo ista absurda sequantur, videtur fieri posse, quòd beati angeli maiorem beatitudinis gradum acquirere valeant. Verùm ad hæc ita respondere valemus. Ad primum quidem illud verum esse, de charitate imperfecta, quæ in via habetur, cuius interest mereri atq; augeri, vt aucta mereatur perfici, non autem de charitate patriæ, ad quam ob suam perfectionis nobilitatem, frui potiùs spectat præmio, quàm ipsum mereri. Ad 2. Ministeria angelorum prosunt ipsis angelis, non quidem ad maiorē essentialis atq; supernaturalis beatitudinis gradum habendū, quum ille augeri non possit; sed ad accidentalem aliquem, vt dixi, beatitudinis gradum. Ad 3. quamuis angeli beati in simpliciter summo non sint beatitudinis gradu; vltimum tamen obtinent ipsorum naturæ conuenientem: proinde illorum gaudium, essentiale augmentum non nouit. Quòd autē gaudere dicantur angeli, de peccatore pœnitentiam agente, Luc: 15. ad illorum profectò pertinet præmium accidentale: illud verò ex ipsorum beatitudinis virtute nancisci eos dicere possumus. Quomodo ergo angeli in maiori beatitudinis gradu esse nequeant, iam dixi.*

3. (margin, beside "nis gradum. Deniq;")
Solutio
1. (margin, beside "ita respondere valemus")
2. (margin, beside "spectat præmio")
3. (margin, beside "Ad 3. quamuis")

CAP. VI.

Angelis fuit necessaria gratia, vt beatitudinem consequi possent.

Gratia est principiū meriti.

Voniam naturalis voluntatis motus eorum omnium, quæ volumus, principium esse dicitur, naturalis autem inclinatio voluntatis, ad id suaptè natura fertur, quod est suæ naturæ consentaneum; hac de causa, ad id, quod suas superat naturæ vires ferri non potest, nisi cœlitus fuerit attracta atq; adiuta. Cùm igitur videre deum per essentiam, omnes prorsus vincat creatas potentias creaturarum: nulla ergo creatura rationalis, ad illam supernam veramq; beatitudinem motum habere potest ordinatum, si mota non fuerit à supernaturali agente, quod quidem diuinæ auxilium gratiæ appellamus. Itaq;, angeli pro beatitudine huiusmodi obtinenda, diuinitus adiuti sunt, quod reuera sacris consonat scripturis, quæ omnis meriti principium diuinam gratiam esse profitētur: Gratia dei, inquit Paulus ad Rom: cap: 6. vita æterna: Poterat quidem dicere, ait Augustinus, merces bonorum operum, vita æterna. sed maluit sic loqui; quia scilicet principium omnis meriti est gratia. Item ad Cor: 1. capit: 4. Quid habes, quod non accepisti? quod reuera non modò hominibus, sed ipsis etiam angelis conuenire censeo; siquidem omnis creatura in suo conspectu gloriari non debet: sed qui gloriatur, in domino glorietur, à quo omne bonum, & sine quo nullum est, aut esse potest meritum. Itaq; si angeli beatitudinem, sine gratia, gratum faciente, meruissent; in hoc profectò absurdū nos incidere oporteret, vt aliquod meritum esse fateremur; & quidem vitæ æternæ, sine gratia gratum faciēte, quod est apertissimè falsum. Reuera, gratia gratum faciens, instar rationis seminalis in natura, ad effectum naturalem se habet ad beatitudinem supernaturalem. vnde, quemadmodum in natura effectus naturalis, absq; auxilio rationis seminalis produci non potest; ita etiam supernaturalis beatitudo, absq; gratia gratum faciente, conceditur nemini. Patet ergo, quemadmodum beatissimis illis spiritibus necessarium extiterit diuinæ gratiæ auxilium, pro beatitudine, vltimaq; illorum perfectione obtinenda. Rationi præsertim quàm optimè conuenire video, non vnum eundemq; gratiæ gradum omnes angelos accepisse, quippè cùm naturæ gradus in angelis diuersi esse videantur siue intelligantur. Porrò, cui inest maior naturæ no-

Gratia dei vita æterna.

Gratia gratū faciens.

Secundùm rationem naturalium, gratiā angeli consequuti sunt.

turæ nobilitas atq; puritas, eidem & maiorem gratiam, gratum facientem, & exinde maiorem gloriam seu beatitudinem supernaturalem, inesse dicimus atq; affirmamus. In hoc planè multiformis elucet sapientia dei, quæ se ita mirificè beatissimis illis spiritibus communicauit; & angelicæ quoq; nobilitas naturæ, quæ non sicut nostra ex diuersis cõstat naturis, quibus altercantibus, bonum quod volumus perficere non possumus; sed ex vna tantũ pacifica atq; tranquilla, in qua lis vnius siue contentio, alteri impedimẽto esse nõ potest, sicuti in nobis ipsis huiusmodi pugnã frequenter experimur, in quibus intellectus dominiũ ab hostibus pessimis, nempè ab indomitis sensibus, & perturbatur, & interdũ vincitur & debellatur. simile quiddam hominibus accidere videmus: nam quibus maior gratia præstatur; eisdem certè maior quoq; gloria debetur, atq; nobilior conuersio extat, & efficacior dilectio. Sed arguet aliquis ad ea, ad quorum exequutionem cõplendam, naturalem habemus potentiam: Non opus est nobis gratia, gratum faciente, vt patet. sed angeli naturalem habere videntur potentiam sese conuertendi ad Deum: non ergo pro ipsorum conuersione complenda, putandum est gratia iustificante illos indiguisse. Sane, in his egemus diuinæ gratiæ adiutorio, quæ nobis sunt difficilia; sed ita non se habet beatitudo ad angelum: ergo quod priùs. Amplius, conuerti ad deum, perinde est sese ad gratiam præparare: Conuertimini ad me, inquit Zachar: 1. & ego conuertar ad vos. sed nobis non opus est gratia, vt ad gratiam præparemur, alioqui esset abire in infinitum: angeli ergo pro ipsorum conuersionis perfectione, gratia non indiguerunt, gratum faciente. Amplius, secundùm suorum naturalium capacitatem, hominibus gratia non datur: nec ergo angelis; quàmplurimis enim hominibus maior gratia cõfertur, quàm multis etiam non est angelis collata, quorum naturalia nobiliora sunt hominum naturalibus: non ergo gratia secundùm proportionem naturalium confertur angelis atq; hominibus. Huic accedit, gratiam ex mera dei voluntate dari: non ergo secundùm naturalium quantitatem capacitatemq;. Adde, gratiæ, actum humanum natura propinquiorem esse; actus enim humanus est præparatorius ad gratiam. sed gratia non est ex operibus, authore Paulo 11. ad Rom. multò ergo minùs in angelis, gratia gratum faciens, ex naturalium consideratione dependet, vt secundùm illorum portionem atque mensuram sit tribuenda. Porrò, ad hæc atq; similia ita respondere valemus, & ad primum quidem dicimus, Deum, vt esse naturalis principium ab angelis naturaliter diligi, de qua planè dilectione nõ nostra est inquisitio; sed de conuersione potiùs ad Deum, qua beatitudinem beatissimi illi spiritus consequuti, quæ, vt diximus, ex naturalibus assequi non poterant. Ad confirmationem dico, angelo esse difficile ad deum conuerti, quatenus scilicet beatitudo supernaturalis, à viribus purè naturalibus haberi non possit. Ad 2. Quilibet voluntatis motus in deum, in ipsum conuersio dici potest. Proinde, triplicem in deum conuersionem statuere possumus: vnam quidem perfectam, vtpotè à perfecta dilectione manantem: & hæc sanè creaturæ est iam deo fruentis, pertinetq; ad gratiam consummatam, quippè, cùm ibi sit status, & non sit necesse in infinitum proficisci. Hanc angelos beatissimos plenissimè possidere approbamus, eamq; diuinitus adiutos, sibi comparasse dicimus. Secunda verò est, beatitudinis meritum, cui competit gratia habitualis, quæ est merendi principium. Tertia autem præparat se ad gratiam habendam; huic certè opus est, non aliqua gratia habituali, sed dei potiùs operatione, ad se animam conuertentis: quemadmodum gemit Ieremias Tren: vlt. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Ad 3. negatur similitudo: hominibus enim non tota semper gratia confertur simul, quam ipsi sunt habituri; sed paulatim post primam, meritorum numero cumulantur. Deus præterea, suo ex beneplacito multis potuit, & voluit, hominibus maiores gratiam tribuere, quàm vnquam tribuerit angelis. Sanè, maior est Dei gratia in virgine matre, quàm in aliquo alio angelorum. Item, gratia hominis Christi omnes facilè superat, omnia gratiarum munera, quæ in illis beatissimis spiritibus, & sunt,

Obiectiones. 1. 2. 3.

Solutio. 1. 2. Triplex conuersio. 3.

Mariæ gratia, excedit gratiam angelorũ.

& esse creduntur. Ad confirmationem dico, verum quidem esse, gratiam ex mera dei liberalitate, angelis, hominibusq; concedi, & naturam etiam. vnde, quemadmodũ dei liberalitas, angelorum hominumq; naturam ordinauit ad gratiam; ita etiam & gradus naturæ, ad gradus gratiæ disposuit. Ad aliam confirmationem respondeo, actus quidem rationalis creaturæ, ab ipsa planè creatura proficisci; naturam verò eiusdem immediatè ab ipso deo: quamobrem gratia conceditur secundùm gradus naturæ, præsertim beatissimis spiritibus, quibus nõ opus fuit diutissimè immorari, atq; laborare, vt beatissimum perfectissimumq; felicitatis donum consequerentur. Quomodo ergo angeli gratiam consequuti sunt & gloriam, dixi.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

De custodia sanctorum Angelorum.

Vemadmodum ad amplissimam, sanctissimamq; dei pertinet prouidentiam, vt mobilia, ac varietati obnoxia, ab immobilibus atq; immutabilibus regantur; ita planè, vt substantiæ spirituales, corporibus coniunctæ, nempe homines, humanis infirmitatibus subditi, à sanctis spiritibus, ab omni rerum corruptione, miseriaq; liberrimis, gubernentur, dei prouidentiam mirificè commendat. Plato de custodia angelorũ. *Hoc Plato cùm intelligeret, angelorum custodiam, solicitudinem, curamq; perpetuam, quam erga homines gerunt, in quarto de legibus clarissimè docet, sicut etiam annotauimus in hoc secundo Pymandri: Principatus quidam, inquit, & gubernatio sub Saturno valde felix fuisse dicitur.* Angelorum cura erga homines. *Is cùm intelligeret, nullam hominum naturam res humanas ita gubernare posse; vt si omnibus arbitratu suo dominetur, lasciuiori superbia iniusticiaq; non repleatur. Cùm hæc, inquam, non ignoraret, non homines, sed diuinioris præstantioriśq; generis dæmones, id est angelos, ciuitatibus nostris, reges principesque præfecit, quod nunc nos in ouium gregibus facimus; non enim bobus boues, nec capris capras præficimus; sed nos ipsi genus melius dominamur. Similiter, deus homines amans, genus dæmonum generi nostro præstantius nobis præfecit, quòd summa tàm sua, quàm nostra facilitate, nostrarum rerum curam habebat, pacemq;, & pudicitiam, libertatem, & iusticiæ copiam præbens, procul à seditione, ac felix hominum reddebat genus. Porrò, hanc diuinam sanctamq; doctrinam, verisimile est, à Mercurio Platonem accepisse: sic enim loquitur 10. Pymandri:* Mercurius de custodia angelorum. Chori Deorum duo, vagantium vnus, non vagantium alter. *quasi diceret: quidam ex angelis foras discurrunt atq; vagantur; hi nimirum, quos magnus Iupiter humano generi præfecit in custodes atque principes. Superiùs plura Mercurij testimonia de hac re inuenies. Hos sequitur doctissimus Plotinus Enn: 5. lib. 8. cap. 3.* Plotinus. *Dij, inquit, qui cœlum habitant, otio abundant, assiduè contemplantur, non dedignantur homines, neque aliud quicquam eorum, quæ ibi sunt, ob hoc ipsum, quòd ex diuinorum numero sunt; omnem namq; regionem illam discurrunt, locumq; comprehendunt conquiescentes. Profectò, si dij siue angeli homines non dedignantur; illorum curam gerere credendum est. Hæc quidem præclarissimos viros dixisse & sensisse legimus. Ad hoc accedunt sanctarum testimonia scripturarum, quæ de hoc negotio & crebra sunt, & fidelia:* Psal. 90. *Angelis suis, inquit, mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. Tanta planè cura est sanctis angelis hominum genus, vt illud, velut rem optatissimam deo, illiúsq; charissimam in manibus gestent, ne vnquã aliquid patiatur ruinæ. Et in alio Ps. Immitet se angelus domini in medio timentiũ se, & defendet eos. Plura de hoc annotauimus in hoc secundo.* Aug. de custodia angelorũ. *Augustinus de ciuit. dei, lib. 10. cap: 15. Diuinæ, inquit, prouidentiæ placuit, ordinare temporum cursum, vt diuini illi spiritus, mentis diuinæ nuntij, diuinam nobis significarent atq; annuntiarent veritatem.*

Et lib.

Et lib: 19. cap: 9. in societate sanctorum angelorum est nostra fiducia; quia tamen nobis non ea, qua homines familiaritate miscentur, magna dei misericordia est necessaria, ne quisquam cùm bonos angelos amicos se habere putat, habeat malos dæmones amicos fictos. Et lib. 22. cap: 29. angeli dei nostri vocantur angeli, sicut & Christus dei, Christus est noster: Dei sunt, quia deum non dereliquerunt: nostri sunt, quia suos ciues nos habere cœperunt. Et in Psal. 62. Angeli sancti attendunt nos peregrinos, & miserentur nos, & iussu domini auxiliantur nobis, vt ad illam patriam communem aliquando redeamus, & ibi cum illis fonte dominico veritatis & æternitatis, aliquando saturemur. Et ad fratres in eremo serm: 68. Angelus bonus, inquit, hortatur nos consilio boni: quia cùm aliquid boni agimus, ipsum a dextris nostris esse credamus; cùm verò malum aliquid cogitamus, aut facimus, siue paruum, siue magnum, hoc nulli dubium, quin malignum angelum hortatorem habeamus, qui super hoc nos irridet, cùm angelus sanctus tristatur & dolet. Cùm ergo ingemiscimus, & pro peccatis nostris suspiramus, aut opera virtutum facimus; tunc angelum dei sanctum administratorem, & consiliatorem habemus. Et ser: 46. A naturis angelicis semper defendimur, ne demergamur: ipsi namq; sunt administratorij spiritus missi in ministerium nostrum: ipsi prouinciarum custodes, dignitatesq; nostras tam spirituales, quàm temporales omni diligentia custodientes: ipsi sunt contra fomitem impetrantes: ipsi sunt pro nobis contra dæmones victoriam obtinentes: ipsi sunt per quos ad fletum contritionis, pænitentiæ, & orationis inducimur: ipsi sunt, per quos nostra facta, vel cogitata ad cœlum hilariter portantur: ipsi sunt fratres nostri, qui nos valde diligunt, nos vbiq; instruunt, in cunctis nos protegunt, nostrum aduentum expectantes in paradisum: qui nobis dormientibus adsunt custodes, nobis orantibus adsunt tripudiantes. Hanc eandem diuus Hieronymus profitetur doctrinam in expositione vndecimi capitis Ecclesiastes: exponens illud: *Aues cœli portabunt vocem tuam: Angeli, inquit, qui terram circumeunt, & sunt administratorij spiritus, ad instar auium, nostra verba, & cogitationes ad cœlum perferunt.* & in caput Michææ 6. *Montes sunt angeli, quibus rerum humanarum commissa cura est: Deuteronomij cantico 32. in idipsum congruente: cùm diuideret excelsus gentes, cùm dissemineret filios Adam, constituit terminos terræ secundùm numerum angelorum Dei. hi sunt administratores spiritus &c.* Et cap. 7. Ecclesi: *Angeli ad perfectum numerum peruenientes denarium, auxiliantur humano generi.* Et in vltimum caput Isaiæ. *Quòd vnusquisq; nostrum habeat angelos, multæ scripturæ docent: è quibus illud est Matt. 18. Angeli eorum semper vident faciem patris.* quod quidem sic interpretatur: *Magna, inquit, est dignitas animarum, vt vnaquæq; ab ortu natiuitatis in custodiam sui habeat angelum delegatum.* Eiusdem quoque est sententiæ Basilius magnus, exponens illud Psalmi 48. *Et dominabuntur eorum recti in matutino: Cuilibet enim fidelium est angelus assistens, & adiunctus, patrem qui est in cœlo, videre dignus.* Et lib. 3. contra Eunomium. *Quòd autem singulis fidelium adsit angelus, vt pedagogus quidam, & pastor ad vitam dirigendam, nemo contradicet qui verborum domini recordatur dicentis: Angeli eorum vident faciem patris. Quòd verò rursus sint quidam angeli vniuersarum gentium propositi, Moses per canticum docet: Constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum suorum.* Et de Spiritu sancto cap. 13. *Angeli, inquit, hominibus dati sunt, ceu pedagogi, ac morum gubernatores.* Et de vera virginitate, *Neque verò conuenit, vt angeli eius, cui credita est cura, ac custodia salutis nostræ, faciem aspernetur homo, atq; inprimis virgo, quæ hunc ipsum castitatis suæ, veluti paranymphum, custodemq; habet.* Porrò, Origenes & antiquitate, & sapientia nobilissimus, hanc quoque doctrinam constantissimè, abundantissimèq; confirmat: hom. 20. super numeros. *Adest, inquit, vnicuiq; nostrum, etiam minimis, qui sunt in Ecclesia, angelus bonus, angelus domini, qui regat, qui moneat, qui gubernet, qui pro actibus nostris corrigendis, & miserationibus exposcendis, quotidie videat*

Epitheta angelorum.

Hieronymus de custodia angelorum.

Vna quæque anima habet angelũ suum.

Basilius de custodia angelorum.

Cõstituit terminos populorum iuxta numerũ angelorum suorum.

Origenes.

custodia. tidie videat faciem patris, qui in cœlis est, sicut Dominus designat in Euangelio: & in

Paulus. Apocalypsi, vnicuiq; ecclesiæ angelus præest, qui vel laudatur pro bene gestis populi, vel etiam pro delictis eius culpatur. sed hæc quidem per similitudinem sunt dicta: tempus autem istius custodiæ homel: 5: in Matthæum describit: Qui, inquit, volunt angelum

Psal: nobis mox postquam nati sumus delegari, his scripturis vtuntur, Gal.1. Qui me segrega-

Isai: uit ex vtero matris meæ. & illud Psal. De ventre matris meæ deus meus. & illud: Dominus ab vtero vocauit me, & quæ sunt generis eiusdem. Et in Iob dicit angelos maximè gloriari ob eximiam hominum sanctitatem: Maximam, inquit, sibi gloriam reputantes

Chrysosto: ob Iob innocentiam. Consentaneam his, Chrysostomus profert doctrinam hom: 14. Circa finem in epist: ad Hebr. Vnicuiq; inquit, nostrum angelus assidet. & hom: 3. eiusdē epi. Angelicæ functionis officium est ad salutem nostram ministerium deo persoluere. Ad

Cyrillus. hunc etiam modum Cyrillus contra Iulianum lib. 4. Angeli, inquit, noxias à nobis abigunt feras, & docent id omne quod laudabile, liberum iter facere, & non impeditum, dum nobiscum glorificant summum deum: hæc autem, atque similia à sanctis Ecclesiæ Doctoribus, de sanctorum angelorum custodia praeclarissimè describuntur. Reuera, diuinæ congruum erat pietati, vt nobis prospiceret de fidis custodibus, atque coadiutoribus, quibus inter tot pericula, atque ærumnas, tuta esse posset humana fragilitas: vnde Hieronymus: Neq; inquit, secura esset humana fragilitas inter tot, & tantas hostis illius insidias: nisi sanctorum angelorum muniretur auxilio. Quare, cùm promptior sit deus ad miserendum, quàm ad exercendum nos, si angelos habemus malos, nos vndiq; tentantes, ac perdere cupientes; nónne decebat illius bonitatem, sanctos adiutores nobis tribuere, quorum auxilio tuta esset, atque secura nostra fragilitas? etenim homo recedit à recta ratione agendi in statu viæ, propterea, quia subest inuerso naturæ ordini atque tyrannorum potestati, facilè, atque multipliciter aberrare potest: hac de causa, præsidio indiget angelico, quo fretus flectere nequeat à recta agendi ratione. Incertæ, in-

Salomon. quit sapiens, Sapientiæ 9. sunt cogitationes mortalium, & timidæ prouidentiæ nostræ. Proinde, veritas diuina, à veritatis ministris nobis annuntiatur, quorum auxilio, docemur, consolamur, & confirmamur. decebat etiam diuinam prouidentiam, quæ circa perpetuò manentia præcipuè versatur. Homo autem cùm non modò specie, sed etiam indiuiduo sit perpetuus, ob animæ immortalitatem, congruum fuit vt particulari, magnoq; dei præsidio muniretur, veluti peculium dei, ac rerum propemodum omnium copula, & contemplator egregius. Itaq; angelos esse hominum custodes, ac vnumquemq; hominum angelum habere sibi delegatum, à tempore suæ natiuitatis, ex sacrorum, atq; Philosophorum sententia, manifestum esse arbitror.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1\. Vmanum genus, præsertim fidelium, deum habet in custodem, authore Dauide: Ecce non dormitabit, inquit, neque dormiet, qui custodit Israel. & iterum: Dominus custodiat te &c. ad Isa: autē dicitur: Ego custodiam ciuitatem istam. & similia multa in scripturis inueniuntur testimonia. Non ergo opus habet angelorum custodia; præsente enim maiori, minor cessat. Homines præterea libero se conseruant arbitrio, & proprijs rationibus tuentur: non ergo subsunt angelorum custodiæ. Deniq; hominum sibi creditorum iactura, in custodum dedecus, atq;

2\. detrimentum verteretur, quod fas non est de sanctis angelis sentire: angeli ergo non sunt hominum custodes. Amplius, non videtur rectæ rationi conuenire, vt quilibet hominum delegatum sibi angelum habeat; in causa autem est, quia omnes sunt specie æquales,

 Angelorũ custodia.

quales, omnium autem angelorum, vnus est maior altero, teste Dionysio: ad custodiam ergo hominum sufficit vnus: nam diuersitas custodum, custodiendorum diuersitatem expostulat. Adhuc, angelorum custodia his est necessaria, qui vitæ æternæ sunt hæredes futuri, quemadmodum docet Apostolus ad Heb. 1. Propter eos, inquit, qui hæreditatem capiunt salutis, sed præsciti, hac planè spe priuati sunt: nemo ergo illorum habet angelum delegatum. Præterea, angeli ad hunc finem hoc custodiæ officio funguntur, vt electi hæreditatem consequantur æternam. sed hæc salutis hæreditas à baptismi incipit sacramento, quo nouum hominem induimus, veteri adam exuto, atque eiecto: non igitur, post natiuitatis, sed post baptismi diem, quilibet christianorum, proprium sortitur angelum custodem. ex quo sequitur, fœtibus adhuc in vtero materno quiescentibus, necessariam non esse angelorum custodiam. 3. 4.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, quamuis deus benedictus homines custodiat, veluti vniuersalis pastor, & magister; huius tamen instructionis participes fieri angelos voluit, quò, & suam in nos testatam redderet beneuolentiam, & angelorum charitatem, & hominum dignitatem ostenderet. Magna reuera est dignitas animarum, angelos habere custodes; summa etiam angelorum charitas, quæ in nostri custodia ostēditur. Reuera, operatio boni, siue aliquid boni operari, duobus profectò opus habere videtur: quorum alterum quidem est, affectus inclinatio ad bonum, quod planè per moralis habitum completur virtutis. Porrò, gratia & virtutes à deo immediatè infunduntur; hac de causa immediatus hominum custos deus nominatur. alterum verò est, modus congruus virtutis perficiendæ, quod profectò ad prudentiæ attinet virtutem. hic autem modus instruendi, licet vniuersalem habeat instructorem, deum scilicet benedictum; angelorum nihilominus indiget ministerio, quibus mediantibus ad homines defertur instructio, atque doctrina: non ergo superuacanea est in hominibus erudiendis, angelorum administratio. Ad confirmationem dico, propria liberi arbitrij virtute hominem à malo sufficienter sibi cauere non posse ob multiplices animæ passiones, quæ in boni appetitionem affectum infirmum reddunt: eget ergo fortissimorum custodum virtute, vt tutus sit, atque securus cum habitantibus Cedar. Ad aliam confirmationem respondeo, non angelorum quidem negligentiæ, sed hominum malitiæ esse imputandum, si infinitus propemodum sit perditorum, atque iniquorum numerus: Audi, inquit Deus Mosi, angelum meum: quòd si non audieris, non relinquet te innoxium. Ad 2. quamuis omnes homines sint specie æquales; ob diuinæ tamen prouidentiæ ordinem, qui in hominibus apparet, maiori vnus, quàm alter custodia eget: quemadmodum sunt personæ illustres, regendi authoritate superiores. Ad 3. verum quidē est præcipuum effectum angelorum custodiæ esse, hominum sibi creditorum salutem quærere æternam: non saluandorum etiam curam gerunt, quò minus peccent, minusq; puniantur. Ad 4. puerum in vtero, nonnulli dicunt esse veluti fructum in arbore; hac de causa, matris custodem illi sufficere posse: post natiuitatem ergo, authore Hieronymo, angelus suscipit curam animæ gubernandæ. Porrò, quamuis pueri illuminationis angelicæ capaces non sint: magna nihilominus ex angelorum custodia referunt adiumenta; arcent enim sancti angeli dæmones, ne obsint pueris sibi creditis, multaq; præstant illis beneficia. Ex hoc etiam patet, antichristum habiturum fore sibi angelum delegatum: quemadmodum enim infideles, ac præsciti interiori naturalis rationis auxilio nequaquam priuantur; ita etiam exteriori auxilio, toti humanæ concesso naturæ, nempè angelorum custodia, iure priuandi non 1. Instructor vniuersalis. 2. 3. 4. Angelus antichristi.

an sciat cogitationes cordis. Christ⁹ habuit angelum. Primus homo habuit custodem.

uandi non sunt, vt dei bonitas etiam in malos mirabilius emineat, & creaturæ malitia omni prorsus tergiuersatione careat. Christus etiam Dominus noster, angelum habuit non quidem in custodem, sed in ministrum, sibiq; inferiorem. Primus quoque homo angelum habuit custodem, licet innocentiæ imperium esset pacatum, atque tranquillum: quem si audiuisset; non vtiq; tàm miserabiliter cecidisset. Itaq; quemlibet hominum ab ortus sui tempore, angelum sibi delegatum habere, perspicuum esse puto his, qui scripturarum, atque sanctorum authoritati fidem præstare volunt.

CAP. IIII.

Si angelus penitus deserat hominem sibi commissum, doleatq; de illius ruina, atque aduersus alium pugnet.

Quomodo angelus deserat suum hominem.

Voniam autem angelorum circa homines custodia, diuinæ est exequutio prouidentiæ; diuina autem prouidentia, non ita à rerum custodia sese subtrahit, vt eas deserat omninò, alioqui omnia quidem abirent in nihilum; ita etiam putandum est, sanctos angelos, animarum custodes, non penitus homines sibi creditos deserere, etiam quouis crimine offensos. deseri autem nobis videntur, quum ij, quorum curam gerunt, in varia inciderint discriminum genera, & labes non paruas peccatorum incurrerint, idq; secundùm diuinarum iudiciorum ordinem. Quam ob rem Ieremias cap. 51. angelorum fungens officio, de Babylone sic loquitur: Curauimus Babylonem, & nõ est curata: derelinquamus ergo eam. & illud Isaiæ 5. Auferam sepem eius, & erit in conculcationem. & illud Ieremiæ: Dereliqui domum meam: denique Dauid ait: Deus meus dereliquisti me. Sed hæc quidem, atque his similia sanctarum testimonia scripturarum, suas deum creaturas penitus deserere minimè protestantur; sed quandam potiùs particularem diuini auxilij protectionem ostendunt, qua suos custodire consueuit, ne fortè offenderet in lapidem pes eorum. Quòd si fortaßis aliquis illorum ceciderit, supponit dominus manum suam, ne collidatur, & magnæ pateat ruinæ. Dicis, angeli nobiscum hic sunt, dum versantur in terris: at, cùm in cœlis degunt, nobis adesse non poßunt. Dico, loco quidem à nobis esse diuisos, non autem protectionis effectu, quippe cùm ex alto nos prospiciant, multaq; temporis mora non egeant ad motum localem, vt nobis opitulentur, subueniant, atque succurant. Sed dicet aliquis: Nunquid angelus custos, aliqua afficitur tristitia, si perierit suæ curæ comissus? Sanè, si gaudent de vno peccatore pœnitentiam agente: tristantur ergo de hominum ruina; contrariorum enim eadem natura. Adde illud Isa: 33. Angeli pacis, inquit, amarè flebunt. Estnè aliqua sanctis angelis tristitia, de hominum ruinis? Dico, angelis non inesse, nec inesse posse veram tristitiam: tristitia siquidem, authore Augustino, est de his, quæ nobis nolentibus accidunt. sed nihil angelorum voluntati accidere potest, quod sit omninò contrarium, quippè cùm firmißime ordini diuinæ iustitiæ eorum voluntas adhæreat. nihil autem in mundo fit, nisi quod diuina voluntas voluerit, aut permiserit fieri, ad mundi ornatum, suæq; iustitiæ decorem. Ex quo patet, angelorum gaudium esse diuinæ prouidentiæ impletionem: vnde scripturæ illæ secundùm sensum methaphoricum sunt intelligendæ; à sanctis enim angelis huiusmodi paßiones quàm maximè absunt. Iterum aliquis dubitabit; si inter angelos aliqua pugna inueniri poßit. in Daniele enim legimus, secundùm Hieronymi expositionem, angelum regni Persarum, Israelitici populi liberatori obstitiße. Profectò, diuina iudicia in diuersis regnis, atque hominibus ab angelis exercentur, idq; secundùm diuinæ iusticiæ regulam: quoniam autem

Si angelus custos doleat.

Angelus quomodo tristetur.

Si inter angelos sit pugna

autem diuersorum, diuersa sunt merita, occulto, iusto tamen dei iudicio fit, vt contrarijs meritis sibi repugnantibus, diuinam consulant sapientiam, quid facto opus sit; hac de causa nonnulla inter eos videtur esse resistentia, quum nulla prorsus possit esse voluntatis dissentio, vbi eadem est voluntatis sententia. Itaq́, inter sanctos angelos nulla verè potest esse repugnantia, aut voluntatis discordia.

Angelus an sciat cogitationes cordis.

CAP. V.

Si angelus bonus, seu malus cogitationes cordis discere, seu scire possit.

Vamuis paulò ante de hac materia disputarim; libet tamen nonnihil addere, quod mihi visum est addendum fore, vt plenior sit rei disputatio. Angelum aliquo modo in nobis intellectionem causare posse, ex Dionysii patet sententia de diuinis nominibus, vbi diuinas reuelationes per angelos in homines venire apertissimè docet; harum autem reuelationum modus est multiplex apud multiplices, variasq́ hominũ sententias: quidam enim sic aiunt fieri: Angelus, inquiunt, quoniam simplicis est naturæ phantasiæ adest organo, atq; ita sese nostro opponit intellectui, idq́ per modum obiecti, vnde aliqua causatur intellectio, ac si speculũ, speculo opponeretur. verùm, huiusmodi modus aliquid falsi continet, nempè intellectum nostrum immediatè referri posse, ad obiectum quidem spirituale, nõ phantasiatum, vt ita dicam, mouerique ab ipso. fuit quodammodo & Auicenna huius erroneæ sententiæ 6. naturalium part. 6. cap. 6. aiebat enim creatam atq; separatam intelligentiam, veluti causam totalem species influere intelligibiles in nostrũ intellectum, qui dum ad illam intelligentiam conuertitur, intelligit, species autem illæ recedunt, actu intelligendi recedente. Porrò, intelligentiam illam dixit esse intellectum agentẽ, vt quidam volunt: recedentibus autem speciebus illis, frequentatis actibus circa idem obiectũ, aliquem aiunt scientialem habitum generari inclinatiuum ad actum circa huiusmodi obiectum, idq́ per conuersionem ad intelligentiam agentem. Verùm hæc Auicennæ sententia, non parũ dissentit à philosophi doctrina; etenim, si authore philosopho, omnis nostra intellectiua cognitio, quam hic habemus, ex præsistenti fiat cognitione, phantastica scilicet, seu sensitiua, si res ita se haberet, vt Auicenna dicit; tunc profectò, sine aliqua præexistenti cognitione, intellectionem haberemus, quod est falsum: intelligentem enim oportet phantasmata speculari. Adde, quòd tunc intellectus semper esset in potentia essentiali remota ad actum intelligendi; careret enim specie obiecti repræsentatiua. Atqui 3. de anima philosophus ait, percepta specie nos posse intelligere quando volumus: nullus ergo angelus influere, seu causare potest immediatè in nostro intellectu actum, seu speciem intelligendi, quippè cùm sine phantasmate nihil intelligere queat, pro statu præsentis vitæ, potentiarum ordine dominante. Alius modus ab alijs inducitur: dicunt enim lumen angeli nostro vniri, indeq́ fortificari ad ea intelligenda, quæ priùs intelligere non poterat. hoc autem superiùs non approbauimus, nec modò approbamus, quippe cùm lumen nostri intellectus agentis, creatione habeat suum esse: eodem ergo modo fortificari potest. ad quem planè modum non sese extendit creaturæ potentia. Nonnulli adhuc dixerunt, vnius humorem, aliqua phantastica specie informatum, angelum ad organum alterius transferre, sicq́ illo phantasmate translato mediante, intellectionem in nobis causari. sed hic quoque modus falsus reputatur: nam ita phantasia causa est phantasmatis, ac radiorum ipse sol. sed sole recedente, radij euanescunt: igitur, phantasia nõ præsente, nullum est phantasma. Adest & quartus modus, qui asserit ideò angelum intellectionem causare, quia scilicet impe-

Primus modus.

Auicennæ error.

Reprehenditur.

Secũdus modus.

Tertius modus.

Quartus modus.

Angelus an ſciat cogitationes cordis.

cet impedimenta à noſtro intellectu amouet, humores ſcilicet, vel phantaſma, quibus amotis, rectiùs, faciliùsq́ intelligit. Diuidere prӕterea aiunt humores, atque ſegregare, & ex conſequenti phantaſmata coextenſa ordinare, congrueq́ diſponere magis, quo ordinatus ſit ordo intelligendi: ſed iſte quoq́ modus minimè placet: diuiſio enim, ſeu tranſmutatio phantaſmatũ, nihil planè immutat circa phantaſmata, niſi ſecundùm ordinem, aut ſecundùm multitudinem. Porrò, multitudo illa ſuperuacanea eſt; fruſtra enim in eodem organo abſque neceſsitate, eiuſdem rationis phantaſmata ponerentur. Ordo prӕterea non mutatur, niſi per comparationem ad intellectum; quomodocunq́ enim tranſponantur, intellectus profectò ӕquè eſt prӕſens, habetq́ eundem ordinem ad intellectum, ex quo patet, modum iſtum conſiſtere non poſſe.

Melior modus.

Dicamus ergo, angelum, veluti cauſam particularem, noſtrum adiuuare intellectum, ac coagere, vt perfectior ſit modus noſter intelligendi, idq́ ex diuina ordinatione, ſic omnia ſuauiter diſponente. Itaq́, & intellectus agentis angelici virtus, noſtrum coadiuuat, & voluntas, voluntatem ſimiliter: vnde in nobis ſit intenſior intellectus actus, atque perfectior, & etiam voluntatis.

Si angelus intelligit cogitationes cordis.

Sed iam ad rem prӕpoſitam redeamus: vtrúmne angelo pateant abdita cordis conſilia. Ad quod quidem nonnullis ſic viſum eſt reſpondendum fore: nempè angelum, humani cordis ſecreta ſcrutari poſſe:
1. *Potentia, inquiunt, non impedita, & naturaliter diſpoſita, in actum egredi poteſt, circa quodlibet obiectum ſibi conuenienter approximatum, & poſitiuum ſed cordis ſecreta ſic ſe habent ad intellectũ angelicum; ſunt enim entia limitata, realia,*
2. *intellectui angelico proxima: poteſt ergo intellectus exire in actum, id eſt, intuitiuè illa cognoſcere. Amplius, ſi angelus animӕ noſtrӕ ſubſtantiam intuitiuè cognoſcere poteſt; & cogitationes etiam: non enim eſt animӕ intimior, atque ſecretior, quàm*
3. *ſua ſubſtantia. Reuera, ſicut ſe habet viſus, ad notitiam coloris intuitiuam; ita procul dubio angelicus intellectus ad rem, actu exiſtentem. ſed viſus non impeditus, limpidè intuetur colores ſibi prӕſentes: igitur, angelicus intellectus cogitationes cordis acu-*
4. *tè perſpicere valet. Adhuc, intellectus noſter ſuam intelligit cordis cogitationem, atque volitionem: non quidem intuitiuè, quia ſcilicet eſt corpori alligatus: intellectus ergo angelicus cum à corporis mole liber ſit, noſtras vtiq́ cordis cogitationes intelligere poteſt. Sanè, ſi cognoſcit phantaſmata in phantaſia, & cogitationes quoque intelliget: vnde dӕmoniaci, vt dicitur, aduentantium cogitationes ſӕpè annuntiant. Si igitur, ſpiritus angelicus liber extiterit, ex egregia ſui intellectus perſpicacia, cordium conſilia intelligere valet. verùm, quomodo hӕc ſint intelligenda, ſuperiùs dixi ſatis.*

CAP. VI.

Quomodo angeli aſſumant corpora.

Ngelos ſubſtantias eſſe immateriales ſuperiùs oſtendere curaui; nunc de corporibus, quibus in adminiſtrandis diuinis vtuntur, loqui conſtitui. Congruit ſanè prӕcedenti inquiſitioni, quӕ de angelorum cuſtodia diſputauit. Porrò, angelos corpora poſſe aſſumere; & rei veritas approbat, & ſanctarum ſcripturarum authoritas. Neq́ enim in viſione tantùm imaginaria viſos fuiſſe, putandum eſt; ſiquidem quod imaginaria tantùm viſione videtur, eſt in ſola imaginatione videntis, non autem indifferenter videtur ab omnibus. atqui, angeli non vni tantùm, ſed toti prorſus illius familiӕ oſtenſi ſunt, vt Abrahӕ, Tobiӕ, & ſimilibus: verè ergo in aſſumptis corporibus viſi ſunt, & ex cõſequenti corpora aſſumere poterunt: non quidem ſibi naturalia; ſiquidem ſubſtantiӕ non conuenit intellectuali, quatenus eſt huiuſmodi corpora naturaliter ſibi vnita habere. Intelligere planè non eſt

Quare nõ habeãt corpora.

actus

Angelus an ſciat cogitationes cordis.

actus corporis, aut corporeæ virtutis: quòd ſi accidat humanæ naturæ, vt corpori etiam coniuncta, intelligendi officio fungatur; hoc profectò imperfectæ illius eſt aſſcribendum virtuti, quæ ſcientiæ plenitudine caret, atq; à ſenſibus mendicat ſcientiæ dignitatem, copiam, atque plenitudinem. Porrò, in quocunq; genere eſt aliquod imperfectum; in eodem profectò, ſupremum, atque perfectum ſit, neceſſe eſt. Quare ſi in ſubſtantiarum 2.
intellectualium genere, aliqua corpori eſt coniuncta; altera prorſus erit à corpore libera. Reuera, ſi angeli naturaliter corporibus vnirentur; tunc profectò, vel corruptioni eſſent obnoxij; vel nobis inferiores; etenim, aut forma angeli, à corpore eſſet naturaliter ſeparabilis, atque ita angelus eſſet corruptibilis, aut nō ſeparabilis, & ſic nobis ignobilior eſſet. ſed vtrumq; conſtat, falſiſſimum eſſe. Adde, aut corpora angelorum eſſent 3.
cœleſtia, & ita deorſum violenter mouerentur: aut elementaria, & mixta, ſicq; corruptibilia: non ergo habent corpora naturaliter ſibi vnita. Præterea, angelus eſt forma 4.
ſimplex, ſubſiſtens, ſecundùm ſpeciem, atque indiuiduum perfecta: non ergo poteſt eſſe corporis forma, aut actus: neque per vnionem ad vnitatem ſuppoſiti; diuinæ ſiquidem perſonæ conuenit tantùm, qua aſſumpſit naturam humanam ad vnitatem ſuppoſiti. Aſſumunt ergo angeli corpora, aſſiſtendo, & illa mouendo pro libitu ad nonnulla miniſteriorum opera complenda: exercent in corporibus opera, vtpote mouere, loqui, & ſimilia, quæ non ſunt viuentium propria; nihil enim poteſt habere opus vitæ, niſi illud vitam habuerit, quæ eſt potentia talis actionis. Sanè, cuius eſt potentia; eiuſdem etiam eſt actus. Sed hic ſiſtat calamus, & poſt ſanctorum angelorum negotium, de malis etiam loquamur angelis. Tuderti in monte ſancto, 1573. die Iouis 11. Iunij: hora quaſi 21. ſub Gregorio 13. P.

Oratio Hannibalis.

Laus tibi ſancte Pymander, Deus omnis ſpiritus, cuius voluntas à ſanctis angelis tuis adimpletur, qui tibi ſemper aſſiſtunt, & vident te, videntem omnia: illorum ergo preces, nos adiuuent, vt te videamus, & in te omnia poſſideamus.

DE DAEMONIBVS.

Quamuis ſapientiſſimus Mercurius alijs in dialogis de Dæmonum natura, proprietate, ordineq; apertiſſimè, elegantiſſimeq; diſputarit, vt commentandi ordini minimè congruere videatur, ſi illius ſententiam huic loco contexere velimus; tamen quia hic ordo viſus eſt abſolutior, & materiam angelorum ſcire cupienti aptior, ſapientiſſimi Mercurij verba, quæ ſparſim in ſuis diſputationibus habentur, & colligere ſtudui, & præcedentibus inſerere non erubui; magnum enim puto legenti laborem eſſe detractum, ſi ſub vno contextu, angelorum, dæmonumq; naturam perſpicuè intellexerit: hac ergo confidentia fretus, non veritus ſum, verba Triſmegiſti adducere, conſulens breuitati, vtilitatiq; legentium.

MERCVRIVS.

Mercurius.

Mens quidem omnes notiones concipit bonas, quoties à deo ſemen infunditur: contrarias autem, cùm à dæmonibus quibuſdam ſpermata iaciuntur: nulla profectò mundi pars eſt dæmonum præſentia deſtituta, horum lumen ab ipſo deo totum deſcendit. Dæmon denique transfuſus in hominem, ſemina propriæ operationis in-

nis inſpergit. Mens autem conſperſa ſeminibus, prægnans, inde parit adulteria, ſtupra, homicidia, parricidia, ſacrilegia, diuinorum contemptum, iugulationes, euerſiones vrbium, peſtes hominum, ac reliqua omnia quæcunque malorum ſunt opera dæmonum.

Commentum IX.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

OST ſanctorum angelorum dilucidationem, deinde de malis angelis loquamur; ſunt enim iuxta Mercurij ſententiam & mali dæmones, malorum authores, malorum ſeminum ſatores. Sanè, à malo dæmone eſt initium peccati, vtpote pater peccati, quippe qui ab initio peccat. Porrò, quemadmodum à deo eſt bonum ſemen, nempè charitas, & qui hoc ſemen receperunt, & retinent, peccare non Ioan: Apoſt. *poſſunt, authore Apoſtolo Ioanne in ſua canonica, quia ſemen dei cuſtodit eos; ita planè à malo dæmone eſt malum ſemen, malitia ſcilicet, ex qua mala illa exoriuntur, quæ tam ſapientiſsimus enumerauit Mercurius: vnde & qui illud ſemen retinent non poſſunt non peccare, quia ſemen malum corrupit, perdiditq́; illos ſuæ planè malitiæ veneno. Mira profectò Mercurij theologia, quæ aſſerit nullam mundi partem malorum dæmonum præſentia eſſe deſtitutam: nam & aërem incolunt, & in terris verſantur, & tartara inhabitant, denique nuſquam illius fraudes, & doli deſunt. Porrò, lumen naturale à deo in illis cuſtoditur, cuius munere fuit illis conceſſum. Et dialogo 10.* Cacodæmon. *ait animã Cacodæmonis .i. mali dæmonis, ritu corruptam, ſe ipſam ignorare arbitratur, ſiquidem animam prauam in mali dæmonis ordinem migrare, non quidem natu-* Igneum corpus. *ra, atque ſubſtantia, ſed pœna & prauitatis affectu.* Mens, *inquit,* cùm dæmon efficitur, ad obſequium dei iubetur igneum capeſſere corpus: inde in animam transfuſa nefariam, eam flagellis verberat peccatorum. *Videtur fortaſsis pœnam æterni ignis, qua etiam mali dæmones plectuntur, oſtendere: nam cùm ſubſtantia ſpiritualis, à re corporea mali aliquid pati non poſsit; iuſto planè dei iudicio fit, vt corpus igneum capeſſat, atque in eo flagellis vapulet multis.* Caſus angelorum bonorum. *Reuera, hominum ad deos, ad homines deorum eſt communio: anima, quæ bono dæmone plena eſt, beata vtiq;, miſera verò, quæ vacua. In Aſclepio, dæmonum propemodum ruinam ob oculos depinxit:* Quicunque igitur dæmonum à genere ſuo defluentes, in Status bonorum angelorum. ſpeciem fortuitò coniuncti ſunt, alicuius ſpeciei generis diuini proximitate, & conſortio, diis ſimiles habentur. Quorum verò dæmonum ſpecies, qualitate ſui generis perſeuerant, hi amantes hominum rationem, dæmones nuncupantur. *Sub caligine, & bonorum, & malorum dæmonum diuiſionem oſtendit. Boni ſiquidem in ſuo perſtiterunt domicilio; iniqui verò ſuam reliquerunt principatus dignitatem.* Iudas Apoſt: *Iudæ Apoſtoli 1. Angelos, inquit, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudiciũ magnæ diei vinculis* Petrus Apoſt: *æternis ſub caligine reſeruauit. hoc idem conſtanter tuetur Apoſtolorum princeps, Epi: 2. cap. 2, Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos, vtiq; à ſanctorum ſocietate angelorum, in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reſeruari. Et iterum ad eundem clariſsimè docet malorum dæmonum naturam.* Nocentes angeli. Fit deorum ab hominibus ſeceſsio dolenda, ſoli nocentes angeli remanent,

Dæmonũ natura.

nent, qui humanitati commixti ad omnia audaciæ mala miseros, manu iniecta, compellent ad bella, in rapinas, in fraudes, & in omnia, quæ sunt animarum naturæ contraria. *Vaticinari quodammodo videtur, de vltimi iudicij tempore, quando soluetur Sathan de loco suo, iuxta Apocal. vaticinium: Et seducet vniuersum orbem.*

Apocal.

Tunc, *inquit*, nec terra constabit, nec nauigabitur mare, nec cœlum astrorum cursibus, nec syderum cursus constabit in cœlo: omnis vox diuina necessaria taciturnitate mutescet: fructus terræ corrumpentur: nec fœcunda erit tellus: & aer ipse mœsto torpore languescet. *Quæ profectò omnia vltimi iudicij tempore ventura fore, scripturæ docent. Adhuc in eodem libello causam ostendit, qua multi traducti, non esse dæmones arbitrati sunt.* Propter spacij, inquit, interiecti longitudinem, aut quòd acie sumus obtusi, aut propter nimiam breuitatem, à multis dæmones esse non creduntur: dico dæmonas, quos credo commorari nobiscum: & heroas, qui inter aeris purissimam partem supra nos & terram commorantur; vbi nec nebulis locus, nec ex signorum aliquorum agitatione commotio.

Locus dæmonum & heroum.

Animæ quoque retributionem seu mercedem, ad arbitrium dæmonis spectare, ab eoque pœnas decerni, atque flagella distribui, manifestè demonstrat. Cùm fuerit, inquit, animæ à corpore facta discessio; tunc arbitrium examenque meriti eius trãsiliet, in summi dæmonis potestatem.

Summus dæmon

Postremò, quasi absoluens sermonem: Ne putes, inquit, ô Asclepi, fortuitos esse effectus terrenorum deorum, Dij cœlestes inhabitant summa cœlestia; vnusquisque per ordinem, quem accepit cõplens atque custodiens. hi verò nostri, sigillatim quædam curantes, quędam prouidentes, quædam sortibus & diuinationibus prædicentes, his quę pro modo subuenientes, humanis quasi amica cognatione auxiliantur.

Angeli custodes.

Sortes.

Diuinatio.

Itaque, dæmones malos esse, malorum authores; bonos verò, æmulatores bonorum, atque auxiliatores, ex sapientissimo Mercurio apertè didicimus. Cæterùm, tres sunt huiusce appellationis rationes, duæ Græcæ, vna Hebraica. Plato primus author fuit in Cratylo, vbi putat dæmones ex sententia Hesiodi vocatos, quasi δαήμονα id est, sapientes. vnde vocat aureum genus, hoc est, bonum atque præclarum. Quisquis igitur vita functus inuentus fuerit iustus, dæmon, id est sapiens, & bonus dici potest. Eusebius putat dictos ab eo, quod est δαιμονάω insanio, exterreo, pauefacio, quod spectrorum dæmonumque sit proprium. Hebraica ratio est hæc, Shadai, dicitur deus, & dæmon. prior litera shin, coniuncta cum daleth. Videntur itaque Græci illi vetustiores, reiecta priore litera, aut iuncta cum sequenti, vocasse daimones, qui dicuntur Hebraicè sdaim; vt si reijcias priorem consonantem, fiat in numero plurali, daim. Sadaim nomen Dei omnipotentis, fortis: in numero plurali, Sadaim, semper dæmones malos designat, à verbo sadad, euertere, vastare. Vt igitur in cæteris nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, cõmunicatio fuit cum hominibus superioribusque substantijs; nam & Elohim angelis, & iustis hominibus attributum est; erant enim dij gentium hoc nomine dicti. sic videtur nominis diuini Sdai, dæmonibus, spiritibusque malis facta communicatio. accommodatum est illis hoc nomen, ob id nimirum, quòd potestates sint superiores, angelis similes: proinde simile nomen obtinuerunt. Paulus vocat Cosmocratoras, mundi rectores. Phylo Iudæus in libro de mundo, animas, inquit, & dæmonas, & angelos, nomine quidem differre, vnam autem atque eandem esse rem. Ab Orpheo hoc nomen vsurpatur pro singulari Deo. Imperium, dæmonque vnus, mundique ingens rex. Apud Homerum idem sunt dij, ac dæmones; promiscuè enim accipit hoc nomen. Tum venti posuerunt, strauitque æquora dæmon. Hîc dæmonem appellat vim vniuersalem diuinam. Similiter locutus est Aristophanes, quòd dæmon efficiat alios dominos, alios seruos, & parentes; is enim deus vniuersalis est. Denique, testatus est Plutarchus, Homerum videri vti vtroque

Quare dicantur dæmones

Plato.

Eusebius.

Ratio Hebraica.

Sadaim.

Elhoim.

Paulus Eph. 5

Philo.

Orpheus.

Homerus.

Aristophanes

Plutarchus.

nomine promiscuè. Hesiodus rationalia genera in quatuor diuisit partes, deos: dæmo-
Hesiodus. *nas malos, ac bonos: heroas: & homines: quamuis apud Hesiodum non sint illi veri na-*
Thales. *turalesq́; dæmones. Thales Milesius, vt refert Anthenagoras, primus partitus est natu-*
Aristoteles. *ram diuinam, in deos, & homines. Hac ratione locutus est Aristoteles, exordiens librū*
de mundo, semper ei philosophiam visam fuisse diuinam, & dæmoniam rem, pro eodem
dicens diuinam & dæmoniam. Idemq́; ait de insomnijs, an fieri possit, vt per insomnia
futura cernantur; & si cernantur, an ea, quorum homo causa, vel quorum causa est dæ
Athenienses vocabant Paulum. *monium. hinc dæmonium, est deus: vnde Paulum Athenienses vocabant, nouorum dæ-*
moniorum, id est, deorum annunciatorem. Porrò, Augustinus lib: 8. de ciuit. dei, cap:
Augustinus. *13. ex sententia Platonis 10. de legibus, omnes deos bonos esse ait, nec esse omninò vllum*
Socrates. *deorum malum. Socrates in conuiuio probat, ideo amorem deum non esse, quia nimirum*
Porphyrius. *omnes dij boni beatiq́; sint; amor verò non eiusmodi. Porphyrius quoq; libro de sacrifi-*
Stoici. *cijs tertio, deum ait nullius esse rei indigum, nocere nulli. Idem Stoici sentiebant. Quam*
Cicero. *ob causam Cicero 2. officiorum libro, deos nocere non putat. Itaq́;, proprio nomine dæ-*
mones mali, dij dici non possunt. Esse ergo dæmones malos, & quid illorum nomen si-
gnificet, dixi.

CAP. II.

De vario Dæmonum genere.

Plato. *Lato in Epinomide putauit, vltra mundanos, summos deos amplissimā re-*
rū prouidentiā habere: sub his in cœlo quosdam conspicuos esse: tertio loco
Varia dæmonum genera. *infimos dæmones. Horum genus vnum ex æthere, alterum ex àère esse, ac*
neutrum, inquit, conspici totum potest. vnde, etsi nobis proximi sint; mi-
nimè tamen à nobis videntur: aliud verò quod ex aqua est, semideum vo-
cabimus: id nonnunquam cernitur, nonnunquam aspectui nostro se subtrahit: & quum
videtur, tenui visu perceptum, admirationem adfert. Præter tria hæc dæmonum gene-
Heroes. *ra, lib: 4 de legibus, heroas instituit: Post deos istos, inquit, dæmonibus, vir mentis com*
pos sacrificabit, heroibusq́; post dæmones. heroas eximiorum hominum animas esse de-
finiunt, à corporeis nexibus liberas. Porrò, quos Plato promiscuè dæmones appellauit,
Penates. *hos Latini ex officijs distinxerunt: qui administrandis regionibus præsunt, Dij patrij,*
Lares. *penatesq́;: qui pacato numine domum possident, lares: aut si quando terrorem incuti-*
Laruæ. *ant, laruæ: qui verò nobis singulis testes, & custodes additi sunt, genij appellantur. Cæ-*
Genij. *terùm, heroum virtutem, quos lemures veteres Latini vocabant, in Epinomide mirificè*
Lemures. *Plato descripsit: Prudentiæ, inquit, mirabilis participes sunt, acuto quippè ingenio, te-*
Heroum potentia. *naciq́; memoria, cogitationes nostras omnes cognoscunt, honestos bonosq́; homines plu-*
rimùm diligunt, improbos vehementer oderunt, vtpote, qui doloris participes sunt. Hoc
ipsum in cōuiuio Diotimæ fatidicæ mulieris authoritate stabiliuit. Quam vim habet dæ-
monum natura, interpretatur, & traicit humana ad deos, diuina ad homines; deus qui-
dem homini non miscetur, sed per id medium, commertium omne atque colloquium, in-
ter deos hominesq́; conficitur, & vigilantibus nobis atq; dormientibus. Sensit quoq; Pla
Aerea esse animalia. *to dæmones àereos esse; in eo fortasse Hesiodum secutus, qui ex hominibus in dæmones*
commutatos ait, àeraq́; induti tota tellure vagantur. tribuit scilicet àereum corpus dæ-
Apuleius. *monibus, vt etiam Apuleius ex sententia Platonicorum. Sed & Plato, & Apuleius, e-*
tiam aèrem eis tribuunt, non modò, quia illorum corpora ex illo sunt formata, exigua,
Quare dicuntur àerea. *& tenuia; verùm etiam, quia pro regno & regione àerem possident, existimantes nul-*
lam fuisse mundi partem, quam deus animalibus non repleuerit. Etenim, quemadmodū
cœlum plenum est animalibus, id est syderibus, quæ animalia vocantur; sic àerem fu-
isse a-

Dæmonũ natura.

ipse animalibus natura, & diuinitate genere cœlesti inferioribus repletum. Exclusis igitur fabulosis illis poëticisq; dæmonibus, naturales dæmones priscorum omnium, atque philosophorum est sententia, àëreos esse, idq; duabus de causis; quòd & in regione sint àërea, proximè post lunam, & quòd sint in corporibus àëreis, sed propter tenuitatem, quales sunt soni & voces, inuisibiles per omnem mundum inambulant. Vnde in Politico loquens de vita, quæ sub Saturni regno ducebatur: *Tunc, inquit, totius mundi princeps, curatorq; primùm deus extitit; at nunc per varias mundi plagas, singulæ ipsius partes à dijs principibus distributæ sunt; quorum vnusquisq; munus suum suscepit curandum.*

Quomodo inuisibiles.

Omnia deorũ plena.

In Atlantico: *Dij, inquit, quondam viuentium terræ orbem sigillatim sortiti sunt, in regiones singulas distributum, qui persuasione, pro gubernaculis vtebantur, eamq; animam attingebant, & pro arbitrio suo ita ducentes, mortale genus omne gubernabant.* Et lib: 5. de legibus, eas regiones feliciores esse censuit, quæ meliores dæmonum rectores fuissent sortitæ. vnde in Phædro commemorat, dæmonem quendã Ægyptios primùm literas docuisse. Et lib: 4. de legibus, dicit Saturnum ciuitatibus dæmones præstantioris generis præfecisse. Socrates Alcibiadem allocutus sic ait: *Curator meus melior est, & sapientior, quam tuus Pericles: Deus, ô Alcibiades, qui me vetuit ante hunc diem tecum disserere.* Et in Theage ait Socrates: *Adest mihi diuina quadam sorte, dæmonium quoddam à prima pueritia me sequutum.* Et in Charmidem: *Quibus fauet potestas dæmonij, inquit, breui ij proficiunt.* Et 6. de Repub. dicit: *Dæmonis autem nostri signum, referre nunc non decet.* Et in lib: de legibus 6. monet vnumquenq; numen suum venerari. Vnde Apuleius: *Hic, quem dico, prorsus custos, singularis præfectus, domesticus speculator, indiuiduus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, si ritè animaduertatur, sedulò cognoscatur, religiosè colatur.* Omnia ergo sunt dæmonũ plena. Porrò hæc est diffinitio, qua dæmones & boni, & mali, à Platone describũtur, gentem scilicet esse àëream, àëreis corporibus vestitam. Cæterùm, veri dæmones sunt àërei corpore & habitatione, qui scelere & turpitudine delectantur, quos in 3 de Repub. dicit esse maleficijs præfectos: & sic etiam in 2. & 10. de legibus. Porphyrius, per contrarios, ait, dæmones, omne maleficium peragitur, mendacium est his proprium. Vnde Euripides: *Si quid turpe faciunt, non sunt dij.* Hesiodus, *Aërea induti tota tellure vagantur* Homerus: *Dij scelerata adamant haudquaquam facta, beati*
Iustitiam sed amant, rebus lætantur & æquis.

Socratis dæmon.

Apuleius.

Custos noster

Veri dæmones.

Porphyrius.

Euripides.

Hesiodus.

Homerus.

Iamblichus de mysterijs Ægyptiorum: *Dij, inquit, angeli, dæmones boni, non apparent phantastico modo, sed proprio prorsus, & vero: spiritus verò mali, phantastico, fallaciq; simulant deorum præsentiam, ideoq; cultorem suum iubent esse iustum, vt ipsi videantur boni sicut dij. Quoniam verò natura sunt mali, rogati mala inferre, libenter inferunt, atq; nobis ad iniusta conducunt: hi sunt omninò, qui & in oraculis mentiuntur & fallunt, & turpia consulunt atq; peragunt. Dij verò boni dæmones, neq; fallũt vnquam, neq; conferunt ad iniqua.* Est insuper malorum natura dæmonum sibimet inconstans, instabilis, secumq; dissidens, aliàs alia suadens; superiorum verò natura sibi constat, eundemq; seruat semper in actione tenorem. Chaldæi quoq; & Magi, à Zoroastre, fatentur dæmonas impuros, inquinatos, vltores hominum malorum, veneficijs præfectos. Psellus: *Mendaces, inquit, natura sunt dæmones terrestres, & qui procul à diuina cognitione semoti, & tenebrosæ materiæ impliciti.* Sunt ergo mali dæmones principes tenebrarum, aëreæ potestates, spiritalia ventosa, sceleratorum carnifices. Chaldæus: *Ex finibus, inquit, terræ exiliũt canes terrestres, nunquam verum signum mortali ostendentes.* Canes, inquit Psellus, eos appellat, velut animarum vltores; terrestres autem, vt è cœlo lapsos, circumq; terras vagos: igitur isti longè à vita beata semoti, intellectualiq; contemplatione destituti, prædicere futura non possunt. Quamobrem, quidquid dixerint & ostenderint, falsum est & arbitrarium; vident enim per phantasias præsentia: ad futura verò

Iamblichus.

Mali dæmones.

Boni.

Chaldæi.

Magi.

Psellus.

Nomina dæmonum.

Chaldæus.

genus. *ra verò coniecturis incertis, & non clarè expressis, sed confusis notionibus vtuntur.* Tatianus. *Tatianus ad gentes in apologetico, dæmones, ait, in multum scelus prolapsi, animas apud nos initiatorum per inscitias & apparentias deceperunt.* Orpheus. *Orpheus dicit dæmones deorũ flagello castigari.*

Exhorrentq; tuum rapidum, durumq; flagellum,
Dæmones humani hostes, atq; feri, atq; maligni,
Qui nostris animis vacuis infanda ministrant,
Vt semper diram vitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, semper vinclisq; retenti,
Excidat vt nobis summi fulgor patris aulæ,
Sed tu dux animorum.

Empedocles. *Empedocles cecinit his versibus seu carminibus, dæmonum tormenta.*

Æthereus motus in pontum deijcit illos.
Pontus at in terram pellit, sed terra remittit
Ad solem rapidum: is vbi fit conuersio cœli,
Ex alioq; alius fugat, execrantur & omnes.

Plutarchus. *In libro de non fœnerando, Plutarchus comparat fœnerantem dæmonijs hisce vagis: Quemadmodum, inquit, illi labentes de cœlo, diuinitusq; exagitati vagantur.*

Dæmones errantes per terras, & mare semper,
Æternas pendunt diuino verbere pœnas.

Homerus. *Homerus de casu Diaboli.*

Extemplò apprehendit Aten, de crine comanti:
Atque animis iratus, formidabile iurat
Syderum cœlum, summiq; cacumine olympi
Admittere Aten non vltra, noxia cunctis.

Pherecydes. *Pherecydes de casu Luciferi.*

Quid sit dæmon. *Est autem Dæmon spiritus, quem naturæ suæ per quandam morulam dereliquit Deus, in qua si perstitisset, beatus permansisset; sed peccauit, & transiuit morula meriti, & demeriti sine pœnitentia, & de cœlo in hunc aërem caliginosum exclusus eiectusq; est. Proinde Pherecydes ait, dæmones quondam Ioui rebelles, apud inferos fuisse detrusos,* Serpens. *eorumq; ducem fuisse Ophioneum, id est serpentẽ; sub serpentis enim specie dæmon ho-* Lucifer. *minem decepit.* Maro. *Maro etiam exitium, ex Cumanæ Sibyllæ carminibus discens, ait 4. Egloga: Occidet & serpens, & fallax herba veneni.* Apuleius. *Apuleius lib: de Deo Socratis sic diffiniuit: Dæmones sunt genera animalium, animo passiua, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna.* Augustinus. *Augustinus 9. de ciuit. dei, tria dæmonum genera, ex sententia Platonicorum describit, secundùm triplicem vtiq; actum, trinamq; conuersionem, ad* Tria genera dæmonum. *deum scilicet, ad se, ad sequentia. Primi quidem ad deum amandum tota mente conuersi, euasere beati, quos deos, seu calodæmones appellant. Secundi ad se conuersi, miseri effecti sunt, principio suo fineq; priuati. Tertij, ad infima diligenda conuersi, omnium euasere miserrimi, quibus præter orbitatem illam, aliud contigit malum multiplex, perturbatio vtiq;. Primi sunt à corporibus penitus absoluti: secundi, quasi proprio amore* Dæmonum natura. *decepti, elementis sub luna simplicibus sunt addicti; non tanquam animæ quædam prorsus infusi; sed ritu quodam quasi magico diuinitus mancipati, quibus præter orbitatem superiorem, accidit conditio ista seruilis, & indignatio sequens. at, tertij composita corpora, venerationemq;, & cultum ab hominibus capientes, corporibus iam ex igne aëreq; vaporibusq; terræ, & aquæ conflatis sunt immersi, amore id faciente, atq; deo compellente. Hinc putant aërea quædam facta esse animalia, vasta quidem, & celeritate potẽtia, inuida, superba, malefica. quibus vltra intellectum, & voluntatem peruersam, cõsequenter inest imaginatio præceps, ira feruens, & concupiscentia vehemens. Vnde Di-*

nysius 4. de diuinis nominibus: Quid præterea dæmonibus malum est? furor irrationalis, concupiscentia demens, imaginatio præceps: sunt nocendi cupidi, iusti expertes, factu elati, actu calidi, inter cœlum terramq; habitãtes, donec postremò ad infera detrudantur, vt tantò eant inferiùs, quantò altiùs se attollere conati sunt. Sed de his hactenus. Deinceps loquendum nobis erit, de origine & inuentione idolorum capitulo sequenti. Dionysius. Dæmonum conditiones.

CAP. III.

Idolorum cultus.

Dolorum, seu Dæmonum cultus, à Beli imagine, quam filius Ninus paterni leuandi memoriis causa fecerat, initium sumpsisse aiunt: alij verò à Caimo, alij à Prometheo, alij ab Ismaele, alij à Nembroth gygante, exordia traxisse referunt. At Diophanes Lacedæmonum author libr: 14. antiquitatum, apud Fulgentium libro enarrationum allegoricarum, in Syrophanem Ægyptium, hũc cultum referunt. vnde ait, dolorũ angustia filij, sibi simulacrum in ædibus instituisse, quo facto, vniuersa familia in domini adulationem, aut coronas plectere, aut flores inferre, aut odoramenta simulacro succendere consueuit; nonnulli etiam seruorum criminibus subditi, domini seruorem euitare cupientes, ad simulacrum profugi, veniam merebantur, & quasi certissimo salutis collatori, timoris affectu, florum, aut thuris offerebant munuscula. Astipulatur huic, quod scribitur sapientiæ 14. Acerbo, inquit, luctu dolens pater rapti citò sibi filij, fecit imaginem. Iustinus Martyr, & philosophus in lib. gentium admonitorio, Orpheum magistrum vocat, quòd Thracas cæremonias deorũ colendorum edocuerit. quod Athenagoras Atheniensis philosophus, & Christianus, in oratione in Marcum Aurelium Antoninum, & Aurelium Commodum confirmare videtur, dum Orpheum, ait, nomina deorum, & generationes primùm inuenisse, & enarrasse, & ipsum Homerum postea fuisse imitatum. Non autem ignorare oportet, diuersas nationes, diuersis nominibus sua idola nuncupasse: Babyloni enim eorum idolum Bel nuncupabant: Moabitæ, Beel: Palestini, Baal: & aliquando addentes aliquid, dicebant Beelphegor; aliquando verò dicebant Balaim, qui erat deus Sydoniorum. Iudæi illud spernentes, appellant Beelzebul, id est, deum muscarum, quarum numerus magnus erat, ob immolatarum carnium cruorem. Oraculum Delphicum, Apollo Pytheus, Dodonæus Iupiter, Capitolinus Iupiter, Vesta, Pantheum, Serapis, & quæ eiusdem sint generis; quæ profectò omnia falsorum deorum, id est, dæmonum simulacra fuisse ipsimet gentiles apertissimè fassi sunt. Vnde Mercurius ad Æsclepium sic vaticinando locutus est: Futurum tempus est, vt appareat Ægyptios in cassum pia mente diuinitatem sedula religione seruasse, & omnis eorum sancta veneratio, in irritum cassura frustrabitur: è terris enim ad cœlum est recursura diuinitas, linquetur Ægyptus, terraque, quæ fuit diuinitatis sedes, religione viduata, numinum præsentia destituetur: alienigenis enim regionem istam terramque complentibus, non solùm neglectus religionum; sed quod est durius, quasi de legibus à religione, pietate, cultuque diuino statuetur proscripta pœna, prohibitio erit. Tũc terra ista sanctissima, sedes delubrorum, atq; templorum, sepulchrorum erit, mortuorumque plenissima. O Ægypte, Ægypte, religionum tuarum solæ supererunt fabulæ, & æquè incredibiles posteris suis &c. *Nonnè quasi diuinus vates, idolorum, quæ in Ægypto habebantur, ruinam prædixit? Plutarchus etiam egregiam de simulacrorum vanitate profert sententiam: Stultum enim, inquit, est & puerile admodum, putare deum ipsum, sicut ventriloqui spiritus, qui Pythones appellantur*

Vnde sit idolorum cultus. Diophanes. Syrophanes. Iustinus. Orpheus. Atenagoras. Diuersa nomina idolorum. Beelzebub. Mercurius propheta. Idola esse destruenda. Plutarchus.

Pythea fœmina. pellantur, subeuntem in corpora Prophetarum, ore ipsorum, & vocibus, vt organis vtentem, respōdere. Quid enim fuit Pythea, nisi fœmina, quæ super tripode cruribus diuaricatis, malignum spiritum inferius emissum, partesq; genitales subeuntem, excipiens, furore repleretur, & crinibus expansis, spumansq; ore debaccha, retur, funderetq; insana oracula? Si quid igitur veri ab idolis dictum est; hoc planè à sancto Spiritu depromptum fuisse, firmiter tenendum approbandumq; est: Deus enim bonus, & humanus, cùm conspiceret homines huiusmodi decipi oraculis, ueque per spiritus quidem malos dedignatus est vera respondere. Sic per Balam prophetauit: Orietur stella ex Iacob, numerorum lib. Et per Pythonem Sauli, misso angelo sub persona Samuelis. Et in Ezechiele legitur: Si adieris ad falsos Prophetas, ego tibi respondebo per illos. Non ergo putare debemus, idola vera numina fuisse, quia aliquid veri ab eis dictum sit: quãdoquidem sicut per Caipham prophetauit; ita etiam per dæmonum oracula, etiam ipsis uolentibus, deus aliquando vera locutus est. Reuera, Dijs atq; dæmonibus, hanc ordinis dignitatem antiqui illi theologi attribuerunt. In primo ordine, Deum patrem omnium atq; regem locandum esse dixerunt: in secundo, deorum multitudinem: in tertio dæmones: in quarto, heroas. dæmones verò, alios bonos, alios prauos esse arbitrantur, & hos ita primum locum in malis obtinere, sicuti Deus obtinet in bonis. dæmones præcipiunt cœlestes, quos & æthereos deos appellant, summa esse religioue colendos: post eos bonos dæmones: tertiò heroum animas: extremò prauos dæmones placandos aiunt. Ex quo patet, honorem idolis impensum, inanem esse dæmonum pessimorum culturam: pessimi, inquam, qui ad tantum nefas hominum animos adduxerant, vt sceleftas manus patres in filios inferrent, ac liberorum sanguine deos placãdos esse dicerent. Rhodij hominem Saturno sacrificabant. In Salamine insula, Agrauale Cecropis filiæ homo cædebatur. Postea verò in templo Palladis, Agrauale ac Diomedis (vnum enim triū fuit) Diomedi homo immolabatur. Apud Ægyptios in Heliopoli, homines immolatos fuisse legitur: Sacrificabantur verò Iunoni tres in die, quos inquirebant si mundi essent. Dionysio etiam apud Chios, homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedæmonij, vt Apollodorus scribit, hominem Marti sacrificare consueuerant: & Phœnices bellorum, aut pestilentiæ calamitatibus, amicissimos. Histrius quoq;, qui Cretensium historiam collegit, Curetas, scribit, Saturno antiquitus pueros sacrificasse. In Laodicea Syriæ, Palladi virgo immolabatur, nunc autem cerua: & Arabes singulis annis puerum immolantes, sub lara sepeliebant, omnesq; Græci cōmuniter, authore Philarcho Historico, antequã ad bella exirent, hominem immolabant. In magna vrbe Latini, Iouis solennitate, hominẽ immolabant. In Arcadia, Pani Lycæo, in Carthagine Saturno, demq; omnes communiter homines, cùm dies statutus aduenerit, quo sacrificare hominem solebant, aram sanguine hominis aspergebant. Philo etiam, qui Phœnicum historiam conscripsit, in primo lib: Mos inquit erat priscis illis hominibus, magnis in calamitatibus, atq; periculis ciuitatis, aut gentis principem, dilectissimum ex liberis, vlciscenti dæmoni, quasi redemptionis præmium tradere, & sic traditum, mysticè iugulare. Aristomenes Messenius, Ioui, quẽ illi appellabant Ithometem, trecentos simul sacrificauit; in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum Rex fuit. Scythæ autem quoscunq; aduenas ceperint, caput autẽ multos, qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur, Dianæ statim immolare solent, quæ sacrificia tragicè Euripides decantauit. Monymus in libro miraculorum, in Pellæa ciuitate Thessalica, hominem Achiuum Peleo & Hironi, singulis annis immolatum fuisse narrat. Cretenses, Anticlide teste, Ioui hominem immolabant. Lesbi quoq; Dionysio, & Phocenses Dianæ, hominem immolabant, authoribus Doscida & Phitocule. Herecbtheus verò Atticus, & Maccarius Romanus, filias suas, alter Proserpinæ, teste Demerato in primo libro, alter defensori dæmoni immolare nō dubitârunt, Dorotheo authore in 4. Italicarum rerum. Dionysius Halicarnassus, Romanæ ac Italicæ historiæ peritissimus, in

Marginalia: Omne verum est à Deo. — Quadruplex ordo. — Diuersus idolorum cultus. — Apollodorus. — Histrius. — Homines immolabant. — Philo. — Aristomenes. — Theopompus — Scythæ. — Euripides. — Monimus. — Anticlides. — Doscida. — Phitocules. — Demaratus. — Dorotheus. — Dionysius. — Halicarnassus.

mus, in primo de antiquitate Italica scribit, Iouem & Apollinem, quoniam decima hominum immolata non fuerant, magnas Italis calamitates induxisse: Nullus in arboribus fructus, inquit, ad maturitatem vsq; permansit; sed immaturi omnes defluebant: nec spicæ semine replebantur, nec herbæ pecori sufficientes germinabant: mulieres abortum patiebantur, aut nati pueri manci & discerpti erant. Saturno in Italia priscis tēporibus, ex adolescentibus, qui ad iuuentam in annos proueniebant, deligebant, atq; sacrificabant. Celti, & Occidentales, homicidio sacrificabant. Hercules hanc legem reuocauit: & ne quasi patrio ritu neglecto, homines turbarentur, simulacra pro viuis hominibus, quos in fluenta Tyberis proijciebant, hostiarum ornamēta in Tyberim mittere docuit: quæ res à Romanis, Idibus Maij fieri solebat: ea enim die pontifices animalibus primò secundùm leges immolatis, virginesq; Vestales, Prætores, alijq; ciues, quos sacris adesse fas erat, 30. simulacra hominum, quæ Argiuos appellabant, à ponte sacro in Tyberim dimittere consueuerant. Diodorus in vigesimo historiæ volumine Carthaginensibus, ac Agathode tyranno Siciliæ, post mortem Alexandri magni primi, Ptolemæi tēporibus obsessis, Saturnum iratum fuisse scripsit, quoniam ipsi excellentiores ex filijs sacrificare consueuerant; postea verò clam emptis infantibus atq; educatis, liberorum loco immolabant: itaq;, deos placare studentes, ducentos ex nobilissimis adolescentibus publicè sacrificarunt; trecenti verò alij, quoniam superstites se esse videbant, sponte se tradiderunt. Erat autem apud eos ænea Saturni statua, magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extensæ ita erant in gyrum, vt qui ad eam prouenire adolescentes cogebantur, ingentem foueam ignis repletam inciderent. Apud Iudæos, Dauide teste, prophanus iste dæmoniorum cultus ita viguit, vt filios suos, filiasq;, dæmonijs sacrificare nō dubitauerint. Verum igitur est, quod Chaldæus dixit, dæmones malos, canes esse terrestres, vtpotè, hominum sanguine gaudentes, crudeles, immanesq; homicidas, humani generis hostes, fraudum dolosos artifices, malorumq; inuentores. Omnes ergo, authore Dauide, dij gentium dæmonia; Dominus autem cœlos fecit. vnde, quæ gentes sacrificabant, dæmonibus, & non Deo sacrificasse, Paulus ad Corinthios loquens prima epistola, apertissimè verissimeq; protestatur. Sanè, Deus natura bonus est; bonus autem nemini nocet: qui ergo humanis cædibus gaudet, & sanguinem innoxium fundi appetit; deus vtique nec esse, nec dici potest. Cæterùm, hæc falsa dæmonum veneratio, veritate apparente euanuit, quemadmodum & ipsimet gentiles testati sunt. Etenim Porphyrius, Christiani nominis hostis, in libro, quem aduersus religionem nostram conscripsit, apertè hoc ipsum testari videtur: Nunc mirantur, inquit, si tam multis annis peste ciuitas vexatur, quum & Æsculapius, & alij dij longè absint ab ea; postea enim, quàm Iesus colitur, nihil vtilitatis à dijs consequi possumus. Sed si dij sunt, ô Porphyri, quomodo Iesu virtute superantur, quem vos dicitis seductorem fuisse, atq; mortalem hominem? Scribit Porphyrius responsa Deorum:

Hercules. Mos Romanorum. Diodorus. Dauid. Paulus. Idolorum ruina. Porphyrius.

Ablata est Pythij vox, haud reuocabilis vlli
Temporibus longis: etenim iam cessit Apollo,
Clauibus occlusus silet: ergo ritè peractis
Discedas patria, & redeas ad limina sacris.

Diuus autem Augustinus lib: 8. cap: 24. de ciuit. Mercurij vaticinium mirificè commendat atq; colit, quod de abijciendo dæmonum cultu, clarissimè locutum fuisse videmus: Quoniam, inquit proaui nostri, multùm errabant circa deorum rationem increduli, & non animaduertentes, ad cultum religionemq; diuinam, inuenerunt artem, qua efficerent deos, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura conuenientem, eamq; miscentes, quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum, vel angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis diuinisq; mysterijs, per quas idola, & benefaciendi, & male, vires habere potuissent: Nescio, inquit Augustinus, vtrum sic

Augustinus commendat Mercurij vaticinium.

confiterentur ipsi dæmones adiurati, quomodo ipse confessus est. Vide, si non vi diuina maiorum suorum errorem, & confessus est, & auferendum prædixit? O Ægypte Ægypte, *inquit*, religionum tuarum solæ supererunt fabulæ, & æquè incredibiles posteris, solaque supererunt verba lapidibus incisa, tua pia facta narrantibus. *Narrat Lactantius Firmianus lib: 2. cap. 3. Ciceronem falsitatem simulacrorũ cognouisse; non ausum tamẽ fuisse illam vulgo propalare, ne susceptas publicè religiones disputatio talis extingueret. Seneca in libris moralibus ait, simulacra deorum venerantur; & cùm hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecère, contemnunt.*

Lactantius. Cicero. Seneca.

Persius. *O curas hominum, ô quantum est in rebus inane,*
O curuæ in terris animæ, & cœlestium inanes!
Horatius. *Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum:*
Deus ego furum, auiumq; maxima formido.

Dionys. tyrãnus. *Dionysius Siciliæ tyrannus post victoriam, Græcia potitus, Deos tales contempsit: nam cùm Ioui Olympio aureum amiculum detraxisset, laneum iussit imponi, dicens: Æstate graue esse aureum, hyeme frigidum: sed hic fortaßis à Platone didicerat, deos huiusmodi nihil esse. verè ergo dictum est ab Ieremia 16. Verè mendacia coluerunt patres nostri, simulacra, in quibus non est vtilitas. Et Isaias 2. Et adorauerũt ea, quæ fecerunt digiti eorum: & inclinauit se homo, & humiliauit se vir. Et subdit: Sed exaltabitur dominus solus: & manibus fabricata omnia abscondent in speluncis, & in scissuris petrarum, & in cauernis terræ, à facie timoris domini. Zacharias Propheta cap: 13. clarè prædixit, idolorum ruinam: Et erit in die illa, dicit dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur amplius, & Pseudoprophetas, & spiritum immundum auferam de terra. Rectè ergo dictum est à Dauide Ps. 113. Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. vnde subdit: Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Reuera, si oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt; quomodo suos tueri potuißent, qui sese cõseruare minimè potuerũt? mendacia siquidem prophetabant, vtpotè mendaces spiritus: vnde Porphyrius ait, deos suos aliquando mentiri, quippè, qui exquisitam futurorum cognitionem non haberent. Itaq; veritate apparente, mendacia omnia euanuerunt, rediit nouum lumen tenebris ignorantiæ, erroris, malitiæq; excußis. Gratias igitur tibi sancte Pymander immortales agimus, qui eripuisti nos de potestate tenebrarum, & transtulisti nos in admirabile lumen tuum, per verbum tuum lucidum.*

Ieremias. Isaias. Zacharias. Dauid. Paulus. Petrus.

CAP. IIII.

Dæmonum Magia, & Diuinatio.

Voniam quidem & dæmones esse in rerum natura, omnium prorsus malorum authores, paulo ante ex multorum sententijs atq; rationibus probauimus, & deinde, illorum in mundum ingressum, per idololatriæ cultum subscripsimus; nunc certè opportunum esse iudicauimus, si Magicas artes atq; diuinationes illorum in medium adduxerimus, vt illorum falsitate perspecta, vero Pymandro constantißima sanctißimaq; religione inhæreamus. Cæterùm, Magicarum artium inuentorẽ, Zoroastrem fuisse Bactrianorum regem, Diuus August: de ciuit: dei lib. 21. cap: 13. aliiq; multi protestantur. Fuit autem temporibus Nini Aßyrij, à quo victus & regno pulsus est. is eodem, quo natus est die, risit, cerebrumq; ita ei palpitauit, vt im positam repelleret manum: nec ei boni aliquid monstrosus ille risus portendit. Scribit Plinius lib: 30. cap: 1. hanc fraudulentißimam artium plurimùm in toto orbe terrarum plurimis seculis valuisse, natamq; primùm è medicina, ac specie salutari irrepsisse, velut

Zoroastres inuentor Magicę artis. Plinius.

altiorem, sanctioremq́; quàm medicinam, ita blandissimis desideratissimisq́ promissis addidisse vires religionis, ad quas maximè etiam caligat humanum genus. atque vt hoc quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura defessæ sciendi: atque ea è cœlo verissimè peti credente, ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantùm fastigij adoleuit; vt in magna parte gentium præualuerit, & in oriente regum regibus imperauerit. Nam & illic, sine dubio orta est in Perside à Zoroastre. Summa autem literarum claritas, gloriaq́ ex ea scientia antiquitus fuit petita. Nam & Pythagoras, & Empedocles, Democritus, & Plato ad hanc discendam nauigauère, exilijs veriùs quàm peregrinationibus susceptis, hanc reuersi prædicauère, hanc in arcanis habuère. Porrò, hanc artem multa post secula Democritus ampliauit, Hippocrate medicinæ patre florente. Orta est autem ex malorum traditione angelorum, vnde & scientia facta est futurorum, & inferorum, inuentæq́ sunt inuocationes, haruspicia, augurationes, & ipsa, quæ dicuntur oracula, & necromantia fertur, & quædam maga famosissima Circe, quæ socios Vlyssis mutauit in bestias. Et de sacrificio legitur, quòd Arcades deo suo Lycæo immolabant, quicunq; sumpsissent, in bestiarum formas conuertebantur. hanc ob causam nobilis ille Poeta scripsit de quadam fœmina, quæ in hoc artis genere cæteris præstantior erat:

Magiæ antiquitas.

Magicæ artis ortus.

Democritus.

Circe maga.

Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes
Quas velit, at alijs duras immittere curas.
Sistere aquam fluuijs, & vertere sydera retro
Nocturnosq́ ciet manes: mugire videbis sub pedibus terram,
& descendere montibus hornos.

Prudentius de Mercurio sic scribit.

Traditur hic extinctas sumpto moderamine virgæ,
In lucem reuocasse animas; ars alios damnasse neci.
Murmure nam magno tenues excire figuras:
Atq; sepulchrales scire incantare fauillas.

Porrò magi dicti sunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur; eò quòd & elementa concutiunt, & turbant mentes hominum, ac sine vllo veneni haustu, violentia tantùm carminis interimunt. Vnde Lucanus ait:

Magi vnde dicti.

Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Incantata perijt.

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, vt quisq; suos perimat malis artibus inimicos: hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè cõtingunt corpora mortuorum. Distinguit Diuus Augustinus lib. de ciuit: Dei, 10. cap. 9. Magiam, Goetiam, & Theurgiam. Magia quidem est inuocatio dæmonum; scilicet beneficiorum ad aliquid conficiendum, cuiusmodi erant Apollonij Tyanei prædictiones. Goetia autem fit per coactionem mortuorum, etiam inuocatione, vnde & à planctu dicta est, qui fit circa sepulchrum. Theurgia est operatio diuina, quæ erat superiorum deorum, in qua cùm erratur teste Iamblicho, non tunc bona numina, quæ optantur occurrunt, sed mala planè prætextu bonorum. Plato in lib. de legibus 10. corporibus lædi corpora, hoc ex natura ipsa esse dicit; sed beneficiis quibusdam magicis, & incantamentis, vinculis quoque vt vocant, & his qui nocere tentant persuasum est: quomodo autem fiant, non facilè est cognoscere. vnde legem tulit: Quisquis, inquit, aliquem veneno læxerit, conuictus extremo supplicio plectatur: si quis verò incantationibus aliquem læxerit, & vates fuerit, aut prodigiorum consul, morte plectitor. Secutus est Prophetam Moysen populo sic præcipientem: Maleficos, & incantatores non patieris viuere; sed tolles eos de terra. Porphyrius libro de animalium abstinentia secundo, sic inquit: Per contrarios verò dæmones vniuersum efficitur veneficium; hos namq́ maximè, horumq́ ducem, honorare solent,

Augustinus. Magia. Goetia. Theurgia.

Plato.

Lex contra Magos.

Maleficos nõ patieris viuere.

qui mala veneficijs inferunt: hi sanè dæmones omniformibus figuris, imaginibusq́ abundant, prodigiorumq́ machina strenuè fallunt. horum opera maleficia machinantur; omnis enim intemperantia, spesq́ diuitiarum, atque gloriæ per hos inualescit, præcipuè verò deceptio. De hac autem materia Plotinus enneadis 4 lib. 4. cap. 40. abundè loquitur, asseritq́ magicos attractus ex quadam rerum consensione in patiendo manare: incantatorem præterea quibusdam vti figuris, certas vires habentibus, atque ad se alia trahentibus. Insitam etiam traducendi vim carminibus cantibusq́, mirabiliter alia ad se trahentem: Trahitur, inquit, anima irrationalis, musica, & eiusmodi veneficia animas occupant. Nam quemadmodũ bestiæ quædam hominem quandoq́ fascinant, & musicus puer regem generosum; ita etiam vir magus ad inferiores se habet dæmones. Sed quærit Plotinus cap. 45. Quo pacto vir probus magicis trahi possit machinis: respondet, animam illaqueari non posse, nec vim rationalem ita pati, vt mutetur opinione; dæmones enim rebus humanis propinquiores, nos facilè trahunt: qui autem seipsum spectat, irretiri, rapiq́ non potest. Quam ob rem, omnis actio vitaq́ actiua trahitur, non magorum artibus, sed arte naturæ mirabiliter seducentis, aliudq́ cum alio valde conciliantis. Solus ergo maleficijs eiusmodi non rapitur, qui per alias sui partes tractus nihil talium affirmat bonum, quæ illis bona videntur; sed solum quod ipse nouit, neque deceptus, neque sequens, sed iam possidens; hic itaq́ nusquam trahitur. hæc Plotinus cap. 44. Et enneadis 2. lib. 9. cap. 14. Consueuit, inquit, vulgus magorum vires nimium admirari; prudentibus tamen viris nequaquam persuaderent, morbos dæmones esse, causasq́ multas habere. Rectè ergo dictum est ab Augustino 8. de ciuitate dei cap. 19. Multis legibus hanc omnium artium impiissimam damnatam fuisse: Cur, inquit, tam grauiter ista plectuntur seueritate legum, si opera sunt numinum colendorum? Nisi quod hæc maleficia, humano generi sunt perniciosissima. vnde Poeta ait, Æneid. 4.

Plotinus.

Bonus vir nõ subditur magiæ.

Magi sunt risu digni.

Augustinus.

Virgilius.

Testor chara deos, & te germana, tuumq́
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

Et Bucco: Aeglo: 8.

Atque satas aliò vidi traducere messes.

Cicero.

In duodecim tabulis, id est, Romanorum antiquissimis legibus Cicero commemorat esse conscriptum. Et ei, qui hoc fecerit supplicium constitutum. Itaq́ omnes artes magicæ sunt fallaciæ dæmonum, vt etiam ipsemet Aug: lib: 4. de Trin: cap. 10. & 11. præclarissimè docet: Magicæ, inquit, fallaciæ curiosiores, superbioresq́ animas deceptas, illusasq́ præcipitant; facilè est enim spiritibus nequissimis per aërea corpora facere multa, quæ mirentur animæ terrenis corporibus aggrauatæ, etiam melioris affectus. Si enim corpora ipsa terrena nonnullis artibus, & exercitationibus modificata, in spectaculis theatricis tanta miracula hominibus exhibent, vt ij qui nunquam viderunt talia narrata vix credant; quid magnum est diabolo, & angelis eius de corporeis elementis, per aërea corpora facere, quæ caro miretur, aut etiam occultis inspirationibus ad illudendos humanos sensus, phantasmata imaginum machinari, quibus vigilantes dormientesue decipiant, vel furentes exagitent? nequaquam igitur per magicas consecrationes animæ purgantur, quia falsus mediator non traijcit ad superiora: omnis ergo magia, est pessimorum dæmoniorum iniquissima inuectio. Falsis ergo artibus sic explosis, nonnihil de diuinatione mihi dicendum puto. Porrò, diuinationem ab alitu terrestri fieri quidam opinati sunt. Cicero de diuinatione: Terræ vis, inquit, Pythiam Delphis incitabat, quam post euanuisse vetustate, vt quosdam fontes exaruisse, aut in alium cursum contortos, & deflexos, videmus; sed, vt vis acciderit, magna est quæstio. Plutarchus eiusdem est sententiæ, quod scilicet alitus ille terræ, quemadmodum omnia terrestria, vt fontes, vt metallorum venæ, potuerit deficere: & diuinatio oraculorum, præcipuè Delphici, tantam celebritatem interpollari: Diuinissimus est, ait, is spiritus,

Augustinus.

Magia est ars dæmonis.

Magia decepit curiosos.

Quid sit diuinatio.

Cicero.

Plutarchus.

siue per aërea, siue cum humida scaturigine, feratur: commixtus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandam insolitam, & inusitatam, de cuius proprietate clarè pronuntiare perdifficile, coniectari tantùm ratione possit. Quippe caliditate, & diffusione poros aperit quosdam, rerum futurarum imaginarios: sicut cum vinum incaluerit, multas alias commotiones facere solet, reuelareq́ arcana quædam, & latentia. Nam debacchatio, & insania plurimùm ex diuinatione habet, iuxta Euripidem, cùm animus calefactus, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens sæpenumerò auertit, & extinguit furorem diuinum. sed falsa est hæc doctrina: nam si vis terrestris, & exhalatio incitaret; cur non omnes accedentes, aut si non omnes, saltem ex tot millibus aliquot? Cur sola virgo Pythia incitabatur? cur non homines robustioris, molioris'q́ ingenij, ea vis arriperet? Adde, quòd mens, & intelligentia, quæ de foris veniunt, terrestribus non indigent suffumigationibus; diuinatio siquidem aliquid diuinum est, & à terrestri vapore non dependens. Rectè ergò, atq́ probè, vaticinia oraculorum à Mercurio fabulæ dicta sunt. O Aegypte, *inquit*, religionum tuarum solæ supererunt fabulæ. *Profectò, quæ ab oraculis dicebantur, quoniam malignorum spirituum erant interpretes, nihil planè boni, nisi inuiti dicere potuerunt: inanis ergo est omnis illa diuinatio, quæ diuino vacabat numine, mendacij, & erroris plena: Surgant, inquit Propheta Isaias, diuini tui ô Babylon, & opitulentur tibi, augures tui, qui contemplantur sydera, & stellarum ordinem obseruabant. Sed laus tibi sancte Pymander, qui tuo verbo lucido nos illuminasti, vt veræ diuinationis participes essemus. Quid ergo sit magia, atque diuinatio, dixi.*

Euripides.

Mercurius.

Vaticinia oraculorum fuerunt fabulæ.

Isaias 47.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Dæmonum natura, casus, atque doli ex sacris literis ostenduntur.

SI hactenus ex multorum philosophorum sententijs dæmonum naturam, lapsum, atque malitiam plus fortassis debito, perscribere curaui; iam rationi omninò consentaneum reor, Prophetarum oracula omnimodæ veritatis plena, atque de huiusmodi materia abundè, copiosèq́ loquentia, in medium afferre: ex quibus & malorum dæmonum lapsum, & Pymandri iustitiam, potentiamq́ intelligere valeamus. Moyses inprimis sub caligine, nè gens illa Hebræa, idolis assueta, idolatrandi occasionem sumeret, malorum angelorum lapsum descripsit: Diuisit, inquit, lucem à tenebris, lucemq́ appellauit diem, & tenebras noctem. Augustinus lib. 1. de Genesi ad literam cap. 2. & sequent: Facta est lux, inquit, id est, conuersio creaturæ atque illuminatio. Dixit deus, fiat: intelligimus dei dictum incorporeum, in natura verbi eius coæterni reuocantis ad se imperfectionem creaturæ, vt non sit informis, sed formetur: in qua quidem formatione, atque conuersione, imitatur dei filium, plena similitudine, & pari essentia patri semper inhærentem, quia ipse, & pater vnum sunt. Quoniam autem omnis creaturæ perfectio in hoc potissimùm consistit, vt ad eum, ex quo producta est reuertatur creatorem; hac de causa in exordio Geneseos dictum est: In principio creauit, id est, in filio &c. quasi creaturæ imperfectionẽ demonstrans: perfectionem verò, cùm ad verbum fuerit conuersa: Fiat, inquit, lux, & facta est lux, id est, creatura angelica ad deum conuersa, verbumq́ imitata, deiformis facta est, atq́ vltimam perfectionis arcem ascendit. Cæterùm filius dei vitam informem habere non potest, quippe cùm non solùm hoc sit ei esse, quod viuere; verùm etiam hoc est ei viuere, quod sapienter & beatè viuere. Creatura autem angelica, tametsi verbo propinquior sit, vitam informem habere potest, quum non sit ei viuere, quod beatè, sapienterq́ viuere:

Moyses fiat lux.

Augustinus.

Diuisit lucem à tenebris.

Conuersio ad deum.

Verbum dei principium creaturæ.

Dæmonũ natura.

viuere; auersa siquidem à sapientia incommutabili, informis redditur, & misera. formatur autem conuersa ad incommutabile verbum dei, quod est principium intellectualis creaturæ: Ego principium, qui & loquor vobis Ioan. 8. & cap: 17. de gen: ad lit: pri: Apertiùs hanc suam elucidat sententiam: Facta est, lux, non illa, inquit, quæ est patri coæterna, quæ illuminat omnem hominem; sed creatura spiritualis, quæ per conuersionem ad deum facta est lux; diuisitq́ lucem à tenebris, hoc est, iustos ab iniustis angelis; diuisio enim lucis distinctio iam est rei formatæ ab informi, quam illicò distribuit, atque distinxit bonorum, atque malorum omnium æquissimus distributor, & ordinator,

Nox & dies quid.

appellauitq́ lucem diem, & tenebras noctem; appellatio siquidem diei, & noctis, insinuatio distributionis est, quæ significat nihil deum inordinatum relinquere. Et lib. 4.

Vespera.

cap. 22. Vespera primæ diei est cognitio sui, qua creatura cognouit se non esse deum: mane verò illius diei post vesperam hanc, quo concluditur dies vnus, & inchoatur secundus, creaturæ conuersio est ad deum, vt gratias referat creatori: & ex verbi cognitione intelligat, quæ post ipsam facta sunt. Deinde fit vespera illius, cùm ipsum firmamentum non in verbo dei, sed in ipsa eius natura cognoscit. Idem sentit contra Faustum lib. 22. cap. 10, & cõtra aduersarium legis, & Prophetarum lib: cap. 11. & 12. Si homo lux dicitur, inquit, angeli lux dici non possunt, qui semper vident faciem patris. Denique, si lux facta est corporalis, quomodo erat ante solem, qui quarto die factus est? Et lib. 65.

Mali angeli tenebræ dicuntur.

quæst: 23 quæst: apertissimè hoc ostendit: Primus, inquit, dies ipse est angelica natura, quæ primo cœli nomine nũcupata est. Et 25. quæst: Et diuisit lucem à tenebris: deus enim bona, & incommutabili voluntate creauit omnes angelos bonos: & quia ex his quosdam per superbiam sciebat esse casuros, per incommutabilem præscientiam diuisit inter bonos & malos. Itaq́ Moyses in principio Geneseos malorum angelorum meminit, eorumq́ diuisionem à bonis, sub caliginosæ locutionis modo descripsit, nè gens Hebræa in idolatriæ profundissimam impietatem facilè incideret. Porrò Moyses in Exo: cap. 7. Dæ-

Magi Pharaonis.

monum malitiam in magis Pharaonis apertissimè describit.: Magi Pharaonis similiter serpentes, inquit, fecerunt: ex hoc tamen rerum creatores magi, seu dæmones dici non

Augustinus.

possunt, authore Augustino, lib. 3. de Trin: cap. 8. Omnium, inquit, rerum, quæ corporaliter, visibiliterq́ nascuntur, occulta quædam semina in istis corporeis huius mundi

Dæmones nõ sunt rerum creatores.

elementis, latent: aliæ sunt enim hæc iam conspicua oculis nostris ex fructibus, & animantibus, alia verò latent. vnde iubente creatore, produxit aqua natatilia, & volatilia, terra germina, & animalia; neque enim tunc huiusmodi fœtus producti sunt, vt in eis, quæ producta sunt, vis illa consumpta sit. quæcunq́ igitur ad oculos nostros nascendo exeunt; ex occultis seminibus, accipiunt progrediẽdi primordia, & incrementa debitæ magnitudinis. Angelis autem pro subtilitate sui sensus hæc nota sunt, vnde per cõgruas temperationes corpora formant, quantùm deus illis permiserit: nam mirum est, quòd serpentes formare potuerunt, muscas verò, & cyniphes, minimè. Reuera, firmiter nobis

Magicæ artes permittuntur ad fallendum fallaces.

tenendum est, angelos transgressores, in hac aëris caligine detrusos, per quos artes magicæ exercentur, nihil valere ad operandum, nisi desuper illis potestate concessa. Conceditur autem vel ad fallendum fallaces, vel ad admonendos fideles, ne tale aliquid magni faciant. Ex quo patet corporalem materiam, deo, & non angelis ad nutum esse subiectam. Scribitur primo regum, Saulem consuluisse Pythonissam, rogasseq́, vt ei Samuelem suscitaret, quod quidem, phantastico spiritu factum esse, non autem verè Samuelem à mortuis ad viuos rediisse, Diuus Augustinus ad Simplicianum lib: 2. quæst: 3. constanter tuetur: Per aliquod, inquit, phantasma, & imaginariam illusionem, diaboli machinationibus factam opus illud à Pythonissa perpetratum esse, credendum est. Id autem scriptura Samuelis nomine appellat, quia nimirum solent imagines rerum, earum nominibus appellari, quarum imagines sunt. Suffragatur huic sententiæ id, quod ab imagine illa dicebatur; secum scilicet esse futurum, quod profectò verum non est: nam boni à

Pythonissa suscitãs Samuelem.

Augustinus.

malis

 Luciferi nomina.

malis post mortem teste Euangelio, magno interuallo distant, atque diuiduntur: non erat ergo Samuel, sed dæmon, sub imagine Samuelis loquens. Sunt & quàmplurima aliarum scripturarum testimonia in libris regum, quæ commemorant sæpenumero reges, ac vulgus Pythones consuluisse. Sed his dimissis, ad sanctorum accedamus oracula Prophetarum: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, inquit, Iob cap. 4. & in angelis suis reperit prauitatem; natura siquidem angelica, etsi contemplationi authoris inhærendo, inquit Gregorius, in statu suo immutabilis permanet; eo tamen ipso, quo creatura est in semetipsa vicissitudinis mutabilitatem habet: nam mutari, ex alio in aliud ire, est, & in semetipsa stabilē non esse. Mirum certè, quòd deus benedictus summorum naturam spirituum, & bonam, & mutabilem condidit; vt qui permanere nollent, ruerent, & qui in conditione sua consisterent, eò ardentiùs amarent, quò firmiùs perstitissent. Quoniam ergo ipsa natura angelica est in semetipsa mutabilis; hanc ob causam dictum est à Propheta Iob: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem: Omnis enim natura, inquit Hieronymus in expositione eiusdem versiculi, creata, capax est peccati, vt apparuit in angelo malo: propter donum tamen, & creatoris gratiam ita in amorem charitatis illius transierunt; vt iam nec velint peccare, nec possint. Porrò, in primo capitulo apertiùs nomen dæmonis posuit: Quadam autem die, inquit, cùm venissent filij dei vt assisterent corā domino, affuit inter eos etiam Sathan. Filij dei, teste Hieronymo, vel angeli, vel sancti intelligendi sunt, qui dono gratiæ spiritus sancti, filij dei vocantur. Inter hos ergo diabolus astare dicitur, quia ex permissione dei, plerunque sanctos tentare non veretur. Iob siquidem typus erat Christi, cui erant septem filij, id est, septem Ecclesiæ dona, quæ funguntur sacramentorum conuiuio, & tres filiæ, id est, Lex, Prophetæ, & Euangelium. Oues: plebs Christi baptismi innocentia induta: Cameli, gentium prauitas, cum oneribus criminum, & tortuosis sensibus ad Christum venientium: boues, munda animalia, asinæ verò, immunda, numero quinque sensuum conclusa, qui multiplicati, quinquaginta quinque faciunt, peractis lubricæ ætatis fragilitatibus, in virum perfectum transeunt. ruina domus, ecclesiæ persequutio: Sabæi, id est, captiui: Chaldæi, hoc est, dæmonia impugnant, & diripiunt ecclesiæ bona. Et cap. 40. Ecce Behemoth, quem feci tecum: Isaias vocat Leuiathan, quorum alterum, Elephantum, alterum Cœtum interpretantur: quæ duo animalium genera, cùm omnium quæ mari terraque habentur, maxima sint, immensam dæmonis vim significare videntur. Et Elephas dæmones aëreos designat, Cœtus verò, aqueos. Ipse est principium viarum dei; hoc est, ad vias dei ambulandas, & per obedientiam præcepta dominica obseruanda, hic inter cæteras creaturas à deo conditus est. vel, quia in illa æternitate sua deus semper manens, quasi egressus in facturam creaturarum videatur, & hæ sint viæ eius, teste Hieronymo, vt inuisibilia ex visibilibus apparerent. aut vnaquæque creatura via dei est, per quam ad deitur cognitionem. siue viæ dei illæ sunt, quando cuilibet creaturæ rationali, deus quasi ad eam veniens, innotescit. Hac de causa Behemoth principium viarum dei appellatur, quia videlicet primus factus, dei sui cognitionem, à quo conditus est, accepit. Hanc eandem Prophetæ sententiam Diuus Augustinus 11. super Gen: cap. 20. ad hunc modum intelligit. Hoc est initium, inquit, figmenti, non quia malus conditus sit, sed quia cùm sciret eum propria voluntate malum futurum, vt noceret bonis, ad hoc illum creauit, vt de illo bonis ipse prodesset: hoc est enim, vt illudatur ab angelis, quoniam sic illuditur, quum sanctis prosunt eius tentationes. hoc autem deus per sanctos angelos facit illo opere prouidentiæ, quo creaturas administrat, bonis malos angelos subdens. Qui ergo putant in veritate nunquam stetisse; eidem etiam putandum est, à veritate nunquam cecidisse: quomodo enim cecidit inde, vbi nunquam stetit? Sed hoc euangelio aduersatur, asserenti, diabolum à veritate cecidisse. Et lib. 11. de ciuit. cap. 15. & 17. Vbi est vitium malitiæ, ibi natura non vitiata præcessit; vitium enim ita contra naturam est; vt

Iob, in angelis reperit prauitatem.

Gregorius.

Hieronymus.

Satan inter filios dei.

Historia Iob exponitur.

Behemoth Leuiathan.

Principium viarum dei.

Hieronymus.

Augustinus.

Initium figmenti eius.

Quomodo cecidit.

Dæmon non est natura malus.

Luciferi nomina.

Dionysius.

Augustinus.

non possit nisi nocere naturæ. Non itaq; esset vitium recedere à deo, nisi naturæ, cuius id vitium potiùs competeret esse cum deo. Quapropter etiam voluntas mala, grande testimonium est naturæ bonæ: sed deus sicut naturarum bonarum optimus creator est; ita malarum iustissimus ordinator: vt cùm malè illæ vtuntur naturis bonis, ipse benè vtatur etiam voluntatibus malis. Ex quo patet diabolum natura quidem, atque conditione bonum esse, voluntate verò, malum; sed dei prouidentia nobis vtilem, quibus non parum prosunt illius tentationes, & fraudes. Non debebat ergo (inquit Dionysius 4. de diuinis nominibus) Deus abstinere à productione tam nobilis creaturæ, propter futuram ex propria voluntate, iniquitatem; præuidebat enim iustis illius iniquitatem fore profuturam. hoc idem confirmat Augustinus super Gen: 11. cap; 9. & super Psal. 45. Ex his ergo scripturis diaboli malitia cognoscitur.

CAP. II.

Diaboli effigies à Iob Propheta depingitur.

Fœnum. Lumbi. Vmbilicus. Cauda testiculi. Nerui. Ossa. Cartilago. Gladius. Herba. Dormit. Vmbra. Salices. Fluuius. Os. Iordanis. Oculi. Nares.

Ecce Behemoth, inquit quem feci tecũ, fœnum, quasi bos comedet: quia omnis caro fœnum; boues enim non nisi fœno mundo vescuntur. Profectò, diaboli esca, teste Habacuc 1. est electa: fœnum igitur Behemoth comedit, quasi bos, quia vitam sanctorum malitiæ dente rodere tentat: Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius: in lumbis, & vmbilicis, carnis luxuria intelligitur, quæ membris genitalibus inserta est. in his certè suàm exerit fortitudinem, atque virtutem. Stringit caudam quasi cedrum: id est, in nouissimis suis ad deum non est reuersurus; sed vi suæ potestatis, exaltatus vt cedrus, nulla pœnitudine flectetur: cordis enim sui duricia durissimo ligno comparatur. Vel, cauda diaboli, est antichristus, vltimum diaboli iaculum, qui eleuatus vt cedrus, stringet se, atque armabit contra Christi fideles. Nerui testiculorum eius perplexi erunt: id est, illecebrosis voluptatibus, carnales homines implicabit. Ossa eius, velut fistulæ æris. Cartilago illius, quasi laminæ ferreæ: id est, diabolus cum suis durus est, rigidus, pertinax, & inflexibilis; in ossibus namq;, & cartilagine, intus, & foris, opere, & cogitatione, perfecta illius demonstratur malitia. Qui fecit eum, applicabit gladium eius: id est, malo, quo alios punit, ipse punietur. Huic mõtes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi: id est, superbi, temporariam iocunditatem. in quibus montibus Ludunt bestiæ, ministri satanæ: ludunt, inquit, fluxu, lasciuiaq; vitiorum. Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus: id est, in peccatis, quæ sicut vmbra corpori, ita ipsa morti vicina sunt. In secreto calami: id est, lumborum, quæ sunt loca humentia. Protegunt vmbræ: id est, peccata, vmbram eius, id est, diaboli malitiam, quæ nostris peccatis quodammodo protegitur, & crescit. vel, diaboli vmbra: id est, malitia, peccata hominum, quadam suæ nequitiæ protectione defendit, & contegit. Circumdabunt eum salices torrentis: siue stirpes, & virgultum, nempè mundus iste mortalis, sua volubilitate, torrenti similis. salices etiam iuxta vnum modum intelligendi, sunt arbores steriles, semper virentes, cuiusmodi sunt homines luxui dediti, à quibus viror male agendi nunquam marcescit. Ecce absorbebit fluuium, & non mirabitur: hoc est, genus humanum, de quo scriptum est: Meus est fluuius &c. genus namq; humanum instar fluminis, suis fluit, & per effluit desiderijs. Et non mirabitur: retroactis temporibus vniuersum planè absorbuisse orbem; sed fiduciam habet, quòd influat Iordanis in os eius: id est, fideles, baptismi sacramento renouati: Iordanis namq;, fluuius est baptismi. In oculis eius, quasi homo capiet eum: homo, id est, Christus, nostra carne vestitus: in oculis, hoc est, in ipso intelligentiæ lumine: ca tus est, in sui ipsius mu cipula, quam Christo parauerat: morte enim

quam

quam intulit, periit, eiusque imperium destructum est. Et in sudibus perforabit nares eius. sudes sunt pali, qui acuuntur, vt figantur: sudes ergo sunt acuta sanctorum consilia. nares verò odor est pestiferi hostis, quo res longè positas intelligit. In sudibus ergo nares Behemoth perforantur, cùm eius insidia, sanctorum consilijs pateant, atque vires admittant. An extrahere poteris Leuiathan hamo? Leuiathan additamentum interpretatur, quia scilicet in veritate non stetit, sed superbiam addidit, quasi supra naturæ bonum, tumorem, & elationis morbum: hunc autem draconem, ne in aquis gentium dominaretur, hamo suæ passionis dominus extraxit: hamo ergo captus est Leuiathan, quia dum redemptorem nostrum per suos satellites, corporis escam momordit, illius diuinitatis aculeo confossus est, atque transfixus. Et fune ligabis linguam eius? id est, iniquitatibus suis conuictus, obmutescet. Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? sermones sunt diuinæ potentiæ, quibus superbus ille humiliatus est, atque attritus. Circulus autem in naribus Behemoth, est illius potentiæ refrenatio: nam & animalium naribus circulos ponimus, quæ superba esse cognouimus. Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? superbus enim cum sit, precum execratur patrocinium, molliaq; verba abominatur omninò. Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum? nullo pacto vult ligari, nec alicuius seruituti subdi, nisi inuitus. Nunquid illudes ei, quasi aui: aut ligabis eum ancillis tuis? alligatur enim, atque tanquam auis illuditur ab animabus sanctis, quæ sunt Christi ancillæ. Concident eum amici, diuident eum negotiatores: sancti vtiq; dei amici, atque euangelici negotiatores. Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite eius? pelles diaboli, sunt iniqui, qui indissociabili connexione ei coniuncti sunt: his ergo pellibus sagenæ euangelicæ erant implendæ. Caput Behemoth, superbi, quibus piscium gurgustium, id est, arcta prædicationis euangelicæ doctrina, explosa superbia, atque reiecta, impleri debuerat. Pones super eum manum, nec addas vltra loqui, & memento belli: pones super eum manum, si potes, & memento belli, quod ille gerit contra te. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur: nempè in die iudicij videntibus omnibus præcipitabitur in gehennam, ignemq; sempiternum. Quis reuelabit faciem indumenti eius? id est, artes nequitiarũ eius? transfert se enim in angelum lucis; sed à domino illius fraudes detegentur. Et in medium oris eius, quis intrabit? Os diaboli indesinens blasphemia, aut infernus, ad quem saluator descendit, vt deuoratos à diabolo homines liberaret. Portas vultus eius, quis aperiet? Abditam fortitudinem hypocriseos diaboli dicit dominus se patefacturum, idq; suæ passionis tempore. Per gyrum dentium eius formido. bestia sanè est rapacissima, dentibus omnia consumens; ideò timendum est incidere in illius dentes. Corpus illius, quasi scuta fusilia, corpus diaboli omnes eius consortes, qui indissociabili connexione ei coniuncti sunt, vnde subdit, & compactum, quasi squamis se prementibus. Vna, vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas: hoc est, nullus est illis additus, quo ad pœnitentiæ bonum sese conuertant: vnde addit: Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur: hoc est, maligni, ita sibi inuicem in malitia cohærent; vt nullum illis sit spiraculum respirandi ad deum. Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius, vt palpebræ diluculi. Alij dixerunt: In sternutamento illius illucescit sol, & oculi eius, vt species Luciferi. Sternutatio sordes cerebri egerit, & vitia ex interno concepta depurgat: sternutatio ergo Behemoth, est sordium illius effusio, quibus nos inficit, & maculat. Oculi illius: falsi Prophetæ intelligendi sunt, à quibus lumini veritatis vicina dicuntur, ideò palpebræ diluculi appellantur, cùm tamen nihil luminis dei possideant. De ore eius, lampades eius procedunt, sicut tedæ ignis accensæ: sacrilegi, & blasphemi, os diaboli dicuntur, ex quibus faculæ ardentes, id est, blasphemiæ procedunt, quasi tedæ ignis; teda siquidẽ cùm accenditur, odorem habet suauem, lumen verò obscurum: huiusmodi sunt diaboli prædicatores,

Sudes. Leuiathan. Hamus. Lingua. Funis. Circulus. Armilla. Preces. Pactus. Ancillæ. Auis. Amici negotiatores. Pelles. Caput. Spes. Præcipitabitur. Facies indumenti. Os. Porta. Vultus. Dentes. Corpus. Scuta fusilia. Squamæ. Sternutatio Oculi. Lampades. Teda.

Lucifer effigies.
Fumus.
Halitus.
Flamma.
Collum.
Facies.
Membra.
Flumina.
Cor.
Incus.
Purgabunt.
Hasta.
Thorax.
Ferrum.
Paleæ.
Lignum.
Æs.
Sagittarius
Lapides.
Funda.
Malleus.
Vibrans hastam.
Stipula.
Radij.
Solis.
Aurum.
Mare.
Olla.
Vnguenta.
Semita.
Abyssus.
Potestas.

dicatores, qui vitæ quidem suauitatem prætendunt; opera tamen iniquitatis exercent. De naribus eius procedit fumus, id est, superbia, sicut ollæ succensæ, atque feruentes. Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egredietur: id est, ipse incendit nos, & ad luxuriæ, & ad blasphemiæ vitium. In collo eius morabitur fortitudo: colli nomine, id est, ceruicis, tumorem arrogantiæ diaboli dicit. Vnde Isa: 48. dicit: Neruus ferreus ceruix tua, in qua principalis peccati malum habitat. Et faciem eius præcedet egestas: quibus enim diabolus appropinquat, illicò adest bonorum omnium miseranda pauperies. Membra carnium eius cohærentia sibi, iniqui sunt membra carnium diaboli: quippe, qui carnalibus, ac flagitiosis actibus dediti, ei, velut authori malorum cohæreant. Mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur: fulminabitur à deo igneis dei eloquiis, de sanctis nubibus increpabitur. quæ quidem fulmina, non in locum alienum, sed in diabolum iaculabuntur. Cor illius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus: siue stat sicut incus infatigabilis. cor diaboli durum, & inflexibile, stat sicut incus, quæ non producitur: incus namq; cæditur, sed non producitur: superiecta edomat, immobilis autem ipsa consistit: talis diabolus est. Cùm sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur: in primi seculi temporibus scire potuerunt angeli sancti, quando præsumptor tyrannidis cœli arce deiectus est. territi purgabuntur, ad homines refertur, qui ad angelorum consortium sunt assumendi, qui diaboli damnationem intuentes, sese à vitijs cum timore purgare student. Cùm apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax. Alij manifestiùs transtulerunt dicentes: Si occurrerint ei lanceæ, nihil facient ei, id est, nullis metallis terrorum poterit emendari, neque in hasta, neque in thorace: hasta, aduersarium percutimus: thorace, illius iacula excludimus: hasta igitur, est prædicationis iaculum, thorax verò patientiæ fortitudo, quibus omnibus malignus ille domari non potest. Reputabit quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs; tanta enim virtute superbiæ se induit, vt hæc omnia arma aduersus se suscepta, palearum aceruis, & lignis putridis similia reputet. Non fugabit eum vir sagittarius: id est, nullo sanctorum sic vinci poterit, vt ad pœnitentiæ lamenta redire velit. In stipulam versi sunt ei lapides fundæ: funda est quilibet sanctorum, qui manu domini continentur: ferreus ergo, atque pertinax diabolus, quæcunq; sanctorum iacula nihili pendet. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam. verbum diuinum eum contundens pro stipula æstimabit, & deridebit trementem sermonem, id est, quemlibet sanctorum fortissimum. Sub ipso erunt radij solis: hoc est, angeli, quos secum traxit: vel homines, qui sub præuaricatione Adæ continentur: vel docti, ac virtute insignes, dæmoni tamen seruientes. Et sternet sibi aurum, quasi lutum: id est, homines sanctos, dormientes in fide, qui auro comparantur, quod cæteris præstat puritate, pretiositateq; metallis, in lutum vilissimum, pedibusq; conculcandum, deniq; in suum miserabile cubile rediget. Ferueſcere faciet, quasi olla profundum maris. mare, hoc seculum, obscuritate sua, ac nimia stultitiæ cæcitate tenebrosum, quod diabolus ad terrenorum amorem velut ollam carnali concupiscentia, accendere consueuit. Et ponet quasi cùm vnguenta ebulliunt: hoc est, feruescentibus iniquis carnalium concupiscentia, æqui, & iusti inde proficient, atq; veluti vnguenta suauissima bonæ vitæ flagrantiam, suauitatemq; alijs emittent. Post eum lucebit semita: semita, Christi est humilitas, diaboli verò superbia, quæ ipsum superbum insequitur. vel semita ad pænitentiæ bonum, quam ipse sequi nullatenus voluit. Æstimabit abyssum, quasi senescentem: siue, vt alij dixerunt, quasi deambulacrum: hoc est, mundum, suis peccatis inueteratum, atque corruptum. Non est super terram potestas, quæ comparetur ei: nulla planè creatura peccatrix, illius malitiæ comparari potest. Qui factus est, vt nullum timeret: propria siquidem liberi arbitrij voluntate elatus, neminem veretur, nec ipsum quidem dominum, nisi, vt pertinax, & malus seruus, nullũ habens dilectionis timorem.

Omne

Omne enim sublime videt: id est, sublimia tantùm, atque superba appetit. Contra: Dominus humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Ipse est Rex super omnes filios superbiæ: Id est, Caput & princeps omnium superborum. Hæc Propheta sanctissimus, atque patientissimus scripsit, vtpotè, qui impijssimi Behemoth certamen, fraudes, atque potentiam tentandi, singulari quodam modo, in seipso expertus fuerit. Proinde, cæteris acuratiùs horribilem illius effigiem formamque, ante oculos posuit, vt quilibet fidelium intelligat, quantũ sibi ab isto maligno cauendum sit, cuius forma, tantam præsefert malitiæ vastitatem, nequitiæ turpitudinem, ac omnium vitiorum execrandam, fugiendamque enormitatem. Hæc paulò solitò longiùs describere placuit, quia nobis salutaria esse reputaui. Luciferi lapsus. Sublime. Rex superbiæ Turpis diaboli effigies.

CAP. III.

Dauid, & aliorum Prophetarum oracula, de lapsu, & natura Dæmonum.

Auditis diuinis oraculis, Moysis, & Iob, ad alia Prophetarum oracula mihi transeundum esse putaui, quo dilucidior nobis fiat dæmonum malitia atque iniustitia, quæ à tot tantisque Prophetarum oraculis, & apertissimè describitur, & iustissimè condemnatur. Dauid Prophetarum eximius, sæui hostis astutiarum non ignarus, sæpenumero suis in Psalmis illum meminit, multisque vocat, atque describit nominibus. In primo Psalmo, nominat impium, vtpotè veram pietatem, id est, dei cultum execrantem. Consilium, inquit, impiorum: id est, Luciferi, Adæ, & Euæ. Psal. 5. vocat malignum: Neque, inquit, habitabit iuxta te malignus, id est diabolus, omnesque illius malitiæ sectatores: malignus, qui beneficijs factus est deterior, omniaque bona in malitiam conuertit. Psal: 6. operarius iniquitatis: Discedite à me operarij iniqui; ipse enim peruersus spiritus nequam, & iniustus, semperque ad non esse nos allicit. Psal: 9. Increpasti gentes, & perijt impius, id est, diabolus sonitu Euangelicæ tubæ. Et in eodem, nominat peccatorem: Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ; ipse enim per anthonomasiam peccator dicitur, vtpotè peccator, & pater eius. Proinde, in eodem Psalmo dicitur: In operibus manuum suarum comprehensus est peccator: id est, rei malè possessæ damni pœnam sustinuit. Psal. 12. appellat inimicum: Illumina, ait, oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum. cauendum nobis est ab huiusmodi somno, quo gaudet inimicus se inde contra nos laudis victoriam comparasse. Psal. 21. appellat leonem: Salua me ex ore leonis: os leonis rugientis & superbi, est infernus, à quo liberari rogat; quia scilicet, non relinques animam in inferno. Appellat quoque canem, vtique propter sanguinẽ, quo malignus ille semper lætatur & viuit. Et vnicornum: vno enim cornu nos petit, odio videlicet perpetuo. Psal. 71. nominat calumniatorem: Et humiliabit calumniatorem, id est, diabolum, qui iniustam contra genus humanum composuit calumniam. Psal: 73. vocat draconem: Tu confregisti capita draconis: id est diaboli, in aquis, scilicet baptismi. Et Psal: 103. Draco iste, quem formasti ad illudendum ei: Draco, inquam, ob venenum, quod Euæ primæ mulieri pestiferis suasionibus inspirauit; illuditur autem, dum iustè increpatur, quippè, qui creatus fuerit bonus, & fœdis se miscuerit peruersitatibus; illuditur, dum nobis proficit suis nequitijs, quibus obesse tentauerat. Isaias Propheta clarissimè depingit huius draconis superbiam, & horribilem lapsum: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris? Cecidit, inquam, propria nequitiæ malignitate; quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur. Dicebas in corde tuo: In cœlum, id est, ad diuinam dignitatem ascendam, eroque similis altissimo, etsi non natura, potestatis tamen dignita-

Dauid. Impius. Malignus. Operarius iniquitatis. Impius. Peccator. Inimicus. Leo. Canis. Vnicorni. Draco. Calumniator Isaias 14. Lucifer. In cœlum ascendam.

Luciferi casus.

dignitate, atq; authoritatis dominio & imperio. Et cap: 27. nominat Leuiathan, id est, diabolum, calumniatorē, sathan, aduersariū, apostatam, præuaricatorem, belial, absq; iugo draconē, colubrū antiquū, cœtum magnū, behemoth dæmonium, malignū, impiū, leonem, & draconem, aspidem, basiliscum, canē, vnicornē, siue cerastem, peccatorem, inimicū, operarium iniquum, luciferum, accusatorem fratrum, versipellem, & quæ sunt generis eiusdem: In die illa, inquit, visitabit dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan serpentē vectem & tortuosum, & occidet cœtum, qui est in mari: vectem, inquam, id est concludentem, quòd multos suo carcere clauserit. Hebræi autumant Leuiathan sub terra: sed fabula iudaica est. In die ergo iudicij dominus noster visitabit Leuiathan, & gladio suæ potentiæ illum interficiet, auferetq; de medio, ne ampliùs seducat gentes. Et cap. 47. de inani Luciferi iactantia sic loquitur: Sapientia tua, & scientia tua, hæc te decepit: & dixisti in corde tuo: Ego sum, & præter me non alius. Veniet super te malum, & nescies ortum eius: irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Reuera, diaboli peccatum est inexpiabile, ob suæ malitiæ duritiam, peruersamque voluntatem.

Leuiathan nomina Diaboli

Ezechiel 28.

Signaculum similitudinis.

Ezechiel Propheta cap: 28. Sathanæ lapsum, naturæq; excellentiam, qua cæteris præstabat angelis, depingit: Tu, inquit, signaculum similitudinis, plenus sapiētia, & perfectus decore, in delicijs paradisi dei fuisti: signaculum, inquam, vt quò subtilior est in eo natura, eò Dei imago inueniatur similior. Septuaginta transtulerunt ἀποσφράγισμα *id est, resignaculum, quasi pro signaculo fecerit resignaculum. Plenus sapientia: vbi enim similitudo dei, ibi & plenitudo sapientiæ. Et perfectus decore, siue quasi diuersis floribus ornata atq; composita corona virtutum, quam proprio studio auget diligens, dum naturæ bonum nutrit, industria, & negligens minuit. Omnis lapis pretiosus onamentum tuum, Sardius, Topazius, & Iaspis, Chrysolitus, Onyx, & Beryllus, Sapphyrus, Carbunculus, & Smaragdus. Nouem lapidum ordinibus, nouem angelorum ordines complectitur. Itaq;, inquit Augustinus lib: de ciuit. 11. cap: 15. Si in delicijs paradisi fuit omni lapide pretioso ornatus; intelligitur vtiq; aliquando fuisse sine peccato.*

Nouem lapides.

Angeli mali.

In Psal: legimus quosdam angelos malos esse, immißiones per angelos malos.

Zacharias.

Sathan.

In Zacharia quoq; inuenitur aliquid simile cap. 3. Et ostēdit mihi dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram angelo domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei; semper enim aduersarius ille, domino, membrisq; eius aduersatus est. vnde & Apostolorū Princeps ait: Aduersarius diabolus, tanquā leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.

Pastor Stultus.

Et cap: 11. ab eodem Propheta, vocatur pastor stultus: Assume, inquit vasa pastoris stulti. quæ autem sit illius stultitia ostendit: Derelicta non visitabit: dispersum non quæret: & contritum non sanabit: & id quod stat, non enutriet: & carnes pinguium, & vngulas eorum dissoluet. O pastor, & idolum, derelinquens gregem: gladius scilicet domini super brachium eius, & super oculum dextrum eius, nempe superbiam: duo siquidem sunt oculi diaboli, superbia scilicet & inuidia. brachium diaboli, potestas & dominium, ariditate siccabitur, illius potestate euacuata: & oculus dexter, id est superbia, tenebrescens obscurabitur, suæ vtiq; elationis fumo.

Duo diaboli oculi.

Perdix.

Ieremiæ 17

A Hieremia vocatur perdix, cap: 17. Clamauit perdix, congregauit, quæ non peperit, fecit diuitias suas non cum iudicio, in dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouißimis eius erit stultus. perdix, id est diabolus, in primis parentibus maßam humani generis surripuit, & extunc fouit, quæ non peperit, fecitq; diuitias non in iudicio, quia princeps huius mūdi factus est; sed in nouißimis erit stultus, quippè cum spolia perdiderit, & arma, in quibus confidebat.

Daniel. 7.

Bestiæ.

Habac.

Diabolus.

Daniel: 7. vidit sub specie bestiarum, de quibus dicemus, quum ad elucidandam Apocalypsim peruenerimus. Quatuor bestiæ grandes, & inter se diuersæ ascendebant de mari. Habacuc cap: 3. nominat diabolum: Egredietur diabolus ante pedes eius, quia quadraginta diebus dominum in solitudine tentauit. Hæc atq; his similia de sanctorum promptuarijs deprompsimus Prophetarum, atque depromenda essent, ni.

methodi

Luciferi capita.

methodi ratio aliud exigeret, ex quibus clarè conspicimus sathanæ malitiam, lapsum,
atq; ruinam; vt iam fidenter cum Dauid dicere possimus: Super Aspidem & Basiliscū Super aspidē.
ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. In nouo autem testamento, præclara
sunt huius rei testimonia. Apud enim Euangeliū Matthæi cap: 4. & tentator, & sathan Matth: 4.
appellatur: Accessit, inquit, tentator. Et, Vade retro sathana. In primo cap: Marci: Et Tentator.
tentabatur à Sathana. Apud Lucam cap: 10. Videbam sathanam, sicut fulgur caden- Marci 1. Lucæ 10.
tem de cœlo. Vidit ipse diaboli ruinam, antequam diabolus ab ipso conderetur; idcirco
potestatem dedit calcandi super serpentes & scorpiones. Dæmones præterea, à multo-
rum corporibus vi diuina fuisse expulsos, Euangelia clarißimè protestantur. In Ioannis
Euangelio cap: 14. vocatur princeps huius mundi: Venit, inquit, princeps huius mundi: Ioan: 14.
mundi, inquam, terrigenarum, quæ sunt mundi maximè appetentium. Paulus ad Cor. 2. Princeps huius mundi.
cap: 2. Ne circumueniamur à Sathana, inquit; non enim ignoramus cogitationes eius. 2. Cor: 2.
Sanè, conscius erat Apostolus consiliorum versipellis, in angelum lucis sæpè se transfigu
rantis, ac sub prætextu pietatis, venena inferentis atq; propinantis. Ad Ephes. 6. Indui- Ephes: 6.
te, ait, armaturam dei, vt poßitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis Principes.
colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, id est, terrenos homines; sed aduersus prin Potestates.
cipes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritualia ne- Rectores.
quitiæ in cœlestibus, id est, contra nequißimos spiritus, in cœlestibus commorantes, ac
nos hæreditate cœlesti spoliare cupientes. Ad Cor: 2. cap: 4. vocat deum huius seculi: Deus huius
In quibus Deus huius seculi excœcauit mentes infideliū, vt non cognoscerent Euangelij seculi.
gloriam, atq; virtutem. Ad Thessal: cap: 2. epistola prima: Impediuit nos Sathanas. Et
cap: 3. Ne forte tentauerit vos is, qui tentat, & maniis fiat labor noster. Diuus Ioannes
in prima Canonica cap: 3. diaboli malitiam præclarè ostendit: Qui facit peccatum, 1. Ioan. 3.
inquit, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat: ab initio, inquam, sui peccati,
non autem creationis. Vnde in Euangelio eiusdem cap: 8. Ille homicida, & mendax, ac Pater menda-
pater mendacij est, quia ab initio in veritate non stetit. Sed in hoc apparuit filius dei, cij & homici-
ait Ioannes, vt dissoluat opera diaboli. In Apocal: diaboli malitia, qua ab initio labora- da.
uit aduersus Ecclesiam, mirificè describitur, cap: 12. Draco, inquit, stabat ante mulie- Apocal. 12. Draco.
rem, id est, Ecclesiam, quæ fide in Patriarchis Christum conceperat, parturierat Pro- Mulier.
phetarum tempore, peperit noui testamenti ætate. Draco autem ille habebat capita se- Prima ecclesia
ptem, & cornua decem, & in capitibus suis septem diademata: & cauda eius trahebat Capita septē.
tertiam partem stellarum in terram. Septem capita, id est, septem regna, Pharaonis Cornua 10. Primū caput.
primum, atq; Ægyptiorum, filios Israël odientium, vnde & masculos in flumen præci-
pites iri iußit, & cæteros maximarum onere affligi molestiarum. Secundum draconis 2. caput.
caput, Iezabel, alijq; prophetarum homicidæ, de quibus tertius Reg: cap: 19. & secun-
dus Paralip. cap: 24. abundè loquuntur: in quibus Helias Propheta conqueritur: Do-
mine, altaria suffoderunt, prophetas tuos occiderunt; & ego relictus sum solus, & quæ-
runt animam meam. Tertium draconis caput, Regnum Babylonicum, in quo Nabucho- 3. caput
donosor Rex Babylonis, maximè afflixit Iudæorum genus, ex quo oriturus erat Christus
dominus. Quartum draconis caput, Regnum Persarum, siue Medorum, vbi Aman Iu- 4. caput.
dæorum genus funditus euertere tentauit, quemadmodum liber Hester disertè copiosè-
que loquitur. Quintum serpentis caput, Regnum Macedonicum, vtpotè Antiochus Epi- 5. caput.
phanes, qui templum violauit, atq; omnia sacra temerare minimè erubuit, vt scribit li-
ber Machabæorum primus cap: 1. & secundus 6. Sextum caput, Regnum fuit Roma- 6. caput.
norum, in quo Nero, Domitianus, Traianus, cæteriq; tyranni, Ecclesiam multis persequu
ti sunt flagellis: Sed sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Septimum caput est 7. caput.
Antichristus, de quo apud Danielem plurima scribuntur, cap: 7. Et sermones contra
excelsum loquetur, inquit: & sanctos altißimi conteret: & putabit, quòd poßit muta-
re tempora, & leges: & tradentur in manu eius vsq; ad tempus, & tempora, & dimi-

dium

bellum.

Cornua decē.

dium temporis. Septem draconis capitibus, decem cornua adiunxit; quod planè à Daniele in eodem met capite stabilitur. sed nonnulla dissimilitudo inuenitur; ibi enim de regno Romanorum loquitur, hîc autem absolutè de dracone, qui septem capitibus, septem regnorum gloriam gestabat, ex quibus vnum, nempe regnum Macedonum, post Alexandri mortem, in quatuor partes diuisum est, quibus quatuor præfuisse Duces clarissimè constat: Ægypto scilicet Ptolemæum Lagi filium: Macedonibus Philippum, qui & Arideus, Alexandri frater: Syriæ, ac Babyloniæ, omnibusq; Orientalibus regnis, Seleucum Nicanorem: Asiæ verò Antigonum. Itaq; septem capita, sed decem cornua, septem extitere regna, quibus decem reges præfuère. In capitibus autem septem, decem cornua, non autem decem diademata; quia nimirum ex quatuor illorum principum semine, vnus tantùmmodo, nempe Antiochus Epiphanes, aduersus Ecclesiam erat pugnaturus. De quo Daniel cap: 8. loquitur: Ex vno, inquit, ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande.

Regnum Alexandri diuisū. Ptolemæus. Philippus. Seleucus. Antigonus. Septem diademata.

CAP. IIII.

Capita Draconis alio modo exponuntur, & bellum etiam Draconis.

Herodes. Nero. Constantinus Cosdroe. Henricus. Soldanus. Federicus.

Possunt & alio modo hæc Draconis capita intelligi, vt primum draconis caput fuerit Herodes Proselytus: secundum verò, scelestissimus Nero: tertium autem, Constantinus Arianus: quartum, Cosdroe, cuius temporibus Mahometus cornua assumpsit imperandi: quintum draconis caput, Henricus primus Alemanorum Rex: sextum autem, Saladinus Soldanus Babylonis: at septimū, Federicus primus. vnde primum draconis bellum Iudæorum extitit: secundum Paganorum: tertium Arianorum: quartum Sarracenorum: quintum Alemanorum: sextum item Sarracenorum: septimum Hæreticorum. Octauo loco in cauda draconis, qui est Antichristus, bellum erit immanissimum: Et Michael pugnabat cum dracone. operæpretium est scire, quonam modo huiusmodi angelorum gestum sit bellum, vt clarius aliquid inde intelligi possit. Sunt autem quatuor bellorum genera, quæ quidem ad immanentes operationes spectare videntur: vnum planè inter sensitiuum appetitum atq; intellectiuum versatur; huiusmodi enim appetitus ad opposita feruntur obiecta: aliud verò bellum, inter intellectum & voluntatem inuenitur; sæpè namq; contingit, rationem decernere aliquid esse faciendum, voluntatem verò reniti, nolleq; obedire: tertiū bellum est, duarum inter sese voluntatum pugnantium; quando vnius scilicet voluntas ab alterius voluntate dissentit: quartum autem bellum est inter vnum & alterum intellectum, quādo scilicet vnius intellectus, vnam sequitur doctrinam, alterius verò alteram. Primum autem bellum in angelis esse non potuit, quippè, cùm appetitu sensitiuo vacent omninò, vtpotè incorporei, & immateriales. Neq; etiam secundi belli genus angelis congruere potuit; ratio enim mea non contra quidem alterius, sed meam potius pugnat voluntatē. Nec quoque quartum genus belli est illū attribuendum, quo vnus contra alium pugnat intellectus; alioqui error fuisset vtiq; prior culpa, quod est falsum. Restat ergo, vt tertius pugnandi modus, quo vnius contra alterius pugnat, certatq; voluntas, angelis sit concedendus. Reuera, Michael atq; angeli boni, bona voluntate ad deum ferebantur; mali verò, mala voluntate ad malum, atq; ita factum est prælium magnum in cœlo; bonarum siquidem ac malarum voluntatum, ad inuicem certantium. Etenim, si ad sua sensus desideria intellectum flectere potest; multò magis vnus angelus, dispositionem aliquam inclinantem, in alium immittere valet, vt aliquid efficaciter velit. In hoc autem genere

Michaelis bellum. Quatuor bella. Quale bellum fuerit in angelis. Mala voluntas. Bona volūtas

Luciferi bellum.

genere certandi, actus belli quatuor numerantur: vnus siquidem, quo alter alterum per- Quatuor actus
cutit: secundus verò, quo percutienti resistit: tertius autem, quo iniuria lacessitus, per- belli.
cutere volentem, repercutit: postremus & vltimus, quo ille resistit. Porrò primus bel- 1.
li actus, ad Michaelem eiusque pugnatores spectat; etenim, cùm ad bonum conuersi es-
sent, ad dei obedientiam, amoremque, reliquos allicere, attrahereque conabantur. sed mali 2.
illico iniquis dispositionibus restiterunt; idcirco actus illis secundus iure competere po-
test. in tertio verò actu, iniqui, iniquæ adhærentes societati, ad malum, bonos allicere 3.
tentabant. verum in quarto pugnæ actu, boni viriliter pugnantes, malos & vicêre, & 4
expulêre. Completo consummatoque prælio, mox actus potentiæ executiuæ accesserunt:
nam & Michael cum suis sese accinxit, vt Luciferum, illique adhærentes è cœlo extru-
deret; & is quidem extitit primus executiuæ potentiæ actus. at in actu secundo, illi Actus belli executiui.
maligni sese opponētes, ad sua loca remigrârunt. porrò in tertio actu, mali sese accinxe- 1.
runt, vt bonos secum ducerent. in quarto verò actu, Michael cum suis obtinuit victo- 2.
riam, palmamque triumphi, impijs atque peccatoribus è cœlo expulsis. Hæc quidē de bel- 3.
lo angelorum dixisse sufficiat. Nunc ad alia, quæ nonnihil speculationis, obscurioris tamē 4.
habent, properandum nobis est: & inprimis Luciferi priuilegia, si in veritate stetisset, Luciferi pri-
adducenda nobis sunt, vt quantum malum sit superbia, omnibus pateat. Primum itaque uilegia.
Luciferi priuilegium, siue dignitas, intellectualis pulchritudo, qua cæteris præstabat: 1.
vnde & Lucifer, ob luminosæ pulchritudinis claritatem dictus est: nam sicut Lucifer
post solem cæteris est lucidior præstantiorque syderibus; ita planè primus angelus, cæte-
ris erat angelis & pulchritudinis gratia formosior, & beatitudinis naturalis dignitate
eminentior. Secundum, omnium extitisset creaturarum optimus; quò enim naturæ do- 2.
na fuerat assecutus maiora, eò potior in gratiæ donis fuisset inuentus. Tertium autem 3.
priuilegium, Deo supra omnes gratissimus extitisset; etenim, maior in naturalibus per-
fectio, maiorem in gratuitis excellentiam habuisset. Quartum, omnium fuisset angelo- 4.
rum felicissimus, vtpotè plus meritorum habens cæteris. Quintum, Deo fuisset simili- 5.
mus, vnde & signaculum diuinæ similitudinis à Propheta vocatur, Ezech: 28. Sextū, 6.
Deo familiarissimus extitisset, vtpotè, Seraphici ordinis supremus. Septimum, omnium 7.
ditissimus, omnium scilicet perfectionum plenissimus. Octauum, omnium potentissimus: 8.
eius enim naturalia nulla planè impedimēta nescissent. Quare quidam arbitrantur, Em-
pyrei voluendi potestatem illi committendam fuisse, si constans, ac grauis in suo domi-
cilio perstitisset. Nonum, omnium fuit angelorum princeps: in quolibet siquidem ordi- 9.
ne, authore Dionysio, est vnus princeps; at iste fuisset simpliciter omnium primus. De- 10.
cimum, fuisset omnium Pontifex, quia nimirum ad vnum cultum ordinandorum, prin-
ceps extitisset omnium. Vndecimum, fuisset omnium doctor, illuminando, purgando, 11.
perficiendo, vtpotè Deo immediatissimus. Duodecimum, fuisset omnium pater, ob na- 12.
turalium dignitatem. Cauendum igitur nobis est summopere à superbia, quæ Luciferum Primum pec-
tot tantisque gratiæ muneribus indignum reddidit. Quòd autem Luciferi peccatum su- catum super-
perbia extiterit, sic patere arbitror: Cùm enim duo sint nostræ voluntatis actus, nolle bia.
scilicet, & velle; duplicem quoque amorem, amicitiæ videlicet, & concupiscentiæ, ad hos
sequi necesse est. Reuera, omnis actus nolendi, præsupponit actum volendi: omnis Amor amici-
autem concupiscentiæ actus, præsupponit amorem amicitiæ, vnde non potest esse actus tiæ malus.
deordinatus nolendi, si priùs non fuerit actus deordinatus volendi. Porrò, actus deor-
dinatus concupiscentiæ, in actum deordinatum amicitiæ resoluitur: nam omne negati-
uum resoluitur in affirmatiuum. Ex quo patet, peccatum angeli, inordinatum extitisse
amicitiæ amorem; non enim esse potuit actus nolendi, nec prima deordinatio amor con-
cupiscentiæ: ille autem amicitiæ amor non fuit in Deum, sed in se potiùs; quia scilicet Amor sui.
non potest nimis diligi Deus: nec in aliam creaturam, siue in nullam sanè creaturam fe-
rebatur priùs, quàm in suam ipsius essentiam, quæ sibi priùs innotuerat: fuit ergo deor-

dinata suipsius dilectio, quæ est diabolicæ ciuitatis fundamentum: amor sui vtiq; vsque ad contemptum Dei. Accessit adhæc & amor beatitudinis indebitè obtinendæ, & amor commodi; res enim summi commodi, est felicitas: vnde peccatum primum non potuit esse in irascibili, sed in concupiscibili; primum enim concupiscibile, est felicitas. Adde, quòd ille non appetierit bonum ratione honesti, nec etiam vtilis: delectabilis ergo tantùm Dubitatur autem à nonnullis, quomodo primum peccatum fuerit superbia, quippè cùm superbia, amor sit propriæ excellentiæ, quæ ad amorem concupiscentiæ attinet. atqui amorem amicitiæ præcedere dixi; proinde aiunt, ex sui præsumptione inchoasse: deinde in ambitionem erupisse: postremò, in odium se dem fixisse. Præsumptio autem illa, errori intellectus non est attribuenda, sed voluntati potiùs, quatenus scilicet dilexit se vltra condignum; voluit enim esse beatus, idq; amore sui commodi, non propter ipsum beatitudinis bonum. Deniq;, sine gratia, vel ex proprijs meritis, ad beatitudinis apicem ascendere contendit: quam ob causam, quamuis beatitudo, authore Augustino, 13. de Trinitate, ab omnibus naturaliter appetitur; in huiusmodi tamen appetitu, peccatum contingere potest, quando nimirum voluntas in appetenda beatitudine immoderatè se gerit, aut maiori forsitan conatu, quàm sibi conueniat, aut citiùs, quàm conueniat, aut aliter, quàm congruat, puta sine, vel ex proprijs omninò meritis. Itaq;, malignus ille, beatitudinem appetitu inordinato concupiuit; summa enim peruersitas est, frui vtendis, & vti fruendis. Deinde, statim illam habere volebat, quum tamen Deus post morulam viæ dare decreuisset. Postremò, ex suis naturalibus illam assequi volebat, vt nulli se aliquid debere, aut debitorem esse sese iactitare posset. Cæterùm, nõnullis visum fuit, primum peccatum non fuisse superbiam, quod quidem ita statuere conati sunt. Immoderatus amor sui, superbia dici non potest, sed peruersæ potiùs excellentiæ, authore Augustino 14. de ciuit. dei cap. 13. sed primus angelus, atq; primus homo sic peccauerũt: ergo illorum peccatum, proprio nomine superbia non fuit: Quid, inquit Augustinus, est superbia, loco iam dicto, nisi peruersæ celsitudinis appetitus? peruersa enim celsitudo est, deserto eo, cui debet animus inhærere principio, sibi quodammodo fieri, atq; esse principium: hoc fit, cùm sibi nimis placet: sibi verò ita placet, cùm ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuerat, quàm ipse sibi. Spontaneus est autem iste defectus: quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur, vt videret, & accendebatur, vt amaret, stabilis permaneret; non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc tenebresceret, & frigesceret. Et cap. vltimo eiusdem libri: Fecerunt itaq; ciuitates duas amores duo, terrenam scilicet, amor sui vsq; ad contemptum Dei; cœlestem verò, amor Dei, vsq; ad contemptum dei: amor ergo sui inordinatus, fecit ciuitatem diaboli; nec ibi priùs fuisse videtur dei contemptus, sed amor sui potiùs:
1. contemptus enim Dei est, nolle Deum, aut Deum despicere; non autem despiceretur, nisi aliquid priùs amaretur: primi ergo angeli peccatũ fuit, amor sui immoderatus. Am-
2. plius, superbia est appetitus excellentiæ supra alios. sed primi angeli appetitus fuit, nõ excellẽtiæ supra alios; priùs enim diligitur inordinatè in seipso, quàm comparatione ad
3. alterum: ergo quod priùs. Adde, quòd appetitus summi commodi, & delectabilis, quatenus est tale, superbia dici non potest. atqui in appetenda beatitudine angelũ peccasse asserunt; huiusmodi autem appetitus est boni commodi, & delectabilis in seipso,
4. non autem voluntas excellentiæ super alios: ergo &c. Adhuc, superbia est in irascibili; respicit enim arduum secundum quod huiusmodi; sed passiones irascibilis, ex concupiscibili proficiscuntur: ergo quod priùs. Suffragatur huic sententiæ Apostolus Tim: 1. cap: 6. ita loquentis: Radix, inquit, omnium malorum est cupiditas. Itaq;, primi angeli peccatum, amorem sui fuisse putant, quo seipsum inordinatè dilexit, ac beatitudinem concupiuit, non quò alios excelleret, sed dat sibi bonum & commodum: hæc igitur prima extitit amoris deordinatio, amor vtiq; inordinatus; concomitanter verò alios excellere

Amor commodi.

Præsumptio.

Quomodo peccauit appetendo beatitudinem.

Quòd non fuerit superbia primũ peccatum.

Aug. de ciuit. dei, quid sit superbia.

Duo amores, fecerunt duas ciuitates.

Amor sui.

 Luciferi superbia.

cellere voluit, vtpote alijs præesse. Hæc quidem dicta sunt, quæ profectò à diuinarum scripturarum authoritate non longè absunt, tametsi initium omnis peccati superbia sit, concomitanter vtiq;.

CAP. V.

Primum peccatum fuit superbia, argumentis ostenditur.

Elle Deum videre, in quo summa inuenitur beatitudo, peccati rationem habere non potest, nisi modo indebito appetatur, nempe, id assequi velle ex proprijs meritis, aut supra cæteros excellentiæ cuiusdam prærogatiua eminere: vterq; autem istorum absq; dubio, superbia est. sed primi angeli peccatum in vtroq; istorum cõtinetur; nam & cæteros excellere voluit, & proprijs viribus beatitudinem obtinere: igitur illius peccatum superbia fuit. Suffragatur huic rationi Augustinus 12. de ciuitate dei cap: 8. Malæ, inquit, voluntatis initium fuit superbia: Vitium, inquit, est animæ peruersæ, amantis potestatem suam, potẽtioris iustitia contempta: ac per hoc, qui peruersè amat cuiuslibet naturæ bonum, etiam si adipiscatur, ipse fit in bono malus, & miser meliore priuatus. Et 11. de ciuitate dei, cap: 13. Recusauit, inquit, diabolus creatori subesse superbia sua, velut priuata potestate elatus, ac per hoc falsus, & fallax, vtpotè, qui per piam subiectionem noluit tenere quod verè est, affectauit per superbiæ elationem simulare, quod non est. Tum etiam scriptura hoc protestatur Ecclesiastici primo: Initium omnis peccati superbia: igitur primi angeli peccatum superbia fuit. Obiectiones. 1. Aug: dicit, initium malæ voluntatis superbia.

2. *Amplius, primus angelus bonum habere voluit spirituale, superiori, seu diuina lege contempta, quippè, qui illi subdi noluit, quod ad scientiæ peruersæ vitium attinet, nolle scilicet suo superiori subdi: ergo fuit superbiæ vitium.*

3. *Iterum, in rerum planè acquisitione, prius est velle finem, quam ea, quæ sunt ad finem. sed in huiusmodi, finis est ob aliquam excellentiæ dignitatem obtinendam, præsertim in his, quæ sensibilia minimè sunt: igitur angelus primò appetiuit sui excellentiam, quod planè est superbiæ peccatum.*

4. *Omne præterea bonum, authore philosopho 8. ethicorum est honestum, aut vtile, vel delectabile: sed non appetiit vtile, vtpotè, non primum appetibile, nec delectabile; quandoquidem appetitu sensitiuo vacet omninò: appetijt ergo bonum honestum indebitè, quod planè ad superbiæ vitium spectat.*

5. *Adde, quòd superbia in eo clarè cognoscitur, quum scilicet voluntas suarum egreditur virium, naturæq; proportionem atq; quantitatem. sed tale aliquid in angelo fuisse videtur: igitur sicut diximus, primi angeli peccatum superbiam fuisse, clarissimè constat. Hæc atq; his similia dici solent ab his, qui primi angeli peccatum superbiam fuisse contendunt. & reuera, in spiritualibus bonis peccatum contingit, dum superioris regula contemnitur; quod profectò superbiæ vitium est, in eo quod debet, superiori subdi nolle. Illico accessit & inuidia malum: nam authore Bernardo, vidit, & inuidit: inuidus autem bono alieno mœret, quatenus suum æstimat bonũ inde impediri: ideo ergo inuidit, ne suæ nobilitas dignitatis alicuius creaturæ prærogatiua, detrimentum pateretur: aut fortassis inuidit factori, ad cuius diuinitatis apicem se ascensurũ fore desperabat, quem sibi impedimento esse cognoscebat, quòminus ipse singulari nobilitatis dignitate, omnibus prorsus & præstantior esset, & nobilior. hoc certè excæcauit superbum illum, amor vtiq;, vtiq; sui: qui planè, quoniam superioris ordinem contempsit, summa extitit superbia, quia initium omnis peccati superbia, & radix omnium malorum cupiditas, id est, amor sui.* Superbia. Inuidia.

Ex hoc autem præpositæ solui possent rationes: & ad primam quidem dico, angelum non voluisse primò beatitudinem, sed semetipsum inordinatè priùs dilexisse, inde sequutum fuisse inordinatum Solutiones. 1. Radix omniũ malorum superbia cupiditas.

dinatum appetitum beatitudinis habendæ. Ad 2. quamuis nolle subdi Deo, concomitãter in peccato primi angeli inuentum fuerit; non fuit tamen primum peccatum, sed potius amor sui. Ad 3. ex inordinato amore, angelus statuit se pro fine, atq; ita prius inordinatè se dilexit, quàm supra cæteros eminere appetiuit. Ad 4. peccauit, bonum vtile secundùm seipsum appetendo, quia seipso frui volebat, idq; ob amorem sui. Ad 5. amore sui malignus ille primò se extulit supra se, & plus debito, concomitante superbia.

2.
3.
4.
5.

Quomodo intelligitur, superbia est initium omnis peccati.

Ad authoritatem scripturæ Ecclesiastici dico, illam intelligi debere de superbia communiter dicta, qua homo, siue spiritus quispiam sese effert, atq; eleuat, contra diuinum præceptum, quæ quidem in omni peccato inuenitur, atq; aliquo modo est initium omnis peccati. Alij autem aliter fortassis dicerent, quòd superbia illa est nimia complacentia in seipso, nimiusq; amor sui: quam profectò superbiam, Augustinus 10. de Trinitate, præsumptionem vocat, quæ non est speciale peccatum, nec ab alijs distinguitur. Hæc quidem diximus de peccato primi angeli: quilibet ergo abundet in sensu suo, quum parua admodum sit opinionum diuersitas. Libet modò, & huic negotio satis arbitror conuenire, quonam modo ille peccare potuerit, cùm mundissimus conditus fuerit, nullumque habuerit ad tam impium facinus perpetrandum impellentem, siue incitantem: peccauit nihilominùs: nam omnis intellectualis natura, cuius intellectio atq; volitio, à sua discrepat substantia, atq; separabilis est, peccare vtiq; potest: potest siquidem aliquid velle, quod non est volendum, vel contrario modo se habere, vtpotè actus contingens, quæ nõ est sua regula, nec est omnibus modis necessarius. sed angeli intellectio, seu volitio, est huiusmodi, quemadmodum diximus paulò antè, alioqui infinita actualiter ex se intelligeret, atq; ita intellectio sua esset actu infinita, & vnica, sicut & sua substantia, quod est falsum: angelus ergo potuit peccare, & de facto peccauit. Amplius, illa potentia, quæ non est essentialiter sua rectitudo, potest peccare; quia nimirum potest à rectæ virtutis regula deficere. sed voluntas angeli, non est essentialiter sua rectitudo, sicuti nec etiam actus purus; sed potentialis potiùs ad suum actum, vnde & vna volitio alteri succedit, & volitio similiter: igitur peccare potuit. Adhuc, illa intelligentia, quæ pro motu sui orbis conseruando, indiget superioris auxilio dirigentis, profectò peccare potuit, alioqui frustra vtiq; illi huiusmodi auxilium fuisset accomodatum, si ex seipsa gubernandi orbis regimen inflexibile haberet. sed qualibet inter intelligentias creatas, in mouendo orbe opus habet superioris auxilio, ducatu, atq; regimine: igitur ex seipsa deficere potuit. Reuera, omnis intelligentia, quæ non est naturaliter beata, peccare potuit; quia nimirum creatura est ex nihilo condita, & ex seipsa instabilis: angelus ergo potuit peccare, & de facto peccauit, quippè, qui habuit voluntatem diuinæ regulæ oppositam. Cùm ergo hæc ita se habeant, modus nobis inquirendus est, quo ipse peccauit: nã cùm in intellectu tria esse possint, ex quibus peccatum proficiscitur, nempè error, ignorantia, & inconsideratio: error autem fit, authore Augustino 3. de libero arbitrio approbare falsa pro veris, vel è contrario, vera pro falsis reprobare: ignorantia verò, eius nescientia rei, quam aliquis & scire debet, & potest: inconsideratio autem, inaduertentia actualis, vel considerationis actualis priuatio; quonam istorum angelus peccare potuit? non errore quidem, quandoquidem error pœna sit: pœna autem nõ præcedit culpam: nec ignorantia lapsus est; ante eum peccatum, quæcunq; erant illi scienda, habitualiter nouerat: nec ex passione, quum hæc ab angelis quàm longissimè absit. Peccauit ergo ex inconsideratione, quia debitum modum non aduertit, obtinendæ beatitudinis, vtpotè, ex gratia, & meritis, & nõ ex suis proprijs naturalibus, tametsi hunc talẽ modum habitualiter non ignorauerit? ex inconsideratione ergo peccauit. Sanè, voluntas errare non potest, nisi ratione errante, aut ignorante, vel non aduertente: nam authore Augustino 10. de Trinit. in principio inuisa possumus diligere, incognita nequaquam: cùm autem oppositum eius, quod iudicatur, non sit cognitum; nullo modo ad il-

Quomodo potuit peccare primus angelus.

1.
2.
3.
4.

Si peccatum fuit error, vel ignorãtia, vel incõsideratio.

Si peccauit ex inconsideratione.

Augustinus.

Luciferi peccatũ.

lud vel eligendum, vel diligendum voluntas ferri poteſt, alioqui ferretur in incognitum. Verùm huiuſmodi modus dicendi non eſt admittendus, vtpotè rectæ rationi minimè conformis Etenim quando angelus peccauit, aut ratio ipſius; electionis, volitionisq́; conditiones obſeruandas efficaciter oſtendit, atque dictauit, aut non. ſi non, tunc planè voluntas ad illarum conſiderationem, intellectum mouere non potuit, ſi nihil voluntas ageret, niſi quod rationis iudicio fuerit decretum: voluntas ergo peccando, eſſet innoxia, & à culpa omninò libera, quod eſt falſum, & erroneum. Quòd ſi ratio, agenda diligenter oſtendit, & voluntas ex conſequenti ſequuta eſt rationis iudicium; profectò, aut in illa efficaci conſideratione, debita ei occurrit electionis conditio, atque ita non potuit non debitè ordinatèq́; eligere, & ex conſequenti nequaquam peccauit: aut illi nõ occurrit, & ita non peccauit, quippè, quæ diligenter exercuerat, quæ ſua intererant, quod eſt falſum. (Solutio) *Ex quo patet, primi angeli peccatum ex certa malitia profectum fuiſſe, eligendo, & tenaciter volendo, quod certò ſciebat, rectæ rationis iudicio eſſe contrarium. Nam ſi ex inaduertentia peccaſſet, aut certè fuiſſet illi imputanda, aut non Si primum, tunc planè voluntatis malitia, illam præceſſiſſet, atque ita fuiſſet ignorantia affectata, quod non eſt verum. Si ſecundum, tunc ſine dubio, ſicut ignorantia inuincibilis culpa caret; ita certè & peccatum angeli à culpa eſſet immune. Primus ergo angelus, ex certa malitia peccauit:* (Peccauit ex certa malitia.) *vnde rectè Auguſtinus docet 14. de ciuit: dei cap. 6. voluntatem malam eſſe cauſam peccati: Intereſt, inquit, qualis ſit voluntas hominis. quia ſi peruerſa eſt, peruerſos habebit motus: ſi autem recta, non ſolùm inculpabiles; verùm etiam laudabiles erunt; nam teſte euangelio, bona arbor, bonos fructus facit, id eſt, bona voluntas.* (Auguſtinus. Voluntas mala cauſa peccati. Matth 8.) *Philoſophus 3: eth: Videtur, inquit, nõ idem eligere optima, & opinari; ſed opinari quid? melius: propter malitiam autem eligere, quæ non oportet. quod ſanè intelligit non ſolùm de vniuerſali, ſed de particulari etiam. vnde 7. ethicorum contra Socratem diſputans, ait contra conſcientiam, & opinionem firmiſſimam, aliquem agere poſſe.* (Philoſophus quòd angelus non potuit peccare.) *Sic enim arguebat Socrates 7. eth: cap. 3. Bonum per ſe, ſtante rectæ rationis iudicio, & in vniuerſali diligendum eſt, & in particulari etiam: voluntas ſiquidem tali iudicio aduerſari, atque obſiſtere nequit, atque exinde peccare non valet;* (Socratis ratio.) *putabat enim Socrates, voluntatem, abſque rationis iudicio agere poſſe nihil, quia ſcilicet non fertur in incognitum:* (Prima ratio.) *deinde in vniuerſali, atque particulari rectitudine dominante, voluntatem, iudicium non habere, quo aduerſus rectum rationis iudicium pugnare queat.* *iudicium ergo illud rectum, contrario eſſet corrumpendum iudicio, quod fieri non poteſt, quippe, cum nequeat contraria demonſtratione corrumpi: nam contra ſyllogiſmum verum non cadit demonſtratio. nec opinione, quandoquidem nihil vincatur, aut corrumpatur, niſi à fortiori. ſed opinio eſt demonſtratione debilior: ergo &c.* (Secũda ratio. Aliorum rationes.) *Amplius, quælibet intelligentiarum, intelligit neceſſariò, & vult ſimiliter: igitur, ſemper eodem modo intellexit, & voluit. Quare, aut ab initio ſemper peccauit, quod eſt falſum: aut nunquam, & hoc quidem eſt hæreticum.* 3. *Præterea, intelligentia ſuo fine priuari non poteſt, nempè ſua intellectione, & volitione, quæ eſt ſua naturalis felicitas. ſed in illa peccatum non conſiſtit: igitur in illa peccare non potuit.* 4. *Iterum, in perpetuis, authore Philoſopho nono met: non eſt error, neque malum; error enim eſt pœna damnati; nam voluntas, vt diximus, fertur in præcognitum, aut bonum verum, & ita nullum eſt peccatum, aut apparens, & ſic error contingit. ſed angeli ſunt huiuſmodi: non ergo poſſunt errare.* 5. *Item, in quibus idem eſt, quod quid eſt cum eo cuius eſt; in his vtique idem erit intelligens, & intellectum, volens, & volitum. ſed in talibus peccatum eſſe non poteſt, quippè cùm talium volitio naturalis ſit, & neceſſaria. Quoniam ergo angelus eſt talis ſubſtantia; in eum ergo peccatum cadere non potuit* 6. *Reuera, omnis mutatio vitij atque virtutis, ad aliquam alterationem ſenſibilem, ſecundum ſenſibiles qualitates, authore Philoſopho 7 phyſ: reduci neceſſe*

duci necesse est. sed in angelis non est sensus: nec ergo huiusmodi alterationes: & ex consequenti nec mutatio virtutis in vitium: angelus ergo peccare non potuit.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. Ad rationes Socratis.

D Socratis rationes ita respondendum esse dico: verum quidem esse, nihil esse fortius ratione, quod ipsam quidem vincere queat; superueniens nihilominus concupiscentia sui, intellectum in peccatum pertrahit, ipsum quidem distrahendo, vt recta ratio minimè illi recta videatur: hac autem distractione dominante, voluntas perperàm agit, & in rationem pugnat, præ-

2. *sertim voluntas angeli, quæ ex certa malitia peccauit. Erat autem in angelo rectum iudicium, & in vniuersali quidem, & in particulari etiam: potuit ergo intellectui angelico, eiusdem voluntas præcipere, nouum vtique modum inquirendi, diligendique: inde intellectus angelicus, syllogizare cœpit, summum bonum cuilibet appetendum, deumque summum bonum esse: ergo cuilibet concupiendum, deum esse. hac autem conclusione facta, nouum habuit voluntas iudicium concupiscendæ diuinitatis, atque ita à primo syllogismo vero, intellectum diuertit. Iste autem nouus processus, per nouum vtique propriæ, seu sui concupiscentiæ syllogismum, ignorantiam, & cæcitatem adduxit, vt peteret, quod se accepturum nullo pacto sciebat: ex hoc ergo patet, quid ad prima adducta argumenta sit respondendum.* Syllogismus luciferi.

5. *Ad 5. Quamuis in perpetuis, non sit error, quòad naturalia, quia nimirum non sunt in potentia ad esse naturale: & malum culpæ non possit esse, nisi in his, quæ sunt in potentia; sunt tamen in potentia secundùm partem intellectiuam, quatenus*

Obiectio. *in hoc, vel in illud conuerti potuerunt, atque ita in ipsis deus inuenit prauitatem. Sed dicet aliquis: naturale est angelo, motu dilectionis in deum semper ferri: naturale au-*

Solutio. *tem semper inest tale: igitur, à diuina dilectione amoueri non potuit. Dico verum esse argumentum de dilectione naturali, qua Deus diligitur, vt principium naturalis esse, non autem de amore gratuito, quo Deus amatur, vt vltimæ beatitudinis obiectum; ab hoc enim auerti potuit, & auersus est peccando. Itaque, in angelis potuit esse error, & de*

3. *facto fuit, non quidem præcedente in ratione, sed sicut dictum est. Ad 3. Negatur maior: nulla enim intelligentia præter primam, est sua intellectio: neque sibi actus intelligendi necessariò conuenit; sed contingenter potiùs. Quare nullius est valoris apud nos*

4. *istius argumenti illatio. Ad 4. licet angelus suam naturalem felicitatem habere potuerit: à supernaturali gratia; tamen sese auertit peccando, ob eas nimirum causas, atque rationes, quas paulò ante adduxi. Angelus præterea non est sua intellectio, quum aliquid aliud à se intelligere possit, sicut primum obiectum: nullius ergo talis intellectio, est idem*

6. *cum sua substantia. Quare in seipso vltimam felicitatem habere non poterat. Ad 6. Negatur minor: in solo enim deo idem est quod quid est cum eo, cuius est, quia nimirum ipse solus separatus est à natura contrahibili per differentiam indiuidualem, & est purus actus, ac per se ipsamet rectitudo. similiter ipse est primum intelligens, primum intellectum, & intellectio; cæteræ verò intelligentiæ alio modo se habent: ergo &c. Ad confirmationem dico: maiorem illam in nobis quidem, non autem in angelis veritatem habere. Angelos ergo peccare potuisse, & de facto pecasse, sicut affatim superiùs probauimus, patet.*

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Dæmonem potuisse peccare in instanti.

Posteaquam

Luciferi peccatũ.

Osteaquàm audiuimus dæmonem, & peccare potuisse, & de facto peccasse; rationi conuenire puto, inquirere, an in instanti peccare potuerit, tametsi in suæ creationis instanti nõ peccauerit, quemadmodum & sacri Doctores, & sacra testantur eloquia: Ille, inquit, Ioan: 8. in veritate non stetit, in qua vtique aliquando fuit, & similia multa, quæ superiùs annotauimus. In hac autem inquisitionis speculatione, quidam partem affirmatiuam tueutur, his rationibus freti: Voluntas, inquiunt, angeli non est minus efficax, in suo actu, atque velox; ac est visus in actu videndi, præsertim, si obiectum habuerit præsens omnisque nescierit impedi-

Quod angelus potuerit peccare in instanti.

menti difficultatem. sed visio fit in instanti, igitur, & voluntas angeli in instanti opera- 1.
ri poterat; obiectum siquidem, id est, sua essentia erat sibi præsens, & cognita, & voluntas similiter: igitur, sicut in instanti suam cognouit essentiam; ita, & ea frui, vel non frui potuisse, dubium non est. Adde, quòd non opus illi fuerit phantasmate ad intelligendum, nec tempore ad deliberandum, quippe, qui in instanti intelligit, denique præstò illi erant debitæ circumstantiæ: potuit ergo in instanti & mereri, & demereri, quem-
admodum etiam credimus Christum à suæ conceptionis instanti, meruisse. Amplius, si sol 2.
simul cum aêre produceretur; in instanti vtique aër à sole lumen reciperet. Quare, si sol potest agere in instanti; & voluntas etiam angeli similiter, additis illis, quas iam dixi-
mus conditionibus. Adhuc, alicuius causæ effectus instantaneus, seu subitus, suæ potest 3.
esse causæ coæuus, passo præsente, bene disposito, & nullo modo impedito. sed actus voluntatis est effectus instantaneus voluntatis: ipsa verò, se habet loco passiui dispositi non impediti; obiectum autem, in primo instanti adesse potest: in instanti ergo suum actum exercere potuit. Itaque primus angelus in instanti peccare potuit, tametsi, post primum instans peccauerit. Verùm non paucæ, nec paruipendendæ huic obuiant, atque occurrunt opinioni, & rationes, & authoritates. Reuera, duarum muta- 1.

Quòd non peccare potuerit in instanti.

tionum ordinem ad se inuicem habentium termini, simul esse nõ possunt. sed angeli creatio, eiusque voluntatis actio elicita, sunt duæ mutationes ordinatæ; vna enim præsupponit alteram: illarum ergo termini, nempè esse angeli, atque peccatum, simul esse nequeunt.
Amplius, voluntatem non velle, nec velle posse, nisi aliquid, vt bonum, constat satis; bo- 2.
num enim est, quod omnia appetunt: aut igitur illud bonum est verum; & ita animus in illius appetitu, siue in illo appetendo, non peccat: aut est verisimile, & apparens bonum. sed verisimile bonum, non iudicatur, sine præcognitione veri boni, authore Augustino contra Academicos: prior est ergo veri boni cognitio, quàm in appetendo ve-
risimili bono, peccatum. Igitur, in primo instanti peccatum esse non potuit. Adhuc, 3.
actus, qui est purè naturalis, nisi naturà mala fuerit, malus esse non potest, sicuti claudicationem deformem appellamus, quia nimirum tibia est deformis: quòd si natura esset mala; auctor quoque naturæ malus esset dicendus, quod est falsum. sed primus actus voluntatis in angelo, est purè naturalis: igitur malus esse non potuit, alioqui deus ma-
lus fuißet, & natura, quod est impium. Præterea, primus actus voluntatis, si rectus ex- 4.
titerit, non iustitiæ volentis est imputandus; sed potiùs bonitati dei instituentis: & è contrario, si malus fuerit inuentus. Etenim, quemadmodum iniusta voluntas dici nõ potest, si vellet inconuenientia, quando non posset velle; ita planè, nec iusta, si non posit aliter velle: primus ergo actus voluntatis non potuit esse peccatum, sicuti nec à deo acceptari.
Reuera, malum ex deliberatione procedat, necesse est. at nullus actus, deliberationem 5.
consequens in angelo, in primo instanti esse potest: in angelo siquidem prior est notitia simplex quidditatum in vniuersali, per habitum scientialem concreatum: deinde est notitia sui: postremò aliorum secundùm ordinem. Porrò, deliberationem, qui vnius ad alterum, actus est comparatiuus, hæc omnia præcedunt: actus ergo electionis, quo vo-
luit alijs præesse, est istis posterior, & ex consequenti in instanti esse non potuit. Item, si 6.
angelus potuit peccare in instanti suæ creationis; necessariò ergo peccauit, quod est falsum:

Luciferi peccatú.

sum: peccatum enim esse non potest, nisi fuerit voluntariũ. valet consequentia, quia si po-
tuit non peccare; aut certè hoc fuit in eodem instanti primo; aut in priori: non in priori,
7. quia illud ponitur primum: nec etiam in illo; quandoquidem omne quod est, quando est,
necesse est esse: ergo quod priùs. Adhuc, si actio creaturæ esset in instanti: virtus er-
go illius esset infinita. Tenet consequentia: nam si tanta virtus agit in tanto tempore, &
8. maior in minori tempore: igitur, infinita in instanti ageret. At solius dei virtus est in-
finita: ergo &c. Amplius, angelus non potest peccare, nisi aut obmittendo iustitiam,
aut illi repugnando, cui debitor est. sed ante primum instans non fuit debitor iustitiæ;
9. nondum enim illam acceperat: igitur peccare non potuit; peccatum enim semper ali-
quid iustitiæ adimit peccanti: ergo quod priùs. Item, primum voluntatis actum ange-
lus à se habere non potuit: aut enim volens, aut nolens ipsum haberet. si volens: igitur
priùs voluit se hoc velle, atque ita illa volitio prima dicenda non esset. si nolens: priùs
ergo habuit actum voluntatis, qui est nolle. vnde pari facilitate, actus ille, primus dici
non posset. Ex his ergo atque similibus constat, dæmonem in primo instanti peccasse
minimè, nec etiam potuisse.

CAP. II.

Soluuntur Argumenta.

QVi primam opinionem tueri cupiunt, & quibus arridet illa speculatio, ita
1. ad argumenta respondere consueuerunt. Ad primum quidem dicunt, crea-
tionem angeli, eiusq; volitionem non esse mutationes secundùm prius, & po-
sterius natura, necessariò ordinatas: quamobrem in eodem durationis instan-
ti inueniri possunt, sicuti & aëris illuminatio à sole, & ipsius solis creatio. Aliquis præte-
rea potest in instanti errare, vnde oculus in instanti, videns baculum in aqua, iudicat
2. esse fractum: ergo &c. Ad 2. potuit peccato omissionis in primo instanti, bonum ali-
quod verum, siue apparens, non volendo; in commissionis verò peccato, non opus erat
verum bonum priùs duratione cognoscere, quàm verisimile, & apparens; sed duratio-
3. ne simul hoc decerni potuit, in relatione vtiq; ad illud priùs natura cognitum. Ad 3.
negatur minor: actio enim angeli est libera, & non purè naturalis, proinde similitudo
illa de tibia est neganda, cùm illa claudicatio, ad alicuius dispositionem materiæ referri
possit: angeli verò peccati, ad illius tantùmmodò voluntatem, quæ eo ipso libera fuit,
5. ac liberè agere voluit, quò & condita. Ad 5. Non opus est, deliberationem, actum pec-
candi præcedere: ostenso enim fine in vniuersali, siue in particulari, voluntas sibi reli-
cta, potest velle, & non velle. vnde à Philosopho dictum est, quòd perfecti artifices non
deliberant. Ad probationem dico, cum suæ intellectione essentiæ, actum nimiæ com-
placentiæ inordinatum habere potuisse ad se ipsum, non se comparando ad aliud, atque
ita peccasse; non enim opus habuit discurrere per obiecta, vnum, alteri comparando,
postquam secundùm durationem terminos intellexit, vnde simul potuit, & terminos in-
4. telligere, & complexionem formare, atque ita eligere, & peccare. Ad 4. dico, quòd si
primus angeli actus fuisset in instanti, quoniam ex seipso liberè agere potuisset; fuisset
6. vtiq; meritorius. Ad 6. Negatur consequentia, quippè cùm in eodem instanti diuisim,
peccandi, & non peccandi potestatem habuerit. Reuera, omnis actus liberæ, atque crea-
tæ voluntatis, pro quocunq; instanti, & elici, & non elici potest, alioqui nequaquã libe-
rè eliceretur. Cùm ergo dicis, omne quod est, quando est, necesse est esse: verum quidem
est coniunctim, aliter idem simul esset, & non esset: non autem diuisim; simul enim hæc
duo stare possunt, nempè in instanti aliquid esse, & pro eodem potuisse non esse, diuisim
7. vt dictum est, nõ autem simul cum esse. Ad 7. dico Philosophi sententiam illis congruere,
quæ in maiori, vel minori tempore fieri possunt, in quorum numero, motus haberi potest:
tunc enim

 Luciferi peccatũ.

tunc enim virtus mouens in instanti, vel potens mouere, si ipse motus hæc pateretur, esset vtiq; infinita. Modò hæc sententia angelo non conuenit; alioqui nec in primo, nec in alio instanti peccare potuisset. Multæ præterea creaturarum actiones in instanti fiunt, vtpote visio, illuminatio, generatio, quæ tamen infinitam virtutem non habent. Ad 8. 8. Angelus peccare potuit, eam omittendo iustitiam, quæ illi debuit, vel potuit inesse: vel faciendo contra ipsam, etiam si actum habuerit nunquam. vnde peccatum aliquid boni adimere dicimus, non solùm actum existentis, sed quòd poterat, atque debuerat inesse. Ad 9. si primus actus eo modo sit intelligendus, quo vtimur, quando formam, primum 9. actum vocamus: operationem verò, secundum; tunc ratio concluderet. At nos intelligimus primum actum, primam planè angeli volitionem, quam nullam aliam præcessisse affirmamus: atque ita illa ratio non est neruosa, imò nihil virium habere videtur. Aliæ quoque authoritates contra hæresim Manichæorum pugnant, qui creationis terminum, non modò naturam angelicam, sed illius quoque malitiam esse arbitrati sunt: atque isto modo angelus ab initio malus esse non potuit; ne deus mali author esset dicendus. Obiectio. Dices, angeli voluntas ad peccandum, & non peccandum erat indeterminata: in eodem ergo instanti ad alterum istorum sese determinare non potuit. Dico, non fuisse indeter- Solutio. minatam si peccasset in instanti, sed determinatam potiùs: proinde namque secundùm durationem indeterminata extitisset. Potuit nihilominus pro eodem instanti diuisim ad oppositum se determinasse, quatenus voluntas est libera ad vtrumlibet. Quomodo ergo angelus potuerit peccare in primo instanti, dixi.

CAP. III.

Si potuerit angelus mereri in primo instanti.

Si vera est illorum sententia, quæ tueri videtur angelum in primo instanti Rationes cõtrariæ. peccare potuisse; non temerè quis dubitabit, si in primo instanti angelus mereri potuerit. Et inprimis aliquæ rationes nobis obuiam veniunt, quæ no- 1. bis persuadere conantur, angelum in primo instanti nequaquam mereri potuisse: etenim meritum & præmium simul esse non possunt; sed vnum, alterum, & natura, & duratione, atque tempore præcedit; meritum siquidem est gratia imperfecta, perfecta verò præmium, siue gloria. atqui, eandem gratiam simul perfectam, & imperfectam esse, fieri non potest: in primo ergo instanti mereri nõ potuit. Amplius, quan- 2. do aliquis meretur, potest non mereri, aut non elicere actum merendi. at, quando est beatus, non potest non elicere actum, nec peccare: elicere ergo, & non elicere simul esse, omnibus modis impossibile est. Præterea, via, & terminus non sunt simul. sed me- 3. ritum est via, præmium autem, siue gloria, est terminus: simul ergo esse non possunt. Solutio. Sed huiusmodi rationes in Christo locum nõ habent: ipse enim ab instanti suæ conceptionis, licet haberet, meruit tamen vitam æternam: meritum ergo, & præmium simul stare possunt. Præterea, si angeli in primo instanti peccare potuerunt, nullum sequitur absurdum, si in eodem fuissent puniti: vnde de merito, & præmio simile potest esse iudicium. Cæterùm hæc de his, quæ ita fieri potuisse, à quibusdam dicta sunt. Res autem non se ita Tres moræ in angelis. habuit: sed tres morulas ponere, non erit inutile: primam quidem, in qua omnes angeli in suis naturalibus erant æquales: secundam verò, in qua boni ad deum se conuertentes, 1. cumq; actu naturali diligentes, vti merito de congruo, atque cœlitus in illos gratia dilapsa, actu charitatiuo, deum amantes, de condigno vitam meruerunt æternam: tertiam 2. autem, in qua & beatitudinem, & præmium consequuti sunt vitæ æternæ. Ex quo pa- 3. tet, meritum, præmium præcessisse. Porrò, mali angeli, non quidem natura, sed propria malitia, primam morulam cum bonis communem habuêre: in secunda verò, peccauerunt,

Luciferi peccatũ.

runt, atque in peccato perſtiterunt, bonosq́ tentauerunt: in tertia autem, miſeri euasêre, atq pœnis dati ſunt æternis cruciandi. Sed dubitabit aliquis, an angeli etiam mali,

Bonitas in angelis.

boni aliquando extiterint. Ad quod quidem audacter, & liberè reſpondemus, à bono deo, bona omnia condita fuiſſe: Vidit, inquit, deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona; mala autem aliunde ſubintraſſe, nempè ex bona angeli natura emanaſſe, idq́ propria, atq libera voluntate.

Bonitas naturalis.

Itaq́ omnes boni conditi ſunt, bonitate vtiq́ naturali, nõ bonitate gratiæ gratum facientis: nam Lucifer, eiusq́ angeli, hanc gratiam, ſiue charitatem nunquam habuerunt, ſicuti clariſſimè docet Gregorius.

Gregorius. Auguſtinus.

Ezechielis 28. Omnis lapis pretioſus ornamentum tuum. Simile quiddam dicit Auguſtinus in Geneſin: Angelica, inquit, natura prius fuit facta tenebroſa, deinde conuerſa ad lucem, facta eſt lux. Neque huic aduerſatur ſententiæ, illud, quod 12. de Ciuit: dicere videtur, quòd deus ſcilicet ſimul erat condens naturam, & largiens gratiam, quandoquidem de gratia, gratum facienteminimè loquatur; ſed de aliqua potiùs gratia gratũ data, vtpotè de aliquo habitu, vel ſpecie, qua deum diſtinctè cognouerunt: angeli ergo nocentes, boni conditi ſunt, bonitate vtiq naturali, non gratia gratum faciente, quam nunquam habuerunt, quia illam expectare noluerunt: vnde facti ſunt mali, propria ſanè malitia.

Condens naturam, & largiens gratiã.

Malitia diaboli.

Eſt autem malitia, mentis atque animi deprauatio, à tramite veritatis deuia: proinde ſicut amoris igne mens erigitur; ita abſque dubio igne malitiæ deprimitur. Quamobrem Luciferum, cæterosq́ malitiæ ſpiritus, nunquam pœnitet ſuæ malitiæ: nam ſicut ignis quantò amplius ligna ſuſceperit, in maiorem flammam erigitur; ſic animus malus, quantò magis veritatem audiuerit, eò amplius in malitiam excitatur: iure ergo Lucifer appellatus eſt ſpiritus nequam; nequitia enim, voluntaria malitia eſt, in quam non caſu incidimus, ſed ſpontanea voluntate verſamur. malitia ergo eſt ex propoſito, & deliberatione, malo cognito, prono animo conſentire.

Nequitia eſt voluntaria malitia.

Quare dæmõ non agit pœnitentiam.

Itaq́ voluntas dæmonum improba, ex toto impetu atq conatu ſeſe obfirmauit, malitiam, atq malum liberè, & inflexibiliter volendo, deum autem deſerendo: vnde ſecundùm ordinem nunc à deo inſtitutum, dæmon iuſtificari non poteſt, aut eum ſuæ malitiæ pœnitere, cùm deus illi cooperari nolit, ſitq́ in termino, & extra viam. Porrò, ſecundùm potentiam dei abſolutam, & iuſtificari, & ad pœnitentiam poſſet reuerti; præſentata ſiquidem illi culpa per intellectum, vt mala, illius vtiq́ pœnitere poſſet, atque actum elicere debitis circumſtantijs ornatum, quò ad iuſtificationem recipiendam actus eſſet, & diſpoſitus.

Obiectiones

Sed dicet aliquis: ſi tota ratio impœnitudinis, ſiue obſtinationis in dæmonibus ſit à deo non acceptante, ſiue non largiente huiusmodi pœnitẽtiæ actum: deus ergo peccati, & obſtinationis cauſa dici poteſt, quod eſt falſum.

1.

2.

Præterea, non minùs angelus in obſtinatione, quàm homo præſcitus perſiſteret, cùm ex diuinæ hoc voluntatis determinatione dependere videretur.

3.

Adde, quòd deo perſonarum acceptio eſſet attribuenda, quippe qui angeli, ſiue damnati actum, non acceptaret informem, ſicuti & viatoris:

Solutio.

1.

Reſpondeo, deum cauſam peccati eſſe non poſſe, quomodocunq teneat, aut permittat malum angelum, in actu malo iacere, & obſtinatè manere. Etenim, quemadmodum, quando angelus primò peccauit, totius ſubſtantiæ actus, ipſe Deus author extitit, nec ideò peccator dici potuit; ita planè nec peccator eſt appellandus, etiamſi cauſa ſit continuitatis talis actus; defectus enim illi tribui non poteſt, ſed effectus potiùs, atque id, quod ibi poſitiuum inuenitur.

2.

Ad 2. Præſcitus finali, ac fructuoſa non emendabitur pœnitentia, inſtar dæmonis; quanquam dæmon magis ſit induratus, vtpotè in termino conſiſtens, ille autem in via.

3.

Ad 3. dico, deum non eſſe perſonarum acceptatorem, nec ab eo, alicui iniuriam fieri, cùm ipſe nemini debeat, niſi pro ſua liberalitate, & bonitate.

Perſonarum acceptio.

Obiectio.

1.

Sed inſtabit aliquis, ſi voluntas angeli, ex ſua libertate poteſt ceſſare ab actu peccandi, nec ad talem actum cogi: ſi ergo cogatur, non ſibi certè imputandum eſt, ſed deo cogenti.

Solutio.

Dico, quòd ſicut angelus liberè peccauit; ita etiam quantùm pertinet ad naturam potentiæ volitiuæ libere reuerti poſſet: ſed deeſt illi actus, idq́ ex

 Luciferi peccatũ.

idq́ ex causa extrinseca, positiuè, vel negatiuè, iustè, & legitimè prohibente: non enim putandum est, instar sanitatis corruptæ, potentiam volitiuam in dæmonibus se habere; nam illorum voluntas penitus corrupta, & annihilata omninò non, fuit sicuti corrumpitur sanitatis subiectum. Dicis, voluntas corrupta circa principium agibilium, est prorsus insanabilis; sanitate siquidem in corde, vbi est principium vitæ, corrupta, per vires naturæ sanitas haberi non potest. sed voluntas dæmonum est corrupta circa finem: igitur est incorrigibilis. Amplius, si voluntas dæmonis sanabilis esset, atque corrigibilis; hoc profectò ex aliquo esset principio. sed illud principiũ est corruptum: ergo. Ad hæc ita respondendum esse mihi iudico, & ad primum dico, falsam, minimèq́ congruam esse similitudinem: nam etsi corruptio illa circa principium obiecti extiterit; circa subiectum nequaquam fuit, cùm prorsus destructa voluntas non fuerit, sicut penitus destruitur sanitatis subiectum. Ad 2. dico, quòd circa aliquod obiectum debitum, ex voluntate, veluti ex principio effectiuo, actus resurgeret. Ratio præterea huiusmodi si bona esset; omnis planè peccans circa finem, obstinationis vitium incurreret, quod est falsum. Adde, quòd huiusmodi corruptio circa finem fuit particularem, quem planè non oportet volentem necessariò velle. Dicis, ideò angelum in obstinationis vitium incurrit, quia scilicet ex sua libertate magna fortiter peccando impegit in synderesim, & seipsum collisit per contemptum, sicut equus ruptis habenis it præceps, magnamq́ sui patitur ruinam. Aut sicut ferrum vehementer infigitur carni, & retunditur osse, vt eius acies restaurari non possit. Dico expempla huiusmodi parabolica esse: nam quando ferrum carni infigitur, partes quidem carnis comprimuntur, atque congregantur, ferro in sua naturali rectitudine non manente. atqui voluntas in sua naturali libertate, quòad illius potentiam volitiuam, manet: negatur ergo similitudo. Ad aliud etiam dico: agens, quod dominatur suo actui, dominari etiam modo agendi: sed voluntas angeli quò liberior, eò vtiq; magis sui actus domina est: non ergo opus erat illi, ex toto conatu ferri, atque ita, fortiter collidi, impingiq́ in synderesim. Quòd si dixeris angelum suo actui non dominari circa finem suum præstitutum, siue intentum; dominari nihilominùs actui circa finem, ab ipso liberè præstitutum, inficias ire non possum, atq; ita habetur intentum. Amplius, quo principio aliquid tendit, & mouetur in terminum; eo planè in termino virtutem habet quiescendi. sed libera, ac contingenti voluntate, in tale mouetur angelus obiectum: eadem ergo libertate, ab eo potentiam habet decedendi. Itaq́ dæmon secundùm iustum iudicium dei est incorrigibilis, atq; nunquam suæ malitiæ pœnitebit, ob eas, quas diximus rationes; secundùm verò potentiam dei absolutam, suæ volitionis potentiam naturalem, quia naturalia in dæmonibus integra permanserunt, ad pœnitentiam redire posset; quod tamen vllo vnquam tempore fiet, quia nimirum illius malitia est in termino, & malo adhæret, & liberè, & inflexibiliter.

Obiectio. 1. 2. Solutio. 1. 2. Obiectio. Solutio. Obstinatio dæmonis vnde fit. 1. 2.

CAP. IIII.

Dæmon an habeat aliquem actum bonum, & bonus angelus an possit peccare.

Svperiori quæstioni, hanc inserere placuit, quò dubia planè incidentia, faciliùs essent soluenda, vtrumnè dæmon in actu malo perpetuò versetur: Iniquitatæ, inquit Dauid, sunt viæ illius in omni tempore. Et in alio Psal. Superbia, qui te oderunt, ascendit semper. proinde, quemadmodum boni in perpetuo charitatis actu versantur; ita & dæmones in malitiæ opere. Cæterùm, vt hæc clariùs intelligi possint, non ignorare oportet quadruplicem bonitatem describi: naturalem scilicet, quæ cum ente conuertitur: secundam verò, quæ nominatur ex genere, vtpotè habens ali-

Dauid Psa. 19. Bonitas naturalis. Ex genere.

Luciferi peccatū.

bens aliquid de bonitate generis moralis, in potentia existens ad perfectam bonitatem
Moralis. *moralem, quæ ex obiecto, non autem ex genere subiecto bonitas nominatur: tertiam*
Meritoria. *moralem, quæ est actus debitis ornatus, atque vestitus circumstantijs: quartam meri-*
toriam, in qua est charitas, quæ est principium merendi. Cuilibet autem istarum malitia
opposita est, idq; dupliciter, priuatiuè scilicet, aut contrariè: priuatiuè autem est ne-
Malitia quadruplex. *gatio bonitatis, contrariè verò est malitiæ oppositio. Porrò, malitia priuatiuè ex genere*
in aliquo actu necessariò, malitiam contrariam concomitantem habet. Quamobrem, si
aliquis actus, in debitum non feratur obiectum, non modò priuationem bonitatis incur-
rit; sed malitiam etiam actu bonitati obuiantem. hæc autē malitiæ ex circumstantia ne-
cessaria non sunt; actus enim potest esse malus ex debitæ defectu, priuationeq; cir-
cumstantiæ, absq; alicuius malitiæ positione. Hæ igitur duæ malitiæ ad inuicem non con-
uertuntur. Quare finis potest esse malus ex defectu circumstantiæ debitæ, non autem
circumstantia contraria. Nam si eleemosyna non detur ob debitum finem, ob contrarium
autem dari, non est necesse. hæc eadem malitiæ accidere necesse est, quæ bonitati aduer-
satur meritoriæ: vnde aliquis actus, licet non sit meritorius; non tamen illico necesse est
esse demeritorium; quandoquidem valeat esse vestitus, ornatusq; debita circumstantia
Potentia subiecti multiplex. *naturali, siue morali. Quòd si loquamur de prima bonitate; tunc absque dubio malitia*
priuatiua, prorsus actum excludit, atque destruit, ideoq; malitia contraria concurrere
nequit, cùm non habeat, quod destruat. Potentia præterea ad aliquem actum est tri-
1\. *plex: vno quidem modo respectu alicuius actus, principium dicit actiuum, vel passi-*
uum. interdum verò subiecti ordinem, ad actum recipiendum: atque talis ordo est, re-
spectus ad actum, nec est illius actiuum, seu passiuum principium. hic autem actus est
2\. *duplex: nam aliquando ita subiecto propinquus est, vt mox subiectum in actum pro-*
dire valeat: interdum verò, remotus est, vtpote, quando disponente aliquo indiget, vt
3\. *in actum exire possit. tertio modo, quando non est repugnantia terminorum, vocaturq;*
potentia logica. Impotentia etiam totidem dicitur modis: quot enim modis vnum oppo-
sitorum dicitur; tot etiam, & reliquum. His igitur ita excussis ad præpositam quæstio-
nem accedamus, atque inprimis dicimus, angelum in sensu compositionis existentem, a-
liquem suæ voluntatis actum bonum habere posse secundùm quodlibet potentiarum
Dæmon semper vult malum. *membrum, bonitate vtiq; naturali: hæc autem bonitas, quoniam cum ente conuertitur:*
quemadmodum suus actus est ens; ita etiam bonus. Idem iudicium est de actu bono ex
genere; planum est enim habere posse aliquem actum transeuntem in conueniens obie-
ctum, vtpotè amare seipsum, pœnam odio habere; verùm ipse puto hunc actum dia-
bolum nunquam habere, siquidem ille perpetuò iniquitatem diligit: qui autem diligit
iniquitatem, odit animam suam. Tertius autem bonitatis actus illi deest, quippè qui de-
bitis vacet circumstantijs, sitq; deformis omnis ob habitum malum illi perpetuo inhæren-
tem, & ad malum semper impellentem. hæc quidem sententia magis mihi placet, intu-
ens atque contemplans obstinatam, ac firmissimam dæmonis malitiam: nam cùm omni-
um suarum cogitationum finis sit malus, vtpotè ad malum semper; & opera quoq; mala
Alia opinio. *sunt iudicanda, atque reputanda: dicunt autem nonnulli, nullum habitum necessa-*
riò voluntatem inclinare posse; voluntas enim angeli est libera, quia integra in ipso na-
turalia remanserunt. In eo præterea esse dicunt synderesim, hoc est, superiorem ratio-
nis scintillam, contra malum naturaliter murmurantem, voluntatemq;, actum synderesi
conformem habere posse. Adde, quòd voluntas, quòad sua interest omnem actum suspen-
dere potest; nihil enim ita est in voluntatis potestate situm, ac ipsius actus: non ergo
necessariò vult actum malum. Idipsum ego quoque approbo, non necessariò, sed liberè
Angelum bonum peccare non posse. *velle malum; sed libertate planè inflexibili, idq; ex sua firmissima malitia. Et hæc qui-*
dem de obstinata dæmonis malitia dicta sint. Iam alteri nobis quæstioni satisfaciendum
est, vtrumnè angelus bonus peccare possit. Ad quod quidem dicimus: angelum bonum
peccare

 Luciferi peccatum

peccare non posse; peccatum enim accidit ob defectum, vel errorem, qui in intellectu
præcessit. sed intellectus angeli beati Deum videt: nullus ergo error in ipsum cadere
potest. Deum præterea videndo, suum finem vltimum videt, quem non potest non velle, 2.
nec odisse. Adde, quòd visio, quæ est forma beatifica intellectus, totum efficit potentiæ 3.
appetitum: in intellectu ergo illa visione præcedente, voluntas peccare non potest. Ve-
rùm, quanquam angelus bonus peccare non possit; non his tamen rationibus clarè osten- Rationes contrariæ:
ditur, imò nonnullæ minimè probandæ esse videntur: vnde & contra eas audacter ar-
guere, nequaquam veriti sunt, sic dicendo: Actus voluntatis liberè, non mutat modum 1.
eliciendi; actus enim est voluntate posterior; posterius autem, sui modum prioris im-
mutare non potest. sed angeli voluntas, liberè ac contingenter, primum suum elicit a-
ctum; ante siquidem electionem, nulla planè erat necessitas eliciendi: igitur, sicut à
principio liberè, & contingenter elegit; ita & deserere valet. Reuera, causa secunda, 2.
modum causæ principalis in agendo mutare non valet, alioqui secunda dicenda non es-
set. sed quicquid in voluntate situm est, siue positum, secundæ causæ officio fungitur: vo-
luntati ergo ita resistere nequit, quòminus liberè agat. Verùm eadem facilitate hæ ra-
tiones, qua & superiores, solui possunt: voluntas siquidem, cùm mali, tùm etiam boni
angeli, id, quod semel defendendum atq; amplectendum suscepit, liberè prosequitur, &
inflexibiliter tenet, vt ab eo sese auertere nequeat; est enim in termino, atq; extra viam
sese corrigendi. Adde, quòd vtriusq; voluntas, iusto dei iudicio, debitam accepit meri-
ti demeritiq; mercedem, vnde diuertere neutri illorum licet. Sanè, ab eo angeli impec-
cabilitas, siue immunitas, à peccando maximè procedit, à quo, si angelus in suis natura-
libus relinqueretur; absq; dubio angelus peccare posset, sicut & mali peccauerunt. sed Angelum bonum posse peccare.
talis est deus, qui est natura impeccabilis: itaq;, his atq; alijs constat rationibus, bonum
angelum, actum peccandi, malum verò bene agendi opera exercere non posse, nec vel- 1.
le. Sed arguet quispiam, angelus bonus potentia viget rationali, nempè voluntate: igi-
tur potest peccare. Tenet consequentia, ex authoritate philosophi 9. met. & 2. Perime-
nias: Potentiæ rationales sunt ad opposita. Profectò, si voluntas angeli peccare non po-
test; non est omninò libera, quippè, quæ ad vnum tantùm agendum determinata sit vir-
tutis. Amplius, quod alicui inest ex natura, ab eo vtiq; auferri non potest, manente na- 2.
tura. sed angelus naturaliter deficere potest, vtpotè creatura peccato obnoxia: à nullo
ergo extrinseco eripi potest, quod est illi à natura tributum. Ad hæc autem atq; similia Solutio.
facile est respondere: & ad primum quidem dico, bonum angelum ex sua certè natura 1.
deficere posse; nunquam tamen defecturum fore, tùm quia iusto dei iudicio ita in bea-
titudine conseruatur, tùm quia bono increato perfectissimè inhæret atq; coniungitur, vt
ab eo separari non possit. Ad 2. verùm quidem est, virtutes rationales, in his, quæ na- 2.
turalis ordinis expertia sunt, ad opposita se habere: in his autem, quæ naturalis ordinis
capacia sunt, nequaquam; intellectus enim, principijs naturaliter notis assentitur om-
ninò, & non potest non assentiri. similiter & voluntas, non potest non adhærere bono,
in quantum est bonum; in bonum siquidem, veluti in suum obiectum, naturaliter ordi-
natur. Itaq; voluntas angeli, quòad multa ad vtrumlibet se habet; quòad verò ad deum,
quem semper videt, vno modo, scilicet illi perfectissima charitate inhærendo. Reuera,
peccare, defectus est libertatis: nam liberum arbitrium, seruato ordine finis, diuersa Peccare est defectus.
eligere posse, est illius libertatis perfectio; finis verò ordinem diuertere aliquid eligen-
do, non paruum est libertatis dedecus atq; detrimentum: maior ergo atq; præstantior
est libertatis excellentia in angelis, qui peccare non possunt, quàm in nobis ipsis, qui mẽ-
te & corpore, peccato indefessè obsequimur. Quomodo ergo angelus bonus peccare non
possit, nec malus à sua resilire malitia, dixi satis, & omnibus constare puto.

CAP. V.

Luciferi peccatum

Angelum malum, diuinam æqualitatem appetiuisse.

Isaias. *Elebre Isaiæ vaticinium cap: 14. dæmonis superbiam præclarè describit: Ascendam, inquit, in cœlum, & ero similis altissimo. Dubitatum est à multis, si superbo illi, libido infuit æqualitatis diuinæ, siue similitudinis appetendæ. Quibusdam autem visum est, fieri non potuisse, vt diuinam æqualitatem appeteret: nam cùm angeli peccatum, ex electione fuerit profectũ,*

Quòd non appetierit diuinam æqualitatem. *impossibile appetere non potuit; electio enim authore philosopho 3. Ethico: non est impossibilium. sed creaturam, in dei naturam æqualitatemq; migrare, est omninò impossi-*

1. *bile: Dei ergo æqualitatis appetendæ mentem illius non subijt libido. Amplius, non li-*
2. *cet angelo, nec cuiquam creaturarum, sui annihilationem appetere, ac se esse non velle, cùm natura vnicuiq; insitum sit, vt se, suaq; tueatur. sed, si angelus diuinam æqualitatẽ directè appetiuisset; in hoc profectò nefas incidisset: ergo quod priùs. Adde, quòd*
3. *peccatum ignorantiæ incurrisset, errassetq; ante culpam. Porrò, error præcedere culpam non debet: magnus autem error extitisset, si petiuisset, quod cogitare non potuit: creaturam autem in dei naturam migrare, æstimationem prorsus superat omnem, vincitque mentem talia cogitantem; nam finiti ad infinitum, nulla potest esse proportio: esse ergo directè deum, non alicui creaturæ appetendum, cùm non sit appetibile, nec cadat sub creaturæ appetitum. Verùm ad hæc ita à nonnullis responsum fuisse le-*

Solutio.

1. *gimus, & ad primum scilicet, hoc modo: electio bifariam potest intelligi: vno quidem modo, vt sit actus voluntatis, qui circa idem obiectum certæ notitiæ actum insequitur. hoc autem modo aliquem peccare dicimus, quando non ex errore, aut passione; sed ex*

Electio duplex. *certa malitia peccat. Si ergo angelus diuinam æqualitatem appetiuisset; hoc certè modo, eum peccatum incurrisse diceremus: alio modo intelligitur à philosopho 3. ethic: vt sit actus voluntatis, sequens actum de agibili, vel volubili in ordine ad finem, qui profectò aliquo modo per se, vel per alium subest voluntati, potestatiq; eligentis. hoc autẽ modo, electio non est impossibilium; eligibile enim sic acceptum est in potestate eligentis, atq; rei est ordinabilis ad finem. sed iste modus ad rem non pertinet, nec nostro de-*

2. *seruit proposito. Ad 2. Appetere Deo æqualem esse, non est perinde, ac simpliciter nõ esse; sed talem non esse, hoc est, angelum, vnde nobilius appetit esse, ideoq; illud appeti potest. Præterea, miseri appetunt non esse; appetitus enim illicitus potest esse impossibilium. damnati quoq; oderunt Deum, appetuntq; ipsum non esse. vnde, quia æqualitas est quoddam appetibile, & concupiscibile; intellectus quoq; æqualitatem potest diuinã*
3. *intelligere: igitur à voluntate appetitu illicito appeti potuit. Ad 3. error sanè extitisset, quando id, quod ipse petebat, factu possibile credidisset. sed sciebat illud impossibile fore: sicut si ipse peterem esse immortalis, cùm hoc impossibile iudicem. Voluntas præterea vnum extremorum, alteri conferre potest, & velle vnum alteri inesse, ideoq; in-*

Quomodo voluit esse deo æqualis. *tellectu ostendente angelum, & æqualitatem diuinam, voluntas potuit velle vnum inesse alteri, etiamsi intellectus talem complexionem minimè iudicarit, nec ipsam formarit, vni extremorum alterum comparando. Itaq;, electione propriè dicta, atq; volitione efficaci, se deo æqualem esse, dæmon nunquam appetiuit. Quòd autem per se, ap-*

Appetitu illicito potuit appetere esse se æqualem deo. *petitu tamen illicito, Dei æqualitatem dæmon appetere valuerit, sic quidam tuentur: Omne bonum simpliciter, inquiunt, est cuiq; appetendum, etiamsi illi accidere, atq; inesse non possit: hoc autem efficere potest, per voluntatis abusum, impossibilia appetentis atq; desiderantis. sed Dei æqualitas est quoddam bonum, verum, & simplex: igitur à di-*

2. *uinis personis rectè, ab alijs autem creaturis abusiuè & indirectè appeti potuit. Amplius, in causa esse non potuit impossibilitas, quò minus ab angelo appeti potuerit diuina æqualitas, cùm voluntas, authore philosopho tertio ethicorum, sit etiam impossibilium. vnde in damnatis hoc maximè apparet, qui, dum deum odio habent, cupiunt deum non esse. Qui aliquid odit, ait philosophus 2. Rhetorices, vult ipsum non esse: ergo. Porrò, cùm*

 Luciferi peccatum

rò, cùm duplex sit amor, amicitiæ scilicet, quo aliquod bonum diligitur; & concupiscentiæ, qui est respectu illius, quod alteri diligitur: cumq; id, quod amore amicitiæ diligitur, & concupiscentiæ etiam amore ordinatè, inordinatèq; appeti possit; fit, vt angelus amore amicitiæ se diligens, diuinam æqualitatem inordinatè sibi concupiscere valuerit; voluntate siquidem simplicis complacentiæ, non autem voluntate efficaci; est enim duplex voluntatis actus: alter videlicet, quod est velle simplicis complacentiæ, quo voluntas delectatur sibiq; complacet, etiam in re sibi factu nequaquam possibili, cuius habendæ specie minimè habet: alius verò, est velle efficax, quo aliquid ex animo volumus, & efficaciter consequimur. primum autem, non autem secundum velle, in angelo esse potuisse asserimus: illud autem ad impossibilia sese extendere posse, constat satis. Ex his autem, quomodo angelus diuinam æqualitatem appetere potuerit, patere puto. Amor amicitiæ. Amor concupiscentiæ. Simplex complacentia. Efficax velle.

Cæterùm, quod à nonnullis dictum est, angelum indirectè diuinam appetiuisse æqualitatem, quia nimirum beatitudinem ex suis naturalibus assequi præsumpsit, acutè atque solerter nobis est obseruandum; illud enim trifariam quodammodo intelligi potest. Aut effectiuè quidem, nempe, quòd ex suis principijs naturalibus potuerit esse beatus, quod omnibus planè modis factu ac cogitatu est impossibile; huic enim rei, obiecti ostensio beatifici, quæ ex diuinæ dependet voluntatis libertate, est omninò necessaria: non ergo ex puris naturæ illius principijs poterat haberi: igitur non erat illi appetibile. Aut ex suis naturalibus sufficienter dispositus ad beatitudinem habendam à deo, illam appetere valuit. sed tunc dubium est, vtrum hoc possibile illi extiterit, necne? Si impossibile, ab eo vtiq; appeti nō potuit, vt illorum ratio dicere videtur. sin autem possibile, quomodo verum est illud, quod ipsi constanter tuentur, animam beatificari non posse, nisi mediante dispositione supernaturali, quæ est gratia, gratum faciens? par enim ratio est quoq; in angelo expendenda, quippe, cùm ipse creatura sit; omnis autem creatura, ex suis naturalibus, beatitudinem habere non potest: igitur hoc modo angelo appetibile nō erat, quod ipsi nihilominùs asserere videntur. Aut ex naturalibus beatitudinem habere voluerunt, quia ipsorum natura, erat ipsis beatitudo. sed hoc quoq; est magis impossibile; dei siquidem est solius, non creaturæ certè alicuius. Ex quo patet, quomodo sit intelligendum, angelum diuinam æqualitatem appetiuisse. Quòd si fas est ita loqui; non modò Deo æqualem, sed maiorem esse appetiuit: qui enim alicuius sese opponere voluntati audet; is planè maiorem se illo existimat. Quoniam autem malignus ille, atq; superbus, (de quo Propheta canit: Humiliasti, sicut vulneratū superbum,) lege subiectionis, obedientiæq; accepta, diuinæ resistere voluntati præsumpsit, maiorem se deo vtiq; reputauit: ipsius ergo peruersa illum voluntas occidit, atq; ex bono in malignum commutauit: Habebat, inquit Basilius hom: 9. liberam vitam, & insitam sibi potestatem, aut deū sequendi, aut à bono discedendi. Gabriel angelus à deo iugiter stetit. Sathan item angelus ex ordine suo prorsus cecidit. Et illum propria voluntas in cœlo retinuit; hunc verò voluntatis libertas cœlo deiecit: poterat enim & ille à deo deficere, & iste non excidere: sed illum satiabilis dilectio seruauit; hunc à deo relictum esse ostendit per peccatum alienatio. Cùm autem omnis ipse mali promptuarium existeret; inuidiæ quoq; morbum in se recepit: animaduertens enim se ex angelorum ordinibus expulsum; non tulit terrenam creaturam, ad angelorum dignitatem per virtutis profectum exaltari. Nos igitur odio prosequitur, & vt dei imaginem insectatur. Ille igitur sapiens, & prouidentissimus rerum humanarum dispensator, eius vtitur ad nostram exercitationē malignitate, quemadmodum medicus, viperæ veneno, ad salutarem medicamentorum præparationē. Sed de his hactenus. Quid ergo appetierit malignus ille atq; superbus spiritus, hæc dixisse sufficiat. Indirectè appetere quid sit. Effectiuè. Dispositiuè. Tertius modus. Dæmon voluit esse deo maior. Basilius. Sathan. Gabriel. Bellū diaboli.

CAP. VI.

Dæmonis

Dæmonis peccatum, fuit causa alijs peccandi.

Vdita Luciferi superbia atq; malitia, congruum eſt perſcrutari, quonam modo in alios illius virus meauerit, ac ciuitatem illam ſanctiſsimam per-
Apocalyp. *uaſerit: Vidi, inquit Ioan: Apocal: 12. draconem ſecum trahentem tertiam partem ſtellarum. Superbus ſanè ille ſuadendo, non autem cogendo, alijs extitit causa peccandi, cuius ſug geſtioni cũ paruiſſent; iure illius imperio neceſſario obediunt atq; obſequuntur: ad diuinæ enim ſpectat iuſtitiæ ordinem, vt cuius ſug geſtioni aliquis conſentit in culpam, eius poteſtati ſubdatur in pœnam. Vnde*
Petrus. *Apoſtolorum princeps in ſua canonica 2. proteſtatur: A quo, inquit, quis ſuperatus eſt,*
Matth. *huius & ſeruus eſt. Quã ob cauſam dominus in Matth: 25. vocat Luciferũ dæmoniorum principẽ: Ite, inquit, maledicti in ignem æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Itaq; mali angeli, in eadem malitia conſenſerunt, vnumq; peruerſæ ſocietatis ordinem fe-*
Luciferi peccatũ fuit maius. *cerunt. Porrò, Luciferi peccatum maius fuiſſe videtur, tùm quia maiori impetu concupiuit; vis enim concupiſcendi, naturalium ordinem dignitatemq; inſequitur, quæ profectò, quoniam in Lucifero, & maiora inuenta ſunt, atq; præſtantiora; maius vtiq; illius peccatum inuentum eſt, ob maiorem concupiſcendi virtutem: maius præterea propter occaſionem, qua cæteros ad peccandum allexit atq; incitauit: deniq;, maius etiam duratione; præceſsit enim peccatum in primo angelo, cuius iniquam ſuaſionem atq; malitiam*
Ex omnibus ordinibus aliqui ceciderunt. *cæteri intuentes, & conſenſerunt, & illius ſuperbiam acceptarunt. Ex omnibus autem ordinibus aliquos cecidiſſe probabile eſt: nam ſi Lucifer de ſupremo ordine corruit; & de alijs etiam ordinibus corruiſſe, rationi conuenit & ſcripturæ. Numerus autem eorum qui remanſerunt, maior extitit, eo, qui lapſi ſunt: peccatum enim eſt contra inclinationem naturalem: ea autem, quæ contra naturam fiunt, vt in paucioribus, accidunt; natura enim ſemper, vel in pluribus ſuum conſequitur effectum. Sed dicet aliquis, maius*
Objectiones.
1. *peccatum eſſe videtur, alteri velle ſubeſſe, idq; in contemptum dei, quàm velle alteri præeſſe; minùs enim monet ad peccandum. Quare, ſi primi angeli peccatum, alijs fuit cauſa peccandi, ea ratione, qua dictum eſt: minùs ergo ille, quàm cæteri peccauit. Ad-*
2. *de, quòd ſimul omnes peccauerunt: vnius ergo peccatum, alijs non fuit cauſa peccandi. Deniq;, peccatum angeli fuit ſuperbia; ſuperbia autem excellentiam appetit: magis autem excellentiæ aduerſatur, inferiori, quàm ſuperiori ſubdi velle. Quare, non videtur dæmones peccaſſe, quòd inferiori ſubdi voluerint, potiùs quàm deo. ſic etiam, peccatum vnius angeli, alijs fuiſſet cauſa peccandi, ſi illis perſuaderet, vt illius imperio ſubijci vel-*
3. *lent: ex quo videtur, primi angeli peccatum, alijs non fuiſſe cauſam peccandi. Amplius, bonum eſt in paucioribus, malum autem in pluribus: igitur plures ceciderunt, quàm in ſuo ſteterunt domicilio. Reſpondeo ad primum, quamuis angeli ſimul peccaue-*
Solutio
1. *rint; impercitibili tamen tempore, in primo angelo ſuperbia, atq; malitia præceſsit, quã & cæteri ſecuti ſunt. Vnde, quia ſupremus angelus cæteris præſtabat, & prudentia, & naturalibus bonis; intenſiori vtiq; motu atq; malitia, in peccatum corruit. Cæterùm, quamuis ſuperbus, cæteris paribus, magis ſuperiori, quàm inferiori ſubdi peroptat; obtinendæ tamen alicuius excellentiæ cauſa, mauult interdum inferiori, quàm ſuperiori ſubdi. hoc autem modo angeli inferiores, ſuam ſuperbiam oſtenderunt, dum Lucifero conſenſerunt, eumq;, cui naturæ ordine ſubditi erant, in eorum principem habere volu-*
2. *erunt, cuius virtute atq; prudentia, eorum beatitudinem conſequi poſſent. Ad illud philoſophi dico, quòd illa ſententia nobis, non autem angelis congruat: nobis, inquam, quibus ſenſibilia nota ſunt omnibus, rationis autem bonum, paucis. at in angelis vna tãtùmmodò eſt natura, nempe intellectualis: non ergo eſt ſimilis ratio. Sed dicet aliquis,*
Si dæmon ſit omninò obtenebratus. *ſi in angelis vnica tantũ natura eſt, nempe intellectualis, principes tenebrarum ſuntne ita obtenebrati, vt omnis prorſus cognitionis veritatis ſint expertes? Et reuera, ſi dæmones deum*

nes Deum non cognoſcunt; nec alia quoq; cognoſcere valent: Deus enim eſt omnium ma-nifeſtiſsimus. quod autem eſt maximè manifeſtum in natura, angelis eſt manifeſtum omninò, quippe, qui phantaſmatibus non indigeant in intelligendo. at mali angeli deum non cognoſcunt, quia ſcilicet non ſunt mundo corde: Beati autem mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt: mali ergo angeli ſunt omnis veritatis ignari. 1.
Amplius, angelis malis non competit cognitio matutina, vtpotè, qui non vident res in verbo: nec veſpertina; ea enim cognitio, ad creatoris laudem cognita referre ſummopere ſtudet. Porrò, mali angeli dei laudem non quærunt, nec ad illius honorem aliquid fieri vellent: neutra ergo cognitione dæmones pollent. 2.
Iterum, dæmones à veritate exciderunt, & in tenebras dilapſi ſunt; veritatis autem manifeſtatio, fit in lumine, à quo illi quàm longiſsimè abſunt. Ex his ergo atq; his ſimilibus nonnulli dicere videntur, dæmones eſſe omnis prorſus veritatis ignaros. 3.
Cæterùm velle dicere, dæmones omnis eſſe veritatis cognitionis ignaros, rationi minimè congruit; multiplex ſiquidem eſt veritatis cognitio: vna quidem per gratiam, altera verò per naturam habetur. Porrò, prima eſt duplex: vna ſpeculatiua tantùm, veluti eſt ſecretorum reuelatio: alia eſt amoris affectiua, ſpectatque ad ſapientiæ donum. quoniam autem naturalia in dæmonibus integra permanſerunt, naturalis cognitio veritatis in illis integra perſeuerat. Secunda autem cognitio eſt in eis diminuta, non omnibus modis deleta; illius ſiquidem in tantum conſcij redduntur, & gnari, in quantum diuina permiſerit prouidentia. A tertia autem veritatis cognitione, quã remotiſsimi ſunt, vtpotè, omnis charitatis expertes. Ex his autem patet ad oppoſitas rationes ſolutio. Veritatis cognitio multiplex. Quæ cognitio fit in dæmonibus. Solutio.
1. Ad primum, quamuis dæmones non habeant puritatem cordis, qua deum affectiua cognitione intelligere queant; habent nihilominùs puritatem naturæ, quæ ſufficit ad cognitionem dei naturalem habendam.
2. Ad 2. dico, cognitionem veritatis in malis angelis non eſſe veſpertinam, ſed nocturnam, vtpotè, qui res cognitas ad dei laudem non referant: Dæmones ergo multorum cognitionem habent: partim quidem ſubtilitate naturæ: partim verò longa temporum experientia: partim etiam ſanctorum reuelatione angelorum, qui ſecundùm ordinatiſsimam dei voluntatem, nonnulla communicant, non modò bonis, & angelis, & hominibus; ſed etiam cacodæmonibus. Quomodo ergo mali angeli alicuius veritatis ſint gnari, hæc dixi.

CAP. VII.

Ordines eſſe in Dæmonibus.

Qvoniam in ſanctis angelis, paulò antè ordinem eſſe demonſtrauimus; nõ erit puto abſurdum, poſt multa, quæ de dæmonibus dicta ſunt, inquirere, ſi in malis angelis ordinum dignitates, ac prælatorum præfecturæ remanſerint. Sanè, ſi ordo angelicus, ſecundùm gratiæ naturæq; gradum conſideratur, ſi ea ſpectes, quæ ad naturam dæmonum ſpectant, quoniam illa integra remanſerunt; abſq; dubio, hoc modo ordines in dæmonibus integri perſeuerant. Quòd ſi ordo ſtatum gratiæ oſtendit; vel eſt gratiæ conſummatæ, nempè gloriæ, atq; ita ordines in ipſis nunquam fuêre dæmonibus; vel eſt ſtatus gratiæ imperfectæ, ſtatus vtiq; merendi. Quoniam autem omnes angeli in gratia conditi ſunt: fuerunt ergo aliquando in hoc ſtatu merendi, atq; in his ordinibus, ſed ab illis exciderunt. Quomodo ergo ſit ordo in dæmonibus, patet. Quomodo eſt ordo in dæmonibus.
Eadem quoq; ratione aſſerere poſſumus, in dæmonibus eſſe quoq; prælaturas, atq; præfecturas, alioqui quomodo ſtaret fortiſsimum regnum Sathanæ? Prælatura.
1. Sanè, actio, rei naturam inſequitur: quam ob cauſam, quorum naturæ ordinem habent adinuicem; illorũ profectò actiones, quodam certè ordine inter ſe diſtinctæ eſſe conſpiciuntur; ſic inferiora corpora ſuperioribus, & eorum motus, actionibus, motibusq; ſuperiorum obſequuntur. Quo-

tur. Quoniam autem dæmones hunc politiæ ordinem inter sese mutuò conseruant, dubium
non est, quin illorum actiones, simili politiæ ordine distinguantur, atq; vnius alteri a-
2. ctiones subdantur. Adde, hoc maximè spectare ad diuinæ sapientiæ ordinem, quæ o-
mnia voluit ordine constare, nihilq́; in vniuerso inordinatum inueniri: quapropter & in
dæmonibus ordinem esse voluit, licèt imperfectum atq; peruersum: imperfectum, in-
quam, ob gratiæ absentiam; peruersum verò, propter culpæ præsentiam: decebat enim,
vt qui nobiliori donati erant natura, nobiliori quoq; virtute alijs antecellerent. sed or-
dine inuerso, natura nobiliores, culpa quoq; maiori atq; graui cæteros anteeunt: est er
3. go prælationis ordo, sed peruersus, & inuersus. Amplius, seruitutis causa peccatum est:
vbi enim nullum est peccatum, nulla est duræ seruitutis discretio. sed peccatorum maxi-
mum est ambitio, præsertim inter spiritus cœlestes, qui cùm sint ambitiosissimi: optimo
ergo iure iugo seruitutis subduntur, vt vnus alteri inseruiat; non quidem charitate com-
Iob. motus propinqui, sed liuoris concitatus dolore. Non temere ergo à Propheta dictum est,
quòd ipse scilicet Lucifer, rex est super omnes filios superbiæ, & quòd non sit potestas
4. super terram, quæ ei comparari valeat. Præterea, cùm ex odio implacabili, dæmones
aduersus nos bellum gerant, quamuis temerarij sint adinuicem & superbi; nostræ ta-
men perditionis gratia, iussis superiorum parent, ac inuiolabili fœdere principium man-
Prælatio dæmonum mala datis obsequuntur: est ergo inter illos prælatio libidinis plena: vindictæ cupida: iustitiæ
expers: malefaciẽdi audacior: benefaciendi ignara: nocẽdi insolentior: vleiscendi prom-
Obiectiones ptior: perdendi paratior: deniq; malorum omnium plenissima. Sed dicet aliquis, hæc quæ
1. dicta sunt, & rationi aduersari, & scripturis videntur. Reuera, vbi est peccatum, inibi
veri ordinis ratio esse non potest; peccatum enim corruptio est ordinis, modi, atq; pul-
chritudinis. sed dæmonibus peccatũ perpetuò inest: in ipsis ergo nullo modo ordo inueni-
Iob. tur. Sanè, si in supplicijs inferendis, pœnarumq́; generibus distribuendis, authore Iob 10.
nullus est ordo, inquit, sed sempiternus horror inhabitat: multò ergo fortiùs in dæmo-
nibus ordo esse non potest, in quibus est deordinatio culpæ, quæ maior, grauiorq́ue
2. pœnæ deordinatione reputatur. Amplius, vbi est culpa, nullus planè verus ordo inue-
niri potest; culpa siquidem, & gratiæ ordinem peruertit, & naturæ; decet enim natu-
ræ ordinem, vt quò natura aliquis præstantior sit, eò & gratia, & virtute cæteris sit no-
bilior. sed in dæmonibus est culpa perpetua: igitur nullus rectus ordo, siquidem in na-
3. turalibus potentiores, in sceleribus sunt potentiores. Adhuc, Angelici ordines, sub ali-
qua profectò hierarchia continentur. sed mali angeli, nulli hierarchiæ subesse possunt:
hierarchia enim est sacer principatus, maligni autem illi spiritus, omnis sanctitatis ex-
pertes sunt: in ipsis ergo ordines esse non possunt. Sanè, ordo rationem boni habet, quẽ-
admodum & modus, & species, authore Augustino de natura boni: inordinatio autem
mali: igitur sicut in bonis angelis omnia ordinatissima habentur; ita etiam in malis in-
ordinatissima. Deniq;, si ex singulis angelorum ordinibus aliqui ceciderunt; quare sin-
4. gulorum nomina non sortiuntur? Amplius si authore Salomone in Prouerbijs 14. in-
ter superbos semper sunt iurgia: igitur inter dæmones superbos nulla potest esse præla-
tio, quippè, cùm nulla in illis inueniatur concordia: quibus autem concordia non adest;
ab his profectò obedientia atq; subiectio quàm longissimè absunt, sine quorum adminicu-
lo, prælatio haberi non potest. Adde, quòd omnis prælatio, ad iustitiæ ordinem spectet.
at dæmones iustitiæ sunt prorsus expertes: in illis ergo legitimus esse non potest ordo
præsidendi. Profectò, in dæmonibus, prælationis ordo ex natura esse non potest, subie-
ctio quippè, & seruitus ex peccato, non autem ex natura proficiscitur: ad pœnam ergo
& ad culpam spectet, necesse est. sed tunc superiores dæmones inferioribus subderen-
tur, vtpotè, qui magis peccatores: patet ergo, quomodo vera prælatio in dæmonibus esse,
Solutio. aut haberi non possit. Porrò ad hæc atq; his similia, ita respondere valemus, in dæmoni-
1. bus non inueniri ordinem perfectum atq; legitimum; sed imperfectum atq; peruersum,
ideoq;

Dæmonũ ordines.

ideoq́ rationes illas intelligi oportere de ordine perfecto atq; legitimo, non autem de ordine, qui modò in dæmonibus inuenitur. Cæterùm, nomen Seraphim, quod ab ardore charitatis proficiscitur, & Thronorum, ob diuinam gratiam inhabitantem, & Dominationum, propter liberalitatem quandam, dæmonibus tribui non potest, quia illa peccato, quod dæmonibus perpetuò adest, aduersantur maximè. Ex his patet solutio, ad tria argumenta superiùs dicta. Ad 4. dico, dæmonum concordiam, qua sibi inuicem subijciantur, non ex amicitia, sed ex communi potiùs nequitia proficisci, qua nostrum genus odio prosequuntur. hac de causa superioribus subiacent, vt implacabilis libidinis desiderium erga nos exercere valeant. Proinde, illorum prælationis fundamentum, non est illorum iustitia, cùm iniustissimi sint, sed dei potiùs rectissimè cuncta ordinantis. Ad confirmationem dico, in dæmonibus naturaliter prælationem esse, quippè, cùm vnius natura, alterius nobilior sit: quod profectò in hominibus locum non habet, cùm natura pares sint. Est etiam prælatio vitiorum, vt vitiosiores, minùs vitiosis præsint, idq́ ad præsidentium ignominiam atq; detrimentum; præesse enim malũ, & in malis maxima est miseria; potentiores siquidem, potenter tormenta patientur. Itaq́, quomodo sint ordines in dæmonibus, atq; prælationum dignitates, dixi. Sed dicet aliquis, nunquid boni angeli dæmonibus præsunt? scriptura hoc palam protestatur in Tobia, à cuius angelo alligatus est dæmon pessimus, & his similia in diuinis literis multa inueniri possunt. Et rectè quidem, nam hoc exigit pulchritudo ordinis, vt qui deo, & charitate, & naturæ nobilitate proximiores sunt; ij planè & inferioribus, charitate, aut natura dominentur. Hac de causa sancti angeli, multa de sanctissimis mysterijs, secundùm ordinatissimam dei prouidentiam, dæmonibus nunciant, idq́ ad malorum interdum punitionem, nonnũquam verò ad exercitationem bonorum; sancti enim angeli ministri cùm sint diuinæ sapientiæ, aliqua per angelos, siue homines malos fieri patiũtur, quatenus executores sunt diuinæ iustitiæ. Vnde bonus angelus, licet possit esse natura Lucifero inferior; illi tamen dominatur, quia potentius est virtutis, quàm naturæ dominium. Quamobrem non modò à bonis angelis, verùm etiam à sanctis hominibus, dæmones cogi posse, & scripturæ protestantur, & philosophorum monumenta non tacent. In nouo testamento, dæmones ex obsessis, sanctorum virtute expulsos fuisse corporibus, nemo est, qui ignoret: in dies ob oculos à quàmplurimis fidelium id fieri videmus. Pythagoras ait, non sponte, sed necessitate compulsos dæmones accedere, nonnullos autem, quadam accedendi consuetudine maximè, si natura boni sint, faciliùs accedere: aliquos verò inuocatos, nocere velle, præsertim, si quispiam in ea re negligentiùs se habuerit. Porrò, non simplici, inquit, necessitate, sed persuasione quadam coguntur. vnde extant illorum carmina:

2. 3. 4

Boni angeli præsuntmalis

Dæmones cogi ab hominibus.

Pythagoras.

De cœlis Hecate cur huc compulsa venire es?
Victa hominum precibus, cœlestia numina terram
Coguntur petere, & casus aperire futuros.

Apollo quoq; inquit cogi se, hoc responso declarauit,

Carminibus domitus phœbus, fulgor ab alto
Defluxit tacitus, purumq́ per aëra vectus
Afflatu spirans labensq́ in corda sonoro;
Et subijt mentem innocuam, sanctiq́ capacem
Numinis: & peperit mortali ex gutture vocem.

Porrò, cùm accesserint, nec possent cùm velint recedere, ex his carminibus scire atque perdiscere possumus.

Cessa nunc tandem, & verbis iam parce, vitaq́
Da requiem, solue priscas, cadensq́ figuras
Et remoue à membris, ac lintea dura resolue.
Soluite serta pedes, liquidis & spargite lymphis,

Eq; manu ramum laurus auferte virentis,
Linea fitq; omnis deleta, omnisq; character.

Porphyrius. *Porphyrius in epistola ad Anebonum Ægyptium, petijt ab eo, tanquam in ea re perfectissimo, quare tantam illud artificium vim habeat perdoceri: sic enim dubitando interrogat: Magnam verè mihi dubitationem illud adfert, quia vt meliores rogant,* Chæremon. *& vt peioribus imperant. Chæremon etiam sacer scriba testatur, & preces subscribit,* Illicita dæmonũ inuocatio. *quibus dæmones cogi possunt. Sed quicquid dictum sit ab huiusmodi hominibus, illud nobis persuasum est omninò, inuocationem dæmonum illicitam esse atq; malignam. In* Leuitic. *Leuitico 20 lata est lex, quæ iubet occidi magos, atq; ariolos consulentem. Israelitarum* Reg. 1. 28. *rex 4. Reg. 11. durè corripitur, quòd deum Accaron consuluerit. Saul morte mulctatur, quòd ad Pythonissam accesserit. Diuus autem Augustinus in multis, maximè in li-* Aug. diuinationes sunt pacta dæmonũ. *bris de doctrina Christiana, diuinationes vocat pacta dæmonum. lib. 2. cap. 24. Quæ tamen omnia, inquit, quadam lingua cum dæmonibus fœderata sunt. Et 23. Hinc fit, vt occulto quodam iudicio diuino, cupidi malarum rerum homines, tradantur illudendi, & decipiendi, pro meritis voluptatum suarum, illudentibus eos atq; decipientibus præuaricatoribus angelis, quibus ista pars mundi, secundùm pulcherrimum ordinem rerum, diuinæ prouidentiæ lege subiecta est. Reuera, quæ societas Christi ad Belial? aut quæ cõ-* Infidelitas. *municatio lucis ad tenebras? aut enim certè ibi est infidelitatis peccatum, quod est omnium maximum; dæmoni enim tribuit diuinum numen: sed honorem meum alteri non dabo, & gloriam meam sculptilibus. aut est idolorum seruitus, vtpotè, in oblationibus & sacrificijs. aut inobedientiæ malum, qui contra Ecclesiæ sanctum iustumq; mandatum agere præsumit. In Ecclesiam igitur peccant huiusmodi nequissimi, dùm Ecclesiæ aduersarium honoribus prosequuntur, in Dei maiestatem, cuius contemptum præseferunt, dum ipsa, veluti imbecilla relicta, ad dæmonum auxilium, quasi ad aliquid potẽtius, accedunt. Itaq; huiusmodi inuocationes sine peccato esse non possunt: ab illis ergo summopere est nobis cauendum.*

Oratio Hannibalis. *Sed tempus est, post longam de angelis inquisitionem, ad nostrum reuerti Mercurium, eiusq; verba prosequi, actis prius gratijs sancto Pymandro, qui me illuminauit, pariter & confortauit inter multos labores, qui mihi, elapsis iam mensibus, obuenerant, vt hæc pauca de diuinis illis spiritibus scriberem. Laus tibi sancte Pymander, Deus omnis spiritus, potestas, & actus omnis animæ viuentis, lux vera, quæ illuminas mentes hominum. Tu sancte pater, illuminasti tenebras meas, & accendisti lucernam meam, vt scriberem in hoc secundo tuo volumine, quæ nunquam putaui me scripturum, nec etiam intellecturum. Tibi ergo gloria, tibi laus sit semper bone Pymander.*

Lege Lector inoffenso pede.

MERCVRIVS.

Textus Mercurij. Connexuit inde Dei verbum, ex elementis deorsum tendentibus, purum naturæ artificium, vnitumque est opifici menti; consubstantiale enim erat, relictaque sunt elementa naturæ deorsum cadentia, sine ratione, vt sint tanquam sola materies. Mens quidem opifex vnà cum verbo, circulos continens, ac celeri rapacitate conuertens, suam ad se machinam flexit, eamque volui á principio, sine principio, ad finem, absque fine præcepit; incipit enim

Dei prouidentia.

cipit enim illic ſemper, vbi deſinit. horum profectò cunctorum circuitus, quemadmodum ipſa mens voluit, ex elementis inferioribus animalia conflauit rationis expertia; neque enim præbuit rationem. Aer volatilia protulit, aqua verò natantia. Diſtincta quoque inter ſe ſunt aqua & terra, eum in modum, qui menti placuerat. Terra poſtmodum animantia, quæ intus habuerat, peperit, quadrupedia videlicet, ſerpentia, feras, agreſtria pariter atque domeſtica.

Commentum X.

Cõmentator.

Mihi de ſeptem gubernatorum diſpoſitione, quod fatum vocatur, erat loquendum; ſed quoniam ſapientiſſimus Mercurius de hoc negotio in quarto libro abundè locutus eſt, non opus eſt mihi illa huic tractatui inſerere: ad verba ergo Mercurij, accedam. Connexuit, *inquit*, Dei verbum, ex elementis deorſum cadentibus, ſiue tendentibus, purum naturæ artificium, vnitumque eſt opifici menti.

Elemẽtorum ordinatio.

Textus exponitur.

Mundi contexturam dei verbo tribuit, à quo facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil. hoc autem verbum lucidum cum in prima mundi genitura videret elementa ex formis intrinſecus coaleſcentibus, deorſum ferri, inſtar prudentiſſimi textoris, qui ſolicitus eſt, ne telæ fila defluant, ad inuicem elementa contexuit, atque ligauit, fecitq; purum naturæ artificium, vtpotè puriſſima, ac ſimpliciſſima elementa, quæ coniuncta ſunt opifici menti, ſecundùm vtiq; ideam in mente artificis exiſtentem: Conſubſtantiale, *inquit*, erat illi, *non quidem naturæ proprietate, ſed opificis intẽtione. Non temerè ergo à Platone in Timæo, deus appellatus eſt, pater mundi: Quorum, inquit, ego pater ſum, & repertor extiti. Mercurius in hymno Pymandri hoc idem confirmat.* Sanctus es, *inquit*, qui verbo cuncta conſtituiſti. *Et iterum*, Annue, corrobora me, atque huius gratiæ participes effice eos qui in ignorantia verſantur: cognatione quidẽ mihi fratres, tibi autẽ filij; ipſe enim pater es venerandus. *Et dialogo 3.* Principium vniuerſorum deus, mens, natura, ſapientia, diuinitas, actus, neceſsitas, finis, renouatio. *Et 4. dialogo:* Vniuerſum mundum verbo non manibus fabricatus eſt opifex; ipſe verò ſic cogita illum præſentem ſemper, agentem omnia, deum vnicum, voluntate ſua cuncta conſtituentem. *Et iterum:* Monas, *id eſt*, vnitas omnium principium radix, atque origo, abſque vero principio nihil. Initium autem ex nullo niſi ex ſeipſo dependens. Initium autem eſt non principij, ſed alterius. *Et dialogo 5. ex humani opificis ſtructura, deum cunctorum artificem eſſe oſtendens, ſubiungit.* Etenim cùm ſtatuam & imaginem abſque fabro & pictore fieri nullus aſſerere audeat, miram mundi huius conſtructionem ſine conditore conſtitiſſe putabimus? ô cæcum homunculum! ô nimis impium! ô profundis obrutum ignorantiæ tenebris! caue caue ô fili mi Tati, ne vnquam artificium priues artifice: Quinimò congruo deum nomine patrem vocato, patremque eſſe, proprium eius opus exiſtimato. Quodſi me quiddam audacius proferre coegeris, huius eſſentiam eſſe dicam, concipere, ac facere ſingula. Quemadmodum

Deus eſt pater mundi.

Plato.

Mercurius quod Deus ſit pater mundi.

Monas.

Artifex.

Conditor.

Pater.

Dei prouidentia. enim sine factore fieri quicquam nequit; ita deum existere nisi semper
agat omnia, impossibile est, in cœlo videlicet, aëre, terra, mari, in toto mũ-
do, in qualibet particula mundi tota, tum in eo quod est, tum in eo quoq;
Mens. quod nõ extat; nihil enim est in omni natura, quod ille ipse non sit. Est ille
siquidẽ, quæ sunt: est ea etiam, quæ minimè sunt: quæ quidem sunt, dedu-
xit in lucem, quæ verò non sunt, occulit in seipso. Mens igitur intelligens,
Fabricans. deus est, pater fabricans, deus efficiens bonũ, bona faciens omnia. Quantum
Cicero. ergo sunt ridendi, qui aiunt mundum casu regi, & constare? proinde rectè à Cicerone de
natura deorum temerarij vocantur: Certè, inquit, ita temere de mundo effutiunt, vt mihi
nunquam hunc admirabilem cœli ornatum suspexisse videantur: quis enim nisi insanus,
Nihil in mũdo casu fieri. & mente cæcus, in his aliquam inesse rationem, quis ea casu fieri dicet, quæ quanto con-
silio gerantur, nullo consilio assequi possumus? an, cùm machinatione quadam moueri
aliquid videmus, vt sphæram, vt horas, vt alia permulta, non dubitamus, quin illa ope-
ra sint rationis? cùm autem impetum cœli cum admirabili celeritate moueri, vertiq; vi-
deamus constantissimè conficientem vicissitudines anniuersarias cum summa salute, &
Orpheus. conseruatione rerum omnium, dubitamus, quin summa ratione fiant? Orpheus de deo
sic ait: Omnia intus inspicis, omnia intus audis, omniaq; distribuis; sed quomodo fieri po-
Cicero. test, vt deus sit, agat verò nihil? Si enim deus est, aget aliquid præclarum, inquit Cicero.
Nihil autem est præclarius mundi administratione. Mundus ergo, & à deo conditus est,
& dei administratione gubernatur. vnde in calce primi de natura deorum: Si maximè
talis est deus, inquit, vt nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, valeat; quoni-
Lucretius. am nihil propitius homini facere potest. stultè igitur dictum est à Lucretio: Nec bene
Lactantius. pro meritis capitur, nec tangitur ira. Lactantius lib. 1. cap. 2. Democritus omnia for-
Democritus. tuitò regi, inquit, ac fato dicebat: cuius sententiæ confirmator est Epicurus. sed & an-
Epicurus. Stoici. tea Protagoras, qui deos in dubium vocauit: & postea Diagoras, & alij nonnulli, qui nõ
putauerunt deos; quos tamen cæteri Philosophi, ac maximè Stoici retunderunt, dicen-
tes, nec fieri mundum sine diuina ratione potuisse, nec constare, nisi summa ratione re-
geretur. sed & Marcus Tullius Stoicorum sententiam confirmat in omnibus Philosophiæ
suæ libris, tum maximè in ijs, qui sunt de natura deorum. Nec difficile sanè fuit, hunc
errorem redarguere; nemo est enim tàm rudis, tàm feris moribus, qui oculos suos in cœ-
Dei prouidentia. lum tollens, tametsi nesciat cuius dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur; ali-
quam tamen esse intelligat, ex ipsa rerum magnitudine instructus. Reuera, si deus nihil
vnquam boni tribuit, si colentis obsequio nullam gratiam refert, quid tàm vanum, tàm
stultum, quàm templa ædificare, rem familiarem minuere, vt nihil assequamur? sublata
Necessitas prouidentiæ. sanè dei prouidentia, laxatur quidem iniustitia: his qui possunt iniusta agere, destruitur
quoque misericordia, & timor dei: simul autem cum his virtus interimitur, & pietas. si
enim non prouidet deus, neque punit, neque bene agentibus brauia tribuit; quis igitur
amplius adorabit deum? destruitur insuper Prophetia, & vniuersa præcognitio. Bonus
Singularia sub prouidentia. est deus, bonus verò existens, beneficus est: si verò beneficus; etiam prouisor. Creationi,
prouidentia coniuncta est, vt simul, & creatorem, & prouisorem Deum esse intelliga-
mus; alioqui quomodo homo ex homine, & bos ex boue semper nasceretur? vnde & sin-
gularia sub dei prouidentia contineri, certissimum est: alioqui aut deus ignoraret horum
prouidentiam bonam esse, aut nollet eam habere, aut non posset: sed ignorantia, siue in-
Pigritia. scitia omnifariam ab illa diuina substantia aliena est. Non vult, inquiunt, prouidere. at
nolle propter duas fit occasiones, aut ob pigritiem, aut ob indecentiam. Pigritia autem
ex duobus generatur, voluptate scilicet, & formidine; aut enim à voluptate aliqua at-
tracti, pigrescimus, aut propter timorem formidantes desistimus: neutrum verò ho-
rum cogitare de deo fas est. Nõ propter pigritiam, inquiunt, sed quia indignum est bea-
tam illam substantiam vilibus, ac minutissimis se submittere rebus, & electu indignis

contamina

contaminari. Sed hi, duo vitia pessima deo ascribunt, contemptum videlicet & inquinationem: quo enim pacto artifex particularia relinqueret; cum sciat ad totum proficere partem? sed nunquid vult quidem, non potest autem? sed imbecillis nequaquam est virtus dei, & potior est, quæ vsque ad vltima, & insensibilia conseruanda descendit. Reuera, non leuis coniectura existit, singularia gubernari prouidentia diuina, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta; necessitate enim aliqua obruti, confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus. omne verò quod ita (vt oportet) naturaliter sequitur, validam habet demonstrationem, nullam contradictionem suscipiens. Sed vnde in hanc rationem deducti sunt, qui esse prouidentiam negarunt? primò certè, quòd censeant animam cum corpore dissolui: secundò autem, quòd nequeant particularis prouidentiæ rationem inuenire, eamq; cum libero creaturæ rationalis arbitrio consistere posse non arbitrentur: atqui animã permanere post vitam sapientissimi Græcorum diffinuerunt, qui supplicia, & loca animarum descripserunt, sicuti in sexto Pymandri dixi. Si verò singularia comprehendere non possumus; non ob id tamen prouidentiam negare debemus: neque enim quod mensuram maris ignoremus, & arenæ numerum, dixerit aliquis, neque arenam, neque mare esse. Plato, decimo de legibus, homo siue deus duabus de causis negligit: vel quia nihil interesse totius putat, si parua negligantur: vel quia licet interesse opinetur; pigritia tamen mollitieq; detentus, negligit, aliter enim negligentia non contingit. Itaq; cùm dij sciant, videant, audiantq; omnia, atque possint, sintq; boni, optimi: nulla ergo pigritia, nulla mollitie capi eos possibile est; nam à timiditate in nobis otium nascitur, pigritia verò ab otio, atque mollitie. Nullus ergo deorum otio pigritiaq; corruptus quicquam negligit; nullius enim timiditatis deus est particeps. Ergo relinquitur, si paruas paucasq; in vniuerso res negligunt, vt ità negligant, quia contemnendas illas esse sciunt. Sed cùm dij prouidentissimi sint, atq; optimi, non est negligenda sibi sua possessio. Quòd si medicus totum corpus curare velit, ac possit, si magnis prouiderit, parua verò contempserit; nunquam bene se habebit totum. sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patresfamilias, nec ciuitatum moderatores, paucis paruisq; neglectis, multa, & ingentia gubernabunt. nam lapides quoque magnos sine paruis bene strui negant architecti. Caueamus ergo ne deum mortalibus opificijs viliorem reputemus. Isti sanè quantò peritiores sunt, tantò arte vna in proprijs ipsorum operibus, & parua simul, & magna exquisitiùs perficiunt: Deus verò qui sapientissimus est, & curare potest, ac vult, magnis quidem prouidebit solùm, parua autem, quæ faciliùs gubernari possunt, propter pigritiam, & ignauiam negliget? nefaria, & falsa penitus est hæc cogitatio. nunquam à Deo negligeris, nec si ita paruus sis, vt in terræ profundum ingrediaris: nec si adeo sublimis fias, vt pennis elatus in cœlum voles; sed conuenientia supplicia dabis, siue hîc manens, siue ad inferos profectus, siue ad remotiorem aliquem locum translatus. hæc diuus Plato hunc imitatur Platonicus Plotinus enneadis 3. lib: 2. cap. 6. Probabile est, inquit, dei prouidentiam se per cuncta porrigere, idq; eius officium esse, vt nihil prorsus alicubi negligat. Quamobrem si totum hunc mundum ab intellectu dependere concedimus, virtutemq; mentis se per omnia fundere; conandum est omninò, quo pacto singula hæc se habeant, demonstrare. hæc postea latiùs ipse prosequitur. Reuera, vt dicit Plato decimo de legibus, improborum hominum successus, qui licet felices non sint, vulgò tamen felices habentur, dei prouidentiam minùs rectè cogitantibus, confusam reddunt: aut etiam sceléstos homines videas ad senium vsque ita deuenire, vt filios, atque nepotes in maximis relinquant honoribus, & similia multa. Propterea deos harum rerum authores esse propter ipsam cum illis coniunctionem accusare noli; ignoras enim ad quid eorum progressus vniuerso conducant: qui enim toti prouidet; ad virtutem, salutemque totius omnia ordinat: cuius pars quæque pro viribus quod sibi conuenit, agit, & patitur. Thales Milesius, omnia deorum esse plena testatur,

Dei prouidentia.

Rationes prouidentiæ.

Quare negarunt prouidentiam.

Plato.

Deus omnibus prouidet.

Parua non contemnuntur.

Deus nemine negligit.

Plotinus.

Plato.

Thales.

Dei prouidentia.

testatur, hinc illa antiquissima lex. Ad diuos adeunto: Castè pietatem adhibento. Hac
Homerus. ratione Homerus diuinam prouidentiam omnibus in rebus accersit, qui (vt refert Plu-
tarchus) introduxit deos cum hominibus conuersantes, vt statueret prouidentiam, o-
Orpheus. stenderetque quoniam curant, & non negligant homines, dij. Apud Orpheum hymnos, &
Euripides. preces legimus. Euripides in epistola ad Sophoclem, quòd tempestate non perijsset, in
Virgilius. dei prouidentiã retulit. Maro in 6. Elysios Campos decantat. Phocylides ait, si tu malè
Phocilides. iudicaueris, te deus postea iudicabit. Hippocrates pluribus gentium dijs sacra decreuit:
Hippocrates. Theophrastus & supplicationes varias instituit. Theophrastus in methaphysicis omnia diuinæ proui-
dentiæ retulit: Deum diuinum esse principium ait, per quod omnia & sunt, & perma-
Ammonius. nent. Ammonius librũ de interpretatione expositurus, exoptat sibi diuinitus prouideri.
Aristoteles. Aristoteles primo ethicorum ait felicitatem deorum muniri, acceptam referri debere.
In 5. verò eth: precibus postulandum censuit, vt quæ simpliciter bona sunt, ijs ipsis eti-
am qui optant, essent bona. Iusti, quod est à lege, partem esse sacrificia facere, vnde post
paululum diuina decreta humanis præstantiora sanxit. In 10. eth: ait hominem, qui men-
tem excoleret, deo esse amicissimum: Nam si qua, inquit, dijs rerum humanarum cura
est, quemadmodum videtur, & consonum vtique est, gaudent illi optimo sibi cognato,
Auerroes. id est, mente. Aueroes, etsiquidem sit cura deo de hominibus (vt creditur, & vt debi-
Aristoteles. tum est) gaudet de eo, qui est melior, & qui ei nititur assimilari. Aristoteles in primo
magnorum moralium scribit eum, qui ita impauidus est, vt deos non timeat, minimè for-
tem esse, sed insanum. In libro de bona fortuna, affirmat bene fortunatum hominem
pati quendam impetum, & adiecit eos pati simile ijs, qui deo ducuntur, quos habere
voluit quendam sine ratione impetum ad quippiam agendum. In 7. moralium vult de-
um se habere ad vniuersum, vt se habet anima ad corpus regendum, & disponendum.
Diuinæ scripturæ. Cæterùm, firmissimam, sanctissimamque dei prouidentiam non modò Philosophorum ap-
probant, sed diuinarum etiam sententiæ scripturarum, quarum & certiora sunt, &
Sapien: sanctiora testimonia. Sapientiæ 14. Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gu-
bernas. Et cap. 6. Quoniam pusillum, & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de
omnibus. Et 7. In manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, quæ
attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Contestatur huic sen-
Iob. tentiæ Iob. 39. Qui præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad deum va-
gantes, eò quòd non habeant cibos. Et cap. 5. Nihil in terra sine causa. & 9. Vnum est
Dauid. quod locutus sum, & innocentem, & impium ipse consumit. Dauid Psal. 146. letis-
simè dei prouidentiam describit: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum in-
uocantibus eum. Et Psal: 144. Oculi omnium in te sperant domine: & tu das escas illo-
rum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuã, & imples omne animal benedictione.
Propterea Psal. 94. Arguit homines dei prouidentiam negantes: Et dixerunt, non vide-
bit dominus, nec intelliget Deus Iacob. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquan-
do sapite. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?
qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes
hominum quoniam vanæ sunt. Hæc profectò omnia, absque dei prouidentia esse nõ possunt.
Ecclesia: Ecclesiastes: Ne dicas coram angelo nõ est prouidentia. Tobiæ: Non ero dignus tua pro-
Tobiæ. uidentia. Dominus in Euangelio Matthæi 10. Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus
Matth: 10. ex illis non cadet super terram sine patre vestro? vestri autem, & capilli capitis omnes
Rom: 11. numerati sunt. Paulus ad Rom. 11. Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia.
Petrus. Petrus in sua prima canonica: Proijcientes in eum omnem solicitudinem vestram, quoni-
Psal: 39. am ipsi cura est de vobis. Vnde Psal. 39. dicitur: Dominus solicitus est mei. Et 22. Domi-
nus regit me, & nihil mihi deerit. Et 35. Homines, & iumenta saluabis domine. Quam
ob causam, curiosam illam, atque inanem solicitudinem dominus à nobis amouere cupit,
Matt. 6. Matth. 6. Si lilia campi, & fœnum agri, & volucres cœli à domino pascuntur; quantò
magis

magis vos modicæ fidei? hæc, atque his similia in diuinis literis inueniuntur multa, quæ dei prouidentiam fidentissimè docent. Accedunt ad hæc Theologorum præclarissimæ sententiæ, Basilius magnus in examerou Homelia 7. Nihil est prorsus, ait, quod sub prouidentiam dei non cadat: nihil est omninò, quod à Deo neglectum sit: omnia explorat: omnia conspicit oculus ille peruigil: omnibus adest, facultatemq; salutis cuiq; præstat. Hieronymus in caput Ieremiæ nonum: Omnia, inquit, dei prouidentia, atque iustitia gubernantur. Et in Matth. 7. Si parua & vilia animalia absque deo authore non decidunt, & in omnibus est prouidentia, & quæ in his peritura sunt, sine dei voluntate non pereunt; vos qui æterni estis, non debetis timere, quòd absque dei viuatis prouidentia. Simile quiddam eructat Ambrosius primo officiorum libro cap. 13. Quidam putant, inquit, dei prouidentiam vsq; ad lunam descendere. Et quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat, & destituat quod ipse condendum putauit? Si iniuria est regere, nonnè est maior iniuria fecisse? cùm aliquid non fecisse, nulla iniustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia. Reuera, si in deo viuimus, mouemur, & sumus, ipsumq; per terras meare, per tractus maris, cœlumq; profundum aiunt; quare optimam illius dignitatem, nempè prouidentiam, ab eo auferendam esse arbitrantur? Augustinus lib: 3. confessionum cap. 11. O tu bone omnipotens, inquit, qui sic curas vnumquemq; nostrum, tamquam solum cures, & sic omnes tamquam singulos. Et lib 5. de Genesi ad literã cap. vlt. Quid absurdius & insulsius sentiri potest, quidq; dementius, quàm putare nullũ esse diuinæ prouidentiæ iudicium de moribus hominum, qui curat etiam minutissima animalia, dracones, abyssos, grandines, niues, imbres, & tẽpestates, quæ faciunt verbum eius. Psal. 148. Chrysostomus in Psal. 124. Deo, inquit, multa debemus, quòd nos fecerit, quòd tales creauerit, quòd factos regit, & continet, & quòd quotidie tam priuatim, quàm communiter prouidet, nostriq; curam gerit, idq; clam & apertè, nobisq; & scientibus, & nescientibus. Itaq; rectè dictum est à Mercurio, Deum esse & factorem, & prouisorem omnium. Sed de his latiùs, & ex professo in quarto Pymandri libro disputaui.

Basilius. Hieronymus. Ambrosius. Augustinus. Psal. 124. Chrysost.

MERCVRIVS.

Relictaque sunt elementa naturæ deorsùm cadentia sine ratione, vt sint tanquam sola materies. Textus Mercurij.

Commentum XI.

Onnexuit verbum Dei *elementorum ordines, proprijsq; locis, atque naturis distinxit: vnde & apparuerunt elementa, ex illa confusa materia, veluti ex vtero genitricis prodeuntia, locumq; inferiorem petentia: propterea dicit,* deorsùm cadentia. Sola materies, *inquit, quia nimirum elementa suis in locis, animæ viuentis capacia non sunt.* Mens quidem opifex, *id est, pater vnà* cum verbo, circulos, *id est, motus cœlestium* continens, ac celeri rapacitate conuertens, suam ad se machinam flexit, *nempe cœlorum corpora, de quibus in quarto disseruī:* eamque volui à principio, sine principio, *id est, motu circulari, qui sine atque principio caret,* ad finem absque fine, præcepit. Incipit enim illic semper, vbi desinit. Horum profectò cunctorum circuitus, quemadmodum ipsa mens voluit, *sic vtique statutum ordinem*

Exponitur textus.

Motus circularis caret fine.

dinem acceperunt. Ex Elementis autem inferioribus animalia conflauit rationis expertia: neque enim illis præbuit rationem, *vtpote, quæ ex solis constant elementis, & in ipsa sint reuersura, nihil præter elementa remanente.* Aer volatilia protulit, aqua verò natantia: *Moysen imitari videtur, talia quædam in principio Geneseos de mundi genitura describentem. Elementa siquidem ex ipsamet natura ita instituente, vim producendi acceperunt.* Distincta quoque sunt inter se aqua & terra, eum in modum, qui menti placuerat: *ordinem enim rationemq; elementorum soli asscribit sapientissimæ, atque opifici menti.* Talem, *inquit*, situm obtinet mundus inferior, quia sic placuit menti opifici. Terra postmodum animantia, quæ intus habuerat, *potentia vtiq; creatrice, quam à principio acceperat*, peperit: quadrupedia videlicet, serpentia, feras, agrestia pariter atque domestica. *Sed ecce suauiter colloquendo cum sapientissimo Mercurio,* **Ex** *sublimibus nempè ex Pymandri potentia, verbi lucidi maiestate, spiritus numine sanctorum angelorum agminibus, ad terram veloci cursu descendi, vt mihi non videar descendisse: nam hæc feci, & non feci: imponendus est igitur finis huic secundo Pymandri, ad laudem ipsius, omniumq; sanctorum angelorum. Nona Iulij.* 1 5 7 3. *die Iouis hora* 20. *post vesperas octaua visitationis in Monte sancto Tuderti.*

Conclusio libri.

INDEX.

INDEX

Omnium quæ in hoc ſecundo libro continentur.

Angeli

De ordinibus angelorum.

De loco angelorum.

B.

D.

Deus

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

Pater

Q.

R.

Relatio

S.

T.

V.

Z.

Finis indicis secundi libri.

Typographus Lectori S.

Errata, præsertim à fol. 105. ad fol. 203. commissa, vt tu tibi restituas, amice Lector, vehementer oro. Quæ hoc in meliorem partem accipies, quo causa mea, venia dignior est: quæq; ex periculosa febri tum laboranti, mihi condonari meritò debeat. Ita enim fit, domini vbi absunt. Vale.

Fol. 118. vers. 36. cum forma: lege, *eum forma.* 119. ver. 5. de cœlo aduenientis: lege, *de cœlo sonus, aduenientis.* Ibidem: ver. 18. omni peccatorum: lege, *omni penitus peccatorum.* 122. ver. 41. perficit: lege, *percipit.* 125. ver. 40. relatio ergo realis, lege, *relatio realis.* 126. ver. 26. & albo & albo simile: lege, *& albo simile.* 129. ver. 8. in aliquid: lege, *in adaliquid.* 133. ver. 32. extrinseca: lege, *ex extrinseca.* 134. ver. 39. terminadi: lege, *terminandi.* 140. ver. 30. relatiuum esse: lege, *relatiuum per esse.* 142. ver. 21. iudicaui: lege, *indicaui.* 143. ver. 41. per vniuersum: lege, *super vniuersum.* 144. ver. 42. relatium: lege, *relatiuum.* 149. ver. 7. secundùm intelligendi: lege, *secundùm nostrum intelligendi.* ibidem ver. 23. quiddam: lege, *quidam.* 150: ver. 37. actione ac passione: lege, *actione passione.* 159. ver. 35. relatione: lege, *ratione.* 164. ver. 2. formaliter fieri: lege, *formaliter esse fieri.* ibidem ver. 8. essentiæ congruere: lege, *essentiæ nequaquam congruere.* 166. ver. 5. vt distincta: lege, *aut distincta.* ibidem ver. 25. eadem: lege, *eadem.* ibidem ver. 29. eædem: lege, *eadem.* 171. ver. 20. cùm non sit: lege, *cùm sit.* 173. ver. 13. dicet: lege, *dicit.* & ver. 24. circulis: lege, *circulos.* 175. ver. 23. sperare ad deos: lege, *sperare me, ad deos.* 181. ver. 21. & 22. zezabelem: lege, *Iezabelem.* 187. ver. 9. visus: lege, *iussus.* & ver. 32. cap. 3. lege, *cap. 5.* 188. ver. 30. intendit: lege, *incendit.* 192. ver. 15. negatiua: lege, *vegetatiua.* & alia præter hæc leuia errata: quæ tamen prudens Lector facile restituet.

Registrum.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk.

Omnes ſunt duerniones.

